

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ МОВОЗНАВСТВА ім. О.О. ПОТЕБНІ

В.Г. СКЛЯРЕНКО

ІСТОРІЯ
УКРАЇНСЬКОГО
НАГОЛОСУ

ПРОЕКТ
«НАУКОВА КНИГА»

КИЇВ НАУКОВА ДУМКА 2006

У монографії розглядається історія акцентуації іменників української мови від пізньопраслов'янського періоду до нашого часу і встановлюються основні тенденції в їх наголошенні. Широко використано матеріали з українських акцентованих пам'яток XVI—XVIII ст. та словників української мови XIX—XX ст., з української класичної поезії і з діалектологічних праць, залучено свідчення російської, білоруської та інших слов'янських мов.

Для лінгвістів-дослідників, викладачів, аспірантів, учителів і студентів.

В і д п о в і д а л ь н и й р е д а к т о р
Т.Б. Лукінова, доктор філологічних наук

Рекомендовано до друку вченою радою
Інституту мовознавства ім. О.О. Потебні НАН України

Р е ц е н з е н т и:
В.М. Винницький, доктор філологічних наук
І.Ю. Гальчук, кандидат філологічних наук

*Видання здійснене за державним контрактом
на випуск наукової друкованої продукції*

Науково-видавничий відділ філології,
художньої літератури та словників
Редактори *Г.С. Балабан*, *Є.І. Мазніченко*,
О.В. Осадча, *М.А. Щипська*

ВСТУП

Історична акцентологія української мови є складовою частиною загальної історії української мови. Основи для наукового вивчення історії українського наголосу були закладені Л.А. Булаховським. У своїх статтях, присвячених безпосередньо українському наголошенню, він розглянув широке коло питань історичної акцентології української мови [Булаховський, II, 1977, 325—447]. Велику увагу українському наголосові Л.А. Булаховський приділив і в численних працях, присвячених питанням східнослов'янської та слов'янської акцентології [Булаховський, IV—V, 1980—1983]. Значний внесок в історичне вивчення українського наголосу зробила З.М. Веселовська [Веселовська, 1970], яка успішно продовжила розпочате І. Огієнком дослідження акцентуації давніх українських пам'яток [Огієнко, 1926; 1928, 444—451]. Для створення історичної акцентології української мови (а на сьогодні жодна зі слов'янських мов ще не має своєї історичної акцентології) вирішальне значення мало дослідження історії акцентуації цілого ряду груп слів [Скляренко, 1969; 1979; 1983; Задорожний; Гальчук В.; Гальчук І.; Тішечкіна].

Мета цього дослідження — простежити історію акцентуації іменників української мови (як непохідних, так і похідних) від пізньопраслов'янського періоду до нашого часу і встановити основні тенденції в їх наголошуванні.

Пізньопраслов'янську акцентну систему реконструйовано в монографії “Праслов'янська акцентологія” [Скляренко, 1998]. З цієї праці ми братимемо матеріал про типи акцентних парадигм (а. п.) кожного класу іменників у пізньопраслов'янській мові, а також про склад кожного акцентного типу. У монографії розглядаються насамперед ті праслов'янські за своїм походженням іменники, які зберігаються в сучасній українській мові.

У праслов'янській мові акцентна парадигма іменників (дієслів, прикметників, займенників, числівників) була тісно пов'язана з інтонацією слова.

У пізньопраслов'янський період існували такі інтонації:

— односкладова висхідно-спадна, або акутова: характеризувалася підняттям тону на першій морі довготи і спадом тону на 3

другій морі цієї ж самої довготи; стару акутову інтонацію (збереглася на довготах, що не скоротилися під час пізньопраслов'янського скорочення довгих голосних [Скляренко, 1998, 47]) позначаємо знаком ^, а нову акутову інтонацію (виникла внаслідок переміщення наголосу на попередній довгий голосний з довгот, що не скоротилися під час пізньопраслов'янського скорочення довгих голосних [Скляренко, 1998, 48]) — знаком ';

— двоскладова висхідно-спадна: характеризувалася підняттям тону на переднаголошеному складі (') і спадом тону на наголошеному складі (˘) (позначаємо лише наголошений склад);

— довга спадна (˘): характеризувалася спадом тону на першій морі довготи (до рівня інших, ненаголошених складів) і рівним тоном на другій морі цієї ж самої довготи; завжди знаходилася на початковому складі слова;

— коротка спадна (˘): характеризувалася спадом тону на короткому голосному (до рівня інших, ненаголошених складів); завжди знаходилася на початковому складі слова.

Разом з тим у пізньопраслов'янський період вже існував динамічний наголос (˘), який завжди містився на початковому складі слова [Скляренко, 1998, 48].

У пізньопраслов'янський період іменники могли мати три типи акцентних парадигм:

1) баритоновану (а. п. *a*) — з нерухомою односкладовою або двоскладовою висхідно-спадною інтонацією на основі;

2) окситоновану (а. п. *b*) — з двоскладовою висхідно-спадною інтонацією, що охоплює останній склад основи та флективний склад, у формах з короткісним флективним складом і з новою акутовою інтонацією на останньому складі основи (або двоскладовою висхідно-спадною інтонацією на двох останніх складах основи, або динамічним наголосом) у формах з довготним флективним складом;

3) рухому (а. п. *c*) — зі спадною (довгою або короткою) інтонацією на початковому складі в баритонованих формах і з односкладовою висхідно-спадною інтонацією на кінцевому складі (або двоскладовою висхідно-спадною інтонацією на двох останніх складах, або двоскладовою висхідно-спадною інтонацією на двох складах перед останнім) в окситонованих формах.

У роботі широко використовуються свідчення давніх українських акцентованих пам'яток, українських говорів, української класичної поезії, словників української мови XIX—XX ст. Найдавнішою акцентованою східнослов'янською пам'яткою є Чудів-

ський Новий Завіт (1355 р.). Значною мірою ця пам'ятка відбиває акцентну систему давньоруської мови пізнього періоду. Найдавнішою акцентованою українською пам'яткою є Пересопницьке Євангеліє (1556—1561 рр.), проте значки ' та ` цього рукопису не завжди являють собою наголоси, а часто позначають початок (') чи кінець (`) слова, або і початок, і кінець слова (пор. *на́дв'ю, во́дою*). Зрозуміло, що ця пам'ятка не могла бути використана при дослідженні історії українського наголосу. Систематично знаки наголосу почали ставитися лише в стародруках. Оскільки перший український стародрук — “Апостол” (1574 р., Львів), як відомо, є досить точною копією московського видання “Апостола” (1564 р.), то найдавнішою українською акцентованою пам'яткою, використаною в монографії, стала Острозька біблія (1581 р.). Хоч ця пам'ятка написана канонічною церковнослов'янською мовою, проте наголоси її, як показує зіставлення з іншими акцентованими українськими пам'ятками, у переважній більшості українські.

В українських, а також у російських та білоруських пам'ятках (як рукописних, так і в стародруках) для позначення наголосу використовувалися три надрядкові знаки, запозичені із грецького письма: ', ` і ^ . Знак ' (оксія) ставився на будь-якому наголошеному голосному, крім кінцевого. Знак ` (варія) ставився тільки на кінцевому наголошеному голосному. Знак ^ (камора) міг стояти, як правило, на наголошеному голосному останнього або передостаннього складу, але без якоїсь певної системи; дуже часто він вживався для розрізнення форм множини, які збігалися з формами однини; у деяких російських рукописах камора ставилася над літерою *о*, позначаючи напружену вимову цього звука. Оскільки розмежування у вживанні знаків оксії, варії і камори в українських пам'ятках було чисто формальним, а не фонетичним, то замість цих трьох знаків ми використовуємо в монографії лише один знак — оксію (').

При наведенні в монографії фактів з українських пам'яток для спрощення орфографії *s* передається через *з, оу, ѣ і ж* — через *у, ѡ і ѧ* — через *я, к* — через *є, ѡ* — через *о, і* — через *і, ѣ* — через *й, ѣ*, як правило, випускається, титли розкриваються, надрядкові літери вписуються в рядок, применники від іменників пишуться окремо. Український діалектний матеріал, поданий у першоджерелах латинкою, в монографії переводиться на кирилицю. При наведенні фактів з української класичної поезії використовується для наголосу знак *˘*, який вживається лише в тих випадках, коли

наголос позначено в тексті (в усіх інших випадках для позначення наголосу вживається знак '). Акцентні знаки А. Мажуричича і Д. Неманича замінюються відповідними знаками В. Караджича.

Український діалектний матеріал наводиться в монографії (як правило, після свідчень давніх українських пам'яток) у такому порядку: свідчення південно-західних говорів — надністрянських, бойківських, надсянських, закарпатських, гуцульських, буковинсько-покутських, подільських, волинських; свідчення північних говорів; свідчення південно-східних говорів і літературної мови. Дані про сучасне літературне наголошення іменників беруться в основному із словника-довідника “Українська літературна вимова і наголос” (К., 1973). Якщо існують розбіжності між словниками в наголошенні того чи іншого іменника в сучасній українській літературній мові, то залучаються дані й інших словників, насамперед “Словника наголосів української літературної мови” М.І. Погрібного (К., 1964), “Орфоепічного словника” М.І. Погрібного (К., 1984), одинадцятитомного “Словника української мови” (К., 1970—1980).

Джерела, з яких наводиться фактичний матеріал, подаються в круглих дужках, посилання на літературу — у квадратних.

НЕПОХІДНІ
ІМЕННИКИ

Іменники ā-/jā-основ

Іменники ǫ-/jǫ-основ

А. Іменники ǫ-/jǫ-основ чоловічого роду

Б. Іменники ǫ-/jǫ-основ середнього роду

Іменники ū-основ

Іменники ĩ-основ

А. Іменники ĩ-основ жіночого роду

Б. Іменники ĩ-основ чоловічого роду

Іменники основ на приголосний

Іменники n-основ

А. Іменники n-основ середнього роду

Б. Іменники n-основ чоловічого роду

Іменники s-основ

Іменники t-основ

Іменники r-основ

Іменники ū-основ

ІМЕННИКИ ā-/jā-ОСНОВ

ПІЗНЬОПРАСЛОВ'ЯНСЬКІ АКЦЕНТНІ ПАРАДИГМИ

У пізньопраслов'янській мові іменники ā-/jā-основ мали всі три акцентні парадигми: баритоновану, окситоновану і рухома. У питанні щодо кількості акцентних парадигм серед дослідників майже немає розходжень. Лише Ф. Седлачек гадає, що в праслов'янській мові існувало дві акцентні парадигми іменників ā-/jā-основ: баритонована й рухома [Sedláček, 146].

Нижче наводиться реконструкція пізньопраслов'янських акцентних парадигм іменників ā-/jā-основ.

Баритонована а. п. Окситонована а. п. Рухома а. п.

О д н и н а

Наз.	*b'aba	*ženà	*zīmà
Род.	*b'aby	*ženỳ	*zīmỳ
Дав.	*b'abě	*ženě	*zīmě
Зн.	*b'abǫ	*ženò	*zīmǫ
Ор.	*b'abojǫ	*ženòjǫ	*zīmòjǫ
Місц.	*b'abě	*ženě	*zīmě
Кл.	*b'abo	*žèno	*zī mo

М н о ж и н а

Наз. — Зн.	*b'aby	*ženỳ	*zī my
Род.	*b'abъ	*ženъ	*zīmъ
Дав.	*b'abamъ	*ženamъ	*zīmamъ
Ор.	*b'abami	*ženami	*zīmami
Місц.	*b'abaxъ	*ženaxъ	*zīmaxъ

Д в о ї н а

Наз. — Зн.	*b'abě	*ženě	*zīmě
Род. — Місц.	*b'abū	*ženū	*zīmū
Дав. — Ор.	*b'abama	*ženàma	*zīmàma

У пізньопраслов'янській мові до баритонованих належали насамперед іменники ā-основ з динамічним наголосом або двоскладовою висхідно-спадною інтонацією на корені: *b'aba¹, *beǰza, *b'itva, *br'itva, *b'ura, *c'ęta, *čeǰšna, *d'ęva, *doǰga, *d'uma, *gl'ina, *gn'lida, *g'ǫba, *gr'iva, *gr'ǫda/*gr'uda, *x'ata, *x'ula, *x'yba, *iva, *(j)'agoda, *(j)'ama, *(j)e l'ǫxa/*o l'ǫxa, *(j)'ęzva, *j'ǫska, *kob'yla, *koǰda, *kop'iva, *koǰsta, *koǰva, *k'ura, *k'ura, *k'ǫniga, *k'ǫšma, *k'yla, *k'yta, *l'apa, *l'aska, *l'ava, *l'ixva, *l'ipa, *lop'ata, *m'ama, *m'ęra, *m'ęta, *mog'yla, *moǰka “темнота”, *mot'uka, *m'ǫka “топання, мордування”, *m'uxa, *m'ǫva, *n'iva, *n'uda, *oǰk'yta, *ǫda, *p'ara, *peǰva, *p'ęna, *pl'ax'ta, *pl'ita, *r'ana, *r'ępa, *r'yba, *sek'ya, *s'ęra, *s'ila, *sk'ala, *sl'ava, *sl'ina, *sl'iva, *sm'aga, *smeǰka, *sm'uga, *soǰma, *soǰka, *s'osna, *st'ǫpa, *str'ęxa, *str'una, *s'uka, *sv'ita, *š'č'uka, *t'ina, *veǰta, *v'ęd'ma, *v'ęra, *voǰga, *voǰna, *v'ydra, *vb'lna “шерсть, вовна”, *z'aba, *z'ila та ін. [Скляренко, 1998, 92—94].

До баритонованих у пізньопраслов'янській мові належали також іменники jā-основ як давнього, так і пізнішого походження, здебільшого утворені за допомогою суфікса -jā від баритонованих іменників, прикметників чи дієслів. Ці іменники характеризувалися динамічним наголосом або двоскладовою висхідно-спадною інтонацією на корені, зберігаючи давнє місце наголосу; флексивні довготи не скорочувалися: *b'an'ā, *b'ur'ā, *d'atjā, *č'apjā, *č'ašā, *čeǰšn'ā, *d'yn'ā, *g'atjā (*g'atjē), *gr'abjā (*gr'abjē), *gr'ušā, *gr'yžā, *x'yžā, *(j)'ędjā, *k'apjā, *k'ašā, *konǫpjā, *k'ǫtjā, *kr'adjā, *l'užā, *meǰžā, *n'udjā, *p'ašā, *p'etl'ā, *pr'ędjā, *s'abl'ā, *s'adjā, *s'ęcā, *st'ajā, *s'ukn'ā, *s'ijā, *t'ǫcā, *v'išn'ā, *z'ar'ā та ін. [Скляренко, 1998, 94—95].

Нарешті, до баритонованих у пізньопраслов'янській мові належали іменники jā-основ пізнішого походження, утворені за допомогою суфікса -jā від іменників, прикметників чи дієслів з окситонованою або рухомою а. п. Ці іменники характеризувалися рецесивним кореневим наголосом (переміщеним з флексії [Скляренко, 1998, 87—88]): або динамічним наголосом (на початковому короткісному складі), або двоскладовою висхідно-спадною інтонацією, або односкладовою висхідно-спадною (так званою ново-

¹ Ми не наводимо в цій монографії точок зору різних дослідників (Л.А. Булаховського, Х. Станга, В. Кіпарського, В.А. Дібо, В.В. Колесова, Р.В. Булатової, А.А. Залізняка) про тип акцентної парадигми того чи іншого іменника, оскільки це зроблено в монографії “Праслов'янська акцентологія” [Скляренко, 1998].

акутовою) інтонацією; флективні довготи не скорочувалися: *čěšcā, *d'ol'ā, *goḡdjā, *gōšcā, *gr'objā/*gr'ebjā, *k'ožā, *króťjā, *kúrpjā, *kŭḡmjā, *l'ovjā, *n'ošā, *púšcā, *st'el'ā, *stoḡžā, *súšā, *t'éžā, *t'ystjā, *vecer'ā, *v'ol'ā, *v'on'ā, *žędjā та ін. [Скляренко, 1998, 95].

До окситонованих у пізньопраслов'янській мові належали такі іменники ā-/jā-основ: *bēdā, *bľxā, *bъcelā, *čьḡtā, *dēžā, *dirā, *dōgā, *glistā, *grozā, *gvēzdā, *xodā, *xvālā, *jūxā, *jьgrā, *jьkrā, *krāsā, *kŭrā, *kūmā, *kūnā “куниця”, *kŭḡmā “корма, кормове весло”, *līsā, *lōkā, *lūnā “місяць”, *medjā, *metьlā, *mēnā, *mōkā “борошно”, *mьglā, *mьzdā, *oḡbā, *pīlā, *rēkā, *rūdā, *rьdjā, *sestrā, *slotā, *slūgā, *snāgā, *snьxā, *sovā, *sōdьjā, *stopā, *strēlā, *strūjā, *světjā, *sьḡnā, *t'ętivā, *tōgā, *trāvā, *trēsка, *trōbā, *tьpā, *tьskā, *tьmā, *ūzdā, *vēxā, *vīnā, *vьdovā, *vьḡbā, *zmyjā, *ženā, *žьpnā та ін. [Скляренко, 1998, 96—98].

Рухома а. п. була властива таким іменникам ā-/jā-основ: *boḡdā, *boḡnā, *boḡzdā, *cēnā, *čęḡdā, *dobā, *dūšā, *dьskā, *eḡbe-dā, *goḡvā, *gorā, *grędā, *jьglā, *jьstьbā, *korā, *korā, *kosā “певним чином причесане волосся”, *kosā “знаряддя для зрізання трави”, *kozā, *kḡxā, *lozā, *nogā, *norā, *osā, *ovьcā, *pelenā, *pētā, *polā, *poḡsā, *porā, *rosā, *rōkā, *seḡdā, *sémьjā, *skovoḡdā, *slьzā, *smolā, *soxā, *stēnā, *stoḡnā, *strokā, *svīnьjā, *svobodā, *ššekā, *toḡkā, *vesnā, *vēžā, *vodā, *voḡpnā, *vьḡstā, *zemjā, *zīmā, *zolā, *zor'ā, *žęlžā та ін. [Скляренко, 1998, 98—100].

БАРИТОНОВАНІ ІМЕННИКИ

О д н и н а

У відмінкових формах однини переважна більшість баритонованих іменників ā-/jā-основ зберігає в українській мові давній кореневий наголос. Цілий ряд баритонованих іменників (*битва, вільха, грижа, губа, жила, кила, корчма, кропива, купа, лихва, нуда, петля, піна, плита, пуца, сіра, скала, смага, смуга, сосна, стріха, струна, ступа, хула, цята, язва*) набув у тих або інших говорах української мови (іменники *губа, корчма, лихва, петля, плита, скала, сосна, струна, хула* — і в літературній мові) флективної акцентуації відмінкових форм однини (зрідка за винятком форми знахідного відмінка), а деякі іменники (*воня, заря, молва, тина*) іноді живаються з флективним наголосом у давніх українських пам'ятках:

бітва (Зиз. Л., 70; Бер., 204, 208; Кл., 57, 213); *на бітву* (Синопс., 92); *в ... бітвѣ* (Тр., 28, 28 зв.); — *бітва* (Желех., 27; Гануш, 372; Грам., 248; Грінч., I, 57; УЛВН, 45), але *бітвѣа* (Біл.-Нос, 56);

вонѣа “запах” (Остр. б., 245; Бер., 25; Бар., 21 зв. — двічі, 432 — двічі; Рад., 858 — 4 рази) і *вонѣа* (Слав., 435); *вонѣ* — род. (Бар., 17 зв.); *воню* (Бар., 21, 398 зв.), *в воню* (Бар., 204 зв. — двічі) і *воню* (Остр. б., 4, 39 зв.), *в воню* (Остр. б., 39, 53); — *вонѣа* (Головацький, 71; Желех., 120);

грижа (Грінч., I, 326; УЛВН, 143), але *грижа́* (Желех., 159), *грижа́*, зн. *грижу* (Грам., 256);

губа (анат.) (Бер., 273; Книж., 44); *губу* (Бер., 289; Рад., 1107; Книж., 12, 44, 73, 86), *в губу* (Книж., 44); *губою* (Книж., 24, 25, 46); — *губа* (Желех., 162; Грам., 247; Біл.-Нос., 108), *губа*, *губа* (Дзензелівський, карта № 40), але *губа́* (Гануш, 375), *губа́*, зн. *губу* (Потебня, 126; УЛВН, 146), *губа́* (Грінч., I, 335), *губа́*, зн. *губу́* (Голоск., 83);

жіла (Бер., 66, 351 — двічі; Слав., 447 — 6 разів; Книж., 14, 16 — двічі); *жілы* — род. (Рад., 295), *з той жіли* (Книж., 20 — двічі) і *жилі* — род. (Книж., 70); *жілу* (Книж., 14, 70); — *жіла* (Желех., 222; Аф.-Чужб., 113; Грінч., I, 484; УЛВН, 197), але *жилá* (Грам., 250);

зарѣа “світло, сяння” (Остр. б., 130; Зиз. Л., 49; Бер., 75; Синопс., 94) і *зарѣа* (Слав., 451 — двічі); *зару* (Єв., 207 зв.²; Тр., I зв.; Рад., 302) і *зарю* (Бар., 332 зв.); *зарю* (Тр., I зв.; Тупт., 29 зв.); — *зарѣа* “заграва” (Желех., 268);

кіла “грижа” (Желех., 342; Гануш, 371), але *кіла́* (Грінч., II, 238), *кіла́* (УРС, II, 328; СУМ, IV, 149);

корчма́ (Бер., 35); *до корчмы́* (Рад., 161; Кл., 72, 162), *из корчмы́* (Кл., 105); *корчмѣ* — дав. (Кл., 105); *в корчму́* (Кл., 71), *у корчму́* (Кл., 172) і *корчму* (Ур., 62, 68); *в корчмѣ* (Кл., 30, 161), *на корчмі* (Ур., 65); — *корчма* (Головацький, 70), *корчма*, *коршма* (Желех., 369), *корчмы* — род. (Верхратський, 1899, 131), але *коршма́* (Огоновський, 127; Верхратський, 1912, 20), *корчма́* (Гануш, 375; Грінч., II, 289; УЛВН, 292), *коршма́*, зн. *коршму* (Грам., 251), *корч'ма́* і *корч'ми* — род. (Панькевич 424);

кропиви — род. (Книж., 82); — *кропиви* (Желех., 382; Гануш, 378; Дзензелівський, карта № 6; Очеретний, 32), *кропиви́а* (Отроковський, 71), але *кропиви́а* (Грінч., II, 310), *кропиви́а* (Голоск., 188), *кропиви́а*, зн. *кропиви́у* (УЛВН, 299);

ку́па (Желех., 389; Грам., 247; Біл.-Нос., 200; Грінч., II, 324; УЛВН, 301), але *купá*, зн. *купú* (Потебня, 126);

лі́хва (Єв., 114 зв.², 115² — тричі, 166 зв.², 321 зв.²; Бер., 107, 206, 210; Слав., 464, 500); *лі́хвы* — род. (Єв., 186²), з *лі́хвы* (Єв., 66 зв.², 193 зв.²), *от лі́хвы* (Рад., 582); *лі́хву* (Остр. б., 91); *лі́хвою* (Отпис, 1/4); — *лі́хва* (Желех., 405; Грам., 122; Грінч., II, 363; Голоск., 195), але *лі́хвá* (УЛВН, 310);

мо́лва (Бер., 121, 126, 320, 434; Рад. Н., 19) і *мльвá* (Бер., 121); *без мо́лвы* (Рад. Н., 19 — двічі);

нудá “нудьга” (Желех., 533; УРС, II, 765; СУМ, V, 450), *нудá* (Грінч., II, 572);

о́лха (Слав., 532); — *ві́льха* (Желех., 106; Грам., 247; Верхратський, 1912, 44; Біл.-Нос., 77; Грінч., I, 238; УЛВН, 112), *о́льха* (Грінч., III, 52), але *ві́льхá* (Гануш, 375);

пéтла (Бер., 154); — *пéтля* (Головацький, 70; Желех., 630), але *петля́* (Грінч., III, 148), *петля́*, зн. *петлю́* (Потебня, 126; УЛВН, 439);

пі́на (Грам., 118, 246; Грінч., III, 187; УЛВН, 455), але *пінá* (Желех., 653), *пінá* (Гануш, 375), *п’інá* (Гладкий, 1928, 126);

плі́та (Желех., 659; Грам., 246; Грінч., III, 196), *плéта* (Клепикова, 40), але *плитá* (УРС, III, 451; СУМ, VI, 584), *плитá*, зн. *плитú* (УЛВН, 460);

пу́цу (Рад., 945); *на пу́ци* (Т. З., 118); — *пу́ца* (Желех., 791; Гануш, 371; Грінч., III, 503; УЛВН, 539), але *пу́ца́* (Біл.-Нос., 307);

с́бра (Бер., 67); — *сі́ра* (Желех., 868; Грінч., IV, 127; УРС, V, 318; СУМ, IX, 229), але *сі́ра́* (Біл.-Нос., 327);

ска́ла “скеля” (Бер., 96, 146, 236, 309; Слав., 506); *скальі* — род. (Бер., 379); *скалу́* (Єв., 303 зв.²; Рад., 732); *на ... скальб́* (Отпис, 8/3); — *ска́ла* (Панькевич, 483), але *ска́ла́* (Желех., 870; Грінч., IV, 130; УРС, V, 324; СУМ, IX, 245), *ска́ла́*, зн. *скалу́* (Гануш, 369; Грам., 250; Клепикова, 44; Потебня, 126);

сма́га (Желех., 886), *сма́га* (Грінч., IV, 155; УЛВН, 611);

смúга (Желех., 889; Верхратський, 1912, 44; Грінч., IV, 160; УЛВН, 613), але *смúга́* (Гануш, 375);

со́сна (Слав., 510 — двічі); — *со́сна* (Головацький, 69; Желех., 897; Грам., 249; Верхратський, 1912, 20; Пура, 239; Чучка, 59; Отроковський, 56; Котл., 290), але *со́сна́* (Гануш, 375; Грінч., IV, 170; УЛВН, 616), *со́сна́*, зн. *со́сну* (Потебня, 126, 127);

стр'іхою (Книж., 93); — *стріха* (Желех., 928; Гануш, 371; Грам., 119, 247; Павловский, 59; Грінч., IV, 217; УЛВН, 633), *стр'іха* (Клепикова, 40), але *стр'іха́* (Гладкий, 1928, 126), *стріха́* (Біл.-Нос., 343);

стру́на (Рад., 1125; Тупт., 51); *струнѣ́* — дав. (Рад., 1125); — *стру́на* (Желех., 930), *стру́на* (Франко, XI, 36), але *струна́*, зн. *струну́* (Гануш, 369; Грам., 250; Потебня, 126; УЛВН, 633), *струна́* (Грінч., IV, 219);

сту́па (Желех., 931; Верхратський, 1912, 93; Грінч., IV, 222; УЛВН, 634), але *сту́па́* (Гануш, 375), *сту́па́*, зн. *ступу́* (Клепикова, 44), *сту́па́*, зн. *сту́пу* (Потебня, 126);

ті́на (Слав., 518) і *тинá* (Зиз. Л., 81); — *ті́на* (Желех., 963);

хула́ (Остр. зб., 104; Бер., 268, 281, 381; Слав., 527; Гал., 10 зв., 11; Бар., 62); *хулы́* — род. (Т. З., 88); *хулу́* (Остр. зб., 54²; Бар., 125; Рад., 1086; Тупт., 17); — *хула́* (Желех., 1048; УРС, VI, 366; СУМ, XI, 172);

ця́та (Грінч., IV, 440; УРС, VI, 398; СУМ, XI, 255), але *цята́* (Желех., 1058);

я́зва (УРС, VI, 566; СУМ, XI, 627), але *язва́* (Желех., 1112).

Запозичені зі старослов'янської мови іменники *жажда* і *нужда* також отримали в деяких говорах української мови флективний наголос (іменник *нужда* — і в літературній мові), у той час як східнослов'янська форма *нужа* зберігає кореневу акцентуацію:

жа́жда (Волк., 110); *жа́жду* (Волк., 110, 111); *жа́ждею* (Кл. Остр., 214); — *жа́жда* (Желех., 216), але *жа́жда́* (Гануш, 375);

ну́жда (Бер., 148; Бар., 97, 129 зв., 355 зв.; Синопс., 27 зв., 121 зв.); *ну́жду* (Отпис, 5/2; Бар., 99 зв.); *ну́ждею* (Остр. б., 25, 90 зв.; Бар., 308), *ну́ждою* (Синопс., 94); — *ну́жда* (Желех., 534; Грінч., II, 572), але *ну́жда́* (Гануш, 375; СУМ, V, 453), *ну́жда́*, зн. *ну́жду́* (УЛВН, 374), пор.: *ну́жа* (Кл., 73); *ну́жу* (Остр. б., 262 зв.); *ну́жею* (Остр. б., 90 зв.); — *ну́жа* (Желех., 534; Біл.-Нос., 248; Грінч., II, 572; УЛВН, 374).

Флективної акцентуації наведені вище слова (первісно баритоновані) набули, очевидно, під впливом первісно флективнонаголошених іменників *ā-/jā*-основ [Гануш, 376]. Зокрема флективну акцентуацію *заря* можна пояснити впливом *зоря́*, а *хула* — впливом антонімічного *хвала́* [Булаховський, IV, 446]. Переважна більшість наведених слів отримала флективне наголошення на ґрунті української мови, лише в іменниках *скала* і *хула* це

сталося, найімовірніше, ще на ґрунті давньоруської мови, пор. рос. *скалá*, *хулá*, блр. *скалá*.

Впливу флективнаоголошених іменників *ā-/jā-*основ зазнав також цілий ряд запозичень на *-а*, *-я* (переважно з польської мови), що увійшов в українську мову з кореневою акцентуацією. Зокрема це стосується слів *вага* (п. *waга* “вага”), *пеня* (п. *репа* “штраф”), *рута* (п. *ruta* “рута”), *скирда* (лит. *stirta* “скирта”), *спина* (п. ст. *spina* “хребет”), *сума* (п. *suma* “сакви”), *труна* (п. *trumna* “труна, домовина”, ст. *truna*, *trunna* “т. с.”), *шкода* (п. *szkoda* “шкода”), пор.:

вага (Зиз. Л., 81) і *вагá* (Остр. б., 234; Бер., 126, 462; Рад., 565); *ва́гу* (Кл., 152) і *вагу́* (Остр. б., 198; Рад., 565), *на вагу́* (Рад., 475), *под вагу́* (Остр. б., 198); *на вазѣ́* (Гал., 55 зв.; Тупт., 85 — двічі); — *ва́га* (Чучка, 59), але *вагá* (Желех., 53; Біл.-Нос., 67; Грінч., I, 120), *вагá*, зн. *вагу́* (Гануш, 369; Грам., 250; Потєбня, 126; УЛВН, 62);

пéня (Головацький, 71), але *пеня́* (Желех., 608; Грінч., III, 106), *пеня́*, зн. *пеніо́* (Гануш, 369; Потєбня, 126; УЛВН, 414);

рута (Желех., 844; Грінч., IV, 89; УЛВН, 586), але *рута́* (Гануш, 375);

скі́рта, *сті́рта* (Желех., 920), *скі́рда*, *скі́рта* (Желех., 872), *скі́рта* (Верхратський, 1899, 35; Потєбня, 121; Грінч., IV, 134; УЛВН, 604), *сті́рта* (Гануш, 373; Грінч., IV, 204), *скі́рта* і *сті́рта* (Голоск., 368), але *скирда́* (Біл.-Нос., 329);

спі́на (Бер., 360, 397; Кл., 181); — *спі́на* (Желех., 900; Павловський, 97; Грінч., IV, 175; УЛВН, 618), але *спино́ю* (Франко, XII, 341, XIII, 209), *спина́* (Варченко, 48);

суму́ “торбу” (Рад., 318); — *су́ма* (Желех., 934), але *сума́* (Грінч., IV, 228; УРС, V, 558; СУМ, IX, 835);

тру́нна (Бер., 448); *тру́нны* — род. (Єв., 117²; Сак., 42) і з *труны́* (Рад. Н., 33), з ... *труны́* (Рад. Н., 29); *тру́нну* (Сак., 42; Коп. Каз., 120), *тру́ну* (Рад., 505) і *в труну́* (Рад. Н., 24; Кл., 189); *в ... трунѣ́* (Рад., 773) і *на трунѣ́* (Рад. Н., 2), *при ... трунѣ́* (Рад. Н., 26); — *тру́на* (Дзензелівський, карта № 33; Біл.-Нос, 357), *тру́нва*, *тру́мна* (Желех., 988; Грінч., IV, 289), *тру́ни* — род. (Бандрівський, 101), але *труна́* (Желех., 988), *труна́*, зн. *труну́* (Гануш, 369; Потєбня, 126; УЛВН, 659), *в труні́* (Франко, XI, 15) і *в ... труну́* (Франко, XI, 204), *труна́*, зн. *труну́?* (Потєбня, 126), *труна́* (Грінч., IV, 289);

шко́да (Бер., 283); *шко́ды* — род. (Льв., 235); *шко́ду* (С. Зиз., 50 — двічі); — *шко́да* (Желех., 1092; Грам., 37, 248; Павловский, 66; Грінч., IV, 501; УЛВН, 713), але *шко́да́* (Гануш, 375).

Множина

Називний — знахідний, давальний, орудний та місцевий відмінки

Переважає більшість баритонованих іменників *ā-/jā*-основ послідовно зберігає в українській мові первісну кореневу акцентуацію відмінкових форм множини. Цілий ряд згаданих іменників у тих або інших говорах української мови (зрідка — і в літературній мові) набув флективної акцентуації відмінкових форм множини:

ба́бы (Остр. б., 25 — тричі); *ба́бам* (Остр. б., 25 — тричі); — *ба́бі*, *ба́бам*, *ба́ба́ми*, *ба́ба́х* (Верхратський, 1879, 402; Гануш, 373), *ба́бі*, *ба́бам*, *ба́ба́ми*, *ба́ба́х* (Грам., 249; Потебня, 121; УЛВН, 32), *ба́бы* (Панькевич, 458, 515), *ба́бі* (Янув, 70; Мельничук, 58; Очеретний, 32), *ба́би* (Котл., 110, 226, 249) і *ба́бі* (Котл., 139, 141, 144);

бри́тві, *бри́тва́м*, *бри́тва́ми*, *бри́тва́х* (Гануш, 373), *бри́тви*, *бри́твам*, *бри́твами*, *бри́твах* (Грам., 248; УЛВН, 56), *бри́тви* (Верхратський, 1912, 44);

ви́шні (Головацький, 73), *ви́шні*, *ви́шня́м*, *ви́шня́ми*, *ви́шня́х* (Грам., 256), *ви́шні́* (Верхратський, 1912, 20), *ви́шні́* (Шило, 115), *ви́шні́*, *ви́шні́ами*, *ви́шні́ах* (Гладкий, 1929, 140, 141), *ви́шні́*, *ви́шня́м*, *ви́шня́ми*, *ви́шня́х* (УЛВН, 93);

ви́дьмі, *ви́дьма́м*, *ви́дьма́ми*, *ви́дьма́х* (Гануш, 373), *ви́дьми*, *ви́дьмам*, *ви́дьмами*, *ви́дьма́х* (Грам., 248), *ви́дьмі́* (Потебня, 121), *ви́дьмі́*, *ви́дьма́м*, *ви́дьма́ми*, *ви́дьма́х* (УЛВН, 111);

ві́льхи, *ві́льхам*, *ві́льхами*, *ві́льхах* (Грам., 247; УЛВН, 112), *ві́ль'х'и́* і *ві́ль'х'и́* (Янув, 71), *ві́льхи* (Верхратський, 1912, 44);

во́вні, *во́вна́м*, *во́вна́ми*, *во́вна́х* (Гануш, 373), *во́вни*, *во́внам*, *во́внами*, *во́внах* (Грам., 248);

гли́ні, *гли́на́м*, *гли́на́ми*, *гли́на́х* (Гануш, 373), *гли́ни*, *гли́нам*, *гли́нами*, *гли́нах* (Грам., 246; УЛВН, 133), *гли́ни* (Верхратський, 1912, 44);

гни́ді, *гни́да́м*, *гни́да́ми*, *гни́да́х* (Гануш, 373), *гни́ди*, *гни́дами*, *гни́да́ми*, *гни́да́х* (УЛВН, 134);

гра́блі (Желех., 156; Грінч., I, 320), *гра́блі*, *гра́бля́м*, *гра́бля́ми*, *гра́бля́х* (Грам., 276; УЛВН, 141), *гра́бля́*, *гра́бля́ма* (Верхратський,

1912, 44), *греблі, гребльáмы* (Отроковський, 67), *гребл'áми* (Вашенко, 71);

греблѣ (Кл., 144); — *грѣблі, грѣблям, грѣблями, грѣблях* (Гануш, 371; Грам., 256; УЛВН, 142);

жа́бы (Остр. б., 28 — 9 разів; С. Зиз., 199; Книж., 82), *в ... жа́бы* (Гал., 199 зв.); *жа́бами* (Остр. б., 28); — *жа́бі, жа́бáм, жа́ба́ми, жа́ба́х* (Верхратський, 1879, 403; Гануш, 373), *жа́би, жа́бáм, жа́бами, жа́бах* (Грам., 247; УЛВН, 194), *же́бы* (Верхратський, 1899, 27), *же́бе́, же́ба́м, же́ба́мэ, же́ба́х* (Клепикова, 43), *жа́бі* (Мельничук, 58; Л. Українка, I, 407);

кобі́лі, кобі́лам, кобі́лами, кобі́лах (Верхратський, 1879, 403), *кобилі́, кобилáм, кобилáми, кобилáх* (Гануш, 378; Грам., 249), *кобилі́* (Мельничук, 58), *кобі́ли, кобі́лам, кобі́лами, кобі́лах* (УЛВН, 280);

коноплѣ (Ур., 63); *коноплáми* (Єв., 255²); — *коно́плі, коно́плям, коно́плями, коно́плях* (Грам., 256; УЛВН, 287), *коно́плі* (Верхратський, 1912, 20, 44), *коно́пны* (Верхратський, 1899, 29), *у коло́пнях* (Верхратський, 1899, 159), *кдо́пл'і* (Дзензелівський, карта № 75);

коро́ви (Головацький, 45), *коро́ви, коро́вам, коро́вами, коро́вах* (Гануш, 377; Грам., 247; УЛВН, 291), *куро́ви* (Шило, 116), *коро́вами* (Янув, 71), *коро́вэ, коро́вам, коро́вамэ, коро́вах* (Клепикова, 41), *корові́* (Мельничук, 58; Очеретний, 32; Гладкий, 1929, 140), *корові́, корова́м, корова́ми, корова́х* (Голоск., 182), *корові́* (Омельяненко, 164);

корості́, короста́м, короста́ми, короста́х (Гануш, 377), *корóсти, корóстам, корóстами, корóстах* (УЛВН, 292);

кропи́ви (Остр. б., 273 зв.); — *кропи́ві, кропивáм, кропивáми, кропивáх* при кореневому наголошенні в однині: *кропи́ва* (Гануш, 378);

ку́пі, ку́пам, ку́пами, ку́пах (Гануш, 372), *ку́пи, ку́пам, ку́пами, ку́пах* (Грам., 247; УЛВН, 301);

ла́ві, ла́вам, ла́вами, ла́вах (Гануш, 373), *ла́ви, ла́вам, ла́вами, ла́вах* (УЛВН, 304);

лі́пі, лі́пам, лі́пами, лі́пах (Гануш, 373), *лі́пи, лі́пам, лі́пами, лі́пах* (Грам., 247; УЛВН, 309);

лопати́, лопата́м, лопата́ми, лопати́х (Гануш, 378), *лопа́ти, лопáтам, лопáтами, лопáтах* (Грам., 246; УЛВН, 314), *лопати́* (Мельничук, 58);

мамі́, мамáм, мамáми, мамáх (Гануш, 373; Грам., 249; Голоск., 205), *мамі́* (Мельничук, 58), *ма́ми, ма́мам, ма́мами, ма́мах* (УЛВН, 321);

могі́лы (Рад. Н., 3); *на могі́лах* (Кл., 166 — двічі) і *в могіла́х* (Рад. Н., 3); — *могі́ли, могі́лам, могі́лами, могі́лах* (Грам., 246; УЛВН, 335);

моти́кі, моти́ка́м, моти́ка́ми, моти́ка́х (Гануш, 378), *моті́ки, моті́кам, моті́ками, моті́ках* (УЛВН, 339);

на ні́вах (Кл., 182); — *ні́ві, ні́ва́м, ні́ва́ми, ні́ва́х* (Гануш, 373), *ні́ви, ні́вам, ні́вами, ні́вах* (Грам., 247; УЛВН, 371), *ні́вэ, ні́вам, ні́вамэ, ні́вах* (Клепикова, 40);

па́ри, па́рам, па́рами, па́рах (Гануш, 371; Грам., 247), *па́рі, па́ра́м, па́ра́ми, па́ра́х* (УЛВН, 408);

пла́хті́, пла́хта́м, пла́хта́ми, пла́хта́х (Гануш, 372; Голоск., 292), *пла́хти, пла́хтам, пла́хтами, пла́хтах* (Грам., 246; УЛВН, 458), *плахті́* (Л. Укр., I, 14), *плахті́, плахта́м, плахта́ми, плах-та́х* (Потебня, 121);

поло́вами (Книж., 79 — двічі); — *поло́ві, половáм, половáми, по-ловáх* (Гануш, 377; Грам., 249), *поло́ви, поло́вам, поло́вами, поло́вах* (УЛВН, 476);

сві́ти, сві́там, сві́тами, сві́тах (Гануш, 371; УЛВН, 593), *свита́* (Гладкий, 1929, 147), *у свита́х* (Потебня, 121);

слі́ві, слі́ва́м, слі́ва́ми, слі́ва́х (Гануш, 373), *слі́ви, слі́вам, слі́вами, слі́вах* (УЛВН, 609);

сокі́ры (Сак., 50), *секі́ри* (Рад., 1111); *секі́рами* (Гал., 234; Рад., 1118); — *соки́рі, соки́ра́м, соки́ра́ми, соки́ра́х* (Грам., 249), *соки́ри* (Франко, X, 323), *сокі́ри, сокі́рам, сокі́рами, сокі́рах* (УЛВН, 614);

соло́мі, соло́ма́м, соло́ма́ми, соло́ма́х (Гануш, 377; Грам., 249), *солóми, солóмам, солóмами, солóмах* (УЛВН, 614);

со́сні, со́сна́м, со́сна́ми, со́сна́х при кореневому наголошенні в однині: *со́сна* (Грам., 249), *со́сні* при кореневому наголошенні в однині: *со́сна* (Верхратський, 1912, 20);

ха́ты (Кл., 18), *ха́ти* (Книж., 97); *в ... ха́тах* (Книж., 74—75); — *ха́ті, ха́та́м, ха́та́ми, ха́та́х* (Верхратський, 1879, 403; Гануш, 373; УЛВН, 688), *хати́, хата́м, хата́ми, хата́х* (Грам., 249), *хате́, хата́м, хата́мэ, хата́х* (Клепикова, 43), *хати́* (Мельничук, 58; Очеретний, 32);

ча́плі, ча́пля́м, ча́пля́ми, ча́пля́х (Гануш, 373), *ча́плі, ча́плям, ча́плями, ча́плях* (Грам., 256; УЛВН, 700);

черешні, черешням, черешнями, черешнях (Граам., 256; УЛВН, 703), *чиришині* (Шило, 116);

шаблѣ (Рад., 784, 934, 1081; Кл., 37), *шабли* (Рад., 475, 784 — двічі), *на ... шабли* (Рад. Н., 40); *шаблями* (Рад., 475); — *шаблі, шаблям, шаблями, шаблях* (Верхратський, 1879, 402; Граам., 256; Потебня, 121; УЛВН, 708), *шаблі, шаблям, шаблями, шаблях* (Гануш, 373), *шаблі* (Янув, 70);

ямы (Єв., 39² — двічі, 40²; Бер., 241), *в ямы* (Кл., 27); — *ямі, ямам, ямами, яма́х* (Гануш, 372; Голоск., 450), *ями, ямам, ямами, ямах* (Граам., 247; УЛВН, 722), *ямі* (Мельничук, 58; Очеретний, 32), *ямі* (Гладкий, 1929, 140, 147).

Виникнення флективної акцентуації форм множини баритонованих іменників *ā-/jā*-основ (тих, що зберігають кореневий наголос в однині) в говорах української мови (зрідка — і в літературній мові) зумовлено дією на ґрунті української мови тенденції до акцентного протиставлення форм однини і множини в іменниках *ā-/jā*-основ з кореневим наголосом. Є підстави вважати, що в баритонованих іменниках *ā-/jā*-основ однією з перших (якщо не найпершою) отримувала флективний наголос у множині форма називного — знахідного відмінків, що було викликано прагненням розрізняти форми родового однини і називного — знахідного відмінків множини, пор.: *вішня*, род. *вішні*, мн. *вишні, вишень і вишней, вишням, вишнями, о вишнях* (Головацький, 71, 72—73), *диня*, род. *дині*, мн. *дині, динь, діням, дінями, о дінях* (Головацький, 66—67), *ста́я*, род. *стаї*, мн. *стаї, стаї, ста́ям, ста́ями, о ста́ях* (Головацький, 67).

На ґрунті української мови флективна акцентуація в множині виникала не тільки в праслов'янських за походженням баритонованих (кореневонаголошених) іменниках *ā-/jā*-основ, а й у запозиченнях на *-а, -я* з кореневим наголосом. Зокрема флективну акцентуацію в множині отримали в тих або інших говорах української мови (зберігаючи в однині кореневе наголошення) іменники *бо́мба* (з нім. *Bombe*), *ва́рта* (з п. *warta* або нім. *Wärte*), *ва́тра* (з рум. *vătră*), *гру́ба* (з п. *gruba*), *ка́хля, ка́фля* (з п. *kachel, kafel*), *клу́ня* (з лит. *klūnas*), *ко́вдра* (з п. *kołdra*), *ко́фта* (зі шв. *kofta* або дан. *kofte*), *мамалі́га* (з рум. *mămăligă*, молд. *мэмэлігэ*), *па́нна* (з п. *panna*), *ску́рта, сті́рта* (з лит. *stirta*), *стодо́ла* (з п. *stodoła*), *то́рба* (з п. *torba*), *фа́рба* (з нім. *Färbe*):

бóмбі, бóмбам, бóмбáми, бóмбáх (Гануш, 373), *бóмби, бóмбам, бóмбáми, бóмбáх* (Грама., 247; УЛВН, 51);

вáрти, вáртáм, вáртáми, вáртáх (Гануш, 373), *вáрти, вáртáм, вáртáми, вáртáх* (Грама., 246; УЛВН, 65);

вáтрé, вáтрáм, вáтрáмэ, вáтрáх (Клепикова, 43), *вáтри, вáтрам, вáтрами, вáтрах* (УЛВН, 65);

грúбі, грúбáм, грúбáми, грúбáх (Гануш, 373), *грúби, грúбам, грúбáми, грúбáх* (УЛВН, 144);

кафл'í, кафл'ém, кафл'émэ, кафл'эх (Клепикова, 44), *кáхлі, кáхлям, кáхлями, кáхлях* (УЛВН, 272);

клун'í (Гладкий, 1929, 147), *клúні, клúням, клúнями, клúнях* (УЛВН, 279);

ковдрí, ковдрáм, ковдрáми, ковдрáх (Грама., 249), *кóвдри, кóвдрам, кóвдрами, кóвдрах* (УЛВН, 281);

кофтí (Мельничук, 58), *кóфти, кóфтам, кóфтами, кóфтах* (УЛВН, 294);

мамалигí (Мельничук, 58);

паннí, паннáм, паннáми, паннáх (Гануш, 373; Грама., 249; Голоск., 269), *пáнни, пáннам, пáннами, пáннах* (УЛВН, 407);

стíртí, стíртáм, стíртáми, стíртáх (Гануш, 373), *скиртí* (Потебня, 121), *скíрти, скíртом, скíртами, скíртах* і *стíрти, стíртом, стíртами, стíртах* (Голоск., 368), *скíртí, скíртáм, скíртáми, скíртáх* (УЛВН, 604);

стодóлі, стодóлáм, стодóлáми, стодóлáх (Верхратський, 1879, 403), *стодóлі, стодóлáм, стодóлами, стодóлáх* (Грама., 249), *стодóли, стодóлам, стодóлами, стодóлах* (УЛВН, 630);

торбі, торбáм, торбáми, торбáх (Гануш, 373; УЛВН, 653), *торбі* (Мельничук, 58; Очеретний, 32);

фáрбі, фáрбáм, фáрбáми, фáрбáх (Гануш, 373), *фáрби, фáрбáм, фáрбáми, фáрбáх* (Грама., 247; УЛВН, 679).

Родовий відмінок

У формі родового відмінка множини іменники *ā-/jā-*основ після занепаду кінцевих редукованих *ъ, ь* почали характеризуватися нульовою флексією, зберігаючи при цьому (як правило, і при наявності випадного або вставного голосного) первісний кореневий наголос, пор. суч. літ.: *бері́з, битв́, ворóн, дорі́г, дум, грéбель, грив, жаб, і́скор, кáпель, кобі́л, коло́д, корі́в, лип, лопáт, нив, риб, сорóк, хат, я́гід* та ін.

Значна частина баритонованих іменників ā-/jā-основ отримала в тих або інших говорах української мови (переважно південно-західних) у формі родового відмінка множини флексію **-ів** (**-ов**, **-ув**), при цьому наголошується корінь або флексія залежно від акцентуації інших відмінкових форм множини (дуже часто баритоновані іменники вживаються у формі родового відмінка множини як з нульовою флексією, так і з флексією **-ів** (**-ов**, **-ув**): *бабів* (Огоновський, 126), *бабів* і *баб* (Грамм., 249; УЛВН, 32), *бабіу* (Шило, 120, 121, 122; Кобилянський, 50), *бабіу* (Панькевич, 413), *баб'їу* (Гладкий, 1929, 141), *бабіу* (Гладкий, 1928, 127), *баб* і *баб'ів* (Вашенко, 148—149); *бирезіу* (Шило, 120, 121), *березів* (Верхратський, 1900, 66); *бітвів* і *битв* (Грамм., 248); *брїтвів* і *брїтв* (Грамм., 248), *брїтвів* (Верхратський, 1912, 44), *брїтвіу* (Шило, 120, 121); *відрів* і *відр* (Грамм., 248); *вишенів* і *вішнів* (Грамм., 256); *відьмів* (Огоновський, 126), *в'ід'міу* (Гладкий, 1929, 141); *вільхів* (Верхратський, 1912, 44), *вільхів* і *вільх* (Верхратський, 1900, 66), *в'іл'х'їу* (Гладкий, 1929, 141); *вороніу* (Шило, 121), *вороноу* (Гладкий, 1928, 127); *глінів* (Верхратський, 1912, 44); *грабелів* і *граблів* (Грамм., 276), *граблів* (Верхратський, 1912, 44), *грабл'їу* (Гладкий, 1928, 127), *граблів* і *грабелів* (УЛВН, 141); *гребелів* і *греблів* (Грамм., 256); *дїн'їу* (Янук, 71), *дїніу* (Шило, 122); *дорогіу* (Янук, 71; Шило, 121); *жабів*, *ж'єбіу* (Панькевич, 218), *жаб'їу* (Гладкий, 1929, 141); *жил'їу* (Янук, 71); *їскрів* і *їскр* (Грамм., 248); *капелів* і *каплів* (Грамм., 256); *кобілів* (Огоновський, 126), *кобіл'їу* (Гладкий, 1929, 141); *колодіу* (Шило, 120, 121); *конопелів* і *коноплів* (Грамм., 256); *куровіу* і *куроу* (Шило, 121), *курувіу* (Шило, 122; Мельничук, 64); *мамів* (Грамм., 249); *мухів* (Верхратський, 1912, 44), *мух'їу* (Клепикова, 41); *плахтоу* (Гладкий, 1928, 127); *смірікіу* (Шило, 122); *солон'їу* (Бандрівський, 58); *сорокіу* (Шило, 121); *сосн'їу* (Янук, 71), *сосніу* (Шило, 120, 121); *стріхуу* (Шило, 122), *стр'їх* і *стр'їх'ів* (Вашенко, 147); *тешчіу* (Шило, 122); *хатів* (Огоновський, 126), *хатів* і *хат* (Грамм., 249), *хатіу* і *хат* (Шило, 121), *хатіу* (Шило, 121, 122; Гладкий, 1929, 141), *хатиу* (Шило, 122), *хатіу* (Гладкий, 1928, 127), *хат* і *хат'ів* (Вашенко, 147), *хат* і *хатів* (Голоск., 423); *чапелів* і *чаплів* (Грамм., 256), *чапл'їу* (Гладкий, 1928, 127); *черешенів* і *черешнів* (Грамм., 256); *їам'їу* (Бандрівський, 58), *ям* і *ямів* (Голоск., 450).

У північних говорах української мови спостерігається тенденція до поширення у формі родового відмінка множини баритонованих

іменників \bar{a} -/ $\bar{j}\bar{a}$ -основ флексії **-ей** (при цьому часто вживається і стара нульова флексія), яка виступає, як правило, наголошеною: *бабей* (Огоновський, 126), *бабей* і *баб* (Шило, 122), *баби* (Панькевич, 219); *вишень* і *вишней* (Головацький, 71); *вороней* (Шило, 122); *губ* і *губей* (Шило, 122); *жаб* і *жабей* (Шило, 122), *жаби* (Панькевич, 219); *кобил* і *кобилей* (Шило, 122); *колод* і *колодей* (Шило, 122); *короб* і *коробей* (Шило, 122); *хат* і *хатей* (Шило, 122).

Ряд баритонованих іменників \bar{a} -/ $\bar{j}\bar{a}$ -основ при наявності у формі родового відмінка множини випадного або вставного голосного отримав у деяких говорах української мови (як правило, у південно-західних, зрідка і в літературній мові) наголос на вставному або випадному голосному, зберігаючи кореневу акцентуацію в усіх інших відмінкових формах множини: *вишні*, *вишень* і *вишнів*, *вишням*, *вишнями*, *вишнях* (Граам., 256); *відьми*, *відьом*, *відьмам*, *відьмами*, *відьмах* (Граам., 248); *греблі*, *гребель* і *греблів*, *греблям*, *греблями*, *греблях* (Граам., 256); *каплі*, *капель* і *каплів*, *каплям*, *каплями*, *каплях* (Граам., 256); *коноплі*, *конопель* і *коноплів*, *коноплям*, *коноплями*, *коноплях* (Граам., 256), *колонь*, у *колонях* (Верхратський, 1899, 159), *коноплі*, *конопель* (Отроковський, 72), *коноплі*, *конопель*, *коноплям*, *коноплями*, *коноплях* (УЛВН, 287); *сукні*, *суконь*, *сукням*, *сукнями*, *сукнях* (Граам., 256); *чаплі*, *чапель* і *чаплів*, *чаплям*, *чаплями*, *чаплях* (Граам., 256); *черешні*, *черешень* і *черешнів*, *черешням*, *черешнями*, *черешнях* (Граам., 256). Тенденція до наголошення вставного голосного у формі родового відмінка множини баритонованих іменників \bar{a} -/ $\bar{j}\bar{a}$ -основ охопила і ряд запозичень: *картофлі*, *картофель* і *картофлів*, *картофлям*, *картофлями*, *картофлях* (Граам., 256); *кукли*, *кукол*, *куклам*, *куклами*, *куклах* (Граам., 248); *кухонь* (Головацький, 69), *кухні*, *кухонь*, *кухням*, *кухнями*, *кухнях* (Граам., 256); *перли*, *перел*, *перлам*, *перлами*, *перлах* при наз. одн. *перла* (Граам., 248); *цегли*, *цегол*, *цеглам*, *цеглами*, *цеглах* (Граам., 248). Виникнення згаданої тенденції, безперечно, зумовлено впливом іменників \bar{a} -/ $\bar{j}\bar{a}$ -основ з кінцевим наголосом (форм типу *земель*, *сестер*).

Наголошення вставного або випадного голосного форми родового відмінка множини баритонованих іменників \bar{a} -/ $\bar{j}\bar{a}$ -основ, звичайно, сприяло виникненню в таких іменниках флективної акцентуації у множині.

Двоїна

Форма називного — знахідного відмінків двоїни баритонованих іменників ā-/jā-основ зустрічається не тільки в давніх українських пам'ятках, а й у деяких говорах української мови, зберігаючи при цьому первісне кореневе наголошення: *дві баб'ї* (Приступа, 44; Бандрівський, 61); *дві (три, чотири) би^ер'ез'ї* (Шило, 115); *дві (три, чотири) в'ешни* (Шило, 115, 117); *дві дін'ї* (Мельничук, 58); *чотири кор'ов'ї* (Бандрівський, 61), *дві (три, чотири) кур'ов'ї* (Шило, 116); *дві к'уні* (Мельничук, 58); *(дві) м'усі* (Грама., 246), *три м'ус'ї* (Гладкий, 1929, 141); *(дві) р'ані* (Грама., 243); *дві р'іб'ь* (Єв., 43 зв.² — двічі, 46² — двічі, 47²; Рад., 660), — *(дві) р'іб'ї* (Грама., 246); *(дві) с'ілі* (Грама., 246); *дві с'ос'н'ї* (Янув, 70); *дві х'ат'ї* (Приступа, 44; Гладкий, 1929, 141); *дві (три, чотири) чир'ешни* (Шило, 116).

В українській мові форми двоїни іменників ā-/jā-основ були витіснені відповідними формами множини при числівниках *дві, обі, обидві* (при числівниках *три, чотири* форми множини вживалися здавна). Процес витіснення тривав довго: він розпочався ще на ґрунті давньоруської мови [ІУМ, 61; Бевзенко, 94—95] і в староукраїнській мові завершився лише стосовно форм родового — місцевого та давального відмінків двоїни (за винятком іменників зі значенням парності). Оскільки баритоновані іменники ā-/jā-основ на час витіснення форм двоїни послідовно зберігали первісну кореневу акцентуацію у множині, то й у сполученні з числівниками *дві (обі, обидві), три, чотири* вони вживалися з кореневим наголосом, пор.: *дві дор'оги* (Кл. Остр., 218).

Якщо баритонований іменник ā-/jā-основ отримав в українській мові флективне наголошення форм множини (напр., *баба*, мн. *баб'ї, баб'ів* і *баб, баб'ам, баб'ами, баб'ах* — УЛВН, 32), у сполученні з числівниками *дві (обі, обидві), три, чотири* він продовжує зберігати первісну кореневу акцентуацію (*дві баб'ї* — УЛВН, 32). Якщо баритонований іменник ā-/jā-основ на ґрунті давньоруської або української мови змінив кореневе наголошення форм однини на флективне (напр., *губа*, мн. *губ'и, губ* і *губ'ів, губ'ам, губ'ами, губ'ах* — УЛВН, 146; *петля*, мн. *п'етлі, п'етель, п'етлям, п'етлями, п'етлях* — УЛВН, 439), то в сполученні з числівниками *дві (обі, обидві), три, чотири* наголос також змінився

(*дві губі* — УЛВН, 146; *дві петлі* — УЛВН, 439). Наведені спостереження пояснюються тим, що форма називного — знахідного відмінків множини іменників при числівниках *дві* (*обі, обидві*), *три, чотири* в цілому ряді говорів української мови втратила зв'язок зі звичайною формою називного — знахідного множини і зблизилася з відмінковими формами однини [Скляренко, 1983₂, 66].

ОКСИТОНОВАНІ ІМЕННИКИ

О д н и н а

У відмінкових формах однини (крім кличної форми, яка буде розглянута окремо) переважна більшість окситонованих іменників *ā-/jā*-основ досить послідовно зберігає в українській мові первісне флективне наголошення (наводимо в основному лише форми називного та знахідного відмінків однини як найбільш показові для окситонованої а. п. іменників *ā-/jā*-основ):

бѣда (Остр. б., 269 зв.; Зиз. Л., 28 — двічі, 74; С. Зиз., 74, 84; Отпис, 5/1 — двічі, 6/1 зв.; Кл. Остр., 215, 223, 224; Єв., 45, 158²; Тр., 73 зв. — двічі; Коп. Каз., 116; Бер., 45, 69, 130, 260, 264, 275; Гал., 53 зв.; Бар., 68, 68 зв., 416 — двічі, 418, 421 — двічі; Рад., 537, 786; Синопс., 95 зв. — двічі; Тупт., 95; Кл., 45, 46, 50, 83, 212); *бѣду* (Остр. б., 245 зв.; Філ., 44/1 зв.; Єв., 62 зв.²; Бар., 318 зв., 416 зв., 419 зв., 421 зв.; Рад., 507, 1114; Синопс., 72 зв.; Тупт., 49; Кл., 2), *в бѣду* (Остр. б., 245 зв.), на *бѣду* (Кл., 91); — *бідá* (Желех., 28; Біл.-Нос., 55; Грінч., I, 61), *бідá, бідú* (Гануш, 369; Грам., 250; УЛВН, 45), *бідú* (Верхратський, 1912, 95; Янув, 69; Верхратський, 1899, 133), *бідú* (Пристапа, 124), *бідá, бідú* (Панькевич, 422), *бідá, бідú* (Клепикова, 44);

блoхá (Бер., 469); — *блoхa* (Желех., 33; Ганкевич, 122; Біл.-Нос., 57; Грінч., I, 75), *блoхá, блoхú* (Гануш, 369; Грам., 250; УЛВН, 49), *блoхá, блoхá* (Верхратський, 1899, 27), *блoхá, блoхú* (Клепикова, 44);

вдовá (Остр. б., 87; Єв., 115 зв.²; Тр., 34, 35, 35 зв.; Сак, 47; Слав., 432; Бар., 241 зв., 242, 248 зв.; Рад., 658; Синопс., 89, 108; Тупт., 95); *вдовú* (Гал., 210 зв.; Бар., 241 зв., 244 зв., 245, 247; Рад., 555, 980); — *вдовá* (Желех., 59; Верхратський, 1912, 45; Верхратський, 1900, 67; Грінч., I, 130), *удовá* (Желех., 1004; Біл.-Нос., 363; Грінч., IV, 320), *вдовá, вдовú* (Гануш,

368), *удова́* (Отроковський, 69), *удова́, удову́* (Потебня, 126; УЛВН, 665);

верба́ (Бер., 347 — двічі; Рад., 1015, 1016 — тричі); *вербу́* (Рад., 1014 — двічі, 1015); — *верба́, вербу́* (Головацький, 66; Гануш, 369; УЛВН, 67), *верба́* (Желех., 62; Грінч., I, 133), *верба́, вербу́* (Грам., 250), *верьба́* (Верхратський, 1899, 27), *варба́, варбу́* (Клепикова, 44), *верба́, вербу́* (Потебня, 127), але *верба* (Верхратський, 1912, 20, 44; Бандрівський, 101; Верхратський, 1899, 27, 144), *в'єр'ба* (Верхратський, 1900, 4);

вина́ (Остр. б., 269 зв.; Остр. зб., 84, 158; Зиз. Л., 32; С. Зиз., 124; Філ., 23/2 зв., 56/1 зв.; Бер., 22, 267 — двічі, 268; Т. З., 144; Волк., 96; Слав., 433, Кл., 66); *вину́* (Остр. зб., 83, 84, 238 зв.; С. Зиз., 195; Філ., 23/2 зв., 42/3, 52/1 — двічі; Отпис, 2/1 зв.; Бар., 126; Рад., 1046; Синопс., 35, 127); — *вина́* (Желех., 79; Грам., 136; Грінч., I, 172), *вєна́, вєну́* (Клепикова, 42), *вина́, вину́* (УЛВН, 81);

віха́ “тичка” (Біл.-Нос., 79; Аф.-Чужб., 63; Грінч., I, 242), але *віха* (УЛВН, 114);

глиста́ (Слав., 439); — *глиста́, глесту́* (Гануш, 369; Грам., 250), але *глиста* (Желех., 143; Грінч., I, 289);

гроза́ (Остр. зб., 233; Синопс., 89); *грозу́* (Філ., 33/4; Синопс., 89), *в грозу́* (Бер., 254); — *гроза́, грозу́* (Гануш, 369; УЛВН, 144), *гроза́* (Грінч., I, 329);

діжа́ (Желех., 184; Павловський, 33; Біл.-Нос., 117; Аф.-Чужб., 110; Грінч., I, 390), *діжа́, діжу́* (Грам., 257; Потебня, 126; УЛВН, 162);

дѣра́ (Бер., 219; Слав., 445); *дѣру́* (Єв., 235²); — *діра́* (Желех., 186; Ганкевич, 122; Грінч., I, 392), *діра́, діру́* (Гануш, 369; Грам., 250; УЛВН, 163), *g'іра́, g'іру́* (Клепикова, 44);

дуга́ (Остр. б., 4; Тр., 15 зв.; Бер., 56; Слав., 445; Гал., 92 зв. — двічі, 125 — двічі, 125 зв.; Рад., 181 — двічі, 182, 423, 424); *дугу́* (Бар., 203 зв.; Рад., 182 — двічі, 423 — двічі, 424 та ін.), *през дугу́* (Гал., 125) і *дугу* (Остр. б., 4); — *дуга́* (Желех., 208; Грінч., I, 453), *дуга́, дугу́* (Гануш, 369; Грам., 251; УЛВН, 182);

женá (Остр. б., 42, 139, 163 та ін.; Остр. зб., 121 зв. — двічі, 143 зв., 168, 206 зв.; Тр., 33 зв., 35 та ін.; Бер., 65; Т. З., 88 — двічі; Слав., 447, 509; Гал., 9 зв. — двічі, 24, 33 зв., 36, 153 та ін.; Бар., 35 зв. — двічі, 37, 415 — двічі, 439 зв. та ін.; Рад., 178, 182;

Рад. Н., 21; Синопс., 17, 20 зв., 29, 36 та ін.; Тупт., 20 зв., 24, 105 зв. та ін.; Кл., 66 — двічі, 71, 74 — двічі, 75, 84, 85, 189), *жона́* (С. Зиз., 155 — двічі; Єв., 39 зв., 210²; Бер., 65, 74, 199, 229, 245, 248, 408; Гал., 21 зв., 50, 94 зв., 117 зв., 164 зв., 170 зв., 172 зв. — 4 рази та ін.; Кл., 24, 62, 81, 82 — тричі, 83 — тричі, 84 — двічі, 132; Ур., 67); *жену́* (Остр. б., 1 зв., 2 — тричі, 11, 12 зв. — тричі, 13 та багато ін.; Остр. зб., 204, 205 — двічі, 10 зв.²; Т. З., 88; Гал., 26 зв., 27, 33, 33 зв., 236; Бар., 159, 161 зв., 162 — двічі, 181 зв., 269 та ін.; Рад., 216, 297, 1124; Рад. Н., 40; Синопс., 20 зв. — двічі, 24 зв. — двічі, 29, 36 зв. та ін.; Тупт., 17 зв. — двічі, 27 та ін.; Кл., 66, 73, 87), *жону́* (Філ., 19/4 зв.; Бер., 171; Єв., 167², 198 зв.² та ін.; Гал., 172 зв. — двічі; Кл., 38, 63, 69, 80, 81, 84, 132, 133) і *же́ну* (Мог., 282; Бар., 19); — *жона́* (Желех., 225; Грінч., I, 491), *женá* (Желех., 219), *женá*, *жену́* (Ганкевич, 122; Гануш, 368), *жона́*, *жону́* (Брох, 81; Голоск., 120), *жону́* (Верхратський, 1899, 133; Панькевич, 411, 435, 457, 490);

жолна́ (орн.) (Слав., 447); — *жовна́*, *жовну́* (Гануш, 369; Грам., 250; УЛВН, 198), *жонва́*, *жонву́* (Клепикова, 44), *жовна́* (Біл.-Нос., 139; Аф.-Чужб., 114), але *жобна* (Желех., 224), *жобна́* (Грінч., I, 488);

звѣзда́ (Остр. б., 73, 247; С. Зиз., 73; Бер., 155; Гал., 3, 143 зв., 155 зв., 156, 157 — двічі, 157 зв. та ін.; Бар., 420; Рад., 21, 73, 74, 172, 344, 354; Рад. Н., 24 — двічі, 31, 33, 34, 35; Тупт., 61 зв. — двічі, 62); *звѣзду́* (Остр. б., 247; Отпис, 7/1 зв.; Гал., 206 зв.; Рад., 21, 71, 172, 232, 344; Рад. Н., 23, 30, 32 — тричі, 34, 36; Тупт., 61 зв.) і *звѣзду* (Рад. Н., 23, 31); — *звїзда́* (Ганкевич, 122; Грінч., II, 131), *звїзда́*, *звїзду́* (Гануш, 369), *звїзда́*, *звїзду́* (Грам., 250), *звїзда́* (Верхратський, 1900, 4, 34; Верхратський, 1899, 27), *зв'їзда́*, *зв'їзду́* (Клепикова, 44);

зміá (Остр. б., 71 — двічі; Бер., 354; Синопс., 126 зв.), *зміá* (Синопс., 16); *змію́* (Остр. б., 71 — двічі, 180; Остр. зб., 213; Гал., 239; Бар., 143 зв., 344 зв. — двічі, 419), *в змію́* (Остр. б., 26 зв.), *на змію́* (Остр. б., 71; Бар., 121, 406; Рад., 245); — *змія́*, *змію́* (Головацький, 67; Гануш, 369; УЛВН, 245), *змія́* (Желех., 307; Грінч., II, 167);

игра́ (Бер., 211), *ігра́* (Кл., 117 — двічі); — *гра*, *игра́* (Желех., 156), *игра́*, *игру́* (Гануш, 369; Грам., 250), *гра*, *гру* (Грам., 251; УЛВН, 141), *гра* (Грінч., I, 320), *ігра́* (Грінч., II, 195; Голоск., 153);

ікра́ (Слав., 454); — *ікра́* (Грінч., II, 197), *ікра́, ікру́* (УЛВН, 255), але *і́кра* (Желех., 322; Верхратський, 1879, 397; Грам., 248); *ко́рма* (Бер., 47, 100); — *ко́рма* (Грінч., II, 285), *ко́рма, ко́рму* (УЛВН, 291), але *ко́рма́* (Желех., 367);

краса́ (Бер., 8, 103, 274); — *краса́* (Желех., 375; Грінч., II, 300), *краса́, красу́* (Гануш, 369; Потебня, 126; УЛВН, 295);

крупа́, крупу́ (Гануш, 369; УЛВН, 299), *крупа́* (Біл.-Нос., 198), але *кру́па* (Желех., 384);

кума́ (Желех., 388; Грінч., II, 324), *кума́, куму́* (Гануш, 369; Грам., 251; Верхратський, 1912, 90; УЛВН, 301);

кунá “куниця” (Желех., 389; Грінч., II, 325), *кунá, куну́* (Гануш, 369);

лисá (Котл., 286);

лука́ (Бер., 218); — *лука́* (Желех., 415; Біл.-Нос., 213; Грінч., II, 380), *лука́, луку́* (Гануш, 369; Грам., 250; Потебня, 126; УЛВН, 315);

лунá (Остр. зб., 12²; Отпис, 4/4; Єв., 74; Тр., 3/4, 17 зв. — двічі та ін.; Бер., 110; Гал., 83, 87 — двічі, 153, 154, 198 та ін.; Бер., 44 зв., 133; Рад., 80; Рад. Н., 4, 24); *луну́* (Остр. зб., 11² — двічі, 38 зв.² та ін.; Тр., 9 зв., 12 зв.; Бар., 152; Рад., 62; Рад. Н., 23; Тупт., 100 зв.) і *лу́ну* (Кл. Остр., 223); — *лунá* (Желех., 415; Біл.-Нос., 213; Грінч., II, 381), *лунá, луну́* (Гануш, 369; УЛВН, 315);

мгла́ (Остр. б., 29 зв.; Бер., 123, 188, 475; Синопс., 90 зв.); *мглу́* (Тупт., 42), *в мглу́* (Остр. б., 34 зв.); — *имла́* (Желех., 323), *мгла* (Желех., 323, 431; Грінч., II, 414), *мла* (Желех., 445; Грінч., II, 435), *м(г)ла, м(г)лу* (Грам., 251), *імла́* (Грінч., II, 198), *імглу́* (Потебня, 127), *імла́, імлу́* (УЛВН, 256);

межа́ (Бер., 116); *меже́ю* (Остр. зб., 10²); — *межа́* (Желех., 432; Грінч., II, 415), *межа́, ме́жу* (Грам., 256), *межа́, межу́* (УЛВН, 326), але *ме́жа́* (Гануш, 375);

мзда́ (Слав., 467; Гал., 15, 42 зв., 226 зв.); *мзду́* (Остр. зб., 234; Тупт., 24 зв., 37 зв. та ін.; Кл., 39); — *мзда* (УРС, II, 509; СУМ, IV, 698);

мѣна́ (Єв., 68 зв.; Бер., 84); — *міна́* (Желех., 442; Біл.-Нос., 224), але *мі́на* (Грінч., II, 431; УЛВН, 332);

мѣтла́ (Слав., 469; Гал., 159); — *мітла́* (Желех., 444; Грінч., II, 433), *мітла́, мітлу́* (Ганкевич, 121; Гануш, 369; Грам., 250; УЛВН, 334), *мѣтла́, мѣтлу́* (Клепикова, 41);

мука́ (Остр. б., 44 зв.); *муку́* (Остр. б., 48, 138 зв., 149; С. Зиз., 111; Рад., 72; Кл., 112); — *мука́* (Желех., 457; Грінч., II, 453), *мука́, муку́* (Ганкевич, 121; Гануш, 369; Грам., 250; УЛВН, 340), *муку́* (Панькевич, 424);

пила́ (Бер., 297) і *піла* (Слав., 481); *пиліо́ю* (Єв., 257²; Рад., 203); — *пила́* (Желех., 631; Грінч., III, 150), *пила́, пилу́* (Грам., 250; УЛВН, 440), *пала́, палу́* (Клепикова, 44);

пчела́ (Рад., 223, 225, 226, 227 — двічі, 228; Кл., 64 — двічі), *пцола́* (Слав., 498); *за пчелу́* (Рад., 230); — *пчолá, пчолу́* (Головацький, 66; Ганкевич, 122; Гануш, 369; Грам., 250; Клепикова, 44), *пчолá* (Желех., 792; Грінч., III, 504), *бджолá* (Желех., 15; Грінч., I, 35; Отроковський, 69), *пцола́* (Верхратський, 1900, 42), *пчолу́* (Верхратський, 1899, 130), *бджолá, бджолу́* (УЛВН, 39);

раба́ (Остр. б., 122 зв., 137 та ін.; Гал., 28 зв., 151, 206; Тупт., 83 зв.); *рабу́* (Остр. б., 6 зв., 13, 13 зв. — 4 рази, 258 зв.; Бар., 211), *на рабу́* (Остр. б., 122 зв.); — *раба́* (Желех., 793; Грінч., IV, 1), *раба́, рабу́* (УЛВН, 541);

ржа́ (Єв., 28 зв., 36; Слав., 501; Рад., 320); *ржі́* — род. (Рад., 731); *ржією́* (Кл. Остр., 227); — *ржа* (Желех., 801; Біл.-Нос., 311; Грінч., III, 14), *иржа́* (Желех., 324; Грінч., II, 193), *арж'е́, аржу́* (Клепикова, 42), *ыржа́* (Отроковський, 72), *іржа́* (Біл.-Нос., 170), *іржу́* (Потебня, 127), *іржа́, іржу́* (УЛВН, 261);

рѣка́ (С. Зиз., 38, 152; Єв., 23, 318²; Бер., 387; Слав., 511; Гал., 206 зв., 241; Бар., 97 зв., 413 зв. — тричі; Рад., 220, 433—5 разів; Тупт., 36, 90 зв.); *рѣку́* (Остр. б., 14 зв.; С. Зиз., 50; Філ., 45/3; Т. З., 89; Гал., 189 зв. — двічі, 206 зв.; Бар., 229 зв.; Синопс., 82 зв., 85 зв. — тричі), *в рѣку́* (Єв., 208²; Гал., 206 зв., 207; Синопс., 39, 44— двічі), *в ... рѣку́* (Тупт., 17— двічі), *за рѣку́* (Остр. б., 245 зв.), *на рѣку́* (Гал., 233 зв., 237; Рад., 236; Синопс., 39), *през рѣку́* (Рад., 287); — *ріка́* (Желех., 807; Ганкевич, 122; Верхратський, 1912, 44; Біл.-Нос., 313), *ріка́, ріку́* (Гануш, 369; Грам., 250; УЛВН, 557), *р'іка́, р'іку́* (Клепикова, 44), *ріка́, ріку́* (Потебня, 127);

руды́ — род. (Кл., 178), *з руды́* (Кл., 178); *руду́* (Кл., 178); — *рудá* (Желех., 841; Грінч., IV, 85), *рудá, руду́* (УЛВН, 585);

свѣча́ (Сак., 47; Бер., 216); *свѣчу́* (Єв., 162 зв.²; Коп. Ом., 156; Євх., 1/2; Гал., 114) і *свѣчу* (С. Зиз., 162); — *свіча́* (Біл.-Нос., 323; Грінч., IV, 110; УРС, V, 278; СУМ, IX, 97), *але свіча* (Желех., 857);

серна́ (Остр., б., 86, 141, 148 зв.; Бер., 105, 462); *серні́* — род. (Рад., 936); *серну́* (Остр. б., 86, 87); — *серна́* (Желех., 862; Верхратський, 1912, 44), *серна́*, *серну́* (Гануш, 369; Грам., 250), *серна́* (Франко, XIII, 165), але *са́рна* (Біл.-Нос., 322; Грінч., IV, 103; УЛВН, 591), *се́рна* (Грінч., IV, 116; Голоск., 363); слід відразу зазначити, що форма *са́рна* запозичена з польської мови (п. *sařna*) [Булаховський, IV, 448];

сестра́ (Остр. б., 146, 162 та ін.; Єв., 22 зв., 86, 318 зв.²; Слав., 505; Гал., 176, 236; Бар., 187 зв., 431, 431 зв., 433, 464; Рад., 371; Синопс., 11 зв., 12, 105 зв.); *сестру́* (Остр. б., 10, 12 зв., 16 зв., 27 зв., 146, 163 та ін.; Єв., 85 зв., 86; Бар., 431; Рад., 946, 999; Синопс., 37 — тричі, 104 зв.); — *сестра́* (Головацький, 73; Желех., 862; Грінч., IV, 116), *сестра́*, *се́стру́* (Огоновський, 224), *сестра́*, *сестру́* (Ганкевич, 122; Гануш, 369; Грам., 250; УЛВН, 597), *сестру́* (Верхратський, 1899, 133; Панькевич, 423, 506);

слота́ (Бер., 223 — двічі); — *слота́*, *слоту́* (Грам., 250), *сльота́* (Отроковський, 72; Грінч., IV, 154), *сл'ота́* (Гладкий, 1929, 147), *сльота́* і *слота́* (Голоск., 372), *сльота́*, *сльоту́* (УЛВН, 611), але *слота́* (Желех., 885; Грінч., IV, 153), *слота́* (Верхратський, 1900, 34), *сльота́* (Біл.-Нос., 332);

слуга́ (Остр. б., 146; С. Зиз., 35, 155; Кл. Остр., 212; Єв., 106 зв., 148 зв., 156, 17², 19² та ін.; Сак., 39; Коп. Каз., 123; Бер., 97, 200, 225, 332; Т. З., 96; Євх., 3/2 — двічі, 3/2 зв.; Слав., 508; Гал., 76, 206 — двічі, 245 зв.; Бар., 54 зв., 147, 369 зв., 425; Рад., 279 — двічі, 328, 347, 404; Рад. Н., 14, 17, 18; Тупт., 53 зв., 105 зв.; Кл., 16, 44); *слугу́* (С. Зиз., 170; Єв., 63 зв.², 93² та ін.; Т. З., 97; Рад., 271, 279, 1026, 1056; Кл., 137), *за слугу́* (Рад., 800); — *слуга́* (Желех., 885; Ганкевич, 122; Грінч., IV, 153), *слуга́*, *слугу́* (Гануш, 369; Грам., 238, 250; Клепикова, 44; УЛВН, 611), *слугу́* (Панькевич, 464);

снага́, *снагу́* (Гануш, 369; УЛВН, 613), *снага́* (Грінч., IV, 161), але *снага́* (Желех., 890);

сноха́ (Слав., 509) і *сно́ха* (Остр. б., 121 зв., 123; Зиз. Л., 76; Бер., 229); *сно́ху* (Остр. б., 5); — *сно́ха* (Желех., 891);

сова́ (Тр., 37; Слав., 510 — двічі; Кл., 92); — *сова́* (Желех., 892; Грінч., IV, 164), *сова́*, *сову́* (Гануш, 369; Грам., 250; Клепикова, 44; УЛВН, 613);

стопа́ (Остр. б., 85 зв.; Бер., 168, 234 — двічі, 412; Слав., 512); *стопы́* — род. (Остр. б., 80), *до стопы́* (Волк., 102); — *стопа́* 29

(Желех., 923; Грінч., IV, 209), *стона́*, *стону́* (Гануш, 369; Грам., 250; УЛВН, 630);

стрѣла́ (Остр. б., 134, 175 зв., 247 зв., 270 зв. та ін.; Бер., 206, 297; Волк., 107, 109; Слав., 513; Гал., 249 зв., 250 — 4 рази; Бар., 154; Рад., 385; Рад. Н., 59; Кл., 123 — двічі); *стрѣлу́* (Остр. б., 134, 247 зв.; Гал., 210, 249 зв.; Бар., 96 зв.; Рад., 403, 456, 476, 955 — тричі, 1053); — *стріла́* (Желех., 928; Ганкевич, 122; Біл.-Нос., 343; Грінч., IV, 216), *стріла́*, *стрілу́* (Гануш, 369; Грам., 250; УЛВН, 632);

струя́ (Слав., 513); — *струя́* (Желех., 930);

судія́ (Остр. б., 193; С. Зиз., 57, 63 — двічі, 149, 161; Гал., 63; Бар., 348, 364 зв., 371, 371 зв., 372; Рад., 101, 380, 845, 1092; Рад. Н., 48; Синопс., 125 зв.; Кл., 24, 34), *судіа́* (Отпис, 3/3; Єв., 22 зв.; Тр., 36 — двічі; Сак., 47; Коп. Ом., 161), *судья́* (Єв., 23 зв.) і *судія́* (Кл., 45), *судіа́* (Кл. Остр., 220); *судію́* (Остр. б., 25 зв.; С. Зиз., 55; Отпис, 5/1; Єв., 157, 222 зв.²; Коп. Каз., 125; Рад., 276; Тупт., 69; Кл., 45) і *судію́* (Рад., 1112); — *судя́* (Желех., 934), *суддя́* (Желех., 933, 934; Грінч., IV, 225), *судьдя́*, *судьдю́* (Гануш, 368), *суддя́*, *суддю́* і *судия́*, *судію́* (Грам., 239), *судьдійя́* (Отроковський, 72), *суддя́*, *суддю́* (Потебня, 126; УЛВН, 635), але *судья́* (Головацький, 71);

тма́ (Остр. зб., 233; Гал., 19, 58 зв., 72); *тму́* (Кл. Остр., 218; Тупт., 24 зв.), *в тму́* (Гал., 24 зв., 187), *во тму́* (Гал., 24, 58 зв.); — *тьма́* (Желех., 969; Грінч., IV, 299), *тьма́*, *тьму́* (Грам., 251; Голоск., 405);

то́лна (Бер., 256); — *товна́* (Желех., 970), *толна́* (Желех., 973), *товна́*, *товну́* (Гануш, 369; Грам., 250);

тоска́ (Франко, XI, 34, 261), але *то́ска* (Желех., 977; Гануш, 375);

трава́ (Остр. зб., 11 зв.; Зиз. Л., 48; Єв., 43 зв., 16² — двічі та ін.; Сак., 41; Коп. Каз., 117; Бер., 78 — двічі; Льв., 259; Слав., 519; Бар., 5 зв., 283 зв., 284; Рад., 20; Синопс., 95 зв.); *траву́* (Остр. б., 1 зв. — двічі, 2, 29, 29 зв.; Зиз. Л., 82; Єв., 114, 338²; Сак., 45; Гал., 55 зв.; Бар., 103 зв.) і *тра́ву* (Книж., 95); — *трава́* (Желех., 978; Грінч., IV, 278), *трава́*, *траву́* (Ганкевич, 122; Гануш, 369; Грам., 250; Верхратський, 1912, 44; УЛВН, 654), *траву́* (Верхратський, 1899, 128; Панькевич, 485; Ващенко, 71);

труба́ (Остр. б., 239 зв.; Кл. Остр., 219; Бер., 453; Слав., 508, 519 — двічі; Гал., 91 зв.; Бар., 373, 434; Рад., 386, 460 — двічі); *тробу́* (Тр., 75 зв.; Гал., 19 зв., 66 зв. — двічі, 98, 114; Бар., 249;

Синопс., 96 зв.), *в трубу́* (Остр. б., 151 зв., 192 зв.; Синопс., 99), *через трубу́* (Єв., 117 зв.²); — *труба́*, *трубу́* (Гануш, 369; Грам., 250; УЛВН, 659), *труба́* (Грінч., IV, 288), але *труба́* (Желех., 987);

туга́ (Остр. б., 272 зв.; Бер., 260; Волк., 95, 114; Слав., 520; Бар., 363 зв.); *туги́* — род. (Єв., 311²; Волк., 126), *от ... туги́* (Синопс., 63 зв.); *тугу́* (Остр. б., 26; Гал., 15); *в туз'я́* (Остр. б., 93 зв.), *в тако́й туз'я́* (Волк., 104); — *туга́* (Желех., 991; Гребінка, 121), *в тугу́* (Котл., 290), *тугу́* (Г.-Арт., 76), *тугю́* (Шевч., II, 43), *туга́*, *ту́гу* (Потебня, 126), але *туга́* (гал.) і *ту́га* (півд.-сх.) (Верхратський, 1879, 390), *ту́га́* (Гануш, 375), *ту́га* (Біл.-Нос., 358; Грінч., IV, 292; УЛВН, 660);

тятивá (Гал., 4); *тятиву́* (Гал., 4 — двічі; Бар., 96 зв.), *тативу́* (Кл., 129); — *тятивá* (Грінч., IV, 303), *тятивá*, *тятиву́* (УЛВН, 663), але *тяти́ва* (Желех., 998);

узда́ (Зиз. Л., 27; Бер., 16, 267; Слав., 521); *уздо́ю* (Рад., 1119); *на узд'я́* (Кл., 83); — *узда́*, *узду́* (Гануш, 369; Потебня, 126), *вузда́* (Грінч., I, 259), *узда́* (Грінч., IV, 323), але *у́зда* (Желех., 1005);

хвалá (Остр. б., 85; Остр. зб., 14 зв.³; Бер., 222, 409; Рад., 26) і *хва́ла* (Зиз. Л., 23; С. Зиз., 198; Бер. В., 62 — двічі, 68, 70; Бер., 424 — двічі, 467, 474; Гал., 91 зв.; Рад., 26, 30, 65; Кл., 122, 170); *хвалу́* (Остр. б., 214, 227, 252 зв.; Остр. зб., 207 зв., 209, 209 зв., 29 зв.², 35 зв.²; Філ., 21/4, 50/3, 51/3 зв.; Отпис, 1/2 зв., 2/1; Гал., 203 зв.; Бар., 252 зв., 320 зв., 347 зв., 349, 436 зв., 459; Рад., 26) і *хва́лу* (Остр. б., 208 зв., 249; Бер. В., 59, 65, 67 — двічі, 70; Мог., 289; Гал., 2, 7, 58 зв., 91; Бар., 89, 269 зв., 319 зв., 322 зв., 335, 337 — двічі, 338, 338 зв., 348 зв., 404, 438 зв.; Рад. Н., 67; Синопс., 38, 57, 109; Кл., 27, 97, 108, 115, 185), *в хва́лу* (Т. З., 108), *на хва́лу* (Гал., 246 зв.); — *хвалá*, *хвалу́* (Грам., 251; УЛВН, 689), *хвалá* (Грінч., IV, 389), але *хвалá* (Желех., 1035; Гануш, 375);

хода́ (Желех., 1042; Грінч., IV, 407), *хода́*, *ходу́* (Гануш, 369; УЛВН, 692);

чёртою (Т. З., 86); — *чёрта́* (Желех., 1068).

Слід зазначати, що іменник *тріска* отримав в українській мові виключно кореневе наголошення в однині: *тр'я́ска* (Гал., 78), *тр'я́ску* (Гал., 78); — *тріска* (Желех., 985; Грам., 249; Біл.-Нос., 357; Грінч., IV, 285; УЛВН, 658).

Виникнення кореневої акцентуації в первісно окситонованих іменниках *ā-/jā*-основ відбувалося в основному з двох причин: під впливом баритонованих іменників *ā-/jā*-основ і під впливом

кореневонаголошеної форми називного — знахідного відмінків множини самих окситонованих іменників \bar{a} -/ $\bar{j}\bar{a}$ -основ. Так, на думку Л.А. Булаховського, в іменнику *тріска* з первісною флективною акцентуацією на ґрунті української мови узяв гору наголос множини [Булаховський, IV, 448]. Якщо в мові частіше вживається форма множини (називного — знахідного відмінків) іменника, ніж однини, і ці форми (однини і множини) розрізняються наголосом (в однині — флективний), то з часом наголошення однини може бути витіснене наголошенням множини. Витісненням первісної флективної акцентуації наголошенням множини (кореневим), на наш погляд, можна пояснити кореневу акцентуацію не тільки в іменнику *тріска*, а й в іменниках *верба*, *віха*, *глиста*, *ікра*, *межа*, *струя*.

Іменник *свіча* набув в окремих говорах української мови кореневої акцентуації, очевидно, під впливом суфіксального утворення *свічка*. Іменник *міна* змінив в українській мові флективне наголошення на кореневе, можливо, під впливом префіксальних утворень типу *заміна* [Булаховський, IV, 447]. Переважання в давніх українських пам'ятках кореневої акцентуації іменника *хвала* над первісною флективною (як і кореневе наголошення цього іменника в деяких південно-західних говорах) зумовлене, на наш погляд, впливом польської мови (п. *chwala*).

Переміщення наголосу з флексії на корінь в окситонованих іменниках \bar{a} -/ $\bar{j}\bar{a}$ -основ особливо характерне для деяких південно-західних говорів, розташованих по сусідству з Польщею та Словаччиною (переважно для надсянських), що зумовлено, очевидно, впливом польської мови або лемківських та східнословачьких говорів [Чучка, 59]: *блѡха* (Верхратський, 1900, 34); *в'ѣр'ба* (Верхратський, 1900, 4), *вѣрба* (Верхратський, 1899, 27, 144); *пилá* і *пíлла* (Дзєндзелівський, карта № 217); *пiцѡла* (Верхратський, 1900, 34); *слѡта* (Верхратський, 1900, 34); *сѡва* (Верхратський, 1900, 34).

Рухомість наголосу в іменниках *верба́* (зн. *вѣрбу*) і *межа́* (зн. *мѣжу*) у деяких південно-західних говорах української мови (Грам., 250, 256) ми схильні пов'язати з поширеністю у південно-західних говорах, крім флективної, також кореневої акцентуації цих іменників, пор.: *вѣрба* (Верхратський, 1912, 20, 44; Бандрівський, 101; Верхратський, 1899, 27, 144), *в'ѣр'ба* (Верхратський, 1900, 4); *мѣжа́* (Гануш, 375). Рухомість наголосу, на наш погляд,

виникла внаслідок взаємодії двох паралельно існуючих акцентних парадигм згаданих іменників (з флективним і з кореневим наголосом): переважила флективна акцентуація, але для форми знахідного відмінка однини під впливом іменників *ā-/jā*-основ з рухомим наголосом природнішою здавалася коренева. На підтвердження сказаного наводимо інші приклади з того самого джерела: *гриж́а, гри́жу* (Граам., 256), *ко́ршма́, ко́ршму* (Граам., 251), а з літературної мови — *губа́, губу́* (УЛВН, 146); пор. також *верба́, ве́рбу́* (Потєбня, 127), *туга́, ту́гу* (Потєбня, 126).

Переміщення наголосу на корінь у формі знахідного відмінка однини іменників *дуга́, жена́, звіздá, лунá, трава́*, засвідчене переважно в давніх українських пам'ятках (поодинокі випадки), є результатом впливу іменників *ā-/jā*-основ з рухомим наголосом.

Поодинокі випадки в давніх українських пам'ятках кореневого наголошення іменника *судія* ми схильні пояснити церковнослов'янським впливом, тобто в цих випадках не тільки форма (на *-ія, -іа*) є церковнослов'янською, а й наголос, пор. *судд́я*, проте *суд́ия* (Граам., 239). Церковнослов'янським ми вважаємо також коренеve наголошення *то́бла*, зафіксоване у словнику Памви Беринди, де воно наведене як реєстрове (а реєстровими подаються переважно церковнослов'янські і староруські слова).

Клична форма

В українській мові окситоновані іменники *ā-/jā*-основ в основному зберігають у кличній формі однини давню (пізньопраслов'янську) початкову акцентуацію: *бідó* (УЛВН, 45); *удóво* (Отроковський, 50); *ве́рбо* (Головацький, 66; УЛВН, 67), *вербо́* (Граам., 250); *же́но* (Гал., 101; Бар., 34 зв., 36, 244 зв. — двічі, 294, 295, 295 зв., 296 — тричі, 298, 415 — двічі, 417; Рад., 513, 515, 516, 525, 528; Тупт., 80), *о же́но* (Бар., 36 — двічі, 36 зв., 37, 39, 215 — двічі, 295 зв.), — *жо́но* (Брох, 81; Панькевич, 462); *звѣздó* (Бар., 420); *змі́е* (Головацький, 67), *змі́е* (УЛВН, 245); *ку́мо* (Граам., 251), *ку́мо* (УЛВН, 301); *лу́но* (Волк., 119); *меже́* (Граам., 256); *пчóло* (Головацький, 66), *бджóло* (УЛВН, 39); *се́стро* (Остр. б., 146 — двічі; Коп. Каз., 115; Рад., 667 — тричі), — *се́стро* (Огоновський, 224; УЛВН, 597), *се́стро́* (Граам., 250), *сѣ́стро* (Отроковський, 67); *слýго* (Єв., 64 зв.²; Бер. В., 64; Рад., 54), *слýго* (Панькевич, 503);

судіє (Бар., 373 зв.; Рад., 1065), *судде* (УЛВН, 635). Як показує наведений вище матеріал, у деяких українських говорах південно-західного діалекту клична форма однини окситонованих іменників *ā-/jā*-основ підпала під акцентний вплив інших відмінкових форм однини і отримала в цілому ряді випадків флективне наголошення.

Множина

Називний — знахідний відмінки

На ґрунті української мови окситоновані іменники *ā-/jā*-основ змінили (за деякими винятками) первісну флективну акцентуацію форми називного — знахідного відмінків множини на кореневу:

бѣды (Остр. зб., 10 зв., 22 зв., 110; С. Зиз., 43 — двічі, 169; Єв., 59, 63 зв., 64, 65, 80 зв., 96 зв., 102 зв., 117, 3 зв.², 25 зв.², 34², 130 зв.² — двічі, 232², 305 зв.², 337 зв.²; Бер., 293; Мог., 286; Гал., 80, 250 — 8 разів; Бар., 68 зв., 278 зв. — двічі, 279 зв., 413 зв. — 8 разів, 415 зв. — двічі, 420; Рад., 109, 195 — 4 рази, 501, 507, 525 — 4 рази, 937 — двічі, 1016 — двічі, 1083, 1114, 1117 — двічі та ін.; Тупт., 38 зв., 94, 94 зв.) і *бѣды* (Бар., 421); — *бїди* (Гануш, 369; Грам., 250; УЛВН, 45), *б'їды* (Верхратський, 1900, 34), *б'їда* (Клепикова, 44), *бїди* (Котл., 133, 199);

блѣхи (Кл., 156); — *блѣхи* (Ганкевич, 122; Гануш, 369; Грам., 250; УЛВН, 49), *блѣх'ї* і *блїх'ї*^е (Янув, 70), *блїх'ї* (Бандрівський, 101), *блѣхи*, *блѣхи* (Верхратський, 1900, 31), *блѣхи*, *блѣхи* (Верхратський, 1899, 27), *блѣх'ї* (Клепикова, 44);

вдѣвы (Остр. б., 248; Єв., 99; Коп. Каз., 115; Коп. Ом., 168; Гал., 170 зв., 215; Рад., 877); — *вдѣви* (Гануш, 368), *удѣви* (Потебня, 126; УЛВН, 665);

вѣрбы (Бер., 347; Рад., 1016), *вѣрби* (Остр. б., 56 зв.); — *вѣрби* (Головацький, 66; Гануш, 369; Грам., 250; УЛВН, 67), *верьбы* (Верхратський, 1899, 27), *вѣрба* (Клепикова, 44);

віны (Бер., 22 — двічі; Бар., 49 зв.) і *вины* (Остр. зб., 106 — двічі; Філ., 3/1; Т. З., 114), *выны* (Гал., 245 зв.);

глісти (Гануш, 369; Грам., 250);

грѣзи (Гануш, 369; УЛВН, 144);

діжі (Грам., 257), *діжі* (Потебня, 126; УЛВН, 162);

діри (Ганкевич, 122; Гануш, 369; Грам., 250; УЛВН, 163), *г'їра* (Клепикова, 44);

в дуги (Рад., 431); — *дуги* (Гануш, 369; УЛВН, 182), *дуги́* (Грамм., 251);

жэны (Остр. б., 3, 3 зв., 4 — двічі, 5, 42, 77, 79 — тричі, 81, 94, 115, 121 — двічі, 133, 139 — тричі, 161, 161 зв. — 4 рази, 168, 188 зв., 217, 220 зв. — двічі, 221 — 5 разів, 226, 227, 229 зв., 230 — тричі, 230 зв. — двічі, 234 зв., 235 — двічі, 248, 254 зв. — двічі, 256, 257, 257 зв., 260 зв. — тричі; Коп. Каз., 111, 114, 115; Гал., 36 зв., 211; Бар., 17 зв., 363; Рад., 41, 196, 391, 392, 1121, 1122 — двічі, 1124, 1127 — тричі; Рад. Н., 37 — 5 разів, 39 — тричі, 40, 46, 49, 50, 54; Синопс., 81 — двічі, 105; Кл., 65, 69, 71, 72, 76, 78, 79, 80, 86, 94), *жо́ны* (Остр. зб., 35 зв.²; Філ., 11/3, 12/1, 49/1; Отпис, 2/2 зв., 2/3, 2/3 зв.; Єв., 66 зв.², 82 зв.², 166 зв.², 212²; Бер., 367; Мог., 286; Гал., 117 зв.; Кл., 38, 84, 94, 99 — двічі) і *жєны́* (Остр. б., 3, 13 зв., 15 зв. — двічі, 16 зв., 25 — двічі, 35, 79, 121, 145 зв., 221, 230 зв., 234 зв. — двічі), *жоньы́* (Кл., 88); — *жо́ни* (Желех., 225; Брех, 81; Голоск., 120), *жєні́* (Гануш, 368), *жо́ны* (Верхратський, 1899, 65), *жєны́* (Панькевич, 515) і *жэны* (Панькевич, 511);

жовни (Гануш, 369; Грамм., 250; УЛВН, 198), *жонва́* (Клепикова, 44);

звѣзды (Остр. б., 9 зв., 11 зв., 79 зв., 85, 223; Остр. зб., 38 зв.²; С. Зиз., 66 — двічі, 78, 148, 150, 193; Єв., 10 зв., 8 зв.²; Бер., 68; Т. З., 82; Волк., 95; Євх., 4/2; Слав., 423; Гал., 10, 13, 121 зв., 143, 154 — двічі, 154 зв., 206, 206 зв. — тричі, 207 — двічі, 225 — двічі; Бар., 44 зв., 50 зв., 87, 133, 194, 199, 257 зв., 300, 313 зв., 356 — двічі; Рад., 20, 62, 71—4 рази, 72 — двічі, 73 — 7 разів, 74, 219 — двічі, 220, 344 — двічі, 354 — тричі, 363 — двічі, 365 — тричі, 424 та ін.; Рад. Н., 21, 31 — 7 разів, 34 — тричі, 36; Тупт., 90, 100 зв.) і *звѣзды́* (Кл. Остр., 203, 204); — *звѣзди* (Ганкевич, 122; Гануш, 369), *звѣзды* (Грамм., 250), *звѣзды́* (Верхратський, 1900, 4, 34, 35; Верхратський, 1899, 27), *зв'їздэ* (Клепикова, 44);

змій (Зиз. Л., 61), *зміє* (Бар., 344 зв. — двічі, 457); — *змій* (Головацький, 67; Гануш, 369; УЛВН, 245), *змій* (Огоновський, 125), *змійі* (Янув, 70);

ігры (Єв., 9, 17 зв., 18; Мог., 287; Рад., 814; Кл., 118, 185), *ігры* (Кл., 117, 184); — *ігри* (Гануш, 369; Грамм., 250), *гри* (Грамм., 251), *ігри* (УЛВН, 141);

кормі́ (УЛВН, 291);

- красы* (Кл., 98); — *краси* (Гануш, 369), *красі* (Котл., 208);
крупы (Бер., 223); — *крупы* (Гануш, 369; УЛВН, 299), *крупі*
 (Гладкий, 1929, 140);
кумы (Гануш, 369; УЛВН, 301), *кумі* (Грама., 251);
куны (Гануш, 369);
лісы (Тр., 14 зв.; Гал., 193; Бар., 383), *ліси* (Рад., 655, 785,
 930);
луки (Гануш, 369; Грама., 250; УЛВН, 315);
луны (Гануш, 369);
мгли (Гануш, 367), *м(г)ли* (Грама., 251);
межі (Желех., 432; Грама., 256; УЛВН, 326), *межи* (Гладкий,
 1929, 140);
мзды (Бер., 173);
мітли (Гануш, 369), *мітли* (Грама., 250; УЛВН, 334), *матлэ*
 (Клепикова, 41);
муки (Желех., 457; Гануш, 369; Грама., 250);
пыли (Грама., 250; УЛВН, 440), *пелэ* (Клепикова, 44);
пчэлы (Кл. Остр., 220; Рад., 224, 226, 227, 229, 765; Бар., 142;
 Кл., 65, 130), *пчолы* (Бер., 390), *бчэлы* (Кл. Остр., 220); — *пчолы*
 (Головацький, 66; Гануш, 369; Грама., 250; Янув, 70; Гладкий,
 1929, 140; Гладкий, 1928, 127), *пщолы* (Верхратський, 1900, 42),
пчолы (Верхратський, 1899, 127, 130), *пчолэ* (Клепикова, 44),
бджолы (Отроковський, 70), *бджолы* (УЛВН, 39);
рабы (Остр. зб., 215 зв.; Т. 3., 89; Гал., 206); — *рабі* (УЛВН,
 541);
ржі (Гануш, 367);
рѣки (Остр. б., 230, 251 зв.; Кл. Остр., 213; Єв., 61, 114,
 164 зв., 165 зв., 166, 166 зв., 169; Євх., 2/3 зв., 3/1 зв. — тричі,
 4/3 зв.; Гал., 41, 53 — 4 рази, 53 зв.; Бар., 51, 54, 409 зв. —
 тричі, 414 — двічі; Рад., 55, 195, 410, 946, 1114; Синопс., 42 зв.,
 93 зв.), *на рѣки* (Гал., 206 зв.); — *ріки* (Ганкевич, 122; Гануш,
 369; Грама., 250; Верхратський, 1912, 44; УЛВН, 557), *р'ік'і*,
 (Клепикова, 44);
руди (УЛВН, 585);
свѣчи (Єв., 41; Гал., 113 зв. — двічі);
сэрни (Гануш, 369; Верхратський, 1912, 44);
сестри (Остр. б., 276 зв.; Єв., 232², 305²; Коп. Ом., 156; Гал.,
 236; Бар., 201 зв.; Рад., 216, 297, 309, 668, 869, 918, 958; Рад. Н.,
 39, 40); — *сестри* (Головацький, 73; Огоновський, 224; Гануш,

369; Грам., 250; Шило, 116; УЛВН, 597), *сестры́* (Панькевич, 476) і *сестры* (Панькевич, 478);

сло́ты (Кл., 144); — *сло́ти* (Грам., 250), *сло́ти* (Гладкий, 1929, 147), *сльо́ти* і *сло́ти* (Голоск., 372), *сльо́ти* (УЛВН, 611);

слу́ги (Остр. б., 133 зв. — 4 рази; Остр. зб., 165 зв.; С. Зиз., 185, 195; Філ., 37/1 зв., 39/1 зв.; Єв., 8, 99, 164 зв. — двічі, 170 — 4 рази, 19², 81 зв.², 93 зв.², 95 зв.², 102², 125 зв.², 126²; Коп. Каз., 111, 123; Т. З., 97; Мог., 276; Гал., 146, 207 зв., 220 зв., 239; Бар., 105, 273, 421, 427; Рад., 59, 347, 373, 374, 1053; Тупт., 81; Кл., 149 — двічі), *слу́гы* (Остр. зб., 13 зв., 66 зв.; Тр., 2) і *слуги́* (Тр., 6); — *слуги* (Ганкевич, 122; Гануш, 369; Грам., 238, 250; Янув, 70; УЛВН, 611), *слу́гы* (Панькевич, 461), *слуга́* (Клепикова, 44);

сна́ги (Гануш, 369);

со́вы (Тр., 36 зв.); — *со́ви* (Гануш, 369; Грам., 250; УЛВН, 613), *со́ва* (Клепикова, 44);

сто́пы (Єв., 59; Волк., 97, 107) і *стопы́* (Остр. б., 152 зв.; Єв., 49 зв.; Гал., 25 зв.; Бар., 100 зв., 384 — двічі, 384 зв.; Рад. Н., 15; Тупт., 54 зв., 93 зв.); — *сто́пи* (Гануш, 369; Грам., 250; УЛВН, 630);

стрѣ́лы (Остр. б., 96, 134 зв., 191, 266 зв.; Остр. зб., 23; Сак., 50; Мог., 275; Гал., 4 — двічі, 41, 152 зв., 166 зв.; Бар., 18 зв. — двічі, 33 зв., 154, 174, 209 зв., 284, 414 зв.; Рад., 94, 463, 833 — двічі, 934 — двічі, 949, 953, 954, 957 — двічі та ін.; Рад. Н., 2, 38, 40, 57; Синопс., 119, 121; Тупт., 23 зв., 24; Кл., 123), *на стрѣ́лы* (Рад. Н., 43) і *стрѣ́лы́* (Остр. б., 134 зв.); — *стрѣли* (Ганкевич, 122; Гануш, 369; Грам., 250; УЛВН, 632);

стру́и (Остр. б., 247 зв.; Т. З., 101; Синопс., 60 зв.);

судіе́ (Бар., 322) і *судіи́* (Остр. б., 206 зв., 225; Філ., 18/2 зв., 21/1; Гал., 63 — двічі, 218 зв.), *судьи́* (Філ., 36/2 зв.); — *судьи́* (Гануш, 368), *судди́* (Потебня, 126; УЛВН, 635);

то́пи (Гануш, 369; Грам., 250);

тра́вы (Єв., 134); — *тра́ви* (Гануш, 369; Грам., 250; Верхратський, 1912, 44; Янув, 70; УЛВН, 654);

тру́бы (Остр. б., 176 зв., 208 зв., 256; С. Зиз., 149; Єв., 20 зв.; Тр., 39 зв.; Гал., 66 зв., 113 зв.; Рад., 471), *в тру́бы* (Остр. б., 176 зв.; С. Зиз., 136; Гал., 113 зв., 198; Рад., 384) і *в трубы́* (Остр. б., 99 — двічі); — *тру́би* (Гануш, 369; Грам., 250; УЛВН, 659), *трубы́* (Верхратський, 1900, 34);

тьми (Гануш, 369; Грам., 251);

тятівви (УЛВН, 663);
у́зди (Гануш, 369; Потебня, 126);
хва́лы (Бар., 243 зв.) і *хва́лы* (Остр. б., 211 зв.; Філ., 38/3); —
хвалі́ (Грамм., 251; УЛВН, 689).

Давні українські акцентовані пам'ятки засвідчують, що на кінець XVI ст. процес заміни флективної акцентуації кореневою у формі називного — знахідного відмінків множини окситонованих іменників *ā-/jā*-основ в основному вже був завершений. У давніх українських пам'ятках форма називного — знахідного відмінків множини досліджуваних іменників найчастіше характеризується флективним наголосом у лексичних церковнослов'янським змах (*вина́* “причина”, *раба́*), при наявності в слові фонетичного церковнослов'янським (*жена́*, *свѣща́*, *судія́*), при наявності морфологічного церковнослов'янським (закінчення форми називного — знахідного відмінків множини *-а* або *-я*), пор., крім наведеного вище матеріалу, ще й такий: *свѣщѣ́* (Бар., 383 зв.; Тупт., 30 зв.), *свѣща́* — мн. (Тупт., 31), *свѣща́* — мн. (Остр. зб., 14 зв.) і *свѣщѣ́* (Синопс., 90). У зв'язку з цим не виключено, що і в поодиноких випадках *бѣды́* (Бар.), *жоны́* (Кл.), *звѣзды́* (Кл. Остр.), *слугѣ́* (Тр.), *стрѣлы́* (Остр. б.), *трубы́* (Остр. б.) флективна акцентуація зумовлена церковнослов'янським впливом (впливом церковнослов'янським акцентуаційної традиції), а не є залишком старовини, оскільки в більш ранніх або в цих самих пам'ятках наявні численні наголошування *бѣды́*, *жоны́*, *звѣзды́*, *слугѣ́*, *стрѣлы́*, *трубы́* (див. наведений вище матеріал).

Заміна флективної акцентуації кореневою у формі називного — знахідного відмінків множини окситонованих іменників *ā-/jā*-основ була викликана, з одного боку, дією тенденції до акцентного розрізнення (протиставлення) форм родового відмінка однини та називного — знахідного відмінків множини, а з другого, — впливом іменників *ā-/jā*-основ з рухомою а. п., який іноді приводив до кореневого наголошення навіть у формі знахідного відмінка однини (пор. у давніх українських пам'ятках *жѣну́*, *звѣзду́*, *свѣчу́*, *судію́* — див. наведений вище матеріал). Слід зазначити, що в трискладових окситонованих іменниках *ā-/jā*-основ (*тятівва́*, *удова́*) переміщення наголосу у формі називного — знахідного відмінків множини відбувалося не на початковий, а на попередній склад, тобто на другий склад основи (*тятівви́*, *удовѣ́*), що зумовлено, очевидно, впливом форми родового відмінка множини (*тятівѣ́*, *удовѣ́*).

Оскільки заміна флективної акцентуації кореневою у формі називного — знахідного відмінків множини окситонованих іменників *ā-/jā*-основ відбулася також у російській та білоруській мовах, то зародження цього процесу слід віднести до давньоруського періоду. У Чудівському Новому Завіті (1355 р.) окремі окситоновані іменники вже зустрічаються з кореневим наголосом у називному — знахідному відмінках множини, хоча переважна більшість з них ще зберігає флективну акцентуацію: *бѣды* (93 зв., 120 зв. — 6 разів); *женѣ* (4 зв., 25, 32 зв., 40 зв., 42 зв., 63 зв. — двічі, 64, 68, 74 зв., 83 зв., 84 зв., 111, 114 зв., 127 — двічі, 131 зв., 136 зв. — двічі, 147 зв.); *рѣки* (5 зв. — двічі, 158 зв.), *в рѣкѣ* (155 зв.); *сестры* (8 зв., 19, 21 зв., 111 зв., 137); *слуги* (45 — двічі, 50 зв. — тричі, 105 зв.), *служѣ* (61 зв., 117) і *служѣ* (51); але *звѣзды* (92 зв.), *стрѣлы* (127).

Заміна первісної флективної акцентуації кореневою у формі називного — знахідного відмінків множини окситонованих іменників *ā-/jā*-основ набагато послідовніше відбулася в південно-східних говорах української мови, ніж у південно-західних. У сучасній українській літературній мові з флективним наголошенням у називному — знахідному відмінках множини вживаються лише іменники *вина́, корма́, раба́, хвала́* (наз.—зн. мн. *вини́, корми́, раби́, хвали́*). У південно-західних говорах випадків збереження флективної акцентуації в називному — знахідному відмінках множини досліджуваних іменників значно більше, пор. *змі́* (Огоновський, 125); *вдові́, жені́, судьді́* (Гануш, 368), *ку́ні, лу́ні, мітлі́* (Гануш, 369); *гри́, дуги́, кумі́* (Грам., 251); *блѡх'і́ і блих'і́^е* (Янув, 70); *б'іды́, звѣзды́, трубы́* (Верхратський, 1900, 34); *блѡхы́, блыхы́, верьбы́, звѣзды́* (Верхратський, 1899, 27); *женѣ́* (Панькевич, 515) і *же́ны* (Панькевич, 511); *сестры́* (Панькевич, 476) і *се́стри* (Панькевич, 478); *мѣтлѣ́* (Клепикова, 41); *крупі́* (Гладкий, 1929, 140).

Родовий відмінок

На ґрунті давньоруської мови внаслідок ослаблення кінцевих **ь, ъ** наголос у формі родового відмінка множини окситонованих іменників *ā-/jā*-основ перемістився з кінцевого редукованого на попередній склад: *бѣд'ъ* → *б'ѣдъ*, *метъл'ъ* → *мет'ълъ*. Якщо перед кінцевим редукованим мав місце збіг двох приголосних, з яких останній був сонорним (**р, л, м, н**), то внаслідок ослаблення ре-

дукованого сонорний приголосний ставав складотворчим [Борковський, Кузнецов, 119; Иванов, 237], і наголос з кінцевого редукованого переміщався на нього, а трохи згодом унаслідок втрати сонорним приголосним складотворчого характеру перед ним з'явився **ъ** або **ь** [Борковський, Кузнецов, 119; Соболевський, 53], і наголос перемістився на **ъ** або **ь**: *сестр'ъ* → *сест'р^ъ* → *сест'р* → *сест'ър* → *сест'ер*. В українській мові іменники типу *бідá* (без випадного або вставного голосного в родовому відмінку множини), зберігаючи стару форму родового множини (з нульовою флексією), зберігають і старий (давньоруський) наголос цієї форми, пор. суч. літ.: *бджіл, бід, бліх, верб, гроз, діж, дір, дуг, змій, круп, кум, лук, меж, пил, рік, руд, слуг, сльот, сов* (і *сів*), *стіп* (і *стон*), *стріл, трав, труб, тятів, удів* та ін. Цього не можна сказати про іменники типу *мітлá* і *сестрá* (з випадним або вставним голосним у родовому відмінку множини), у яких форма родового відмінка множини зазнала в південно-східних говорах української мови (і в літературній мові) дуже сильного впливу всіх інших відмінкових форм множини (з кореневим наголосом), що привело до переміщення наголосу з випадного або вставного голосного на корінь: *ігор* (УЛВН, 141); *мітел* (УЛВН, 334); *сестёр* (Огоновський, 224; Голоск., 363), *сестёр, се'стёр* і *сестер* (Вашенко, 148, 149), *сестёр* (УЛВН, 597). У південно-західних говорах української мови наголос на випадному або вставному голосному у формі родового відмінка множини окситонованих іменників *ā-/jā*-основ виявився стійкішим, ніж у південно-східних, пор.: *игр* і *игор* (Головацький, 70), *игор* (Грам., 250); *мітел* (Грам., 250); *сестёр* (Гануш, 368; Грам., 250).

Цілий ряд окситонованих іменників *ā-/jā*-основ у деяких говорах української мови (переважно південно-західних) отримав у формі родового відмінка множини флексію **-ів (-ов, -ув)**, характеризуючись при цьому кореневою або флективною акцентуацією залежно від наголошення інших відмінкових форм множини: *блóх'іў* і *бли'хіў* (Янув, 71), *блóхіў* (Шило, 121, 122), *блухіў* (Шило, 120), *блэхіў* (Клепикова, 44); *вдóвіў* (Шило, 120, 121, 122), *вдóв'іў* (Бандрівський, 58); *вербів* (Верхратський, 1912, 44), *в'ер'бів* (Верхратський, 1900, 4), *вёр'біў* (Кобилянський, 50), *вёрбіў* (Гладкий, 1929, 141); *жóвнів* (Грам., 250); *звїздів* (Огоновський, 126), *звїздіў* (Шило, 121), *дзвїздіў* (Шило, 120), *звїздів* (Верхратський,

1900, 66), *дзвіздѡв* (Верхратський, 1899, 66); *крупѡв*, *крупѡв* (Верхратський, 1899, 66), *круп'іу* і *круп* (Гладкий, 1929, 141), *крупіу* (Гладкий, 1928, 127); *кумів* (Грама., 251); *м(г)лів* (Грама., 251); *межіу* (Шило, 120, 121), *меж'іу* (Бандрівський, 58); *мітлиу* (Шило, 122); *пчол'іу* (Януб, 71; Шило, 120, 121); *ржів* (Грама., 257); *ріків* (Верхратський, 1912, 44), *р'ік'іу* і *рік* (Шило, 120), *р'ік'іу* (Шило, 121; Клепикова, 44); *сєрнів* (Грама., 250; Верхратський, 1912, 44), *сєрн'іу* (Януб, 71); *сєстрів* (Огоновський, 126), *сєстр'іу* (Януб, 71; Гладкий, 1929, 141), *сєстріу* (Шило, 122), *сєстрів* (Верхратський, 1900, 66), *сєстріу* (Панькевич, 218), *сєстер* і *сєстр'ів* (Вашенко, 147–148); *слґіу* (Кобилянський, 50); *сєвіу* (Шило, 121, 122), *сєв'іу* (Бандрівський, 58); *суддів* (УЛВН, 635); *травів* (Верхратський, 1900, 67); *тьмів* (Грама., 251).

Іменник *суддѡ*, який у сучасній українській літературній мові має нову форму родового відмінка множини (*суддів*), у давніх українських пам'ятках вживається зі старою формою (*судей*), зберігаючи при цьому первісний наголос: *судей* (Філ., 18/3 зв., 36/1, 36/2 зв.; Коп. Ом., 148; Рад. Н., 58). Зрідка стара форма вживається і в говорах, але з новим кореневим наголосом, що виник під впливом форми називного — знахідного відмінків множини: *судей* (Головацький, 71).

У північних говорах української мови у формі родового відмінка множини окситонованих іменників *ā-/jā*-основ трапляється флексія *-ей*, яка виступає, як правило, наголошеною: *вдовей* (Шило, 122); *пчолей* (Гладкий, 1928, 127).

Давальний, орудний та місцевий відмінки

На ґрунті української мови переважна більшість окситонованих іменників *ā-/jā*-основ змінила первісну флективну акцентуацію форм давального, орудного та місцевого відмінків множини на кореневу:

бѡдам (Рад., 554); *бѡдами* (С. Зиз., 49, 65) і *бѡдами* (Рад., 13); *в бѡдах* (Бер., 337; Бар., 68 зв.; Рад., 447; Рад. Н., 35; Тупт., 36 зв.), *в ... бѡдах* (Рад., 447, 920 — двічі, 922), *о ... бѡдах* (Рад., 966); — *бідам*, *бідами*, *бідэх* (Гануш, 369), *бідам*, *бідами*, *бідэх* (Грама., 250), *б'ідам*, *б'ідамэ*, *б'ідэх* (Клепикова, 44), *бідам* (Котл., 103, 113), *бідами* (Котл., 105), *о бідэх* (Котл., 142), *бідам*, *бідами*, *бідэх* (УЛВН, 45);

блoхám, блoхáми, блoхáх (Ганкевич, 122; Гануш, 369), *блóхам, блóхáми, блóхах* (Грам., 250), *блéхам, блéхамэ, блéхах* (Клепикова, 44), *блóхам, блóхами, блóхах* (УЛВН, 49);

вдовáм (Єв., 183²; Сак., 47; Мог., 286; Рад., 156); — *вдовáми, вдовáх* (Гануш, 368), *удовáми* (Франко, XII, 265), *удóвам, удóвами, удóвах* (УЛВН, 665);

на вёрбáх (Рад., 1014); — *вербáм, вербáми, вербáх* (Головацький, 66; Гануш, 369), *вёрбáм, вёрбáми, вёрбáх* (Грам., 250), *вёрбам, вёрбамэ, вёрбах* (Клепикова, 44), *вёрбами* (Гладкий, 1928, 107), *вёрбам, вёрбами, вёрбах* (УЛВН, 67);

глистáм, глистáми, глистáх (Гануш, 369), *глістам, глістáми, глістах* (Грам., 250);

грозáм, грозáми, грозáх (Гануш, 369), *грóзам, грóзами, грóзах* (УЛВН, 144);

дiжáм, дiжáми, дiжáх (Грам., 257), *дiжам, дiжами, дiжах* (УЛВН, 162);

дiрáм, дiрáми, дiрáх (Ганкевич, 122; Гануш, 369), *дiрам, дiра́ми, дiрах* (Грам., 250), *г'iрам, г'iрамэ, г'iрах* (Клепикова, 44), *дiрам, дiрами, дiрах* (УЛВН, 163);

дугáм, дугáми, дугáх (Гануш, 369; Грам., 251), *дúгам, дúгами, дúгах* (УЛВН, 182);

женáм (Остр. зб., 161 зв., 260 зв.; Остр. зб., 125 зв., 154 зв., 230; Рад., 273, 710, 1122; Кл., 74), *жонáм* (Кл., 101), *к женáм* (Остр. зб., 140 зв.); *женáми* (Остр. зб., 12 зв., 124, 145 зв., 224 зв., 259 зв., 261 зв.; Остр. зб., 140, 230 зв.; Бер., 65; Гал., 50 зв.; Бар., 295; Рад., 170, 1127; Синопс., 19 зв., 101 зв.; Кл., 65), *жонáми* (Остр. зб., 1 зв.³, 46 зв.³; Отпис, 3/1 зв.; Єв., 47²; Гал., 117 зв.; Кл., 72, 102, 179); *в женáх* (Гал., 178 зв.; Бар., 101 зв., 414; Рад., 987; Тупт., 64 зв.), *о женáх* (Остр. зб., 121 — двічі; Синопс., 29, 33; Кл., 65, 74, 78, 174, 175), *о ... женáх* (Кл., 67); — *женáм, женáми, женáх* (Гануш, 368), *жонáми* (Франко, XI, 234), *жонáм, жонáми і жу́нмі, жонáх* (Брох, 81), *жо́нам* (Панькевич, 411) і *женáм* (Панькевич, 515), *женáми* (Панькевич, 512), *жо́нами* (Потебня, 127);

жовнáм, жовнáми, жовнáх (Гануш, 369), *жóвнам, жóвнáми, жóвнах* (Грам., 250), *жóнвам, жóнвамэ, жóнвах* (Клепикова, 44), *жóвнам, жóвнами, жóвнах* (УЛВН, 198);

зв'язáм (Остр. зб., 240; Остр. зб., 13²; Євх., 8 зв.; Гал., 154; Бар., 300; Рад., 233, 354); *зв'язáми* (С. Зиз., 66, 150; Тр., 17 зв., 18; Гал., 13, 154, 206 — двічі, 206 зв., 207, 226, 227 зв., 231 зв.; Бар.,

102 зв., 250; Рад., 111, 153, 188, 219 — тричі, 220, 327, 354, 445, 501, 607; Рад. Н., 30) і *зв'їздами* (Гал., 153 зв., 154, 225; Рад., 220); *в зв'їздах* (Рад., 633, 634), *в ... зв'їздах* (Рад., 262), *на зв'їздах* (Рад. Н., 32), *на ... зв'їздах* (Рад. Н., 31), *о зв'їздах* (Тр., 6/1 зв.; Гал., 242; Рад., 421), *при зв'їздах* (Рад., 425) і *при зв'їздах* (Рад., 1020); — *зв'їздам*, *зв'їздами*, *зв'їздах* (Ганкевич, 122; Гануш, 369), *зв'їздам*, *зв'їздами*, *зв'їздах* (Грам., 250), *зв'їздами* (Франко, Х, 105), *зв'їздам*, *зв'їздамә*, *зв'їздах* (Клепикова, 44), *по зв'їздам* (Котл., 125); *зміями* (Гал., 72 зв.); — *зміям*, *зміями*, *зміях* (Головацький, 67), *зміям*, *зміями* (Огоновський, 126, 127), *зміям*, *зміями*, *зміях* (Гануш, 369), *зміям*, *зміями*, *зміях* (УЛВН, 245); *їграми* (Коп. Ом., 152); — *їграм*, *їграми*, *їграх* (Гануш, 369; Грам., 250), *грам*, *грами*, *грах* (Грам., 251), *їграм*, *їграми*, *їграх* (УЛВН, 141); *кормам*, *кормами*, *кормах* (УЛВН, 291); *красам*, *красами*, *красах* (Гануш, 369); *крупам*, *крупами*, *крупях* (Гануш, 369), *крупам* (Гладкий, 1929, 141), *крупам*, *крупами*, *крупях* (УЛВН, 299); *кумам*, *кумами*, *кумах* (Гануш, 369; Грам., 251), *кумам*, *кумами*, *кумах* (УЛВН, 301); *кунам*, *кунами*, *кунях* (Гануш, 369); *лукам*, *луками*, *луках* (Гануш, 369), *лукам*, *луками*, *луках* (Грам., 250), *лукам*, *луками*, *луках* (УЛВН, 315); *лунам*, *лунами*, *лунях* (Гануш, 369); *мглами* (Отпис, 9/1); — *мглам*, *мглами*, *мглах* (Гануш, 367), *м(г)лам*, *м(г)лами*, *м(г)лах* (Грам., 251); *межам*, *межами*, *межах* (Грам., 256; УЛВН, 326); *мітлам*, *мітлами*, *мітлах* (Гануш, 369), *мітлам*, *мітлами*, *мітлах* (Грам., 250), *мәтлам*, *мәтламә*, *мәтлах* (Клепикова, 41), *мітлам*, *мітлами*, *мітлах* (УЛВН, 334); *мукам*, *муками*, *муках* (Гануш, 369; Грам., 250); *пілами* (Кл. Остр., 224; Тр., 58, 71 зв.); — *пілам*, *пілами*, *пілах* (Грам., 250), *пéлам*, *пéламә*, *пéлах* (Клепикова, 44), *пілам*, *пілами*, *пілах* (УЛВН, 440); *пчелам* (Рад., 229; Рад. Н., 64); *пчелами* (Рад., 228; Рад. Н., 15), *пчолами* (Єв., 278²); *о пчелях* (Кл. Остр., 215), *о бчóлах* (Кл. Остр., 215); — *пчóлам*, *пчóлами*, *пчóлах* (Головацький, 66), *пчолам*, *пчолами*, *пчóлах* (Грам., 250), *пчолами*, *пчóлах* (Верхратський, 1899, 130), *пчóлам*, *пчóламә*, 43

пчо́лах (Клепикова, 44), *пчо́лами* (Потебня, 127), *бджо́лам*, *бджо́лами*, *бджо́лах* (УЛВН, 39);

раба́м, *раба́ми*, *раба́х* (УЛВН, 541);

ржа́м, *ржа́ми*, *ржа́х* (Гануш, 367);

рѣ́ка́ми (Бер. В., 70; Рад., 55; Синопс., 5 зв., 8, 9 зв., 43, 100); в *рѣ́ка́х* (Гал., 246 зв., 250; Бар., 413 зв. — двічі, 414; Рад., 142, 195); — *рі́ка́м*, *рі́ка́ми*, *рі́ка́х* (Ганкевич, 122; Гануш, 369; Грам., 250), *рі́кам* (Янув, 71), у *тых рі́ках* (Панькевич, 448), *р'і́кам*, *р'і́камэ*, *р'і́ках* (Клепикова, 44), на *рі́ка́х* (Шевч., І., 345), *рі́ками* (Потебня, 127), *рі́кам*, *рі́ками*, *рі́ках* (УЛВН, 557);

ру́дам, *ру́дами*, *ру́дах* (УЛВН, 585);

свѣ́ча́ми (Рад., 671 — двічі) і *свѣ́чами* (Рад., 670, 671); в *пала́ючих свѣ́чах* (Рад., 338);

серна́м, *серна́ми*, *серна́х* (Гануш, 369);

сестра́м (Тупт., 66 зв.); *сестра́ми* (Остр. б., 5 зв., 8; Євх., 5/2); — *сестра́м*, *сестра́ми*, *сестра́х* (Огоновський, 224), *сестра́м*, *сестра́ми*, *сестра́х* (Гануш, 369), *сестра́м*, *сестра́ми*, *сестра́х* (Грам., 250; УЛВН, 597), *сестра́ми* (Потебня, 127);

сло́там, *сло́та́ми*, *сло́тах* (Грам., 250), *сльо́там*, *сльо́тами*, *сльо́тах* (УЛВН, 611);

слуга́м (Остр. б., 219 зв.; Отпис, 7/3; Гал., 76; Рад., 297); *слуга́ми* (Остр. б., 133; Остр. зб., 199 зв.; С. Зиз., 89; Філ., 17/3, 40/4 зв.; Гал., 107 зв.; Рад., 347; Синопс., 61); на *слуга́х* (Остр. б., 133 зв.), на ... *слуга́х* (Рад., 288); — *слуга́м*, *слуга́ми*, *слуга́х* (Ганкевич, 122; Гануш, 369), *слуга́м*, *слуга́ми*, *слуга́х* (Грам., 250), *слуга́м*, *слуга́мэ*, *слуга́х* (Клепикова, 44), *слуга́м* (Котл., 136), *слуга́м*, *слуга́ми*, *слуга́х* (УЛВН, 611);

снага́м, *снага́ми*, *снага́х* (Гануш, 369);

сова́м, *сова́ми*, *сова́х* (Гануш, 369), *со́вам*, *со́вами*, *со́вах* (Грам., 250), *со́вам*, *со́вамэ*, *со́вах* (Клепикова, 44), *со́вам*, *со́вами*, *со́вах* (УЛВН, 613);

стопа́м (Гал., 64 зв.; Бар., 86); *стопа́ми* (Єв., 7 зв.²; Бар., 450 зв.); — *стопа́м*, *стопа́ми*, *стопа́х* (Гануш, 369; УЛВН, 630), *сто́пам*, *сто́па́ми*, *сто́пах* (Грам., 250), *стопа́ми* (Франко, Х, 164);

стрѣ́ла́м (Остр. б., 276; Бар., 154; Рад., 833); *стрѣ́ла́ми* (Остр. б., 134, 269 зв., 272 зв.; Гал., 4, 152 зв., 234; Бар., 154, 174), *стрелáми* (Льв., 267) і *стрѣ́лами* (Рад., 879, 958); в *стрѣ́лах* (Остр. б., 257); — *стріла́м*, *стріла́ми*, *стріла́х* (Ганкевич, 122; Гануш,

369), *стрілам, стрілами, стрілах* (Грам., 250), *стрілами* (Л. Укр., I, 347), *стрілам, стрілами, стрілах* (УЛВН, 632);

в струях (Рад., 835); — *струями* (Франко, XI, 439);

судіями (Рад., 276 — тричі), *судіями* (Остр. зб., 149 зв.) і *судіями* (Рад., 276); *о ... судях* (Рад., 690); — *судьям, судьями, судьях* (Гануш., 368), *судьям, судьями, судьях* (УЛВН, 635);

тмами (Гал., 109 зв.); — *тьмам, тьмами, тьмах* (Гануш, 369; Грам., 251);

товпам, товпами, товпах (Гануш, 369; Грам., 250);

травами (Тр., 15); — *травам, травами, травах* (Гануш, 369; Верхратський, 1912, 44), *травам, травами, травах* (Грам., 250), *травами* (Франко, XI, 442), *травам, травами, травах* (УЛВН, 654);

трѣскамі (Бар., 50 — двічі);

трубами (Остр. б., 65 — тричі, 99, 99 зв. — двічі, 192, 201 зв., 211 зв., 223 та ін.; Гал., 66 зв. — 5 разів); *в трубах* (Остр. б., 227), *во трубах* (Гал., 66 зв., 67), *на трубах* (Гал., 66 зв.); — *трубам, трубами, трубах* (Гануш, 369), *трубам, трубами, трубах* (Грам., 250), *трубам, трубами, трубах* (УЛВН, 659);

тятівам, тятівами, тятівах (УЛВН, 663);

уздам, уздами, уздах (Гануш, 369);

хвалами, хвалами, хвалах (Грам., 251; УЛВН, 689).

Наведений матеріал засвідчує, що в давніх українських пам'ятках окситоновані іменники *ā-/jā*-основ досить послідовно зберігають флективну акцентуацію форм давального, орудного та місцевого відмінків множини. Поодинокі випадки заміни флективного наголосу кореневим у згаданих формах простежуються з другої половини XVI ст.

Як засвідчують К. Ганкевич і Я. Гануш, спираючись на факти південно-західних говорів (передусім наддністрянських) кінця XIX ст. (1877—1884 рр.), окситоновані іменники *ā-/jā*-основ на той час у південно-західних говорах української мови ще зберігали первісну флективну акцентуацію форм давального, орудного та місцевого відмінків множини [Ганкевич, 122; Гануш, 368—369]. На початку XX ст. (1913 р.) С. Смаль-Стоцький і Т. Гартнер, виходячи також з фактів південно-західних говорів (наддністрянських), розрізняли вже досить строкату акцентуацію досліджуваних іменників у згаданих формах: з флективним наголосом в усіх трьох формах (*діжа́, дуга́, игра́, кума́, мітла́, мукá,*

ріка́, серна́, товпа́, хвала́); з подвійним наголосом (кореневим і флективним) в усіх трьох формах (*верба́*); з кореневим наголосом у формах давального та місцевого і двояким (кореневим і флективним) у формі орудного (*бідá, блоха́, глиста́, діра́, жовна́, звізда́, лука́, пила́, пчолá, слотá, слугá, сова́, стопá, стріла́, трава́, труба́*); з кореневим наголосом в усіх трьох формах (*межа́, сестра́*) [Грамм., 250—251, 256—257].

У південно-східних говорах української мови заміна первісної флективної акцентуації кореневою у формах давального, орудного та місцевого відмінків множини окситонованих іменників *ā-/jā*-основ відбувалася набагато раніше, ніж у південно-західних, про що свідчить наголошення деяких з названих іменників в “Енеїді” І. Котляревського (кінець XVIII ст.): *вдóвами* (Котл., 145), *на звíздах* (Котл., 119). У сучасній українській літературній мові досліджувані іменники характеризуються, як правило, кореневою акцентуацією форм давального, орудного та місцевого відмінків множини (винятки становлять іменники *корма́, раба́, стопá, хвала́* та, можливо, деякі інші).

Заміна первісної флективної акцентуації кореневою у формах давального, орудного та місцевого відмінків множини окситонованих іменників *ā-/jā*-основ відбулася, безперечно, під впливом форми називного — знахідного відмінків множини внаслідок дії тенденції до акцентного протиставлення форм однини і множини.

Клична форма

В українській мові окситоновані іменники *ā-/jā*-основ, змінивши первісну флективну акцентуацію на кореневу у формі називного — знахідного відмінків множини, змінили її (флективну акцентуацію) і в кличній формі множини, пор. свідчення давніх пам’яток: *вдóвы* (Рад., 555); *жéны* (Рад., 1127; Кл., 76), *жóны* (Єв., 48, 82 зв.²; Кл., 79) і *жены́* (Остр. б., 2 зв.); *о сéстры* (Волк., 113); *слуги* (Коп. Каз., 125; Рад. Н., 10); *трубы* (Гал., 66 зв., 67).

Двоїна

Форми називного — знахідного і давального — орудного відмінків двоїни, які зрідка зустрічаються в давніх українських пам’ятках і в окремих говорах української мови (форма даваль-

ного—орудного — лише в давніх пам'ятках), зберігають, як правило, первісний флективний наголос: *дві бджул'і* (Мельничук, 58); *дві (три, штіри) вербі* (Шило, 117), *дві верб'і* (Верхратський, 1900, 70); *дві г'ур'і* (Янув, 70), *три д'ір'і* (Бандрівський, 61), *дві д'ур'і* (Мельничук, 58); *трі дуз'ь* (Гал., 125); *дв'ь жен'ь* (Остр. б., 90, 123, 137 зв.), *дв'ь жен'ь* (Остр. б., 2 зв.), *об'ь жен'ь* (Остр. б., 138, 139 зв., 140 зв.), *жен'ама* (Остр. б., 2 зв.); *дві серн'і* (Янув, 70); *дв'і систр'і* (Пристапа, 44), *дві (три, штіри) систр'і* (Шило, 116).

У зв'язку з витісненням на ґрунті української мови форм двоїни іменників ā-/jā-основ формами множини при числівниках *дві, обі, обидві* деякі окситоновані іменники ā-/jā-основ у формі називного — знахідного відмінків двоїни отримали кореневе наголошення (як у називному — знахідному відмінках множини): *дві (три, штіри) в'єрб'і* (Шило, 116); *дві с'єстр'і* (Бандрівський, 61).

Якщо окситонований іменник ā-/jā-основ змінив в українській мові флективну акцентуацію на кореневу, то аналогічна зміна відбулася також і в формах двоїни (у сполученні з числівниками *дві (обі, обидві), три, чотири*): *об'ь сн'ось* (Остр. б., 121 зв.); *об'ьма сн'охама* (Остр. б., 121 зв.) *при сн'оха* (Остр. б., 121 зв., 123).

ІМЕННИКИ З РУХОМИМ НАГОЛОСОМ

О д н и н а

Називний, родовий, орудний та місцевий відмінки

У формі орудного відмінка однини іменників ā-/jā-основ з рухомим наголосом у спільносхіднослов'янській (праруській) мові відбулася зміна акцентуації: наголос перемістився з кінцевого складу флексії -oјѣ на попередній. На думку Л.А. Булаховського, це сталося під впливом форм називного і деяких інших відмінків [Булаховський, IV, 174]. На наш погляд, вказане переміщення наголосу відбулося під впливом окситонованих іменників ā-/jā-основ, які у формі орудного відмінка однини характеризувалися наголошенням передостаннього складу флексії (-oјѣ).

У формах називного, родового та місцевого відмінків однини переважна більшість іменників \bar{a} -/ $j\bar{a}$ -основ з рухолим наголо-сом досить послідовно зберігає в українській мові праслов'янську флективну акцентуацію, а у формі орудного однини — спільносхіднослов'янську акцентуацію (на першому голосному флексії):

бородá (Рад., 930); — *бородá* (Головацький, 73; Желех., 40; Ганкевич, 122; Гануш, 376; Грам., 243, 250; Клепикова, 45; Грінч., I, 87; УЛВН, 52);

борозná (Зиз. Л., 27; Бер., 15, 447); — *бороздá* (Ганкевич, 122; Гануш, 376; Грам., 250), *борозná* (Отроковський, 71; Потєбня, 126; Грінч., I, 88; УЛВН, 52), але *бóроздá* (Желех., 40);

боронá (Слав., 430); — *боронá* (Желех., 40; Ганкевич, 122; Гануш, 376; Грам., 250; Отроковський, 72; Клепикова, 45; Грінч., I, 88; УЛВН, 52);

вєжá (Зиз. Л., 81; Отпис, 2/2 зв., Єв., 75 зв.²; Бер., 154, 223, 234, 255, 261, 280, 432, 475; Гал., 249 зв.; Рад., 537, 696; Синопс., 9 зв.); *до вєжѣ* (Гал., 250), *з вєжі* (Гал., 25); *вєжію* (Тр., 47 зв., 48 зв.; Гал., 250 — двічі; Рад., 940); *на висо́кой вєжі* (Рад., 682), *о вєжѣ* (Гал., 250), *о о́ной вєжі* (Отпис, 4/2 зв.); — *в вєжі* (Франко, XII, 211) *вижá* (Пура, 238; Біл.-Нос., 76), *вєжá* (Аф.-Чужб., 24), але *вѣжá* (Желех., 60; Гануш, 375), *вѣжа* (Грам., 255; Грінч., I, 130; УЛВН, 66);

вєрстá (Слав., 432); — *вєрстá* (Желех., 63; Гануш, 369; Грінч., I, 137; УРС, I, 123; СУМ, I, 331), *вєрствá* (Желех., 63; Ганкевич, 122; Грінч., I, 138; УЛВН, 68), *вѣрствá* (Отроковський, 69);

вєснá (Остр. зб., 57 зв.²; Єв., 78 зв.; Бер., 194; Льв., 255; Євх., 3/4 зв.; Слав., 433; Рад., 20 — тричі, 23); — *вєснá* (Желех., 66; Ганкевич, 121; Гануш, 370; Грам., 250; Верхратський, 1912, 94; Потєбня, 126; Грінч., I, 142; УЛВН, 70);

водá (Остр. б., 255; Зиз. Л., 78; Кл. Остр., 228; Єв., 91, 121 та ін.; Тр., 6/1 зв., 9 зв. — двічі та ін.; Волк., 110; Євх., 2/1 зв., 3/1 зв., 4/4; Слав., 434, 523; Гал., 28 зв., 30, 39, 39 зв. — двічі, 40 зв., 41 та ін.; Бар., 27, 37 зв., 414; Кл., 18, 157); — *водá* (Головацький, 73; Желех., 114; Ганкевич, 122; Верхратський, 1879, 403; Гануш, 370; Грам., 250; Верхратський, 1912, 44; Панькевич, 422; Клепикова, 45; Грінч., I, 246; УЛВН, 116);

войнá (Зиз. Л., 28, 72; С. Зиз., 91, 175; Філ., 4 зв., 54; Єв., 65, 119 зв., 148 зв.; Сак., 40 — двічі, 46; Коп. Ом., 168; Бер., 15, 197,

454; Льв., 244; Рад., 49, 1037); — *війна́* (Головацький, 70; Желех., 105; Потєбня, 126; Грінч., I, 236; УЛВН, 111), *война́* (Грінч., I, 249), але *во́йна* (Желех., 117; Гануш, 375), *во́йна* (Клепикова, 43); *голова́* (С. Зиз., 38, 89, 164; Філ., 26/4; Отпис, 6/3; Кл. Остр., 222; Єв., 84; Сак., 42, 50; Коп. Каз., 118; Бер., 41, 449 — двічі; Гал., 177 зв.; Рад., 678; Кл., 8, 174, 210 — тричі); — *голова́* (Желех., 148; Ганкевич, 122; Гануш, 376; Грам., 250; Янув, 67; Грінч., I, 301; УЛВН, 137);

гора́ (Бер., 102; Гал., 57 — двічі, 59 зв., 174 — 4 рази; Бар., 418 — тричі; Синопс., 12, 42, 118; Тупт., 17 — двічі, 26, 26 зв., 99); — *гора́* (Желех., 152; Ганкевич, 122; Верхратський, 1879, 403; Гануш, 369; Грам., 250; Верхратський, 1912, 44; Клепикова, 45; Біл.-Нос., 103; Грінч., I, 309; УЛВН, 138);

доба́ (Грам., 250; Біл.-Нос., 119; Грінч., I, 395; УЛВН, 164), але *доба́* (Желех., 188; Гануш, 375);

душá (С. Зиз., 65; Єв., 63 зв., 101 зв., 102 зв. та ін.; Коп. Каз., 119; Коп. Ом., 161; Т. З., 101, 110; Волк., 95, 96 — двічі, 97 — тричі, 98 — тричі, 100 — двічі та ін.; Слав., 445; Гал., 2—5 разів, 8, 8 зв. — двічі, 73 зв., 83; Рад., 113, 154; Кл., 3, 35 — двічі, 149); — *душá* (Желех., 211; Гануш, 370; Грам., 252, 256; Брех, 82; Панькевич, 495; Грінч., I, 460; УЛВН, 183), *душ'é* (Кобиланський, 49; Клепикова, 45);

земля́ (Остр. зб., 67 зв., 53²; С. Зиз., 47, 48, 67, 72, 151, 157; Отпис, 2/2 зв., 4/4, 8/3 зв.; Кл. Остр., 227; Єв., 78 зв. — двічі, 114 та ін.; Бер. В., 60, 68, 69 — 4 рази; Тр., 1/3 зв., 3/3 зв., 4/1 зв., 9 зв., 12 та ін.; Сак., 45; Коп. Каз., 117, 122; Коп. Ом., 159, 161; Бер., 77, 396; Т. З., 89, 99, 108, 115, 117; Волк., 95, 98, 108; Євх., 2/1 зв.; Мог., 278; Слав., 452, 505, 508, 517, 533; Гал., 2, 17, 20 зв., 40 зв., 57, 59 — двічі, 69, 70 — двічі та ін.; Бар., 7, 20 зв., 457 зв.; Синопс., 3 зв., 6 зв. та ін.; Кл., 10 — двічі, 12, 167; Ур., 48, 69); — *земля́* (Головацький, 70, 73; Желех., 298; Гануш, 370; Грам., 253, 256; Грінч., II, 149; УЛВН, 240), *зэмл'á* (Панькевич, 465, 482), *зэмл'é* (Клепикова, 45);

зима́ (Остр. зб., 214 зв., 52 зв.², 57 зв.², 63 зв.²; Єв., 78 зв.; Тр., 74, 78 зв.; Бер., 78; Євх., 3/4; Слав., 452; Гал., 57 зв., 156, 156 зв.; Рад., 862, 865, 897 — двічі; Кл., 143 — тричі, 144; Книж., 65); — *зима́* (Желех., 299; Ганкевич, 122; Гануш, 370; Грам., 250; Верхратський, 1899, 137; Грінч., II, 151, 153; УЛВН, 241), *замá* (Клепикова, 45), *зіма́* (Грінч., II, 153);

золá (Желех., 312; Грам., 250; Грінч., II, 178; УЛВН, 249);

зоря́ (Зиз. Л., 49; Бер., 293; Гал., 155 зв.) і *зо́ря* (Бер., 75), *зо́ра* (Волк., 119); *до зору́* (Єв., 205, зв.²), *от зору́* (Єв., 205 зв.²), *от са-мо́и зорѣ́* (Коп. Ом., 165); — *зорá* (Верхратський, 1912, 44; Гладкий, 1928, 126), *зоря́* (Біл.-Нос., 158; Грінч., II, 180; УЛВН, 249), але *зо́ря* (Желех., 313; Гануш, 375), *зо́ря* (Грам., 256; Аф.-Чужб., 173), *зоря́* (Франко, X, 19, XIII, 353) і *зо́ря* (Франко, X, 116), *зоря́* (Л. Укр., I, 135 — двічі, II, 217) і *зо́рі* — род. (Л. Укр., I, 27, 49), *зо́ря* (Шевч., II, 37, 223);

игла́ (Слав., 453); — *игла́* (Желех., 320; Ганкевич, 121; Гануш, 368; Грам., 250), *игла́* (Верхратський, 1900, 14; Грінч., II, 195), *гла* (Клепикова, 41);

изба́ (Слав., 453 — двічі; Рад., 107); — *изба́* (Потебня, 126), але *і́зба* (Головацький, 70), *іздьба́*, *і́зба* (Желех., 327);

коза́ (С. Зиз., 161; Бер., 472; Слав., 459 — двічі; Кл., 133); — *коза́* (Желех., 356; Ганкевич, 122; Гануш, 369; Грам., 250; Грінч., II, 264; УЛВН, 281);

копа́ (Желех., 364; Грам., 250; Верхратський, 1912, 44; Біл.-Нос., 191; Потебня, 126; Грінч., II, 279; УЛВН, 289), але *ко́па* (Гануш, 375);

кора́ (Слав., 460); — *кора́* (Желех., 365; Гануш, 369; Грам., 250; Клепикова, 44; Потебня, 126; Грінч., II, 282; УЛВН, 290);

коса́ “знаряддя” (Єв., 21 зв.; Слав., 460; Рад. Н., 2; Кл., 51); — *коса́* (Желех., 369; Ганкевич, 122; Гануш, 370; Грам., 250; Біл.-Нос., 193; Грінч., II, 289; УЛВН, 293);

коса́ “волосся” (Бер., 156); — *коса́* (Желех., 369; Дзензелівський, карта № 43; Біл.-Нос., 193; Грінч., II, 289; УЛВН, 293);

криха́ (Грінч., II, 307), але *кри́ха* (Желех., 380);

лободá (Бер., 424; Слав., 464); — *лободá* (Желех., 411; Гануш, 377; Біл.-Нос., 212; Потебня, 126; Грінч., II, 373; УЛВН, 313);

лоза́ (Зиз. Л., 32, 55; Тр., 48 — двічі, 48 зв.; Коп. Ом., 155; Бер., 110, 369; Слав., 433, 464; Гал., 189; Бар., 53 зв., 108, 172 зв., 176 зв., 415 — тричі); — *лоза́* (Желех., 412; Ганкевич, 122; Гануш, 370; Грам., 250; Біл.-Нос., 212; Грінч., II, 375; УЛВН, 313);

нога́ (Остр. зб., 164; Кл. Остр., 227; Слав., 477 — двічі; Гал., 78; Бар., 32; Рад. Н., 11; Тупт., 18 зв.); — *нога́* (Желех., 532; Ганкевич, 122; Гануш, 370; Грам., 251; Янув, 67; Клепикова, 48; Грінч., II, 569; УЛВН, 373);

norá (Желех., 532; Ганкевич, 122; Гануш, 370; Грам., 250; Клепикова, 44; Потєбня, 126; Грінч., II, 570; УЛВН, 373);

овіца (С. Зиз., 161; Отпис, 6/3 зв.; Бер., I, 365; Слав., 531; Бар., 111, 146 зв., 355 — двічі; Рад., 322, 588, 589); — *вівція* (Огоновський, 128; Желех., 94; Гануш, 369; Грам., 252, 256; Біл.-Нос., 75; Грінч., I, 203; УЛВН, 94), *віџц'е* (Клепикова, 47);

оса (Желех., 576; Ганкевич, 122; Гануш, 370; Грам., 250; Грінч., III, 64; УЛВН, 399);

пеленá (Павловский, 51; Біл.-Нос., 275; Потєбня, 126; УЛВН, 414), але *пелена* (Желех., 607), *пеленá* (Грінч., III, 106);

полá (Желех., 688; Гануш, 369; Грам., 250; Біл.-Нос., 290; Грінч., III, 280; УЛВН, 474);

пора (Слав., 487); — *пора* (Желех., 707; Гануш, 369; Грам., 250; Потєбня, 126; Грінч., III, 341; УЛВН, 482);

пята (Бер., 412); — *п'ята* (Желех., 792; Гануш, 369; Грам., 250; Біл.-Нос., 307; Грінч., III, 505; УЛВН, 540), *пйтá* (Клепикова, 44);

росá (Остр. б., 112 зв., 148 зв.; Бер., 223; Гал., 173; Слав., 502; Бар., 44 зв. — тричі, 45 — тричі та ін.; Рад., 173 — 5 разів, 280; Кл., 51); — *росá* (Желех., 839; Ганкевич, 122; Гануш, 370; Грам., 250; Клепикова, 42; Грінч., IV, 65; УЛВН, 584);

рукá (Остр. зб., 164; Єв., 17; Тр., 64; Коп. Ом., 159; Бер., 212 — двічі; Слав., 502; Гал., 48, 55 зв., 71 зв., 168 — двічі; Бар., 136; Рад. Н., 22, 29; Тупт., 40 зв., 67 зв.; Кл., 140); — *рукá* (Желех., 842; Гануш, 370; Грам., 251; Кобилянський, 49; Клепикова, 48; Біл.-Нос., 318; Грінч., IV, 86; УЛВН, 585);

свинья (Павловский, 5), *свиня* (Желех., 854; Гануш, 369; Грам., 257; Біл.-Нос., 323; Грінч., IV, 106; УЛВН, 593), *сван'е* (Клепикова, 44), *свинья* (Отроковский, 66);

свободá (Остр. б., 54, 258; Філ., 50/1; Єв., 93, 119²; Бер., 113, 214; Слав., 504; Рад., 126), і *свобóда* (Кл., 18), і *свóбодa* (Рад., 469 — двічі); *свободы́* — род. (Філ., 55/4; Волк., 125; Рад. 498); *свободóю* (Остр. зб., 206 зв.; Гал., 61 зв.; Бар., 433 зв.); *в свóбодe* (Волк., 118), *в ... свóбодe* (Волк., 110) і *в ... свóбодъ* (Синопс., 2 зв.); — *свободá* (Желех., 857; Ганкевич, 116; Грам., 250; Пура, 239; Панькевич, 420), але *свобóда* (Грінч., IV, 110; УЛВН, 594);

сем'я (Желех., 860; Гануш, 370; Грам., 257; Потєбня, 126; Грінч., IV, 114), *сім'я* (Біл.-Нос., 326; Грінч., IV, 127; УЛВН, 602);

середá (Бер., 232); — *середá* (Желех., 861; Ганкевич, 122; Гануш, 376; Грам., 251; Грінч., IV, 115; УЛВН, 597), але *сéредá* (Верхратський, 1879, 399);

сковородá (Бер., 220), *сковрадá* (Слав., 506); — *сковородá* (Гладкий, 1928, 126; Потебня, 126; Грінч., IV, 138; УЛВН, 606), але *сковорóда* (Желех., 875);

слезá (Волк., 107; Тупт., 88); — *слезá* (Огоновський, 127; Желех., 882; Гануш, 369; Грам., 250; Верхратський, 1912, 44), *сльозá* (Желех., 882; Грінч., IV, 154; УЛВН, 611), *слозá* (Клепикова, 44);

слободá “вільне поселення” (Кл., 18); *слободы́* — род. (Кл., 18); — *слободá* (Желех., 884; Ганкевич, 122; Чучка, 60; Потебня, 126; Грінч., IV, 152; УЛВН, 610);

смолá (Бер., 153, 213, 438; Слав., 509); *смоло́ю* (Остр. б., 3); — *смолá* (Желех., 889; Гануш, 369; Грінч., IV, 159; УЛВН, 612);

сохá (Бер., 297); — *сохá* (Грінч., IV, 170; УЛВН, 616), але *со́хá* (Желех., 898);

стѣнá (Остр. б., 158; Бер., 71, 239, 423; Гал., 212 зв.; Бар., 418 — двічі; Синопс., 51); — *стінá* (Желех., 921; Гануш, 369; Грам., 250; Грінч., IV, 206; УЛВН, 629);

сторонá (Філ., 8/3, 10/4, 55/1; Бер., 149, 235, 252, 310; Гал., 156, 157); — *сторонá* (Ганкевич, 122; Гануш, 376; Грам., 250; Клепикова, 45; Грінч., IV, 211; УЛВН, 631), але *сто́ронá* (Желех., 923);

строкá (Остр. б., 158; Гал., 253 зв. — 4 рази та ін.; Кл., 197);

толока́ “поле під паром, що служить пасовищем” (Желех., 973; Гануш, 376; Грам., 250; Клепикова, 45; Очеретний, 32; Гладкий, 1928, 107, 131), але *толо́ка* (Біл.-Нос., 354; Грінч., IV, 272), на *толо́ц’і* (Вашенко, 75), *толо́ка* (УЛВН, 652);

толока́ “робота громадою, гуртова допомога” (Желех., 973; Отроковський, 72; Біл.-Нос., 355), але *толо́ка* (Грінч., IV, 272; УЛВН, 652);

цѣнá (Остр. б., 46, 58 зв. та ін.; Бар., 99 зв. — двічі, 100; Слав., 536); — *ціна́* (Желех., 1055; Гануш, 369; Грам., 250; Біл.-Нос., 382; Грінч., IV, 433; УЛВН, 698), *ц’іна́* (Клепикова, 44);

чередá (Бер., 305); — *чередá* (Павловський, 65; Желех., 1066; Гануш, 376; Грам., 250—251; Біл.-Нос., 388; Грінч., IV, 455; УЛВН, 702);

щокá (Бер., 221; Гал., 237 зв.); — *щокá* (Потебня, 126; Грінч., IV, 529; УЛВН, 720), але *щóка* (Головацький, 20; Желех., 1107; Гануш, 371).

Ряд іменників ā-/jā-основ з рухомим наголосом отримав в українській мові виключно кореневе наголошення в однині, пор.:

гря́да “грядка” (Желех., 162; Грінч., I, 333);

до́ска (Бер., 59);

за́ло́за (Желех., 254), *за́лоза* (Біл.-Нос., 145; Грінч., II, 60; УЛВН, 214), *за́ло́за* (Голоск., 130);

по́ло́са (Желех., 692).

Кореневий наголос у словах *вежа* (як і голосний *e* замість очікуваного *i*) та *война* виник під впливом польської мови (п. *wieża* “башта, вежа”, *wojna* “війна”), у слові *доска* — під впливом *до́шка* (із *до́шка* < **ďъсцька*), у слові *зоря* — під впливом баритонованого іменника *за́ря* “світло, сяння”. Початкову акцентуацію більшості інших розглянутих іменників ми схильні пояснити впливом початковонаголошеної форми знахідного відмінка однини або (як, наприклад, у *гря́да* “грядка”) більш вживаної зменшувальної форми (*гря́дка*), серединну (в іменниках *за́ло́за*, *пелéна*, *по́ло́са*, *сковоро́да*) — впливом більш вживаної зменшувальної форми, пор. *за́ло́зка* (Желех., 254), *пелéнка* (Желех., 607). Я. Гануш пояснює кореневий наголос у *ве́жа*, *во́йна*, *до́ба*, *зо́ря*, *ко́па* (а також у *ме́жа*, *то́ска*, *ту́га*, *хва́ла*) впливом первісно баритонованих (парокситонованих) іменників [Гануш, 376].

Початкова акцентуація іменників ā-/jā-основ з рухомим наголосом особливо характерна для закарпатських і надсянських говірок української мови: *бо́рода* (Чучка, 60); *бо́розна* (Верхратський, 1912, 44), *бо́розда* (Чучка, 60); *бо́рона* (Верхратський, 1900, 34; Чучка, 60), *бо́ронá* (Дзензелівський, карта № 81); *ве́сна* і *вéсна* (Дзензелівський, карта № 1); *во́да* (Верхратський, 1900, 34; Панькевич, 488, 503, 513; Чучка, 59); *во́йна* (Панькевич, 446, 500); *во́са* (Верхратський, 1900, 34); *ву́вца* (Чучка, 59); *го́лова* (Верхратський, 1900, 4, 34; Чучка, 60); *го́лба́га* (Брох, 81); *зе́мля* (Панькевич, 465, 481), *зі́мля* (Чучка, 59), *зе́мля́* і *зі́мля́* (Дзензелівський, карта № 16); *зі́ма* (Панькевич, 482); *зо́ря* (Верхратський, 1900, 35); *ло́за* (Верхратський, 1899, 28); *но́га* (Брох, 81); *се́реда* (Верхратський, 1900, 34; Чучка, 60); *со́ха* (Чучка, 59); *че́реда* (Верхратський, 1899, 28), *ч’е́реда* (Чучка, 60). Тут, звичайно, не обійшлося без впливу в одних випадках (закарпатські говірки) лемківських та східнославацьких говорів [Чучка, 59], в інших (надсянські говірки) — безпосередньо польської мови, але

в усіх випадках такий вплив полегшувався наявністю первісного початкового наголошення у формі знахідного відмінка однини [Чучка, 59].

Переміщення наголосу на прийменник у формі місцевого відмінка однини іменника *земля́*, яке спостерігається в деяких українських пам'ятках (при переважаючій флективній акцентуації), є, безумовно, явищем книжним, зумовленим впливом іменників *ǫ-/jǫ*-основ з рухомим наголосом: *на́ землі* (Остр. б., 34, 243 зв., 244, 265 зв. та ін.; Отпис, 4/2 зв.; Кл. Остр., 203, 208, 217, 222; Тр., 3/2 зв., 3/4, 5/2 зв.; Гал., 23; Бар., 236 зв., 240; Тупт., 25, 41 зв., 53; Кл., 37, 38, 41, 47, 124, 160 — 4 рази, 199), *но́ землі* (Кл. Остр., 228; Тр., 14 зв.). Така акцентуація проникла навіть у деякі говори: *на́ землі* (Верхратський, 1899, 117).

Давальний відмінок

В українській мові іменники *ǫ-/jǫ*-основ з рухомим наголосом характеризуються у формі давального відмінка однини флективною акцентуацією. Проте в давніх українських пам'ятках, в українських говорах, в українській класичній поезії ще зберігаються залишки первісного початкового наголошення форми давального відмінка однини згаданих іменників, пор.:

д вод'і “до річки” при *водá* “річка” (Панькевич, 422), *д вѣд'і* при *воды́* — род. (Панькевич, 455);

по гѡлѡвѣ (Панькевич, 452);

к гѡрѣ (Остр. зб., 17 зв.³; С. Зиз., 88, 89; Бер., 23), *ку гѡрѣ* (Бер., 31), *гѡрѣ* “вгору, вгорі” (Остр. б., 24 зв., 207, 235 зв.; Остр. зб., 58, 141 зв.; С. Зиз., 171; Тр., 11, 12; Т. З., 102; Бар., 33, 53 — двічі, 55, 99 зв., 228, 372 зв.; Рад. Н., 5; Тупт., 73, 74 зв., 90); — *гѡр'і* (Пура, 237), *ід гѡрї* (Панькевич, 447), *д гѡрї* (Франко, X, 199, XI, 248);

зѣмлѣ (С. Зиз., 78; Тупт., 20); — *по зѣмли* (Панькевич, 444, 452, 454), але *землі́* — дав. (Панькевич, 457);

ру́ц'і при *рукá* (Брох, 81);

чѣредѣ (Філ., 33/2 зв., 33/4 зв. при *чѣреды́* — род. одн., 42/1, *чѣредѡю*, 42/1).

Витіснення первісної початкової акцентуації флективною у формі давального відмінка однини іменників *ǫ-/jǫ*-основ з рухомим наголосом відбувалося, очевидно, під впливом форми міс-

цевого відмінка однини. Оскільки цей процес властивий всім трьом східнослов'янським мовам, його початок слід віднести до давньоруського періоду. Як показують свідчення давніх українських пам'яток та дані сучасних українських говорів, найбільш стійким щодо наголосу виявився давальний відмінок однини на позначення напрямку руху.

Знахідний відмінок

На відміну від форми давального відмінка однини первісна початкова акцентуація форми знахідного відмінка однини іменників ā-/jā-основ з рухомим наголосом збережена в українській мові дуже добре (у пам'ятках, у говорах, у літературній мові при збереженні первісного флективного наголошення в називному (родовому, орудному, місцевому) відмінку однини):

бóроду (Єв., 176²; Бер., 16; Гал., 159 зв.; Рад., 930 — двічі), *в бóроду* (Рад., 930); — *бóроду* (Ганкевич, 122; Гануш, 376; Грам., 243, 250; Клепикова, 45; УЛВН, 52);

бóрозду (Ганкевич, 122; Гануш, 376; Грам., 250), *бóрозну* (Отроковський, 72; Потєбня, 126; УЛВН, 52);

бóрону (Ганкевич, 122; Гануш, 376; Грам., 250; Отроковський, 72; УЛВН, 52), *боронú* (Клепикова, 45);

вéжу (Отпис, 2/3; Кл. Остр., 205; Єв., 74², 213²; Гал., 25, 129 зв.; Рад. Н., 5, 19; Синопс., 49), *за вéжу* (Рад., 537) і *вєжú* (Рад. Н., 19);

на верстú (Кл., 123); — *верстú* (Гануш, 369), *верствú* (Грам., 250; УЛВН, 68), *вёрствú* (Потєбня, 127);

вёсну (Тр., 17 зв.; Євх., 3/4 зв.), *на весну* (Остр. зб., 43²; Рад., 20), *на вёсну* (Льв., 262; Книж., 88 — двічі, 92); — *весnú* (Ганкевич, 121), *вёсну* (Гануш, 370; Грам., 250; Верхратський, 1912, 94; Бандрівський, 100; Гребінка, 69; Потєбня, 126, 127), *на в'есну* (Верхратський, 1900, 34), *вёсnú* (УЛВН, 70);

вóду (Остр. б., 64 зв., 70 зв. та ін.; Остр. зб., 190 зв., 213 зв.; Зиз. Л., 75; Філ., 2/3 зв.; Отпис, 3/2 зв. — двічі; Кл. Остр., 207, 223; Єв., 60 — двічі, 121 та ін.; Тр., 9, 9 зв., 10 та ін.; Бер., 24, 93; Льв., 264; Слав., 528; Гал., 18 зв., 39, 39 зв. — двічі, 40, 40 зв., 56, 68 зв. та ін.; Бар., 26 зв., 414; Рад., 5; Тупт., 45; Кл., 16 — двічі, 116; Книж., 11, 13, 27, 39, 47 та ін.), *в вóду* (Остр. б., 62 зв.; Зиз. Л., 64; Гал., 39 — двічі, 237 — двічі; Бар., 26 зв.; Синопс.,

27 зв. — двічі; Кл., 34; Книж., 16), *во вóду* (Тупт., 45), *в ... вóду* (Кл., 131), *у вóду* (Кл., 28), *за вóду* (Кл. Остр., 218), *на вóду* (Єв., 166, 52 зв.², 281²), *през вóду* (Гал., 154 зв.) і *воду́* (Книж., 29); — *вóду* (Ганкевич, 122; Гануш, 370; Грам., 250; Верхратський, 1912, 44; Бандрівський, 99; Верхратський, 1899, 128; Панькевич, 422; Клепикова, 45; УЛВН, 116);

во́йну (Кл. Остр., 207 — двічі; Єв., 110; Льв., 244; Тр., 5/2; Гал., 6 — двічі, 49, 112 зв., 140 зв., 159, 168 зв., 216 зв.), *на войну* (Отпис, 3/3 зв.), *на во́йну* (Рад., 584, 585 — двічі; Рад. Н., 63), *на тую во́йну* (Сак., 47; Рад., 336) і *войну́* (Зиз. Л., 72; Бер., 16; Льв., 237 — двічі; Слав., 484; Гал., 25 — двічі, 76 зв., 114, 161, 168 зв., 199, 208 та ін.; Рад. Н., 43, 50, 53, 56, 69; Синопс., 70 зв.), *на войну́* (Льв., 233; Гал., 233 зв.; Рад., 335 — двічі, 397, 556, 579; Рад. Н., 43 — тричі, 45 — двічі, 52, 53, 57 — 4 рази, 62, 63, 64); — *во́йну* (Янув, 109), *во́йну* (Пура, 238), *війну́* (Потебня, 126; УЛВН, 111);

го́лову (С. Зиз., 163; Філ., 16/4, 32/4, 41/3; Кл. Остр., 222, 224; Єв., 34 зв.; Сак., 42; Коп. Каз., 113; Бер., 31 — двічі; Мог., 277; Гал., 25, 36 зв., 50, 80 зв., 109, 138, 157 зв. — двічі та ін.; Рад., 352; Синопс., 96; Кл., 114, 203; Книж., 10), *в го́лову* (Бер., 85, 110; Гал., 178 зв.; Кл., 36), *за го́лову* (Філ., 46/3 зв.), *на го́лову* (Єв., 176 зв.²; Кл., 209), *на го́лову* (Коп. Ом., 149; Гал., 32, 69, 70, 74, 232; Рад., 568; Рад. Н., 48; Книж., 85), *под го́лову* (Гал., 20 зв.); — *го́лову* (Ганкевич, 122; Гануш, 376; Грам., 250; Янув, 67; Гладкий, 1928, 132; УЛВН, 137);

го́ру (Остр. б., 71 — двічі, 80, 127), *в го́ру* (Остр. б., 5, 25 зв., 32, 98; Єв., 76, 86 зв.; Тр., 69 зв.; Бер., 318; Рад., 216; Тупт., 63; Кл., 116, 123), *на го́ру* (Остр. б., 225, 246, 276), *на го́ру* (Кл. Остр., 226) і *гору́* (Остр. б., 36 зв., 187, 207, 245 зв.; Філ., 49/3; Євх., 1/2 зв.; Мог., 278 — тричі; Гал., 74 зв.; Рад., 205, 280; Синопс., 50, 117 зв.; Тупт., 17), *в гору́* (Остр. б., 119, 130, 136, 140, 171, 225; Остр. зб., 209; Єв., 209²; Бер., 24; Т. З., 110; Гал., 232 зв.; Бар., 325 зв.; Рад. Н., 14; Тупт., 32, 98 зв.), *на гору́* (Остр. б., 14 зв., 34 — 4 рази, 36 — двічі, 36 зв., 41 — тричі та ін.; Кл. Остр., 226; Єв., 6 зв.²; Тр., 77 зв.; Коп. Каз., 122; Волк., 106; Євх., 1/2 зв., 1/3; Гал., 95, 132 зв., 145 зв. — тричі, 164, 186 та ін.; Бар., 49, 49 зв., 88, 157; Рад., 37, 221, 282, 288 та ін.; Рад. Н., 64; Синопс., 117 зв., 118, 119 зв.); — *гору́* (Грам., 250; Верхратський, 1912, 44; Янув, 114; Бандрівський, 99; Пура, 238; Паньке-

вич, 462; Гладкий, 1929, 147), *гору́* (гал.) і *го́ру* (півд.-сх.) (Гануш, 369), *го́ру* (Верхратський, 1899, 128) і *гору́* (Верхратський, 1899, 133), *го́ру* (Клепикова, 145; Гладкий, 1928, 132; УЛВН, 138), *го'ру́* (Отроковський, 70, 74);

до́бу (Грама., 250), *в до́бу* (Франко, X, 152), *до́бу* (Шевч., I, 3), *добу́* (УЛВН, 164);

до́ску (Остр. б., 43; Гал., 212 зв.), *на до́ску* (Остр. б., 41), *на ... до́ску* (Остр. б., 41) і *дьску́* (Остр. б., 47 зв.);

ду́шу (Єв., 32, 33 зв. та ін.; Коп. Ом., 157; Євх., 1/3; Мог., 282, 289; Рад., 439, 786; Синопс., 27 зв., 32; Кл., 31, 33, 51, 83), *за ду́шу* (Остр. б., 35), *на ду́шу* (Рад., 194) і *душу́* (Коп. Каз., 125); — *ду́шу* (Гануш, 370; Грама., 252, 256; Бандрівський, 98; УЛВН, 183), *душ'у* (Кобилянський, 49; Клепикова, 45), *за душу* (Котл., 217);

зе́млю (Остр. б., 1 — тричі, 1 зв. — 5 разів, 2 — двічі та багато ін.; Остр. зб., 8, 18, 53 зв., 181 та ін.; С. Зиз., 47, 48, 67, 165, 177; Кл. Остр., 223; Тр., 3/2 зв., 3/3, 5/1, 5/2, 9 — двічі, 9 зв. та ін.; Коп. Каз., 122; Бер., 100; Т. З., 89; Волк., 102, 113, 122; Євх., 2/4 — двічі, 3/1 зв., 4/4 зв.; Мог., 273, 278; Слав., 470, 502; Гал., 8 зв., 18 зв., 19 зв., 33, 40, 40 зв., 55 зв. та багато ін.; Бар., 31 зв., 75, 76, 194, 250 та ін.; Рад. Н., 5, 13, 24; Синопс., 3, 10 зв. — двічі, 89 та ін.; Кл., 178; Ур., 48 — двічі, 57; Книж., 78, 87), *в зе́млю* (Остр. б., 2 — двічі, 10, 14, 14 зв., 15 — двічі, 23, 25, 25 зв. та багато ін.; Остр. зб., 17 зв.; Філ., 45/3; Отпис, 2/3, 5/1; Сак., 43; Коп. Каз., 122, 125; Коп. Ом., 161; Волк., 114; Гал., 98, 98 зв., 119 зв. — двічі, 158, 252; Бар., 175, 175 зв. та ін.; Рад. Н., 21; Синопс., 14; Кл., 188), *на зе́млю* (Остр. б., 1 зв., 3, 3 зв. — тричі, 5, 18, 28, 29 та багато ін.; Зиз. Л., 45; С. Зиз., 42, 44, 89, 132, 134; Отпис, 4/2 — двічі, 4/2 зв.; Кл. Остр., 216; Єв., 140, 142; Бер. В., 58, 59, 69 — двічі; Тр., 1/4 зв., 5/2 зв., 5/3 зв., 2, 35 зв., 39 зв., 46, 52; Коп. Ом., 161; Бер., 62; Т. З., 100; Волк., 107 — двічі, 108; Гал., 2, 6 зв. — двічі, 9 зв. — двічі, 20 зв., 40, 43 зв., 63 зв. та багато ін.; Бар., 44 зв., 48, 52 зв., 53 зв., 152 зв., 161 зв., 180 та ін.; Рад., 33, 91, 94, 118, 171 та ін.; Синопс., 93, 95 зв.; Тупт., 25 зв., 28, 38 зв., 51, 94 зв.; Кл., 49, 124, 160), *на зе́млю* (Остр. б., 41 зв., 94 зв.; Євх., 4/3; Льв., 235; Гал., 160; Синопс., 27, 94); *о зе́млю* (Остр. б., 141; Єв., 70 зв., 72, 74; Коп. Каз., 116; Слав., 521; Рад., 284; Книж., 15), *о зе́млю* (Льв., 235; Слав., 521), *под зе́млю* (Гал., 86 зв.), *чрез зе́млю* (Синопс., 11) і 57

землю (Остр. б., 7 — двічі, 12 зв., 16 зв., 19 зв., 20, 23 зв., 34, 167 зв., 225), *на землю* (Остр. б., 10, 12 зв., 13, 77, 100 зв.; Бар., 57, 250, 448 зв.); — *землю* (Гануш, 370; Грам., 253, 256; УЛВН, 240), *земл'у* (Бандрівський, 100; Ващенко, 82), *з'мл'у* (Клепикова, 45), *об земл'у* (Гладкий, 1928, 132), *на землю* (Котл., 119), *об землю* (Г.-Арт., 129);

зіму (Тр., 17 зв.; Рад., 858; Книж., 94), *в зіму* (Остр. зб., 45 зв.², 51 зв.²), *за зиму* (Кл., 180), *на зиму* (Рад., 863; Кл., 104, 143, 180, 181), *на зіму* (Рад., 859, 861; Книж., 92), *на ... зіму* (Книж., 95) і *зиму́* (Гал., 58), *в зиму́* (С. Зиз., 151); — *зіму* (Ганкевич, 122; Гануш, 370; Грам., 250; Бандрівський, 100; Гладкий, 1929, 148; Л. Укр., I, 145; УЛВН, 241), *на зиму* (Верхратський, 1899, 137), *зему́* (Клепикова, 45), *з'іму* (Гладкий, 1928, 132);

у золу (Кл., 104); — *золу́* (Грам., 250; УЛВН, 249);

чут' на зору “на світанні” (Гладкий, 1928, 132), *зорю́* (УЛВН, 249);

иглу́ (Ганкевич, 121; Гануш, 368; Грам., 250), *глу* (Клепикова, 41);

на всю́ ізбу (Рад., 522); — *ізбу́* (Потебня, 126);

козу́ (Остр. б., 6, 45 зв., 46, 53; С. Зиз., 161); — *козу́* (Гануш, 369; Грам., 250; Панькевич, 439; УЛВН, 281), *кузу́* (Приступа, 123);

копу́ (Грам., 250; Франко, XII, 214; Шевч., II, 318; Потебня, 126; УЛВН, 289), *копу́* (Януб, 69);

кору́ (Гануш, 369; Грам., 250; Панькевич, 417; Клепикова, 44), *кору́* (Гребінка, 62; Потебня, 126; УЛВН, 290);

косу́ “знаряддя” (Сак., 50) і *косу́* (Сак., 50); — *косу́* (Ганкевич, 122; Гануш, 370; Грам., 250; Франко, XII, 364; Верхратський, 1912, 89; Януб, 111, 125; Отроковський, 65; Глібов, 188; Шевч., II, 327), *косу́* (УЛВН, 293);

косу́ “волосся” (Приступа, 130; Шило, 226; Бандрівський, 102; Отроковський, 61; Гладкий, 1929, 147; Л. Укр., III, 242; Г.-Арт., 76; Гребінка, 119; Голоск., 183), *косу́* (Шевч., I, 376), *косу́* (УЛВН, 293);

лободу́ (Гануш, 377; Потебня, 126; УЛВН, 313);

лозу́ (Бер., 327; Слав., 484; Гал., 69) і *лозу́* (Рад., 813), *в лозу́* (Рад., 339); — *лозу́* (Ганкевич, 122; Гануш, 370; Грам., 250; Потебня, 127), *лозу́* (УЛВН, 313);

ногу́ (Отпис, 4/1, 8/3; Бер., 74; Євх., 5/2 зв.; Гал., 42, 78, 131, 221 зв.; Книж., 15, 20, 32, 57), *в ногу́* (Гал., 78; Синопс., 16), *на ногу́*

(Остр. б., 172 зв.), *на нóгу* (Остр. б., 239 зв.); — *нóгу* (Ганкевич, 122; Гануш, 370; Грам., 251; Янув, 67; Клепикова, 48; УЛВН, 373); *нóру* (Ганкевич, 122; Гануш, 370; Котл., 127; Потебня, 126; УЛВН, 373), *нору́* (Грам., 250; Клепикова, 44), *в нóру* (Л. Укр., II, 237);

óвцу (Остр. б., 14, 35 — двічі) і *овці́у* (Остр. б., 45 зв., 53, 55 зв., 88 зв., 90, 130, 238 зв.; Бер. В., 65; Гал., 9 зв., 10; Бар., 264 — двічі; Рад., 322, 587), *на овці́у* (Рад. Н., 15); — *вівцію* (Огоновський, 128), *вівцію́* (Гануш, 369; Грам., 252, 256; УЛВН, 94), *в'і́ці'у* (Бандрівський, 102), *в'овцію́* (Верхратський, 1899, 152), *ві́ці'у́* (Клепикова, 47);

о́су (Ганкевич, 122; Гануш, 370), *осу́* (Грам., 250; УЛВН, 399);

пéлену (Котл., 158; Потебня, 126; УЛВН, 414);

полу́ (Гануш, 369; Грам., 250), *пóлу* (УЛВН, 474);

в пору́ (Кл., 139); — *пору́* (Гануш, 369; Грам., 250), *в вечірню́ пору́* (Франко, XII, 28), *пору́* (Потебня, 126; УЛВН, 482);

п'яту́ (Остр. б., 2; Остр. зб., 188); — *п'яту́* (Гануш, 369; Грам., 250; УЛВН, 540), *п'їту́* (Клепикова, 44);

ро́су (Бар., 71 зв.; Рад., 173, 174, 212, 469, 492), *на ро́су* (Книж., 63) і *росу́* (Волк., 102; Тупт., 26 зв., 85 зв.); — *ро́су* (Ганкевич, 122; Гануш, 370; Грам., 250; Потебня, 127), *в ро́су* (Шевч., I, 65), *росу́* (Клепикова, 42; УЛВН, 584), *рòсу* (Л. Укр., I, 412);

ру́ку (Остр. б., 2, 10, 14 зв., 18 зв. — двічі та ін.; Остр. зб., 4; Філ., 32/4, 44/1 зв., 56/2 зв.; Бер., 212 — двічі; Євх., 3/3 зв.; Гал., 42 — двічі, 106 зв., 165 — 4 рази, 225, 240 зв.; Рад. Н., 21 — двічі; Синопс., 28 зв., 80 та ін.; Тупт., 34, 67 зв. та ін.; Кл., 140), *в ру́ку* (Остр. б., 9; С. Зиз., 146; Гал., 25 зв., 138 зв., 139), *за́ руку́* (Остр. б., 8, 118; Остр. зб., 182 зв.; Єв., 70 зв., 74, 86 зв., 142 зв.²), *на́ руку́* (Остр. б., 18 зв., 20, 51 — двічі, 83, 85 зв., 117; Остр. зб., 5 зв.; Єв., 9, 17), *на ру́ку* (Остр. б., 117 зв.; Гал., 41 зв., 42 зв.), *на ... ру́ку* (С. Зиз., 158, 160 — двічі) і *в руку́* (Остр. б., 19); — *ру́ку* (Гануш, 370; Грам., 251; Кобилянський, 49; Клепикова, 48; Гладкий, 1929, 148; УЛВН, 585), *на́ руку́* (Г.-Арт., 130);

свінію́ (Тупт., 47); — *свиню́* (Гануш, 369; Грам., 257; Верхратський, 1899, 149; УЛВН, 593), *свин'у́* (Панькевич, 428), *свєн'у́* (Клепикова, 44), *свиньню́* (Павловський, 5);

свободу́ (Т. З., 104; Волк., 126; Рад., 126, 337; Тупт., 40 зв.), *на свободу́* (Єв., 98; Бар., 433 зв.), і *свободу́* (Остр. б., 242, 249; 59

Сак., 50; Кл., 41 — двічі, 73), *на свободу* (Сак., 40, 45), *о свободу* (Льв., 250), і *свободу* (Кл., 166), *на свободу* (Рад., 94, 496); — *свободу* (Грама., 250);

сэм'ю (Гануш, 370; Потебня, 126, 127), *сем'ю* (Грама., 257), *сім'ю* (УЛВН, 602);

в середу (Рад., 697 — двічі) і *в середу* (Льв., 247); — *середу* (Ганкевич, 122; Гануш, 376; Грама., 251; УЛВН, 597);

сковороду (Потебня, 126; УЛВН, 606);

слёзу (Отпис, 1/3 зв.; Гал., 141; Бар., 23, 95; Рад., 14) і *слезу* (Тупт., 87, 87 зв.); — *слезу* (Гануш, 369; Грама., 250), *слозу* (Клепикова, 44), *сльозу* (УЛВН, 611);

на слободу (Кл., 18); — *слбоду* (Ганкевич, 122; Павловский, 93; Потебня, 126), *слободу* (УЛВН, 610);

смо́лу (Остр. б., 21 при *смоло́ю*, 3) і *смо́лу* (Бар., 369; Тупт., 45; Кл., 103, 185; Книж., 34), *в смо́лу* (Тр., 36 зв.); — *смо́лу* (Гануш, 369; УЛВН, 612), *смо́лу* (Потебня, 127);

соху (УЛВН, 616);

стѣну (Остр. б., 223 зв.; Бар., 389 зв.; Рад., 332, 963), *о стѣну* (Остр. б., 133 зв.) і *стѣну* (Остр. б., 160 зв., 205, 210, 222 та ін.; Єв., 100), *скроз стѣну* (Бер., 429); — *стіну* (Гануш, 369; Грама., 250; Отроковський, 66; УЛВН, 629), *на стіну* (Франко, XII, 253), *стїну* при *на стїны* (Верхратський, 1899, 130), *стіну* (Л. Укр., I, 115, II, 204), *під стіну* (Глібов, 286), *о стіну* (Шевч., II, 247), *с'т'іну* (Вашенко, 73);

сто́рону (Філ., 36/1; Єв., 220², 220 зв.²), *в сто́рону* (Бер., 268 — двічі; Рад., 542), *на сто́рону* (Остр. зб., 229; С. Зиз., 93; Рад. Н., 66 — двічі; Кл., 23, 112), *на сто́рону* (Льв., 259; Гал., 46, 46 зв.; Рад., 384; Рад. Н., 66 — двічі), *на ... сто́рону* (С. Зиз., 159; Льв., 244; Гал., 48; Рад., 546; Книж., 20) і *на сто́рону* (Остр. зб., 43 зв.²); — *сто́рону* (Ганкевич, 122; Гануш, 376; Грама., 250; Клепикова, 45; Отроковський, 66; УЛВН, 631);

стро́ку (Бер., 261);

то́локу “поле під паром, що служить пасовищем” (Гануш, 376; Грама., 250; Клепикова, 45; Отроковський, 72; Гладкий, 1928, 131);

цѣ́ну (Остр. б., 9 зв., 20 зв., 21 зв., 41 зв.) і *цѣ́ну* (Остр. б., 35 зв., 87; Єв., 158²; Гал., 133 зв.; Бар., 100, 170, 281 зв., 394 — двічі, 444 зв., 446, 450 зв.; Рад., 150, 278, 887, 1105; Тупт., 85), *за цѣ́ну* (Остр. б., 223), *за ... цѣ́ну* (Рад., 1040); — *ці́ну* (Гануш, 369;

Грам., 250; УЛВН, 698), *ц'іну* (Клепикова, 44), *ціну* (Л. Укр., I, 144, 425, II, 312, III, 162);

чѣреду (Книж., 69); — *чѣреду* (Гануш, 376; Грам., 250—251; Панькевич, 435; Гладкий, 1929, 147; УЛВН, 702), *чаѣриду* (Шило, 207);

за щоку (Остр. б., 250 зв.); — *щоку* (Потебня, 126), *щоку* (УЛВН, 720).

Таким чином, у сучасній українській мові (у говорах і в літературній мові) первісну початкову акцентуацію форми знахідного відмінка однини досить послідовно (і в південно-східних, і в південно-західних говорах) зберігають іменники *бородá*, *борознá* (*бороздá*), *боронá*, *веснá*, *водá*, *головá*, *душá*, *землjá*, *зимá*, *копá*, *косá* “знаряддя”, *косá* “волосся”, *лозá*, *ногá*, *норá*, *пеленá*, *росá*, *рукá*, *середá*, *сковородá*, *слободá*, *сторонá*, *толокá* “поле під паром, що служить пасовищем”, *чередá*, *щокá*, менш послідовно (у південно-східних і в південно-західних говорах наголошення відрізняється) — іменники *горá*, *добá*, *корá*, *осá*, *полá*, *порá*, дуже рідко — *вівця́* (*овца́*), *зоря́*, *сім'я́* (*сем'я́*), *стіна́*, *ціна́*. Давні українські пам'ятки засвідчують початкову акцентуацію форми знахідного відмінка однини і в цілому ряді інших іменників — *вежá*, *війнá* (*войнá*), *доскá*, *золá*, *ізбá* (*избá*), *свиня́*, *свободá*, *сльозá* (*слезá*), *смола́*, *строкá*. Найдавніше на ґрунті української (або давньоруської) мови втратили первісне початкове наголошення в знахідному відмінку однини іменники *верствá* (*верстá*), *ігла́* (*игла́*), *коза́*, *лободá*, *п'ятá*, *соха́*.

Слід зазначити, що давні українські пам'ятки добре засвідчують не тільки початкову акцентуацію форми знахідного відмінка однини іменників *ā-/jā*-основ з рухомою а.п., а й переміщення наголосу на попередній прийменник, успадковане з праслов'янської мови (у праслов'янській мові початковонаголошеним відмінковим формам іменників з рухомою а.п. було властиве переміщення наголосу на попередній прийменник, з яким іменник утворював тісне сполучення), пор.: *на́ войну*; *на́ голову*; *за́ душу*; *на́ землю*, *о́ землю*; *за́ зиму*, *на́ зиму*; *на́ ногу*; *за́ руку*, *на́ руку*; *на́ слободу*; *о́ стѣну*; *на́ сторону*. Таке переміщення наголосу зрідка представлене і в українських говірках та в українській класичній поезії: *на́ в'єсну*; *об́ земл'у*, *об́ землю*, *на́ землю*; *на́ зиму*; *чут' на́ зору* “на світанні”; *на́ руку*; *на́ стіну*.

Клична форма

У давніх українських пам'яток та в південно-східних говорах української мови (і в літературній мові) іменники \bar{a} -/ $j\bar{a}$ -основ з рухомим наголосом вживаються в кличній формі однини, як правило, з первісною початковою акцентуацією (як і окситоновані іменники): *бóрoдo* (УЛВН, 52); *вéснo* (Потебня, 126; УЛВН, 70); *вiвцьo* (Огоновський, 128), *вiвцe* (УЛВН, 94); *вòдo* (Шевч., II, 125); *гóлoвo* (УЛВН, 137); *гóрo* (УЛВН, 138); *дúшe* (Волк., 98 — 5 разів, 100 — двічі, 112), — *дúшe* (УЛВН, 183); *зéмлe* (Кл. Остр., 218; Єв., 259 зв.²; Тр., 5/1; Волк., 119; Гал., 133, 194 — тричі; Рад., 249, 1065; Кл., 195), *o зéмлe* (Волк., 113) і *зeмлé* (Кл. Остр., 207), — *зéмлe* (УЛВН, 240); *зiмo* (УЛВН, 241); *зóрe* (УЛВН, 249); *кóзo* (УЛВН, 281); *лóзo* (Тупт., 36); *свiнe* (Голоск., 360); *o слéзo* (Тупт., 87 зв.).

У ряді південно-західних говорів української мови клична форма однини досліджуваних іменників під впливом більшості відмінкових форм однини змінила своє початкове наголошення на флективне: *борoдó* (Грам., 243, 250); *борoздó* (Грам., 250); *бo-ронó* (Грам., 250); *вeснó* (Грам., 250); *вiвцьo* (Огоновський, 128), *вiвцé* (Грам., 253); *вoдó* (Грам., 250); *гoлoвó* (Грам., 250), *гóлoвo* (Янув, 67); *дoбó* (Грам., 250); *дyшé* (Грам., 252; Панькевич, 437), *дúш'e* і *дyш'ó* (Кобилянський, 49); *зéмлé* (Грам., 253); *зимó* (Грам., 250); *кoпó* (Грам., 250); *кoсó* “знаруддя” (Грам., 250); *лoзó* (Грам., 250), *лóзo* (Франко, X, 12); *нoгó* (Грам., 251), *нóгo* (Янув, 67); *рoсó* (Грам., 250); *рúкó* (Гануш, 370), *рукó* (Грам., 251; Кобилянський, 49); *свинé* (Грам., 257), *свiниe* (Янув, 70); *сeредó* (Грам., 250); *стoронó* (Грам., 250); *тoлoкó* “пасовище” (Грам., 250); *чeредó* (Грам., 250).

Множина

Називний — знахідний відмінки

На відміну від окситонованих іменників \bar{a} -/ $j\bar{a}$ -основ, які на ґрунті української мови змінили первісну флективну акцентуацію форми називного — знахідного відмінків множини на кореневу, іменники \bar{a} -/ $j\bar{a}$ -основ з рухомим наголосом досить послідовно зберігають в українській мові первісну кореневу (початкову) акцентуацію згаданої форми:

бóроды (Філ., 23/1 зв.); — *бóроди* (Головацький, 73; Ганкевич, 122; Гануш, 376; Грам., 243, 250; УЛВН, 52), *бóродэ* (Клепикова, 45);

бóрозны (Єв., 25², 137²); — *бóрозди* (Ганкевич, 122; Гануш, 376; Грам., 250), *бóрозни* (Потебня, 126; УЛВН, 52);

бóрони (Ганкевич, 122; Гануш, 376; Грам., 250; Бандрівський, 99; УЛВН, 52), *бóронэ* (Клепикова, 45);

вёжи (Отпис, 8/1; Рад., 537 — двічі), *вёжъ* (Тр., 57);

вёрстви (Ганкевич, 122; УЛВН, 68), *вёрсти* (Гануш, 369);

вёсни (Гануш, 370; Грам., 250; Потебня, 126; УЛВН, 70);

вóды (Остр. б., 1 — тричі, 11 зв., 32, 70 зв. — двічі, 171 — тричі, 255, 268 зв. та ін.; Остр. зб., 82 зв., 17 зв.³; Єв., 60 — двічі, 130 та ін.; Тр., 5 зв., 12, 12 зв. та ін.; Бер., 447; Волк., 113; Євх., 5 зв.; Гал., 16 зв., 38 зв. — двічі, 39, 71, 206 зв., 211 зв., 237 зв.; Бар., 7, 26 зв. — двічі, 71, 413 зв., 414 — двічі та ін.; Рад., 409, 410 — двічі, 411, 418 та ін.; Рад. Н., 58; Тупт., 36 зв., 74 зв.; Кл., 144), *на воды* (Остр. б., 28), *на вóды* (Остр. б., 171 зв.), *на ... вóды* (Гал., 233 зв.); — *вóди* (Головацький, 73; Ганкевич, 122; Верхратський, 1879, 403; Гануш, 370; Грам., 250; Верхратський, 1912, 44; УЛВН, 116), *вóдэ* (Клепикова, 45);

вóйны (С. Зиз., 91 — двічі; Філ., 45/4, 55/1; Рад., 385), *през вóйны* (Рад., 1089) і *вóйны* (Філ., 54/4 зв.; Єв., 11 зв.², 68 зв.², 328²); — *в́йни* (Потебня, 126; УЛВН, 111);

гóловы (Філ., 38/3; Єв., 147 зв., 290 зв.²; Бер., 159; Гал., 158 зв.; Рад., 676; Синопс., 75, 94 зв., 100; Кл., 34, 148), *чыры гóловы* (Гал., 112 зв.); — *гóлови* (Ганкевич, 122; Гануш, 376; Грам., 250; Янув, 67, 70; УЛВН, 137);

гóры (Остр. б., 3 зв. — двічі, 167 зв., 254, 254 зв.; Філ., 21/4 зв.; Отпис, 8/3 зв.; Кл. Остр., 213; Єв., 59² — двічі, 105²; Тр., 1/1 зв. — двічі, 4/4 зв., 14 — двічі, 16 зв., 27 зв., 68 зв.; Волк., 114; Євх., 1/3, 4/3 зв.; Слав., 517; Гал., 57 — двічі, 60, 70 зв. — тричі, 142, 173, 174; Бар., 68 зв., 172 зв.; Рад. Н., 28, 58; Кл., 2), *в гóры* (Бар., 54 зв.), *на гóры* (Остр. б., 54, 255 та ін.; С. Зиз., 77, 105, 145, 148; Рад., 228, 333 — двічі; Синопс., 11), *на ... гóры* (Синопс., 11), *над гóры* (Кл. Остр., 213), *сквóзь гóры* (Остр. б., 138); — *гóри* (Ганкевич, 122; Верхратський, 1879, 403; Гануш, 369; Грам., 250; Верхратський, 1912, 44; Янув, 70; УЛВН, 138), *гóрэ* (Клепикова, 45);

дóби (Грам., 250; УЛВН, 164);

- дóски* (Остр. б., 43 зв. — двічі) і *дéски* (Кл., 188);
дúшъ (Єв., 24, 27 зв., 32, 34 та ін.; Коп. Ом., 155, 157), *дúшы*
 (Тупт., 50; Кл., 28); — *дúші* (Гануш, 370; Грам., 252, 256; Янув,
 70; УЛВН, 183), *дúш'і* (Кобилянський, 49; Клепикова, 45);
зéмли (Ур., 58, 66), *в зéмлі* (Остр. б., 225 зв.) і *землі́* (Остр.
 б., 193; Гал., 63; Синопс., 30); — *зéмлі* (Головацький, 73; Гануш,
 370; Грам., 253, 256; УЛВН, 240), *зáмлі'і* (Клепикова, 45);
зі́мы (Єв., 138 зв.²); — *зі́ми* (Ганкевич, 122; Грам., 250;
 УЛВН, 241), *зі́мі* (Гануш, 370), *зéмэ* (Клепикова, 45);
зóли (Грам., 250);
зóри (Гладкий, 1928, 127), *зóрі* (УЛВН, 249);
иглі́ (Гануш, 368), *і́гли* (Грам., 250), *і́гли* (Франко, X, 307,
 372), *і́глы* (Панькевич, 496);
і́зби (Потебня, 126);
кóзы (Остр. б., 14 — тричі, 14 зв., 191; Кл., 133; Книж., 9); —
кóзи (Ганкевич, 122; Гануш, 369; Грам., 250; УЛВН, 281), *кóзы*
 (Панькевич, 439, 481, 494) і *козý* (Панькевич, 481);
в кóпы (Рад., 33, 971); — *кóпи* (Грам., 250; Потебня, 126;
 УЛВН, 289);
кóри (Гануш, 369; Грам., 250; Потебня, 126; Голоск., 182),
кóрэ (Клепикова, 44);
кóсы “знаряддя” (Остр. б., 129; Тр., 56 зв.); — *кóси* (Ганке-
 вич, 122; Гануш, 370; Грам., 250; УЛВН, 293), *кусы́* (Верхратсь-
 кий, 1900, 34);
кóсы “волосся” (Бер., 474; Волк., 119); — *зá коси* (Гладкий,
 1928, 132), *кóси* (УЛВН, 293);
лободі́ (Гануш, 377);
лóзы (Рад., 333, 339); — *лóзи* (Ганкевич, 122; Гануш, 370;
 Грам., 250; УЛВН, 313);
но́ги (Остр. б., 39 зв.; С. Зиз., 158; Отпис, 5/3, 5/3 зв.; Кл.,
 Остр., 223; Тр., 4 зв. — двічі, 28; Бер., 74; Гал., 48 зв., 70,
 72 зв., 73, 80 зв., 81 — двічі, 89, 93, 133 зв., 134, 165, 183 зв.,
 219 — двічі, 239, 252 зв.; Бар., 32 — двічі; Рад. Н., 10; Кл., 33,
 34, 83, 179), *но́гы* (Остр. зб., 5, 199, 10 зв.³), *зá но́ги* (Філ., 50/2;
 Єв., 86 зв.), *за но́ги* (Гал., 239), *на́ но́ги* (Єв., 9, 17 — двічі), *на*
но́ги (Гал., 72; Кл., 88; Книж., 17), *под но́ги* (Остр. зб., 52²; С.
 Зиз., 172—173, 183, 197; Єв., 95 зв.; Тр., 4/2 зв.; Гал., 67 —
 тричі, 67 зв., 72 зв.; Бар., 438 зв.; Синопс., 93 зв.), *под но́гы*
 (Остр. зб., 12 зв.²), *пред ... но́ги* (Волк., 111); — *но́ги* (Ганкевич,

122; Гануш, 370; Грам., 251; Янув, 67, 70; Грінч., II, 569; УЛВН, 373), *но́гэ* (Клепикова, 48);

но́ри (Ганкевич, 122; Гануш, 370; Грам., 250; Потебня, 126; УЛВН, 373), *но́рэ* (Клепикова, 44);

о́вци (Філ., 26/1; Книж., 63, 64 — тричі, 67), *о́вцы* (Остр. б., 35, 87, 258; Філ., 10/4, 12/2 зв., 26/1, 29/1 зв., 40/3; Отпис, 7/4 зв.; Єв., 20 — двічі, 23 зв., 45, 230 зв.², 234² — двічі, 236² — двічі, 236 зв.² — двічі та ін.; Волк., 112; Євх., 3/2 зв.; Гал., 136; Кл., 119 — двічі, 120; Книж., 64), *о́вцѣ* (С. Зиз., 161; Сак., 39), *сѣ́вцѣ* (Книж., 9), *за о́вцы* (Єв., 45, 146², 233 зв.², 234² та ін.; Кл., 119 — двічі), *о о́вцы* (Єв., 234²); — *ві́вці* (Огоновський, 128; Гануш, 369; Грам., 253, 256; Отроковський, 66; Біл.-Нос., 75; УЛВН, 94), *ві́вці'і* (Янув, 70; Клепикова, 47), *во́вцы* (Верхратський, 1899, 128, 152), *вў́ці'і* (Панькевич, 450);

о́сы (Кл. Остр., 227; Гал., 147); — *о́си* (Ганкевич, 122; Гануш, 370; Грам., 250; УЛВН, 399), *ўо́си* (Янув, 70), *го́сы* (Отроковський, 70);

пéлены (Бар., 448, 451 зв.), *в гру́біи пéлены* (Рад., 774) і *пелены́* (Слав., 480); — *пéлени* (Потебня, 126; УЛВН, 414);

по́лі (Гануш, 369), *по́ли* (Грам., 250; Біл.-Нос., 290; УЛВН, 474);

по́ри (Гануш, 369; Грам., 250; Потебня, 126; УЛВН, 482);

п'я́ти (Гануш, 369; Грам., 250; УЛВН, 540), *пй́этэ* (Клепикова, 44);

ро́си (Ганкевич, 122; Гануш, 370; Грам., 250; УЛВН, 584);

ру́ки (Остр. б., 39 зв.; С. Зиз., 190, 191; Коп. Каз., 125; Коп. Ом., 153; Волк., 123; Мог., 272, 275, 279, 288, 289; Льв., 251; Гал., 4 зв., 50 зв., 71 зв. — 4 рази, 72 — 9 разів, 78 зв., 80 зв., 81 — двічі, 89, 165, 181, 183 зв., 186, 208, 219 — двічі, 232 зв., 239, 240 зв., 252 зв.), *ру́кы* (Отпис, 7/2), *в ру́ки* (Отпис, 2/3, 2/3 зв.; Кл. Остр., 208, 226; Коп. Каз., 122; Волк., 104, 105, 116 — двічі; Гал., 245 зв.; Кл., 29, 165), *в ... ру́ки* (Гал., 77 зв.), *у ру́ки* (Кл., 105), *за́ руки* (Єв., 86 зв.), *за ру́ки* (Гал., 239), *на́ руки* (Єв., 294²), *на ру́ки* (Мог., 288; Гал., 47, 47 зв., 71 зв., 190 зв.), *через ру́ки* (Бер., 322; Мог., 288) і *рукі́* (Остр. б., 86, 140 зв.); — *ру́ки* (Гануш, 370; Грам., 251; Грінч., IV, 86; УЛВН, 585), *ру́к'і* (Янув, 70; Клепикова, 48), *ру́к'е (-і)* (Кобилянський, 49), *поп'ід руки* (Гладкий, 1929, 148), *за́ руки* (Котл., 126, 144);

свінѣ (Єв., 9, 29 зв.² — двічі, 31 зв.², 32²; Льв., 237; Книж., 9, 70 — двічі), *свіни* (Ур., 68), *в свінѣ* (С. Зиз., 56; Єв., 136 зв.²); — *свіні* (Гануш, 369; Грам., 257; УЛВН, 593), *свін'і* (Янув, 70), *свін'і* (Панькевич, 494), *свѣн'і* (Клепикова, 44), *свіні* (Отроковський, 66), *свіньні* (Павловський, 5);

свободы (Кл., 211) і *свободы* (Тупт., 42); — *свободи* (Грам., 250);

сѣм'ї (Гануш, 370; Потєбня, 126), *сѣм'ї* (Грам., 257), *сім'ї* (УЛВН, 602);

в сѣреды (Мог., 276); — *сѣреди* (Ганкевич, 122; Гануш, 376; Грам., 251; УЛВН, 597);

скѣвороди (Потєбня, 126; УЛВН, 606);

слѣзы (Остр. б., 251; Єв., 68 зв., 96 зв., 98 зв., 300²; Тр., 57, 73; Сак., 40, 47; Коп. Каз., 113, 117 — тричі; Волк., 99 — двічі, 102, 104, 109, 111 — двічі, 113 — двічі, 114; Гал., 88; Бар., 19, 245, 378, 407, 435, 454; Рад., 313, 597, 756, 838, 909, 1012, 1053, 1059 — двічі, 1060 — 4 рази, 1061, 1100, 1101; Рад. Н., 25; Синопс., 104 зв. — двічі; Тупт., 88 — двічі, 88 зв. — двічі; Кл., 206), *слѣзи* (Льв., 245; Рад., 313), *слѣзы* (Бер., 211), *в горкія слѣзы* (Бар., 229 зв. — двічі), *на слѣзы* (Рад., 1060), *през слѣзы* (Рад., 930, 1012, 1089), *чрез слѣзы* (Бар., 353); — *слѣзи* (Гануш, 369; Грам., 250; Верхратський, 1912, 44), *слѣза* (Клепикова, 44), *слѣзи* (УЛВН, 611);

на слободы (Кл., 18); — *слѣбоды* (Ганкевич, 122; Потєбня, 126; УЛВН, 610), *слѣбоды* (Вашенко, 82);

смѣли (Гануш, 369; УЛВН, 612);

сохи (УЛВН, 616);

стѣны (Остр. б., 99 зв., 157 зв., 199 зв., 218, 223, 227, 253 зв.; С. Зиз., 143; Кл., Остр., 213; Слав., 529; Рад., 591, 673, 930; Синопс., 69; Тупт., 17), *в стѣны* (Рад., 315; Синопс., 68 зв.), *на стѣны* (Остр. б., 223), *през стѣны* (Гал., 143); — *стіни* (Гануш, 369; Грам., 250; УЛВН, 629);

стѣроны (Філ., 8/1, 43/1 зв.; Єв., 220²; Тр., 61 зв.), *на всѣ стѣроны* (Льв., 262), *на чотыры стѣроны* (Єв., 220²), *на всѣ стѣроны* (Книж., 95); — *стѣроны* (Ганкевич, 122; Гануш, 376; Грам., 250; УЛВН, 631), *стѣронѣ* (Клепикова, 45);

тѣлоки “поля під паром, що служать пасовищами” (Гануш, 376; Грам., 250), *тѣлок'і* (Клепикова, 45);

ціни (Гануш, 369; Грам., 250; УЛВН, 698), *ц'їна* (Клепикова, 44);

чѣреды (Бер., 355); — *чѣреди* (Гануш, 376; Грам., 250—251; УЛВН, 702);

щѣки (Кл., 144), *в щѣки* (Синопс., 32); — *щѣкы* (Отроковський, 72), *щѣки* (УЛВН, 720).

Флективна акцентуація іменників *война́, земля́, пелена́, рука́* у формі називного — знахідного відмінків множини, яка зрідка трапляється в давніх українських пам'ятках, зумовлена, безперечно, церковнослов'янським впливом. Така акцентуація — звичайне явище в російських богослужбових друкованих книгах [Булич, 192].

Флективна акцентуація іменників *зима́, игла́, коза́, коса́* “знаряддя”, *лободá, полá, рука́, сем'я́, слободá* у формі називного—знахідного відмінків множини, яка в поодиноких випадках зустрічається в українських говорах (переважно в південно-західних), з'явилася, очевидно, під впливом тих первісно окситонованих іменників *ā-/jā*-основ, що зберігають флективне наголосення згаданої форми. У випадку *полі́* флективна акцентуація могла бути перенесена з *дві полі́*.

Давні українські пам'ятки добре засвідчують успадковане з праслов'янської мови переміщення наголосу досліджуваних іменників у формі знахідного відмінка множини на попередній прийменник, пор.: *на́ воды; за́ ноги, на́ ноги; за́ руки, на́ руки; на́ слободы*. Переміщення наголосу на попередній прийменник зрідка зустрічається і в українських говірках: *за́ коси; поп'ід руки*.

Родовий відмінок

На ґрунті давньоруської мови внаслідок ослаблення кінцевих *ъ, ь* наголос у формі родового відмінка множини іменників *ā-/jā*-основ з рухомим наголосом, як і окситонованих іменників, перемістився з кінцевого редукованого на попередній склад або на попередній сонорний приголосний, що став складотворчим: *вод'ъ* → *в'одь*, *голов'ъ* → *гол'овь*, *овьц'ъ* → *ов'ьць*, *земл'ъ* → *зем'л'ь* → *зем'л'ь* → *зем'ъл'* → *зем'ел'*. В українській мові іменники типу *вода́* і *голова́* (без випадного або вставного голосного в родовому відмінку множини) при збереженні старої форми родового множини (з нульовою флексією) зберігають, як правило, і старий (давньоруський) наголос цієї форми, пор. суч. літ.: *борі́д, борі́н, вод, гір, голі́в, ді́б, душ, зим, зі́р, кі́з, кі́п, кі́с* “знарядь”, *кі́с* “волосся”, *лі́з, ні́г, ні́р, ос, пі́л, пі́р, п'я́т, рос, рук, сі́х, сковорі́д, слі́з,*

слобід, смол, стін, сторін, цін, черід, щік, але пелен, серед. Для іменників типу *голова́* наголос на другому складі у формі родового множини засвідчують давні українські пам'ятки: *голів* (Філ., 7/1 зв., 8/1, 23/1 зв., 32/3 зв., 45/2 зв.; Отпис, 7/3 зв.; Гал., 10; Кл., 43, 126); *пелѣн* (Тр., 4/3 зв.); *сторон* (Остр. зб., 12 зв.; Філ., 29/3 зв., 29/4, 35/1, 35/4 зв., 53/4, 55/4; Отпис, 8/1, 10/2; Кл. Остр., 212; Єв., 188²; Тр., 16 зв.; Коп. Каз., 112; Коп. Ом., 153; Бер., 289, 327; Євх., 2/4 зв.; Льв., 241; Гал., 147 зв.; Рад., 286, 894, 1126; Рад. Н., 59; Книж., 18) і *сторон* (Остр. зб., 11).

В українській літературній мові іменники *пеленá* і *середá* зазнали у формі родового відмінка множини (*пелен, серед*) акцентного впливу називного — знахідного та інших відмінкових форм множини (з початковим наголосом). Цим впливом пояснюється також наголошення *сторон* у давніх українських пам'ятках.

Іменники типу *вівця́* і *земля́* (з випадним або вставним голосним у родовому відмінку однини), на відміну від іменників типу *вода́* і *голова́*, дещо гірше зберігають в українській мові стару (давньоруську) акцентуацію форми родового множини, пор. суч. літ.: *верстов, земель, овечь, свиней*, але *борозен, вѣсен, воєн і війн, сімей*. Початкове наголошення досліджуваних іменників у формі родового відмінка множини частіше трапляється і в давніх українських пам'ятках: *воєн* (Єв., 277 зв.²) і *воєн* (Рад., 897); *земель* (Рад., 275) і *зѣмель* (Рад., 234 — двічі)²; *овец* (Остр. б., 2, 14 зв., 15, 29 зв., 130 зв., 213 зв., 265; Остр. зб., 42 зв.²; Філ., 16/3, 26/1 зв., 26/2, 46/2 зв.; Бер. В., 61; Тр., 8, 50; Бер., 328; Гал., 9, 9 зв., 64; Бар., 114 зв., 118 зв., 119 зв., 264; Рад., 590, 705; Книж., 61), *овечь* (Остр. б., 13, 254); *свиней* (Книж., 69), *свиній* (Єв., 24 зв.² — тричі; Бар., 269, 352 зв.) і *свіній* (Бар., 355 зв.).

Початкова акцентуація форми родового відмінка множини іменників *борозна́, весна́, війна́, сім'я́* в сучасній українській літературній мові (як і акцентуація *воєн, земель, свиній* у давніх українських пам'ятках) виникла, безперечно, під впливом називного — знахідного та інших відмінкових форм множини (з початковим наголосом).

Досі ми говорили про збереження старої (давньоруської) акцентуації форми родового відмінка множини іменників *ā-/jā-ос-*

² Форма *зѣмель* (Остр. б., 234; Остр. зб., 6, 118 зв., 126 зв.; Отпис, 8/3 зв.; Т. 3., 91; Євх., 12; Синопс., 113) є книжною.

нов з рухомим наголосом у давніх українських пам'ятках і в сучасній літературній мові (у південно-східних говорах української мови). Слід зазначити, що в південно-західних говорах української мови старе (давньоруське) наголошення форми родового відмінка множини іменників типу *голова́*, *вівця́* і *земля́* зберігається набагато послідовніше, ніж у сучасній літературній мові (у південно-східних говорах української мови), пор.: *борід* (Грамм., 250), *буріт* (Шило, 121), *борот* (Шило, 122), *бор'ід* (Гладкий, 1929, 141); *борізд* (Грамм., 250), *борозд* (Верхратський, 1899, 66); *борін* (Грамм., 250; Отроковський, 72), *бор'ін* (Шило, 120), *бур'ін* (Шило, 121); *верств* і *верстов* (Головацький, 70), *вырстой* (Отроковський, 69); *голов* (Грамм., 250), *гулоў* і *гул'іў* (Шило, 121), *голов* і *голув* (Верхратський, 1899, 66); *земель* (Грамм., 256); *игл* і *игол* (Головацький, 70), *игол* (Грамм., 250); *изб* і *издеб* (Головацький, 70); *овець* (Огоновський, 128; Грамм., 256), *овец'* (Панькевич, 449), *овац* (Клепикова, 47); *свиней* (Головацький, 69), *свиній* (Грамм., 257), *свиній* (Отроковський, 70); *серід* (Грамм., 251); *сторін* (Грамм., 250; Шило, 121, 122), *стур'ін* (Шило, 121); *черід* (Грамм., 251).

У ряді українських говорів форма родового відмінка множини деяких іменників *ā-/jā*-основ з рухомим наголосом отримала флексію **-ів (-ов, -ув)** або **-ей**. Якщо вживається закінчення **-ів (-ов, -ув)** (переважно південно-західні говори), то наголос форми родового відмінка множини залежить від наголосу форми називного — знахідного відмінків множини. Оскільки іменники *ā-/jā*-основ з рухомим наголосом характеризуються в українській мові, як правило, початковою акцентуацією форми називного — знахідного відмінків множини, то й форма родового відмінка множини з флексією **-ів (-ов, -ув)** отримує, як правило, початкове наголошення: *бородіў* (Шило, 120); *бороніў* (Шило, 121; Клепикова, 45); *верствів* (Грамм., 250); *веснів* (Грамм., 250); *віўц'іў* (Янук, 71); *водів* (Верхратський, 1912, 44), *водіў* (Клепикова, 45); *головіў* (Шило, 120, 121; Янук, 71; Мельничук, 64), *голов'іў* (Бандрівський, 58), *головіў* (Панькевич, 218); *гор'іў* (Шило, 121; Янук, 71; Бандрівський, 58); *добиў* і *дип* (Шило, 120); *душіў* (Янук, 71), *душ'іў* (Кобилянський, 50); *землів* (Головацький, 72), *землів* (Огоновський, 126), *земель* і *землів* (Грамм., 253), *зámл'іў* (Клепикова, 45); *зіміў* і *зим* (Шило, 120); *зоріў* і *зір* (Шило, 121); *коз'іў* (Шило, 120), *козіў* і *кіс* (Шило, 121); *коc'іў* (Шило, 120); *лoз'іў*

(Шило, 120); *но́гії* (Шило, 120, 121); *но́рії* (Шило, 120, 122), *но́р'її* (Гладкий, 1929, 141); *о́сів* (Грама., 250) *во́с'її* (Шило, 120), *го́сії* (Гладкий, 1929, 141); *но́лів* (Грама., 250); *но́рів* (Грама., 250); *ро́с'її* (Гладкий, 1929, 141); *сва́нії* (Клепикова, 44); *се́м'їв* (Грама., 257), *сіме́ї* і *сі́м'їв* (Голоск., 366); *сковороди́ї* (Гладкий, 1928, 127); *сле́з'її* (Шило, 120), *сл'о́зії* (Шило, 121), *сле́зів* і *слез* (Верхратський, 1912, 44); *то́лок'її* (Клепикова, 45); *че́редії* (Шило, 121); *шчо́к'її* (Шило, 120).

Таким чином, при закінченні **-ів (-ов, -ув)** тенденція до вирівнювання акцентуації відмінкових форм множини іменників *ā-/jā-*основ (і баритонованих, і окситонованих, і з рухомим наголосом) проявляється у формі родового відмінка множини найбільш повно.

Якщо ж у родовому множини вживається закінчення **-ей** (переважно північні говори), то наголос форми родового відмінка множини, незалежно від наголошування форми називного — знахідного відмінків множини, припадає, як правило, на закінчення: *бороде́ї* (Шило, 122); *бороне́ї* (Шило, 122); *голове́ї* (Шило, 122); *гор* і *горе́ї* (Шило, 122); *земель* і *земле́ї* (Головацький, 71); *козе́ї* (Шило, 122); *ко́сиї* (Панькевич, 219), *косе́ї* (Гладкий, 1928, 127); *осе́ї* (Шило, 122); *сьльо́зії* (Огоновський, 126); *стороне́ї* (Шило, 122).

Давальний, орудний та місцевий відмінки

Переважає більшість іменників *ā-/jā-*основ з рухомим наголосом, як і окситонованих іменників, зазнала на ґрунті української мови витіснення первісної флективної акцентуації форм давального, орудного та місцевого відмінків множини новою кореневою (початковою):

борода́м, борода́ми, борода́х (Ганкевич, 122; Гануш, 376), *борода́м, борода́ми, борода́х* (Грама., 243, 250), *борода́ми* (Франко, X, 105), *бородами* (Янув, 71), *бородам, бородамэ, бородах* (Клепикова, 45), *бородам, бородами, бородах* (УЛВН, 52);

борозда́м, борозда́ми, борозда́х (Ганкевич, 122; Гануш, 376), *борозда́м, борозда́ми, борозда́х* (Грама., 250), *борозна́м, борозна́ми, борозна́х* (УЛВН, 52);

борона́м, борона́ми, борона́х (Ганкевич, 122; Гануш, 376), *борона́м, борона́ми, борона́х* (Грама., 250), *боруна́ми* (Шило, 207) і *бу-*

руна́ми (Шило, 217), *по боро́на́х* (Шило, 224), *бо́ронам*, *бо́ронамэ*, *бо́ронах* (Клепикова, 45), *бо́ронам*, *бо́ронами*, *бо́ронах* (УЛВН, 52); *вё́жжами* (Рад., 535); *по вє́жя́х* (Гал., 198 зв.);

в три́дєсяти́ вє́рстах (Синопс., 107); — *верста́м*, *верста́ми*, *верста́х* (Ганкевич, 122), *верста́м*, *верста́ми*, *верста́х* (Гануш, 369), *вє́рствам*, *вє́рства́ми*, *вє́рствах* (Грам., 250), *вє́рствам*, *вє́рствами*, *вє́рствах* (УЛВН, 68);

вєсна́м, *вєсна́ми*, *вєсна́х* (Гануш, 370), *вєснам*, *вєснами*, *вєснах* (Грам., 250; УЛВН, 70);

вода́м (Остр. зб., 12 зв.², 44 зв.²; Бер., 241), *к вода́м* (Бар., 105 зв., 420), *по вода́м* (Бар., 147, 148 зв.; Тупт., 18 зв.); *вода́ми* (Тр., 7 зв., 14 — двічі, 33 зв.; Гал., 36 зв., 38 зв. — двічі, 56 зв., 59 зв.; Бар., 76 зв.; Рад., 5, 841; Синопс., 104 зв.; Кл., 113); *в вода́х* (Остр. б., 34, 49; Гал., 72 зв.; Бар., 76 зв., 355 зв.; Рад., 366, 633 — двічі, 840, 843; Рад. Н., 49; Тупт., 94), *в ... вода́х* (Коп. Каз., 123), *во вода́х* (Тупт., 45), *на вода́х* (Остр. б., 248 зв.; Філ., 21/4; Тр., 14, 31 зв.; Гал., 189 зв.), *по вода́х* (Бар., 65 зв.; Рад., 255), *при вода́х* (Тупт., 46 зв.); — *вода́м*, *вода́ми*, *вода́х* (Ганкевич, 122; Верхратський, 1879, 403; Гануш, 370), *во́да́м*, *во́да́ми*, *во́да́х* (Грам., 250), *во́дам*, *во́дамэ*, *во́дах* (Клепикова, 45), *вода́м* (Котл., 112), *в вода́х* (Котл., 246), *во́дам*, *во́дами*, *во́дах* (УЛВН, 116);

в война́х (Сак., 38), *на война́х* (Кл., 148, 149); — *ві́йнам*, *ві́йнами*, *ві́йнах* (УЛВН, 111);

голова́ми (Кл., Остр., 228; Гал., 10, 188 зв., 189; Кл., 29); *в голова́х* (Коп. Каз., 114); — *голова́м*, *голова́ми*, *голова́х* (Ганкевич, 122; Гануш, 376), *го́лова́м*, *го́лова́ми*, *го́лова́х* (Грам., 250), *голова́ми* (Франко, X, 85, XI, 110; Л. Укр., I, 404; Котл., 129, 139, 159; Гребінка, 107; Шевч., I, 341); *го́ловам*, *го́ловами*, *го́ловах* (Янув, 67, 71), *голова́м* (Глібов, 123, 172; Котл., 71), *по голова́х* (Котл., 137), *го́ловам*, *го́ловами*, *го́ловах*, але в *голова́х* (про місце на постелі) (УЛВН, 137);

гора́м (Остр. б., 3 зв., 96; Гал., 19 зв.; Бар., 113; Рад., 889), *к гора́м* (Остр. б., 255 зв.; Синопс., 11, 40), *по гора́м* (Отпис, 2/3 зв.; Тр., 37 зв.; Бер., 102); *гора́ми* (Остр. б., 256; Тр., 1/1 зв., 14, 14 зв.; Бер., 326; Рад., 906; Кл., 113); *в гора́х* (Остр. б., 169 зв., 191, 206; Тр., 56 зв., 59 зв.; Льв., 253; Гал., 166; Бар., 304; Рад., 327, 339; Тупт., 32 зв.), *в ... гора́х* (Тр., 58; Рад., 864), *на гора́х* (Остр. б., 85 зв., 255 та ін.; Філ., 21/4; Тр., 16 зв., 68 зв.);

Гал., 8 зв., 212; Рад., 83 — двічі, 438, 588, 738, 889 та ін.), *на сих горáх* (Синопс., 11), *по горáх* (Бар., 51 зв.), *по ... горáх* (Синопс., 25 зв.); — *горáм, горáми, горáх* (Ганкевич, 122; Гануш, 369), *в горáх* (Верхратський, 1879, 403), *гóрам, гóра́ми, гóрах* (Грама., 250), *горáми* (Франко, XI, 32; Л. Укр., I, 163, III, 211; Глібов, 227, 230, 296; Шевч., I, 3), *гóрам, гóрамэ, гóрах* (Клепикова, 45), *гóрам, гóрами, гóрах* (Потебня, 127), *гóра́м, гóра́ми, гóра́х* (Голоск., 80), *гóрам, гóрами, гóрах*, але не за *горáми* (УЛВН, 138);

дóбам, дóбами, дóбах (Грама., 250; УЛВН, 164);

в доска́х (Остр. б., 40 зв.) і *на дóсках* (Синопс., 39);

душáм (С. Зиз., 35; Коп. Ом., 152 — двічі, 154 — двічі, 157 — тричі, 160, 161, 164; Мог., 290; Гал., 23 зв.; Рад., 28, 839; Синопс., 91; Тупт., 88 зв.), *ку душáм* (Коп. Ом., 155); *душáми* (Остр. зб., 4 зв.²; Бер. В., 59; Бар., 399 зв.; Рад., 327; Рад. Н., 49; Кл., 6); *в душáх* (Остр. б., 69; Остр. зб., 23²; Бар., 104), *о душáх* (Рад. Н., 19); — *душáм, душáми, душáх* (Гануш, 370; Грама., 252), *дúшам, дúшами, дúшax* (Грама., 256; УЛВН, 183), *душáм* (Франко, XI, 445), *в душáх* (Франко, X, 45), *дúш'эм, дúш'эмэ (-а), дúш'эх* (Кобилянський, 49), *дúш'ім, дúш'імэ, дúш'іх* (Клепикова, 45), *душáми* (Котл., 159), *дúшами, дúшax* (Потебня, 127);

земля́м (Остр. б., 204; Синопс., 70 зв.); *земля́ми* (Остр. зб., 118 зв.; Кл. Остр., 225); *в ... земля́х* (Остр. б., 51; Остр. зб., 32 зв.²; Синопс., 8 зв.), *на ... земля́х* (Рад., 272; Синопс., 16 зв.) і *в ... зéмлях* (Кл., 35), *у чужі́х зéмлях* (Льв., 259), *по ... зéмлях* (Кл. Остр., 225); — *земля́м, земля́ми* (Огоновський, 126, 127), *земля́м, земля́ми, земля́х* (Гануш, 370), *зéмлям, зéмлями, зéмлях* (Грама., 253, 256; УЛВН, 240), *зáмл'ім, зáмл'імэ, зáмл'іх* (Клепикова, 45);

о ... зимáх (Кл., 144); — *зимáм, зимáми, зимáх* (Ганкевич, 122; Гануш, 370), *зі́мам, зі́мами, зі́ма́х* (Грама., 250), *зéмам, зéмамэ, зéмах* (Клепикова, 45), *зі́мам, зі́мами, зі́мах* (УЛВН, 241);

зóлам, зóлами, зóлах (Грама., 250);

зóрям, зóрями, зóрях (УЛВН, 249);

игла́м, игла́ми, игла́х (Гануш, 368; Грама., 250), *игла́ми* (Франко, X, 216);

о коза́х (Кл., 133); — *коза́м, коза́ми, коза́х* (Ганкевич, 122), *коза́м, коза́ми* (Гануш, 369), *ко́зам, ко́зами, ко́зах* (Грама., 250), *ко́зами* (Панькевич, 481), *ко́зам, ко́зами, ко́зах* (УЛВН, 281);

ко́пам, ко́пами, ко́пах (Грама., 250; УЛВН, 289);

корám, корáми, корáх (Гануш, 369), *кóрам, кóра́ми, кóрах* (Гра́м., 250), *кóрам, кóрама, кóрах* (Клепикова, 44);

косáми “знаряддя” (Кл., 180); — *косáм, косáми, косáх* (Ганкевич, 122), *кóсáм, кóсáми, кóсáх* (Гануш, 370), *кóсам, кóсами, кóсах* (Гра́м., 250; УЛВН, 293);

кóсам, кóсами, кóсах (УЛВН, 293);

лободáм, лободáми, лободáх (Гануш, 377);

лозáм, лозáми, лозáх (Ганкевич, 122), *лóзáм, лóзáми, лóзáх* (Гануш, 370), *лóзам, лóзами, лóзах* (Гра́м., 250; УЛВН, 313), *лозáми* (Шевч., II, 163), *у лóзах* (Потебня, 127);

ногáм (Бар., 131 зв., 133 та ін.), *ку ногáм* (Мог., 279); *ногáми* (С. Зиз., 158; Філ., 30/3 зв., 44/3 зв.; Тр., 24, 32, 54 зв., 76 зв.; Гал., 25 зв., 40, 40 зв., 51, 72 зв. — 4 рази, 119 зв., 153, 153 зв. — двічі, 154 — двічі, 181, 183, 242; Бар., 131 зв., 133; Синопс., 93 зв.; Тупт., 18; Кл., 143, 144 та ін.); *в ногáх* (Рад. Н., 13), *на ногáх* (Гал., 81, 98), *на п'иших ногáх* (Льв., 266); — *ногáм, ногáми, ногáх* (Ганкевич, 122; Гануш, 370; Гра́м., 251; Янув, 67; УЛВН, 373), *ногáм, ногáмэ, ногáх* (Клепикова, 48), *ногáм, ногáми* (Потебня, 127);

норáм, норáми, норáх (Ганкевич, 122; Гануш, 370), *нóрам, нóра́ми, нóрах* (Гра́м., 250), *нóрам, нóрама, нóрах* (Клепикова, 44), *нóрам, нóрами, нóрах* (УЛВН, 373);

овцáм (Остр. б., 2, 259 зв.; Філ., 50/1; Бар., 12 зв., 146 зв.) і *óвцáм* (Остр. б., 205, 213 зв.; Остр. зб., 36; Філ., 17/2; Бар., 9 зв., 60, 86 зв., 211 зв., 443; Рад., 705), *óвцáм* (Тр., 50), *к óвцáм* (Бар., 264, 355; Рад., 948); *овцáми* (Остр. б., 13 — двічі; Філ., 17/3 зв., 18/1 зв., 29/2; Мог., 275; Гал., 82; Бар., 315 зв.; Рад., 241, 589, 710; Синопс., 18 зв.; Кл., 133) і *óвцáми* (Філ., 26/2 зв.; Єв., 239 зв.²; Бар., 370 зв.; Рад., 707; Книж., 64); *в овцáх* (Остр. б., 14 — тричі), *при овцáх* (Рад., 704) і *в óвцах* (Остр. б., 87 зв.), *о óвцах* (Філ., 29/1 зв.; Єв., 236² — двічі, 236 зв.²; Т. З., 104; Рад., 704), *о ... óвцах* (Синопс., 80 зв.); — *вівцáм, вівцáми, вівцáх* (Огоновський, 128; Гануш, 369), *вівцáм, вівцáми, вівцáх* (Гра́м., 253, 256; УЛВН, 94), *віўц'ом* (Янув, 71), *вóвцáм, вóвцáми* (Верхратський, 1899, 129) і *вóвцáми* (Верхратський, 1899, 152), *вўц'ам* (Панькевич, 450), *віўц'эм, віўц'эмэ, віўц'эх* (Клепикова, 47), *вівцáми* (Котл., 124; Гребінка, 90);

осáм, осáми, осáх (Ганкевич, 122; Гануш, 370), *óсам, óсами, óсах* (Гра́м., 250), *óсам, óсами, óсах* (УЛВН, 399);

пеленáми (Бар., 122, 415; Тупт., 41 зв.); — *пеленáми* (Котл., 129), *пéленам*, *пéленами*, *пéленах* (УЛВН, 414);

полáм, *полáми*, *полáх* (Гануш, 369), *пóлам*, *пóлами*, *пóлах* (Грама., 250), *пóлам*, *пóлами*, *пóлах* (УЛВН, 474);

порáм, *порáми*, *порáх* (Гануш, 369), *пóрам*, *пóра́ми*, *пóрах* (Грама., 250), *пóрам*, *пóрами*, *пóрах*, але на *пéрших порáх* (УЛВН, 482);

п'ятáми (Рад., 281); — *п'ятáм*, *п'ятáми*, *п'ятáх* (Гануш, 369; Грама., 250), *п'йéтам*, *п'йéтамэ*, *п'йéтах* (Клепикова, 44), *п'ятáми* (Глібов, 209; Котл., 65; Гребінка, 118), *п'ятáми* (Потебня, 127), *п'ятáм*, *п'ятами*, *п'ятах* (УЛВН, 540);

росáми (Кл., 180); — *росáм*, *росáми*, *росáх* (Ганкевич, 122; Гануш, 370), *рósám*, *рósáми*, *рósáх* (Грама., 250), *рósам*, *рósами*, *рósах* (УЛВН, 584);

рукáми (Остр. зб., 33²; Тр., 67 зв.; Коп. Каз., 125; Коп. Ом., 155; Гал., 25 зв., 71 зв. — тричі, 76, 119 зв., 183, 186, 252; Кл., 95, 143, 211); *в рукáх* (Філ., 45/3 зв.; Тр., 64; Коп. Ом., 168; Волк., 97; Мог., 279, 288 — тричі; Гал., 71 зв., 88 зв., 231 зв.; Бар., 143 зв.; Синопс., 26, 90; Тупт., 30 зв.), *на рукáх* (Остр. б., 129 зв.; Гал., 81, 102 зв., 175, 192, 223 зв.) і *в рукáх* (Кл. Остр., 219); — *рукáм*, *рукáми*, *рукáх* (Гануш, 370; Грама., 251; Янув, 71; УЛВН, 585), *рукáм*, *рукáмэ*, *рукáх* (Кобилянський, 49; Клепикова, 48), *на рукáх* (Гладкий, 1928, 127);

свініям (Бар., 47), *к свініям* (Бар., 355); *свин'я́ми* (Єв., 14, 28 зв.² — двічі); *о свин'я́х* (Кл., 135), *в свин'я́х* (Єв., 29²); — *свин'ям*, *свин'я́ми*, *свин'я́х* (Гануш, 369), *сві́ням*, *свин'ьмі*, *сві́нях* (Грама., 257), *сві́н'ом*, *сві́н'іма* (Янув, 71), *сві́н'ам* (Панькевич, 496), *свѣ́н'ім*, *свѣ́н'імэ*, *свѣ́н'іх* (Клепикова, 44), *сві́н'ам*, *на сві́н'ах* (Гладкий, 1929, 141), *свин'áх* (Гладкий, 1928, 127), *свин'нья́м*, *свин'нья́ми*, *свин'нья́х* (Павловский, 5), *сві́ням*, *сві́ньмі* і *сві́нями*, *сві́нях* (УЛВН, 593);

свободáм (Філ., 3/3 зв.); — *свободáм*, *свободáми*, *свободáх* (Грама., 250);

сем'я́м, *сем'я́ми*, *сем'я́х* (Гануш, 370; Грама., 257), *сі́м'ям*, *сі́м'ями*, *сі́м'ях* (УЛВН, 602);

середáм, *середáми*, *середáх* (Ганкевич, 122; Гануш, 376), *сéreда́м*, *сéreда́ми*, *сéreда́х* (Грама., 251), *сéreдам*, *сéreдами*, *сéreдах* (УЛВН, 597);

на сковородáх (Гал., 181); — *в ... сковородáх* (Котл., 141), *скóвородам*, *скóвородами*, *скóвородах* (УЛВН, 606);

к слезám (Бар., 443 зв.; Синопс., 104 зв.); *слезáми* (Остр. б., 249, 252 зв.; Остр. зб., 237; Отпис, 2/4 зв., 3/2, 5/1 зв., 8/3 зв.; Кл. Остр., 214, 228; Єв., 71 — двічі, 173; Тр., 1/3, 73, 74 — двічі та ін.; Сак., 47; Коп. Каз., 116, 121, 125; Коп. Ом., 152; Т. З., 115; Волк., 112; Гал., 48 зв., 59 зв., 88, 186 зв.; Бар., 20 зв., 22 зв., 23, 378, 409, 411 — двічі, 435 та ін.; Рад., 781, 934, 1034, 1059; Рад. Н., 1, 2, 3, 20 та ін.; Синопс., 72, 80, 81 та ін.; Тупт., 21, 48) і *слэзми* (Волк., 97, 107, 108, 112); *в слезáх* (Коп. Каз., 117; Бар., 107), *в ... слезáх* (Тр., 71 зв.; Синопс., 104 зв.; Тупт., 53); — *слезám*, *слезáми*, *слезáх* (Гануш, 369; Грам., 250), *слóзам*, *слóзамэ*, *слóзах* (Клепикова, 44), *сл'озáми* (Гладкий, 1928, 127), *слъозám*, *слъзъмí* і *слъозáми*, *слъозáх* (УЛВН, 611);

слободám, *слободáми*, *слободáх* (Ганкевич, 122), *слободам*, *слободами*, *слободах* (УЛВН, 610);

смолám, *смолáми*, *смолáх* (Гануш, 369), *смóлам*, *смóлами*, *смóлах* (УЛВН, 612);

сохам, *со́хами*, *со́хах* (УЛВН, 616);

стѣнám (Остр. б., 210); *стѣнáми* (Остр. б., 158, 203 зв., 205 зв., 236 зв., 254 зв.; Кл. Остр., 212; Синопс., 51, 69) і *стѣна́ми* (Кл. Остр., 212); *на стѣна́х* (Остр. б., 259; Рад., 405), *по стѣна́х* (Остр. б., 51 зв.); — *стíнам*, *стíна́ми*, *стíна́х* (Гануш, 369), *стíнам*, *стíна́ми*, *стíна́х* (Грам., 250), *стíна́ми* (Л. Укр., I, 69; Шевч., I, 82), *в чотирьох стíна́х* (Л. Укр., I, 135), *стíнам* (Котл., 288; Шевч., I, 360, II, 303), *стíнам*, *стíнами*, *стíнах* (УЛВН, 629);

сторонám (Філ., 7/2, 34/4; Кл., 193); *сторонáми* (Отпис, 2/2 зв.); *в ... сторонáх* (Філ., 30/3 зв.; Гал., 164 зв.), *у інших сторонáх* (Льв., 250), *на сторонáх* (Гал., 160, 165 зв.), *по різних сторонáх* (Гал., 79); — *сторонám*, *сторонáми*, *сторонáх* (Ганкевич, 122; Гануш, 376), *стóронám*, *стóронáми*, *стóронáх* (Грам., 250), *стóронами* (Янув, 71), *стóронам*, *стóронамэ*, *стóронах* (Клепикова, 45), *в ... сторонáх* (Глібов, 138), *стóронам*, *стóронами*, *стóронах* (УЛВН, 631);

толокám “полям під паром, що служать пасовищами”, *толокáми*, *толокáх* (Гануш, 376), *тóлокám*, *тóлокáми*, *тóлокáх* (Грам., 250), *по толокáх* (Франко, XI, 123), *тóлокам*, *тóлокамэ*, *тóлоках* (Клепикова, 45);

цінám, *цінáми*, *ціна́х* (Гануш, 369), *цінам*, *ціна́ми*, *ціна́х* (Грам., 250), *ц'інам*, *ц'інамэ*, *ц'іна́х* (Клепикова, 44), *цінам*, *цінами*, *цінах* (УЛВН, 698);

чередám, чередáми, чередáх (Гануш, 376), *чeредáм, чeредáми, чeредáх* (Грам., 250—251), *чeредам, чeредами, чeредах* (УЛВН, 702); *щокáм, щокáми, щокáх* (УЛВН, 720).

Наведений матеріал засвідчує, що в давніх українських пам'ятках іменники *ā-/jā*-основ з рухомим наголосом, як і оскитоновані іменники, дуже добре зберігають флективну акцентуацію форм давального, орудного та місцевого відмінків множини. Випадки заміни флективного наголошення початковим у згаданих формах трапляються вже в пам'ятках другої половини XVI ст., а тому не виключено, що процес витіснення флективної акцентуації початковою розпочався в першій половині XVI ст.

Процес витіснення флективної акцентуації початковою у формах давального, орудного та місцевого відмінків множини іменників *ā-/jā*-основ з рухомим наголосом був досить тривалим. У свій час К. Ганкевич і Я. Гануш, виходячи в основному з фактів південно-західних говорів (передусім наддністрянських), до іменників з флективним наголошенням у формах давального, орудного та місцевого відмінків множини відносили всі іменники *ā-/jā*-основ, що мають у називному однини кінцевий наголос (як первісно окситоновані, так і з рухомим наголосом) [Ганкевич, 122; Гануш, 368—369, 376—377]. А.С. Смаль-Стоцький і Т. Гартнер розрізняли вже досить строкату акцентуацію цих іменників у згаданих формах (наводимо лише іменники з первісно рухомим наголосом): з флективним наголосом в усіх трьох формах (*игла́, нога́, н'ята́, рука́, свобода́, сем'я́, слеза́*); з подвійним наголосом (початковим і флективним) в усіх трьох формах (*борода́, борозда́, борона́, вода́, голова́, зима́, роса́, середá, сторона́, толока́, чeредá*); з кореневим наголосом у формах давального та місцевого і двояким (початковим і флективним) у формі орудного (*верствá, гора́, золá, коза́, кора́, нора́, оса́, полá, порá, стина́, цина́*); з кореневим наголосом в усіх трьох формах (*весна́, вівця́, доба́, душа́, земля́, копа́, косá* “знаряддя”, *лоза́*) [Грам., 250—251, 256—257].

В українській класичній поезії первісна флективна акцентуація форм давального, орудного та місцевого відмінків множини іменників *ā-/jā*-основ з рухомим наголосом часто зустрічається не тільки у поетів-носіїв південно-західних говірок (І. Франко), але й у поетів-носіїв північних (Л. Глібов, Леся Українка) та південно-східних говорів (І. Котляревський, Є. Гребінка, Т. Шевченко). У сучасній українській літературній мові флективна ак-

центуація згаданих форм збереглася в порівняно небагатьох іменниках (*ногá, рукá, сльозá, щокá*), в усіх інших досліджуваних іменниках її витіснило початкове наголошення.

Слід зазначити, що в українській мові іменники *свиня́* і *сльозá* нерідко мають в орудному відмінку множини, крім форми на **-ами** (**-ями**), також форму на **-ми**, отриману під впливом іменників *ї*-основ: *свиньмі́* (Грама, 257), *свіньмі́* і *свінями* (УЛВН, 593); *слéзми* (Волк., 97, 107, 108, 112), *сльізьмі́, сльізьмі́* (Огоновський, 127), *слізьмі́* (Павловский, 96), *сльізьмі́* і *сльозáми* (УЛВН, 611). Наголошення форми на **-ми**, як бачимо, двоєке, хоча переважає флективне.

Витіснення первісної флективної акцентуації початковою у формах давального, орудного та місцевого відмінків множини іменників *ā-/jā*-основ з рухомим наголосом відбулося під впливом форми називного — знахідного відмінків множини внаслідок дії тенденції до акцентного протиставлення форм однини і множини. Різниця між іменниками *ā-/jā*-основ з рухомим наголосом і окситонованими іменниками щодо проведення заміни первісної флективної акцентуації форм давального, орудного та місцевого відмінків множини полягає в тому, що в іменниках з рухомим наголосом флективне наголошення замінялося початковим (і в двоскладових, і в трискладових, і в чотирискладових іменниках), а в окситонованих — кореневим (у трискладових іменниках — на другому складі кореня). Ця різниця, звичайно, проявляється лише в трискладових (чотирискладових) іменниках, оскільки в трискладових (чотирискладових) іменниках з рухомою а. п. форма називного — знахідного відмінків множини характеризується наголосом на першому складі кореня (*гóлови, скóвороди*), а в трискладових окситонованих іменниках — наголосом на другому складі кореня (*тяті́ви*), який виник замість колишнього кінцевого під впливом форми родового множини (*тяті́в*).

Двоїна

Називний — знахідний відмінки

Форма називного — знахідного відмінків двоїни іменників *ā-/jā*-основ з рухомим наголосом зустрічається лише в давніх українських пам'ятках і в говорах. У давніх українських пам'ятках вона зберігає, як правило, первісний початковий наголос:

двѣ головь (Філ., 47/2 зв.; Отпис, 7/4);
дѡсцѣ (Остр. б., 40, 40 зв.), *двѣ дѡсцѣ* (Остр. б., 40, 40 зв., 41 — тричі), *обѣ дѡсцѣ* (Остр. б., 40 зв., 41 зв.), *в дѡсцѣ* (Остр. б., 41 зв.), *в двѣ дѡсцѣ* (Остр. б., 82 зв.);

двѣ души (Остр. б., 240);

нозѣ (Остр. б., 24 зв., 39 зв., 43 зв., 98, 109 зв., 119 зв., 152 зв., 236 зв., 247, 250 зв.; Остр. зб., 8 зв., 172 зв.; Отпис, 4/1, 4/1 зв., 5/3; Тр., 1/3 зв., 1/4 зв., 2/1; Гал., 24, 24 зв., 58 зв., 72 зв., 89, 121, 134; Бар., 26, 401 зв., 433 — двічі, 434 зв.; Рад., 306, 734, 814, 980, 999, 1004 та ін.; Рад. Н., 19, 21; Синопс., 26; Тупт., 18 — двічі, 18 зв., 20, 20 зв., 21, 44), *нози* (Бар., 12 зв., 71, 105, 162 та ін.), *двѣ нозѣ* (Остр. зб., 233), *двѣ нози* (Бар., 198 — двічі, 198 зв. — двічі), *за нозѣ* (Остр. б., 172), *на нозѣ* (Остр. б., 13, 243 зв., 246), *на нозѣ* (Остр. б., 257; Бар., 110, 159, 160, 450 та ін.; Рад., 306, 370; Тупт., 17 зв., 22, 88, 95 зв.), *под нозѣ* (Тр., 2/2, 4/3 зв.; Гал., 72 зв.; Бар., 14 зв., 92 зв., 358, 440; Синопс., 88 зв.), *под нози* (Бар., 51, 123);

руцѣ (Остр. б., 172 зв., 201, 221; Остр. зб., 12 зв., 12 зв.²; Філ., 21/4 зв.; Тр., 63 зв.; Коп. Каз., 125; Мог., 278; Гал., 24, 24 зв. 58 зв., 71 зв. — двічі, 72 зв., 89, 121, 134, 219; Бар., 15, 25 зв., 26, 157, 295, 401 зв., 426, 431 зв., 434 зв., 440 — двічі та ін.; Рад., 22 — двічі, 28, 188, 217 — двічі, 254 — тричі, 296 та ін.; Рад. Н., 5, 19, 60 — двічі; Синопс., 41, 80, 81 зв., 88 зв., 90, 91, 91 зв., 94, 95, 112, 121; Тупт., 39 зв., 44, 81 зв.), *руци* (Остр. б., 47 зв. — двічі; Бар., 12 зв., 13, 14, 162 та ін.), *двѣ руци* (Бар., 304 зв.), *в руцѣ* (Остр. б., 107, 109, 109 зв., 110 зв., 128 зв., 132 зв., 136, 149 зв., 153 зв., 168, 168 зв., 172 зв., 177 зв., 209, 265, 268 зв.; Остр. зб., 135 зв.; С. Зиз., 107; Волк., 111; Гал., 4, 148 зв.; Бар., 3 зв., 4 — двічі, 5, 12 зв., 13, 160 зв. та ін.; Рад. Н., 18, 47; Синопс., 44, 46, 79, 119; Тупт., 18 зв., 25 зв., 97 — двічі), *в ... руцѣ* (Синопс., 64; Тупт., 68), *в руци* (Рад. Н., 30), *за руцѣ* (Синопс., 27), *на руцѣ* (Рад., 305; Рад. Н., 22), *под двѣ руцѣ* (Рад., 35) і *руцѣ* (Остр. б., 12, 39, 56 зв.), *обѣ руцѣ* (Остр. б., 52 зв.), *в руцѣ* (Остр. б., 4, 19, 19 зв., 22, 36);

двѣ бо стѣнѣ (Остр. зб., 24 зв.);

обѣдвѣ стѡронѣ (Філ., 8/1), *на обѣ стѡронѣ* (Зиз. Л., 63; Філ., 8/1 — двічі; Отпис, 12/2 зв.; Бер., 327, 328) і *обѣ стѡронѣ* (Кл., 20).

У говорах початкова акцентуація форми називного — знахідного відмінків двоїни досліджуваних іменників зберігається порівняно рідко (проте завжди, коли іменник вживається без чис-

лівника *дві* або *обі*): *дві* (*три, штири*) *війци* (Шило, 115); *тры зьмі* (Отроковський, 68); *дві нозі* (Головацький, 53), *ноз'і* (Бандрівський, 61), *нозьи* (Верхратський, 1899, 70), *нозі* (Грінч., II, 569); *обі рўці* (Головацький, 53), *рўц'і* (Бандрівський, 61), *рўцы* (Верхратський, 1899, 70), *рўці* (Грінч., IV, 86). При наявності числівника переважає нова, флективна акцентуація, що виникла, очевидно, під впливом відмінкових форм однини [Скляренко, 1983₂, 65]: *дві буруд'і* (Мельничук, 59); *дві бороні* (Отроковський, 72); *пійтори верств'і* (Гладкий, 1929, 141); *дв'і в'іўци* (Приступа, 44); *дві гулуві* (Мельничук, 59); *дві гор'і* (Янув, 70), *дв'і гор'і* (Бандрівський, 61); *штири йу'єлі'і* (Янув, 70); *дві куз'і* (Мельничук, 59); *дв'і нуз'і* (Приступа, 44), *дві* (*три, штіри*) *нуз'і* (Шило, 116), *дві нозьи* (Верхратський, 1900, 70), *дві нуз'і* (Мельничук, 59); *дв'і рўц'і* (Приступа, 44), *дві* (*три, штіри*) *рўц'і* (Шило, 116), *дві рўцы* (Верхратський, 1900, 70), *дві рўц'і* (Мельничук, 59), *дв'і рўц'і* (Гладкий, 1929, 141); *штири свин'і* (Янув, 70), *дв'і свині* (Приступа, 44), *дві* (*три, штіри*) *свині* (Шило, 116); *три сковород'і* (Гладкий, 1929, 141); *дві стьіны* (Верхратський, 1900, 70), *дві с'ц'ін'і* (Мельничук, 59).

Родовий — місцевий відмінки

Форма родового — місцевого відмінків двоїни іменників *ā-/jā*-основ з рухомим наголосом засвідчена лише в давніх українських пам'ятках, де вона має майже виключно кореневу акцентуацію:

ногу (Остр. б., 150 зв., 269 зв.; Бар., 395 зв.; Рад., 170), *до нoгу* (Остр. б., 265 зв.; Остр. зб., 94, 171; Тр., 55 зв.; Бар., 124; Рад., 251, 401), *от нoгу* (Гал., 73; Бар., 443 зв.), *от п'ять нoгу* (Остр. б., 147), *на нoгу* (Остр. б., 101, 177 зв.; Синопс., 97 зв.), *по нoгу* (Бар., 435 зв.), *по ... нoгу* (Бар., 185), *при нoгу* (Бар., 107, 122 зв., 267 зв., 271 зв., 314 зв., 320 зв.; Рад., 975 — двічі), *у нoгу* (Рад., 975) і *до ногy* (Остр. б., 50);

рўку (Остр. б., 150 зв.; Рад., 238), *з рўку* (Рад., 538), *от рўку* (Остр. б., 152, 162; Гал., 64, 88; Тупт., 34, 44), *в рўку* (Остр. б., 173; Філ., 44/1, 56/2; Бар., 13; Рад., 306; Синопс., 76), *в обою рўку* (Остр. б., 84 зв., 85), *на рўку* (Бар., 11), *по рўку* (Бар., 185, 435 зв.).

Коренева акцентуація форми родового — місцевого відмінків двоїни іменників *ā-/jā*-основ з рухомим наголосом у давніх ук-

раїнських пам'ятках замість первісної флективної пояснюється, очевидно, тим, що ця форма, будучи книжною, церковнослов'янською, асоціювалася з формою знахідного відмінка однини, перейнявши й наголошення останньої.

Давальний — орудний відмінки

Форма давального — орудного відмінків двоїни іменників \bar{a} -/ $\bar{j}\bar{a}$ -основ з рухомим наголосом, яка зустрічається в давніх українських пам'ятках, зберігає первісну флективну акцентуацію:

нога́ма (Остр. б., 3 зв., 36, 80 зв., 141, 148 та ін.; Гал., 9 зв.; Бар., 433; Тупт., 40 зв.), *к нога́ма* (Рад., 892), *под нога́ма* (Тр., 53 зв.);

рука́ма (Т. 3., 102; Гал., 145 зв., 213 зв.; Рад., 906; Синопс., 32; Тупт., 37), *об'ма рука́ма* (Тупт., 48 зв.).

ІМЕННИКИ δ -/ $j\delta$ -ОСНОВ

А. ІМЕННИКИ δ -/ $j\delta$ -ОСНОВ ЧОЛОВІЧОГО РОДУ

ПІЗНЬОПРАСЛОВ'ЯНСЬКІ АКЦЕНТНІ ПАРАДИГМИ

У праслов'янській мові іменникам δ -/ $j\delta$ -основ чоловічого роду були властиві усі три акцентні парадигми: баритонована, окситонована і рухома.

	Баритонована а. п.	Окситонована а. п.	Рухома а. п.
О д н и н а			
Наз. — Зн.	*br'atъ	*dvorǫ̆	*zǫ̆bъ
Род.	*br'ata	*dvorà	*zǫ̆ba
Дав.	*br'atu	*dvorù	*zǫ̆bu
Ор.	*br'atomъ	*dvoromъ	*zǫ̆bomъ
Місц.	*br'atě	*dvorě	*zǫ̆bě
Кл.	*br'ate	*dvǫ̆re	*zǫ̆be
М н о ж и н а			
Наз.	*br'ati	*dvorì	*zǫ̆bi
Род.	*br'atъ	*dvorǫ̆	*zǫ̆bъ
Дав.	*br'atomъ	*dvoromъ	*zǫ̆bomъ
Зн.	*br'aty	*dvorǫ̆y	*zǫ̆by
Ор.	*br'atŭ	*dv'orŭ	*zǫ̆bŭ
Місц.	*br'atěxъ	*dv'orěxъ	*zǫ̆běxъ

Д в о ї н а

Наз. — Зн.	*br'ata	*dvorà	*zǫba
Род. — Місц.	*br'atū	*dv'orū	*zǫbū
Дав. — Ор.	*br'atoma	*dvoròma	*zǫbomà

У пізньопраслов'янській мові баритоновану а. п. мали такі іменники *ǫ-/jǫ-*основ чоловічого роду: *br'atъ, *b'ukъ, *cъsar'ь, *č'asъ, *d'edъ, *d'ętylъ, *d'umъ, *g'adъ, *gořxъ, *gr'abъ, *gr'adъ, *xl'ebъ, *xořpъ, *xořmъ, *xъřtъ, *inъjъ, *(j)'asenъ, *(j)'astrębъ/*(j)'astrǫbъ, *(j)'avogъ, *(j)ęzykъ, *kl'icъ, *kl'inъ, *kořdędz'ь, *kr'ajъ, *l'adъ, *l'azъ, *l'in'ь, *m'akъ, *mořzъ, *mъlinъ, *ořexъ, *pl'aсъ, *pl'ugъ, *pořgъ, *p'ǫpъ, *pъřstъ, *cajъ, *r'akъ, *s'ęverъ, *sv'atъ, *s'ugъ, *šeřmъ, *t'isъ, *t'upъ, *velъbǫdъ, *v'ętъ, *v'ixъ, *v'ǫzъ, *vъnukъ, *z'adъ, *z'ukъ та ін. [Скляренко, 1998, 103—105; Скляренко, 1983, 24].

У пізньопраслов'янській мові окситонованою а. п. характеризувалися такі іменники *ǫ-/jǫ-*основ чоловічого роду: *břicъ, *bobъ, *bъkъ, *čepъ, *deřnъ, *drozdъ, *dvorъ, *dъřdzъ, *gręxъ, *xl'ęvъ, *xřęščъ, *xъřbъtъ, *xvostъ, *(j)ežъ, *kl'ūcъ, *kolъ, *komārъ/*komār'ь, *konъ, *kon'ь, *kořl'ь, *košъ, *kotъ “кіт”, *kotylъ, *kozylъ, *kǫtъ, *krъtъ, *krъstъ, *kъřcъ, *lъbъ, *lъvъ, *mečъ, *męčъ, *nožъ, *ogъlъ, *osъlъ, *ovъsъ, *ǫžъ, *plāstъ, *plāścъ, *podъ “низ”, *porъ, *postъ, *přǫdъ, *přyščъ, *pъsъ, *rojъ, *skotъ, *snopъ, *sokolъ, *sǫdъ “суд”, *stogъ, *stolъ, *strǫkъ, *stъpъ/*stъbъ, *sъnъ, *ščitъ, *šъvъ, *tǫdъ, *pъmъ, *životъ та ін. [Скляренко, 1998, 105—107; Скляренко, 1983, 24—25].

У пізньопраслов'янській мові рухома а. п. була властива таким іменникам *ǫ-/jǫ-*основ чоловічого роду: *bęřgъ, *bęgъ, *bęsъ, *blǫdъ, *bǫgъ, *bǫjъ, *bǫkъ, *brǫdъ, *brūsъ, *cępъ, *čępъ, *cъřnъ, *cъmel'ь, *čъřtъ, *dǫlъ, *dǫbъ, *dǫgъ, *dūxъ, *dъxor'ь, *dъlgъ, *gajъ “гай”, *glūmъ, *gnǫjъ, *gǫdъ, *gǫldъ, *gǫlsъ, *gǫřdъ, *gribъ, *grǫbъ, *grǫmъ, *gъřbъ, *xǫdъ, xǫldъ, *xъmel'ь, *kǫlsъ, *kǫřbъ, *kǫsъ, *krіkъ, *krǫgъ, *kūmъ, *kvāsъ, *květъ, *kъnędz'ь, *kъřmъ, *lęsъ, *lisъ, *lǫjъ, *lǫvъ, *lǫgъ, *lǫkъ “дуга, лук”, *lūbъ, *lъnъ, *l'ūdъ, *męxъ, *mǫřtъ, *mǫgъ, *mǫřkъ, *mǫstъ, *mǫžъ, *mъxъ, *nęřstъ, *nizъ, *nǫřvъ, *nǫsъ, *ǫřstъ, *ǫřylъ, *pęřnъ, *plǫdъ, *plǫtъ, *pǫlъ “настил”, *pǫřzъ, *pǫřxъ, *pǫtъ, *přǫtъ, *přlъkъ, *pъn'ь, *rǫzъ “удар”, *rǫdъ, *rǫgъ, *rǫkъ, *rǫvъ, *rūxъ, *rъtъ, *skǫkъ, *slędъ, *slūxъ, *smęxъ, *smǫřdъ, *snęgъ, *sǫkъ, *sǫřmъ, *sǫkъ, *stāvъ, *stǫřzъ, *strāxъ,

*strûpъ, *stûdъ, *svèkгъ, *svêtъ, *sьgrъ, *šûmъ, *tòkъ, *trêsкъ,
 *trûpъ, *tûkъ, *tûгъ, *tûlъ, *vècerъ, *vèpr'ь, *vèгdъ, *vèгskъ, *vèгсь,
 *vèкъ, *vèзь, *vîdъ, *vîгъ, *vòlкъ, *vòлсь, *vòггъ, *vòгхъ, *vòгпъ,
 *vòskъ, *vòзь, *(v)òсь, *vьlкъ, *znâкъ, *zòbъ, *zvòпъ “дзвін”,
 *zvòкъ, *žâгъ, *žèlъ, *žèгъ та ін. [Скляренко, 1998, 107—112;
 Скляренко, 1983, 25—28].

БАРИТОНОВАНІ ІМЕННИКИ

О д н и н а

Більшість баритонованих іменників ð-/jð-основ чоловічого роду (*бук, вітер, внук, гад, горіх, горóх, граб, град, дятел, клин, клич, мак, морóз, плуг, поріг, пуп, рак, сват, сир, сівер, тис, хліб, холóп, хорóм, явір, ясен, яструб* та ін.) зберігає в українській мові первісну кореневу акцентуацію в усіх відмінкових формах однини.

Іменники *брат, дим, дід, рай, тин* під впливом іменників й-основ з рухомим наголосом отримали на ґрунті української мови (*брат, дід* — лише в поодиноких говорах, *дим, рай, тин* — і в літературній мові) флективну акцентуацію у формі місцевого відмінка однини з флексією *-у/-ю*, зберігаючи кореневий наголос в усіх інших відмінкових формах однини і в паралельній формі місцевого однини зі старою флексією *-і/-ї*: *по брáты* і *по брату́* (Верхратський, 1900, 65); *у диму́* (УЛВН, 159); *по своїм діду́* (Франко, XII, 437); *в рáю* (Рад., 780) і *в раю́* (Тр., 46 зв.; Рад., 124, 526), *в рáю* (Гануш, 327), *в рáју* (Кобилянський, 50), *ў раіу́* (Гладкий, 1929, 139), *у раіу́* (Гладкий, 1928, 125), *у раі́*, *у раю́* (УЛВН, 543); *на тину́* (УЛВН, 648).

Іменники *зад, край, лад, лаз, плач, час* у ряді говорів української мови отримали флективну акцентуацію не тільки у формі місцевого відмінка однини з флексією *-у/-ю*, а й у родовому, давальному та орудному відмінках однини, а також у паралельній формі місцевого однини з флексією *-і/-ї*, пор.:

з заду́ (Бер., 245); *на за́дѣ* (Бер., 245); — *зад*, род. *заду́* (Желех., 241), *зад*, род. *заду́*, місц. *на за́ді* і *на заду́* (Ганкевич, 120, 121), *зад*, род. *заду́* (Гануш, 329; Грам., 223; Грінч., II, 32; УЛВН, 207);

кра́я (Бар., 270 зв., 271 — двічі, 272, 273 — двічі, 274 — двічі та ін.), *до кра́я* (Остр. б., 82, 94, 158, 176), *из кра́я* (Бар., 271), *от*

кра́я (Остр. б., 78, 82, 94, 158, 176), *у кра́я* (Остр., б., 37), *от ... кра́ю* (Гал., 44 зв.); *к кра́ю* (Остр. б., 33; Бар., 274 зв.); *кра́єм* (Бар., 271); *на кра́и* (Остр. б., 37 — тричі), *при кра́и* (Остр. б., 32), *в то́м кра́ю* (Коп. Каз., 119; Рад., 51), *на кра́ю* (Остр. б., 43 зв.) і *на краю́* (Філ., 35/2 зв.), *по краю́* (Рад., 1085); — *край*, род. *кра́ю* (Желех., 374), *край*, род. *краю́*³ (Ганкевич, 119), *край*, род. *кра́я* (Гануш, 334, 335), *край*, род. *краю́*, дав. *кра́єви*, ор. *кра́єм*, місц. *краю́*, *край* (Грам., 229, 236), род. *краю́* (Янув, 63), *край*, род. *кра́я*, *краю́* (Верхратський, 1899, 63), род. *кра́ю* (Панькевич, 199), *край*, род. *кра́ю* і *крайа́*, дав. *кра́йѣвѣ* і *кра́йѣвѣ*, ор. *кра́йѣм* і *крайа́м*, місц. *краю́* (Клепикова, 45—46), род. *кра́ю* (Гладкий, 1929, 138), *в кра́ю* (Кобилянський, 50), *ў чужому кра́ю* (Гладкий, 1928, 125), *край*, род. *кра́ю* (Грінч., II, 298), род. *кра́ю*, *кра́я* (Вашенко, 102), *край*, род. *кра́ю*, місц. *на краю́*, *в краю́*, *в кра́ю* (УЛВН, 294);

лад, род. *ладу́* (Гануш, 331; Грам., 223; Грінч., II, 339), род. *ладу́* (Франко, X, 269) і *до ла́ду* (Франко, XII, 114), *в ла́ді* (Франко, XII, 421), *лад*, род. *ладу́* (Онишкевич, I, 401), *лад*, род. *ладу́*, дав. *ла́дові*, ор. *ла́дом* (УЛВН, 304);

лаз, род. *лазу́** (Гануш, 331), *лаз*, род. *лазу́* (Грінч., II, 341; УЛВН, 305);

пла́ча (Коп. Ом., 167; Рад. 14; Тупт., 87), *от пла́ча* (Бар., 95, 208 зв.; Тупт., 53 зв.), *пла́чу* — род. (Кл. Остр., 219; Єв., 21; Тр., 34, 35 зв. — двічі, 77 зв.; Коп. Каз., 112, 113, 116, 117; Коп. Ом., 150, 164; Гал., 194; Рад., 57, 863, 1027; Рад. Н., 1), *без пла́чу* (Коп. Каз., 115; Рад., 843, 1027), *до пла́чу* (Коп. Каз., 113, 116 — двічі, 117 — двічі; Коп. Ом., 169; Рад., 109, 119), *до ... пла́чу* (Єв., 209 зв.²), *з само́го пла́чу* (Рад., 983), *от пла́чу* (Єв., 311²; Тр., 42, 72 зв.; Коп. Каз., 113) і *плачу́* (Єв., 58), *с плачу́* (Бер., 119); *пла́чу* — дав. (Коп. Каз., 113, 122); *пла́чем* (Остр. б., 140 зв., 256; Остр. зб., 237, 30 зв.²; Тр., 38; Коп. Каз., 113; Євх., 4/1 зв.), *з пла́чем* (Коп. Каз., 121; Гал., 97; Рад., 376; Рад. Н., 3, 50), *с пла́чем* (Остр. б., 249 зв., 256 зв.; Коп. Каз., 124; Волк., 113; Гал., 156

³ Зірочкою (після слова) ми позначаємо форму родового відмінка однини, рідше — місцевого однини іменників *δ*-/*jδ*-основ чоловічого роду в тих випадках, коли не зовсім ясно, з якою флексією (-а/-я чи -у/-ю в родовому, -і/-ї чи -у/-ю в місцевому) її слід подавати, оскільки у відповідних джерелах (Ганкевич, Гануш, Клепикова) ця форма не наводиться, а вказується лише місце наголосу в ній.

зв.; Бар., 260 зв., 428 зв.; Рад., 604, 904, 982), *над плáčем* (Бар., 3); *в плáчи* (Єв., 33 зв.), *в ... плáчи* (Бар., 378), *в плáчу* (Коп. Ом., 148; Бер., 372; Гал., 74 зв.), *в ... плáчу* (Отпис. 8/2 зв.), *о плáчу* (Коп. Каз., 112; Коп. Ом., 148), *о тóм плáчу* (Коп. Каз., 116) і *в тóм плачѣ* (Бар., 3), *в плáчу* (Бер., 377), *на плáчу* (Єв., 97 зв.); — *плач*, род. *плáчу* (Желех., 657; Гануш, 331; Грам., 236; Верхратський, 1912, 43; Грінч., III, 193), род. *плáчу* (Шило, 86), род. *плáчу* (Гладкий, 1929, 138, 147; Гладкий, 1928, 125), *плач*, род. *плáчу* (УЛВН, 458);

чáса (Остр. зб., 41², 57 зв², 58²; 58 зв.²; Єв., 52 зв.; Бер., 148), *чáсу* — род. (С. Зиз., 81, 198; Філ., 11/1, 51/1 зв., Отпис, 5/1; Єв., 21 зв., 51 зв., 52, 53, 53 зв., 70 зв., 78, 79 зв., 85, 89, 90 зв., 121 та ін.; Тр., 2/3, 6 зв.; Сак., 42; Коп. Каз., 117, 123; Бер., 115, 145, 319, 323; Євх., 2/3; Гр. Уж., 81; Гал., 20 зв., 42 зв., 43, 138, 148, 149 зв., 227, 235, 242, 244; Рад., 19, 20, 22, 108, 113, 114; Рад. Н., 33; Кл., 36, 180), *без чáсу* (Єв., 76), *до чáсу* (Єв., 52), *до ... чáсу* (С. Зиз., 143; Філ., 13/2, 47/1 зв., 51/1, 55/1 зв.; Єв., 88 зв.; Коп. Каз., 125; Гал., 79, 144, 184 зв., 185 зв., 187 зв., 230, 239 зв.), *от ... чáсу* (С. Зиз., 107, 140; Філ., 5/3 — двічі, 16/1 зв.; Отпис, 6/4; Єв., 41 зв., 42, 102 зв., 105, 153, 154 зв., 168, 173, 106 зв²; Бер., 282, 283 — двічі; Гал., 196) і *часá* (Зиз. Л., 62; Коп. Ом., 169), *часу́* (С. Зиз., 79, 198; Кл., 147), *до часу́* (Єв., 33); *часóви* (Єв., 351²); *тым чáсом* (Філ., 54/2; Гр. Уж., 81), *перед ... чáсом* (Філ., 31/4; Єв., 21 зв.), *под такім чáсом* (Філ., 5/2); *в часѣ* (Рад., 113), *в ... часѣ* (Кл., 2); — *час*, род. *часу́* (Желех., 1060; Верхратський, 1899, 63), *час*, род. *часу́* (Ганкевич, 120; Верхратський, 1879, 390; Верхратський, 1912, 20, 43, 45), *час*, род. *часу́* (гал.) і *чáсу* (півд.-сх.) (Гануш, 335), *час*, род. *часу́*, дав. *часóви*, ор. *часóm*, місц. *часі* (Грам., 223), *чес*, род. *чесу́* (Верхратський, 1912, 43), *ў йак'імос' часу́* (Янув, 64), род. *часу́* (Пура, 239), *чес*, род. *чесу́* і *чэсу*, місц. *в тім чесы́* і *в тім чэсу́* (Верхратський, 1900, 64, 65), род. *чáсу* (Панькевич, 183; Отроковський, 69; Гладкий, 1929, 138; Вашенко, 38, 86, 95), *час*, род. *часá* і *чáсу* (Потебня, 117), *час*, род. *чáсу* (Грінч., IV, 445; УЛВН, 701).

Виникнення окситонези у відмінкових формах однини розглянутих іменників пов'язане насамперед з флективною акцентуацією форми місцевого однини на *-у/-ю*. Л.А. Булаховський неодноразово вказував на такого роду індукцію місцевого однини в російській мові: *постá*, *посту́*, *постóм* (від *пост* «місце охо-

рони; посада; караул тощо»), *портá, портú, портóм*, род. *рая, ча-са́* виникли під впливом місц. *на постú, в портú, в раю́, в ... часу́* [Булаховський, III, 87, 88; IV, 285, 553].

Привертає увагу, що в родовому відмінку однини іменників *край, плач, час* наголошеною виступає здебільшого форма на *-у/-ю* (див. наведений вище матеріал) і що в давніх українських пам'ятках форма родового однини на *-у/-ю* згаданих іменників (*плач, час*) вживається з флексивним наголосом частіше не тільки форми родового однини на *-а/-я*, але й інших відмінкових форм однини (крім, звичайно, форми місцевого однини на *-у/-ю*). Це дозволяє вважати форму родового відмінка однини на *-у/-ю* баритонованих іменників *δ-/jδ*-основ чоловічого роду найбільш чутливою до акцентуаційного впливу флексивнонаголошеної форми місцевого однини на *-у/-ю*, що зумовлено, очевидно, омонімічністю двох названих форм. Не виключено, що при наявності в родовому однини іменників *край, плач, час* (і взагалі іменників чоловічого роду з кореневим наголосом) форми на *-у/-ю* вона першою отримувала флексивну акцентуацію, тоді як при наявності в родовому однини згаданих іменників форми на *-а/-я* всі відмінкові форми однини отримували флексивну акцентуацію приблизно одночасно. Таке припущення тим більш правомірне, що існують говори, де іменник *час* вживається з флексивним наголосом в однині лише у формах родового та місцевого відмінків з флексією *-у*, пор.: *ч'ес*, род. *ч'ісу́*, дав. *ч'эсовэ*, ор. *ч'эсом*, місц. *ч'ісу́* (Клепикова, 46)⁴.

Звичайно, виникненню флексивної акцентуації відмінкових форм однини баритонованих іменників *край, плач, час* сприяла флексивна акцентуація відмінкових форм множини цих іменників, яку вони отримували внаслідок дії на ґрунті української мови тенденції до акцентного протиставлення форм однини і множини в іменниках *δ-/jδ*-основ чоловічого роду з кореневим наголосом. У цьому відношенні привертає увагу припущення Г.П. Клепикової, що флексивнонаголошені форми родового, давального та орудного відмінків однини іменника *край* (*крайá*,

⁴ Слід заперечити думку Л.А. Булаховського про існування в українській мові тенденції уникати кінцевого наголосу на *-у, -ю* у формі родового відмінка однини іменників чоловічого роду [Булаховський, II, 354—355]. Така тенденція мала місце в акцентуації лише окситонованих іменників *δ-/jδ*-основ чоловічого роду (див. с. 113—117).

крайївѣа, крайїам), які в описаному нею гуцульсько-покутському говорі існують паралельно з відповідними кореневонаголошеними формами (*крайїу, крайївѣа, крайїам*, але місц. *крайїу*, мн. *крайїі, крайїїу, крайїам, крайїамѣ, крайїах*), “могли виникнути під впливом форм множини, а також місцевого відмінка” [Клепикова, 45, виноска 19]. Характерно, що іменники *крайї, час* у тих українських говорах, де переведення їх в окситоновані не відбулося, нерідко характеризуються кореневою акцентуацією в однині (за винятком форми місцевого на -у) і флективною — у множині, пор.: *крайї*, род. *крайїу*, місц. *на крайїу, в крайїу, в крайїі*, мн. *крайїі, крайїів, крайїам, крайїами, крайїах* (УЛВН, 294); *час* (Остр. б., 252 зв.), мн. *часї* (Остр. б., 238), *на часї* (Остр. б., 253), *по вся часї* (Остр. б., 33 зв. — двічі, 46 зв.) і *в часїх* (Остр. б., 239 зв.); *час*, род. *часу*, мн. *часї, часїв, часїам, часїами, часїах* (УЛВН, 701).

Ілюстрацією до сказаного про виникнення флективної акцентуації відмінкових форм однини іменників *крайї, плач, час* може бути акцентуація запозичених з польської мови слів *дах* (п. *dach*), *лан* (п. *łan*) *смак* (п. *smak*), *шлях* (п. *szlach*), які, безперечно, увійшли в українську мову з нерухомим кореневим наголосом і вже на ґрунті української мови в цілому ряді говорів набули флективної акцентуації у формі місцевого відмінка однини на -у (і в множині), а в деяких з них — і в інших відмінкових формах однини, пор.:

на даху (Гал., 137; Книж., 97), мн. *по дахах* (Льв., 235); — *дах*, род. *даху* (Ганкевич, 119; Гануш, 331), *дах*, род. *даху*, дав. *дахови*, ор. *дахом*, місц. *даху* (Грам., 227), *з даху* (Франко, XII, 224), *дах*, род. *даху* (Грінч., I, 359), *дах*, род. *даху*, місц. *на дасі, на даху*, мн. *дахї, дахїв, дахам, дахами, дахах* (УЛВН, 150);

лан, род. *лану* (Ганкевич, 119; Гануш, 331), *лан*, род. *лану*, місц. *на лану* (Грінч., II, 343), род. *лану, лана* (Ващенко, 103), *лан*, род. *лану*, місц. *на лану*, мн. *ланї, ланїв, ланїам, ланїами, ланїах* (УЛВН, 305);

смаку — род. (Єв., 59²; Бер. 365, 413; Кл., 114) і *смаку* (Бер., 197); *смакови* — дав. (Єв., 49²); мн. *смаки* (Рад., 290 — тричі), *смаков* (Єв., 48 зв.²); — *смак*, род. *смаку*, мн. *смакі, смаків, смакїам, смакїами, смакїах* (Гануш, 331), *смак*, род. *смаку*, дав. *смакови*, ор. *смаком*, місц. *смаку* (Грам., 227), *до смаку* (Франко, XI, 309), *в смаку* (Франко, XI, 303), род. *смаку* (Гладкий, 1929, 138), *смаку* — род. (Котл., 165; Л. Укр., II, 360), *смак*, род. *смаку*

(Грінч., IV, 155), *смак*, род. *смаку*, дав. *смакові*, ор. *смаком*, але зі *смаком*, місц. *смаку* (УЛВН, 611);

шляком (Кл. Остр., 216); на *шляках* (Сак., 41) і на ... *шляхах* (Синопс., 125); — *шлях*, род. *шляху* (Желех., 1094), *шлях*, род. *шляху*, мн. *шляхі* (Гануш, 329), *шлях*, род. *шляху*, дав. *шляхови*, ор. *шляхом*, місц. *шляху* (Грама., 227), з *шляху* (Франко, XIII, 278), *шлях*, род. *шляха*, місц. *шляху* (Верхратський, 1912, 43), *шляхом* (Котл., 196), *при шляху* (Котл., 222), *шлях*, род. *шляху* (Грінч., IV, 504), *шлях*, род. *шляху*, дав. *шляхови*, ор. *шляхом*, місц. *на шляху*, мн. *шляхі*, *шляхів*, *шляхам*, *шляхами*, *шляхах* (УЛВН, 714).

У багатьох українських говорах і літературній мові флективна акцентуація у відмінкових формах однини властива також іменникам *вузол*, *жук*, *лин*, *млин*, *хорт*, *цар*, *язик*, які вживаються у формі місцевого відмінка однини, як правило, з флексією *-і/-ї* (у родовому однини — *-а/-я*):

вўзол (Желех., 131), *ўзол* (Желех., 1006), *вўзел*, род. *вўзла* (Гануш, 344), *вўзол*, род. *вўзла* (Грама., 220), *вўзёл* (Франко, XIII, 142), *вўзёл* (Франко, XIII, 68), *вўзэл*, род. *вўзла* (Клепикова, 43), *гўзил'*, род. *гўзил'а* (Гладкий, 1929, 138), *узól* (Котл., 183) і *ўзлом* (Котл., 158), *вўзол*, род. *вўзлá* (Грінч., I, 259; УЛВН, 123), *ўзол*, род. *узлá* (Грінч., IV, 324), *ўзól* род. *узлá* (Чабаненко, IV, 155);

жук, род. *жу́ка* (Верхратський, 1912, 42), *жук*, род. *жука́* (Гануш, 331; Грінч., I, 492; УЛВН, 199);

лин, род. *ли́на* (Верхратський, 1912, 43), *лин*, род. *лина́* (Грінч., II, 359; УЛВН, 309);

до млина́ (Ур., 55), з *млына́* (Єв., 156 зв.); — *млин*, род. *мли́на* (Желех., 445; Ганкевич 119; Гануш, 331; Грама., 220; Грінч., II, 435; УЛВН, 334);

хорт, род. *хо́рта* (Гануш, 329; Грінч., IV, 411), *на хо́рта* (Шевч., I, 374), *хірт*, род. *хорта́* (Грінч., IV, 400), *хорт*, род. *хорта́* (УЛВН, 963);

царя́ (Остр. б., 218; Остр. зб., 113, 115, 116 зв., 170 зв., 37 зв.², 49², 13 зв.³, 21³; Єв., 166, 152², 212²; Тр., 17 зв.; Сак., 43, 44; Коп. Каз., 112; Бер., 377, 407; Т. 3., 93, 94, 102 — тричі, 103, 118; Волк., 117; Гал., 55, 60 зв., 76 — двічі, 211 зв.; Бар., 80 зв., 336, 440 зв., 441 зв.; Рад., 58, 59, 129, 250, 253, 254 та ін.; Рад. Н., 52, 59, 60; Синопс., 7 зв., 22, 69 зв. — двічі; Тупт., 32 зв., 77; Ур., 56, 62), *царá* (Рад. Н., 47, 51), *до царя́* (Гал., 146 зв.), *от царя́* (Остр. зб., 94 зв.; Єв., 94²; Бер., 301); *у царя́* (Ур., 69) і *цáря* (Кл. Остр., 87

210; Єв., 124, 255 зв.²); *царю* — дав. (Остр. б., 229 зв.; Остр. зб., 9), *к царю* (Остр. зб., 153); *царém* (Остр. зб., 115 зв.; Гал., 51 зв.); — *цар*, *царь*, род. *царя* (Желех., 1050), *цар*, род. *царя* (Гануш, 331; Грам., 234; УЛВН, 695), *царь*, род. *царя* (Верхратський, 1899, 27), род. *цар'яа* (Панькевич, 199), *царь*, род. *царя* (Грінч., IV, 424), *цар'*, род. *цар'а* (Вашенко, 47, 69);

язьік “частина тіла; мова; народ, плем'я” (Остр. б., 5; Єв., 102 зв.², 127 зв.², 131 зв.², 132², 132 зв.², 303², 310 зв.², 334²; Тр., 4/4 зв., 64; Т. З., 104; Слав., 540 — двічі; Гал., 92, 107, 133 зв., 168 зв. — двічі; Бар., 17 зв., 64 зв. — тричі, 65 — двічі, 66, 66 зв. — двічі, 67 зв., 71, 174 та ін.; Рад., 784, 802, 1028; Синопс., 2; Тупт., 44; Кл., 97; Книж., 44 — тричі, 53, 60), *на язьік* (Рад., 784; Книж., 44); *язьіка* (Остр. б., 35 зв.; Філ., 10/1 зв.; Кл. Остр., 205, 212; Єв., 94 зв.²; Тр., 2 зв.; Т. З., 105; Бар., 64, 64 зв., 65, 66, 69, 83, 89 зв., 111, 261, 370, 449; Рад., 112, 128; Синопс., 67; Кл., 97; Книж., 43), *з язьіка* (Книж., 51), *от язьіка* (Бар., 71 зв.); *язьіку* — дав. (Бар., 261); *язьіком* (Остр. б., 113; Філ., 7/3 зв., 12/4; Єв., 92 — двічі, 129 зв.², 224², 246 зв.², 247², 252², 252 зв.²; Коп. Ом., 170; Т. З., 87, 104, 105, 114 — двічі; Гал., 203; Бар., 58, 64 зв., 65, 66, 67 — 5 разів, 67 зв., 71 зв. — тричі, 83, 84 зв., 109; Рад., 600; Синопс., 8 зв.; Тупт., 44 зв., 82 зв.; Кл., 13, 97), *под язьіком* (Бар., 66; Книж., 71); *в язьіць* (Бар., 69), *на язьіць* (Гал., 122; Книж., 42, 60 — двічі), *при язьіць* (Бар., 64 зв.), *в ... язьіку* (Гал., 20), *на язьіку* (Рад. Н., 1), *о язьіку* (Рад., 608), *при ... язьіку* (Бар., 67 зв.); — *язьік* (Желех., 1112), *язьік*, род. *язьіка* (гал.) і *язьіка* (півд.-сх.) (Гануш, 339, 340), *язьік*, род. *язьіка* (Грам., 220), *з язьіком* (Франко, X, 164), *язьіка*, *язьіком* (Верхратський, 1912, 20), *язьікови* (Верхратський, 1899, 66), *на йазьіцьї*, *на йазьікуви* і *на йазьіцьї*, *на йазьіку* (Шило, 112), *язьіком* (Котл., 168), *язьіком* (Л. Укр., I, 377), *язьік*, род. *язьіка* (Грінч., IV, 537; УЛВН, 722).

У творах Т.Г. Шевченка іменник *верблюд* зустрічається з флективним наголосом в однині, хоча загалом зберігає в українській мові первісну кореневу акцентуацію, пор.: *велбүд* (Єв., 184²; Бар., 133, 133 зв.), *велблюд* (Слав., 432), *верблюд* (Бер., 19); *велблюдa* (Остр. б., 87), *велбүда* (Бар., 133, 133 зв.), *верблюдa* (Бер., 377; Льв., 255); — *велблюд* (Желех., 60), *верблюд* (Желех., 62), *вельблюд*, род. *вельблюдa* (Гануш, 339), *верблюд*, род. *верблюдa* (Грінч., I, 133; УЛВН, 67), але *на ... верблюди* (Шевч., II, 87).

Баритоновані іменники *млин*, *цар* були переведені в окситоновані, очевидно, ще на ґрунті давньоруської мови. І в інших східнослов'янських мовах вони характеризуються флективним наголосом, пор.; рос. *царь*, род. *царя́*; блр. *млын*, род. *млына́*; *цар*, род. *цара́*. Виникнення флективного наголошування в цих іменниках зумовлено впливом окситонованих іменників *ǫ-/jǫ*-основ чоловічого роду.

Впливу окситонованих іменників зазнали також *жук*, *лин*, *хорт*, але вже на ґрунті української мови. Цьому впливові могла сприяти флективна акцентуація згаданих іменників у відмінкових формах множини, отримана внаслідок дії на ґрунті української мови тенденції до акцентного протиставлення форм однини і множини в іменниках *ǫ-/jǫ*-основ чоловічого роду з кореневим наголосом. Оскільки флективна акцентуація у множині (принаймні в більшості відмінкових форм множини) здавна була властива окситонованим іменникам *ǫ-/jǫ*-основ чоловічого роду, то деякі з тих баритонованих іменників, які в числі перших отримали флективну акцентуацію форм множини і до того ж часто вживаються в множині, могли бути переведені в окситоновані. В усякому разі іменники *жук*, *лин*, *хорт* у ряді українських говорів характеризуються кореневою акцентуацією в однині і флективною — у множині, пор.: *жук*, род. *жу́ка*, мн. *жуке́* (Верхратський, 1912, 42), *лин*, род. *лі́на*, мн. *лині́* (Верхратський, 1912, 43), *хорт*, род. *хо́рта*, мн. *хорті́* (Гануш, 329).

Переведення іменників *жук*, *лин*, *хорт* в окситоновані відбулося і в російській та білоруській мовах, пор.: рос. *жук*, род. *жука́* (суч.), але *жук*, род. *жу́ка*, мн. *жу́ки*, *жуко́в*, *жука́м*, *жука́ми*, *жука́х* (Востоков, 202); *линь*, род. *линя́*; блр. *жук*, род. *жука́*; *линь*, род. *линя́*; *хорт*, род. *хартá*. У російській мові цей процес був навіть послідовнішим, ніж в українській. Він охопив ряд запозичень, які в українській мові продовжували зберігати кореневий наголос. Прикладами таких запозичень можуть бути іменники *кит* (із сгр. κῆτος) та *шнур* (з п. sznur), пор.:

укр.: *кіта* — род. (Євх., 2/2 зв.), з ... *кіта* (Єв., 7 зв.²), *от кіта* (Єв., 7 зв.²), *кіту* — дав. (Тр., 38), *в кітѣ* (Тупт., 93 зв.), мн. *кіты* (Остр. б., 1; Євх., 2/1), *кітов* (Тр., 13); *кит*, род. *кіта* (Грінч., II, 240), але *кит*, род. *кита́* (УЛВН, 275); — рос. *кіта*, мн. *кіты*, *кітов* (пам'ятки, див. Кіпарьскы, 71–72), *кит*, род. *кита́* (Востоков, 203; РЛУП, 167); — блр. *кіт*, род. *кіта́*;

шнуро́м — ор. одн. (Рад., 723; Книж., 20), мн. *шну́ри* (Книж., 22), *шну́ры* (Гал., 128); *на шну́рі* (Франко, XII, 400), *шну́ри* — мн. (Франко, XIII, 109), *шну́рами* (Франко, XII, 305), *на шну́ри* — мн. (Котл., 220), *шнур*, род. *шну́ра* (Грінч., IV, 507), але *шнур*, род. *шнура́* (УЛВН, 715); — рос. *шну́ръ* — місц. одн., мн. *шну́ры*, *шну́ров* і *шну́ров* (пам'ятки, див. Kіparsky, 79), *снур*, род. *снура́* (Востоков, 203), *шнур*, род. *шнура́* (РЛУП, 523); — блр. *шнур*, род. *шнура́*. Флективну акцентуацію в сучасній українській літературній мові (як і в білоруській) розглянуті іменники отримали, очевидно, під впливом російської мови. Це ж саме слід, мабуть, сказати і про іменник *перст*, пор.: укр. *пе́рста* — род. (Бар., 132, 136, 258 зв., 259, 261), *пе́рстом* (Бар., 15, 78 зв. — тричі, 84 зв., 85, 199 зв., 258 зв.), *пе́рстом* (Кл. Остр., 218), *о пе́рстѣ* (Бар., 78 зв.); мн. *пе́рсты* (Остр. б., 272 зв.; Бар., 15, 78 зв., 143 зв.), *пе́рстов* (Бар., 199 зв.), *пе́рсты* — ор. (Бар., 78, 78 зв.), *пе́рстами* (Бар., 242), *на трех пе́рстах* (Бар., 78 зв.); *персть*, род. *пе́рста* (Желех., 629), *пе́рсты* — мн. (Верхратський, 1899, 65), але *перст*, род. *перста́* (УЛВН, 438); рос. *пе́рста*, *пе́рсту*, *пе́рстом*, *пе́рстѣ*, мн. *пе́рсты*, *пе́рстов*, *персты́* — ор. і *пе́рсты*, *пе́рстами* і *перста́ми* (пам'ятки, див. Kіparsky, 29, 36, 44, 74), *перст*, род. *перста́* (Востоков, 203; РЛУП, 312).

Виникнення флективної акцентуації в іменниках *верблю́д*, *язи́к* зумовлене впливом окситонованих іменників типу *живи́т*, род. *живо́та*; *кома́р*, род. *кома́ра*. Такий вплив став можливим тому, що після занепаду кінцевого редукованого двоскладові окситоновані і баритоновані з наголосом на другому складі іменники *ѡ-/јѡ-*основ чоловічого роду перестали акцентуаційно розрізнятися у формі називного — знахідного відмінків однини. Наголошеність другого (останнього) складу в називному — знахідному відмінках однини двоскладових іменників *ѡ-/јѡ-*основ чоловічого роду настільки тісно почала пов'язуватися з окситонезою, що деякі двоскладові баритоновані іменники з наголосом на другому складі були переведені в окситоновані. Цей процес зміни акцентної парадигми особливо чітко можна простежити на давніх запозиченнях — *кора́бль* (з гр. *καράβιον* “судно”), *ланицю́г*, ст. *ланицу́х* (з п. *łanicuch*, ст. *łanicuch*, *łanicug*), пор.:

кора́бль (Остр. б., 203 — двічі, 245; Зиз. Л., 75 — тричі, 81; Філ., 41/2, 56/1; Бер., 261; Слав., 460; Бар., 2 зв., 94, 94 зв.; Рад.,

143, 255 — 5 разів; Тупт., 95 зв.), *в корабль* (Бар., 224 зв., 225), *корабэль* (Коп. Ом., 168); *корабля* (Коп. Ом., 168; Гал., 123 зв. — двічі, 173; Бар., 150 зв.; Рад., 95 — двічі, 280), *до корабля* (Філ., 41/2 зв.; Бер., 312; Гал., 193), *с корабля* (Бар., 221); *кораблю* — дав. (Бар., 40); *в кораблі* (Остр. б., 94; Зиз. Л., 27; Бер., 16); мн. *кораблі* (Остр. б., 202 зв., 207 зв.; Рад., 700), *кораблѣ* (Бер., 470; Рад., 663; Кл., 189), *на кораблѣ* (Філ., 23/1 зв.); *кораблѣй* (Синопс., 16 — двічі), *от кораблѣй* (Бар., 221); *с кораблями* (Остр. б., 230); *в кораблѣх* (Бар., 145, 419 зв.); — *корабэль*, род. *корабля* (Желех., 365; Ганкевич, 119; Гануш, 347; Грам., 235; Грінч., II, 282; УЛВН, 290), *корабел'* (Вашенко, 107);

ланцѹх (Бер., 21, 48 — двічі, 266; Рад., 106, 357, 1104), *в ... ланцѹх* (Рад., 356 — двічі, 357 — двічі); *з ланцуха* (Рад., 662), *с ланцуха* (Слав., 511), *ланцухом* (Рад., 356); мн. *ланцѹхи* (Рад., 1041), *в ланцѹхи* (Рад., 356) і *ланцухи* (Зиз. Л., 66; Бер., 21, 201, 267; Гал., 159 зв.); *ланцѹхов* (Рад., 1041); *ланцухами* (Гал., 85, 138 зв., 147; Рад., 1041 — двічі); *в ланцухах* (Отпис, 3/1 зв.; Гал., 159 зв.), *в ... ланцухах* (Рад., 1041 — двічі); — *ланцѹх*, *ланцѹг* (Желех., 397), *ланцѹх*, род. *ланцуха* (Грам., 225), *ланцѹг*, род. *ланцѹга* (Грінч., II, 343; УЛВН, 305).

Іменник *корабль* набув окситонези, очевидно, ще на ґрунті давньоруської мови, пор. свідчення Чудівського Нового Завіту: *корабля* — род. (18 зв., 19 зв., 28 зв., 52, 78 зв.), *кораблю* — дав. (6, 73 зв., 78 зв. — двічі), *в кораблі* (9, 16 зв.), мн. *кораблі* (82, 156 зв.) і *в кораблі* (44). Іменники ж *верблюд*, *ланцѹг*, *язік* були переведені в окситоновані, як показує наведений вище матеріал, вже на ґрунті української мови⁵. Однак в інших східнослов'янських мовах флективним наголосом характеризуються не тільки *корабль*, але й *ланцѹг*, *язік* (рос. *корабль*, род. *корабля*; *язік*, род. *языка*; блр. *карабэль*, род. *карабля*; *ланцѹг*, род. *ланцѹга*; *язік*, род. *языка*), що переконливо свідчить про існування спільної східнослов'янської тенденції до переведення двоскладових баритонованих іменників *δ-/jδ*-основ чоловічого роду з наголосом на другому складі в окситоновані, основи якої, безперечно, були закладені ще в давньоруський період.

⁵ Зміну акцентуації *языка* → *язика* в українській мові Л.А. Булаховський пояснює впливом *кликá* тощо [Булаховський, II, 355], з чим важко погодитися.

Баритоновану а. п. з наголосом на другому складі у давньоруській мові мав, очевидно, й іменник *жеравль* (утворений за допомогою суфікса -j- від псл. *žegavь), який також зазнав у східнослов'янських мовах (можливо, ще на давньоруському ґрунті) переведення в окситоновану а. п., пор.: укр. *жорáв* (Слав., 447), мн. *журáвѣ* (Тр., 14 зв.) і *журавлѣ* (Гал., 191 зв.); *журавель*, род. *журавля* (Желех., 226; Ганкевич, 119; Гануш, 347; Грам., 235; Грінч., I, 492; УЛВН, 200), *журавáл'*, род. *журавл'е* (Клепикова, 42), *журавель* (Біл.-Нос., 140); — рос. *жура́вль*, род. *журавля́* (Востоков, 204), *журавель*, род. *журавля́* (РЛУП, 117); блр. *журавель*, род. *жураўля́*.

Переведення на давньоруському ґрунті баритонованих іменників *ǫ-/jǫ*-основ чоловічого роду з наголосом на другому складі в окситоновані могло відбуватися і в той період, коли наголос з кінцевого редукованого в окситонованих іменниках вже перемістився на попередній склад, але редуковані голосні в слабкій позиції ще не занепали, у зв'язку з чим трискладові окситоновані іменники *ǫ-/jǫ*-основ чоловічого роду і трискладові баритоновані іменники *ǫ-/jǫ*-основ чоловічого роду з наголосом на другому складі акцентуаційно злилися у формі називного — знахідного відмінків однини. Цілком можливо, що др. *мьлінь*, *цьсарь* набули флективної акцентуації саме в цей період.

На ґрунті окремих українських говорів первісну акцентуацію відмінкових форм однини змінили також іменники *вихор*, *іній*, *колодязь*, *шолом*, пор.:

віхорь (Слав., 433), *віхор* (Бер., 71), *віхєр* (Бер., 71), *вѣхор* (Гал., 183 зв. — двічі); — *віхор* (Желех., 92), *віхор*, род. *віхру* (Грам., 223; Грінч., I, 198), *віхор*, род. *віхору* і *віхру* (УЛВН, 92), але *вихір* (Біл.-Нос., 80);

іней, род. *інею* (Грінч., II, 193), *іній*, род. *інею* (УЛВН, 258), але *иней* (Желех., 323), *іней* (Гануш, 347);

колодязь (Бер., 209), *колóдєзь* (Бер., 96); — *колодязь*, *колóдязь* (Желех., 359), *колóдязь*, род. *колóдязя* (Грам., 233; Грінч., II, 271; УЛВН, 283), але *колодязь*, род. *колодязи* (Верхратський, 1912, 46);

шелóm, род. *шелóма* (Желех., 1086; Грам., 219; Грінч., IV, 491), *шолóm* (Желех., 1096), *шолóm*, род. *шолóма* (Гануш, 339; УЛВН, 715), *шолóm* (Франко, XII, 152), *шолóма* — род. (Франко, XII, 150, 153), але *шóлом* (Франко, XII, 140), *шóлом* (Франко, XII, 171 — двічі).

Слід зазначити, що в первісно баритонованих іменниках *ǫ-/jǫ-*основ чоловічого роду, які набули в однині окситонези, флективна акцентуація не поширювалася на кличну форму однини, оскільки в первісно окситонованих іменниках клична форма характеризувалася виключно кореневим наголосом (див. с. 118—119). З часом на ґрунті окремих українських говорів флективна акцентуація в окситонованих іменниках (у тому числі і вторинно окситонованих) поширилася також на кличну форму однини. Пор.: *жўче* (УЛВН, 199); *млїне* (Гра́м., 220); *ца́рю* (Гал., 4 зв.; Рад., 59, 764), *ца́ру* (Сак., 42), — *ца́рю* (Франко, X, 407, XI, 93, XII, 87; УЛВН, 695), *ца́ру* (Янув, 65) і *ца́рю* (Котл., 183).

Множина

З баритонованих іменників *ǫ-/jǫ-*основ чоловічого роду первісну кореневу акцентуацію у відмінкових формах множини зберігають в українській мові іменники *бук, внук, гад, горіх (оріх), дятел, клич, рак, холо́п, хоро́м* та деякі ін.:

бу́ки, бу́ків, бу́кам, бу́ками, бу́ках (Гра́м., 224; УЛВН, 59), *бу́к'и* (Янув, 65);

вну́ци (Синопс., 22), *вну́цы* (Остр. б., 83); *с трема́ вну́ки* (Синопс., 22); *в вну́ках* (Синопс., 21); — *вну́ки, вну́ків, вну́кам, вну́ками, вну́ках* (Гра́м., 219; УЛВН, 115);

га́ды (Остр. б., 1— двічі, 3 зв.; Тр., 14 зв.; Гал., 40 — двічі); *га́ды*— ор. (Остр. б., 1 зв. — двічі); — *га́дам, га́ду́м* (Панькевич, 192), *га́ди* (Біл.-Нос., 92; Потебня, 141);

дя́тлы, дя́тлѡв (Верхратський, 1899, 64), *дя́тли, дя́тлів, дя́тлам, дя́тлами, дя́тлах* (УЛВН, 184);

кلی́чі, клі́чів, клі́чам, клі́чами, клі́чах (УЛВН, 279);

орѣ́хи (Остр. б., 69; Льв., 254; Книж., 92, 93); *орѣ́хов* (Книж., 93), *орѣ́хѡв* (Книж., 71); — *орі́хи, орі́хів, орі́хам, орі́хами, орі́хах* (Гануш, 339; Гра́м., 220), *ор'і́хоў* (Гладкий, 1928, 126), *горі́хи* (Біл.-Нос., 103), *гор'і́хи* (Ващенко, 57), *горі́хи, горі́хів, горі́хам, горі́хами, горі́хах* (УЛВН, 139);

ра́ки (Книж., 78, 82); *ра́кѡв* (Книж., 70, 77); — *ра́ки, ра́ків* (Потебня, 117, 141), *ра́ки, ра́ків, ра́кам, ра́ками, ра́ках* (Гра́м., 224; УЛВН, 543);

холо́пи, холо́пів, холо́пам, холо́пами, холо́пах (УЛВН, 692);

хорóми “сіни” (Желех., 1044), *хорóми* “т. с.”, *хорім*, *хорóмам*, *хорóмами*, *хорóмах* (Граам., 276), *у хорóми* (Франко, XIII, 334), *хорóми*, *хорóмів*, *хорóмам*, *хорóмами*, *хорóмах* (УЛВН, 693).

Іменник *лаз* при збереженні кореневої акцентуації в однині зберігає також кореневе наголошення і в множині: *ла́зи* (Граам., 60), *ла́зи*, *ла́зів*, *ла́зам*, *ла́зами*, *ла́зах* (УЛВН, 305).

Переважна більшість баритонованих іменників *ѡ-/јѡ-*основ чоловічого роду, зберігаючи кореневий наголос в однині (іноді крім форми місцевого однини на *-у/-ю*), отримала на ґрунті української мови флективну акцентуацію в множині, що сталося внаслідок дії на ґрунті української мови тенденції до акцентного протиставлення форм однини і множини в іменниках *ѡ-/јѡ-*основ чоловічого роду з кореневим наголосом:

бра́тов (Гал., 24 зв., 181), *двох бра́тов* (Єв., 6 зв.², 8², 108²), *з двох бра́тов* (Гал., 176 зв.), *пять бра́тов* (Єв., 127 зв.², 134 зв.²); *бра́том* (Гал., 94 зв.), *бра́тум* (Ур., 61); *з іншими бра́ты* (Єв., 256 зв.²), *бра́тами* (Єв., 26) і *братáми* (Кл., 117); *о бра́тах* (Єв., 134 зв² — двічі); — *браті́*, *браті́в*, *браті́м*, *браті́ми*, *браті́х* (Гануш, 329; Граам., 220; УЛВН, 54), *браті́в* (Верхратський, 1912, 45), *браты́*, *брате́*, *браті́*, род. *браті́в*, *браті́й*, дав. *брате́м*, *браты́м*, місц. *брате́х* (Верхратський, 1900, 65), *бра́тум*, *на бра́тах* (Панькевич, 191, 196), *браті́*, *браті́у*, *на браті́х* (Гладкий, 1929, 139, 140), *браті́*, *браті́у*, *браті́м*, *браті́ми* (Гладкий, 1928, 126), *браті́* (Вашенко, 132);

ві́хры (Євх., 4/4), *вѣ́хры* (Єв., 52 зв.), *в ві́хри* (Єв., 52); *ві́храми* (Тр., 7 зв.); — *ві́хри*, *ві́хрив*, *ві́храм*, *ві́храми*, *ві́храх* (Граам., 223; УЛВН, 92), *вихрї́* (Франко, XIII, 98);

вѣ́три (Рад., 955; Тупт., 94 зв.), *вѣ́тры* (Єв., 52, 52 зв., 139, 25 зв.², 27², 53 зв.² — двічі; Гал., 53 — 4 рази, 53 зв., 156; Бар., 146, 147 зв., 149, 223 зв., 409 зв. — двічі, 460 зв.; Рад., 369, 728 — двічі, 921; Синопс., 84 зв.); *вѣ́тров* (Єв., 29, 78 зв.; Гал., 18 зв.), *от вѣ́тров* (Рад., 255; Книж., 27), *от чоторох вѣ́тров* (С. Зиз., 154); *вѣ́тром* (Єв., 76 зв., 25 зв.², 60², 138² — двічі; Бар., 2 зв., 3, 268 зв.; Рад., 921); *вѣ́трами* (Тупт., 94 — двічі), *з вѣ́трами* (Гал., 57); — *ві́трі*, *ві́трів*, *ві́тра́м*, *ві́тра́ми*, *ві́тра́х* (Гануш, 344), *ві́трі*, *ві́трів*, *ві́тра́м*, *ві́тра́ми*, *ві́тра́х* (Граам., 222; УЛВН, 114), *ві́три* (Котл., 67 — двічі, 68, 87, 112, 158; Г.-Арт., 83; Шевч., II, 40; Глібов, 119; Л. Укр., I, 64, 149), *ві́трів* (Котл., 67, 163), *ві́трам* (Котл., 163), *з північними ві́трами* (Л. Укр., I, 112), *ві́трі* (Потебня, 142), *в'і́трі* (Вашенко, 134);

горóхи (Потебня, 141), *горóхі*, *горóхів*, *горóхám*, *горóхами*, *горóхáх* (Гануш, 337), *горохі*, *горохів*, *горохám*, *горохами*, *горохáх* (Грама., 223), *горохами* (Янув, 65);

грабі, *грабів*, *грабám*, *граба́ми*, *граба́х* (Грама., 220; УЛВН, 141);

граді, *градів*, *градám*, *града́ми*, *града́х* (Гануш, 329; Грама., 223; УЛВН, 141), *града́и* (Потебня, 141);

ды́мы (Отпис., 2/4 зв.) і *дымі* (Книж., 77 — двічі); — *димі*, *димів*, *димám*, *дима́ми*, *дима́х* (Гануш, 329; Грама., 223), *дими*, *димів*, *дима́м*, *дима́ми*, *дима́х* (УЛВН, 159) і *димі*, *димів*, *димám*, *дима́ми*, *дима́х* (Погр., 145);

дѣдо́в (Рад. Н., 8); *дѣдо́м* (Рад., 579); з *дѣда́ми* (Кл., 87); — *ді́ді*, *ді́дів*, *ді́да́м*, *ді́да́ми*, *ді́да́х* (Гануш, 329; Грама., 220; УЛВН, 162), *д'і́ді* (Гладкий, 1929, 139; Гладкий, 1928, 126; Вашенко, 132);

жу́ки (Слав., 468) і *жуки́* (Кл., 156); — *жуки́*, *жуків*, *жукáм*, *жукáми*, *жукáх* (Потебня, 142), *жукé* (Верхратський, 1912, 42);

заді́, *заді́в*, *зада́м*, *зада́ми*, *зада́х* (Ганкевич, 120; Гануш, 329; Грама., 223; УЛВН, 207), *заді́* “задві́р'я”, *заді́в* (Чабаненко, II, 25);

клині́, *клині́в*, *клина́м*, *клина́ми*, *клина́х* (Ганкевич, 120), *клині́* (Верхратський, 1879, 402), *клині́*, *клині́в*, *кли́нам*, *кли́нами*, *кли́нах* (Гануш, 330), *кли́ни*, *кли́нів*, *кли́нам*, *кли́нами*, *кли́нах* (Грама., 219), *кли́ни* “загострені куски дерева, заліза”, *кли́нів*, *кли́нам*, *кли́нами*, *кли́нах* (УЛВН, 278) і *клині́*, *клині́в*, *клина́м*, *клина́ми*, *клина́х* (Погр., 253), *клині́* “просторове поняття”, *клині́в*, *клина́м*, *клина́ми*, *клина́х* (УЛВН, 278; Погр., 253);

коло́дязі, *коло́дязів*, *коло́дязя́м*, *коло́дязя́ми*, *коло́дязя́х* (Грама., 233), *коло́дязі*, *коло́дязів*, *коло́дязя́м*, *коло́дязя́ми*, *коло́дязя́х* (УЛВН, 283);

в ... *кра́и* (Волк., 119; Гал., 86 зв.) і в *дале́кіє кра́* (Кл., 32); *кра́ев* (Філ., 11/3, 32/2 зв., 44/2; Рад., 286), *кра́іов* (Гал., 86 зв.), *до кра́ев* (Євх., 3/1 зв., 5/1), *до ... кра́ев* (Філ., 8/4 зв.; Рад. Н., 62), з ... *кра́ев* (Євх., 1/3; Рад., 75, 84, 322), *от ... кра́ев* (Коп. Ом., 150) і *до кра́ев* (Отпис, 9/4); *кра́ями* (Сак., 42); в *всѣх кра́ех* (Філ., 8/4 зв.), в *кра́ях* (Сак., 44), в ... *кра́ях* (Сак., 40, 41; Рад., 201, 247, 530, 848), *во всѣх кра́ях* (Кл., 127), у ... *кра́ех* (Отпис, 9/1 зв.), *на кра́ех* (Остр. б., 68 зв.), *на четы́рех кра́ех* (Остр. б., 90 зв.), *по всѣх кра́ех* (Філ., 5/1 зв.) і в *кра́ях* (Рад., 239), в ... *кра́ях* (Рад., 245, 246), *на ... кра́ях* (Рад., 244); — *кра́і*, *кра́ів*, *кра́ям*, *кра́ями*, *кра́ях* (Гануш, 334; УЛВН, 294), *кра́йо́х* (Верхратський, 95

1899, 64), *крайáми*; на *крайáх* (Панькевич, 207, 210), *крайí*, *крайíў*, *крайáм*, *крайáмэ*, *крайáх* (Клепикова, 45—46);

линí (Верхратський, 1912, 43);

макі́, *макі́в*, *мака́м*, *мака́ми*, *мака́х* (Гануш, 329; Грам., 227), *ма́ки*, *ма́ків*, *ма́кам*, *ма́ками*, *ма́ках* (УЛВН, 319);

морóзы (Гал., 156); — *морóзи* (Потебня, 141), *морóзі*, *морóзів*, *морóзám*, *морóзáми*, *морóзáх* (Гануш, 337), *морóзи*, *морóзів*, *морóзам*, *морóзáми*, *морóзáх* (Грам., 222; УЛВН, 338);

плáчі, *плáчів*, *плáчáм*, *плáчáми*, *плáчáх* (УЛВН, 458);

плúги (Єв., 107 зв.²); *плúгов* (Єв., 107 зв.²); — *плúгі*, *плúгів*, *плúгáм*, *плúгáми*, *плúгáх* (Гануш, 330), *плугí*, *плугів*, *плугáм*, *плугáми*, *плугáх* (Грам., 220; УЛВН, 461), *плугé*, *плугéў*, *плугáм*, *плугáмэ*, *плугáх* (Клепикова, 43), *плúгів* (Потебня, 117), *плугí* (Вашенко, 134);

порóги (Мог., 276; Синопс., 42), на ... *порóги* (Кл., 35); — *порóги* (Желех., 708; Янув, 65), *порóгі*, *порóгів*, *порóгáм*, *порóгáми*, *порóгáх* (Гануш, 337), *порóги*, *порóгів*, *порóгам*, *порóгами*, *порóгах* (Грам., 220; УЛВН, 483);

пупí, *пупів*, *пупáм*, *пупáми*, *пупáх* (УЛВН, 538);

раі́, *раі́в*, *рая́м*, *рая́ми*, *рая́х* (Гануш, 329);

о сватáх (Кл., 94); — *сватí* (Желех., 853; Біл.-Нос., 322; Вашенко, 132), *сватí*, *сватів*, *сватáм*, *сватáми*, *сватáх* (Гануш, 329; УЛВН, 592), *свáты*; дав. *сватáм*, *сватúм* (Панькевич, 192, 193);

сы́ры (Гр. Уж., 23); *сы́ров* (Остр. б., 132); — *сы́ри*, *сы́рів*, *сы́рам*, *сы́рами*, *сы́рах* (Грам., 221), *сирí*, *сирів*, *сирáм*, *сирáми*, *сирáх* (УЛВН, 600), *сэрé*, *сэрíў*, *сэрáм*, *сэрáмэ*, *сэрáх* (Клепикова, 43);

тинí, *тинів*, *тинáм*, *тинáми*, *тинáх* (Гануш, 329; УЛВН, 648);

у́злы (Бер., 267); — *у́злі*, *у́злів*, *у́злáм*, *у́злáми*, *у́злáх* (Гануш, 344), *у́зли*, *у́злів*, *у́злам*, *у́злами*, *у́злах* (Грам., 220), *вуз-лé*, *вузліў*, *вузлáм*, *вузлáмэ*, *вузлáх* (Клепикова, 43), *узлáми* (Котл., 130);

хлѣ́би (Остр. б., 101), *хлѣ́бы* (Остр. б., 8 зв., 32 зв., 47, 56, 56 зв., 58 — двічі, 101, 112 зв., 113 зв., 126 зв., 135, 145, 163, 166 зв., 191 зв.; С. Зиз., 107; Єв., 46², 46 зв.², 47²; Коп. Ом., 149; Бар., 139 зв., 144, 389; Рад., 257) і *хлѣ́бы* (Остр. б., 200); *пять хлѣ́б* (Бар., 139 зв.), *хлѣ́бов* (Остр. б., 48, 56 зв. — двічі, 58, 63, 131 зв.; Єв., 15 зв. — двічі, 20², 43 зв.², 46 зв.², 47 зв.²; Бар., 30, 138, 140 зв.), *от хлѣ́бов* (Остр. б., 68); *хлѣ́бом* (Бар., 143 зв.); *хлѣ́бы* — ор. (Бар.,

139 зв.; Тупт., 46 зв.), *с хлѣбы* (Остр. б., 56), *хлѣбами* (Єв., 44 зв.², 46², 349²); *хлѣбех* (Остр. б., 112 зв.), *при сіх хлѣбѣх* (Бар., 138 зв.), *в ... хлѣбах* (Бар., 140 зв.); — *хлібі, хлібів, хлібам, хлібами, хлібах* (Ганкевич, 120; Гануш, 329; Грам., 220; УЛВН, 690), *хл'ібі* (Бандрівський, 61; Ващенко, 134), *хл'ібе, хл'ібіу, хл'ібам, хл'ібамэ, хл'ібáх* (Клепикова, 43);

хорті, хортів, хортám, хортáми, хортáх (Гануш, 329);

часы (Остр. зб., 11², 13², Філ., 12/3, 12/3 зв., 37/1 зв.; Єв., 344²; Коп. Ом., 158, 162; Рад. Н., 3; Кл., 107, 142), *в часы* (Єв., 74 зв.², 76 зв.²), *на ... часы* (Отпис, 12/3 зв.; Єв., 157 зв.²; Тр., 53), *по всѣ часы* (С. Зиз., 166; Єв., 181 зв.²; Рад., 136), *през всѣ часы* (Отпис, 10/3 зв.) і *часы* (Остр. б., 238; С. Зиз., 73, 74, 79, 80; Отпис, 6/4; Коп. Ом., 159; Кл., 9), *в тые часы* (С. Зиз., 81); *часов* (Остр. зб., 50 зв., 38 зв.² — двічі, 39² — 4 рази, 39 зв.², 40² — двічі та ін.; Зиз. Л., 43; С. Зиз., 179; Філ., 5/2 зв., 6/4 зв., 8/4 зв., 23/1, 29/3, 54/3; Отпис, 6/4 — двічі, 10/1 зв.; Єв., 96², 188², 333²; Тр., 2/1; Коп. Каз., 116; Бер., 58; Євх., 3/4 зв., 4/4 зв.; Рад., 257, 316, 449, 473, 497 — двічі, 506 та ін.; Кл., 192), *за часов* (Єв., 39); *от многих часов* (Єв., 136 зв.², 137²) і *часов* (Остр. зб., 40 зв.²; Філ., 39/4, 45/4; Коп. Ом., 163, 164; Євх., 1/2; Тупт., 103, 104), *до всѣх часов* (Єв., 43 зв.); *часы* — ор. (Остр. зб., 39 зв.² — 5 разів; Філ., 6/3, 6/3 зв., 8/1; Єв., 96 зв., 131, 172 зв., 27 зв.², 76², 168 зв.², 239 зв.²; Тр., 5/2; Сак., 49; Мог., 271; Льв., 267), *часи* (Льв., 267), *пред часы* (Бер., 58), *часами* (Філ., 41/2 зв.); *в часѣх* (Остр. б., 239 зв.; Тупт., 64 зв.), *в часех* (Філ., 12/3), *в часах* (Євх., 2/3; Рад. Н., 66), *о часѣх* (Філ., 21/4 зв.), *о часех* (Коп. Ом., 168), *о часах* (Кл., 143), *по часех* (Філ., 12/3) і *о часах* (Коп. Ом., 163); — *часі, часів, часám, часáми, часáх* (Ганкевич, 120; Гануш, 335), *ч'ісе, ч'ісіу, ч'ісам, ч'ісамэ, ч'ісáх* (Клепикова, 46), *про давні часи* (Л. Укр., I, 71), *з давніх часів* (Л. Укр., I, 193), *часи, часів* (Потебня, 117), *часі, часів, часám, часáми, часáх* (УЛВН, 701);

явори, яворів, яворам, яворами, яворах (Гануш, 345; Грам., 220), *явори́, яворі́в, яворáм, яворáми, яворáх* (УЛВН, 721);

ясени, ясенів, ясенам, ясенами, ясенах (Голоск., 451), *ясені, ясенів, ясенám, ясенáми, ясенáх* (УЛВН, 723);

ястребы (Тр., 17; Рад, 40), *яструбы* (Рад., 39); *ястребов* (Рад., 36, 940); — *ястреби, ястребів, ястребам, ястребами, ястребах* (Гануш, 345), *яструбы, яструбів, яструбам, яструбами, яструбах* (Грам., 219), *йаструбі* (Янув, 65), *ястрябы*, род. *ястрябув* (-їв, -ів),

дав. *ястрябум* (-*ом*, -*ім*), *ястрябам*, ор. *ястрябми*, *ястрябома*, *ястрябами*, місц. *ястрябох*, *ястрябах* (Верхратський, 1899, 67), *яструбі*, *яструбів*, *яструбам*, *яструбами*, *яструбах* (УЛВН, 723).

У тих українських говорах, у яких іменники *вузол*, *жук*, *край*, *лад*, *лаз*, *лин*, *плач*, *хорт*, *час* і, можливо, *перст* набули флективної акцентуації в однині, ці іменники характеризуються флективним наголосом і в множині, причому найімовірніше, що у відмінкових формах множини згадані іменники отримали флективну акцентуацію раніше, ніж в однині, і вона сприяла появі окситонези в однині:

вузли́, *вузли́в*, *вузла́м*, *вузла́ми*, *вузла́х* (УЛВН, 123);

жуки́, *жукі́в*, *жука́м*, *жука́ми*, *жука́х* (Гануш, 331; УЛВН, 199);

краї́, *краї́в*, *края́м*, *края́ми*, *края́х* (Ганкевич, 119; Грам., 229, 236); *краї́*, *краї́в*, *края́м*, *края́ми*, *края́х* при подвійному наголошенні в однині: род. *края́* (Гануш, 334, 335), *крайі́*, *крайі́ў*, *крайа́м*, *крайа́мэ*, *крайа́х* при подвійному наголошенні в однині: род. *крайу́* і *крайа́* (Клепикова, 45—46);

лади́, *лади́в*, *лада́м*, *лада́ми*, *лада́х* (Гануш, 331; Грам., 223; УЛВН, 304);

лази́, *лази́в*, *лаза́м*, *лаза́ми*, *лаза́х* (Гануш, 331);

лини́, *лини́в*, *лина́м*, *лина́ми*, *лина́х* (УЛВН, 309);

персти́, *персти́в*, *перста́м*, *перста́ми*, *перста́х* (УЛВН, 438);

плачі́, *плачі́в*, *плача́м*, *плача́ми*, *плача́х* (Гануш, 331; Грам., 236), *плачі́*, *плачі́в*, *плача́м*, *плача́ми*, *плача́х* при подвійному наголошенні в однині: род. *плачу́* (УЛВН, 458);

хорти́, *хорти́в*, *хорта́м*, *хорта́ми*, *хорта́х* (УЛВН, 693);

часі́ (Желех., 1060), *часі́*, *часі́в*, *часа́м*, *часа́ми*, *часа́х* (Грам., 223), *часі́*, *часі́в*, *часа́м*, *часа́ми*, *часа́х* при подвійному наголошенні в однині: род. *часу́* (Ганкевич, 120; Гануш, 335).

На ґрунті української мови флективна акцентуація в множині виникла не тільки в праслов'янських за походженням баритонованих іменниках *д- /jǫ-*основ чоловічого роду, а й у запозиченнях з кореневим наголосом. Вище вже наводилися форми множини запозичених іменників *дах*, *лан*, *смак*, *шлях* (див. с. 86—87), у яких флективна акцентуація під впливом форми місцевого однини на *-у* і при сприянні відмінкових форм множини поширилася на відмінкові форми однини. Іменники *дріт* (з п. ст. *drot*, *drót*), *кат* (з п. *kat*), *льоx* (з п. *loch*), *пан* (з п. *pan*),

скарб (з п. *skarb*), *цех* (з п. *sech*) також отримали на ґрунті української мови флективну акцентуацію в множині, зберігаючи, однак, у відмінкових формах однини кореневий наголос (нерідко крім форми місцевого однини на *-y*), пор.:

дротами (Рад., 1066); — *дроти*, *дротів*, *дротам*, *дротами*, *дротах* (Граам., 222), *дротэ*, *дротіў*, *дротам*, *дротамэ*, *дротах* (Клепикова, 40), *дроті*, *дротів*, *дротам*, *дротами*, *дротах* (УЛВН, 181);

каты (Бер., 124; Гал., 81; Кл., 35); *катов* (Рад., 1119); *о катых* (Кл., 35); — *кату*, *катів*, *катам*, *катами*, *катах* (Гануш, 329; УЛВН, 271);

люхы (Кл., 215); *в люхах* (Книж., 74); — *люхи*, *люхів*, *люхам*, *люхами*, *люхах* (Гануш, 328; Граам., 226), *люхі*, *люхів*, *люхам*, *люхами*, *люхах* (УЛВН, 317);

пáнове (Ур., 64, 70 — двічі), *пáны* (Сак., 39, 43; Ур., 71) і *панóве* (Філ., 13/1 зв., 48/4; Єв., 48, 206²; Льв., 266; Гал., 61 зв., 62 — тричі), *паны́* (Гал., 107 зв., 151 зв., 209 зв.), *пані́* (Кл., 108); *пáнов* (Філ., 4/3; Сак., 49; Євх., 4/1; Мог., 287), *пáнув* (Ур., 64), *до пáнов* (Коп. Каз., 116) і *панóв* (Філ., 5/3 зв., 6/4 зв., 7/4, 8/4 зв. та ін.; Єв., 50 зв. — двічі, 28 зв.², 83 зв.², 97 зв.², 100², 100 зв.²; Льв., 254, 257, 262; Рад., 39), *до панóв* (Єв., 2 зв.²; Кл., 202); *пáном* (Сак., 39; Льв., 249), *пáнум* (Ур., 49, 50, 51, 52, 55, 61, 64 — двічі, 65 — тричі, 66, 67, 68, 70 — двічі) і *панóm* (Філ., 8/1, 8/4 зв., 9/2, 10/3, 50/1 зв.; Єв., 102², 289 зв.²; Гал., 62; Кл., 122, 184); *пáны* — ор. (Філ., 49/4 зв.), *над ... пáнами* (Коп. Каз., 115) і *панáми* (Єв., 48 зв., 19², 333²; Мог., 284; Гал., 107 зв., 129 зв., 146, 223; Рад. Н., 16), *над панáми* (Гал., 61 зв., 111 зв., 176, 200); *на ... пáнах* (Сак., 46), *при пáнах* (Гр. Уж., 33 зв.); — *пані́* і *панóве* (Желех., 599; Верхратський, 1912, 46), *пані́*, *пані́в*, *панáм*, *панáми*, *панáх* (Ганкевич, 120; УЛВН, 407), *пані́*, *пані́в*, *панáм*, *панáми*, *панáх* (гал.) і *пáни*, *пáнів*, *пáнам*, *пáнами*, *пáнах* (півд.-сх.) (Гануш, 330), *пані́* і *панóве*, *пані́в*, *панáм*, *панáми*, *панáх* (Граам., 220), *пáнам* (Франко, XI, 433), *пані́*, *панáм*, *панáми* (Янув, 65), *паны́* і *панóве* (Верхратський, 1900, 67), *пáнóm*, *пáнум* (Верхратський, 1899, 64), *паны́*, род. *пану́ў*, дав. *пáн'ім*, ор. *панáми*, місц. *на пáн'іх*; *паны́*, ор. *панáми*, місц. *на пáн'іх* і *на панáх*; *паны́*, род. *пану́*, дав. *панáм*, ор. *панáми* (Панькевич, 189, 190, 192, 193, 195, 196), *панэ́* (Кобилянський, 51), *пані́* (Гладкий, 1929, 139; Гладкий, 1928, 126), *пáни* (Шевч., I, 333), *пáні́* (Потебня, 117);

скарбы (Остр. зб., 13; Отпис, 5/1, 7/3, 7/3 зв.; Кл. Остр., 219; Єв., 28 зв., 35, 68, 68 зв., 318 зв.²; Тр., 51; Моґ., 288 — двічі; Льв., 243, 251; Гал., 75, 235; Рад., 387, 608, 634, 635; Рад. Н., 49) і *скарбы́* (Рад., 510; Кл., 202); *скарбов* (Остр. зб., 45; Філ., 51/4 зв., 54/1 зв.; Єв., 28 зв., 35, 35 зв., 36 зв., 62 зв., 308²; Моґ., 288) і *скарбо́в* (Кл., 189); *скарбами* (Коп. Ом., 159; Льв., 237; Рад., 318, 414, 439) і з *скарба́ми* (Льв., 243); — *скарби*, *скарби́в*, *скарбам*, *скарбами*, *скарбах* (Грама., 222), *скарби*, *скарби́в* (Потебня, 117, 141), *скарби́*, *скарби́в*, *скарба́м*, *скарба́ми*, *скарба́х* (УЛВН, 603);

цехи́ (Кл., 115); *от цехов* (Філ., 52/4) і *цехо́в* (Кл., 115); — *цехи*, *цехи́в*, *цехам*, *цехами*, *цеха́х* (Голоск., 430), *цехи́*, *цехи́в*, *цеха́м*, *цеха́ми*, *цеха́х* (УЛВН, 697).

В іменниках *млин*, *цар*, *язи́к* окситонеза виникала, мабуть, одночасно у відмінкових формах однини і множини (при цьому слід мати на увазі, що в староукраїнській мові іменник *цар* у відмінкових формах множини зазнав впливу іменників ї-основ чоловічого роду, а тому тут в давніх українських пам'ятках зустрічається і кореневий наголос, а у формі називного множини на -іє — виключно кореневий), пор.:

млынí (Кл., 105, 199); *для млынoв* (Кл., 105), *до млынoв* (Кл., 188); *млынáми* (Кл., 105); — *млинí*, *млинíв*, *млинáм*, *млинáми*, *млинáх* (Ганкевич, 119; Гануш, 331; Грама., 220; УЛВН, 334);

царí (Остр. зб., 170 зв.; Отпис, 2/3 зв.), *царѣ́* (Коп. Ом., 161; Бер., 437; Гал., 61 зв., 100, 151 зв., 224) і *цáри* (Остр. зб., 3 зв.²), *цáриє* (Остр. зб., 109 зв.; Гал., 5 — тричі; Рад., 34, 145, 265, 316, 452, 509, 590, 624; Рад. Н., 57); *царей́* (Остр. зб., 113; Сак., 44; Коп. Каз., 111; Т. З., 89; Бар., 322 зв.; Рад., 3, 10, 250, 257, 296, 299 та ін.; Рад. Н., 54; Синопс., 41 зв.), *от царей́* (Остр. зб., 113; Рад., 234, 244) і *цáрей* (Єв., 189²); *царем* (Коп. Каз., 112; Гал., 111 зв.; Рад., 788, 900, 919) і *цáрем* (Єв., 10²); *царя́ми* (Гал., 24 зв., 146; Рад., 274, 503 — двічі, 505), *над царя́ми* (Гал., 200) і *над цáры* (Волк., 124), *цáрми* (Рад., 193); *царех́* (Коп. Каз., 115), *о ... царех́* (Остр. зб., 167 зв.), *в ... царя́х* (Рад., 976); — *царí*, *царíв*, *царя́м*, *царя́ми*, *царя́х* (Гануш, 331; Грама., 234; УЛВН, 695), *ў царáх* (Янув, 66), *царьoве*, род. *царю́в*, місц. *цáрьoх*, *царя́х* (Верхратський, 1899, 66, 67), дав. *цáр'йѹм*, місц. *на цáр'йах* (Панькевич, 206, 210);

язы́ци (Остр. б., 253 зв.; Отпис, 3/2; Тр., 61 зв., 71, 74, 81; Гал., 5, 14, 211 зв.; Бар., 213, 369 зв.; Рад., 130, 1085 — двічі), *язы́ки* (Остр. б., 5, 109, 253 зв.; Остр. зб., 21 зв.³; Єв., 21 зв.; Тр.,

5 зв., 57 зв.; Т. 3., 89; Гал., 17 зв., 23, 129 зв., 147 зв., 181; Бар., 64, 66, 66 зв., 82 — двічі; Рад. 1019 — двічі; Рад. Н., 2); *язьіков* (Остр. зб., 6 зв.; С. Зиз., 124; Єв., 167 — двічі; 94², 284 зв.²; Гал., 225 зв.; Бар., 66, 67, 417 зв.; Рад., 119, 129; Синопс., 2); *язьіком* (Отпис, 2/3; Єв., 17 зв.², 93 зв.² — двічі; Бар., 69 зв., 365 зв.), *к язьіком* (Бар., 307 зв.); *язьіки* — ор. (Бар., 66 зв., 82, 341; Рад., 129 — двічі, 130), *язьіками* (Єв., 94², 109 зв.², 310 зв.², 311²; Гал., 225 зв.; Рад., 104, 128); *в язьіцех* (Тр., 4/2, 59; Гал., 66 зв.; Бар., 64 зв., 65, 65 зв., 66 зв., 71, 71 зв. — двічі, 72 зв., 79, 84 зв.), *в язьіках* (Гал., 115 — двічі, 120 — двічі, 120 зв. — двічі, 121 — двічі, 121 зв., 185; Рад., 125; Книж., 51), *в ... язьіках* (Філ., 23/2 зв.; Отпис, 10/1; Єв., 172 зв.), *у ... язьіках* (Остр. зб., 6 зв.; Філ., 23/2 зв.); — *язьіки, язьіків, язьікам, язьіками, язьіках* (гал.) і *язьікі, язьіків, язьікám, язьіка́ми, язьіка́х* (півд.-сх.) (Гануш, 339, 340), *язьіки, язьіків, язьікам, язьіками, язьіках* (Грама., 220), *язьіки* (Франко, Х, 324, XII, 86), *язьіки* (Франко, Х, 91, 104; Л. Укр., II, 143), *язьіками* (Франко, XI, 7), *язьіки* (Шевч., I, 324), *язьікам* (Шевч., I, 346), *на всіх язьіках* (Шевч., I, 326), *язьікі, язьіків, язьікám, язьіка́ми, язьіка́х* (УЛВН, 722).

Іменник *верблюд* зустрічається в українській мові з флективним наголосом у множині так само рідко, як і в однині (див. с. 88), зберігаючи загалом первісну кореневу акцентуацію форм множини, пор.: *вельблюдди* (Остр. б., 5 зв., 17 зв.), *вельблюдды* (Остр. б., 10 — 4 рази, 10 зв. — двічі, 14, 15, 252, 252 зв.), *на вельблюдды* (Остр. б., 10 зв., 28 зв.), *вельбұды* (Рад. Н., 49); *вельблюд* — род. (Рад., 168), *вельблюддов* (Остр. б., 15, 254); *вельблюдом* (Остр. б., 10 — двічі) і *вельблюдóm* (Остр. б., 10 — двічі, 10 зв., 112); — *вельблюдди, вельблюддів, вельблюддам, вельблюддами, вельблюддах* (Гануш, 339), *верблюдди, верблюддів, верблюддам, верблюддами, верблюддах* (УЛВН, 67).

Слід зазначити, що в українській мові деякі баритоновані іменники *o- /jō-*основ чоловічого роду вживаються у формі називного відмінка множини з флексією *-ове* (під впливом іменників *й-*основ). Цій формі властива коренева або флективна акцентуація у відповідності до акцентуації інших відмінкових форм множини, проте нерідко флективна акцентуація має місце і тоді, коли інші відмінкові форми множини характеризуються кореневим наголосом (акцентуацію інших форм множини див. вище), пор.: *брatóве* (Панькевич, 189; Ващенко, 133); *віхрове* (Тр., 11

зв.); *вітрóве* (Огоновський, 125); *вну́кове* (Єв., 246²) і *внуко́ве* (С. Зиз., 129); *д'ідóве* (Вашенко, 133); *лино́ве* (у піснях) і *лині́* (Верхратський, 1912, 43, 46); *сватóве* (Верхратський, 1912, 46 — у піснях; Верхратський, 1900, 67; Панькевич, 189; Вашенко, 133; Голоск., 360), *сватóви* (Шило, 119); *хл'ї́бве* (Огоновський, 125, 127).

Зрідка в українській мові зустрічаються форми називного — знахідного відмінків множини досліджуваних іменників з флексією *-а* (під впливом іменників *δ*-основ середнього роду) [ІУМ, 102; Керницький, 56; Матвіяс, 126]. Наголос при цьому такий же, як і в паралельних формах з флексією *-и*: *д'їма* (Отпис, 4/3 зв.) і *д'їмы* (Отпис, 2/4 зв.); *п'єрста* і *п'єрсты* (Верхратський, 1899, 65); *хл'їба́* “злакові рослини” і *хл'їбі́* “випечений продукт” (Бандрівський, 61; Вашенко, 134), *хлїба́* “злакові рослини” і *хлїбі́* “випечений продукт” (УЛВН, 690). В Острозькій біблїї (1581 р.) іменник *край* вживається в називному і знахідному відмінках множини виключно з флексією *-я*, що зумовлено, очевидно, впливом церковнослов'янської мови, в якій закінчення *-а* було властиве формі знахідного відмінка множини іменників *јѡ*-основ чоловічого роду. Згадана форма називного — знахідного множини іменника *край* характеризується в Острозькій біблїї кореневим наголосом (як і інші відмінкові форми множини цього іменника, див. на с. 95): *кра́я* — наз. мн. (Остр. б., 43 — двічі), *на кра́я* (Остр. б., 68), *в вся́ кра́я* (Остр. б., 68).

Двоїна

У давніх українських пам'ятках і в сучасних говорах ще зустрічаються форми називного — знахідного і давального — орудного відмінків двоїни баритонованих іменників *δ*-/*јѡ*-основ чоловічого роду (форма родового — місцевого двоїни — лише в давніх пам'ятках), причому з первісним кореневим наголосом: *дв́а бр́ата* (Рад., 516; Синопс., 48, 50 зв.), *оба́ бр́ата* (Остр. б., 5 зв., 142), *бр́атома* — дав. (Остр. б., 4 зв. — двічі, 132 — двічі; Гал., 94 зв.), *пов'є́да об'є́ма бр́атома* (Остр. б., 4 зв.), *бр́ата*, род. — місц. *бр́ату*, дав. *бр́атома* (Гр. См., 7/7—7/7 зв.), — *чті́ри бр́ата* (Грам., 204), *два́ бр́ата* (Кобилянський, 52); *(два) ві́тра* (Грам., 211); *два́ плу́га* (Кобилянський, 52); *в хл'ї́ба* (Остр. б., 56), — *два хл'ї́ба* (Януб, 63), *два ... хл'ї́ба* (Приступа, 44); *два́ язýка* (Остр.

б., 11). Якщо баритоновані іменники змінили кореневу акцентуацію форм однини і множини на флективну, то це ж саме відбулося і в формах двоїни: *два млинá* (Бандрівський, 61), *два млáна* (Кобиланський, 52).

У деяких південно-західних говорах стара форма орудного двоїни досліджуваних іменників зрідка вживається в значенні орудного множини. Характерно, що ця форма завжди має флективний наголос (на першому голосному флексії) незалежно від акцентуації всіх інших відмінкових форм однини і множини: *языкóма* (Верхратський, 1899, 64), але *языкови*— дав. одн. (Верхратський, 1899, 66); *ястрыбóма* (Верхратський, 1899, 67), але кореневий наголос в усіх інших відмінкових формах множини (див. на с. 97—98).

В українській мові форми двоїни іменників *ǫ-/jǫ-*основ чоловічого роду були витіснені формами множини при числівниках *два, три, чотири*. Процес витіснення розпочався ще на ґрунті давньоруської мови (ІУМ, 61; Бевзенко, 94—95). Переважна більшість баритонованих іменників на той час характеризувалася кореневим наголосом в однині і множині. Такий наголос, природно, мали форми множини іменників і при числівниках *два, три, чотири*, пор. свідчення давніх пам'яток:

«Євангеліє учителное» (1616 р.): *двá брáты* (6 зв.², 7 зв.²), *чотыры брáты* (256 зв.²), *дво́х брáтов* (6 зв.², 8², 108²), *пять брáтов* (127 зв.², 134 зв.²), з *и́ншими брáты* (256 зв.²), *брáтами* (26), *о брáтах* (134 зв.² — двічі);

«Ключ разумѣнія» І. Галятовського: *чтыры вѣтры* (218), *вѣтры* (53 — 4 рази, 53 зв., 156), *вѣтров* (18 зв.), з *вѣтрами* (57);

«Меч духовный» Л. Барановича: *три хлѣбы* (79 зв. — двічі), *о три хлѣбы* (79 зв.), *хлѣбы* (139 зв., 144, 389), *хлѣбов* (30, 138, 140 зв.), *хлѣбом* (143 зв.), *хлѣбы* — ор. (139 зв.), *при сіх хлѣбѣх* (138 зв.), *в ... хлѣбах* (140 зв.).

З часом більшість баритонованих іменників отримала на ґрунті української мови флективну акцентуацію в множині. Проте тільки в частині говорів (переважно південно-західних) флективна акцентуація поширилася і на форму називного — знахідного множини іменників при числівниках *два, три, чотири*, пор.: *двá браті́* (Льв., 250), — *браті́ два* (Франко, XI, 481), (*три*) *брáті́* (АУМ, I, карта № 149); *на часы́ три́* (Остр. б., 253), *часы́* — мн. (Остр. б., 238), *по вся часы́* (Остр. б., 33 зв. — двічі,

46 зв.). У більшості говорів (переважно південно-східних) форма називного — знахідного множини іменників при числівниках *два, три, чотири* продовжувала зберігати кореневий наголос, пор.: *три б́рати*, але мн. *браті́* (Гладкий, 1929, 139), *два б́рати*, але мн. *браті́* (Гладкий, 1928, 126; УЛВН, 54), *два б́рати* (Котл., 238 — двічі), але мн. *браті́* (Котл., 128, 202), *три б́рати* (Шевч., II, 13); *під чоті́ри ві́три*, але мн. *ві́три* (Погр., 101); *два гра́би*, але мн. *грабі́* (УЛВН, 141); *два гра́ди*, але мн. *граді́* (УЛВН, 141); *два ді́ми*, але мн. *димі́* (Погр., 145); *два ді́ди*, але мн. *діді́* (УЛВН, 162); *два за́ди*, але мн. *заді́* (УЛВН, 207); *два клі́ни*, але мн. *кліні́* (УЛВН, 278; Погр., 253); *два колодя́зі*, але мн. *колодязі́* (УЛВН, 283); *два плу́ги*, але мн. *плугі́* (УЛВН, 461); *два ну́пи*, але мн. *ну́пі* (УЛВН, 538); *два сва́ти*, але мн. *сваті́* (УЛВН, 592); *два сі́ри*, але мн. *сірі́* (УЛВН, 600); *два ті́ни*, але мн. *тині́* (УЛВН, 648); *два хлі́би*, але мн. *хлібі́* (УЛВН, 690); *два я́вори*, але мн. *яворі́* (УЛВН, 721); *два я́сени*, але мн. *ясені́* (УЛВН, 723); *два я́струби*, але мн. *яструбі́* (УЛВН, 723). Це значить, що тільки в говорах першого типу форма називного — знахідного множини іменників при числівниках *два, три, чотири* зберегла зв'язок із звичайною формою називного — знахідного множини (без числівників *два, три, чотири*), а в говорах другого типу такий зв'язок був утрачений: колишня форма називного — знахідного множини іменників при числівниках *два, три, чотири* пов'язувалася тут уже з відмінковими формами однини і сприймалася як своєрідна конструкція іменника з відповідними числівниками.

Той факт, що в сполученнях іменників *д- / ж-основ* чоловічого роду з відповідними числівниками наголос іменників припадає на кореневий склад, а не на флексію (як у множині), Л.А. Булаховський пояснює інакше. Він припускає, що в конструкціях з числівниками *два, три, чотири* виступає не форма називного — знахідного множини іменників *д- / ж-основ* чоловічого роду, а форма називного — знахідного двоїни (з флексією, отриманою від іменників *й-основ*) [Булаховський, II, 285].

Баритоновані іменники *д- / ж-основ* чоловічого роду, які на ґрунті давньоруської або української мови отримали флективну акцентуацію в однині і множині, у сполученнях з числівниками *два, три, чотири* характеризуються флективним наголосом як у південно-західних говорах української мови, так і в північних та

південно-східних, оскільки і збереження зв'язку з формою називного — знахідного відмінків множини, і пов'язання з відмінковими формами однини веде до флективної акцентуації іменника в сполученнях з відповідними числівниками, пор.: *три царѣ* (Гал., 150), суч. літ. *два млинї, два царї, два язикї*. Характерно, що в староукраїнській мові іменник *цар*, який під впливом іменників *ї*-основ чоловічого роду отримав форму називного відмінка множини на *-їє* (завжди з кореневим наголосом), вживається з цією формою (і з кореневим наголосом) також у сполученнях з числівниками *два, три, чотири*, якщо такі сполучення виступають у реченні підметом, пор.: *два царїє* (Рад., 776), *царїє* — наз. мн. (Рад., 34, 145, 265, 316, 452, 509, 590, 624).

ОКСИТОНОВАНІ ІМЕННИКИ

О д н и н а

З окситонованих іменників *ѡ-/јѡ*-основ чоловічого роду (див. с. 81) первісну флективну акцентуацію відмінкових форм однини досить послідовно зберігають в українській мові іменники *бич, вуж (уж), грїх, живїт, їж, кіл, кїнь, кіт, кіш, ключ, козєл, комар, король, корч, котєл, крит, меч, м'яч, нїж, овєс, орєл, осєл, пес, піп, плащ, прищ, сніп, сон, стовп, хвіст, хлів, хребєт, хрест, хрящ, чїп, шов*, пор.:

бичєм (Остр. б., 163 зв.; Гал., 170 зв.); — *бич*, род. *бича* (Гануш, 331; Грам., 234; Лисенко, 32; Грінч., I, 59; УЛВН, 45);

грѣха (Остр. б., 38 зв., 39, 45 зв. — двічі, 46 — 6 разів, 62, 62 зв., 70 — двічі та ін.; Остр. зб., 13; С. Зиз., 49, 189, 193; Фїл., 48/2 зв.; Отпис, 3/2; Єв., 7, 14, 14 зв., 29, 29 зв., 32, 51 зв., 63 зв., 88 зв. та ін.; Тр., 5/2, 23 зв., 26, 29 зв. та ін.; Коп. Каз., 123; Бер., 356; Т. З. 93; Волк., 97; Мог., 288; Гал., 12 зв., 13 — тричі, 31, 31 зв., 106 та ін.; Бар., 14, 32 зв., 55 зв., 97, 124 та ін.; Рад., 123, 172, 186, 454, 723 — 4 рази та ін.; Тупт., 32; Кл., 19, 36, 55, 90, 91, 177), *без грѣха* (С. Зиз., 188), *для грѣха* (Єв., 54 — двічі), *до грѣха* (Тр., 27 зв.; Бар., 38; Рад., 47; Тупт., 37, 42 зв.; Кл., 87), *з грѣха* (Єв., 6 зв., 59 зв.), *от грѣха* (Єв., 17, 17 зв., 55 зв., 64 зв.; Коп. Ом., 149; Гал., 20, 49; Бар., 33; Рад., 166, 179, 182; Рад. Н., 8, 60; Тупт., 57), *грѣху* — род. (Бер., 395; Гал., 149, 162; Рад., 179), *для грѣху* (Гал., 106), *до грѣху* (Рад., 47, 164), *з грѣху* (Бер., 394; Рад. 179); *от грѣху* (Рад., 178); *грѣху* — дав. (Бар., 105

255 зв.); *грѣхом* (Остр. зб., 30); *в грѣсѣ* (Єв., 7, 45), *о грѣсѣ* (Остр. зб., 81; Тупт., 28), *в грѣху* (Над., 181); — *грѣх*, род. *грѣха* (Ганкевич, 119; Гануш, 331; Грінч., I, 328; УЛВН, 144), *грѣх*, род. *грѣха* і *грѣху* (Грама., 222), *грѣх*, род. *грѣху* (Верхратський, 1912, 42), *на гр'іс"і* і *на гр'іху* (Бандрівський, 57), *на гр'іх*, род. *гр'іха* (Клепикова, 42);

живѣт “життя” (Отпис, 6/1 зв.; Єв., 32, 63, 66; Тр., 6, 55, 74 зв.; Сак., 41 — двічі; Коп. Каз., 122, 125; Коп. Ом., 150, 160, 162 та ін.; Волк., 119; Євх., 4/1; Мог., 281, 282, 288; Слав., 447; Гал., 76; Синопс., 86), *в живѣт* (Остр. зб., 60²; Єв., 20 зв., 26 зв.); *животá* (Остр. б., 150 зв., 165, 215; Остр. зб., 47 зв.²; Філ., 9/4; Отпис, 6/2; Єв., 5, 12 зв., 23, 38 зв., 63; Тр., 2/3, 3/4 зв., 24, 48 зв.; Сак., 47, 48; Коп. Каз., 112, 115, 117, 120 — тричі, 122, 125; Коп. Ом., 147, 152, 160, 161 та ін.; Т. З., 103, 109 — двічі, 118; Волк., 112, 121; Мог., 282 — двічі, 285 — двічі; Гал., 30 зв.; Рад., 84), *от животá* (Коп. Ом., 151), *за животá* (Сак., 42); *в животѣ* “у животі” (Бер., 238; Слав., 482), *в жывотѣ* (Кл., 44); — *живіт*, род. *животá* (Желех., 221; Ганкевич, 119; Гануш, 342; Грама., 221; Грінч., I, 481; УЛВН, 197), *живѣт* “життя”, род. *животá* (Грама., 220);

ійж, род. *ійжá* (Онишкевич, I, 330), *ож*, род. *ожа* (Лисенко, 143);

кіл, род. *коlá* (Головацький, 57; Желех., 345; Ганкевич, 119; Гануш, 333; Грама., 221; Грінч., II, 243; УЛВН, 276), *к'іл*, род. *коlá* (Клепикова, 42);

коня (Синопс., 15 зв.; Книж., 10, 11, 12, 21, 22), *з коня* (Коп. Каз., 119; Синопс., 87 зв., 91), *с коня* (Бер., 117, 125; Гал., 50; Синопс., 57 зв., 89, 94), *коня* — зн. (Т. З., 88, 108; Слав., 431, 484; Рад., 195; Синопс., 32, 91, 98; Книж., 13, 14, 16, 18, 20, 21, 23 та ін.), *на коня* (Остр. б., 168 зв.; Гал., 183; Бар., 106 зв.; Рад., 57 — двічі, 279, 760, 781 — двічі; Рад. Н., 61, 63; Синопс., 63 зв., 87 зв.); *коню* — дав. (Кл., 93, 133); *конѣм* (Гал., 62); *на коні* (Бер., 35; Т. З., 89), *на конѣ* (Тупт., 27), *на ... конѣ* (Синопс., 90 зв.), *на коню* (Рад. Н., 45); *конь*, род., зн. *коня*, дав. *коню*, *конѣви*, ор. *конѣм*, місц. *коні* (Гр. Зиз., 34); — *кінь*, род. *коня* (Желех., 345; Ганкевич, 120; Гануш, 336; Грама., 235; Потєбня, 117; Грінч., II, 245; УЛВН, 277), *кінь*, род. *конѣ*, *коня* (Верхратський, 1912, 42), *к'ін'*, род. *кон'і'* (Янув, 62), род. *кун'ѣ* (Шило, 86), *кінь*, род. *конѣ* (Верхратський, 1900, 65), *кун'*, род. *кѣн'á* (Брох, 85), *кін'*, род.

кон'е (Кобилянський, 51), *к'ін'*, род. *кон'е* (Клепикова, 45), род. *кон'а* (Отроковський, 71, 72), *кон'а* (Ващенко, 79, 81);

кіт, род. *котá* (Желех., 346; Ганкевич, 119; Гануш, 333; Грам., 221; Грінч., II, 246; УЛВН, 277), *к'іт*, род. *котá* (Янув, 62);

кошá (Синопс., 105), *от кошá* (С. Зиз., 107); *в кошí* (Остр. б., 38 зв.); — *кіш*, род. *кошá* (Желех., 347; Грам., 235; Грінч., II, 247; УЛВН, 277), але *кіш*, род. *кóшá* (Гануш, 334);

ключá (Остр. б., 222; Остр. зб., 45; Гал., 164; Бар., 12 зв., 339 зв.; Рад., 1057); *з ключém* (Кл., 123); — *ключ*, род. *ключá* (Ганкевич, 119; Гануш, 331; Грам., 234; Грінч., II, 254; УЛВН, 279);

козél (Остр. б., 45 зв., 52 зв. — двічі; Слав., 459); *козlá* (Остр. б., 45 зв., 48 зв., 52 зв. — 5 разів та ін.; Тр., 70); — *козél*, род. *кізlá* (Желех., 356), *козél*, род. *козlá* (Грінч., II, 265; УЛВН, 281);

комáр (Слав., 459; Бар., 133 зв.); *комарá* (Бар., 133 зв.); — *комáр* (Желех., 361; Верхратський, 1899, 27), *комáр*, род. *комарá* (Грам., 235; УЛВН, 284), *комáр'*, род. *комар'е* (Клепикова, 42), *комáрь*, род. *комаря* (Грінч., II, 275); але *кóмарь* (Верхратський, 1899, 27);

корóль (Філ., 18/4 зв., 51/1 зв. — двічі; Єв., 122²; Бер., 301, 359; Льв., 234 — 5 разів, 236, 238 та ін.; Синопс., 63, 105 зв., 110, 111); *короля* (Філ., 3/3 зв., 6/1, 8/3, 18/4 зв., 53/1 та ін.; Коп. Ом., 167; Бер., 389; Синопс., 60, 67 зв., 105 зв.), *до короля* (Філ., 6/1; Синопс., 107 зв., 108), *за короля* (Філ., 51/1; Отпис, 9/2; Єв., 222 зв.²), *на короля* (Льв., 264), *через короля* (Філ., 6/1); — *корóль* (Желех., 367), *корóль*, род. *короля* (Головацький, 58; Ганкевич, 119; Гануш, 337; Грам., 234; Грінч., II, 286; УЛВН, 292), *корóль*, род. *корольá* (Отроковський, 72);

корч, род. *корчá* (Грам., 234; Лисенко, 104; Грінч., II, 288; УЛВН, 292), *корч*, род. *корч'е* (Клепикова, 44);

котéл (Зиз. Л., 53), *в котéл* (Гал., 80 зв. — двічі); *с котlá* (Тр., 32 зв.); *в котлѣ* (Бар., 102 зв.); — *котéл* (Желех., 371), *котéл*, род. *котlá* (Ганкевич, 119; Гануш, 341; Грінч., II, 292; УЛВН, 293), *котéл*, род. *кітlá* (Грам., 221);

крестá (Отпис, 9/4 зв.; Єв., 40 зв., 41, 60, 132 зв., 1², 4 зв.² — двічі, 308 зв.²; Т. З., 117; Мог., 271, 272, 273 — 5 разів, 274 — тричі, 275 — двічі, 276 — тричі та ін.; Гал., 232 зв., 236 зв. — тричі, 237, 238, 238 зв., 239 зв. — двічі, 240 — двічі; Бар., 105 зв.; Рад. Н., 18; Синопс., 123), *без крестá* (Рад. Н., 18), *для крестá*

(Т. 3., 117), *до крестá* (Єв., 65 зв., 115; Гал., 239 зв.; Бар., 386; Рад., 35), *з крестá* (Єв., 64 зв. — двічі; Гал., 240 зв. — тричі), *с крестá* (Гал., 94 зв.; Бар., 353, 449 зв.; Рад., 36), *со крестá* (Рад., 36), *от крестá* (Гал., 237); *к кресту́* (Т. 3., 102); *на крестѣ́* (Остр. зб., 232); — *крест*, род. *крестá* (Ганкевич, 119; Гануш, 331), *хрест*, род. *хрестá* (Грам., 220; Грінч., IV, 413; УЛВН, 693);

кріт, род. *кратá* (Грінч., II, 310; УЛВН, 298);

мечá (Остр. б., 100 зв., 102 — 4 рази, 111 — двічі, 120 зв., 151, 255, 256 зв. та ін.; Єв., 249 зв.²; Тр., 71 зв.; Волк., 103; Мог., 277; Гал., 244 зв.; Бар., 16, 69, 174, 362; Рад., 55, 64, 313, 404 та ін.; Тупт., 30 зв.), *без мечá* (Кл., 123), *до мечá* (Бар., 33 зв.; Рад., 335), *от мечá* (Остр. б., 247; С. Зиз., 92; Єв., 119 зв.², 205² — двічі, 346², 347²; Льв., 265; Гал., 95 зв.; Рад., 313, 381; Рад. Н., 49, 59; Синопс., 95 зв.; Кл., 29), *от ... мечá* (Єв., 327²; Бар., 16; Рад., 370) і *ни мѣча* (Тупт., 48); *мечу́* — дав. (Отпис, 12/3 зв.; Рад., 1077); *мечѣм* (Остр. б., 12 зв., 32, 33, 35 зв., 58; Філ., 8/3 зв.; Єв., 80 зв.²; Тр., 58), *з мечѣм* (Кл., 123); *на мечі́* (Рад., 104), *в мечу́* (Рад., 130); — *меч*, род. *мечá* (Ганкевич, 119; Гануш, 331; Грам., 234; УЛВН, 329), *меч* і *міч*, род. *мечá* (Грінч., II, 421), але *мѣча* (Л. Укр., I, 337), *мѣчем* (Франко, XI, 487);

м'яч, *мяч*, род. *м'ячá*, *мячá* (Грінч., II, 459), *м'яч*, род. *м'ячá* (УЛВН, 342);

ножá (Остр. б., 110 зв., 199 — двічі; Рад., 273; Кл., 14); *ножѣм* (Єв., 20; Гал., 43, 71; Рад., 272); — *ніж*, род. *ножá* (Головацький, 60; Желех., 529; Ганкевич, 119; Гануш, 331; Грам., 228, 235; Грінч., II, 566; УЛВН, 372);

овѣс (Слав., 479, 521); *овсá* (Книж., 19); — *овѣс*, род. *вівсá* (Желех., 552; Ганкевич, 119; Гануш, 341; Грам., 221; Біл.-Нос., 256; Грінч., III, 34; УЛВН, 387), *вовѣс*, род. *вівсá* (Верхратський, 1912, 42), *овѣс*, род. *вувсá*, *вѡвсá*, *вівсá* (Верхратський, 1899, 16), *овѣс* і *вовѣс*, род. *ўвсá*, *ўўвсá* (Брох, 84), *овáс*, род. *виўсá* (Клепикова, 47);

орѣл (Остр. б., 95 зв., 276; Тр., 4 зв., 67; Бер., 241, 337, 389, 468; Слав., 479; Гал., 49 зв., 76 зв., 110 зв., 142 зв., 190, 210, 249 зв.; Бар., 5 зв., 419, 419 зв.; Рад., 31 — двічі, 40, 96, 491, 852; Тупт., 79 зв.); *орлá* (Остр. б., 87 — двічі, 244 зв.; Тр., 54, 59 зв., 60 зв.; Бер., 400; Гал., 18 зв., 76, 123 зв. — двічі, 210; Бар., 272 — тричі, 419; Рад., 95, 96 — двічі, 248, 357 — двічі; Тупт., 79 зв. — двічі), *до ... орлá* (Рад., 31, 32) і *орла* (Гал., 249 зв.); *к орлу́* (Остр.

б., 244 зв.); — *орѣл*, род. *орлѣ* (Головацький, 62; Ганкевич, 120; Гануш, 341; Грінч., III, 62; УЛВН, 398), *орѣл*, род. *орлѣ* і *вірлѣ* (Желех., 575), *орѣл*, род. *вірлѣ* (Грам., 221; Верхратський, 1899, 63), *ворѣл*, род. *вірлѣ* (Верхратський, 1900, 64), *ворѣл* (Верхратський, 1900, 64), *орѣл*, род. *вурлѣ*, *вѣрлѣ*, *вірлѣ*, *орьлѣ* (Верхратський, 1899, 16, 63), *орѣл'*, род. *орел'а* (Верхратський, 1899, 63), *орѣл* і *ворѣл*, род. *урлѣ* (Брох, 84), *орѣл* (Вашенко, 63, 76, 86), але *орѣл*, род. *орѣла* (Верхратський, 1899, 63), *вѣрел*, род. *вѣрла* (Верхратський, 1900, 64);

осѣл (Остр. б., 35 зв., 72, 82 зв. — двічі, 164 — двічі, 266 зв.; Остр. зб., 31 зв.²; Зиз. Л., 64 — двічі; Єв., 107, 152 — двічі, 273²; Бер. В., 60; Бер., 441 — двічі; Бар., 297 зв., 299; Рад., 943); *ослѣ* (Остр. б., 34 зв., 164, 275 зв.; Єв., 161², 165 зв.²; Гал., 131; Бар., 269, 296 зв., 297 зв.; Рад., 691, 761), *на ослѣ* (Рад., 691, 759); *ослѹ* — дав. (Бар., 297 зв.); — *осѣл*, род. *ослѣ* (Ганкевич, 120; Гануш, 341; Грам., 209, 221; Грінч., III, 65; УЛВН, 400), але *осѣл*, род. *ослѣ* (Желех., 577);

псѣ (Слав., 511; Рад., 58, 1029; Кл., 30, 136; Книж., 72); *псѹ* — дав. (Кл., 44), *псѣви* (Кл., 31 — двічі); — *пес*, род. *пса* (Желех., 629; Гануш, 331; Грам., 221; Грінч., III, 147; УЛВН, 439), род. *пса* (Панькевич, 183), *пѣс*, род. *пса* (Клепикова, 42);

попѹ — дав. (Остр. зб., 176 зв.); — *пип*, род. *попѣ* (Желех., 653; Ганкевич, 119; Гануш, 333; Грам., 221; Біл.-Нос., 281; Грінч., III, 187; УЛВН, 456), род. *попѣ* (Панькевич, 183);

плащѣм (Отпис, 9/1); — *плащ*, род. *плащѣ* (Ганкевич, 119; Гануш, 331; Грінч., III, 193; УЛВН, 458);

прищ, род. *прищѣ* (Грам., 234; Грінч., III, 454; УЛВН, 515);

снопѹ — дав. (Остр. б., 17 зв.); — *снѣп*, род. *снопѣ* (Желех., 891; Ганкевич, 119; Гануш, 333; Грам., 221; Грінч., IV, 162; УЛВН, 613), але *снѣп*, род. *снопа* (Гануш, 329);

снѣ (Остр. б., 267; Єв., 86), *от снѣ* (Єв, 102 зв.; Гал., 41 зв., 134; Бар., 373; Кл., 89), *снѹ* (Кл., 89), *от снѹ* (Гал., 95, 152), *от ... снѹ* (Кл., 89); *снѣм* (Мог., 288 — двічі; Кл., 89); *в снѣ* (Остр. б., 72 зв., 73; Мог., 288), *в снѹ* (Кл., 89, 100); — *сон*, род. *снѹ* (Желех., 895; Грам., 223; УЛВН, 615), *сон*, род. *сна* (Гануш, 331; Клепикова, 42), *сон*, род. *сна* і *снѹ* (Грінч., IV, 167), *сон*, род. *снѹ* і *сна* (Вашенко, 95);

столпѣ (Остр. б., 114 зв., 115 — двічі, 158, 184 зв., 221 зв.; Гал., 23, 168 зв.; Бар., 173; Рад., 366), *до столпѣ* (Остр. б., 115;

Волк., 102; Бар., 447 зв.; Рад., 1048), з *столна́* (Рад., 333), из *столна́* (Бар., 173 зв.), у *столна́* (Волк., 102, 103, 104; Гал., 75, 77 зв.; Бар., 51, 344, 444 зв., 448, 450 зв.; Рад., 35); *столну́* — дав. (Остр. б., 37 — тричі, 37 зв. та ін.), к *столну́* (Тупт., 54); *столно́м* (Єв., 75 зв.² — двічі; Євх., 3/1 зв.), за *столно́м* (Рад. Н., 13), за *тѣм столно́м* (Гал., 166) і *сто́лном* (Гал., 168 зв.; Рад., 26); в *столнѣ́* (Гал., 1), на *столнѣ́* (Рад., 197) і в *сто́лнѣ́* (Остр. б., 235 зв.); — *стовп*, род. *стовпа́* (Граам., 221; Грінч., IV, 207; УЛВН, 629), *стовб*, род. *стовба́* (Грінч., IV, 207), але *стовб*, род. *стовба́* (Гануш, 334), до *стѡвна* (Франко, XII, 158, 360, XIII, 108), *стѡвном* (Франко, XII, 61);

ужа́ (Зиз. Л., 63; Єв., 215 зв.² — тричі, 216² — двічі; Гал., 123 зв. — двічі, 157 зв. — двічі, 238 зв. — тричі; Рад., 688 — двічі; Рад. Н., 23 — двічі), до *ужа́* (Гал., 157 зв.; Рад., 453), от *ужа́* (Гал., 12 зв., 49 зв.), от *вужа́* (Книж., 61), в *ужа́* (Гал., 13, 158; Рад., 180, 611), на *ужа́* (Єв., 215 зв.²; Рад., 454); *ужѣвъ́* (Гал., 158 зв.); *ужѣм* (Гал., 158 — двічі); — *вужа́* (Франко, XI, 223 — двічі, 225), *вужь*, род. *вужа́* (Верхратський, 1912, 42), *ужа́* (Глібов, 49), *уж*, род. *ужа́* (Грінч., IV, 321), *вуж*, род. *вужа́* (Грінч., I, 259; УЛВН, 123), але *вуж*, род. *вужа́* (Граам., 234);

хвоста́ (Книж., 12, 19), до ... *хвоста́* (Синопс., 41 зв.), з *хвоста́* (Книж., 70), *коло хвоста́* (Книж., 68); *хвостом* (Коп. Ом., 168 — двічі); — *хвіст*, род. *хвоста́* (Желех., 1036; Гануш, 333; Граам., 221; Грінч., IV, 393; УЛВН, 689), *фіст*, род. *фоста́* (Клепикова, 42);

до *и́шого хлѣва́* (Книж., 64); — *хлив*, род. *хлива́* (Граам., 221; Грінч., IV, 402; УЛВН, 691);

хребѣт (Остр. б., 276; Бер., 318; Гал., 63 зв.; Рад., 1073; Тупт., 38 зв.), за ... *хребѣт* (Книж., 46), на *хребѣт* (Бар., 438 зв. — двічі); *хребта́* (Бар., 438 зв.), от *хребта́* (Остр. б., 45); на *хребтѣ́* (Бар., 438 зв.); — *хребѣт*, род. *хребта́* (Желех., 1045; Ганкевич, 120; Граам., 221; Грінч., IV, 412; УЛВН, 693), *хребѣт*, род. *хребта́* (Гануш, 341);

хрящ, род. *хряща́* (Грінч., IV, 417; УЛВН, 694);

чип, род. *чопа́* (Желех., 1073; Граам., 221; Біл.-Нос., 390; Грінч., IV, 465; УЛВН, 705);

шев, род. *шеву́* (Желех., 1086; Граам., 223), *шов*, род. *шва́* (УЛВН, 715).

У цілому ряді українських говорів кореневий наголос в однині отримали іменники *бик*, *дрізд*, *кут*, *скот* (*дрізд* — у південно-західних говорах, *кут* — у південно-східних), пор.:

бик, род. *бика́* (Верхратський, 1912, 42; УЛВН, 45), *бек*, род. *ба́ка* (Клепикова, 42), але *бик*, род. *бика́* (Ганкевич, 120; Грінч., I, 55), *бик*, род. *бика́* (Гануш, 335);

дрозд, род. *дрозда́* (Грінч., I, 446), *дрізд*, род. *дрозда́* (Грінч., I, 445; УЛВН, 181), але *дрозд*, род. *дрозда* (Гануш, 330, 331; Грам., 219; Клепикова, 43);

кут, род. *кута́* (Грам., 220; УЛВН, 303), але *кут*, род. *кута́* (гал.) і *ку́та* (півд.-сх.) (Гануш, 334), *кут*, род. *ку́та* (Грінч., II, 332);

скота́ (Остр. б., 5 зв. — двічі, 34 зв., 69 зв., 76 зв., 205, 215, 238 зв.), *до скота́* (Остр. б., 30, 31, 59, 76 зв.), *от скота́* (Остр. б., 21, 44 зв., 49) і *ско́та* (Остр. б., 3; Отпис, 8/3 зв.), *до ско́та* (Остр. б., 3, 3 зв., 29), *ско́ту* — род. (Єв., 156 зв.²); *скоту́* — дав. (Остр. б., 15 зв.) і *ско́ту* (Остр. б., 57); *скотом* (Остр. б., 5 зв., 77) і з *ско́том* (Єв., 151 зв.); — *скот*, род. *скота́* (Гануш, 333), *скота́* (Котл., 175), але *скот*, род. *ско́ту* (Гладкий, 1928, 125; Погр., 527), *скот*, род. *ско́та* (Грінч., IV, 141).

Іменники *дощ* та *ум* у сучасних українських говорах (і в літературній мові) вживаються в однині виключно з флективним наголосом, проте в давніх українських пам'ятках вони нерідко зустрічаються з кореневою акцентуацією, пор.:

дождя́ (Остр. зб., 9), *дождю́* — род. (Рад., 544 — двічі), *дожчу́* (Гал., 88), *от дожчу́* (Бер., 467), з *дощу́* (Книж., 10) і *от ... дожда́* (Рад., 533), *дожду́* — род. (Рад., 256), *от дожду́* (Рад., 533), *от ... дожду́* (Рад. Н., 49); *доще́м* (Книж., 91) і *дожде́м* (Тупт., 87), с ... *дожде́м* (Синопс., 118), *дожде́м* (Рад. Н., 49); *по ... дожчи́* (Коп. Каз., 117 — двічі) і *о ... дождѣ́* (Бар., 409 зв.), *на дощѣ́* (Книж., 83); — *дощ*, род. *дощу́* (Желех., 203; Ганкевич, 119; Гануш, 331; Грам., 236; Грінч., I, 438; УЛВН, 179), *дощ*, *дорщ*, род. *дощу́*, *дорщу́* (Верхратський, 1912, 42), *дощѣ́*, род. *дожджю́* і *дожжю́* (Верхратський, 1899, 65), *дошч*, род. *дошчу́** (Клепикова, 42);

ума́ (Отпис, 1/4; Тр., 1/4, 1/4 зв., 4 зв. — двічі, 22 зв., 27 зв., 29 зв., 60 зв., 76 зв.; Т. З., 87, 105; Бар., 352 зв., 372 зв.; Тупт., 30, 31 зв., 32; Кл., 58), *без ума́* (Слав., 425), з *ума́* (Книж., 9, 84), *із ума́* (Кл., 68), *от ума́* (Отпис, 4/3 зв.); *уму́* — дав. (Тр., 7); *умом* (Тр., 1/3 зв., 1/4, 1/4 зв.; Т. З., 104) і *умом* (Т. З., 114 — двічі; Тупт., 29); *в умѣ́* (Тр., 1/2 зв.), *в том умѣ́* (Тр., 22), *при умѣ́* (Тр., 22); — *ум*, род. *ума́* (Гануш, 332; Грінч., IV, 336).

Випадки кореневої акцентуації в українській мові відмінкових форм однини окситонованих іменників *бик* (див. с. 111), *вуж* (див. с. 105), *дощ* (див. с. 111), *дрізд* (див. с. 111), *кіш* (див. с. 107), *кут* (див. с. 111), *меч* (див. с. 108), *орел* (див. с. 109), *осел* (див. с. 109), *скот* (див. с. 111), *сніп* (див. с. 109), *стовп* (див. с. 110), *ум* (див. с. 111) зумовлені переважно акцентним впливом форми називного чи називного — знахідного відмінків однини [Веселовська, 1958, 147; 1970, 19]. Особливо це стосується іменника *дощ*, у якого відмінкові форми однини (і множини) вирівнялися за називним — знахідним однини, пор. також *орёл*, род. *орёла* (див. с. 109). Окремі окситоновані іменники могли отримати в однині кореневу акцентуацію під впливом іменників чоловічого роду з кореневим наголосом [Гануш, 335].

Іменник *щит* у давніх українських пам'ятках вживається виключно з кореневим наголосом як в однині, так і в множині, хоча в сучасних українських говорах (і в літературній мові) йому властива флективна акцентуація, пор.: *щі́та* (Остр. б., 181 зв.; Синопс., 79); *щі́ту* — дав. (Остр. б., 202 зв.); *щі́том* (Кл. Остр., 224; Рад., 582), *с щі́том* (Гал., 18; Рад., 1019), *со щі́том* (Рад. Н., 47); мн. *щі́ты* (Остр. б., 204 зв.; Бер., 470; Бар., 3 зв.; Синопс., 23), *щы́ты* (Тупт., 23 зв.); *щі́тов* (Остр. б., 202 зв., 213; Тр., 48 зв.; Бар., 176, 414 зв.), *щы́тов* (Тупт., 23 зв.); *щі́та-ми* (Рад. Н., 61), *щы́та-ми* (Тупт., 24); — *щі́та* (Котл., 213), *зо щі́том* (Котл., 208), *на щі́ті* (Котл., 212), *для щі́тів* (Котл., 189), *щі́том* (Франко, XII, 150) і *щитом* (Франко, IX, 252), *щит*, род. *щита́*, мн. *щиті́*, *щиті́в*, *щита́м*, *щита́ми*, *щита́х* (Гануш, 331; УЛВН, 719), *щит*, род. *щита́* (Грінч., IV, 527). Складатись враження, що коренева акцентуація іменника *щит* у старій українській літературній мові зумовлена книжною традицією, зародження якої слід віднести до давньоруського періоду [Колесов, 1976, 74].

Привертає увагу акцентуація в українській мові іменників *лев*, *лоб*, які в непрямих відмінках можуть мати старі, фонетичні форми (*льва*, *льву* тощо) або нові, вирівняні за називним чи називним — знахідним однини (*лева*, *леву* тощо). Акцентуація форми непрямих відмінків у першому випадку, зрозуміло, флективна, у другому випадку — як правило, коренева, вирівняна за називним чи називним — знахідним однини, пор.:

лєв (Остр. б., 72 зв.; Тр., 29 зв.; Коп. Каз., 116); *лєва́* (Остр. б., 153, 230, 247 зв.), *лєва́* (Сак., 49; Коп. Каз., 116; Бер., 429; Бар., 269 зв.; Рад., 95, 137, 156, 189, 254 — тричі, 559), *над лєва́* (Рад., 385); *лєвѹ* — дав. (Остр. б., 164); *со лєом* (Кл., 73); — *лев*, род. *лєва* (Головацький, 62; Желех., 399; Грам., 221; Верхратський, 1900, 64), *лев*, род. *лєва* (гал.) і *лєва* (півд.-сх.) (Гануш, 335), *лев*, род. *лєва*, *лєва* (Верхратський, 1912, 43), *лев*, род. *лєва* (Верхратський, 1899, 63; Грінч., II, 349; УЛВН, 307), *леѹ*, род. *лєва* (Гладкий, 1928, 125);

лоб, род. *лоба́*; *леб*, род. *леба́* (Верхратський, 1900, 64), *ліб*, род. *лоба* (Желех., 407; Грінч., II, 367), *лоб*, род. *лоба*, місц. *на лобѹ* (Гануш, 328), *лоб*, род. *лоба* (Грінч., II, 373; УЛВН, 313).

До цього часу нами розглядалася акцентуація відмінкових форм однини тих окситонованих іменників *δ-/jδ*-основ чоловічого роду, що вживаються в українській мові переважно зі старою флексією *-а/-я* в родовому однини або з новою флексією *-у/-ю* (іменники *доц*, *сон*, *шов*, тобто іменники, що мали в минулому редукований голосний у корені), яка однак не вплинула (в усякому разі не вона вплинула) на акцентуацію згаданої форми. Проте в українській мові існує цілий ряд колишніх окситонованих іменників *δ-/jδ*-основ чоловічого роду (*біб*, *двір*, *кін*, *під*, *пласт*, *пруд*, *рій*, *стіг*, *стіл*, а також *піст*, *суд*, *труд*), які, отримавши флексію *-у/-ю* в родовому відмінку однини, змінили акцентуацію цієї форми з флексивної на кореневу, а за формою родового однини нерідко вирівнювали свою акцентуацію й інші відмінкові форми однини (давального, орудного та місцевого). Це зумовило досить строкату акцентуацію відмінкових форм однини згаданих іменників в українській мові, пор.:

бобу — род. (Книж., 52); — *біб*, род. *бобу* (Желех., 27; Грінч., I, 59), *біб*, род. *бобу*, дав. *бобови*, ор. *бобом*, місц. *бобі* (Гануш, 329, 330), род. *бобу* (Гладкий, 1929, 138; Гладкий, 1928, 125; Шило, 86; Франко, X, 288, XI, 187, XII, 255, 395; Котл., 177), *біб*, род. *бобу*, дав. *бобови*, ор. *бобом*, місц. *бобі* (УЛВН, 45);

дворá (Остр. б., 158 зв., 200; Філ., 44/4 зв.; Єв., 234²; Рад., 1029 — двічі; Синопс., 77 зв., 88; Кл., 136; Ур., 58), *до дворá* (Гал., 142 зв. — двічі), *з дворá* (Гал., 50 зв.; Ур., 57), *от дворá* (Бар., 216 зв., 400 зв.; Кл., 120) і *двору* — род. (Філ., 16/4 зв., 21/1 зв., 31/3, 38/3 зв.; Тр., 66 зв.; Волк., 121; Рад., 414), *до двору* (Рад., 335, 954), *з двору* (Гал., 44 — двічі; Рад., 400); *в дворѣ*

(Волк., 99; Рад., 168), *в ... дворѣ* (Тупт., 90), *на дворѣ* (Бер., 24; Рад., 50, 66, 168, 565) і *в дворѣ* (Бар., 32, 160, 400 зв.), *в своѣм дворѹ* (Кл., 132); — *двір*, род. *дворá* і *дворѹ* (Желех., 174; Гануш, 335), *двір*, род. *дворá* (Ганкевич, 119; Клепикова, 42; Аф.-Чужб., 86), *двір*, род. *дворá* і *дворѹ*, дав. *дворóви*, ор. *дворóm*, місц. *дворі* (Грама., 222), *двір*, род. *дворá*, місц. *по дворѹ* (Верхратський, 1912, 42), *на дворі* (Гладкий, 1928, 125), *двір*, род. *дворѹ* (Грінч., I, 362), род. *дворá* (Вашенко, 49), *двір*, род. *дворá* і *дворѹ*, дав. *дворóви*, *дворѹ*, ор. *дворóm*, місц. *у дворі* (УЛВН, 150);

кін, род. *конá* “кут; сцена” (Желех., 345), *кін*, род. *кóну* “місце гри; сцена” (Грінч., II, 244), *кін*, род. *кóну*, місц. *на конѹ* (УЛВН, 276);

під, род. *подá* (Желех., 637; Гануш, 333), *під*, род. *пóду* (Грінч., III, 158), *на піді* і *на подѹ* (Ганкевич, 121);

пласт, род. *пластá* (Клепикова, 42; УЛВН, 458), *пласт*, род. *пла́сту* (Грінч., III, 191);

пруд, род. *прудá** (Гануш, 331), *пруд*, род. *пру́ду* “швидкий біг води” (Грінч., III, 493);

рій, род. *роя́* (Желех., 807; Грама., 235; Грінч., IV, 23), *рій*, род. *роя́* (гал.) і *ро́ю* (півд.-сх.) (Гануш, 335), *рій*, род. *ро́йу**, дав. *ро́йова*, ор. *ро́йом*, місц. *ро́йі** (Клепикова, 40), *рій*, род. *ро́ю* і *роя́* (УЛВН, 557);

в стóзѣ (Тупт., 86 зв.); — *стіг*, род. *стóга* (Желех., 920), *стіг*, род. *стогá* (Гануш, 333), *стіг*, род. *стогá* (Клепикова, 42), *стіг*, род. *стóгу* (Грінч., IV, 205), *стіг*, род. *стóгу* і *стогá*, місц. *в стогѹ* і *в стóзі* (Голоск., 383), *стіг*, род. *стóгу*, місц. *у стóзі* і *у стогѹ* (УЛВН, 629);

столá (Остр. зб., 216 зв.), *у столá* (Слав., 477, 516) і *стóлу* — род. (Єв., 49², 319 зв.²; Рад., 386, 944), *до стóлу* (Гал., 233 зв.; Рад., 226, 1017), *з стóлу* (Єв., 97 зв.², 100², 100 зв.², 101²; Гал., 183, 210 зв.; Рад. 226), *от стóлу* (Єв., 127 зв.², 128 зв.², 132²; Гал., 201), *у стóлу* (Отпис, 3/2 зв.; Рад. Н., 55); *к столѹ* (Кл., 203); *за столóm* (Волк., 127); *на столѣ* (Остр. б., 88 зв.; Єв., 61) і *при ... столѣ* (Сак., 42); — *стіл*, род. *столá* (Желех., 921; Клепикова, 42), *стіл*, род. *столá* (гал.) і *стóла* (півд.-сх.) (Гануш, 335), *стіл*, род. *столá* і *стóлу*, дав. *столóви*, ор. *столóm*, місц. *столі* (Грама., 222), *стіл*, род. *столá*, місц. *по стóлу* (Верхратський, 1912, 43), род. *стулá*, *столá* (Шило, 85), род. *столá* (Панькевич, 183), *стіл*, род. *столá* і *стóлу* (Грінч., IV, 206),

стіл, род. *столá* і *стóлу*, дав. *столу́*, ор. *столóм*, місц. *столі́* (УЛВН, 629).

Як бачимо, у сучасній українській мові представлені всі можливі варіанти акцентуації відмінкових форм однини досліджуваної групи іменників, пов'язані зі збереженням старої та появою нової флексії в родовому однини. Основними з цих варіантів є такі: виключно флективна акцентуація (при збереженні флексії *-а/-я* в родовому однини); флективна акцентуація за винятком форми родового однини, де має місце подвійна акцентуація — флективна (при флексії *-а/-я*) і коренева (при флексії *-у/-ю*); виключно коренева акцентуація (при флексії *-у/-ю* в родовому однини).

До розглянутої групи іменників з погляду акцентуації в сучасній українській мові слід віднести також *піст*, *суд* і *труд*, хоча в давніх українських пам'ятках згадані іменники вживаються, як правило, з кореневим наголосом незалежно від флексії родового відмінка однини, пор.:

постá (Льв., 235) [але *пóсту* — род. (Льв., 266)] і *пóста* (Остр. зб., 227 — двічі та ін.; Єв., 33, 33 зв., 34, 39, 61, 71, 71 зв., 348 зв.² — 5 разів; Т. З., 118 — двічі; Бар., 380, 386 — двічі, 393 зв., 394, 394 зв. — двічі, 411; Кл., 206), *от пóста* (Єв., 33 зв.; Т. З., 118; Бар., 391 зв. — двічі), *пóсту* — род. (Отпис, 12/2; Єв., 34; Бар., 388 зв.; Рад., 203, 687), *до пóсту* (Рад., 216, 1079); *пóстом* (Кл. Остр., 214; Єв., 33 зв. — тричі, 34, 70 зв., 55 зв.², 58 зв.², 59 зв.², 346²; Мог., 272; Бар., 71 — двічі, 260 зв., 406, 407 зв., 428), з *пóстом* (Єв., 275²; Гал., 156 зв.), *с пóстом* (Отпис, 7/2); *в пóстѣ* (Єв., 33, 33 зв., 77 зв., 172 зв., 249 зв.², 316², 347 зв.²; Коп. Ом., 161; Гал., 201 — двічі; Бар., 71, 378; Рад., 92), *о пóстѣ* (Кл. Остр., 227; Кл., 192, 206), *при ... пóстѣ* (Бар., 19); — *піст*, род. *пóсту* (Желех., 654; Грінч., III, 188; УЛВН, 456), *піст*, род. *пóсту*, дав. *пóстови*, ор. *пóстом*, місц. *пóсті* (Гануш, 329, 330; Грам., 222), род. *пóсту* (Гладкий, 1929, 138), *пóсту* — род. (Л. Укр., III, 372), *піст*, род. *постá* (Біл.-Нос., 282), *піст*, род. *пóсту*, дав. *посту́* і *пóсту* (Погр., 409);

судá (Остр. б., 33 зв., 35 зв., 74 зв. — двічі, 88) і *сúда* (Остр. б., 156; Остр. зб., 51 зв., 29 зв.²; Кл. Остр., 224; Єв., 7 зв., 22 зв., 28, 49 зв., 51, 58 та ін.; Тр., 74 — двічі; Сак., 48; Бар., 119, 185, 299 — двічі, 361, 364 зв., 370 зв. — двічі; Рад., 857, 865; Тупт., 38, 69), *сúду* — род. (С. Зиз., 55; Єв., 193², 232 зв.²; Коп. Каз., 122;

Рад., 380), *до суду* (С. Зиз., 57; Єв., 318 зв.²), *з суду* (Бер., 219; Рад., 703); *суду* — дав. (Остр. зб., 8; Єв., 27); *судом* (Остр. б., 34 зв.) і *судом* (Остр. б., 88; Єв., 7, 49, 120, 10², 172², 174², 193 зв.², 217², 308 зв.², 322²), *перед судом* (Коп. Ом., 170); *в судѣ* (Єв., 49; Гал., 201 зв.), *на судѣ* (С. Зиз., 160; Філ., 42/1 зв.; Сак., 48; Бар., 364 зв., 371), *о судѣ* (Остр. зб., 81), *по судѣ* (Коп. Ом., 170, 171); — *суд*, род. *суда́* і *суду* (Гануш, 334, 335), *суд*, род. *суду*, дав. *судови*, ор. *судом*, місц. *суді* (Грама., 222), *до судá* (Отроковський, 72), *суд*, род. *суда́* і *суду* (Грінч., IV, 225), *суд*, род. *суду*, дав. *суду́*, ор. *судом*, місц. *суді* (УЛВН, 635);

трудо́ (Остр. б., 33 зв., 72 зв.) і *трудо́* (Остр. зб., 25 зв.; Бер., 260; Т. З., 116; Бар., 313, 433), *без трудо́* (Т. З., 87), *от ... трудо́* (Рад., 27), *з сво́его трудо́* (Єв., 339²); *трудо́м* (Єв., 89; Т. З., 116; Бар., 52, 385 зв.; Кл., 142), *с трудо́м* (Бар., 334); *о трудо́ѣ* (Бар., 380 зв.); — *труд*, род. *трудо́* і *трудо́** (Гануш, 335), *труд*, род. *трудо́* дав. *трудо́* (Верхратський, 1912, 43), *труд*, род. *трудо́* (Гладкий, 1928, 125), *труд*, род. *трудо́* (Грінч., IV, 288; УЛВН, 659).

Коренева акцентуація іменників *піст*, *суд* і *труд* у давніх українських пам'ятках, на наш погляд, є західноукраїнською рисою. Така акцентуація часто зустрічається і в поетичних творах І. Я. Франка, пор.:

пóсту — род. (X, 103), *пóстом* (XI, 106, XIII, 288), *в пóсті* (XI, 188, XIII, 288);

суду — род. (XI, 149), *в суді* (IX, 219);

трудо́ — род. (IX, 203, XI, 75, XII, 497), *трудо́м* (XI, 415, XIII, 86 — двічі, 194), *в трудо́ді* (X, 42), *по трудо́ді* (XII, 15, XIII, 284).

Виникнення кореневої акцентуації іменників *піст*, *суд* і *труд* у західному варіанті староукраїнської літературної мови слід, очевидно, пов'язувати знову ж таки з формою родового відмінка однини на *-у*, яка в згаданих іменниках з'явилася дуже рано [див.: ССУМ, II, 208 (пость), 400 (судь)]. На західноукраїнському ґрунті коренева акцентуація цієї форми вже на кінець XVI ст. поширилася на всі інші відмінкові форми однини (і множини, див. с. 130), у тому числі, як правило, й на форму родового однини з флексією *-а*.

Той факт, що цілий ряд окситонованих іменників *о-*/*ю-*основ чоловічого роду отримав на ґрунті української мови корене-

ву акцентуацію у формі родового відмінка однини з флексією *-у/-ю*, можна пояснити, виходячи з акцентуації іменників *ǫ-*основ. Справа в тому, що майже всі іменники *ǫ-*основ — це іменники з рухомим наголосом, для яких здавна була властива коренева акцентуація у формі родового відмінка однини. Переймаючи від іменників *ǫ-*основ флексію *-у/-ю* для форми родового відмінка однини, іменники *ǫ-/jǫ-*основ чоловічого роду разом з тим перейняли й кореневу акцентуацію цієї форми, незалежно від типу акцентної парадигми [Булаховський, II, 354].

Акцентних змін у відмінкових формах однини зазнали на ґрунті української мови і деякі двоскладові окситоновані іменників *ǫ-/jǫ-*основ чоловічого роду, зокрема іменники *дерен*, *сокіл*, пор.:

дерѣн (Желех., 177), *дерѣн*, род. *дерѣну* (Грінч., I, 369), *дерѣн*, род. *дерену́* (УЛВН, 155);

соко́л (Слав., 510) і *со́кол* (Рад., 39); *соко́ла* (Рад., 39); *соколу́* — дав. (Бер., 103); — *сокіл* (Огоновський, 127; Грам., 127), *сокіл*, род. *соко́ла* (Желех., 893), *сокіл* (Франко, XI, 468) і *сокіл* (Франко, XI, 468), род. *соко́ла* (Франко, XI, 456), ор. *соко́лом* (Франко, XII, 108), *сокіл*, дав. *со́колові* (Отроковський, 69), *сокіл*, род. *со́кола* (Грінч., IV, 165), *соко́л* (Вашенко, 38), *сокіл*, род. *со́кола*, кл. ф. *со́коле* і *соко́ле* (УЛВН, 614).

Акцентуація *дерѣну*, *соко́ла* або *со́кола* виникла внаслідок вирівнювання форми родового (давального, орудного, місцевого) відмінка однини за формою називного чи називного — знахідного однини (*дерѣн*, *сокіл* або *сокіл*). Переміщення наголосу *сокіл* → *сокіл* викликане, очевидно, впливом широковживаної кличної форми однини *со́коле* [Корш, 25].

Подвійну акцентуацію в українській мові має також іменник *цебер*, який є запозиченням з польської мови (п. *ceber* “цебер”, род. *cebga*) [Фасмер, IV, 294; ЭССЯ, вып. 4, 139; SP, II, 306—307], а не відбиттям праслов'янського **сьььгь* (окситонована а. п.). Увійшовши в давньоруську мову (др. *цебръ*) з початковим наголосом (як запозичення з польської), цей іменник вже на ґрунті окремих українських говорів набув кінцевої акцентуації: *це́бер* (Бер., 24; Кл., 174) і *цебе́р* (Бер., 323; Слав., 535); — *цебе́р*, род. *цебра́* (Желех., 1051; Гануш, 341), *цебе́р* (Гануш, 347), *цаба́р*, род. *цабра́* (Клепикова, 42), *цебер*, род. *цебра* (Грінч., IV, 426), *цебер*, род. *цебра* і *цебе́р*, род. *цебра́* (УЛВН,

696); пор. рос. діал. *цебарь, цебер* (Даль, IV, 572), блр. *цэбар*, род. *цэбра*.

Слід зазначити, що в давніх українських пам'ятках зустрічаються випадки переміщення наголосу на попередній прийменник з іменників *крест* (у формах знахідного і місцевого відмінків однини) та *сон* (у формі родового однини), пор.: *на крест* (Єв., 61 зв., 220²; Гал., 240 зв.), *на крестъ* (Остр, зб., 240, 17², 20², 21²; Єв., 220²); *зо сну* (Рад., 537). Усі ці випадки зумовлені впливом іменників *о-*/*й*-основ чоловічого роду з рухомих наголосом. Переміщення наголосу на прийменник у сполученні *зо сну* властиве й сучасній українській мові: *зо сну* (Гладкий, 1929, 148), *зо сну* (Л. Укр., I, 155).

Клична форма

В українській мові окситоновані іменники *о-*/*й*-основ чоловічого роду досить добре зберігають первісну початкову акцентуацію кличної форми однини, пор.: *біче* (Погр., 33); *вўже* (УЛВН, 123); *дрўзде* (УЛВН, 181); *кўзле* (УЛВН, 281); *кўле* (Головацький, 57); *кўню* (Гр. Зиз., 34), — *кўню* (Грам., 235; Верхратський, 1900, 65; УЛВН, 277), *кўн'у* (Янув, 62, 65; Панькевич, 201; Кобилянський, 51); *кўте* (Грам., 221; УЛВН, 277), *кўти^е* (Янув, 64); *кўрте* (УЛВН, 298); *о мўчу* (Волк., 107), *мўчу* (Рад., 1080), — *мўчу* (Грам., 234); *о ўрле* (Євх., 1/1 зв.), *ўрле* (Євх., 1/1 зв.), — *ўрле* (Грам., 221), *ўрле* (Потебня, 115; УЛВН, 398); *ўсле* (Грам., 221; УЛВН, 400); *пўпе* (Кл., 88), — *пўпе* (Грам., 221; Франко, X, 293, 294, 295; Потебня, 115; УЛВН, 456); *сўпе* (Грам., 221); *стўпле* (Волк., 121), — *стўпле* (Грам., 221); *хўсте* (Грам., 221); *хўсте* (Грам., 220). Змінили акцентуацію кличної форми однини, поперше, ті односкладові окситоновані іменники, які в минулому мали редукований кореневий голосний і тепер в усіх відмінкових формах, крім називного (називного — знахідного) однини, характеризуються випадним кореневим голосним, а по-друге, двоскладові окситоновані іменники, пор.: *льве* (Грам., 221), *псе* (Грам., 221; Янув, 65; Франко, IX, 274), *сне* (Грам., 223); *комўре* (УЛВН, 284), *корўлю* (Гануш, 337; Грам., 234; Потебня, 115; УЛВН, 292) і *корўлю* (Головацький, 58). Акцентуація кличної форми однини на передостанньому складі (у двоскладових іменниках) зумовлена, очевидно, існуючим акцентним співвідношенням між кличною формою однини і формами родового, даваль-

ного, орудного та місцевого відмінків однини в численних односкладових іменниках чоловічого роду (наголос у кличній формі перебуває на один склад ближче до початку слова). Не виключено, що при цьому мав місце і вплив акцентуації форми називного (називного — знахідного) відмінка однини.

Множина

Окситоновані іменники *й-/йё*-основ чоловічого роду, які у відмінкових формах однини зберігають в українській мові флективний наголос (іноді лише за винятком форми родового однини на *-у/-ю*), у відмінкових формах множини також характеризуються переважно флективною акцентуацією і лише зрідка — кореневою. Флективна акцентуація виникла внаслідок вирівнювання наголошення відмінкових форм множини (власне родового з новою флексією *-ов > -ів*, орудного та місцевого) за формами називного, знахідного (називного — знахідного) та давального відмінків множини (останні зберегли первісний флективний наголос). Коренева акцентуація (у двоскладових іменниках — на другому складі), яка зустрічається переважно в південно-західних говорах української мови і в давніх пам'ятках, — результат вирівнювання наголошення відмінкових форм множини (власне називного, знахідного (називного — знахідного) та давального) за формами орудного та місцевого відмінків множини (останні зберегли давній кореневий наголос, у двоскладових іменниках — на другому складі). Нижче наводимо відповідний український матеріал:

быкѡв (Остр. зб., 42 зв.²); — *бикѣ, биків* (Верхратський, 1912, 42, 45), ор. *быкы* (Панькевич, 194), місц. *быкох* (Верхратський, 1899, 64), *бэк'ѣ, бэк'іу, бѣкам, бѣкамѣ, бѣкаx* (Клепикова, 42), *бикі, биків, бикам, биками, бикаx* (УЛВН, 45);

бичѣ (Бар., 444 зв.), *бичі* (Кл., 179); *бичами* (Гал., 5 зв., 81, 90, 181, 252 зв.; Рад., 670, 692, 1029, 1066, 1118); — *бичі, бичів, бичам, бичами, бичаx* (Гануш, 331; Грам., 234; УЛВН, 45);

грѣси (Остр. б., 6 зв., 45 зв., 68 зв., 248 зв. — двічі; Тр., 26; Гал., 14 зв., 15, 48 зв.; Бар., 124 зв., 251 зв., 389 зв., 390, 390 зв., 393; Рад., 681, 1014; Тупт., 20 зв., 22 зв., 66, 68 зв., 69 зв., 102), *грѣхі* (Остр. б., 41 зв. — тричі, 58 зв. — двічі, 67 — тричі, 67 зв., 69 зв., 82 зв. та ін.; Остр. зб., 136 зв.; С. Зиз., 54, 152, 160, 181; Філ., 25/2 зв.; Кл. Остр., 222; Єв., 3 зв., 6, 6 зв. — двічі, 7 — двічі,

7 зв., 8 зв. — двічі та ін.; Тр., 35; Сак., 43, 47; Коп. Ом., 152, 160, 168; Т. 3., 96, 100, 113; Волк., 100, 105, 107 — двічі, 108, 109 та ін.; Гал., 11 — двічі, 11 зв., 14 зв., 16, 21 зв. — двічі, 27, 31 — тричі та ін.; Бар., 27, 47, 61, 124 зв., 125 — тричі та ін.; Рад., 28, 197, 232 — двічі, 233, 235, 239, 294 та ін.; Синопс., 129; Тупт., 20 зв., 21 — двічі, 21 зв., 22, 28 зв. та ін.; Кл., 5 — двічі, 32, 92, 93, 102, 112 та ін.), *грѣхы* (Остр. зб., 5 зв., 59 зв., 125, 218 зв., 237 зв., Філ., 51/2); *грѣхов* (Остр. б., 225 зв., 238; Остр. зб., 7 зв., 186, 207 зв., 213 зв., 231; Отпис, 8/3; Єв., 6 зв., 7 зв., 8, 10, 15, 16, 18 зв., 19 зв. та ін.; Тр., 28, 72 зв.; Сак., 45; Коп. Каз., 119; Коп. Ом., 152, 153, 155, 157, 169; Т. 3., 103 — двічі; Волк., 98, 100; Гал., 14 зв., 15 — двічі, 18, 21 зв., 27, 30 та ін.; Бар., 95 зв., 124 зв. та ін.; Рад., 6, 45, 86, 173, 214, 281 — двічі та ін.; Рад. Н., 21, 38, 60 — 4 рази; Тупт., 20 зв., 22 зв., 37 зв. — двічі, 42, 42 зв. та ін.); *грѣхом* (Остр. б., 201 — двічі; Єв., 31, 37², 102², 294 зв.²; Рад., 294; Рад. Н., 67, 70), *по грѣхом* (Остр. б., 58; Гал., 11; Бар., 337 зв., 350 зв.), *грѣхам* (Рад., 919); *грѣхы* — ор. (Волк., 101), *грѣхами* (С. Зиз., 178 та ін.; Єв., 14, 21 зв., 126, 156 зв., 157, 176 зв. та ін.; Тр., 40, 70; Т. 3., 99; Волк., 96, 116; Гал., 40 зв. — тричі, 41, 45 зв., 90, 97 зв., 98 та ін.; Бар., 26, 53, 462; Рад., 325, 530, 660, 682 та ін.; Рад. Н., 63; Тупт., 42, 94, 99 зв., 100 зв.; Кл., 4); *в грѣсѣх* (Бар., 46 зв., 277 зв., 385; Рад., 723), *о грѣсѣх* (Гал., 136, 237), *о грѣсѣх* (Єв., 20 зв.; Бар., 173 зв., 314, 353 зв.; Тупт., 55, 80 зв.), *по грѣсѣх* (Т. 3., 113), *в грѣхах* (Єв., 13, 104, 140 зв., 145 зв., 157 зв. та ін.; Коп. Ом., 150, 154; Гал., 46 зв., 64, 90 — двічі, 91 та ін.; Бар., 6 зв., 384 зв.; Рад., 889, 979; Рад. Н., 65 — двічі; Кл., 177), *о грѣхах* (Єв., 306 зв.²; Рад., 174), *при грѣхах* (Бар., 385 зв.); *грѣси*, род. *грѣхов* і *грѣх*, дав. *грѣхом*, зн. *грѣхы*, ор. *грѣхами* і *грѣхы*, місц. *грѣсѣх*, *грѣсѣх* (Гр. См., 6/4 зв.); — місц. *грѣсѣх* (Огоновський, 127), *грѣхы* (Головацький, 60; Верхратський, 1879, 402), *грѣхы*, *грѣхѣв*, *грѣхам*, *грѣхами*, *грѣхах* (Ганкевич, 119; Гануш, 331; Грам., 222; УЛВН, 144), *гр'іх'ѣ*, *гр'іхы*, *гр'іхам*, *гр'іхамѣ*, *гр'іхах* (Клепикова, 42);

дворы (Остр. б., 186 зв., 189, 210 зв.; Єв., 19 зв.²; Тр., 79; Гал., 59; Бар., 383 зв.; Кл., 35) і *дворы* (Остр. б., 226 зв.), *в дворы* (Єв., 47; Тр., 53; Гал., 115 зв.; Рад., 632 — тричі); *дворов* (Кл., 215); *в дворѣх* (Остр. б., 225; Бар., 308а зв.), *в дворѣх* (Остр. зб., 46 зв.³, 47³; Отпис, 5/3 зв.), *в ... дворѣх* (Остр. б., 213 зв.; Тр., 45 зв., 46 зв., 63 зв.), *в дворах* (Єв., 95; Кл., 163), *по дворах* (Гал., 150) і *по дворах* (Гал., 75, 81); — *двори*, *двориѣв*, *дворам*, *дворами*, *дворах*

(Ганкевич, 119; Грам., 222; УЛВН, 150), *дворі́, дворі́в, дворі́ам, дворі́ами, дворі́ах* (Гануш, 335), *до царських дворі́в* (Франко, XII, 7), *у тых дворі́ах* (Панькевич, 196), *дворе́, дворі́у, дворі́ам, дворі́амэ, дворі́ах* (Клепикова, 42);

дожчі́ (Гал., 53 — двічі, 53 зв.), *дожчѣ́* (Євх., 2/2); *дожджа́ми* (Єв., 78 зв.), *з дожча́ми* (Гал., 59 зв.); — *дощі́, дощі́в, доща́м, доща́ми, доща́х* (Ганкевич, 119; Гануш, 331; Грам., 236; УЛВН, 179), *дошч'і́, дошч'і́у, дошч'і́эм, дошч'і́эмэ, дошч'і́эх* (Клепикова, 42), *дошч'і́* (Гладкий, 1929, 139);

дрозді́, дрозді́в, дрозді́ам, дрозді́ами, дрозді́ах (УЛВН, 181);

животы́ “життя” (Остр. зб., 45²), *животы́* “животи” (Бер., 381; Кл., 99, 100); — *животы́* “життя” (Аф.-Чужб., 113), *животі́, животі́в, животі́ам, животі́ами, животі́ах* (Ганкевич, 119; Гануш, 342; Грам., 220, 221; УЛВН, 197);

ѣжѣ́е (Гал., 56), *ѣжѣ́* (Кл., 156); *ѣжа́ми* (Гал., 56);

ключі́ (Остр. зб., 142 зв.; Філ., 24/4 — двічі, 25/1, 25/2 — 5 разів, 25/2 зв. — двічі, 26/3 та ін.; Гал., 164), *ключѣ́* (Єв., 51 зв.²), *ключы́* (Остр. зб., 143); *ключе́в* (Філ., 25/3), *ключо́в* (Філ., 25/2 зв.); *ключа́ми* (Рад., 256); — *ключі́, ключі́в, ключа́м, ключа́ми, ключа́х* (Ганкевич, 119; Гануш, 331; Грам., 234; УЛВН, 279), *кля́уч'і́, кля́уч'і́у* (Гладкий, 1929, 139);

козлы́ (Остр. б., 215; Єв., 20, 23, 24 — двічі; Гал., 136) і *ко́зли* (Остр. б., 14), *ко́злы* (Остр. б., 14); *козло́в* (Остр. б., 219, 220, 254; Єв., 210 зв.²), *от козло́в* (Єв., 20, 23) і *ко́злов* (Остр. б., 15); *козла́ми* (Єв., 24), *з козла́ми* (Єв., 47); — *козлі́, козлі́в, козла́м, козла́ми, козла́х* (УЛВН, 281);

колі́, колі́в, кола́м, кола́ми, кола́х (Головацький, 57; Ганкевич, 119; Грам., 221; УЛВН, 276), *ко́лі, ко́лів, ко́лам, ко́лами, ко́лах* (Гануш, 333), *колі́* (Янув, 65), *коле́, колі́у, кола́м, кола́мэ, кола́х* (Клепикова, 42);

кома́рѣ́ (Гал., 147), *кома́ры* (Остр. зб., 72); — *кома́рі, кома́рів, кома́рам, кома́рами, кома́ра́х* (Грам., 235; УЛВН, 284), *кома́ры* (Верхратський, 1899, 27), *по кома́р'эх* (Верхратський, 1900, 65), *кома́р'і, кома́ріу, кома́р'эм, кома́р'эмэ, кома́р'эх* (Клепикова, 42);

коро́лѣ́ (Філ., 5/4 зв.; Гал., 216), *перед ... коро́лѣ́* (Єв., 2 зв.); *коро́ле́в* (Філ., 40/1 зв.); *над ... коро́ля́ми* (Філ., 45/4); *о ... коро́ля́х* (Філ., 55/2); — *коро́лі, коро́лів, коро́ля́м, коро́ля́ми, коро́ля́х* (Головацький, 58; Ганкевич, 119; Гануш, 337; Грам., 234; УЛВН, 292);

корчі, корчів, корчám, корча́ми, корча́х (Граам., 234; УЛВН, 292), *ко́рч'і, ко́рч'іу, ко́рч'ім, ко́рч'імэ, ко́рч'іх* (Клепикова, 44);

коты (Кл., 134, 135); *кото́в* (Льв., 236); *о ко́та́х* (Кл., 135); — *коти́, котів, ко́та́м, ко́та́ми, ко́та́х* (Ганкевич, 119; Граам., 221; УЛВН, 227), *ко́ти, ко́тів, ко́там, ко́тами, ко́тах* (гал.) і *коти́, котів, ко́та́м, ко́та́ми, ко́та́х* (півд.-сх.) (Гануш, 333), *ко́ти* (Франко, XII, 224), *коти́, кот'іу, ко́та́м, ко́ти, ко́та́ми, на ко́та́х*, кл. ф. *коти́* (Янув, 62), *ко́та́м* (Гладкий, 1929, 139);

котлы́ (Остр. б., 184), *в ... котлы́* (Рад., 1114); *котло́в* (Синопс., 21 зв.); — *над котлы́* — ор. (Остр. б., 32 зв.); — *котлі́, котлі́в, котла́м, котла́ми, котла́х* (Ганкевич, 119; УЛВН, 293), *ко́тлі́, ко́тлі́в, ко́тла́м, ко́тла́ми, ко́тла́х* (Гануш, 341), *кітлі́, кітлі́в, кітла́м, кітла́ми, кітла́х* (Граам., 221), *в онты́х дво́х к'ітла́х* (Панькевич, 196);

кошо́в (Єв., 43 зв.², 46 зв.² — двічі; 47² — двічі; Бар., 140 зв. — двічі, 144); *кошо́м* (Бар., 201 зв. — двічі); — *коші́, кошів, коша́м, коша́ми, коша́х* (Граам., 235; УЛВН, 277);

кресты́ (Філ., 40/3; Рад., 1118; Синопс., 43 зв.; Кл., 109), *кресті́* (Кл., 188); *с кресты́* — ор. (Отпис, 9/4 зв.), *креста́ми* (Рад., 1118; Рад. Н., 18), *з креста́ми* (Гал., 198); — *кресті́, крестів, креста́м, креста́ми, креста́х* (Ганкевич, 119; Гануш, 331), *хресті́, хрестів, хреста́м, хреста́ми, хреста́х* (Граам., 220; УЛВН, 693);

кרותы́ (Кл., 156); — *кרותі́, кרותів, кרותа́м, кרותа́ми, кרותа́х* (УЛВН, 298);

куто́в (Філ., 29/4, 38/1); *в і́нших ку́та́х* (Філ., 29/3), *по ... ку́та́х* (Єв., 77 зв.²); — *кути́, кутів, ку́та́м, ку́та́ми, ку́та́х* (Граам., 220; УЛВН, 303);

львы́ (Остр. зб., 65 зв.), *лвы́* (Єв., 192 зв.²; Тр., 56 зв.; Бер., 429; Т. З., 101; Рад., 94, 792, 932; Кл., 134), *во лвы́* (Тупт., 46 зв.), *межі́ лвы́* (Гал., 144); *льво́в* (Остр. б., 117 — двічі), *лво́в* (Єв., 131 зв.; Слав., 502; Гал., 72 зв.; Рад., 43 — двічі; Синопс., 21), *от лво́в* (Остр. зб., 65 зв.); *лво́м* (Тр., 50 зв.; Бар., 16); *лва́ми* (Гал., 72 зв.), *между лва́ми* (Бар., 352 зв.), *межі́ лва́ми* (Гал., 95 зв.), *над лва́ми* (Сак., 49); *о лва́х* (Кл., 130); — *льви, львів, львам, льва́ми, львах* (гал.) і *ле́ви, ле́вів, ле́вам, ле́ва́ми, ле́вах* (півд.-сх.) (Гануш, 335), *льви, львів, львам, льва́ми, львах* (Граам., 221);

мечы́ (Рад., 52, 65, 464, 934, 1019; Синопс., 23, 121), *мечб́* (Т. З., 82), *на мечы́* (Бар., 344; Рад. Н., 38) і *ме́чи* (Остр. б., 141,

230; Синопс., 93 зв.), *на ... м'єчи* (Рад. Н., 40); *мєчѡв* (Рад., 957, 1069); *мєчáми* (Гал., 152 зв.; Рад., 52, 55, 61, 63, 69, 958, 1080, 1118; Синопс., 25), *з мєчáми* (Гал., 74 зв., 234; Рад., 1019; Кл., 123), *мєжи мєчáми* (Бер., 116); — *мєчі, мєчів, мєчáм, мєчáми, мєчáх* (Ганкевич, 119; Гануш, 331; Грам., 234; УЛВН, 329);

м'ячі, м'ячів, м'ячáм, м'ячáми, м'ячáх (УЛВН, 342);

ножі (Остр. б., 107), *ножѣ* (Кл., 38, 103); *ножѡв* (Рад., 69); *но́жи* — ор. (Остр. б., 167) і *ножáми* (Отпис, 5/2; Гал., 21 зв.; Рад., 63, 69); *по ... ножáх* (Рад., 64); — *ножі, ножів, ножáм, ножáми, ножáх* (Ганкевич, 119; Гануш, 331; Грам., 228, 235; УЛВН, 372), *ножѡм, на ножѡх* (Бандрівський, 58, 59, 60), *на ножáх і на но́жах* (Панькевич, 210), *нож'і* (Гладкий, 1929, 139);

орльі (Гал., 142 зв.; Рад., 94) і *орльі* (Синопс., 86), *орли* (С. Зиз., 59, 78; Гал., 249 зв. — двічі); *орлѡв* (Бер., 241); *орлáми* (Рад., 501); — *орли, орлів, орлам, орлами, орлах* (Ганкевич, 120), *орлі, орлів, орлáм, орлáми, орлáх* (Гануш, 341), *вірлі, вірлів, вірлáм, вірлáми, вірлáх* (Грам., 221), *вірльі* (Верхратський, 1900, 64), *орел'ы* (Верхратський, 1899, 63), *орлі, орлів, орлáм, орлáми, орлáх* (УЛВН, 398);

ослі (Остр. б., 224 зв.), *осльі* (Остр. б., 10, 14, 15, 16, 21, 126 зв., 174; Єв., 94; Гал., 17 зв.; Бар., 299; Рад. Н., 50), *на осльі* (Остр. б., 20 зв., 21 зв., 28 зв.); *ослѡм* (Остр. б., 21); *над осльі* — ор. (Остр. б., 197 зв.), *ослáми* (Зиз. Л., 46; Бер., 65); *на óслѣх* (Остр. б., 191 зв.); — *осли, óслів, óслам, óслами, óслах* (Ганкевич, 120), *óсли, óслів, óслáм, óслáми, óслáх* (Гануш, 341), *ослі, ослів, ослáм, ослáми, ослáх* (Грам., 209, 221; УЛВН, 400);

пластѣ, пластіў, пластáм, пластáмэ, пластáх (Клепикова, 42), *пласті, пластів, пластáм, пластáми, пластáх* (УЛВН, 458);

плаці, плаців, плацáм, плацáми, плацáх (Ганкевич, 119; Гануш, 331; УЛВН, 458);

пѡді, пѡдів, пѡдáм, пѡдáми, пѡдáх (Гануш, 333);

попы (Філ., 11/3, 15/4 зв., 19/3 зв.); *попѡв* (Філ., 8/4 зв.), *от попѡв* (Філ., 10/1 зв.); *попѡм* (Філ., 49/4, 53/2 зв.), *попáм* (Кл., 176); *мєжи попáми* (Бер., 447); — *попі, попів, попáм, попáми, попáх* (Ганкевич, 119; Грам., 221; УЛВН, 456), *попі, попів, попáм, попáми, попáх* (гал.) і *пѡпи, пѡпів, пѡпам, пѡпами, пѡпах* (півд.-сх.) (Гануш, 333), *пѡпы*, дав. *пѡпѡм*, ор. *пѡпы*, місц. *на пѡпѡх* (Панькевич, 189, 192, 194, 195), *у пѡпи* (Шевч., II, 192), *попі* (Біл.-Нос., 281);

прищі, прищів, прищам, прищами, прищах (Граам., 234; УЛВН, 515);

пруді, прудів, прудам, прудами, прудах (Гануш, 331);

пси (Єв., 97 зв.², 100², 100 зв.², 127 зв.², 128 зв.², 129 зв.² — тричі; Бар., 214 зв. — двічі; Рад., 614, 932; Кл., 59, 134, 136, 137, 213), *пси* (Кл. Остр., 207; Тр., 38, 70; Тупт., 36); *псов* (Сак., 39; Льв., 236; Кл., 136); *псом* (Єв., 100², 100 зв.², 323²; Кл., 33); *псами* (С. Зиз., 61; Бар., 215), з *псами* (Кл., 136); *о псах* (Кл., 135, 136); — *пси, псів, псам, псами, псах* (Гануш, 331; Граам., 221; УЛВН, 439), *псуї, псум, псома, на пс'їх* (Панькевич, 190, 191, 194, 195) *псе, псіу, псам, псамэ, псах* (Клепикова, 42);

рої, роїв, роям, роями, роях (Граам., 235);

скоті, скотів, скотам, скотами, скотах (Гануш, 333), *за скотів* (Котл., 175);

сні (Філ., 29/2 зв., 35/3); *о снах* (Кл., 150); — *сни, снів, снам, снами, снах* (Гануш, 331; Граам., 223; УЛВН, 615), *сне, сніу, снам, снамэ, снах* (Клепикова, 42);

снопы (Остр. б., 17 зв., 56 — двічі, 91 зв.; Єв., 165; Слав., 504), *в снопы* (Рад., 33) і *в снопы* (Остр. б., 122); *снопов* (Єв., 165 — двічі, 255 зв.²); *снопами* (Єв., 206 зв.²); — *снопи, снопів, снопам, снопями, снопах* (Ганкевич, 119; Граам., 221; УЛВН, 613), *снопи, снопів, снопам, снопями, снопах* (Гануш, 333), *снопи* (Чучка, 59; Потєбня, 117);

стогі (Рад., 627); *стогам* (Єв., 156²); *стогами* (Єв., 156²); *в стогах* (Книж., 87); — *стогі, стогів, стогам, стогами, стогах* (Гануш, 333), *стогэ, стогіу, стогам, стогамэ, стогах* (Клепикова, 42);

столы (Остр. б., 200; Кл., 139); *столов* (Остр. б., 200), *до столов* (Кл., 37), *до ... столов* (Єв., 46 зв.²); *о трех столах* (Бер., 353); — *столі, столів, столам, столами, столах* (Гануш, 335), *столі, столів, столам, столами, столах* (Граам., 222; УЛВН, 629), *столы* (Верхратський, 1900, 67), *столі'*, ор. *столами*, місц. *столох* (Панькевич, 189, 193, 195), *столэ, століу, столам, столамэ, столах* (Клепикова, 42), *на столах* (Гладкий, 1929, 140), *столі* (Вашенко, 134);

столпи (Остр. б., 158 зв.), *столпы* (Остр. б., 37 зв. — тричі, 43 — тричі, 43 зв., 44, 61 — двічі, 71 зв., 83 зв., 85 зв. та ін.; Гал., 92 зв., 164 зв., 224 зв. — тричі; Бар., 88) і *столпи* (Остр. б., 275), *столпы* (Остр. б., 37); *столпов* (Остр. б., 37, 37 зв., 43, 158 — тричі, 158 зв., 200; Гал., 164, 164 зв.), *двох столпов* (Рад., 629);

столпóm (Остр. б., 43 зв.); *межи столпы́* — ор. (Остр. б., 37 зв., 118), *столпа́ми* (Єв., 246 зв.²; Гал., 164, 169 зв.; Рад., 416, 595); *на сто́лпѣх* (Остр. б., 158; Бар., 87 зв.) і *на столпѣх* (Остр. б., 37 зв.), *на столпа́х* (Рад., 629), *на тѣх столпа́х* (Гал., 156); — *стовпі́, стовпі́в, стовпа́м, стовпа́ми, стовпа́х* (Граам., 221; УЛВН, 629);

в суді́ (Котл., 209), *суді́, суді́в, суда́м, суда́ми, суда́х* (Гануш, 334; УЛВН, 635);

трудо́, трудо́в, трудо́м, трудо́ми, трудо́х (УЛВН, 659);

ужі́ (Рад., 1102 — 4 рази), *ужѣ́* (Гал., 158, 158 зв.; Рад., 612), *в ужѣ́* (Гал., 158); *ужев́* (Єв., 152 зв.), *ужов́* (Бер., 454; Гал., 238 зв., Рад., 611), *для ... ужов́* (Єв., 216²); *ужа́ми* (Гал., 158 зв.; Рад., 501); — *вуж'ів́* (Ващенко, 156), *вужі́, вужі́в, вужа́м, вужа́ми, вужа́х* (УЛВН, 123);

умі́ (Тр., 82); *умов́* (Тр., 1/4); — *у́ми, у́мів, у́мам, у́мами, у́мах* (Гануш, 332), *умі́* — кл. ф. (Франко, X, 37), *умі́, умі́в, ума́м, ума́ми, ума́х* (УЛВН, 669);

хво́сті, хво́стів, хво́ста́м, хво́ста́ми, хво́ста́х (Гануш, 333), *хво́стї́, хвості́в, хвоста́м, хвоста́ми, хвоста́х* (Граам., 221; УЛВН, 689), *фосте́ і фосте́, фості́ў, фоста́м, фоста́ма, фоста́х* (Клепикова, 42);

хліві́, хліві́в, хліва́м, хліва́ми, хліва́х (Граам., 221; УЛВН, 691);

хребтѣ́ (Гал., 219), *хрибтѣ́* (Рад., 1073); *на хрибта́х* (Рад., 522); — *хребті́, хребті́в, хребта́м, хребта́ми, хребта́х* (Ганкевич, 120; Граам., 221; УЛВН, 693), *хрепті́, хрепті́в, хрепта́м, хрепта́ми, хрепта́х* (Гануш, 341);

хряці́, хряці́в, хряца́м, хряца́ми, хряца́х (УЛВН, 694);

чопі́, чопі́в, чопа́м, чопа́ми, чопа́х (Граам., 221; УЛВН, 705);

шві́ (Рад., 639, 875); — *шви́, шві́в, шва́м, шва́ми, шва́х* (Граам., 223; УЛВН, 715).

Привертає увагу, що в давніх українських пам'ятках старі форми орудного та місцевого відмінків множини досліджуваних іменників (з флексіями *-ы/-и*, *-ѣх* або *-єх*) значно краще зберігають кореневий наголос, ніж нові (з флексіями *-ами/-ями*, *-ах/-ях*). З цього можна зробити висновок, що виникнення на ґрунті українських говорів флективного наголосу у формах орудного та місцевого відмінків множини окситонованих іменників *ǫ-/jǫ*-основ чоловічого роду відбувалося в період витіснення давніх флексій новими.

Слід зазначити, що в називному відмінку множини досліджувані іменники зустрічаються в давніх українських пам'ятках (а

зрідка — і в говорах) з флексією **-ове/-еве**, яка виступає наголошеною (переважно) або ненаголошеною залежно від акцентуації інших відмінкових форм множини, насамперед форми називного чи називного — знахідного відмінків множини (акцентуацію форми називного чи називного — знахідного відмінків множини див. вище), пор.: *дворове* (Остр. б., 57 зв.); *дошчове* (Огоновський, 125); *козлове* (Рад., 932); *королеве* (Остр. зб., 15); *лдове* (Тр., 36 зв., 38); *орлове* (Синопс., 88 зв.), — *вірлове* (Огоновський, 125); *снопове* (Остр. б., 17 зв.); *столове* (Огоновський, 125, 127; у піснях — Верхратський, 1900, 67); *ужеве* (Єв., 2², 2 зв.²; Рад., 453), *ужове* (Єв., 246 зв.²); *умове* (Тр., 1/3 зв.).

Іменник *овес* у називному — знахідному відмінках множини, крім флексії **-и**, дуже часто вживається в українській мові також з флексією **-а** (остання надає формі відтінку збірності), перейнятою від іменників *й-й*-основ середнього роду (пор. ще *грунта*, *ліса*, *хліба*). Оскільки іменники *й-й*-основ середнього роду з флективним наголосом в однині характеризуються переважно кореневою акцентуацією у називному — знахідному відмінках множини, то й іменник *овес* отримав у формі називного — знахідного відмінків множини з флексією **-а** також переважно кореневу акцентуацію [Булаховський, IV, 115], яка нерідко поширювалася і на форму називного — знахідного відмінків множини з флексією **-и** (а через неї, як правило, й на інші відмінкові форми множини), хоча вплив міг бути і зворотним, пор.: *вівсі*, *вівсів*, *вівсам*, *вівсами*, *вівсах* (Ганкевич, 119), *вівсі*, *вівсів*, *вівсам*, *вівсами*, *вівсах* (Гануш, 341), *вівсі* і *вівса*, *вівсів*, *вівсам*, *вівсами*, *вівсах* (Грама., 221), *віўса* (Пристапа, 44; Гладкий, 1929, 139), *овсі* і *овса* (Бандрівський, 61), *віўсі* і *віўса* (Шило, 119), *віўса* (Гладкий, 1928, 126), *віўса*, *віўсіў*, *віўсам*, *віўсамэ*, *віўсах* (Клепикова, 47), *вівси*, *вівса* (Біл.-Нос., 75, 256), *в'івса* і *в'івси*, *овси* (Ващенко, 128, 131), *вівса* і *вівсі*, *вівсів*, *вівсам*, *вівсами*, *вівсах* (Погр., 356), *вівса*, *вівсів*, *вівсам*, *вівсами*, *вівсах* (УЛВН, 387).

Іменник *кінь* ще на давньоруському ґрунті у відмінкових формах множини зазнав дуже сильного впливу іменників *й-основ* жіночого роду і фактично злився з останніми (у множині). Акцентуаційно він злився з іменниками *й-основ* з рухомим наголосом (окситоновані іменники *й-основ* на той час вже вирівняли свою акцентуацію за іменниками з рухомим наголосом, див. с. 231—233). Оскільки іменники *й-основ* з рухомим наголосом

характеризувалися виключно початковою акцентуацією форми називного відмінка множини, то й іменник *кінь* змінив первісну флективну акцентуацію згаданої форми на початкову [Булаховський, IV, 551]. Що ж до інших відмінкових форм множини, то знову ж таки, оскільки на ґрунті української мови іменники *і*-основ з рухомим наголосом частіше узагальнювали в множині початкову акцентуацію, ніж флективну (див. с. 239—245), то й іменник *кінь* отримав у переважній більшості українських говорів початкову акцентуацію форм родового, давального, орудного та місцевого відмінків множини. Пор.: *кони* (Остр. б., 89 зв., 161 зв. — тричі, 169 зв. — двічі, 171, 171 зв. — двічі, 174 — двічі, 175 зв. та ін.; Рад. Н., 50; Синопс., 96 — двічі), *конеъ* (Тр., 14 зв.; Коп. Каз., 116; Бер., 415; Льв., 258; Гал., 17 зв., 37; Рад., 699 — двічі, 1018; Синопс., 61; Книж., 9), *на конеъ* (Рад. Н., 43; Синопс., 76); *конеі* (Остр. б., 160 зв., 163, 199; Льв., 241, 243, 251; Слав., 479; Бар., 302; Синопс., 94; Кл., 20, 199), *для конеі* (Книж., 10), *до конеі* (Кл., 179), *з конеі* (Синопс., 97), *коній* (Остр. б., 156, 254; Коп. Каз., 122; Бер., 247, 352; Гал., 107); *конеѣм* (Остр. б., 157), *конеѣм* (Кл., 77; Книж., 27, 40, 66); *конеѣми* (Остр. зб., 17 зв.³; Отпис, 8/1 зв.; Гал., 20 зв., 37 — тричі, 37 зв. — тричі, 62, 74 зв., 112 зв., 142; Кл., 189), *конеѣми* (Єв., 102; Бер., 415), *с конеѣми* (Остр. б., 229); *в ... конех* (Остр. б., 229), *на конех* (Остр. б., 210; Гал., 37 зв.; Бар., 95 зв., 106 зв. — двічі; Над. Н., 52, 62), *о конех* (Остр. б., 31 зв.), *на конях* (Гал., 17 зв. — двічі, 20 зв., 37, 37 зв.; Рад. Н., 51), *о конях* (Кл., 132), *при конях* (Кл., 184); *кони*, *конеъ*, род. *конеъ*, *коній*, дав. *конеѣм*, зн. *кони*, *конеъ*, ор. *конеѣми*, місц. *конех* (Гр. Зиз., 34 зв.); — *кони*, *конеі*, *конеѣм*, *конеѣми*, *конеѣх* (Ганкевич, 120; Потєбня, 117), *кони*, *конеі*, *конеѣми* (Гануш, 336), *кони*, *коній*, *конеѣм*, *конеѣми*, *конеѣх* (Грама., 235) *конеѣми*, род. *конеѣми*, дав. *конеѣм*, *конеѣми*, зн. *конеі*, місц. *на конеѣх* (Верхратський, 1912, 42), *кон'і*, *коній*, *кон'ом*, *к'ін'ми*, *на кон'ох* (Януб, 63, 65, 66), род. *коній*, дав. *кон'ом*, *кон'ім*, місц. *на кон'ох*, *на кон'іх*, *на кон'ах* (Бандрівський, 58, 59, 60), дав. *кон'ом*, *кон'ім*, ор. *к'ін'ми*, місц. *на кон'ох*, *на кон'іх* (Шило, 124, 126, 131), *конеѣми*, род. *конеѣми*, дав. *конеѣми*, *конеѣм*, місц. *конеѣх* (Верхратський, 1900, 65), род. *коній*, дав. *конеѣми*, ор. *конеѣми*, *конеѣми*, *конеѣми*, місц. *конеѣх* (Верхратський, 1899, 64, 65), *кон'і*, род. *кон'уѣ*, *коній*, дав. *кон'ум*, ор. *кун'мі*, місц. *кон'ах*, *кон'ох* (Брох, 85), *кон'і*, дав. *кон'ім*, місц. *на кон'ох* (Панькевич, 203, 205, 208),

кón'і, кónај, кón'ам, к'ін'мэ, кón'ах (Кобилянський, 48, 51), кón'і, кón'іў, кón'ім, кón'імэ, кón'іх (Клепикова, 45), кónі (Отроковський, 71), дав. кón'ом (Мельничук, 65), кón'і, кónеј, кón'ам, к'ін'ми, на кón'ах (Гладкий, 1929, 140), кónеј, кón'ам, к'ін'ми, на кón'ах (Гладкий, 1928, 126), род. кónей, кónий, кónе"й, ор. к'ін'ми, кón'-ми, кón'ами (Вашенко, 139, 143, 144), кónі, кónей, кónям, кіньми і кónями, на кónях (УЛВН, 277).

Впливу іменників ї-основ зазнали в українській мові і деякі інші іменники јѳ-основ чоловічого роду, але, звичайно, значно меншою мірою, ніж іменник кінь, пор.: *ключей* (Філ., 25/3), *без сіх ключей* (Тупт., 87), *ножей*, *ножій* (Головацький, 63), навіть *грѳхмы* (Остр. зб., 206 зв.).

Таке відмінювання, як іменник кінь (в однині — за основами на -ѳ, -јѳ, у множині — за основами на -і), має в українській мові лише іменник *гріш* (род. *гроша*, мн. *гроші*), запозичений з польської мови (п. *grosz* “гріш”, род. *grosza*, мн. *grosze*). У більшості українських говорів цей іменник зберігає первісну (перейняту з польської мови) кореневу акцентуацію форм множини; у цілому ряді говорів під впливом іменників ї-основ з рухомим наголосом (а також іменника кінь) він отримав флективну акцентуацію в родовому та орудному відмінках множини, пор.: *грѳши* (Рад., 634, 700; Рад. Н., 57, 58 — 5 разів; Кл., 41, 214 — двічі; Ур., 56, 65, 68, 69), *грѳшѳ* (Зиз. Л., 51 — двічі; Єв., 39²; Бер., 66, 80, 206; Гал., 205 зв.), *грѳшы* (Ур., 69), *за грѳши* (Кл., 214 — двічі), *на грѳши* (Кл., 163), *на чужіє грѳши* (Філ., 43/4 зв.) і *грѳшѳ* (Бер., 87, 94); *грѳшей* (Коп. Каз., 123; Гр. Уж., 76 зв.; Гал., 51 зв., 122, 202; Рад., 296, 703; Кл., 214), *без грѳшей* (Рад. Н., 58), *для грѳшей* (Гал., 202 — двічі, 202 зв.), *от грѳшей* (Бер., 189), *грѳшій* (Єв., 91², 321 зв.²; Сак., 41, 47; Книж., 92), *без грѳшій* (Рад. Н., 58); *грѳшам* (Рад., 703); *грѳшми* (Єв., 184 зв.²; Сак., 38), *грѳшами* (Ур., 63 — двічі, 66, 67) і *грѳшмі* (Рад. Н., 58 — тричі; Кл., 163, 214; Ур., 52, 53 — двічі, 60), *грѳшами* (Ур., 64); *в грѳших* (Бер., 232), *в грѳшах* (Мог., 287); — *грѳші* (Желех., 160; Отроковський, 71), *грѳші*, *грѳшей*, *грѳшам*, *грѳшмі*, *грѳшах* (Ганкевич, 120, 121), *грѳшій*, *грѳшей* (Верхратський, 1879, 402), *грѳші*, род. *грѳшей*, *грѳшій* і *грѳшей*, ор. *грѳшіма*, *грѳшми* і *грѳшмі* (Гануш, 336), *грѳші*, *грѳший*, *грѳшам*, *грѳшми*, *грѳшах* (Грама., 235), *грѳші*, *грѳший*, *грѳшом*, *грѳшми*, *грѳшох* (Януб, 77), род. *грѳший*, ор. *грѳшми*, *грѳшми*, *грѳшми*, місц. *грѳшох* (Верхратський, 1899, 64, 65), *грѳш'і*, род.

гроші́й, груш, дав. *грѣш'ам, грѣшам*, ор. *грѣш'амі, грѣшамі*, місц. *грѣш'ах, грѣшах* (Брох, 86), *ты́ми грѣшмі́* (Панькевич, 207), *гр'іш'мэ і гріш'мэ* (Кобилянський, 48, 52) *гроші́ма і грі́шми* (Мельничук, 65), *грѣши, грѣшеј, гр'ішми* (Гладкий, 1929, 139, 140), *грѣшеј* (Гладкий, 1928, 126), *грѣшы* (Павловский, 32), *грѣші, грѣшей, грѣшам, грі́шми, грѣшіх і грѣшах* (Потебня, 117), *грѣшей* (Котл., 68, 150, 158, 185), з *грі́шмі́* (Котл., 143), *грѣші*, род. *грѣшей*, ор. *гроші́ма і грі́шми* (Грінч., I, 331), род. *грѣшей, грѣш'ій, грѣші́й, грѣше'ій, грѣш'ів* (Вашенко, 38, 139), *грѣші, грѣшей, грѣшам, грі́шми і гроші́ма, на грѣшах* (УЛВН, 144).

У зв'язку з тим, що іменники *гріш* та *кінь* становлять в українській мові окремих тип відмінювання, і акцентуація форм множини обох іменників, як правило, однакова, на ґрунті української мови відбулося вирівнювання акцентуації іменників *гріш* та *кінь* і в однині (запозичений іменник *гріш* вирівняв свою акцентуацію за питомим *кінь*), пор.: *пол грѣша* (Бер., 393) і *грошá* (Рад. Н., 57), *грош*, род. *грѣша* (Потебня, 117), *гріш*, род. *грошá* (Желех., 160; Ганкевич, 120; Грінч., I, 328; УЛВН, 144).

Окситоновані іменники *дрізд, лев, лоб, піст, рій, скот, стіг, суд, труд*, які у відмінкових формах однини узагальнили на ґрунті української мови чи окремих її говорів кореневу акцентуацію називного (називного — знахідного) однини або родового однини з флексією *-у/-ю*, узагальнили кореневу акцентуацію і в множині. Згодом унаслідок дії на ґрунті української мови тенденції до акцентного протиставлення в іменниках *о-/ю-*основ чоловічого роду з кореневим наголосом форм однини і множини згадані іменники в ряді українських говорів (переважно південно-східних і північних) отримали в множині флективний наголос, пор.:

дрѣзді́, дрѣздів, дрѣзда́м, дрѣзда́ми, дрѣзда́х (Гануш, 330), *дрѣзди, дрѣздів, дрѣздам, дрѣздами, дрѣздах* (Грама., 219), *дрозде́, дрозди́, дрозда́м, дрозда́мэ, дрозда́х* (Клепикова, 42);

ле́ви, ле́вів, ле́вам, ле́вами, ле́вах (півд.-сх.) (Гануш, 335), *леві́, на лева́х* (Гладкий, 1928, 126), *леві́* (Л. Укр., I, 256), *леві́в* (Л. Укр., II, 238), з *лева́ми* (Л. Укр., II, 526), *леві́, ле́вів, ле́вам, ле́вами, ле́вах* (УЛВН, 307);

ло́би, ло́бів, ло́бам, ло́бами, ло́бах (Гануш, 328), *о ... лѣби* (Франко, XI, 408) і *лобі́* (Франко, XII, 53), *лобі́, лѣбів, лѣба́м, лѣба́ми, лѣба́х* (УЛВН, 313);

пóсты (Остр. зб., 226 зв.; Гал., 247; Рад., 227, 746; Рад. Н., 69; Тупт., 94 зв.), *на пóсты* (Єв., 271²), *через пóсты* (Мог., 276) і *в посты́* (Кл., 108); *пóстов* (Рад., 73; Кл., 192), *до пóстов* (Рад., 178); *пóстами* (Єв., 33 зв.; Гал., 7 зв., 92, 114, 147, 187; Рад., 212, 692, 864; Рад. Н., 5); *в ... пóстех* (Остр. зб., 140 зв.); — *пості́, пості́в, пості́м, пості́ми, пості́х* (Гануш, 329; УЛВН, 456), *пóс-ти, пóсті́в, пóстам, пóстами, пóстах* (Грама., 222), *пóсти* (Франко, ХІІІ, 396), *в пдстах* (Франко, Х, 406);

ро́ї, ро́їв, ро́ям, ро́ями, ро́ях (Гануш, 335), *ро́йї, ро́йїї, ро́йям, ро́йямэ, ро́йях* (Клепикова, 40), *ро́ї, ро́їв, ро́ям, ро́ями, ро́ях* (УЛВН, 557);

ско́ти (Остр. б., 4, 23, 30 зв., 81, 97 зв., 252 зв.; Рад., 256), *ско́ты* (Остр. б., 1, 48 зв., 70 зв. — двічі, 77, 81, 100, 135 зв., 231, 240, 265; Гал., 72 зв.; Бар., 304, 358 — двічі; Рад., 110, 269, 1077, 1078) і *скоты́* (Остр. б., 210); *ско́тов* (Гал., 56 зв.; Бар., 299 зв.), *до ско́тов* (Рад., 269) і *скотóв* (Остр. б., 3 зв.); *ско́том* (Остр. б., 1 зв., 78 зв., 85 зв.); *ско́ты* — ор. (Остр. б., 1 зв. — двічі, 229), *межи ско́ты* (Рад., 45, 98), *ско́тами* (Бар., 250) і *з скотáми* (Рад., 863); *в ско́тѣх* (Остр. б., 28 зв. — двічі, 54 зв., 83 зв., 87), *на всѣх ско́тѣх* (Остр. б., 4), *о ско́тѣх* (Остр. б., 49 зв.); — *ско́ти* (Франко, ХІ, 289) і *скотáм* (Франко, ХІІІ, 290);

стоги́, стогі́в, стогі́м, стогі́ми, стогі́х (УЛВН, 629);

суды́ (Остр. б., 33 зв., 36, 53 зв., 79, 81 — двічі, 82 — тричі, 82 зв., 83, 83 зв., 85 зв. — двічі, 92 — двічі та ін.) і *суды́* (Філ., 6/4 зв., 31/3 зв., 36/3, 40/2; Отпис, 12/1 зв.; Єв., 49 зв.; Тр., 34 зв.; Коп. Каз., 123; Рад., 101), *на суды́* (Філ., 36/3); *судóв* (Остр. б., 84) і *судов* (Філ., 36/3; Єв., 15, 56, 127, 132 зв., 152, 75 зв.², 312²; Тр., 4 зв., 52), *до судов* (Філ., 10/1 зв.), *з судов* (Єв., 274²), *от судов* (Єв., 102), *от ... судов* (Сак., 39), *судами* (Єв., 205², 347²); *на судах* (Єв., 45 зв.); — *суди, суді́в, судам, судами, судах* (Грама., 222), *суди* (Франко, Х, 273, ХІІІ, 86), *судам* (Франко, ХІІІ, 24), *на судах* (Франко, ІХ, 252);

труды́ (Остр. б., 79 зв.) і *труды́* (Остр. зб., 10 зв.; Гал., 247; Бар., 262, 288, 362, 362 зв.; Рад., 223, 855; Синопс., 128; Тупт. 37 зв., 42 зв.), *в труды́* (Бар., 288), *за труды́* (Рад. Н., 28), *на труды́* (Єв., 271 зв.²; Рад., 509); *трудо́в* (Єв., 71, 71 зв.; Бер., 476; Т. З., 115; Мог., 272; Гал., 181 зв.; Бар., 51 зв., 178, 283, 394 зв.; Рад., 203, 334; Тупт., 20 зв.), *з трудо́в* (Рад., 175), *от ... трудо́в* (Бар., 289 зв.; Рад., 321); *к трудо́м* (Тупт., 42 зв.); *труды́* — ор. (Бар., 51

зв.), *трудо́дами* (Єв., 146²; Мог., 271; Рад., 312; Рад. Н., 5); *в трудо́дѣх* (Коп. Каз., 118; Бар., 51 зв., 256, 427; Рад., 203; Тупт., 53), *в трудо́дех* (Бар., 87 зв., 255 зв., 421; Рад., 45; Рад. Н., 3, 35), *по трудо́дех* (Бар., 302 зв.), *в трудо́дах* (Рад., 92, 213), *на ... трудо́дах* (Рад., 306), *по ... трудо́дах* (Отпис, 12/2; Сак., 41; Гал., 23 зв., 108; Бар., 52); — *трудо́ді, трудо́дів, трудо́дам, трудо́дами, трудо́дѣх* (Гануш, 335), *трудо́ди* (Франко, X, 60, XIII, 84, 166, 245), *трудо́дів* (Франко, X, 24, 70, 87, 406), *по трудо́дах* (Франко, IX, 220).

Щодо іменників *бик, біб, вуж, кіш, кут, сніп, сокіл, стовп*, які при кореневій акцентуації в однині засвідчені в українській мові лише з флективним наголосом у множині, важко сказати, чи вони і в множині отримали кореневу акцентуацію, яку потім унаслідок дії вже згадуваної тенденції змінили на флективну, чи їх флективна акцентуація у множині є старою, пор.: *бикі́, бикі́в, бика́м, бика́ми, бика́х* при род. одн. *бі́ка* (Ганкевич, 120); *бобі́, бобі́в, боба́м, боба́ми, боба́х* при род. одн. *бо́бу* (Гануш, 329; УЛВН, 45); *вужі́, вужі́в, вужа́м, вужа́ми, вужа́х* при род. одн. *ву́жа* (Грам., 234); *коші́, коші́в, коша́м, коша́ми, коша́х* при род. одн. *ко́ша* (Гануш, 334); *куті́, куті́в, кута́м, кута́ми, кута́х* при род. одн. *ку́та* (Гануш, 334); *снопі́, снопі́в, снопа́м, снопа́ми, снопа́х* при род. одн. *сно́па* (Гануш, 329); *соколі́* (Тр., 17; Рад., 39, 40; Рад. Н., 81, 95 зв.), *соколóм* (Гал., 80 зв.), *соколі́, соколі́в, соколáм, соколáми, соколáх* при наз. одн. *со́кіл* (Отроковський, 69), *соколі́, соколі́в, соколáм, соколáми, соколáх* при наз. одн. *со́кіл* (УЛВН, 614); *стовбі́, стовбі́в, стовба́м, стовба́ми, стовба́х* при род. одн. *сто́вба* (Гануш, 334).

Двоїна

Форми двоїни окситонованих іменників *ǫ-/jǫ-*основ чоловічого роду зустрічаються не тільки в давніх українських пам'ятках, а й у сучасних говорах. У називному — знахідному та давальному — орудному відмінках двоїни згадані іменники зберігають первісний флективний наголос, у родовому — місцевому (цю форму засвідчують лише пам'ятки) вони змінили давній кореневий наголос на флективний, що сталося, очевидно, під впливом інших форм двоїни і відмінкових форм множини, пор.: *в дво́ю дво́ру* (Остр. б., 183); *два козла́* (Остр. б., 52 зв.), *на оба козла́* (Остр. б., 52 зв.); *коня́, коня́ма* (Гр. Зиз., 34); *(два) ослá*

(Грам., 209); *с попомá* (Верхратський, 1899, 64); *два столпá* (Остр. б., 37, 200), *столпá два* (Остр. б., 158 зв., 200), *оба столпá* (Остр. б., 118) і *стóлла* (Остр. б., 158), *два стóлла* (Остр. б., 158), *столпóма* — дав. (Остр. б., 158).

У деяких українських говорах іменники *кінь*, *ніж*, *гріш* зустрічаються у формі орудного відмінка двоїни (яка вживається в значенні орудного множини) з флексією **-има/-іма** (акцентуація при цьому переважно флективна), а іменники *кінь*, *гріш* — ще й з флексією **-ма** (акцентуація при цьому коренева): *ножіма* (Бандрівський, 60); *кóн'іма* (Шило, 131), *к'ін'ма* (Януб, 66; Шило, 131); *грошіма* (Гануш, 336; Мельничук, 65; Гладкий, 1928, 126; Грінч., 1, 331; УЛВН, 144), *грош'éma* (Кобилянський, 52), *гріш'ма* (Кобилянський, 52).

В українській мові форми двоїни були витеснені формами множини при числівниках *два*, *три*, *чотири* (детальніше див. с. 102—105). Окситоновані іменники в згаданих сполученнях отримали флективний наголос у північних та південно-східних говорах і переважно флективний (залежно від акцентуації форм множини) — у південно-західних говорах. У більшості українських говорів форма називного — знахідного відмінків множини іменників *о- /jó-*основ чоловічого роду в сполученні з числівниками *два*, *три*, *чотири* з часом втратила зв'язок із звичайною формою називного — знахідного відмінків множини і почала пов'язуватися з формами однини, але це не відбилося на її акцентуації, оскільки відмінкові форми однини також характеризувалися флективним наголосом. Пор.: *два грѣхí* (Гал., 79), *три грѣхí* (Гал., 79), *четыры грѣхí* (Рад., 85), суч. літ. *два гріхі*; *два ножі* (Франко, XI, 247), суч. літ. *два ножі*, але *три нóжі* (Панькевич, 206); *два столпý* (Гал., 155 зв.—156; Рад., 338, 629), *три столпý* (Рад., 338), *столпý чотыры* (Єв., 246 зв.²), суч. літ. *два стовпí*. Зміни в акцентуації згаданої форми (за походженням форми називного — знахідного відмінків множини) у сполученні з числівниками *два*, *три*, *чотири* були безпосередньо пов'язані або зі змінами в акцентуації форм множини (цілий ряд південно-західних говорів), або зі змінами в акцентуації форм однини (більшість українських говорів), пор.: *два лéвэ* (Кобилянський, 52), *два лéви*, але мн. *лéві* (УЛВН, 307); *два соколы*, але мн. *соколы́* (Отроковский, 69), *два соколи*, але мн. *соколі* (УЛВН, 614).

ІМЕННИКИ З РУХОМИМ НАГОЛОСОМ

О д н и н а

У відмінкових формах однини більшість іменників *й*-/*й*о-основ чоловічого роду з рухомим наголосом зберігає в українській мові первісну початкову акцентуацію. До таких іменників належать, зокрема: *бе́рег, біс, блуд, бог, брус, ве́ред, ве́рес, ве́реск, ве́чір, вир, віз, во́лос, во́рог, во́рон, во́рох, вус, в'яз, глум, го́лод, го́лос, го́род* “місто”, *грім, друг, дуб, дух, же́реб, жо́лоб, звук, ко́лос, корм, ко́роб, крик, кум, лис, лов, луб, лук, люд, мо́лот, мор, мо́рок, муж, не́рест, ніс, но́ров, по́рох, ріст, рух, све́кор, скік, слух, ста́рож, струп, тріск, труп, тук, тур, ціп, че́рен, чорт* та ін.

Іменники *бій, бік, брі́д, вид, віск, гній, год, жар, квас, круг, лій, ліс, міх, піт, раз, рід, рік, світ, сік, тил, хід, хо́лод, цві́т* під впливом основ на *-й* з рухомим наголосом отримали на ґрунті цілого ряду українських говорів флективну акцентуацію у формі місцевого відмінка однини з флексією *-у/-ю*, зберігаючи кореневу акцентуацію у всіх інших відмінкових формах однини і в місцевому однини зі старою флексією *-і/-ї*:

в бо́ю (Євх., 3/3 зв.; Кл., 167), *в ... бо́ю* (Сак., 41), *на бо́ю* (Синопс., 19) і *на бою́* (Синопс., 52); *в бо́ю* (Франко, X 12, 33, 55, XIII, 80, 89), *у бо́ю* (Франко, XIII, 95) *у нері́вному бо́ю* (Л. Укр., I, 254), *у тяжкому лю́тому бо́ю* (Л. Укр., I, 109), *в бою́* (Гануш, 328), *у бою́* (УЛВН, 46);

в бо́ку (Гал., 121; Бар., 462; Тупт., 101 зв.), *по ... бо́ку* (Рад., 199), *при бо́ку* (Бер., 240, 464; Рад., 104 — двічі, 347; Рад. Н., 34; Кл., 79, 179) і *в бо́ку* (Гал., 104 зв.; Бар., 462); *на бо́ку* (Гануш, 327), *на бо́ці* і *на бо́ку* (Верхратський, 1900, 65), *на бо́ці* і *на бо́ку* (Шило, 110), *в бо́ку* (Шевч., I, 23), *у бо́ці, на бо́ці, у бо́ку, на бо́ку* (УЛВН, 46);

на брóді і *на брoду́* (Ганкевич, 121);

на виду́ (УЛВН, 75);

на воску́ (Голоск., 60);

в гно́ю (Рад, 947), *у гно́ю* (Кл., 118); *у гно́ю* (УЛВН, 135);

в ... го́ду (Тупт., 85 зв.) і *в го́ду* (Кл., 95);

на жару́ (Гладкий, 1928, 125; УЛВН, 195);

в квасу́ (Кл., 120), але *квасу́* — род. одн. (Кл., 144);

в кру́зі і *в кру́гу* (Гануш, 332);

на ло́ю (УЛВН, 311);

в *лісу* (Гануш, 327; Котл., 122), у *лысу* (Панькевич, 188), у *лісі*, в *лісу* (Погр., 283);

ў *м'іс'і*, ў *м'іху* (Бандрівський, 57), у *міху* (Панькевич, 188), у *міху* (УЛВН, 334);

в *поту* (Котл., 84), у *поту* (УЛВН, 456; Погр., 409), у *поти чолá* (Погр., 409);

в *такім разу* (Желех., 795);

на *роду* і в *роді* (Гануш, 327, 328), на *роду* (Котл., 111), у *роду*, в *роді* (УЛВН, 555);

в *первом року* (Кл., 6), в *всем року* (Кл., 108), але *року* — род. одн. (Кл., 78, 180);

на *свѣті* і на *свѣту* (Гануш, 327);

у *соку* (УЛВН, 601);

у *тилу* (УЛВН, 648);

на *ходу* (УЛВН, 690);

в *холоду* (Верхратський, 1912, 43);

у *цвіту* (Погр., 612).

Іноді флективна акцентуація поширювалася і на форму місцевого однини з флексією *-і/-ї*: в *гноі* (Гал., 199); ў *гної* (Гладкий, 1928, 125), в *гної* (Глібов, 76).

В іменниках *біг*, *вік*, *вовк*, *вугол*, *гай*, *діл*, *довг*, *знак*, *круг*, *луг*, *низ*, *піл*, *слід*, *сміх*, *сніг*, *став*, *страх*, *сук*, *тік*, як і в баритонованих іменниках *край*, *плач*, *час* (див. с. 82—86), флективна акцентуація форми місцевого відмінка однини з флексією *-у/-ю* на ґрунті окремих українських говорів (переважно південно-західних) поширилася на всі інші відмінкові форми однини (у тому числі й на паралельну форму місцевого однини з флексією *-і/-ї*), пор.:

в *бѣгу* (Бер., 382; Євх., 3/1 зв.); — *біг*, род. *бігу*, місц. *на бігу* (Желех., 28), *біг*, род. *біга* (Гануш, 331, 332), *бігом* (Франко, XIII, 386) і *за бігом ріки* (Франко, XIII, 42), *бі^x*, род. *бігу* (Клепикова, 41), *біг*, род. *бігу* (Грінч., I, 60), *біг*, род. *бігу*, місц. *на бігу* (УЛВН, 45);

вѣка (Остр. зб., 54² — двічі; Бер., 100; Мог., 274 — двічі), з *вѣка* (Бер. В., 61), *от вѣка* (Коп. Ом., 158; Мог., 273), *вѣку* — род. (Коп. Каз., 119; Волк., 103; Кл., 190); в *вѣку* (Рад., 309), в *бсмом вѣку* (С. Зиз., 36) і в *вѣку* (Рад., 309); — *вік*, род. *віку* (Ганкевич, 120), *поки мого віку* (Желех., 105), *вік*, *до віку* і *віка* (Гануш, 335), *вік*, род. *віку*, дав. *вікови*, ор. *віком*, місц. *віку* (Грама., 227), *віку* — род. (Франко, XIII, 82, 114), *віком* (Франко, X, 222, XII, 154, XIII, 52), на *віці* (Франко, IX, 202, 223), на *віку* (Глад-

кий, 1929, 139; Гладкий, 1928, 125), *вік*, род. *віку*, місц. *на віку*, у *віці* (Голоск., 59), *вік*, род. *віку*, місц. *на віку* (УЛВН, 112);

во́лка (Остр. зб., 146 зв.; Філ., 35/3, 49/4; Отпис, 10/1; Єв., 235², 236², 237 зв.²; Бар., 60; Рад., 1064), з *во́лка* (Рад., 200; Книж., 88), *от во́лка* (Бар., 57; Рад., 706); *во́лку* — дав. (Бар., 12); *во́лком* (Єв., 236 зв.²; Рад. Н., 14); — *вовк*, дав. *во́вку*, *во́вовки*, *во́вовкі*, місц. *вовку* (Огоновський, 121), *во́лк*, род. *во́лка* (Ганкевич, 120); *вовк*, род. *во́вка*, місц. *на во́вці* і *на во́вку* (Гануш, 327, 329), *вовк*, род. *во́вка*, місц. *во́вку* (Грам., 225), *во́вка* (Франко, XI, 8, XII, 81), з *во́вком* (Франко, XII, 81), *воўк*, род. *воўка* (Верхратський, 1912, 42; Клепикова, 43), род. *воўка* (Панькевич, 184, 186), *воўкові*, *воўком* (Мельничук, 64), *на воўков'і* (Гладкий, 1929, 139), *во́вка* (Котл., 283; Глібов, 32, 78 — двічі, 209), *во́вовкі* (Глібов, 31, 32), *во́вком* (Котл., 163, 293; Глібов, 98 — двічі), *вовк*, род. *во́вка* (Ващенко, 38; УЛВН, 116), *вовк*, род. *вовка́* (Грінч., I, 244);

гай, род. *гаю*, дав. *гаєві*, ор. *гаєм*, місц. *в гаю* (Головацький, 58), *гай*, род. *гаю* (Желех., 134; Грам., 236; Верхратський, 1912, 42; Грінч., I, 265), *гай*, род. *гаю*, місц. *в гаю* (Гануш, 327, 329), у *гаю* (Франко, XIII, 81), *в га́ју* (Кобилянський, 50), *в гаю* (Л. Укр., I, 149), *в гаю* (Л. Укр., I, 367, 396) і *в гаю* (Л. Укр., I, 200), *до га́ју* (Ващенко, 79, 93), *гай*, род. *гаю*, місц. *у гаю*, у *га́ї* (УЛВН, 126);

до зёмного до́лу (Євх., 1/4 зв.), *от до́лу* (Остр. б., 37); — *діл*, род. *до́лу* (Желех., 185; Грам., 223; Аф.-Чужб., 88; Грінч., I, 391; УЛВН, 162), з *долу́* (гал.) і *до до́лу* (півд.-сх.) (Гануш, 335), *g'ıl*, род. *долу́**, дав. *долóвэ*, ор. *долóм*, місц. *долу́** (Клепикова, 42);

до́лгу — род. (Слав., 528) і *долга́* (Бар., 161 зв.), *долгу́* — род. (Єв., 63² — двічі, 64², 64 зв.², 65 зв.²); *по долгу́* (Бар., 337); — *долг*, род. *долгу́* (Ганкевич, 119), *довг*, род. *довгу́* (Гануш, 331), *довг*, род. *довгу́*, дав. *довго́ви*, ор. *довго́м*, місц. *довгу́* (Грам., 227), *довгу́* — род. (Франко, X, 419), *довг*, род. *до́вгу* (Грінч., I, 401; СУМ, II, 330);

зна́ку — род. (Остр. зб., 38 зв.²; Мог., 275, 277 та ін.); *при знаку́* (С. Зиз., 116); — *знако́м*, *по знаку́* (Желех., 308), *знак*, род. *знаку́* (Гануш, 333; Грінч., II, 169), *знак*, род. *знаку́*, дав. *знако́ви*, ор. *знако́м*, місц. *знаку́* (Грам., 227), *знако́м* (Франко, XIII, 216), *знак* “слід, відбиток, прикмета”, род. *зна́ку*, місц. *по знаку́* (УЛВН, 246);

круг, род. *кргу́га* (Грама., 220; Грінч., II, 311; УЛВН, 299), *круг*, род. *кргу́га* (Гануш, 331), *в кргу́гу* (Котл., 171);

луг, род. *луга́* (Гануш, 333), *луг*, род. *луга́* і *лугу́* (Грама., 222), *лу^х*, род. *луга́* (Клепикова, 43), *у лугу́* (Гладкий, 1929, 139), *на ... лугу́* (Котл., 131), *луг*, род. *лугу́* (Грінч., II, 379), род. *лугу́* і *луга́* (Вашенко, 101), *луг*, род. *лугу́*, місц. *у лугі́*, *на лугу́* (УЛВН, 315);

до низу́ (Желех., 528), *низ*, род. *до нїзу́* і *д' низу́* (Гануш, 335), *до низу́* (Гладкий, 1929, 139), *низ*, род. *нїзу́* (Грінч., II, 563; УЛВН, 371), *унїзу́* — присл. (УЛВН, 670);

піл, род. *полу́* “підлога” (Желех., 653), *піл*, род. *полá* “нари в селянській хаті” (Желех., 653), *піл*, *під полóм*, *на полу́* (Біл.-Нос., 281), *піл*, *полу́* (Грінч., III, 186; УРС, III, 428), *піл*, род. *полу́*, місц. *на полу́* (Голоск., 290), *піл*, род. *полу́*, дав. *полу́*, ор. *полóм* (УЛВН, 455), *піл* “т. с.”, род. *полу́*, дав. *полу́*, ор. *полóм*, місц. *на полу́* (Погр. ОС, 426);

слѣда (Бар., 337), *слѣда* (Рад., 95); — *слід*, род. *сліду́* (Желех., 883), *слід*, род. *сліда́* (Гануш, 331, 332), *слід*, род. *сліду́*, дав. *слі-дóви*, ор. *слідо́м*, місц. *сліді́* (Грама., 223), *сліду́* — род. (Франко, X, 380), *ні слїду́* (Франко, XI, 22), *ні слїда́* (Глібов, 193), *сліду́* — род. (Л. Укр., I, 271), *слід*, род. *сліду́* (Грінч., IV, 151), род. *сл'їду́* (Вашенко, 73), *слід*, род. *сліду́*, місц. *по слїду́*, *на слїду́* (УЛВН, 610);

смѣха (Бар., 449 зв.; Тупт., 65), *до смѣху́* (Коп. Каз, 113) і *смѣха́* (Остр. б., 267), *смѣху́* (Тр., 21); — *сьміх*, род. *сьміху́* (Желех., 888), *смїх*, род. *смїху́** (Ганкевич, 121), *сьміх*, род. *сьміха́* (Гануш, 332), *сьміх*, род. *сьміху́*, дав. *сьміхóви*, ор. *сьміхóм*, місц. *сьміху́* (Грама., 227), *смїхóм* (Франко, X, 60), род. *с'міху́* (Шило, 86), род. *см'їху́* (Гладкий, 1929, 138), род. *с'м'їху́* (Гладкий, 1928, 125), *для смїха́* (Котл., 295), *для ... смїху́* (Котл., 230), *смїху́* — род. (Шевч., II, 187), *смїх*, род. *смїху́* (Грінч., IV, 158; УЛВН, 612), ор. *с'м'їхóм* (Вашенко, 73);

снѣга (Гр. Зиз., 27; Гал., 88 зв.; Бар., 272; Рад., 292), *до снѣгу́* (Рад., 292 — двічі), *от снѣгу́* (Гал., 58); *на снѣгу́* (Гал., 147); — *сніг*, род. *снігу́* (Желех., 890; Грінч. IV, 161), *сніг*, род. *снігу́** (Ганкевич, 119), *сніг*, род. *сніга́* (Гануш, 334, 335), *сніг*, род. *снігу́*, місц. *на снігу́* (Грама., 227), *снігу́* — род. (Франко, X, 140), *у снігу́* (Франко, X, 394), *по снігу́* (Франко, X, 140), род. *с'н'їгу́*, місц. *на с'н'їз'ї*, *на с'н'їгу́* і *на с'н'їгу́* (Шило, 86, 111), *ў снігу́* (Кобилянсь-

кий, 50), *по с'н'ігу* (Гладкий, 1928, 125), *у снігу* (Потебня, 148), *сніг*, род. *снігу*, місц. *у снігу*, *на снігу*, *по снігу* (УЛВН, 613);

на ставу (Книж., 45); — *став*, род. *ставу* (Ганкевич, 120; Гануш, 331; Грам., 223), род. *ставá* і *ста́ва* (Шило, 85), *на ставу* (Гладкий, 1928, 125), *у ставу* (Гладкий, 1929, 139), *понад ставом* (Шевч., II, 253), *став*, род. *ста́ву* (Грінч., IV, 193), *став*, род. *ста́ву*, місц. *на ставу* і *на ста́ві* (Голоск., 380), *став*, род. *ста́ву*, місц. *у ставу* (УЛВН, 625);

стра́ха (Остр. б., 245 зв., 264, 273 зв.; Єв., 71 зв.; Рад., 981; Рад. Н., 57 — двічі; Тупт., 32), *без стра́ха* (Рад., 182), *от стра́ха* (Остр. б., 270 зв.; Єв., 23 зв.; Бар., 149 зв.; Рад., 922; Тупт., 23), *стра́ху* — род. (Єв., 21, 51 зв.², 347²; Бер. В., 61; Мог., 289; Гал., 41, 118; Рад., 878), *без стра́ху* (Єв., 159 зв.²; Рад., 90), *з стра́ху* (Єв., 25, 53², 56², 318 зв.²; Кл., 207), *от стра́ху* (Єв., 28²; Кл., 207), *от вся́кого стра́ху* (Рад., 90) і *от всякого страху́* (С. Зиз., 45); *стра́хом* (Отпис, 2/1 зв.; Єв., 116), *з стра́хом* (Єв., 21; Бер., 43); *в стра́сѣ* (Єв., 22 зв.), *в ... стра́сѣ* (Остр. б., 249 зв.), *в стра́ху* (Льв., 238; Рад., 1119) і *в вели́ком страху́* (Сак., 45), *у вели́ком страху́* (Льв., 243); — *страх*, род. *стра́ху** (Ганкевич, 120), *страх*, род. *стра́ха* і *страху́* (Гануш, 335), *страх*, род. *страху́*, дав. *страхо́ви*, ор. *страхо́м*, місц. *страху́* (Грам., 227), *без стра́ху* (Франко, X, 79) і *без страху́* (Франко, XIII, 294), *страхо́м* (Франко, X, 185), *в стра́сі* (Франко, XII, 422), *в вели́кім стра́ху* (Франко, XII, 73) і *в стра́сі* (Франко, XI, 103, XIII, 135), *у страху́* (Франко, XII, 170), род. *страху́* (Гладкий, 1929, 138), *без ... страху́* (Л. Укр., I, 440), *од стра́ху* (Котл., 98, 104, 109, 120, 129), *страх*, род. *страху́* (Грінч., IV, 213), *страх*, род. *стра́ху* (Голоск., 385), *страх*, род. *стра́ху* і *страху́* (УЛВН, 631);

сук, род. *сукá*, місц. *суку́* (Грам., 225), *сук*, род. *сукá* (Грінч., IV, 227; УЛВН, 636);

з то́ку (Кл., 182); — *ті́к*, род. *то́ку* (Головацький, 62; Желех., 966; Грінч., IV, 265), *ті́к*, род. *току́** (Гануш, 331), *на тоці́* (Франко, X, 185), *на тоці́'і* (Бандрівський, 57), род. *то́ка*, *то́ку*, місц. *на тоці́'і*, *на то́ку* і *на току́* (Шило, 85, 111), *по ўс'о́му току́* (Гладкий, 1929, 139), *ті́к*, род. *то́ку*, місц. *на току́* і *на тоці́* (Голоск., 397), *ті́к*, род. *то́ку*, місц. *на току́* (УЛВН, 650);

в ... ўго́л (Остр. б., 37 зв.); *от ... ўгла* (Остр. б., 37 зв.), *ўглу* — род. (Єв., 74 зв.², 76 зв.²); *ўгло́ви* (Єв., 77²); *в ўгѣ́* (Остр. б., 37 зв.; Єв., 77²); — *ўго́л*, род. *ўгла́* (Желех., 1002), *вўго́л*, род. *вўгла́*

(Желех., 130; Грам., 220; Грінч., I, 258), *із-за у́гла* (Франко, XIII, 228) *край у́гла* (Франко, XIII, 94 — двічі, 95 — двічі), *вугол*, род. *вугла́* (Клепикова, 42), *угол*, род. *угла́* (Грінч., IV, 315), *уго́л* (УРС, VI, 154), *вуго́л*, род. *вугла́* (УРС, I, 303), *вуго́л*, род. *вугла́* (СУМ, I, 781) ⁶.

Іменники *міст*, *плід*, *пліт*, *полк*, *рів*, *со́ром*, *стид* у ряді українських говорів також отримали в однині флективний наголос (*міст*, *полк* — безперечно, внаслідок індукції форми місцевого однини з флексією -у ⁷). При наявності в родовому однині паралельних форм (з флексіями -а і -у) згадані іменники під впливом окситонованих іменників типу *дві́р*, *стіл* (див. с. 113—115) отримали флективну акцентуацію в родовому відмінку однини з флексією -а (зберігаючи початковий наголос у родовому однини з флексією -у) і переважно подвійну акцентуацію в усіх інших відмінкових формах однини (у місцевому однини при паралельному вживанні форм на -і й на -у форма на -у має флективний наголос, а форма на -і початковий; якщо ж вживається лише форма на -у, то наголос завжди флективний). Пор.:

с моста́ (Синопс., 28 зв.), *з мосту́* (Гал., 50, 138 зв.); — *міст*, род. *мосту́* (Желех., 443; Ганкевич, 120; Гануш, 329; Грінч., II, 432), *міст*, род. *моста́*, *мосту́* (Грам., 222), *з моста́* (Франко, XI, 270), *за мостом* (Франко, XI, 248), *на мості́* (Франко, IX, 241 — двічі, XI, 21, 270), род. *моста́*, *мосту́* і *моста́* (Шило, 84), *міст*, род. *моста́** (Клепикова, 43), род. *мосту́*, ор. *мостом*, місц. *на мосту́* (Гладкий, 1928, 125), *у мосту́* (Гладкий, 1929, 139), *з мосту́* (Л. Укр., I, 404), *міст*, род. *моста́* і *мосту́*, ор. *мостом* і *мостом*, місц. *по мосту́*, *на мосту́* і *на мості́* (УЛВН, 333);

плі́да (Остр. б., 6, 87, 91 зв., 238, 251 зв.; Гал., 82; Бар., 53 зв., 59 зв. — двічі, 152, 176, 253 — двічі, 285 зв., 305 зв. — двічі, 338 зв., 440 зв., 444 зв., 449; Рад., 25, 497; Тупт., 42), *без плі́да* (Остр. б., 239 зв.; Бар., 352 зв.), *от плі́да* (Бар., 256; Рад., 85,

⁶ Слід зазначити, що і в російській мові іменник *угол* отримав флективну акцентуацію в однині (пор. рос. *у́гол*, род. *угла́*) під впливом форми місцевого однини з флексією -у, на що неодноразово вказував Л.А. Булаховський [Булаховський, III, 87, IV, 283, 428, 553].

⁷ І в російській мові ці два іменники отримали флективну акцентуацію в однині внаслідок індукції форми місцевого однини з флексією -у [Булаховський, III, 87, IV, 83, 553].

1010; Тупт., 100), *плóду* — род. (Єв., 210 зв.², 273 зв.²; Гал., 49 зв., 198, 198 зв.; Рад., 26, 124, 138, 894; Кл., 66, 67) і *плодá* (Остр. б., 13 зв., 58), *от плодá* (Остр. б., 2, 21, 59, 69, 92); *плóдом* (Отпис, 11/2; Бер., 360; Гал., 90 зв.; Бар., 50, 68 зв.); — *плід*, род. *плóду* (Желех., 659; Гануш, 330; Грінч., III, 196), *плід*, род. *плóду*, дав. *плóдови*, ор. *плóдом*, місц. *плóді* (Грама., 222), *плóду* — род. (Франко, X, 13, 139, 385, XI, 344, XIII, 128), *плóдом* (Франко, XI, 75, XIII, 388), *плід*, род. *плóду* і *плодá* (УЛВН, 460);

пліт “плетений тин”, род. *плóта* (Желех., 659; Грама., 220), *пліт*, род. *плóтá** (Ганкевич, 119; Гануш, 335), род. *плóта*, *плóту* і *плотá* (Шило, 84), *пліт*, род. *плотá* і *плóту* (Грінч., III, 196), *пліт*, род. *плóту* і *плотá* (Погр., 412; СУМ, VI, 587), *пліт*, род. *плóту*, місц. *на плоту* і *на плóті* (УЛВН, 460);

пóлка (Остр. б., 31 зв. — двічі, 32 зв., 48 зв., 60 — тричі, 60 зв., 65 зв. — 4 рази та ін.; Рад., 471 — двічі; Синопс., 94), *от пóлка* (Остр. б., 140), *посрédь пóлка* (Тупт., 59, 70 зв. — двічі), *пóлку* — род. (Тр., 73 зв.; Синопс., 95; Кл., 16), *з пóлку* (Єв., 176²), *с пóлку* (Синопс., 92, 92 зв. — двічі), *от пóлку* (Синопс., 79, 94) і *полкá* (Остр. б., 45 зв., 46 зв., 47 зв., 48, 66, 66 зв., 67 зв. та ін.), *от полкá* (Остр. б., 34); *пóлку* — дав. (Синопс., 87 зв.); *с пóлком* (Остр. б., 60), *з ... пóлком* (Синопс., 126), *зо всьм пóлком* (Тр., 3), *пред пóлком* (Остр. б., 31 зв.); *в пóлку* (Остр. б., 197), *в ... пóлку* (Філ., 56/1; Тр., 26 зв., 37) і *в полку* (Синопс., 95, 96 зв.); — *полк*, род. *пóлку* (Гануш, 330; Грінч., III, 285), *полк*, род. *пóлку*, дав. *пóлкови*, ор. *пóлком*, місц. *пóлку* (Грама., 227), *полку* — род. (Котл., 260), *з полкóм* (Котл., 227), *полк*, род. *пóлку*, місц. *в полку* (Голоск., 303), *полк*, род. *пóлку* і *полкá*, дав. *полку* і *пóлку*, ор. *полкóм* і *пóлком*, місц. *у полку* (УЛВН, 476);

з рóва (Рад. Н., 58), *посрédь рóва* (Рад., 254), *з рóву* (Гал., 96), *с тяжкóго рóву* (Волк., 125); *рóвом* (Гал., 95 зв.); *в рóвѣ* (Гал., 95 зв.); — *рів*, род. *ровá* (Ганкевич, 119; Гануш, 333), *рів*, род. *рóва* (Грама., 220), *із ровá* (Франко, X, 136), *ровóм* (Франко, X, 428), *в рові* (Франко, XI, 83) і *в рóві* (Франко, X, 136), род. *ровá*, *рувá* і *рóва*, *рóву* (Шило, 84), род. *рóву* (Гладкий, 1929, 138), *в рові* (Котл., 69), *рів*, род. *рóву* (Грінч., IV, 19), *рів*, род. *рóву* і *ровá*, дав. *рóвові*, ор. *рóвом*, місц. *в рóві* і *в рову* (Голоск., 340), *рів*, род. *рóву*, місц. *у рову*, *у рóві* (УЛВН, 555);

сóром (Желех., 896; Грама., 194; Вашенко, 49), *сорóм*, род. *соромá*, *сорому* (Гануш, 337) і *сóром*, род. *сóрому** (Гануш, 343), *со-*

ромà (Л. Укр., III, 163), *сóром*, род. *сóрому* і *соромá* (Грінч., IV, 169), *сóром*, род. *сóрому* (УЛВН, 615);

стид, род. *стидá* (Гануш, 331), род. *стїду* (Гладкий, 1929, 138), *без стїду* (Франко, XI, 396), *стїдом* (Франко, XII, 511), *стидá* (Котл., 96, 145), *от стїду* (Котл., 231), *стидóm* (Котл., 289), *стид*, род. *стидá* і *стїду* (Грінч., IV, 203; УЛВН, 628).

Флективну акцентуацію відмінкових форм однини в цілому ряді українських говорів або в окремих говорах отримали (здебільшого під впливом окситонованих іменників *ǫ-/jǫ*-основ чоловічого роду) також іменники *вепр*, *горб*, *гриб*, *дзвін*, *зуб*, *прут*, *ріг*, *серп*, *човен*, *шум*, пор.:

вепр, род. *вепрá* (Желех., 61), *вепрь*, род. *вепрjá* (Гануш, 333), *вепёр*, род. *вепрá* (Грама., 221), *вепер*, род. *вепра* (Грінч., I, 133; Голоск., 41), *вепр*, род. *вепра* (УЛВН, 67);

горб, род. *гóрбá* (Ганкевич, 119, 120; Гануш, 335), *горб*, род. *гóрба* (Грама., 220; Грінч., I, 310), *з гóрба* (Франко, XII, 367), *на гóрбі* (Франко, XI, 243), *на гóрб'і* (Бандрівський, 57), *горбóm* і *гóрбом*, *на гóрбі* (Мельничук, 60), *горб*, род. *горбá* (УЛВН, 138);

гриб, род. *грїба* (Грама., 220; Верхратський, 1912, 42), *гриб*, род. *грибá* (Гануш, 331; Грінч., I, 325; УЛВН, 143), *греб*, род. *грéбá* (Клепикова, 42);

дзвін, род. *дзвóна* (Желех., 180; Грама., 220; Клепикова, 40; Аф.-Чужб., 88; УЛВН, 157), *дзвін*, род. *дзвонá** (Гануш, 333), *дзвін*, род. *дзвóну* (Грінч., I, 377);

зубá (Остр. б., 35 — двічі); — *зуб*, род. *зубá* (Желех., 317; Грама., 220; Верхратський, 1899, 63; Клепикова, 40; Грінч., II, 187; УЛВН, 252), *зуб*, род. *зубá* (Гануш, 335);

прут, род. *прута* (Гануш, 329; Грінч., III, 493), род. *прута* (Янув, 63), *прут*, род. *прутá* (УЛВН, 536);

рога (Кл. Остр., 227), *до рога* (Книж., 38); *рогом* (Кл., 49); — *ріг*, род. *рогá* (Желех., 805; Кобилянський, 51), *ріг*, род. *рогá* (Гануш, 335), *ріг*, род. *рога* (Грама., 220; Грінч., IV, 20; УЛВН, 555), род. *рогá*, *ругá* і *рога* (Шило, 84, 85), *рř*, род. *рога* (Клепикова, 40);

сёрна (Остр. б., 88, 91) і *сернá* (Філ., 38/2 зв.), *от сернá* (Рад., 33 — двічі); *сёрном* (Бер., 211); — *серп*, род. *сёрна* (Грама., 220; Гануш, 329), *сёрном* (Франко, XII, 367), *сърп*, род. *сърна* (Клепикова, 43), *серп*, род. *сернá* (Грінч., IV, 116; УЛВН, 597);

чолн (Рад. Н., 10); *до чóлна* (Рад. Н., 10); — *човén*, род. *човнá* (Желех., 1074; Грама., 221; Гануш, 341; Верхратський, 1912, 20,

43; Верхратський, 1899, 27), *човен* (Франко, X, 47), *до човна* (Франко, X, 47), *в однім човні* (Франко, XI, 348), *човен* (Л. Укр., I, 65) і *човєн* (Л. Укр., I, 68), *круг човна* (Л. Укр., I, 65), *човном* (Л. Укр., I, 405), *човен* (Котл., 130, 131) і *в човєн* (Котл., 84, 131, 133), *з човна* (Котл., 201, 254), *по човну* (Котл., 164), *в човні* (Котл., 250), *човен* (Павловский, 65; Шевч., I, 144; Біл.-Нос., 391), *човен* (Гребінка, 83 — двічі), *човна* (Гребінка, 83), *з човном* (Гребінка, 84), *човен*, род. *човна́* (Грінч., IV, 467), *човен*, *човин*, *чови"н*, *чове"н* (Вашенко, 66), *човєн*, род. *човна́* (Голоск., 436), *човен*, род. *човна́* (УЛВН, 705);

шум, род. *шуму** (Гануш, 335), *шум*, род. *шуму* (Грінч., IV, 518; УЛВН, 718).

Іменник *гріб* зустрічається з флективною акцентуацією відмінкових форм однини лише в давніх українських пам'ятках, пор.: *гроба* (Остр. б., 9 зв., 16 зв.; Коп. Каз., 116; Коп. Ом., 156), *до гроба* (Коп. Каз., 121; Бар., 117 зв. — тричі; Рад., 23), *з гроба* (Гал., 144 зв.), *от гроба* (Мог., 272; Бар., 269 зв., 442; Рад., 23 — двічі), *гробу* — род. (Єв., 131²; Сак., 43), *до гробу* (Сак., 50; Коп. Каз., 121, 125 — двічі; Волк., 116; Гал., 73 зв., 94 зв., 95 зв. та ін.; Рад., 28; Рад. Н., 27, 33), *з гробу* (Коп. Ом., 161; Гал., 93, 95 — двічі, 95 зв., 96 — двічі та ін.), *от гробу* (Волк., 115, 120, 121) і *гроба́* (Остр. б., 151 зв.; Коп. Каз., 116); *гробу* — дав. (Сак., 41; Коп. Каз., 114), *ку гробу* (Волк., 113); *над ... гробом* (Коп. Каз., 114); *в гробѣ* (Тр., 4/4 зв.; Волк., 113, 114 — двічі, 115; Гал., 86 зв., 93, 95 — двічі, 95 зв. та ін.; Бар., 269 зв. — двічі; Рад. Н., 29) і *в гробѣ* (Єв., 131²; Волк., 109, 113, 116), *на гробѣ* (Коп. Каз., 114); — *гріб*, род. *гробу* (Желех., 159; Грінч., I, 327), *гріб*, род. *гроба*, *гробу* (Грама., 212, 222), *гріб*, род. *гроба** (Ганкевич, 120; Гануш, 330), род. *гробу*, *гроба* (Шило, 83), *гріб*, род. *гробу*, місц. у *гробі*, у *гробу* (УЛВН, 144). Не виключено, що флективна акцентуація іменника *гріб* у давніх українських пам'ятках зумовлена впливом старослов'янської мови. У південнослов'янських мовах цей іменник належить до окситонованих, пор. схв. *грѣб*, род. *грѣба* (Даничић, 25); слн. *gròb*, род. *gròba* (Valjavec, 167); болг. *грѣбът* (ПРБЕ, 128).

Акцентних змін у відмінкових формах однини зазнали на ґрунті української мови також іменники *волок*, *полон*, *сморід*: наголос перемістився з першого складу кореня на другий (в іменнику *полон* це сталося, очевидно, під впливом слів *полѣнник* “по-

лоненик”, *полонний* “полонений” [Булаховський, IV, 529, 554]), пор.:

воло́к “невід” (Слав., 435); — *во́лок*, род. *во́лока* (Желех., 118; Гануш, 343; Грінч., I, 250; УЛВН, 118), *воло́к* (Біл.-Нос., 84);

в по́лон (Зиз. Л., 69) і *в по́лон* (Бер., 157; Рад., 833); *в по́лонѣ* (Зиз. Л., 70); — *по́лон* (Желех., 692; Гануш, 337), *по́лон*, род. *по́ло́ну* (Грінч., III, 287; УЛВН, 477);

сморо́д і *смори́д*, род. *сморо́ду* (Желех., 889), *смори́д*, род. *сморо́ду* (Гладкий, 1929, 147; Грінч., IV, 160; УЛВН, 613).

Особливих зауважень потребує акцентуація в українській мові іменників *льон*, *мох*, *пень*, *рот*, а також *тхір*, *князь*, *хміль*, *джміль*, тобто іменників, які мали колись у початковому складі наголошений редукований голосний. На ґрунті давньоруської мови в зв’язку з дальшим ослабленням редукованих у слабкій позиції наголос з редукованого голосного в зазначених іменниках перемістився на наступний голосний: на флексію — в іменниках *льнь*, *мъхъ*, *пнь*, *рътъ* (у переважній більшості відмінкових форм), на другий голосний кореня — в іменниках *дъхорь*, *кънязь*, *хъмьель*, *чьмьель* (в усіх відмінкових формах). Подальші акцентні зміни відбувалися по-різному в іменниках типу *льнь* і в іменниках типу *дъхорь*.

Якщо іменники типу *льнь* (>*лень*) зберігали старі, фонетичні форми (*льна*, *лну* і т.д.), то, зрозуміло, зберігалася і флективна акцентуація цих форм. Якщо ж згадані іменники отримували нові форми (*лена*, *лену* і т.д.), вирівняні за називним — знахідним однини, то ці нові форми, як правило, переймали від називного — знахідного однини й кореневу акцентуацію (вирівнювалися за називним — знахідним однини не тільки формально, але й акцентуаційно). Ілюстрацією до сказаного може бути наголошування іменників *льон*, *мох*, *пень*, *рот* в українській мові:

ле́н (Гал., 135), *л’ну́* — род. (Гал., 134 зв., 135 — двічі) і з *ліо́ну* (Книж., 94); — *лен*, род. *ле́ну* і *лну* (Головацький, 62; Гануш, 334; Верхратський, 1900, 64), *лен*, *льон*, род. *ле́ну*, *лну*, *льо́ну* (Желех., 401), *лен*, род. *ле́ну* (Грам., 222; Верхратський, 1912, 43, 45), род. *ле́ну* (Шило, 86), *лен*, род. *ле́ну* і *і́лну*; *льон*, род. *льо́ну* і *ильну́* (Верхратський, 1899, 63), род. *л’о́ну* (Гладкий, 1929, 138; Вашенко, 92, 93), *льон*, род. *льо́ну* (Грінч., II, 384; УЛВН, 317);

мох, род. *мо́ху* і *мху* (Желех., 455; Гануш, 335), *мох*, род. *мо́ху* (Грам., 226; Верхратський, 1912, 43, 45; Грінч., II, 450; УЛВН, 339),

на мху і на мс'ї (Бандрівський, 57), род. *мо́ху* (Шило, 86), *мох*, род. *мху* (Верхратський, 1900, 64), *міх*, род. *мо́ху* (Грінч., II, 434);

пень, род. *пня* (Желех., 607; Гануш, 331; Грам., 235; Грінч., III, 106; УЛВН, 414);

ріт, род. *ро́та* (Гануш, 330; Грінч., IV, 24); *рот*, род. *ро́та* (Грам., 220; Грінч., IV, 83; УЛВН, 584).

Характерно, що, отримавши в однині кореневу акцентуацію, іменники *льон*, *мох* набули згодом на ґрунті окремих українських говорів (зокрема південно-східних) флективної акцентуації у формі місцевого відмінка однини з флексією *-у*, пор.: *в льону́* (УЛВН, 317), *у моху́*, *на моху́* (УЛВН, 339).

Іменники типу *дъхорь*, хоча в них наголос перемістився з редукованого голосного не на флексію, а на другий голосний кореня, також могли отримувати у відмінкових формах однини флективну акцентуацію. В українській мові з флективним наголосом вживаються іменники *джміль*, *тхір*, з кореневим і флективним — *князь*, з кореневим — *хміль*:

джміл', род. *джмєл'є* (Клепикова, 42), *чм'іл'*, род. *чм'іл'а* (Гладкий, 1928, 125), *чміль*, род. *чмєля* (Грінч., IV, 467), *джміль*, род. *джмєля* (УЛВН, 157), але *джміль*, род. *джмєля* (Грінч., I, 376);

князя (Остр. б., 73, 240; С. Зиз., 170; Філ., 40/2 зв.; Т. З., 104; Льв., 263; Гал., 21; Рад., 242, 250 — двічі; Рад. Н., 17; Синопс., 67 зв., 81; Тупт., 33 зв.), *за князя* (Рад., 237), *на князя* (Гал., 103 зв.) і *князя́* (Рад., 249); *к ... князю́* (Остр. зб., 170); *князем* (Гал., 51 зв.; Рад., 248 — тричі) і *князе́м* (Рад., 248, 249); — *князь*, род. *князя́* (Ганкевич, 119; Грам., 234), *князь*, род. *князя́* (Гануш, 334), *князя́* — род. (Франко, IX, 207, 246, 283, 286, 288, 291, 296, 297 — двічі, XI, 244 — двічі, 471, XIII, 19, 41), *князю́* — дав. (Франко, XI, 470), *князєві́* (Франко, IX, 243, XI, 469), *князе́м* (Франко, IX, 284, X, 118, 405), род. *кн'а́з'а* (Панькевич, 199), *князь*, род. *князя́* (Грінч., II, 258; УЛВН, 280);

тхір, род. *тхора́* (Желех., 995; Грам., 221; Грінч., IV, 298; УЛВН, 662), *тхір*, род. *тхорé*, *тхора́* (Верхратський, 1912, 43), *тхір'*, род. *тхір'є* (Верхратський, 1900, 65), *тхір*, род. *тхора́* (Гладкий, 1929, 138), *тхир*, род. *тхора́* (Гладкий, 1928, 125);

хміль, *хмель*, род. *хмєлю́* (Желех., 1041), *хміль*, род. *хмєлю́* (Гануш, 328; Грам., 236; Грінч., IV, 405; УЛВН, 691).

Флективна акцентуація іменника *князь*, яка властива лише деяким українським говорам і не властива іншим східнослов'ян-

ським мовам (пор. рос., блр. *князь*, род. *кня́зя*), безперечно, виникла на ґрунті української мови. Флективна акцентуація іменників *джміль*, *тхір*, яка властива не лише українській, а й іншим східнослов'янським мовам (пор. рос. *шмель*, род. *шмеля́*; *хорь*, род. *хоря́*; блр. *чмель*, род. *чмяля́*; *тхор*, род. *тхара́*), очевидно, виникла на давньоруському ґрунті. Це могло статися в той період давньоруської мови, коли редуковані голосні в слабкій позиції вже втратили наголос, але ще не занепали, у зв'язку з чим іменники типу *дъхорь* (як і баритоновані іменники типу *мълинъ*) акцентуаційно злилися у формі називного — знахідного однини з трискладовими окситонованими іменниками *ѡ-/јѡ-*основ чоловічого роду типу *живѡтъ*, що й зумовило акцентний вплив останніх на деякі іменники типу *дъхорь*.

Слід зазначити, що в праслов'янській мові іменникам *ѡ-/јѡ-*основ чоловічого роду з рухомою а. п. (формам зі спадною інтонацією) було властиве переміщення наголосу на попередній прийменник, з яким іменник утворював тісне сполучення. Таке переміщення наголосу (переважно в сполученнях прислівникового характеру) досить часто засвідчують давні українські пам'ятки, значно рідше — класична поезія і сучасні українські говори, пор.: *на бога* (Остр. зб., 46 зв.², 55 зв.²; Єв., 36 зв., 56 зв.), *по бозѡ* (Остр. б., 73, 216); *набік* — присл. (УЛВН, 46, 343); *на вечер* (Остр. б., 24 зв., 32 зв.), *до вечера* (Остр. б., 49 — 8 разів, 51 зв. — 7 разів, 70 — тричі, 70 зв., 100 зв., 102, 130, 134, 139 зв., 170 — двічі та ін.); *на возѡ* (Зиз. Л., 27; Бер., 16; Гал., 57 зв.); *на вѡк* (Остр. б., 143 зв.; Єв., 312 зв.²), *до вѡка* (Остр. б., 30 зв., 98 зв., 123 зв., 124 зв. — двічі, 129, 134, 134 зв. — двічі, 141 зв., 155 зв. та ін.; Отпис, 6/1 зв.; Єв., 42), *от вѡка* (Остр. б., 229 зв.); *во гробѡ* (Остр. б., 177 зв.); *на дол* (С. Зиз., 134; Бер., 171, 260; Гал., 138 — тричі, 138 зв. — двічі); *друг на друга* (Єв., 100), *друг ко друзѡ* (Остр. б., 37); *за муж ити* (Єв., 84²), *заміж* — присл. (УЛВН, 215); *на порох стираю* (Бер., 93); *за рок* (Бер., 283), *на рок* (Рад., 201), *нарік* “на другий рік” (Янув, 58); *на свѡт* (Отпис, 9/1; Єв., 213², 216²; Гал., 101 зв.— двічі, 249 зв.), *на свѡтъ* (С. Зиз., 68; Філ., 54/4 зв.; Єв., 158 зв.— 4 рази, 160 зв., 162 зв. — тричі, 163 зв.; Сак., 44, 47, 50; Коп. Ом., 157, 160, 168; Мог., 272, 288; Гал., 1, 21 — двічі, 23, 23 зв. — двічі, 31 зв., 41, 45 зв., 81 зв., 89, 99 та багато ін.; Кл., 49, 56, 62, 70, 99, 102, 105, 127, 210), *на свѡте* (Отпис, 2/2 зв.), *на світ* (Шевч., II, 34), *до с'в'ита* “до

світанку, раненько” (Янув, 58), *nò світу* (Шевч., II, 13, 43, 104), *на світі* (Г.-Арт., 81), *на світі* (Шевч., II, 235); *на сміх* (Шевч., I, 376, II, 65; Л. Укр., I, 443).

Множина

Давня рухомість наголосу у відмінкових формах множини іменників *o-/jō-*основ чоловічого роду з рухомою а. п. (початкова акцентуація в називному, знахідному та давальному відмінках, флективна — в орудному та місцевому) не збереглася в жодному з українських говорів. Проте в давньоруській мові пізнього періоду така рухомість наголосу ще існувала, пор. свідчення Чудівського Нового Завіту: *грѣбы* — зн. (13, 33 зв.), *в грѣбѣх* (31); *зубом* (6), *зубы* — ор. (21, 63); *роди* — наз. (113 зв., 114), *роды* — зн. (68 зв., 162 зв.), *роды* — ор. (125 зв.). На ґрунті української мови, як показують свідчення давніх українських пам’яток і сучасних говорів, відбулося узагальнення в множині початкової акцентуації форм називного, знахідного (називного — знахідного) та давального відмінків множини. Нова форма родового множини з флексією *-ов/-ев, -ев (>-ів, -їв)* акцентуаційно вирівнювалася за іншими відмінковими формами множини. Згодом (десь з XVI ст.) в українській мові почала діяти тенденція до акцентного протиставлення форм однини і множини в іменниках *o-/jō-*основ чоловічого роду з кореневим наголосом, у зв’язку з чим переважна більшість досліджуваних іменників набула флективної акцентуації в множині (іноді за винятком лише форми називного — знахідного множини). Нижче наводиться відповідний матеріал з давніх українських акцентованих пам’яток, з української класичної поезії і з сучасних українських говорів, на основі якого зроблено наведені висновки про історію акцентуації в українській мові відмінкових форм множини іменників *o-/jō-*основ чоловічого роду з рухомим наголосом. Розглядаються тут і ті іменники з рухомим наголосом, які в деяких українських говорах набули в однині окситонези (див. с. 134—141), оскільки флективну акцентуацію в однині вони отримали здебільшого пізніше, ніж у множині, і флективна акцентуація в множині сприяла виникненню окситонези в однині (у ряді говорів ці іменники зберігають в однині початкову акцентуацію, а в множині мають флективну):

з *бэрегов* (Єв., 166) і з *берегов* (Єв., 91; Гал., 233); *берега́ми* (Синопс., 5 зв.); в *сво́их бэрегах* (Сак., 41), *по бэрегах* (С. Зиз., 107), *при бэрегах* (Євх., 3/2) і *на берега́х* (Бер., 340), *при берега́х* (Рад., 837); — *бэрегі́, бэрегів, бэрега́м, бэрега́ми, бэрега́х* (Ганкевич, 120; Гануш, 343), *на бэрегі* (Франко, XII, 490), *бэрегі́, бэрегів, бэрега́м, бэрега́ми, бэрега́х* (Грама., 222; УЛВН, 44), *бэрегам, бэрегами, бэрегах* (Верхратський, 1912, 45), *бэрегі́, бэрега́м* (Янув, 65), ор. *бэрегі* (пісні — Верхратський, 1900, 66), *ба́раге́, ба́рагі́ў, ба́рага́м, ба́рага́ма, ба́рага́х* (Клепикова, 43), *берега́* і *бэрегі́* (Грінч., I, 50);

бэ́гов (Єв., 260 зв.²; Євх., 2/4 зв.); — *бігі́, бігі́в, біга́м, біга́ми, біга́х* (Гануш, 331), *у біга́х* (Желех., 28);

бэ́си (С. Зиз., 56; Бар., 116 зв. — двічі, 153, 355 зв.), *бэ́сы* (Остр. зб., 1 зв.; Кл. Остр., 223 — двічі; Єв., 169, 137², 175², 229 зв.² — двічі; Бар., 15, 78 зв.; Рад., 51, 1051; Тупт., 46 зв., 47) і *бэ́сы́* (С. Зиз., 56; Єв., 309²); *бэ́сов* (Остр. зб., 108, 8 зв.³, 11³; Єв., 33 зв., 76 зв., 172 зв., 28 зв.², 39 зв.²; Бар., 74 зв., 251 зв., 265; Рад., 1107; Кл., 44) і *бэ́сов* (Остр. зб., 47 зв.², 7 зв.³; Єв., 136 зв.², 137², 140², 244 зв.²; Тр., 38; Бар., 267, 267 зв.); *бэ́сом* (Остр. зб., 5³ — двічі, 12³, 14³; Єв., 28², 42², 186² — двічі, 234², 345², 345 зв.²; Тупт., 47) і *бэ́сом* (Остр. зб., 179; Тр., 32 зв.; Бар., 78 зв., 120); з *бэ́сы* (Єв., 26 зв.), *бэ́сами* (Єв., 141²), *над бэ́сами* (Тр., 46 зв.) і з *бэ́сы́* (С. Зиз., 56), *бэ́сами* (Єв., 27²), з *бэ́сами* (Тр., 26 зв.); — *бісі́, бісі́в, біса́м, біса́ми, біса́х* (Гануш, 329; Потебня, 142; УЛВН, 48);

блуди́, блуді́в, блуда́м, блуда́ми, блуда́х (Грама., 221; УЛВН, 49);

бо́зи (Остр. б., 40, 40 зв., 96 — двічі, 167 зв., 180 зв., 181, 192 зв., 213 — двічі; Остр. зб., 5³, 8³; Гал., 8 зв., 124, 127 — двічі, 157 зв., 159 зв.; Рад., 51, 325), *бо́ги* (Остр. б., 14 зв., 40, 109, 181, 192, 202), *бо́гы* (Остр. б., 14 зв., 182) і *богі́* (Остр. б., 40 зв., 111 зв.; Гал., 6, 7, 124, 159 зв.; Рад., 152, 670 — двічі, 671; Синопс., 96), *богі́* (Остр. зб., 8 зв.³, 12³, 14 зв.³); *бо́гов* (Остр. б., 213) і *бого́в* (Остр. б., 34 зв. — двічі, 35 зв., 41 зв. — двічі, 109, 114 зв., 209 зв. — двічі, 211, 213 зв., 254 зв., 255; Остр. зб., 6 зв.³, 7³, 8³, 11³, 15³; Отпис, 3/1; Моґ., 278 — двічі; Гал., 18 зв. — двічі, 124, 233 зв., 234; Рад., 152 — двічі, 782; Синопс., 26 зв.; Тупт., 91); *бо́гом* (Остр. б., 83 зв., 86 зв., 138) і *бого́м* (Остр. б., 36 — двічі, 41 зв., 85 зв. — тричі, 86 зв. — 4 рази, 89 зв., 94 зв. — двічі та ін.; Остр.

зб., 14³; Отпис, 2/3; Гал., 127 зв.; Рад., 54, 65; Рад. Н., 65; Синопс., 103 зв.), *к богóm* (Остр. б., 95 зв., 115; Синопс., 35 зв.); *над всьми бóги* (Остр. б., 192 зв., 199) і *богáми* (Остр. зб., 9³; С. Зиз., 67, 133, 143; Філ., 44/4; Гал., 127, 128, 129 зв. — двічі; Рад., 673; Синопс., 28 зв.), *над богáми* (Єв., 22 зв.); *в бóзъх* (Остр. б., 32), *по бóзъх* (Рад. Н., 64); *бóзи*, зн. *богíу*, ор. *богíу*, місц. *бóзъх* (Гр. Зиз., 26 зв. — 27); — *богíу*, *богíв*, *богáм*, *богáми*, *богáх* (Ганкевич, 120; Грам., 208, 220; Потебня, 142; УЛВН, 50), *бóгíу* (Верхратський, 1879, 402; Біл.-Нос., 55, 58), *бóгíу*, *бóгíв*, *бóгáм*, *бóгáми*, *бóгáх* (Гануш, 330; Голоск., 28), *бòгíв* (Франко, XII, 264), *богíу* (Янув, 65), *бóги* (Котл., 219, 245, 249), *без бóгíв* (Котл., 293) і *богíу* (Котл., 95, 96, 98, 108, 177, 216, 242, 281), *бóги* (Шевч., II, 379);

бóї, *бóів*, *бóям*, *бóями*, *бóях* (Гануш, 328; Грам., 236), *бòї* (Франко, XI, 421, XIII, 149), *бòів* (Франко, X, 112), *по бóях* (Франко, X, 33), *бої́*, *бої́в*, *бо́ям*, *бо́ями*, *бо́ях* (УЛВН, 46);

бóки (Філ., 10/3; Бер., 306; Книж., 15), *бóкы* (Книж., 17), *за бóки* (Книж., 30, 46) і *бокíу* (Рад., 671); *бокóв* (Рад., 672), *до бокóв* (Рад., 671 — тричі, 672) з *бокóв* (Тр., 16 зв.), з *дво́х бокóв* (Книж., 90), з *обо́х бокóв* (Книж., 90), з *обо́х бокѣв* (Книж., 24); *бокáми* (Книж., 30); *при бóках* (Рад. Н., 15) і *в бокáх* (Кл., 42); — *бокíу*, *бокíв*, *бокáм*, *бокáми*, *бокáх* (Ганкевич, 120; Грам. 223), *бóкíу*, *бóкíв*, *бóкáм*, *бóкáми*, *бóкáх* (Гануш, 330), *за бóки* (Франко, XI, 403) і *за бокíу* (Франко, XII, 239), *бóки* (Котл., 236) і *бокíу* (Котл., 185, 281), *бóки* (Глібов, 99, 136), *за бòки* (Глібов, 131), *бòки*, *бóкíв* (Потебня, 117, 141), *бóки*, *бóкíв*, *бóкам*, *бóками*, *бóках* (Голоск., 26), *бокíу*, *бокíв*, *бокáм*, *бокáми*, *по бокáх*, але *рвáти бóки від смíху*, *брáтися в бóки*, *вíляяти на всі бóки* (УЛВН, 46);

брóди, *брóдів*, *брóдам*, *брóдами*, *брóдах* (Гануш, 328; Грам., 222; УЛВН, 56), *брóдíу*, *брóдíв*, *брóдáм*, *брóдáми*, *брóдáх* (Голоск., 32);

брóси, *брóсів*, *брóсам*, *брóсами*, *брóсах* (Гануш, 328), *брóси́у*, *брóсів*, *брóсáм*, *брóсáми*, *брóсáх* (УЛВН, 57);

вепрíу (Остр. б., 247); — *вепрíу*, *вепрíв*, *вепрíям*, *вепрíями*, *вепрíях* (гал.) і *вéпрíу*, *вéпрíв*, *вéпрíям*, *вéпрíями*, *вéпрíях* (півд.-сх.) (Гануш, 333), *вепрíу*, *вепрíв*, *вепрíám*, *вепрíáми*, *вепрíáх* (Грам., 221), *вéпрíу*, *вéпрíв*, *вéпрам*, *вéпрами*, *вéпрах* (Голоск., 41; УЛВН, 67);

вéреди, *вéредів*, *вéредам*, *вéредами*, *вéредах* (Ганкевич, 41);

вéрески, *вéрескíв*, *вéрескам*, *вéреска́ми*, *вéресках* (Голоск., 41; УЛВН, 68);

вечери, вечерів, вечерам, вечерами, вечерах (Гануш, 345), *вечир'ї і ве'че'р'ї, ве'чур'ї* (Шило, 119), *вечорі і ве'чорá* (Вашенко, 128, 129), *вечорі, вечорів, вечорám, вечорáми, вечорáх* (УЛВН, 70);

виды (Остр. б., 210); *видов* (Коп. Ом., 162); *в ... видех* (Тр., 10 зв.); — *виді, видів, видам, видами, видах* (Гануш, 329), *види, видів, видам, видами, видах* (УЛВН, 75);

віри, вірів, вірам, вірами, вірах (Грама., 222; УЛВН, 85), *на разбурханих вірах* (Франко, XI, 468);

вѣки (С. Зиз., 184; Єв., 107, 165 зв.²; Рад., 81, 732), *на вся вѣки* (Бар., 410; Синопс., 109 зв.), *по всѣ вѣки* (Сак., 40; Євх., 3/1 зв.); *вѣков* (Остр. зб., 216; Філ., 14/3 зв.; Кл. Остр., 226; Єв., 294 зв.², 333² — двічі, 351²; Бер., 416; Т. З., 86, 87, 89, 119; Євх., 4/1; Рад., 100, 161, 854, 984, 1087; Кл., 27, 43) і *вѣков* (Єв., 119 зв.²; Коп. Ом., 171; Рад., 41, 92, 165, 269, 292, 399, 585, 617, 682, 695, 975; Синопс., 47 зв.); *вѣком* (Сак., 41; Гал., 211 зв.; Рад. 1027) і *вѣком* (Філ., 56/2 зв.; Єв., 20, 28, 38, 51 зв., 59 зв., 70, 77 зв., 85, 90 зв., 97, 101 та багато ін.; Тр., 5/3 зв., 19, 25 зв., 30, 72, 74 зв., 83; Волк., 110; Мог., 290; Гал., 131 зв., 184; Бар., 9 зв., 82; Рад., 15, 30, 70, 117, 124, 149, 182, 191 та ін.; Рад. Н., 62; Тупт., 102 зв.); *перед всѣми вѣки* (С. Зиз., 117), *вѣками* (Рад., 319), *над вѣками* (Єв., 271²), *перед всѣми вѣками* (Єв., 122², 214²); *в вѣцех* (Рад., 715), *в семі вѣках* (Єв., 107), *в своїх вѣках* (Рад., 62); — *вікі, віків, вікám, вікáми, вікáх* (Ганкевич, 120; Гануш, 335), *вікі, віків, вікám, вікáми, вікáх* (Грама., 227; УЛВН, 112), *на віки вічні* (Котл., 272; Л. Укр., II, 120; УЛВН, 112), *на віки, віків* (Потебня, 117, 142);

возы (Льв., 243 — двічі; Гал., 37; Кл., 116), *на возы* (Кл., 185); *возов* (Бер., 361) і *возов* (Остр. зб., 165; Рад., 18; Синопс., 21 зв.), *до возов* (Кл., 184, 185); *возáми* (Гал., 37 — тричі, 37 зв. — тричі), *перед возáми* (Кл. Остр., 216); *на возáх* (Гал., 37, 37 зв., 109 зв.); — *возі, возів, возám, возáми, возáх* (Ганкевич, 120; Грама., 220; УЛВН, 111), *возі* (Верхратський, 1879, 402), *возі, возів, возám, возáми, возáх* (Гануш, 330), *возáми* (Панькевич, 193), *на возáх* (Гладкий, 1929, 140), *возі* (Вашенко, 134);

волцы (Тр., 50 зв.; Бар., 31, 31 зв., 60, 60 зв., 119 зв.; Рад., 1114; Синопс., 88 зв.), *волки* (Рад., 932) і *волкі* (Філ., 46/3 зв.; Єв., 192 зв.²; Волк., 99; Синопс., 86); *волков* (Філ., 47/3; Тр., 58), *посредѣ волков* (Бар., 85 зв., 426 зв.) і *волков* (Остр. зб., 164 зв.); *волком* (Тр., 50 зв.; Сак., 39, 41; Бар., 118 зв.); *межи волкы* (Остр.

зб., 7, 58 зв.), *во́лками* (Філ., 56/2) і *во́лкы* (Остр. зб., 166 зв.), *ме-
жи во́лками* (Остр. зб., 12 зв., 110; Єв., 1 зв.²); — *во́вкі* (Голо-
вацький, 60; Ващенко, 127), *во́вци*, *во́вці* (Огоновський, 125), *во-
лкі*, *во́лків*, *во́лкам*, *во́лками*, *во́лках* (Ганкевич, 120), *во́вкі*, *во́вків*,
во́вкам, *во́вками*, *во́вках* (Гануш, 329; Грам., 225; Потебня, 142;
УЛВН, 116), *воўкі* і *воўци* (Верхратський, 1912, 42), *воўкі* (Верх-
ратський, 1900, 65), *воўцы*, *во́лкы* (Панькевич, 189, 193, 194), *воў-
цы* і *воўкы*, *воўко́м* (Верхратський, 1899, 63, 64), *воўк'е*, *воўк'іу*,
воўкам, *воўкамэ*, *воўках* (Клепикова, 43), *воўкі* (Гладкий, 1929,
139), *воўк'і* (Гладкий, 1928, 131);

во́локи, *во́локів*, *во́локам*, *во́локами*, *во́локах* (УЛВН, 118);

во́лосы (Єв, 148 зв.², 176² — тричі; Тр., 38; Гал., 50, 159 зв.,
199, 233 зв.), *за во́лосы* (Гал., 144), *през тьи во́лосы* (Гал., 159
зв.); *во́лосов* (Отпис, 7/4 зв.), *от ... во́лосов* (Синопс., 5 зв.); *во́ло-
сами* (С. Зиз., 162; Єв., 85 зв.; Гал., 25, 48 зв., 76 зв.), *з во́лосами*
(Гал., 181), *з бѣлыми во́лосами* (Гал., 149) і *во́лосами* (Рад., 732); —
во́лоси (Желех., 119), *во́лоси*, *во́лосів*, *во́лосам*, *во́лосами*, *во́лосах*
(Ганкевич, 121; Грам., 219), *во́лоси*, *у́бо́лосу́* (Брох, 89);

во́роги (С. Зиз., 47, 197); *во́рогов* (С. Зиз., 197 — двічі); —
во́рогі, *во́рогів*, *во́рогам*, *во́рогами*, *во́рогах* (Гануш, 343), *ворогі*,
ворогів, *ворогам*, *ворогами*, *ворогах* (Грам. 220; УЛВН, 119), *во́роги*
(Франко, XIII, 156), *ворогіу́* (Гладкий, 1928, 126), *ворогі* (Біл.-
Нос., 85; Аф.-Чужб., 34; Ващенко, 132);

во́рони (Синопс., 86); *во́ронов* (Єв., 66 зв.²); — *во́рони*, *во́ронів*,
во́ронам, *во́ронами*, *во́ронах* (УЛВН, 119);

вўси і *вўса* (Желех., 131), *вўси**, *вўсів*, *вўсам*, *вўсами*, *вўсах*
(Гануш, 328), *вўси* (Франко, X, 326), *ўси* і *ўса* (Бандрівський, 61),
вўсы і *вўса* (Верхратський, 1900, 65), *вўсэ**, *вўсіу́*, *вўсам*, *вўсамэ*,
вўсах (Клепикова, 40), *ўси* (Гладкий, 1928, 126), *ўси*, *ўсам*, *ўсами*,
в ўсах (Потебня, 117, 141), *ўса*, *вўса* і *ўси*, *вўси* (Грінч., IV, 354),
вўси (Ващенко, 86, 131), *вўса* і *вўси*, *вўсів*, *вўсам*, *вўсами*, *вўсах*
(УЛВН, 124);

в'язі, *в'язів*, *в'язам*, *в'язами*, *в'язах* (УЛВН, 124);

га́ев (Бер., 361); *га́ямі* (Тр., 14 зв.); — *гаї́*, *гаї́в*, *га́ям*, *га́ями*,
га́ях (Головацький, 59; Гануш, 329; Грам., 236; УЛВН, 126), *по*
гае́х (Верхратський, 1912, 42);

гноі́в (Книж., 76); *гно́ями* (Кл., 188); *в гно́ях* (Рад., 541); —
гної́, *гної́в*, *гно́ям*, *гно́ями*, *гно́ях* (Гануш, 330), *гної́*, *гної́в*, *гно́ям*,
гно́ями, *гно́ях* (Грам., 236; УЛВН, 135);

gódi (Желех., 147), *góди*, *góдів*, *góдам*, *góдами*, *góдах* (Гануш, 328), *трьома́ годы́* (Верхратський, 1899, 65), *góди* (Потебня, 117, 141), *góди*, *góдів і год*, *góдам*, *góдами*, *góдах* (Голоск., 78);

góлоды (С. Зиз., 76, 91); *góлодов* (Єв., 277 зв.²); — *góлоди*, *góлодів*, *góлодам*, *góлодами*, *góлодах* (Грамм., 222; УЛВН, 137);

góлосы (Кл. Остр., 218, 222; Єв., 92 зв., 301 зв.²; Тр., 37; Бер., 364) і *голосы́* (Філ., 14/2; Рад., 919), *на гóлосы́* (Бер., 437); *góлосов* (Отпис, 4/3 зв.; Єв., 33 зв.); *góлосы* — ор. (Бер. В., 68; Коп. Каз., 116), *góлосами* (Кл. Остр., 228), *меж гóлосами* (Бер., 202); — *góлоси* (Огоновський, 125), *góлоси́*, *góлосів*, *góлосám*, *góлосáми*, *góлосáх* (Гануш, 343), *голоси́* і *голосá*, *голосів*, *голосám*, *голосáми*, *голосáх* (Грамм., 223), *голосé*, *голоси́ў*, *голосám*, *голосáмэ*, *голосáх* (Клепикова, 43), *голоси́* і *голосá* (Вашенко, 128, 130), *голоси́*, *голосів*, *голосám*, *голосáми*, *голосáх* (УЛВН, 137);

góрби́, *góрбів*, *góрбám*, *góрбáми*, *góрбáх* (Ганкевич, 119, 120; Гануш, 335), *горби́*, *горбів*, *горбám*, *горбáми*, *горбáх* (Грамм., 220; УЛВН, 138);

góроды (Сак., 45); *по гóродáх* (Кл., 30, 164); — *góроди́*, *góродів*, *góродám*, *góродáми*, *góродáх* (Гануш, 343), *góроды*, *góроду́ў*, *góродам*, *góродами* (Панькевич, 189, 190, 192, 193), *góроди́* (Шевч., I, 243), *в гóроди́* (Шевч., I, 371, II, 315), *góроди́* (Потебня, 118, 144), *góроди́*, *góродів*, *góродám*, *góродáми*, *góродáх* (Голоск., 80);

гриби́, *грибів*, *грибám*, *грибáми*, *грибáх* (Гануш, 331; Грамм., 220; Верхратський, 1912, 42; Потебня, 142; УЛВН, 143), *грэбé*, *грэбíў*, *грэбám*, *грэбáмэ*, *грэбáх* (Клепикова, 42);

грóби (Отпис, 1/1 зв.), *грóбы* (Остр. б., 183; Отпис, 4/4 зв.; Тр., 4/4 зв., 57; Гал., 73 зв., 98, 98 зв.; Бар., 20, 267; Рад., 4, 24, 28 — двічі) і *грóбы* (Єв., 131² — двічі; Сак., 42); *грóбов* (Остр. б., 214; Коп. Ом., 153), *до грóбов* (Рад., 3, 20), *з грóбов* (Єв., 107 зв.; Рад., 10, 17 — двічі), *из грóбов* (Бар., 442 зв., 454) і *грóбов* (Остр. б., 210 зв., 221 зв.), *з грóбов* (Єв., 24 зв.², 25²; Коп. Ом., 158; Рад., 22); *к грóбом* (Кл., 191); *грóбáми* (Гал., 96 зв.); *в грóбáх* (Остр. б., 23 зв., 211; Єв., 27²; Гал., 97 зв.; Бар., 117 — двічі, 117 зв. — 4 рази, 118 — 5 разів, 118 зв., 119, 266, 267, 269, 434 — двічі; Рад., 15, 17, 30), *в грóбex* (Сак., 49), *в грóбax* (Єв., 27², 136², 137², 139 зв.²; Рад., 28), *в тíх грóбax* (Сак., 43), *на грóбax* (Рад., 5, 473), *по грóбax* (Рад., 7), *при грóбax* (Рад., 30) і *в грóбáх* (Гал., 98), *о грóбáх* (Рад., 24), *при грóбáх* (Рад., 28 — двічі); — *грóби́*, *грóбів*, *грóбám*, *грóбáми*, *грóбáх* (Ганкевич, 120; Гануш, 330), *грóби́*, *грóбів*, *грóбám*,

гробáми, гробáх (Грам., 222; УЛВН, 144), *на гробáх* (Франко, XI, 375);

гро́ми (Остр. б., 29 — тричі; Отпис, 4/4), *гро́мы* (Тр., 12; Євх., 1/1 зв., 2/2, 4/4; Гал., 40 зв., 116 зв., 117 зв.; Рад., 36, 608; Синопс., 118, 121; Тупт., 24); *гро́мов* (Тр., 1/3, 81; Гал., 117; Тупт., 24), *от гро́мов* (Рад. Н., 49); *гро́мы* — ор. (Тр., 5), *гро́мами* (Гал., 40 зв., 117 — двічі, 117 зв.; Рад. Н., 49, 53), *з гро́мами* (Гал., 57, 59 зв.); — *гро́ми, гро́мів, гро́мам, гро́мами, гро́мах* (Гануш, 328; Грам., 223), *гро́ми* (Франко, XI, 9, 375, 407, XIII, 128, 227, 252, 305), *за гро́мами* (Франко, XI, 375), *громі́, громі́в, громáм, громáми, громáх* (УЛВН, 144);

дзвоні́, дзвоні́в, дзвонáм, дзвонáми, дзвонáх (Гануш, 333), *дзвоні-ни, дзвоні́в, дзвонáм, дзвонáми, дзвонáх* (Грам., 220; УЛВН, 157), *дзвоні́* (Верхратський, 1899, 27), *дзвонэ, дзвоні́ў, дзвонáм, дзвонáмэ, дзвонáх* (Клепикова, 40);

долгі́ (Єв., 5 зв., 65 зв.², 273 зв.², 274 зв.²; Бар., 162 зв., 163, 164; Рад., 48 — двічі, 375; Кл., 25), *довгы́* (Ур., 60); *долгóв* (Остр. б., 230), *з долгóв* (Кл., 24), *от долгóв* (Кл., 25); *в ... дол-гáх* (Єв., 65 зв.²); — *долі́, долі́в, долáм, долáми, долáх* (Ганкевич, 119), *довгі́, довгі́в, довгáм, довгáми, довгáх* (Гануш, 331; Грам., 227);

до́лы (Тр., 14 — двічі); — *до́лі, до́лів, до́лам, до́лами, до́лах* (Гануш, 335; Погр., 149), *до́лі, до́лів, до́лам, до́лами, до́лах* (Грам., 223), *на до́лах* (Панькевич, 196), *до́ле, до́ліў, до́лам, до́ламэ, до́лах* (Клепикова, 42), *до́ли, до́лів, до́лам, до́лами, до́лах* (УЛВН, 162);

дру́зи (Гал., 211 зв.; Бар., 79, 85 зв.; Синопс., 73 зв., 95, 99), *дру́зы* (Кл., 41), *дру́ги* (Рад. Н., 39; Ур., 60), *за дру́ги* (Коп. Каз., 124; Бар., 79 зв., 441); *дру́гов* (Єв., 272²; Коп. Каз., 124; Бар., 185, 231, 236 зв., 430; Рад., 323, 958; Рад. Н., 37; Синопс., 73 зв., 95; Тупт., 36 зв., 79) і *дру́гов* (Тр., 71); *дру́зям* (Кл., 175); *дру́зи*, род. *дру́гов* і *дру́г*, дав. *дру́гом*, зн. *дру́ги*, ор. *дру́гами* і *дру́ги*, місц. *дру́зех* і *дру́зъх* (Гр. См., 6/3 зв.); — *дру́гі* (Огоновський, 125; Котл., 272), *дру́гі, дру́гі́в, дру́гі́ам, дру́гі́ами, дру́гі́ах* (гал.) і *дру́ги, дру́гі́в, дру́гі́ам, дру́гі́ами, дру́гі́ах* (півд.-сх.) (Гануш, 330), *по ... дру́-гах* (Франко, XI, 86), *дру́зі* (Грінч., I, 447), *дру́з'і* (Вашенко, 127), *дру́зі* і *дру́ги, дру́зі́в, дру́зі́ям, дру́зі́ями, дру́зі́ях* (Голоск., 109), *дру́зі, дру́зі́в, дру́зі́ям, дру́зі́ями, дру́зі́ях* (УЛВН, 181);

ду́бы (Сак., 50; Гал., 118); — *ду́бі, ду́бі́в, ду́бі́ам, ду́бі́ами, ду́бі́ах* (Гануш, 330); *ду́би* (Франко, XII, 43), *ду́бам* (Франко, XI, 25),

дубі́й, дубі́в, дуба́м, дуба́ми, дуба́х (Грамм., 220; Потебня, 142; УЛВН, 182), *дуби, дубами, на дубах* (Янுவ, 65, 66), *дубы, дубам, дубами, на дубах*; ор. *дуби* (Панькевич, 189, 192, 193, 194, 196), *дубі́й*, ор. *дуба́ми, дуба́ми^с* (Вашенко, 132, 142);

дúси (Бар., 269; Тупт., 46, 50 зв.), *дúхи* (Кл. Остр., 211, 223), *на дúхи* (Єв., 58 зв.²); *дúхов* (Остр. зб., 17 зв.³; Єв., 73, 75, 167, 26², 54², 93 зв.², 138 зв.² та ін.; Гал., 240; Бар., 74 зв., 153 зв., 251 зв., 263 зв.; Тупт., 50); *дúхом* (Бар., 268 зв.); *с дúхами* (Бар., 70 зв.), *з ... дúхами* (Кл. Остр., 210), *над дúхами* (Гал., 216 зв., 217); *на дúсѣх* (Бар., 402 зв., 403); — *дúхі́, дúхі́в, дúха́м, дúха́ми, дúха́х* (Гануш, 330), *дúхи, дúхі́в, дúхам, дúхами, дúхах* (Грамм., 219; УЛВН, 183), *дúх'э, дúх'іу, дúхам, дúхамэ, дúхах* (Кобилянський, 51);

жарі́й, жарі́в, жара́м, жара́ми, жара́х (Гануш, 329);

же́реби, же́ребі́в, же́ребам, же́ребами, же́ребах (УЛВН, 196);

жо́лобі́й, жо́лобі́в, жо́лоба́м, жо́лоба́ми, жо́лоба́х (Гануш, 343), *жолобі́й, жолобі́в, жолоба́м, жолоба́ми, жолоба́х* (Грамм., 220; УЛВН, 199), *жо́лоби*, род. *жо́лобуу́*, дав. *жо́лобам, жо́лобум*, ор. *жо́лоба-мі*, місц. *жо́лобах, жо́лобох* (Брох, 84), *жо́лобаэ, жолобі́у, жолоба́м, жолоба́мэ, жолоба́х* (Клепикова, 47);

звúки, звúків, звúкам, звúками, звúках (Грамм., 224; УЛВН, 236);

зна́ки (Остр. зб., 62 зв.², 63²; Філ., 47/2 зв.; Єв., 107 зв., 112 зв., 142, 53 зв.², 283 зв.²; Волк., 126; Мог., 277; Гал., 33, 110 зв., 155; Рад., 500) і *знакі́* (Остр. зб., 29², 30 зв.²; С. Зиз., 78, 79, 80, 85; Єв., 118²; Бер., 158, 319, 405), *знакы́* (Остр. зб., 11 зв.²), *в знакі́* (Євх., 1/3); *зна́ков* (Остр. зб., 38 зв.², 43², 62²; Єв., 283 зв.²), *до ... зна́ков* (Рад., 149); *зна́ки* — ор. (Остр. зб., 57 зв.²), *зна́ками* (Єв., 227 зв.²), *межи́ іншими́ зна́ками* (Рад., 9) і *зна́ками* (С. Зиз., 137, 141, 142 та ін.; Єв., 53 зв.², 104 зв.²); *в ... зна́ках* (Єв., 137; Гал., 1, 114 зв., 115) і *в ... зна́ках* (Гал., 241 зв.); — *знакі́й, знакі́в, знакі́ам, знакі́ами, знакі́ах* (Гануш, 333), *знакі́й, знакі́в, знакі́ам, знакі́ами, знакі́ах* (Грамм., 227), *зна́ки* (Потебня, 141), *зна́ки* “мітки, позначки, марки, квитки, ордени, сигнали”, *знакі́в, знакі́ам, знакі́ками, знакі́ах* і *знакі́* “сліди, відбитки, прикмети”, *знакі́в, знакі́ам, знакі́ами, знакі́ах* (УЛВН, 246);

зубы́ (Остр. б., 96; Єв., 100 зв., 141; Євх., 5/2 зв.; Гал., 112 зв., 135 зв., 136; Бар., 174, 185 зв., 369; Синопс., 32; Тупт., 59 зв., 79; Книж., 86); *зубов* (Остр. б., 202 зв.; Єв., 21 зв.; Гал., 112 зв.) і *зубо́в* (Єв., 317 зв.²; Рад., 555); *зубом* (Єв., 77 зв.², 81 зв.², 96 зв.²; Гал., 24, 24 зв., 58, 187; Бар., 95, 187, 369 — двічі, 370

зв.; Рад., 862, 1112, 1114) і *зубом* (Єв., 78 зв.²; Бар., 162 — двічі, 185 зв., 257 зв., 268 зв.); *зубами* (Кл. Остр., 228; Єв., 70 зв., 71 зв., 72; Гал., 58, 136; Бар., 60 зв.; Рад., 29, 64, 580; Тупт., 44; Книж., 27); *на зубѣх* (Кл. Остр., 216) і *в зубѣх* (Книж., 73); — *зуби*, *зубів*, *на зубѣх* (Гануш, 335), *зуби*, *зубів*, *зубам*, *зубами*, *зубѣх* (Грамм., 220; УЛВН, 252), *зуби*, *зубіу* і *зубій*, *зубами*, *у зубѣх* (Януб, 65, 66), *зубі* (Шило, 118), *зубы*, род. *зубуѣв*, дав. *зубум*, ор. *зубы*, місц. *зубох* (Верхратський, 1899, 63), *на зубѣх* (Панькевич, 196), *зубѣ*, *зубіу*, *зубам*, *зубамѣ*, *зубѣх* (Клепикова, 40), *зубами*, *на зубѣх* (Гладкий, 1929, 140), *зубѣј*, *зубами*, *на зубѣх* (Гладкий, 1928, 126), *по зубам* (Глібов, 314), *зуби*, *зубів*, (Потебня, 117, 142), *зубами*⁸;

квасі, *квасів*, *квасам*, *квасами*, *квасѣх* (Гануш, 329; УЛВН, 273), *кваси*, *квасів*, *квасам*, *квасами*, *квасѣх* (Грамм., 222);

князи (Остр. б., 32, 42, 103 зв., 113 зв., 117 зв. — двічі, 118 — тричі, 160 зв., 184 зв., 198, 215 зв., 217 зв.; Рад., 200, 315, 316, 488, 624; Синопс., 8 зв., 13 зв., 33, 75, 75 зв., 87, 96 зв.), *князьѣ* (Тр., 71) і *князьѣ* (Сак., 39; Гал., 61 зв., 151 зв., 216; Рад., 963); *князей* (Остр. б., 184 зв., 188 зв., 195 зв., 213 зв., 217 зв., 219 зв., 224; Остр. зб., 17²; Гал., 51; Рад., 204, 267, 274, 296, 305, 317, 350, 486, 487, 585, 640, 1110; Рад. Н., 53; Синопс., 15 зв., 41, 81, 99 зв.) і *князей* (Рад., 36), *князий* (Остр. б., 219 зв.); *князем* (Остр. б., 218 зв.; Рад., 240) і *князем* (Філ., 8/1; Рад., 95, 919; Синопс., 16), *к князем* (Рад., 1086); *з чотырма князи* (Синопс., 96), *с князи* (Остр. б., 255 зв.; Остр. зб., 170 зв.), *пред князи* (Коп. Каз., 124) і *князями* (Рад., 59, 130, 274, 275, 478, 479, 1086; Синопс., 83); *в князьѣх* (Остр. б., 125 зв.), *на князѣх* (Рад., 905) і *в ... князѣх* (Рад., 249, 262; Синопс., 57, 58 зв.), *о князѣх* (Синопс., 103 зв.), *о ... князѣх* (Рад., 690); — *князі*, *князів*, *князям*, *князями*, *князѣх* (Ганкевич, 119; Гануш, 334; Грамм., 234; УЛВН, 280), *кн^ѣаз^ѣ* (Отроковський, 72), *князі* (Шевч., II, 420);

кóлосы (Єв., 150); — *кóлоси*, *кóлосів*, *кóлосам*, *кóлосами*, *кóлосѣх* (Грамм., 219; УЛВН, 283);

кормі, *кормів*, *кормам*, *кормами*, *кормѣх* (УЛВН, 291);

коробі, *коробів*, *коробам*, *коробами*, *коробѣх* (УЛВН, 291);

⁸ Л.А. Булаховський вважає, що у формі *зуби* (але *зубів*, *зубам*, *зубами*, *зубѣх*) старе місце наголосу збереглося під впливом *губи* (*губам*, *губами*, *губѣх*) [Булаховський, IV, 316].

на ... *кріки* (Філ., 13/4 зв.); *кріков* (Єв., 9²); *ку тым кріком* (Філ., 13/4 зв.); — *крікі, кріків, крікам, кріками, кріках* (Гануш, 330), *кріки, кріків, крікам, кріками, кріках* (Грама., 226; УЛВН, 297), *кріки* (Потебня, 141);

през всі кру́ги (Рад., 98); *кру́гов* (С. Зиз., 148; Рад., 62, 155); на ... *кру́гах* (Бер., 405); — *кру́гі, кру́гів, кру́гам, кру́гами, кру́гах* (Гануш, 331; Грама., 220; УЛВН, 299), *кру́ги* (Л. Укр., I, 269);

кумі (Головацький, 45), *кумі, кумів, кумам, кумами, кумах* (Ганкевич, 120; УЛВН, 301), *ку́ми* (Онишкевич, I, 394);

лісы (Єв., 39² — двічі); *лісами* (Єв., 39 зв.²); — *лісі, лісів, лісам, лісами, лісах* (Гануш, 330), *ліси, лісів, лісам, лісами, лісах* (Грама., 219; УЛВН, 309);

лѣсы (Остр. б., 213 зв., 214; Філ., 21/4 зв.; Єв., 114; Бер., 111; Євх., 2/3 зв., 4/3 зв.), *в лѣсы* (Рад., 715) і *лѣсы* (Остр. б., 214, 247 зв., 254 зв.), *в лѣсы* (Книж., 79); *лѣсов* (Синопс., 7); *лѣсом* (Кл. Остр., 207); *по лѣсах* (Синопс., 70) і *в лѣсах* (Кл., 174); — *лѣсі і лѣса* (Огоновський, 125), *лісі, лісів, лісам, лісами, лісах* (Ганкевич, 120; Гануш, 329; УЛВН, 312), *лісі і ліса, лісів, лісам, лісами, лісах* (Грама., 222), *лѣсі, місц. лѣсох* (Верхратський, 1912, 43), *л'ісі і л'іса* (Бандрівський, 61), *по лѣсох* (Верхратський, 1900, 65), *л'іси*, род. *л'ісу*, дав. *л'ісам, л'ісум*, ор. *л'ісамі*, місц. *л'ісах, л'ісох* (Брох, 83), ор. *л'ісамі*, місц. у *л'ісох*; місц. *ў л'іс'іх і ў л'ісах* (Панькевич, 193, 195, 196), *л'ісе**, *л'ісіў, л'ісам, л'ісамэ, л'ісах* (Клепикова, 43), *л'ісі* (Вашенко, 67, 131);

на *лѣвы* (Льв., 234); — *лѣви* (Желех., 411), *лѣви, лѣвів* (Грінч., II, 373), *лѣви, лѣвів, лѣвам, лѣвами, лѣвах* (УЛВН, 313);

лої, лоїв, лоям, лоями, лоях (Гануш, 329; Павловський, 6), *лої, лоїв, лоям, лоями, лоях* (Грама., 236);

лугі, лугів, лугам, лугами, лугах (Гануш, 333), *лугі, лугів, лугам, лугами, лугах* (Грама., 222; УЛВН, 315), *луге, лугіў, лугам, лугамэ, лугах* (Клепикова, 43), *лугі* (Потебня, 117, 141);

лу́ци (Рад. Н., 62), *на лу́ки* (Рад. Н., 43) і *лу́кі* (Кл., 129 — двічі); *от ... лу́ков* (Синопс., 121) і *луко́в* (Кл., 129); — *лу́ки, лу́ків, лу́кам, лу́ками, лу́ках* (Гануш, 328; УЛВН, 315);

мѣхи (Остр. б., 101); — *міхі, міхів, міхам, міхами, міхах* (Гануш, 330), *міхи, міхів, міхам, міхами, міхах* (Грама., 224), *міхи* (Франко, XI, 156), *міх'і, міхами* (Янув, 65), *міхі, міхів, міхам, міхами, міхах* (УЛВН, 334);

мóлоти, мóлотів, мóлотам, мóлотами, мóлотах (Грамм., 219; УЛВН, 337);

из мóстов (Синопс., 119); *на ... мóстах* (Синопс., 119); — *мóсти* (Франко, XI, 70, 247), *мості́, мостів, мостáм, мостáми, мостáх* (Ганкевич, 120; Гануш, 329; Грамм., 222; УЛВН, 333), *мостé, мості́у, мостáм, мостáмэ, мостáх* (Клепикова, 43);

мўжи (Остр. б., 10 зв., 11 зв. — двічі, 18, 21, 42, 66 зв., 67, 112 зв. — двічі, 113, 113 зв., 116 — тричі, 119 зв., 120 та ін.; Рад., 1103; Рад. Н., 46) і *мужі́* (Остр. б., 7 зв., 86 зв., 99 зв., 100, 114 зв. — двічі; Рад., 393), *мужé* (Єв., 256 зв.²; Кл., 38); *мужей́* (Остр. б., 18, 99 зв., 119, 120, 128, 193 зв., 194 зв., 195 зв., 196, 199 та ін.; Отпис, 7/2 зв.; Єв., 313²; Сак., 46; Коп. Каз., 116; Коп. Ом., 163; Бер., 338, 366; Т. З., 108; Гал., 17 зв.; Бар., 30, 38 зв., 140, 140 зв. — двічі, 141 — двічі та ін.; Рад., 33, 155, 205, 253, 1122, 1123, 1125; Рад. Н., 20, 35, 52; Синопс., 17) і *мўжій* (Остр. б., 190 зв., 194 зв., 233 зв. — тричі, 246 зв., 249 зв. — двічі), *мўжей* (Остр. б., 113 зв.; Єв., 314 зв.²; Синопс., 16); *мўжєв* (Остр. б., 127 зв.; Єв., 84²) і *мужéв* (Остр. б., 114; Філ., 14/1; Єв., 135 зв., 43 зв.², 242²), *мужóв* (Єв., 48, 130, 135, 173 зв.², 174 зв.² — двічі; Коп. Каз., 113; Льв., 240); *мўжєм* (Остр. б., 113 зв., 125, 184 зв., 249 зв.; Єв., 250 зв.², 332 зв.²; Рад., 1127), *к мўжєм* (Остр. б., 136) і *мужéм* (Остр. б., 116, 120, 128; Коп. Каз., 121; Рад., 273, 708, 1127), *к мужéм* (Остр. б., 113 зв.); *мўжами* (Єв., 84²), *з мўжами* (Рад., 1126) і *над мужі́* (Остр. б., 133), *з мужáми* (Рад., 1127); *по мўжєх* (Остр. б., 128) і *в мужéх* (Остр., б., 126, 132), *о мужéх* (Остр., б., 144; Кл., 80), *по мужéх* (Коп. Каз., 115); — *мужі́, мужів, мужáм, мужáми, мужáх* (Гануш., 329; Грамм., 234; Потебня, 142), *мўжі* (Франко, XI, 357), *при мўжах* (Франко, XII, 265);

нэрести, нэрестів, нэрестам, нэрестами, нэрестах (УЛВН, 369);

нізі́, нізі́в, нізáм, нізáми, нізáх (Гануш, 335), *низі́, низі́в, низáм, низáми, низáх* (УЛВН, 371);

нóрови (Желех., 533), *норові́, норовів, норовáм, норовáми, норовáх* (Гануш, 345), *нóрови, нóровів, нóровам, нóровами, нóровах* (Грамм., 222; УЛВН, 374);

нóси, нóсів, нóсам, нóсами, нóсах (Гануш, 328; Грамм., 220), *носé, носі́у, носáм, носáмэ, носáх* (Клепикова, 43), *носів* (Котл., 173) і *з носів* (Котл., 236), *носі́, носів, носáм, носáми, носáх* (УЛВН, 372);

плóды (Остр. б., 35 зв., 112, 174 зв., 238, 248; Остр. зб., 43 зв.², 44², 45², 16 зв.³, 17³ — двічі; Бар., 114 зв., 173 зв., 174 зв., 177, 179 — двічі, 179 зв., 180 та ін.; Рад., 78, 160, 475 — тричі, 485, 719 — двічі, 1015; Тупт., 42, 90; Кл., 164); *плóдов* (Остр. б., 227; Остр. зб., 195 зв.; Бер., 473; Гал., 123; Бар., 180, 285, 286, 341 зв.; Рад., 718 — тричі, 719, 865 та ін.; Рад. Н., 61; Синопс., 26 зв.; Кл., 188) і *плóдóв* (Слав., 457), *от плóдóв* (Остр. б., 99); *плóды* — ор. (Отпис, 3/2; Тр., 14 зв.), *с плóды* (Бар., 441), *плóдами* (Рад., 203, 680); *в плóдѣх* (Остр. б., 94 зв.), *о всѣх плóдах* (Бар., 286); — *плóди*, *плóдів*, *плóдам*, *плóдами*, *плóдах* (гал.) і *плóди*, *плóдів*, *плóдám*, *плóдами*, *плóдах* (півд.-сх.) (Гануш, 330), *плóди*, *плóдів*, *плóдам*, *плóдами*, *плóдах* (Грам., 222), *плóди* (Франко, XIII, 84, 124, 129, 133, 164), *плóдів* (Франко, X, 197), *плóди*, *плóдів*, *плóдám*, *плóдами*, *плóдах* (УЛВН, 460);

под плóтами (Рад., 451); — *плóти*, *плóтів*, *плóтам*, *плóтами*, *плóтах* (Ганкевич, 119; Гануш, 335), *плóти*, *плóтів*, *плóтам*, *плóтами*, *плóтах* (Грам., 220; УЛВН, 460), *плóтé*, *плóтиў*, *плóтам*, *плóтамэ*, *плóтах* (Клепикова, 43);

полі, *полів*, *полám*, *полáми*, *полáх* (УЛВН, 455; Погр., ОС, 426);

пóлци (Остр. б., 129 зв.; Синопс., 92 зв.), *пóлцы* (Остр. б., 65 — 4 рази, 138 зв.), *пóлки* (Остр. б., 65, 132 зв., 138, 138 зв.; Єв., 60 зв., 180², 249 зв.²; Тр., 28, 28 зв., 45, 81; Коп. Ом., 168; Рад., 251); *пóлки* (Остр. б., 15, 137 зв., 235 зв.; Тр., 48) і *полкі* (Синопс., 63, 87 — двічі, 90, 91, 94 зв., 126); *пóлков* (Остр. б., 60, 60 зв., 128, 197 зв.; Єв., 317²; Тр., 77; Синопс., 92; Тупт., 30 зв.) і *полкóв* (Синопс., 86 зв., 95 зв., 120); *пóлком* (Остр. б., 223; Сак., 41), *по пóлком* (Синопс., 87 зв.) і *полкóм* (Синопс., 87), *по полкóм* (Остр. б., 33; Синопс., 90 зв.); *перед пóлки* (Остр. б., 131 зв.), *пóлками* (Єв., 64) і *с ... полкі* (Синопс., 81), *з полкáми* (Синопс., 125 зв.); *в пóлцѣх* (Остр. б., 66, 129 зв., 139, 166; Синопс., 89 зв.), *в пóлцех* (Остр. б., 213 зв.); — *пóлкі*, *пóлків*, *пóлкám*, *пóлками*, *пóлкáх* (Гануш, 330), *полкі*, *полків*, *полкám*, *полкáми*, *полкáх* (Грам., 227; УЛВН, 476);

порохі (Льв., 249; Кл., 180), *на порохі* (Кл., 180); — *порохі* (Желех., 710; Шило, 120; Грінч., III, 354), *пóрохі*, *пóрохів*, *пóрохám*, *пóрохáми*, *пóрохáх* (Гануш, 343), *порохі*, *порохів*, *порохám*, *порохáми*, *порохáх* (Грам., 223; Погр., 429), *порох'é*, *порохіў*, *порохám*, *порохáмэ*, *порохáх* (Клепикова, 43);

поти́, поті́в, пота́м, пота́ми, пота́х (Гануш, 330), *поти, поті́в, пота́м, пота́ми, пота́х* (Грама., 222), *поті́, поті́в, пота́м, пота́ми, пота́х* (УЛВН, 456);

прути́, пруті́в, прута́м, прута́ми, прута́х (Гануш., 329; УЛВН, 536);

ра́зов (Філ., 7/3; Єв., 31 — двічі; Бер., 256); *ра́зами* (Єв., 257 зв.²); *в тых злых ра́зѣх* (Рад., 255); — *ра́зи, ра́зів, ра́зám, ра́зáми, ра́зáх* (Гануш, 330; Грама., 223), *многі ра́зи* (Франко, XII, 485) і *двох разів* (Франко, XII, 428), *ра́зи, разів і раз, разáм, разáми, разáх* (УЛВН, 543);

ро́вы (Бар., 417 зв.; Книж., 77) і *ровы́* (Бер., 241); — *рови́, рові́в, ровáм, ровáми, ровáх* (Ганкевич, 119; Грама., 220; УЛВН, 555), *рови́, рові́в, ровáм, ровáми, ровáх* (Гануш, 333);

ро́зи (Остр. б., 96 зв.), *ро́ги* (Остр. б., 37 зв.; Бар., 397, 461 зв.; Рад., 124, 397, 457 — тричі, 458, 459; Кл., 179), *ро́гы* (Остр. б., 113— 4 рази) і *ро́ги* (Книж., 78); *ро́гов* (Тр., 31 зв.; Т. 3., 88; Гал., 112 зв.) і *ро́гов* (Кл., 180); *ро́гами* (Рад. Н., 43) і *ро́гами* (Гал., 189; Бар., 234 зв., 397; Рад., 397, 426 — двічі, 431, 475, 477, 580; Рад. Н., 43), *з ро́гами* (Кл., 180), *межи ро́гами* (Гал., 230 зв. — двічі); *в ро́гах* (Рад., 43), *на ... ро́гах* (Єв., 220²); — *ро́ги* (Головацький, 60; Ващенко, 114), *ро́ги, ро́гів, ро́гам, ро́гами, ро́гах* (гал.) і *ро́ги, ро́гів, ро́гáм, ро́гами, ро́гах* (півд.-сх.) (Гануш, 335), *ро́ги, ро́гів, ро́гам, ро́гами, ро́гах* (Грама., 220), *по ро́гах* (Панькевич, 196), *ро́гэ, ро́гіў, ро́гáм, ро́гáмэ, ро́гах* (Кобилянський, 51), *ро́гэ, ро́гіў, ро́гам, ро́гамэ, ро́гах* (Клепикова, 40), *ро́ги* (Потебня, 117, 141), *ро́ги, ро́гів, ро́гáм, ро́гами, ро́гах* (УЛВН, 555);

ро́ди (Остр. б., 234; Тр., 14 зв.), *ро́ды* (Остр. зб., 13²; Кл., 171), *в ро́ды* (Остр. зб., 49²; Єв., 240 зв.²), *на ... ро́ды* (Синопс., 88); *ро́дов* (Остр. б., 110 зв.; Єв., 210 зв.²; Тр., 74); *ро́дом* (Тр., 75; Синопс., 72); *с ... ро́ды* (Синопс., 129), *ро́дами* (Єв., 253²); *в ... ро́дѣх* (Тр., 12 зв.); — *ро́ди, ро́дів, ро́дам, ро́дами, ро́дах* (Гануш, 328; Грама., 221), *ро́дэ* (Кобилянський, 51), *ро́ди, ро́дів, ро́дáм, ро́дами, ро́дáх* (УЛВН, 555);

ро́ков (Синопс., 59 зв.); — *ро́ки* (Желех., 807), *ро́ки* (Верхратський, 1879, 402), *ро́ки, ро́ків, ро́кáм, ро́ка́ми, ро́ка́х* (Гануш, 330; УЛВН, 557), *ро́ки, ро́ків, ро́кáм, ро́ка́ми, ро́ка́х* (Грама., 223), *ро́к'і, ро́к'іў, ў ро́ка́х* (Янув, 65, 66), *тр'йо́ма ро́ки, по тр'йо́х ро́ках* (Панькевич, 194, 196), *ро́ки* (Глібов, 99, 136), *ро́ки, ро́ків і ро́ків* (Потебня, 117, 141);

ру́хи, ру́хів, ру́хам, ру́хами, ру́хах (Граам., 226; УЛВН, 586);
свекри́, свекри́в, свекра́м, свекра́ми, свекра́х (Граам., 220), *сва́к-
 ра́, сва́криу́, сва́крам, сва́крамэ, сва́крах* (Клепикова, 40), *све́кри,
 све́крив, све́крам, све́крами, све́крах* (Голоск., 360), *све́кри́, све́кри́в,
 све́кра́м, све́кра́ми, све́кра́х* (УЛВН, 592);

свѣтов (Бар., 54, 57 зв.); — *свѣти́, свѣти́в, свѣта́м, свѣта́ми,
 свѣта́х* (Гануш, 329), *свѣти́ і свѣта́, свѣти́в, свѣта́м, свѣта́ми,
 свѣта́х* (Граам., 222), *свѣти́, свѣти́в, свѣта́м, свѣта́ми, свѣта́х*
 (УЛВН, 593);

серпы́ (Остр. б., 129, 129 зв.), *в ... серпы́* (Рад., 784), *на серпы́*
 (Рад., 784); — ор. *сѣрпы* (Огоновський, 127), *серпи́, серпи́в, серпа́м,
 серпа́ми, серпа́х* (Гануш, 329; Граам., 220; УЛВН, 597), *сѣрпѣ, сѣр-
 пи́у, сѣрпа́м, сѣрпа́мэ, сѣрпа́х* (Клепикова, 43);

ско́кі, ско́ків, ско́ка́м, ско́ка́ми, ско́ка́х (Гануш, 330), *ско́ки,
 ско́ків, ско́кам, ско́ками, ско́ках* (Граам., 226; УЛВН, 605);

слѣ́ды (Бар., 74); *слѣ́ды* — ор. (Бар., 78) і *слѣ́да́ми* (Т. 3.,
 87); — *слѣди́, слѣди́в, слѣда́м, слѣда́ми, слѣда́х* (Гануш, 331; Граам.,
 223; УЛВН, 610); *с'л'иди́* (Гладкий, 1929, 139; Гладкий, 1928,
 126);

слухи́, слухи́в, слуха́м, слуха́ми, слуха́х (Гануш, 330), *слухи,
 слухи́в, слуха́м, слуха́ми, слуха́х* (Граам., 226; УЛВН, 611), *слухи*
 (Потебня, 141);

смѣ́хи (Кл. Остр., 224; Єв., 321 зв.²); *смѣ́хов* (Гал., 155 зв.,
 156 — двічі; Рад. Н., 33); — *смѣ́хи, смѣ́хів, смѣ́хам, смѣ́хами, смѣ́хах*
 (Ганкевич, 121; УЛВН, 612), *сьмѣ́хи, сьмѣ́хів, сьмѣ́хам, сьмѣ́хами,
 сьмѣ́хах* (Гануш, 332; Граам., 227), *смѣ́хи* (Котл., 271), *за ті смѣ́хи*
 (Шевч., II, 99), *смѣ́хи* (Потебня, 141);

снѣ́зи (Тупт., 90), *снѣ́ги* (Єв., 114; Гал., 156); *снѣ́ги, снѣ́зи*, зн.
снѣ́ги, ор. *снѣ́гами, снѣ́ги́, місц. снѣ́зѣх* (Гр. Зиз., 27 зв.); — *сні́ги,
 сні́гів, сні́га́м, сні́га́ми, сні́га́х* (Ганкевич, 119), *сні́ги́, сні́гів, сні́га́м,
 сні́га́ми, сні́га́х* (Гануш, 334; Граам., 227; УЛВН, 613) *сні́ги́* (Отро-
 ковський, 70);

со́кі, со́ків, со́ка́м, со́ка́ми, со́ка́х (Гануш, 330), *со́ки, со́ків,
 со́кам, со́ками, со́ках* (Граам., 226; УЛВН, 601);

стави́, стави́в, става́м, става́ми, става́х (Ганкевич, 120; Га-
 нуш, 331; Граам., 223; УЛВН, 625);

сто́рожов (Філ., 56/1; Сак., 39); — *сторожі́, сторожі́в, сто-
 рожа́м, сторожа́ми, сторожа́х* (Граам., 234; УЛВН, 631), *сторожі́*
 (Франко, IX, 246) і *сторожа́ми* (Франко, IX, 250);

стра́хи (Отпис, 1/2; Рад., 376, 694, 877, 1114) і *страхі́* (С. Зиз., 91); *стра́хов* (Єв., 109; Рад., 376, 1028); — *страхі́, стра́хів, стра́хам, стра́хами, стра́хах* (Ганкевич, 120; Гануш, 335), *страхі́, страхів, страхам, страхами, страхэх* (Грама., 227; УЛВН, 631), *страхі́* (Шило, 120), *стра́хи* (Потебня, 141);

стру́пы (Тупт., 22) і *струпу́* (Книж., 86); — *струпу́, струпу́в, струпу́м, струпу́ми, струпу́х* (Гануш, 330), *струпу́, струпу́в, струпу́м, струпу́ми, струпу́х* (Грама., 219; Голоск., 386), *струпу́, струпу́в, струпу́м, струпу́ми, струпу́х* (УЛВН, 633);

сукі́, сукі́в, сукі́м, сукі́ми, сукі́х (Грама., 225; УЛВН, 636);

тилі́, тилі́в, тилі́м, тилі́ми, тилі́х (УЛВН, 648), *тилі́* “задвір’я”, *тилі́в* (Чабаненко, IV, 123);

токі́, токі́в, токі́м, токі́ми, токі́х (Гануш, 331; УЛВН, 650);

тру́пы (Філ., 31/3 зв.; Тр., 57); *межи ... тру́пы* — ор. (Синопс., 96 зв.); — *тру́пи, тру́пів, тру́пам, тру́пами, тру́пах* (Гануш, 328; УЛВН, 659);

ту́рі, ту́рів, ту́рам, ту́рами, ту́рах (Гануш, 330), *ту́ри* (Біл.-Нос., 359), *ту́ри, ту́рів, ту́рам, ту́рами, ту́рах* (УЛВН, 661);

на ... у́гли (Остр. б., 37 зв., 275 зв.); *в шість у́глов* (Рад., 225); *в всѣх у́глѣх* (Остр. б., 211); — *вугли, вуглів, вуглам, вуглами, вуглах* (Грама., 220), *в у́глах* (Франко, XIII, 152), *вугле́, вугліу́, вугла́м, вугла́мэ, вугла́х* (Клепикова, 42);

ходи́, ході́в, ході́м, ході́ми, ході́х (Гануш, 328; Грама., 222; Голоск., 425), *ходи́, ході́в, ході́м, ході́ми, ході́х* (УЛВН, 690);

холоді́, холоди́в, холоди́м, холоди́ми, холоди́х (Гануш, 343), *холода́* і *холоді́* (Вашенко, 128, 130), *холоді́, холоди́в, холоди́м, холоди́ми, холоди́х* (УЛВН, 692);

цвѣ́ты (Кл. Остр., 227; Єв., 95, 134 зв., 15 зв.², 83 зв.² — тричі, 88², 120 зв.², Коп. Каз., 122; Гал., 156, 156 зв.; Бар., 45, 440 — двічі; Рад., 17 — тричі, 20 — тричі, 21, 22 — двічі, 228, 375 та ін.; Рад. Н., 13; Синопс., 3 зв., 94; Тупт., 90); *цвѣ́тов* (Єв., 15 зв.², 16²; Бар., 76, 445; Рад., 17, 19 — двічі, 111, 170, 667, 684 — тричі, 686; Тупт., 43 зв.); *цвѣ́ты* — ор. (Рад., 20, 718), *цвѣ́тами* (Єв., 95; Гал., 156 зв.; Бар., 250; Рад., 374 — двічі, 375, 445, 624, 680, 1049) і *цвѣ́та́ми* (Рад., 375), *межі́ ... цвѣ́та́ми* (Рад., 21); *в цвѣ́тех* (Рад., 936); — *цвѣ́ті́, цвѣ́ті́в, цвѣ́ті́м, цвѣ́та́ми, цвѣ́та́х* (Гануш, 330), *цвѣ́ти, цвѣ́ті́в, цвѣ́там, цвѣ́тами, цвѣ́тах* (Грама., 221), *цвѣ́ти* (Франко, XII, 68, XIII, 177, 317),

цвітів (Франко, XIII, 195), *цв'ітє*, *цв'ітіу*, *цв'ітам*, *цв'ітамэ*, *цв'ітах* (Клепикова, 43);

ціпі, *ціпів*, *ціпам*, *ціпами*, *ціпах* (Гануш, 329; Грам., 220; УЛВН, 699);

чєрепі, *чєрепів*, *чєрепам*, *чєрепами*, *чєрепах* (Гануш, 343), *чєрепи*, *чєрепів*, *чєрепам*, *чєрепами*, *чєрепах* (Грам., 219), *чєрепі*, *чєрепів*, *чєрепам*, *чєрепами*, *чєрепах* (УЛВН, 702);

човні (Кл., 189); в *чолнах* (Сак., 39); — *чівні*, *чівнів*, *чівнам*, *чівнамі*, *чівнах* (Гануш, 341), *човні*, *човнів*, *човнам*, *човнамі*, *човнах* (Грам., 221; УЛВН, 705), *чівни* (Франко, X, 47, XI, 348), у *чівнах* (Франко, XIII, 354), *чівни* (Котл., 65, 87 — двічі, 103, 108, 254), *чівнів* (Котл., 102) і *човні* (Котл., 101, 103, 106, 158, 164, 201), *човнів* (Котл., 88, 103), *човнам* (Котл., 112), *човнамі* (Котл., 159), на *човнах* (Котл., 109, 146);

чорти (Бер., 470); — *чорті* (Верхратський, 1879, 402), *чорті*, *чортів*, *чортам*, *чортами*, *чортах* (Ганкевич, 120; Гануш, 329; Грам., 220; Потебня, 118, 142; УЛВН, 706), *чортам*, *чортами* (Панькевич, 192, 193);

шумі, *шумів*, *шумам*, *шумами*, *шумах* (Гануш, 335), *шуми*, *шумів*, *шумам*, *шумами*, *шумах* (УЛВН, 718).

Іменники *джміль*, *тхір*, які на ґрунті давньоруської мови набули окситонези, послідовно зберігають в українській мові у відмінкових формах множини (як і в однині) флективну акцентуацію, пор.:

джмэл'і, *джмэл'іу*, *джмэл'эм*, *джмэл'эмэ*, *джмэл'эх* (Клепикова, 42), *чмелів* (Котл., 69), *джмелі*, *джмелів*, *джмелям*, *джмелями*, *джмелях* (УЛВН, 157);

тхорѣ (Кл., 135); — *тхорі*, *тхорів*, *тхорам*, *тхорами*, *тхорам* (Грам., 221; УЛВН, 662).

Іменники *льон*, *мох*, *пень*, *рот*, які також на ґрунті давньоруської мови набули окситонези, зберігають в українській мові у відмінкових формах множини (як і в однині) стару флективну акцентуацію лише при збереженні старих, фонетичних форм. Якщо згаданим іменникам властиві в українській мові нові, аналогічні форми, отримані під впливом називного — знахідного однини, то в множині ці форми характеризуються або кореневим наголосом (як і в однині), перейнятим від називного — знахідного однини, або новим флективним, що виник на ґрунті кореневого внаслідок дії в українській мові тенденції до акцент-

ного протиставлення форм однини і множини в іменниках чоловічого роду з кореневим наголосом. Пор.:

льни, льнів, льнам, льна́ми, льна́х і лєні́, лєні́в, лєна́м, лєна́ми, лєна́х (Гануш, 334), *лєні, лєні́в, лєнам, лєна́ми, лєна́х* (Грама., 222), *льоні́, льоні́в, льона́м, льона́ми, льона́х* (УЛВН, 317);

мхи, мхі́в, мхам, мха́ми, мхах і мо́хи, мо́хів, мо́хам, мо́хами, мо́хах (Гануш, 335), *мо́хи, мо́хів, мо́хам, мо́хами, мо́хах* (Грама., 226), *мохі́, мохів, моха́м, моха́ми, моха́х* (УЛВН, 339);

пні, пні́в, пням, пня́ми, пнях (Гануш, 331; Грама., 235; УЛВН, 414); *ро́ти, ро́тів, ро́там, ро́тами, ро́тах* (гал.) і *роті́, роті́в, роті́ам, роті́ами, роті́ах* (півд.-сх.) (Гануш, 330), *роті́, роті́в, роті́ам, роті́ами, роті́ах* (Грама., 220; УЛВН, 584).

У давніх українських пам'ятках, а зрідка — і в говорах деякі іменники *ѡ-/јѡ-*основ чоловічого роду з рухомим наголосом вживаються у формі називного відмінка множини з флексією *-ове/-еве, -єве* (під впливом іменників *й-*основ). Наголос при цьому початковий або флективний (на першому голосному флексії) залежно від акцентуації інших відмінкових форм множини, зокрема називного — знахідного множини зі старою флексією *-ы (-и)* (акцентуацію інших форм множини див. вище), пор.: *бѣсове* (Остр. зб., 5³; Єв., 87, 100 зв., 148, 27², 28², 39 зв.², 117 зв.², 124 зв.², 136 зв.², 139² — двічі та ін.) і *бѣсове* (Тр., 5/2 зв., 38, 46 зв.); *бого́ве* (С. Зиз., 73, 144; Отпис, 2/2); *ворого́ве* (С. Зиз., 172, 197), *ворого́ве* (Огоновський, 125; Ващенко, 133); *гро́мове* (Остр. б., 29); *ду́хове* (Коп. Ом., 157); *лісове* (Єв., 39²); *му́жеве* (Єв., 246², 248²), *му́жове* (Єв., 66 зв.²) і *му́же́ве* (Єв., 82 зв.²; Коп. Ом., 163; Мог., 279); *плóдове* (Бер., 299); *ро́дове* (Остр. б., 240; Тр., 4/1, 3 зв., 79), *родóве* (у піснях, Кобилянський, 51).

Іменники *јѡ-*основ *князь* і *муж* зустрічаються в давніх українських пам'ятках з флексією *-іє* у формі називного відмінка множини (під впливом іменників *й-*основ чоловічого роду). Наголос при цьому завжди початковий, як і в іменниках *й-*основ чоловічого роду з рухомою а. п., пор.: *кня́зіє* (Рад., 34, 237, 265, 310, 563; Синопс., 8 зв., 12 — двічі, 12 зв., 13 зв., 14 зв., 22 зв., 51 зв. — двічі, 86 зв.); *му́жіє* (Остр. б., 113, 113 зв.; Коп. Каз., 115; Рад., 1122, 1127; Синопс., 81, 105). Зрідка згадані іменники зустрічаються в давніх українських пам'ятках і з флексією *-ми* у формі орудного відмінка множини (знову ж таки під впливом основ на *-й*). Згадана флексія виступає ненаголошеною на відмі-

ну від флексії *-ей* у формі родового відмінка множини (як правило, наголошеної, див. с. 86, 88), пор.: *с ... князми* (Синопс., 101 зв.), *мужми* (Єв., 44).

Деякі іменники *ѡ*-основ чоловічого роду з рухомим наголосом отримали на ґрунті української мови флексію *-а* у формі називного — знахідного відмінків множини (під впливом іменників *ѡ*-основ середнього роду). Наголос при цьому переважно такий же, як і в паралельних формах з флексією *-и*: *на берєгá* (Котл., 166), *берєгá* і *берєгú* (Грінч., I, 50); *вє"чорú* і *вє"чорá* (Ващенко, 128, 129); *волосá* (Головацький, 63; Біл.-Нос., 84); *голодá* (Бандрівський, 62); *голосá* (Головацький, 63), *голосú* і *голосá* (Грамм., 223; Ващенко, 128, 130); *лісá* (Головацький, 63), *лысú* і *лысá* (Огоновський, 125; Верхратський, 1912, 43), *лісú* і *лісá* (Грамм., 222), *л'ісá* (Приступа, 44; Ващенко, 131), *л'ісú* і *л'ісá* (Бандрівський, 61, 62), *л'ісá* (Панькевич, 190); *свѣтú* і *свѣтá* (Грамм., 222); *холодá* і *холодú* (Ващенко, 128, 130).

Як відомо, у праслов'янській мові відмінковим формам іменників *ѡ*-/*јѡ*-основ чоловічого роду зі спадною інтонацією було властиве переміщення наголосу на попередній прийменник, з яким іменник утворював тісне сполучення. Переміщення наголосу з досліджуваних іменників у формі знахідного відмінка множини на попередній прийменник не збереглося в сучасній українській мові, проте воно досить добре засвідчується давніми українськими пам'ятками (переважно в сполученнях прислівникового характеру і в прислівниках), пор.: *вѣ вѣки* (Остр. б., 34 зв.), *вѣ вѣки* (Остр. б., 156), *на вѣки* (Остр. б., 182; Остр. зб., 217; Зиз. Л., 43, 84; С. Зиз., 51, 148, 165, 166, 185 та ін.; Отпис, 1/3, 10/2 зв., 12/4 зв.; Єв., 12 зв., 14 зв., 15, 20, 28, 37 зв., 38, 51 зв., 59 зв., 61, 68, 70 та багато ін.; Тр., 3/2, 7 зв., 33, 35 зв., 39, 41, 63 зв., 72, 80, 80 зв., 83; Коп. Ом., 170 — тричі; Бер., 54, 224; Т. З., 119; Гал., 19 зв., 59), *на вѣки* (Отпис, 6/1 зв.); *за волосы* (Гал., 75); *вѣ гробы* (Остр. б., 183).

Двоїна

У формі називного — знахідного відмінків двоїни, яка ще зустрічається в давніх українських пам'ятках і в деяких сучасних українських говорах, іменники *ѡ*-/*јѡ*-основ чоловічого роду з рухомим наголосом (крім тих, що набули окситонези) зберігають

первісну початкову акцентуацію, пор.: *(два) бѡга* (Грам., 208); *два вѡза* (Кобилянський, 52); *(два) вѡрога* (Грам., 207); *вѡса* (Желех., 131; Грам., 204; Верхратський, 1912, 48; Приступа, 44; Верхратський, 1900, 65, 70; Гладкий, 1929, 139; УЛВН, 124), *ѡса* (Бандрівський, 61; Верхратський, 1899, 70), *два вѡса* (Кобилянський, 52), *ѡса, вѡса* (Грінч., IV, 354); *(два) грѡба* (Грам., 212); *дрѡга* (Гр. См., 6/3 зв.); *два дѡба* (Кобилянський, 52); *два мѡжа* (Остр. б., 155 зв., 169 — двічі), — *два мѡжа* (Бандрівський, 61); *в два пѡлка* (Остр. б., 15); *снѡга* (Гр. Зиз., 27); *на ѡба ѡгла* (Остр. б., 38, 42 зв.), — *(два) вѡгла* (Грам., 209). У формі родового — місцевого відмінків двоїни, яка зустрічається лише в давніх українських пам'ятках, згадані іменники змінили на ґрунті української мови первісну флективну акцентуацію на початкову, що сталося, очевидно, під впливом форми називного — знахідного відмінків двоїни та відмінкових форм множини, пор.: *дрѡгу* (Гр. См., 6/3 зв.); *снѡгу* (Гр. Зиз., 27); *в ѡглу* (Остр. б., 37), *на обою ѡглу* (Остр. б., 39 зв.). Подібного впливу зазнала і форма давального — орудного відмінків двоїни (з первісним кінцевим наголосом), пор. *дрѡгома* (Гр. См., 6/3 зв.), *снѡгома* (Гр. Зиз., 27), *обѡма ѡглома* (Остр. б., 37 зв.), але переміщення наголосу в цій формі відбувалося на ґрунті української мови не з останнього флективного голосного, а з передостаннього, куди наголос перемістився ще в спільносхіднослов'янський період внаслідок вирівнювання місця іктусу у флективнаголошених формах (переміщення наголосу в двоскладових іменникових флексіях з кінцевого складу на передостанній мало місце тоді, коли в передостанньому складі був голосний повного утворення). Наголос на першому голосному флексії у формі орудного відмінка двоїни, яка вживається тепер в значенні орудного множини, досліджувані іменники зберігають у деяких південно-західних говорах української мови (часто при початковій акцентуації всіх інших відмінкових форм), пор. *зубѡма* (Верхратський, 1899, 63, 64), *лысѡма* (Верхратський, 1899, 64). Більше того, таку акцентуацію форми орудного відмінка двоїни (тепер — множини) перейняли й баритоновані іменники *ǫ-/jǫ-*основ чоловічого роду (див. с. 103).

На час витіснення форм двоїни формами множини при числівниках *два, три, чотири* іменники *ǫ-/jǫ-*основ чоловічого роду з рухомим наголосом (крім тих, що набули окситонези) характеризувалися в називному і знахідному (називному — знахідному)

відмінках множини початковим наголосом, який, зрозуміло, мали і форми називного і знахідного (називного — знахідного) відмінків множини при числівниках *два, три, чотири*, пор. свідчення давніх українських пам'яток:

Острозька біблія: *три по́лки* (129), *по́лки* (15, 137 зв.);

“Зерцало богословія” К. Транквіліона: *два ро́ды* (9 зв.), *ро́ди* (14 зв.);

“Меч духовный” Л. Барановича: *ро́ги четвіри* (450), *ро́ги* (397, 461 зв.);

“Огородок” А. Радивиловського: *два кру́ги* (155), *през всі кру́ги* (98); *два цвѣты* (224), *цвѣты* (17 — тричі, 20 — тричі, 21, 22 — двічі, 228, 375, 598 — двічі, 624 — двічі, 635, 667 — двічі, 757).

Згодом більшість іменників *o-*/*jo-*основ чоловічого роду з рухомим наголосом отримала на ґрунті української мови флективну акцентуацію в називному — знахідному та інших відмінкових формах множини. Однак, як і в баритонованих іменниках (див. с. 103—104), флективна акцентуація поширилася на форми називного — знахідного множини при числівниках *два, три, чотири* лише в частині українських говорів (переважно південно-західних), пор. у І.Я. Франка: *два возі́* (XII, 226), *возі́* (XIII, 386); *два вовкі́* (XII, 428); *по три рази́*Б (X, 105), *двох разі́в* (XII, 428); *штири ро́гі* (XII, 488).

У більшості говорів (переважно південно-східних) зв'язок форми називного — знахідного відмінків множини при числівниках *два, три, чотири* зі звичайною формою називного — знахідного множини досліджуваних іменників був утрачений: форма називного — знахідного множини при числівниках *два, три, чотири* продовжувала зберігати початковий наголос (форма іменника пов'язувалася вже з відмінковими формами однини, що також мали початкову акцентуацію), тоді як звичайна форма називного — знахідного множини характеризувалася переважно вже флективним наголосом, пор.: *два бе́реги*, але мн. *берегі́* (УЛВН, 44); *два біси́*, але мн. *біси́* (УЛВН, 48); *два бо́ги*, але мн. *богі́* (УЛВН, 50); *два бо́ки*, але мн. *бокі́* (УЛВН, 46); *два бру́си*, але мн. *бруси́* (УЛВН, 57); *два ве́чори*, але мн. *вечори́* (УЛВН, 70); *два воў́ки* (Мельничук, 65), але мн. *воўкі́* (Мельничук, усне повідомлення); *два во́вки*, але мн. *вовкі́* (УЛВН, 116); *два во́зи*, але мн. *возі́* (УЛВН, 111); *два во́роги*, але мн. *ворогі́* (УЛВН, 119); *два в'язи́*, але мн. *в'язі́* (УЛВН, 124); *два го́лоси*, але мн. *голосі́*

(УЛВН, 137); *два грóби*, але мн. *грóбї* (УЛВН, 144); *два дуби* (Мельничук, 65), але мн. *дубї* (Мельничук, усне повідомлення); *два дуби*, але мн. *дубї* (УЛВН, 182); *два жóлоби*, але мн. *жолобї* (УЛВН, 199); *два квáси*, але мн. *квасї* (УЛВН, 273); *два князі*, але мн. *князі* (УЛВН, 280); *два кóроби*, але мн. *коробї* (УЛВН, 291); *два крúги*, але мн. *кругї* (УЛВН, 299); *два кúми*, але мн. *кумї* (УЛВН, 301); *два лúги*, але мн. *лугї* (УЛВН, 315); *два мїхи*, але мн. *мїхї* (УЛВН, 334); *два прúти*, але мн. *прутї* (УЛВН, 536); *два рáзи*, але мн. *разї* (УЛВН, 543); *два рóви*, але мн. *ровї* (УЛВН, 555); *два рóди*, але мн. *родї* (УЛВН, 555); *два рóки*, але мн. *рóкї* (УЛВН, 557); *два рóти*, але мн. *ротї* (УЛВН, 584); *два свéкри*, але мн. *свékрї* (УЛВН, 592); *два свїти*, але мн. *свїтї* (Погр., 513); *два слїди*, але мн. *слїдї* (УЛВН, 610); *два стáви*, але мн. *ставї* (УЛВН, 625); *два стóрожї*, але мн. *сторожї* (УЛВН, 631); *два стрúпи*, але мн. *струпї* (УЛВН, 633); *два тóки*, але мн. *токї* (УЛВН, 650); *два хóди*, але мн. *хóдї* (УЛВН, 690); *два цїпи*, але мн. *цїпї* (УЛВН, 699); *два чéрепи*, але мн. *черепї* (УЛВН, 702); *два чóрти*, але мн. *чортї* (УЛВН, 706).

Іменники *ǫ-/jǫ-*основ чоловічого роду з рухомим наголо-сом, які на ґрунті української мови отримали флективну акцен-туацію в однині і множині, у сполученні з числівниками *два*, *три*, *чотири* характеризуються також флективним наголосом, пор. суч. літ. *два горбї*, *два грибї*, *два джмелї*, *два серпї*, *два сукї*, *два тхорї*; *два човнї* (Котл., 201) і *два чóвни* (Котл., 200); *в човén* (Котл., 84, 131, 133) і *чóвен* (Котл., 130, 131), *на чóвен* (Котл., 82).

Таким чином, у сучасній українській мові акцентуація імен-ників *ǫ-/jǫ-*основ чоловічого роду в сполученні з числівниками *два*, *три*, *чотири* (якщо це словосполучення виступає в реченні підметом або прямим додатком) безпосередньо пов'язана або з акцентуацією форми називного — знахідного відмінків множини (частина українських говорів, переважно південно-західні), або з акцентуацією відмінкових форм однини (більшість українських говорів, переважно південно-східні).

**Б. ІМЕННИКИ *ǫ-/jǫ*-ОСНОВ СЕРЕДНЬОГО РОДУ
ПІЗНЬОПРАСЛОВ'ЯНСЬКІ АКЦЕНТНІ ПАРАДИГМИ**

У пізньопраслов'янській мові іменникам *ǫ-/jǫ*-основ середнього роду, як і іменникам *ǫ-/jǫ*-основ чоловічого роду, були властиві всі три акцентні парадигми.

Баритонована а. п. Окситонована а. п. Рухома а. п.

О д н и н а

Наз. — Зн.	*d'ělo	*selò	*(j)ězero
Род.	*d'ěla	*selà	*(j)ězera
Дав.	*d'ělu	*selù	*(j)ězegu
Ор.	*d'ělomъ	*selòmъ	*(j)ězegotъ
Місц.	*d'ělē	*selē	*(j)ězere

М н о ж и н а

Наз. — Зн.	*d'ělā	*s'elā	*(j)ezerâ
Род.	*d'ělъ	*selъ	*(j)ezerbъ
Дав.	*d'ělomъ	*selòmъ	*(j)ězegotъ
Ор.	*d'ělŷ	*s'elŷ	*(j)ezerŷ
Місц.	*d'ělěxъ	*s'ělěxъ	*(j)ezerěxъ

Д в о ї н а

Наз. — Зн.	*d'ělě	*selē	*(j)ězere
Род. — Місц.	*d'ělŷ	*s'elŷ	*(j)ezerŷ
Дав. — Ор.	*d'ěloma	*selòma	*(j)ezeromà

У пізньопраслов'янській мові баритоновану а. п. мали такі іменники *ǫ-/jǫ*-основ середнього роду: *bl'udo, *boĭto, *č'ędo, *d'ělo, *d'udlo, *gъrdlo, *j'aslā, *kolěno, *kopŷto, *koryto, *kr'ęslo, *l'ęto, *l'uko, *m'aslo, *m'ęsto, *m'ydlo, *oĭdlo, *p'asmo, *polěno, *p'oto, *pr'avo, *r'ydlo, *s'adlo, *s'ito, *st'ado, *š'idlo, *v'idlo (*v'idlā), *zъno, *želězo, *z'ędlo, *z'ito та ін. [Скляренко, 1998, 114—115]. На ґрунті давньоруської мови до складу баритонованих іменників *ǫ*-основ середнього роду увійшов, втративши свій характерний суфікс *-es-*, іменник *č'udo (праслов'янська основа на *-s* із баритонованою а. п., див. с. 291).

У пізньопраслов'янській мові окситонованою а. п. характеризувалися такі іменники *ǫ-/jǫ*-основ середнього роду: *bělъmò, *čelò, *čerslò “лемех”, *čislò, *dobrò, *doĭtò, *dŷpŷlò, *dъnò, *gnězdò,

**(j)āgmò*, **(j)ēdrò*, **kridlò*, **liscè*, **lonò*, **mejkò*, **mýtò* “плата”, **okъnò*, **ǫtrò* “нутроші”, **però*, **rĕtъnò*, **risъmò*, **plet'è*, **pojtъnò*, **pršenò*, **rebrò*, **remeslò*, **rešetò*, **rūnò*, **sedъlò*, **selò*, **stegnò*, **stъblò*, **stъklò*, **sūkъnò*, **sъrebrò*, **tenetò*, **teplò*, **tojkъnò*, **тъlò*, **ústā*, **vārъnò*, **veŕtenò*, **veslò*, **vĕdrò*, **vīnò*, **vojkъnò*, **vojtā*, **zъlò*, **žeŕdlò* та ін. [Скляренко, 1998, 115—118].

У пізньопраслов'янській мові рухома а. п. була властива таким іменникам *ǫ-/jǫ-*основ середнього роду: **bǫǫšъno*, **čĕŕvo*, **dĕŕvo*, **dīvo*, **dŕŕvo* (**dŕŕvā*), **gǫr'e*, **(j)ĕzero*, **jъgo*, **lǫže*, **mĕso*, **mǫr'e*, **ǫlovo*, **pīvo*, **pǫl'e*, **prǫso*, **sĕno*, **tĕsto*, **zǫlto*, **zъŕkadlo* та ін. [Скляренко, 1998, 118—119]. На ґрунті давньоруської мови до складу іменників *ǫ-*основ середнього роду з рухоми́м наголосом увійшли, втративши суфікс *-es-*, іменники **kǫlo*, **nĕbo*, **ǫko*, **slǫvo*, **tĕlo*, **ūho* (праслов'янські основи на *-s* із рухо́мою а. п., див. с. 291).

БАРИТОНОВАНІ ІМЕННИКИ

О д н и н а

У відмінкових формах однини переважна більшість баритонованих іменників *ǫ-/jǫ-*основ середнього роду послідовно зберігає в українській мові свій первісний кореневий наголос. Іменники *горло*, *діло*, *дуло*, *жало*, *зерно*, *копито*, *крісло*, *мило*, *пасмо*, *рило*, *шило* зустрічаються в українських говорах (іменник *зерно* — і в літературній мові) з флективним наголосом, пор.:

гóрло (Філ., 5/2; Кл. Остр., 219; Бер., 46; Гал., 91 зв.), *о гóрло* (Єв., 46); — *гóрло* (Головацький, 77; Желех., 153; Гануш, 357; Грам., 266; Грінч., I, 313; УЛВН, 139), але *горлó* (Біл.-Нос., 104);

дĕ́ло (Остр. зб., 20²; Коп. Каз., 122; Бер., 26; Т. 3., 91; Мог., 285; Ур., 61, 66, 70 — двічі, 71 — тричі); — *ді́ло* (Желех., 185; Гануш, 357; Грам., 266; Грінч., I, 391; УЛВН, 162), але *ділó* (Гануш, 359);

дúло (Грінч., I, 455; УЛВН, 182), але *дúлó* (Желех., 209);

жа́ло (Єв., 100 зв. — двічі; Тр., 5/2; Бер., 236; Гал., 85 зв. — тричі, 86, 112) і *жалó* (Рад. Н., 15); — *жалó* (Желех., 217; Грам., 267; Аф.-Чужб., 112; Голоск., 118), *жа́ло* (Франко, XII, 491) і *жалó* (Франко, XI, 328, XII, 44, 225), *жилó* (Гладкий, 1928, 131), *жа́ло* (Шевч., I, 266), *жа́ло* (Грінч., I, 473; УЛВН, 195);

зёрно (Остр. б., 238 — двічі; Єв., 55 зв.², 58 зв.², 59²; Коп. Ом., 161; Т. З., 100; Гал., 93 зв., 101; Бар., 6, 50, 53 зв. — двічі, 80, 158, 251, 255 зв., 289 зв., 389 зв.; Рад., 19 — двічі, 26 — двічі, 37 — тричі, 419) і *зерно́* (Гал., 93 зв.); — *зёрно* (Головацький, 76; Желех., 298; Грам., 266; Янув, 72; Аф.-Чужб., 165; Грінч., II, 150; Голоск., 144), *з'ёрно* (Верхратський, 1900, 38), *зэрно* (Отроковський, 69), але *зёрно́* (Гануш, 357, 359; Омельяненко, 164; УЛВН, 240), *зерно́* (Франко, X, 59, XI, 214, 440, XIII, 22, 82; Л. Укр., II, 419, III, 296);

копы́то (Остр. б., 48 зв. — двічі, 49, 87; Бер., 445; Слав., 460 — тричі), *копы́то* (Книж., 37, 38); — *копы́то* (Огоновський, 127; Желех., 364; Гануш, 360; Грам., 266; УЛВН, 290), але *копыто́* (Верхратський, 1899, 28; Грінч., II, 281), *копыто́* (Клепикова, 44), *копыто́* (Голоск., 182);

крісло (Желех., 381; Грам., 267; Грінч., II, 309; УЛВН, 298), але *крісло́* (Головацький, 76);

мы́лом (Кл., 183); — *мы́ло* (Гануш, 357; Грам., 266; Грінч., II, 424; УЛВН, 329), але *мыло́* (Желех., 437; Дзєндзелівський, карта № 102);

пасмо (Желех., 604; Гануш, 357; Грінч., III, 100, УЛВН, 411), але *пасмо́* (Гануш, 240);

ры́ло (Желех., 802; Гануш, 357; Грам., 266; Грінч., IV, 16; УЛВН, 553), але *рыло́* (Верхратський, 1900, 34);

шы́ло (Остр. б., 87 зв.; Філ., 11/1 зв.); *шы́лом* (Остр. б., 34 зв.), *шы́лом* (Кл., 105); — *шы́ло* (Желех., 1089; Гануш, 357; Грам., 266; Грінч., IV, 494; УЛВН, 712), *ше́ло* (Клепикова, 43), але *шило́* (Чучка, 60).

Флективна акцентуація іменників *горло*, *діло*, *дуло*, *жало*, *крісло*, *мило*, *рило*, *шило* виникла, очевидно, під впливом численних окситонованих іменників на *-ло* (*весло́*, *джерело́*, *крило́*, *село́*, *сідро́*, *стебло́*, *тепло́*, *число́*, *чоло́* тощо), а іменника *зерно* — під впливом не менш численних окситонованих іменників на *-но* [Булаховський, II, 455, IV, 549—550] (*вапно́*, *вино́*, *вікно́*, *волокно́*, *пшино́*, *стегно́*, *сукно́*, *толокно́* тощо). Виникнення флективного наголосу в *копыто* пов'язане, очевидно, з акцентуацією форм множини цього іменника: *копы́та*, *копы́т*, *копы́там*, *копы́тами*, *копы́тах*. Такі форми множини (з наголосом на другому складі) в акцентному відношенні є двозначними, оскільки вони властиві як трискладовим баритонованим іменникам *o- /jo-*основ серед-

нього роду (з наголосом на другому складі), так і трискладовим окситонованим іменникам *ǫ-/jǫ-*основ середнього роду. Звідси — й можливість подвійного або виключно флективного наголошування в однині трискладових іменників *ǫ-/jǫ-*основ середнього роду з первісним наголосом на другому складі, яка реалізується, мабуть, лише в тих випадках, коли іменник у множині вживається значно частіше, ніж в однині. *Копито* і є якраз таким випадком. На думку Л.А. Булаховського, флективна акцентуація іменника *копито* в українській мові зумовлена або впливом мн. *копита́*, або аналогією до співвідношень мн. *долота* : *долото́* тощо [Булаховський, III, 107]. Перше припущення, яке Л.А. Булаховський вважає більш вірогідним, слід відхилити насамперед тому, що іменник *копито* дуже рідко вживається у множині з флективним наголосом (див. нижче).

Множина

Називний — знахідний, давальний, орудний та місцевий відмінки

Первісний кореневий наголос у відмінкових формах множини послідовно зберігають в українській мові лише іменники *блюдо*, *віла*, *ду́ло*, *коліно*, *поліно*:

блю́да (Остр. б., 36 зв., 61, 158 зв.; Бар., 275); — *блю́да*, *блю́дам*, *блю́дами*, *блю́дах* (УЛВН, 50);

ві́ла (Головацький, 52; Огоновський, 127), *ві́ла*, *ві́лам*, *ві́лами*, *ві́лах* (Гануш, 354; Грам., 277; УЛВН, 79);

ду́ла, *ду́лам*, *ду́лами*, *ду́лах* (УЛВН, 182);

ко́льна (Єв., 33 зв., Тр., 35; Коп. Каз., 116; Бар., 391 зв. — двічі), *на ко́льна* (Єв., 172 зв. — двічі, 41 зв.², 101 зв.²; Бер., 180; Гал., 226 зв.; Синопс., 72); *ко́льнам* (Бар., 51, 391 зв. — двічі); — *ко́ліна*, *ко́лінам*, *ко́лінами*, *ко́лінах* (Гануш, 360; Грам., 266), *ко́лі́на*, *ко́лі́нам*, *ко́лі́нами*, *ко́лі́нах* (Клепикова, 40), *ко́лі́ньми* (Г.-Арт., 134), *ко́лі́на*, *ко́лі́нам*, *ко́лі́нами* і *ко́лі́ньми*, *ко́лі́нах* (УЛВН, 283);

по́ліна, *по́лінам*, *по́лінами*, *по́лінах* (Гануш, 360; Грам., 266; УЛВН, 475).

Усі інші баритоновані іменники *ǫ-/jǫ-*основ середнього роду (з тих, що зберігають в однині первісний кореневий наголос) отримали на ґрунті української мови (у ряді говорів, часто і в літературній мові) флективну акцентуацію відмінкових форм мно-

жини внаслідок дії тенденції до акцентного протиставлення форм однини і множини в іменниках *ǫ-/jǫ-*основ середнього роду з кореневим наголосом [Винницький, 1972, 86], пор.:

на болотá (Книж., 77); — *болóтá, болóтáм, болóтáми, болóтáх* (Гануш, 360; Голоск., 29), *болотá, болотáм, болотáми, болотáх* (Грама., 266; УЛВН, 51), *болотá* (Верхратський, 1912, 43), *в болóтах* (Котл., 135), *болóта* (Потебня, 119);

гóрла (Бер. В., 69); — *горлá, горлáм, горлáми, горлáх* (Гануш, 357), *гóрла, гóрлам, гóрлами, гóрлах* (Грама., 266; УЛВН, 139);

дѣла (Остр. б., 1 зв., 27, 34, 41 зв., 44, 61, 82 зв., 85, 95 зв., 96 зв., 109 та ін.; Остр. зб., 20 зв.² — двічі; Мог., 277; Гал., 19 зв., 142, 152, 167, 199 зв.; Бар., 3, 30 — двічі, 44, 62, 76 зв., 84 зв., 87 зв., 114 зв., 124, 145 зв. та багато ін.; Рад., 38, 76, 81, 148, 195, 225 — двічі, 229, 298, 408 та ін.; Синопс., 34, 63 зв.) і *дѣлá* (Остр. б., 164, 167 зв., 230 зв.; Кл. Остр., 215, 227; Єв., 146; Т. З., 100; Бар., 16, 61 — двічі, 67, 73, 78 зв., 101 — двічі та ін.; Рад., 67, 81, 88, 123, 149 — двічі, 160, 222, 227, 237, 298 та ін.; Синопс., 34, 97 зв.); *дѣлом* (Остр. б., 25; Гал., 3), *к дѣлом* (Бар., 153 зв., 373), *по дѣлом* (Остр. б., 36; Гал., 200 зв., 214 зв.; Бар., 50 зв., 158 зв., 364 зв., 375 зв., 385 зв.; Тупт., 52), *дѣлам* (Бар., 416 зв.) і *по дѣлóm* (Тр., 65; Бар., 238, 262 зв., 282 зв.; Рад., 294); *дѣлы* (Остр. б., 271; Єв., 79, 319²; Сак., 42 — двічі, 48; Бар., 84 зв., 104 зв., 127, 179, 186, 248, 276, 277 зв. та ін.; Рад., 596, 799; Тупт., 101 зв.), *над дѣлы* (Рад., 731), *дѣлами* (Бар., 56, 297, 370 зв., 393, 422 зв.; Рад., 11, 319 — двічі) і *над дѣлы́* (Кл. Остр., 215), *дѣлáми* (Рад., 164, 944); *в дѣлех* (Остр. б., 2, 25, 220 зв.; Остр. зб., 180 зв.; Бар., 132 зв., 160 зв., 195 зв., 256 зв., 448 зв.; Рад., 984, 1034; Тупт., 71 зв.), *на всѣх дѣлех* (Бар., 199 зв., 337 зв., 376 зв.; Рад., 763, 1047), *о дѣлех* (Бар., 246, 317), *в ... дѣлах* (Рад., 574), *о ... дѣлах* (Ур., 66); — *дiлá, дiлáм, дiлáми, дiлáх* (Гануш, 357), *дiлá, дiлáм, дiлáми, дiлáх* (Грама., 266; УЛВН, 162), *дiла* (Франко, Х, 39, 89) і *дiлà* (Франко, Х, 94, XII, 391), *д'iлá* (Ващенко, 34);

желѣза (Рад., 1111); — *желiзá, желiзáм, желiзáми, желiзáх* (Гануш, 360), *желiзá, желiзáм, желiзáми, желiзáх* (Грама., 266);

жiта (Остр. б., 23 зв., 93, 93 зв.; Єв., 157 зв.²; Бар., 50, 256, 286, 286 зв., 287 — двічі, 288 зв. — двічі, 289 — двічі; Рад., 719, 785), *на жiта* (Остр. б., 88) і *житá* (Бар., 143 зв., 368 зв.); *в всѣх*

Потебня, 119), *житá*, *житáм*, *житáми*, *житáх* (Гануш, 356, 357; Грам., 266; УЛВН, 198);

зёрнам (Бар., 143 зв.); — *зерна́*, *зерна́м*, *зерна́ми*, *зерна́х* (Гануш, 357), *зёрна*, *зёрнам*, *зёрнами*, *зёрнах* (Грам., 266; Януб, 72; УЛВН, 240);

копы́та (Остр. б., 87 — тричі, 111 зв.; Бер., 470); *копы́тами* (Єв., 278²; Рад., 580; Рад. Н., 121) і *копы́тами* (Синопс., 94); — *копы́та*, *копы́там*, *копы́тами*, *копы́тах* (Гануш, 360; Грам., 266; УЛВН, 290), *копéта*, *копéтам*, *копéтамэ*, *копéтах* (Клепикова, 44);

коры́та (Остр. б., 25 зв., 200), *в коры́та* (Рад., 1067); *в коры́тех* (Остр. б., 14); — *коры́та*, *коры́там*, *коры́тами*, *коры́тах* (Гануш, 360; Грам., 266; УЛВН, 291), *корэ́та*, *корэ́там*, *корэ́тамэ*, *корэ́тах* (Клепикова, 43);

крёсла (Рад., 105); *на тых крёслах* (Рад., 105); — *крісла́*, *крісла́м*, *крісла́ми*, *крісла́х* (Грам., 267), *крісла*, *кріслам*, *кріслами*, *кріслах* (УЛВН, 298);

лика́, *лика́м*, *лика́ми*, *лика́х* (Гануш, 357), *лі́ка*, *лі́кам*, *лі́ками*, *лі́ках* (Грам., 266; Голоск., 194; УЛВН, 309), *лі́ка* (Потебня, 119);

лѣ́та “роки” (Остр. б., 11; С. Зиз., 82; Єв., 144 зв. — двічі, 160 зв., 158² — двічі; Т. З., 116; Євх., 2/3; Гал., 3 зв., 19 зв., 22 зв. — тричі, 45, 119, 249 зв. та ін.; Бар., 51, 242, 286 зв., 287 — тричі, 287 зв. — двічі на ін.; Рад., 46 — двічі, 109, 207 — двічі, 208 — 4 рази, 210, 212 — двічі, 421, 849, 859 та ін.; Тупт., 22 зв., 64, 88) і *лѣ́та* (Остр. б., 82 зв.; С. Зиз., 81, 82, 146; Рад., 501); *лѣ́том* (Гал., 20; Бар., 178 зв., 302 зв.; Рад., 783), *к лѣ́том* (Бар., 136 зв.); *лѣ́ты* (Єв., 253²; Бер., 116; Т. З., 109; Слав., 512; Бар., 61, 168 зв.; Тупт., 72 зв.), *лѣ́тами* (Рад., 153) і *лѣ́та́ми* (Рад., 156); *в лѣ́тех* (Сак., 44; Коп. Ом., 152; Мог., 288; Бар., 287 — двічі; Рад., 35, 87, 169, 178, 336, 615, 684, 695, 698 — двічі, 703), *о лѣ́тех* (Кл., 145), *по лѣ́тех* (Синопс., 68 зв.), *о лѣ́тах* (Бар., 287) і *в ... лѣ́тах* (Льв., 243); — *лі́та* (Верхратський, 1879 403), *лі́та*, *лі́там*, *лі́та́ми*, *лі́та́х* (Гануш, 356; Грам., 263, 266; УЛВН, 312), *лі́та* (Франко, XI, 40, 50, XII, 300, 435, XIII, 15, 143, 157) і *лі́та* (Франко, XI, 30, 241, XII, 108), місц. *л’і́тах*, *л’і́то́х* (Пшепюрська, 40), *л’і́та* “літні пори року”, *л’і́там*, *л’і́тамэ*, *л’і́тах* і *л’і́та* “роки”, *л’і́там*, *л’і́тамэ*, *л’і́тах* (Кобилянський, 52), *лі́та* “роки” (Л. Укр., III, 119), *в дитячих лі́тах* (Л. Укр., I, 180), *на старі́ лі́та* 171

(Гребінка, 114), *літа* (Шевч., I, 160, II, 30, 89, 235) і *літá* (Шевч., I, 280, II, 40);

маслá, маслám, маслáми, маслáх (Гануш, 357; УЛВН, 323), *мáсла, мáслам, мáслами, мáслах* (Грама., 266), *мáслá, мáслám, мáслáми, мáслáх* (Голоск., 207);

міла (Кл., 183); *мýлами* (Кл., 183); *в мýлах* (Кл., 183); — *ми-лá, милáм, милáми, милáх* (Гануш, 357), *міла, мілам, мілами, мі-лах* (Грама., 266; УЛВН, 329);

мѣста “городі” (Єв., 2 зв., 148, 11 зв.², 21 зв.², 68 зв.², 112 зв.², 188², 345²; Сак., 45; Гал., 152, 152 зв. — двічі, 242 зв.; Рад., 144, 146, 385, 537, 541, 567; Рад. Н., 42, 50, 67; Синопс., 11 зв.) і *мѣстá* (Льв., 258, 267; Рад., 190); *по ... мѣстом* (Синопс., 121 зв.) і *мѣстáм* (Льв., 263); *мѣсты* (Єв., 188²), *межи мѣстами* (Рад., 1006); *в мѣстѣх* (Філ., 4/4), *на ... мѣстѣх* (Т. З., 85 — двічі, 86, 93, 94 — двічі, 98, 101), *по всѣх мѣстѣх* (С. Зиз., 191), *в мѣстах* (Єв., 50 зв.², 192 зв.²; Рад., 524 — двічі, 525), *на мѣстах* (Синопс., 41 зв.), *по мѣстах* (Остр. зб., 144) і *по мѣстáх* (Тр., 57; Льв., 265, 266; Рад., 335, 869); — *містá, містáм, містáми, містáх* (Гануш, 357; Грама., 266; УЛВН, 333), *містá* (Верхратський, 1912, 43), *міста* (Л. Укр., I, 377);

пасмá, пасмáм, пасмáми, пасмáх (Гануш, 357), *пáсма, пáсмам, пáсмами, пáсмах* (УЛВН, 411);

права (Остр. б., 252; Філ., 5/1 зв., 6/3, 7/3 зв., 10/1 зв., 23/4 зв., 28/3, 29/1, 55/2, 55/3 зв.; Отпис, 3/1 зв.; Кл. Остр., 216, 220; Єв., 49 зв. — двічі; Бер., 73; Льв., 257; Рад., 1118 — двічі, 1119; Ур., 59) і *правá* (Рад., 51; Кл., 203); *пráвом* (Філ., 3/3 зв.); *пráвы* (Філ., 39/2 зв.), *пráвами* (Єв., 326 зв.²; Рад., 1117); *в прáвах* (Філ., 20/2 зв.; Єв., 50 зв.); — *правá* (Ганкевич, 123), *правá, пра-вám, правáми, правáх* (Гануш, 357; Грама., 266; УЛВН, 494), *пràва* (Франко, XI, 431, 434) і *правá* (Франко, XII, 342), *по прáвих* (Верхратський, 1899, 65);

в ... пýтах (Отпис, 3/1 зв.); — *пýтá, пýтáм, пýтáми, пýтáх* (Гануш, 357), *пýта, пýтам, пýтами, пýтах* (Грама., 266; УЛВН, 539), *пýтами* (Янув, 75), *пýта* (Потебня, 199);

в рáла (Рад., 784), *на рáла* (Рад., 784); — *ралá, ралáм, ралáми, ралáх* (Грама., 266; УЛВН, 543), *рáла, рáлам, рáлами, рáлах* (Го-лоск., 333);

рилá, рилáм, рилáми, рилáх (Гануш, 357), *рíла, рíлам, рíлами, рíлах* (Грама., 266; УЛВН, 553);

салá, салáм, салáми, салáх (Гануш, 357), *сáла, сáлам, сáлами, сáлах* (Граам., 266; УЛВН, 588);

сýта (Кл., 112); — *ситá, ситáм, ситáми, ситáх* (Гануш, 356; УЛВН, 601), *сúта, сúтам, сúтами, сúтах* (Граам., 266);

ста́да (Остр. б., 13 — двічі, 92 зв., 93, 93 зв., 130, 130 зв., 132, 136 зв. — двічі, 137, 138, 139 зв., 169 зв., 213 зв., 254; Євх., 4/3; Льв., 258; Рад., 397, 989); *ста́дом* (Остр. б., 187); *ста́дами* (Синопс., 86); — *стада́, стада́м, стада́ми, стада́х* (Гануш, 357), *ста́да* (Франко, X, 29, XII, 529) і *стада́* (Франко, XII, 507), *ста́да, ста́дам, ста́дами, ста́дах* (УЛВН, 625);

ча́да (Остр. б., 13 зв., 33 та ін.; Кл. Остр., 228; Гал., 87, 236; Рад., 209 — тричі, 216, 222, 297, 300, 309, 378 та ін.); *ча́дом* (Остр. б., 14 зв., 29 зв.; Рад., 948 — двічі); *ча́ды* (Рад., 237), *ча́дами* (Рад., 92); *на ча́дъх* (Гал., 78 зв.), *на ча́дех* (Рад., 176, 319), *о ... ча́дах* (Рад., 92); — *ча́да* (Головацький, 45), *чада́, чада́м, чада́ми, чада́х* (Гануш, 357), *ча́да, ча́дам, ча́дами, ча́дах* (УЛВН, 700);

чю́да (Остр. зб., 17 зв.³ — двічі; Філ., 47/2 зв.), *чю́да* (Єв., 33 зв., 53 зв., 59 зв., 122 зв., 140, 142, 143 зв., 170 та багато ін.; Коп. Ом., 155; Гал., 155 — двічі, 217, 217 зв. — тричі, 225 зв., 243, 252; Рад., 47, 148, 165, 169, 180, 256, 352, 401 та ін.; Рад. Н., 59 — двічі; Тупт., 90); *чю́дов* (Єв., 76, 111, 113, 132 зв., 169 — двічі, 9², 188²; Мог., 277; Гал., 217 зв., 225 зв.; Рад., 168, 180, 1064; Тупт., 103); *чю́дом* (Єв., 188²), *чю́дам* (Єв., 60, 195 зв.²); *чю́дами* (Остр. зб., 20 зв.), *чю́дами* (С. Зиз., 137, 141, 142, 143; Єв., 60, 122 зв., 165 зв., 77², 161², 161 зв.², 191² — тричі, 227 зв.², 230² — двічі; Гал., 51 зв., 189 зв.; Рад., 120, 180, 226, 312, 1115); *в чю́дах* (Єв., 204²), *о чю́дах* (Єв., 103 зв., 38 зв.²), *при ... чю́дах* (Рад., 835); — *чю́да* (Головацький, 78; Котл., 253, 283), *чюда́, чюда́м, чюда́ми, чюда́х* (Гануш, 357), *чюда́, чюда́м, чюда́ми, чюда́х* (Граам., 267), *чюда́юда* (Л. Укр., II, 353), *чю́да, чю́дам, чю́дами, чю́дах* (Голоск., 437), *чюда́, чюда́м, чюда́ми, чюда́х* (Погр., 623);

шы́ла (Кл., 103); — *шилá, шилáм, шилáми, шилáх* (Гануш, 357; УЛВН, 712), *шы́ла, шы́лам, шы́лами, шы́лах* (Граам., 266; Голоск., 441), *шэ́ла, шэ́лам, шэ́ламэ, шэ́лах* (Клепикова, 43);

ясла́ (Желех., 1116; Гануш, 359), *ясла, яслам, яслами, яслах* (Граам., 277; УЛВН, 723), *ясла* (Біл.-Нос., 414; Грінч., IV, 544).

Іменники *вила, коліно, копито* в деяких українських говорах вживаються в орудному відмінку множини з флексією *-ми*, яка 173

виступає переважно ненаголошеною, пор. *коліньми* (УЛВН, 283), *копітьми* (Огоновський, 127), але *вил'мі* (Гладкий, 1929, 142).

Слід зазначити, що в православ'янській мові іменники *болото*, *жито*, *залізо*, *лико*, *масло*, *мило*, *сало* (принаймні більшість із них) через своє лексичне значення, очевидно, не вживалися в множині, пор.: схв. *blato* — мн. нема (Mažuganić, 48); блр. *жыта* — мн. нема (Лобан, 232), болг. *жѣто* — мн. нема (Кънчев, 57); рос. *железо* — мн. нема (ГРЯ, 117), схв. *želězo* — мн. нема (Mažuganić, 48); блр. *лыка* — мн. нема (Лобан, 232); рос. *масло* — мн. нема (ГРЯ, 117), блр. *ма́сла* — мн. нема (Лобан, 232), болг. *ма́сло* — мн. нема (Котова, 70); блр. *мы́ла* — мн. нема (Лобан, 232); рос. *са́ло* — мн. нема (ГРЯ, 117), блр. *са́ла* — мн. нема (Лобан, 232). Ті з них, які на ґрунті давньоруської або української мови перестали бути *singularia tantum*, отримали в множині акцентуацію за баритонованими іменниками *ǫ-/jǫ*-основ середнього роду, що здавна вживаються в множині. Унаслідок дії на ґрунті української мови тенденції до акцентного протиставлення форм однини і множини в іменниках *ǫ-/jǫ*-основ середнього роду з кореневим наголосом більшість з наведених іменників набула в множині (хоча б в окремих говорах) флективної акцентуації.

Родовий відмінок

Після занепаду кінцевих редукованих *ъ*, *ь* іменники *ǫ-/jǫ*-основ середнього роду почали характеризуватися у формі родового відмінка множини нульовою флексією. Як правило, згадані іменники зберігають стару форму родового відмінка множини (з нульовою флексією) і в сучасній українській мові, зберігаючи разом з тим у більшості випадків (при відсутності вставного голосного) і первісний кореневий наголос, пор. суч. літ.: *блюд*, *боліт*, *вил*, *діл*, *дул*, *колін*, *копіт*, *коріт*, *літ*, *міст*, *полін*, *прав*, *пунт*, *рал*, *рил*, *сит*, *стад*, *чад*, *шил* та ін. При наявності вставного голосного форма родового відмінка множини досліджуваних іменників або зберігає первісний кореневий наголос (якщо його зберігають інші відмінкові форми множини), або отримала наголос на вставному голосному (якщо інші відмінкові форми множини набули флективної акцентуації). Проте в деяких українських говорах (переважно південно-західних) має місце наголошення вставного голосного у формі родового відмінка множини імен-

ників *зёрно, масло, ясла* при кореневій акцентуації в усіх інших відмінкових формах множини: *зерён* (Головацький, 76; Грам., 266; Янув, 72), *зерён* (Франко, XIII, 385); *масёл* (Грам., 266); *ясёл* (Грам., 277; Грінч., IV, 544), *ясёл* (УЛВН, 723). Наголошення вставного голосного в баритонованих іменниках *ǫ-/jǫ-*основ середнього роду, безперечно, зумовлене впливом окситонованих іменників *ǫ-/jǫ-*основ середнього роду з наголошеним вставним голосним у формі родового відмінка множини і з кореневою акцентуацією в усіх інших відмінкових формах множини. Такий вплив, отже, може існувати лише в тих українських говорах, які зберігають давньоруський наголос на вставному голосному в родовому відмінку множини окситонованих іменників *ǫ-/jǫ-*основ середнього роду.

В українських говорах деякі баритоновані іменники *ǫ-/jǫ-*основ середнього роду вживаються у формі родового відмінка множини з флексією **-iv (-ов)**. Наголос при цьому кореневий або флексивний залежно від акцентуації інших відмінкових форм множини, пор.: *блúдов* (Слав., 486; Тупт., 76); *болóтиj* (Шило, 121) і *болотів* (Верхратський, 1912, 43); *гóрлів* (Грам., 266); *житів* (УЛВН, 198); *крíслиj* (Янув, 75); *чúдов* (Єв., 76, 111, 113, 132 зв., 169, 9², 188²; Мог., 277; Гал., 217 зв., 225 зв.; Рад., 168, 180, 1064; Тупт., 103); *ясёл* і *яслів* (Грам., 277).

Двоїна

Форми називного — знахідного та давального — орудного відмінків двоїни баритонованих іменників *ǫ-/jǫ-*основ середнього роду зустрічаються в давніх українських пам'ятках і зрідка — в сучасних українських говорах; форма родового — місцевого двоїни — лише в давніх пам'ятках. В усіх цих формах зберігається первісна коренева акцентуація, пор.: *колѣнѣ* (Остр. б., 201; Бер., 180), *на колѣнѣ* (Бар., 395 зв.), *на колѣну* (Остр. б., 113, 172; Синопс., 87 зв.), — *(дві) кол'ін'і* (Кобилянський, 52); *в тридцат и двѣ лѣтѣ* (Єв., 247²), *от двою лѣту* (Рад., 790), — *літі* (Грам., 263); *штири нас'м'і* (Бандрівський, 62); *двѣ стадѣ* (Остр. б., 168 зв.); *двѣма чúдома* (Остр. б., 26 зв.).

На ґрунті української мови форми двоїни іменників *ǫ-/jǫ-*основ середнього роду були витіснені відповідними формами множини (переважно в сполученні з числівниками *два, три, чоти-*

ри). Оскільки у множині баритоновані іменники *ǫ-/jǫ-*основ середнього роду на той час ще зберігали первісну кореневу акцентуацію, то й у сполученні з числівниками *два, три, чотири* вони характеризувалися кореневим наголосом, пор. свідчення давніх пам'яток:

Острозька біблія: *три ста́да* (13), *ста́да* (13 — двічі, 92 зв., 93, 93 зв., 130, 130 зв. та ін.), *ста́дом* — дав. мн. (187);

Євангеліє учителное (1616 р.): *в три́ лѣ́та* (210 зв.²), *трома́ лѣ́ты* (150 зв. — двічі), *лѣ́та* (144 зв. — двічі, 160 зв., 158² — двічі), *лѣ́ты* (253²), *по ... лѣ́тах* (89 зв., 329 зв.²);

“Ключ разумѣнія” І. Галятовського: *през три́ лѣ́та* (201), *по трѣ́х лѣ́тех* (94 зв.), *лѣ́та* (3 зв., 19 зв., 22 зв. — тричі, 45, 119, 249 зв.), *през всѣ́ лѣ́та* (176 зв.), *лѣ́том* — дав. мн. (20), *в ... лѣ́тех* (102 зв., 208, 226 — тричі, 226 зв.); *три мѣ́ста* (130 — тричі), *мѣ́ста* (152, 152 зв. — двічі, 242 зв.), *по розма́йтых мѣ́стах* (216).

Згодом унаслідок дії на ґрунті української мови тенденції до акцентного протиставлення в іменниках *ǫ-/jǫ-*основ середнього роду з кореневим наголосом форм однини і множини значна частина баритонованих іменників *ǫ-/jǫ-*основ середнього роду отримала в множині флективну акцентуацію. У цілому ряді говорів (переважно південно-західних) флективна акцентуація поширилася і на форму називного — знахідного відмінків множини при числівниках *два, три, чотири*. У більшості говорів (переважно південно-східних) колишня форма називного — знахідного відмінків множини при числівниках *два, три, чотири* продовжувала зберігати кореневий наголос, оскільки тут вона вже не сприймалася як форма множини, а як своєрідна форма однини, пор.: *два боло́та*, але мн. *болота́* (УЛВН, 51); *два діла́*, але мн. *діла́* (УЛВН, 162); *два міста́*, але мн. *міста́* (УЛВН, 333); *два ра́ла*, але мн. *ра́ла* (УЛВН, 543); *два сита́*, але мн. *сита́* (УЛВН, 601); *два шила́*, але мн. *шила́* (УЛВН, 712).

ОКСИТОНОВАНІ ІМЕННИКИ

О д н и н а

В українській мові для переважної більшості окситонованих іменників *ǫ-/jǫ-*основ середнього роду властиве збереження первісного флективного наголосу в однині. Флективну акцентуацію форм однини на кореневу змінили в українській мові або в ок-

ремих говорах української мови іменники *вапно*, *веретено*, *гніздо*, *жало*, *жерело* (*джерело*), *лоно*, *мито*, *решето*, *руно*, *срібло*, *тенето*, *чоло*, пор.:

вапно (Зиз. Л., 57, 58) і *ва́пно* (Бер., 126; Рад., 52, 56; Кл., 186); — *вапно* (Желех., 56; Гануш, 356; Грам., 267; Дзендзелівський, карта № 101; УЛВН, 64), але *ва́пно* (Грінч., I, 125), *ва́пно* (Омельяненко, 164; Голоск., 37);

веретено (Желех., 63; Грам., 266; Гладкий, 1929, 147; Грінч., I, 135; УЛВН, 68), род. *вер(е)тєна* (Янув, 73), *вертєно* (Біл.-Нос., 72);

гнѣздо (Остр. б., 95 зв.; Єв., 209 зв.²; Бер., 149, 418; Волк., 116; Євх., 2/3; Гал., 1 зв., 137, 195 — двічі; Бар., 106, 419; Рад., 31, 96, 208, 210 — тричі; Тупт., 79 зв.), *в гнѣздо* (Кл., 114); — *гніздо* (Ганкевич, 123; Грам., 267; Гануш, 355; УЛВН, 135), *гн'іздо* (Клепикова, 44), але *гнѣздо* (Верхратський, 1900, 34);

жерело (Єв., 311²); *жерелá* (Філ., 53/4); *жерелом* (Остр. зб., 180); — *жерело* (Желех., 220; Ганкевич, 123; Гануш, 359; Грам., 267; Верхратський, 1912, 43; Біл.-Нос., 137; Потебня, 120), *джерело* (Желех., 179; Біл.-Нос., 114; УЛВН, 157), *джьꙋрьꙋло* (Отроковський, 72), але *джєрело* (Франко, X, 179), *джерєло* (Л. Укр., I, 184), *джерєло* (Грінч., I, 374);

лоно (Бер., 149 — двічі), *за лонó* (Остр. б., 91 зв.), *на лонó* (Остр. б., 13 зв.; Єв., 127 зв.², 130 зв.² — двічі; Бар., 257, 258 — двічі, 261 зв., 262, 263 — 4 рази, 282 зв.; Рад., 40 — двічі) і *лоно* (Тр., 36; Бер., 149; Слав., 464; Рад., 437), *в лоно* (Остр. б., 145), *на лоно* (Єв., 130²; Коп. Ом., 171; Рад., 367, 377, 409, 712, 871); — *лоно* (Желех., 412; Грінч., II, 376; УЛВН, 314);

мыто (Бер., 129; Слав., 468; Кл., 16); — *міто* (Желех., 440; Грінч., II, 428; УЛВН, 330), *міто* (Дзендзелівський, карта № 107);

решето (Слав., 501) і *рѣшета* — род. (Кл., 55); — *решето* (Желех., 801; Гануш, 359; Грам., 267; Чучка, 60), *рѣшѣто* (Клепикова, 44), *ришитó* (Очеретний, 32), *решето* (Котл., 89, 130), але *решето* — гал. і *рѣшето* — півд.-сх. (Верхратський, 1879, 399), *рѣшето* (Гладкий, 1929, 147), *рѣшето* (Біл.-Нос., 311; Грінч., IV, 14; УЛВН, 52);

руно (Слав., 502; Рад., 694, 695; Тупт., 26, 26 зв.), *на руно* (Гал., 102) і *руно* (Остр. б., 112 зв. — двічі; Бар., 53 зв.), *на руно* (С. Зиз., 132; Кл. Остр., 209); — *руно* (Желех., 843; Грам., 266; Грінч., IV, 88; УЛВН, 586);

сребро́ (Остр. б., 20 зв., 21 — 7 разів, 21 зв. — тричі, 174, 179, 180 зв., 182 зв., 183 зв. та ін.; Слав., 511) і *срэбро* (Остр. б., 173, 177 — двічі, 220; Остр. зб., 3 зв.³; С. Зиз., 46, 150; Кл. Остр., 223; Єв., 321 зв.²; Мог., 287 — двічі; Гал., 169, 174; Бар., 98, 135 зв. та ін.; Рад., 323, 414, 415, 416, 488, 598 та ін.; Рад. Н., 12 — 4 рази; Синопс., 43 зв.; Тупг., 75), *срѣбро* (Гал., 143, 174, 235; Рад., 324), *сѣребро* (Єв., 36 зв. — двічі, 68, 92 зв.² — двічі, 93², 94 зв.², 95² та ін.); — *сребро́* (Гладкий, 1928, 107), *срібло́* (Глібов, 76), *серебро́* (Шевч., II, 92; Грінч., IV, 115), *сребло́* (Грінч., IV, 193), але *срібло* (Желех., 913; Грам., 266; Клепикова, 41; Котл., 135; Павловський, 73; Біл.-Нос., 338), *срібло́* (Гануш, 359; Грінч., IV, 193; УЛВН, 625), *срібло* (Франко, XII, 255) і *срібра́* — род. (Франко, XII, 421); *тенето́* (Слав., 518); — *тенето́* (Желех., 956; Грінч., IV, 254);

чоло́ (Бер., 397; Слав., 537), *в чело́* (Остр. б., 210), *на чело́* (Остр. б., 210); — *чоло́* (Желех., 1075; Гануш, 355; Грам., 267; Клепикова, 44; УЛВН, 705), але *чдо́* (Франко, XII, 510), *чдо́* (Л. Укр., I, 81, 83, 137, 158, 233, 343, 344) і *чодо́* (Л. Укр., III, 349), *чо́ло* (Грінч., IV, 468), *чо́ло* (Голоск., 436).

Л.А. Булаховський у різних працях по-різному пояснює виникнення кореневої акцентуації в укр. *веретено́*: впливом зменшувального *веретѣнце*, *вереті́нце* [Булаховський, IV, 209], впливом множини [Булаховський, IV, 327], впливом п. *wzescio* [Булаховський, IV, 209, 409 (виноска)]. Початкову акцентуацію в укр. *решето́* він також пояснює по-різному: аналогією до співвідношення *озеро́* — *озѣра́* (із врахуванням форми множини *решѣта*) [Булаховський, IV, 209], аналогією до співвідношення *озеро́* — *озѣрце́* (з врахуванням зменшувальної форми *реші́тце*) [Булаховський, IV, 209], впливом множини [Булаховський, IV, 327]. Коренева акцентуація в укр. *тенето́*, на його думку, виникла внаслідок індукції форм множини [Булаховський, IV, 209—210]. На наш погляд, в усіх трьох іменниках, а також у *джерело́* переміщення наголосу (*веретено́* → *веретено́*, *решето́* → *решето́*, *тенето́* → *тенето́*, *джерело́* → *джерело́*, *джерело́* → *джерело́*) відбулося в українській мові під впливом відповідних форм множини цих іменників, пор.: *веретено́* — мн. *веретѣна* (Грам., 266; УЛВН, 68); *решѣта* — род. одн. (Кл., 55) — мн. *рѣшѣта* (Кл., 112), *решето́* — мн. *рѣшѣта* (Гануш, 359); *тенето́* — мн. *тенѣта* (Грінч., IV, 254), *тенѣта* (УЛВН, 645); *жерсе-*

lá — род. одн. (Філ., 53/4) — мн. *жерéла* (Філ., 46/1 зв.), *жерелó* — мн. *жерéла* (Верхратський, 1879, 403; Верхратський, 1912, 43; Біл.-Нос., 137), *джерелó* — мн. *джерéла* (УЛВН, 157), *жерело* — мн. *жерéла* (Ганкевич, 123; Гануш, 359; Грам., 267).

В українських пам'ятках з кореневим наголосом дуже часто вживається іменник *письмо* в значенні “писання” (*святе письмо*), що пояснюється, очевидно, впливом польської мови (п. *pismo*): *писмó* (С. Зиз., 117, 173; Отпис, 6/2, 11/3; Кл. Остр., 211, 218; Коп. Ом., 159; Рад., 79, 168, 170, 220; Рад. Н., 26, 44 — двічі, 47 та ін.; Кл., 68, 203) і *писмо* (Остр. зб., 55²; Філ., 15/1, 16/3 зв.; Кл. Остр., 215; Єв., 3 зв., 10 зв., 12, 14, 21, 85, 102 зв., 106 зв. та ін.; Коп. Каз., 114, 115, 124; Коп. Ом., 149 та ін.; Мог., 275; Гал., 83 зв., 84, 246 зв.; Бар., 14 зв.; Рад., 31, 135, 139, 168; Рад. Н., 55); пор. блр. *пісмo* (Варл., 1 зв.).

З кореневим наголосом у давніх українських пам'ятках зустрічається також іменник *ярмо* (у сучасних українських говорах він характеризується флективною акцентуацією відмінкових форм однини): *ярмó* (Остр. б., 163; Зиз. Л., 50; Філ., 46/2 зв.; Бер., 25, 80, 362; Гал., 23 зв. — тричі), *под ярмó* (Остр. зб., 19 зв., 184, 206 зв.; Мог., 284; Гал., 61 зв.), *под ... ярмó* (Філ., 44/4 зв.) і *ярмо* (Остр. б., 125 зв.; Кл. Остр., 218), *в ... ярмо* (Кл. Остр., 218); — *ярмó* (Желех., 1115; Гануш, 356; Грам., 267; Біл.-Нос., 414; Грінч., IV, 542; УЛВН, 723).

Множина

Називний — знахідний, давальний, орудний та місцевий відмінки

В українській мові окситоновані іменники *ǫ-/jǫ-*основ середнього роду в основному зберігають пізньопраслов'янську кореневу акцентуацію форм називного — знахідного, орудного та місцевого відмінків множини, за якими вирівнялася і форма давального множини, пор.:

більма (Ганкевич, 123; Отроковський, 72; Біл.-Нос., 55), *більма*, *більмам*, *більмами*, *більмах* (Гануш, 356; Грам., 267; УЛВН, 47);

ва́нна, *ва́ннам*, *ва́ннами*, *ва́ннах* (Гануш, 356; Грам., 267);

весла́ми (Рад., 255); — *весла́* (Ганкевич, 123), *весла*, *веслам*, *веслами*, *веслах* (Гануш, 355; Грам., 267; УЛВН, 70);

віна (Єв., 122; Рад., 296); — *віна* (Головацький, 79), *віна*, *вінам*, *вінами*, *вінах* (Гануш, 356; Грам., 267; УЛВН, 82);

з ... *вёдрами* (Книж., 96); — *вёдра* (Ганкевич, 123), *вёдра́*, *вёдра́м*, *вёдра́ми*, *вёдра́х* (Гануш, 355), *вёдра*, *вёдрам*, *вёдра́ми*, *вёдрах* (Грам., 267), *відра* (Отроковський, 69), *відра*, *відрам*, *відрами*, *відрах* (УЛВН, 69);

воло́кна́ (Ганкевич, 123), *воло́кна*, *воло́кнам*, *воло́кнами*, *воло́кнах* (Гануш, 359), *воло́кна*, *воло́кнам*, *воло́кнами*, *воло́кнах* (Грам., 267; УЛВН, 118), *воло́кна*, *воло́кнам*, *воло́кнамэ*, *воло́кнах* (Клепикова, 44);

ворота́ (Єв., 39 зв., 308 зв.² — двічі; Бер., 278; Євх., 1/3), *въ-ротá* (Зиз. Л., 36); *перед ворота́ты* (Єв., 129²), *пред ворота́ты* (Кл. Остр., 228) і *ворота́ми* (Єв., 308 зв.²), *пред ворота́ми* (Гал., 210 зв.); *в ворота́х* (Єв., 145 зв.), *в золоты́х ворота́х* (Гал., 172 зв.), *при ворота́х* (Єв., 129²); — *ворота́* (Головацький, 52), *ворота́*, *ворітьмі́* (Огоновський, 127), *ворота́* (Желех., 121; Пура, 237; Л. Укр., I, 406, III, 309; Гладкий, 1928, 127; Шевч., I, 321; Аф.-Чужб., 34; Потебня, 120; Грінч., I, 256), *ворота́*, *ворота́м*, *ворота́ми*, *ворота́х* (Гануш, 360), *ворота́*, *ворота́м* і *воротья́м*, *ворота́ми* і *ворітьмі́*, *ворота́х* і *воротья́х* (Грам., 277), *ворота́*, ор. *за ворота́ты* (Верхратський, 1912, 43), *ўорота́*, *ўорота́м*, *ўорота́ми*, *ўорота́х* (Янув, 77), *ворота́*, ор. *ворота́ты*, *пуд ворота́ты* (Верхратський, 1899, 66), *ворота́*, на *во́рот'іх* (Панкевич, 237, 238), *ворота́* (Дзензелівський, карта № 135), *ворот'ом*, на *ворот'ох* (Мельничук, 65), *ворота́*, *ворот'ам*, *вор'іт'мі́*, на *ворот'ах* (Гладкий, 1929, 141, 142), *ворота́* (Котл., 148, 238, 239, 279, 289), *в ворота́* (Котл., 235) і *в другі́й ворота́* (Котл., 142), *ворота́*, *ворота́м* і *воротья́м*, *ворітьмі́* і *ворота́ми*, *ворота́х* і *воротья́х* (УЛВН, 120);

гнѣзда́ (Єв., 39² — двічі, 40² — двічі; Гал., 193; Бар., 383; Рад., 207, 655, 785; Рад. Н., 41) і *гнѣзда́* (Кл. Остр., 226); — *гнізда́* (Ганкевич, 123), *гнізда́*, *гнізда́м*, *гнізда́ми*, *гнізда́х* (Гануш, 355), *гнізда́*, *гнізда́м*, *гнізда́ми*, *гнізда́х* (Грам., 267; УЛВН, 135), *гнізда́* (Франко, XII, 514) і *гнізда́* (Франко, X, 31), *ў гн'ізда́х* (Янув, 75; Гладкий, 1929, 142), *гн'ізда́*, *гн'ізда́м*, *гн'ізда́мэ*, *гн'ізда́х* (Клепикова, 44);

дна, *дна́м*, *дна́ми*, *дна́х* (Грам., 267), *дна* (Котл., 189), *де́на*, *де́нам*, *де́нами*, *де́нах* (УЛВН, 164);

до́бра (Єв., 62, 149 зв., 154 зв., 22 зв.², 82 зв.², 91 зв.², 127 зв.², 132 зв.² — 4 рази та ін.; Коп. Ом., 169; Льв., 263; Гал., 148; Бар.,

47 зв.; Рад., 258 — двічі, 262, 543, 550, 633 — двічі, 635 — двічі, 636, 651, 796, 863, 864 — двічі, 895) і *добра́* (Філ., 7/4 — двічі, 10/1 — двічі, 10/2 зв., 20/2 — двічі, 20/2 зв. — двічі, 20/3 зв., 20/4 — двічі, 20/4 зв., 49/2 зв., 55/3; Тр., 18 зв.; Мог., 281 — двічі; Гал., 62 зв.; Бар., 2, 43, 44 зв.; Рад., 28, 258, 262, 320 — двічі, 343, 461, 544, 545, 638, 702, 802, 900 — двічі, 970 — 4 рази); *добра́м* (Філ., 20/3); *добры* (Єв., 156 зв.², 161 зв.²), *добрами* (Єв., 204², 299²; Рад., 91), з *добрами* (Рад., 411) і *добра́ми* (Єв., 273²; Рад., 653), з *добра́ми* (Філ., 49/2 зв.), с *добра́ми* (Льв., 243); в *добрах* (Єв., 96 зв.), при ... *добрах* (Рад., 91, 895) і в *добра́х* (Філ., 9/2, 9/2 зв. — двічі, 52/3 зв. та ін.; Рад., 30); — *добра́*, *добра́м*, *добра́ми*, *добра́х* (Гануш, 355), *добра*, *добра́м*, *добрами*, *добрах* (Грама., 267), *добра* (Франко, XII, 295), у *сво́їх добра́х* (Франко, IX, 26), *добра* (Л. Укр., III, 297), *добра* (Шевч., II, 386);

долота́, *долота́м*, *долота́ми*, *долота́х* (Гануш, 359), *долота*, *долота́м*, *долота́ми*, *долота́х* (Грама., 267; УЛВН, 171), *долота́* (Гладкий, 1929, 141);

ду́пла (Ганкевич, 123), *ду́пла*, *ду́плам*, *ду́плами*, *ду́плах* (Гануш, 355; УЛВН, 183), *ду́пла*, *ду́пла́м*, *ду́пла́мэ*, *ду́пла́х* (Клепикова, 41);

же́рела (Філ., 46/1 зв.); — *же́рела́* (Ганкевич, 123), *же́рела*, *же́релам*, *же́релами*, *же́релах* (Гануш, 359; Грама., 267), *же́рела* (Верхратський, 1879, 403; Верхратський, 1912, 43; Біл.-Нос., 137), *джерела́*, *джерела́м*, *джерелами*, *джерела́х* (УЛВН, 157);

зла́ (Рад., 348, 1117);

кры́ла (Остр. б., 157 зв. — двічі; Остр. зб., 65 зв., 67; Єв., 77 зв. — 4 рази, 60 зв.², 61², 220 зв.²; Гал., 112 зв., 197 — двічі, 219, 232 зв., 249 зв.; Бар., 448), *кры́ла* (Філ., 42/2; Тр., 11 зв.; Бер., 36, 205), в *кры́ла* (Синопс., 19), на *кры́ла* (Рад., 31), о *кры́ла* (Бар., 70 зв.), под *кры́ла* (Остр. б., 159; Єв., 345 зв.²), под *кры́ла* (Тр., 67); *кры́лы* (Остр. б., 36 зв.; Остр. зб., 10 зв.³; Бар., 272), *кры́лы* (Остр. зб., 67 зв.), *кры́лами* (Остр. б., 43 зв.; Остр. зб., 107 зв. — двічі; Єв., 208²; Гал., 70, 70 зв., 115 зв. — двічі, 151, 197 — 5 разів; Бар., 448; Рад., 40, 475), под *кры́лами* (Рад., 1045), *кры́лми* (Бар., 106; Синопс., 89); в *кры́лах* (Гал., 190, 190 зв., 191, 191 зв., 192, 192 зв., 193, 193 зв., 194, 194 зв., 195 зв., 196), на *кры́лах* (Єв., 51²; Гал., 72); — *кры́ла́* (Ганкевич, 123), *кры́ла*, *кры́лам*, *кры́лами*, *кры́лах* (Гануш, 355), *кры́ла*, *кры́лам*, *кры́лами* і *кры́льмі*, *кры́лах* (Грама., 267), *кры́лами* (Янув, 75), *кры́ла*, *кры́ламы* (Отроковський, 65, 67), *кры́ла*, *кры́лам*, *кры́лами* і *кры́льмі*, *кры́лах* (УЛВН, 267);

мыта́ми (Остр. зб., 35²);

молока́ (Книж., 84); — *мо́лока, мо́локам, мо́локами, мо́локах* (Гануш, 359), *моло́ка, моло́кам, моло́ками, моло́ках* (Грамм., 267; Голоск., 217);

ну́тра, ну́трам, ну́трами, ну́трах (УЛВН, 374);

о́кна (Остр. б., 157 зв., 158 зв. — двічі, 199 зв.; Гал., 121), *през о́кна* (Рад., 4 — двічі, 968); *по о́кном* (Рад., 968), *по о́кнам* (Рад., 4); — *ві́кна, ві́кнам, ві́кнами, ві́кнах* (Гануш, 356; Грамм., 264, 267; УЛВН, 112), *ві́кна* (Верхратський, 1912, 43; Янув, 75; Біл.-Нос., 77);

пе́ра (Рад., 210, 215, 577) і *пе́ра́* (Остр. б., 49 зв. — тричі; Рад., 211); *пе́рами* (Рад., 580, 1049); — *пе́ра* (Ганкевич, 123), *пе́ра́* (Верхратський, 1879, 403), *пе́ра́, пе́ра́м, пе́ра́ми, пе́ра́х* (Гануш, 355), *пе́ра, пе́рам, пе́рами, пе́рах* (Грамм., 267; УЛВН, 438), *па́ра, па́рам, па́рамэ, па́рах* (Клепикова, 44), *п'іра, п'ірам, п'ірами, п'ірах* (Гладкий, 1928, 127—128);

пи́сма (Отпис, 9/4; Кл., 164); — *пи́сьма* (Головацький, 79; Ганкевич, 123; Верхратський, 1912, 44), *пи́сьма, пи́сьмам, пи́сьмами, пи́сьмах* (Гануш, 356; Грамм., 267; Голоск., 285);

поло́тна (Рад. Н., 57) і *полотна́* (Книж., 84); — *поло́тна́* (Ганкевич, 123), *поло́тна, поло́тнам, поло́тнами, поло́тнах* (Гануш, 359), *полотна́, полотнам, полотнами, полотнах* (Грамм., 267; Янув, 72; УЛВН, 477), *полотна́, полотнам, полотнамэ, полотнах* (Клепикова, 44), *полотна́* (Потебня, 120);

пишо́на, пишо́нам, пишо́нами, пишо́нах (Гануш, 356; Голоск., 331);

пя́тна (Бер., 312; Рад., 1105); — *пя́тна* (Головацький, 79; Ганкевич, 123), *пя́тна, пя́тнам, пя́тнами, пя́тнах* (Гануш, 356);

ре́бра (Остр. б., 276 — двічі; Єв., 105 зв., 108 зв., 110 — двічі; Гал., 70 зв., 94; Бар., 202 зв., 353, 452 зв., 453 — двічі; Кл., 35), *в ре́бра* (Єв., 105 зв. — двічі, 111 зв., 112; Бар., 10, 11, 15) і *ребра́* (Гал., 30; Бар., 451, 461 зв.; Рад., 272, 517), *в ребра́* (Бар., 2 зв., 12 зв.; Рад., 22); *в ре́брах* (Остр. б., 78; Єв., 112 зв.; Бар., 14 зв.), *на ... ре́брах* (Коп. Ом., 161), *по ре́брах* (Рад., 1123 — тричі); — *ребра́, ребра́м, ребра́ми, ребра́х* (Гануш, 355), *ребра, ребрам, ребра́ми, ребрах* (Грамм., 267), *ребра, ребрам, ребрами, ребрах* (УЛВН, 545);

ремесла́ (Кл., 99, 105, 121); — *ремесла, ремеслам, ремеслами, ремеслах* (Гануш, 359; УЛВН, 549), *ремесла́, ремесла́м, ремесла́ми, ремесла́х* (Грамм., 267);

решѣта, решѣтам, решѣтами, решѣтах (Гануш, 359), *решѣта, решѣтам, решѣтами, решѣтах* (Грамм., 267), *рѣшѣта, рѣшѣтам, рѣшѣтатамѣ, рѣшѣтатах* (Клепикова, 44);

сѣла (Остр. б., 70 зв., 71 зв. — тричі, 81, 104 зв. — 6 разів, 106, 144, 150 зв., 204 зв. — двічі, 266 зв.; С. Зиз., 195; Єв., 112 зв.², 327²; Гал., 27 зв., 236; Бар., 303 зв. — тричі; Рад., 216, 297, 309, 869; Синопс., 104; Тупт., 27), *в сѣла* (Остр. б., 4 зв., 151), *на сѣла* (Остр. б., 149 зв., 151 зв.; Бар., 355, 355 зв.) і *селá* (Остр. б., 97, 174 зв.), *в селá* (Остр. б., 229 зв.); *к сѣлам* (Бар., 303 зв.) і *селáм* (Остр. зб., 141 зв.); *над сѣлы* (Остр. б., 197 зв.), *с сѣлы* (Бер., 421), *сѣлами* (Єв., 79²), *с сѣлами* (Остр. б., 204 зв.); *в сѣлѣх* (Остр. б., 17 зв.; Рад., 654), *в сѣлех* (Остр. б., 18 зв.), *на сѣлѣх* (Остр. б., 85 зв., 125 зв., 129 зв.; Рад. Н., 49), *на сѣлех* (Остр. б., 57), *о сѣлех* (Остр. б., 174 зв. — двічі), *по сѣлѣх* (Остр. б., 228), *по сѣлох* (Остр. б., 231), *в ... сѣлах* (Філ., 8/4 зв.), *у тих сѣлах* (Ур., 65), *по сѣлах* (Остр. б., 103 зв.; Рад., 928; Кл., 107), *по ... сѣлах* (Тр., 4/4); — *сѣлам, сѣлами* (Огоновський, 126, 127), *сѣлá, сѣлáм, сѣлáми, сѣлáх* (Гануш, 355), *сѣла, сѣлам, сѣлами, сѣлах* (Грамм., 267; Верхратський, 1912, 43, 44; УЛВН, 595), *сѣла, місц. сѣлѣх* (Верхратський, 1912, 44), *силáм, сѣлах* (Пшепюрська, 40), *у сѣлѣх* (Верхратський, 1899, 65), *у тих сѣл'их* і *по дрúгих сел'их* (Панькевич, 237), *по сѣлах* (Гладкий, 1929, 142);

под сѣдлáми (Синопс., 93 зв.); — *сідлá* (Головацький, 45), *сідла, сідлам, сідлами, сідлах* (Гануш, 355; УЛВН, 601), *сідлá, сідлáм, сідлáми, сідлáх* (Грамм., 267);

скла, склам, склáми, склах (Грамм., 267), *стѣкла і скла, стѣк-лам і склам, стѣклами і склáми, стѣклах і склах* (Голоск., 369), *стѣкла, стѣклам, стѣклами, стѣклах* (УЛВН, 605);

стѣблá (Ганкевич, 123), *стѣбла, стѣблам, стѣблами, стѣблах*, (Гануш, 355; Грамм., 267; УЛВН, 627), *стáбла, стáблам, стáбламѣ, стáблах* (Клепикова, 44), *стѣблами, на стѣблах* (Гладкий, 1928, 128);

на стегнáх (Остр. б., 45); — *стѣгна, стѣгнам, стѣгнами, стѣг-нах* (Гануш, 356; Грамм., 267; УЛВН, 627);

сúкна (Рад. Н., 57; Кл., 138); — *сúкна* (Ганкевич, 123), *сúкна, сúкнам, сúкнами, сúкнах* (Гануш, 356; Грамм., 267; УЛВН, 636);

тенѣтá (Зиз. Л., 82); — *тенѣта, тенѣтам, тенѣтами, тенѣ-тах* (УЛВН, 645);

толóкна, толóкнам, толóкнами, толóкнах (Гануш, 359);

черэсла, черэслам, черэслами, черэслах (Гануш, 359; УЛВН, 703), *черэсла* (Потебня, 120), *чересла* “стегна” (Желех., 1067);

чїсла (Остр. б., 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66 та ін.; Бер., 191); *в чїслах* (Тупт., 59); — *чїсла, чїслам, чїслами, чїслах* (Гануш, 355; УЛВН, 704), *числа́, числа́м, числа́ми, числа́х* (Грама., 267);

в я́дра (Рад., 1084); — *я́дра, я́драм, я́драми, я́драх* (Гануш, 355), *я́дра, я́драм, я́драми, я́драх* (УЛВН, 722);

я́рма (Єв., 168 зв.²); — *я́рма, я́рмам, я́рмами, я́рмах* (Гануш, 356; УЛВН, 723), *я́рма, я́рмам, я́рмами, я́рмах* (Грама., 267).

На відміну від розглянутих іменників, *лице́, уста́* і *чоло́* вживаються в давніх українських пам'ятках, як правило, з флективною акцентуацією форм називного — знахідного, давального, орудного та місцевого відмінків множини, що пов'язано, очевидно, з приналежністю цих слів до церковнослов'янської лексики, пор.:

лиця́ (Остр. б., 119, 241; Остр. зб., 172 зв.; Єв., 28 зв., 32; Тр., 4 зв., 6, 8, 65; Т. З., 86; Гал., 70 — двічі, 70 зв., 201; Бар., 73 зв.; Рад., 142, 300, 501, 622, 1112; Кл., 47), *лиця́* (Тр., 1/3 зв. — двічі), *на лиця́* (Остр. б., 48, 88, 266 зв.; Бар., 36 зв.; Рад., 300, 321, 322, 559, 803, 808, 910); *лицы́* (Остр. зб., 56 зв.) і *лиця́ми* (Т. З., 102); *в лиця́х* (Остр. б., 153 зв.) і *в трех лиця́х* (Євх., 3/3), *в ... лиця́х* (Бар., 73, 80 зв.; Рад., 140), *на лиця́х* (Остр. зб., 172 зв.); — *лиця, лиця́м, лиця́ми, лиця́х* (Головацький, 75), *лиця, лиця́м, лиця́ми, лиця́х* (Огоновський, 128; Грама., 272; УЛВН, 310), *лиця́, лиця́м, лиця́ми, лиця́х* (Гануш, 355);

уста́ (Остр. б., 2 зв., 5, 26 зв. — 4 рази, 72, 73 зв., 114 зв., 116 та багато ін.; Остр. зб., 4 зв.³; С. Зиз., 80; Філ., 2/1; Отпис, 3/3 зв.; Кл. Остр., 203, 205 — двічі, 228; Єв., 47, 49, 109, 139 — тричі, 6 зв.², 9² та багато ін.; Тр., 2/1; Сак., 47; Коп. Ом., 151; Бер., 72; Слав., 513, 524; Гал., 2, 96, 189 зв., 212 — двічі; Бар., 16, 26, 35 зв., 44, 57 зв. — тричі, 58, 61 зв. та багато ін.; Рад., 22, 306 — двічі, 439 — двічі, 453, 489, 490 та багато ін.; Тупт., 29 зв., 66 зв., 76, 87 зв., 103 зв.; Кл., 212); *усто́м* (Бар., 389; Рад., 939), *уста́м* (Бар., 460) і *у́стом* (Бар., 256); *усты́* (Остр. б., 135 зв., 200 зв., 201 — двічі, 267; Остр. зб., 80, 229 зв.; Отпис, 8/2 зв., 8/4; Кл. Остр., 212; Єв., 310 зв.²; Тр., 61 зв., 65; Сак., 40; Мог., 279; Гал., 39, 71 зв., 96 — двічі, 111, 112, 134; Бар., 9 — двічі, 83, 169, 189, 302 зв., 328 — двічі, 354; Рад., 83, 139, 250, 602, 1038 — двічі; Рад. Н., 12, 29; Тупт., 103 зв.; Кл., 89), *уста́ми* (Єв., 69 —

двічі, 99 зв., 163 зв., 3² та ін.; Гал., 25 зв., 89 зв. — двічі, 158; Бар., 29 зв., 45, 137 та ін.); *в устѣх* (Остр. б., 4; Остр. зб., 84 зв.; Єв., 278 зв.²; Гал., 131; Бар., 44, 59 зв., 104, 269 зв., 380 зв., 381, 381 зв., 404; Рад., 40, 65, 407, 454, 603, 606, 609, 755, 889, 995), *на устѣх* (Мог., 276; Рад., 143, 995; Тупт., 97), *в устах* (Кл. Остр., 206, 210; Єв., 216 зв.², 219 зв.²; Гал., 112 зв.; Бар., 66, 404; Рад., 290, 301 — двічі, 894, 895 — двічі, 1013), *на устах* (Рад., 452) і *в устѣх* (Єв., 100 зв., 145); *уста́*, ор. *устѣи*, *уста́ми*, місц. *устѣх* (Гр. Зиз., 39 зв. — 40); — *уста́* (Головацький, 52; Желех., 1018), *уста́*, *уста́м*, *уста́ми*, *уста́х* (Гануш, 357; Грам., 277; УЛВН, 674), *уста́* (Грінч., IV, 358), *вуста́* (Грінч., I, 259, IV, 358);

на чолá (С. Зиз., 160 — двічі), *на челѣх* (Остр. б., 85 зв.; Мог., 276 — 4 рази; Гал., 218); — *чолá*, *чолáм*, *чолáми*, *чолáх* (Гануш, 355), *чóла*, *чóлам*, *чóлами*, *чóлах* (Грам., 267; УЛВН, 705), *чóла*, *чóлам*, *чóламэ*, *чóлах* (Клепикова, 44).

Збереження іменником *уста́* церковнослов'янської (флексивної) акцентуації згаданих форм у сучасній українській мові пов'язане з відсутністю відмінкових форм однини, що дозволило цьому іменникові злитися акцентуаційно з кореневонаголошеними іменниками *ǫ-/jǫ-*основ середнього роду (баритонованими і з рухомим наголосом), які набули в множині флексивної акцентуації.

Зважаючи на флексивну акцентуацію в давніх українських пам'ятках форм називного — знахідного, давального, орудного та місцевого відмінків множини іменників *лицѣ́*, *уста́* та *чолó*, можна припустити, що флексивна акцентуація згаданих форм і в інших окситонованих іменниках *ǫ-/jǫ-*основ середнього роду, яка зустрічається в давніх українських пам'ятках (див. вище), є церковнослов'янською рисою. Проте слід мати на увазі, що така акцентуація властива і деяким південно-західним говорам української мови (див. вище), а тому не виключено, що в ряді випадків вона виникла на ґрунті давньоруської та української мов під впливом окситонованих іменників *ǫ-/jǫ-*основ чоловічого роду (які узагальнили в множині переважно флексивний наголос, див. с. 119), спираючись на власну форму давального відмінка множини з первісним флексивним наголосом.

Привертає увагу, що в деяких південно-західних говорах української мови наголос у трискладових окситонованих іменниках *ǫ-/jǫ-*основ середнього роду перемістився в множині на почат-

ковий склад, пор.: *во́ло́кна, во́ло́кнам, во́ло́кнами, во́ло́кнах* (Гануш, 359); *до́ло́та, до́ло́там, до́ло́тами, до́ло́тах* (Гануш, 359); *же́рела́* (Ганкевич, 123), *же́рела, же́релам, же́релами, же́релах* (Гануш, 359); *мо́ло́ка, мо́ло́кам, мо́ло́ками, мо́ло́ках* (Гануш, 359); *по́ло́тна, по́ло́тнам, по́ло́тнами, по́ло́тнах* (Гануш, 359); *ре́ше́та, ре́ше́там, ре́ше́тами, ре́ше́тах* (Гануш, 359). Таке переміщення наголосу (воно має місце і в родовому множині) виникло, очевидно, за аналогією до трискладових іменників *ā-/jā*-основ з рухомим наголосом (*борода́, голова́, сторона́* тощо), характерною особливістю яких в українській мові є початкова акцентуація відмінкових форм множини (і нерідко знахідного однини).

Слід мати на увазі, що в праслов'янській мові іменники *добро, зло, лоно, молоко, нутро, полотно, пишно, руно, срібло, тепло, толокно* (в усякому разі більшість з них) через своє лексичне значення, очевидно, не вживалися в множині, пор.: рос. *добро́* — мн. нема (ГРЯ, 117, 198), блр. *дабро́* — мн. нема (Лобан, 233); рос. *зло* — мн. нема (ГРЯ, 117, 198); блр. *лано́* — мн. нема (Лобан, 233); укр. *молоко́* — мн. нема (Головацький, 52), рос. *молоко* — мн. нема (ГРЯ, 117), болг. *млѐко* — мн. нема (Котова, 70), схв. *mlѐko* — мн. нема (Mažuranić, 48); рос. *нутро́* — мн. нема (ГРЯ, 198), блр. *нутро́* — мн. нема (Лобан, 233); рос. *полотно* — мн. нема (ГРЯ, 117); рос. *пишно́* — мн. нема (ГРЯ, 198), блр. *пишано́* — мн. нема (Лобан, 233); болг. *руно* — мн. нема (Котова, 70); укр. *срібло* — мн. нема (Клепикова, 41), рос. *серебро́* — мн. нема (ГРЯ, 117, 198); рос. *тепло* — мн. нема (ГРЯ, 117, 198), блр. *цягло́* — мн. нема (Лобан, 233); рос. *толокно́* — мн. нема (ГРЯ, 198). Ті з них, які на ґрунті давньоруської або української мови набули форм множини (і зберегли в однині флективний наголос), отримали в множині акцентуацію за окситонованими іменниками *ǫ-/jǫ*-основ середнього роду, що здавна вживаються в множині.

Особливих зауважень потребує акцентуація в українській мові відмінкових форм множини іменника *плече́*. Очевидно, слід погодитися з думкою Л.А. Булаховського, що цей іменник в складі основ на *-jǫ* не є первісним, а увійшов до них як трансформація колишньої основи на *-ǫ* [Булаховський, IV, 202]. Від старої основи на *-ǫ* (**plētǫ*) іменник **plet'è* зберіг форми двоїни з так званім коренем-основою: **plēt'i*, **plet'ǫjû* і **plet'ǫjū*, **plet'ima*. В українській мові (як і в російській та білоруській) стара форма називного — знахідного відмінків двоїни цього іменника здавна

вживається у функції називного — знахідного відмінків множини, що зумовило відмінювання в множині іменника *плече* як основи на *-і* з рухомим наголосом (з флексіями: *-ей*, *-ий*, *-ій* у родовому, *-ом*, *-ам* у давальному, *-ми*, *-ами* в орудному, *-ох*, *-ах* у місцевому). У функції орудного відмінка множини часто виступає стара форма орудного двоїни.

Форма називного — знахідного відмінків множини іменника *плече́* (стара форма називного — знахідного двоїни) послідовно зберігає в українській мові первісний початковий наголос. Форма родового множини з флексією *-ей* (*-ий*, *-ій*) та орудного з флексією *-ми* характеризуються, як правило, флективним наголосом. Форми давального, орудного з флексією *-ами* та місцевого множини вживаються в українських говорах з кореневим або флективним наголосом залежно від того, кореневий чи флективний наголос мають у цих формах іменники *й*-основ з рухомим наголосом. Форма орудного відмінка множини з флексією *-има* (стара форма орудного двоїни), як правило, зберігає в українській мові давній флективний наголос (на першому голосному флексії). Пор.: *плѣчи* (Бер., 156; Кл., 83), *за плѣчи* (Бер., 72); *плѣчима* (Бер., 444); *на плѣчах* (Рад., 759); — *плѣчи*, *плѣчі*, род. *плѣчій*, *плѣчей* (Головацький, 78), дав. *плечѣм*, ор. *плечѣми*, *плечмі*, місц. *плѣчех* (гал.) (Головацький, 80), *плѣчи*, *плѣчей*, *плѣчѣм*, *плѣчѣми* і *плѣчмі*, *плѣчѣх* (Гануш, 365), *плѣчи* і *плѣчі*, *плѣчій*, *плѣчѣм*, *плѣчѣми* і *плічмі*, *плѣчѣх* (Грам., 272), *плѣчи*, *плѣчей*, *плечѣм*, *плечѣми* (Верхратський, 1912, 46, 48), *плечій*, *плечѣми* і *плечмі*, *на плѣчох* (Януб, 75, 76), *на плічѣх* (Пшепюрська, 40), *плѣчи*, *плечѣми* (Верхратський, 1899, 70), ор. *плечѣма*, *плечѣма*, *плечѣма* (Кобилянський, 52), *плѣчі*, *плѣчѣй*, *плѣчѣм*, *плѣчѣмѣ*, *плѣчѣх* (Клепикова, 47), *межі плечи*; *плічмі*, *по плѣчѣх* (Гладкий, 1929, 142, 147, 148), *плѣчі*, *плечѣй*, *плечмі*, *на плѣчѣх* (Гладкий, 1928, 127—128), *плечмі* (Шевч., II, 356), *плечѣми* (Вашенко, 144), *плѣчі*, *плечѣй* і *пліч*, *плѣчѣм*, *плечѣми*, *на плѣчѣх* (УЛВН, 459).

Флексія *-ми* в орудному відмінку множини властива також іменникам *ворота* і *крило*, пор.: *ворітьмі* (Огоновський, 127; Грам., 277), *воріт'мі* (Гладкий, 1929, 142), *ворітьмі* (УЛВН, 120); *крѣлми* (Бар., 106; Синопс., 89), — *крільмі* (Грам., 267), *крільмі* (Франко, XI, 247, XIII, 57, 262) і *крільми* (Франко, XIII, 54), *кріл'мі* (Януб, 75; Гладкий, 1929, 142; Гладкий, 1928, 128), *крільмі* (УЛВН, 267). Форми *ворітьми* і *крільми* ще досить добре

зберігають в українській мові флективний наголос, перейнятий разом з флексією *-ми* від іменників *ї*-основ. Коренева акцентуація згаданих форм зумовлена впливом інших відмінкових форм множини.

Родовий відмінок

На давньоруському ґрунті внаслідок ослаблення кінцевих *ъ*, *ь* наголос в окситонованих іменниках *ѡ*-/*јѡ*-основ середнього роду перемістився з кінцевого редукованого форми родового відмінка множини на попередній голосний або плавний у позиції після приголосного: *пер'ъ* → *п'еръ*, *окън'ъ* → *ок'ънъ*, *ребр'ъ* → *реб'рѣ* → *реб'ѣр* → *реб'ѣр* тощо. В українській мові згадані іменники, зберігаючи стару форму родового відмінка множини (з нульовою флексією), зберігають, як правило, і старий (давньоруський) наголос цієї форми (*вин*, *воріт*, *гнізд*, *джерел*, *доліт*, *жал*, *крил*, *пер*, *сіл* та ін.) за винятком тих іменників, які мають у родовому множини випадний або вставний голосний *о* чи *е*. Останні з названих іменників зберігають наголос на випадному або вставному голосному лише в ряді південно-західних говорів української мови, пор.: *ведѣр* (Грама., 267), *виѣдер* (Шило, 116); *весѣл* (Головацький, 76, 77; Грама., 267; Франко, XI, 205, 213); *волокон* (Головацький, 76; Грама., 267); *окон* (Головацький, 76), *вікон* (Грама., 264; Верхратський, 1912, 43; Януб, 75), *вікон* (Франко, X, 149, XI, 161, XII, 365, XIII, 296), *вікон*, *вік'ен*, *вукон* (Шило, 121), *вікѣн* (Верхратський, 1900, 66), *окѣн* (Панькевич, 236); *писѣм* (Головацький, 77); *полотѣн* (Головацький, 76; Грама., 267; Януб, 72); *ребѣр* (Головацький, 77; Грама., 267), *ребѣр* (Франко, IX, 272), *ребѣр*, *ребѣл*, *рибѣр* (Шило, 121, 122); *ремесѣл* (Головацький, 76; Грама., 267); *сідѣл* (Грама., 267; Франко, XII, 190); *стебѣл* (Головацький, 76; Грама., 267; Гладкий, 1929, 142); *сукон* (Головацький, 76; Грама., 267); *чисѣл* (Головацький, 76; Грама., 267); *ярѣм* (Грама., 267). У південно-східних говорах (і в літературній мові) наголос послідовно перемістився з випадного або вставного голосного на попередній склад, пор.: *вѣсел*, *відѣр*, *вікон*, *волокон*, *дупел*, *полотен*, *ребѣр*, *ремесел*, *сідел*, *стебел*, *стегон*, *стекол*, *сукон*, *чересел*, *чисел*, *ярѣм* (УЛВН).

Наголос на випадному або вставному голосному у формі родового відмінка множини досліджуваних іменників засвідчують і

давні українські пам'ятки, пор.: *окон* (Рад., 1071), *до двох окон* (Рад., 681), *у окон* (Слав., 500). Проте слід зазначити, що в давніх українських пам'ятках вживаються переважно форми без вставного голосного (як правило, старослов'янські за своїм походженням), пор.: *рѣбр* (Єв., 112; Бар., 202 зв., 461 зв.; Рад. 513), *з рѣбр* (Волк., 112), *из рѣбр* (Т. 3., 99), *от рѣбр* (Остр. б., 1 зв.; Бар., 49 зв.), *ремѣсл* (Кл., 121), *до стѣгн* (Остр. б., 38 зв.).

Переміщення в більшості українських говорів наголосу типу *весѣл* → *вѣсел*, *окон* (*вікон*) → *окон* (*вікон*) відбулося, безперечно, під впливом інших відмінкових форм множини (*вѣсла*, *вѣслам*, *вѣслами*, *вѣслах*; *вікна*, *вікнам*, *вікнами*, *вікнах*).

У деяких українських говорах (переважно південно-західних) окситоновані іменники *ǫ-/jǫ-*основ середнього роду вживаються в родовому відмінку множини з флексією *-iv* (*-ов*). Наголос при цьому кореневий, як і в усіх інших відмінкових формах множини, пор.: *вѣсліу* (Шило, 120, 121); *вікніу* (Шило, 120, 121); *джереліу* (Шило, 121); *долотіу* (Шило, 120, 121); *молокіу* (Шило, 120, 121); *письмів* (Верхратський, 1912, 44); *н'іроу* (Гладкий, 1928, 127); *плечіу* (Шило, 120); *полотніу* (Шило, 121); *рѣбриу* (Шило, 120, 121); *сѣльів* (Верхратський, 1912, 43), *сѣліу* (Шило, 120), *сѣліу* (Пшепюрська, 39); *стѣгнів* (Грам., 267); *пять ярмов* (Єв., 167², 167 зв.²).

Двоїна

У давніх українських пам'ятках окситоновані іменники *ǫ-/jǫ-*основ середнього роду в усіх трьох відмінкових формах двоїни вживаються переважно з кореневим наголосом, пор.: *крыль* (Остр. б., 157 зв., 159, 200; Остр. зб., 66 — двічі, 4³, 4 зв.³; Гал., 115 зв.; Бар., 70 зв. — двічі, 106, 243 зв., 287, 418 зв., 419; Рад., 31; Тупт., 100), *крыль* (Остр. б., 198, 199 зв., 200 зв., 243 зв., 244, 244 зв. — двічі, 276), *двѣ крыль* (Гал., 188 зв. — двічі; Бар., 419 — двічі), *двѣ крыль* (Тр., 59 зв., 60; Рад. 357), *четыре крыль* (Остр. б., 244 зв.), *под крыль* (Остр. зб., 4 зв.³; Гал., 252; Бар., 5 зв., 368; Рад., 11, 33 — двічі), *под крыль* (Остр. б., 200 зв.; Рад., 10, 41, 580; Тупт., 79 зв.), *под двѣ крыль* (Рад., 35) і *крыль* (Остр. б., 95 зв.), *двѣ крыль* (Бар., 272 — двічі); *крылу* (Гал., 197 зв.; Бар., 80 зв., 282 зв.; Рад., 404, 475), *крылу* (Рад., 585; Тупт., 80), *на крылу* (Остр. б., 152; Гал., 134; Бар., 283), *на крылу* (Остр. б., 275) і *от крылу* (Остр. б., 44 зв.); *крылома* (Остр. зб., 3³), *крылома* (Остр. б.,

275 зв.), *двѣма крылома* (Остр. зб., 67; Рад., 142) і *крылома* (Тр., 65), *под крылома* (Остр. б., 122).

Виникнення кореневої акцентуації у формах називного — знахідного та давального — орудного відмінків двоїни (замість первісної флективної) пов'язане, на наш погляд, із заміною в українській мові форм двоїни відповідними формами множини. У живій українській мові того часу форми двоїни вже майже не вживалися (були витіснені формами множини), але в староукраїнській літературній мові вони досить поширені, що пояснюється впливом церковнослов'янської мови. У живій староукраїнській мові в сполученні з числівниками *два*, *три*, *чотири* окситоновані іменники *ǫ-/jǫ-*основ середнього роду вживалися, як правило, з кореневим наголосом, оскільки були формами множини. Цю рису відбивають і давні пам'ятки, пор.: *чтіры крыла* (Гал., 112 зв.), *двомá крылами* (Гал., 189 зв., 190), *дво́йма крылы* (Бар., [6 зв.]); *три о́кна* (Рад., 681), *до двóх о́кóн* (Рад., 681); *ч́исла о́ба* (Т. 3., 113). У староукраїнській літературній мові під впливом сполучень типу *два кры́ла*, *двома кры́лами* коренева акцентуація проникла і в сполучення типу (*двѣ*) *крыльѣ*, (*двѣма*) *крылома*. Це ж сталося і в деяких говорах української мови, пор.: *дві в'і́кн'і*, *дві сѣ́л'і* і *дві сел'і* (Кобилянський, 52). У більшості українських говорів досліджувані іменники зберігають у формах називного — знахідного та орудного відмінків двоїни первісний флективний наголос, пор.: *дві бі́льмі* (Отроковський, 72); *дві́ в'идр'і* (Приступа, 44), *дві (три, шті́ри) в'идр'і* (Шило, 116), *д'в'і в'ідр'і* (Гладкий, 1928, 128), *дв'і в'ідр'і* (АУМ, I, карта № 275, II, карта № 258, III, ч. 2, карта № 77), *дві в'ідрі* (Голоск., 57); *дві (три, шті́ри) ві́кн'і* (Шило, 116), *дві ві́кні* (Голоск., 59); *дві жерел'і* (Верхратський, 1912, 43); *три сел'і*, *штіри сел'і* (Верхратський, 1912, 48), *д'ві сіл'і* (Пшепюрська, 40); *йармо́ма* (Панькевич, 237).

Коренева акцентуація окситонованих іменників *ǫ-/jǫ-*основ середнього роду в сполученнях типу *два (три, чотири) села* зберігається в тих українських говорах, у яких зберігся зв'язок форми називного — знахідного множини іменників при числівниках *два*, *три*, *чотири* із звичайною формою називного — знахідного множини, пор.: *два ві́дра* (Франко, XII, 90), *чоті́ри ві́дра* (Чучка, 61), *два в'ідрá* (АУМ, II, карта № 258); *два ві́кна* (Франко, XI, 39); *три сѣ́ла* (Франко, X, 258). У тих українських

називного — знахідного відмінків множини іменників при числівниках *два, три, чотири* пов'язувалася вже з відмінковими формами однини, окситоновані іменники *ǫ-/jǫ-*основ середнього роду в сполученнях типу *два (три, чотири) села* набули флективної акцентуації (акцентуації відмінкових форм однини), пор.: *два більма́*, але мн. *більма* (УЛВН, 47); *два весла́*, але мн. *весла* (УЛВН, 70); *три в'ідрá* (Гладкий, 1928, 128), *два в'ідрá* (АУМ, I, карта № 275, III, ч. 2, карта № 77), *два відра́*, але мн. *відра* (УЛВН, 105); *два вікна́*, але мн. *вікна* (УЛВН, 112); *два гнізда́*, але мн. *гнізда* (УЛВН, 135); *два джерела́*, але мн. *джерела* (УЛВН, 157); *два долота́*, але мн. *долота* (УЛВН, 171); *два ду́пла*, але мн. *ду́пла* (УЛВН, 183); *два лиця́*, але мн. *лиця* (УЛВН, 310); *два перá*, але мн. *пера* (УЛВН, 438); *два полотна́*, але мн. *полотна* (УЛВН, 477); *два ребра́*, але мн. *ребра* (УЛВН, 545); *два ремесла́*, але мн. *ремесла* (УЛВН, 549); *два села́*, але мн. *села* (УЛВН, 595); *два сі́дла*, але мн. *сі́дла* (УЛВН, 601); *два сте́бла*, але мн. *сте́бла* (УЛВН, 627); *два стегна́*, але мн. *стегна* (УЛВН, 627); *два чересла́*, але мн. *чересла* (УЛВН, 703); *два числа́*, але мн. *числа* (УЛВН, 704); *два я́дра*, але мн. *я́дра* (УЛВН, 722); *два я́рма*, але мн. *я́рма* (УЛВН, 723). Нова флективна акцентуація окситонованих іменників *ǫ-/jǫ-*основ середнього роду в сполученнях типу *два (три, чотири) села* проникла і в українські пам'ятки другої пол. XVII ст. (нормою для староукраїнської літературної мови загалом є коренева акцентуація досліджуваних іменників у згаданих сполученнях, див. вище), пор.: *три окна́ ... вівставил* (Рад., 681), *през тьїи три душі́ нашої́ окна́* (Рад., 682), але мн. *през о́кна* (Рад., 4 — двічі, 968).

ІМЕННИКИ З РУХОМИМ НАГОЛОСОМ

О д н и н а

У відмінкових формах однини іменники *ǫ-/jǫ-*основ середнього роду з рухомим наголосом зберігають в українській мові свою первісну початкову акцентуацію. Флективний наголос у деяких українських говорах отримав лише іменник *борошно*, що зумовлено впливом численних окситонованих іменників на **-но** [Булаховський, IV, 549], пор. *бра́шно* (Остр. б., 266 зв.); — *бо́рошно* (Біл.-Нос., 60; Грінч., I, 88; УЛВН, 53), але *бо́рошно́* (Желех., 40).

У праслов'янській мові початковонаголошеним відмінковим формам іменників з рухомою а. п., як відомо, було властиве переміщення наголосу на попередній прийменник, з яким іменник утворював тісне сполучення. Переміщення наголосу з відмінкових форм однини досліджуваних іменників на попередній прийменник майже не збереглося в сучасній українській мові. Проте в давньоруській і частково в староукраїнській мовах таке переміщення наголосу мало місце, на що виразно вказують свідчення давніх українських пам'яток: *на деревѣ* (Єв., 219²); *на море* (Остр. б., 31 зв. — двічі, 32 — двічі, 78, 237 зв.; Кл. 213), *до моря* (Остр. б., 12 зв.), *по морю* (Остр. б., 267; Єв., 129, 48 зв.² — двічі, 50² — двічі, 51², 53 зв.² — тричі, 151 зв.², 349²), *по мору* (Єв., 52), *на морѣ* (Остр. б., 225; Гал., 112; Бар., 420; Рад., 75, 700, 701; Кл., 213), *на мори* (Зиз. Л., 74; Отпис, 12/4; Єв., 113 зв., 25², 26², 27², 50 зв.², 51², 137 зв.² — двічі, 138²; Бер., 425; Гал., 92 зв., 93, 123 зв., 216), *на морю* (Єв., 50²; Рад., 525), *при мори* (Остр. б., 31 зв. — двічі, 156, 157); *на небо* (Остр. б., 29 зв. — тричі, 159, 167 зв., 171 — двічі, 201, 231, 270, 271, 274 зв.; Остр. зб., 6, 8 зв. — тричі, 53 зв., 57 зв., 19², 10³ та ін.; С. Зиз., 89, 167, 171; Отпис, 7/3 зв.; Єв., 1, 6, 9 — двічі, 14 зв., 15 зв., 16 зв. — двічі, 73, 75 зв., 94, 114 та багато ін.; Мог., 288; Гал., 8 зв., 46, 46 зв., 100 зв., 109, 141; Бар., 52 зв., 104, 139 зв. — 4 рази, 140 — 5 разів, 175 зв., 359 зв. — двічі, 362 зв., 451 зв.; Рад., 102 — двічі, 645, 1071; Синопс., 41), *до неба* (С. Зиз., 48; Отпис, 2/3; Єв., 149, 150, 150 зв., 213 зв.²), *на небѣ* (Кл. Остр., 212; Єв., 28 зв., 35, 37 зв. — двічі, 93, 94 зв., 138, 154, 160, 161 зв. та ін.; Гал., 18 зв., 23, 84 зв., 225; Бар., 458; Рад., 974; Тупт., 89 зв.); *на оуѣ* (Остр. б., 55); *на поле* (Остр. б., 2 зв., 10 зв., 12 — двічі, 14, 49 зв., 51 зв., 72, 114 зв. та ін.; Зиз. Л., 41 — двічі; Єв., 176²; Гал., 144), *по полю* (Рад., 704), *на поли* (Остр. б., 2 зв., 13, 13 зв., 16, 17, 29 — 4 рази, 29 зв., 32 зв., 54, 71, 90 зв. — двічі та ін.), *на полю* (Єв., 209 зв.²). Згадане переміщення наголосу зустрічається і в українській класичній поезії та в говорах, пор.: *за море* (Гребінка, 47), *на море* (Котл., 102), *по морю* (Котл., 113), *на мори* (Котл., 87), *на мори* (Франко, XII, 162); *на небі* (Котл., 159, 252; Г.-Арт., 185); *по полю* (Франко, XI, 125), *по полю* (Верхратський, 1899, 27), *на полі* (Шевч., II, 121); *на ухо* (Котл. 101).

Множина

Називний — знахідний, давальний, орудний та місцевий відмінки

На давньоруському ґрунті внаслідок переміщення наголосу з редукованих голосних у слабкій позиції на попередній склад форма місцевого відмінка множини іменників *ǫ-/jǫ-*основ середнього роду з рухомою а. п. отримала флективний наголос, а форма родового множини — кореневий (у трискладових іменниках — на другому складі кореня: *озер'ъ → оз'єрь*). У подальшому відбувалося вирівнення акцентуації відмінкових форм множини досліджуваних іменників. Узагальнювалася, як правило, початкова акцентуація форми давального відмінка множини (в усіх відмінкових формах, крім родового множини трискладових іменників, де довгий час зберігався наголос на другому голосному кореня), а не флективна акцентуація більшості відмінкових форм множини (називного — знахідного, орудного та місцевого). Це було викликане, очевидно, впливом іменників *ǫ-/jǫ-*основ чоловічого роду з рухомим наголосом, у яких узагальнювалася в множині початкова акцентуація більшості відмінкових форм множини (називного, давального та знахідного, а в односкладових іменниках — і родового множини). Уже на ґрунті української мови внаслідок дії тенденції до акцентного протиставлення форм однини і множини в іменниках *ǫ-/jǫ-*основ середнього роду з кореневим наголосом переважна більшість досліджуваних іменників отримала у відмінкових формах множини флективну акцентуацію. Трискладові іменники внаслідок дії цієї ж тенденції нерідко узагальнювали в множині акцентуацію форми родового відмінка множини. Нижче ми подаємо відповідний фактичний матеріал з давніх українських акцентованих пам'яток, українських говорів та української класичної поезії, на основі якого зроблено щойно наведені висновки:

горя́, горя́м, горя́ми, горя́х (Гануш, 357), *го́ря, го́рям, го́рями, го́рях* (Грам., 272);

де́рева (Єв., 89, 134, 85 зв.²; Коп. Каз., 116 — двічі; Гал., 118, 170 зв., 171; Ур., 48, 54 та ін.); *де́ревам* (Єв., 94 зв.); *межи всѣми де́ревами* (Єв., 94 зв.); *в де́ревах* (Єв., 278²), *о ... де́ревах* (Гал., 246 зв.); — *де́рева* (Головацький, 79), *де́рева́, де́рева́м, де́рева́ми,*

дєрєвáх (Гануш, 361), *дєрєвá*, *дєрєвáм*, *дєрєвáми*, *дєрєвáх* (Грам., 266), *дєрєвá* (Франко, XI, 253, XII, 491, 492, 493, 494; Верхратський, 1912, 43), *на тых дєрєвах* (Панькевич, 237), *дєрєвá*, *дєрєвáм*, *дєрєвáмэ*, *дєрєвáх* (Клепикова, 46), *на дєрєвáх* (Гладкий, 1929, 142), *дєрєвá* (Шевч., II, 86, 391; Л. Укр., I, 70, II, 419), *дєрєвá*, *дєрєвáм*, *дєрєвáми*, *дєрєвáх* (Голоск., 94), *дєрєвá*, *дєрєвáм*, *дєрєвáми*, *дєрєвáх* (УЛВН, 155);

дївá (Головацький, 78; Котл., 129, 148), *дївá*, *дївáм*, *дївáми*, *дївáх* (Гануш, 357), *дївá* (Франко, XI, 91, 410) і *дївá* (Франко, X, 58), *дївá* (Шевч., II, 41) і *дївá* (Шевч., II, 86), *дївá* (Потебня, 119), *дївá*, *дївáм*, *дївáми*, *дївáх* (УЛВН, 158);

дрóвá (Кл., 158), *дрýвá* (Ур., 67), *дрíвá* (Ур., 48, 54 — двічі та ін.), *на дрíвá* (Ур., 49 — двічі) і *дрóвá* (Остр. б., 9, 44 зв., 46 зв., 68 — двічі, 167 зв. — тричі; Остр. зб., 233 зв.; С. Зиз., 46, 50; Єв., 338²; Бер., 95; Слав., 445, 456; Гал., 78, 236 зв.; Рад., 72, 1012; Синопс., 41), *на дрóвá* (Остр. б., 44 зв. — тричі, 45, 153 зв., 167, 167 зв., 195); *дрóвáм* (Єв., 338 зв.²); *дрóвы* — ор. (Остр. б., 45 зв.); *на ... дрóвáх* (Гал., 236 зв.); — *дрóвá* (Головацький, 53; Котл., 135, 160), ор. *дрíвы* (Огоновський, 127), *дрóвá* (Желех., 206), *дрóвá*, *дрóвáм*, *дрóвáми*, *дрóвáх* (Гануш, 357; Грам., 277), *дрóвá* (Франко, XIII, 40), *по дрóвá* (Франко, XIII, 37, 40, 405) і *по дрóвá* (Франко, X, 237), *дрíвá*, *дрóвá* (Верхратський, 1912, 43), *дривá*, *дривáм*, *дривáми*, *дривáх* (Януб, 77), *дрóвá*, *дривá*, *друвá* (Пура, 231), *з дрíвы*, *за дрíвами* (Панькевич, 237), *дрóвá* (Отроковський, 70; Гладкий, 1928, 131; Гребінка, 116; Аф.-Чужб., 107; Потебня, 119; Грінч., I, 446), *дрóвá* (Котл., 135, 160), *по дрóвá* (Шевч., II, 86; Глібов, 131), *дрóвá*, *дрóвáм*, *дрóвáми*, *дрóвáх* (Голоск., 109), *дрóвá*, *дрóвáм*, *дрóвáми*, *дрóвáх* (УЛВН, 181);

єзера (Філ., 21/4 зв.; Тр., 16 зв.), *в єзера* (Бар., 35, 447 зв.; Рад., 1059), *на ... єзера* (Тр., 15 зв.), *óзера* (Єв., 165 зв.) і *озєра* (Кл., 187); *в єзерех* (Остр. б., 49 — двічі) і *в озєрах* (Кл., 178); — *озєра* (Ганкевич, 123), *озєра*, *озєрам*, *озєрами*, *озєрах* (Гануш, 361), *озєра*, *озєрам*, *озєрами*, *озєрах* (Грам., 266), *озєрá* (Франко, X, 202, 429), *озєра* (Верхратський, 1912, 44; Потебня, 120), місц. *озєрох* (Верхратський, 1899, 67), *озєра*, *озєрам* і *озєрум*, *озєрам* і *озєрома*, *озєрах* і *озєрох* (Брох, 86), *озáра*, *озáрам*, *озáрамэ*, *озáрах* (Клепикова, 43), *гозєрам*, *по гозєрах* (Гладкий, 1929, 142), *озєра*, *озєрам*, *озєрами*, *озєрах* (УЛВН, 391);

зёркала, зёркалам, зёркалами, зёркалах (Грамм., 266), у *дзёркалах* (Франко, XII, 339), *дзерка́ла, дзерка́лам, дзерка́лами, дзерка́лах* (УЛВН, 158);

зо́лота, зо́лота́м, зо́лота́ми, зо́лота́х (Гануш, 361), *зо́лота, зо́лотам, зо́лотами, зо́лотах* (Грамм., 266);

і́га, і́гам, і́гами, і́гах (УЛВН, 253);

ко́ла “колісниця” (Рад., 69; Рад. Н., 14, 15); *ко́лами* (Гал., 110 — двічі, 218 зв.); *на ко́лах* (Гал., 121); — *ко́ла, ко́лам, ко́лами, ко́лах* (УЛВН, 283);

на ло́жах (Рад., 291); — *ло́жа, ло́жам, ло́жами, ло́жах* (УЛВН, 313);

мо́ря (Остр. б., 225; Філ., 27/1; Бар., 420 — двічі; Рад., 195), *на ... мо́ря* (Тр., 15 зв.); *в мо́рѣх* (Остр. б., 1), *в мо́рих* (Остр. б., 49) і *в мо́рих* (Остр. б., 49); *мо́ря, мо́рям і мо́рем, мо́рями, мо́рях* (Гр. Зиз., 35); — *мо́ре, мо́рем, мо́реми, мо́рех* (гал.) (Головацький, 79), *мо́ря, мо́ря́м, мо́ря́ми, мо́ря́х* (Гануш, 357; УЛВН, 338), *мо́ря, мо́ря́м, мо́ря́ми, мо́ря́х* (Грамм., 272), *мо́ря* (Франко, XII, 49), *мо́рами* (Янув, 75), *мо́ря́м, мо́ря́ми, мо́ря́х* (Верхратський, 1900, 66), місц. *мо́рьох* (Верхратський, 1899, 65), *мо́р'а, мо́р'ам і мо́р'ум, мо́р'амі і мо́р'ома, мо́р'ах і мо́р'ох* (Брох, 87), *мо́р'і, мо́р'ём, мо́р'ёмэ, мо́р'ёх і* (тільки в старшого покоління) *мо́р'і, мо́р'ім, мо́р'імэ, мо́р'іх* (Клепикова, 44), *по мо́ра́х* (Гладкий, 1929, 142), *мо́ра́, мо́ра́м, мо́ра́ми, мо́ра́х* (Гладкий, 1928, 127—128);

мя́са (Остр. б., 38 зв., 47 зв., 48, 53, 70, 86 — двічі, 112 зв. — двічі, 124, 247 зв. та ін.; Кл. Остр., 216; Єв., 137 зв., 107 зв.²; Рад., 257; Рад. Н., 57); *с мя́сы* (Остр. б., 86); — *м'я́са* (Головацький, 45), *м'я́са́, м'я́са́м, м'я́са́ми, м'я́са́х* (Гануш, 357), *м'я́са, м'я́сам, м'я́сами, м'я́сах* (Грамм., 266), *мн'іса́, мн'іса́м, мн'іса́мэ, мн'іса́х* (Клепикова, 43);

не́ба (Головацький, 78; Верхратський, 1912, 47), *не́ба, не́бам, не́бами, не́бах* (Грамм., 267);

на пива́ (Кл., 127); — *півва́, півва́м, півва́ми, півва́х* (Гануш, 357), *півва, піввам, піввами, піввах* (Грамм., 266), *півва-меди* (Шевч., II, 148), *півва́, півва́м, півва́ми, півва́х* (Голоск., 284);

по́ля (Остр. б., 247, 254; Кл. Остр. 216; Тр., 14; Синопс., 67, 103 зв.), *на по́ля* (Остр. б., 93 зв.) і *по́ля* (Остр. б., 223; Синопс., 70 зв.; Книж., 77), *в ди́кіи по́ля* (Льв., 254); *по по́лем* (Остр. б., 84), *по́лям* (Рад., 756) і *по по́лём* (Остр. б., 213), *по по́лям* (Єв., 31²); *по́лями* (Синопс., 70 зв.); *в по́лех* (Остр. б., 25, 199), *в по́лях*

(Остр. б., 28 зв.; Синопс., 9 зв.; Кл., 71, 166 — двічі, 174), в широких полях (Євх., 4/3), на полях (Рад., 718), по ... полях (Синопс., 25) і в полєх (Остр. б., 210), в полях (Рад., 275; Книж., 77), на полях (Синопс., 82), по всѣх полях (Книж., 76); — полє, полєм, полєми, полєх (гал.) (Головацький, 79), поля (Ганкевич, 123), поля, полям, полями, полях (Гануш, 357; Грам., 268—269, 272; УЛВН, 474), пол'їє, пол'ом, пол'уме, ҃ пол'ох (Януб, 73), пол'ом, на пол'ох (Шило, 125), полям, полями, полях (Верхратський, 1900, 66), пу пул'ох (Пшепюрська, 40), місц. польох (Верхратський, 1899, 65; Панькевич, 242, 243), пол'а, пол'ам, пол'ами, пол'ах (Брох, 87), пол'є, пол'єм, пол'єма, пол'єх (Кобилянський, 52), пол'ї, пол'єм, пол'ємэ, пол'єх (Клепикова, 43), пол'ами, ҃ пол'ах (Гладкий, 1928, 128);

просá (Ганкевич, 123; Верхратський, 1912, 44; Потебня, 119), просá, просám, просáми, просáх (Гануш, 357; Грам., 267; УЛВН, 529);

сѣна́ (Остр. б., 247); — сина́, сина́м, сина́ми, сина́х (Гануш, 357; Грам., 266; УЛВН, 602);

слова́ (Остр. зб., 144; Філ., 12/4; Отпис, 3/3; Кл. Остр., 206 — двічі, 209, 222 — двічі; Єв., 7 зв., 37 зв., 73 зв., 122, 162, 173 — двічі, 196 зв.², 318²; Бер. В., 60; Мог., 273, 278, 279, 288; Гал., 4, 30, 111, 126 зв., 129, 129 зв., 147, 200 зв., 208 зв., 229 зв.; Бар., 242 зв.; Рад., 24, 76, 302, 309, 517, 609, 652, 668, 856, 917, 997, 1022, 1060) і слова́ (Остр. зб., 47, 51 зв., 84 зв., 193 зв., 195, 204 зв.; С. Зиз., 51, 72, 173, 174, 177; Філ., 3/3, 4/4 зв., 5/1 зв., 5/2, 5/2 зв. — двічі, 5/3 зв. — двічі, 5/4 та багато ін.; Отпис, 3/4 зв., 4/2, 4/2 зв., 7/4 — двічі, 7/4 зв., 9/3 зв., 10/2 та ін.; Кл. Остр., 205, 206 — двічі, 212, 217; Єв., 3 зв., 15 зв., 16, 24, 25, 53 зв., 88, 92 зв. та багато ін.; Бер. В., 63, 68; Тр., 35 зв.; Сак., 48; Коп. Каз., 116 117; Коп. Ом., 149, 156; Бер., 41, 111; Гал., 8, 28 зв., 29 зв., 30 зв. — двічі, 32, 33, 43 зв., 53 зв., 55 зв. та багато ін.; Рад., 67, 71, 74, 132, 141, 175, 179, 190, 200 та багато ін.; Рад. Н., 8, 25, 41, 48, 63; Кл., 23, 208); слóвом (Остр. зб., 32 зв.), слóвам (Отпис, 9/3 зв.; Єв., 201 зв.²; Мог., 285) і слóвам (Остр. зб., 149 зв., 150; Філ., 25/3 зв.; Єв., 99 зв.²; Рад., 712, 840, 873); слóвы (Остр. зб., 139, 179 зв.; С. Зиз., 125, 167, 169; Філ., 4/3 зв., 6/1 зв., 6/4, 7/1 зв., 7/2 зв., 11/1 зв. — двічі, 11/2 зв. та ін.; Отпис, 1/3, 5/2 зв., 5/4 зв., 10/3 зв., 10/4 зв., 12/1; Кл. Остр., 212 — тричі; Єв., 10, 41, 44, 47 зв., 92, 161 та ін.; Бер. В.,

65; Коп. Ом., 148; Мог., 277, 280; Бар., 308; Рад., 1, 2, 3, 10, 69, 156, 180 та ін.); *словами* (Остр. зб., 45 зв.; Єв., 229 зв.²) і *словы* (Остр. зб., 84, 85 зв., 87 зв., 90, 157 — двічі; Філ., 51/2 зв.; Єв., 21, 77; Коп. Каз., 113; Бер., 263, 339), *словами* (Остр. зб., 145 зв.; С. Зиз., 96, 115; Філ., 6/3, 24/3 зв., 27/1 зв., 39/2; Єв., 12, 153, 162, 170, 170 зв. та ін.; Тр., 69 зв.; Коп. Ом., 157, 159, 166; Бер., 174, 223, 228, 294; Гал., 157 зв.; Рад., 44, 45, 155, 156, 229 та ін.; Кл., 88, 132); *в оных словѣх* (Філ., 46/2), *в словах* (Єв., 16 зв., 155 зв., 67², 338 зв.²; Коп. Ом., 151), *на ... словах* (Остр. зб., 30) і *в словах* (Філ., 24/4 зв.; Отпис, 1/1 зв.; Єв., 86 зв.²; Рад., 798, 951), *на словах* (Філ., 25/1 зв.); — *слова* (Желех., 885; Ганкевич, 123), *слова́, слова́м, слова́ми, слова́х* (Гануш, 357), *слова́, слова́м, слова́ми, слова́х* (Грама., 264, 267; УЛВН, 610), *сло́уа* (Брох, 94);

тѣла (Остр. зб., 36 зв.², 53²; Єв., 33 зв., 42, 59, 61, 88 — тричі, 89 — тричі, 89 зв. — двічі, 90, 146 та ін.; Тр., 33 зв.; Бер., 122; Льв., 243; Гал., 67 — двічі, 67 зв., 114 — двічі, 116, 139, 140 зв. — 5 разів, 141 — 4 рази, 141 зв. — двічі та ін.; Рад., 19, 280, 290, 354, 376, 378, 1066, 1067); *тѣлом* (Єв., 175 зв.², 229 зв.², 298²; Гал., 33 зв.; Бар., 228 зв., 296), *тѣлам* (Єв., 327 зв.²); *тѣлами* (Рад., 1024), *з тѣлами* (Рад., 110); *в тѣлах* (Єв., 57 зв.², 164 зв.²; Гал., 98), *о тѣлах* (Коп. Ом., 169); — *тіла́, тілам, тілами, тілах* (Головацький, 74), *тіла́, тіла́м, тіла́ми, тіла́х* (Гануш, 357), *тіла, тілам, тілами, тілах* (Грама., 266), *у двох тілах* (Франко, XI, 221), *т'іла, т'ілам і т'ілум, т'ілами і т'ілома, т'ілах і т'ілох* (Брох, 86), *к'іла́, к'іла́м, к'іла́мэ, к'іла́х* (Клепикова, 46), *т'іла́, т'іла́м* (Гладкий, 1928, 127—128), *тіла́, тіла́м, тіла́ми, тіла́х* (УЛВН, 650);

тіста́, тіста́м, тіста́ми, тіста́х (Гануш, 357), *тіста, тістам, тістами, тістах* (Грама., 266);

чѣрева (Єв., 157 зв.²); — *чѣрева́, чѣрева́м, чѣрева́ми, чѣрева́х* (Гануш, 361), *черева́, черева́м, черева́ми, черева́х* (Грама., 267), *черева́* (Франко, XI, 355), *чѣрэва́, чѣрэва́м, чѣрэва́мэ, чѣрэва́х* (Клепикова, 43), *черева́* “кишки, нутроші тварин” (Біл.-Нос., 388), *черева, черевам, черевами, черевах* (УЛВН, 702).

Слід зазначити, що в праслов'янській мові іменники *борошно, горе, золото, м'ясо, олово, пиво, просо, сіно, тісто* (принаймі більшість з них) через своє лексичне значення, очевидно, не вжилися в множині, пор.: болг. *бра́шно* — мн. нема (Котова, 70);

рос. *горе* — мн. нема (ГРЯ, 117), блр. *góра* — мн. нема (Лобан, 232); укр. *зóлото* — мн. нема (Головацький, 52), рос. *золото* — мн. нема (ГРЯ, 117), схв. *zlato* — мн. нема (Mažuranić, 48); блр. *мяса* — мн. нема (Лобан, 232), болг. *месо* — мн. нема (Котова, 70); рос. *олово* — мн. нема (ГРЯ, 117); блр. *пíва* — мн. нема (Лобан, 232); рос. *просо* — мн. нема (ГРЯ, 117), блр. *прóса* — мн. нема (Лобан, 232), болг. *прóсо* — мн. нема (Кънчев, 58); рос. *се-но* — мн. нема (ГРЯ, 117), болг. *с'áно* — мн. нема (Кънчев, 58), *сéно* — мн. нема (Котова, 70); блр. *цéста* — мн. нема (Лобан, 232), болг. *тестó* — мн. нема (Кънчев, 57). Ті з них, які на ґрунті давньоруської або української мови перестали бути *singularia tantum*, отримали в множині акцентуацію за початковонаголошеними іменниками *ǫ-/jǫ*-основ середнього роду (з рухомим наголосом), що здавна вживаються в множині. Унаслідок дії на ґрунті української мови тенденції до акцентного протиставлення форм однини і множини в іменниках *ǫ-/jǫ*-основ середнього роду з кореневим наголосом більшість з наведених іменників набула в множині флективної акцентуації.

Л.А. Булаховський первісним у відмінкових формах множини іменників *ǫ-/jǫ*-основ середнього роду з рухомим наголосом вважає флективний наголос [Булаховський, II, 355—356, IV, 323—324] і пояснює початковий в одних випадках (*дрóва*) впливом родового множини [Булаховський, II, 446, IV, 327], в інших випадках (мн. *дéрева*) — впливом відмінкових форм однини [Булаховський, II, 356]. Наголос у множині на другому голосному кореня (*дерéва, озéра*) Л.А. Булаховський здебільшого пояснює індукцією родового множини [Булаховський, III, 53, IV, 326—327], хоча в одній з праць він вказує на сумнівність такої індукції і висловлює припущення про вплив форм *веретéна, решéта, долóта*, які стали зразком “для протиставлення місця наголосу в однині місцю наголошування в множині” [Булаховський, II, 356]. Дійсно, важко зрозуміти, чому у відмінкових формах множини трискладових іменників *ǫ-/jǫ*-основ середнього роду з рухомим наголосом у цілому ряді українських говорів була віддана перевага акцентуації форми родового відмінка множини перед флективною акцентуацією всіх інших відмінкових форм множини (первісною, на думку Л.А. Булаховського). Якщо для акцентного протиставлення форм однини і множини, то таке протиставлення не гірше забезпечується і при флективній акцентуації

форм множини. Разом з тим непереконливим є і друге пояснення Л.А. Булаховського, оскільки знову ж таки при флективній акцентуації у множині трискладових іменників *ō-/jō-*основ середнього роду з рухомим наголосом акцентне протиставлення форм однини і множини дуже добре забезпечується і не було потреби шукати іншого зразка для згаданого протиставлення. Проте все стає зрозумілим при вихідній (староукраїнській) початковій акцентуації згаданих іменників у множині (крім форми родового множини, що характеризувалася наголосом на другому голосному кореня): і виникнення в множині флективної акцентуації, і поширення в множині акцентуації форми родового відмінка множини — два (і тільки два) можливі шляхи реалізації дії на ґрунті української мови тенденції до акцентного протиставлення форм однини і множини в трискладових іменниках *ō-/jō-*основ середнього роду з рухомим наголосом.

Особливих зауважень потребують іменники *oko* й *ucho* (*вухо*). У пізньопраслов'янській мові ці іменники були основами на *-s* у відмінкових формах однини і множини, але основами на *-ī* у відмінкових формах двоїни (з так званим коренем-основою): **ōci*, **ośjū* і **ośiju*, **ośima*; **ūši*, **uśjū* і **uśiju*, **uśima* [Дыбо, 1979, 97]. Цілоком можливо, що первісно іменники **oko* й **ucho* були основами на *-ī* (пор. лит. *akis* “око”, *ausis* “вухо”) і, перейшовши в основи на *-s*, зберегли старі форми двоїни [Борковский, Кузнецов, 205]. Ці форми згадані іменники зберегли і тоді, коли злилися з основами на *-ō* середнього роду. Оскільки старі форми називного — знахідного відмінків двоїни *очи*, *уши* здавна вживаються також у функції називного — знахідного відмінків множини, то іменники *oko*, *ucho* стали відмінюватися у множині як основи на *-ī* з рухомим наголосом (з флексіями: *-ей*, *-ий*, *-ій* у родовому, *-ом*, *-ам* у давальному, *-ох*, *-ах* у місцевому), але, як правило, зі старою формою орудного двоїни (*очима*, *ушима*) у функції орудного відмінка множини (форми на *-ами* вживаються значно рідше, а на *-ми* — в поодиноких випадках).

Форма називного — знахідного відмінків множини іменників *oko*, (*в*)*ucho* (стара форма називного — знахідного двоїни) послідовно зберігає в українській мові первісний початковий наголос. Форма родового множини з флексією *-ей* (*-ий*, *-ій*) та орудного з флексією *-ми* характеризується, як правило, флективним наголосом. Форми давального, орудного з флексією *-ами* та міс-

цевого множини вживаються в українських говорах з кореневим або флективним наголосом залежно від того, кореневий чи флективний наголос мають у цих формах іменники *ї-основ* з рухомим наголосом. Форма орудного відмінка множини (стара форма орудного двоїни) послідовно зберігає в українській мові давній флективний наголос (на першому голосному флексії). Пор.:

очи (Остр. б., 2 — двічі, 5 зв. 9, 12, 13, 22 та багато ін.; Остр. зб., 5, 214 зв., 19², 20 зв.², 28²; Зиз. Л., 45; Філ., 31/3 зв., 48/4 зв.; Отпис, 4/3, 4/3 зв.; Кл. Остр., 207, 215, 224, 228; Єв., 48, 86, 86 зв., 140 — 7 разів, 140 зв. — двічі та багато ін.; Тр., 4, 22, 22 зв., 62, 72 зв., 75 зв.; Коп. Каз., 117, 123; Коп. Ом., 155; Бер., 31 — двічі; Волк., 96, 106, 109, 111; Мог., 284, 288; Гал., 25 зв., 42 зв. — двічі, 45, 47 зв., 48 зв. — 4 рази, 74 та багато ін.; Бар., 11 зв. — двічі, 12 зв. — двічі, 13 — двічі та багато ін.; Рад., 22 — двічі, 27, 62, 72, 108, 170 та багато ін.; Рад. Н., 13, 14 — 4 рази, 15 — 8 разів; Синопс., 88 зв., 90; Тупт., 35, 37 зв. — двічі, 44, 51 зв., 87, 100 та ін.; Кл., 30, 45, 51, 95, 141 — двічі), *на очи* (Отпис, 12/4 зв.; Єв., 55 зв., 140, 143 зв.); *очей* (Філ., 40/2; Кл. Остр., 227; Рад., 75, 197, 555, 1124 — двічі; Рад. Н., 20; Тупт., 104 зв.), *очій* (Бер., 43; Волк., 114, 116; Гал., 48 зв.; Рад., 313) і *очій* (Кл. Остр., 226; Бер., 424; Рад. Н., 16); *очом* (Кл. Остр., 214, 216; Єв., 187², 191², 287², 310 зв.², 314²; Коп. Каз., 117; Бар., 331 зв.; Рад., 10, 18, 187, 197, 361, 480 — двічі та ін.; Рад. Н., 15), *очам* (Єв., 42²; Бар., 45 — двічі, 45 зв.; Кл., 110); *очіма* (Остр. б., 9, 10 зв., 14, 17 зв., 21, 22, 30 та ін.; Остр. зб., 10³; С. Зиз., 80; Філ., 20/4; Єв., 89, 121 зв.², 134 зв.², 167 зв.², 175², 197² — двічі та ін.; Коп. Каз., 116; Коп. Ом., 163; Бер., 43, 165; Мог., 278; Гал., 25 зв., 90 зв., 135 зв., 139 зв. — двічі, 191 зв.; Бар., 126, 129 — двічі та ін.; Рад., 69, 82, 95, 187, 190 та ін.; Рад. Н., 52; Синопс., 36, 38, 82 та ін.; Кл., 111, 113, 198, 203), *очіма* (Тр., 41, 66 зв.; Бар., 129 зв., 137 зв.); *в очах* (Єв., 74 зв.², 76 зв.²; Коп. Ом., 168; Бер., 118; Бар., 43, 46; Рад., 89, 119, 319, 701, 971, 974 — двічі та ін.), *у очах* (Отпис, 3/4), *на очах* (Гал., 193 зв.; Рад., 515, 519, 831) і *в очáх* (Рад., 89, 214; Рад. Н., 15); — *очи*, род. *очій*, *очей* (Головацький, 78), *очи*, *вич*, *очám*, *очіма*, *очáх* (Гануш, 357), *очи* і *очи*, *очій*, *очám*, *очіма* і *очáми*, *очáх* і *очéх* (Грам., 265), *межі очи* (Франко, XIII, 69), *позàочи* (Франко, XII, 87), *очи*, *очей*, *очém*, *очіма* (Верхратський, 1912, 46), *вóчи*, *вочій*, *вочém*; *гóчи*, *гочій* (Верхратський, 1912, 43), *у́очи*, *уочій*, *у́уочóх*;

межé *ючи* (Янув, 59, 75, 76), *вóчи* (Приступа, 44), (*в*)*óчи* (Бандрівський, 62), *у́очум*, *у́учьма* (Пшепорська, 39, 40), *óчи*, *очійй*, *очám*, *очáми* і *очíма*, *очáх* (Верхратський, 1899, 68, 70), *óчи*, *очійй*, *óчам*, ор. (*у́*)*учмі*, *очíма* і *óчамі*, *óчах* (Брох, 91), *межé* *оч'і* (Отроковський, 73), *в очéх* (Мельничук, 65), *межій* *очи*; *у́ очáх* (Гладкий, 1929, 142, 148), *óчам* (Л. Укр., I, 22), *в óчах* (Л. Укр., I, 126, 139, 284, 334, III, 295) і *в очáх* (Л. Укр., I, 411), *очéј*, *очíма*, *у́ очáх* (Гладкий, 1928, 127, 128), *світ за очі* (Глібов, 87), *за очі* (Аф.-Чужб., 140), *на очі* (Котл., 220), *в очáх* (Котл., 262) і *у óчах* (Котл., 123), *на óчах* (Котл., 104), *óч'і* (Вашенко, 67, 76, 95), *óчи*, *очéйй*, *очám*, *очíма*, *в очáх* (УЛВН, 392);

у́ши (Остр. б, 201 зв., 202 та ін.; С. Зиз., 54; Отпис, 4/3; Кл. Остр., 218; Єв., 303²; Бер. В., 61, 68; Гал., 45, 133 зв., 203 зв.; Бар., 120 зв., 294, 364 зв., 403, 458 зв. та ін.; Рад., 306, 396, 397 та ін.; Рад. Н., 65); *ушéйй* (Бар., 35), *до ушéйй* (Філ., 52/2 зв.); *у́шом* (Рад., 490, 1125; Рад. Н., 12); *ушíма* (Остр. б., 143 зв.; Остр. зб., 14 зв., 205 зв., 30 зв.²; Гал., 25 зв., 90 зв. — двічі; Бар., 254, 332, 409), *ушíма* (Кл., 164); *в у́сах* (Єв., 201 зв.², 202 зв.²; Бар., 373); — *у́ши*, род. *у́шійй* (Головацький, 78), *у́ши*, *у́шám*, *у́шíма*, *у́шáх* (Гануш, 357), *у́ши*, *у́шійй*, *ушám*, *ушíма* і *ушáми*, *ушáх* і *ушéх* (Грам., 265), *ушам* (Франко, XIII, 391) і *ушám* (Франко, IX, 223), *позá уши* (Янув, 59, 75), *у́ши*, *ушéј* (Гладкий, 1928, 127), *у́ші*, *ушéйй*, *ушám*, *ушíма*, *в ушáх* (Погр., 111).

Якщо форми називного — знахідного та давального — орудного відмінків двоїни іменників *око*, *ухо* послідовно зберігають в українській мові первісний наголос, то цього не можна сказати про форму родового — місцевого відмінків двоїни згаданих іменників, яка в давніх українських пам'ятках вживається виключно з кореневим наголосом (можливо, під впливом називного — знахідного двоїни), а в говорах і в класичній поезії — з кореневим або флективним наголосом, пор.:

óчию (Остр. б., 68 зв., 94, 124 зв., 168; Бар., 11 зв., 45 зв., 129 зв., 283 зв., 335 зв., 338, 350, 350 зв., 351 зв. та ін.; Рад., 604), *в óчию* (Остр. б., 78, 108 зв., 138, 210; Бар., 275), *на óчию* (Тупт., 39), *от óчию* (Остр. б., 62, 112 зв., 118, 151, 252 зв.; Гал., 141; Бар., 88 зв., 95, 203 зв., 245, 338; Рад., 14, 706, 1117; Синопс., 38, 104 зв.; Тупт., 81 зв.; Кл., 47), *от óчию* (Рад. Н., 8), *в óчыю* (Остр. зб., 5³), *з óчу* (Коп. Каз., 116); — *в óчу* (Л. Укр., I, 404) і *у́ очу́* (Гладкий, 1928, 127), *в його очу́* (Гребінка, 120);

в *ушію* (Остр. б., 130 зв., 135 зв.; Рад., 165), в *ушу* (Єв., 240 зв.², 242 зв.²), до *ушу* (Коп. Ом., 163; Бер., 34).

При відмінюванні в множині іменників *око*, (*в*)*ухо* як основ на -*о* середнього роду акцентуація відмінкових форм множини в основному коренева, пор.:

(*в*)*о́чи* і *во́ка* (Бандрівський, 62), (*й*)*о́ка* і (*й*)*о́чі* (Брох, 91); *о́ка* “вічка (у сітці, в’язанні тощо)”, *о́кам*, *о́ками*, *о́ках* (Грама., 266), *о́ка́* “вічка”, *о́ка́м*, *о́ка́ми*, *о́ка́х* (Гануш, 357);

у́ха (Зиз. Л., 45; Отпис, 5/4; Єв., 20², 67², 120², 127² — тричі, 144² та ін.; Тр., 37, 41 зв.; Коп. Ом., 160; Бер., 225; Євх., 4/3; Книж., 55); *у́хам* (Єв., 109 зв.); *у́хами* (Єв., 127²), *под у́хами* (Книж., 25); в *обо́х у́хах* (Книж., 24), *при у́хах* (Єв., 37 зв.); — *у́ши* і *у́ха* (Головацький, 78), *уха́м* (Франко, XII, 302), в *уха́х* (Франко, XII, 247, 266, 393), *ву́ха* (Верхратський, 1912, 43), *у́у́ха*, *у́у́хам*, *у́у́хами*, *у́у́хах* (Янув, 75), *у́ха* (Верхратський, 1899, 65, 70), (*й*)*у́ха* (Брох, 91), *у́ха* (Котл., 123, 155, 186, 216, 249), *у́хами* (Котл., 167), в *у́хах* (Г.-Арт., 50), *ву́ха*, *ву́хам*, *ву́хами*, *ву́хах* (УЛВН, 124); *у́ха́* “вушка”, *у́ха́м*, *у́ха́ми*, *у́ха́х* (Гануш, 357), *у́ха* “вушка (у чашці, кружці тощо)”, *у́хам*, *у́хами*, *у́хах* (Грама., 266).

Родовий відмінок

Двоскладові іменники *о́-*/*йо́-*основ середнього роду з рухомим наголосом, зберігаючи стару форму родового відмінка множини (з нульовою флексією), зберігають в українській мові і давній (давньоруський) наголос: *дров*, *слів*, *тіл* на ін. У староукраїнській мові давній наголос (на другому голосному кореня) послідовно зберігали у формі родового відмінка множини також трискладові іменники *о́-*основ середнього роду з рухомим наголосом, хоча в усіх інших відмінкових формах множини вони характеризувалися початковою акцентуацією, пор. свідчення давніх пам’яток: *дерев* (Єв., 94 зв., 187 зв.², 278² — двічі; Бер., 78), з *дерев* (Єв., 83 зв.²), але *дерева* (Єв., 89, 134, 85 зв.²), *деревам* (Єв., 94 зв.), *межи всѣми деревами* (Єв., 94 зв.), в *деревах* (Єв., 278 зв.²). Згодом унаслідок дії на ґрунті української мови тенденції до акцентного протиставлення в іменниках *о́-*/*йо́-*основ середнього роду з кореневим наголосом форм однини і множини трискладові досліджувані іменники в цілому ряді українських говорів узагальнили в множині акцентуацію форми родового від-

мінка множини — *дерев, дзеркал, озёр, черев* (див. вище). Ті трискладові іменники, які на ґрунті деяких українських говорів не підпадали під дію згаданої тенденції, вирівняли акцентуацію форми родового множини за іншими відмінковими формами множини (з початковим наголосом), пор.: *зеркал* (Грама., 266), *озер* (Грама., 266; Брoх, 86).

В українських говорах деякі іменники *ǫ-/jǫ-*основ середнього роду з рухомим наголосом вживаються у формі родового відмінка множини з флексією *-ів (-ув)*, яка виступає наголошеною чи ненаголошеною, залежно від того, флективний чи кореневий наголос мають інші відмінкові форми множини, пор.: *ўўх'іў* (Янув, 75); *горів* (Грама., 272); *мн'асіў* (Гладкий, 1929, 142); *морів* (Грама., 272), *моріў* (Янув, 75), *мор'іў* (Шило, 120), *мор'уў* (Брoх, 87) і *моріў* (Шило, 121; Клепикова, 44), *мор'іў* (Гладкий, 1929, 142), *моріў* (Гладкий, 1928, 127), *морів* (УЛВН, 338); *вóзиріў* (Шило, 120), *озерув* (Верхратський, 1899, 67), *озеруў* (Брoх, 86), *оззріў* (Отроковський, 71) і *озёр'іў, вузёріў* (Шило, 120, 121), *озерів* (Верхратський, 1912, 44); *пóл'уў* (Шило, 122), *пóл'уў* (Панькевич, 242) і *поліў* (Янув, 73; Гладкий, 1929, 142), *пуліў* (Шило, 120), *пуліў* (Пшeпюрська, 39), *пол'іў* (Гладкий, 1928, 127), *полів* і *піль* (УЛВН, 474); *прóсіў* (Шило, 120, 121) і *просів* (УЛВН, 529); *т'ілуў* (Брoх, 86) і *т'іліў* (Гладкий, 1928, 127). Окремі іменники *ǫ-/jǫ-*основ середнього роду з рухомим наголосом зрідка вживаються у формі родового відмінка множини з флексією *-ей*, яка виступає переважно наголошеною, пор.: *гóрей* (Головацький, 78); *морéй* (Шило, 122; Котл., 228) і *мóрей* і *морь* (Головацький, 78), *мóрей* (Верхратський, 1900, 66); *полéй* і *піль* (Головацький, 78), *полéй* (Шило, 122) і *пóлей* (Верхратський, 1900, 66); *просéй* (Шило, 122).

Д в о ї н а

Іменники *ǫ-/jǫ-*основ середнього роду з рухомим наголосом у формі називного — знахідного відмінків двоїни зберігають в українській мові початковий наголос, пор.: *дві озери* (Грама., 266); *оцѣ* (Коп. Каз., 121; Рад., 377, 449, 611, 838, 891, 901, 903, 918, 919; Рад. Н., 65), *двѣ оцѣ* (Бар., 198 — двічі), *обѣ оцѣ* (Тупт., 39 зв.), *на обі оці* (Франко, XI, 75), *дві оц'і* (Кобилянський, 52); *дві ўсі* (Грама., 266); *слóві* (Грама., 264), *дві слóві* (Франко, X, 353,

XII, 424, 429), *дв'і слóв'і* (Бандрівський, 62); *двѣ тѣлѣ* (Рад., 1123), *дві тілі* (Грама., 266). Форми родового — місцевого та давального — орудного відмінків двоїни досліджуваних іменників (крім уже розглянутих старих форм двоїни від іменників *око* й *ухо*) засвідчені лише в старих граматиках, де вони вживаються з початковим наголосом, отриманим, очевидно, під впливом називного — знахідного відмінків двоїни і множини, пор.: *мóрю*, *мóрема* при наз.—зн. дв. *мóря* (Гр. Зиз., 35).

Витіснення відмінкових форм двоїни іменників *ѡ-/јѡ-*основ середнього роду з рухомим наголосом відповідними формами множини відбувалося в той період розвитку української мови, коли згадані іменники характеризувалися у множині початковим наголосом (крім родового множини при двоскладовому корені). Унаслідок дії на ґрунті української мови тенденції до акцентного протиставлення в іменниках *ѡ-/јѡ-*основ середнього роду з кореневим наголосом форм однини і множини переважна більшість досліджуваних іменників отримала у відмінкових формах множини флективну або на другому голосному кореня акцентуацію. При цьому в одних українських говорах форма називного — знахідного відмінків множини іменників *ѡ-/јѡ-*основ середнього роду з рухомим наголосом при числівниках *два*, *три*, *чотири* зберегла зв'язок зі звичайною формою називного — знахідного множини (при виникненні флективної або на другому голосному кореня акцентуації в множині вона також отримала флективний наголос), пор.: *двѣ слóвá* (Гал., 32 зв.). В інших українських говорах форма називного — знахідного відмінків множини згаданих іменників при числівниках *два*, *три*, *чотири* втратила зв'язок зі звичайною формою називного — знахідного множини і зблизилася з відмінковими формами однини (при флективній або на другому голосному кореня акцентуації в множині вона зберігає початковий наголос), пор.: *два дѣрева*, але мн. *дѣрѣва* (УЛВН, 155); *два дѣркала*, але мн. *дѣрка́ла* (УЛВН 158); *два дѣва*, але мн. *дѣвá* (УЛВН, 158), *два óзера*, але мн. *озѣра* (УЛВН, 391); *два по́ля*, але мн. *по́ля* (УЛВН, 474); *два слóва*, але мн. *слóвá* (УЛВН, 610); *два ті́ла*, але мн. *ті́лá* (УЛВН, 650); *два чѣрева*, але мн. *чѣрѣва* (УЛВН, 702).

ІМЕННИКИ й-ОСНОВ

ПІЗНЬОПРАСЛОВ'ЯНСЬКІ АКЦЕНТНІ ПАРАДИГМИ

У праслов'янський період розпочався процес злиття іменників й-основ з іменниками ђ-основ чоловічого роду, у зв'язку з чим виникають значні труднощі при визначенні складу іменників й-основ у праслов'янській мові. Загальноновизнаними і безперечними іменниками й-основ є шість слів: *domъ, *medъ, *polъ “половина, сторона”, *synъ, *volъ, *vьgъxъ. Досить надійними випадками праслов'янських й-основ можна вважати іменники *bobgъ/*bebъ/*bьbgъ, *bogъ, *ilъ, *ledъ, *olъ “рід напою”, *solъdъ, менш надійними — іменники *čipъ, *listъ, *stanъ. Цілком можливо, що основу на -й в праслов'янській мові мали також іменники *dagъ, *jadъ, *mirъ, *riгъ, *ređъ, *sadъ, *tьrgъ, *žigъ та деякі інші.

У пізньопраслов'янській мові іменники й-основ характеризувалися двома акцентними парадигмами — окситонованою і рухомою. Баритонована а. п. на ґрунті праслов'янської мови була переведена в рухому а. п.

Окситонована а. п. Рухома а. п.

О д н и н а

Наз. — Зн.	*volъ	*sъnъ
Род.	*volù	*sъnu
Дав.	*volòvi	*sъnovi
Ор.	*vol'ьтмъ	*sъnътмъ
Місц.	*v'olū	*sъnū
Кл.	*vòlu	*sъnu

М н о ж и н а

Наз.	*volòve	*sъnove
Род.	*volòvъ	*sъnovъ
Дав.	*vol'ьтмъ	*sъnътмъ
Зн.	*volý	*sъny
Ор.	*vol'ьтми	*sъnътми
Місц.	*vol'ьxъ	*sъnъxъ

Д в о ї н а

Наз. — Зн.	*volý	*sъny
Род. — Місц.	*volòvū	*sъnovū
Дав. — Ор.	*vol'ьта	*sъnъта

У пізньопраслов'янській мові окситонована а. п. була властива таким іменникам *й*-основ: **bobǫ*, **voľ*, **vyǫxъ* [Скляренко, 1998, 120; Скляренко, 1983, 104].

Рухомою а. п. характеризувалися іменники: **bǫǫ*, **čipъ*, **dāǫ*, **dǫmъ*, **ilъ*, **jādъ*, **lǫdъ*, **lǫstъ*, **mǫdъ*, **mǫǫ*, **olъ*, **ripъ*, **rolъ* “половина”, **reǫdъ*, **sādъ*, **sǫldъ*, **stāpъ*, **sypъ*, **tǫǫǫ*, **žǫǫ* та ін. [Скляренко, 1998, 121; Скляренко, 1983, 104].

ОКСИТОНОВАНІ ІМЕННИКИ

О д н и н а

З окситонованих іменників *й*-основ (*бобер*, *верх*, *віл*) первісну флективну акцентуацію відмінкових форм родового, давального та орудного однини найкраще (послідовно) зберігає в українській мові іменник *віл*, дещо гірше (в окремих говорах зустрічається з початковим наголосом) — іменник *бобер* і найгірше (у цілому ряді говорів і в літературній мові вживається з кореневим наголосом) — іменник *верх*, пор.:

бібр, род. *бобра́* (Желех., 27; Грінч., I, 59), *бóбер* (Грама., 135), *бобѐр*, род. *бобра́* (Грінч., I, 77; УЛВН, 50);

верха́ (Бар., 142 зв.), *до верха́* (Остр. б., 37, 147, 157 зв. — двічі; Рад., 170), *до верху́* — присл. (Книж., 92), *з верху́* — присл. (Гал., 174) і *з véрху* — присл. (Єв., 191 зв.²; Гал., 174; Рад., 280, 1084; Книж., 58), *из véрху* — присл. (Книж., 90); *к верху́* (Тупт., 69); — *верх*, *верхо́м іхати* (Желех., 64), *верх*, род. *véрха** (Ганкевич, 120), *верх*, род. *véрха́* (Гануш, 335), *верх*, род. *верха́* і *верху́*, дав. *верхо́ви*, ор. *верхо́м* (Грама., 214, 226), *від верха́* (Франко, XI, 197), *верх*, род. *верха́* (Верхратський, 1912, 42; Гладкий, 1929, 138; Гладкий, 1928, 125), род. *ве"рха́*, *ве"рху́* і *véрха*, *véрху* (Шило, 82—83), *верх*, род. *véрху* (Грінч., I, 139; УЛВН, 69);

вола́ (Остр. б., 34 зв., 35 — тричі; Єв., 161², 165 зв.²; Гал., 131; Бар., 269, 296 зв., 297 зв.; Рад., 761; Синопс., 31 зв.; Книж., 53), *вола́* — зн. (Книж., 55 — двічі, 60), *в вола́* (Гал., 80 зв.), *на вола́* (Рад., 759); *волу́* — дав. (Бер., 289; Гал., 186 зв.; Бар., 297 зв.); *над воло́м* (Коп. Каз., 116); — *віл*, род. *вола́* (Желех., 106; Ганкевич, 119; Гануш, 333; Грама., 221; Верхратський, 1912, 45; Верхратський, 1900, 67; Клепикова, 42; Біл.-Нос, 77; Аф.-Чужб., 29; Грінч., I, 238; УЛВН, 112), *вул*, род. *вола́* (Верхратський, 1899, 65, 66), род. *вола́* (Панькевич, 183).

Іменники *бобер* та *віл*, які повністю злились із окситонованими основами на -*ѿ*, отримали флективну акцентуацію і в місцевому однині (тут має місце, як правило, нова форма з флексією -*і*), пор.: літ. *на бобрі*; *волі* (Грама., 221), *вольі* (Верхратський, 1899, 66), літ. *на волі*. Іменник *верх* у тих українських говорах, у яких він злився з окситонованими основами на -*ѿ*, отримав флективну акцентуацію і в місцевому однині (тут часто зберігається стара форма з флексією -*у*), пор.: *на верху* (Грама., 214, 226; Гладкий, 1928, 125), *на версі* (Верхратський, 1912, 42), *на версі* (Франко, XI, 235) і *по верху* (Франко, XIII, 75), *на версі* і *на верху* (Гладкий, 1929, 139).

Флективна акцентуація старої форми місцевого відмінка однини іменника *верх* у наведених випадках, безперечно, є новою, вирівняною за іншими відмінковими формами однини. У давньоруській мові пізнього періоду ця форма ще зберігала свій давній (пізньопраслов'янський) кореневий наголос, акцентуаційно відрізняючись від омонімічної форми родового однини, пор. свідчення Чудівського Нового Завіту: *до верху* (28)— місц. *вѣрху* (11 зв.). Згадана форма досить довго зберігала кореневу акцентуацію і в староукраїнській мові, поступово набуваючи флективної під впливом інших відмінкових форм однини, пор. свідчення давніх українських пам'яток: *вѣрху* — присл. “вгорі, нагорі” (Рад., 973), *на вѣрху* — присл. (Рад., 941) і *верху* — присл. (Бар., 448 зв.; Рад., 536), *на верху* — як правило, присл. (Остр. б., 43 зв. — двічі, 112 зв.; Єв., 124 зв.²; Коп. Каз., 116; Євх., 2/3; Гал., 58 зв.; Рад., 535, 542; Книж., 25, 61, 68), *на ... верху* (Рад., 198), *при верху* (Рад., 6). Проте форма місцевого однини *вѣрху* не тільки зазнавала акцентного впливу інших відмінкових форм однини (з флективним наголосом), а й сама впливала на акцентуацію омонімічної форми родового однини *верху* (акцентний вплив форми місцевого однини на омонімічну форму родового однини властивий багатьом іменникам *ѿ*- та *й*-основ, див. с. 84—85, 134, 237), тим більше що такий вплив підсилювався впливом іменників *й*-основ з рухомим наголосом, які здавна характеризуються кореневою (початковою) акцентуацією у формі родового однини. Це зумовило подвійну акцентуацію форми родового однини *верху* в староукраїнській мові (відповідні свідчення давніх українських пам'яток див. на с. 206).

Подвійна акцентуація форм родового та місцевого відмінків однини з флексією -*у* іменника *верх* (а під впливом цих форм

подвійна акцентуація виникала і в давальному та орудному однини) на ґрунті українських говорів зазнавала двоякої трансформації. В одних говорах (південно-західних, особливо тих, у яких існувала паралельно і форма родового однини з флексією *-á*) вона була замінена виключно флективною акцентуацією відмінкових форм однини, пор.: *верх*, род. *верха́* і *верху́*, дав. *верхо́ви*, ор. *верхо́м*, місц. *верху́* (Грама., 226). В інших говорах (південно-східних) під впливом іменників *й-основ* з рухомим наголосом флективна акцентуація витіснила кореневу лише у формі місцевого однини з флексією *-у*; в усіх інших відмінкових формах однини (і у формі місцевого однини з флексією *-і*) взяла гору коренева акцентуація, пор.: *верх*, род. *ве́рху*, дав. *ве́рхові*, ор. *ве́рхом*, але з *верхо́м*, місц. *на ве́рсі* і *на верху́* (УЛВН, 69).

У кличній формі однини всі три окситоновані іменники *й-основ* зберігають в українській мові первісний початковий наголос, характеризуючись при цьому новою флексією *-е*, отриманою від іменників *δ-основ*, пор.: *бо́бре* (УЛВН, 50); *ве́рше* (Верхратський, 1912, 42); *во́ле* (Грама., 221; Верхратський, 1899, 66; Панькевич, 186; УЛВН, 112).

Множина

На давньоруському ґрунті внаслідок переміщення наголосу з редукованих голосних у слабкій позиції на попередній склад форма орудного відмінка однини окситонованих іменників *й-основ* отримала кореневу акцентуацію, у той час як усі інші відмінкові форми множини ще зберігали первісну флективну акцентуацію. Форма давального відмінка множини досліджуваних іменників продовжувала зберігати флективну акцентуацію і тоді, коли під впливом іменників *δ-основ* набула нової флексії *-омъ*, оскільки окситоновані іменники *δ-основ* у формі давального відмінка множини також характеризувалися флективним наголосом. Але коли під впливом іменників *δ-основ* нову флексію (*-ѣхъ*) отримала форма місцевого відмінка множини досліджуваних іменників, то первісна флективна акцентуація цієї форми була замінена кореневою, бо окситоновані іменники *δ-основ* у формі місцевого відмінка множини характеризувалися на той час кореневим наголосом, пор. свідчення найдавнішої української акцентованої пам'ятки — Острозької біблії 1581 р.: *на ... во́лѣх* (200) при виключно флективній акцентуації інших відмінкових форм мно-

жини (називного, родового та знахідного, див. с. 209—210). Якщо під впливом іменників *й-основ* нову флексію (*-ы*) отримувала і форма орудного відмінка множини окситонованих іменників *й-основ* (це траплялося рідко), то коренева акцентуація цієї форми зберігалася, оскільки окситоновані іменники *й-основ* у формі орудного відмінка множини характеризувалися на той час кореневим наголосом.

Отже, ще на ґрунті давньоруської мови акцентуація окситонованих іменників *й-основ* стала в множині такою ж, як і акцентуація окситонованих іменників *й-основ* чоловічого роду: флективною в усіх відмінкових формах (у формі родового множини іменників *й-основ* лише при наявності флексії *-овь*), крім орудного та місцевого, де мав місце кореневий наголос. На ґрунті староукраїнської мови відбувалося вирівнювання акцентуації відмінкових форм множини окситонованих іменників *й-основ* (як і окситонованих іменників *й-основ* чоловічого роду, див. с. 119). У більшості українських говорів була узагальнена в множині флективна акцентуація форм називного, родового, давального та знахідного відмінків множини. У частині південно-західних говорів переважила коренева акцентуація орудного та місцевого множини, яка поширилася на інші відмінкові форми множини (іноді за винятком форми родового множини). Пор.:

бобры (Кл., 135); — *бобры́, бобры́в, бобра́м, бобра́ми, бобра́х* (УЛВН, 50);

верхи́ (Остр. б., 37 зв. — тричі, 43 — тричі, 43 зв.; Єв., 278²); *верхов* (Рад., 630); — *верхи́, ве́рхив, ве́рхам, ве́рхами, ве́рхах* (Ганкевич, 120; Гануш, 335), *верхи́, верхів, верхам, верхами, верхам* (Грама., 214, 226; УЛВН, 69);

волове (Остр. б., 15, 22, 23, 66, 153 зв., 200; С. Зиз., 69; Тр., 14 зв.; Бар., 304), *воли́* — наз. і зн. (Остр. б., 8 зв., 17, 24 зв., 30 зв., 153 зв., 168, 173, 191 зв., 206; Отпис, 2/4; Єв., 47, 107 зв.²; Бер., 364; Гал., 72 зв., 136, 186 зв.; Бар., 163, 299, 304 — тричі, 308а, 358, 461 зв.), *воли́* (Книж., 9, 48 — двічі, 49 — двічі, 50, 53), *на воли́* (Остр. б., 87; Бер., 247), *на воли́* (Кл., 179) і *во́лы* (Остр. зб., 12 зв.²; Рад., 731); *волов* (Остр. б., 15, 55 зв. — двічі, 63, 64, 76 зв., 83 зв., 86, 87, 93 зв., 131 та ін.; Остр. зб., 163 зв.; Єв., 167², 167 зв.², 168 зв.², 169², 173²; Мог., 285; Слав., 479, 502, 514; Гал., 26 зв. — тричі, 186; Бар., 205 зв. — тричі, 303 зв., 304, 304 зв., 305 зв., 308 зв., 309, 369 зв.; Рад., 151, 782); *волам* (Книж., 49, 50, 209

51, 52); *волмі* (Ур., 50, 51, 53, 54 — двічі), *вулмі* (Ур., 51 — двічі), *волами* (Єв., 107 зв.²; Бар., 304; Кл., 144 — двічі, 189); *на ... во́лѣх* (Остр. б., 200) і *на ... вола́х* (Рад., 151); — *волі* (Головацький, 45), дав. *волім*, ор. *во́лы*, місц. *во́лых*; ор. *ві́вми* (Огоновський, 126, 127), *волі*, *волів*, *вола́м*, *вола́ми*, *вола́х* (Ганкевич, 119; Грам., 221; УЛВН, 112), *во́лі*, *во́лів*, *во́ла́м*, *во́ла́ми*, *во́ла́х* (Гануш, 333), *волі* (Верхратський, 1912, 45; Янув, 65), дав. *вол^(і)ім* (Бандрівський, 59), *во́лі*, род. *во́лів*, місц. *во́лох* (Верхратський, 1900, 67), *во́лі*, род. *во́лув*, дав. *во́лум*, місц. *во́лох* (Верхратський, 1899, 65, 66), *во́лы*, род. *во́лу(ў)*, дав. *во́лум*, ор. *во́л^(і)ми*, місц. *на во́л'іх*; *во́лы*, род. *во́л'іу*, дав. *во́л'ім*, ор. *ві́л'мі*, місц. *на во́лох*; ор. *во́лы* (Панькевич, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195), *во́ле*, *во́ліу*, *вола́м*, *вола́ма*, *вола́х* (Клепикова, 42), *вола́м*, *вола́ми*, *на вола́х* (Гладкий, 1929, 139, 140), *волі*, ор. *вола́ми* (Вашенко, 57, 134).

Двоїна

У формі називного — знахідного відмінків двоїни, яка зустрічається лише в найдавніших українських акцентованих пам'ятках (інші відмінкові форми не засвідчені), досліджувані іменники зберігають первісний флективний наголос, пор.: *два во́лы* — наз. дв. (Остр. б., 129 зв.). Витіснення форми називного — знахідного двоїни формою знахідного (називного — знахідного) множини в окситонованих іменниках *й*-основ залишилося непомітним, оскільки обидві згадані форми не розрізнялися тут ні флексією, ні наголосом, пор.: *два во́лы* — зн. мн. (Єв., 107 зв.²), суч. літ. *два бобрі*, *два во́лі*.

ІМЕННИКИ З РУХОМИМ НАГОЛОСОМ

Однина

На давньоруському ґрунті внаслідок переміщення наголосу з редукованих голосних у слабкій позиції на попередній склад іменники *й*-основ з рухомою а. п. отримали у формі орудного відмінка однини наголос на редукованому голосному *ь* флексії *-ьмь*. Під впливом, з одного боку, кореневої акцентуації більшості відмінкових форм однини, а з другого, — кореневої акцентуації форми орудного відмінка однини іменників *б*-основ з рухомим наголосом (з флексією *-омь*) іменники *й*-основ з рухомим

наголосом змінили в давньоруській мові флективну акцентуацію форми орудного відмінка однини на кореневу.

Первісну флективну акцентуацію в однині продовжувала зберігати лише форма місцевого відмінка однини (з флексією -у) досліджуваних іменників. Нерідко в місцевому однини під впливом іменників *й-основ* виникала паралельна форма з флексією -ѣ, яка в іменниках *й-основ* з рухомим наголосом завжди отримувала кореневу акцентуацію за зразком іменників *й-основ* з рухомим наголосом (а також баритонованих іменників *й-основ*), пор. свідчення найдавнішої східнослов'янської акцентованої пам'ятки — Чудівського Нового Завіту: *о ... дѣръ* (119 зв.); *в миру* (89) і *в міръ* (18 зв., 27, 31, 33, 45 зв., 48, 50 — тричі, 70, 87 зв., 88, 89, 101 зв., 111, 116 зв., 125 зв., 130, 131, 137).

В українській мові лише кілька іменників *й-основ* з рухомим наголосом (*дар, мед, мир, пир, син, солод, яд*) послідовно зберігають кореневу акцентуацію у формах називного, родового (як зі старою флексією -у, так і з новою -а), давального (як зі старою флексією -ови, так і з новою -у) та орудного відмінків однини, пор.:

дѣру — род. (Єв., 75, 84, 64 зв.², 96 зв.²; Коп. Каз., 124; Рад., 261, 617), з *дѣру* (Тр., 26 зв.), *дѣра* (Остр. б., 267; Кл. Остр., 225); *дѣром* (Філ., 54/4; Єв., 83 зв., 168 зв.; Тр., 3/1 зв.), з *дѣром* (Філ., 51/1 зв.); — *дар*, род. *дѣру* (Гануш, 330; Грам., 222; Грінч., I, 357; УЛВН, 149);

мѣду (Остр. б., 84, 163 — тричі, 164 зв.; Бер., 230, 235; Т. З., 93; Слав., 482; Рад., 228, 230, 234; Кл., 65), *мѣда* (Слав., 484; Бар., 26, 105, 252); *мѣдом* (Остр. б., 41, 236 зв.; Рад., 31; Кл., 77), *с мѣдом* (Остр. б., 33); — *мід*, род. *мѣду* (Желех., 441; Гануш, 329; Грам., 212, 223; Верхратський, 1912, 43; Грінч., II, 430), род. *мѣду* (Шило, 86; Ващенко, 92), *мід*, род. *мѣду* (Клепикова, 46), *мед*, род. *мѣду* (Грінч., II, 414; УЛВН, 325);

миръ, род. *миру* (Гануш, 331; УЛВН, 330), род. *миру* (Шило, 86);

пир, род. *пиру* (Грам., 222);

сына (Філ., 31/3 зв.; Отпис, 6/3 зв.; Кл. Остр., 208; Єв., 16, 18 зв., 19, 22, 66 зв., 70 зв., 71 зв., 72 — 4 рази, 74 та ін.; Коп. Ом., 149; Мог., 278; Льв., 238; Гал., 21 зв., 46, 86 — тричі та ін.), *до сына* (Рад. Н., 29), *из сына* (Бар., 157), *за его сына* (Отпис, 6/3 зв.), *на сына* (Отпис, 10/2 зв.); *сынови* (Євх., 3/2 зв.); *сыном*

(Єв., 9 — двічі, 14 зв., 15 зв., 16 зв.; Бар., 355), з *сыном* (Льв., 258); — *син*, род. *сына* (Огоновський, 121; Ганкевич, 120; Гануш, 329; Грам., 210, 220; Верхратський, 1912, 45; Брех, 84; Грінч., IV, 120; УЛВН, 599), *сын*, род. *сына* (Верхратський, 1900, 67; Верхратський, 1899, 66), *сен*, род. *сэна* (Клепикова, 43), *до сына* (Вашенко, 86);

солод (Кл., 127); — *солод* (Желех., 894), *солод*, род. *солоду* (Гануш, 343; Грінч., IV, 166; УЛВН, 614);

яд, род. *яду** (Гануш, 329).

У місцевому відмінку однини розглянутих іменників (крім *мед*, *мир*) форма з флексією *-і* (кореневонаголошена) вже майже повністю витіснила стару форму з флексією *-у* (флексивнонаголошену), пор.: *по свому дару* (Франко, XI, 470), *дарі* (Грам., 222), літ. *дарі*; *при мєді* і *при мєду* (Ганкевич, 121), *в мєді* і *в мєду* (Гануш, 327), *на мєді* і *на мєду* (Грам., 212, 223), *на мєду* (Франко, XI, 228), *мєду* (Клепикова, 46), *у мєду* (Гладкий, 1929, 139), *у мєду*, *на мєду* (УЛВН, 325); *в миру* (Кл., 30, 154), *по миру* (Кл., 33), *в миру* (Котл., 149), *на миру* “серед людей” (Грінч., II, 426), *по миру ходіти* (Погр., 299), *в мірі* (УЛВН, 330); *пірі* (Грам., 222); *сіні* (Грам., 210, 220), *сыны* (Верхратський, 1899, 66), *сінові*, *сін’і* (Брех, 84), літ. *сіні*; літ. *солоді*. Ця обставина (витіснення старої форми місцевого однини новою, аналогічною), на наш погляд, якраз і сприяла збереженню кореневої акцентуації у формах називного, родового, давального та орудного відмінків однини іменників *дар*, *пир*, *син*, *солод*, *яд* (іменники *пир* та *яд* до того ж ще й рідко вживаються в українській мові), оскільки виникнення флексивної акцентуації у відмінкових формах однини іменників *й*-основ з рухомим наголосом (як і в іменниках *б*-основ чоловічого роду з рухомим наголосом та баритонованих, див. с. 84—85, 134) безпосередньо пов’язуємо з акцентним впливом форми місцевого відмінка однини на *-у*.

Звичайно, такий вплив не був обов’язковим. Його не зазнали, наприклад, відмінкові форми однини іменника *мед*. Відмінкові форми однини цілого ряду інших іменників *й*-основ з рухомим наголосом хоч і зазнали згаданого впливу, але лише в окремих, часто поодиноких говорах.

Виникнення флексивної акцентуації у відмінкових формах однини деяких іменників *й*-основ з рухомим наголосом під впливом форми місцевого однини на *-у* мало місце вже в окремих

говорах давньоруської мови, пор. свідчення Чудівського Нового Завіту: *в дому́* (23 зв., 26 зв., 28 зв., 30 зв., 36 зв., 37 зв., 45 зв., 49, 62 зв., 64, 65 зв. — двічі, 70, 113, 137, 139, 143 зв.), *в ... дому́* (32 зв.), *на дому́* (145 зв., 146 зв.) — род. одн. *до́му* (35 зв., 42), *от ... до́му* (129 зв.) і *дому́* (23 зв., 35, 39, 42 — двічі, 65), *із дому́* (26), *от дому́* (13 зв., 23, 72, 85 зв.), *у дому́* (70 зв.), дав. *до́му* (136 зв.), *к до́му* (36) і *дому́* (32 зв.), але мн. *до́мом* — дав. (136 зв.), *до́мы* — зн. (12 зв., 23, 38 зв., 137 зв.), *в до́мы* (20, 139 зв.).

Наведений матеріал не залишає сумніву в тому, що виникнення флективної акцентуації у відмінкових формах однини досліджуваних іменників слід пов'язувати саме з флективною акцентуацією форми місцевого однини на *-у*, а не з флективною акцентуацією відмінкових форм множини (флективна акцентуація відмінкових форм множини, яка з'явилася вже на ґрунті окремих східнослов'янських мов, могла лише сприяти узагальненню в однині флективної акцентуації форми місцевого однини на *-у*).

На ґрунті окремих говорів української мови (як правило, південно-західних) флективну акцентуацію у відмінкових формах однини отримали (під впливом форми місцевого відмінка однини з флексією *-у*) такі іменники й-основ з рухолим наголосом, як *бір*, *дім*, *жир*, *лід*, *ряд*, *сад*, *стан*, *торг*, *чин*. Флективна акцентуація поширилася, звичайно, і на паралельну форму місцевого однини з флексією *-і*, яка згодом могла навіть витіснити стару форму. У переважній же більшості українських говорів форми називного, родового, давального та орудного відмінків однини згаданих іменників зберігають первісну початкову акцентуацію, яку переймає і нова форма місцевого однини (з флексією *-і*). Стара форма місцевого однини (з флексією *-у*), як правило, зберігає первісну флективну акцентуацію (зрідка і ця форма акцентуаційно вирівнюється за іншими відмінковими формами однини). Пор.:

бір, род. *бо́ру* (Желех., 30; Грінч., I, 69), *бір*, род. *бору́* (Гануш, 333), *в яловім бо́ру* (Франко, X, 314), *бір*, род. *бо́ру*, місц. *в бору́* і *в бо́рі* (Голоск., 27), *бір*, род. *бо́ру*, місц. *у бору́* (УЛВН, 47);

до́му — род. (Остр. б., 7, 7 зв., 9 зв., 17, 21 — двічі, 24 зв., 27 зв., 30 зв., 60 зв., 61 та ін.; Коп. Каз., 119; Коп. Ом., 161; Т. З., 109; Бар., 107), *до до́му* (Остр. б., 20 зв., 22; Єв., 52, 57 зв.; Коп. Ом., 150, 156; Рад., 39), *з до́му* (Отпис, 9/2, 9/3; Єв., 55;

Рад., 39 — двічі; Кл., 167), *из до́му* (Остр. б., 91 — двічі, 143), *от до́му* (Остр. б., 8 зв., 16, 21 зв., 31, 86 зв., 107 зв.; Бар., 160) і *от до́му* (Остр. б., 142 зв.); *до́мови* (Кл. Остр., 208), *к до́мови* (Кл., 20), *до́му* — дав. (Коп. Каз., 111), *к до́му* (Кл., 149) і *к до́му* (Остр. б., 208 зв.), *по до́му* (Остр. б., 51 зв.); *до́мом* (Кл., 161); *в до́му* (Остр. б., 8 зв., 12, 14, 16, 18, 18 зв. — 5 разів, 22, 69, 75 зв., 85 зв., 90, 90 зв., 99 зв. та багато ін.; Остр. зб., 8 зв., 233; Філ., 21/3 зв.; Отпис, 3/2 зв. — двічі, 6/3 зв.; Кл. Остр., 219; Єв., 12 зв., 15, 51 зв., 53, 53 зв., 75 зв., 83 зв., 84, 86 — двічі, 95, 105 зв. та ін.; Тр., 17 зв.; Сак., 50; Коп. Каз., 113 — тричі, 114; Коп. Ом., 154; Т. З., 93, 109; Гал., 78, 150 — 5 разів, 159, 170 зв., 196; Бар., 106 зв., 107 — двічі, 110 зв., 114, 115, 115 зв., 122, 134 зв. — двічі, 159 та багато ін.; Рад., 61, 122, 167, 172, 178, 206, 304, 335 — двічі та ін.; Рад. Н., 55, 69; Синопс., 56 зв.; Кл., 12 — двічі, 20, 215), *у до́му* (Філ., 24/4; Кл., 79), *у корчемном до́му* (Кл., 30), *о до́му* (Остр. б., 143 зв.; Бар., 136 зв.), *в до́мѣ* (Бар., 343) і *в до́му* (Остр. б., 51 зв., 165 зв., 172, 173 та ін.; Кл. Остр., 201, 209; Т. З., 104; Гал., 7 зв., 150; Бар., 107, 172 зв., 383; Рад., 858; Тупт., 47 зв., 88 зв.), *о до́му* (Остр. б., 52 зв.); — *дім*, род. *до́му* (Желех., 186; Ганкевич, 120; Гануш, 329; Грінч., I, 392), *дім*, род. *до́му*, місц. *до́мі* (Грама., 223; УЛВН, 163), *дѣм*, род. *до́му* (Верхратський, 1899, 63), *дум*, місц. *до́м'і* (Брох, 84), *іт то́му до́мови* (Панькевич, 184);

жир, род. *жі́ру* (Гануш, 335), *жир*, род. *жі́ру*, місц. *жі́рі* (Грама., 222), *жир*, род. *жі́ру* (Грінч., I, 484), *жир*, род. *жі́ру*, місц. *на жи́ру* (УЛВН, 197);

на ле́дѣ (Бар., 97, 97 зв.); — *лід*, род. *ле́ду* (Желех., 408), місц. *на ле́ді* і *на ле́ду* (Ганкевич, 121), *лід*, род. *ле́ду* (Гануш, 334), *лід*, род. *ле́ду*, місц. *на ле́ді* і *на ле́ду* (Грама., 223), *на ле́ді* (Франко, XII, 397), *на голім ле́ді* (Франко, X, 380), *льід*, род. *ле́ду* (Верхратський, 1912, 43), род. *ле́да* (Панькевич, 183), *лід*, род. *ля́ду*, місц. *ля́ду* (Клепикова, 46), род. *л'о́ду*, місц. *у л'о́ду* (Гладкий, 1929, 138, 139), *на л'о́ду* (Гладкий, 1928, 125), род. *л'о́ду* (Ващенко, 92), *лід*, род. *льо́ду*, місц. *у льо́ду*, *на льо́ду*, *по льо́ду* (УЛВН, 311);

ря́ду — род. (Філ., 49/4) і *ря́ду* (Філ., 19/3, 49/4 зв., 50/1); *в пе́ршом ря́ду* (Рад., 885 — двічі), *по ря́ду* (Рад., 640); — *ряд*, род. *ря́ду* (Желех., 845), *ряд*, род. *ря́ду**, місц. *в ря́ді* і *в ря́ду* (Ганкевич, 119, 121; Гануш, 331, 332), *ряд*, род. *ря́ду*, місц. *ря́ді* (Грама., 223), *з ря́ду* (Франко, IX, 234), *рядѣм* (Франко, X, 311, XIII, 291), *в ря-*

ді (Франко, X, 61), род. *ри́ду*, *риду́* і *рида́*, *рида́*, *р'еда́* (Шило, 85), *р'ед*, род. *р'ида́*, місц. *р'иду́* (Клепикова, 42), *по ряду́* (Котл., 141), *ряд*, род. *ряду́* (Грінч., IV, 92; УЛВН, 587), *ряд*, род. *ряду́*, місц. *в ряду́* (Голоск., 356);

з *саду́* (Єв., 83 зв.², 211²); *в твоє́м са́дѣ* (Євх., 3/4 зв.); — *сад*, род. *саду́** (Ганкевич, 119), *сад*, род. *саду́**, місц. *в са́ді* і *в саду́* (Гануш, 331, 332), *сад*, род. *саду́*, місц. *са́ді* (Грам., 223; Кобилянський, 51), *са́дѣм* (Франко, XIII, 69), *в са́ді* (Франко, XIII, 167), *в са́д'і*, *по саду́* (Бандрівський, 57), *сад*, род. *са́ду* (Грінч., IV, 95), *сад*, род. *са́ду*, місц. *у саду́* і *у са́ді* (Голоск., 357), *сад*, род. *са́ду*, місц. *у саду́* (УЛВН, 587);

ста́ну — род. (Коп. Каз., 121; Коп. Ом., 147 — двічі); — *стан*, род. *стану́* (Желех., 914), *стан*, род. *ста́ну* (Гануш, 330; Грінч., IV, 196), *стан*, род. *ста́ну*, місц. *ста́ні* (Грам., 222; УЛВН, 625), *на стану́ ста́ти* “досягти повноліття” (Грінч., IV, 196);

торг, род. *торгу́* (Гануш, 331), *торг*, род. *торгу́*, місц. *на торгу́* і *на торзі́* (Грам., 227), з *торгу́* (Франко, XIII, 105), *на торгу́* (Франко, XII, 209), *на торзі́* (Франко, XI, 248), *на торгу́* і *на торзі́* (Янув, 64), з *торгу́* (Котл., 84), *на торгу́* (Котл., 227), *на красному́ торгу́* (Котл., 131), *торг*, род. *торгу́* (Грінч., IV, 275), *торг*, род. *торгу́*, місц. *на торгу́*, *на торзі́* (УЛВН, 653);

чі́ну — род. (Кл., 65), з ... *чі́ну* (Тр., 5), *чі́на* (Остр. б., 60; Кл., 169), з ... *чі́на* (Тр., 5) і *чину́* (Філ., 47/3); *чі́ну* — дав. (Коп. Каз., 111); *в чину́* (Остр. б., 215; Бар., 74 зв.), *о ... чину́* (Бар., 309; Кл., 61) і *в чину́* (Бар., 74 — двічі, 74 зв. — тричі), *по чину́* (Бар., 374 зв.); — *чин*, род. *чі́ну* (Гануш, 329; Грінч., IV, 462; УЛВН, 704).

У гуцульському говорі іменник *дім*, отримавши в родовому однини паралельну форму на *-а* (а в місцевому — форму на *-і*, яка згодом витіснила первісну форму на *-у*), під впливом окситонованих іменників *δ*-основ типу *дві́р*, *сті́л* (див. с. 113—115) набув флективної акцентуації в родовому однини з флексією *-а* (зберігаючи початковий наголос у родовому однини з флексією *-у*) і подвійної акцентуації в інших відмінкових формах однини, пор.: *д'ім*, род. *до́му* і *дома́*, дав. *домовѣ*, ор. *до́мом* і *домо́м*, місц. *до́мі* і *домі́* (Кобилянський, 51).

Акцентного впливу окситонованих іменників *δ*-основ зазнав на ґрунті української мови також іменник *лист* (у значеннях “повідомлення на папері; шматок паперу, заліза та ін.”): у ціло-

му ряді українських говорів (з тих, у яких цей іменник має лише нову форму родового однини — на -а) він характеризується виключно флективною акцентуацією відмінкових форм однини, пор.: *лісту* — род. (Філ., 18/4 зв.; Отпис, 2/4 зв.; Кл., 79), з *лісту* (Кл. Остр., 221), *ліста* (Кл., 194); *лістови* (Філ., 18/4 зв.); *лістом* (Філ., 6/4, 8/2, 9/4, 9/4 зв., 18/4 зв.); в *лістѣ* (Кл. Остр., 211), в ... *лістѣ* (Філ., 6/4 — двічі), на *лістѣ* (С. Зиз., 93); — *лист*, род. *ліста* і *лісту* (Желех., 405; Грам., 221), *лист*, род. *ліста** (Ганкевич, 120; Гануш, 330), з *лістом* (Франко, XII, 44, 173, 195), в *тому лісті* (Франко, XII, 194), на *лісті* (Франко, XI, 135), *лест*, род. *лєста́* (Клепикова, 42), *ліста́* — род. (Л. Укр., III, 164 — двічі), *лист*, род. *лісту* (Грінч., II, 362), *лист*, род. *ліста́* (УЛВН, 310).

У кличній формі однини, що виступає, як правило, з новою флексією -е, іменники й-основ з рухомим наголосом послідовно зберігають первісну початкову акцентуацію незалежно від акцентуації інших відмінкових форм однини, пор.: *до́ме* (Грам., 223; Кобилянський, 51); *ме́де* (Грам., 212, 223); *са́де* (Грам., 223); *о сь́ну* (Єв., 18; Рад., 109), *сь́ну* (Єв., 52, 53, 54 — двічі, 55; Рад. Н., 3 — двічі), *сь́не* (Єв., 9 зв., 17 зв., 30 зв.², 33², 127 зв.², 132 зв.², 346 зв.²), *сь́не* і *сь́ну* (Грам., 210, 220; Брех, 84), *сь́не* і *сь́ну* (Верхратський, 1899, 66; Панькевич, 186, 187), суч. літ. *сь́ну*.

Множина

На давньоруському ґрунті внаслідок переміщення наголосу з редукованих голосних у слабкій позиції на попередній склад форми родового та місцевого відмінків множини іменників й-основ з рухомою а. п. отримали наголос на першому голосному флексії (род. дом'овѣ, сын'овѣ, місц. дом'ѣхъ, сын'ѣхъ). Флективна акцентуація досліджуваних іменників у родовому, орудному та місцевому відмінках множини і коренева — у називному, давальному та знахідному відмінках множини, очевидно, ще зберігалася і в давньоруській мові пізнього періоду, пор. свідчення Чудівського Нового Завіту: род. *дарѡв* (108), дав. *даром* (113), зн. *дары* (3 зв., 145 зв.), в *дары* (38 зв.).

На ґрунті давньоруської та української мов іменники й-основ з рухомим наголосом *бір*, *дар*, *дім*, *жир*, *лист*, *лід*, *мед*, *мир*, *пир*, *ряд*, *сад*, *солод*, *стан*, *торг*, *чин*, *яд* поступово злилися у відмінко-

вих формах множини (часто й однини) з іменниками й-основ чоловічого роду (набули флексій іменників й-основ у давальному, орудному та місцевому відмінках множини, флексія **-ове** називного була витіснена флексією **-ы** знахідного множини також не без впливу іменників й-основ чоловічого роду), в акцентному відношенні — з іменниками й-основ чоловічого роду з рухомим наголосом, зазнавши в подальшому (на ґрунті української мови) тих самих акцентних змін, що й іменники й-основ чоловічого роду з рухомим наголосом, а саме: вирівнювання акцентуації відмінкових форм множини за початковонаголошеними формами називного, давального та знахідного відмінків множини, а згодом — поширення в множині флективної акцентуації внаслідок дії на ґрунті української мови тенденції до акцентного протиставлення форм однини і множини в іменниках й-основ з кореневим наголосом, пор.:

бѡри— зн. (Євх., 4/3 зв.); — *бѡрѣ, бѡрѣв, бѡрам, бѡрами, бѡрах* (Гануш, 333), *борѣ, борѣв, борам, борами, боррах* (УЛВН, 47);

дѡры — наз. і зн. (Остр. б., 11, 21 — двічі, 47 зв., 55 — двічі, 56, 63 — тричі, 74 зв., 110 зв. та ін.; Остр. зб., 103 зв., 109 зв., 181, 227; Філ., 14/3, 42/2; Отпис, 1/3 зв., 3/1; Єв., 46 зв., 47 — двічі, 83 зв. — двічі, 110 зв., 128, 64 зв.², 94² — 4 рази, 95 зв.² та ін.; Бер. В., 66, 67; Тр., 3/1 зв. — 5 разів, 18 зв., 23 зв., 51, 82; Сак., 42; Коп. Ом., 152; Бер., 56, 57; Т. З., 92; Гал., 5, 87 зв., 120 зв., 150, 178 зв., 225, 225 зв.; Бар., 110 зв., 114 зв., 159 зв.; Рад., 261, 366 — 4 рази, 384, 414, 435, 470, 620, 721, 989; Синопс., 16, 20 зв., 24 зв., 58 зв., 73, 75 зв., 76; Тупт., 88); *дѡров* (Остр. б., 55, 128, 160, 274 зв.; Остр. зб., 26²; С. Зиз., 119; Філ., 42/4 зв., 46/4, 47/1 зв.; Єв., 46, 84 — двічі, 98 зв., 99, 115 зв., 123 та ін.; Тр., 3/1 зв. — двічі, 18 зв., 25 — двічі, 49 зв., 75 зв., 81 зв.; Коп. Ом., 152; Бер., 173; Т. З., 93; Гал., 120 зв., 140, 164 зв., 171 зв. — двічі; Рад., 121, 170, 261, 370, 429, 431, 433 — тричі, 437, 439 та ін.; Рад. Н., 47—48; Синопс., 73) і *от всѣх дѡров* (Остр. б., 69 зв.); *дѡрам* (Рад., 745); *дѡры* — ор. (Філ., 27/4 зв.; Отпис, 3/1; Бар., 123), *с дѡры* (Бер., 476; Бар., 210 зв.), *дѡрами* (Єв., 18 зв., 237², 279²; Тр., 18 зв., 24 зв., 26, 48 зв., 77 зв., 80 зв.; Коп. Каз., 121; Рад., 81 — тричі, 170, 261, 629, 748, 822, 999 та ін.; Синопс., 16, 59 зв., 84 зв., 102 зв.; Тупт., 95 зв.); *о ... дѡрѣх* (Тр., 5/3), *в дѡрах* (Єв., 83 зв., 338²; Тр., 63), *на дѡрах* (Рад., 720); — *дѡри, дѡрѣв, дѡрам, дѡрами, дѡрах* (гал.) і *дарѣ, дарѣв, дарам, дарами*, 217

дара́х (півд.-сх.) (Гануш, 330), *да́ри*, *да́рів*, *да́рам*, *да́рами*, *да́рах* (Грама., 222), *да́ри* (Франко, XIII, 103, 219), *да́рів* (Франко, XII, 448), *да́рами* (Франко, XI, 336, XIII, 124), *да́ри* (Л. Укр., I, 174) і *да́ри* (Л. Укр., I, 69), *да́ри* (Котл., 174, 275; Шевч., I, 253), *да́ри* (Потебня, 141), *да́ри*, *да́рів*, *да́ра́м*, *да́ра́ми*, *да́ра́х* (УЛВН, 149);

до́мове (Остр. б., 27 зв. — двічі, 29 зв. — тричі, 72 зв., 86), *до́мы* — наз. і зн. (Остр. б., 25, 30 зв. — двічі, 57, 69 — двічі, 103 зв., 205 зв., 223 — двічі, 225 зв., 265 зв., 271; Кл. Остр., 226; Єв., 19 зв.²; Тр., 2/2 зв.; Сак., 49; Бер., 358; Євх., 4/4; Гал., 119 — двічі; Рад., 413; Рад. Н., 50; Тупт., 37 зв.), *в до́мы* (Остр. б., 82 зв., 107 зв. — 4 рази; Філ., 53/2 зв.; Єв., 27 зв.; Бер., 167; Бар., 362; Рад., 4), *на до́мы* (Отпис, 4/4; Рад. Н., 54) і *домове́* (Остр. б., 28 зв.; Рад., 1086), *домы́* (Остр. б., 224, 236, 247, 248 — двічі; Єв., 11 зв.², 131² — двічі; Гал., 185 зв., 195; Бар., 150, 289; Рад., 544, 722; Рад. Н., 39; Кл., 89, 161), *в домы́* (Остр. б., 28 — двічі, 28 зв., 29 — двічі, 30 зв., 89, 110, 143, 162 зв., 163 зв., 196 та ін.; Бер., 167; Бар., 215, 339 зв., 362 зв.; Кл., 39, 181, 196 — двічі), *на домы́* (Остр. б., 28 зв.); *домов* (Кл., 114), *с ... домов* (Кл. Остр., 204), *от всѣх домов* (Остр. б., 124) і *домов* (Остр. б., 79, 107 зв., 222 зв., 247 зв.; С. Зиз., 34; Єв., 47 зв.²; Коп. Ом., 165, 166; Мог., 276; Льв., 261; Бар., 135 зв.; Рад. Н., 37; Синопс., 43 зв.; Кл., 31), *до домов* (Єв., 121², 198 зв.², 319 зв.², 321²; Коп. Ом., 151; Мог., 272; Рад. Н., 57, 70), *з домов* (Остр. зб., 196 зв.; Рад., 39, 40), *от домов* (Остр. б., 28 — тричі, 101, 248 зв.); *к домом* (Кл., 12) і *по домом* (Остр. б., 59 зв. — 10 разів, 60 зв. — тричі, 196, 215 та ін.); *домáми* (Гал., 247), *з домáми* (Кл. Остр., 211); *в до́мѣх* (Єв., 300 зв.²; Бар., 383 зв.; Кл., 12, 174), *в до́мѣх* (Остр. зб., 196; Бар., 80 зв.), *у до́мѣх* (Кл., 25), *на до́мѣх* (Єв., 19 зв.²), *в до́мах* (Сак., 47; Гал., 185 зв.), *по ... до́мах* (Кл., 33) і *в до́мѣх* (Остр. б., 30, 30 зв.), *на до́мох* (Остр. б., 30), *в до́ма́х* (Рад., 39, 275; Рад. Н., 67; Кл., 211), *о ... до́ма́х* (Кл., 161), *по до́ма́х* (Льв., 235; Синопс., 122); *до́ми*, род. *до́мов* і *дом*, дав. *до́мом*, зн. *до́мы*, ор. *до́ма́ми*, місц. *до́мѣх* (Гр. См., 7/7); — *до́ми*, *до́мів*, *до́ма́м*, *до́ма́ми*, *до́ма́х* (Ганкевич, 120; Гануш, 329; Грама., 223), *до́ми*, ор. також *до́мми*, місц. також *до́мох* (Брох, 84), *по до́мах* (Панькевич, 196), *домэ́* і *до́ма́*, *до́міу́*, *до́ма́м*, *до́ма́мэ́*, *до́ма́х* (Кобилянський, 51);

жи́ри, *жи́рів*, *жи́ра́м*, *жи́ра́ми*, *жи́ра́х* (Гануш, 335), *жи́ри*, *жи́рів*, *жи́рам*, *жи́рами*, *жи́рах* (Грама., 222), *жири́*, *жирі́в*, *жирáм*, *жирáми*, *жирáх* (УЛВН, 197);

леді́, леді́в, ледáм, ледáми, ледáх (Гануш, 334; Грам., 223), *леді́* (Франко, X, 9), *у ледáх* (Франко, XI, 201), *леды́*, род. *лед'і́ў*, дав. *ледам*, місц. *на лёдох* (Панькевич, 190, 192, 193, 195), *льоді́, льоді́в, льодáм, льодáми, льодáх* (УЛВН, 311);

лі́сты — наз. і зн. (Філ., 4/4, 7/1; Отпис, 4/4 зв., 7/1 зв., 7/2; Бер., 98), *през ... лі́сты* (Отпис, 9/1 зв.); *лі́стов* (Філ., 5/2 зв., 6/1 — двічі, 8/2 зв.; Рад. Н., 26); *лі́стом* (Філ., 3/3 зв.); *лі́стами* (Філ., 12/1 зв.); *в лі́стѣх* (Філ., 5/4 зв., 23/1 зв.), *в лі́стєх* (Філ., 12/1 зв., 35/2), *в лі́стах* (Коп. Каз., 118; Кл., 203), *на лі́стах* (Гал., 183), *по лі́стах* (Кл., 54); — *лі́сті́, лі́сті́в, лі́ста́м, лі́ста́ми, лі́ста́х* (Ганкевич, 120; Гануш, 330), *лі́сти, лі́сті́в, лі́стам, лі́стами, лі́стах* (Грам., 221), *лі́сти* (Франко, XII, 7, XIII, 219), *лэстé, лэст'і́ў, лэста́м, лэста́мэ, лэста́х* (Клепикова, 42), *лі́сти* (Л. Укр., III, 274, 298), *лі́сті́в* (Л. Укр., III, 156), *лі́сти* (Гребінка, 96), *лі́сті́* (Грінч., II, 362), *лі́сті́, лі́сті́в, лі́ста́м, лі́ста́ми, лі́ста́х* (УЛВН, 310);

ме́дов (Синопс., 17 зв.) і *медóв* (Кл., 127); — ор. *ме́ды* (Огоновський, 127), *меді́, меді́в, медáм, медáми, медáх* (Гануш, 329; Грам., 223; УЛВН, 325), *меді́* (Шевч., II, 146; Глібов, 184, 194, 252);

ме́жи мирáми “у світі, між народами, між людьми” (Желех., 439), *мі́рі, мі́рів, мі́ра́м, мі́ра́ми, мі́ра́х* (Гануш, 331);

пі́ри, пі́рів, пі́ра́м, пі́ра́ми, пі́ра́х (Грам., 222);

ря́ды — ор. (Остр. б., 42 зв.), *че́тырми ря́ды* (Рад., 639) і *че́тырмі ря́ды* (Рад., 875); — *ря́ді, ря́ді́в, ря́да́м, ря́да́ми, ря́да́х* (Ганкевич, 119; Гануш, 331; Грам., 223; УЛВН, 587), *р'ідé, р'іді́ў, р'ідáм, р'ідáмэ, р'ідáх* (Клепикова, 42);

са́ди — наз. (Остр. б., 72 зв.; Остр. зб., 63 зв.²), *са́ды* — наз. і зн. (Єв., 114, 83 зв.², 187 зв.², 204²; Книж., 78) і *сады́* (Остр. б., 85 зв.; Кл., 188); *са́дов* (Єв., 19 зв., 83², 83 зв.², 327²; Євх., 5/2), *до ... са́дов* (Єв., 128 зв.; Євх., 5/1), *з са́дов* (Єв., 122) і *садо́в* (Остр. б., 88; Кл., 188); *в ... са́дѣх* (Тр., 17) і *в са́да́х* (Кл., 156; Книж., 88); — *сади́, саді́в, сада́м, сада́ми, сада́х* (Ганкевич, 119; Гануш, 331; Грам., 223; УЛВН, 587), *са́дами* (Ващенко, 142);

солоды́ — зн. (Кл., 127); — *со́лоді́, со́лоді́в, со́лода́м, со́лода́ми, со́лода́х* (Гануш, 343);

ста́ны — наз. і зн. (Коп. Каз., 125; Рад., 690), *на ... ста́ны* (Рад., 27); *ста́нов* (Отпис, 9/4; Євх., 4/2 зв.), *з ... ста́нов* (Філ., 44/3 зв.) і *станóв* (Остр. б., 259; Філ., 8/4, 9/2 зв., 53/3 зв.); *ме́жи*

тымї двѣма стáны (Філ., 49/1 зв.); — *стáни, стáнів, стáнам, стáнами, стáнах* (Гануш, 330), *стáни, стáнів, стáнам, стáнами, стáнах* (Грама., 222; УЛВН, 625);

торгѣ — наз. і зн. (Філ., 42/4 зв., 43/1 зв.; Єв., 293², 321² — двічі); *торгов* (Єв., 320 зв.²); *торгáми* (Єв., 320 зв.² — двічі); — *торгѣ, торгів, торгáм, торгáми, торгáх* (Гануш, 331; Грама., 227; УЛВН, 653);

чїнове (Тр., 3 зв.), *чїни* — наз. і зн. (Остр, б., 60 — двічі, 225, 228, 255; Бер. В., 60; Тр., 80 зв. — двічі; Волк., 108; Рад., 352, 364, 481); *чїнов* (Тр., 4, 79; Бар., 88, 316 зв.; Рад., 87, 107, 354), *от чїнов* (Остр. б., 206 зв.) і *чинóв* (Остр. б., 125); *с ... чїны* (Тр., 79), *чїнами* (Єв., 239 зв.²; Рад., 87); *в чїнѣх* (Остр. б., 191 зв., 219, 227 зв.), *пó чинех* (Остр. б., 60 зв.), *в чїнах* (Рад., 436 — двічі); — *чинї, чинів, чинáм, чинáми, чинáх* (Гануш, 329; УЛВН, 704);

ядї, ядів, ядáм, ядáми, ядáх (Гануш, 329).

Привертає увагу, що в Острозькій біблїї відмінкові форми множини розглянутих іменників набагато частіше, ніж в інших українських пам'ятках кінця XVI ст., характеризуються флективною акцентуацією. Флективна акцентуація відмінкових форм множини іменників *й*-основ з рухомим наголосом в Острозькій біблїї, написаній церковнослов'янською мовою, на наш погляд, є церковнослов'янською рисою: в церковнослов'янській мові досліджувані іменники, що не злилися з іменниками *б*-основ чоловічого роду (зокрема зберігали в множині старі форми називного та орудного відмінків), узагальнювали в множині, очевидно, флективну акцентуацію форм родового, орудного та місцевого відмінків.

У староукраїнській мові флективна акцентуація в множині була узагальнена лише іменником *син*, який найкраще серед іменників *й*-основ з рухомим наголосом зберігав на той час старі форми називного та орудного відмінків множини. У деяких південно-західних говорах (закарпатських) флективна акцентуація відмінкових форм множини цього іменника згодом була витіснена кореневою (під впливом інших іменників *й*-основ з рухомим наголосом та іменників *б*-основ чоловічого роду з рухомим наголосом і баритонованих), за винятком форми родового множини і близької їй форми називного на *-ове*. У переважній більшості українських говорів цього не сталося, тому що інші іменники *й*-основ з рухомим наголосом та іменники *б*-основ —

баритоновані і з рухомим наголосом самі отримували флективну акцентуацію в множині внаслідок дії на ґрунті української мови тенденції до акцентного протиставлення форм однини і множини в іменниках *й-й/ю-основ* з кореневим наголосом. Пор.: *сынóве* (Остр. зб., 178; Філ., 3/2, 9/1 зв., 23/2; Отпис, 2/2 зв., 2/4 зв., 3/2 зв.; Кл. Остр., 208; Єв., 11 зв., 80 зв., 129 зв., 131 зв., 134 зв., 153 та ін.; Коп. Каз., 114, 121; Бер., 362, 371, 377, 381; Гал., 18, 36 зв.; Бар., 35, 56 зв., 85, 88 зв., 113, 149 зв., 155 зв. та ін.; Рад., 78, 127, 155, 204 — двічі, 209, 222, 239 — двічі та ін.; Синопс., 39 зв., 45 зв., 85 зв., 94, 95; Тупт., 81), *сынóве* — кл. ф. (С. Зиз., 178; Філ., 48/2 зв.; Кл. Остр., 228; Єв., 47, 50, 59, 81 зв., 37 зв.²; Рад., 910, 1025; Синопс., 87 зв., 98 зв., 99, 100), *сынѝ* — наз. і зн. (Остр. зб., 8 зв.³; Єв., 26, 47 зв., 78, 80 зв., 104², 288², 345²; Волк., 98; Гал., 19, 118 зв., 148; Бар., 152; Рад., 82, 825; Синопс., 83 зв.), *сынѝ* — кл. ф. (Кл. Остр., 228); *сынóв* (Остр. б., 95 зв.; Остр. зб., 197 зв., 31², 8 зв.³ — двічі; Отпис, 2/4, 8/2 зв.; Кл. Остр., 208; Єв., 10 зв., 47 зв., 117 зв., 254², 288 зв.², 328²; Тр., 4/3 зв., 77; Коп. Каз., 113 — двічі, 120, 121; Коп. Ом., 152; Т. З., 105; Євх., 1/2; Мог., 271, 275, 279, 280; Гал., 15, 19, 63 зв. — тричі, 117 зв. — двічі, 240 зв.; Бар., 18 зв., 45 зв., 78 зв., 155 зв., 156, 193 та ін.; Рад., 155, 170, 214, 239, 274, 319, 351 та ін.; Рад. Н., 36, 37; Синопс., 24 зв., 39; Тупт., 70 зв.; Кл., 90); *сынóм* (Остр. зб., 56 зв.²; Філ., 5/1 зв., 47/1; Кл. Остр., 208; Єв., 341 зв.²; Коп. Каз., 122; Коп. Ом., 147; Бар., 113, 399 зв.; Синопс., 2 зв., 22 зв., 36 зв., 44 зв.; Кл., 95); *сынѝмѝ* (Філ., 48/4 зв.), з *сынѝмѝ* (С. Зиз., 69), *сынáми* (Кл. Остр., 210; Єв., 48, 100 зв., 103, 153 та ін.; Коп. Каз., 118; Мог., 272; Гал., 14, 195 зв.; Рад., 189, 193, 204, 237, 826 — двічі; Рад. Н., 33; Синопс., 22; Кл., 92) і *сын'ми* (Кл. Остр., 217); *в сынóх* (Остр. зб., 9³), *о сынáх* (Рад., 190), *по сынáх* (Рад., 1041а) і *в сынéх* (Остр. зб., 181); — *синѝ* і *сынóве*, род. *синѝв*, дав. *синáм* (Огоновський, 121, 126), *синѝ*, *синѝв*, *синáм*, *синáми*, *синáх* (Ганкевич, 120; Гануш, 329; Грам., 220; УЛВН, 599), *синѝ* (Верхратський, 1879, 402; Франко, Х, 179), *синѝ* і *сынóве* (Верхратський, 1912, 45; Грінч., IV, 120), *синѝ*, *синáм*, *синáми* (Янув, 65), *сынѝ*, род. *сынѝв* (Верхратський, 1900, 67), *сынóве*, род. *сынóв*, дав. *сынóм*, місц. *сынóх* (Верхратський, 1899, 66), *сынóве*, род. *синóв*, дав. *синáм*, *синóм*, ор. *синáми*, місц. *синáх* (Брох, 84), *сынѝ*, род. *сын'їу*, дав. *сынáм*, ор. *сынáми* (Панькевич, 189, 190, 192, 193), *сэнé*, *сэнѝ*, *сэнáм*, *сэнáмэ*, *сэнáх* (Клепикова, 43), *синѝ*, род.

синіу (Гладкий, 1929, 139), *синóве* (Л. Укр., II, 254, 255), род. *синіу* (Гладкий, 1928, 126), *сині* і *синóве*, ор. *синáми*, *синáми*^е (Вашенко, 132, 133, 142).

Двоїна

Старі форми родового — місцевого та давального — орудного відмінків двоїни іменників *й*-основ з рухомим наголосом у давніх українських пам'ятках (акцентованих) і в сучасних українських говорах не засвідчені. Форма називного — знахідного відмінків двоїни згаданих іменників первісно нічим не відрізнялася (ні флексією, ні наголосом) від форми знахідного (пізніше — називного — знахідного) відмінків множини. Оскільки на ґрунті староукраїнської мови більшість іменників *й*-основ з рухомим наголосом (крім *син*) узагальнила в множині початкову акцентуацію форм називного і знахідного відмінків множини (а також давального), то витіснення форми знахідного (називного — знахідного) відмінків двоїни досліджуваних іменників (як правило, у сполученні з числівниками *два*, *обидва*) формою знахідного (називного — знахідного) відмінків множини в сполученні з числівниками *два*, *обидва* відбувалося в староукраїнській мові без будь-яких змін (у тому числі й акцентних).

Згодом частина іменників *й*-основ з рухомим наголосом отримала в множині флексивну акцентуацію (внаслідок дії на ґрунті української мови тенденції до акцентного протиставлення форм однини і множини в іменниках з кореневим наголосом), а частина продовжувала зберігати початковий наголос. У цілому ряді говорів (переважно південно-західних) флексивна акцентуація автоматично поширилася і на форму називного — знахідного відмінків множини відповідних іменників у сполученні з числівниками *два*, *три*, *чотири*, що знайшло відбиття в староукраїнській літературній мові, пор.: *три ряды* (Гал., 112 зв.), *в четьри ряды* (Рад., 639, 640, 876) — мн. *четьрмі ряды* — ор. (Рад., 875), але *два ... дáры* (Рад., 268—269), *обáдва ... дáры* (Рад., 160), *три ... дáры* (Рад., 145 — двічі) — мн. *дáры* (Рад., 261, 366 — 4 рази, 384, 414, 435, 470, 620, 721, 989); *два стáны* (Єв., 10 зв.), *трí стáны* (Рад., 360) — мн. *стáны* (Рад., 690), *на ... стáны* (Рад., 27); *три чíны* (Рад., 145), *по три чíны* (Бар., 74), *чотыри чíны* (Рад., 87) — мн. *чíны* (Рад., 352, 364, 481), *чíнов* (Бар., 88, 316 зв.; Рад., 87, 107, 354). У більшості говорів (переважно в пів-

денно-східних) цього не сталося: колишня форма називного — знахідного відмінків множини іменників у сполученні з числівниками *два, три, чотири* продовжувала зберігати початкову акцентуацію, оскільки згадані сполучення сприймалися тут як своєрідні конструкції, пов'язані з відмінковими формами однини, а не множини, пор.: *два б́ори* — мн. *борі́у* (УЛВН, 47); *в три ря́ди* (Котл., 80, 115) — мн. *рядáми* (Котл., 125, 282), *два ря́ди* — мн. *ряді́у* (УЛВН, 587); *два са́ди* — мн. *сади́у* (УЛВН, 587); *два чі́ни* — мн. *чині́у* (УЛВН, 704).

У відмінкових формах множини іменника *син*, на відміну від інших іменників й-основ з рухомим наголосом, в староукраїнській мові була узагальнена флективна акцентуація (див. с. 220—222), а тому при витісненні форми називного — знахідного відмінків двоїни формами називного і знахідного відмінків множини в сполученні з числівниками *два, обидва (три, чотири)* іменник отримував флективну акцентуацію, яка зберігалася в тих говорах (переважно південно-західних), де зв'язок іменника в згаданому сполученні з формами називного і знахідного (називного — знахідного) відмінків множини продовжував існувати, але була витіснена початковою акцентуацією в говорах (переважно південно-східних), де іменник у згаданому сполученні почав пов'язуватися з відмінковими формами однини, пор. (акцентуацію форм називного і знахідного відмінків множини цього іменника в давніх пам'ятках див. на с. 221): *два сынóвє* (Рад., 260), *два сын́и* (Єв., 9, 10 — двічі; Синопс., 81 зв.), *сын́и обáдва* (Єв., 255 зв.²), *три сын́и* (Єв., 268 зв.²; Гал., 117 зв., 213), *чєтýри сын́и* (Синопс., 29), — *два сині́* (Франко, X, 258), *два сині́у* (Франко, X, 179, 247, XIII, 332, 354), *три сині́у* (Франко, X, 299, XIII, 335) — мн. *сині́у* (Франко, X, 179), *три сын́и* (Панькевич, 189), *два сенá* (Кобилянський, 52), але *два с́ини*, *три с́ини* — мн. *сині́у* (Гладкий, 1929, 139, 148), *два с́ини* — мн. *сині́у* (УЛВН, 599).

У тих українських говорах, у яких іменники *б-основ* чоловічого роду ще й досі зберігають стару форму називного — знахідного відмінків двоїни (з флексією *-а*), іменники *й-основ* з рухомим наголосом, злившись з іменниками *б-основ*, також отримали форму називного — знахідного відмінків двоїни з флексією *-а*, що характеризується кореневим наголосом (як і у відповідних іменниках *б-основ*), пор.: *два с́ина* (Бар., 360; Рад., 506); *два с́ина* (Грама., 204, 210), *два с́ена* (Кобилянський, 52).

ІМЕННИКИ Ї-ОСНОВ

А. ІМЕННИКИ Ї-ОСНОВ ЖІНОЧОГО РОДУ

ПІЗНЬОПРАСЛОВ'ЯНСЬКІ АКЦЕНТНІ ПАРАДИГМИ

У пізньопраслов'янській мові іменники ї-основ жіночого роду мали всі три акцентні парадигми (баритоновану, окситоновану і рухома).

Баритонована а. п. Окситонована а. п. Рухома а. п.

О д н и н а

Наз. — Зн.	*m'yš̄	*dvьgь	*kòstь
Род.	*m'yši	*dvьgi	*kòsti
Дав.	*m'yši	*dvьgi	*kòsti
Ор.	*m'yš̄jǫ	*dvьgьjǫ	*kostьjǫ
Місц.	*m'yši	*dv'ьgī	*kostī
Кл.	*m'yši		*kòsti

М н о ж и н а

Наз. — Зн.	*m'yši	*dvьgi	*kòsti
Род.	*m'yš̄jь	*dvьgьjь	*kòstьjь
Дав.	*m'yš̄mь	*dvьgьmь	*kòstьmь
Ор.	*m'yš̄mi	*dvьgьmi	*kostьmi
Місц.	*m'yš̄xь	*dvьgьxь	*kostьxь

Д в о ї н а

Наз. — Зн.	*m'yši	*dvьgi	*kòsti
Род. — Місц.	*m'yš̄jū	*dvьgьjū	*kostьjū
Дав.—Ор.	*m'yš̄ma	*dvьgьma	*kostьma

У пізньопраслов'янській мові баритоновану а. п. мали такі іменники ї-основ жіночого роду: *doj̄nь, *g'ǫslь (*g'ǫsli), *(j)'ablɔnь, *j'asli, *koristь, *m'ědь, *m'yslь, *m'yšь, *n'itь, *oŕtь, *pečalь, *p'ěsnь, *rьsь (*rьsi), *r'ysь, *s'anь (*s'ani), *s'ěnь (*s'ěni), *s'ětь, *t'ěnь, *v'ětь, *ž'alь та ін. [Скляренко, 1998, 123; Скляренко, 1983, 123].

3 окситонованою а. п. вживався іменник *dvьgь (*dvьgi) та деякі ін. [Скляренко, 1998, 123; Скляренко, 1983, 123].

Рухомою а. п. характеризувалися іменники *čěl'ustь “щелепа”, *čěstь, *čьstь, *dětь (*děti), *gâtь, *grĕzь, *grôdь, *gьr̄stь, *(j)ěsenь, *klětь, *kòstь, *lĕnь, *lьstь, *mâstь, *mâzь, *mòj̄dь, *nòt'ь, *òsь, *pĕt'ь,

*rĕďь, *rĕcъ “мова, слово”, *sòľь, *strāstь, *sĕřstь, *vĕstь, *vòľstь, *vòltь, *vŕšь, *zĕľčь та ін. [Скляренко, 1998, 124—125; Скляренко, 1983, 123—124].

БАРИТОНОВАНІ ІМЕННИКИ

О д н и н а

У формах однини переважна більшість баритонованих іменників і-основ жіночого роду зберігає в українській мові первісний кореневий наголос:

вѣтва (Бар., 438 зв.); *с вѣтвою* (Бар., 81 зв.); — *віть*, *віта*, *вітьва* “гілка” (Желех., 108);

гусьль, род. *гусьли* (Гануш, 368);

на долонь (Книж., 12), *на долоню* (Книж., 19); — *долоня* (Желех., 195; Аф.-Чужб., 95), *долонь*, род. *долоні*, місц. *в долоні* (Гануш, 366, 371), *долоня*, род. *долоні* (Граам., 255; Грінч., I, 417; УЛВН, 171), *долонь* (Біл.-Нос, 121);

мѣсль (Рад., 47); *мѣсли* — род. (Єв., 29 зв.; Рад., 143, 241); *мѣслию* (Бар., 392 — двічі; Рад., 166; Тупт., 47 зв.); *в мѣсли* (Рад., 431, 722), *в мѣслѣ* (Бар., 392 — двічі), *на мѣсли* (Рад., 46, 47), *пó мѣсли* (Кл. Остр., 210); — *мисьль*, род. *місьли* (Гануш, 368), *мисьль*, род. *місли* (Граам., 259), *мисьль*, *місля*, род. *міслі* (Грінч., II, 428), *мисьль*, род. *міслі* (УЛВН, 330);

миш, *міша* (Желех., 441), *миш*, род. *міши* (Граам., 260; Верхратський, 1912, 46), *мѣш’*, род. *мѣш’а* і *мѣш’і* (Кобилянський, 48), род. *міші* (Мельничук, 65), *міша*, род. *міши* (Гладкий, 1928, 126), *миш*, *міша*, род. *міші* (Грінч., II, 429), *міша*, род. *міші* (УЛВН, 330), але *мишá*, род. *миші* (Граам., 256);

мѣди — род. (Остр. б., 99 зв.; Єв., 231 зв.²; Слав., 458; Бар., 386; Рад., 612), *от мѣди* (Синопс., 105 зв.); *на мѣди* (Бер., 19); — *мідь*, род. *міди* (Гануш, 368; Граам., 259), род. *мід’і* (Мельничук, 65), *мідь*, род. *мѣді* і *міді* (Грінч., II, 430), *мідь*, род. *міді* (УЛВН, 331);

нить, род. *ніті* (Грінч., II, 564);

печáль (Слав., 480; Бар., 103, 288 зв.; Тупт., 65); *печáли* — род. (Кл., 45); *о печáли* (Кл., 46); — *печáль* (Желех., 630; Граам., 68, 118), *печáль*, род. *печáлі* (Гануш, 371; Грінч., III, 149; Голоск., 284);

пѣснь (Остр. зб., 32²); — *піснь*, *пісня* (Желех., 654), *пісьнь*, род. *пісьни* (Гануш, 368), *піснь*, род. *пісни* (Граам., 259), *пісня*, род. *пісні* (Граам., 256; Грінч., III, 188; УЛВН, 456);

к рати (Остр. б., 89 зв.); *на рати* (Остр. б., 89 зв. — тричі); — *рать*, род. *рати* (УЛВН, 544);

рись, род. *рися* (Гануш, 328), *рысь*, род. *рыси* (Верхратський, 1899, 67), *рись*, род. *риси* (Грінч., IV, 18; УЛВН, 554);

под сѣнію (Бар., 381—двічі); *в ... сѣни* (Бар., 334 зв., 336 зв.), *в ... сѣнѣ* (Бар., 332); — *сінь*, род. *сіни* (Гануш, 368), *сѣнь*, род. *сѣни* (Верхратський, 1912, 46);

сѣти — род. (Рад., 664), *от сѣти* (Бар., 261 зв., 337 — двічі); *при ... сѣти* (Бар., 118 зв.); — *сїть*, род. *сїти* (Гануш, 368), *сїть*, род. *сїти* (Грінч., IV, 129; УЛВН, 602);

тѣню (Кл. Остр., 219), *под тѣнію* (Рад., 21); *в тѣни* (Бер., 253; Рад., 555); — *тінь*, род. *тіни* (Желех., 967; Гануш, 368; Грам., 259), *тѣнь*, род. *тѣни* (Верхратський, 1912, 46), род. *т'і-н'і*, *т'іни*, *к'іни* (Шило, 82, 87), *к'ін'*, род. *к'інѣ* (Клепикова, 41), род. *т'іни* (Мельничук, 65; Гладкий, 1929, 140; Гладкий, 1928, 126), род. *т'ін'і*, *т'іни* (Вашенко, 107), *тінь*, род. *тіни* (Грінч., IV, 266; УЛВН, 650), але *тѣнѣя*, род. *тѣнѣи* (Верхратський, 1899, 68);

яблонь (Слав., 539); — *яблунь* (Желех., 1110), *яблоня*, род. *яблоні* (Грам., 256), *яблїнь*, род. *яблоні*; *яблунь*, род. *яблуні*; *яблуня*, род. *яблуні* (Грінч., IV, 534), *яблуня*, род. *яблуні* (УЛВН, 721).

Іменник *користь* вживається в українській мові з подвійним наголосом (на першому або на другому голосному кореня), пор.: *корїсть* (Бар., 271), *корысть* (Слав., 460); — *кóристь* (Желех., 366), *кóристь*, род. *кóристи* (гал.) і *корысть*, род. *корысти* (півд.-сх.) (Гануш, 376), *кóристь*, род. *кóристи* (Грам., 259), *на корысть* (Л. Укр., III, 44), *корысть* (Глібов, 126), *корысть*, род. *корысти* (Грінч., II, 283), *кóрис'т'* (Вашенко, 73), *кóристь*, род. *кóристі* і *корысть*, род. *корысті* (УЛВН, 291). Характерно, що початкова або подвійна акцентуація згаданого іменника властива й південнослов'янським мовам, пор. болг. *кóрист* (ПРБЕ, 353), схв. *кò-рїст* (Даничиї, 80) і *korıst* (Белич, 230; Nemanić, 571), слн. *korıst* (Plet., I, 439). Це дозволяє віднести виникнення подвійної акцентуації в іменнику *користь* до праслов'янської епохи.

Іменник *жаль* отримав на ґрунті української мови (у цілому ряді говорів) флективну акцентуацію відмінкових форм однини, що пов'язано з переходом його до іменників жіночого роду, пор.: *жáлю* — род. (Кл. Остр., 228; Єв., 318²; Коп. Каз., 116; Коп. Ом., 148; Рад., 9, 1051; Рад. Н., 28; Кл., 74), *для жáлю* (Рад. Н., 28), *до жáлю* (Коп. Каз., 113), *з жáлю* (Мог., 287), *от жáлю*

(Тр., 57; Гал., 247 зв.); з *жа́лем* (Гал., 97; Рад., 982 — двічі, 983 — 5 разів); в *жа́лю* (Кл. Остр., 210; Єв., 321 зв.²; Тр., 53), в ... *жа́лю* (Коп. Каз., 117; Рад. Н., 36); — *жаль*, род. *жа́лю* (Головацький, 62), *жаль*, род. *жа́лю* (Ганкевич, 121; Гануш, 332; Грам., 236), *жель*, род. *же́лю* (Верхратський, 1912, 42), род. *жа́л'у* і *жил'у́* (Шило, 86), род. *жа́л'у* (Гладкий, 1929, 138), *жа́лю* — род. (Л. Укр., II, 138) і *жа́лю* (Л. Укр., I, 91), до *жа́лю* (Котл., 272), од *жа́лю* (Котл., 217, 231, 285), в *жа́лю* (Котл., 217), *жаль*, род. *жа́лю*; *жа́лю завдавати* (Грінч., I, 474), *жаль*, род. *жа́лю* (УЛВН, 195).

В іменнику *жаль*, як і в баритонованих іменниках *ж-/-ж*-основ чоловічого роду *край*, *плач*, *час* та деяких інших (див. с. 82—84), флективна акцентуація відмінкових форм однини виникла під впливом форми місцевого однини (в *жа́лю*), яка отримала флективну акцентуацію за аналогією до іменників *й-основ* з рухомим наголосом.

Множина

Більшість досліджуваних іменників послідовно зберігає в українській мові давній кореневий наголос і у формах множини:

вѣтви (Кл. Остр., 223), *вѣтвы* (Бар., 76 — тричі, 438 — двічі, 440 зв. — двічі, 441 зв. — двічі); *вѣтвій* (Остр. б., 37), *от вѣтвѣй* (Бар., 76); в *вѣтвах* (Бар., 76), *по сіх вѣтвѣях* (Бар., 439); — *віти*, *віт*, *вітам*, *вітами*, *вітах* (УЛВН, 114);

гўсли (Остр. б., 127 зв.; Кл. Остр., 219; Гал., 91 зв., 240; Рад., 91; Тупт., 50 зв., 51), *гўсли* — кл. ф. (Бар., 81 — двічі; Рад., 1), в *гўсли* (Остр. б., 131 зв., 133, 133 зв.; Рад., 291; Тупт., 51 — двічі), *гўслми* (Тупт., 51), с *гўсл'ми* (Кл. Остр., 219; Бар., 81), со *гўслми* (Тупт., 50 зв.), *гўслями* (Гал., 198 зв., 240), з *гўслями* (Гал., 113 зв.); в *гўслех* (Тупт., 51 — двічі, 51 зв.), на *гўслех* (Гал., 91 зв., 198 зв.); — *гўсли*, *гўслі* (Желех., 165), *гўсьли* (Гануш, 368), *гўс^(л)л'і* (Дзендзелівський, карта № 98), *гўслі* (Аф.-Чужб., 84), *гўслі*, род. *гўсел* (Грінч., I, 342), *гўслі*, *гўсел*, *гўслям*, *гўслями*, *гўслях* (УЛВН, 148);

на *долонях* (Євх., 5/1 зв.); — *долоні*, *долонів*, *долоням*, *долонями*, *долонях* (Гануш, 366, 371), *долоні*, *долонь*, *долоням*, *долонями*, *долонях* (Грам., 255; УЛВН, 171);

мысли (Єв., 25, 67 зв., 9 зв.², 30 зв.², 36² — двічі, 59 зв.² та ін.; Тр., 27 зв.; Рад., 208, 831, 863); *мыслий* (Єв., 67 зв.², 108², 157², 163 зв.², 237², 274², 295 зв.² та ін.; Тупт., 43), *мыслей* (Коп. Ом., 227

168; Тр., 1/2 зв.; Гал., 201; Рад., 339; Кл., 67); *мысльми* (Єв., 202 зв.²), *мыслями* (Єв., 237² — двічі, 291²); — *мысли* (Гануш, 368), *мысли, мыслий, мыслям, мыслями, мыслях* (Грамм., 259), *мысли, мыслей, мыслям, мыслями, мыслях* (УЛВН, 330);

перси (Єв., 1,6 — двічі, 285 зв.², 347 зв.²; Бер., 149; Слав., 480 — двічі; Гал., 92 — двічі, 136 зв. — двічі, 147, 161 зв.; Бар., 50, 353 — двічі, 353 зв. — тричі; Рад., 98, 453, 640 — двічі, 697 та ін.), *в перси* (Коп. Каз., 115; Бар., 353, 427 зв.; Рад., 212), *за ... перси* (Книж., 46), *на перси* (Остр. б., 38; Рад., 55, 370, 513); *персій* (Бар., 111, 353 зв. — двічі), *до персій* (Єв., 99; Рад., 518), *персей* (Бер., 149), *до персей* (Рад., 518, 937); *персями* (Рад., 960); *в персѣх* (Слав., 447), *в персех* (Єв., 267 зв.²), *на персех* (Остр. б., 2, 38, 38 зв.; Мог., 276; Рад., 510, 513 — двічі, 523, 902), *на персях* (Рад., 364 — двічі, 365), *на персах* (Книж., 40), *при персях* (Бер. В., 69; Рад., 902); — *перси* (Желех., 628; Гануш, 368), *перси*, род. *перс* (Грінч., III, 146), *перса і перси, перс, персам, персами, персах* (Голоск., 283), *перса, персів, персам, персами, персах* (УЛВН, 438);

печали (Рад., 90 — двічі, 984); *печалей* (Кл., 48); *печалем* (Бар., 298 зв.); *печалми* (Гал., 202 зв.; Бар., 253), *з печалми* (Рад., 1028); *в печалех* (Бар., 292; Синопс., 80), *в своїх печалех* (Рад., 232); — *печали, печалей, печалям, печалями, печалях* (Гануш, 367, 371; Голоск., 284);

ратми (Синопс, 92 зв., 124 зв. — двічі, 126); — *раті, ратей, ратям, ратями, ратях* (УЛВН, 544);

ріси (Тупт., 46 зв.), *рісѣ* (Тр., 14 зв.); — *рісі, рісів, рісям, рісями, рісях* (Гануш, 328), *рісі* “будь-які дорогі хутра” (Біл.-Нос, 319), *рісі, рісей, рісям, рісями, рісях* (УЛВН, 554);

в яблонях (Остр. зб., 16 зв.³); — *яблоні, яблінь, яблоням, яблонями, яблонях* (Грамм., 256), *яблуні, яблунь, яблуням, яблунями, яблунях* (УЛВН, 721).

Частина баритонованих іменників і-основ жіночого роду отримала на ґрунті української мови (у ряді говорів) флективну акцентуацію деяких або навіть усіх відмінкових форм множини (останнє стосується лише іменників, що повністю перейшли до класу *ā-/jā*-основ або *ǫ-/jǫ*-основ чоловічого роду), пор.:

жалѣ (Єв., 299²; Бер. В., 70; Волк., 97); — *жалі, жалів, жаллям, жалями, жалях* (Ганкевич, 121; Гануш, 332), *жалі, жалів, жаллям, жалями, жалях* (Грамм., 236; УЛВН, 195), *з великими же-*

лѣма (Верхратський, 1912, 42), *жѣлі* (Л. Укр., I, 75, 344, 346), *жѣлів* (Л. Укр., I, 137);

мѣши (Книж., 9), *міши* (Книж., 75), *мішы* (Кл., 135); — *мышѣм*, *мышѣми*, *мышѣх* (Головацький, 81, 82), *міши*, *миший*, *мішам*, *мішами* і *мишийма*, *мішах* і *мише́х* (Грама., 260), *міші*, *мішей*, *мішах* (Верхратський, 1912, 46), *міши*, *миший* (Януб, 71), ор. *мышмі*, *мышмі*, місц. *мышѣх* (Верхратський, 1900, 68), род. *мышій*, ор. *мышми* (Панькевич, 228, 229), *мѣш'і*, *мѣш'ѣј* і *мѣш'іу*, *мѣш'ем*, *мѣш'емѣ* і *мѣш'ема*, *мѣш'ех* (Кобилянський, 48), *мѣші* (Отроковський, 72), *мишийма* (Мельничук, 65), *міши*, *мішами*, *на мішах* (Гладкий, 1929, 140, 141), *мише́ј*, *миша́ми*, *на мішах* (Гладкий, 1928, 127), *міші*, *мише́й*, *миша́м*, *миша́ми*, *миша́х* (УЛВН, 330);

пѣсни (Остр. зб., 29 зв.²; Єв., 106; Синопс., 27, 28, 99; Тупт., 69 зв.); *пѣсней* (Остр. зб., 29 зв.², 30 зв.²; Гал., 27 зв., 55, 87, 115 зв., 151 зв., 153, 157 та ін.; Бар., 99, 176, 176 зв., 242, 440; Рад., 4; Тупт., 23 зв.); *пѣсньми* (Т. З., 107, 114; Рад., 353), *пѣснями* (Єв., 291²), *с ... пѣснями* (Рад., 931); *в пѣснях* (Єв., 99 зв.; Бар., 99, 176, 177 зв., 242, 440; Рад., 4; Тупт., 23 зв., 61, 100), *о пѣснях* (Т. З., 107), *в пѣснях* (Єв., 268 зв.²; Гал., 27 зв., 55, 87, 115 зв., 153, 157 та ін.) і *в пѣснях* (Гал., 1); — *пісьни* (Гануш, 368), *пісни*, *пісний*, *пісням*, *піснями*, *піснях* (Грама., 259), *пісні*, *пісень* і *піснів*, *пісням*, *піснями*, *піснях* (Грама., 256), *пісні*, *пісень*, *пісням*, *піснями*, *піснях* (УЛВН, 456);

сѣни (Слав., 503); *санмі* (Кл., 144); — *сѣни* (Желех., 852), *сѣни*, *саней*, *сѣням*, *саньмі*, *сѣнях* (Ганкевич, 121), *сѣни*, *сѣній* (Верхратський, 1879, 402), *сѣни*, *саней* і *сѣний* (Гануш, 336, 368), *сѣни*, *саній*, *сѣням*, *саньмі*, *сѣнях* і *сѣнех* (Грама., 277), *сѣни*, *саній*, *сѣн'ом*, *сан'мі* і *сан'іма*, *сѣн'ох* (Януб, 77), *в сѣн'ух* (Шило, 126), *сѣн'ом*, *на сѣн'ох* (Мельничук, 65), *сѣни*, *саней* (Грінч., IV, 102), *сѣни*, *саней*, *сѣням*, *саньмі* і *саня́ми*, *на сѣнях* (УЛВН, 591);

сѣни (Єв., 345²; Бер., 103, 176, 317, 441 — двічі; Рад. Н., 49); *в набере́жніи сѣни* (Синопс., 102); *в сѣнех* (Рад., 319, 656); — *сіни*, *сіній* і *сіней* (Желех., 868), *сіни*, *сіній*, *сіням*, *сіньмі*, *сінях* і *сінєх* (Грама., 277), *сѣни*, *сѣней*, *сѣнем*, *сѣне́х* (Верхратський, 1912, 46), *с'іни*, *с'іній*, *с'ін'ом*, *с'ін'мі*, *у с'ін'ох* (Януб, 77), *в с'іно́х*, *в с'ін'ух*, *в с'ін'ах*, *в с'іних* (Шило, 125, 126), *с'ін'ом* (Бандрівський, 58), *у с'ін'ох* (Панькевич, 229), *с'ін'ом*, *у с'ін'ох* і *у с'інє́х* (Мельничук, 65), *с'іни*, *с'іне́ј* (Гладкий, 1929, 140, 141), *с'ін'мі* (Гладкий, 1928,

127), *сіни* (Біл.-Нос, 326), *сіни*, *сіней* (Грінч., IV, 127), *сіни*, *сіней*, *сіням*, *сіньми*, *сінях* (УЛВН, 602);

сѣти (Єв., 6 зв.², 9 зв.², 104², 108 зв.²; Бар., 261; Рад., 608, 954; Тупт., 41, 59 зв.; Книж., 81), *в ... сѣти* (Мог., 287; Бар., 261, 343; Рад., 584); *сѣтій* (Єв., 120 зв.), *сѣтей* (Рад., 224), *от сѣтей* (Рад., 198) і *сѣтѣй* (Рад., 224 — двічі); — *сіти* (Гануш, 368), *с'і-т'мі* (Панькевич, 229), *сіті*, *сітѣй* (Голоск., 367), *сіті*, *сітей*, *сі-тям*, *сітями*, *сітях* (УЛВН, 602);

тѣни (Коп. Ом., 149, 150); *в тѣнях* (Єв., 137), *в тѣнях* (Бер., 373); — *тіни* (Гануш, 368), *тіни*, *тіний*, *тіням*, *тінями*, *тінях* (Грам., 259), *т'ін'іу* (Шило, 120; Мельничук, 64), *к'інэ*, *к'ін'іу*, *к'ін'ім*, *к'ін'імэ*, *к'ін'іх* (Клепикова, 41), *тіні*, *тіней*, *тіням*, *тіня-ми*, *тінях* (Павловский, 8—9), *тіні*, *тіней*, *тіням*, *тінями*, *тінях* (УЛВН, 650);

ясли (Остр. зб., 31 зв.²; Єв., 152 — двічі; Бар., 297 зв.); *от яслий* (Єв., 161², 165 зв.²), *яслей* (Бар., 269), *от яслей* (Бар., 296 зв., 299); *к яслем* (Бар., 299); *в яслех* (Тр., 4/3 зв.; Гал., 3; Бар., 51 зв., 52, 299); — *ясли* (Гануш, 368; Біл.-Нос, 414), *йас'л'і*, *йас'л'іу*, *йас'л'ом*, *йас'л'іма*, *йас'л'ох* (Янув, 76).

Виникнення в ряді українських говорів флективної акцентуації форм множини іменників *миш* (*міша*), *сіни*, *сіть*, *тінь* (у першу чергу це стосується форм родового та орудного відмінків) зумовлене впливом основ на -ї жіночого роду з рухомим наголосом, а іменників *жаль*, *пісня* — дією на ґрунті української мови тенденції до акцентного протиставлення форм однини і множини в іменниках *ā-/jā-* і *ō-/jō-* основ з кореневим наголосом.

Двоїна

У староукраїнській мові (як і в давньоруській та праслов'янській) форма називного — знахідного відмінків двоїни іменників *ї-основ* жіночого роду повністю збігалася (у тому числі й щодо акцентуації) з формою називного — знахідного відмінків множини, а тому існують певні труднощі в розрізненні згаданих форм. Форма називного — знахідного множини *пѣрси* за походженням є, очевидно, формою називного — знахідного двоїни. Інші відмінкові форми двоїни (родового — місцевого та давального — орудного) баритонованих іменників *ї-основ* жіночого роду в українській мові не збереглися.

ОКСИТОНОВАНИЙ ІМЕННИК ДВЬРЬ

У давньоруській мові внаслідок переміщення наголосу з редукованих голосних у слабкій позиції окситонована а. п. іменника *двьрь* зазнала значної видозміни: у називному — знахідному та орудному відмінках однини, в орудному множини, а також (якщо форми двоїни цього іменника на той час ще вживалися) у родовому — місцевому та давальному — орудному відмінках двоїни наголос перемістився на кореневий голосний (редукований у сильній позиції), а в місцевому однини — на флективний голосний. Чудівський Новий Завіт досить добре засвідчує давньоруську а. п. іменника *двьрь*: *двѣр* (167 зв.), *у двѣри* (72 зв.), *ко двѣри* (160), мн. *двѣри* (61 зв., 66 зв., 68 зв., 70 — двічі, 74 зв., 160), *двѣрем* (117), *двѣрми* (46 зв.), *пред двѣрми* (66 зв.), але *при двѣрех* (22, 23 зв.). Проте в протоукраїнських говорах при вирівнянні відмінкових форм цього іменника за формами з редукованим кореневим голосним у сильній позиції (називного — знахідного відмінків однини, орудного однини і множини) відбулося вирівняння за згаданими формами і щодо наголосу (всі відмінкові форми узагальнили кореневу акцентуацію), у зв'язку з чим іменник *двьрь* злився з баритонованими іменниками і-основ жіночого роду. Згодом на ґрунті української мови він зазнав у відмінкових формах множини (як і ряд баритонованих іменників, див. с. 228—230) акцентного впливу основ на -ї жіночого роду з рухомим наголосом (форми однини цього іменника в українській мові, як правило, не збереглися), пор.:

двѣрію (Тупт., 88); мн. *двѣри* (Остр. б., 30 зв., 111 — двічі, 119 зв., 124 зв., 146 — двічі, 157 зв., 158 зв. та ін.; Філ., 52/4; Отпис, 3/2, 7/1 зв., 7/2; Єв., 233 зв.², 234²; Бер., 26; Мог., 279; Гал., 27 — двічі, 44 — двічі, 60 зв. — двічі, 95 — двічі, 142 зв.; Бар., 12 — двічі, 12 зв., 53, 119 — двічі, 443 зв. — двічі; Рад., 420 — двічі, 458, 933, 944, 954 — двічі, 1086; Кл., 54), *двѣры* (Тупт., 18), *двѣрѣ* (Кл. Остр., 228 — двічі, 229; Єв., 105 зв., 108, 109, 19 зв.², 37², 51 зв.², 115² та ін.; Бер., 49; Волк., 100; Тр., 2, 68); *двѣрий* (Тупт., 20 зв.), *двѣрій* (Остр. б., 43, 43 зв. — тричі, 44 — двічі, 60, 61 зв., 223), *из двѣрій* (Остр. б., 48, 98; Тупт., 19 зв.), *от двѣрій* (Остр. б., 7, 30 зв., 273; Бар., 3, 19 зв., 22), *двѣрей* (Остр. б., 7 зв.; Бар., 12), *до двѣрей* (Гал., 43 зв.), *з за дубових двѣрей* (Кл., 54) і *двѣрѣй* (Остр. б., 30 зв.; Гал., 120),

до *дверей* (Рад., 419), *от тых дверей* (Рад., 954); *дверем* (Остр. б., 43, 195; Бар., 12 — двічі, 12 зв. — двічі; Рад., 22), *к дверем* (Остр. б., 45, 52, 53, 69; Бар., 12, 362; Тупт., 19 зв.); *дверми* (Остр. зб., 36; Єв., 234², 234 зв.², 235²; Коп. Каз., 123; Тр., 50 зв.; Бар., 12 — двічі, 53 — двічі, 132 зв., 415 зв., 443 — тричі; Рад., 4, 5, 827; Тупт., 18, 19 — двічі, 20 зв. — двічі) і *двермі* (Рад., 151, 705 — тричі, 706 — тричі, 954); *в дверех* (Остр. б., 37 зв.), *на дверех* (Мог., 276), *при дверех* (Остр. б., 88, 125, 172, 172 зв., 183; Єв., 164², 291 зв.² — двічі, 306 зв.²; Гал., 60 зв.; Бар., 371 зв., 388 зв. — двічі; Рад., 5, 97, 123, 668; Тупт., 28 зв., 96), *на дверях* (Остр. зб., 4³); — *двермі* (Головацький, 81), *двері*, *дверій* (Желех., 173), *двері* (Гануш, 368), *двері* і *двері*, *дверій*, *дверьям*, *двермі* і *дверіма*, *дверях* і *дверех* (Грама., 277), *двері*, *дверей*, *дверем*, *двермі*, *дверех* (Верхратський, 1912, 46), *двері*, *дверій*, *двермі*, *дверох* (Янув, 77), *дверіма* і *двермі* (Пристапа, 45), *в дверох*, *в дверйух*, *в дверйох*, *в дверух*, *на дверих*, *в двєрах* (Шило, 125, 126, 127), *двермі*, *дв'єрех* (Верхратський, 1900, 68), *двері*, *дверій*, *дверьом*, *дверьмі* і *дверьями*, *дверьох* (Верхратський, 1899, 68), *під двєр'мі* (Панькевич, 229), *двар'єма*, *двар'ма*, *двер'ма* (Кобилянський, 52), *двер'і*, *дверам*, *двермі* і *дверіма*, *в двєрах* (Гладкий, 1929, 140, 141), *двері*, *дверей*, *дверам*, *дверями*, *двермі* і *дверіма*, *на двєрах* (Гладкий, 1928, 127), *двері* (Аф.-Чужб., 85), *двері*, *дверей* (Грінч., I, 361), *в двєр'і* (Вашенко, 63), *двері*, *дверей*, *дверьям*, *двермі* і *дверіма*, *на двєрах* (УЛВН, 150).

Форму орудного відмінка множини на **-има** (як правило, з наголосом на першому голосному флексії) іменник *двері* отримав під впливом *очіма*, *ушіма*, *плечіма*, які за походженням є формами орудного двоїни. У гуцульському говорі зустрічається форма орудного множини *двар'ма* (див. вище), яка, можливо, є старою формою орудного двоїни (але з новим флективним наголосом, перейнятим від іменників *ї*-основ з рухомою а. п.).

ІМЕННИКИ З РУХОМИМ НАГОЛОСОМ

На ґрунті давньоруської мови форма орудного відмінка однини іменників *ї*-основ жіночого роду з рухомим наголосом вирівняла свою акцентуацію за називним — знахідним, родовим та давальним відмінками однини (з початковим наголосом).

Значних акцентних змін у давньоруській мові зазнали ті з досліджуваних іменників, які мали в початковому складі редукований голосний (іменники типу *честь*): унаслідок переміщення наголосу з редукованих голосних у слабкій позиції вони отримали флективну акцентуацію в родовому та давальному відмінках однини і в називному — знахідному та давальному множини (у місцевому однини і в родовому, орудному та місцевому відмінках множини ці іменники, як і всі інші іменники ї-основ жіночого роду з рухотим наголосом, зберігали флективну акцентуацію), пор. свідчення Чудівського Нового Завіту: *лєсть* (84 зв.), *на лєсть* (92), *лстї* — род. (41 зв.), *лєстью* (87 зв.), *во лстї* (87), *о лстї* (92); *чтї* “честї” — род. (43), *ни во чтї* (131). Флективна акцентуація форми родового відмінка однини згаданих іменників ще зустрічається в староукраїнських пам’ятках, пор.: *лстї* (Бар., 381, 381 зв.). Проте в більшості протоукраїнських говорів давньоруської мови форми родового, давального та місцевого відмінків однини і називного — знахідного, родового, давального та місцевого множини іменників типу *честь* отримали кореневий наголос під впливом називного — знахідного та орудного відмінків однини і орудного множини (де редукований голосний початкового складу перебував у сильній позиції) і з часом вирівнялися акцентуаційно за тими іменниками ї-основ жіночого роду з рухотим наголосом, які не мали редукованого голосного в початковому складі (відповідний український матеріал див. нижче).

О д н и н а

Іменники ї-основ жіночого роду з рухотим наголосом, як правило, зберігають в українській мові початкову акцентуацію (пізньопраслов’янську або давньоруську) форм називного — знахідного, родового, давального та орудного відмінків однини, пор.:

вѣсти — род. (Бер., 40), *без вѣсти* (Бер., 322; Мог., 288); — *вість*, род. *вісти* (Грама., 259; Грінч., I, 241), *бєз вісти* (Янув, 58), род. *вісти*, *віст’ї* (Шило, 87), *в’іс’к’*, род. *в’істѣ* (Клепикова, 41), род. *віст’ї*, *в’істи* (Ващенко, 107), *вість*, род. *вісти* (УЛВН, 114), *пропѣсти бєз вісти* (Погр., 101);

вѣлость (Желех., 119), *вѣлость*, род. *вѣлости* (Гануш, 374), *вѣлость*, род. *вѣлости* (Грама., 259; Грінч., I, 251), *од вѣлост’ї* (Ващенко, 107), *вѣлость*, род. *вѣлости* (УЛВН, 119);

во́лот (Аф.-Чужб., 33; Грінч., I, 252), *во́лоть*, род. *во́лоти* (УЛВН, 119), *але во́лоть* (Желех., 119);

вошь, *во́ша* (Желех., 123), *вош*, род. *во́ши* (Гануш, 368; Грам., 260), *во́ша*, *вуо́ш* (Аф.-Чужб., 35), *вош*, *во́ша*, род. *во́ши* (Грінч., I, 257), *во́ша*, род. *во́ши* (УЛВН, 121), *але вош*, род. *юуші́*, дав. *юуші́*, ор. *юушбў* (Брох, 90);

гаць, род. *га́ті* (Грінч., I, 277; УЛВН, 129);

го́рстію (Бар., 199 зв.); — *го́рсьть*, род. *го́рсьти* (Гануш, 367);

грудь, род. *гру́ди* (Гануш, 368; Грам., 260; Верхратський, 1912, 46), з *гру́ді* (Франко, XII, 306), *грудь*, род. *гру́ді*, ор. *гру́ддю*, *але від гру́ді, до гру́ді, з гру́ді* (УЛВН, 145);

грязь, род. *гря́зи* (Гануш, 368), *але грязь*, род. *гря́зі* (Грінч., I, 334), *грязь*, род. *гря́зі*, ор. *гря́ззю* (УЛВН, 146);

е́сень (Слав., 446), *е́сьнь* (Тр., 17 зв.), *о́сень* (Остр. б., 4; Остр. зб., 57 зв.²; Синопс., 88); *е́сени* — род. (Остр. зб., 44 зв.²), *о́сени* (Рад., 20); — *о́сінь*, род. *о́сени* (Желех., 578; Гануш, 374; Грам., 260; Грінч., III, 67), *од го́сени* (Гладкий, 1929, 140), *о́с'ін'* (Вашенко, 39), *о́сінь*, род. *о́сени* (УЛВН, 400);

же́лчи — род. (Бар., 362), *же́лчію* (Бар., 451 зв. — двічі; Рад., 1050), *жо́лчю* (Рад., 1073), *жо́вчею* (Книж., 44); — *жовч*, род. *жо́вчи* (Гануш, 368; Грам., 259), *жовч*, род. *жо́вчі* (Грінч., I, 490; Голоск., 120; УЛВН, 199);

кліть, род. *клі́ті* (Грінч., II, 252; УЛВН, 279);

з *ко́сти* (Рад., 1121, 1123), *от ко́сти* (Рад., 431, 1121; Синопс., 23); *ко́стю* (Кл. Остр., 218); *кость*, род. *ко́сти*, дав. *ко́сті*, ор. *ко́стію* (Гр. Зиз., 28—28 зв.); — *кість*, род. *ко́сти* (Головацький, 80; Желех., 346; Гануш, 368; Грам., 259; Грінч., II, 246), *к'іс'ц'*, род. *ко́сти* (Янув, 68), *кусть*, род. *ко́сти* (Верхратський, 1899, 67), *куст'*, род., дав. *ко́сті*, ор. *куст'оў* (Брох, 89), *к'іст'*, род. *ко́ст'а* і *ко́ст'і* (Кобилянський, 48), *к'іс'к'*, род. *ко́ста* (Клепикова, 41), *кість*, род. *ко́сті* (УЛВН, 277), *але кість*, род. *ко́сті*, ор. *ко́стею* (Верхратський, 1912, 46), *до ко́сті* (Шевч., II, 356);

ле́сти — род. (Рад., 988); — *лесть*, род. *ле́сти* (Грінч., II, 356);

лінь, род. *лі́ні* (УЛВН, 312);

мазь, род. *ма́зи* (Грам., 259), *маз'*, род. *ма́зи* (Янув, 68, 69), *мазь*, род. *ма́зі* (Грінч., II, 397; УЛВН, 319), *але род. маз'і* (Гладкий, 1929, 140), род. *маз'і*, ор. *мазе́ји* (Гладкий, 1928, 126);

ма́сьть, род. *ма́сьти* (Гануш, 368), *масть*, род. *ма́сти* (Грама., 259), *мас'ц'*, род. *ма́сти* (Янув, 68, 69), *мас'к'*, род. *ма́стэ* (Клепикова, 41), *масць*, род. *ма́сці* (Грінч., II, 409), *масть* “колір”, род. *ма́сти* (Голоск., 208), *масть*, род. *ма́сти* (УЛВН, 324), але род. *мас'ц'і* (Гладкий, 1929, 140; Гладкий, 1928, 126), *масть*, род. *ма́сті* (Грінч., II, 409), *масть* “мазь”, род. *ма́сти і ма́сті* (Голоск., 208);

мо́лодь, род. *мо́лоді* (Грінч., II, 442; УЛВН, 336), але *мо́лодь* (Желех., 450);

на́ ноч (Кл., 181); *но́чи* — род. (Остр. зб., 46²; Єв., 50 зв.² — двічі, 51² — двічі, 159², 311²; Мог., 289; Льв., 260; Рад., 172, 933); *но́чи*— дав. (Бер., 50); *но́чью* (Остр. зб., 11²; Отпис, 12/3), з *но́чью* (Остр. зб., 5 зв.² — двічі, 6 зв.², 7², 7 зв.²), з *но́чю* (Євх., 2/3); — *ніч*, род. *но́чи* (Желех., 531; Ганкевич, 125; Гануш, 367), *ніч*, род. *но́чи і но́чі* (Грама., 257), *на́ н'іч* (Янув, 58), *н'іч*, род. *но́чи* (Янув, 67), род. *но́чи* (Пристапа, 42), род. *но́ч'і*, *но́чи* (Шило, 82, 87; Ващенко, 107), *ныч*, род. *но́чы* (Панькевич, 227), *ніч*, род. *но́чэ* (Клепикова, 41), *на́ ніч*, род. *но́чи* (Гладкий, 1929, 140, 148), *на́ ноч*, род. *но́ч'і* (Гладкий, 1928, 126, 132), *ніч*, род. *но́чі* (Грінч., II, 567; УЛВН, 372), *на́ ніч* (УЛВН, 372), але *серед ночі* (Шевч., II, 217);

вісь, ось, род. (*в*)*о́си* (Желех., 107), *вісь*, род. *о́си* (Гануш, 368; Грама., 259), род. *го́с'і* (Гладкий, 1929, 140), *о́с'а*, род. *о́с'і* (Гладкий, 1928, 126), *вісь*, род. *во́сі* (Грінч., I, 241), *вісь*, род. *о́сі* (УЛВН, 114);

пе́чи — род. (Гал., 179 зв.), *до пе́чи* (Єв., 11², 16²), з *пе́чи* (Гал., 57, 59 зв.); *к ... пе́чи* (Кл., 83); — *піч*, род. *пе́чи* (Гануш, 365, 367; Грама., 260), *піч*, род. *пе́чэ* (Клепикова, 41), род. *пе́чі* (Мельничук, 65), *піч*, род. *пе́чі* (Грінч., III, 189; УЛВН, 457), але *піч*, род. *печі́* (Желех., 655);

п'ядь, род. *п'я́ди* (Желех., 792; Гануш, 368; Грама., 259), *п'ядь*, род. *п'я́ди і п'я́ді* (Грінч., III, 505), *п'ядь*, род. *п'я́ді* (УЛВН, 540);

р'ічи — род. (Остр. б., 107 зв.); *р'ічю* (Рад., 161 — двічі); — *річ*, род. *рі́чи* (Грама., 259; Янув, 68, 69);

со́ли — род. (Гал., 38 зв.), *от со́ли* (Гал., 165) і *со́лі* (Кл., 128); *со́лю* (Остр. б., 45); — *сіль*, род. *со́ли* (Желех., 868; Гануш, 368; Грама., 259; Грінч., IV, 126), *с'іл'*, род. *со́ли* (Янув, 68, 69), род. *со́л'і*, *со́ли* (Шило, 82, 87; Ващенко, 106), *сіл'*, род. *со́лэ* (Клепи-

кова, 41), род. *со́ли* (Мельничук, 65), род. *со́л'і* (Гладкий, 1929, 140; Гладкий, 1928, 126), *сі́ль*, род. *со́лі* (УЛВН, 601);

стра́сьть, род. *стра́сьти* (Гануш, 368), *стра́сть*, род. *стра́сти* (Грінч., IV, 213), *стра́сть*, род. *стра́сті* (УРС, V, 525);

ча́сьть, род. *ча́сьти* (Гануш, 368), *ча́сть*, род. *ча́сти* (Гра́м., 257; Грінч., IV, 447), род. *чи́сти* (Янув, 68), *ча́ст'*, род. *ча́сті* (Брох, 89), *ча́сть*, род. *ча́сті* (УРС, VI, 410);

че́люсть (Остр. б., 112), *в че́люсть* (Єв., 108 зв.²); — *че́люсть* (Желех., 1063);

на́ че́сть (Єв., 96, 321²); *че́сти* — род. (Єв., 146, 161; Коп. Ом., 167; Бер., 114 — двічі; Мог., 278 — двічі; Бар., 383 зв.; Рад., 47, 51, 87, 269 — двічі, 281, 282, 298 та ін.; Рад. Н., 27, 42); *ку че́сти* (Рад., 681); *че́стію* (Кл. Остр., 209; Рад., 267, 684, 882), *с че́стью* (Отпис, 9/4); — *че́сьть*, род. *че́сьти* (Гануш, 368), *че́сть*, род. *че́сти* (Гра́м., 259; Грінч., IV, 460), род. *че́сти* (Янув, 68), *че́сть*, род. *че́сті* (УЛВН, 703);

ше́рсьть, род. *ше́рсьти* (Гануш, 367), *ше́рсть*, род. *ше́рсти* (Гра́м., 259; Грінч., IV, 493), *ше́рсть*, род. *ше́рсті* (УЛВН, 711).

Під впливом форм називного — знахідного, родового, давального та орудного відмінків однини початковий наголос на ґрунті української мови (а в ряді випадків — ще давньоруської) проникає і у форму місцевого відмінка однини досліджуваних іменників, часто повністю витісняючи тут первісну флективну акцентуацію, пор.: *ві́сти* (Гра́м., 259), *в'і́стэ* (Клепикова, 41), *ві́сті* (УЛВН, 114); *во́лости* (Гра́м., 259), *во́лости* (УЛВН, 119); *во́лоті* (УЛВН, 119); *га́ті* (УЛВН, 129); *гру́ди* (Гра́м., 260), *в мо́ій гру́ді* (Франко, X, 19), *в гру́ді* (Франко, X, 70), *у гру́ді*, *на гру́ді* (УЛВН, 145); *у гря́зі* (УЛВН, 146); *клі́ті* (УЛВН, 279); *при само́й ко́стѣ* (Книж., 14), — *в ко́сти* (Головацький, 80), *ко́сти* (Гра́м., 259; Янув, 68), *ко́сти* (Верхратський, 1912, 46), *ко́сті* (Брох, 89), *ко́ст'э*, *ко́ст'і* (Кобилянський, 48), *к'і́стэ* (Клепикова, 41), *у ко́сті* (УЛВН, 277); *ма́зи* (Гра́м., 259), *ма́зі* (УЛВН, 319); *ма́сти* (Гра́м., 259), *ма́стэ* (Клепикова, 41), *ма́сті* (УЛВН, 324); *мо́лоді* (УЛВН, 336); *в но́чі* — як правило, присл. (Кл. Остр., 216; Єв., 85 зв., 164 зв., 171, 50 зв.², 51², 75 зв.², 293², 295 зв.², 339²; Бер. В., 61; Коп. Ом., 156; Мог., 286; Льв., 239; Гал., 17 зв., 47 зв., 91 зв., 95, 137, 166 зв.; Рад., 73, 425, 537, 944, 1087 — двічі, 1115), *в но́чѣ* — як правило, присл. (Гал., 121; Кл., 100, 137, 181) і *в но́чи* — як правило, присл. (Єв., 159², 273², 285²; Кл., 43, 141), — *в но́чі*

(Ганкевич, 125), *ночі*, *ночі* (Грамм., 257), *в но́чі* (Грамм., 260), *ў но́чі* (Янук, 67), *в но́чи*, *в но́чі* (Шило, 113), *но́ча* (Клепикова, 41), *вно́чі*, *уно́чі* — присл. (УЛВН, 115, 670); *в осе́ні* — присл. (Книж., 75, 93) і *в ё́сенъ* (Тупт., 90), — *в осе́ні* (Грамм., 260), *восе́ні* — присл. (Гладкий, 1929, 140; УЛВН, 120), *в осе́ні* (Потебня, 129); *о́си* (Грамм., 259), *в о́сі*, *на о́сі* (Погр., 101); *в печі́* (Єв., 27 зв.²; Гал., 179 зв., 217 зв.; Рад., 201), *в печѣ́* (Гал., 99) і *о ... пѣчи* (Кл., 46), — *в печі́* (Ганкевич, 125), *в пѣчи́* (Грамм., 260), *пѣча́* (Клепикова, 41), *у пѣч'і́* (Гладкий, 1928, 127), *у пѣчи́*, *на пѣчи́* (УЛВН, 457); *п'я́ди* (Грамм., 259), *п'я́ді* (УЛВН, 540); *рі́чи* (Грамм., 259); *со́ли* (Грамм., 259), *в со́ли*, *в со́лі́* (Шило, 113), *со́ла* (Клепикова, 41), *со́лі* (УЛВН, 601); *в ... ча́сти* (Бар., 394 зв. — двічі; Рад., 114), — *ча́сти* (Грамм., 257).

Як показує наведений матеріал, флективну акцентуацію форми місцевого відмінка однини найкраще зберігають в українській мові іменники *грудь*, *грязь*, *кість*, *ніч*, *осінь*, *ось*, *піч*, які до того ж особливо часто вживаються в цій формі. Разом з тим в основному саме ці іменники (*грудь*, *грязь*, *кість*, *мазь*, *масть*, *ніч*, *піч*) у формі родового відмінка однини (особливо в сполученні з прийменником) зустрічаються в українській мові з флективним наголосом (приклади див. вище). Це дає підстави вважати, що флективний наголос згаданих іменників у формі родового відмінка однини виник під впливом форми місцевого відмінка однини. Аналогічний вплив мав місце і в російській мові [Булаховський, III, 86; Булаховский, 161–163; Обнорский, 1927, 297], хоча деякі дослідники у випадках флективної акцентуації форми родового відмінка однини досліджуваних іменників вбачають збереження праслов'янської акцентуації цієї форми [Stang, 87–88].

У кличній формі однини іменники ї-основ жіночого роду з рухомим наголосом послідовно зберігають в українській мові первісну початкову акцентуацію, пор.: *ві́сте* (Грамм., 259; УЛВН, 114); *о тверда́ кі́сти* (Верхратський, 1900, 68), *кі́сти* (Верхратський, 1899, 67), *кі́сте* (Головацький, 80; Грамм., 259; УЛВН, 277); *но́че* (Грамм., 257; УЛВН, 372), *но́чи*^е (Янук, 67); *рі́че* (Грамм., 259); *ча́сте* (Грамм., 257).

Множина

Називний — знахідний відмінки

В українській мові іменники і-основ жіночого роду з рухо-
мим наголосом дуже послідовно зберігають початкову акценту-
ацію форми називного — знахідного відмінків множини, пор.:

вісти (Граам., 259), *вістэ* (Клепикова, 41), *вісті* (УЛВН, 114);

во́лос̄ти (Гануш, 374), *во́лості* (Граам., 259), *во́лості* (УЛВН, 119);

во́лоті (УЛВН, 119);

во́ши (Гануш, 368; Граам., 260; Гладкий, 1929, 140), *у́уши* (Брох, 90), *во́ші* (УЛВН, 121);

га́ті (УЛВН, 129);

в ма́лья го́рсти (Тупт., 90 зв.); — *го́рс̄ти* (Гануш, 367);

гру́ди (Остр. б., 39 — двічі, 48 зв. — двічі, 69 зв.), *за гру́ди* (Кл., 93), *на гру́ди* (Остр. б., 48); — *гру́ди* (Желех., 161; Гануш, 368; Граам., 260; Верхратський, 1912, 46; Аф.-Чужб., 82; Грінч., I, 332; УЛВН, 145), *гру́д'і* (Гладкий, 1929, 140; Гладкий, 1928, 127), *бе́ре за́ груд'і* (Гладкий, 1928, 132);

гря́зи (Гануш, 368), *гря́зі* (УЛВН, 146);

дѣти (Зиз. Л., 61, 78; С. Зиз., 149, 155; Кл. Остр., 210, 222; Єв., 71, 141, 2 зв.², 4², 4 зв.² — двічі, 8 зв.², 63² та ін.; Коп. Каз., 125 — двічі; Бер., 141, 186; Волк., 108; Льв., 256; Гал., 19, 62, 136 зв. — тричі, 147 зв., 148, 190 — двічі, 190 зв. та ін.; Рад., 31, 335, 420 — двічі, 790; Рад. Н., 18; Синопс., 75 зв., 84 зв., 105; Кл., 210), *дѣти* — кл. ф. (С. Зиз., 86); — *діти* (Головацький, 84; Желех., 186; Ганкевич, 121; Гануш, 336; Граам., 277; Біл.-Нос., 118; Грінч., I, 392; УЛВН, 163), *ды́ти* (Верхратський, 1912, 46, 47; Верхратський, 1900, 70; Верхратський, 1899, 70), *д'іти* (Брох, 94), *д'іти* (Гладкий, 1929, 141; Вашенко, 82);

клѣтѣ (Кл., 215); — *кліті* (УЛВН, 279);

ко́сти (Остр. б., 31 — двічі, 140, 141 зв. — 6 разів, 150, 163 зв., 183 — тричі, 190 та ін.; Остр. зб., 65 зв., 17³; Гр. Зиз., 28 зв.; Отпис, 4/4 зв.; Кл. Остр., 203; Єв., 42, 147 зв., 281², 325²; Сак., 43; Бер., 122; Гал., 73 зв., 98 — 4 рази, 98 зв. — двічі, 142 зв.; Бар., 3 зв. — двічі, 216 зв.; Рад., 22, 940, 1121; Кл., 2, 48; Книж., 88), *ко́сты* (Кл., 198), *в ко́сти* (Єв., 35 зв.; Рад., 814), *у ко́сти* (Кл., 212); — *ко́сти* (Головацький, 80; Гануш, 368; Граам.,

259; Верхратський, 1912, 46; Янув, 68, 71), *кóсти* (Брох, 89; УЛВН, 277), *кóстэ* (Кобилянський, 48; Клепикова, 41);
ма́зи (Грама., 259), *ма́зі* (УЛВН, 319);
ма́сьти (Гануш, 368), *ма́сти* (Грама., 259; Янув, 71), *ма́сті* (УЛВН, 324);
но́чи (Рад., 854); — *но́чи* (Гануш, 367; Янув, 67, 71; Приступа, 42; Гладкий, 1929, 140), *но́чи* і *но́чі* (Грама., 258), *но́чэ* (Клепикова, 41), *но́чі* (УЛВН, 372);
о́сени (Гануш, 374; Грама., 260), *о́сені* (УЛВН, 400);
о́си (Гануш, 368; Грама., 259), *о́сі* (УЛВН, 114);
пе́чи (Кл., 98); — *пе́чи* (Гануш, 365, 367; Грама., 260), *пе́чэ* (Клепикова, 41), *пе́чі* (УЛВН, 457);
п'я́ди (Гануш, 368; Грама., 259), *п'я́ді* (УЛВН, 540);
р'я́чи (Остр. зб., 9²; Філ., 13/3 зв.; Бер., 222; Рад., 4; Рад. Н., 57, 61); — *р'я́чи* (Грама., 259; Янув, 70);
со́ли (Кл., 128); — *со́ли* (Гануш, 368; Грама., 259), *со́лі* (УЛВН, 601);
стра́сти (Тупт., 43 — двічі, 74 зв.); — *стра́сьти* (Гануш, 368), *стра́сти* (Желех., 925);
ча́сти (Остр. б., 6), *на ча́сти* (Остр. б., 236); — *чя́сьти* (Гануш, 368), *ча́сти* (Грама., 257);
че́люсти (Єв., 142 зв.²; Рад., 1119);
че́сти (Коп. Ом., 169; Рад., 91, 267); — *че́сти* (Грама., 259), *че́сті* (УЛВН, 703).

Родовий відмінок

На ґрунті давньоруської мови наголос у формі родового відмінка множини досліджуваних іменників перемістився з кінцевого редукованого на попередній склад: *кость'я* → *кост'я́*. Флективний наголос родового множини дуже добре зберігають в українській мові іменники *груді* і *діти*:

груді́й (Грама., 260), *груде́й* (Гладкий, 1929, 141; Гладкий, 1928, 127), *груде́й* (Грінч., I, 332; УЛВН, 145), *до груде́й* (Вашенко, 139);

дѣт'і́й (Єв., 4 зв.²), *дѣт'е́й* (Остр. зб., 15 зв.²; Коп. Каз., 125 — двічі; Тр., 35 зв.; Мог., 282, 287; Льв., 237, 240, 256; Слав., 534; Гал., 49 зв., 62 — тричі, 148, 198; Бар., 140; Рад., 58, 216, 335; Рад. Н., 62), *дет'е́й* (Філ., 53/2 зв., 56/1; Бер., 120), *з дѣт'е́й* (Рад.,

217), *от дѣтѣй* (Остр. б., 25 зв.); — *дітѣй, дітій* (Головацький, 84), *дітѣй* (Ганкевич, 121; Гануш., 336; Грінч., I, 392; УЛВН, 163), *дітій* (Грама., 277), *дытѣй, дытій* (Верхратський, 1912, 46, 47), *р'ітій* (Януб, 75), *дытій* (Верхратський, 1900, 70), *дытій* (Верхратський, 1899, 68, 70), *д'ітій* (Брох, 94), *д'ітѣй* (Ващенко, 35, 140).

В інших іменниках ї-основ жіночого роду з рухомим наголо-сом флективна акцентуація форми родового відмінка множини в цілому ряді українських говорів (переважно південно-західних) або навіть в усіх говорах витіснена початковою, що сталося під впливом відмінкових форм множини з початковим наголосом, пор.:

вістий (Грама., 259), *вістѣй* (УЛВН, 114);

во́лостий (Грама., 259), *волостѣй* (Голоск., 64), *во́лостей* (УЛВН, 119);

во́лотей (УЛВН, 119);

во́ший (Кл., 36); — *вошій* (Грама., 260), *воше́й* (Гладкий, 1929, 141), *вошей* (УЛВН, 121);

га́тей (УЛВН, 129);

го́рстей (Книж., 18);

грязе́й (УЛВН, 146);

клі́тей (УЛВН, 279);

до костѣй (Гал., 98), *от костѣй* (Остр. б., 1 зв.) і *ко́стій* (Гр. Зиз., 28 зв.; Єв., 102; Рад., 555), *от ко́стій* (Остр. б., 161; Рад., 192), *ко́стей* (Гр. Зиз., 28 зв.; Бар., 17 зв., 117 — двічі; Рад., 19, 1073; Синопс., 16), *з ко́стей* (Гал., 107 зв.), *от ко́стей* (Остр. б., 13; Гал., 94; Бар., 3 зв.); — *ко́стій, ко́стей* (Головацький, 80), *ко́стий* (Грама., 259; Верхратський, 1912, 46; Януб, 68, 71), *ко́стей* (Франко, XI, 123, 468), *ко́стій* (Бандрівський, 58), *ко́стій* (Брох, 89), *ко́сти* (Панькевич, 228), *ко́стѣй* (Кобилянський, 48), *ко́стей* (Голоск., 172), *костѣй* (УЛВН, 277);

ма́зей (УЛВН, 319);

ма́стій (Рад., 300); — *мастѣй* (Голоск., 208), *ма́стей* (УЛВН, 324);

но́чий (Коп. Ом., 161 — 6 разів), *но́чей* (Книж., 83), *от но́чей* (Остр. зб., 39 зв.²); — *но́чий* (Грама., 258; Приступа, 42), *но́чий* (Януб, 67) і *но́чий* (Януб, 71), *но́чѣй* (Гладкий, 1929, 141), *но́чѣй* (УЛВН, 372);

осе́ний (Грама., 260), *осе́ней* (УЛВН, 400);

осий (Граам., 259), *осей* (УЛВН, 114);
печий (Граам., 250), *печей* (УЛВН, 457);
пядей (Книж., 90); — *п'ядий* (Граам., 259), *п'ядей* (УЛВН, 540);
р'бчий (Рад., 12), *р'бчей* (Остр. зб., 62², 10 зв.³); — *р'чий* (Граам., 259), *р'чий* (Януб, 71), *р'чей* (Котл., 237);
солій (Граам., 259), *солей* (УЛВН, 601);
страстей (Бар., 427) і *страстий* (Тупт., 24 зв., 26 зв.), *страстей* (Коп. Ом., 167; Мог., 289; Бар., 150 зв., 157 зв., 205, 274 зв.; Тупт., 62), *от страстей* (Т. З., 117); — *страстей* (Франко, XI, 66);
частій (Остр. б., 21 зв., 105 зв. — тричі, 163, 240; Коп. Каз., 112; Рад., 64; Синопс., 45), *на пять частій* (Рад., 872), *от ... частій* (Тр., 68), *частей* (Остр. б., 163; Філ., 12/4 зв.; Гал., 160 — двічі; Бар., 450 зв.), *зо всѣх частей* (Рад., 997), *от ... частей* (Тр., 72); — *частий* (Граам., 257), *ч'астей* (Панькевич, 228);
честій (Рад., 42), *честей* (Рад., 107); — *честий* (Граам., 259), *честей* (УЛВН, 703).

Початкову акцентуацію у формі родового відмінка множини досліджувані іменники отримують і тоді, коли вживаються з флексією *-ів*, пор.: *в'іс'к'іу* (Клепикова, 41); *грудіу* (Шило, 121); *кост'іу* (Кобилянський, 48), *кбс'к'іу* (Клепикова, 41); *ночіу* (Януб, 67, 71; Шило, 121; Клепикова, 41), *ноч'уу*, *ночыу* (Панькевич, 228); *госіу* (Гладкий, 1929, 141); *з печѣв* (Книж., 77), *печіу* (Клепикова, 41; Мельничук, 64); *р'чіу* (Януб, 71); *соліу* (Гладкий, 1929, 141).

Давальний і місцевий відмінки

Форми давального і місцевого відмінків множини іменників ї-основ жіночого роду з рухомим наголосом акцентуаційно розрізнялися як у праслов'янській мові, так і в давньоруській (у місцевому множини на ґрунті давньоруської мови відбулося переміщення наголосу з кінцевого редукованого на попередній склад). Проте на ґрунті української мови обидві форми, як правило, вирівняли свою акцентуацію. У переважній більшості говорів вирівнювання відбулося за формою давального відмінка множини (початкова акцентуація), у частині говорів — за формою місцевого відмінка множини (флексивна акцентуація), пор.:

вістям, вістях (Грама., 259), *в'іс'к'ім, в'іс'к'іх*, (Клепикова, 41), *вістя́м, вістя́х* (УЛВН, 114);

во́лостям, во́лостях (Грама., 259; УЛВН, 119);

во́лотям, во́лотях (УЛВН, 119);

во́шам, во́шах і воше́х (Грама., 260), *ю́шам, ю́шах* (Брох, 90), *во́шам, на во́шах* (УЛВН, 121);

га́тям, га́тях (УЛВН, 129);

гру́дям, гру́дях і грудéх (Грама., 260), *гру́дех* (Верхратський, 1912, 46), *в гру́д'ух, в гру́д'ах* (Шило, 125, 126), *гру́д'ам, в гру́д'ах* (Гладкий, 1929, 141), *у грудя́х* (Л. Укр., I, 55), *на гру́д'ах* (Гладкий, 1928, 127), *гру́дям, на гру́дях* (УЛВН, 145).

гря́зям, гря́зях (УЛВН, 146);

ді́тям, о ді́тях (Головацький, 84), *ді́тям, ді́тях і ді́тех* (Грама., 277), *д'і́тем, д'і́тех* (Верхратський, 1912, 46, 47), при *г'і́т'ох* (Янув, 76), *д'і́тім* (Шило, 127), *д'і́т'ом* (Бандрівський, 58), *д'і́-тем, д'і́тьом, д'і́тям; д'і́тех, д'і́тьох, д'і́тях* (Верхратський, 1900, 70), *д'і́тьом і д'і́тям, д'і́тьох і д'і́тях* (Верхратський, 1899, 68, 70), *д'і́т'ам, д'і́т'ах* (Брох, 94), *д'і́т'ом, на д'і́т'ох* (Мельничук, 65), *д'і́т'ам, на д'і́т'ах* (Гладкий, 1929, 142), *ді́тям, ді́тях* (УЛВН, 163);

клі́тям, клі́тях (УЛВН, 279);

ко́стям і ко́стем, ко́стях і ко́стех (Головацький, 80, 81), *ко́-стям, ко́стях* (Грама., 259), *ко́стем, ко́стех* (Верхратський, 1912, 46), *ко́стам, ко́стах* (Янув, 68, 71), *ко́с''ц''ом, на ко́с''ц''ох* (Бандрівський, 58, 60), *ко́стям і ко́стьом, ко́стях і ко́стьох* (Верхратський, 1899, 67), *куст'ам, куст'ах* (Брох, 89), *ко́ст'ах, ко́стах* (Кобилянський, 48), *ко́с'к'ім, ко́с'к'іх* (Клепикова, 41), *ко́стям, у ко́-стях* (УЛВН, 277);

ма́зям, ма́зях (Грама., 259; УЛВН, 319);

ма́стям, ма́стях (Грама., 259; УЛВН, 324);

но́чам, но́чах (Головацький, 81), *но́чам, но́чах* (Грама., 258), *но́-чом, но́чох* (Янув, 67, 71), *по но́чох* (Шило, 124), *н^(о)і́чом, но́чом; по но́чох* (Бандрівський, 58, 60), *но́ч'ім, но́ч'іх* (Клепикова, 41), *по ц'і́лих но́чах* (Гладкий, 1929, 141), *по но́чах* (Л. Укр., I, 407), *но́-ча́м, но́ча́х* (УЛВН, 372);

о́сеням, о́сенях (Грама., 260; УЛВН, 400);

о́сям, о́сях (Грама., 259; УЛВН, 114);

пе́чам, пе́чах (Грама., 260; УЛВН, 457), *пе́ч'ім, пе́ч'іх* (Клепи-

п'ядям, п'ядях (Граам., 259; УЛВН, 540);
річам, річах (Граам., 259), *ў тих річах* (Януб, 71);
сольям, сольях (Граам., 259; УЛВН, 601);
частьям, частях (Граам., 257);
чэстьям, чэстьях (Граам., 259; УЛВН, 703).

Наведений матеріал показує, що вирівнювання акцентуації форм давального і місцевого відмінків множини досліджуваних іменників за формою місцевого множини було більш властиве південно-східним говорам української мови, ніж південно-західним.

У давніх українських пам'ятках, як і в українських говорах, переважає початкова акцентуація згаданих форм:

в гóрстех (Остр. б., 113);
на грудех (Остр. б., 47 — двічі);
дѣтем (Єв., 141, 83 зв.²; Гал., 62, 193 зв.; Рад. Н., 68; Тупт., 76) і *дѣтѣм* (Гал., 62); *в дѣтѣх* (Єв., 33²), *о дѣтѣх* (Єв., 7 зв.²) і *по ... дѣтѣх* (Кл., 76);
кóстѣм, кóстѣх (Гр. Зиз., 28 зв.), *в кóстѣх* (Бер., 10; Бар., 3 зв., 273 зв., 279), *о кóстѣх* (Єв., 249²), *при кóстѣх* (Бар., 118 зв.);
в ... рѣчах (Рад., 51);
стра́стѣм (Бар., 453);
ча́стѣм (Остр. б., 223); *о ча́стѣх* (Т. З., 105), *по ... ча́стѣх* (Кл. Остр., 226; Єв., 106 зв.²);
в ... чéстѣх (Єв., 156 зв.).

Орудний відмінок

Іменники і-основ жіночого роду з рухомим наголосом, які зберігають в українській мові форму орудного відмінка множини на **-ми**, дуже часто зберігають у цій формі і первісний кінцевий наголос, пор.:

ўушмі (Брох, 90);
грудьмі (Граам., 260; УЛВН, 145), *груд'мі*, *груд'мі* (Шило, 131), *груд'мі* (Гладкий, 1929, 141; Гладкий, 1928, 132);
дѣтмі (Остр. зб., 208 зв., 10 зв.²; С. Зиз., 75; Отпис, 8/1 зв.; Єв., 32; Гал., 136 зв., 190, 250 зв. — двічі; Тупт., 77 зв.), *з дѣтмі* (Отпис, 3/1 зв., 4/4 зв.), *з дѣт'мі* (Єв., 47² — двічі), *с ... дѣтмі* (Синопс., 19 зв.) і *дѣтми* (Кл. Остр., 227; Єв., 32; Синопс., 111); — *дїт'мі* (Ганкевич, 121; Граам., 277), *дїт'мі* (Гануш, 336),

дѣтьми (Верхратський, 1912, 47; Верхратський, 1900, 70), *г'іт'мі* (Януб, 75), *дѣтьми* (Верхратський, 1899, 68, 70), *д'іт'мі* (Брох, 94), з *дѣтьми* (Шевч., I, 324), з *д'іт'ми* (Вашенко, 34, 144), *дѣтьми* (Погр., 149);

костьмі (Гал., 98, 98 зв.), *между костьмі* (Книж., 25), *с костьмі* (Остр. б., 183) і *костьми* (Остр. б., 183; Остр. зб., 17³; Гр. Зиз., 28 зв.), *межи костьми* (Сак., 43), *над костьми* (Тупт., 52 зв.), *с костьми* (Остр. б., 164 зв.); — *кісьтьмі* (Верхратський, 1912, 46), *к'іс'ц'мі* (Януб, 68), *кусьтьмі* (Верхратський, 1899, 67), *куст'мі* (Брох, 89), *куст'мі* (Панькевич, 229), *к'іст'мі* (Кобилянський, 48), *костьмі* (Шевч., I, 324), *кісьтьмі* (УЛВН, 277);

річмі (Котл., 262);

страстми (Тупт., 41, 45 зв.), *с страстми* (Бар., 463).

Іменники і-основ жіночого роду з рухотим наголосом, які отримали в українській мові форму орудного відмінка множини на **-ами (ями)**, вирівняли в цій формі свою акцентуацію за давальним та місцевим відмінками множини (див. с. 241—243):

вістями (Грама., 259), *в'іс'к'імэ* (Клепикова, 41), *вістями* (УЛВН, 114);

волюстями (Грама., 259; УЛВН, 119);

волютями (УЛВН, 119);

вошами (Грама., 260; Гладкий, 1929, 141; УЛВН, 121), *у́шами* (Брох, 90);

гáтями (УЛВН, 129);

грязями (УЛВН, 146);

дѣтями (Головацький, 84);

клѣтями (УЛВН, 279);

межи костя́ми (Бер., 306); — *костя́ми* (Головацький, 80, 81; Грама., 259), *костами* (Януб, 68; Кобилянський, 48), *куст'а́ми* (Брох, 89), *с ку́с'ц'а́ми* (Панькевич, 207), *ко́с'к'імэ* (Клепикова, 41), *костя́ми* (УЛВН, 277);

ма́зями (Грама., 259; УЛВН, 319);

ма́стями (Рад., 300 — двічі, 815); — *ма́стями* (Грама., 259; УЛВН, 324);

ноча́ми (Головацький, 81; УЛВН, 372), *но́чами* (Грама., 258), *но́ч'імэ* (Клепикова, 41);

о́сенями (Грама., 260; УЛВН, 400);

о́сями (Грама., 259; УЛВН, 114);

пе́чами (Грама., 260; УЛВН, 457), *пе́ч'імэ* (Клепикова, 41);

п'ядями (Граам., 259; УЛВН, 540);
річами (Граам., 259);
со́лями (Граам., 259; УЛВН, 601);
ча́стями (Граам., 257), *ча́ст'ами* (Брох, 89);
че́стями (Граам., 259; УЛВН, 703).

Деякі з досліджуваних іменників вживаються у формі орудного відмінка множини з флексією **-има (-іма)**. При цьому наголошується перший голосний флексії або початковий склад слова, пор.: *ко́с''ц''іма* і *коc''ц''і''ма* (Бандрівський, 60), *ночіма* і *но́чи'ма* (Янув, 67), *р'іч'і(и)ма* (Бандрівський, 60). Наголос на першому голосному флексії **-има (-іма)** є давнішим, оскільки він був привнесений разом з флексією, що виникла в наведених іменниках під впливом форм *очіма*, *ушіма*, *плечіма*. Наголос на початковому складі слова є результатом вирівнювання акцентуації форми на **-има (-іма)** за початковонаголошеними формами давального та місцевого відмінків множини цих іменників.

Двоїна

У давніх українських пам'ятках зустрічається форма називного — знахідного відмінків двоїни досліджуваних іменників, яка зберігає первісний початковий наголос, пор.: *ко́сти* (Гр. Зиз., 28 зв.); *двѣ́ ча́сти* (Гал., 160), *обі́двѣ́ тѣи ча́сти* (Гал., 139), *на́ двѣ́ ча́сти* (Філ., 37/2), *на́ двѣ́ ча́сти* (Рад., 1050). Твердої впевненості, що *ча́сти* в наведених випадках є формою називного — знахідного двоїни, а не називного — знахідного множини, немає, пор. ще: *три но́чи* (Єв., 285²; Гал., 93 — тричі, 96, 110 зв. — двічі), *три́ но́чы* (Єв., 285²), *през три но́чи* (Рад., 405); *три ча́сти* (Єв., 126²; Гал., 241), *в три́ ча́сти* (Синопс., 1 зв.), *на три ча́сти* (Єв., 126²; Гал., 159 зв.), *четы́ри ча́сти* (Гр., 17 зв.), *чты́ри ча́сти* (Гал., 163), *чты́ры суть ча́сти* (Єв., 246 зв.²), *на вси четы́ри ча́сти* (Рад., 876). Форми родового — місцевого та давального — орудного відмінків двоїни іменників і-основ жіночого роду з рухомим наголосом засвідчені лише в старих грааматиках, де вони вживаються з початковим наголосом, отриманим, очевидно, під впливом форми називного — знахідного відмінків двоїни і множини, пор.: *ко́стию*, *ко́стема* (Гр. Зиз., 28 зв.).

Б. ІМЕННИКИ Ї-ОСНОВ ЧОЛОВІЧОГО РОДУ

ПІЗНЬОПРАСЛОВ'ЯНСЬКІ АКЦЕНТНІ ПАРАДИГМИ

У пізньопраслов'янській мові іменникам ї-основ чоловічого роду, як і іменникам ї-основ жіночого роду, були властиві всі три акцентні парадигми.

Баритонована а. п. Окситонована а. п. Рухома а. п.

О д н и н а

Наз. — Зн.	*z'ęť	*rōť	*zvĕġ
Род.	*z'ęti	*rōti	*zvĕġi
Дав.	*z'ęti	*rōti	*zvĕġi
Ор.	*z'ęťьмь	*rōťьмь	*zvĕġьмь
Місц.	*z'ęti	*rōti	*zvĕġi
Кл.	*z'ęti	*rōti	*zvĕġi

М н о ж и н а

Наз.	*z'ęťje	*rōťje	*zvĕġje
Род.	*z'ęťьь	*rōťьь	*zvĕġьь
Дав.	*z'ęťьмь	*rōťьмь	*zvĕġьмь
Зн.	*z'ęti	*rōti	*zvĕġi
Ор.	*z'ęťьми	*rōťьми	*zvĕġьми
Місц.	*z'ęťьхь	*rōťьхь	*zvĕġьхь

Д в о ї н а

Наз. — Зн.	*z'ęti	*rōti	*zvĕġi
Род. — Місц.	*z'ęťьjū	*rōťьjū	*zvĕġьjū
Дав. — Ор.	*z'ęťьма	*rōťьма	*zvĕġьма

У пізньопраслов'янській мові баритоновану а. п. мали такі іменники ї-основ чоловічого роду: *gъrătънь, *mozòль, *'oġль, *re-čâtь, *reľynь, *z'ęť та ін. [Скляренко, 1998, 126; Скляренко, 1983, 144].

З окситонованою а. п. вживалися іменники *ognġ, *rōť та деякі ін. [Скляренко, 1998, 126; Скляренко, 1983, 144].

Рухомою а. п. характеризувалися іменники *čġgvь, *dĕverь, *ĕľbedь, *gòlġbь, *gòstь, *gòsь, *l'ûdь (*l'ûdъje), *nòġtь, *òġkьtь, *tġstь, *zvĕġь, *žĕlġdь та ін. [Скляренко, 1998, 126—127; Скляренко, 1983, 144].

БАРИТОНОВАНІ ІМЕННИКИ

О д н и н а

В українській мові, як і в усіх інших слов'янських [Бернштейн, 1974, 256], іменники ї-основ чоловічого роду не зберегли свій давній тип відмінювання, злившись у переважній більшості випадків з іменниками јѡ-основ чоловічого роду і лише в поодиноких випадках — з іменниками ї-основ жіночого роду. Останнє стосується і двох баритонованих іменників — *гортань* та *печать*, які разом з баритонованими іменниками *вугіль* та *зять*, що злилися з іменниками јѡ-основ чоловічого роду, досить послідовно зберігають в українській мові кореневу акцентуацію відмінкових форм однини, пор.:

гортань (Слав., 440; Бар., 174, 362; Рад., 22, 213); *гортани* — род. (Бар., 398 зв.); *гортани* — дав. (Бар., 17 зв., 204 зв., 398 зв.); — *гортань* (Желех., 155; Біл.-Нос., 104), *гортань*, род. *гортани* (Гануш, 366—367, 371; Грінч., I, 316; УЛВН, 140), але *гьртань*, род. *гьртани* (Верхратський, 1899, 68);

зятя (Остр. б., 228); *зятєм* (Остр. б., 133); — *зять*, род. *зятя* (Ганкевич, 120; Гануш, 329; Грам., 234; Верхратський, 1899, 66; Грінч., II, 191; УЛВН, 253), *з'ек'*, род. *з'ек'і* (Клепикова, 43);

печать (Слав., 481; Рад., 379, 509); — *печать* (Желех., 630), *печать*, род. *печати* (Гануш, 365, 367, 371; Верхратський, 1899, 68; Грінч., III, 149);

угль (Гал., 219 зв.), *уголь* (Рад., 300); *угля* (Бер., 344), *от угля* (Т. З., 96; Гал., 47 зв.); *углем* (Т. З., 96 — двічі); — *(в)уголь*, род. *(в)угля* (Желех., 130, 1002; Гануш, 341, 344), *вуголь*, род. *вугля* (Грам., 233), *ўўгил'*, род. *ўўглі* (Янув, 63), *вуголь* (Біл.-Нос., 87), *(в)угіль*, род. *(в)угля* (Грінч., I, 258, IV, 313), *(в)ўг'іл'* (Вашенко, 56).

Іменники *мозоль* і *пелинь* отримали на ґрунті української мови (у цілому ряді говорів) флективну акцентуацію відмінкових форм однини, що пов'язано з переходом їх до іменників ѡ-/јѡ-основ чоловічого роду, пор.:

мозіль, род. *мозоля* (Желех., 449; Грам., 235), *мозоль*, род. *мозоля* (Гануш, 342; УЛВН, 336), *мозіл'*, род. *мозіл'е* (Клепикова, 42), *мозоля*, род. *мозолі* (Грінч., II, 439; УЛВН, 336);

пелінь (Слав., 480), *полын* (Єв., 56 зв.); *полину* — род. (Книж., 87); *на полынѣ* (Єв., 134 зв.); — *полін*, род. *полину*; *полінь* (Же-

лех., 689), *полін*, род. *полину́* (Ганкевич, 119; Гануш, 342; Грам., 223; УЛВН, 475), *полін*, род. *поліну*; *полінь*, род. *полиню́* (Грінч., III, 283; Голоск., 302).

В іменниках *мозоль* і *полін*, як і в *язік* (див. с. 90), флективна акцентуація відмінкових форм однини (і множини, див. нижче) виникла під впливом іменників *о́-/jó*-основ чоловічого роду типу *живі́т*, род. *животá*; *комáр*, род. *комарá*.

Множина

Баритоновані іменники *гортáнь*, *печáть*, *у́гіль* (*ву́гіль*) зберігають в українській мові первісну кореневу акцентуацію і в множині, пор.:

гортáні, *гортáней*, *гортáням*, *гортáнями*, *гортáнях* (Гануш, 366—367, 371; УЛВН, 140);

печáти (Рад., 366; Кл., 37, 213); — *печáти*, *печáтей*, *печáтям*, *печáтями*, *печáтях* (Гануш, 365, 367, 371);

у́гліє (Т. З., 100); *межі́ ... у́глями* (Рад., 644); — (*в*)*у́глі*, (*в*)*у́глієв*, (*в*)*у́глієм*, (*в*)*у́глієми*, (*в*)*у́глієх* (Гануш, 341, 344), *ву́глі*, *ву́глієв*, *ву́глієм*, *ву́глієми*, *ву́глієх* (Грам., 233), *ву́глі* (Біл.-Нос., 87).

Іменник *зять* у цілому ряді українських говорів отримав у відмінкових формах множини флективну акцентуацію, що сталося внаслідок дії тенденції до акцентного протиставлення форм однини і множини в іменниках *о́-/jó*-основ з кореневим наголосом, пор.: *к зя́тем* (Остр. б., 8); — *зятьі́* (Огоновський, 125), *зятьі́*, *зятьі́в*, *зятьі́м*, *зятьі́ми*, *зятьі́х* (Ганкевич, 120; Гануш, 329; Грам., 234; УЛВН, 253), *на з'а́т'ах* (Шило, 125), *зятьі́* і *зятьі́ове*, *зятьі́ов* і *зятьі́ів*, *зятьі́ім*, *зятьі́мі* і *зятьі́ома*, в *зятьі́ох* (Верхратський, 1899, 66), *в зятьі́ох* (Панькевич, 209), *з'ік'і́*, *з'ік'і́у́*, *з'ік'і́ем* і *з'ік'і́ім*, *з'ік'і́ема́* і *з'ік'і́ма́*, *з'ік'і́ех* і *з'ік'і́их* (Клепикова, 44), *з'ат'а́ми* (Гладкий, 1928, 126).

Іменники *мозоль* і *полін*, набувши на ґрунті української мови (у ряді говорів) флективної акцентуації в однині (у зв'язку з переходом до іменників *о́-/jó*-основ чоловічого роду), отримали флективне наголошення і в множині:

мозолі́, *мозолі́в*, *мозолі́м*, *мозолі́ми*, *мозолі́х* (Гануш, 342; Грам., 235; УЛВН, 336), *мозі́л'і́*, *мозі́л'і́у́*, *мозі́л'і́ем*, *мозі́л'і́ема́*, *мозі́л'і́ех* (Клепикова, 42);

полинї, полинів, полина́м, полина́ми, полина́х (Ганкевич, 119; Гануш, 342; Грам., 223; Голоск., 302; УЛВН, 475), *полинї, полинів, полиня́м, полиня́ми, полиня́х* (Голоск., 302).

Д в о ї н а

Про історію акцентуації відмінкових форм двоїни баритонованих (як і окситонованих та з рухомим наголосом) іменників ї-основ чоловічого роду важко сказати щось конкретне, оскільки, по-перше, іменники ї-основ чоловічого роду досить рано втратили свій давній тип відмінювання, причому переважна більшість їх злилася в давньоруській та українській мовах з основами на -їо чоловічого роду, а по-друге, ті іменники, що злилися з основами на -ї жіночого роду, разом з останніми досить рано втратили форми двоїни (див. с. 230, 245).

ОКСИТОНОВАНІ ІМЕННИКИ

У давньоруській мові внаслідок дальшого послаблення редукованих голосних у слабкій позиції окситоновані іменники *путь* і *огнь* зазнали переміщення наголосу з редукованого голосного на попередній склад у формах називного — знахідного відмінків однини, називного та орудного відмінків множини, родового — місцевого та давального — орудного відмінків двоїни, причому у формах називного однини, орудного множини і давального — орудного двоїни іменника *огнь* наголос перемістився не на кореневий голосний, а на сонорний *н*, що став тут складотворчим (згодом унаслідок втрати сонорним складотворчого характеру наголос перемістився із сонорного на вставний голосний: *огн'ь* → *ог'н'ь* → *ог'н'ь* → *ог'н'ь* → *ог'он'*), пор. свідчення Чудівського Нового Завіту: *путьми* — ор. мн. (68 зв.), але *путьі* — зн. мн. (67, 109 зв.).

О д н и н а

У переважній більшості українських говорів (і в літературній мові) іменник *путь* злився з основами на -ї жіночого роду, а іменник *огонь* (*вогонь*) — з основами на -їо чоловічого роду. У давніх українських пам'ятках іменник *путь* характеризується подвійним наголосом (флексивним і кореневим) у формах родово-

го та місцевого відмінків однини і майже виключно флективним у формах давального та орудного відмінків однини: *путі́* — род. (Остр. б., 14, 20, 234, 237 зв., 244 зв., 249; Гр. См., 9/6; Бар., 52 зв., 66 зв., 147, 399; Рад., 95 — двічі; Тупт., 37 зв.), *с путі́* (Остр. б., 40, 84 зв., 85 зв., 86 зв., 110, 162, 164), *от путі́* (Остр. б., 114 зв., 255) і *пўти* (Бар., 93, 93 зв.), *от пўти* (Гал., 31 зв., 104 зв.; Рад., 48, 117; Тупт., 19 зв.); *к путі́* (Остр. б., 196 зв.; Бар., 336); *путём* (Остр. б., 31, 70 зв., 101 зв., 123 зв., 126 зв., 129, 131 — двічі та ін.; Бар., 17 зв. — двічі, 52 зв., 118, 170, 251 зв., 279 зв. та ін.; Рад., 4, 5, 30, 540, 548 — тричі, 759; Рад. Н., 13; Тупт., 49 зв.) і *пўтем* (Кл. Остр., 212); *в путі́* (Остр. б., 179; Кл., 12), *на путі́* (Остр. б., 10 зв., 13, 15 зв., 16 зв. — двічі, 18, 20 зв. та ін.; Бар., 52 зв., 317, 336, 337, 386 зв.; Синопс., 48 зв.), *о путі́* (Бар., 356 зв.) *по путі́* (Остр. б., 181 зв., 201 зв., 225 зв.; Остр. зб., 3 зв.²; Бар., 438 зв. — двічі), *при путі́* (Остр. б., 176; Бар., 336 — тричі) і *в пўти* (Бар., 380 зв.; Кл., 12), *на пўти* (Бар., 118 — двічі, 251 зв., 319, 399 зв.; Рад., 15, 30 — двічі, 42, 574, 584, 814; Рад. Н., 27, 53; Синопс., 74 зв.; Тупт., 28), *по пўти* (Бар., 122 зв., 441 зв. — 5 разів; Синопс., 115 зв.), *при пўти* (Бар., 118 зв., 251 зв., 331 зв., 334 — двічі).

Коренева акцентуація в родовому (давальному, орудному) відмінку однини іменника *путь* виникла в староукраїнській мові під впливом місцевого однини, а флективна акцентуація в місцевому однини — під впливом родового, давального та орудного однини. З часом у більшості українських говорів (і в літературній мові) флективна акцентуація була узагальнена в усіх відмінкових формах однини (крім кличної форми і нової форми орудного відмінка однини *пўттю*, зумовленої впливом іменників ї-основ жіночого роду), пор.: *путь*, род. *путья́* і *путі́*, дав. *путьо́ви* і *путі́*, ор. *путьо́м*, місц. *путі́*, кл. ф. *пўте* і *пўти* (Верхратський, 1899, 67), *путь*, род., дав., місц. *путі́*, ор. *путь'оў* (Брох, 90), *іс путьа́* (Панькевич, 199), *по путь'і* (Гладкий, 1928, 127), *пўтем* (Котл., 254), *в пўті* (Котл., 176), *на пўті* (Котл., 70), *путь*, род. *пўті́* (Грінч., III, 502), *путь*, род., дав., місц. *пўті́*, ор. *пўттю* (УЛВН, 539), але *путь*, род. *пўти* (Гануш, 368), *по тій же пўти* (Франко, XIII, 100).

Іменник *огонь* (*вогонь*) у давніх українських пам'ятках і в сучасних українських говорах (а також у літературній мові) характеризується виключно флективною акцентуацією форм однини, пор.: *огонь* (Отпис, 2/4 зв. — тричі; Єв., 10 зв., 22 зв. — тричі, 26

зв., 36, 60 зв., 66 зв., 76 та ін.; Коп. Ом., 157; Бер., 150; Льв., 258; Гал., 18 зв., 36, 36 зв. — двічі, 37, 40 зв. — двічі, 62 зв., 107 та ін.; Рад., 89, 119, 120, 121, 137 — двічі, 254, 256 та ін.), *огень* (Бер., 150, 153; Гр. Уж., 26 зв.); *огня* (Остр. б., 42, 82 зв. — тричі, 167 — двічі, 245; Остр. зб., 51 зв.; Отпис, 2/4 зв., 8/3; Єв., 7 зв., 21 зв., 4², 284 зв.², 319²; Тр., 1/1 зв., 10, 10 зв., 17 та ін.; Гал., 36, 137 зв., 179 зв. — двічі; Бар., 10 зв., 52, 65, 77 зв. — двічі, 143, 407; Рад., 98, 118 — тричі, 119, 255, 313, 645 та ін.), *от огня* (Остр. б., 248 зв.; Єв., 167, 327²; Тр., 7 зв., 15; Слав., 523; Гал., 217 зв., 218 — двічі; Бар., 16, 135 зв.; Рад., 370; Рад. Н., 42, 59), *огню* — род. (Кл., 104, 126), *от огню* (Гал., 217 зв.); *огню* — дав. (Остр. б., 248 зв.; Остр. зб., 222 зв.; Єв., 21 зв.; Бер., 313), *огневи* (Тр., 10); *огнем* (Остр. б., 241 зв.; Філ., 8/3 зв.; Тр., 1/2 зв., 5, 58; Коп. Ом., 155; Мог., 284; Рад., 98, 214); *в огні* (Остр. б., 183; Кл. Остр., 208; Тр., 1/1 зв.), *на огні* (Остр. б., 38 зв., 45 зв., 46 зв., 48, 84 зв., 85 зв., 183 та ін.), *при огні* (Слав., 480), *в огнь* (Кл., 89), *о огнь* (Кл., 3), *в огню* (Рад., 119, 143); — *вогось, вогень* (Желех., 114), *огось*, род. *огню* (Желех., 554; Ганкевич, 119; Гануш, 341; Грінч., III, 37), *огось, огень*, род. *огню* (Грама., 229, 236), *вогось, вогень*, род. *вогню, огня* (Верхратський, 1912, 42), род. *югн'у* (Янув, 64), *огень*, род. *огні*, дав. *огні* і *огньови*, ор. *огньом*, місц. *огні* (Верхратський, 1899, 16, 64), *оген'*, *юген'*, род. *огн'а, югн'а* (Брох, 85), род. *огні, огне* (Панькевич, 199), род. *вогн'у* (Гладкий, 1929, 138), *огень* (Біл.-Нос., 257), *вогось*, род. *вогню* (Грінч., I, 246; УЛВН, 116), *вогон'* (Вашенко, 78).

Заміна в місцевому відмінку однини іменника *огось* пізньо-праслов'янської кореневої акцентуації флективною відбулася, з одного боку, під впливом усіх інших відмінкових форм однини цього іменника, а з другого — під впливом флективної акцентуації форми місцевого однини окситонованих іменників *й*-основ чоловічого роду, з якими іменник *огось* злився в переважній більшості українських говорів.

Множина

Стара форма називного відмінка множини іменника *путь* зберігає в українських пам'ятках давньоруський кореневий наголос, а форма знахідного відмінка множини, яка з часом повністю витіснила форму називного множини, характеризується по-

двійним наголосом — давнім (праслов'янським) флективним і новим кореневим, що виник на ґрунті української мови під впливом іменників ї-основ жіночого роду з рухомим наголосом, пор.: *путьіє* (Рад., 560); *путьі* — зн. (Остр. б., 33 зв., 159, 201, 210 зв., 273 зв., Гр. См., 9/6; Бар., 336), *в путьі* (Остр. б., 93, 111 зв., 210 зв.) і *путьи* (Бар., 252 зв., 385 зв., 388 зв.; Рад., 654), *на путьи* (Бар., 307 зв.). Коренева акцентуація форми називного — знахідного відмінків множини іменника *путь* більш властива південно-західним говорах української мови, а флективна — південно-східним, пор.: *путьи* (Гануш, 368), *путьі* (Франко, X, 49), *путьы* (Верхратський, 1899, 67), *путьі* (УЛВН, 539).

Первісну флективну акцентуацію форм родового, давального та місцевого відмінків множини іменника *путь* дуже добре засвідчують давні українські пам'ятки: *путьей* (Гал., 16 зв.; Бар., 184; Рад., 428, 548) і *путьий* (Рад., 434), *от путьий* (Рад., 144); *по путьем* (Остр. б., 163), *по всъм путьем* (Остр. б., 170); *в путьех* (Остр. б., 201, 205 зв., 207 зв.; Рад., 382), *в ... путьех* (Остр. б., 133 — двічі; Бар., 75, 176, 192, 279 зв., 415 зв.; Рад., 333, 575, 578, 579, 584, 981), *на путьех* (Остр. б., 272 зв.; Кл., 12), *на всѣх путьех* (Рад., 389), *по путьех* (Рад., 389), *по всѣх путьех* (Рад., 1118) і *на путьех* (Бар., 278 зв.). Коренева акцентуація згаданих форм, яка в давніх українських пам'ятках зустрічається лише зрідка, досить поширена в південно-західних говорах української мови, у той час як у південно-східних говорах зберігається флективне наголошування цих форм, пор.: *путьий*, *путьям*, *путьях* і *путьох* (Верхратський, 1899, 67), *путьий*, *путь'ам* (Брох, 90), *на путь'ах* (Панькевич, 210), *путьей*, *путьям*, *путьях* (УЛВН, 539). Виникнення кореневої акцентуації форм родового, давального та місцевого відмінків множини іменника *путь* у південно-західних говорах української мови зумовлене впливом іменників ї-основ жіночого роду з рухомим наголосом, які в більшості південно-західних говорів узагальнили в множині кореневу акцентуацію називного — знахідного та давального відмінків множини (див. с. 240, 243).

Акцентного впливу основ на -ї жіночого роду з рухомим наголосом іменник *путь* зазнав на ґрунті української мови і в орудному відмінку множини, змінивши первісний кореневий наголос на новий кінцевий, пор. свідчення давніх українських пам'яток: *путьмі* (Бар., 184). Як і іменники ї-основ жіночого роду з рухомим наголосом, іменник *путь* утримує в українських

говорах кінцевий наголос форми орудного відмінка множини на **-ми** навіть тоді, коли всі інші відмінкові форми множини характеризуються кореневим наголосом. Але якщо іменник *путь* живається з новою формою орудного відмінка множини (на **-ями**), то акцентуація цієї форми вирівнюється за давальним та місцевим множини. Пор.: *путьами* і *путьмі* (Верхратський, 1899, 67), *път'амі* (Брох, 90), *путями* (УЛВН, 539).

Іменник *огонь* (*вогонь*) живається в українській мові переважно з флективною акцентуацією форм множини, пор.: *огні* (Льв., 255, 259); — *огні, огнів, огням, огнями, огнях* (Ганкевич, 119; Грам., 230, 236), *огні, огнів, огням, огнями, огнях* (Гануш, 341), *огн'і, огн'у(ю)* (Брох, 85), *огні* (Котл., 216, 222, 288), *вогні, вогнів, вогням, вогнями, вогнях* (УЛВН, 116). Вирівнювання акцентуації відмінкових форм множини іменника *огонь* за флективнаголошеними формами відбулося під впливом окситонованих іменників *о-ї/ю-основ*, з якими згаданий іменник злився в переважній більшості українських говорів. Коренева акцентуація форм множини іменника *огонь*, яка має місце в деяких українських говорах, також зумовлена впливом окситонованих іменників *о-/ю-основ* чоловічого роду типу *котёл, óвес*, пор.: *котлі, котлів, котлям, котлями, котлях; вісці, вісців, вісцям, вісцями, вісцях; орлі, орлів, орлям, орлями, орлях; осли, ослів, ослям, ослами, ослах* (Гануш, 341).

ІМЕННИКИ З РУХОМИМ НАГОЛОСОМ

О д н и н а

В українській мові іменники ї-основ чоловічого роду з рухомим наголосом (як ті, що злилися в однині з іменниками ї-основ жіночого роду, так і ті, що злилися в однині з іменниками ю-основ чоловічого роду) не зберігають первісної флективної акцентуації форм орудного та місцевого відмінків однини. Ця акцентуація була замінена початковою під впливом форм називного, родового та давального однини, а в іменниках, що злилися з основами на *-ю* чоловічого роду з рухомим наголосом, — і під впливом останніх. У зв'язку з цим переважна більшість досліджуваних іменників характеризується в українській мові колонуною початковою акцентуацією форм однини, пор.:

голуб (Остр. б., 6; Отпис. 10/2 зв.; Єв., 283² — двічі, 283 зв.² — тричі; Гал., 114 зв., 193 — двічі; Бар., 75; Синопс., 19); *голуба* (Єв.,

279 зв.², 283² — двічі, 283 зв.²; Бар., 81 зв.); *гóлубу* — дав. (Синопс., 19); — *гóлуб* (Желех., 150; Верхратський, 1900, 67; Отроковський, 69; Аф.-Чужб., 75), *гóлуб*, род. *гóлуба* (Гануш, 345; Грам., 210, 219; Верхратський, 1899, 67; Клепикова, 43; Грінч., I, 305; УЛВН, 137); *гóстя* — род. (Бер., 264; Волк., 120; Гал., 209; Рад., 419, 420, 678; Рад. Н., 26; Кл., 171); *гóстю* — дав. (Кл., 77), *гóстєви* (Бер., 236); *гóстєм* (Єв., 20 зв. — тричі, 24 — двічі, 26 — двічі); — *гoсть*, род. *гóстя* (Гануш, 336), *гiсть*, род. *гóстя* (Желех., 142; Грам., 234; Верхратський, 1912, 46; Верхратський, 1899, 67; Грінч., I, 286; УЛВН, 133);

гусь, род. *гúси* (Гануш, 368), *гусь*, род., дав., місц. *гúси*, ор. *гúсию* (Верхратський, 1912, 46), *гусь*, род., дав., місц. *гúси*, ор. *гúсеу* (Верхратський, 1900, 67), *гусь*, ор. *гúсьоу* (Верхратський, 1899, 67), род. *гúс'а*, *гúс'і*, ор. *гúсеју*, місц. *на гúс'і* (Гладкий, 1928, 126, 127), *гусь*, род. *гúсі* (Грінч., I, 343);

дiвер, *дiвир* (Желех., 183), *дiверь*, род. *дiверя* (Гануш, 345), *дiвер*, род. *дiвера* і *дiверь*, род. *дiверя* (Грінч., I, 386), *дiвер*, род. *дiвера* (УЛВН, 161);

зв'єри — род. (Остр. б., 4), *зв'єря* (Остр. зб., 55²; Т. З., 88, 89), *зв'єра* (Єв., 154 зв.², 184²; Гал., 113; Тупт., 93 зв.), *от зв'єра* (Тупт., 53; Книж., 24); — *звiрь*, род. *звiря* (Гануш, 328), *звiр*, род. *звiра* (Верхратський, 1912, 42), *звiр*, род. *звiра*, *звiру* (Грінч., II, 132), *про страшнóго зв'iр'а* (Вашенко, 69), *звiр*, род. *звiра* (УЛВН, 235), але *звiр*, род. *звiра́* (Желех., 289), *звiру* — дав. (Франко, XI, 330), *зв'iр'*, род. *зв'iр'є*, (Клепикова, 42);

лєбедь (Слав., 463; Гал., 191; Рад., 901); *лєбеда* (Остр. б., 87); *лєбедю* — дав. (Бер., 441); — *лєбедь*, род. *лєбеда* (Грам., 234), *лєбидь*, род. *лєбеда* (УЛВН, 307);

лóкоть (Слав., 464 — двічі; Книж., 13), *на лóкоть* (Книж., 83, 92); *до лóктя* (Книж., 86); *над лóктєм* (Бер., 125); — *лóкоть*, род. *лiктя* (Головацький, 62; Желех., 412; Гануш, 344; Грам., 233), *лóкiть* (Верхратський, 1912, 46), *лóкiть*, род. *лiктє* (Верхратський, 1900, 65), *лóкiт'*, *лóкут'*, род. *лóкт'а* (Брох, 91), *л'iкот'*, род. *лiкт'а* (Гладкий, 1929, 138), *лóкiть*, род. *лóктя* (Грінч., II, 375), *лiкоть*, род. *лiктя* (Грінч., II, 369; УЛВН, 311);

нóготь (Слав., 478; Книж., 24); — *нiготь* (Желех., 529), *нóготь*, род. *нiгтя* (Гануш, 344; Грам., 233), *нóготь* (Верхратський, 1899, 65), *нóхiт'*, род. *нóхт'а*, *нúхт'а* (Брох, 90), *н'iхот'*, род. *н'iхт'є*, *н'iхт'і* (Кобилянський, 47), *н'iгот'* (Гладкий, 1929, 138),

ніготь, род. *нігтя* (Грінч., II, 566; УЛВН, 371), але *ноготь*, род. *нігтя* (Желех., 532);

тєстя — род. (Остр. б., 25 зв., 33 зв. — двічі); *тєстю* — дав. (Остр. б., 33 зв. — тричі, 65 зв.), *к тєстю* (Остр. б., 253 зв.); — *тєсть*, род. *тєстя* (Гануш, 329; Грам., 233; Верхратський, 1899, 67; Грінч., IV, 259; УЛВН, 648);

черв, род. *чєрва* (Гарм., 219; Верхратський, 1912, 46; Верхратський, 1899, 67), але *черв*, род. *чєрв́а* (Грінч., IV, 452).

Іменник *жолудь* у частині південно-західних говорів отримав наголос на другому складі, що сталося, очевидно, під впливом *жолудок* “шлунок” (внаслідок етимологічного зближення цих слів), пор.: *жолудь* (Бер., 64, 158) і *жєлудь* (Слав., 447); — *жолудь*, род. *жолуди* (Гануш, 367, 374), *жолудь* (Грам., 70), *жолудь*, род. *жолудя*; *жолудь*, род. *жолуди*; *жолудь*, род. *жолуди* (Верхратський, 1912, 46), род. *жолуд'у*, *жолуд'є*, *жолуд'і*, *жолуд'а* (Шило, 83), *жолудь* (Верхратський, 1900, 67), *жолудь*, род. *жолуди*, ор. *жолудьоу* (Верхратський, 1899, 28, 68), *жолудь*, род. *жолудя* (Грінч., I, 490; УЛВН, 199). Характерно, що аналогічна зміна акцентуації мала місце і в чакавських говорах сербохорватської мови та в словенській мові, пор.: схв. чак. *želūd* (Белич, 213); слн. *žélod*, род. *želōda* (Valjavec, 141, 179), але схв. шток. *жєлуд*; болг. *жєльд*; рос. *жєлудь*, род. *жєлудя*; блр. *жолуд*, род. *жолуда*.

У кличній формі однини іменники і-основ чоловічого роду з рухомим наголосом зберігають в українській мові початкову акцентуацію (але характеризуються при цьому новими флексіями -е, -'у, якщо перейшли до складу іменників јо-основ чоловічого роду), пор.: *голубе* (Грам., 210, 219; Верхратський, 1899, 67; УЛВН, 137), *гостю* (Грам., 234; УЛВН, 133), *гуси* (Верхратський, 1912, 46; Верхратський, 1900, 67, 68), *звіре* (УЛВН, 235), *лєбєдю* (Грам., 234; УЛВН, 307), *н'іхт'у* (Кобилянський, 47), *тєстю* (Грам., 233; УЛВН, 648), *чєрве* (Грам., 219; Верхратський, 1899, 67).

Множина

Називний і знахідний відмінки

В українській мові іменники *гість*, *гусь* (*гуси*), *звір*, *лікоть*, *люди*, *ніготь*, *черв* у формах називного і знахідного відмінків множини зберігають первісний початковий наголос (у давніх ук-

раїнських пам'яток старіша форма називного відмінка множини вживається, як правило, лише для називного, а старіша форма знахідного — для називного і знахідного; в українських говорах і в літературній мові існує спільна форма називного — знахідного відмінків множини):

гости (Гр. Уж., 80), *гостѣ* (Єв., 49²; Бер., 235); — *гости* (Головацький, 45; Гануш, 336; Грам., 234; УЛВН, 133), *гости* (Верхратський, 1912, 46), *госты* і *гостьове* (Верхратський, 1899, 67);

гуси (Синопс., 89; Ур., 64); — *гусе* (Огоновський, 125), *гуси* (Гануш, 368; Грам., 277; Верхратський, 1912, 46; Янув, 71; Грінч., I, 343; УЛВН, 148), *гус'и* (Шило, 118; Гладкий, 1929, 140; Гладкий, 1928, 127), *гусі* (Верхратський, 1900, 67), *гусы* (Отроковський, 66);

звѣріє (Гал., 56; Бар., 304, 450; Рад., 333, 385, 1128; Синопс., 120 зв.; Тупт., 72 зв.), *звѣри* (Остр. б., 108; Кл. Остр., 207; Слав., 464; Гал., 40, 149 — двічі), *звѣры* (Гал., 40, 56; Тупт., 19, 19 зв.), *на ... звѣры* (Рад., 703), але *звѣрѡе* — наз. (Тр., 57); — *звірі* (Гануш, 328; УЛВН, 235);

локѣ “одиниця виміру довжини” (Єв., 160 зв.²), *в три локѣ* (Рад., 628); — *лікті* (Гануш, 344; Грам., 233; УЛВН, 311), *локѣ*, *локѣ*, *лукѣ*, *локоті* (Брох, 91);

людіє (Остр. б., 11, 24 зв., 25, 26 зв. — двічі, 27, 65 зв. — двічі, 66 — двічі, 66 зв., 67 — двічі, 70 зв. та ін.; Остр. зб., 175, 32²; Тр., 76; Гр. См., 9/6 зв.; Коп. Каз., 114, 115; Гал., 4; Бар., 322, 336, 337, 338 зв., 388 зв.; Рад., 83, 237 — тричі, 250, 254, 267, 590; Рад. Н., 50, 59; Синопс., 10, 20 зв., 21, 22, 28 зв., 38 зв., 39, 42, 42 зв.; Тупт., 61), *людіє* — кл. ф. (Остр. б., 71 зв., 81 зв.; Єв., 9 зв., 345²; Волк., 122; Бар., 288 зв.); *людє* (С. Зиз., 65; Філ., 4/2 зв., 8/1 зв., 13/4, 15/2 та ін.; Кл. Остр., 222, 223; Єв., 1, 4, 12, 26 зв., 34 — двічі, 35, 36 зв., 46 зв., 87, 87 зв. та багато ін.; Тр., 6/1, 35 зв., 44 зв., 70; Сак., 42; Коп. Каз., 111, 114, 115, 117; Коп. Ом., 165, 168; Бер., 35, 119, 132, 427; Євх., 4/4 зв.; Мог., 280; Льв., 235, 238; Гал., 3 зв., 5, 6 зв., 7, 13, 14, 17 зв., 18 зв., 19 — двічі, 20 зв. та багато ін.; Рад., 2, 3, 5, 13, 14, 27, 28, 47, 80, 91 та ін.; Кл., 13 — двічі, 32, 33, 34, 69, 82, 86, 103, 138, 144 та ін.; Ур., 49, 62, 63; Книж., 22, 27, 75 — двічі, 96), *людє* — кл. ф. (Філ., 8/2 зв.; Рад., 1062), *люди* (Остр. б., 6, 26, 26 зв. — двічі, 27, 66 — 4 рази, 66 зв., 67 — 5 разів, 71 — двічі, 71 зв., 72 та ін.; Остр. зб.,

4, 82, 94 зв., 171 зв. — двічі, 173, 173 зв., 175; Філ., 7/4, 13/3 зв., 16/1; Отпис, 8/3 зв.; Єв., 307²; Гр. См., 9/6 зв.; Гр. Уж., 38 зв.; Бар., 249; Рад. Н., 16), *люди* — кл. ф. (Остр. б., 92; Тр., 41 зв.; Т. З., 108), *в люди* (Остр. зб., 95), *за люди* (Остр. б., 28, 52 зв.), *на люди* (Остр. б., 28, 31 зв., 66, 71; Отпис, 8/2), *на люди* (Єв., 125 зв.) і *люди* — кл. ф. (Тр., 35); — *люде*, *люди* (Желех., 418), *люди* (Ганкевич, 121; Гануш, 336; Грам., 276; УЛВН, 316), *люди*, *люде* (Верхратський, 1912, 46), *л'уди* (Януб, 77; Гладкий, 1929, 139), *л'уде*, *л'уде*^u (Бандрівський, 57), *л'уде* (Брох, 91; Панькевич, 203; Гладкий, 1928, 126), *л'удэ* (Клепикова, 47), *людэ* (Отроковський, 72, 73), *люде* (Біл.-Нос., 215; Грінч., II, 388), *л'уди*, *л'уде*, *л'уде*^u (Вашенко, 38, 103, 136);

ногти (Остр. б., 90), *ногты* (Кл., 207), *ногтъ* (Єв., 148 зв.²), *на нокти* (Остр. б., 244); — *нігті* (Желех., 532; Гануш, 344; Грам., 233; УЛВН, 371), *ногты* (Верхратський, 1899, 65), *нохт'і*, *нохті*, *нухті* (Брох, 90), *н'іхт'і* (Кобилянський, 47);

черви (Желех., 1064; Грам., 219; Верхратський, 1912, 46), *червы* (Верхратський, 1899, 67).

Іменники *голуб*, *дівер*, *жолудь*, *лебідь*, *тесть*, злившись з іменниками *о-*/*ю-*основ чоловічого роду, отримали в ряді українських говорів флективну (зрідка — на другому складі кореня) акцентуацію форми називного — знахідного відмінків множини (і, як правило, всіх інших відмінкових форм множини), що сталося внаслідок дії тенденції до акцентного протиставлення форм однини і множини в іменниках *о-*/*ю-*основ з кореневим наголосом, пор.:

голуби (Єв., 2 зв.² — двічі, 246 зв.²; Рад., 494, 821), *голубы* (Єв., 349²; Гал., 136); — *голуби* (Гануш, 345; Грам., 210, 219; Пура, 237), *голубі* (Верхратський, 1912, 20; УЛВН, 137) *голубы* (Верхратський, 1899, 67), *голубе* (Клепикова, 43), *голубы* (Отроковський, 69);

дівері (Гануш, 345), *дівери* (УЛВН, 161);

жолуди (Гануш, 367, 374; Верхратський, 1912, 46), *жолуді* (Погр., 181), *жолуді* (УЛВН, 199);

лебеді (Грам., 234), *лебед'і* (Гладкий, 1929, 140; Гладкий, 1928, 126), *лебеді* (УЛВН, 307);

тесті (Грам., 233; УЛВН, 648), *тесті* (Гануш, 329), *тесты* і *тестьове* (Верхратський, 1899, 67).

Родовий відмінок

На ґрунті давньоруської мови наголос у формі родового відмінка множини досліджуваних іменників перемістився з кінцевого редукованого на попередній склад: звѣрьѣ → звѣрьѣѣ. Стару форму родового множини і флективну акцентуацію цієї форми найкраще зберігають в українській мові *pluralia tantum* *люди* (*люде*) та іменник *гусь*, який у ряді говорів (і в літературній мові) виступає як *pluralia tantum*, пор.:

людій (Остр. б., 71 зв., 95, 128, 133, 157 зв.; С. Зиз., 152; Філ., 5/1 зв.; Єв., 7 зв.², 8², 13², 79 зв.²; Бер. В., 70; Коп. Каз., 113 — тричі; Бер., 247, 328, 400; Євх., 1/3; Гал., 139; Бар., 89 зв., 176, 235, 258, 336 зв., 418; Рад., 350, 456), *людій* (Тр., 26), *людєй* (Остр. б., 67, 90, 119, 133, 220; С. Зиз., 69; Філ., 8/3 зв., 9/1, 15/1 зв. та ін.; Отпис, 4/3 зв., 7/1, 12/4; Єв., 6 зв., 255 зв.²; Гр. См., 9/6 зв.; Сак., 43, 47; Коп. Каз., 119, 125; Коп. Ом., 165, 167; Бер., 369, 439; Т. З., 111; Євх., 1/2, 4/3 зв., 5/2 зв.; Мог., 277, 281; Льв., 236 — двічі, 239, 240, 248, 254, 259, 261 — двічі, 265; Гал., 4 — двічі, 11 зв., 13, 15, 17 зв., 19, 20, 20 зв., 26 зв. та ін.; Бар., 27 — двічі, 44, 45 зв., 118 зв.; Рад., 10, 16, 33, 51, 58, 75, 80, 86, 99 та ін.; Рад. Н., 6, 41, 49 — двічі, 58, 60, 66; Синопс., 4 зв., 7, 17 зв., 21 зв., 23 зв., 27 зв., 35, 42, 44, 47 зв., 49; Книж., 9) і *людій* (Остр. б., 11, 11 зв., 28 зв. — двічі, 34 та ін.; Бер., 341), *людєй* (Кл. Остр., 211, 222; Гал., 39); — *людєй* (Ганкевич, 121; Гануш, 336; Верхратський, 1912, 46; Грінч., II, 388; УЛВН, 316), *людій* (Грам., 276; Верхратський, 1899, 15), *л'удій* (Янув, 65; Бандрівський, 58), *л'удій* (Брох, 91), *л'удай* (Клепикова, 47), *людый* (Отроковський, 72), *л'удей* (Гладкий, 1929, 139; Гладкий, 1928, 126), *л'удей* (Вашенко, 139);

гусій (Грам., 277; Верхратський, 1912, 46; Верхратський, 1899, 15, 67; Панькевич, 228), *гусій* (Верхратський, 1900, 67), *гусый* (Отроковський, 70), *гусей* (Гладкий, 1929, 141; Гладкий, 1928, 127), *гусей* (УЛВН, 148).

Іменник *гість*, який також у переважній більшості українських говорів зберігає стару форму родового відмінка множини, утримує в цій формі флективну акцентуацію лише в південно-східних говорах української мови (і в літературній мові) та в ряді північних; у південно-західних говорах української мови флективна акцентуація згаданої форми витіснена початковою, що сталося

під впливом відмінкових форм множини з початковим наголосом: *гостей* (Гал., 247) і *гостій* (Бер., 235), *гостей* (Єв., 27 зв.; Синопс., 17 зв.); — *гостей* (Гануш, 336), *гостий* (Грам., 234; Верхратський, 1912, 46; Янув, 65), *гдстей* (Франко, X, 224, XII, 17, 153, 160, 403, 417, 418, 456, 458, XIII, 205, 225), *гостій* (Верхратський, 1899, 67), *гости* (Панькевич, 228), *гостај* (Кобилянський, 48), *гостей* (Гладкий, 1929, 139; Гладкий, 1928, 126), *гостей* (Глібов, 64, 181, 208; Котл., 66, 128, 132, 269; Вашенко, 139; УЛВН, 133).

Іменники *жолудь*, *звір*, *лебідь*, *лікоть*, *ніготь*, *черв* дуже рідко зберігають в українських говорах старе закінчення форми родового відмінка множини; наголос при цьому у південно-східних говорах — флективний, у південно-західних — як правило, початковий, вирівняний за іншими відмінковими формами множини (з початковим наголосом): *жолудей* (Гануш, 374; Верхратський, 1912, 46); *звѣрей* (Рад., 333), *от ... звѣрей* (Рад., 971) і *звѣрій* (Остр. б., 2), *звѣрей* (Остр. б., 241 зв.; Бер., 106; Слав., 517; Гал., 56 зв.; Бар., 211 зв.; Рад., 19), *от звѣрей* (Остр. б., 3 зв.; Рад., 18), *звіреј* (Глібов, 68), *до тих звіреј* (Глібов, 137), *на звіреј* (Котл., 159); *лебедий* (Огоновський, 126); *лѳктій* (Брох, 91); *нѳхтій* (Брох, 90); *чѣрвій* (Єв., 21 зв.), *от чѣрвій* (Сак., 50; Бар., 135), *червѣй* (Верхратський, 1912, 46).

Іменники і-основ чоловічого роду з рухомим наголосом, які отримали в українській мові форму родового відмінка множини на **-ів (-ув, -юв)**, вирівняли в цій формі свою акцентуацію за іншими відмінковими формами множини, зокрема за називним — знахідним (див. с. 255—257):

от голубов (Остр. б., 44 зв.); — *голубів* (Гануш, 345; Грам., 210, 219), *голубув*, *голубѳв*, *голубів* (Верхратський, 1899, 67), *голубіу* (Клепикова, 43), *голубів* (Отроковський, 69; УЛВН, 137);

гѳс'ц'іу (Янув, 65; Шило, 121), *гѳст'ів* (Кобилянський, 48), *гѳст'ів*, *гѳсц'ів* (Вашенко, 139);

дѳверів (Гануш, 345), *дѳверів* (УЛВН, 161);

жолудів (Верхратський, 1912, 46), *жолудів* (Погр., 181), *жолудів* (УЛВН, 199);

звѣров (Єв., 66 зв.², 192 зв.²; Гал., 56 зв., 112 зв., 173); — *звірів* (Гануш, 328; УЛВН, 235);

лебѳдів (Грам., 234), *лебѳдів* (УЛВН, 307);

лѳктѳв (Книж., 21, 92, 96); — *ліктів* (Желех., 412; Гануш, 344; Грам., 233; УЛВН, 311), *л'ікт'іу* (Янув, 65), *лѳкт'уу*, *лѳкт'уу* (Брох, 91);

нігтів (Гануш, 344; Грам., 233; УЛВН, 371), *ну́хт'уу́* (Брох, 90), *н'іхт'іу́* (Кобилянський, 47);

тестів (Гануш, 329), *тестів* (Грам., 233; УЛВН, 648), *тестюв*, *тестьів* (Верхратський, 1899, 67)⁹;

чєрвів (Грам., 219), *чєрвєв*, *чєрвєв*, *чєрвів* (Верхратський, 1899, 67).

Слід зазначити, що в українських говорах зустрічається також форма родового відмінка множини іменника *локоть* “стара одиниця виміру довжини” — *локот*, яка є залишком первісного відмінювання цього слова як основи на приголосний (на -t). Характерно, що форма *локот* має наголос виключно на другому складі, тобто зберігає давньоруську акцентуацію (локѣтъ → лок'ѣтъ), пор.: *сорок локѣт* (Головацький, 63), *локѣт* (Желех., 412; Грам., 233), *ш'іс'ц' локѣт* (Янув, 65), *с'ім локѣт* (Бандрівський, 58).

Давальний і місцевий відмінки

В українській мові іменники ї-основ чоловічого роду з рухомих наголосом не зберігають давнього акцентного розрізнення форм давального і місцевого відмінків множини. Згадані форми на ґрунті української мови вирівняли свою акцентуацію, причому в переважній більшості говорів — за давальним відмінком множини (початкова акцентуація) і лише в незначній частині говорів — за місцевим множини (флексивна акцентуація, що виникла на ґрунті давньоруської мови внаслідок переміщення наголосу з кінцевого редукованого на попередній склад), пор.:

голубам, *голубах* (Гануш, 345; Грам., 210, 219), *голубум*, *голубам*; *голубах* (Верхратський, 1899, 67);

в гостях бѣти (Желех., 142), *гостѣм*, *гостѣх* (Гануш, 336), *гостѣм*, *гостѣх* (Грам., 234), *на гостях* (Франко, ХІІІ, 225), *гос'ц'ом*, *на гос'ц'ох* (Шило, 125), *гостьом*, *гостѣм*; *гостьох*, *гостѣх* (Верхратський, 1899, 67), *гост'ем* (Панькевич, 206), *у гос'ц'ах* (Гладкий, 1929, 140), *гостѣм* (Л. Укр., ІІІ, 442), *в гостях* (Л. Укр.,

⁹ Відмінність в акцентуації форми називного — знахідного відмінків множини (флексивна акцентуація) й інших відмінкових форм множини (початкова акцентуація) іменника *тесть*, яка спостерігається в одному з південно-західних говорів (Верхратський, 1899, 67), пояснюється, очевидно, тим, що флексивна акцентуація ще не встигла поширитися на інші відмінкові форми множини цього іменника.

III, 146), *гостя́м* (Котл., 206), *в гостя́х* (Котл., 79), *гостя́м, на гостя́х* (УЛВН, 133);

гу́сям; гу́сях, гу́сех (Грамм., 277), *гу́сьим, гу́сем; гу́сьих, гу́сех* (Верхратський, 1912, 46), *гу́с'ом, на гу́с'ох* (Шило, 125), *гу́с'ом* (Бандрівський, 58), *гу́сем, гу́сех* (Верхратський, 1900, 67), *гу́с'ом* (Панькевич, 228), *гу́с'ам* (Гладкий, 1929, 141), *гу́с'ам* (Гладкий, 1928, 127), *гу́сям, на гу́сях* (УЛВН, 148);

ді́верам, ді́верах (УЛВН, 161);

жо́лудям, жо́лудях (Гануш, 374);

зві́рям, зві́рях (Гануш, 328), *зві́рам, зві́рах* (УЛВН, 235);

ле́бедем, ле́бедах (УЛВН, 307);

лі́ктям, лі́ктях (Гануш, 344; Грамм., 233; УЛВН, 311), *ло́кт'ам, лу́кт'ам; ло́кт'ах, лу́кт'ах* (Брох, 91), *ло́кт'ах, во́кт'ах* (Панькевич, 210);

люде́м (гал.) і *лю́дям* (півд.-сх.) (Гануш, 336), *лю́дям і лю́де́м* (Грамм., 276), *лю́дем, лю́дех* (Верхратський, 1912, 46), *л'у́г'ом, л'у́г'ох* (Янув, 77), *л'у́д'ом, на л'у́д'ох* (Шило, 125, 126), *л'у́д'ом, л'у́д'ім* (Бандрівський, 58, 59), *л'у́д'ам, л'у́д'ах* (Брох, 91), *л'уд'е́м, л'уд'е́х* (Клепикова, 47), *л'у́д'ом, на л'у́д'ох* (Мельничук, 65), *на л'уд'а́х* (Гладкий, 1928, 126), *лю́дям* (Котл., 105, 119, 135, 151), *в лю́дях* (Котл., 243), *при лю́дях* (Котл., 140), *в лю́дях* (Грінч., II, 388), *лю́дям, в лю́дях* (УЛВН, 316);

ні́гтям, ні́гтях (Гануш, 344; Грамм., 233; УЛВН, 371), *но́хт'ам, ну́хт'ам; но́хт'ах, ну́хт'ах* (Брох, 90), *на ну́хт'ох, ну́хт'ах* (Панькевич, 210), *ні́хт'ем, н'і́хт'ех* (Кобилянський, 47);

те́стям, те́стях (Грамм., 233; УЛВН, 648), *те́стьом, те́стям, те́стьох, те́стях* (Верхратський, 1899, 67);

че́рвам, че́рвах (Грамм., 219), *че́рвум, че́рвам; че́рвах* (Верхратський, 1899, 67).

Після узагальнення в давальному та місцевому відмінках множини початкової акцентуації іменники *голуб, дівер, жолудь, лебідь, тесть*, злившись з іменниками *о-/-ю-основ*, змінили в ряді українських говорів початкову акцентуацію згаданих форм (і всіх інших відмінкових форм множини) на флективну (зрідка отримали наголос на другому складі кореня), що сталося внаслідок дії тенденції до акцентного протиставлення форм однини і множини в іменниках *о-/-ю-основ* з кореневим наголосом, пор.:

голуба́м, голуба́х (Клепикова, 43; УЛВН, 137), *голуба́м* (Отроковський, 69);

дiверя́м, дiверя́х (Гануш, 345);
жолудя́м, на жолудя́х (Погр., 181), *жо́лудя́м, на жо́лудя́х*
 (УЛВН, 199);
лебе́дя́м, лебе́дя́х (Грама., 234);
тестя́м, тестя́х (Гануш, 329).

У давніх українських пам'ятках, як і в українських говорах, переважає початкова акцентуація давального та місцевого відмінків множини досліджуваних іменників:

го́стем (Єв., 83 зв.² — двічі; Бер., 236);
звѣ́рем (Остр. зб., 43 зв.²; Рад., 19, 876; Синопс., 99, 99 зв.; Тупт., 61 зв.); *на всѣ́х звѣ́рех* (Остр. б., 4), *о звѣ́рох* (Гал., 246 зв.);
лю́дем (Остр. б., 11 зв., 20, 25, 26, 66 — тричі, 67, 73, 77 зв., 88, 89 зв., 90 та ін.; Остр. зб., 49 зв.²; Філ., 7/3 зв., 7/4, 8/3 зв., 11/1, 15/2 зв., 17/4, 23/1 зв., 41/3, 46/1, 48/4 зв., 50/2 зв.; Кл. Остр., 225; Єв., 3 зв. — двічі, 22, 28 зв., 32 зв., 34, 43 зв. — двічі, 56 зв., 66, 83 зв. — двічі, 111 та багато ін.; Гр. См., 9/6 зв.; Сак., 48 — двічі; Коп. Каз., 114; Бер., 117, 303; Євх., 2/1, 2/2 зв.; Мог., 272; Гал., 1 — двічі, 18 — 4 рази, 22, 25, 26 зв., 32, 33 зв., 34 зв., 46, 66 та багато ін.; Рад., 47 — двічі, 487, 537, 539, 541, 731, 783, 828; Книж., 93), *лю́дя́м* (Кл., 24, 30, 99, 114, 139 — двічі, 189; Книж., 72) і *люде́м* (Остр. б., 96, 112 зв., 129 — двічі, 130, 159 зв.; Остр. зб., 82, 91 зв., 97, 138 зв., 197 зв. — двічі, 221, 37 зв.², 54 зв.²; Філ., 3/2 зв., 8/2 зв., 12/4, 13/4, 18/4 зв., 20/3, 21/3 зв., 21/4 зв., 39/2, 39/3 зв., 54/1; Бер., 163; Т. З., 93, 96, 108; Гал., 17 зв., 35, 48 зв., 56 зв., 62 зв. — двічі, 63 — двічі, 63 зв., 68, 72 та багато ін.; Бар., 114, 124, 139, 273 зв., 274 зв., 298 — двічі, 375 зв.; Рад., 32, 38, 45, 48, 57, 102, 114, 122, 156, 163 та ін.; Синопс., 18 зв., 26, 29; Тупт., 84; Кл., 43, 134); *в лю́дех* (Остр. б., 55 — двічі, 62 зв., 125, 126, 127, 138, 143, 153 зв., 200 зв., 220 та ін.; Отпис, 2/2 зв., 4/4 зв., 6/4; Кл. Остр., 211; Єв., 154 зв. — двічі, 6 зв.², 159 зв.², 284²; Бер. В., 62, 69; Сак., 38, 40; Бар., 15 зв., 95; Рад., 883), *на лю́дех* (Гал., 37), *о лю́дех* (Остр. б., 69, 71), *о лю́дех* (Остр. б., 147, 255, 262; С. Зиз., 171; Єв., 46 — тричі; Гр. См., 9/6 зв.; Гал., 8, 139), *о ... лю́дях* (Кл., 198) і *в лю́дех* (Остр. б., 55, 131; Гал., 139; Бар., 90, 274, 291 зв., 295 зв.; Рад., 163, 254, 364, 570, 895; Тупт., 67 зв.), *о лю́дех* (Т. З., 96; Гал., 239; Рад., 419; Кл., 5, 27), *на лю́дех* (Рад., 3).

Акцентуація *о лю́дех* у давніх українських пам'ятках (Остр. б.) з'явилася, очевидно, під впливом *на люди* (Остр. б., Отпис), де переміщення наголосу на попередній прийменник є дуже давнім.

Орудний відмінок

Іменники *лю́ди* (*лю́де*), *гусь* (*гу́си*), які зберігають в українській мові стару форму на -ми як єдину або основну форму орудного відмінка множини, послідовно зберігають у цій формі і первісний кінцевий наголос, пор.:

людмі (Остр. б., 259 зв.; Філ., 12/4 зв., 41/2, 54/4 — двічі; Єв., 44, 94 — двічі, 101 зв., 216 зв.², 221 зв.², 301² — двічі; Гр. См., 9/6 зв.; Гал., 44, 52, 59, 87 зв., 88, 131, 134 зв., 181 зв., 188, 216; Рад., 571, 624; Ур., 63), з *людмі* (Остр. зб., 13; Зиз. Л., 75; Філ., 23/1, 54/2 зв.; Отпис, 6/4 зв.; Єв., 26 зв., 249², 290 зв.², 326²; Гал., 27, 27 зв., 58, 239 зв.; Рад., 234, 424, 425, 653, 994 — двічі; Кл., 55), *за людмі* (Кл. Остр., 208; Гал., 146 зв.), *меж людмі* (Кл., 175), *межи людмі* (С. Зиз., 114; Філ., 8/2, 55/4 зв.; Отпис, 6/1; Єв., 310 зв.²; Бер. В., 60; Сак., 46; Гал., 16 зв., 34 зв., 166 зв., 213; Рад., 89, 122, 259, 524, 525, 534, 567, 653, 944, 1006; Рад. Н., 32, 55, 68), *над людмі* (Остр. б., 143, 165 зв., 202; Єв., 28², 140²; Бер., 132; Гал., 104 зв., 146; Рад., 248, 259), *перед людмі* (Єв., 28 зв., 32, 45 зв., 120, 1² — двічі, 3², 320², 325², 335 зв.² — двічі, 351²), *пред людмі* (Остр. б., 98 — двічі, 131, 142, 207, 209, 228; Гал., 177 зв., 196; Рад., 821, 823, 1086; Рад. Н., 52 — двічі); — з *людьмі* (Желех., 419), *людьмі* (Ганкевич, 121; Грам., 276; Верхратський, 1912, 46; УЛВН, 316), *л'уґ'мі* (Янув, 66, 77), *л'уд'мі*, *л'удмі* (Брох, 91), з *л'уд'мі*, *межи людьмі* (Панькевич, 207), *л'уд'мэ* (Кобилянський, 48), *л'уд'мі* (Гладкий, 1928, 127), *л'уд'мі* (Ващенко, 143, 144);

гусьмі (Головацький, 81; Грам., 277; Верхратський, 1912, 46; Верхратський, 1900, 67; УЛВН, 148), *гус'мі* (Янув, 71; Шило, 131).

Іменник *гість* також зберігає в багатьох українських говорах (і в літературній мові) стару форму орудного відмінка множини, але вона існує, як правило, паралельно з новою, нерідко поширенішою формою. У зв'язку з цим первісна кінцева акцентуація старої форми часто витісняється початковою акцентуацією, що зумовлено впливом відмінкових форм множини з початковим наголосом, пор.: *гостьми* і *гістьми* (Гануш, 336), *гіс'ц'мі* (Янув, 66), *г'іс'т'ми* (Шило, 131), *г'іс'т'ми*, *гост'ми* (Ващенко, 143, 144), *гістьмі* (УЛВН, 133).

Іменники *голуб*, *жолудь*, *звір*, *черв* лише в окремих українських говорах зберігають стару форму орудного відмінка множи-

ни, яка існує паралельно з новою, поширенішою формою. Акцентуація старої форми — переважно початкова, пор.:

голубми (Верхратський, 1899, 67);

жоблудьми і рідко *жолудьмі* (Гануш, 374), *жолудьмі* (Погр., 181), *жоблудьмі* (УЛВН, 199);

звѣрмі (Тр., 58) і *звѣрми* (Остр. б., 1 зв.; Гал., 56 — двічі; Кл., 10), *звѣрьми* (Остр. б., 1 зв.), *над звѣрми* (Рад., 1128), *с ... звѣрми* (Синопс., 86); — *звірмі* (Шевч., II, 251);

чѣрвми (Єв., 102 зв.²; Бар., 124 зв.).

Іменники ї-основ чоловічого роду з рухомим наголосом, які отримали в українській мові форму орудного відмінка множини на **-ами (-ями)**, вирівняли в цій формі свою акцентуацію за давальним та місцевим відмінками множини (див. с. 260—262):

голубами (Гануш, 345; Грам., 210, 219), *голубамэ* (Клепикова, 43), *голубами* (УЛВН, 137);

гостями (Грам., 234), *гос'ц'іми* (Шило, 130), *за гос'ц'ами*, *межи гост'ами* (Панькевич, 207), *гос'ц'ами* (Гладкий, 1928, 126), *гос'т'ами*, *гос'ц'ами* (Ващенко, 143, 144), *гостями* (УЛВН, 133);

діверями (Гануш, 345), *діверами* (УЛВН, 161);

мѣжи звѣрами (Рад., 165); — *звірями* (Гануш, 328), *звірами* (УЛВН, 235);

лебедями (Грам., 234), *лебедями* (УЛВН, 307);

ліктями (Гануш, 344; Грам., 233; УЛВН, 311), *лѣкт'амі*, *лѣкт'амі* (Брох, 91);

л'уд'емэ (Клепикова, 47), *л'уд'ами* (Ващенко, 143);

нігтями (Гануш, 344; Грам., 233; УЛВН, 371), *нохт'амі*, *нѣхт'амі* (Брох, 90), *н'іхт'емэ* (Кобилянський, 47);

тестями (Гануш, 329), *тѣстями* (Грам., 233; УЛВН, 648);

чѣрвами (Грам., 219).

Зрідка досліджувані іменники вживаються у формі орудного відмінка множини з флексіями **-ма**, **-има (-іма)**, **-ома (-'ома)**, які за походженням є флексіями орудного відмінка двоїни: **-ма** — іменників ї-основ, **-ома (-'ома)** — іменників ѓ-/јѓ-основ, **-има (-іма)** — іменників *очи (очи)*, *уши (уші)*, *плѣчи (плѣчі)*. Наголошується при цьому перший голосний флексії або початковий склад слова: *голубома* (Верхратський, 1899, 67); *гос'ц'іма* (Янув, 66; Шило, 131); *гус'ма* (Шило, 131), *гусіма* (Шило, 132); *н'іхт'ома* (Бандрівський, 60), *н'іхт'ема* (Кобилянський, 52). Наголос на по-

чатковому складі є результатом вирівнювання акцентуації таких форм за початковонаголошеними формами давального та місцевого відмінків множини досліджуваних іменників.

ІМЕННИКИ ОСНОВ НА ПРИГОЛОСНИЙ

ІМЕННИКИ п-ОСНОВ

А. ІМЕННИКИ п-ОСНОВ СЕРЕДНЬОГО РОДУ

ПІЗНЬОПРАСЛОВ'ЯНСЬКІ АКЦЕНТНІ ПАРАДИГМИ

У пізньопраслов'янській мові іменникам п-основ середнього роду були властиві всі три акцентні парадигми (баритонована, окситонована і рухома).

Баритонована а. п. Окситонована а. п. Рухома а. п.

О д н и н а

Наз.	*zn'amę	*plemę	*jъмę
Род.	*zn'amene	*plemène	*jъmenè
Дав.	*zn'ameni	*plemèni	*jъmeni
Зн.	*zn'amę	*plemę	*jъмę
Ор.	*zn'amєньтъ	*plemєньтъ	*jъменътъ
Місц.	*zn'amene	*plemène	*jъmenè

М н о ж и н а

Наз.	*zn'amēnā	*plemēnā	*jъmenā
Род.	*zn'amєнь	*plemєнь	*jъменъ
Дав.	*zn'amєньтъ	*plemєньтъ	*jъменътъ
Зн.	*zn'amēnā	*plemēnā	*jъmenā
Ор.	*zn'amєнŷ	*plemєнŷ	*jъменŷ
Місц.	*zn'amєньхъ	*plemєньхъ	*jъменъхъ

Д в о ї н а

Наз. — Зн.	*zn'ameni (-ě)	*plemèni (-ě)	*jъmeni (-ě)
Род. — Місц.	*zn'amēnŷ	*plemènŷ	*jъmenŷ
Дав. — Ор.	*zn'amєньта	*plemєньта	*jъменъта

У пізньопраслов'янській мові баритоновану а. п. мали такі іменники п-основ середнього роду: *beŷmę, *oŷmę, *seŷmę, *s'ěmę, *t'ěmę, *v'umę, *zn'amę та деякі ін. [Скляренко, 1998, 128; Скляренко, 1983, 162—163].

Окситонованою а. п. характеризувалися іменники *p̄ism̄ē, *p̄lem̄ē та, можливо, деякі ін. [Скляренко, 1998, 128; Скляренко, 1983, 163].

Рухома а. п. була властива іменникам *j̄ym̄ē, *p̄ōjm̄ē, *str̄gm̄ē, *vēgm̄ē та деяким ін. [Скляренко, 1998, 128—129; Скляренко, 1983, 163].

БАРИТОНОВАНІ ІМЕННИКИ

О д н и н а

У відмінкових формах однини¹⁰ баритоновані іменники п-основ середнього роду досить послідовно зберігають в українській мові давній кореневий наголос:

берéмя (Зиз. Л., 27), *брéмя* (Остр. б., 199 зв., 220, 227 зв. — двічі; С. Зиз., 108; Гр. См., 7/1 зв.; Слав., 430; Бар., 5, 33 зв., 95, 170 зв., 268, 268 зв. — двічі та ін.; Рад., 33; Кл., 190), *брéмени* (Кл. Остр., 218; Рад., 192), *от брéмени* (Остр. б., 203); — *берéм'я*, род. *берéмене*; *брéм'я*, род. *брéмене* (Головацький, 83); *брéм'я*, род. *брéмени* (Желех., 43);

ві́м'я, род. *ві́мене* (Головацький, 83), *ві́м'я*, род. *ві́мени* (Желех., 79; Грам., 275), *ві́мя*, *ві́мне* (Верхратський, 1912, 47), *в'і́мн'і*, *в'і́мн'а* (Приступа, 43), *ві́мне*, род. *ві́мени*, *ві́мені*, *ві́мене* (Верхратський, 1900, 69), *в'і́йм'я*, *ві́ме*, *ві́мне* (Верхратський, 1899, 69), *ві́мн'а* (Брох, 94; Гладкий, 1929, 141), *ві́мн'е* (Кобилянський, 48), *ві́мн'і* (Клепикова, 46), *ві́м'є* (Гладкий, 1928, 127), *ві́м'я*, *ві́мня* (Грінч., I, 171, 172), род. *ві́ме"н'і* (Ващенко, 110), *ві́м'я*, род. *ві́мені* (УЛВН, 81);

зна́мя (Єв., 40 зв., 42); — *зна́м'я*, род. *зна́мене* (Головацький, 83);

в ра́м'є (Гал., 71); *ра́менем* — ор. (Кл. Остр., 216); — *ра́м'я*, род. *ра́мене* (Головацький, 83), *ра́м'я*, род. *ра́мени* (Гануш, 358), *ра́м'я* (Грінч., IV, 5; СУМ, VIII, 447);

с́мя (Остр. б., 85 зв., 220, 241 зв., 242 зв. — тричі; Єв., 146 зв.; Гр. См., 7/1 зв.; Слав., 517; Гал., 117 зв., 206; Бар., 172 зв., 207 зв.,

¹⁰ Тут і далі розглядатимуться лише форми називного та родового відмінків однини, оскільки акцентуація давального, орудного та місцевого відмінків однини іменників п-основ середнього роду в українській мові (враховуючи і давні пам'ятки), як і в інших слов'янських мовах, не відрізняється від акцентуації родового однини.

235, 250 — двічі, 250 зв. — двічі, 251 — тричі, 251 зв., 252 — тричі та ін.; Рад., 71 — тричі, 185, 219 — тричі, 221 — двічі, 290, 363, 422, 448 та ін.; Рад. Н., 31; Синопс., 10 зв.); *без сѣмене* (Рад., 762), *сѣмени* (Рад., 71, 83, 219, 222, 754), *от сѣмени* (Гад., 9, 241 зв.; Рад., 737, 912 — двічі) і *от сѣменѣ* (Рад., 105); — *сім'я*, *сімня*, род. *сімене* (Головацький, 50, 83), *сім'я* (Желех., 868), *сім'я*, род. *сімени* (Гануш, 358; Грам., 275), *сѣмне*, *сѣмня* (Верхратський, 1912, 47), *с'їмн'ї*, *с'їмн'а* (Приступа, 43), *сѣме*, род. *сѣмени* (Верхратський, 1900, 69), *сѣмня* (Верхратський, 1899, 69), *с'їмн'е* (Кобилянський, 48), *с'їмн'ї* (Клепикова, 41), *сім'я*, *сімня* (Грінч., IV, 127), род. *с'їме"н'ї* (Вашенко, 110), *сім'я*, род. *сімені* (УЛВН, 602);

слѣмя (Гр. См., 7/1 зв.);

тѣмя (Рад., 271; Тупт., 45 зв.); — *тім'я*, род. *тімене* (Головацький, 83), *тім'я*, *тімня* (Желех., 967; Грінч., IV, 266), *тім'я*, род. *тімени* (Гануш, 358), *тім'я* (Грам., 275), *к'їмн'ї* (Януб, 73; Клепикова, 46), *т'їмн'ї*, *т'їмн'а* (Приступа, 43), *тѣмя*, род. *тѣмене*, *тѣмени* (Верхратський, 1900, 69), *тѣмня* (Верхратський, 1899, 69), *т'їмн'а* (Брох, 94), *т'їмн'е* (Кобилянський, 48), род. *т'їме"н'ї* (Вашенко, 110), *тім'я*, род. *тімені* (УЛВН, 650).

Лише в деяких південно-західних говорах української мови іменники *вим'я*, *знам'я*, *рам'я* зустрічаються у формі називного — знахідного відмінків однини з кінцевим наголосом, зберігаючи в інших відмінкових формах однини кореневий наголос: *вим'я*, род. *вімени* (Гануш, 358); *знам'я*, род. *знамени* (Желех., 308), *знам'я* (Грам., 118), *рам'я*, род. *рамени* (Желех., 796; Грам., 118, 275). Немає сумніву в тому, що названі іменники зазнали акцентуаційного впливу (причому досить пізнього) від *им'я* (*імя*), род. *їмени* (*імени*).

Слід зазначити, що в українській мові деякі баритоновані іменники п-основ середнього роду отримали в називному — знахідному відмінках однини форму на *-мено* (під впливом множини [Булаховський, III, 105]) і почали відмінюватися в однині як іменники середнього роду колишніх *ѡ*-основ: *знамено* (Желех., 308), *знамено* — мн. *знамена* (УЛВН, 246); *ремено* (Верхратський, 1912, 47), *рамено* — *рамена* (Верхратський, 1900, 69), *рамено* — *рамена* (Голоск., 333), *рамено* — *рамена* (УРС, V, 14); *селѣмено* “вид дерев'яної балки” (Німчук, 187), *се"лѣме"но* “назва однієї з поперечних балок у стелі хати” (Дзендзелівський, II, карта № 131); *с'їменó* (Гладкий, 1929, 131). Щодо наголосу ця

нова форма узгоджується з відмінковими формами множини: або просто переймає їх акцентуацію (кореневу, суфіксальну чи флективну), або (якщо в множині суфіксальна акцентуація) отримує флективний наголос за аналогією до співвідношення типу мн. *долота*: одн. *долотó*.

Множина

Первісна коренева акцентуація відмінкових форм множини досліджуваних іменників зберігається лише в частині українських говорів (переважно південно-західних). У більшості українських говорів вона витіснена флективною акцентуацією або суфіксальною (остання виникла під впливом іменників п-основ середнього роду з рухомим наголосом), що було зумовлено дією на ґрунті української мови тенденції до акцентного протиставлення форм однини і множини в іменниках п-основ середнього роду з кореневим наголосом. Пор.:

брéмена (Остр. б., 155 зв.; Кл. Остр., 218) і *брéменá* (Остр. б., 157, 214 зв., 223; Бар., 268, 282 зв.); *брéмен* (Бар., 377 зв.); *с брéмены* (Остр. б., 119 зв.);

вiменá, вiмён, вiменáм, вiменáми, вiменáх (Гануш, 358), *ви-менá, вимён, вименáм, вименáми, вименáх* (Грама., 275);

знáмсна (Остр. зб., 42 зв.², 43²); — *знáмена* (Франко, XI, 396), *знамéна, знамён, знамéнам, знамéнами, знамéнах* (УЛВН, 246);

ра́мена (Єв., 47²; Тр., 2/1), *на ра́мена* (Остр. б., 228; Філ., 18/1 зв.; Гал., 43 зв.), і *раменá* (Мог., 283; Рад., 1089; Синопс., 52 зв.), *на раменá* (С. Зиз., 108; Єв., 70, 218²; Рад., 31), і *раме́на* (Тр., 1/4 зв.), *на раме́на* (Гал., 9 зв., 95; Рад., 322); *ра́мен* (Бар., 111), з *ра́мен* (Гал., 43 зв.; Кл., 190); *ра́менем* (Єв., 240 зв.², 244 зв.²); *раменáми* (Коп. Каз., 125; Гал., 119 зв.) і *раме́ны* — ор. (Остр. б., 192 зв.); *на ра́менах* (Філ., 47/2 зв.; Гал., 111, 164), *на ... ра́менах* (Бар., 30), і *на раменáх* (Гал., 32 зв., 239 зв.; Рад., 31, 521, 522), і *на раме́нах* (Гал., 107, 236 зв. — двічі); — *ра́менá, ра́мён, ра́менáм, ра́менáми, ра́менáх* (Гануш, 358), *раме́на, раме́н, раме́нам, раме́на-ми, раме́нах* (Грама., 275), *ра́мена* (Франко, XI, 456), з *ра́мен* (Франко, XIII, 318), *ра́менами* (Франко, XI, 483), *раме́на, раме́н, раме́нам, раме́нами, раме́нах* (УЛВН, 543);

сѣмена (Бер., 153; Бар., 254 зв.; Рад., 19) і *сѣменá* (Остр. б., 246 зв.; Єв., 43²; Тр., 9 зв., 15, 17 зв.), *семенá* (Остр. б., 181 зв.);

с'їмен (Єв., 205 зв.²; Тупт., 86 зв.); *между ... с'їмены* (Бар., 107 зв.) і *с'їменами* (Тр., 14 зв.); — *сіменá, сімѣн, сіменáм, сіменáми, сіменáх* (Гануш, 358), *сіменá, сімѣн, сіменáм, сіменáми, сіменáх* (Грам., 275), *сімена* (Франко, X, 11), *сімен* (Франко, XIII, 159), *с'їменá, с'їмен'їв і с'їмѣн, с'їменáм, с'їменáми, с'їменáх* (Верхратський, 1899, 69), *с'їменá* (Кобилянський, 48);

тіменá, тімѣн, тіменáм, тіменáми, тіменáх (Гануш, 358).

Двоїна

Старі форми двоїни баритонованих іменників п-основ середнього роду в давніх українських пам'ятках і в сучасних говорах не засвідчені. У давніх пам'ятках зустрічається форма називного — знахідного відмінків двоїни від *рамо* (а не від *рам'я*), яка зберігає первісний кореневий наголос: *на рамъ* (Гал., 9, 164; Бар., 111), *на обь рамъ* (Рад., 710). У південно-західних говорах української мови замість форми називного — знахідного відмінків двоїни досліджуваних іменників вживається форма називного — знахідного множини (з кореневим або флективним наголосом) при числівниках *дві (обі), три, чотири*, пор.: *вобі раменá* (Верхратський, 1900, 69).

ОКСИТОНОВАНІ ІМЕННИКИ

Однина

Первісний суфіксальний наголос форм однини окситонованих іменників п-основ середнього роду в сучасній українській мові не зберігся, але він добре засвідчується найдавнішими українськими акцентованими пам'ятками, пор.:

писмя (Гр. См., 7/1 зв.); *с писмѣни* (Бар., 14 — двічі); *писмѣнем* (Т. З., 106) і *писменем* (Бар., 131);

плємя (Остр. б., 5 зв., 27 зв., 60 — 6 разів, 60 зв. — двічі, 69 зв., 72 зв. — двічі та ін.; Отпис, 6/1; Єв., 295 зв.²; Тр., 50; Гр. См., 7/1 зв.; Слав., 482; Синопс., 2), *в плємя* (Остр. б., 10 зв. — двічі, 79), *на плємя* (Гал., 114 зв.) і *плємя* (Остр. б., 122 зв.; Тр., 48; Сак., 38; Рад., 392, 649, 673); *от плємѣне* (Остр. б., 79), *плємѣни* (Остр. б., 60 зв., 61 зв. — двічі, 63 — двічі, 78, 107 зв., 187 зв. та ін.), *до плємѣни* (Остр. б., 10), *от плємѣни* (Остр. б., 55, 59 зв. — 10 разів та ін.), *плємѣня* (Гр. Уж., 27), і *с плємѣне* (Синопс.,

4), *плéмени* (Остр. б., 65 зв., 187 — двічі; Синопс., 5 зв., 11 зв.), з *плéмени* (Єв., 247 зв.²), *от плéмени* (Остр. б., 10 зв.; Кл. Остр., 204; Рад., 1090), і *от племенé* (Остр. б., 40, 42, 43), *от племені* (Остр. б., 56 зв.); — *плém'я*, род. *плéмене* (Головацький, 83), *плém'я* (Огоновський, 121; Грам., 118), *плém'я*, род. *плéмени* (Желех., 658; Гануш, 358; Грінч., III, 193), *плém'є*, род. *племенé* (Желех., 658), род. *плéмени* (Приступа, 43), род. *плéме"н'і* (Вашенко, 110), *плém'я*, род. *плéмені* (УЛВН, 459).

Витіснення на ґрунті української мови суфіксальної акцентуації кореневою в іменниках *письма* і *племя* розпочалося, очевидно, в XV ст. і завершилося в XVII ст. Воно було викликане впливом переважної більшості іменників п-основ середнього роду (з кореневим наголосом в однині) [Булаховський, II, 358] у зв'язку з дією тенденції до вирівнювання акцентуації всіх іменників п-основ середнього роду. Характерно, що процес заміни суфіксальної акцентуації кореневою в іменнику *племя* відбувся в більшості слов'янських мов (російській, білоруській, болгарській, сербохорватській).

Множина

У відмінкових формах множини, як і однини, окситоновані іменники п-основ середнього роду зазнали на ґрунті української мови акцентного впливу іменників з кореневим наголосом (баритонованих і з рухомим наголосом), унаслідок чого в староукраїнській мові вони характеризувалися в множині потрійним наголошенням (первісним суфіксальним або новим кореневим чи флективним). З часом первісна суфіксальна акцентуація форм множини згаданих іменників була повністю замінена новою кореневою або флективною, а в ряді українських говорів (переважно південно-східних) — вторинною суфіксальною акцентуацією (під впливом іменників п-основ середнього роду з рухомим наголосом). Пор.:

письмена (Остр. зб., 172 зв.) і *писменá* (Остр. б., 43; Бар., 14); *письмén* (Бар., 14); *письмены* — ор. (Бар., 457 зв.); — *письменá* (Головацький, 83), *письмéна*, *письмéн*, *письмéнам*, *письмéнами*, *письмéна́х* (Погр., 397), *письменá*, *письмéн*, *письменáм*, *письменáми*, *письменáх* (УЛВН, 440);

племéна (Остр. б., 93, 142), і *плéмена* (Гал., 211 зв.), і *племенá* (Остр. б., 4 зв., 5, 92 зв.; Бар., 149 зв.; Рад., 410, 1085); *племéн*

(Остр. б., 36, 38, 42 зв., 76 зв., 94, 105 та ін.; Рад., 329), *от пле-мён* (Остр. б., 59 зв. — двічі) і *плёмён* (Бар., 89 зв.; Синопс., 1 зв.); *плёмёнсм* (Остр. б., 104 зв., 189 та ін.), *по плёмёнсм* (Остр. б., 61 зв., 62 — 4 рази, 78, 82 зв., 103, 128, 189 зв. — двічі, 191), і *плёмёнсм* (Остр. б., 188 зв., 189), *по плёмёнсм* (Остр. б., 189), і *племенём* (Остр. б., 74); *в племёнех* (Остр. б., 4 зв., 79 зв., 121, 186 зв.), і *в плёмснх* (Рад., 484), і *в племенех* (Остр. б., 4 зв., 17 зв.), *о племенех* (Остр. б., 93); — *племенá, плёмён, племенáм, племенáми, племенáх* (Головацький, 83), *племенá* (Огоновський, 122), *плёмена́, плёмён, плёмена́м, плёмена́ми, плёмена́х* (Гануш, 358); *плимина́, плимина́м, плимина́ми, плимина́х* (Приступа, 43, 44.), *племéна, племён, племéнам, племéнами, племéнах* (Погр., 411), *племенá, племён, племенáм, племенáми, племенáх* (УЛВН, 459).

Д в о ї н а

З відмінкових форм двоїни окситонованих іменників п-основ середнього роду в найдавніших українських акцентованих пам'ятках засвідчена лише форма називного — знахідного *двѣ племéни* (Остр. б., 78), яка зберігає первісний суфіксальний наголос. У південно-західних говорах української мови замість форми називного — знахідного відмінків двоїни досліджуваних іменників вживається форма називного — знахідного множини (з новим кореневим або флективним наголосом) при числівниках *два (дві), три, чотири*, пор. *два племéна* (Франко, XI, 479).

ІМЕННИКИ З РУХОМИМ НАГОЛОСОМ

О д н и н а

В українській мові іменники *время, полу́мя, стрема* вирівняли акцентуацію відмінкових форм однини за формами давального та знахідного відмінків:

в ... вре́мя (Остр. б., 13 зв. — двічі) і *вре́мя* (Остр. зб., 14 зв.², С. Зиз., 146; Тр., 79; Гр. См., 7/1 зв.; Слав., 437; Гал., 158 зв.; Бар., 61 зв., 101, 173 зв., 180, 206 та ін.; Рад., 91, 760, 966, 1031 — 5 разів, 1103; Синопс., 61, 94 зв., 95 — двічі, 101, 114, 114 зв.; Тупт., 20 зв., 28 зв., 42 зв., 45, 49 зв., 54, 66 зв. та ін.; Кл., 145); *вре́мене* (Рад., 68; Тупт., 46), *вре́мени* (Остр. б., 189 зв., 221 зв., 240 зв.; Остр. зб., 11 зв.²; Тупт., 42 зв.), *до вре́мени* (Остр. б.,

189 зв.); *врэмя*, род. *врэмене* (Гр. Зиз., 30); — *вэрем'я*, род. *вэремене* (Головацький, 83), *вэрем'є*, *вэрем'я* “гарна погода; погода” (Желех., 62), *вэрем'я* (Гануш, 361), *вэре"мн'а* “гарна сонячна літня погода” (Дзендзелівський, I, карта № 2), *вэремн'і* “гарна погода” (Клепикова, 41), але *верэм'я* “гарна погода” (Грінч., I, 135); *врэм'я*, род. *врэмене* (Головацький, 83), *врэм'я*, род. *врэмени* (Гануш, 358), *ўрэмя* (Верхратський, 1899, 69), *врьэмн'а* (Отроковський, 71), *врэм'я* (Грінч., I, 258), *урэм'я*, *урэмня* (Грінч., IV, 350), *врэм'я*, род. *врэмені* (СУМ, I, 758);

пóлом'я (Кл., 179); *в пóломени* (Єв., 4²), *во пóломени* (С. Зиз., 47); — *пóлом'я*, род. *пóломене* (Головацький, 83), *пóлум'я* (Гануш, 361; Грінч., III, 289; УЛВН, 477), *пóлом'я*, *пóломня* (Грінч., III, 287), але *полóm'я* (Желех., 692);

стрэм'я, род. *стрэмене* (Головацький, 83), *стрэм'я* (Желех., 926), *стрэм'я*, род. *стрэмени* (Гануш, 358), *стрэмня* (Верхратський, 1899, 69), *стрэмн'а* (Брох, 92).

В українському говорі, відбитому в Граматиці І. Ужевича (1645 р.), суфіксальна акцентуація була узагальнена всіма іменниками п-основ середнього роду в усіх відмінкових формах однини, пор. род. *времєня* (27), *имєня* (27), *племєня* (27), *стрым'я*, род. *стрымєня* (27).

У формах родового, давального, орудного та місцевого відмінків однини іменника *им'я* (*ім'я*) в українській мові узагальнена початкова акцентуація давального однини (у давніх пам'ятках ще зустрічається первісне флективне наголошення форми родового однини), а у формі називного — знахідного відмінків однини в більшості українських говорів узагальнена кінцева акцентуація називного однини: *им'я* (Остр. б., 5, 8, 225; Остр. зб., 174; С. Зиз., 184, 192 — двічі; Філ., 16/2, 27/2 зв., 37/3; Отпис, 2/4, 5/3, 7/1 зв., 8/2 зв., 8/4; Кл. Остр., 202; Єв., 41, 46 зв., 58 зв., 71 зв., 128, 133, 162 — 4 рази та багато ін.; Бер. В., 62; Тр., 81, 81 зв.; Коп. Каз., 114; Бер., 1, 114 — двічі, 156, 241, 243 — двічі, 257, 330 та ін.; Т. З., 84, 85, 89 — двічі, 108 та ін.; Євх., 1/4 зв., 2/1, 2/2 зв., 2/3, 3/4; Гал., 15 зв., 16 — тричі, 18 зв., 19, 19 зв., 20 — двічі, 20 зв. — 4 рази, 21, 21 зв., 22, 23, 24 та ін.; Бар., 17 зв., 21 — тричі, 51, 52 зв., 54, 54 зв. — двічі, 85 — двічі, 94, 104, 116 та ін.; Рад., 105, 157, 161 — двічі, 162, 177 — двічі, 237, 246, 286, 295, 304 — тричі, 305 та багато ін.; Синопс., 5 зв. — двічі, 6, 9, 11 зв., 20, 26 зв., 41, 103; Тупт., 70; Кл., 170), *ім'я* (Остр. зб., 11³),

в *им'я* (Остр. б., 2 зв.; Остр. зб., 7 зв., 6³, 7 зв.³, 11³, 12 зв.³, 13 зв.³; С. Зиз., 42 — двічі; Отпис, 6/2 зв., 10/2 зв.; Єв., 90 зв., 91, 92 — двічі, 92 зв., 93 — тричі, 93 зв. та ін.; Тр., 68; Коп. Ом., 160; Т. З., 83; Гал., 14, 18, 28 зв., 33 зв., 37 зв., 46, 48 — двічі та ін.; Бар., 12 зв., 21, 57, 57 зв., 58, 61, 62 зв. — двічі, 64 та ін.; Рад., 273, 447, 653, 856, 1011, 1017 — тричі, 1019, 1020 — двічі та ін.; Рад. Н., 47, 62; Синопс., 34, 49), *за им'я* (Тр., 64 зв.; Бар., 40 зв., 67 зв.; Рад., 269, 1023), *на им'я* (Єв., 322 зв.², 333 зв.² — двічі; Рад., 1090, 1118; Синопс., 116) і *ім'я* (Остр. б., 1 зв. — тричі, 2, 2 зв. — 5 разів, 3, 5 — двічі, 6 зв., 8, 9 — двічі, 10 зв. та багато ін.; Філ., 47/1 зв.; Кл. Остр., 203, 206, 219, 221, 226; Слав., 454; Рад., 163 — двічі, 165, 181, 189, 200, 316 — двічі, 441, 809; Синопс., 47), *в ім'я* (Кл. Остр., 207; Рад., 139, 147 — двічі, 154), *за ім'я* (Рад., 264), *на им'я* (Філ., 14/1 зв.; Отпис, 9/3), *на ім'я* (Льв., 250; Ур., 59); *имені* (Остр. б., 34; Тр., 5/3; Бер., 368, 372, 451), *для имені* (Єв., 142), і *ім'яне* (Коп. Каз., 112, 120; Т. З., 88), *от ім'яне* (Бер., 152), *ім'яни* (Остр. б., 15 зв., 54, 55 — 4 рази, 55 зв.; Єв., 21, 47, 63 зв., 128 та ін.; Тр., 3 зв., 32 зв.; Гал., 84 зв., 153 зв., 197 зв., 222 зв., 236; Бар., 2 зв., 19 зв., 82, 85 та ін.; Рад., 59, 70, 174, 216, 256 — двічі та ін.; Рад. Н., 42; Синопс., 8, 38 та ін.; Тупт., 25 зв., 26 — тричі), *ім'яни* (Остр. зб., 25, 7 зв.³, 11 зв.³), *без ім'яни* (Єв., 128 зв.²), *для ім'яни* (Єв., 159, 223², 225 зв.² — двічі, 234 зв.², 298 зв.², 312²), *з ім'яни* (Гал., 243 зв., 248 зв., 249), і *ім'яне* (Т. З., 84), *ім'яня* (Гр. Уж., 27); *им'я*, род. *ім'яне* (Гр. См., 7/1); — *им'я*, *имня*, род. *ім'яне* (Головацький, 50), *им'я* (гал.) і *ім'я* (півд.-сх.) (Огоновський, 121), *им'я*, род. *ім'яни* (Желех., 323), *им'я*, род. *ім'яни* (Гануш, 358; Грам., 273, 275; Грінч., II, 199), *им'я* (Верхратський, 1912, 47), *мн'я* (Януб, 73), *імн'я*, *ім'я*, *імн'я*, род. *ім'яни* (Приступа, 11, 43), *імн'я*, род. *ім'яни*; *імн'я*, род. *ім'яни* (Верхратський, 1900, 69), *імня* (Верхратський, 1899, 69), *мн'я* (Брох, 92), *мн'я* (Кобилянський, 48; Клепикова, 41), *імня*, род. *ім'яни* (Грінч., II, 198), род. *ім'яни*, *ім'яни* (Ващенко, 110), *им'я*, род. *ім'яни* (УЛВН, 256).

Аналогічна картина спостерігається і в білоруській мові: *им'я* (Карп., 10/1; Варл., 37 зв., 49, 191 зв., 224 зв., 268 зв. — двічі, 278 зв., 287, 312), *в им'я* (Карп., 5/2 зв.; Варл., 106 — двічі, 167 зв., 168 зв., 169 зв., 318 зв.), *за им'я* (Карп., 1/3), *на ... им'я* (Варл., 238); *имені* (Варл., 175 зв.), *для имені* (Варл., 100) і *ім'яни* (Карп., 10/1 зв.; Варл., 48 зв. — двічі, 320, 341 зв.); — суч. літ. *им'я*, род. *ім'яни*.

Суфіксальна акцентуація цього іменника в родовому (давальному, орудному, місцевому) відмінку однини, що зустрічається в давніх українських і білоруських пам'ятках, зумовлена, очевидно, впливом форми називного — знахідного відмінків однини (з кінцевим наголосом).

У російській мові іменник *имя* отримав початкове наголошення в усіх відмінкових формах однини, у тому числі й у формі називного — знахідного відмінків: *имя* (Чуд., 3 зв., 24, 26, 26 зв., 42, 69, 157, 164 зв.; Ап., 5 зв., 7 зв., 24 зв., 36, 42, 57 зв., 89 зв., 101 зв., 102 зв., 113 та ін.; Посл. Гр., 275; Дом., 14; Уч., 33 зв.; Улож., 164, 185 зв., 277, 284 зв., 289), *во имя* (Ап., 6, 16, 60 зв., 78, 80, 113 зв., 177, 216, 240 зв. — тричі, 249 зв. — двічі; Уч., 12), *во імя* (Чуд., 49 зв.), *во імя* (Чуд., 65 зв.; Ап., 7, 21 зв., 35), *во імя* (Чуд., 7), *на имя* (Улож., 46, 264) і *во імя* (Чуд., 49); *имене* (Уч., 15), *имени* (Чуд., 128 зв.; див. ще Колесов, 1972, 198), і *имѣни* — дав. (див. Колесов, 1972, 198), і *имені* — род. (див. Колесов, 1972, 198), *ія*, род. *имени* (РЛУП, 151).

Окситонезу в *им'я* (*ім'я*) дослідники пояснюють по-різному. Я. Гануш вважає її вторинною (як і в *вим'я* та *стрем'я*), отриманою під впливом окситонованих іменників t-основ (типу *дитя*, *песя*, *теля*) [Гануш, 228]. Аналогічне припущення з приводу блр. *імя* висловлює Ю. Ф. Карський [Карский, 561]. Представники класичної акцентології кінцевий наголос в укр. *ім'я* (блр. *імя*) пояснюють дією закону де Соссюра — Фортунатова [див., наприклад: Meillet, 427; Булаховський, II, 357], вважаючи такий наголос досить давнім¹¹. Уперше на дію згаданого закону в називному — знахідному відмінках однини іменників n-основ середнього роду вказав А. Мейє [Meillet, 427]. Проте з часом дослідники знову повернулися до положення про вторинність окситонези в укр. *ім'я* (блр. *імя*) [Sadnik, 69; Stang, 16; Kiparsky, 254; Иллич-Свитыч, 148], яка тепер уже пояснюється впливом окситонованих іменників n-основ середнього роду (власне іменника *племя*), контамінацією двох акцентних парадигм досліджуваних іменників (рухомої і окситонованої) [Stang, 16;

¹¹ Свідомо не уточнюємо час виникнення кінцевого наголосу в *jъmę внаслідок дії закону де Соссюра — Фортунатова, оскільки представники класичної акцентології по-різному вирішують питання про час дії згаданого закону, відносячи його то до балто-слов'янської епохи, то до праслов'янської, то до епохи існування окремих слов'янських мов.

Иллич-Свитыч, 148], але цьому припущенню суперечить той факт, що в сучасних українських говорах іменник *плем'я* вживається виключно з кореневим наголосом у формах однини. Ми вважаємо окситонезу в укр. *ім'я*, блр. *імя* первісною (псл. *jъmę, род. *jъmęnę).

У ряді українських говорів іменники *ім'я* та *стрем'я* (останній — і в літературній мові) отримали в називному — знахідному відмінках однини форму на *-мено* (під впливом множини [Булаховський, III, 105]) і почали відмінюватися в однині як іменники середнього роду колишніх *ѡ*-основ: *іменѡ* — мн. *іменá* (Верхратський, 1900, 69; Гладкий, 1929, 131, 141), *мѣно* — *мѣна* (Брох, 92); *стрѣмено* — *стрѣмена* (Желех., 926), *стрѣмено* — *стрѣмена* (Верхратський, 1900, 69; Верхратський, 1899, 69), *стрѣмено* — *стрѣмена* (Брох, 92), *стрѣмѣно* — *стрѣмена* (УЛВН, 632). Як бачимо, форма *імено* вирівнюється щодо наголосу за формами множини.

Множина

На давньоруському ґрунті внаслідок переміщення наголосу з редукованих голосних у слабкій позиції на попередній склад форма родового відмінка множини іменників п-основ середнього роду з рухомою а. п. отримала суфіксальний наголос, а форма місцевого множини — флективний. У подальшому відбувалося вирівнювання акцентуації відмінкових форм множини досліджуваних іменників. У протоукраїнських говорах узагальнювалася переважно початкова акцентуація форм давального та знахідного відмінків множини (в усіх відмінкових формах множини, крім родового, де довгий час зберігався суфіксальний наголос), а не флективна акцентуація більшості відмінкових форм множини, що було зумовлено, на наш погляд, впливом іменників *ѡ*-основ середнього роду з рухомим наголосом (як відомо, за іменниками *ѡ*-основ середнього роду іменники п-основ середнього роду вирівняли в множині свою систему флексій). Оскільки дія на ґрунті української мови тенденції до акцентного протиставлення форм однини і множини в іменниках *ѡ*-/*jѡ*-основ з кореневим наголосом поширилася і на близькі до іменників *ѡ*-основ середнього роду іменники п-основ середнього роду, досліджувані іменники в багатьох українських говорах (переважно південно-західних) отримали у відмінкових формах множини флективну

акцентуацію, а в ряді говорів (переважно південно-східних) була узагальнена в множині акцентуація форми родового відмінка множини (суфіксальна). Нижче наводимо відповідний фактичний матеріал:

врэмена (Остр. б., 198 зв.; Бар., 265 зв., 287; Кл., 142), *в ... врэмена* (Т. З., 91) і *врєменá* (Остр. б., 237; Остр. зб., 17 зв.²; Тр., 17 зв.; Бар., 328; Рад., 922, 1098 — двічі), *в врєменá* (Остр. б., 1, 56, 204 зв.; Остр. зб., 25 зв.²; Бар., 174 зв., 177, 179), *на врєменá* (Рад., 717); *врэмен* (Остр. б., 228 зв.; Остр. зб., 25² — двічі, 27 зв.²; Бер., 111; Бар., 114 зв., 270, 328, 382 зв., 388, 414, 417, 421, 421 зв.; Рад., 426, 534, 554, 587, 924; Рад. Н., 54) і *врэмэн* (Тупт., 50); *в ... врэменех* (Остр. б., 228 зв.), *о врэменех* (Кл., 193), *в ... врэмєнах* (Філ., 12/3), *о врэмєнах* (Кл., 142); *врєменá, врэмэн, врєменóm, врєменны́ і врэмєнми, врєменáх* (Гр. Зиз., 30 зв.); — *врэменá, врэмэн, врэмєна́м, врэмєна́ми, врэмєна́х* (Гануш, 358);

імена (Остр. б., 17, 167; Філ., 32/4 зв.; Отпис., 7/2; Кл. Остр., 203; Бер., 363; Гал., 16, 154 зв.; Бар., 86, 157 зв., 257 зв. — двічі, 258, 363; Рад., 806; Рад. Н., 14; Синопс., 39), *імена* (Остр. зб., 3 зв.²), *в імена* (Гал., 127; Бар., 82), і *имєна́* (Остр. б., 1 зв., 11 зв., 22 зв., 25, 38, 59, 60 зв. — двічі та ін.; Зиз. Л., 64; С. Зиз., 182; Єв., 129², 214² — двічі, 229 зв.², 236 зв.²; Тр., 3 зв., 32, 47 зв. — двічі, 55 зв. та ін.; Коп. Ом., 153; Бер., 367, 380; Т. З., 98; Мог., 288; Гал., 32 зв., 99, 149, 154 зв., 243; Бар., 85, 398; Рад., 219, 523, 640, 710 — двічі, 803, 805; Синопс., 2 зв.), *на имєна́* (Остр. б., 74), і *имэна* (Остр. б., 156 зв.; Гал., 32 зв.), *имэна* (Кл., 40); *имєн* (Єв., 128 зв.²; Гал., 246; Бар., 54 зв., 257 зв.; Рад., 893 — двічі), *имєн* (Кл., 4) і *имэ́н* (Остр. б., 35 зв., 59 зв. — 11 разів, 61, 74; Отпис, 7/1 зв.; Тр., 3 зв.; Бер., 474; Гал., 32 зв.), *имэ́н* (Кл., 4); *по имєнем* (Остр. б., 42 зв.) і *по имэ́нем* (Остр. б., 61 зв. — двічі); *имєны* — ор. (Остр. зб., 43²; Єв., 237 зв.²; Тр., 3 зв.; Т. З., 97; Рад., 893, 1113; Синопс., 3, 7), *имєнами* (Гал., 22, 246; Рад., 805), і *имєны́* (Т. З., 91), *имєна́ми* (Гал., 154, 154 зв.) і *имэ́ны* (Остр. б., 188); *в имєнєх* (Бер., 106, 152, 185), *по имєнєх* (Остр. б., 224 зв.), *о имєнах* (Т. З., 105; Бар., 157 зв.; Кл., 4) і *о ... имєна́х* (Тр., 2/1 зв.); *имєна́, имэ́н, имэ́нем, имєны* — ор., *имєнєх* (Гр. См., 7/1—7/1 зв.); — *имєна́, имєна́м, имєна́ми* (Огоновський, 122, 126, 127), *имєна́, имэ́н, имєна́м, имєна́ми, имєна́х* (Гануш, 358), *имєна́, имэ́н, имэ́на́м, имэ́на́ми, имэ́на́х* (Грама., 274, 275), *имэ́на* (Франко, XII, 145), *имэ́н* (Франко, XII, 195) і *имєн* (Франко, XII, 139, 168),

іміна́, іміна́м, іміна́ми, при іміна́х (Приступа, 43, 44), *йїмена; ім'ена, ім'ён* (Верхратський, 1900, 69), *імена́, іменьів й імён, імена́м, імена́ми, імена́х* (Верхратський, 1899, 69), *ме́на, мен, ме́нам* (Брох, 92), *імена́* (Гладкий, 1929, 141), *імена́м* (Котл., 287), *імена́, імён, імена́м, імена́ми, імена́х* (УЛВН, 256);

стреме́на (Желех, 926), *стреме́на́, стреме́н, стреме́на́м, стреме́на́ми, стреме́на́х* (Гануш, 358)¹², *стремена́* (Верхратський, 1900, 69), *стремена́, стремён, стремена́м, стреме́нами* (Верхратський, 1899, 69), *стреме́на, стремён і стреме́ній, стреме́нам, стреме́на́ми, стреме́нах* (Брох, 92), *стреме́на* (Шевч., I, 36), *стреме́на, стреме́н, стреме́нам, стреме́нами, стреме́нах* (УЛВН, 632).

Привертає увагу, що в деяких південно-західних говорах української мови іменники п-основ середнього роду з рухоми́м наголосом до цього часу зберігають давню суфіксальну акцентуацію форми родового відмінка множини при кореневій в інших відмінкових формах множини, пор.: *ім'ена, ім'ён* (Верхратський, 1900, 69), *стреме́на, стремён і стреме́ній, стреме́нам, стреме́нах* (Брох, 92).

Двоїна

У давніх українських пам'ятках ще зустрічається форма називного — знахідного відмінків двоїни іменників п-основ середнього роду з рухомою а. п., яка зберігає первісний початковий наголос: *двѣ врэмени* (С. Зиз., 146), *три́ імєни* (Бер., 474). Разом з тим замість згаданої форми вживається форма називного — знахідного множини (з кореневим або флексивним наголосом) при числівниках *дві, три, чотири: в три́ вре́мена́* (Тупт., 62 зв.), *двѣ ... імєна* (Тупт., 27). Форми родового — місцевого, давального й орудного відмінків двоїни досліджуваних іменників засвідчують лише старі граматики, причому ці форми тут подані з новим початковим наголосом: род. — місц. *врэ́мену*, дав. — ор. *врэ́менема* і *врэ́менма* при наз. — зн. *времєна́* (Гр. Зиз., 30); род. — місц. *імєну*, дав. *імєнема*, ор. *імєнама* при наз. — зн. *імєна* (Гр. См., 7/1).

¹² Суфіксальний наголос у *стреме́на* Я. Гануш пояснює впливом польського наголошування [Гануш, 358], з чим, звичайно, не можна погодитися.

Б. ІМЕННИКИ n-ОСНОВ ЧОЛОВІЧОГО РОДУ

ПІЗНЬОПРАСЛОВ'ЯНСЬКІ АКЦЕНТНІ ПАРАДИГМИ

За своїм походженням іменники n-основ чоловічого роду досить різномірні. Серед них розрізняються іменники з тематичними суфіксами -men- (**(j)ęšmen-*, **kamen-*, **kremen-*, **roĭmen-*, **roġmen-*, **remen-*, **strumen-*, **strymen-* та ін.), -en- (**greben-*, **(j)elen-*, **koren-*, **ryġsten-* та ін.), -n- (**dъn-*). В останньому іменнику (із суфіксом -n-), а також, очевидно, в іменниках із суфіксом -en- (на відміну від іменників із суфіксом -men-) первісна форма наз. одн. була витіснена формою зн. одн. ще на пізньопраслов'янському ґрунті [Ильинский, 309].

Реконструкція праслов'янської акцентуації іменників n-основ чоловічого роду викликає дуже великі труднощі, оскільки в усіх слов'янських мовах, які можуть пролити світло на первісну акцентуацію, названий клас іменників не зберігся, злившись переважно з іменниками jō-основ чоловічого роду. У зв'язку з цим Х. Станг узагалі не торкається питання праслов'янської акцентуації згаданих іменників [Stang, 91].

У пізньопраслов'янській мові іменникам n-основ чоловічого роду, як і іменникам n-основ середнього роду, були властиві всі три акцентні парадигми.

Баритонована а. п. Окситонована а. п. Рухома а. п.

О д н и н а

Наз.	*k'amy	* <i>(j)elěнь</i>	*kōgěнь, roġmŭ
Род.	*k'amene	* <i>(j)elěne</i>	*kōgeně
Дав.	*k'ameni	* <i>(j)elěni</i>	*kōgeni
Зн.	*k'aměнь	* <i>(j)elěнь</i>	*kōgěнь
Ор.	*k'aměньть	* <i>(j)elěньть</i>	*kōgěньть
Місц.	*k'amene	* <i>(j)elěne</i>	*kōgeně

М н о ж и н а

Наз.	*k'amene	* <i>(j)elěne</i>	*kōgene
Род.	*k'aměнь	* <i>(j)elěнь</i>	*kōgeně
Дав.	*k'aměньть	* <i>(j)elěньть</i>	*kōgěньть
Зн.	*k'ameni	* <i>(j)elěni</i>	*kōgeni
Ор.	*k'aměньті	* <i>(j)elěньті</i>	*kōgěньті
Місц.	*k'aměньхъ	* <i>(j)elěньхъ</i>	*kōgěньхъ

Д в о ї н а

Наз. — Зн.	*k'amenī	*(j)elēni	*kōrenī
Род. — Місц.	*k'amenū	*(j)elēnū	*korenū
Дав. — Ор.	*k'amenьта	*(j)elēньта	*korenьта

У пізньопраслов'янській мові баритоновану а. п. мали такі іменники п-основ чоловічого роду: *(j)'asень, *k'amu, *pъstень, *sъžєнь та деякі ін. [Скляренко, 1998, 130; Скляренко, 1983, 175].

Окситонована а. п. була властива іменникам *(j)elєнь, *(j)єсь-тū, *kremū, *gemū, *strūtū та деякі ін. [Скляренко, 1998, 130; Скляренко, 1983, 175].

Рухомою а. п. характеризувалися іменники *dьнь, *grєbєнь, *kōgєнь, *poļtū, *strγtū та деякі ін. [Скляренко, 1998, 130; Скляренко, 1983, 175].

БАРИТОНОВАНІ ІМЕННИКИ

О д н и н а

Баритоновані іменники п-основ чоловічого роду досить по-слідовно зберігають в українській мові давню кореневу акцентуацію відмінкових форм однини, пор. (слід мати на увазі, що в українській мові іменники п-основ чоловічого роду спочатку зазнали впливу іменників ї-основ чоловічого роду, а згодом злилися з іменниками јо-основ чоловічого роду):

камень (Остр. б., 1 зв., 13 — 6 разів, 32, 109, 130, 271; Остр. зб., 2, 3 зв., 22 зв.³; Зиз. Л., 25; Філ., 47/1 зв.; Отпис, 6/1 — двічі; Кл. Остр., 221 — двічі, 228; Єв., 86 — тричі, 117, 74 зв.², 76 зв.², 77² — двічі; Тр., 38 зв., 46; Бер., 65, 335; Євх., 5/2 зв.; Гр. Уж., 26 зв.; Слав., 456 — 13 разів, 457, 464; Гал., 21 зв., 83, 84, 90 зв. — двічі, 91, 91 зв. — двічі, 174 — тричі та ін.; Бар., 3, 19 зв., 20 — двічі, 22 — двічі, 33 зв., 51, 53, 105 та ін.; Рад., 54, 88, 213 — двічі, 271, 346, 439, 642, 648 та ін.; Синопс., 26; Тупт., 25 зв. — двічі; Кл., 3, 89 — двічі), *ка́мѣнь* (Бер., 65); *ка́мене* (Зиз. Л., 25), *от ка́мене* (Бар., 105, 252, 253, 368 зв., 389), *с ка́мени* (Кл., 3 — двічі), *от ка́мени* (Тр., 15 зв.), *ка́меня* (Бар., 149; Рад., 55, 346), *з ка́меня* (Єв., 60, 60 зв.; Рад., 232); *ка́менем* (С. Зиз., 88; Рад., 649; Кл., 187); *на ка́мени* (Отпис, 7/1 зв.; Кл. Остр., 204; Коп. Каз., 120) і *на ка́мени* (Остр. зб., 2); — *ка́мінь* (Желех., 332), *ка́мінь*, род. *ка́меня* (Головацький, 62; Гануш, 343; Грам., 230, 233; 279

УЛВН, 266), *ка́мінь*, род. *ка́меню* (Огоновський, 122), *ка́мінь*, род. *ка́міня*, *ка́меня* (Верхратський, 1912, 47), род. *ка́мене*, *ка́ме"н'а*, *ка́ме"н'и"* (Бандрівський, 53), *ка́мінь*, род. *ка́міне* (Верхратський, 1900, 68), *ка́мінь*, род. *ка́меня* і *ка́мене* (Верхратський, 1899, 68), *ка́м'ін'*, род. *ка́м'ін'а* (Брох, 92), род. *ка́мене* (Панькевич, 199), *ка́мен'*, род. *ка́мен'а* (Гладкий, 1928, 125), *ка́мень* (Біл.-Нос., 178), *ка́м'ін'*, *ка́мен'* (Вашенко, 38), *ка́мінь*, *ка́мень*, род. *ка́міню* (Грінч., II, 212, 213);

пе́рстень (Єв., 9, 16 зв., 17 — двічі; Тр., 52 зв.; Слав., 480; Бар., 187, 363, 386 зв., 449 зв.; Рад., 357 — двічі, 358 — 6 разів, 359 — двічі, 452, 789, 1068 — тричі; Рад. Н., 22), *в пе́рстень* (Бар., 13) і *персте́нь* (Гр. Уж., 26 зв.); *пе́рстєня* (Рад., 679 — двічі; Рад. Н., 23), *пе́рстєня* (Бар., 187, 450) і *без персте́ня* (Рад. Н., 23); *пе́рстєнем* (Бар., 363; Рад., 357, 360, 361); *в пе́рстєню* (Рад., 789); — *пе́рстєнь*, *пе́рстїнь*, род. *персте́ня* (Желех., 629), *пе́рстєнь*, род. *пе́рстєня* (Грам., 234), *пе́рстїнь*, род. *пе́рстєня* (Верхратський, 1899, 68), *пе́рстен'*, *пе́рсте"н'*, *пе́рсти"н'*, *пе́рстин'* (Вашенко, 66), *пе́рстєнь*, *пе́рстїнь*, род. *пе́рстєня* і *пе́рсєня* (Грінч., III, 147), *пе́рстєнь*, род. *пе́рсєня* і *пе́рстїнь*, род. *пе́рстєня* (Голоск., 283), *пе́рстєнь*, род. *пе́рсєня* (УЛВН, 438);

ше́ршень, род. *ше́ршеня* (Желех., 1087), *ше́ршень*, род. *ше́ршня* (Грінч., IV, 493; УЛВН, 711);

ясе́нь, род. *ясе́ня* (Головацький, 58, 62; Желех., 1115; Грам., 233; Грінч., IV, 543; УЛВН, 723), *я́сєн'*, род. *я́сєн'и* (Клепикова, 43).

Суфіксальна акцентуація відмінкових форм однини іменника *перстєнь*, яка зрідка зустрічається в українській мові, зумовлена впливом окситонованих іменників п-основ чоловічого роду.

Множина

У формах множини іменники *ка́мень*, *ше́ршень* та *ясе́нь* значно краще зберігають в українській мові первісний кореневий наголос, ніж *пе́рстєнь*, пор.:

ка́меніє (Остр. б., 15; Бар., 439, 649 — двічі, 1059; Рад. Н., 3; Синопс., 3 зв.; Тупт., 46 зв.); *ка́меній* (Бар., 53; Рад., 346, 414 — двічі, 599 — двічі, 639 — двічі, 640 та ін.; Тупт., 25 зв. — двічі), *ка́меней* (Рад., 679); *ка́мен'ми* (Рад., 641, 876; Синопс., 51; Тупт., 26; Кл., 37); *межі́ дорогі́ми ка́менями* (Рад., 88) і *каме́н'ми* (Рад.,

961); на *ка́менєх* (Коп. Каз., 122); — *ка́мені, ка́менів, ка́меням, ка́менями, ка́менях* і *каміні, камінів, каміням, камінями, камінях* (Гануш, 343), *ка́мені, ка́менів, ка́меням, ка́менями, ка́менях* (Грам., 230, 233; УЛВН, 266), *ка́міні, ка́мінів* (Верхратський, 1900, 68), *ка́м'ін'і, ка́мєн'і*, род. *ка́м'ін'уу*, дав. *ка́м'ін'ам* (Брох, 92); *камáн'і, камáніу, камáн'ім, камáн'імэ, камáн'іх* (Клепикова, 43);

пéрстенъ (Рад., 36) і *перстенѣ* (Кл., 37); *перстеня́ми* (Рад., 316); на *пéрстенях* (Гал., 107; Рад. Н., 23); — *перстєні* і *пéрсні* (Желєх., 629); *перстєні, перстєнів, перстєням, перстєнями, перстєнях* (Грам., 234), *перстєні* (Франко, XII, 267, 280), *перстен'і, п'ят персн'іу* (Гладкий, 1929, 147), *пéрсні, пéрснів, пéрсням, пéрсня́ми, пéрснях* і *пéрстені, пéрстенів, пéрстєням, пéрстєнями, пéрстєнях* (Голоск., 283), *пéрсні, пéрснів, пéрсням, пéрснями, пéрснях* (УЛВН, 438);

шéршеніов (Гал., 17, 17 зв.) і *шéршнѣ* (Кл., 156); — *шéршні, шéршнів, шéршня́м, шéршнями, шéршнях* (УЛВН, 711);

я́сені, я́сенів, я́сеням, я́сенями, я́сенях (Головацький, 58; Грам., 233; УЛВН, 723), *йасáн'і, йасáніу, йасáн'ім, йасáн'імэ, йасáн'іх* (Клепикова, 43).

Суфіксальна акцентуація форм множини розглянутих іменників, на наш погляд, виникла з різних причин: в іменнику *ка́мїнь* — під впливом збірної назви *каміне* [Гануш, 343—344], у *я́сєнь* — під впливом іменників типу *ка́мїнь* (*ко́рінь, про́мїнь*) із суфіксальним наголосом у множині, у *пéрстенъ* — переважно під впливом окситонованих іменників п-основ чоловічого роду. Флективне наголошування в множині іменників *пéрстенъ* та *шéршенъ* — результат дії на ґрунті української мови тенденції до акцентного протиставлення форм однини і множини в іменниках чоловічого роду з кореневим наголосом.

Д в о ї н а

Старі форми родового — місцевого і давального — орудного відмінків двоїни іменників п-основ чоловічого роду в українській мові, як правило, не збереглися (вони дуже рано були витіснені відповідними формами множини). Що ж до форми називного — знахідного відмінків двоїни, то вона здавна не відрізнялася (як флексією, так і акцентуацією) від форми знахідного

множини, а пізніше (після поширення форми знахідного на називний) — від називного — знахідного множини, у зв'язку з чим часто буває важко визначити відмінкову форму іменника (називний — знахідний двоїни чи множини). У випадку *два ... перстень* (Рад., 36) іменник, безперечно, перебуває у формі називного — знахідного відмінків множини, про що свідчить і його флексія, і його акцентуація.

ОКСИТОНОВАНІ ІМЕННИКИ

О д н и н а

У староукраїнській мові окситоновані іменники п-основ чоловічого роду зазнали сильного акцентного впливу кореневонаголошених іменників п-основ чоловічого роду (баритонованих і з рухомим наголосом), що привело до заміни в окситонованих іменниках (крім *ячмінь*) суфіксальної акцентуації форм однини кореневою, причому в одних випадках (*олень, струмінь*) ця заміна охопила майже всі українські говори, в інших (*кремінь, ремінь*) — лише частину, пор.:

елень (Остр. б., 86 — двічі; Слав., 446; Рад. Н., 9) і *елень* (Єв., 303²; Гал., 141 зв.; Бар., 384 зв.; Рад., 156, 1101, 1102 — тричі; Тупт., 36 зв.), *олѣнь* (Бер., 454); *елѣня* (Остр. б., 87, 87 зв.; Сак., 49; Рад. Н., 8 — двічі) і *еленя* (Рад., 156), *до еленя* (Гал., 141 зв.), *у еленя* (Гал., 230 зв.); *еленем* (Євх., 3/1 зв.); — *олень*, род. *олена* (Головацький, 62; Желех., 567; Грам., 233; Грінч., III, 51; УЛВН, 393), *олѣнь*, род. *олена* (Верхратський, 1899, 68), *олан*, род. *олана* (Клепикова, 43);

кремѣнь, род. *кремѣня* (Гр. Уж., 26 зв.), *кремѣнь* (Слав., 462) і *кремѣнь* (Гр. Уж., 26 зв.); — *кремінь* (Желех., 377), *кремінь*, род. *кремѣню* (Гануш, 338), *кремѣня* (Франко, XII, 159), *кремінь*, род. *кремѣня* (Верхратський, 1899, 68), *кремінь*, род. *кремѣню* (Грінч., II, 302; УЛВН, 296);

ремѣнь (Єв., 278 зв.² — двічі; Слав., 501; Рад., 481, 496, 823), *ремѣнь*, род. *ремѣня* (Гр. Уж., 26 зв.) і *ремѣнь* (Рад., 161, 513); *ремѣнем* (Слав., 501); — *ремінь*, род. *реमेंя* (Головацький, 62), *ремінь*, род. *реमेंя* (Желех., 800), *ремінь*, род. *реमेंю* (Гануш, 326, 338; Грам., 236), род. *ремін'і* (Янув, 64), *рѣм'ін'*, місц. *на рѣмини*, *на рѣмин'н'і* і *на римѣни*, *на римѣні*, *на римѣн'у* (Шило, 108), род. *ремене* (Бандрівський, 53; Панькевич, 199), *ремѣнь*

(Котл., 258), *ремень* (Біл.-Нос., 311), *ремінь*, род. *ре́мїню* (Грінч., IV, 12), *ремінь* “шевський матеріал”, род. *реме́ню* і *ремінь* “пояс для підперізування”, род. *ре́меня* (УЛВН, 549);

стру́мень, *стру́мїнь* (Желех., 930), *стру́мїнь*, род. *стру́меню* (Грінч., IV, 219), *стру́мїнь*, род. *стру́меня* (УЛВН, 633).

У деяких південно-західних говорах української мови іменник *ремінь* зустрічається у формі родового та інших відмінків однини навіть з флективним наголосом, пор.: род. *реме́н'іє* (Янув, 63), ор. *ремі́н'ом* (Янув, 64), місц. *на римені́* (Шило, 108). Флективна акцентуація наведених форм виникла, безперечно, на ґрунті суфіксальної акцентуації форми називного — знахідного відмінків однини (*ремінь*) за аналогією до окситонованих іменників *д-/д'о*-основ чоловічого роду без випадного голосного (типу *живі́т*, род. *живо́та*).

Іменник *ячмінь*, на відміну від усіх інших окситонованих іменників п-основ чоловічого роду, послідовно зберігає в українській мові первісний суфіксальний наголос форм однини, пор.: *ячме́нь* (Остр. б., 29, 122, 149), *ячмѣнь* (Книж., 44); *ячме́ни* — род. (Остр. б., 190 зв.), *ячме́ня* (Остр. б., 121 зв., 122 зв. — двічі, 210 зв.), *ячме́ню* (Остр. б., 174; Книж., 49, 50), з *ячме́ню* (Бер., 150); *за ячме́нем* (Рад., 860); — *ячмінь*, род. *ячме́ню* (Огоновський, 122, 125; Желех., 1117; Гануш, 338; Грам., 236; Грінч., IV, 546), *йачмі́н'*, род. *йачма́н'і* (Клепикова, 43), *ячмінь* “хлібний знак”, род. *ячме́ню* і *ячмінь* “гнійне запалення повіки”, *ячме́ня* (УЛВН, 724). Флективна акцентуація форми родового та інших відмінків однини іменника *ячмінь* “гнійне запалення повіки”, властива сучасній українській літературній мові, виникла за аналогією до окситонованих іменників *д-/д'о*-основ чоловічого роду типу *живі́т*, род. *живо́та* (як і флективна акцентуація форми родового та інших відмінків однини іменника *ремінь*, властива деяким українським говорам).

Слід зазначити, що заміна суфіксальної акцентуації кореневою в окситонованих іменниках п-основ чоловічого роду мала місце також на ґрунті білоруської мови, пор.: *крэ́мень*, *рэ́мень*, але *але́нь*, *струме́нь*, *ячме́нь*. У російській мові окситоновані іменники п-основ чоловічого роду загалом зберігають свій первісний наголос, пор.: *креме́нь*, *оле́нь*, *реме́нь*, *ячме́нь*.

Множина

Окситоновані іменники п-основ чоловічого роду, які під впливом кореневаоголошених іменників п-основ чоловічого роду (баритонованих і з рухомим наголосом) змінили на ґрунті української мови суфіксальну акцентуацію форм однини на кореневу, отримали кореневий наголос і в множині, пор.:

эленъ (Тр., 14 зв., 36 зв., 37 зв.; Бар., 384 зв., 461; Тупт., 46 зв.); *эленій* (Остр. б., 156); — *олени, оленів, оленям, оленями, оленях* (Грам., 233; УЛВН, 393);

кремени, кремєнів, кремєням, кремєнями, кремєнях (Гануш, 338), *крємені, крєменів, крєменям, крєменями, крєменях* (УЛВН, 296);

рємєнями (Рад., 1118); — *ремєні, ремєнів, ремєням, ремєнями* і *ремєнями, ремєнях* (Огоновський, 122), *ремєні, ремєнів, ремєням, ремєнями, ремєнях* (Гануш, 326, 338; Грам., 236), *ремєні* “шевський матеріал”, *ремєнів, ремєням, ремєнями, ремєнях* і *ремєні* “пояси для підперізування”, *рєменів, рєменям, рєменями, рєменях* (УЛВН, 549);

струмени (Гал., 125 зв.); — *струмені, струменів, струменям, струменями, струменях* (УЛВН, 633).

Отримавши на ґрунті української мови новий кореневий наголос у множині, деякі первісно окситоновані іменники п-основ чоловічого роду з часом змінили кореневу акцентуацію форм множини на вторинну суфіксальну (під впливом іменників *камінь, корінь, промінь* із суфіксальним наголосом у множині від відповідних збірних назв) або на флективну (внаслідок дії тенденції до акцентного протиставлення форм однини і множини в іменниках чоловічого роду з кореневим наголосом), пор.: *над еленями* (Сак., 49), *олен'і* (Гладкий, 1928, 126), *олан'і, оланію, олан'ім, олан'імэ, олан'іх* (Клепикова, 43).

Іменник *ячмінь*, незалежно від значення, вживається в українській мові у відмінкових формах множини переважно з флективним наголосом, що виник замість первісного суфіксального внаслідок дії тенденції до акцентного протиставлення форм однини і множини в іменниках чоловічого роду з кореневим наголосом, пор.: *ячменá* і *ячмені* (Огоновський, 125), *ячмені, ячменів, ячмєням, ячмєнями, ячмєнях; ячмені* і *ячменá, ячменів, ячменám, ячменáми, ячменáх* (Гануш, 338), *ячмені, ячменів, ячменям, ячменями, ячменях* і *ячменá, ячменів, ячменám, ячменáми, ячменáх*

(Грамм., 236) *йачминá* (Приступа, 44; Шило, 119), *йачме"на* (Бандрівський, 62), *йачмэн'і*, *йачмэніў*, *йачмэн'ём*, *йачмэн'ёмэ*, *йачмэн'эх* (Клепикова, 43), *ячмен'і* (Гладкий, 1929, 139), *ячмені*, *ячменів*, *ячменям*, *ячменями*, *ячменях* (Голоск., 451), *ячмені*, *ячменів*, *ячменям*, *ячменями*, *ячменях* (УЛВН, 724).

Д в о ї н а

Оскільки в староукраїнській мові форма називного — знахідного відмінків двоїни іменників п-основ чоловічого роду не відрізнялася від форми називного — знахідного множини (при збереженні останньою старої флексії знахідного множини), то важко визначити відмінкову форму іменника у випадку *два струмени* (Гал., 125 зв. — двічі), пор. мн. *струмени* (Гал., 125 зв.). Скоріше всього, іменник перебуває тут у формі називного — знахідного відмінків множини, яка в сполученні з числівниками *два*, *три*, *чотири* дуже характерна для творів І. Галятовського, пор. *два боги* (Гал., 124 — двічі), *три боги* (Гал., 123 зв., 125 — двічі, 125 зв.), *три сьні* (Гал., 117 зв., 213) тощо. У випадку *два яч'менá* (Кобилянський, 52) представлена, безперечно, форма називного — знахідного відмінків множини, хоча Б. Кобилянський убачає тут форму називного — знахідного двоїни (із флексією, перейнятою від іменників δ -основ чоловічого роду) [Кобилянський, 52].

ІМЕННИКИ З РУХОМИМ НАГОЛОСОМ

О д н и н а

У формах однини майже всі іменники п-основ чоловічого роду з рухомим наголосом (крім *день*) узагальнили в українській мові кореневу (початкову) акцентуацію форм давального та знахідного відмінків:

грéбень (Гр. Уж., 26 зв.; Слав., 441); — *грéбінь*, род. *грéбня* (Желех., 158; Гануш, 343; Грамм., 234; УЛВН, 142), род. *грéбене* (Бандрівський, 53), *грáбін'*, род. *грáбэн'і* (Клепикова, 43), *грéбінь*, род. *грéбіня* (Грінч., I, 323);

кóрень (Остр. б., 94, 181 зв., 234 зв. — двічі, 246 зв.; Отпис, 11/2 — двічі, 12/2 зв. — тричі; Кл. Остр., 223; Єв., 55 зв., 82, 118, 35², 86², 125²; Тр., 34; Бер., 197; Євх., 1/4 зв., 2/1 — двічі, 2/2, 2/2 зв. — тричі, 2/3, 2/3 зв., 2/4, 2/4 зв.; Гал., 125 зв. — двічі; Бар.,

76 — тричі, 101 зв., 168, 252, 289 зв.; Рад., 97 — двічі, 1097; Кл., 204 — двічі; Книж., 12, 35, 67, 70, 73) і *корень* (Слав., 460); *корене* (Синопс., 113), *с корене* (Гал., 134 зв.), *кореня* (Єв., 120², 124², 254²; Рад., 430), *з кореня* (Єв., 11 зв.², 35², 207², 268 зв.²), *с кореня* (Гал., 118 зв., 134 зв.), *от кореня* (Бар., 76); *коренем* (Єв., 12 зв., 26 зв., 30 зв., 36 зв., 11 зв.², 34 зв.²; Тр., 2/3 зв.); *в корени* (Рад., 989), *в коренѣ* (Бар., 76); — *корінь* (Желех., 366), *корінь*, род. *кореня* (Гануш, 343; УЛВН, 291), *корінь*, род. *коріня* (Грама., 234; Грінч., II, 284), *корін'*, род. *коран'і* (Клепикова, 43);

пóломень (Філ., 53/4 зв., 55/1 зв., 55/4 зв.; Єв., 134, 115²); *во пóломени* (С. Зиз., 47); — *пóломінь*, род. *пóломіни* (Желех., 691; Грама., 259), *пóломінь*, род. *пóломіня* (Гануш, 350; Верхратський, 1912, 47), *пóлом'ін'* (Бандрівський, 53), *пóломень*, род. *пóломени* і *пóломене* (Верхратський, 1900, 69), *пóломінь*, род. *пóломени* (Верхратський, 1899, 68), *пóлумінь*, род. *пóлуменю* (Голоск., 303);

пóромінь “промінь”, род. *пóроміня* (Желех., 709);

стрéмєнь, род. *стрéмєня* (Желех., 926), *стрéмінь*, род. *стрéмєня* (Грама., 234; Верхратський, 1899, 69).

Запозичена з польської мови форма *промінь* (п. *promień*) також характеризується в українській мові кореневим наголосом в однині: *про́мєнь* (Євх., 4/3; Гал., 144 зв.; Рад., 166, 346); *про́мєня* (Рад., 621); *про́мєнем* (Філ., 47/1 зв.; Євх., 2/4 зв.); — *про́мінь*, род. *про́міня* і *про́мени* (Желех., 774), *про́мінь*, род. *про́мєня* (Гануш, 343; УЛВН, 524), *про́мен* (Біл.-Нос., 303), *про́мінь*, род. *про́міню* (Грінч., III, 472).

Лише в окремих українських говорах іменники *гребінь* та *стремін* отримали суфіксальний наголос (*гребінь*, очевидно, під впливом окситонованих іменників п-основ чоловічого роду, а *стремін* — під впливом *стремéно*), причому іменник *гребінь* на ґрунті нової суфіксальної акцентуації форми називного — знахідного відмінків однини набув навіть флективної акцентуації форм родового та інших відмінків однини (під впливом окситонованих іменників *о-/йо*-основ чоловічого роду типу *живіт*, род. *животá*, див. с. 283): *гребінь*, род. *гребіне́* (Верхратський, 1900, 68), *стремін*, род. *стреміна* (Грінч., IV, 214).

На відміну від розглянутих іменників п-основ чоловічого роду з рухомим наголосом іменник *день* характеризується в українській мові флективною акцентуацією в усіх відмінкових формах однини (крім називного — знахідного), що пов'язане з

редукованістю кореневого голосного (у формах давального та місцевого відмінків однини наголос перемістився з кореневого редукованого голосного на флексію): *на́ день* (Остр. б., 192 зв.; Єв., 321²; Гал., 84; Кл., 152, 192); *дне́* (Бар., 298 зв., 372), *от дне́* (Т. З., 106), *дня́* (Єв., 71 зв., 97; Коп. Каз., 121; Коп. Ом., 156, 161, 163, 165, 166; Т. З., 106, 116 — двічі; Євх., 4/1 зв.; Мог., 288; Слав., 487; Рад. Н., 49); *о дню́* (Кл., 159); — *день*, род. *дня* (Желех., 177; Гануш, 336; Грам., 235; Верхратський, 1912, 42; Грінч., I, 367; УЛВН, 155), з *дня на́ день* (Желех., 177); *день по́ день* (Франко, X, 229) *ден'*, род. *дн'и^е* (Янув, 63, 65), род. *дне* (Бандрівський, 58; Панькевич, 199), *дѐн'*, род. *дн'а* (Брох, 92), *ден'*, род. *дн'е, дн'і* (Кобилянський, 48).

Множина

На давньоруському ґрунті внаслідок переміщення наголосу з редукованих голосних у слабкій позиції на попередній склад форма родового відмінка множини п-основ чоловічого роду з рухомою а. п. отримала суфіксальний наголос, а форма місцевого множини — флективний. Згодом форма місцевого множини вирівняла свою акцентуацію за називним, знахідним та давальним відмінками множини, тоді як форми родового та орудного множини ще довго зберігали кінцеву акцентуацію, пор. *дѣньми* (Чуд., 24). Вплив іменників ї-основ чоловічого роду майже не відбився на акцентуації досліджуваних іменників. Форми родового на *-ів* та орудного на *-ями* отримали в українській мові кореневу (початкову) акцентуацію, оскільки іменники јѡ-основ чоловічого роду, від яких були перейняті ці форми, на той час характеризувалися при кореневому наголошенні в однині кореневою акцентуацією форм множини. У ряді українських говорів (південно-західних) іменники *грѣбѣнь*, *кѡрѣнь*, *стрѣмѣнь* набули в множині суфіксальної акцентуації (*кѡрѣнь* — під впливом збірної назви *кѡрѣне*, а *грѣбѣнь* і *стрѣмѣнь* — під впливом іменників *ка́мѣнь*, *кѡрѣнь*, *про́мѣнь* із суфіксальним наголосом у множині від відповідних збірних назв), пор.:

грѣбѣні, *грѣбѣнів*, *грѣбѣням*, *грѣбѣнями*, *грѣбѣнях* (Гануш, 343), *гребѣні*, *гребѣнів*, *гребѣням*, *гребѣнями*, *гребѣнях* (Грам., 234), *грѣбѣн'і*, *грѣбѣнію*, *грѣбѣн'ім*, *грѣбѣн'імѡ*, *грѣбѣн'іх* (Клепикова, 43), *грѣбѣнві*, *грѣбѣнвів* (Верхратський, 1900, 68), *грѣбені*, *грѣбенів*, *грѣбєням*, *грѣбєнями*, *грѣбєнях* (УЛВН, 142);

кóреніє (Бар., 76); — *кóрені, кóренів, кóреням, кóренями, кóренях* і *коріні, корінів, коріням, корінями, корінях* (Гануш, 343), *коріні, корінів, коріням, корінями, корінях* (Грама., 234), *корáн'і, корáн'нї, корáн'ім, корáн'імэ, корáн'іх* (Клепикова, 43), *кóрені, кóренів, кóреням, кóренями, кóренях* (УЛВН, 291);

в *пóломенєх* (Коп. Каз., 123); — *пóломені, пóломенів, пóломеням, пóломенями, пóломенях* (Гануш, 350), *пóломіни, пóломіний, пóломіням, пóломінями, пóломінях* (Грама., 259), *пóлумені, пóлуменів, пóлуменям, пóлуменями, пóлуменях* (Голоск., 303);

стремєні, стремєнів, стремєням, стремєнями, стремєнях (Грама., 234), *стрєменї, стрєменьїв, стрєменям, стрєменями* (Верхратський, 1899, 69).

Іменник *грєбїнь* зустрічається також із флективним наголосом у множині, що виник унаслідок дії на ґрунті української мови тенденції до акцентного протиставлення форм однини і множини в іменниках чоловічого роду з кореневим наголосом, пор. за *гребні* (Котл., 279), *гребеня́ми* (Л. Укр., I, 17).

Запозичений з польської мови іменник *промінь* уживається в українській мові переважно з кореневим наголосом у формах множини (суфіксальна акцентуація форм множини, яка має місце в ряді українських говорів, зумовлена впливом збірної назви *проміне*): *про́мени* (Єв., 74, 163², 187²; Рад., 255, 369, 608, 645, 1087), *промен'є* (Рад., 431), *про́менѣ* (Тр., 11 зв., 15, 55; Рад., 255 — двічі), *через про́менѣ* (Єв., 57 зв.²) і *на проме́ни* (Рад., 370); *про́менїй* (Рад., 365, 425, 621), *про́меней* (Рад., 7, 621) і *проме́ней* (Рад., 7); *про́меньми* (Отпис, 9/1; Тр., 15 зв.), *про́менми* (Єв., 172), *про́менями* (Тр., 15, 51 зв.; Рад., 18 — двічі, 715) і *проме́нями* (Рад., 153); — *про́мені, про́менів, про́меням, про́менями, про́менях* і *проміні, промінів, про́міням, про́мінями, про́мінях* (Гануш, 343), *про́мені, про́менів, про́меням, про́менями, про́менях* (УЛВН, 524).

Іменник *день* у відмінкових формах множини, як і в однині, характеризується в українській мові (і в інших східнослов'янських мовах) флективною акцентуацією (за винятком старої форми родового множини *день*), що виникла на ґрунті давньоруської мови внаслідок переміщення наголосу на флексію з кореневого редукованого в слабкій позиції (у формах називного, давального та знахідного відмінків множини) і з кінцевого редукованого (у формі місцевого множини) при збереженні первісного кінцевого наголосу в орудному множини (з часом стара

форма орудного множини іноді набувала кореневої акцентуації, очевидно, під впливом називного однини та родового множини): *дніє* (Гал., 12; Рад. Н., 32 — 5 разів, 33 — 6 разів; Синопс., 88), *дні* (Коп. Каз., 114; Рад., 858), *дні́* (Коп. Ом., 166), *в ... дні́* (Єв., 313²; Коп. Ом., 156 — двічі; Кл., 134), *по вся́ дні́* (Кл., 7, 35); *дній* (Коп. Каз., 114 — 5 разів, 120; Коп. Ом., 160, 161 — 14 разів; Гал., 22 зв., 45; Бар., 249, 297; Рад., 217; Рад. Н., 6 — двічі); *трéми дéньми* (Гал., 89 зв.), *днѣми* (Остр. зб., 42²; Єв., 107, 292 зв.², 295 зв.²), *трéма́ днѣми* (Остр. зб., 60², 61 зв.²), *межі́ днѣми* (Рад., 32); *в ... днѣх* (Т. З., 113), *у ... днѣх* (Остр. зб., 37 зв.), *по ... днѣх* (Т. З., 113; Бар., 8 зв., 299); — *дни, дней, дням, днѣми, днях* (Гануш, 336), *дні, днів, дням, днѣми, днях* (Грама., 235), *дни, дн'іу і ден', дн'ом, дн'і́ма* (Януб, 65, 66), *дні, дни*, род. *днуу́*, дав. *дн'ам, дн'ум*, ор. *дн'амі, дн'омá, днмі́*, місц. *дн'ох* (Брох., 92), *днэ, дн'іу, дн'ем, дн'éма, дн'ех* (Кобилянський, 48), *дні, днів і день, дням, днѣми, днях* (УЛВН, 155).

Д в о ї н а

Іменник *день* на ґрунті давньоруської мови отримав флективну акцентуацію у формі називного — знахідного відмінків двоїни (внаслідок переміщення наголосу з кореневого редукованого в слабкій позиції на наступний склад), зберігаючи первісну кінцеву акцентуацію двох інших відмінкових форм двоїни. Форма давального — орудного відмінків двоїни іменника *день*, децю видозмінена в корені (під впливом більшості відмінкових форм) та у флексії (під впливом форми давального — орудного відмінків двоїни іменників *й*-основ чоловічого роду), ще й тепер зустрічається в українських говорах, але в значенні орудного множини. Наголос при цьому або первісний (кінцевий), або новий (на першому голосному флексії), вирівняний за іншими відмінковими формами множини, пор.: *дн'омá* (Брох, 92) і *дн'óма* (Панькевич, 207), *дн'і́ма* (Януб, 66). Форму родового — місцевого двоїни іменника *день* засвідчують найдавніші українські пам'ятки, пор. *по двóю дніó* (Остр. зб., 192). Тим більше вони повинні засвідчувати форму називного — знахідного відмінків двоїни згаданого іменника, проте ця форма в староукраїнській мові повністю збігається з формою називного — знахідного множини (при збереженні останньою старої флексії знахідного множини),

у зв'язку з чим існують значні труднощі в їх розмежуванні. Так, не виключено, що у випадку *два дні* (Єв., 5 зв.) іменник перебуває у формі називного — знахідного двоїни, хоча більш імовірно, що тут представлена форма називного — знахідного множини, оскільки остання (у сполученні з числівниками *два, три, чотири*) дуже характерна для “Євангелія учительного” 1616 р.

Сполучення іменника *день* у формі називного — знахідного відмінків множини з числівниками *два, три, чотири* досить часто вживаються в давніх українських пам'ятках, пор.: *три дні* (Коп. Ом., 169; Гал., 110 зв.), *чоты́ри дні* (Остр. зб., 197 зв.), *за чоты́ри дні* (Остр. зб., 197), *три днѣ* (Гал., 93 — двічі, 116). Нерідко в таких сполученнях наголошується не іменник, а числівник (*два, три*), пор.: *два́ дни* (Гал., 85), *три́ дни* (Єв., 285² — двічі; Гал., 96 — двічі, 110 зв.). Наголос на попередньому числівнику зустрічається і в деяких українських говорах, пор. *через два́ д'н'і, у́ три́ д'н'і* (Гладкий, 1928, 132). Переміщення наголосу з іменника *день* у формі називного — знахідного відмінків двоїни на попередній числівник *два* (як і в формах називного і знахідного або називного — знахідного множини на попередній числівник *три*) є давньою рисою, пов'язаною з наголошеністю (з короткою спадною інтонацією) кореневого редукованого голосного в іменнику.

Форм двоїни інших іменників п-основ чоловічого роду з рухомих наголосом давні українські пам'ятки не засвідчують.

ІМЕННИКИ s-ОСНОВ

ПІЗНЬОПРАСЛОВ'ЯНСЬКІ АКЦЕНТНІ ПАРАДИГМИ

У пізньопраслов'янській мові для іменників s-основ не була властивою окситонована а. п. Як зазначає Л.А. Булаховський, “усі відповідні слова наголошені в найдавнішій слов'янській на голосному кореня незалежно від якості голосного, його часо-кількості та інтонації” [Булаховський, IV, 201].

	Баритонована а. п.	Рухома а. п.
	О д н и н а	
Наз. — Зн.	*č'udo	*kòlo
Род.	*č'udese	*kolesè
Дав.	*č'udesi	*kòlesi

Ор.	*č'udesьmь	*kolesьmь
Місц.	*č'udese	*kolesè
М н о ж и н а		
Наз.	*č'udesā	*kolesâ
Род.	*č'udesь	*kolesь
Дав.	*č'udesьmь	*kòlesьmь
Зн.	*č'udesā	*kòlesā
Ор.	*č'udesy̆	*kolesy̆
Місц.	*č'udesьхь	*kolesьхь
Д в о ї н а		
Наз. — Зн.	*č'udesi (-ě)	*kòlesi (-ě)
Род. — Місц.	*č'udesū	*kolesū
Дав. — Ор.	*č'udesьma	*kolesьmà

У пізньопраслов'янській мові баритонованою а. п. характеризувався іменник *č'udo та, можливо, деякі ін. [Скляренко, 1998, 131; Скляренко, 1983, 187].

Рухому а. п. мали іменники *kòlo, *nèbo, *òko, *slòvo, *tělo, *ùho та деякі ін. [Скляренко, 1998, 131; Скляренко, 1983, 187].

Приступаючи до висвітлення історії акцентуації іменників s-основ української мови, необхідно зазначити, що іменники s-основ досить давно втратили на східнослов'янському ґрунті свій характерний суфікс -es- і злилися в одну відмінювану групу з іменниками ò-основ середнього роду. Майже всі іменники s-основ із суфіксом -es- (крім *колесо*), що вживаються в українській та інших східнослов'янських мовах, є запозиченнями зі старослов'янської [Бернштейн, 1974, 146—163; Кузнецов, 83—84]. Тому реконструйована на основі східнослов'янського матеріалу давньоруська акцентуація для більшості з них буде по суті староболгарською ¹³.

БАРИТОНОВАНИЙ ІМЕННИК ЧУДО

О д н и н а

Давні українські, а також російські пам'ятки засвідчують флективну акцентуацію іменника *чудо* у формах однини із суфіксом -es-, пор.: укр. *чудесі* — род. (Бар., 144), *от ... чудесі* (Бар.,

¹³ Мається на увазі передусім сформована в Преславлі староболгарська літературна мова (школа царя Симеона, X ст.), на формування норм якої (у тому числі й акцентних) дуже вплинули східноболгарські говори.

298), *чудесі* — дав. (Волк., 96; Рад., 410; Синопс., 42 зв.), *по чуде-сі* (Остр. б., 164), *о ... чудесі* (Тупт., 98 зв.); — рос. *чудесé, чуде-сі* — род. і дав., *о чудесі* (див. Колесов, 1972, 202). Така акцентуація, безперечно, є новою, пор. слн. *čúdo*, род. *čúdesa* (Plet., I, 116). Вона виникла під впливом усіх інших іменників s-основ (з рухомим наголосом). Під впливом флективнаголошених форм однини і множини із суфіксом *-ес-* іменника *чудо* з'явилася навіть нова форма називного однини — *чудесó*, яку наводить М. Смотрицький у своїй “Граматиці” (Гр. См., 7/2).

Множина

Первісна коренева акцентуація форм множини іменника *чудо* ще зберігалася в давньоруській мові, на що виразно вказують свідчення Чудівського Нового Завіту 1355 року, пор.: *чюдеса* — мн. (23 зв., 62), *чюдесы* — ор. (142, 143), *в ... чюдесѣх* (121). З часом у східнослов'янських мовах, зокрема в українській та російській, згаданий іменник набув у множині флективної акцентуації, пор.: укр. *чудеса́* (Остр. б., 26 зв. — тричі, 30, 67 зв., 83, 83 зв., 85, 112, 192, 225, 235 зв., 253 — двічі; Остр. зб., 66, 232; Гр., 71 зв.), *чудеса́* (Бар., 3, 15 зв., 144 зв., 145, 149, 243 зв., 244 та ін.; Рад., 559 — двічі, 570 — двічі, 610, 611, 697, 878, 906, 1104; Тупт., 22 зв., 104; Кл., 2, 23, 85, 184), *чюдес* (Остр. б., 26 зв.; Остр. зб., 11³), *чудес* (Бар., 145 зв., 211 зв., 214; Рад., 409, 414, 696, 702, 703, 715; Тупт., 36 зв. — двічі), *по всѣм чудесѣм* (Рад., 411), *чюдесы́* — ор. (Остр. б., 26, 82; Остр. зб., 5, 20 зв.; Бар., 308), *чудесы́* (Синопс., 9; Тупт., 52 зв.), *чудесáми* (Рад., 696), *в чюдесѣх* (Остр. б., 92), *в чюдесѣх* (Остр. б., 242), *о чудесѣх* (Тупт., 82 зв.); *чудеса́* (Желех., 1078; Верхратський, 1912, 47), *чудеса́* (Котл., 98), *чудес* (Котл., 219), *чудеса́, чудес, чудесáм, чудесáми, чудесáх* (Головацький, 78; Грам., 267; УЛВН, 707); — рос. *чюдеса́* (Чуд., 43; Ап., 5, 10, 12, 14, 26 зв., 28 зв.; Посл. Гр., 276; див. ще Колесов, 1972, 202; Хазагеров, 107), *чюдес* (Чуд., 107; див. ще Колесов, 1972, 202; Хазагеров, 107), *чюдесѣм, чудесы́* (див. Колесов, 1972, 202; Хазагеров, 107), *о чюдесѣх* (див. Колесов, 1972, 202), *чудеса́, чудес, чудесáм, чудесáми, чудесáх* (Востоков, 204; РЛУП, 517).

Аналогічний процес відбувся і в болгарській мові, причому в болгарських пам'ятках іменник *чудо* ще продовжував зберігати

свій первісний кореневий наголос у множині, пор.: *чюдеса* (Любл., 478, 483, 484, 489, 502, 511, 514, 515, 519, 521 — тричі, 522, 529 — двічі, 546, 548, 549) і *чюдеса́* (Любл., 505, 512, 555), *чудеса́* (ПРБЕ, 1006).

Флективна акцентуація форм множини іменника *чудо* в східнослов'янських (українській та російській) і болгарській мовах виникла, безперечно, під впливом кількісно переважаючих іменників s-основ з рухомим наголосом, для яких був властивий, як правило, флективний наголос у множині.

Двоїна

Давні українські пам'ятки засвідчують форми двоїни іменника *чудо* лише як основи на *ѣ*, пор. *двѣма чюдома* (Остр. б., 26 зв.). Характерно, що в Острозькій біблії наведена форма (без суфікса *-ес-*) жита при численних формах однини і множини виключно з суфіксом *-ес-* (звичайно, крім називного — знахідного однини). Форми двоїни із суфіксом *-ес-* іменника *чудо* в староукраїнській мові, очевидно, вже не вживалися.

ІМЕННИКИ З РУХОМИМ НАГОЛОСОМ

Однина

Давні східнослов'янські та болгарські пам'ятки засвідчують, як правило, флективну акцентуацію іменників s-основ з рухомим наголосом у формах однини із суфіксом *-ес-*, що свідчить про вирівнювання наголошення в однині за формами родового, орудного (наголос перемістився з кінцевого редукованого голосного на попередній склад) та місцевого відмінків, пор.:

укр. *небесѣ* (Гр. Зиз., 29 зв.), *с небесѣ* (Т. З., 89, 99; Гал., 6 зв., 8 зв., 62 зв., 135; Бар., 64 зв., 70, 98 зв., 99, 106 зв., 139, 144 зв. та ін.; Рад., 407; Синопс., 111 зв.; Кл. 4), *от небесѣ* (Синопс., 47 зв.), *небесі* — род. (Бар., 372 зв., 385; Рад., 951; Рад. Н., 31; Синопс., 127 зв.; Тупт., 37), *до небесі* (Рад., 324; Тупт., 41), *с небесі* (Остр. зб., 57 зв., 55 зв.²; Отпис, 5/2 зв.; Волк., 103, 127; Гал., 83 зв.; Бар., 44 зв., 54; Рад., 256, 836, 1024), *небесі* — дав. (Бар., 66 зв.; Синопс., 51), *к небесі* (Бар., 53 — тричі, 66 зв., 129 зв., 140, 168 зв., 198 та ін.; Тупт., 44, 74), *небесѣм* (Гр. Зиз., 29 зв.), *под небесѣм* (Бар., 226, 420; Рад. 432, 633, 833, 1027), *в небесі* (Тр., 21 зв.; Кл., 142), *на небесі* (Кл. Остр., 222; Єв., 293

24 зв., 273 зв.²; Т. З., 88 — двічі; Гал., 5, 94 зв., 127, 128, 144 зв., 222, 242; Бар., 79, 89 зв., 90 зв., 94, 293 зв., 316 зв., 336; Рад., 8, 39, 131, 135, 144, 291, 347 та ін.; Синопс., 35 зв., 36; Тупт., 24 — двічі, 41 зв.; Кл., 45, 92), *на небесѣ* (Бар., 2, 85, 450); — рос. *небесѣ* (див. Хазагеров, 100), *с небесѣ* (Улож., 187; див. ще Колесов, 1972, 200), *с небесі* (див. Колесов, 1972, 200; Хазагеров, 100), *к небесі*, *под небесѣм*, *на небесі* (див. Колесов, 1972, 201) і *небеси* (див. Колесов, 1972, 201); — блр. *с небесі* (Карп., 1/3 зв.); — болг. *на небесі* (Письм., 441);

укр. *в очесі* (Бар., 458), *с очесі* (Бар., 458); — рос. *в очесі* (Чуд., 29 зв., див. ще Колесов, 1972, 202), *в очесѣ* (див. Колесов, 1972, 202);

укр. *словесѣ* (Бар., 113 зв., 319, 447; Рад., 247, 947), *от словесѣ* (Рад., 580, *словесі* — род. (Остр. б., 16 — двічі, 21 зв., 22, 75 зв., 81 та ін.; Бар., 124 зв., 191 зв., 241, 387 зв., 388; Рад. Н., 16; Тупт., 48 зв.), *словесі* — дав. (Бар., 216, 253), *по словесі* (Остр. б., 7 зв., 18 зв., 24 зв., 48 зв., 77, 77 зв. та ін.; Остр. зб., 3 зв.²; Тр., 5/1 зв., 78; Гал., 25 зв.; Бар., 104 зв., 121, 179, 191, 226 зв., 276 та ін.; Рад., 8, 37, 406, 431, 511; Рад. Н., 19), *словесѣм* (Остр. б., 33; Остр. зб., 55; Тр., 3/3, 2 зв.; Бар., 26 зв., 111 зв., 216, 313), *в словесі* (Бер., 224; Бар., 104 зв., 389; Рад., 23), *о словесі* (Остр. зб., 111; Гал., 150 зв.; Бар., 143, 333; Рад., 981, 996); *словесѣ*, *словесі* — дав. і місц., *словесѣм* (Гр. См., 7/1 зв.); — рос. *словесѣ* (Посл. Гр., 273; див. ще Колесов, 1972, 201), *словесі* — род. (Чуд., 4 зв., 43, 43 зв., 46, 140 зв., 142 зв.; Посл. Гр., 260, 282; див. ще Колесов, 1972, 201), *словесі* — дав. (Чуд., 42, 43, 71 зв.), *словесѣм* (див. Колесов, 1972, 201), *в/о словесі* (Чуд., 45 зв., 62 зв., 63 зв., 69, 71 зв., 73 зв. та ін.; див. ще Колесов, 1972, 201) і *словесі* — род. і дав. (див. Колесов, 1972, 201); — болг. *въ словесі* (Письм., 478);

укр. *от ... телесѣ* (Остр. зб., 3 зв.²), *телесі* — род. (Бар., 5, 77, 279 зв.), *телесі* — дав. (Бар., 81, 146 зв., 248 зв., 375 зв., 415 зв.; Тупт., 71), *в телесі* (Бер., 79; Бар., 211 зв.), *в ... телесі* (Рад., 60; Тупт., 44); — рос. *телесѣ* (Чуд., 94; див. ще Колесов, 1972, 201), *телесі* — род. (Чуд., 40 зв., 103, 120; див. ще Колесов, 1972, 201), *телесі* — дав. (Чуд., 86, 113 зв., 129; Посл. Гр., 276, 282), *тѣлесѣм* (див. Колесов, 1972, 201), *в телесі* (Чуд., 83, 113, 113 зв., 118, 128, 148 зв.; див. ще Колесов, 1972, 201).

Під впливом флективнаголошених форм однини і множини із суфіксом *-ес-* з'явилися навіть нові форми називного однини досліджуваних іменників — *древесó, небесó, очесó, тълесó, ушесó*, які наводить М. Смотрицький у своїй “Граматиці” (Гр. См., 7/2).

В українській мові єдиним іменником із суфіксом *-ес-*, не запозиченим із старослов'янської мови, є *колесо*. У відмінкових формах однини цього іменника на ґрунті української мови, на відміну від старослов'янської мови, була узагальнена початкова акцентуація форм називного—знахідного та давального відмінків: *кóлесо* (Рад., 55) і *колесó* (Слав., 459); *кóлеса* (Кл., 68); *кóлесу* (Рад., 55); *кóлесом* (Рад., 55); *в кóлесь* (Рад., 62), *в кóлеси* (Гал., 138; Рад., 55), *на кóлесь* (Рад., 60 — двічі, 61 — 7 разів, 63, 69 — двічі) і *в колесі* (Слав., 464; Рад., 70); — *кóлесо* (Желех., 357; Гладкий, 1929, 147), *кóлесо*, род. *кóлеса* (Ганкевич, 123; Гануш, 361; Грам., 266; Грінч., II, 267; УЛВН, 282), *кóло*, род. *кóлеса* (Верхратський, 1912, 47), *кóлэсо*, род. *кóлэса* (Клепикова, 43). У російській мові іменник *колесо* характеризується флективним наголошенням, що зумовлено впливом церковнослов'янської мови: *колесó, колесá, к колесі, в/на колесі* (пам'ятки, див. Колесов, 1972, 200), *колесó*, род. *колесá* (Востоков, 204; РЛУП, 172). Л.А. Булаховський вважає, що в російській мові іменник *колесо* отримав флективну акцентуацію в однині під впливом відмінкових форм множини [Булаховський, III, 107].

Множина

У відмінкових формах множини запозиченим зі старослов'янської мови іменникам s-основ з рухомим наголосом властива в давніх східнослов'янських пам'ятках, як правило, флективна акцентуація, пор.:

укр. *древесá* (Остр. б., 42 — двічі; Гал., 170 зв., 247 зв.; Кл., 2), *древéс* (Остр. зб., 16 зв.³; Тр., 27 зв.; Рад., 210 — двічі, 245, 492 — двічі, 747; Синопс., 43; Тупт., 43 зв.), *от дрéвэс* (Гал., 169; Синопс., 7), *дрéвэсы* (Рад., 480, 718) і *дрéвэс* (Рад., 210, 246, 763), *от дрéвэс* (Остр. б., 37 зв.); — рос. *дрéвэсá, дрéвэс, дрéвэсы* і *дрéвэсы, дрéвэсых* (див. Колесов, 1972, 202);

укр. *небесá* (Остр. зб., 55; Отпис., 10/2 зв.; Кл. Остр., 217; Волк., 113; Гал., 35; Бар., 46 зв., 139 зв., 335 зв., 336, 404 зв.;

Рад., 34, 227, 236, 237 — двічі, 347 — 4 рази та ін.), *на небеса́* (Т. З., 112 — тричі; Бар., 52, 52 зв.; Синопс., 10 зв.), *небес* (С. Зиз., 67; Єв., 213², 213 зв.² — тричі; Волк., 120), *над небесы́* (Рад., 808), *над небеса́ми* (Рад., 73), *в небесѣх* (Тупт., 77 зв.), *на небесѣх* (Гал., 77 — двічі, 97, 107, 119, 167, 176, 203, 228 зв.; Бар., 157 зв. — двічі, 282, 308 зв., 327 зв., 352; Рад., 123, 187, 194, 855); *небеса́, небеса́м, небесы́, небеса́х* (Гр. Зиз., 30); — рос. *небеса́* (Ап., 6; Посл. Гр., 261; див. ще Колесов, 1972, 201), *небѣс, над небесы́, на небесѣх* (див. Колесов, 1972, 201); — блр. *на небесѣх* (Карп., 12/1; Варл., 74);

укр. *очеса́* (Бар., 101, 129 зв., 141 зв.; Тупт., 35, 37 зв. — тричі, 78, 99 зв.), *очес* (Гал., 219; Бар., 42 зв., 75, 129, 135, 135 зв., 137 та ін.; Рад., 15, 178, 194, 196, 197 — двічі, 198 — двічі, 213 та ін.; Синопс., 6, 6 зв.; Тупт., 24 зв., 39, 77 зв.), *с свѣтлыми очесы́* (Тупт., 38 зв.), *в очесѣх* (Бар., 359), *в очеса́х* (Тупт., 100), *на очесѣх* (Бар., 129 зв.), *о очесѣх* (Тупт., 100); — рос. *очеса́* (Чуд., 123 зв.; Ап., 159 зв.), *очес, очесы́* (див. Колесов, 1972, 202);

укр. *словеса́* (Остр. б., 2 зв., 8 зв., 10, 10 зв., 12 зв., 13, 16 та ін.; Остр. зб., 35 зв. — двічі, 182 зв., 53 зв.² та ін.; С. Зиз., 100 — двічі; Т. З., 88, 90 — 4 рази, 93, 102 — двічі, 103; Бар., 10, 15 зв., 16 зв., 18 зв., 23 зв., 34 зв., 41 зв. та ін.; Рад., 60, 67 — двічі, 228, 302 — двічі, 591, 592, 597 — 4 рази та ін.; Рад. Н., 50; Тупт., 18 зв., 100 зв., 101; Кл., 85, 140), *словес* (Остр. б., 41 зв., 81 зв., 92 зв.; Остр. зб., 42, 44 зв.; Гр., 73 зв.; Т. З., 105, 109, 114; Бар., 26, 143 — двічі, 167 зв., 201 — двічі, 303 та ін.; Рад., 154, 302, 568, 599, 605, 797, 955 та ін.; Рад. Н., 12; Синопс., 7 зв., 129; Тупт., 95; Кл., 97), *словесѣм* (Рад., 992; Тупт., 100 зв.), *к словесѣм* (Бар., 389 зв.), *по словесѣм* (Остр. б., 13, 21 зв.; Бар., 313 зв.; Рад., 439), *словесы́* (Остр. б., 136, 211 зв., 213; Остр. зб., 107; Т. З., 102, 112; Бар., 3, 39, 104 зв., 317, 325, 388 зв., 389, 452; Рад., 101, 174, 222, 282, 607 — двічі, 676, 787 та ін.; Рад. Н., 55; Синопс., 61 — двічі, 74, 76 — двічі; Тупт., 43 зв., 44), *в словесѣх* (Остр. зб., 45 зв.; Рад. Н., 64), *в словесѣх* (Остр. б., 198 зв.; Бар., 44 зв.; Рад. Н., 64; Тупт., 25 зв.), *о словесѣх* (Рад., 593), *по словесѣх* (Рад., 550, 612, 614, 781) і *сло́веса* (Остр. б., 209 зв.); *словеса́, словес, словесѣм, словесы́, словесѣх* (Гр. См., 7/2); — рос. *словеса́* (Чуд., 5 зв., 10 зв., 14, 32, 41, 45, 51 та ін.; Ап., 5 зв., 10 зв.; Посл. Гр., 274 — тричі; Дом., 65; див. ще Колесов, 1972, 201), *словес* (Посл. Гр., 255, 285;

Дом., 69; див. ще Колесов, 1972, 201), *словесѣм* (Чуд., 137 зв.), *словесѣм* (див. Колесов, 1972, 201), *словесѣ* (Чуд., 40, 60, 69, 87, 109, 126 зв. та ін.; Ап. 6; Посл. Гр., 253, 261; Дом., 35; див. ще Колесов, 1972, 201), *в/о словесѣх* (див. Колесов, 1972, 201) і *словѣса*, *словѣсы* (див. Колесов, 1972, 201);

укр. *телесá* (Остр. б., 67 зв. — тричі, 249, 249 зв.; Остр. зб., 201; Гал., 7 зв., 86, 94, 219; Бар., 4, 5 зв., 6, 27 зв., 49 зв., 266 зв., 324; Рад., 3, 17, 19, 20 — двічі, 22, 245, 290 — двічі та ін.; Синопс., 99 зв., 121), *тѣлесá* (Т. 3., 94; Рад., 19, 196; Тупт., 56 зв.), *телѣс* (Тр., 39; Бар., 315; Рад., 7; Рад. Н., 57), *телесѣм* (Рад. Н., 57), *телесáм* (Бар., 313; Синопс., 100 зв.), *телесѣ* (Остр. б., 19 — тричі, 19 зв. — двічі), *над телесáми* (Рад., 504), *в телесѣх* (Бар., 220; Рад., 10), *в телесáх* (Бар., 7 зв., 130 зв.), *при ... телесáх* (Рад., 791); — рос. *телесá* (Чуд., 16, 99, 103, 110 зв. та ін.; див. ще Колесов, 1972, 201), *тѣлесá* (Ап., 99 зв., 130 зв. — двічі), *телѣс* (Чуд., 108), *телесѣм* (Дом., 23), *телесѣ*, *телесѣх* (див. Колесов, 1972, 202);

укр. *ушесá* (Бар., 172 зв., 293 зв.; Рад., 815), *ушѣс* (Остр. б., 16 зв.; Бар., 294 зв.; Рад., 732; Тупт., 44 — двічі), *ушесѣм* (Остр. б., 243 зв.), *ушесáм* (Бар., 452 зв.) і *ушес* (Бар., 458 зв.); — рос. *ушесѣ* — ор. (Чуд., 63).

Немає сумніву в тому, що флективна акцентуація форм множини запозичених зі старослов'янської мови іменників s-основ з рухомих наголосом була властива і давньоруській мові, а отже, і староболгарській.

Щодо східнослов'янських мов, зокрема української, можна говорити про історичні зміни в акцентуації форм множини лише іменника *колесо* (єдиного іменника з суфіксом *-ес-*, не запозиченого зі старослов'янської мови). У давньоруській мові після переміщення наголосу з редукованих голосних у слабкій позиції форма родового відмінка множини цього іменника почала характеризуватися суфіксальним наголосом (*колес'ъ* → *кол'есъ*), а форма місцевого множини — флективним наголосом (*колесьх'ъ* → *колес'хъ*); форми називного — знахідного та орудного відмінків множини зберігали при цьому первісний (праслов'янський) флективний наголос, а форма давального множини — первісний початковий наголос. Наведена акцентна парадигма не збереглася в жодній із східнослов'янських мов, оскільки на східнослов'янському ґрунті (як і на ґрунті інших

слов'янських мов) діяла тенденція до уодноманітнення акцентуації форм множини іменників з рухомим наголосом. У проукраїнських говорах узагальнювалася переважно початкова акцентуація форми давального відмінка множини (в усіх відмінкових формах множини, крім родового, де довгий час зберігався суфіксальний наголос), а не флективна акцентуація більшості відмінкових форм множини, що було зумовлено, на наш погляд, впливом іменників *δ*-основ середнього роду з рухомим наголосом (за іменниками *δ*-основ середнього роду іменник *коло*, род. *колесе* вирівняв свою систему флексій не тільки в множині, але й в однині та двоїні, тобто повністю злився із згаданими іменниками, зберігши при цьому суфікс *-ес-*). Унаслідок дії на ґрунті української мови тенденції до акцентного протиставлення форм однини і множини в іменниках *δ*-/*јδ*-основ з кореневим наголосом іменник *кóлесо* в більшості українських говорів отримав у відмінкових формах множини суфіксальну акцентуацію (узагальнив у множині акцентуацію форми родового відмінка [Булаховський, IV, 313]), а в ряді говорів — флективну, пор.: *кóлеса* (Гал., 219; Рад. Н., 14 — двічі), і *колéса* (Гал., 218 зв.; Рад. Н., 14 — двічі), і *колеса́* (Остр. б., 153 зв.; Кл., 184); *колéс* (Рад., Н., 15), *до колéс* (Книж., 27); *в колéсах* (Кл., 185) і *во колесéх* (Остр. б., 158)¹⁴; — *кóлеса* (Ганкевич, 123), *кóлеса*, *кóліс*, *кóлэсам*, *кóлэсами*, *кóлэсах* (Гануш, 361), *колéса*, *колéс*, *колéсам*, *колéсами*, *колéсах* (Грам., 266), *колéса* (Франко, XII, 112, XIII, 89; Гладкий, 1929, 147; Котл., 189), *колéс*, *колéсам*, *на колéсах* (Януб, 75, 76), *колéс*, *кулéс* (Шило, 120, 121), *голеса́* (Верхратський, 1899, 28), *з дво́ма колесы́* (Панькевич, 237), *колáса*, *колáсіў*, *колáсам*, *колáсамэ*, *колáсах* (Клепикова, 43), *кол'іс'ми* (Гладкий, 1928, 128), *ко'леса* (Ващенко, 52), *колéса*, *колéс*, *колéсам*, *колéсами* і *колéсьми*, *колéсах* (УЛВН, 282).

На відміну від іменника *кóлесо* іменники *s*-основ з рухомим наголосом старослов'янського походження продовжують в українській мові (як і в російській) зберігати флективну акцентуацію форм множини, пор.: *небеса́*, *небéс*, *небесáм*, *небесáми*, *небеса́х* (Головацький, 78; Гануш, 357; Грам., 267; УЛВН, 363), *небеса́* (Желех., 501; Верхратський, 1912, 47; Брех, 93; Кобилянський, 49),

¹⁴ Флективна акцентуація форм множини (а також однини) іменника *коло* в Острозькій біблії є, безперечно, церковнослов'янською.

небѣс (Франко, XIII, 403), *в небесах* (Франко, X, 143, XIII, 286), *на небеса*, *до небѣс* (Верхратський, 1899, 69); *очеса* (Франко, XI, 383); *словеса*, *словѣс*, *словесам*, *словесами*, *словесах* (Погр., 530); *тылесá* (Верхратський, 1899, 69), *т'ілесá*, *т'ілѣс*, *т'ілесам* (Брох, 93).

Двоїна

Давні українські пам'ятки засвідчують форми двоїни іменників *око* і *ухо* лише як основ на -*о*. Замість форм двоїни інших іменників s-основ з рухомим наголосом у давніх українських пам'ятках вживаються відповідні форми множини в сполученні з числівником *два* (*дві*), пор. *двѣ словеса* (Бар., 449), *двох словѣс* (Синопс., 7 зв.). Правда, у старих граматиках наводяться форми двоїни (із суфіксом -*ес-*) для іменників s-основ: наз. — зн. *небеса*, род. *небесу*, дав. — ор. *небесома* (Гр. Зиз., 29 зв.), наз. — зн. *словеса*, род. — місц. *словесу*, дав. *словесѣма*, ор. *словесама* (Гр. См., 7/1 зв.—7/2), але, по-перше, ці форми безпосередньо стосуються церковнослов'янської мови, а по-друге, і тут замість форми називного — знахідного двоїни виступає форма називного — знахідного множини (розрізнення форм давального й орудного відмінків двоїни в “Граматиці” М. Смотрицького взагалі видається штучним). Проте немає сумніву в тому, що за свого існування на східнослов'янському ґрунті форми двоїни запозичених зі старослов'янської мови іменників s-основ з рухомим наголосом характеризувалися флективною акцентуацією, як і відмінкові форми однини (крім називного — знахідного) та множини.

Іменник *ко́лесо*, злившись на ґрунті української мови з іменниками *о*-основ середнього роду (і не втративши при цьому суфікса -*ес-*), у називному — знахідному відмінках двоїни, очевидно, зберігав початковий наголос. Згодом ця форма була витіснена формою називного — знахідного відмінків множини при числівниках *два* (*дві*), *три*, *чотири*, яка на ґрунті української мови зазнала тих самих акцентних змін, що й в іменниках *о*-/*ю*-основ середнього роду з рухомим наголосом: в одних українських говорах вона зберегла зв'язок із звичайною формою називного — знахідного множини і тому при виникненні суфіксальної або флективної акцентуації в множині також отримала відповідно суфіксальний або флективний наголос, а в інших українських говорах вона втратила такий зв'язок, зблизившись із від-

відмінковими формами однини, і тому при суфіксальній або флективній акцентуації в множині зберігає початковий наголос, пор. *два ко́леса*, але мн. *колéса* (УЛВН, 282). У деяких українських говорах форма називного — знахідного двоїни іменника *ко́лесо* збереглася, але зазнала акцентного впливу відповідної форми множини у сполученні *дві (три, чотири) колéса*, пор. *дві колéс'і* (Кобилянський, 52).

ІМЕННИКИ t-ОСНОВ

ПІЗНЬОПРАСЛОВ'ЯНСЬКІ АКЦЕНТНІ ПАРАДИГМИ

Іменники t-основ сформувалися у праслов'янській мові внаслідок розширення старих основ на -en суфіксом t [Бернштейн, 1974, 198; Богатова, 55]. Серед учених немає єдності щодо типів акцентних парадигм, властивих цим іменникам у найдавніший період. В.В. Колесов реконструює для них лише дві акцентні парадигми: баритоновану й окситоновану [Колесов, 1972, 203—204]. У цьому він близький до тих представників класичної акцентології, які, визначаючи дію закону де Соссюра — Фортунатова в досліджуваній категорії слів, вважають, що наголос перемістився з циркумфлексованого або короткісного складу кореня на акутований склад теми (суфікса) [Meillet, 428; Hujer, 51]. Цілий ряд дослідників реконструює для іменників t-основ усі три акцентні парадигми (баритоновану, окситоновану і рухому) [Булаховський, V, 197, 395—396; Stang, 93—94; Дыбо, 1981, 141—143; Матвеева-Исаева, 163—164], що, на наш погляд, є більш переконливим.

Значні труднощі викликає реконструкція пізньопраслов'янської а. п. іменників t-основ з рухомим наголосом. Л.А. Булаховський, услід за Л.В. Матвеевою-Ісаєвою [Матвеева-Исаева, 163—169], вважає, що ці іменники мали в праслов'янській мові кореневий наголос (циркумфлексову або короткісну інтонацію) у наз. — зн. одн. і наголос на тематичному голосному (суфіксальний) в усіх інших відмінкових формах [Булаховський, IV, 438, V, 197]. Причину такої рухомості наголосу Л.В. Матвеева-Ісаєва і Л.А. Булаховський вбачають у тому, що голосний ϵ в наз. — зн. одн. мав, на їх думку, циркумфлексивний характер (і через це не перетягував на себе наголос згідно із законом де Соссюра — Фортунатова), а в інших формах, перебуваючи у внутрішньому скла-

ді, він мав акутовий характер (і тому перетягував на себе наголос згідно з цим же законом) [Матвеева-Исаева, 166—169; Булаховський, IV, 438, V, 197]. Х. Станг реконструює для іменників t-основ з рухомою а. п. початковий наголос (довгу або коротку спадну інтонацію) в наз. — зн. одн. і флективний наголос у наз. — зн. мн.: *pořę, мн. *pořetà [Stang, 94]. В.А. Дибо також вважає, що згадані іменники характеризувалися циркумфлексивним або короткісним наголосом на початковому складі в наз. — зн. та род. одн. і флективним — у наз. — зн. мн. [Дыбо, 1981, 141—143]. У свій час Л.А. Булаховський досить скептично поставився до припущення Х. Станга про первісне флективне наголошення іменників t-основ з рухомою а. п. у наз. — зн. мн., справедливо вважаючи, що така здогадка “нічим переконливим не підкріплена” [Булаховський, V, 397].

Сформувавшись “у пізній період існування праслов’янської мови” [Бернштейн, 1974, 198] і перейнявши систему флексій від іменників n-основ середнього роду та s-основ, іменники t-основ з рухомою а. п. отримали, на наш погляд, не стару, протослов’янську рухомість, яка характеризувалася чергуванням наголосу між першим і останнім складами слова (точніше, між першою і останньою морфемами слова), а нову, пізньопраслов’янську рухомість, яка характеризувалася чергуванням наголосу між першим і наступним складами.

Баритонована а. п. Окситонована а. п. Рухома а. п.

О д н и н а

Наз.	*k'urę	*telę	*zvęřę
Род.	*k'uręte	*telęte	*zvęřęte
Дав.	*k'uręti	*telęti	*zvęřęti
Зн.	*k'urę	*telę	*zvęřę
Ор.	*k'uręтьмь	*telęтьмь	*zvęřęтьмь
Місц.	*k'uręte	*telęte	*zvęřęte

М н о ж и н а

Наз.	*k'urętā	*telętā	*zvęřętā
Род.	*k'uręть	*telęть	*zvęřęть
Дав.	*k'uręтьмь	*telęтьмь	*zvęřęтьмь
Зн.	*k'urętā	*telętā	*zvęřętā
Ор.	*k'uręтү	*telęтү	*zvęřęтү
Місц.	*k'uręтьхь	*telęтьхь	*zvęřęтьхь

Д в о ї н а

Наз. — Зн.	*k'uręti (-ě)	*telęti (-ě)	*zvęřęti (-ě)
Род. — Місц.	*k'urętū	*telętū	*zvęřętū
Ор. — Дав.	*k'urętma	*telętma	*zvęřętma

У пізньопраслов'янській мові баритоновану а. п. мали такі іменники t-основ: *(j)'agne, *k'ure, *'oqe, *'gybe, *vъnūce, *ž'abe та ін. [Скляренко, 1998, 133; Скляренко, 1983, 197].

Окситонова а. п. була властива іменникам *bŭcę, *dętę, *kotę, *kozylę, *ogylę, *osylę, *ovъcę, *pъsę, *ščenę, *telę та ін. [Скляренко, 1998, 133—134; Скляренко, 1983, 197—198].

Рухомою а. п. характеризувалися іменники *gōsę, *pořsę, *svīnę, *vъlčę, *zvęgę, *žeřbę та ін. [Скляренко, 1998, 134; Скляренко, 1983, 198].

БАРИТОНОВАНІ ІМЕННИКИ

О д н и н а

Первісний кореневий наголос відмінкових форм однини баритонованих іменників t-основ ще досить добре зберігається в давніх українських пам'ятках, а також у південно-західних говорах української мови:

áгня (Остр. зб., 27²; Волк., 109) і *агня́* (Слав., 423); *агня́том* (Остр. б., 143); — *ягнє* (Верхратський, 1899, 27), *йáгн'а* (Брох, 93);

жа́бл'а (Німчук, 186);

ку́ря (Остр. б., 50 зв. — 4 рази, 51 зв. — двічі; Бер., 25, 102); *ку́ряти* — род. (Остр. б., 50 зв.); — *ку́ря* (Головацький, 47; Верхратський, 1879, 396; Гануш, 358), *ку́ра*, род. *ку́рати* (Верхратський, 1912, 47), *ку́р'і*, род. *ку́рит'і*, *ку́рїти* (Янув, 73), род. *ку́р'їти*, *ку́рїати* (Пристапа, 43), *ку́р'і*, род. *ку́р'їти*; *ку́рїа*, род. *ку́рїати* (Шило, 90), *ку́ре* (Верхратський, 1900, 24), *ку́р'а* (Німчук, 186), *ку́р'е* (Кобилянський, 49);

ры́бе, род. *ры́бети* (Верхратський, 1900, 70), *ры́бл'а* (Німчук, 186).

У південно-східних та в ряді південно-західних говорів української мови баритоновані іменники t-основ змінили кореневу акцентуацію форм однини на суфіксальну, що сталося,

безперечно, під впливом окситонованих іменників t-основ, пор.:

внуча́, род. *внуча́ти* (Желех., 113; УЛВН, 115), *унуча́*, род. *унуча́ти* (Грінч., IV, 341);

жебе́, род. *жебе́ти* (Верхратський, 1900, 70);

куря́, род. *куря́ти* (Желех., 392; Грінч., II, 331);

риб'я́ (Желех., 802), *риб'я́*, род. *риб'я́ти* (Голоск., 339);

утя́ (Біл.-Нос., 368), *утя́*, род. *утя́ти* (Голоск., 415);

ягня́ (Желех., 1111), *ягня́*, род. *ягня́ти* (Грама., 275; Верхратський, 1899, 69; Грінч., IV, 535; УЛВН, 721), *йягн'а́*, род. *йягн'а́ти* (Брох, 93), *йягн'а́* (Отроковський, 68).

Наведений матеріал дозволяє зробити висновок про дію в українській мові тенденції до заміни кореневої акцентуації іменників t-основ (і взагалі іменників на *-ат-*, *-ят-*) суфіксальною. Дія згаданої тенденції особливо виразно простежується на запозиченнях з польської мови (або утворених від запозичених з польської мови слів) *байстря́* (із стп. *bastrzę*), *кача́* (з п. *kacze*) тощо, які, зрозуміло, увійшли в українську мову з польським наголосом:

ба́стря (Бер., 181), але *ба́стря́*, род. *ба́стря́ти* (Грінч., I, 32), *ба́йстря́*, род. *ба́йстря́ти* (Желех., 10; Грінч., I, 22; УЛВН, 35);

ка́ча, род. *ка́чате* (Головацький, 47, 84), *ка́чя* (Гануш, 358), *ка́чі* (Янув, 73), род. *ка́ч'іти* (Шило, 89), *ка́ча* (Брох, 93), *ка́ч'е* (Кобилянський, 49), але *кача́*, род. *кача́ти* (Желех., 338; Грама., 275; Верхратський, 1899, 69; Грінч., II, 227; Голоск., 168), *качэ́*, род. *качэ́ти* (Верхратський, 1900, 70), род. *кача́ти* (Вашенко, 111).

В українській літературній мові з іменників на *-ат-*, *-ят-* первісний кореневий наголос продовжує зберігати лише іменник *зе́рня*, род. *зе́рняти* (УЛВН, 240), хоча в деяких українських говорах він також набув суфіксальної акцентуації, пор.: *зе́рн'і* (Янув, 73), *зе́рня*, род. *зе́рняти* (Верхратський, 1899, 70), *зе́рня* (Л. Укр., II, 112), *зе́рн'а* (Гладкий, 1928, 120), але *зерня́* при *зе́рнятко* (Желех., 298).

Множина

У відмінкових формах множини баритоновані іменники t-основ завжди мають в українській мові ту саму акцентуацію, що й в однині: якщо в однині вони зберігають первісний кореневий

наголос, то зберігають його і в множині; якщо в однині вони змінили кореневу акцентуацію на суфіксальну, то змінили її і в множині:

внучата (Єв., 318 зв.²); *внучат* (Єв., 22); — *внучáта* (Желех., 113), *внучáта, внучáт, внучáтам, внучáтами, внучáтах* (УЛВН, 115);

кúрята (Ур., 56); — *кúрята* (Верхратський, 1879, 396), *кúрята, кúрят, кúрятам, кúрятами, кúрятах* (Гануш, 358), *кúрата, кúрат, кúратам, кúратами, кúратах* (Верхратський, 1912, 47), *кúрита, кúрит, кúритам і кúрит'ом, кúритами, кúритах і кúрит'ох* (Янув, 73), *кúр'ита, кúр'ята, ор. кúр'итами, кúр'ятами* (Приступа, 43, 44), *кúр'атам* (Бандрівський, 59), *кúрета* (Верхратський, 1900, 24), *кúр'ята* (Панькевич, 247);

утя́та (Гребінка, 73, 74; Біл.-Нос., 368), *утя́т* (Гребінка, 73), *утя́там* (Гребінка, 73), *утя́та, утя́т, утя́там, утя́тами, утя́тах* (Голоск., 415);

ягня́та (Остр. б., 154; Єв., 47); *ягня́т* (Ур., 57 — двічі); *при ... ягня́тах* (Рад., 787); — *ягня́та, ягня́т, ягня́там, ягня́тами, ягня́тах* (Грама., 275; УЛВН, 721), *ягнета* (Верхратський, 1899, 27), *йагн'áта*, род. *йагн'áт, йагн'áтуў*, дав. *йагн'áтам, йагн'áтум*, ор. *йагн'áтами, йагн'áтмі, йагн'áтома*, місц. *йагн'áтах* (Брох, 93).

Заміна первісної кореневої акцентуації досліджуваних іменників суфіксальною у відмінкових формах множини зумовлена, як і в однині, впливом окситонованих іменників t-основ (із суфіксальним наголосом в усіх відмінкових формах).

Двоїна

У найдавніших українських акцентованих пам'ятках ще зустрічається форма називного — знахідного двоїни баритонованих іменників t-основ, пор. *два кúряти* (Остр. б., 51 зв.). З часом вона була витіснена відповідною формою множини, пор. *двѣ кúрята* (Ур., 56). Форма орудного двоїни іменника *ягня* (з новою флексією *-ома*) вживається в значенні орудного множини в закарпатському говорі с. Ублі: *йагн'áтома* (Брох, 93). Акцентуація форм двоїни досліджуваних іменників в українській мові завжди збігалася з акцентуацією форм однини і множини (зміни в акцентуації відбувалися синхронно в усіх трьох числах).

ОКСИТОНОВАНІ ІМЕННИКИ

О д н и н а

Окситоновані іменники t-основ послідовно зберігають в українській мові первісну суфіксальну акцентуацію форм однини, пор.:

бича́, род. *бича́ти* (Желех., 27; Грінч., I, 59);

дитя́ (Зиз. Л., 43, 56; Отпис, 7/4 зв.; Єв., 56 зв.², 208², 243², 268²; Бер. В., 62; Тр., 59 зв.; Бер., 60, 81, 119, 198, 300, 303, 455, 471; Гал., 64, 250 зв.; Рад., 405, 522, 581 — двічі, 987, 988; Тупт., 21 зв., 35 зв.), *ды́тя* (Кл., 74, 174); *дитя́ти* — род. (Єв., 56², 56 зв.²; Рад., 538, 933), *ды́тяти* (Кл., 96 — двічі); *ды́тяти* — дав. (Кл., 69); *о дитя́ти* (Єв., 262²); — *дитя́*, род. *дитя́те* (Головацький, 84), *дитя́*, род. *дитя́ти* (Желех., 183, Грам., 275; Верхратський, 1912, 47; Грінч., I, 385; УЛВН, 160), *дитя́*, *ды́тя* (Верхратський, 1912, 47), *д'ит'а́*, род. *д'ит'ати́* (Брох., 94);

козля́ (Остр. б., 55 зв., Слав., 459); *козля́те* (Тр., 58 зв.; Бар., 360), *от єдно́го козля́ти* (Ур., 57); — *козля́*, род. *козля́ти* (Желех., 356; Грінч., II, 266; УЛВН, 281), *кізля́*, род. *кізля́ти* (Грінч., II, 243);

кота́, род. *кота́ти* (Желех., 372; Грінч., II, 294; УЛВН, 294), *кота́* (Верхратський, 1879, 396; Грам., 66, 96), але *ко́тя* (Верхратський, 1899, 27);

овча́ (Остр. б., 56, 59; Остр. зб., 26 зв.², 27² — двічі, 27 зв.² — тричі; Слав., 531; Гал., 84; Бар., 169 зв., 216 зв., 365; Рад., 463, 588), *овча́* (Остр. б., 55 зв.) і *о́вча* (Гал., 9 зв.); *овча́те* (Остр. б., 55 зв., 88; Остр. зб., 27 зв.², 60²; Бар., 217 зв.) і *о́вчати* (Єв., 229 зв.²);

орля́ (Слав., 479); — *орля́*, род. *орля́ти* (Желех., 575; Грінч., III, 63; УЛВН, 399);

осля́ (Остр. б., 34, 35 — двічі, 35 зв., 72 — 10 разів, 93, 128 зв., 149 та ін.; Єв., 90 зв., 93 зв.; Гал., 61 — 4 рази, 135 зв.); *от осля́те* (Остр. б., 35 зв.), *с осля́ти* (Остр. б., 104); *осля́ти* — дав. (Остр. б., 72 — двічі, 90); *на осля́ти* (Остр. б., 72; Гал., 61, 61 зв. — двічі); — *осля́*, род. *осля́ти* (Желех., 579; Грінч., III, 69; УЛВН, 401);

песа́ (Слав., 480); — *песа́*, род. *песа́ти* (Желех., 630; Грінч., III, 148), *пи'с'и́е*, *пи'с'и́е* (Янув, 73), *пс'а* (Німчук, 186), *пес'е́* (Кобилянський, 49);

теля (Остр. б., 35, 130; Бер., 325), *за теля* (Ур., 56); *в теля́те* (Остр. б., 35), *о теля́ти* (Остр. б., 35); — *теля*, род. *теля́те* (Головацький, 50), *теля* (Желех., 955), *теля*, род. *теля́ти* (Грама., 273; Верхратський, 1912, 47; Верхратський, 1899, 69; Грінч., IV, 253; УЛВН, 645), *телé*, род. *телéти* (Верхратський, 1912, 47), *ти^л’и^е* (Янув, 73), род. *тил’éти*, *тил’áти* (Приступа, 43), *телé* (Верхратський, 1899, 27), *тёл’á*, род. *тёл’áти* (Брох, 93), *тел’é* (Кобилянський, 49), *тэл’é* (Клепикова, 41), *тел’á*, род. *тел’áти* (Гладкий, 1928, 127), род. *те^л’áти* (Вашенко, 111), але *телé* (Верхратський, 1899, 27);

ценя́ (Слав., 538); — *ценя́* (Желех., 1104), *ценя́*, род. *ценя́ти* (Грама., 275; Верхратський, 1899, 69; Грінч., IV, 524; УЛВН, 719), *шчэ^н’á* (Німчук, 187), род. *шче^н’áти* (Вашенко, 111), але *шён’á* (Брох, 93).

Множина

У відмінкових формах множини, як і в однині, окситоновані іменники t-основ послідовно зберігають в українській мові первісний суфіксальний наголос, пор.:

бичáта (Желех., 27; Грінч., I, 59);

козля́т (Остр. б., 127 зв.; Ур., 57) і *ко́злят* (Ур., 57); — *козля́та*, *козля́т*, *козля́там*, *козля́тами*, *козля́тах* (УЛВН, 281);

котя́та (Верхратський, 1899, 27), *кот’и́тами* (Янув, 75), *котя́та*, *котя́т*, *котя́там*, *котя́тами*, *котя́тах* (УЛВН, 294);

овча́т (Остр. б., 135 зв.);

орля́та, *орля́т*, *орля́там*, *орля́тами*, *орля́тах* (УЛВН, 399);

осля́та (Остр. б., 100, 127, 127 зв., 138, 174), *на осля́та* (Остр. б., 26 зв., 227 зв.); *осля́т* (Остр. б., 127 зв. та ін.); *о осля́тех* (Остр. б., 127), *на осля́тах* (Остр. б., 111 зв.); — *осля́та*, *осля́т*, *осля́там*, *осля́тами*, *осля́тах* (УЛВН, 401);

теля́та (Остр. б., 125 зв. — тричі); *теля́т* (Остр. б., 135 зв.); — *теля́та*, *теля́там*, *теля́тами* (Огоновський, 122, 126, 127), *теля́та*, *теля́т*, *теля́там*, *теля́тами*, *теля́тах* (Грама., 273; Верхратський, 1912, 47; УЛВН, 645), *телéта*, *телéт*, *телéтам*, *телéтами*, *телéтах* (Верхратський, 1912, 47), *ти^л’и^е’та*, *тил’и́’т*, *ти^л’и^е’тах* і *ти^л’и^е’т’ох* (Янув, 75, 76), *тил’éта*, *тил’áта*, дав. *тил’éтам*, *тил’áтам* (Приступа, 43), *телéта* (Верхратський, 1899, 27), *тёл’áта*, *тёл’áт*, *тёл’áтам*, *тёл’áтамі* і *тёл’áтмі*, *тёл’á-*

тах (Брох, 93), *тел'атам* (Гладкий, 1929, 142), *тел'ата*, *тел'ат*, *тел'атам*, *тел'ат'ми*, *тел'атах* (Гладкий, 1928, 127, 128);
щенята (Бер., 455); *у щенят* (Книж., 71); — *щенята*, *щенят*,
щенятам, *щенятами*, *щенятах* (Грамм., 275; УЛВН, 719).

Д в о ї н а

Хоча в досліджених українських пам'ятках форми двоїни окситонованих іменників t-основ не засвідчені, немає ніякого сумніву, що за свого існування ці форми, як і форми однини та множини, зберігали первісний суфіксальний наголос.

ІМЕННИКИ З РУХОМИМ НАГОЛОСОМ

О д н и н а

У більшості говорів української мови іменникам t-основ з рухомим наголосом властива суфіксальна акцентуація форм однини, яка виникла внаслідок узагальнення в однині наголошення форм називного, родового, орудного та місцевого відмінків:

вовча́ (Головацький, 84), *вовча́*, род. *вовча́ти* (Грінч., I, 245; УЛВН, 116);

гуся́ (Гр. Уж., 41 зв.); — *гуся́* (Верхратський, 1879, 396), *гуся́*, род. *гуся́ти* (Грамм., 275; Грінч., I, 343; УЛВН, 148);

жереб'я́ (Бар., 436 зв., 437 зв., 438), *на жереб'я́* (Єв., 93 зв.); — *жереб'я́*, род. *жереб'я́ти* (Верхратський, 1912, 47; Грінч., I, 480), *жеребе́*, род. *жеребе́ти* (Верхратський, 1900, 70), *жереб'я́*, род. *жереб'я́ти* (Голоск., 119);

звѣря́ (Бер., 4, 404, 455; Рад., 46, 134, 232, 452, 664, 1028, 1120); *звѣря́ти* — род. (Рад., 46, 461); *звѣря́ти* — дав. (Рад., 46, 580); — *звіря́*, род. *звіря́ти* (Желех., 289; Грінч., II, 133; УЛВН, 236);

порос'я́ (Кл., 57, 85); — *порос'я́*, род. *порос'я́ти* (Желех., 710; Грамм., 275; Павловський, 8; Грінч., III, 353; УЛВН, 484);

свин'а́ (Німчук, 186).

Лише в частині південно-західних говорів української мови деякі з досліджуваних іменників характеризуються початковою акцентуацією (найчастіше — іменник *гуся́*, що зумовлено, можливо, впливом баритонованого *ку́ря*), яка виникла внаслідок узагальнення в однині наголошення форм давального та знахідного відмінків:

гúся, гúсяте (Головацький, 47, 83), *гúся*, род. *гúсяти* (Желех., 165), *гúся* (Гануш, 358), *гúс'і* (Янув, 73), род. *гúс'іти, гúс'ати* (Приступа, 43), род. *гúс'іт'і* (Шило, 89), *гúся*, род. *гúсяти* (Верхратський, 1899, 69), *гúс'а* (Брох, 93; Німчук, 186), *гúс'е* (Кобилянський, 49);

звіря (Гануш, 358);

свін'а, род. *свін'ати* (Панькевич, 245).

Серед українських говорів особливе місце займають деякі закарпатські говори, зокрема говірка с. Ублі. Тут в іменниках *t*-основ з рухомим наголосом, які мають двоскладовий корінь (повноголосся), наголошується не суфікс і не початковий склад, а другий склад кореня: *жерéбля*, род. *жерéбляти* (Верхратський, 1899, 69), *жерéб'а* (Брох, 94); *пóрós'а* (Брох, 93). Дуже ймовірно, що в цих говорах наголос був суфіксальним, як і в інших українських говорах, але згодом перемістився на один склад уперед, пор.: *шén'а* (Брох, 93), *кóтя* (Верхратський, 1899, 27), *тéле* (Верхратський, 1899, 27).

Множина

В українській мові іменники *t*-основ з рухомим наголосом вирівняли акцентуацію відмінкових форм множини, як правило, за суфіксальнонаголошеними формами називного, родового, орудного та місцевого відмінків, зрідка — за початковонаголошеними формами давального та знахідного відмінків. Узагальнення суфіксальної або початкової акцентуації в іменниках *t*-основ з рухомим наголосом відбувалося одночасно у формах однини і множини. В усіх тих випадках, коли в українській мові досліджувані іменники характеризуються суфіксальним наголосом в однині, вони мають такий наголос і в множині; якщо ж в однині згаданим іменникам властиве початкове наголошення, то таке наголошення має місце і в множині, пор.:

вовча́та (Головацький, 84), *вовча́та, вовча́т, вовча́там, вовча́тами, вовча́тах* (УЛВН, 116);

гуся́та (Гр. Уж., 27); — *гуся́та, гуся́т, гуся́там, гуся́тами, гуся́тах* (Головацький, 83; Гануш, 358), *гуся́та, гуся́т, гуся́там, гуся́тами, гуся́тах* (Грам., 275; УЛВН, 148), *гúс'іта, гúс'ітами* (Янув, 75), *гúс'іта, гúс'ата* (Приступа, 43), *гúс'ітам, гúс'ат'ім, гúс'атам* (Бандрівський, 59), *гúс'атами, на гúс'ат'іх* (Панькевич, 248);

жереб'ята, жереб'ят, жереб'ятам, жереб'ятами, жереб'ятах (Голоск., 119);

звѣр'ята (Коп. Каз., 116; Волк., 105; Гал., 112 зв. — двічі; Рад., 84, 165, 385 — двічі, 432 — тричі, 458, 517, 792, 854, 929), *звѣрата* (Єв., 209 зв.²), *звер'ята* (Остр. зб., 12², 12 зв.²); *звѣрят* (Рад., 83, 458 — тричі, 580, 867); *звѣрятом* (Остр. зб., 14²; Єв., 209 зв.²; Рад., 892); *звѣряты* — ор. (Рад., 385, 501, 861, 1029); *на двох звѣрятах* (Гал., 61 зв.); — *звірята, звірят, звірятам, звірятами, звірятах* (Гануш, 358), *звір'ята, звір'ят, звір'ятам, звір'ятами, звір'ятах* (УЛВН, 236);

порос'ята, порос'ят, порос'ятам, порос'ятами, порос'ятах (Грама., 275; Павловский, 8; УЛВН, 484).

Двоїна

Форми двоїни іменників т-основ з рухотим наголосом у досліджених українських пам'ятках не засвідчені. При числівниках *два, три, чотири* вживаються відповідні форми множини, пор.: *през тѣи чотѣри звѣр'ята* (Гал., 112 зв.), *на двох звѣрятах* (Гал., 61 зв.).

ІМЕННИКИ Г-ОСНОВ

ПІЗНЬОПРАСЛОВ'ЯНСЬКІ АКЦЕНТНІ ПАРАДИГМИ

До іменників г-основ у пізньопраслов'янській мові належали *matі і *dъt'і. Перший з названих іменників мав баритоновану а. п., другий — рухому а. п. [Скляренко, 1998, 134; Скляренко, 1983, 205].

	Баритонована а. п.	Рухома а. п.
	О д н и н а	
Наз.	*m'ati	*dъt'і
Род.	*m'atere	*dъt'erè
Дав.	*m'ateri	*dъt'eri
Зн.	*m'aterъ	*dъt'erъ
Ор.	*m'aterъjъ	*dъt'erъjъ
Місц.	*m'atere	*dъt'erè
Кл.	*m'ati	*dъt'і

М н о ж и н а

Наз.	*m'atere	*dʲt'ere
Род.	*m'aterǵ	*dʲt'erǵ
Дав.	*m'aterǵmъ	*dʲt'erǵmъ
Зн.	*m'ateri	*dʲt'eri
Ор.	*m'aterǵmi	*dʲt'erǵmi
Місц.	*m'aterǵxъ	*dʲt'erǵxъ

Д в о ї н а

Наз. — Зн.	*m'ateri	*dʲt'eri
Род. — Місц.	*m'aterū	*dʲt'erū
Дав. — Ор.	*m'aterǵma	*dʲt'erǵmā

БАРИТОНОВАНИЙ ІМЕННИК МАТИ

О д н и н а

Іменник *мати* послідовно зберігає в українській мові первісну кореневу акцентуацію форм однини, пор.: *máti* (Кл. Остр., 228; Тр., 67; Слав., 423, 490; Гал., 55; Бар., 94 зв.; Рад., 538, 775; Тупт., 87; Кл., 69 — двічі); *mátere* (Слав., 423, 430; Гал., 236; Бар., 31 зв., 414 зв.; Рад., 491; Синопс., 58 зв.; Тупт., 79), *máтери* — род. (Остр. б., 53 зв., 90, 92 зв., 207 зв.; Отпис, 4/2; Єв., 240², 326²; Тр., 53 зв.; Рад., 309) і *matéри* (Остр. б., 53 зв. — двічі); *máтери* — дав. (Остр. б., 12, 154; Єв., 133); *máтерь* (Остр. б., 230 зв., 253 зв.), *máтер* (Кл. Остр., 227; Тр., 80 зв.; Гал., 76, 162, 190, 236; Бар., 326 зв.; Рад., 216, 297, 309 — двічі, 362, 736, 869, 1006; Рад. Н., 40 — двічі; Синопс., 26 зв.), *на máтер* (Бар., 31 зв.); *о ... máтери* (Єв., 265²); *máти*, род. *máтере*, дав. *máтери*, зн. *máтер*, ор. *máтерію* (Гр. Зиз., 38), *máтерь*, *máти*, род. *máтере*, дав. *máтери*, зн. *máтерь*, ор. *máтерію*, місц. *máтери* (Гр. См., 8/1 зв.); — *máти*, *máтірь*, род. *máтере* (Головацький, 82), *máтыр*, *máти*, *мать* (Огоновський, 122), *máти*, *máтер*, род. *máтери* (Желех., 429, 430), *máти*, *мать*, *máтір*, род. *máтери* (Гануш, 375), *máти*, род. *máтери* (Грама., 258; Верхратський, 1912, 48; Верхратський, 1900, 70; Верхратський, 1899, 70), *máти*, род. *máтири* (Приступа, 42), *máти*, род. *máтері* (Брох, 93), *máт'ір*, род. *máтере* (Панькевич, 234), *máт'ір'*, *máтə*, род. *máтер'ə* (Кобилянський, 49), род. *máтер'і* (Гладкий, 1929, 140), *máти* (Павловський, 45; Ващенко, 69, 83), *máтерь*, *máти* (Біл.-Нос., 221), *máти*, *máтір*, род. *máтері* (Грінч., II, 409, 410), *máти*, род. *máтері* (УЛВН, 324).

Множина

Первісну кореневу акцентуацію відмінкових форм множини іменник *мати* зберігає в багатьох українських говорах, насамперед у тих, у яких він злився в множині з основами на -ї жіночого роду (лише в родовому множини зрідка наголошується флексія **-ий/-ей**). Якщо іменник *ма́ти* злився в множині з основами на -ā, -jā, то в ряді таких говорів він набув флективної акцентуації форм множини, що сталося внаслідок дії тенденції до акцентного протиставлення форм однини і множини в іменниках ā-/jā-основ (*ба́ба*, мн. *баби́*). Пор.: *ма́терій* (Єв., 162 зв.), *ма́тереї* (Отпис, 4/3 зв.); *ма́тери*, *ма́тереї* і *ма́терій*, *ма́тереї*, *ма́тер'ми*, *ма́терях* (Гр. Зиз., 38), *ма́тери*, *ма́терій*, *ма́терем*, *ма́терми*, *ма́терех* (Гр. См., 8/1 зв. — 8/2); — *ма́тері*, род. *ма́терій*, дав. *ма́терям*, зн., кл. *ма́тери*, ор. *ма́терями*, місц. *ма́терях* (Головацький, 82), дав. *ма́тьрям*, ор. *ма́тьрми* (Огоновський, 126, 127), *ма́тери*, род. *ма́тереї* (Гануш, 375), *ма́тері*, род. *ма́терій*, *ма́терів*, дав. *ма́терьям*, ор. *ма́терьями*, місц. *ма́терьях* (Грам., 258), *ма́тери*, *ма́тереї*, *ма́терем*, *ма́терми*, *ма́терех* (Верхратський, 1912, 48), *ма́тирї*, род. *ма́тирїї*, *ма́тир'її* (Приступа, 42), *ма́тери*, род. *ма́тер*, *ма́тери*, дав. *ма́тер'ем*, *ма́терям*, *ма́тьрям*, ор. *ма́тер'ми*, *ма́терями*, *ма́тьрями*, місц. *ма́тер'ех*, *ма́терях*, *ма́тьрях* (Верхратський, 1900, 70), *ма́тери*, род. *ма́тьрїї*, *ма́терїв*, дав. *ма́тьрям*, ор. *ма́тьрми*, *ма́тьрями*, місц. *ма́тьрях*, *ма́тьрьох* (Верхратський, 1899, 70), *ма́тєр'ї*, род. *ма́терїї*, дав. *ма́тєр'ам*, *ма́тєр'ом*, ор. *ма́тєр'мі*, *ма́тер'амі*, *ма́тер'ома*, місц. *ма́тєр'ах*, *ма́тєр'ох* (Брох, 93), *ма́тер'ї*, род. *ма́тер'її*, *ма́тер'аї*, дав. *ма́тер'ем*, ор. *ма́тер'ема*, *ма́тер'емэ*, місц. *ма́тер'їх*, *ма́тер'ех* (Кобилянський, 49), *ма́тері* (Шевч., II, 15, 229), *ма́тері* (Грінч., II, 409), *ма́тері*, *ма́терів*, *ма́терьям*, *ма́терьями*, *ма́терьях* (УЛВН, 324).

Неважко помітити, що в деяких з наведених вище парадигм (множина) іменника *мати* іноді змішуються згадані два типи відмінювання цього іменника (за основами на -ї жіночого роду і за основами на -ā-, -jā), чим і зумовлена строкатість акцентуації в таких парадигмах (див. Головацький, 82; Грам., 258).

Двоїна

У “Граматиці” М. Смотрицького наводиться форма називного — знахідного відмінків двоїни іменника *мати* — *ма́терь* (Гр. См., 8/1 зв.), яка відрізняється від форми називного — знахідно-

го множини *матери* (Гр. См., 8/1 зв.). Таке розрізнення видається штучним: і *матерѣ*, і *матери*, на наш погляд, є формами називного — знахідного відмінків множини. При числівниках *дві*, *три*, *чотири* ці форми зберігали в староукраїнській мові первісний кореневий наголос. У більшості українських говорів форма називного — знахідного множини іменника *мати* при згаданих числівниках втратила зв'язок зі звичайною формою називного — знахідного відмінків множини (форма при числівниках пов'язувалася вже з відмінковими формами однини), а тому при виникненні флективної акцентуації в множині вона зберегла кореневу акцентуацію, пор.: *дві матері*, але мн. *матері* (УЛВН, 324).

ІМЕННИК З РУХОМИМ НАГОЛОСОМ ДЪЧИ

Кореневий редукований голосний іменника *дъчи* в усіх відмінкових формах перебував у слабкій позиції, тому він у давньоруській мові занепав, як і в інших слов'янських мовах (пор. схв. *кѣи*, род. *кѣри*; слн. *hċi*, род. *hċege*; стч. *dcī*, род. *dcefe*), і наголос вирівнявся за формою називного відмінка однини, а також за тими відмінковими формами однини і множини, у яких акцент перемістився з початкового редукованого голосного на суфіксальний голосний. Форми досліджуваного іменника без кореневого голосного відбиті в “Материалах для словаря древнерусского языка” І.І. Срезневського: *дчи* (Срезн., I, 762), *дчерь* (Срезн., I, 763). Проте в тих давньоруських говорах, у яких кінцевий голосний *и* зредукувався в *ь*, кореневий редукований голосний іменника *дъчь* у формі називного відмінка однини опинився в сильній позиції і став наголошеним. Він перейшов у голосний *о*, який поширився (разом з наголосом) на всі інші відмінкові форми однини, пор.: род., дав., місц. *дѣчери*, зн. *дѣчерь*, ор. *дѣчерью* [див. Колесов, 1972, 104]. Кореневий голосний *о* іменника *дочь* поширився й на форми множини, акцентуація яких вирівнялася за основами на -ї жіночого роду з рухомим наголосом: *дѣчери*, род. *дѣчерей*, дав. *дѣчерѣм*, ор. *дѣчерьми* [див. Колесов, 1972, 104]. Наведена давньоруська акцентна парадигма іменника *дочь* (*дѣчи*) повністю збереглася в російській мові, пор.: *дочь*, *дѣчери*, *дѣчерью*, мн. *дѣчери*, *дѣчерей*, *дѣчерѣм*, *дѣчерьми*, *дѣчерѣх* (РЛУП, 107). Вона відбита і в українській мові, пор.: *доч* (Желех., 202), *доч*, *дѣчер*, род. *дѣчери* (Грінч., I, 436, 437), *дѣчѣр'* (Брох, 93). Проте в українській мові

іменник *доч* майже повністю витіснений первісно демінутивним утворенням *дочка*, широко представленим уже в найдавніших українських пам'ятках [ССУМ, I, 323; Бурячок, 37].

ІМЕННИКИ ū-ОСНОВ

ПІЗНЬОПРАСЛОВ'ЯНСЬКІ АКЦЕНТНІ ПАРАДИГМИ

Реконструкція праслов'янської акцентуації іменників ū-основ викликає дуже великі труднощі, оскільки ця група іменників не збереглася в сучасних слов'янських мовах, а злилася з іменниками ā- або ї-основ жіночого роду. Х. Станг зовсім не розглядає акцентуацію цієї групи іменників [Stang]. Л.А. Булаховський торкається її дуже побіжно [Булаховський, IV, 435]. І лише В.М. Ілліч-Світич та В.В. Колесов приділили значну увагу реконструкції праслов'янської акцентуації іменників ū-основ [Ілліч-Світич, 147—148; Колесов, 1972, 101—103].

У пізньопраслов'янській мові іменники ū-основ могли мати всі три акцентні парадигми.

Баритонована а. п. Окситонована а. п. Рухома а. п.

О д н и н а

Наз.	*t'ukŭ	*l'úbŭ	*svekgrŭ
Род.	*t'ukъve	*l'úbъve	*svekgrъve
Дав.	*t'ukъvi	*l'úbъvi	*svèkgrъvi
Зн.	*t'ukъvъ	*l'úbъvъ	*svèkgrъvъ
Ор.	*t'ukъvъjǝ	*l'úbъvъjǝ	*svekgrъvъjǝ
Місц.	*t'ukъve	*l'úbъve	*svekgrъve
Кл.			*svèkgrъvi

М н о ж и н а

Наз.	*t'ukъve	*l'úbъve	*svèkgrъve
Род.	*t'ukъvъ	*l'úbъvъ	*svekgrъvъ
Дав.	*t'ukъvъtmъ	*l'úbъvъtmъ	*svèkgrъvъtmъ
Зн.	*t'ukъvi	*l'úbъvi	*svèkgrъvi
Ор.	*t'ukъvъtmі	*l'úbъvъtmі	*svekgrъvъtmі
Місц.	*t'ukъvъxъ	*l'úbъvъxъ	*svekgrъvъxъ

Д в о ї н а

Наз. — Зн.	*t'ukъvi	*l'úbъvi	*svèkgrъvi
Род. — Місц.	*t'ukъvŭ	*l'úbъvŭ	*svekgrъvŭ
Дав. — Ор.	*t'ukъvъta	*l'úbъvъta	*svekgrъvъta

У пізньопраслов'янській мові баритонована а. п. була властива таким іменникам \bar{u} -основ: *b'ukŭ, *'otŭ, *t'ukŭ та ін. [Скляренко, 1998, 136; Скляренко, 1983, 209].

Окситоновану а. п. мали іменники *сŭġkŭ, *l'úbŭ, *тŭġkŭ, *ġdġkŭ, *sm'okŭ та ін. [Скляренко, 1998, 136; Скляренко, 1983, 209—210].

Рухомою а. п. характеризувалися іменники *brġ, *xogġġŭ, *jġt-ġŭ “дружина чоловікового брата”, *krġ, *svekġŭ та ін. [Скляренко, 1998, 136; Скляренко, 1983, 210].

БАРИТОНОВАНІ ІМЕННИКИ

О д н и н а

У переважній більшості українських говорів усі три баритоновані іменники \bar{u} -основ перейшли в клас іменників \bar{a} -основ і лише в деяких говорах — у клас іменників \bar{i} -основ жіночого роду. Вони послідовно зберігають в однині первісний кореневий наголос, пор.:

бўква (Бер., 15); — *бўква* (Желех., 48), *бўква*, род. *бўкви* (Гануш, 373; Грам., 248; Грінч., IV, 108; УЛВН, 59), *бўкоў*, род. *бўкве* (Панькевич, 229, 230);

ўтѡва, *ўтѡва* “качка” (Лисенко, 50);

тѡкѡу (Гал., 247 зв. — двічі); *о тѡкѡѡ* (Кл., Остр., 213); — *тѡква* (Желех., 962), *тѡква*, род. *тѡкви* (Грінч., IV, 260; Погр., 567).

Запозичені з польської мови іменники *бруќва*, діал. *бруќов* (п. brukiew), *ќнѡва*, діал. *ќоноѡ* (п. kopew), діал. *нѡѡва* “айва” (п. rġwa), *нѡѡѡ* (для шаблі, ножа), діал. *пѡѡѡ*, *нѡѡѡ* (п. rochwa < rozwa від szyc “шити”) та ін. також, як правило, зберігають в українській мові у відмінкових формах однини перейнятий від польської мови кореневий наголос:

бруќовѡ, *бруќѡва* (Головацький, 82), *бруќѡва*, *бруќовѡ* (Желех., 45), *бруќовѡ*, *бруќѡва*, род. *бруќѡѡ* (Гануш, 375), *бруќовѡ*, *бруќѡва* (Грам., 194), род. *бруќѡѡ'і* (Шило, 82), *бруќѡѡ* (Панькевич, 229), *бруќѡва* (Аф.-Чужб., 17), *бруќѡва*, род. *бруќѡѡ* (Грінч., I, 101; УЛВН 57);

ќоноѡ (Слав., 459; Рад., 5); — *ќнѡѡва* (Желех., 345), *ќоноѡѡ*, род. *ќоноѡѡ* (Гануш, 373), *ќоноѡѡ*, ор. *ќоноѡѡѡѡѡ* (Верхратський, 1899, 68), *ќоноѡѡ*, ор. *ќоноѡѡл'ѡѡѡ* (Панькевич, 229, 231), *ќнѡѡва*, род. *ќнѡѡѡ* (Грінч., II, 244; Голоск., 171; СУМ, IV, 163);

пiгва “айва” (Желех., 637);
похва́ (Слав., 489); — *пóхва* (Желех., 726), *пiхва* (Желех., 655),
 з *пiхви* (Л. Укр., I, 126), *пóхва*, *пiхва* (Біл.-Нос., 295), *пóхва*, род.
пóхви (Грінч., III, 385), *пiхва*, род. *пiхви* (УЛВН, 456).

Множина

Баритоновані іменники \bar{u} -основ у більшості українських говорів зберігають первісний кореневий наголос і в множині, пор.:

букві́, *букв**, *буква́м*, *буква́ми*, *буква́х* (Гануш, 373), *букви*,
буквів і *букв*, *буквам*, *буквами*, *буквах* (Грама., 248), *буквію́* (Шило,
 120), *букви*, *букв*, *буквам*, *буквами*, *буквах* (УЛВН, 59);

тiкві́, *тiков*, *тiквам*, *тiквами*, *тiквах* (Голоск., 396), *тiк-
 ві́*, *тiков*, *тiква́м*, *тiква́ми*, *тiква́х* (Погр., 567).

Флективна акцентуація форм множини досліджуваних іменників у ряді українських говорів виникла внаслідок дії тенденції до акцентного протиставлення форм однини і множини в іменниках \bar{a} -/ $\bar{j}\bar{a}$ -основ з кореневим наголосом (*ба́ба* — мн. *бабі́*, *мо́лiтва* — мн. *моли́тві*). Унаслідок дії згаданої тенденції флективну акцентуацію в множині отримала і більшість запозичених з польської мови іменників, про які йшлося вище, пор.:

бру́кві, *бру́ков**, *бру́ква́м*, *бру́ква́ми*, *бру́ква́х* (Гануш, 375);

ко́нвей (Рад., 5); *на ко́нвах* (Рад., 5); — *ко́нві*, *ко́нов**, *ко́нва́м*,
ко́нва́ми, *ко́нва́х* (Гануш, 373), *конві́* (Панькевич, 231), *кі́нви*, *кі́-
 нов*, *кі́нвам*, *кі́нвами*, *кі́нвах* (Голоск., 171);

пóхвы (Гал., 4), *в пóхвы* (С. Зиз., 92; Рад., 1079), *през пóхвы*
 (Гал., 142 зв.); *пóхов* (Гал., 142 зв.), *з пóхов* (Рад., 380, 464,
 475), *з пóхев* (Гал., 244 зв.); *пóхвами* (Гал., 4); *в пóхвах* (Гал.,
 4); — *у пiхвах* (Л. Укр., I, 114), *пiхви*, *пiхов* (Грінч., III, 189),
пiхви, *пiхов*, *пiхва́м*, *пiхва́ми*, *пiхва́х* (Голоск., 291), *пiхви*, *пiхов*,
пiхва́м, *пiхва́ми*, *пiхва́х* (Погр., 409), *пiхви*, *пiхов*, *пiхва́м*, *пiхва́х*
 (УЛВН, 456).

Двоїна

Старі форми двоїни іменників \bar{u} -основ в українській мові не збереглися. Ті іменники \bar{u} -основ, які злилися з іменниками \bar{a} -основ, перейняли від іменників \bar{a} -/ $\bar{j}\bar{a}$ -основ і властиве їм у тому чи іншому говорі акцентне співвідношення між колишньою формою

називного — знахідного відмінків множини при числівниках *два, три, чотири* і звичайною формою називного — знахідного відмінка множини, пор.: *дві тівки*, але мн. *тікві* (Погр., 567); *дві церкви*, але мн. *церкві* (УЛВН, 697); *дві брови*, але мн. *брови* (УЛВН, 56).

ОКСИТОНОВАНІ ІМЕННИКИ

На ґрунті давньоруської мови окситонована а. п. іменників *й*-основ унаслідок переміщення наголосу з редукованих голосних у слабкій позиції на попередній голосний або складотворчий приголосний зазнала значної видозміни:

	О д н и н а	М н о ж и н а
Наз.	л'юбы	л'юбѣве, л'юбѣви
Род.	л'юбѣве	люб'ѣвъ
Дав.	л'юбѣви	л'юбѣвъмъ
Зн.	люб'ѣвъ	л'юбѣви
Ор.	люб'ѣвъю	люб'ѣвъми
Місц.	л'юбѣве	л'юбѣвъхъ

Д в о ї н а

Наз.—Зн.	л'юбѣви
Род.—Місц.	л'юбѣву
Дав.—Ор.	люб'ѣвъма

О д н и н а

У давньоруській мові форма називного відмінка однини іменника *любы* дуже рано почала витіснятися формою знахідного однини (*любовь*), унаслідок чого цей іменник зблизився з основами на *-ї* жіночого роду. Під впливом суфіксальної акцентуації форм знахідного та орудного відмінків однини (*любовь, любовью*) інші відмінкові форми однини змінювали початкову акцентуацію на флективну, пор. свідчення Чудівського Нового Завіту: *любѣ* (13, 50 зв., 90 та ін.); *любѣе* (132 зв.), *любѣи* — род. (44) і *любѣе'* (80, 135), *любѣи* (88 зв., 89, 107, 113 зв. — тричі та ін.); *любовь* (113 зв., 131 зв., 138); *любовью* (107 зв., 109 зв., 119, 127, 137); *в/о любѣи* (90, 91, 116, 118 та ін.).

В українській мові цей процес продовжувався і був завершений; при цьому в українських говорах нерідко вирівнювалися і самі

відмінкові форми, відповідно змінюючи акцентуацію: з одного боку, під впливом *любѡв*, *любѡв'ю* виникала форма родового, давального і місцевого однини *любѡви* (*любѡві*), а з другого, під впливом *любви* (*любві*) зрідка з'являлася форма орудного однини *любѡю* (у деяких українських говорах іменник *любов* злився з основами на -а, отримавши в називному однини форму *любві* під впливом знову ж таки *любви*), пор.: *любы* (Гр. См., 8/2; Гал., 106, 108, 229 зв.; Бар., 117, 168, 197, 198 зв., 233 зв., 236 зв., 237, 384, 415 — двічі, 441; Рад., 121 — двічі, 122 — 4 рази, 773, 774, 831; Тупт., 42) і *любѣ* (Остр. б., 140 зв. — двічі); *любѡвь* — наз. і зн. (Остр. б., 207 зв.; Отпис, 8/3; Гр. См., 8/2; Бер., 193, 206, 207), *любѡв* (Остр. б., 239; Остр. зб., 57 — двічі, 92, 15³; Отпис, 2/2 зв., 4/2 — двічі, 8/3 — 12 разів, 8/4; Єв., 12 зв., 25, 26 зв., 30 зв. — двічі, 50 зв., 61 зв., 79, 84 та багато ін.; Тр., 6/1 зв., 22, 28, 52 зв., 53, 77 зв.; Коп. Каз., 117; Коп. Ом., 148, 156, 160, 164 — 4 рази, 165, 171; Бер., 200, 244; Т. З., 99 — двічі; Волк., 122; Мог., 275, 279, 282 — двічі, 287; Гал., 11 зв., 34 — двічі, 34 зв., 105 зв. — тричі, 106 — 6 разів, 121, 126 та ін.; Бар., 67 зв., 79 зв., 115 зв., 144 зв., 147, 177 зв., 184 зв. та ін.; Рад., 12, 31, 32, 35 — тричі, 36 — двічі, 93, 122 — двічі та ін.; Рад. Н., 1, 39, 40, 41; Синопс., 56 зв., 58 зв. — двічі; Тупт., 26; Кл., 44); *любѣ* (Остр. б., 146; С. Зиз., 35, 97 — двічі; Коп. Ом., 167; Т. З., 98, 99, 100 — двічі, 103; Волк., 106, 124; Гал., 193; Бар., 55 зв., 79, 79 зв., 94 зв., 102, 110 зв., 177 зв. та ін.; Тупт., 26, 30, 81, 101 зв.), *любви* — род. (Філ., 48/3 зв.; Отпис, 8/3; Єв., 25, 26 зв. — двічі, 30 зв., 84, 153 зв. та ін.; Тр., 26, 52 зв., 79; Коп. Ом., 158; Т. З., 90; Волк., 123; Мог., 273, 277, 285, 286; Гал., 167; Рад., 21, 41, 53, 63, 98, 122, 154 та ін.; Рад. Н., 8, 69; Кл., 82 — двічі), *любѣ* — род. (Бар., 32 зв.; Рад., 50; Рад. Н., 26, 36; Кл., 81, 205) і *любви* (Рад., 620); *к любѣ* (Бар., 192); *любѡвию* (Тр., 5/3, 45; Т. З., 83; Мог., 289; Бар., 62, 67 зв., 74 — двічі, 86 зв., 179, 194, 387 — двічі; Рад., 12 — двічі, 94, 122, 167, 174, 191, 193 та ін.; Рад. Н., 15; Тупт., 40, 88), *любѡвю* (Волк., 121 — двічі); *о любѣ* (Т. З., 99), *в любві* (Остр. зб., 36; С. Зиз., 75; Єв., 27, 50 зв.; Коп. Каз., 119, 124; Коп. Ом., 164; Т. З., 108; Рад., 193, 217, 322, 878), *на любві* (Єв., 43 зв.), *о любві* (Єв., 25), *по любві* (Бер., 71), *в любѣ* (Бар., 33, 62 зв., 117, 155, 194, 198 зв., 386; Рад., 193 — тричі; Тупт., 50), *на любѣ* (Бар., 32 зв., 196 зв.; Рад., 210), *о любѣ* (Гал., 229 зв.; Бар., 189 зв., 190, 194 зв., 195; Кл., 194), *по любѣ* (Бар., 195); — *любѡвь*, ор. *любѡвю*, *любѡю* (Головацький, 81), *любѡв*, род. *любѡви* (Желех., 418; Грінч., II, 387),

любóв, род. *любóви* і *любві* (Гануш, 366) і *любв́а*, род. *любві* (Гануш, 366), *любóв*, род., дав., місц. *любóви*, ор. *любóвію*, *любóвю* (Грама., 258) і *люб́а*, род. *люб́и*, *люб́ви* (Грама., 258), *любóв*, род. *любв́е*, *люб́ви* і *люб́ови*, ор. *люб́овльоу* (Верхратський, 1899, 68), *л'убóу*, род., дав., місц. *л'убві*, ор. *л'уб́оу*, *л'уб́оу́оу* (Брох, 91), род. *л'убóв'і*, *л'уб́ови* (Вашенко, 106), *любóв*, род., дав., місц. *любóви*, ор. *любóв'ю* (УЛВН, 316).

Інші колишні окситоновані іменники *й*-основ відмінюються в українських говорах як основи на *-ā* або на *-ї* жіночого роду (іменник *смóква* — тільки як основи на *-ā*), причому наголос форм однини в обох випадках, як правило, кореневий:

мóрковь, *мóрква* (Головацький, 82; Огоновський, 122), *мóрк-ва*, *мóрков* (Желех., 453), *мóрков*, *мóрква*, род. *мóрки* (Гануш, 375), *мóрква*, *мóрков*, род. *мóрки* (Грама., 250), *мóркоу*, род. *мóрк-ве*; ор. *моркóвйом* (Панькевич, 229, 230, 231), *мóркова*, род. *мóрковэ* (Клепикова, 40), *мóрква* (Біл.-Нос., 228), *мóрква*, род. *мóрки* (Грінч., II, 445; УЛВН, 338);

редьков, род. *редькви*, *редькве*, ор. *редькóвльоу* (Верхратський, 1899, 68), *ред'коу* (Панькевич, 229), *рї^ед'кóв*, *рї^ед'ква* (Дзендзелівський, карта № 188), *редька*, род. *редьки* (Грінч., IV, 11; УЛВН, 547);

смóква (Слав., 509 — двічі); *смóквы* — род. (Остр. б., 172 зв.); — *смóква* (Желех., 889), *смóква*, род. *смóкви* (УЛВН, 612);

цérкви (Гр. См., 8/2); *цérков* (Рад., 794, 935), *за цérков* (Гал., 247) і *цérковь* (Гр. См., 8/2; Волк., 121; Слав., 535), *цérков* (Філ., 33/2; Єв., 75 зв.², 151 зв.², 255 зв.²; Тр., 53; Коп. Ом., 158; Бер., 96; Волк., 121; Мог., 271; Льв., 234, 237, 246); *цérкве* (С. Зиз., 33), *цérкви* — род. (Філ., 8/4 зв.; Єв., 83 зв.), *до цérкви* (Єв., 163 зв.², 210 зв.²; Гал., 54 зв.; Книж., 61), *от цérкви* (Єв., 40), *с цérкви* (Льв., 243); *цérкви* — дав. (С. Зиз., 179); *цérковью* (Філ., 34/1; Єв., 76²), *перед цérковью* (Єв., 32); *в цérкви* (С. Зиз., 114, 142; Єв., 99 зв., 140 зв.; Тр., 66 зв.), *у цérкви* (Льв., 265), *о цérкви* (Єв., 81 зв.²) і *в цérкві* (Кл., 115); — *цérковь*, *цérква* (Головацький, 82), *цérковь*, ор. *цérковью*, *цérковою* (Головацький, 81), *цérква*, *цérков* (Желех., 1052; Потебня, 129), *цérковь* (Ганкевич, 122), *цérков*, *цérква*, род. *цérкви* (Гануш, 375), *цérква*, *цérков*, род. *цérкви* (Грама., 244—245, 250), *цérков*, род. *цérкви*, ор. *цérкóвлю* (Верхратський, 1912, 46) і *цérква*, род. *цérкви* (Верхратський, 1912, 47), *цérква* (Януб, 66), *цérква*, *цérкоу*, род. *цérкви*, *цїр'кве* (Бандрівський, 53), *цér'ков*, род. *цér'кви* (Верхратський,

1900, 30, 68) і *цёрква*, род. *цёрквы* (Верхратський, 1900, 68), *цёр'коў*, род., дав., місц. *цёркві*, ор. *цёр'кўоў*, *цёр'квоў*, *цёр'коўл'оў* (Брох, 91), *цёр'коў*, род. *цёркве*, ор. *цёр'коўл'оў* і *цёркоўл'оў* (Панькевич, 229, 230, 231), *цёр'ква*, род. *цёр'ква* (Кобилянський, 49), *цёрков* (Котл., 136; Г.-Арт., 144), з *цёркви* (Котл., 193), в *цёркві* (Котл., 139), *цёрква*, род. *цёркви* (Грінч., IV, 427; УЛВН, 697).

Коренева акцентуація форми називного відмінка однини на **-ва** розглянутих іменників зумовлена в українській мові впливом форм родового, давального і місцевого відмінків однини (до того ж і стара форма називного однини характеризувалася кореневим наголосом). Коренева акцентуація форми називного — знахідного відмінків однини на приголосний (як і форма орудного відмінка однини) виникла, з одного боку, під впливом інших (кореневонаголошених) відмінкових форм однини, а з другого, — під впливом кореневонаголошеної паралельної форми на **-ва** (такої паралельної форми в давньоруській мові не мав іменник *любѡв*). Характерно, що в окремих українських говорах форма орудного відмінка однини іменників *морков*, *редьков*, *церков* усе ж зберегла свою первісну акцентуацію, на відміну від форми називного — знахідного.

Множина

У давньоруській мові окситоновані іменники *й*-основ після переміщення наголосу з редукованих голосних у слабкій позиції на попередній голосний або складотворчий приголосний характеризувалися кореневою акцентуацією в усіх відмінкових формах множини, крім родового й орудного, де мав місце суфіксальний наголос (див. с. 316). На ґрунті української мови деякі з досліджуваних іменників отримали в множині флективний наголос (іменник *любѡв*, як правило, не вживається в множині), пор.:

мёркві, *мёрков**, *мёрквám*, *мёрквáми*, *мёрквáх* (Гануш, 375), *моркві*, *морквів* і *морков*, *морквám*, *морквáми*, *морквáх* (Грам., 250), *мёрковэ*, *мёрковіў*, *мёрковам*, *мёрковамэ*, *мёрковах* (Клепикова, 40); *редьки*, *редьок*, *редькам*, *редьками*, *редьках* (Голоск., 336; УЛВН, 547);

смёркви (Остр. б., 227 зв.); — *смёркви*, *смёрков**, *смёрквám*, *смёрквáми*, *смёрквáх* (УЛВН, 612);

цёркві (Філ., 46/3; Кл., 101, 112 — двічі, 161, 182, 199), в *цёркви* (Кл., 109, 111, 115), за *цёркві* (Синопс., 92), на *цёркві*

(Кл., 115, 212), *церкві* (Кл., 22, 215), *в церкві* (Кл., 118); *церквій* (Т. 3., 88), *церкві́й* (Остр. зб., 143 зв.; Філ., 7/4 зв., 10/1 зв., 10/2, 20/2, 35/4 зв.; Льв., 239, 263; Синопс., 45 зв.); *церквám* (Остр. зб., 10, 90 зв.; Філ., 28/3 зв.; Єв., 321²; Сак., 45; Т. 3., 88; Рад. Н., 3), *к церквám* (Синопс., 66); *церквáми* (Філ., 23/4 зв., 34/1, 42/1, 51/3 зв.; Отпис, 7/1 зв., 7/2; Гал., 81 зв.; Рад., 236); *в церквáх* (Остр. зб., 31 зв., Філ., 7/3 зв., 9/2 зв., 9/4, 11/3, 17/4 зв., 25/1 зв., 50/1, 52/3 зв.; Т. 3., 96; Рад., 795), *о церквáх* (Єв., 339²), *при церквáх* (Філ., 10/2, 53/2 зв.; Єв., 321²); — *церквám*, *церквáми*, *церквáх* (Головацький, 82), *церкві*, *церкóв**, *церквám*, *церквáми*, *церквáх* (Ганкевич, 122; Гануш, 373, 375), *церкві*, *церквів* і *церкóв*, *церквám*, *церквáми*, *церквáх* (Грама., 245, 250), *церкóв* — род. (Франко, ХІІІ, 126), *цérкви*, *цérквів*, *церквám*, *церквáми*, *церквáх* (Верхратський, 1912, 47), *церкóв* — род. мн. від *цérков* (Верхратський, 1912, 46), *цérквы*, *церквів* (Верхратський, 1900, 68), *цér'ков* — род. мн. від *цér'ков* (Верхратський, 1900, 68), род. *цérьквий* (Верхратський, 1899, 68), *цérкви*, род. *цér'квах* і *цér'квій*, дав. *цér'квaм*, ор. *цér'квaмі*, місц. *цér'квах* (Брох, 91), род. *церкві́й*, *церкві́й*, *цёр'кві́й* (Панькевич, 232), *цер'квá*, *цер'кві́й*, *цёр'квám*, *цёр'квámэ*, *цёр'квáх* (Кобилянський, 49), род. *церко́й* (Гладкий, 1928, 127), *церкві* (Потебня, 129), *церкві*, *церкóв*, *церквám*, *церквáми*, *церквáх* (УЛВН, 697).

Флективна акцентуація форм давального, орудного та місцевого відмінків множини на **-ам**, **-ами**, **-ах** (*церквám*, *церквáми*, *церквáх*), що є дуже давніми в іменниках \bar{u} -основ, виникла на ґрунті української мови під впливом іменників \bar{a} -основ типу *ба́ба*, *моли́тва*. Флективний наголос виникав й у формі називного — знахідного відмінків множини (*цérкви*, *моркви*), якщо остання пов'язувалася з іменниками \bar{a} -основ; якщо ж вона пов'язувалася з іменниками \bar{i} -основ жіночого роду, то зберігалася коренева акцентуація. Давня форма родового відмінка множини (*церкóв*, *моркóв*) збереглася в багатьох українських говорах. Нова форма родового відмінка множини на **-ів** (вона виникла, якщо називний — знахідний множини пов'язувався з іменниками \bar{a} -основ) отримувала наголос за іншими відмінковими формами множини. Нова форма родового множини на **-ей/-ий** (вона виникла, якщо називний — знахідний множини пов'язувався з іменниками \bar{i} -основ жіночого роду) отримувала переважно флективний наголос.

ІМЕННИКИ З РУХОМИМ НАГОЛОСОМ

О д н и н а

У давньоруській мові форма орудного відмінка однини іменників \bar{u} -основ з рухомим наголосом акцентуаційно вирівнялася за формою знахідного відмінка однини, яка зберігала первісний початковий наголос або характеризувалася вже новим суфіксальним наголосом, отриманим під впливом кінцевонаголошених форм однини. Форма давального відмінка однини односкладових іменників *бры, кры* внаслідок переміщення наголосу з початкового редукованого голосного в слабкій позиції на наступний голосний набула флективної акцентуації (брѣв'и, крѣв'и). У подальшому відбувалося вирівняння акцентуації відмінкових форм однини досліджуваних іменників. Якщо в іменниках \bar{u} -основ з рухомим наголосом форма називного однини була витіснена формою знахідного, то акцентуація форм називного — знахідного та орудного однини (первісна початкова або нова суфіксальна) поширилася й на інші відмінкові форми однини (при узагальненні в однині початкової акцентуації форма місцевого однини під впливом іменників \bar{y} -основ жіночого роду з рухомим наголосом зберігала первісну флективну акцентуацію), пор. свідчення Чудівського Нового Завіту: *крѡвь* (100 зв.), *крѡве* (39 зв.), *крѡви* — род. (71, 147 зв.), *крѡвью* (146), *о крѡві* (39), *о ... крѡві* (113). Якщо в досліджуваних іменниках форма називного однини була замінена формою на *-ва*, то при збереженні флективної акцентуації формами родового та місцевого однини (а в іменниках *бры, кры* — і давального однини) нова форма називного однини також отримала флективний наголос. Нижче наводимо відповідний фактичний матеріал зі староукраїнських акцентованих пам'яток, з української класичної поезії та із сучасних говірів:

брѡва́ (Желех., 45), *брѡва́*, род. *брѡви́* (Грама., 250; Грінч., I, 100; УЛВН, 56), *брѡва́*, род. *брѡви́* (Гануш, 369) і *брѡвь*, род. *брѡви* (Гануш, 368), *брѡва* (Верхратський, 1912, 47), *брѡва*, *бров* (Верхратський, 1900, 68), *брѡва*, род. *брѡве́* (Клепикова, 44), *брѡва́* (Отроковський, 69; Аф.-Чужб., 17);

крѡве́ (С. Зиз., 91; Філ., 8/3 зв.; Тупт., 44 зв.), *крѡве́* (Бар., 450 зв.), *крѡви́* — род. (Філ., 54/1, 54/4 зв. — двічі, 56/1; Єв., 142² — двічі, 143², 143 зв.² — двічі, 146 зв.², 176 зв.², 343 зв.², 345²,

345 зв.²; Гал., 81), *кръві* (Єв., 5²; Тр., 34), *крвѣ* (Книж., 31) і *крѡве* (Остр. б., 2 зв., 106 зв. — тричі, 142; С. Зиз., 193; Коп. Ом., 150, 152; Гал., 25 зв., 186 зв.; Бар., 35 зв., 66, 205 зв., 271 — тричі, 271 зв., 274 та ін.; Рад., 386, 387, 984; Рад. Н., 60 — тричі; Книж., 81 — двічі); *крѡви* — род. (Остр. б., 35, 36, 38 зв., 45, 47, 49 зв., 51 — двічі та ін.; Філ., 20/2 зв., 29/1 зв.; Отпис, 4/4, 7/3 зв.; Кл. Остр., 219; Єв., 204 зв.², 326²; Тр., 27 зв.; Бер., 5; Гал., 30; Рад., 21, 313, 538, 763, 801; Рад. Н., 32); *крѡвію* (Остр. б., 45, 88 — двічі, 130 — тричі, 206 зв.; Остр. зб., 36²; Філ., 41/4 зв.; Отпис, 6/4 зв., 7/1; Кл. Остр., 213, 217; Тр., 21, 32, 33 зв., 34, 44, 68 зв. — двічі; Волк., 106; Бар., 51 зв., 273 зв., 400, 400 зв., 451; Рад., 10, 11, 35, 37, 206, 268, 670; Рад. Н., 18), *крѡвью* (Філ., 15/4 зв., 54/1; Отпис, 6/2, 7/1, 9/2; Волк., 103, 107, 121, 122 — двічі), *крѡвю* (С. Зиз., 108; Мог., 276) і *крѡю* (Сак., 41); в *крві* (Єв., 176²), в ... *крві* (Бер. В., 69), о *крві* (Бер., 213) і в *крѡви* (Остр. б., 4, 45, 49 зв. — двічі, 50 зв., 90, 141 зв., 151, 169, 170, 216, 276; Гал., 135 зв.; Бар., 187; Рад., 66; Рад. Н., 38, 40); — *кров*, *крѡва*, род. *крѡви*, *керві* (Желех., 381), *кров*, род. *крѡви*, ор. *крѡвю*, *крѡвйов* (Гануш, 366) і *керва*, род. *керві*, ор. *керѡв* (Гануш, 366), *кров*, род., дав., місц. *крѡви*, ор. *крѡвію*, *крівю*, *крівлю* (Грама., 259), *крѡві* — род. (Франко, XI, 131), з *крѡві* (Франко, XII, 341), в *крѡві* (Франко, X, 62), *кров*, род., дав. *крѡви*, ор. *крѡвлею*, місц. в *крѡві* (Верхратський, 1912, 47), *к'и'р-ва*, *крої*, род. *к'и'рві*, зн. *крої*, *к'и'рвѹ* (Януб, 66, 68, 69), род., дав., місц. *крѡви* (Пристапа, 42), *кров*, род. *крѡві*, *крѡві*, *крві*, дав. *крѡві*, *крві*, ор. *крѡвйої*, *крвіом* (Верхратський, 1900, 68), *кров*, род. *крѡви*, *керві*, *крѡвли*, ор. *крѡвльої* (Верхратський, 1899, 68), *крѡї*, род., дав., місц. *керві*, *крѡїлі*, ор. *крѡїл'ої*, *кѣр'вої* (Брох, 91), *крої*, род. *кырвѣ*, ор. *крѡїл'ої* (Панькевич, 229, 230, 231), *к'ер-р'ва*, род. *к'ерва*, дав., місц. *к'ер'ві*, зн. *к'ер'вѹ*, ор. *к'ер'вої* (Кобилянський, 50), род. *крѡві*, ор. *крѡвїю* (Гладкий, 1928, 126), *кров*, род. *крѡви* (Грінч., II, 310), *кров*, род., дав. *крѡві*, ор. *крѡв'ю*, місц. у *крѡві* (УЛВН, 298);

свѣкры (Гр. См., 8/2); *свѣкрѡвь* (Гр. См., 8/2), *свѣкрѡв* (Бер., 214); *свѣкрѡви* — род. (Отпис, 4/2); *свѣкрѡви* — дав. (Остр. б., 122 — двічі; Єв., 255 зв.²), к *свѣкрѡви* (Остр. б., 122, 122 зв. — двічі); з *свѣкрѡвю* (Єв., 255 зв.²) і с *свѣкрѡвію* (Остр. б., 122), з *свѣкрѡвю* (Єв., 1², 4²); — *свѣкра* (Желех., 854), *свѣкра* (Брох, 91; Дзендзелівський, карта № 151), *свѣкрѡвь* (Біл.-Нос., 322);

хоругóвъ “прапор” (Слав., 526), *хоругóвъ* (Остр. б., 128; Бер., 79; Рад., 96 — 6 разів, 449, 453, 454, 472, 560; Рад. Н., 5); *хоругві* — род. (Остр. б., 130); *под хоругвою* (Рад., 455) і *под хоругвою* (Філ., 41/2); *на хоругвѣ* (Рад., 559 — двічі, 560 — 4 рази, 561; Синопс., 87 зв.); — *корогвá* (Павловский, 40), *коругóвъ*, *коругвá* (Головацький, 82), *хоругóвъ*, род. *хоругві* (Желех., 1044), *корогвá*, *корогóвъ* (Желех., 367), *хорúговъ* (Ганкевич, 122), *хоругóвъ*, *корогóвъ*, *корогвá* (Верхратський, 1879, 403), *хоругóвъ*, *хоругвá*, род. *хоругві* (Гануш, 366), *хоругвá*, *хоругóвъ*, род. *хоругві* (Грам., 251), *коругвá*, *хоругвá*, *коругóвъ* (Верхратський, 1912, 47), *коругвá* (Верхратський, 1900, 68) і *коругóвъ*, род. *коругві* (Верхратський, 1900, 68), *корогóвъ*, род. *корогві*, ор. *корогóвълюй* (Верхратський, 1899, 68), ор. *курагóуль'оу* (Панькевич, 231), *корогóвъ* (Потебня, 129), *хоругвá*, род. *хоругві* (Грінч., IV, 411), *хорúгвá*, *хоругóвъ*, род. *хоругві* (Голоск., 427), *корогвá*, *корогóвъ*, род. *корогві* (Грінч., II, 286; Голоск., 183), *корогвá*, род. *корогві* (УЛВН, 292); у значенні “військовий загін” це слово, очевидно, запозичене з польської мови (п. *chorągiew* “загін кінноти”), а тому має наголос на передостанньому складі: *хорúгов*, род. *хорúгови* (Грінч., IV, 411), мн. *хорúгвѣий* (Льв., 256) і *хорогвѣий* (Льв., 256);

ятров (Слав., 540); *ятрове* (Остр. б., 121 зв.); — *ятрѣв* (Біл.-Нос., 415).

Множина

У множині розглянуті іменники часто характеризуються в українській мові флективною акцентуацією форм давального, орудного та місцевого відмінків (іменник *кров*, як правило, не вживається в множині), пор.:

брóви (Остр. б., 51); — *брóви*, *бровáм*, *бровáми*, *бровáх* (Гануш, 369), *брóви*, *бров*, *брóвам*, *брóвáми*, *брóвах* (Грам., 250), *брóві*, *брóвіу* (Шило, 118, 120), *брýвы*, *брýвів*, *брýвам*, *брýвами*, *брýвах* (Верхратський, 1900, 68), *брóвэ*, *брóвіу**, *брóвам*, *брóвамэ*, *брóвах* (Клепикова, 44), *брóви*, *бровáми* (Гладкий, 1928, 127), *брóви* (Аф.-Чужб., 17), *брóви*, *брѣв*, *бровáм*, *бровáми*, *бровáх* (УЛВН, 56);

хоругві (Остр. б., 131, 162 зв.), *на хоругві* (Остр. б., 128), *хоругвѣ* (Рад., 449) і *хорúгови* (Рад. Н., 47 — двічі; Синопс., 87); з *хоругвáми* (Гал., 198); *на хоругвáх* (Гал., 231; Рад., 94, 95), *на ... хоругвáх* (Рад., 96); — *корогвáм*, *корогвáми*, *корогвáх* (Головаць-

кий, 82), *хоругві*, *хоругвів*, *хоругвám*, *хоругвáми*, *хоругвáх* (Ганкевич, 122), *хоругвáми* (Гануш, 366), *хоругві*, *хоругвів* і *хоругóв*, *хоругвám*, *хоругвáми*, *хоругвáх* (Грама., 251), *хоругóв* — род. (Франко, ХІІІ, 161), *коругвів* (Верхратський, 1900, 68), *корогóв* — род. (Л. Укр., І, 354, 355), *корогві* (Потебня, 129), *корогві*, *корогóв*, *корогвám*, *корогвáми*, *корогвáх* (УЛВН, 292).

Флективна акцентуація в згаданих формах виникла, очевидно, разом з появою тут флексій *-амъ*, *-ами*, *-ахъ* під впливом, з одного боку, флективної акцентуації первісної форми місцевого множини (**br̥gъnxъ* → **br̥v'ъxъ*), а з другого, — іменників *ā*-основ з рухомим наголосом (типу *рукá*). Поширення флективної акцентуації на форму називного — знахідного множини іменника *хоругóв* (*хоругвá*) — результат впливу іменників типу *цérков* (*цérква*), *молíтва*. Давня форма родового відмінка множини (*хоругóв*) зберігає в українській мові давній суфіксальний наголос, а акцентуація нової форми (*бровів*, *хоругвів*) встановлюється за іншими відмінковими формами множини.

СУФІКСАЛЬНІ ІМЕННИКИ

Іменники із суфіксом -ъка (-ька)

Іменники із суфіксом -іса

Іменники із суфіксом -ота (-ета)

Іменники із суфіксом -іпа (відприкметникові утворення)

Іменники із суфіксом -іпа (відіменникові утворення)

Іменники із суфіксом -ъкъ (-ькъ)

Іменники із суфіксом -ьсь

Іменники із суфіксом -ікъ

Іменники із суфіксом -аг'ь

Іменники із суфіксом -ъко (-ько)

Іменники із суфіксом -ьсе

Іменники із суфіксом -ъје (відіменні утворення)

Іменники із суфіксом -ьство

Іменники із суфіксами -іщє, -іско

Іменники із суфіксом -ость (-estь)

ІМЕННИКИ ІЗ СУФІКСОМ -ька (-ька)

У пізньопраслов'янській мові іменники із суфіксом -ька (-ька) мали дві акцентні парадигми: баритоновану а. п. з кореневим наголосом і баритоновану а. п. із суфіксальним наголосом (в утвореннях з двома вокалічними суфіксами: з наголосом на першому після кореня вокалічному суфіксі — від слів з окситонованою а. п. і з наголосом на другому після кореня вокалічному суфіксі — від слів з рухомою а. п.) [Скляренко, 1998, 193—194, 215, 221, 247, 273—274, 289—290].

Баритоновані іменники з кореневим наголосом: *b'abьka, *beŕzьka, *č'ašьka, *d'ěvьcьka, *d'ěvьka, *doŕzьka, *(j)'agođьka, *(j)'amьka, *k'ašьka, *kobŭьka, *koŕđьka, *koŕvьka, *k'urьka, *k'urьcьka, *k'urьka, *k'utьka, *Γ'apьka, *Γ'avьka, *Γ'irьka, *Γ'opàтьka, *m'amьcьka, *m'amьka, *m'atьka, *meŕzьka, *m'ěgьka, *m'ětьka, *mogŭьka, *m'ušьka, *m'yšьka, *n'itьka, *ŕđьcьka, *ŕđьka, *ŕтьka, *Γ'apьka, *Γ'ubьka, *soŕmьka, *st'aŭьka, *st'arušьka, *s'ucьka, *š'ijьka, *ž'abьka, *ž'ilьka та ін.

Баритоновані імена із суфіксальним наголосом: *bělьka, *cěvьka, *čelьka, *dětьka, *děžьka, *dīgьka, *dŕŭžьka, *dъšcьka, *dъt'ьka, *golŕbьka, *golьka, *goŕvьka, *gorьka, *gŕsьka, *jŭšьka, *klěтьka, *kokošьka, *koŕbьka, *kostьka, *kotьka, *kozьka, *krāšьka, *kŕbьšьka, *květьka, *lěšьka, *līsicьka, *līsьka, *lŕcьka, *lьstьka, *l'ŭbьka, *māstьka, *metьlicьka, *moŕđьka, *mъŕkьvьka, *noŕьka, *no-t'ьka, *nožьka, *ovьcьka, *pet'ьka, *pětьka, *pilьka, *pŭstьka, *rešeтьka, *rěcьka, *rŕcьka, *sestricьka, *skovoŕđьka, *slŭžьka, *sněžьka, *stěnьka, *stoŕnьka, *strělьka, *stьžьka, *sŭč'ijьka, *ščeсьka, *ščepьka, *trāvьka, *trŕbьka, *vъŕvьka, *zemьka, *zmьjьka, *ženьka та ін.

БАРИТОНОВАНІ ІМЕННИКИ З КОРЕНЕВИМ НАГОЛОСОМ

Баритоновані іменники на -ька (-ька) з кореневим наголосом досить послідовно зберігають в українській мові первісну (кореневу) акцентуацію у відмінкових формах однини. Лише 327

іменники з двома вокалічними суфіксами зрідка змінюють кореневий наголос на суфіксальний, наприклад: *старушка* (Желех., 916; СУМ, IX, 664). Значна частина іменників (*берізка, вудочка, дівочка, кашка, кобілка, липка, мамочка, мишка, мірка, мітка, мушка, ранка, солонка, стайка, сучка, утка, шийка* та ін.) зберігає кореневе наголошення і в множині.

Велика група баритонованих іменників на -ька (-ька) з кореневим наголосом на ґрунті української мови отримала у множині флективну акцентуацію:

бабкі, бабок, бабкам, бабками, бабках (Голоск., 14; Погр., 22; Погр. ОС, 38), *бабки, бабок, бабкам, бабками, бабках* (УЛВН, 32);

вішенькі, вішеньок, вішенькам, вішеньками, вішеньках (Голоск., 53; Погр., 81; УЛВН, 92; Погр. ОС, 98);

вудкі, вудок, вудкам, вудками, вудках (Голоск., 68; Погр., 110), *вудкі, вудок, вудкам, вудками, вудках* (Погр. ОС, 126);

дівкі, дівок, дівкам, дівками, дівках (Гануш, 373; Грам., 249; Голоск., 98; Погр., 148; УЛВН, 161; Погр. ОС, 167), *дівкі* (Котл., 102, 142);

дорожкі (Потебня, 121), *доріжки, доріжок, доріжкам, доріжками, доріжках* (Голоск., 106; Погр., 160; УЛВН, 175; Погр. ОС, 176);

жабк'і (Гладкий, 1928, 127, 131), *жабкі, жабок, жабкам, жабками, жабках* (Голоск., 117; Погр., 176; УЛВН, 194; Погр. ОС, 194);

жилкі, жилок, жилкам, жилками, жилках (Погр., 179; УЛВН, 197; Погр. ОС, 197);

киткі “коси, покладені над вухами”, *киток* (Грінч., II, 241);

колодкі, колодок, колодкам, колодками, колодках (Голоск., 176; Погр., 257; УЛВН, 283; Погр. ОС, 278);

кор'їюкі (Гладкий, 1929, 140, 147), *корівки, корівок, корівкам, корівками, корівках* (Голоск., 182), *корівкі, корівок, корівкам, корівками, корівках* (Погр., 264; УЛВН, 291; Погр. ОС, 288);

кўпкі, кўпок, кўпкам, кўпками, кўпках (Гануш, 373; Погр., 273; УЛВН, 302; Погр. ОС, 300), *кўпки, кўпок, кўпкам, кўпками, кўпках* (Голоск., 190);

куркі, курок, куркам, курками, курках (Грам., 249; Погр., 274; УЛВН, 302; Погр. ОС, 301), *куркі, курок, куркам, курками, курках* (Голоск., 190);

курочкі, курочок, курочкам, курочками, курочках (Погр., 274; УЛВН, 302; Погр. ОС, 301);

лавкі (Огоновський, 225; Ганкевич, 122), *лавкі, лавок, лавкам, лавками, лавках* (Гануш, 373; Грам., 249; Погр., 276; УЛВН, 304; Погр. ОС, 303), *по лавках* (Котл., 153);

лапкі, лапок, лапам, лапами, лапах (Гануш, 373), *лапки* (Франко, XII, 12; Л. Укр., II, 200; Котл., 261), *лапки* (Мельничук, 58), *лапки, лапок, лапам, лапами, лапах* (Погр., 277), *лапки, лапок, лапам, лапами, лапах* (УЛВН, 306; Погр. ОС, 304);

лопаткі (Мельничук, 57; Очеретний, 32), *лопаткі, лопаток, лопаткам, лопатками, лопатках* (Погр., 285; УЛВН, 314; Погр. ОС, 314);

мамкі, мамок, мамкам, мамками, мамках (Гануш, 373), *мамки* (Потебня, 121), *мамки, мамок, мамкам, мамками, мамках* (ОСУМ, I, 768);

маток (Бер. В., 69) і *маткі* — кл. мн. (Кл., 91), *матками* (Бер. В., 59); — *маткі, маток, маткам, матками, матках* (Голоск., 208; Погр., 294; УЛВН, 324; Погр. ОС, 326);

мережки, мережок, мережкам, мережками, мережках (Гануш, 378), *мережкі* (Л. Укр., III, 201), *мережкі, мережок, мережкам, мережками, мережках* (Голоск., 210; Погр., 297; УЛВН, 327; Погр. ОС, 329);

могилкі (Л. Укр., I, 3; Біл.-Нос., 227; Потебня, 125), *могилкі, могилок, могилкам, могилками, могилках* (Погр., 304; УЛВН, 335; Погр. ОС, 339);

нітки (Гал., 146 зв.) і *ниткі* (Кл., 119); — *нітки, ниток, ниткам, нитками, нитках* (Гануш, 373), *нітки, ниток, ниткам, нитками, нитках* (Грам., 249; Голоск., 243; Погр., 340; УЛВН, 371; Погр. ОС, 371), *ниткі* (Гладкий, 1929, 147; Л. Укр., I, 14), *ниток* (Потебня, 121);

рибкі, рибок, рибкам, рибками, рибках (Гануш, 373), *рипки* (Мельничук, 57), *рипки, рибок, рибкам, рибками, рибках* (Голоск., 339; Погр., 480; УЛВН, 553; Погр. ОС, 492);

чашкі (Мельничук, 57; Очеретний, 32), *чашкі, чашок, чашкам, чашками, чашках* (Голоск., 433; Погр., 617; УЛВН, 701; Погр. ОС, 606);

ягідкі, ягідок, ягідкам, ягідками, ягідках (Гануш, 379; Голоск., 449; Погр., 636; УЛВН, 721; Погр. ОС, 627);

ямкі́, ямо́к, яма́м, яма́ми, яма́х (Голоск., 450; Погр., 637; УЛВН, 722; Погр. ОС, 628).

Виникнення флективного наголошення у формах множини баритонованих іменників з кореневим наголосом (типу *ба́бка*) зумовлено впливом баритонованих іменників із суфіксальним наголосом (типу *жи́нка* — з **žeńka*).

БАРИТОНОВАНІ ІМЕННИКИ ІЗ СУФІКСАЛЬНИМ НАГОЛОСОМ

У баритонованих іменниках на *-ька* (*-ька*) з наголошеним суфіксальним редукованим голосним (в іменниках типу **žeńka*) на давньоруському ґрунті відбулося переміщення наголосу з редукованого голосного в слабкій позиції на попередній склад, унаслідок чого баритонована а. п. з наголосом на суфіксальному редукованому голосному трансформувалася в рухому а. п. з наголосом на складі перед колишнім наголошеним суфіксальним редукованим у відмінкових формах однини, називного — знахідного, давального, орудного та місцевого відмінків множини (тут редукований голосний стояв у слабкій позиції) і з наголосом на редукованому голосному у формі родового відмінка множини (тут редукований голосний стояв у сильній позиції — *žeń'ькъ*).

В українській мові досліджувані іменники у відмінкових формах однини зберігають новий наголос (відтягнутий із суфіксального редукованого голосного) або старий на суфіксальному нередукованому голосному (в іменниках типу *сестри́чка*). Виняток становить іменник *дочка*, який у відмінкових формах однини (як правило, крім форми кличного відмінка) набув в українській мові флективної акцентуації: *дочка́* (Зиз. Л., 43; Отпис, 3/3 зв.; Єв., 71 зв., 33 зв.², 101², 144 зв.²; Бер., 375, 377, 380, 408; Тупт., 104 зв. — тричі; Кл., 36), *дочки́* — род. (Остр. зб., 47 зв.²; Кл., 95), *дочку́* (Отпис, 2/3 зв., 4/2; Єв., 1² — двічі, 7 зв.², 99 зв.² — двічі, 142² та ін.; Льв., 236; Кл., 36, 95), *по дочі́ць* (Коп. Ом., 148), *до́чка* — кл. (Єв., 144 зв.²; Тр., 35 зв.); — *дочка́* (Желех., 202; Франко, XI, 492, XIII, 289; Верхратський, 1912, 48; Мельничук, 58; Л. Укр., II, 140, III, 420; Шевч., I, 84, II, 488; Біл.-Нос., 122; Аф.-Чужб., 105; Грінч., I, 437), *до́чка* (Гануш, 375; Очеретний, 32), *дочка́*, зн. *дочку́*, кл. *до́чко* (Грам., 250), *дочку́* (Гладкий, 1929, 147), *дочка́* (Котл., 165, 174) і *до́чка* (Котл., 65), *до́чка* (Гребінка, 89) і *дочку́*

(Гребінка, 87), *дочка́*, зн. *дочку́* (Потебня, 126), *дочка́*, зн. *дочку́*, кл. *до́чко* (Голоск., 108; Погр., 164; УЛВН, 179; Погр. ОС, 179).

Іменники *голубка* і *морковка* в деяких говорах української мови отримали початкове наголошення (*го́лубка*, *мо́рковка*), що сталося, безперечно, під впливом слів *го́луб* і *мо́рква* (*мо́рков*);

голу́бка (Желех., 150; Аф.-Чужб., 75; Грінч., I, 306; Голоск., 79; УЛВН, 137), *голу́бка* (півд.-сх.) і *го́лубка* (гал.) (Гануш, 380), *го́лу́пка* (Онишкевич, I, 182);

мо́рковка (Желех., 453; Потебня, 122), *мо́рківка* (Грінч., II, 445), *мо́рко́вка* (УРС, II, 542; СУМ, IV, 803), *мо́ркі́вка* (СУМ, IV, 803).

У відмінкових формах множини іменник *дочка́* зберігає в українській мові кореневе наголошення форм називного — знахідного, давального, орудного та місцевого відмінків; при цьому у формі родового множини нерідко зберігається первісне суфіксальне наголошення, яке в багатьох говорах витіснене кореневою акцентуацією більшості відмінкових форм множини: *до́чки* (Отпис, 2/2 зв., 2/3; Тр., 43 зв., 66 зв.; Бер., 376); — *до́чки*, *до́чок*, *до́чкам*, *до́чками*, *до́чках* (Грама., 250), *до́чки* (Мельничук, 58; Л. Укр., I, 52, 150, III, 229), *до́чки*, *до́чок*, *до́чкам*, *до́чками*, *до́чках* (Голоск., 108), *до́чки*, *до́чок*, *до́чкам*, *до́чками*, *до́чках* (Погр., 164; УЛВН, 179; Погр. ОС, 179).

Рухомою а. п. форм множини (типу *до́чки*, *до́чок*, *до́чкам*, *до́чками*, *до́чках*) довгий час характеризувалися в українській мові і всі інші іменники на -ька (-ька) з первісним наголосом на суфіксальному редукованому. З часом рухома а. п. форм множини таких іменників вирівнювалася, хоча зрідка зберігався рухомий наголос у множині. Як правило, вирівнювання відбувалося за більшістю відмінкових форм (узагальнювався відтягнутий наголос). Узагальнений відтягнутий наголос форми множини або збережений рухомий наголос у множині властивий в українській мові багатьом іменникам із суфіксом -к(а):

бі́лки, *бі́лок*, *бі́лкам*, *бі́лками*, *бі́лках* (Погр., 35; УЛВН, 46; Погр. ОС, 51);

гі́рки, *гі́рок*, *гі́ркам*, *гі́рками*, *гі́рках* (Голоск., 76; Погр., 119; УЛВН, 132; Погр. ОС, 137);

голу́бки, *голу́бок*, *голу́бкам*, *голу́бками*, *голу́бках* (Голоск., 79; Погр., 124; УЛВН, 137; Погр. ОС, 142);

дѣто́к (Бер. В., 69); — *ді́тки*, *ді́то́к* (Желех., 186; Грінч., I, 392), *ді́тки* (Біл.-Нос., 118), *ді́тки*, *ді́то́к*, *ді́ткам*, *ді́тками*, *ді́т-*

ках (Голоск., 100), *дітки, діто́к, дітка́м, дітка́ми, дітка́х* (Погр., 149; УЛВН, 163), *дітки, діто́к, діткам, дітками, дітках* (Погр. ОС, 169);

земельки, земелько́к, земелька́м, земелька́ми, земелька́х (Голоск., 144; Погр., 219; УЛВН, 240; Погр. ОС, 234);

змі́йки, змі́йо́к, змі́йка́м, змі́йка́ми, змі́йка́х (Погр., 223; УЛВН, 245; Погр. ОС, 239);

кізки, кізо́к, кізка́м, кізка́ми, кізка́х (Голоск., 170; Погр., 250; УЛВН, 276; Погр. ОС, 270);

ле́стками (Грінч., II, 356);

ліски, лісо́к, ліска́м, ліска́ми, ліска́х (Погр. ОС, 309);

ліски, лісо́к, ліска́м, ліска́ми, ліска́х (УЛВН, 312);

лу́чки, лу́чо́к, лу́чка́м, лу́чка́ми, лу́чка́х (ОСУМ, I, 753);

лю́бки, лю́бо́к, лю́бка́м, лю́бка́ми, лю́бка́х (Голоск., 200; ОСУМ, I, 755);

моло́дки, моло́до́к, моло́дка́м, моло́дка́ми, моло́дка́х (ОСУМ, I, 809);

пу́стки, пу́сто́к, пу́стка́м, пу́стка́ми, пу́стка́х (Голоск., 331; Погр., 469; УЛВН, 539; Погр. ОС, 481), але *по пу́стка́м* (Котл., 153);

реши́тки, реши́то́к, реши́тка́м, реши́тка́ми, реши́тка́х (Голоск., 339; Погр., 479; УЛВН, 552; Погр. ОС, 492);

сковори́дки, сковори́до́к, сковори́дка́м, сковори́дка́ми, сковори́дка́х (Голоск., 369; Погр., 526; УЛВН, 606; Погр. ОС, 527);

сні́жки, сні́жо́к, сні́жка́м, сні́жка́ми, сні́жка́х (Погр., 533; УЛВН, 613; Погр. ОС, 533);

ще́пки, ще́по́к, ще́пка́м, ще́пка́ми, ще́пка́х (ОСУМ, II, 902);

щі́чки, щі́чо́к, щі́чка́м, щі́чка́ми, щі́чка́х (Голоск., 447; Погр., 635; УЛВН, 719; Погр. ОС, 625).

Проте у ряді іменників був узагальнений у множині кінцевий (флексивний) наголос форми родового множини, що пояснюється дією в українській мові тенденції до акцентного протиставлення форм одними і множини в іменниках *ā-/jā*-основ. Зрозуміло, що флексивна акцентуація узагальнювалася в множині лише в тих іменниках із суфіксом **-к(а)**, які на час виникнення згаданої тенденції ще зберігали кінцевий наголос у родовому відмінку множини. Згодом під впливом таких іменників (з наголосом на основі в однині і флексивним — в множині) і внаслідок дії названої тенденції флексивну акцентуацію в

множині отримало й багато інших іменників із суфіксом **-к(а)** (у тому числі й первісно баритонованих з кореневим наголо-сом, див. с. 328—330);

веровкі (Бер., 21); — *веровкі* (Потебня, 125);

гілкі, гіло́к, гілка́м, гілка́ми, гілка́х (Гануш, 373; Голоск., 75; Погр., 119; УЛВН, 132; Погр. ОС, 136);

голово́к (Рад., 626); — *голі́вки, го́лівок, го́лівкам, го́лівками, го-лівках* (Голоск., 78; Погр., 123; УЛВН, 136; Погр. ОС, 141), *го-ло́вки* (капусти, цибулі, маку, болта та ін.), *го́лівок, го́лівкам, го-ло́вками, го́лівках* (Погр., 123), *го́лівкі, го́ліво́к, го́лівка́м, го́лів-ка́ми, го́лівка́х* (УЛВН, 137; Погр. ОС, 142);

гускі, гусо́к, гуска́м, гуска́ми, гуска́х (Гануш, 373; Грам., 249), *гускі* (Г.-Арт., 43), *гу́ски, гу́сок, гу́скам, гу́сками, гу́сках* (Голоск., 85; Погр., 134; УЛВН, 148), *гу́скі, гу́со́к, гу́ска́м, гу́сками, гу́ска́х* (Погр. ОС, 152);

діжкі, діжо́к, діжка́м, діжка́ми, діжка́х (Гануш, 373; Го-лоск., 99; Погр., 148; УЛВН, 162; Погр. ОС, 168), *діжкі* (Котл., 91) і *діжок* (Котл., 189), *діжкі* (Потебня, 121);

діркі, діро́к, дірка́м, дірка́ми, дірка́х (Грам., 249; Голоск., 99; Погр., 149; УЛВН, 163; Погр. ОС, 168);

в ... дощках (Філ., 54/3 зв.) і *дощка́ми* (Сак., 42); — *дошкі, до-шо́к, дошка́м, дошка́ми, дошка́х* (Гануш, 373), *дошкі, дошо́к* і *до-що́к, дошка́м, дошка́ми, дошка́х* (Грам., 249), *дошкі* (Мельничук, 57; Потебня, 121), *дошкі, дощо́к, дошка́м, дошка́ми, дошка́х* (Го-лоск., 108; Погр., 164; УЛВН, 179; Погр. ОС, 179);

дружкі, дружо́к, дружка́м, дружка́ми, дружка́х (Гануш, 373), *дру́жки* (Потебня, 121), *дру́жкі, дру́жо́к, дру́жка́м, дру́жка́ми, дру́жка́х* (Погр., 167; УЛВН, 181; Погр. ОС, 182);

жонкі (Кл., 119 — двічі, 167), *жоно́к* (Льв., 256), *жонка́м* (Кл., 100, 105, 181); — *жі́нкі, жіно́к, жінка́м, жінка́ми, жінка́х* (Гануш, 373; Грам., 249; Голоск., 119; Погр., 180; УЛВН, 198; Погр. ОС, 198), *жі́нк'і'* (Янув, 70), *жі́нкі* (Л. Укр., I, 156; Глібов, 68; Гребінка, 64; Потебня, 121), *жі́нка́м* (Котл., 78; Г.-Арт., 59);

кві́тками (Євх., 3); — *кві́ткі, квіто́к, квітка́м, квітка́ми, квітка́х* (Гануш, 373; Грам., 249; Голоск., 169; Погр., 248; УЛВН, 273; Погр. ОС, 267), *кві́ткі* (Л. Укр., I, 50, 95, II, 318; Гребінка, 89; Потебня, 121), *кв'і́тк'і* (Гладкий, 1928, 131);

кі́сткі, кісто́к, кістка́м, кістка́ми, кістка́х (Гануш, 373; Го-лоск., 172; Погр., 251; УЛВН, 277; Погр. ОС, 272);

кіткі, кітók, кіткám, кіткáми, кіткáх (Грам., 249; Голоск., 172);

кліткі, клітók, кліткám, кліткáми, кліткáх (Голоск., 173; Погр., 253; УЛВН, 279; Погр. ОС, 274);

корóбкі, корóбók, корóбкám, корóбкáми, корóбкáх (Погр., 265; УЛВН, 291; Погр. ОС, 288);

краскі, красók, краскám, краскáми, краскáх (Гануш, 373), *крáски, крáсок, крáскам, крáсками, крáсках* (Погр., 268; УЛВН, 295);

кришкі, кришók, кришкám, кришкáми, кришкáх (Голоск., 187; Погр., 270; УЛВН, 297; Погр. ОС, 295);

ніжкі, ніжók, ніжкám, ніжкáми, ніжкáх (Гануш, 373; Голоск., 244), *ніжкі, ніжók, ніжкám, ніжкáми, ніжкáх* (Грам., 249), *ніжкі* (Франко, XI, 411), *но́шки* (Мельничук, 58), *но́жки* (Очеретний, 32), *ніжкі, ніжók, ніжкám, ніжкáми, ніжкáх* (Погр., 341; УЛВН, 372; Погр. ОС, 372);

ніркі, нірók, ніркám, ніркáми, ніркáх (Голоск., 244), *ніркі, нірók, ніркám, ніркáми, ніркáх* (Погр., 341; УЛВН, 372; Погр. ОС, 373);

нічки, нічók, нічкám, нічкáми, нічкáх (Гануш, 373), *нічки, нічок, нічкам, нічками, нічках* (Погр., 341; УЛВН, 372; Погр. ОС, 373);

овéчки (Остр. зб., 58 зв., 109 зв., 166 зв.), *овéчки* (Філ., 28/4 зв.; Сак., 43), *овéчок* (Філ., 51/2 зв.; Кл. Остр., 229; Рад. Н., 2) і *овечкі* (Бер. В., 65; Тр., 56 зв.), *овечók* (Філ., 51/2; Єв., 173²; Рад., 594, 705); — *овечкі, овечók, овечкám, овечкáми, овечкáх* (Грам., 249), *овéчок* (Франко, XII, 110; Л. Укр., I, 19), *овечók* (Глібов, 33), *овéчки, овéчок, овéчкам, овéчками, овéчках* (Голоск., 254; Погр., 356; УЛВН, 387; Погр. ОС, 382);

пілки, пілок, пілкам, пілками, пілках (Голоск., 284), *пілкі, пілók, пілкám, пілкáми, пілкáх* (Погр., 396; Погр. ОС, 417), *пилкі, пилók, пилкám, пилкáми, пилкáх* (УЛВН, 440);

пічки (Мельничук, 57), *пічки, пічок, пічкам, пічками, пічках* (ОСУМ, II, 189);

п'яткі, п'яток, п'яткám, п'яткáми, п'яткáх (Голоск., 332), *п'ятки, п'яток, п'яткам, п'ятками, п'ятках* (Погр., 470; УЛВН, 540; Погр. ОС, 483);

річки, річók, річкám, річкáми, річкáх (Гануш, 373; Голоск., 342; Погр., 483; УЛВН, 557; Погр. ОС, 496), *річки* (Франко, X, 302),

334 *річки* (Л. Укр., I, 14; Котл., 197);

ручки́ (кінцівки), *ручо́к*, *ручка́м*, *ручка́ми*, *ручка́х* (Грамм., 244, 249), *ру́чки* (Мельничук, 58), *ручки́* (Л. Укр., 1, 311), *ру́чки*, *ручо́к*, *ру́чкам*, *ру́чками*, *ру́чках* (Голоск., 356), *ручки́*, *ручо́к*, *ручка́м*, *ручка́ми*, *ручка́х* (Погр., 506), *ручки* (кінцівки), *ручо́к*, *ручка́м*, *ручка́ми*, *ручка́х*; *ручки́* (рукоятки, письмове приладдя), *ручо́к*, *ручка́м*, *ручка́ми*, *ручка́х* (УЛВН, 86; Погр. ОС, 510);

свѣчка́ми (Коп. Ом., 162; Кл., 214); — *свѣчки́* (Огоновський, 225), *свѣчки́* (Ганкевич, 122; Франко, XII, 97), *свѣчки́*, *свѣчо́к*, *свѣчка́м*, *свѣчка́ми*, *свѣчка́х* (Гануш, 373; Голоск., 360; Погр., 514; УЛВН, 594; Погр. ОС, 518);

служкі́, *служо́к*, *служка́м*, *служка́ми*, *служка́х* (Гануш, 373), *служки*, *служо́к*, *служка́м*, *служка́ми*, *служка́х* (Голоск., 372);

сте́жки (Отпис, 5/1), *на ... сте́жках* (Отпис, 2/1) і *стежкі́* (Бер., 66; Єв., 275 зв.², 276 зв.²; Волк., 107), *на всѣ стежкі́* (Єв., 35²), *стежка́ми* (Кл. Остр., 204); — *стежкі́*, *стежо́к*, *стежка́м*, *стежка́ми*, *стежка́х* (Гануш, 373; Грамм., 249; Голоск., 382; Погр., 547; УЛВН, 627; Погр. ОС, 543), *стежкі́* (Л. Укр., III, 197);

стѣнка́ми (Кл. Остр., 214); — *стѣнки*, *стѣно́к*, *стѣнка́м*, *стѣнка́ми*, *стѣнка́х* (Голоск., 383; Погр., 549; УЛВН, 629; Погр. ОС, 545);

сторі́нкі, *сторіно́к*, *сторі́нка́м*, *сторі́нка́ми*, *сторі́нка́х* (Голоск., 384), *сторі́нкі*, *сторіно́к*, *сторі́нка́м*, *сторі́нка́ми*, *сторі́нка́х* (Погр., 550; УЛВН, 630; Погр. ОС, 546);

стрі́лки (Кл., 119); — *стрі́лки*, *стріло́к*, *стрі́лка́м*, *стрі́лка́ми*, *стрі́лка́х* (Голоск., 385; Погр., 552), *стрі́лки*, *стріло́к*, *стрі́лка́м*, *стрі́лка́ми*, *стрі́лка́х* (УЛВН, 632; Погр. ОС, 547);

тра́вкі, *траво́к*, *тра́вка́м*, *тра́вка́ми*, *тра́вка́х* (Гануш, 373), *тра́вки*, *траво́к*, *тра́вка́м*, *тра́вка́ми*, *тра́вка́х* (Погр., 573);

в тру́бках (Кл., 214); — *тру́бки*, *трубо́к*, *тру́бка́м*, *тру́бка́ми*, *тру́бка́х* (Погр., 577; УЛВН, 659; Погр. ОС, 570);

ці́вки, *ціво́к*, *ці́вкам*, *ці́вками*, *ці́вках* (Голоск., 431), *ці́вки*, *ціво́к*, *ці́вка́м*, *ці́вка́ми*, *ці́вка́х* (Погр., 615; УЛВН, 698; Погр. ОС, 604);

чі́вкі “волоття у кукурудзи” (Грінч., IV, 465);

юшкі́, *юшо́к*, *юшка́м*, *юшка́ми*, *юшка́х* (Гануш, 373; Погр., 636; УЛВН, 721; Погр. ОС, 626), *юшкі́*, *юшо́к*, *юшка́м*, *юшка́ми*, *юшка́х* (Голоск., 448).

Виникнення флективної акцентуації у відмінкових формах множини іменників типу *жінка* слід віднести до XIV—XV ст.,

оскільки в українських пам'ятках XVI — першої половини XVII ст. такі іменники вже зустрічаються з флективним наголосом у множині (див. вище). Це явище властиве лише українській та білоруській мовам (останній — у значно меншій мірі) [Гануш, 373; Булаховський, II, 147]. З'ясуванню причин його виникнення багато уваги приділив Л.А. Булаховський. Він вважає, що причину флективної акцентуації множинних форм українських іменників типу *кні́жка*, *жі́нка* слід вбачати в “іменах чоловічого роду так званих *й-основ*, що з дуже давнього часу відрізнялися в низці відмінків наголосом однини проти множини, коли корінь слова був циркумфлексивний або короткісний” [Булаховський, II, 359]. На думку Л.А. Булаховського, від іменників *й-основ* типу *син*, *дуб* спочатку зазнали акцентного впливу іменники *й-основ* типу *ба́тько*, *дя́дько*, а вже від останніх — іменники типу *кні́жка* [Булаховський, II, 360]. Пояснення Л.А. Булаховського не можна назвати переконливим. Важко повірити, що така нечисленна група іменників *й-основ*, як *ба́тько*, *дя́дько* (Л.А. Булаховський вважає, що раніше вона була численнішою), до того ж з аналогією флективною акцентуацією у формах множини, могла справити такий відчутний вплив на акцентуацію іменників типу *кні́жка*. У зв'язку з цим багато років тому ми висловили припущення, що флективний множинний наголос іменників типу *кні́жка* зумовлений впливом форми родового відмінка множини [Скляренко, 1968, 59; 1969, 127], хоча Л.А. Булаховський рішуче відхиляє таке пояснення. Він переконаний, що “вплив родового відмінка на решту й а рїогї маловірогїдний і явно не відіграв у даному випадковї жодної ролї: *борїд* не перевело множини *бóроди* в “*борóди*”, *земель* не перевело *зёмлі* в “*землі*” тощо, хоч у цих типах кінцевий наголос існував раніше, ніж у *книжóк*, *качóк* тощо ...” [Булаховський, II, 359]. Хід наших міркувань був таким. Те, що *земель* не перевело *зёмлі* в “*землі*” тощо, ще нічого не означає: давні *земля́м*, *земля́ми*, *земля́х* також не перевели *зёмлі* в “*землі*”, тим менше можна цього сподіватися від значно пізнішої форми *земель*. Тенденція до розрізнення форм називного — знахідного відмінків множини і родового відмінка однини, очевидно, була сильнішою від тенденції до уодноманїтнення в іменниках типу *земля́* флективного наголосу в множині. Проте, коли б в іменниках типу *кні́жка* спочатку кінцевонаголошеним був лише родовий відмінок множини, то обидві тенденції збіглися б за своїм напрямом, навіть підтримували б од-

на одну. Тенденція до розрізнення форм називного — знахідного відмінків множини і родового однини, спираючись на флективнаголошену форму родового відмінка множини, намагалася б перевести до флективної акцентуації форму називного — знахідного відмінків множини, а тенденція до уодноманітнення наголосу, поєднуючись з тенденцією до протиставлення наголосу однини і множини, зумовила б поширення флективної акцентуації на інші відмінкові форми множини. Отже, той факт, що *земель* не перевело *зёмлі* (при формі родового відмінка однини *землі*) в “*землі*”, не тільки не суперечить припущенню про вплив форми родового відмінка множини іменників типу *кніжка* на решту відмінкових форм множини, а, навпаки, підтверджує таке припущення. У зв’язку з цим питання про походження рухомості наголосу в іменниках української мови типу *кніжка* зводиться до підтвердження можливості того, що кінцевонаголошеною в згаданих іменниках спочатку була лише форма родового відмінка множини. Можливість цього не заперечує і Л.А. Булаховський. Він зазначає, що *книжѡк* могло з’явитися й раніше, ніж *книжскѣи*, *книжскѡм*, *книжскѡми*, *книжскѡх* за аналогією: *сѣстри* — *сестѣр*, *зёмлі* — *земель* тощо [Булаховський, II, 360]. Саме впливом іменників *ā-/jā*-основ з кінцевим наголосом типу *сестра́*, *земля́* (з наголосом на вставному голосному або голосному на місці давнього редукованого у формі родового відмінка множини) ми і пояснювали тоді появу кінцевого наголосу у формі родового відмінка множини іменників типу *кніжка* [Скляренко, 1968, 60; 1969, 129]. Тепер це питання повністю прояснилося: кінцевий наголос у формі родового відмінка множини в значної частини іменників з суфіксом **-к(а)**, а саме в первісно баритонованих іменниках з наголошеним суфіксальним редукованим голосним (в іменниках типу **žepьka*) є фонетичним (див. с. 330).

Таким чином, є всі підстави вважати, що внаслідок дії тенденції до акцентного протиставлення форм однини і множини в іменниках із суфіксом **-к(а)**, що мали кінцевонаголошену форму родового відмінка множини, виникла флективна акцентуація відмінкових форм множини. Ця група іменників із суфіксом **-к(а)** (з кореневим наголосом в однині і флективним — у множині) почала впливати на наголошення інших іменників із суфіксом **-к(а)**, а також іменників із суфіксами **-очк(а)**, **-ечк(а)**, **-єчк(а)**. Певного впливу зазнали й іменники із суфіксом **-ичк(а)** (*лисич-*

ка, метлічка, сестрічка), пор. сестрічки, сестрічок, сестрічкам, сестрічками, сестрічках (півд.-сх.) і сестричкі, сестричок, сестричкám, сестричка́ми, сестричка́х (Гануш, 378), сестрічки, сестрічок, сестрічкам, сестрічками, сестрічках (Голоск., 363; Погр., 518; УЛВН, 597; Погр. ОС, 522), але лисічки, лисічок, лисічкам, лисічками, лисічках (Голоск., 195; Погр., 281; УЛВН, 310; Погр. ОС, 309). Той факт, що подібного впливу зазнали й іменники типу *ба́ба*, *пшени́ця* виразно свідчить про те, що поширення (не виникнення) флективної акцентуації баритонованих іменників *ā-/jā-*основ у множині відбувалося вже без посередництва форми родового відмінка множини, а шляхом протиставлення наголосу однини й множини за існуючою моделлю.

ІМЕННИКИ ІЗ СУФІКСОМ -ica

У пізньопраслов'янській мові іменникам із суфіксом -ica, як і іменникам із суфіксом -ька (-ька), були властиві дві акцентні парадигми: баритонована а. п. з кореневим наголосом і баритонована а. п. із суфіксальним наголосом (в утвореннях з двома вокалічними суфіксами: з наголосом на першому після кореня вокалічному суфіксі — від слів з окситонованою а. п. і з наголосом на другому після кореня вокалічному суфіксі — від слів з рухомою а. п.) [Скляренко, 1998, 194—196, 215—216, 221—223, 247—248, 275—276, 290—291].

Баритоновані іменники з кореневим наголосом: *b'abica, *bā-rānica, *beřzovica, *b'liskavica¹⁵, *boľtnica, *b'uk'vica, *b'ystrica, *d'ě-vica, *d'um'nica, *gъŕdlica, *xl'ěbnica, *xъŕtica, *(j)'agnica, *(j)'ago-d'bnica, *(j)'alovica, *(j)'aš'čerica [Булаховський, IV, 268], *k'amenica, *k'ašica, *kob'ylca, *koŕdica, *kořvica, *k'urica, *k'np'izica, *k'ys(ь)lica, *k'ytica, *l'avica, *l'az'bnica, *l'ětnica, *l'ipica, *l'ukovica, *m'akovica, *m'akov'bnica, *m'asl'ěnica, *m'asl'bnica, *m'ater'bnica, *m'atica, *m'ě-d'ěnica, *m'ěd'bnica, *m'ěrica, *m'ěg'bnica, *m'ędlica, *mog'ylca, *mog'yl'bnica, *m'q'čenica, *m'ydl'bnica, *ořdlica, *ořz'bnica, *řdlica, *řtica, *p'alica [Булаховський, IV, 431; Колесов, 1978, 31—32], *p'q'g'vica, *p'r'avica, *g'ěrica, *s'in'ica, *st'arica, *s'udlica [Булаховський, IV, 431; Колесов, 1978, 24], *s'yrica, *t'uk'vica, *ulica [Булаховський, IV, 431], *vel'ьb'odica, *z'ěnica [Колесов, 1978, 11], *z'it'bnica та ін.

¹⁵ Курсивом подані ті іменники, які не наводяться в нашій книзі “Праслов'янська акцентологія” [Скляренко, 1998].

Баритоновані імена із суфіксальним наголосом: *bēlica, *blōdъ-nica [інакше (наголос на суфіксі -іса) Дыбо, 1981, 173], *bojъnica, *boľъnica, *bogovica, *božica, *božьnica, *brūsъnica, *brъnica, *cēlica, *cēvъnica, *čarovъnica, *čeřica, *čislъnica, *čъnica, *desnica, *dělъnica, *drobъnica, *dъzdъževica, *dъnъnica, *glūšica, *gnojnica, *golica, *golōbica, *golъnica, *gorъčica, *gorъnica, *gostъnica, *grānica, *grēšъnica, *grobъnica, *(j)edъnica, *jъgъlica, *kl'ūčъnica, *komārica, *kopica, *korica, *kořica, *kořica, *kosica “волосся”, *kosъnica, *košъnica, *kozica, *kozьlica, *kōtъnica, *krāsāvica, *krōglica, *krъtica, *krъnavica, *kūnica, *kvāšъnica, *kъrmidlica, *ledica, *ledovica, *ledъnica, *lēvica, *līsica, *lojъnica, *lovica, *lovъnica, *lozъnica, *ložъnica, *lōčica, *lōkāvica, *lūčъnica, *lъbica, *lъvica, *metъlica, *l'ūbimica, *l'ūbъvъnica, *māzъnica, *medovica, *meļčъnica, *metъlъnica, *mēsъnica, *mokrica, *moļdica, *mostъnica, *mōčica, *mōčъnica, *mъxovica, *mъrkъvica, *mъtъnica, *mъrъtica, *nēmica, *notъnica, *oгъlica, *osъlica, *ōsēnica, *peřpeřica [Булаховський, IV, 267], *pъvъnica, *plodъnica, *plotъnica [Булаховський, IV, 267], *polica, *prosēnica, *pъšenica, *pъšica, *pъjānica, *rošъnica, *rogovica, *rosica, *sāmica, *sestrica, *slūžъnica, *smokъvъnica, *sněžъnica, *sočevica [Булаховський, IV, 268], *sokolica, *soļnica, *stolica, *stъklēnica, *světъlica, *teplica, *tōpica, *trāvica, *tūrica, *tъrgovica, *tъmъnica, *ūmъnica, *večerъnica, *veřdъnica, *vīpъnica “винокурня”, *vodēnica, *vodica, *volъnica, *vъdovica, *vъļčica, *vъrъbica, *zelenica, *zemjica, *zolъnica, *živica та ін.

БАРИТОНОВАНІ ІМЕННИКИ З КОРЕНЕВИМ НАГОЛОСОМ

Значна частина баритонованих іменників на -іса з кореневим наголосом послідовно зберігає в українській мові первісну (кореневу) акцентуацію у відмінкових формах однини:

бáбиця (Желех., 7; Грінч., I, 14);

бiстриця (Желех., 26; Грінч., I, 57);

бúквиця (Желех., 48; Біл.-Нос., 64; Потебня, 122; Грінч., I, 108; УРС, I, 98; СУМ, I, 252);

жiтница (Остр. б., 20; Бер., 67), *в жiтницу* (С. Зиз., 53; Гал., 137 зв.); — *жiтница* (Желех., 223; Грінч., I, 486; УЛВН, 198), *жiтниц'а* (Онишкевич, I, 252);

кiтиця (Желех., 344; Верхратський, 1879, 398; Гануш, 379; Грам., 255; Біл.-Нос., 184; Потебня, 122; Грінч., I, 241; УЛВН, 275), *кiтиц'а* (Онишкевич, I, 350), *кiтиця* (Павловский, 39);

- кніжниця* (УРС, II, 347);
корівниця (Грінч., II, 285; УЛВН, 291), *корівниц'а* (Онишкевич, I, 378);
ма́тиця (Желех., 430; Верхратський, 1879, 398; Гануш, 247, 379; Грінч., II, 410; УЛВН, 324), *ма́тица* (Матеріали, V, 62; Лисенко, 124);
ма́терниця (Желех., 429), *ма́тірниця* (Матеріали, V, 62);
міриця (Желех., 443);
могі́льниця (Желех., 448);
му́чениця (Желех., 460; Гануш, 382; Грам., 121, 255; Грінч., II, 457; УЛВН, 341);
м'я́лиця (Лисенко, 130; Грінч., II, 458; УРС, II, 556; СУМ, IV, 838), *мня́лиця* (Грінч., II, 458);
па́лиця (Бер., 64; Бар., 146 зв.), *па́лицы* — род. (Кл., 136), *па́лицу* (Синопс., 44 зв., 91 зв.), *па́лицею* (Остр. б., 153; Синопс., 96 зв.); — *па́лиця* (Желех., 597; Верхратський, 1879, 398; Гануш, 379; Грам., 255; Біл.-Нос., 270; Потебня, 122; Грінч., III, 89; УЛВН, 406);
пу́говиця (Желех., 787; Грінч., III, 497), *пу́виця* (Чабаненко, III, 295);
рі́пиця (Желех., 808; Верхратський, 1879, 398; Гануш, 379; УРС, V, 66; СУМ, VIII, 576), *рі́пиц'а* (Онишкевич, II, 78), *ре́пиця*, *рі́пиця* (Лисенко, 184);
ті́квиця (Желех., 962);
у́диця (Желех., 1003), *у́диц'а* (Онишкевич, II, 313);
у́лиця (Зиз. Л., 84; Бер., 277); — *ву́лиця* (Грам., 85; Біл.-Нос., 87; Грінч., I, 259; УЛВН, 124), *у́лиця* (Желех., 1009; Гануш, 246; Грам., 85, 255; Потебня, 122; Голоск., 409), *у́лиц'а* (Онишкевич, I, 152), *гу́лиц'а* (Гладкий, 1929, 147);
у́тиця (Желех., 1020);
хлі́бниця (Желех., 1039; УРС, VI, 335; СУМ, XI, 81);
я́ловиця (Желех., 1113; Гануш, 382; Біл.-Нос., 413; УЛВН, 722).

Велика група баритонованих іменників з кореневим наголо-
сом змінила в українській мові (у тих або інших говорах) коре-
неву акцентуацію на суфіксальну:

- а́гницу* (Отпис, 8/3 зв.); — *я́гніця* (Желех., 1111), *ягні́ця*
(Грам., 255; Грінч., IV, 535; УЛВН, 721), *йагні́ц'а* (Онишкевич,
II, 400);

бараніця (Желех., 13; Гануш, 246; Грінч., I, 28; УРС, I, 33; СУМ, I, 104);

березовіця (Желех., 24);

бліскавиця (С. Зиз., 78, 133; Бер., 122, 372; Гал., 117, 143, 144), *бліскавица* (Єв., 69 зв., 313 зв.²), *бліскавици* — род. (Тр., 2; Гал., 143 зв.), *бліскавицу* (Тр., 8), *бліскавицею* (Рад., 189); — *бліскавиця* (Желех., 33; Грам., 255; Павловский, 26; Біл.-Нос., 57), *бліскавиц'а* (Онишкевич, I, 59), *бліскавіця* (Грінч., I, 74; УЛВН, 49);

болотніця (Желех., 39);

гórлиця (Гал., I зв.), *гórлицею* (Гал., I зв.); — *горліця* (Желех., 153), *гórлиця* (Верхратський, 1879, 398; Гануш, 246, 379; Біл.-Нос., 103; Аф.-Чужб., 78; Грінч., I, 313; УЛВН, 139), *орлиця* (Потебня, 122; Грінч., III, 63);

дiмниця (Желех., 182), *димніця* (Грінч., I, 384);

дѣвиця (Тр., 53), *девиця* (Остр. зб., 191 зв.; Бер., 59; Гал., 155 зв., 170, 175; Тупт., 81 зв., 105), *дѣвицу* (Кл., 85, 196), *дѣвицею* (Синопс., 16 зв.); — *дiвіця* (Желех., 183; Гануш, 246; Аф.-Чужб., 109; Грінч., I, 386; УЛВН, 161);

зѣниця — дав. (Рад., 74), *зѣницю* (Остр. б., 95 зв.) і *зѣница* (Зиз. Л., 49; Бер., 70, 79 — двічі, 374), *зѣницю* (Остр. зб., 92 зв.; Отпис, 4/3 зв.; Коп. Ом., 149; Гал., 197 зв.), *зѣницею* (Отпис, 3/2); — *зiніця* (Желех., 301; Грінч., II, 153; УЛВН, 242);

кáмениця (Желех., 332; Грам., 132, 255), *каменіця* (Гануш, 246), *ка́мениц'а*, *ка́мїаниц'а* (Онишкевич, I, 337), *каменіця* (Біл.-Нос., 178; Грінч., II, 212; Голоск., 163; УРС, II, 306; СУМ, IV, 81), *кам'яніця* (Грінч., II, 214; УЛВН, 267);

каши́ця (Желех., 338), *ка́шиц'а* (Онишкевич, I, 344), *ка́шиця* (Матеріали, IV, 29; Грінч., II, 228; УРС, II, 319; СУМ, IV, 125);

кислі́ця (Желех., 343; Біл.-Нос., 184; Грінч., II, 240; УЛВН, 275), *кисліц'а* (Чабаненко, II, 167);

кобiлíця (Желех., 353; Грінч., II, 259; УРС, II, 348; УЛВН, 280), *кобилі́ця* (Гануш, 246; СУМ, IV, 201), *кобiлiц'а* (Онишкевич, I, 362), *кобилі́ця* (Матеріали, IV, 61), *кобилі́ця* (Лисенко, 99);

колодíця (Желех., 359), *коло́диця* (Грінч., II, 271);

куру́ця (Желех., 391), *ку́риця* (Верхратський, 1899, 49; Грінч., II, 329; УРС, II, 418);

лаві́ця (Желех., 394), *ла́виця* (Верхратський, 1879, 398; Верхратський, 1899, 49; Грінч., II, 338; УРС, II, 425; СУМ, IV, 430),

лавиц'а (Бандрівський, 48), *лавиц*'а (Онишкевич, I, 401), *лавица* (Матеріали, V, 5);

лазніця (Грінч., II, 341);

луковія (Желех., 415), *луковиця* (УРС, II, 461; СУМ, IV, 554);

маковіця (Желех., 423), *маковіца* (Лисенко, 121), *маковиця* (Грінч., II, 400);

маковніця (Желех., 424);

масляніця (Матеріали, V, 61), *масляниця* (Грінч., II, 408; УЛВН, 323), *мас'л'аниц*'а (Чабаненко, II, 275);

масніця (Желех., 429), *масниц*'а (Онишкевич, I, 432), *масніця* (Матеріали, V, 61), *масниця* (Грінч., II, 408; Голоск., 207), *масниця* “масляниця; маслянка” і *масніця* “маслоробка” (УРС, II, 490; УЛВН, 323);

милніця (Матеріали, V, 75), *мільниця* (УЛВН, 329);

мідніця (Желех., 441; Грінч., II, 430; Голоск., 213), *мідниця* (Матеріали, V, 79), *мідниця* (УРС, II, 518; СУМ, IV, 725);

мідяніця (Желех., 441), *мідяніця* (Грінч., II, 430; УРС, II, 518; УЛВН, 331);

мірніця (Желех., 443), *мірниця* (УРС, II, 524; СУМ, IV, 746);

правіця (Зиз. Л., 42; С. Зиз., 121, 153, 158, 159 — 6 разів, 168, 170 — тричі та ін.; Бер., 51), *правіцу* (Філ., 24/2 зв.), *правіцею* (Кл. Остр., 216; Гал., 82), *в правіци* — місц. (Отпис, 7/1), *на правіци* (Гал., 109, 137, 145, 153), *по правіци* (Гал., 108 зв., 144 зв., 146, 146 зв., 153); — *правіця* (Желех., 732; Грінч., III, 399; Голоск., 314; УРС, IV, 310; СУМ, VII, 505), *правіца* (Біл.-Нос., 296);

розніця (Філ., 13/2; Рад., 737), *розніцу* (Філ., 12/1 зв.) і *розніца* (Гал., 130 зв.; Рад., 479), *розніцу* (Гал., 124); — *ріжніця* (Желех., 805; Грам., 255; Грінч., IV, 21; Голоск., 341), *ріжніця* (Гануш, 246), *ріжніц*'а (Онишкевич, II, 176), *різниця* (Біл.-Нос., 313), *різниця* (УРС, V, 62; УЛВН, 556);

синіця (Желех., 864; Грам., 255; Грінч., IV, 121; УЛВН, 599), *синіц*'а (Онишкевич, II, 214);

сиріця (Желех., 865; Потєбня, 124; Грінч., IV, 122; УЛВН, 600);

стариця (Желех., 915), *стариц*'а (Онишкевич, II, 249), *старица* (Лисенко, 203), *стариця* (Грінч., IV, 198; УРС, V, 490; СУМ, IX, 657);

суліця (Желех., 934; УРС, V, 557; СУМ, IX, 833);

хорті́ця (Желех., 1044; Біл.-Нос., 378; Грінч., IV, 411; УРС, VI, 354; СУМ, XI, 131);

ягідні́ця (Грінч., IV, 535), *ягідни́ця* (УРС, VI, 564; УЛВН, 721);

ящури́ця (Грінч., IV, 547).

Зміна в українській мові (в окремих випадках, можливо, ще в давньоруській) у частині баритонованих іменників на *-иця* з кореневим наголосом кореневої акцентуації на суфіксальну стала під впливом баритонованих іменників на *-иця* із суфіксальним наголосом.

У відмінкових формах множини баритоновані іменники на *-иця* з первісним кореневим наголосом мають в українській мові таку саму акцентуацію, як і в однині. Лише деякі з названих іменників у ряді говорів української мови отримали за аналогією до іменників типу *кні́жка* флективну акцентуацію в множині:

кислі́ць'і (Пура, 231), *кислі́ць'і* (дерева) і *кислі́ць'і* (плоди) (Мельничук, 58), *кислі́ці*, *кислі́ць*, *кислі́цям*, *кислі́цями*, *кислі́цях* (УЛВН, 275);

кити́ці, *кити́ць*, *кити́цям*, *кити́цями*, *кити́цях* (Гануш, 379), *кі́тиці*, *кі́тиць*, *кі́тицям*, *кі́тицями*, *кі́тицях* (Грама., 255; УЛВН, 275), *кі́тиць'і* (Мельничук, 58), *кі́тиць'і* (Очеретний, 32);

мати́ці, *мати́ць*, *мати́цям*, *мати́цями*, *мати́цях* (Гануш, 379), *ма́тиці*, *ма́тиць*, *ма́тицям*, *ма́тицями*, *ма́тицях* (УЛВН, 324);

пали́ці, *пали́ць*, *пали́цям*, *пали́цями*, *пали́цях* (Гануш, 379), *па́лиці*, *па́лиць*, *па́лицям*, *па́лицями*, *па́лицях* (Грама., 255; УЛВН, 406), *пали́цями* (Франко, XI, 105), *пали́ць'і*, *пали́ць'і́ма*, *на пали́ць'о́х* (Янув, 70—71), *пали́ць'і* (Мельничук, 58), *пали́ць'і* (Очеретний, 32);

ріпи́ці, *ріпи́ць*, *ріпи́цям*, *ріпи́цями*, *ріпи́цях* (Гануш, 379), *рі́пиці*, *рі́пиць*, *рі́пицям*, *рі́пицями*, *рі́пицях* (УЛВН, 557);

у́лиці (Гал., 99), *у́лицы* (Гал., 74), *у́лицями* (Гал., 99), *в у́лицях* (Бер., 37), *по у́лицях* (Гал., 71, 150, 183, 198); — *у́лиці*, *у́лиць*, *у́лицям*, *у́лицями*, *у́лицях* (гал.) і *у́лиці*, *у́лиць*, *у́лицям*, *у́лицями*, *у́лицях* (півд.-сх.) (Гануш, 379), *у́лиці*, *у́лиць*, *у́лицям*, *у́лицями*, *у́лицях* (Грама., 255), *ву́лицями* (Франко, XII, 383), *по ву́лицях* (Франко, XII, 209), *у́улиць'і* (Янув, 70), *ву́лиць'і* (Пура, 231), *ву́лиць'і* (Мельничук, 58), *ву́лиць'і* (Очеретний, 32), *гу́лиць'і* (Гладкий, 1929, 147), *ву́лиці*, *ву́лиць*, *ву́лицям*, *ву́лицями*, *ву́лицях* (УЛВН, 124);

ягни́ці, *ягни́ць*, *ягни́цям*, *ягни́цями*, *ягни́цях* (Гануш, 378), *ягни́ці*, *ягни́ць*, *ягни́цям*, *ягни́цями*, *ягни́цях* (УЛВН, 721).

БАРИТОНОВАНІ ІМЕННИКИ ІЗ СУФІКСАЛЬНИМ НАГОЛОСОМ

Баритоновані іменники з наголошеним суфіксом *-іса* (іменники типу **desnīsa* — з одним вокалічним суфіксом і типу **božьnīsa* — з двома вокалічними суфіксами) досить послідовно зберігають в українській мові первісну суфіксальну акцентуацію у відмінкових формах однини:

божіц'а (Онишкевич, I, 63), *божіця* (Грінч., I, 82);

божніца (Зиз. Л., 88; Гал., 174 зв., 175 — двічі), *божніци* — род. (Гал., 107, 109), *божніцы* — род. (Гал., 233), *божніцу* (С. Зиз., 114, 142, 144 — двічі; Гал., 109, 174 зв., 188), *в божніци* — місц. (Гал., 233); — *божніця* (Желех., 37; Біл.-Нос., 58; Аф.-Чужб., 14; Грінч., I, 82; СУМ, I, 212);

боровіця (Желех., 40; Грінч., I, 87);

бровіця (Грінч., I, 100);

брусніця (Желех., 46; Грінч., I, 102; УЛВН, 57);

вдовіця (Остр. б., 166 зв., 236; Кл. Остр., 227, 228; Гал., 170 зв. — двічі; Бар., 201), *вдовіци* — род. (Гал., 132 зв.); — *вдовіця* (Желех., 59; Грам., 255; Грінч., I, 130; Голоск., 39), *удовіц'а*, *удовіц'а* (Онишкевич, II, 313), *удовіцьа* (Отроковський, 69), *удовіця* (Потебня, 124; Грінч., IV, 320; УЛВН, 665);

вербіця (Желех., 62; Грінч., I, 133; УЛВН, 67);

вередніця (Желех., 62; Грінч., I, 134; УЛВН, 68);

водіця (Огоновський, 106; Желех., 114; Верхратський, 1879, 398; Гануш, 246; Аф.-Чужб., 31; Грінч., I, 247; УЛВН, 116);

водяніця (Желех., 115; Біл.-Нос., 83);

глушіця (Желех., 145; Грінч., I, 291), *глушіця* (Лисенко, 56);

гнійніця (Желех., 146), *гн'ініц'а* (Онишкевич, I, 176);

голіця (Желех., 148; Грінч., I, 300);

головіця (Желех., 149; Грінч., I, 302), *головіца* (Матеріали, I, 89);

горчіця (Бер., 46, 460); — *гірчіця* (Желех., 142; Грінч., I, 286; УЛВН, 133), *гірчіца* (Матеріали, I, 86);

граніца (Тр., 24; Бер., 273), *граніць* — род. (Волк., 113), *граніцу* (Філ., 12/2 зв.; Євх., 9); — *граніця* (Желех., 157; Гануш, 246; Грам., 255; Грінч., I, 322; УЛВН, 142), *граніц'а* (Онишкевич, I, 190), *гряніця* (Грінч., I, 334);

гробніця (Грінч., I, 329; УЛВН, 144);

десніца (Зиз. Л., 42; Бер., 51; Гал., 25 зв., 87 зв., 107, 107 зв.; Синопс., 118), *десніцу* (Гал., 75 зв.), *под десніцу* (Тр., 79), *под ...*

десніцу (Коп. Каз., 117), десніцею (Остр. зб., 59 зв.), десніцею (Остр. зб., 82); — десніця (Желех., 178; УЛВН, 156);
 дрібніця (Желех., 205; Грінч., I, 443; УЛВН, 180);
 живіця (Желех., 221; Біл.-Нос., 138; Аф.-Чужб., 113; Грінч., I, 481; УЛВН, 197), живіц'а (Онишкевич, I, 251);
 зеленіця (Желех., 297);
 земліця (Желех., 298; УРС, II, 218; СУМ, III, 557);
 зільніця (Желех., 300; Грінч., II, 153; СУМ, III, 573), зілніця, зілніце, зілніця (Матеріали, III, 68), зольніця (Грінч., II, 179);
 игліця (Желех., 320; Матеріали, III, 81; Біл.-Нос., 99, 164), гліця (Желех., 144; Матеріали, III, 81; Біл.-Нос., 99; Грінч., I, 290; Голоск., 77; УРС, I, 334; УЛВН, 134), игліц'а, гліц'а (Онишкевич, I, 325), гліця (Лисенко, 56);
 квасніця (Желех., 339; Грінч., II, 231; СУМ, IV, 131), квасніц'а (Онишкевич, I, 345), квасніца (Матеріали, III, 31);
 кертїця (Желех., 341; Грінч., II, 236; УРС, II, 325; СУМ, IV, 143), кіртїця, киртїця (Матеріали, IV, 47);
 кісніця (Желех., 346), кісніц'а (Онишкевич, I, 354), кішніця (Грінч., II, 247);
 козіця (Желех., 356; Грінч., II, 266; УРС, II, 352; СУМ, IV, 212), козіц'а (Онишкевич, I, 365);
 козліця (УРС, II, 352; СУМ, IV, 213);
 комаріця (Желех., 361; Грінч., II, 274);
 копіця (Желех., 364; Грам., 255; Потєбня, 124; Грінч., II, 281; УЛВН, 290);
 коріця (Желех., 366; Матеріали, IV, 79; УРС, II, 377; УЛВН, 291);
 короліця (Желех., 368; Грінч., II, 286; УРС, II, 379; СУМ, IV, 296), короліц'а (Онишкевич, I, 378);
 косіця (Желех., 370; Грінч., II, 290; УРС, II, 383; СУМ, IV, 305);
 кругліця (Желех., 383);
 куніця (Желех., 389; Грінч., II, 325; УЛВН, 301), куніца (Гладкий, 1929, 130), куніца (Лисенко, 110);
 ледіця (Грінч., II, 352), ледіца (Матеріали, V, 19);
 ледовіця (Желех., 400);
 лисіцы — род. (Рад., 863), лисьци (Рад., 664); — лисіця (Желех., 404; Гануш, 246; Грам., 124, 255; Грінч., II, 361; УЛВН, 310), лисіц'а (Онишкевич, I, 410);

- л'віцею* (Гал., 82); — *лівія* (Желех., 407; Біл.-Нос., 208; Грінч., II, 367; УРС, II, 447; СУМ, IV, 507);
- ліднія* (Желех., 408; Грінч., II, 367), *льоднія* (Грінч., II, 384);
- ліжнія* (Грінч., II, 368; СУМ, IV, 509), *ложнія* (Грінч., II, 375);
- лойнія* (Желех., 412);
- мазнія* (Желех., 422; Грінч., II, 397; УЛВН, 318), *мазнія* (Матеріали, V, 50);
- медовія* (Желех., 432);
- метліця* (Желех., 436; Біл.-Нос., 223; Грінч., II, 420), *мітліця* (Желех., 444; Грінч., II, 434; УЛВН, 334);
- міснія* (Желех., 443), *містнія* (Грінч., II, 433), *мостнія* (Грінч., II, 448);
- мокриця* (Желех., 449; Грінч., II, 440; УЛВН, 336);
- молодіця* (Зиз. Л., 89; Бер., 310), *молодіца* (Кл., 36); — *молодіця* (Желех., 450; Гануш, 246; Грам., 255; Біл.-Нос., 228; Грінч., II, 441; УЛВН, 336), *молодіце* (Верхратський, 1912, 44);
- моховія* (Желех., 455);
- мучія* (Желех., 460);
- м'яснія* (Біл.-Нос., 233);
- німіця* (Желех., 530; Грінч., II, 567; СУМ, V, 424), *німіца* (Матеріали, VI, 61);
- одинія* (Желех., 557; Грінч., III, 39; УЛВН, 389);
- орліця* (Желех., 575; Грінч., III, 63; УЛВН, 399);
- осліца* (Гал., 212 зв.), *ослицу* (Гал., 135 зв.), *през ослицу* (Гал., 61), *на ослицу* — місц. (Гал., 61, 61 зв. — двічі, 62, 67); — *осліця* (Желех., 578; Гануш, 246; Грінч., III, 68; УЛВН, 400);
- перепелія* (Желех., 620; Гануш, 246; Грам., 255; Грінч., III, 130; УЛВН, 429);
- пивнія* (Желех., 631; Біл.-Нос., 278; Потебня, 124; Грінч., III, 150; УЛВН, 439);
- плотія* (Желех., 660; Грінч., III, 197; УЛВН, 461), *плотнія* (Желех., 660), *плотіц'а* (Онишкевич, II, 82);
- поліц'а* (Бандрівський, 48), *поліця* (Желех., 689; Гануш, 246; Грам., 255; Грінч., III, 283; УЛВН, 475), *поліц'а* (Онишкевич, II, 105);
- птіця* (Желех., 787; Гануш, 246; Грам., 134; Грінч., III, 497; Голоск., 330; УРС, IV, 549; СУМ, VIII, 381);

пшени́ца (Остр. б., 20, 266 зв.; Коп. Ом., 161 — двічі; Т. З., 100 — двічі; Бар., 418; Тупт., 86 зв. — двічі), *пшени́цы* — род. (Остр. б., 20 — двічі; Остр. зб., 120, 222 зв.; Гал., 117 зв.), *пшени́ци* — род. (Отпис, 2/1; Гал., 160 зв. — двічі), *пшени́цу* (Остр. б., 19 зв., 20, 20 зв. та ін.; С. Зиз., 53; Коп. Ом., 161; Гал., 137 зв.), *пшени́цею* (Остр. б., 12 зв.; Гал., 117 зв., 137 зв.); — *пшени́ця* (Огоновський, 99; Желех., 792; Грам., 70, 256; Верхратський, 1912, 44; Лисенко, 181; Грінч., III, 504; УЛВН, 539), *пшани́ц'а* (Онишкевич, II, 164), *пшени́цьи* (Верхратський, 1900, 66);
річни́ця (Желех., 808; УЛВН, 557);
рогови́ця (Желех., 810; УРС, V, 73);
роси́ця (Желех., 839; Грінч., IV, 65; УРС, V, 223; СУМ, VIII, 882);
самі́ця (Желех., 848; Грам., 124, 255; Грінч., IV, 98; УЛВН, 588);
світлі́ця (Гануш, 246; Павловский, 57; Біл.-Нос., 323; Потєбня, 124; Грінч., IV, 109; УЛВН, 593), *свѣтлі́ця* (Желех., 856);
сестри́ця (Желех., 862; Потєбня, 124; Грінч., IV, 117; УЛВН, 597);
сі́льніця (Желех., 868; Грінч., IV, 126; УЛВН, 601), *со́льніця* (Желех., 894), *сіл'ни́ц'а* (Онишкевич, II, 218);
сніжні́ця (Грінч., IV, 162; УРС, V, 398; СУМ, IX, 427);
соколі́ця (Желех., 894; Грінч., IV, 165; УРС, V, 403; СУМ, IX, 440);
сочеві́ця (Желех., 898; Грінч., IV, 171; УЛВН, 616);
сто́лиця (С. Зиз., 83 — двічі, 92 — двічі, 93 — двічі, 136, 137, 140 — двічі та ін.; Філ., 28/2, 28/3, 46/1 та ін.; Синопс., 34 зв., 65 зв.), *сто́лицу* (Філ., 10/4 зв.; Синопс., 14 — тричі), *сто́лицю* (Отпис, 6/2); — *сто́лиця* (Желех., 922; Грам., 255; Грінч., IV, 209; УЛВН, 630);
теплі́ця (Желех., 957; Грінч., IV, 255; УЛВН, 646), *теплі́ц'а* (Чабаненко, IV, 122);
трави́ця (Желех., 979; Верхратський, 1879, 398; Грінч., IV, 278; УЛВН, 654);
тупи́ця (Желех., 992; Біл.-Нос., 358; Грінч., IV, 294; УЛВН, 661), *тупи́ц'а* (Онишкевич, II, 306);
тури́ця (Желех., 993; Грінч., IV, 296; УРС, VI, 125; СУМ, X, 326);
цілі́ця (Грінч., IV, 432);
чарі́вни́ця (Желех., 1060; Гануш, 246; Грам., 255; Грінч., IV, 445; УЛВН, 700), *чаровни́ця* (Біл.-Нос., 385);

черепи́ця (Желех., 1067; Грінч., IV, 456; УЛВН, 702), *черепи́ць'а* (Онишкевич, II, 367);

черни́ця (Бер., 88; Тупт., 105 зв.); — *черни́ця* (Желех., 1068; Грам., 121, 124, 255; Біл.-Нос., 388; Грінч., IV, 458; УЛВН, 703), *чорни́ця* (Желех., 1075; Грінч., IV, 470; УЛВН, 705), *че́рнiця* (Гануш, 246), *черни́ця* (Лисенко, 231).

У цілому ряді баритонованих іменників з первісно наголошеним суфіксом *-іса* наголос в українській мові (найчастіше в окремих говорах) перемістився із суфікса *-иц(я)* на корінь або (при наявності двох вокалічних суфіксів) на попередній суфікс:

біли́ця (Желех., 29; Грінч., I, 65; УЛВН, 46), *біли́ць'а* (Онишкевич, I, 56);

бо́лниця (Бер., 14); — *бо́льниця* (Желех., 39), *бо́лні́ця* (Матеріали, I, 34), *бо́льниця* (Лисенко, 34), *болні́ць'а* (Чабаненко, I, 95), *бол'ні́ць'а* (Чабаненко, I, 96), *больні́ця* (УРС, I, 80);

вечі́рниця (Желех., 66), *вечорні́ця* (Біл.-Нос., 74), *вечі́рниця* (УРС, I, 128; СУМ, I, 344);

вовчи́ця (Желех., 114; Гануш, 246; Грам., 124, 255; Біл.-Нос., 82; Аф.-Чужб., 31; Грінч., I, 246; УЛВН, 116), *воўчи́ць'а* (Бандрівський, 48);

голуби́ця (Гал., 115 зв., 116; Рад. Н., 14 — двічі), *голуби́цею* (Гал., 115 зв.) і *голуби́ца* (Кл. Остр., 225), *голуби́цу* (Отпис, 8/3 зв.); — *голуби́ця* (Желех., 150; Грінч., I, 306; УРС, I, 347; СУМ, II, 118);

го́рниця (Бер., 45), *го́рници* — род. (Остр. б., 166 зв.), *в го́рни-цу* (Остр. б., 166 зв.); — *горни́ця* (Желех., 153), *го́рниць'а* (Онишкевич, I, 185), *го́рниця* (Аф.-Чужб., 78; Грінч., I, 313; УЛВН, 139), *гір-ниця* (Потебня, 122), *гірниця* “кімната” і *гірні́ця* “каменяря” (Грінч., I, 286);

денни́ця (Гал., 8 зв., 20, 130 зв., 154 зв. — двічі, 221); — *де́н-ниця* (Грінч., I, 367);

крива́виця (Желех., 381; СУМ, IV, 360), *кріва́виця* (Желех., 381), *крива́виця* (Грінч., II, 308), *крива́виця* (СУМ, IV, 338);

лви́ця (Тр., 34; Бер., 427; Гал., 112 зв.; Рад., 838), *лви́ця* (С. Зиз., 159 — 6 разів, 162 — двічі), *лви́ци* — дав. (Гал., 112 зв.); — *лви́ця* (Желех., 399; Грам., 124), *лви́ця* (Гануш, 246; Грінч., II, 350; УЛВН, 307), *ле́выця* (Верхратський, 1900, 152);

ло́биця (Желех., 410);

ло́вниця (Желех., 411);

лózниця (Желех., 412; Грінч., II, 375), *вoзні́ця* (Желех., 117),
лoзні́ця (Матеріали, V, 34), *лoзні́ця* (СУМ, IV, 541);
лúчиця (Желех., 417), *лyчі́ця* (Грінч., II, 383);
мёртві́ця (Желех., 435), *мeртві́ц'а* (Онишкевич, I, 437), *мeрт-
 ві́ця* (Матеріали, V, 73);
ні́чнийця (Желех., 531), *но́чнийця* (Желех., 533), *ні́чнийця* (Грінч.,
 II, 568; УРС, II, 757; СУМ, V, 430), *но́чнийця* (Грінч., II, 571);
плoдні́ця (Желех., 660), *плoдні́ця* (Лисенко, 163), *плoдні́ця*
 (Грінч., III, 197), *плі́дніця* (Грінч., III, 196);
прoся́нціця (Желех., 780), *прoся́нціця* (Грінч., III, 484; УРС, IV,
 513; СУМ, VIII, 309), *прoс'ані́ц'а* (Чабаненко, III, 290);
торгoві́ця (Желех., 976; Грам., 255; Грінч., IV, 275; УРС, VI,
 75; СУМ, X, 202), *торгoві́ц'а* (Онишкевич, II, 296).

Переміщення наголосу із суфікса **-иц(я)** на попередній склад у наведених вище іменниках сталося під впливом відповідних форм прикметників або непохідних іменників. Акцентний вплив прикметникових форм ми вбачаємо в словах *бі́лиця* (*бі́лий* — Онишкевич, I, 56; УЛВН, 46), *вeчі́рніця* (*вeчі́рній* — УРС, I, 128; УЛВН, 70), *гoрні́ця*, *гі́рніця* (*гoрний* — Желех., 153), *дeнні́ця* (*дeнний* — Грінч., I, 367; УЛВН, 155), *крoвáвиця*, *крівáвиця*, *крівáвиця* (*крoвáвий* — Желех., 381; УРС, II, 403; СУМ, IV, 360; *крівáвий* — Желех., 381; *крівáвий* — УЛВН, 296; СУМ, IV, 337), *лoвні́ця* (*лoвний* — Желех., 411), *лoзні́ця* (*лoзний* — УРС, II, 456), *мёртві́ця* (*мёртвий* — Грінч., II, 419; УЛВН, 327), *плoдні́ця* (*плі́дний* — Грінч., III, 196; УЛВН, 460), *прoся́нціця* (*прoся́ній* — УРС, IV, 513), *торгoві́ця* (*торгoві́ий* — Желех., 976; *торгoві́ий* — Грінч., IV, 275; УЛВН, 653). Акцентний вплив непохідних іменників простежується в словах *бoльні́ця* (*біль*, род. *бoлю* — Желех., 29; УЛВН, 47), *вoў́и́ц'а* (*вoвк*, род. *вoвкa* — УЛВН, 116), *гoлyбі́ця* (*гoлyб* — Желех., 150; УЛВН, 137), *лeві́ця* (*лeв*, род. *лeвa* — Грінч., II, 349; УЛВН, 307), *лoбі́ця* (*лoб*, род. *лoбa* — Грінч., II, 373; УЛВН, 313), *ні́чнийця* (*ні́ч*, род. *но́чи* — Желех., 531; *ні́ч*, род. *но́чі* — УЛВН, 372). Іменник *лyчи́ця* отримав кореневий наголос (Желех.), можливо, під впливом синонімічного *лúчвa* (Желех., 417).

Баритоновані іменники з двома вокалічними суфіксами, перший з яких був наголошеним і до його складу не входив редукований голосний у слабкій позиції, у цілому ряді випадків зберігають в українській мові наголос на першому суфіксі:

гостінниця (Желех., 155; Гануш, 246, 247; Грам., 255; УРС, I, 354);

кормілиця (Бер., 155); — *кормілиця* (УРС, II, 378);

лукáвиця (УРС, II, 460; СУМ, IV, 554);

любíмиця (Желех., 418; УЛВН, 316);

любóвниця (Желех., 418; СУМ, IV, 565).

У частині названих утворень наголос на ґрунті української мови (у тих або інших говорах) перемістився на суфікс **-иц(я)**, що свідчить про існування в українській мові тенденції до наголошення цього суфікса:

дошові́ця (Желех., 203; СУМ, II, 403);

красаві́ця (Желех., 375), *краса́виц'а* (Онишкевич, I, 385; Чабаненко, II, 210);

п'я́ниця (Бер., 106), *п'я́ниця* (Гал., 50 — 4 рази, 145, 168; Рад., 6, 911; Рад. Н., 60), *п'я́ниця* (Бер., 155), *п'я́ниця* — род. (Гал., 50 зв.), *п'я́ницю* (Гал., 50 зв.), у *п'я́ниця* — місц. (Гал., 50 зв.); — *п'я́ни́ця* (Желех., 792; Грам., 239; Грінч., III, 505; УЛВН, 540), *п'я́ни́цьа* (Отроковський, 67), *п'я́ни́ця* (Потебня, 122);

скляні́ця — род. (Кл., 103); — *скля́нниця* (Желех., 875), *скля́нниця* (УРС, V, 344; СУМ, IX, 286);

смоко́вниця (Гал., 82 — двічі), *смоко́вницю* (Гал., 82 — тричі), *смоко́вницею* (Гал., 82, 82 зв. — двічі), на *той смоко́вниця* (Гал., 82); — *смоковні́ця* (Желех., 889), *смоко́вниця* (УРС, V, 393; СУМ, IX, 414), *смоківні́ця* (СУМ, IX, 414).

Іменник *гусени́ця* отримав у більшості українських говорів початкову акцентуацію, що зумовлено, очевидно, впливом твірного слова *ус*, род. *у́са* (Грінч., IV, 354), *вус*, род. *ву́са* (Грінч., I, 259; УЛВН, 124): *гусе́ниця* (Бер., 272); — *гусени́ця* (Желех., 165; Грам., 255; Грінч., I, 342; УЛВН, 147), *гусе́ниця* (Гануш, 246), *гусе́ниці* (Верхратський, 1900, 34).

Баритоновані іменники з двома вокалічними суфіксами, перший з яких був наголошеним і до його складу входив редукований голосний у слабкій позиції, зазнали на ґрунті давньоруської мови переміщення наголосу з редукованого голосного на попередній склад (на корінь). В українській мові кореневий наголос послідовно зберігає лише незначна частина зазначених іменників:

гр'ішниця (Тупт., 18, 20 зв.); — *грішниця* (Желех., 160; Грам., 121, 124, 251, 255; Аф.-Чужб., 82; Грінч., I, 329; УЛВН, 144);

кл'ючниця (Желех., 351; Гануш, 247, 379; Грінч., II, 255; Голоск., 173; УРС, II, 345; СУМ, IV, 194);

кошниця (Желех., 373; Грінч., II, 296; СУМ, IV, 317), *кошниця*'а (Онишкевич, I, 384), *кошниця* (Матеріали, IV, 90);

метільниця (Грінч., II, 420; Голоск., 211), *метільниця*'а (Онишкевич, I, 438);

мітниця (Желех., 440; Грінч., II, 428; УЛВН, 330);

молочниця (Желех., 451; УЛВН, 337), *молочниця*'а (Онишкевич, I, 451), *молочниця* (Матеріали, V, 87), *молочниця* (Грінч., II, 443), *молочниця*'а (Чабаненко, II, 291);

умниця (Желех., 1010; Грінч., IV, 338).

Більшість зазначених іменників на ґрунті української мови (у тих або інших говорах) отримала наголос на суфіксі **-иц(я)**, що підтверджує наш висновок про існування в українській мові тенденції до наголошення згаданого суфікса:

блудниця (Остр. б., 91; Бер., 132; Рад., 378; Тупт., 20 зв., 22), *блудницю* (Остр. б., 99 зв.; Гал., 48 зв.), *блудницею* (Тр., 31 зв.); — *блудниця* (Желех., 34), *блудниця* (Л. Укр., III, 41; Грінч., I, 76; УЛВН, 49);

бойниця (Желех., 38; Грінч., I, 83), *бойниця* (УЛВН, 46);

вінниця (Бер., 22), *в вінниці* — місц. (Коп. Ом., 165); — *винниця* (Желех., 80), *вінниця* (Гануш, 379; Павловский, 30; Біл.-Нос., 77; Грінч., I, 173; Голоск., 48; УРС, I, 169; СУМ, I, 441), *вінниця* (Матеріали, I, 56);

дільниця (Желех., 185; Грінч., I, 391; УЛВН, 163), *дільниця*'а (Онишкевич, I, 220);

кутниця (Желех., 393), *кутниця* (Грінч., I, 333);

лучниця (Желех., 417; Грінч., II, 383), *лучниця*'а (Онишкевич, I, 420);

морквіця (Желех., 453), *морквіця* (Грінч., II, 445), *морквіця* (СУМ, IV, 803);

мучниця (Желех., 460; Грінч., II, 457; УРС, II, 555; СУМ, IV, 834), *мучниця*'а і *мучниця*'а (Онишкевич, I, 458);

служниця (Желех., 886; Франко, XI, 489, 496), *служниця*'а (Онишкевич, II, 231), *служниця* (Грінч., IV, 153; УЛВН, 611);

темниця (Остр. б., 19 — двічі; Тр., 5/2; Бер., 235), *темниця* (Бер., 266, 280), *темниця* — род. (Гал., 94 зв.), *темниця* — род.

(Волк., 118, 125), *темніцы* — род. (Остр. зб., 49), *темніцу* (Остр. зб., 236 зв. — двічі), *в темніцу* (Остр. б., 19, 19 зв., 20 зв., 56 зв., 206 та ін.; Гал., 94 зв., 144 — двічі, 211, 245 зв.), *у своєю темніцу* (Ур., 67), *в темніци* — місц. (Остр. б., 19 — двічі; Гал., 102 зв., 115 зв.), *в темніць* — місц. (Кл., 13), *в темніцы* — місц. (Остр.б., 19 — двічі, 20 зв.); — *темніця* (Желех., 955; Гануш, 246; Грам., 132; Грінч., IV, 253; УЛВН, 645);

цівніца (Біл.-Нос., 381), *цівніця* (УРС, VI, 386; СУМ, XI, 225);

чисніця (Желех., 1072), *числици'а* (Онишкевич, II, 370), *ч'існиц'а* (Онишкевич, II, 370), *чисниця* (Грінч., IV, 464; УРС, VI, 435; СУМ, XI, 330).

У відмінкових формах множини баритоновані іменники на **-иця** з первісним суфіксальним наголосом характеризуються в українській мові такою ж самою акцентуацією, як в однині. Лише деякі з названих іменників у ряді говорів української мови отримали за аналогією до іменників типу *кніжка* флективне наголошення в множині:

вдовіцы — мн. (Кл., 67), *вдовіц* (Тр., 34 зв.); — *вдовіці*, *вдовіць*, *вдовіцям*, *вдовіцями*, *вдовіцях* (Грам., 255), *удовиц'і* (Янув, 70), *удовиц'і* (Мельничук, 58), *удовіці*, *удовіць*, *удовіцям*, *удовіцями*, *удовіцях* (УЛВН, 665);

винниці, *винніць*, *винницям*, *винницями*, *винницях* (Гануш, 379), *вінниці*, *вінниць*, *вінницям*, *вінницями*, *вінницях* (Голоск., 48);

граніцы — мн. (Остр. зб., 142), *граніц* (С. Зиз., 70; Кл., 194), *в граніцах* (Тр., 23), *в тых граніцах* (Тр., 1/3 зв.), *по всѣх граніцах* (Остр. зб., 194); — *граніці*, *граніць*, *граніцям*, *граніцями*, *граніцях* (Грам., 255; УЛВН, 142), *границ'і* (Пура, 231);

ключниці, *ключніць*, *ключницям*, *ключницями*, *ключницях* (Гануш, 379), *клячниці*, *клячниць*, *клячницям*, *клячницями*, *клячницях* (Голоск., 173);

копіці, *копійць*, *копійцям*, *копійцями*, *копійцях* (Грам., 255; УЛВН, 290), *купиц'і* (Пура, 231), *копійц'і* (Мельничук, 58), *копійц'ами* (Гладкий, 1929, 141);

молодиці, *молодіць*, *молодицям*, *молодицями*, *молодицях* (Гануш, 382), *молодіці*, *молодіць*, *молодіцям*, *молодіцями*, *молодіцях* (Грам., 255; УЛВН, 336), *молодіць*, *молодіц* (Верхратський, 1912, 44), *молодіц'і* (Мельничук, 58), *молодіц'ами* (Гладкий, 1929, 141);

полі́ці, полі́ць, полі́цям, полі́цями, полі́цях (Грам., 255; УЛВН, 475), *поли́ц'і* (Шило, 116), *пулі́ц'і* (Мельничук, 58); *пшени́ці, пшени́ць, пшени́цям, пшени́цями, пшени́цях* (Гануш, 378; Грам., 256; УЛВН, 539), *пшiнiц'і* (Мельничук, 58), *пшени́ц'і* (Очеретний, 32), *пшени́ц'і* (Гладкий, 1929, 140, 147), *пшени́ці, пшени́ць, пшени́цям, пшени́цями, пшени́цях* (Голоск., 331).

ІМЕННИКИ ІЗ СУФІКСОМ -ota (-eta)

У пізньопраслов'янській мові іменники із суфіксом -ota (-eta) характеризувалися трьома акцентними парадигмами: баритонованою а. п. з кореневим наголосом, баритонованою а. п. із суфіксальним наголосом і рухомою а. п. [Скляренко, 1998, 196, 223, 252—253].

Баритоновані іменники з кореневим наголосом: *b'ystrota, *č'istota, *dъlgota, *istota, *(j)'ěsnota, *k'ys(ь)lota, *n'iščeta, *p'ěxota, *pr'avota, *pъlnota, *s'in'eta, *s'ujeta, *tъlstota та ін.

Баритоновані іменники із суфіксальним наголосом: *bēlōta, *сърnōta, *dobrōta, *glūpōta, *golōta, *krāsōta, *lbgōta [Дыбо, 1981, 124], *lbgōkōta, *l'ūbōta, *mokrōta, *mōdrōta, *oрbōta, *ostrōta, *pъstrōta, *rēsbnōta, *ščedrōta, *teplōta, *tъščeta, *tъmьnōta та ін.

Іменники з рухомим наголосом: *bosotà, *čĕstotà, *dūxotà, *glūxotà, *gōstotà, *gъgotà, *xromotà, *lĕpotà, *līxotà, *mĕkotà, *mĕkьkotà, *mъgotà, *nāgotà, *nĕmotà, *prĕmotà, *prostotà, *pūstotà, *sīrotà, *slĕpotà, *smĕxotà, *soрmotà, *sūxotà, *šīrotà, *tĕsnotà, *tĕgotà, *vъsotà та ін.

БАРИТОНОВАНІ ІМЕННИКИ З КОРЕНЕВИМ НАГОЛОСОМ

Баритоновані іменники на -ota (-eta) з кореневим наголосом, очевидно, ще на ґрунті давньоруської мови втратили первісну кореневу акцентуацію і набули у відмінкових формах однини переважно флективного наголошення, рідше — суфіксального під впливом відповідно іменників з рухомим наголосом або баритонованих іменників із суфіксальним наголосом:

быстротá (Тр., 27 зв.); — *бистротá* (Желех., 27; УЛВН, 45);

долготá (Остр. б., 37 зв., 95; Зиз. Л., 44; Бер., 53; Гал., 229, 230; Рад., 461), *долготú* (Тр., 2/1, 6 зв.; Гал., 229, 229 зв. — двічі;

Бар., 401), *в долготу́* (Остр. б., 3, 37, 37 зв., 42 зв. та ін.; Синопс., 4 зв., 128 зв.), *долгото́ю* (Гал., 45); — *довготá* (Желех., 190; Грінч., I, 402; УЛВН, 165);

истотá “суть” (Мог., 281), *истоты́* — род. (Тр., 6 зв.; Коп. Ом., 150) і *істоту́* (Кл., 202); — *истотá* “суть, натура” (Желех., 325), *істотá* “т. с.” (Грам., 247), “правда, істина” (Біл.-Нос., 170), “живий організм; натура” (Грінч., II, 200), “живий організм” (УРС, II, 294; УЛВН, 262; СУМ, IV, 52);

кислотá (Желех., 343; Лисенко, 95; Грінч., II, 240; УЛВН, 275);

нищета́ (Бер., 147, 263; Рад. Н., 9; Тупт., 94 зв.; Кл., 52, 210), *нищету́* (Отпис, 7/1 зв.; Тр., 61; Коп. Каз., 124), *в нищету́* (Кл., 15), *нището́ю* (Кл., 151), *о нищеть* (Кл., 49); — *нищета́* (Желех., 529), *нищотá* (Желех., 529; Грінч., II, 565), *нищета́* (Онишкевич, I, 492);

пѣхоту́ “піше військо” (Синопс., 117 зв.), *пѣхото́ю* “пішки” (Рад. Н., 63); — *пихотá* “піше військо” (Желех., 655; Грам., 134; Грінч., III, 189; УЛВН, 456), *ити́ пихото́ю* “іти пішки” (Желех., 655), *пихото́ю* “пішки” (Лисенко, 161; Грінч., III, 189);

пóлноты — род. (Остр. зб., 38²) і *полноты́* — род. (Остр. зб., 38²); — *повнотá* (Желех., 670; УЛВН, 465), *повнотá* (Грінч., III, 225);

правотá (Бер., 174), *в правотѣ* — місц. (Гал., 63); — *правотá* (Желех., 733; Грінч., III, 400; УЛВН, 494);

синьотá (Грінч., IV, 121; УРС, V, 307; СУМ, IX, 192);

сýета (Бар., 42 зв.), *сýету* (Бар., 99, 398 зв.) і *суета́* (Тр., 5; Бар., 42 зв.; Рад., 107, 280), *суеты́* — род. (Тупт., 94 зв.), *суету́* (Бар., 299 зв.); — *суета́* (Желех., 934; Гануш, 377; УЛВН, 636), *суйета́* (Онишкевич, II, 264);

товстотá (Желех., 971);

чистотá (Волк., 96; Рад., 304, 502), *чистоты́* — род. (Волк., 111, 123; Рад. Н., 15), *чистоту́* (Остр. б., 239 зв., 259 зв.; Остр. зб., 16²; Мог., 288; Рад., 174, 224 — двічі, 252, 349, 415; Тупт., 48 зв., 80), *чистото́ю* (Рад. Н., 15), *в ... чистотѣ* — місц. (Гал., 32), *о чистотѣ* (Кл. Остр., 227); — *чистотá* (Желех., 1072; Грам., 130; Пура, 229; Онишкевич, II, 371; Грінч., IV, 464; УЛВН, 705); *яснотá* (Грінч., IV, 545; УРС, VI, 582; СУМ, XI, 658).

Наведений матеріал дозволяє встановити таку закономірність: якщо слово на -ота (-ета) зберігало абстрактне значення,

воно отримало флективне наголошення, якщо слово на -ota (-eta) набуло значення збірності (*пiхота* “піше військо”), воно отримало суфіксальну акцентуацію. Слід відзначити, що і для російської мови кінця ХІХ ст. І. Шарловський розрізняє, з одного боку, *пехота* “піше військо”, а з другого, — *пехота́* “ходьба пішки” [Шарловский, 30]. Іменник *істота* набув суфіксальної акцентуації, очевидно, під впливом польської мови (п. *istota* “живий організм; суть”).

У найдавнішій східнослов'янській акцентованій пам'ятці Чудівському Новому Завіті (1355 р.) іменник *долгота* вже характеризується новим наголошенням (флективним), а іменник *нищета* ще зберігає первісну акцентуацію (кореневу): *долготá* (126, 158); *нищета* (119), *нищетоу* (149 зв.), *нищетою* (119).

БАРИТОНОВАНІ ІМЕННИКИ ІЗ СУФІКСАЛЬНИМ НАГОЛОСОМ

Лише деякі іменники на -ota (-eta) із суфіксальним наголосом зберігають в українській мові первісну акцентуацію:

го́лта “бідняки” (Желех., 150; Гануш, 244; Грам., 247; Аф.-Чужб., 75; Грінч., I, 305; УЛВН, 137), “бідність; бідняки” (Біл.-Нос., 102);

льго́та (Желех., 399);

любо́та (Грінч., II, 387; УРС, II, 464; СУМ, IV, 565);

мудро́та (Желех., 457; Грінч., II, 452);

щедро́та (УРС, VI, 543; СУМ, XI, 579), *щедро́ти* — мн. (УРС, VI, 543; УЛВН, 719), але в давніх пам'ятках *щедроты́* — мн. (Остр. б., 153 зв., 201 зв.; Бар., 350 зв.; Рад., 1047, 1076), *щедротáм* (Рад., 231, 833), *по щедротáм* (Остр. б., 225 зв.), *щедротáми* (Гал., 7 зв.; Бар., 321; Рад., 969), *в щедротáх* (Остр. б., 225 зв.).

Слід зазначити, що в українській мові абстрактний іменник **golota*, букв. “нагота, голизна” → “бідність” отримав значення збірності (“бідняки”), пор. блр. *галота́* “бідність; голота, бідняки”.

Іменник **ořbota*, букв. “неволя, рабство” → “праця, труд” зберігає в українській мові первісне суфіксальне наголошення, якщо він вживається зі значенням “праця, труд”: *робо́та* (Зиз. Л., 44; Єв., 324², 338 зв.²; Бер., 59, 60, 75, 259, 261; Рад., 565), *робо́ту* (Рад., 60, 198), *в робо́ту* (Кл. Остр., 228), *на робо́ту* (Рад.,

526 — двічі; Рад. Н., 62), *на ... роботу* (Рад., 866), *роботою* (Рад., 875), *в робѣтъ* — місц. одн. (Рад. Н., 62); — *робѣта* (Желех., 809; Гануш, 244; Грам., 248; Онишкевич, II, 179; Потебня, 124, 127; Грінч., IV, 26; УЛВН, 557). Якщо цей іменник зберігає первісне значення (“неволя, рабство”), що має місце лише в давніх українських пам’ятках, то він в одних випадках зберігає первісне суфіксальне наголошення, в інших — характеризується новою флективною акцентуацією, зумовленою впливом іменників на -ота (-eta) з рухомим наголосом: *робѣты* — род. одн. (Остр. б., 82 зв., 83 зв., 234 зв.), *в роботу* (Остр. б., 223), *на роботу* (Остр. б., 225 зв.), *в робѣтъ* — місц. одн. (Остр. б., 220 зв.) і *робѣта* (Зиз. Л., 72; Бер., 200), *робѣты* — род. одн. (Остр. б., 236; Остр. зб., 61, 30², 57²; Тр., 5/1 зв., 4 зв., 40, 48, 52; Т. 3., 108, 113 — двічі; Бар., 14, 202; Синопс., 1, 87 зв.), *робѣтъ* — дав. одн. (Остр. б., 255), *робѣту* (Остр. б., 162 зв.; Бар., 425, 452), *в роботу* (Тр., 8 зв.; Бар., 98, 362 зв.; Рад., 465; Тупт., 85), *во роботу* (Остр. б., 263 зв.), *в робѣтъ* — місц. одн. (Остр. б., 220 зв.). Як бачимо, флективне наголошення поєднується лише з церковнослов’янською формою цього слова, а тому, очевидно, і саме воно є своєрідною церковнослов’янською ознакою.

Переважна більшість баритонованих іменників на -ота (-eta) із суфіксальним наголосом отримала в українській мові (частина з них, очевидно, ще на ґрунті давньоруської мови) флективну акцентуацію відмінкових форм однини, що сталося під впливом відповідних іменників з рухомим наголосом:

білотá (Желех., 30);

глупоту́ (Франко, XI, 66), *глупотá* (Бандрівський, 49), *глу́пота* (УРС, I, 336; СУМ, II, 88);

добротá (Остр. б., 96 зв.; Зиз. Л., 44; Рад., 421; Тупт., 41 зв.), *доброты́* — род. одн. (Гал., 5 зв., 68, 146), *добрѣтъ* — дав. одн. (Гал., 220 — двічі), *доброту́* (Остр. зб., 53²; Кл. Остр., 228 — двічі; Тр., 4 зв.; Рад. 301), *доброто́ю* (Тупт., 48) і *дѣбрѣты* — род. одн. (Тр., 22 зв., 76 зв.), *в дѣбрѣти* — місц. одн. (Тр., 1); — *добротá* (Желех., 189; Ганкевич, 116; Гануш, 244, 377; Грам., 130, 250; Пура, 229; Очеретний, 32; УРС, I, 419; УЛВН, 165; СУМ, II, 326), *добрѣта* (Грінч., I, 399);

красотá (Остр. б., 259 зв.; Тр., 18, 49, 63 зв.; Бер., 103; Волк., 96, 115, 126; Бар., 303 зв.; Рад., 415, 421), *красоты́* — род. одн. (Остр. зб., 8 зв.; Тр., 2; Волк., 123; Гал., 146; Кл., 39), *красѣтъ* —

дав. одн. (Гал., 202 зв.), *красоту́* (Остр. зб., 147 зв.; Кл. Остр., 228; Тр., 10 зв., 20 зв.; Т. З. 101; Волк., 103; Бар., 11; Рад., 300, 1092; Синопс., 28, 35 зв., 36, 127 зв.; Кл., 5), *на красоту́* (Бар., 130 зв.), *красото́ю* (Тр., 17 зв.; Коп. Ом., 162; Гал., 202 зв.; Синопс., 20); — *красо́та* (Гануш, 244, 377; Грінч., II, 301; УЛВН, 295), *красо́ти* — род. одн. (Франко, XI, 26), *красо́та* (Онишкевич, I, 385);

мокроту́ (Тр., 15); — *мокрота́* (Желех., 449), *мокрота́* “мокрість” (УРС, II, 536; УЛВН, 336), *мокрота́* “мокротиння” і *мокрота́* “мокрість” (СУМ, IV, 782);

острота́ (Желех., 582), *гострота́* (Пура, 229; УРС, I, 356; УЛВН, 141; СУМ, II, 146);

пестрота́ (Желех., 630);

теплота́ (Остр. зб., 44²; Тр., 15; Рад., 302), *теплотá* — дав. одн. (Тупт., 95 зв.), *теплоту́* (Отпис, 5/4; Тр., 15; Бар., 175 зв.); — *теплота́* (Желех., 957; Грам., 250; УРС, VI, 32; УЛВН, 646);

тщета́ (Остр. б., 272 зв.), *тщету́* (Остр. зб., 234 зв.; Бер., 300);

чорнота́ (УРС, VI, 448; УЛВН, 706).

Вживання в давніх українських пам'ятках іменника *доброта* з кореневим наголосом ми схильні пояснити акцентним впливом прикметника *добрий*, пор. *добрый* (Зиз. Л., 87; С. Зиз., 97; Філ., 41/1 зв.; Отпис, 9/2 зв.; Єв., 16, 30 зв., 42 зв., 45, 167, 153², 233 зв.², 234², 236², 237 зв.²), *добрій* (Зиз. Л., 30; Філ., 51/2 зв.; Тр., 50).

Баритоновані іменники з двома вокалічними суфіксами, перший з яких був наголошеним і до його складу входив редукований голосний (**lygъkota*, **rěsъnota*, **тъmъnota* та ін.), зазнали на ґрунті давньоруської мови переміщення наголосу з редукованого голосного на попередній склад (корінь), а згодом отримали флективну або суфіксальну акцентуацію:

легкота́ (Бер., 106); — *легкота́* (Желех., 399; Грінч., II, 351);

в рєсноту́ (Т. З., 81); — *ріснота́* (Желех., 808), *рясно́та* (Грінч., IV, 94; Голоск., 356), *рясно́та* (УРС, V, 241; Погр., 507; УЛВН, 587; Погр. ОС, 511; СУМ, VIII, 926);

темнота́ (Желех., 956; Пура, 229), *темнота́* (Гануш, 244; УРС, VI, 28; Погр., 564; УЛВН, 645; Погр. ОС, 558), *тимнота́* (Очеретний, 32), *темно́та* (Грінч., IV, 254; Голоск., 393).

ІМЕННИКИ З РУХОМИМ НАГОЛОСОМ

Іменники на -ota (-eta) з рухомим наголосом ще на ґрунті давньоруської мови втратили початкову акцентуацію форм давального та знахідного відмінків однини, узагальнивши в однині флективну акцентуацію більшості відмінкових форм (називного, родового, орудного¹⁶ та місцевого відмінків). Переважна більшість згаданих іменників зберігає в українській мові флективне наголошення відмінкових форм однини, при цьому частина іменників у ряді говорів набула суфіксальної акцентуації, що сталося під впливом баритонованих іменників на -ota (-eta) із суфіксальним наголосом:

босота “нагота ніг; босяки” (Желех., 41), *босота* “босяки” (УРС, I, 83; УЛВН, 53; СУМ, I, 223);

высота (Остр. б., 37 зв., 156, 158; Отпис, 6/3; Тр., 1/3 зв., 69; Гал., 118 зв., 229; Рад., 461), *высо́ты* — род. (Кл., 10 — двічі, 123), *высоту́* (Тр., 20; Гал., 229, 229 зв. — двічі; Бар., 401; Кл., 102), *в высоту́* (Остр. б., 3, 39 зв., 158 зв. — двічі та ін.), *на высоту́* (Тр., 5/2 зв., 15; Волк., 120; Гал., 103, 251 зв.; Бар., 61 зв.; Рад., 401, 457; Синопс., 9; Кл., 161), *на высотѣ́* — місц. (Тупт., 77), *по высотѣ́* (Гал., 11); — *висота́* (Ганкевич, 116; Грам., 130; Грінч., I, 188; УРС, I, 192; УЛВН, 88);

глухота́ (Кл., 97 — двічі), *глухоты́* — род. (Кл., 97), *к глухотѣ́* (Кл., 97 — двічі); — *глухота́* (Желех., 145; Пура, 229; УРС, I, 336; УЛВН, 134; СУМ, II, 89), *глухота́* (Аф.-Чужб., 73; Грінч., I, 291), *глухота́* (Погр., 121; Погр. ОС, 139);

густота́ (Желех., 165; УРС, I, 376; УЛВН, 148);

духота́ (Желех., 211), *духота́* (Л. Укр., I, 469; Аф.-Чужб., 109; Грінч., I, 459), *духота́* (УРС, I, 473; Погр., 169; УЛВН, 183; Погр. ОС, 184; СУМ, II, 445);

лихота́ (Бер., 293); — *лихота́* (Желех., 406), *лихота́* (Біл.-Нос., 210; Грінч., II, 304);

лѣпота́ (Бер., 8, 111; Волк., 115, 126), *лѣпоту́* (Остр. б., 148), *в лѣпоту́* (Бер., 32); — *ліпота́* (Желех., 409; Гануш, 244, 377; Біл.-Нос., 209; Грінч., II, 369; УЛВН, 312);

¹⁶ У формі орудного однини наголос перемістився з кінцевого складу флексії -о҃҇ на попередній ще в спільносхіднослов'янській (праруській) мові

мерзота (Желех., 434; УРС, II, 503; УЛВН, 327; СУМ, IV, 677), *мерзота́* (Бандрівський, 49);

м'якотá, *м'якота́* (Желех., 461), *м'якота́* (Матеріали, V, 99), *м'якота́* (Гладкий, 1928, 120), *м'якота́*, *мнякота́* (Грінч., II, 458); *мяккота́* (Бер., 15);

нагота́ (Філ., 40/3; Кл. Остр., 224; Тр., 34 зв.; Гал., 53 зв.; Бар., 68), *наготы́* — род. (Остр. б., 4 зв.; Гал., 194 зв.; Кл., 149), *наготу́* (Остр. б., 4 зв. — двічі; Отпис, 5/1; Тр., 15; Бар., 51, 282 зв.; Рад., 670), *в наготу́* (Бар., 368 зв.), *за наготу́* (Рад., 20); — *нагота́* (Желех., 471; Грінч., II, 478; УРС, II, 580; Погр., 315; Погр. ОС, 350; СУМ, V, 55);

нѣмотá “відсутність звукової мови” (Кл., 97), *нѣмоты́* — род. (Кл., 97); — *німотá* “відсутність звукової мови” (Желех., 530), *німотá* “німі” (Біл.-Нос., 245), “відсутність звукової мови; німі” (Грінч., II, 567), *німотá* “відсутність звукової мови” і *німотá* “німі” (УРС, II, 755; Погр., 341; УЛВН, 372);

простота́ (Бер. В., 62), *простоты́* — род. (Кл. Остр., 218, 221; Тр., 1/4 зв.), *простоту́* (Філ., 2/3), *простото́ю* (Тр., 2/4); — *простота́* (Желех., 779; Гануш, 244, 377; УРС, IV, 509; Погр., 462; Погр. ОС, 475), *простота́* (Верхратський, 1879, 395; Онишкевич, II, 155; Грінч., III, 482; СУМ, VIII, 302);

прямотá (Желех., 786; Гануш, 244, 377; УРС, IV, 544; УЛВН, 536);

пустота́ “пустощі; пустиня” (Желех., 790), “аморальна поведінка” (Бандрівський, 49), *пустота́* “суєтність” (Верхратський, 1879, 395), “пустощі” (Онишкевич, II, 162; Павловський, 55; Біл.-Нос., 306; Грінч., III, 501), *пустота́* “пустощі; пустиня” (Грам., 250), *пустота́* “порожнява” і *пустота́* “пустощі” (УРС, IV, 558; Погр., 469; УЛВН, 539; Погр. ОС, 481; СУМ, VIII, 401);

сирота́ (Остр. б., 87, 88; Тупт., 105), *сырота́* (Кл., 210 — двічі), *сироты́* — род. (Остр. б., 35), *сироту́* (Остр. б., 236 зв.; Єв., 346²; Тупт., 79 зв.), *сырото́ю* (Кл., 96, 151); — *сірота́* (Огонівський, 223; Гануш, 244, 381; Грам., 238; Верхратський, 1879, 399), *сірота́* (Желех., 866; Верхратський, 1912, 120, 223; Онишкевич, II, 215; Пура, 231, 239; Чучка, 60), *сѣрота́* (Клепикова, 45), *сирота́*, *сироту́* (Потебня, 126; УЛВН, 600), *сирота́* (Грінч., IV, 123; УРС, V, 310);

слѣпотá (Остр. б., 87 зв.; Бер., 464; Мог., 289; Бар., 131; Синопс., 37 зв., 38; Тупт., 37 зв. — 4 рази, 38, 62 зв. та ін.), *слепота́* 359

(Остр. зб., 5 зв.³; Бар., 336), *слѣпноты́* — род. (Остр. б., 249), *слѣпноту́* (Бар., 45, 46, 46 зв.; Кл., 208), *слепоту́* (Філ., 25/3; Гал., 193 зв.; Бар., 333 зв., 337 зв.; Рад., 1047), *слѣпнотою́* (Тупт., 38 зв.); — *сліпота́* (Желех., 884), *сліпота́* (Гануш, 244, 377; Грам., 250; Грінч., IV, 152; УРС, V, 376; УЛВН, 610), *сліпота* (Франко, XII, 269), *сьліпота́* (Верхратський, 1912, 219), *с'л'іпота́* (Пура, 229), *с'л'іпота́* (Очеретний, 32);

с'м'іхота́ (Гладкий, 1929, 130, 147), *сміхота́* (Грінч., IV, 158), *сміхота́* (УРС, V, 392; Погр., 532; УЛВН, 612; Погр. ОС, 532; СУМ, IX, 411);

соромота́ (Бер., 55, 238); — *соромота́* (Желех., 897), *соромота́* (Грінч., IV, 169; УРС, V, 413; Погр., 535; УЛВН, 615; СУМ, IX, 466);

сухота́ “сухість” (Желех., 939), *сухота́* “т. с.” (Верхратський, 1899, 49), *сухота́* “туберкульоз” (Онишкевич, II, 268; УРС, V, 572; СУМ, IX, 870), “сум, туга” (Грінч., IV, 233; УРС, V, 572);

тѣснота́ (Остр. б., 254 зв.; Бер., 376; Гал., 53 зв., 58 зв.; Бар., 68; Рад., 164, 188), *тѣснота́* (Тупт., 54), *тѣсноты́* — род. (Остр. б., 136 зв.; Синопс., 119), *тѣсноту́* (Гал., 59; Бар., 28 зв., 171); — *тісна́та* (Желех., 967; Гануш, 244, 380; Біл.-Нос., 353; УРС, VI, 54; Погр., 569; УЛВН, 650; Погр. ОС, 563; СУМ, X, 148), *тісна́та* (Верхратський, 1879, 395; Потебня, 124, 127; Грінч., IV, 266; Голоск., 397), *т'існа́та* (Бандрівський, 49), *т'існута́* (Пура, 229), *тісна́та* (Онишкевич, II, 292), *т'існа́та* (Очеретний, 32);

тягота́ (Бер., 261; Бар., 78 зв.), *тяготу́* (Тр., 78 зв.; Мог., 284; Бар., 78 зв.); — *тягота́* (Желех., 997; Гануш, 244; Грінч., IV, 301; УРС, VI, 131; УЛВН, 662), *т'агота́* (Онишкевич, II, 309; Гладкий, 1929, 130, 147);

хромота́ (Тупт., 18), *хромоту́* (Бар., 458 зв.; Рад., 1047; Кл., 208) і *хромота́* (Бер., 444);

частота́ (УРС, VI, 409; УЛВН, 701);

широта́ (Остр. б., 37, 158; Гал., 229, 230; Рад., 461), *широту́* (Тр., 20; Гал., 229, 229 зв. — двічі; Бар., 170), *в широту́* (Остр. б., 3, 5 зв., 37 зв., 38, 39 зв., 42 зв., 158 зв.; Синопс., 4 зв., 51), *на широту́* (Остр. б., 152); — *широта́* (УРС, VI, 494; УЛВН, 712).

Початкова акцентуація іменника *сирота* в деяких говорах української мови пояснюється, очевидно, впливом форми назив-

ного — знахідного відмінків множини цього іменника, пор.: *сіротá*, мн. *сіроти*, *сіріт*, *сіротам*, *сіротами*, *сіротах* (Грама., 238), *сэротá*, мн. *сэротэ*, *сэрот*, *сэротам*, *сэротами*, *сэротах* (Клепикова, 45), *сиротá*, мн. *сіроти*, *сіріт*, *сіротам*, *сіротами*, *сіротах* (УЛВН, 600). Слід зазначити, що Л.А. Булаховський болг. *сірота* теж пояснює перенесення в цю форму наголосу знахідного відмінка однини або, найімовірніше, називного — знахідного множини [Булаховський, IV, 431].

Іменник *гордота* з первісно рухомим наголосом вживається в українській мові лише із суфіксальною акцентуацією: *гордóта* (Желех., 152; УРС, I, 350; СУМ, II, 128).

Слід зазначити, що, на відміну від української мови (а також інших східнослов'янських), у якій дуже рано (ще на ґрунті давньоруської мови) іменники на -ota (-eta) з рухомим наголосом втратили початкову акцентуацію форм давального та знахідного відмінків однини, у цілому ряді сербохорватських говорів згадані іменники продовжують зберігати первісне початкове наголошення форми знахідного однини (зрідка — і форми давального однини), пор.:

љепòта, зн. *љèпоту* (Даничић, 11; Vušović, 47), *нà љèпоту* (Даничић, 11), *lipotà*, *lipotu* і *lipotù* (Hraste, 28);

мекòта, *мèкоту* (Ружичић, 139), *мекòта*, *мèкоту* і *мекòту* (Вуковић, 234), *mekòta*, *mekòtu* і *mèkotu* (Tomljenović, 491), *mekòta*, дав. *mèkotì*, зн. *mèkotu* (Rešetar, 97);

срамòта, *срàmоту*, *нà срамоту* (Даничић, 11), *sramòta*, дав. *sràmoti*, зн. *sràmotu* (Rešetar, 97), *sramotà*, *sràmotu* і *sramotù* (Hraste, 28).

Уживання в множині іменників на -ota (-eta) з абстрактним значенням, безперечно, нове явище, яке виникло вже на ґрунті окремих слов'янських мов і немає ніякого відношення до праслов'янської епохи. Першим почав уживатися в множині, очевидно, іменник *сірота* “сирітство”, набувши конкретного значення. Він отримав початкове наголошення у формі називного — знахідного відмінків множини (перейняв наголошення знахідного відмінка однини) і флективне (у родовому множини — кінцеве) — в усіх інших відмінкових формах множини (згодом в українській мові флективна акцентуація форм множини була витіснена початковою під впливом називного — знахідного відмінків множини): *сіроты* — мн. (Рад., 877; Тупт., 79), *сирóт* (Тр., 34,

73; Гал., 15; Рад., 122 — двічі, 318, 880, 941), *сырót* (Кл., 34), *сиротám* (Гр., 34 зв.; Сак., 47; Коп. Ом., 167; Моґ., 286; Рад., 156, 384, 886, 980; Рад. Н., 11), *сиротáми* (Коп. Каз., 116, 119, 120); — *сіроти*, *сіріт*, *сіротам*, *сіротами*, *сіротах* (Грама., 238), *сёротá*, *сёрот*, *сёротам*, *сёротамэ*, *сёротах* (Клепикова, 45), *сіроти*, *сіріт*, *сіротам*, *сіротами*, *сіротах* (УЛВН, 600). Усі інші абстрактні іменники на -ота (-eta) з рухомим наголосом, які почали вживатися в множині і які зберігали флективну акцентуацію в однині, у відмінкових формах множини отримали флективне наголошення (у родовому множини — кінцеве) або суфіксальне в називному — знахідному та родовому відмінках множини і флективне — в інших відмінкових формах множини (згодом флективне наголошення форм давального, орудного та місцевого відмінків множини було витіснене суфіксальним під впливом називного — знахідного та родового множини):

высоты́ (Гал., 71 зв.), *высót* (Кл., 160); — *висóти*, *висóт*, *висóтам*, *висóтами*, *висóтах* (УЛВН, 88);

ліпоті́, *ліпót*, *ліпотám*, *ліпотáми*, *ліпотáх* (Гануш, 377);

простоті́, *протót*, *простотám*, *простотáми*, *простотáх* (Гануш, 377);

прямоті́, *прямót*, *прямотám*, *прямотáми*, *прямотáх* (Гануш, 377);

пустоті́, *пустót*, *пустотам*, *пустотáми*, *пустотáх* (УЛВН, 539);

сліпоті́, *сліпót*, *сліпотám*, *сліпотáми*, *сліпотáх* (Гануш, 377),

с'л'іпóти, *с'л'іпóтиў* (Янув, 202);

сухóти (хвороба), *сухót*, *сухóтам*, *сухóтами*, *сухóтах* (Грама., 276; УЛВН, 638), *сухóти* (Грінч., IV, 233), *сухóти*, *сухót* (УРС, V, 572);

в тѣснотáх (Рад. Н., 35);

тягóти (Філ., 56/2 зв.; Бар., 33, 282 зв.); — *тягóти*, *тягót*, *тягóтам*, *тягóтами*, *тягóтах* (УЛВН, 662);

частóти, *частót*, *частóтам*, *частóтами*, *частóтах* (УЛВН, 701);

ширóти, *ширót*, *ширóтам*, *ширóтами*, *ширóтах* (УЛВН, 712).

* * *

Розглянувши відбиття на ґрунті української мови всіх трьох акцентних парадигм іменників із суфіксом -ота (-eta), можна зробити загальний висновок, що на зміну первісному розподілу згаданих іменників за трьома акцентними парадигмами в українській мові виник новий розподіл: іменники, які зберігають первісне абстракт-

не значення, характеризуються флективним або (рідше) суфіксальним наголошенням, а іменники, які набули значення збірності (*босота* “босяки”, *голото* “бідняки”, *німота* “німі”, *піхота* “піше військо”, а також *дрібнота*, *жеброта*, *жінота*, *кіннота*, *свинота*, *сволота*) характеризуються суфіксальною акцентуацією.

ІМЕННИКИ ІЗ СУФІКСОМ *-та* (ВІДПРИКМЕТНИКОВІ УТВОРЕННЯ)

У пізньопраслов'янській мові іменники із суфіксом *-та* мали три акцентні парадигми: баритоновану а. п. з кореневим наголосом, баритоновану а. п. з наголосом на голосному перед суфіксом *-та* (в утвореннях з одним вокалічним суфіксом — з наголосом на корені, в утвореннях з двома вокалічними суфіксами — з наголосом на першому після кореня вокалічному суфіксі) і рухому а. п. [Скляренко, 1998, 196—197, 216—217, 240—241, 248, 253—254, 285—286, 293].

Баритоновані іменники з кореневим наголосом: *b'ukovīna, *b'ystrīna, *č'istīna, *d'avynīna, *d'edovšćina, *d'ičīna, *dъ|žīna, *goḡxovīna, *iistīna, *l'ysīna, *m'akovīna, *mъnōžīna, *p'ḡrovīna, *pr'avīna, *r'akovīna [Дыбо, 1981, 173], *s'ivīna, *sl'abīna, *st'arějъšīna, *st'arīna, *t'ajīna, *t'išīna, *tъ|šćina, *veličīna, *vъsāćina та ін.

Баритоновані іменники з наголосом на голосному перед суфіксом *-та*: *bēlīna, *bobòvīna, *bobròvīna, *debēlīna, *d'obrīna, *g'olīna, *kotylòvīna, *krъtòvīna, *m'okrīna, *oḡvъnīna, *l'osmīna, *pl'oščīna, *p'ъstrīna, *rogātīna, *svěžīna, *t'eplīna, *volòvīna, *ženъšćina, *žъ|tīna та ін.

Іменники з рухомим наголосом: *borovīnà, *bъrъzīnà, *cēlīnà, *domovīnà, *glōbinà, *glūšīnà, *gōstīnà, *jārīnà, *krīvīnà, *kvāšnīnà, *lēsovīnà, *lōgovīnà, *lōkovīnà, *mēxovīnà, *moḡdīnà, *mostovīnà, *mōžъšćīnà, *nīzovīnà, *novīnà, *polnīnà, *pol'evīnà, *rogovīnà, *sādo-vīnà, *sēdīnà, *soḡnīnà, *šīrīnà, *šūmovīnà, *tēsīnà, *tjūdjinà, *zelenīnà, *žīvīnà та ін.

БАРИТОНОВАНІ ІМЕННИКИ З КОРЕНЕВИМ НАГОЛОСОМ

Лише незначна частина баритонованих іменників на *-та* з кореневим наголосом послідовно зберігає в українській мові первісну кореневу акцентуацію відмінкових форм однини:

всьячина (Желех., 129; Гануш, 379), *усячина* (Грінч., IV, 361; УЛВН, 675);

істиннѣ — дав. (Гал., 11 зв.), *істинну* (Кл. Остр., 219; Гал., 96, 239 зв.), *в істинну* (С. Зиз., 131), *істинною* (Кл. Остр., 219), *в ... істиннѣ* — місц. (Гал., 90 зв.); — *істина* (Желех., 325; Грам., 247), *істина* (Грінч., II, 199; УЛВН, 262);

лісина (Бер., 158), *лісину* (Остр. зб., 29 зв.²); — *лісина* (Гануш, 247, 379; Грінч., II, 361; УЛВН, 309), але *лісинá* (Желех., 404);

раковина (УРС, V, 14; УЛВН, 543; СУМ, VIII, 445), але *рако́вина* (Желех., 795);

таїна (Т. З., 86 — двічі, 87, 91, 92 — тричі, 95 — тричі та ін.), *таїна* (Тупт., 99); — *таїна* (Желех., 944; Грінч., IV, 243; УРС, VI, 5; СУМ, X, 17), але *таїна́* (Л. Укр., II, 413).

Переважна більшість баритонованих іменників на -іпа з кореневим наголосом отримала в українській мові (у ряді випадків, очевидно, ще на ґрунті давньоруської мови) флективну або суфіксальну акцентуацію відмінкових форм однини:

бистринá (Желех., 26; Потебня, 126; Грінч., I, 57; УЛВН, 45), *на бистринú* (Франко, XI, 178);

бúковина (Желех., 48), *бúковіна* (Матеріали, I, 43), *бúковіна* (Грінч., I, 109);

величинá (Желех., 61; Гануш, 247; Грам., 130; УРС I, 119; УЛВН, 67; СУМ, I, 322);

горохо́вина (Онишкевич, I, 186), *гороховіна* (Грінч., I, 316), *горо́хвіна* (Грінч., I, 315);

давнинá (Желех., 171; Гануш, 247, 377; Грам., 130; Грінч., I, 355; УЛВН, 148), *давніна* (Л. Укр., I, 19);

дичіна (Верхратський, 1899, 28), *дичіна́* (Чучка, 61), *дичина́* (Грінч., I, 385; УЛВН, 161);

дідівщина (Желех., 184; Грінч., I, 389; УЛВН, 162), *дідівщина́* (Аф.-Чужб., 109);

доўжинá (Гладкий, 1928, 120), *довжинá* (Біл.-Нос., 120; Грінч., I, 403; УЛВН, 166);

маковина (Матеріали, V, 51), *маковіна* (Грінч., II, 399);

множинá (УРС, II, 531; УЛВН, 335; СУМ, IV, 767);

правинá (Бер., 174); — *правинá* (Грінч., III, 399);

пуповіна (Желех., 789; УРС, IV, 553; УЛВН, 538; СУМ, VIII,

сивина́ (Желех., 863; Біл.-Нос., 326; Грінч., IV, 117; УЛВН, 598);
слабина́ (Желех., 881; СУМ, IX, 341), *слабі́на* (Чабаненко, IV, 80);

старина́ (Желех., 915; Гануш, 247, 377; Грам., 251; Грінч., IV, 198; УРС, V, 489; СУМ, IX, 656);

старѣйшина́ (Гал., 16 зв.; Бар., 343), *старѣйшину́* (Бар., 296 зв., 297 зв.); — *старі́йшина* (УРС, V, 490; УЛВН, 626; СУМ, IX, 657);

тишина́ (Зиз. Л., 29; Бер., 256, 326; Бар., 146, 268 зв.; Рад., 369), *тишину́* (Т. З., 109; Бар., 149 — двічі; Синопс., 29), *тишині́ю* (Синопс., 128 зв.); — *тишина́* (Желех., 966; УРС, VI, 50; СУМ, X, 135);

товщина́ (Желех., 971; УРС, VI, 63; УЛВН, 651; СУМ, X, 170);

чистина́ (Желех., 1072; Потебня, 125; Грінч., IV, 464; СУМ, XI, 334).

Флективної акцентуації досліджувані іменники набули під впливом іменників на *-іпа* з рухомим наголосом, на суфіксі перед *-ина* — під впливом іменників на *-іпа* з наголосом на голосному перед суфіксом *-іпа*, на суфіксі *-ина* — під впливом численних баритонованих іменників на *-іпа* з наголосом на суфіксі *-іпа*.

Ті баритоновані іменники на *-іпа* з кореневим наголосом, які зберігають в українській мові кореневе наголошення і живаються в множині, мають у множині таке саме наголошення, як в однині. Лише окремі з них отримали в деяких говорах української мови флективну акцентуацію відмінкових форм множини, що сталося під впливом іменників типу *кні́жка*, пор.: *лисину́*, *ліси́н*, *лисина́м*, *лисина́ми*, *лисина́х* (Гануш, 379), але *лісину*, *лісин*, *лісинам*, *лісинами*, *лісинах* (УЛВН, 309).

БАРИТОНОВАНІ ІМЕННИКИ З НАГОЛОСОМ НА ГОЛОСНОМУ ПЕРЕД СУФІКСОМ *-іпа*

В українській мові давнє наголошення зберігає лише незначна частина досліджуваних іменників, у яку входять переважно утворення з двома вокалічними суфіксами (якщо наголос припадав на слабкий редукований або на складотворчий плавний, то він у давньоруській мові перемістився на попередній голосний):

воло́вина (Желех., 118; Грінч., I, 250; УЛВН, 118);
же́нщина́ (Кл., 181); — *же́ницина́* (Желех., 220), *же́ньщина*
 (Грамм., 247), *же́нчина* (Онишкевич, I, 250), *же́ницина* (УРС, I,
 494);

рога́тина (Бер., 206); — *рогати́на* (Желех., 809), *рога́тина*
 (Грінч., IV, 27; УРС, V, 73; УЛВН, 558; СУМ, VIII, 590).

Переважна більшість досліджуваних іменників на ґрунті української мови (частина, очевидно, ще в давньоруській мові) набула флективної або суфіксальної (на суфіксі *-ина*) акцентуації:

біліна́ (Желех., 29), *біли́на* (Онишкевич, I, 56; Грінч., I, 65; УРС, I, 64; УЛВН, 46);

бобові́на (Желех., 35);

боброві́на (Желех., 35), *бобро́вина* (Чабаненко, I, 92);

голі́на (Желех., 148), *голи́на* (Верхратський, 1879, 395; Онишкевич, I, 179; Грінч., I, 300);

дебели́на (Грінч., I, 365);

добри́на (Грінч., I, 398; Чабаненко, I, 280);

жовти́на (Грінч., I, 489; УЛВН, 199);

котло́віна (Желех., 371), *кітло́віна* (Грінч., II 246), *котло-ві́на* (СУМ, IV, 311);

крито́вина (Біл.-Нос., 198), *крово́віна* (УРС, II, 405; УЛВН, 299; СУМ, IV, 367);

мокри́на (Желех., 449; Верхратський, 1900, 56; Грінч., II, 440);

осмі́на (Желех., 579), *осьмі́на* (Лисенко, 146; Грінч., III, 74; УРС, III, 175; СУМ, V, 798), *восьмі́на* (УРС, I, 293; СУМ, I, 745);

пестри́на (Желех., 630);

площи́на (Желех., 661; УРС, III, 456; УЛВН, 461; СУМ, VI, 594), *площина́* (Грінч., III, 197), *площи́на* (Голоск., 293);

ровни́на (Бер., 450, 463; Рад., 863), *ровни́ну* (Єв., 150²), *ровнино́ю* (Рад., 863); — *рівни́на* (Желех., 804; Грінч., IV, 19; Голоск., 340), *рівни́на* (Омельяненко, 164), *рівни́на* (УРС, V, 55; Погр., 481; УЛВН, 555; Погр. ОС, 494; СУМ, VIII, 549);

свіжи́на (Желех., 855; Грінч., IV, 108; СУМ, IX, 80), *с'в'іжи́на* (Гладкий, 1929, 130, 147; Гладкий, 1928, 120);

тепли́на (Желех., 957), *тепли́на* (Грінч., IV, 255; УРС, VI, 31; СУМ, X, 78).

Флективну акцентуацію досліджувані іменники отримали під впливом іменників на *-іпа* з рухотим наголосом, суфіксальну (на суфіксі *-іпа*) — під впливом численних баритонованих іменників на *-іпа* з наголосом на суфіксі *-іпа*.

ІМЕННИКИ З РУХОМИМ НАГОЛОСОМ

Іменники на *-іпа* з рухотим наголосом, як і іменники на *-ота* (*-ета*) з рухотим наголосом, очевидно, ще на ґрунті давньоруської мови узагальнили в однині флективну акцентуацію більшості відмінкових форм (називного, родового, орудного¹⁷ та місцевого відмінків), втративши початкове наголошення форм давального та знахідного відмінків однини. Більшість згаданих іменників зберігає в українській мові флективне наголошення відмінкових форм однини, проте в ряді говорів частина іменників отримала суфіксальну акцентуацію, зазнавши впливу численних баритонованих іменників на *-іпа* з наголосом на суфіксі *-іпа*:

борзинá (Желех., 39);

глубинá (Отпис, 3/4, 6/3; Тр., 1/3 зв., 52, 69; Бер., 42; Гал., 38 зв., 229 — двічі, 230; Бар., 37, 167; Рад., 461; Тупт., 93 зв.), *глубиньí* — род. (Остр. б., 247 зв.; Кл., 113), *глубинú* (Остр. зб., 108; Тр., 50; Гал., 229, 229 зв. — двічі; Бар., 14 зв., 72, 149, 418), *в глубинú* (Тр., 4 зв., 6 зв., 7 зв., 29; Бар., 14 зв., 221 зв. та ін.; Рад., 1093), *в глубинѣ* — місц. (Остр. зб., 235 зв.) і *в глубинú* (Остр. зб., 179; Бар., 223 — двічі); — *глубинá* (Желех., 144; Гануш, 247; Грам., 130; Онишкевич, I, 174; Грінч., I, 290), *глибинá* (Желех., 143; Біл.-Нос., 99; Грінч., I, 288; УЛВН, 133);

глушинá (Желех., 145; УРС, I, 336; УЛВН, 134; СУМ, II, 90);

густинá (УРС, I, 376; УЛВН, 148; СУМ, II, 199);

живинá (Желех., 221; Грінч., I, 481; СУМ, II, 524), *живинá* (Онишкевич, I, 251; Верхратський, 1900, 56; Матеріали, II, 53);

кваснїнá (Желех., 339), *кваснинá* (Онишкевич, I, 345; Верхратський, 1899, 50), *кваснѣнá* (Клепикова, 42);

кривинú (Остр. б., 24 зв.); — *кривинá* (Грінч., II, 304; УЛВН, 296);

мужчинá (Желех., 457; Грам., 238), *муцїна* (Грінч., II, 458), *мужчїна* (Голоск., 220; УРС, II, 551; СУМ, IV, 822);

¹⁷ У формі орудного однини наголос перемістився з кінцевого складу флексії *-ојѣ* на попередній ще в спільносхіднослов'янській (праруській) мові (див. с. 47).

низовина (УРС, II, 749; УЛВН, 371; СУМ, V, 411), *низovina* (Грінч., II, 563);

новина (Остр. зб., 52; Єв., 210²; Бер., 236; Волк., 96, 119; Льв., 255; Рад., 990; Кл., 55), *новинь* — род. (Бер., 147; Рад., 990), *новину* (Остр. зб., 34; Філ., 42/4; Єв., 144, 211²; Волк., 118; Льв., 259), *новиню* (Гал., 172 зв. — двічі) і *новина* (Кл., 9); — *новина* (Желех., 531; Грам., 131, 251; Франко, XI, 60, 248; Верхратський, 1912, 20; Гладкий, 1928, 120; Потебня, 126; УРС, II, 759; УЛВН, 373; СУМ, V, 434), *новина* (Верхратський, 1879, 395; Гануш, 247; Грінч., II, 568), *новина* (Верхратський, 1899, 179), *новину* (Л. Укр., I, 322), *навіна*, *новина*, *новина* і *новина* (Лисенко, 131), *новину* (Шевч., II, 36), *новина* “вість” і *новина* “нові, перші плоди, що з’явилися в році; земля, що лежала під сіножаттю, зорана під город або під хліб” (Біл.-Нос., 247);

полонина (Желех., 692; Онишкевич, II, 107), *полонина* (Грам., 247; Грінч., III, 287; УРС, IV, 98; УЛВН, 477), *у полонину* (Панькевич, 449), *у полонину* (Панькевич, 431, 433, 450), *на полонину* (Панькевич, 447) і *у полонину* (Панькевич, 450);

садовина (Огоновський, 223), *садовина* (Желех., 847), *садовина* (гал.) і *садовини* — род. (півд.-сх.) (Гануш, 382), *садовина* (Онишкевич, II, 200), *садовина* (Лисенко, 189), *садовина* (Біл.-Нос., 320; Грінч., IV, 96; УРС, V, 244; УЛВН, 588);

сідина (Бер., 252); — *сідина* (Желех., 867), *сідина* (УРС, V, 313; СУМ, IX, 214);

тіснина (Желех., 967), *тіснина* (Грінч., IV, 266; УРС, VI, 54; УЛВН, 650);

ціліна (Желех., 1055; Біл.-Нос., 382; Грінч., IV, 432; УЛВН, 698);

чужина (Желех., 1079; Верхратський, 1879, 395; Гануш, 247, 380; Грінч., IV, 476; УРС, VI, 457; СУМ, XI, 379), *чужина* (Грам., 251; Біл.-Нос., 393; Погр., 623; УЛВН, 707; Погр. ОС, 612), *чужина* (Онишкевич, II, 376), *на чужину* (Л. Укр., I, 19; Глібов, 92 — двічі), *на чужині* (Шевч., I, 345), *чужина* “чужа сторона” і *чужина* “чужа людина, чужі люди” (Потебня, 125);

ширина (Желех., 1089), *ширина* (Гладкий, 1928, 120; УРС, VI, 429; УЛВН, 712; СУМ, XI, 456);

ярина (Бер., 68, 78, 420), *яринь* — род. (Льв., 259), *ярину* (С. Зиз., 152); — *ярина* (Желех., 1114; Біл.-Нос., 414), *ярина* (Гануш, 377; Грам., 251; Потебня, 126; Грінч., IV, 541; УРС, VI, 575;

УЛВН, 723), *йарина́* (Онишкевич, II, 403), *јарина́* (Гладкий, 1929, 130, 147).

Цілий ряд іменників на *-іпа* з первісно рухомим наголосом характеризується в українській мові лише суфіксальною акцентуацією (на суфіксі *-ина*, в утвореннях з двома вокалічними суфіксами зрідка на попередньому перед *-ина* суфіксі):

борові́на (Желех., 40; Грінч., I, 87);

домові́на (Желех., 196; Гануш, 247; Грам., 247; Павловский, 34; Біл.-Нос., 121; Аф.-Чужб., 97; Потебня, 124; Грінч., I, 419; УЛВН, 171);

зелені́на, *зилині́на* (Матеріали, III, 62), *зелені́на* (УРС, II, 217; СУМ, III, 554);

лісові́на (Желех., 409; Грінч., II, 370);

лугові́на (Желех., 414), *лугові́на* (Онишкевич, I, 418; Матеріали, V, 37), *луговина* (Грінч., II, 379);

лукові́на (Желех., 415), *лукові́на* (Грінч., II, 381);

міхові́на (Желех., 444; Матеріали, V, 81; Грінч., II, 434), *міхові́на* (Онишкевич, I, 445);

молоді́на (Желех., 450; Грінч., II, 441);

мостові́на (Желех., 454; Грінч., II, 448);

польові́на (Желех., 691; Грінч., III, 290);

рогові́на (УРС, V, 73; УЛВН, 558; СУМ, VIII, 592);

солоні́на (Желех., 895; Грам., 247; Грінч., IV, 167; УЛВН, 615);

шумові́на (Желех., 1101; Грінч., IV, 518; УРС, VI, 536; СУМ, XI, 564).

Виникнення суфіксальної (на суфіксі *-ина*) акцентуації в наведених вище утвореннях зумовлено впливом численних баритонованих іменників на *-іпа* з наголосом на суфіксі *-іпа*.

Слід зазначити, що, на відміну від української мови, у якій іменники на *-іпа* з рухомим наголосом, як і іменники на *-ота* (*-ета*) з рухомим наголосом, дуже рано (очевидно, ще на ґрунті давньоруської мови) втратили рухомість наголосу в однині (початкову акцентуацію форм давального та знахідного відмінків однини), у цілому ряді сербохорватських говорів досліджувані іменники продовжують зберігати первісне початкове наголошення форми знахідного відмінка однини, пор.:

густі́на, зн. *гўстину* і *густіну* (Вуковић, 234);

криві́на, *кривіну* і *крївину* (Даничић, 11);

планіна, плӑнину (Даничић, 11; Вуковић, 234), *ў планину* (Даничић, 11; Московльєвић, 313; Вуковић, 234), *нїз планину, крӑз планину, мїмо планину* (Даничић, 11), *plănină, plăninu* (Белич, 227);

ширїна, шїрину, ў ширину (Даничић, 11), *ширїна, ширїну і шїрину, ў ширину* (Московльєвић, 313).

Привертає увагу, що і в російській мові іменник *сединá*, за свідченням О.Х. Востокова, вживався на той час із початковим наголошенням у формі знахідного відмінка однини (і називного множини): *сединá*, зн. *сѣдину* (Востоков, 396).

В українській мові ряд абстрактних іменників на -їна з рухотим наголосом, зберігаючи флективну акцентуацію в однині, вживаються у формах множини, характеризуючись при цьому флективним наголошенням (у давніх пам'ятках і в південно-західних говорах) або суфіксальним (у південно-східних говорах і в сучасній літературній мові):

глибини — мн. (Остр. зб., 50, 62; Гал., 122 зв.; Бар., 37 зв., 222), *в глибини* (Гал., 96; Тупт., 94) і *в глубїны* (Бар., 120); — *глибїни, глибїн, глибїнам, глибїнами, глибїнах* (УЛВН, 133);

низовїни, низовїн, низовїнам, низовїнами, низовїнах (УЛВН, 371);

новинї — мн. (Фїл., 12/1 зв.; Льв., 246), *новїн* (Сак., 46), *новинáми* (Остр. зб., 152 зв.); — *новинї, новїн, новинáм, новинáми, новинáх* (Грам., 251), *новїни* (Франко, XI, 248), *новинї* (Верхратський, 1899, 135), *новїни, новїн, новїнам, новїнами, новїнах* (УЛВН, 373);

сѣдинáм (Отпис, 1/2 зв.; Кл. Остр., 201) і *сѣдинáми* (Коп. Каз., 119);

чужинї, чужїн, чужинáм, чужинáми, чужинáх (Грам., 251);

яринї — мн. (Гал., 201); — *яринї, ярїн, яринáм, яринáми, яринáх* (Грам., 251), *ярїни* (Потебня, 126).

“Відтягнення наголосу в множині, — зазначає Л.А. Булаховський, говорячи про іменники з суфіксом **-ин(á)**, — треба думати, відносно нове явище, оскільки взагалі для найдавнішої мови не можна припускати в абстрактних іменниках наявності множини” [Булаховський, IV, 265]. Вживання абстрактних іменників у множині свідчить про значну міру конкретизації цих іменників, абстрагування від їх первинного значення, що стало можливим лише після тривалого періоду існування в мові. Своїм від-

тягненим (суфіксальним) наголосом у множині іменники на **-ина́** з абстрактним значенням зобов'язані формі називного — знахідного відмінків множини, яка за аналогією до численних двоскладових іменників *ā-/jā-*основ з кінцевим наголосом отримала наголос на передостанньому складі (під впливом форми називного — знахідного (і родового) множини флективне наголошення форм давального, орудного та місцевого відмінків множини було витіснене суфіксальним).

* * *

Розглянувши трансформацію на ґрунті української мови всіх трьох акцентних парадигм іменників із суфіксом **-іна**, можна зробити загальний висновок, що на зміну первісному розподілу згаданих іменників за трьома акцентними парадигмами в українській мові виник новий розподіл: іменники, які зберігають первісне абстрактне значення (означають загальні поняття щодо часу, простору і якості), характеризуються, як правило, флективним наголошенням, а іменники, які набули конкретного значення, характеризуються переважно суфіксальною акцентуацією.

ІМЕННИКИ ІЗ СУФІКСОМ **-іна** (ВІДІМЕННИКОВІ УТВОРЕННЯ)

У пізньопраслов'янській мові іменникам із суфіксом **-іна** були властиві дві акцентні парадигми: баритонована а. п. з кореневим наголосом і баритонована а. п. із суфіксальним наголосом (в утвореннях з двома вокалічними суфіксами: з наголосом на першому після кореня вокалічному суфіксі — від слів з окситонованою а. п. і з наголосом на другому після кореня вокалічному суфіксі — від слів з рухомою а. п.) [Скляренко, 1998, 197—198, 216, 223—224, 248, 276—278].

Баритоновані іменники з кореневим наголосом: **bārānina*, **beṛzina*, **boḷtina*, **br'atina*, **b'učina*, **č'asina*, **d'ēdina*, **d'ēvъčina*, **g'adina*, **goṣina*, **govēdina*, **gr'abina*, **gr'adina*, **x'atina*, **xl'ēbina*, **xoṛmina*, **x'yžina*, **ivina*, *(j)'agnętina, *(j)'alovičina, *(j)'avorina, *(j)'ėzvina, **k'opina*, **kr'ajina*, **k'urętina*, **l'avina*, **l'ipina*, **oręšina*, **pъtāšina*, **r'ybina*, **soḷmina*, **šč'ělina*, **zъḡnina* та ін.

Баритоновані іменники із суфіксальним наголосом: *ber̥stina, *ber̥žina, *boṛvina, *bъžina, *bŭčina, *čer̥vina, *dānina, *deṛvina, *de-sētina, *dētina, *dolina, *dōbina, *drobina, *drūžina, *dъnina, *godina, *goṛvina, *gъṛbina, *xlēvina, *xṛbьtina, *xvoṛstina, *xъmelina, *(j)ed-lina, *kl'ūčina, *konina, *konьčina, *korina, *kobylna, *kozina, *kozь-lētina, *kozьlna, *krōžina, *krъtina, *kvāsina, *kvētina, *ledina, *lēsi-na, *līčina, *lorūšina, *lozina, *lōžina, *lūčina, *l'ūdina, *mēšina, *mostina, *mъṛkьvina, *nizina, *otьčina, *ovьčina, *perina, *plāstina, *plaščina, *poṛtьnina, *poṛsētina, *poṛšina, *pṛōtina, *pŭlina, *pъsina, *pъšenina, *rešetina, *rodina, *rosina, *seṛdina, *sestrina, *sīrotina, *skotina, *slъžina, *sněžina, *somina, *sōdina, *stьblina, *stьžina, *sū-kьnina, *svīnina, *sъčetina, *sъṛstina, *sъčьṛbina, *telētina, *trāvina, *tṛstina, *tṛnina, *volina, *voṛkьnina, *voṛsina, *voščina, *vъṛbina, *zvērina, *žārina, *životina, *žьṛdina та ін.

БАРИТОНОВАНІ ІМЕННИКИ З КОРЕНЕВИМ НАГОЛОСОМ

Значна частина баритонованих іменників на -ina з кореневим наголосом зберігає в українській мові первісну кореневу акцентуацію відмінкових форм однини; при цьому остання часто співіснує із суфіксальною акцентуацією в ряді інших говорів, яка виникла під впливом баритонованих іменників на -ina із суфіксальним наголосом, і лише зрідка зустрічається флективне наголошення, зумовлене впливом іменників на -ina з рухомим наголосом:

бараніна (Желех., 13; Грам., 131; Верхратський, 1900, 35), *бараніна* (Гануш, 247; Грінч., I, 28; УЛВН, 37);

березина (Желех., 24; Верхратський, 1879, 397; Гануш, 247; Грам., 131; Гладкий, 1928, 120; Грінч., I, 51; УЛВН, 44), *березіна* “березняк; гілка берези” (Онишкевич, I, 49), *бэрэзына* (Отроковський, 73);

бучіна (Желех., 52; Грам., 131; Матеріали, I, 48; Грінч., I, 118; СУМ, I, 268), *бучина* (Верхратський, 1879, 397; Онишкевич, I, 79);

гадіна (Бер., 421), *гадіну* (Зиз. Л., 63); — *гадіна* (Желех., 134; Онишкевич, I, 156; Біл.-Нос., 92; Аф.-Чужб., 64; Грінч., I, 263; УРС, I, 130; СУМ, II, 10), *гадіна* (Верхратський, 1900, 34), *гадэна* (Клепикова, 44);

гов'ядина (Желех., 147);

горішина (Грінч., I, 312; УРС, I, 351; УЛВН, 139; СУМ, II, 131), *орішина* (Грінч., III, 63);

горошина (Желех., 154; Грам., 131; Грінч., I, 316; УЛВН, 140), *горошина* (Аф.-Чужб., 79);

грабіна (Желех., 156; Гануш, 380), *грабіна* (Верхратський, 1879, 397), *грабіна* (Біл.-Нос., 105; Аф.-Чужб., 80; Грінч., I, 320; УЛВН, 141);

дівчина (Бер., 60, 310); — *дівчина* (Желех., 184; Грам., 127, 247; Аф.-Чужб., 109; УРС, I, 409; УЛВН, 162; СУМ, II, 298), *дівчина* (Франко, XII, 7) і *дівчину* (Франко, X, 224), *дівчина* (Верхратський, 1912, 120) і *дівчина* (Верхратський, 1912, 118, 120), *дівчина* (Янув, 116), *дівчину* (Приступа, 124; Бандрівський, 100), *дівчини* — род. (Шило, 217, 226), *дівчина* (Верхратський, 1899, 180), *дівчина* (Л. Укр., II, 135, III, 18) і *дівчина* (Л. Укр., I, 26, 45), *дівчина* (Глібов, 233; Гребінка, 88), *дівчину* (Г.-Арт., 46), *дівчина* (Шевч., I, 8, II, 347) і *дівчина* (Шевч., I, 3), *дівчина* (Біл.-Нос., 116; Потебня, 122; Грінч., I, 388);

івина (Грінч., II, 192), *івина* (УРС, II, 282);

курятина (Желех., 392; Грінч., II, 381; Погр., 274; УЛВН, 303; Погр. ОС, 301; СУМ, IV, 414), *курятина* (Онишкевич, I, 398), *курятина* (Чучка, 61), *курятина* (УРС, II, 420);

ліпина (Желех., 404; Верхратський, 1879, 398; Гладкий, 1929, 130; Біл.-Нос., 209; Грінч., II, 360; УЛВН, 309), *ліпина* “скіпа, лучина; липовий ліс” (Онишкевич, I, 410);

хижина (Біл.-Нос., 375), *хижина* (Чабаненко, IV, 193);

хоромина (Бер., 280); — *хоромина* (Желех., 1044; Гануш, 382; Грінч., IV, 410; Чабаненко, IV, 197; УРС, VI, 353; СУМ, XI, 128), *хоромина* (Лисенко, 223);

щелина (Зиз. Л., 75; Бер., 219); — *щелина* (Желех., 1104), *щелина* (Желех., 1106), *щелина* (Грінч., IV, 527; УРС, VI, 549), *щелина* (Голоск., 446), *щелина* (Погр., 634; УЛВН, 719; Погр. ОС, 624; СУМ, XI, 589);

яворина (Желех., 1111), *яворина* (Грінч., IV, 535; УРС, VI, 564; УЛВН, 721; СУМ, XI, 622);

язьвина (Желех. 1112), *язьвина* (Грінч., IV, 536);

яловичина (Желех., 1113; Гануш, 247, 383; Біл.-Нос., 413; Грінч., IV, 540; УЛВН, 722), *яловичина* (Онишкевич, II, 402).

Цілий ряд баритонованих іменників на -іпа з кореневим наголосом отримав в українській мові суфіксальну акцентуацію

відмінкових форм однини, що сталося, безперечно, під впливом баритонованих іменників на *-ina* із суфіксальним наголосом, і лише окремі іменники набули флективної акцентуації, що пояснюється впливом іменників на *-ina* з рухомих наголосом:

болотина (Грінч., I, 84);

братина (Грінч., I, 94);

градина (Желех., 156; Біл.-Нос., 105; УРС, I, 357; УЛВН, 141; СУМ, II, 153);

дідина (Желех., 184);

зернина (Желех., 298; Аф.-Чужб., 165; Потебня, 124; Грінч., II, 150; УЛВН, 240);

країна (Кл., 193), *країну* (Гал., 85 зв.; Рад. Н., 35), *в ... країну* (Тр., 77), *в крайнѣ* — місц. (Коп. Ом., 151); — *країна* (Желех., 374; Грам., 69, 132, 247; Біл.-Нос., 195; Грінч., II, 298; УЛВН, 294);

купина (Остр. б., 26), *купину* (Т. З., 99; Рад., 352), *в купинѣ* — місц. (Остр. б., 96 зв.; Гал., 130 зв.), *на купинѣ* (Остр. б., 246) і *купина* (Гал., 175 зв.; Рад., 929), *купини* — род. (Кл. Остр., 205), *в купинѣ* — місц. (Гал., 1); — *купина* (Желех., 390; Грінч., II, 327; Матеріали, IV, 110), *купина* (Онишкевич, I, 395), *купина* (Лисенко, 110), *купина* “горбик на болотистому місці; зелень на такому горбику” і *купина* “рослина *Polygonatum Adans.*; куш” (УРС, 416; Погр., 273; УЛВН, 301; Погр. ОС, 300; СУМ, IV, 402);

лавина (Желех., 394);

пташина (Желех., 787; Біл.-Нос., 305; Грінч., III, 497; УЛВН, 537), *пташина* (Гануш, 247), *пташина* (зб.) “птахи” (Верхратський, 1912, 20, 145; Онишкевич, II, 160);

рибіна (Желех., 801; Грінч., IV, 15; УЛВН, 553);

соломина (Грінч., IV, 167; УЛВН, 614);

хатина (Желех., 1034; Гануш, 247; Грам., 127, 247; Біл.-Нос., 373; Грінч., IV, 388; УЛВН, 688);

хлібіна (Грінч., IV, 401; УЛВН, 690);

часина (Кл., 9); — *часина* (Желех., 1060; Потебня, 125; Грінч., IV, 446; УЛВН, 701).

Іменник *(j)'agnętina на ґрунті української мови набув наголошення на суфіксі *-яг-*, що пояснюється, з одного боку, впливом баритонованих іменників із суфіксальним наголосом типу *козлятина*, *поросятина*, *телятина*, а з другого — впливом твірного слова *ягнѣ* з новою суфіксальною акцентуацією, яка витіснила

первісну кореневу: *ягн'ятина* (Желех., 1111; Грінч., IV, 536; УРС, VI, 565; СУМ, XI, 624).

Баритоновані іменники на -іна з кореневим наголосом, які зберігають в українській мові первісну акцентуацію в однині, зберігають її і в множині (звичайно, якщо вживаються у формах множини), пор.: *березіни, березин, березинам, березинами, березинах* (УЛВН, 44); *горішини, горішин, горішинам, горішинами, горішинах* (УЛВН, 139); *дівчини, дівчин, дівчинам, дівчинами, дівчинах* (Грама., 247; УЛВН, 162); *ліпнини, ліпнин, ліпинам, ліпинами, ліпинах* (УЛВН, 309); *язвини* (Гал., 193).

БАРИТОНОВАНІ ІМЕННИКИ ІЗ СУФІКСАЛЬНИМ НАГОЛОСОМ

Баритоновані іменники на -іна з наголосом на суфіксі -іна, як правило, зберігають в українській мові первісну суфіксальну акцентуацію відмінкових форм однини:

береж'їна “узбережжя, берег” (Желех., 24), “земля, яка покривається весняними водами” (Аф.-Чужб., 11), *береж'їна* “узбережжя” і *береж'їна* “берегова трава, берегове сіно” (Грінч., I, 51), *береж'їна* “берегова трава, берегове сіно” (УРС, I, 56), *береж'їна* “узбережжя, берег” і *береж'їна* “берегова або лугова трава, берегове або лугове сіно” (СУМ, I, 159);

берест'їна (Желех., 24; Аф.-Чужб., 11; Грінч., I, 52; УЛВН, 44);

бич'їна (Желех., 27), *бич'їна* (Грінч., I, 59);

боров'їна (Желех., 40; Грінч., I, 87);

верб'їна (Желех., 62; Аф.-Чужб., 25; Грінч., I, 133; УЛВН, 67), *верб'їна* (Чабаненко, I, 133);

вітч'їна (Желех., 109; Грама., 251; Франко, XI, 209, 431), *отч'їна* (Верхратський, 1879, 395), *вітч'їна* і *вотч'їна* (Гануш, 247), *отч'їна* (Грінч., III, 77; УРС, III, 184), *вітч'їна* (УРС, I, 276), *вітч'їна* (СУМ, I, 690);

воли'їна “волове м'ясо” (Сак., 49);

волох'їна (Желех., 118; УРС, I, 288; УЛВН, 118; СУМ, I, 729);

волос'їна (Желех., 119; Гладкий, 1928, 120; Аф.-Чужб., 33; Потебня, 124; Грінч., I, 251; УЛВН, 118);

вощ'їна (Желех., 123; Грама., 47, 93; Грінч., I, 257; УЛВН, 121), *вощ'їна, вісч'їна* (Біл.-Нос., 85);

години́на (С. Зиз., 81, 86, 94; Бер., 303, 316, 383), *години́ны* — род. (Остр. зб., 40 зв.²), *години́ну* (Кл. Остр., 228); — *години́на* (Желех., 147; Грам., 247; Онишкевич, I, 178; Біл.-Нос., 100; Аф.-Чужб., 74; Потебня, 124; Грінч., I, 297; УЛВН, 136);

голові́на (Грінч., I, 302);

горбі́на (Желех., 152; СУМ, II, 126);

дані́на (Желех., 172; Аф.-Чужб., 85; Грінч., I, 357; УЛВН, 149), *дані́ну* (Франко, XI, 463);

дереві́на “одне дерево” (Желех., 177; Гладкий, 1929, 130; Грінч., I, 368), *дереві́ну* “одне дерево” (Франко, XI, 442), *де“ре”-ві́на* “байдужа, жорстока, безсердечна людина” (Чабаненко, I, 263), *дереві́на* “одне дерево” і *дереві́на* (матеріал) (УРС, I, 392; УЛВН, 155; СУМ, II, 245);

десяти́на (Желех., 178; Грам., 131; Матеріали, II, 22; Аф.-Чужб., 87; Грінч., I, 373; УЛВН, 156);

дыті́на (Кл., 76, 78, 86), *диты́на* (Кл., 96), *диты́ны* — род. (Гал., 222 зв.); — *диты́на* (Желех., 183; Гануш, 247; Грам., 247; Панькевич, 422; Біл.-Нос., 118; Аф.-Чужб., 88; Потебня, 124; Грінч., I, 384; УЛВН, 160), *деты́на* (Желех., 179);

дні́на (Желех., 187; Грам., 247; Верхратський, 1899, 50; Грінч., I, 394; УЛВН, 163);

долі́на (Бер., 202, 265, 310); — *долі́на* (Желех., 195; Ганкевич, 116; Аф.-Чужб., 95; Потебня, 124; Грінч., I, 416; Чабаненко, I, 286; УЛВН, 170), *долéна* (Онишкевич, I, 226), *долі́на*, *долéна* (Матеріали, II, 33);

дробі́на “домашня птиця; тонкі молоді деревця; крихти (хліба); дрібновидруковані місця в книзі; дріб’язок; молоді вівці” (Желех., 206), *дробі́на* “дрібна картопля” (Онишкевич, I, 235), “дрібні уламки палива (соломи, хмизу)” (Матеріали, II, 39), “домашня птиця” (Аф.-Чужб., 106), “домашня птиця; дрібні плазуни, також черв’яки; дрова з тонких гілок; дрібні речі; дрібні гроші; дрібні шматки” (Грінч., I, 446), “жаби, змії, черви і всяка інша нечисть” (Чабаненко, I, 298), *дробі́на* “дріб рушничний; кришка, дрібний шматочок” і *дробі́на* “усяка домашня птиця” (Біл.-Нос., 124), *дробі́на* “одна кулька рушничного дробу” і *дробі́на* “(про дітей, тварин) дрібнота” (УРС, 464; СУМ, II, 419);

в ... дружінъ — місц. (Гал., 216 зв.); — *дружинá* (Желех., 207; Гануш, 247, 380), *дружинá* “подружжя” (Онишкевич, I, 236),

дружїна (Біл.-Нос., 124; Аф.-Чужб., 107; Потебня, 124; Грінч., I, 448; УРС, I, 465; УЛВН, 181; СУМ, II, 424);

дубїна́ (Желех., 208), *дубїна* (Верхратський, 1879, 398; Гладкий, 1929, 130; Біл.-Нос., 125; Аф.-Чужб., 107; Потебня, 124; Грінч., I, 451; УРС, I, 468; УЛВН, 182; СУМ, II, 429), *дубина* і *дубїною* (Гануш, 380), *дубїна* (Отроковський, 73);

жарїна́ (Желех., 218; Аф.-Чужб., 112), *жарїна* (Гладкий, 1928, 120; Грінч., I, 474; УРС, I, 490; УЛВН, 195; СУМ, II, 509);

жердїна (Грінч., I, 479; УЛВН, 196);

животїна (Желех., 221; Грінч., I, 482; УЛВН, 197);

звірина́ “звір” (Желех., 289), *звїрина́* “т. с.” (Грама., 251), *звїрина́* “звір; (зб.) звірі; звірине м'ясо” (Грінч., II, 132), *звїрина́* “звір, звірюка” і *звїрина́* (зб.) “звірі” (УРС, II, 188; УЛВН, 235; СУМ, III, 484);

квітїна (Желех., 340; Грінч., II, 232);

кертїна (Желех., 341; Грінч., II, 236; СУМ, IV, 143), *кьр-тіна*, *киртїна*, *кертіна* (Онишкевич, I, 349);

кітліна (УРС, II, 337; СУМ, IV, 171);

ключїна (Желех., 351; Біл.-Нос., 186; Потебня, 124; Грінч., II, 255; УРС, II, 345; УЛВН, 280; СУМ, IV, 193);

козїна (Желех., 356);

козліна (Желех., 356; Грінч., II, 266; УРС, II, 352; СУМ, IV, 213);

конїна (Желех., 363; Матеріали, IV, 75; Біл.-Нос., 191; Грінч., II, 277; УЛВН, 287);

корїна (Желех., 366; Грінч., II, 283);

ледїна (Желех., 400), *льодїна* (УРС, II, 469; УЛВН, 317; СУМ, IV, 583);

личїна (Кл., 22, 132); — *личїна* (Желех., 407; Біл.-Нос., 211; Грінч., II, 366; УЛВН, 310);

лісїна “хворостина” (Потебня, 124);

лозїна (Біл.-Нос., 212; Грінч., II, 375; УРС, II, 456; УЛВН, 314; СУМ, IV, 541);

лопушїна (Желех., 413; Грінч., II, 378; УРС, II, 458; СУМ, IV, 548);

лужїна (Желех., 415; Грінч., II, 380; УРС, II, 460; СУМ, IV, 553);

лучїну (Кл., 104); — *лучїна* (Желех., 417; Потебня, 124; Грінч., II, 383; УРС, II, 462; СУМ, IV, 559), *лучїна* (Лисенко, 118);

- людина* (Желех., 419; Грам., 131; Біл.-Нос., 215; Потебня, 124; Грінч., II, 388; УЛВН, 316), *л'удіна* (Онишкевич, I, 422), *л'удэна* (Клепикова, 47);
- мішійна* (Біл.-Нос., 226);
- мостіна* (Желех., 454; Онишкевич, I, 453; Грінч., II, 447; УРС, II, 545; СУМ, IV, 808);
- овчіна* (Желех., 552; Грінч., III, 34; УРС, III, 82; СУМ, V, 612);
- періна* (Желех., 628; Гладкий, 1928, 120; Потебня, 124; Грінч., III, 145; УЛВН, 437);
- пиліна* (Желех., 632; Потебня, 124; Грінч., III, 150; УЛВН, 440);
- пластіна* (Желех., 657; УРС, III, 443; УЛВН, 458);
- плаціна* (Грінч., III, 193);
- полотніна* (Желех., 692; Грінч., III, 287; УРС, IV, 99; СУМ, VII, 97);
- порошіна* (Желех., 710; Грінч., III, 354; УЛВН, 484);
- прутіна* (Грінч., III, 494; УРС, IV, 541; СУМ, VIII, 363);
- псіна* (Желех., 786; Біл.-Нос., 305; Грінч., III, 496; УЛВН, 537);
- пшоніна* (УРС, IV, 565; СУМ, VIII, 416);
- решетіна* (Грінч., IV, 14; УРС, V, 45; СУМ, VIII, 524);
- родіна* “рідня” (Бер., 211); — *родіна* “сім'я, рідня; рідна сторона” (Желех., 810; Грам., 247), “один із рідні; рідня” (Потебня, 124), “сім'я, рідня” (Грінч., IV, 28; УРС, V, 74; УЛВН, 558; СУМ, VIII, 593), “рідна сторона, батьківщина” (СУМ, VIII, 593), *родіна́* і *роді́на* “сім'я, родина” (Онишкевич, II, 180), *родина́* (зб.) (Верхратський, 1899, 28; Чучка, 61), *родіна* “рідня” і *родина* “батьківщина, рідна сторона” (Біл.-Нос., 314);
- росіна* (Желех., 839; УРС, V, 222; СУМ, VIII, 881);
- свиніна* (Желех., 854; Чучка, 61; Грінч., IV, 106; УЛВН, 592);
- в середінѣ* — місц. (Бер., 34), *в сердіньѣ* (Бер., 472) і *середина* (Бер., 232), *в серединѣ* — місц. (Гал., 59); — *середіна* (Желех., 861; Грам., 247), *середіна* (Гануш, 382—383), *до сер(е)діни* (Янув, 124), *до сиридіни* (Янув, 125), *се'ре'діну* (Шило, 218), *в середіну* (Верхратський, 1899, 142), *в середину* (Гребінка, 116), *середина* (Грінч., IV, 115; УРС, V, 291; УЛВН, 597; СУМ, IX, 134), *середіна* (Голоск., 363);
- сестріна* (Желех., 862; Грінч., IV, 117);

сыроты́на (Кл., 96); — *сыроты́на* (Желех., 866; Гануш, 247; Потебня, 124; Грінч., IV, 123; УЛВН, 600);

скоты́на (Кл., 155); — *скоты́на* (Желех., 877; Грінч., IV, 141; УЛВН, 607), *скоты́на* (Гануш, 247, 380);

слезы́на (Желех., 882), *слъозы́на* (Грінч., IV, 154; УРС, V, 384; СУМ, IX, 389);

сніжы́на (Желех., 891; Грінч., IV, 162; УЛВН, 613);

сомы́на (Желех., 895; Грінч., IV, 167; УРС, V, 409; УЛВН, 615);

стеблы́на (Желех., 917; Грінч., IV, 201; УЛВН, 627);

стежы́на (Желех., 918; Біл.-Нос., 340; УРС, V, 498; СУМ, IX, 679);

суды́на (Зиз. Л., 83; Бер., 314); — *суды́на* (Желех., 933; Онишкевич, II, 264; Грінч., IV, 226; УЛВН, 635);

сукны́на (Желех., 934; УРС, V, 557; УЛВН, 636);

терны́на (Желех., 959; Грінч., IV, 257; УЛВН, 647);

травы́на “травинка” (Желех., 978; Потебня, 124; УРС, VI, 84; УЛВН, 654; СУМ, X, 220), *травы́на* “травинка” і *травы́на* (зб.) “трави” (Грінч., IV, 278);

тросты́ну (Гал., 135), *тросты́ною* (Гал., 74; Рад., 200) і *тросты́на* (Бер., 259), *тросты́ны* — род. (Єв., 300 зв.²), *тросты́ну* (Кл. Остр., 212; Єв., 338²); — *тросты́на* (Желех., 986; Грінч., IV, 287; УРС, VI, 107; УЛВН, 658; СУМ, X, 284), *тросты́на* (Гануш, 247), *тросты́на* (Франко, X, 408);

хворосты́на (Желех., 1036; Потебня, 125; Грінч., IV, 394; УЛВН, 689);

хлвы́на (Зиз. Л., 83); — *хлвы́на* (Грінч., IV, 402; УРС, VI, 336; СУМ, XI, 83);

хмелы́на (Желех., 1041; Потебня, 125; Грінч., IV, 405; УРС, VI, 342; СУМ, XI, 96);

хребты́на (Грінч., IV, 413; УРС, VI, 356; СУМ, XI, 138);

черевы́на (Онишкевич, II, 366; Грінч., IV, 455; УРС, VI, 421; СУМ, XI, 302);

шерсты́на (Желех., 1087; Грінч., IV, 493; УРС, VI, 487; СУМ, XI, 444);

щербы́на (Желех., 1105; Біл.-Нос., 404; Грінч., IV, 525; УЛВН, 719);

щеты́на (Желех., 1105; Грінч., IV, 525; УЛВН, 719);

ялы́на “ялинове дерево” (Желех., 1113), “ялинова деревина” (Верхратський, 1879, 398), “ялинове дерево; (зб.) ялиновий ліс”

(Біл.-Нос., 413; УРС, VI, 572; СУМ, XI, 642), *йали́на* “ялиновий ліс; ялинові дрова” (Онишкевич, II, 402), *ялі́на* “ялинове дерево” і *яли́на* “ялиновий ліс” (Грінч., IV, 539).

З наведеного матеріалу можна зробити висновок, що іменники з наголосом на суфіксі -іпа нерідко отримували флективну акцентуацію, якщо вживалися зі значенням збірності, пор.: *береж́іна* “узбережжя”, але *береж́іна* “берегова трава, берегове сіно” (Грінч., I, 51), *береж́іна* “берегова трава, берегове сіно” (УРС, I, 56), *береж́іна* “узбережжя, берег” і *береж́іна* “берегова або лугова трава, берегове або лугове сіно” (СУМ, I, 159); *дерев́іна* “одне дерево”, але *дерев́іна* “тверда частина дерева або куша, що знаходиться під корою; (зб.) колоди та інші лісоматеріали” (УРС, I, 392; УЛВН, 155; СУМ, II, 245); *дроб́іна* “дрібна картопля” (Онишкевич, I, 235), “дрібні уламки палива (соломи, хмизу)” (Матеріали, II, 39), “домашня птиця; дрібні плазуни, також черв’яки; дрова з тонких гілок; дрібні речі; дрібні гроші; дрібні шматки” (Грінч., I, 446), “жаби, змії, черви і всяка інша нечисть” (Чабаненко, I, 298), *дроб́іна* “дріб рушничний; кришка, дрібний шматочок”, але *дроб́іна* “усяка домашня птиця” (Біл.-Нос., 124), *дроб́іна* “одна кулька рушничного дробу”, але *дроб́іна* “(про дітей, тварин) дрібнота” (УРС, I, 464; СУМ, II, 419); *зві́ріна* “звір, звірюка”, але *зві́ріна* (зб.) “звірі” (УРС, II, 188; УЛВН, 235; СУМ, III, 484); *трав́іна* “травинка”, але *трав́іна* (зб.) “трави” (Грінч., IV, 278); *ялі́на* “ялинове дерево”, але *яли́на* “ялиновий ліс” (Грінч., IV, 539). Проте частіше іменники з наголосом на суфіксі -іпа набували в українській мові флективної акцентуації під впливом іменників на -іпа з рухомих наголосом. У слові *середина* коренева акцентуація (*серед́іна*) виникла, на думку Л.А. Булаховського, під впливом прикметника *серед́ній* [Булаховський, IV, 267], у слові *дубина* — під впливом твірного слова *дуб*, род. *дуба*, у слові *рідина* “рідна сторона, батьківщина” — під впливом прикметника рос. *род́ный*, укр. *рід́ний*, як припускає Л.А. Булаховський [Булаховський, IV, 266]. Кореневе наголошення в слові *вотчина* (з *оть́сіпа), очевидно, свідчить про первісну суфіксальну акцентуацію твірного слова (*оть́сь, род. *оть́са, а не *оть́сь, род. *оть́са, як вважає В.А. Дибо [Дибо, 1981, 171]).

Деякі баритоновані іменники з наголосом на суфіксі -іпа набули в українській мові виключно флективної акцентуації (під впливом іменників на -іпа з рухомих наголосом):

бзинá (Желех., 25; Грінч., I, 54);

квасинá (Грінч., II, 231);

кружинá (Грінч., II, 313; СУМ, IV, 371);

низинá (Бер., 463); — *низинá* (Желех., 528; Гануш, 377; Грам., 251; Грінч., II, 563; УРС, II, 748; УЛВН, 371; СУМ, V, 411).

Баритоновані іменники з наголосом на першому вокалічному суфіксі (другий суфікс -іпа), як правило, зберігають в українській мові первісний наголос, якщо голосний цього суфікса не був редукованим (**kozylètina*, **poršètina*, **telètina* тощо):

козя́тина (Желех., 356; УРС, II, 352; УЛВН, 281; СУМ, IV, 213);

порося́тина (Желех., 710; Гануш, 247; Грінч., III, 353; УРС, IV, 207);

теля́тина (Желех., 955; Верхратський, 1879, 398; Грінч., IV, 253; УЛВН, 645), але *тел'а́тіна* (Чучка, 61).

Якщо голосний наголошеного першого суфікса був редукованим (**копѣ́сіпа*, **тъꙗкѣ́віпа* тощо), то наголос у давньоруській мові перемістився на попередній голосний (на корінь), а згодом змінився на суфіксальний (під впливом іменників з наголосом на суфіксі -іпа) або на флективний (під впливом іменників на -іпа з рухомим наголосом):

кончі́на (Остр. зб., 17 зв.²; Бер., 91, 100; Гал., 2 зв., 20; Кл., 11, 74, 125), *кончі́ну* (Остр. б., 272), *в кончі́ну* (Кл. Остр., 217) і *кончинá* (С. Зиз., 76, 77; Гал., 175 зв., 221; Бар., 253, 302 зв., 358; Кл., 113, 190), *кончины́* — род. (Тупт., 53 та ін.; Кл., 3, 142, 196, 205), *кончину́* (Коп. Каз., 120, 122; Гал., 150; Кл., 206), *в кончину́* (Т. З., 93), *на кончинѣ́* — місц. (Т. З., 87), *о кончинѣ́* (Коп. Каз., 120); — *кончі́на* (Желех., 363; Грінч., II, 279; УРС, II, 372; УЛВН, 289), *конч'инá* (Чабаненко, II, 198);

моркві́на (УРС, II, 542; УЛВН, 338; СУМ, IV, 803).

Баритоновані іменники на -іпа з суфіксальним наголосом, які зберігають в українській мові первісне наголошення в однині, зберігають його, як правило, і в множині (якщо вживаються у формах множини). Лише деякі з досліджуваних іменників отримали в окремих говорах української мови (південно-західних) флективну акцентуацію відмінкових форм множини (під впливом іменників типу *кні́жка*), пор.: *годині́*, *годи́н*, *години́м*, *години́ми*, *години́х* (Гануш, 378), *годині́* (Янув, 71), але *години́ни*, *годині́н*, *годині́нам*, *годині́нами*, *годині́нах* (Грам., 247; УЛВН, 136); *долині́*, *до-*

лін, долинám, долина́ми, долина́х (Гануш, 378), доли́ні (Мельничук, 58), по ўс'і́х долина́х (Гладкий, 1929, 141, 147), але до́лінами (Кл., 2), до́ліни, до́лін, до́лінам, до́лінами, до́лінах (УЛВН, 170); стибі́лині (Мельничук, 58), але стеб́ліни, стеб́лін, стеб́лінам, стеб́лі́нами, стеб́лі́нах (УЛВН, 627); тирні́ні (Мельничук, 58), але терні́ни, терні́н, терні́нам, терні́нами, терні́нах (УЛВН, 647).

* * *

З двох розглянутих акцентних типів іменників із суфіксом -іна домінуючим в українській мові слід визнати акцентний тип із суфіксальним наголошенням (на суфіксі -іна), під впливом якого значна частина іменників на -іна з кореневим наголосом набула суфіксальної акцентуації. Можна з повним правом сказати, що в наголошенні іменників із суфіксом -іна в українській мові діє тенденція до переміщення наголосу з кореня на суфікс **-ин(а)**.

ІМЕННИКИ ІЗ СУФІКСОМ -ъкъ (-ъкъ)

У праслов'янській мові іменники із суфіксом -ъкъ (-ъкъ) мали три акцентні парадигми: баритоновану а. п. з кореневим наголосом, баритоновану а. п. із суфіксальним наголосом (в утвореннях з двома вокалічними суфіксами — з наголосом на першому або на другому після кореня вокалічному суфіксі) і окситоновану а. п. [Скляренко, 1998, 198—199, 225, 265—266].

Баритоновані іменники з кореневим наголосом: *bḡ'atъкъ, *č'asъкъ, *d'edъкъ, *d'utъкъ, *gořšъкъ, *(j)'asenъкъ, *(j)'astrēbъкъ, *(j)'avogъкъ, *(j)ēzŭcъкъ, *kḡ'ajъкъ, *k'ubъкъ, *kl'inъкъ, *l'azъкъ, *l'i-pъкъ, *m'aсъкъ, *mořzъкъ [Колесов, 1978, 45], *mъlпъкъ, *ogēšъкъ, *p'l'užъкъ, *pořžъкъ, *p'orъкъ, *ḡ'aсъкъ, *ḡ'ajъкъ, *t'upъкъ, *vъnū-съкъ, *z'adъкъ, *ž'uсъкъ та ін.

Баритоновані іменники із суфіксальним наголосом: *bēl'ъкъ, *bobъкъ, *bŭcъкъ, *dvoḡъкъ, *ḡrēšъкъ, *kolъкъ, *kotъкъ, *kq̄tъкъ, *l'orūšъкъ, *l'gbъкъ, *ovъsъкъ, *pēsъкъ [інакше (окситонована а. п.) Дыбо, 1981, 138; Колесов, 1978, 50—51], *rodъкъ, *ḡojъкъ, *sporъкъ, *stožъкъ, *strq̄cъкъ, *sъnpъкъ, *šcitъкъ, *tъḡpъкъ, *vēnъкъ, *vъḡ-šъкъ, *žъl'tъкъ та ін.

Окситоновані іменники: *beřžъкъ, *boсъкъ, *boḡъкъ, *božъкъ, *brodъкъ, *bḡūsъкъ, *сēpъкъ, *сēḡpъкъ, *съlпъкъ, *domъкъ, *dōbъкъ,

*družьkь, *dъžьkь, *gājьkь, *godьkь, *golōbьkь, *golьsьkь, *gorьdьkь, *grībьkь, *grobьkь, *gъrьbьkь, *xol'dьkь, *kolьsьkь, *korьbьkь, *kōsьkь, *krōžьkь, *kvāsьkь, *květьkь, *kьnēdz'ьkь, *ledьkь, *Iēsьkь, *Iis-тьkь, *Iojьkь, *Iožьkь, *Iōсьkь, *Iōžьkь, *Iьпьkь, *medьkь, *mēsьkь, *mojьkь, *mostьkь, *nosьkь [Булаховський, V, 192], *pepelьkь, *poгьsьkь, *prōtьkь, *pъčьkь [інакше (баритонована а. п. із суфіксальним наголосом) Колесов, 1978, 46, 49], *pьп'ьkь, *rāzьkь, *rē-дьkь, *rožьkь, *rōtьkь, *sādьkь, *slēdьkь, *smēsьkь [інакше (баритонована а. п. із суфіксальним наголосом) Колесов, 1978, 45], *sněžьkь, *sōсьkь, *stānьkь, *stāvьkь, *sūпьkь, *sъrьpьkь, *šūmьkь, *teгьmьkь, *tъžьkь, *veсьrьkь, *vojьсьkь, *vojьsьkь, *vozьkь, *vōсьkь, *vъčьkь, *znāсьkь, *zōbьkь, *zvēгьkь, *zvopьkь, *želьbьkь, *žerьbьkь, *žirьkь та ін.

БАРИТОНОВАНІ ІМЕННИКИ З КОРЕНЕВИМ НАГОЛОСОМ

В українській мові первісний кореневий наголос в однині зберігає лише частина баритонованих іменників на -ъкъ (-ькъ) з кореневим наголосом:

браток (Онишкевич, I, 70), але *браток*, род. *братка* (Лисенко, 35; Грінч., I, 95);

внучок (Верхратський, 1879, 395; Гануш, 232), *унучок*, род. *унучка* (Грінч., IV, 341; УРС, VI, 200), *внучок*, род. *внучка* (УРС, I, 280; УЛВН, 116);

горошок, род. *горошку* (Желех., 154; Гануш, 349; Грінч., I, 316; УРС, I, 353; УЛВН, 140), *горошок* (Верхратський, 1879, 395; Онишкевич, I, 187; Аф.-Чужб., 79), але *горошок* (Гладкий, 1928, 123), *горошок*, род. *горошку* (Гладкий, 1928, 131);

жучок (Желех., 227), *жучок* (Аф.-Чужб., 115), *жучок*, род. *жучка* (Грінч., I, 494; Голоск., 121; УРС, I, 506; УЛВН, 200);

кубок, род. *кубка* (Желех., 386; Гануш, 344; Грінч., II, 317; УРС, II, 410; УЛВН, 300), але *кубок* (Біл.-Нос., 199);

мачок, род. *мачку* (Желех., 431), але *мачок*, род. *мачку* (Грінч., II, 413; УРС, II, 496; УЛВН, 325);

морозок, род. *морозка* “іній” (Грінч, II, 446);

орішок, род. *орішка* (Желех., 575; Гануш, 349; Грінч., III, 63; УРС, III, 149), *горішок*, род. *горішка* (Грама., 224; Голоск., 80; УРС, I, 351; УЛВН, 139), *горішок* (Грінч., I, 312), *ор'ішок*, род. *ор'ішка* (Чабаненко, III, 57);

поріжок, род. *поріжка* (Грінч., III, 344; УРС, IV, 192; СУМ, VII, 261), але *порожók* (Желех., 709);

пúпок (Гануш, 232), *пúпок*, род. *пúпка* (Гануш, 344), але *пúпók*, род. *пúпка* (Желех., 789), *пупók*, род. *пупка́* (Грінч., III, 499; УРС, IV, 553; УЛВН, 538);

ра́чок (Желех., 798), але *рачók*, род. *рачка́* (Грінч., IV, 8; УРС, V, 22; УЛВН, 544);

язі́чок, род. *язі́чка* (Желех., 1112; Гануш, 349; Грам., 224), *йязі́чок* (Онишкевич, II, 401), але *язичók*, род. *язичка́* (Грінч., IV, 537; Голоск., 449; УРС, VI, 567; УЛВН, 722).

Більшість досліджуваних іменників набула в українській мові (у ряді випадків, очевидно, ще в давньоруській мові) флективної акцентуації відмінкових форм однини:

димók, род. *димка́* (Желех., 182), *димók* (Аф.-Чужб., 109), *димók*, род. *димку́* (Грінч., I, 384; УРС, I, 404; УЛВН, 159);

д'ідók (Гладкий, 1929, 135; Гладкий, 1928, 123), *дідók*, род. *дідка́* (Грінч., I, 389; УРС, I, 409; УЛВН, 162);

задók, род. *задка́* (Желех., 243; Грінч., II, 36; УРС, II, 41; УЛВН, 208), *задók* “стегно” (Онишкевич, I, 269);

клинók, род. *клинка́* (Желех., 349; Грінч., II, 251; Голоск., 172; УРС, II, 341; УЛВН, 279), *клинók* (Верхратський, 1879, 395; Гладкий, 1929, 135);

крайók, род. *крайка́* (Желех., 374; Грінч., II, 298; УРС, II, 390; УЛВН, 294);

лазók “лісова поляна” (Желех., 396), *лазók*, род. *лазка́* “т. с.; лісовий прохід звірів” (Грінч., II, 341), “маленький лаз” (СУМ, IV, 437);

линók (Желех., 403), *линók*, род. *линка́* (Грінч., II, 359; УРС, II, 441; УЛВН, 309);

млинок (Желех., 446; Верхратський, 1879, 395), *млинок*, род. *mlinká* (Грам., 225; Грінч., II, 435; Голоск., 216; УРС, II, 529; УЛВН, 334);

плужók, род. *плужка́* (Желех., 661; Грам., 225; Грінч., III, 198; УРС, III, 456; УЛВН, 461);

райók (Грінч., IV, 4), *райók*, род. *райка́* (УРС, V, 12; УЛВН, 543);

тинók, род. *тинку́* (Желех., 963), *тинók*, род. *тинка́* (Грінч., IV, 261; УРС, VI, 43; УЛВН, 649);

часók (Желех., 1061; Грам., 277), *часók*, род. *часку́* (Грінч., IV, 446), *часók*, род. *часка́* (Голоск., 433; УРС, VI, 408), *ч'асók*, род. *ч'аска́* (Чабаненко, IV, 210);

яворок, род. *яворка* (Грінч., IV, 535), *яворок*, род. *явірка* (УРС, VI, 564; СУМ, XI, 622);

ясенок, род. *ясенка* (Гануш, 347; Грінч., IV, 543; УРС, VI, 578; СУМ, XI, 653);

яструбок, род. *яструбка* (УРС, VI, 582; СУМ, XI, 658).

Привертає увагу, що серед баритонованих іменників на -ькъ (-ькъ) з кореневим наголосом первісну кореневу акцентуацію найкраще зберігають в українській мові трискладові іменники (*горошок*, *морозок*, *орішок/горішок*, *поріжок*, *унучок*, *язичок*). Це ж саме спостерігається і в російській мові [Колесов, 1978, 34]. Слід відзначити також, що кореневе наголошення досліджувані іменники послідовніше зберігають у південно-західних говорах української мови, ніж у південно-східних. Виникнення на ґрунті давньоруської і української мов флективної акцентуації в баритонованих іменниках на -ькъ (-ькъ) з кореневим наголосом сталося, безперечно, під впливом відповідних окситонованих іменників.

Ті баритоновані іменники на -ькъ (-ькъ) з кореневим наголосом, які зберігають в українській мові кореневе наголошення в однині, зберігають його і в множині: *внўчки*, *внўчків*, *внўчкам*, *внўчками*, *внўчках* (УЛВН, 116); *кўбки* (Кл., 37), — *кўбкі*, *кўбків*, *кўбкам*, *кўбками*, *кўбках* (УЛВН, 300); *орішки*, *орішків*, *орішкам*, *орішками*, *орішках* (Гануш, 349), *горішки*, *горішків*, *горішкам*, *горішками*, *горішках* (Голоск., 80; УЛВН, 139); *пўпки*, *пўпків*, *пўпкам*, *пўпками*, *пўпках* (Гануш, 344); *язічки*, *язічків*, *язічкам*, *язічками*, *язічках* (Гануш, 349). Баритоновані іменники на -ькъ (-ькъ) з кореневим наголосом, які в українській мові отримали флективну акцентуацію в однині (у ряді випадків, очевидно, ще на давньоруському ґрунті), отримали флективне наголошення і в множині: *браткі*, *братків* (Лисенко, 35); *димкі*, *димків*, *димкам*, *димками*, *димках* (УЛВН, 159); *дідкі*, *дідків*, *дідкам*, *дідками*, *дідках* (УЛВН, 162); *жучкі*, *жучків*, *жучкам*, *жучками*, *жучках* (Голоск., 121; УЛВН, 200); *зadкі*, *zadків*, *zadкам*, *zadками*, *zadках* (УЛВН, 208); *клинкі*, *клинків*, *клинкам*, *клинками*, *клинках* (Голоск., 172; УЛВН, 279); *крайкі*, *крайків*, *крайкам*, *крайками*, *крайках* (УЛВН, 294); *линкі*, *линків*, *линкам*, *линками*, *линках* (УЛВН, 309); *млинкі*, *млинків*, *млинкам*, *млинками*, *млинках* (Грама., 225; Голоск., 216; УЛВН, 334); *плужкі*, *плужків*, *плужкам*, *плужками*, *плужках*

(УЛВН, 461); *пупкі́, пупкі́в, пупка́м, пупка́ми, пупка́х* (УЛВН, 538); *райкі́, райкі́в, райка́м, райка́ми, райка́х* (УЛВН, 543); *рачкі́, рачкі́в, рачка́м, рачка́ми, рачка́х* (УЛВН, 544); *тинкі́, тинкі́в, тинка́м, тинка́ми, тинка́х* (УЛВН, 649); *язичкі́, язичкі́в, язичка́м, язичка́ми, язичка́х* (Голоск., 449; УЛВН, 722); *ясенкі́, ясенкі́в, ясенка́м, ясенка́ми, ясенка́х* (Гануш, 347).

Виникнення на ґрунті давньоруської і української мов флективної акцентуації у відмінкових формах однини і множини баритонованих іменників на *-ькъ* (*-ькъ*) з кореневим наголосом зумовлено, безперечно, впливом окситонованих іменників на *-ькъ* (*-ькъ*).

БАРИТОНОВАНІ ІМЕННИКИ ІЗ СУФІКСАЛЬНИМ НАГОЛОСОМ

Баритоновані іменники з наголошеним суфіксом *-ькъ* (*-ькъ*) на ґрунті давньоруської мови зазнали переміщення наголосу з редукованого голосного суфікса на попередній склад в усіх відмінкових формах однини і множини, крім називного — знахідного однини і родового множини: *б'ъл'ькъ*, род. *б'ъл'ька*; *быч'ькъ*, род. *б'ычька*; *боб'ькъ*, род. *б'об'ька*; *в'ѣн'ькъ*, род. *в'ѣн'ька* тощо. Коренева акцентуація в іменниках типу *б'ъл'ькъ* (род. *б'ъл'ька*) ще в давньоруській мові почала витіснятися флективною під впливом окситонованих іменників із суфіксом *-ькъ* (*-ькъ*), які після переміщення наголосу з кінцевого редукованого голосного на попередній склад злилися з досліджуваними іменниками в наголошенні форми називного — знахідного відмінків однини. Згаданий вплив привів до повного злиття в українській мові акцентуації баритонованих іменників на *-ькъ* (*-ькъ*) із суфіксальним наголосом і окситонованих іменників на *-ькъ* (*-ькъ*), тобто досліджувані іменники, зберігаючи первісне суфіксальне наголошення форми називного — знахідного відмінків однини, в усіх інших відмінкових формах однини (і множини) отримали флективну акцентуацію:

бич'ок, род. *бич'ока́* (Желех., 27; Грінч., I, 59; Голоск., 25; УРС, I, 60; УЛВН, 45), *бич'ок* (Аф.-Чужб., 21);

біл'ок, род. *біл'ока́* (Желех., 30; Грінч., I, 66; Голоск., 26; УРС, I, 65; УЛВН, 47), *біл'ок* (Грама., 131; Аф.-Чужб., 22), *б'іл'ок* (Гладкий, 1928, 119);

боб'ок, род. *боб'ока́* (Грінч., I, 78; УЛВН, 50);

вершóк, род. *вершкá* (Желех., 65; Грам., 225; Грінч., I, 141; Голоск., 42; УРС, I, 126; УЛВН, 69);

віно́к, род. *вінкá* (Желех., 106; Грам., 225; Грінч., I, 239; Голоск., 60; УРС, I, 271; УЛВН, 112), *віно́к* (Отроковський, 69; Біл.-Нос., 78), але *вінок* (Онишкевич, I, 130);

грішо́к, род. *грішкá* (Грінч., I, 329; УРС, I, 363; УЛВН, 144), *грішо́к* (Аф.-Чужб., 82);

двіро́к, род. *двіркá* (Желех., 174; Грінч., I, 362; СУМ, II, 219), *дворо́к*, род. *дворкá* (Грінч., I, 363);

жолто́к (Рад., 12), *жолткá* — род. (Рад., 12); — *жовто́к* (Желех., 225; Біл.-Нос., 139; Аф.-Чужб., 115), *жовто́к*, род. *жовткá* (Грам., 225; Грінч., I, 489; Голоск., 120; УРС, I, 503; УЛВН, 199), *жоуто́к* (Гладкий, 1928, 119);

кіло́к, род. *кілкá* (Желех., 345; Грам., 225; Грінч., II, 243; Голоск., 171; УРС, II, 332; УЛВН, 276), *коло́к* (Гладкий, 1928, 123);

кото́к, род. *коткá* “котик” (Желех., 372; Грінч., II, 293; Голоск., 184; УРС, II, 385; СУМ, IV, 311);

куто́к (Онишкевич, I, 399; Гладкий, 1929, 129), *куто́к*, род. *куткá* (Грінч., II, 333; Голоск., 190; УРС, II, 421; УЛВН, 303);

лобо́к, род. *лобкá* (Желех., 411; Грінч., II, 373; Голоск., 198; УРС, II, 455; СУМ, IV, 536);

лопушо́к, род. *лопушкá* (Грінч., II, 378; УРС, II, 458; СУМ, IV, 548);

овесо́к, род. *овескá* (Грінч., III, 34);

підо́к, род. *підкá* “невелике горище” (Желех., 646), *підо́к*, род. *підкá* “подок” (Грінч., III, 173), *п’ідо́к*, род. *п’ідкá* “черинь печі” (Чабаненко, III, 119), *подо́к*, род. *подкá* “низинне місце; западина” (УРС, IV, 11; СУМ, VI, 752);

пѣсо́к (Остр. б., 5 зв. — двічі, 9 зв., 20, 237 зв.; Рад. Н., 12), *до пѣску́* (Рад. Н., 12), *с пѣску́* (Зиз. Л., 60; Бер., 149), на *пѣску́* (Гал., 53 — тричі) і *пѣсок* (Рад. Н., 12); — *пісо́к*, род. *піску́* (Головацький, 62; Желех., 654; Грам., 227; Потєбня, 117; Грінч., III, 188; Голоск., 291; УРС, III, 434; Погр., 409; УЛВН, 456), *пісо́к* (Ганкевич, 119; Онишкевич, II, 74; Біл.-Нос., 282);

ройо́к, род. *ройкá* (Грінч., IV, 64; УРС, V, 220; СУМ, VIII, 874);

сніпо́к, *снопо́к* (Желех., 891; Онишкевич, II, 233), *сніпо́к* (Біл.-Нос., 334; Грінч., IV, 162), *снопо́к*, род. *снопкá* (Грінч., IV, 162), *сніпо́к*, род. *сніпкá* (Голоск., 373; УЛВН, 613);

сонók, род. *сонká* (Грінч., IV, 167);

стожók, род. *стожká*; *стіжók*, род. *стіжká* (Желех., 922), *стожók* (Онишкевич, II, 254; Гладкий, 1928, 123), *стіжók*, род. *стіжká* (Грінч., IV, 205; Голоск., 383; УРС, V, 509; УЛВН, 629);

стручók, род. *стручká* (Желех., 930; Грам., 225; Грінч., IV, 220; Голоск., 386; УРС, V, 542; УЛВН, 633), *стрючók*, род. *стрючká* (Грінч., IV, 220);

теренók, род. *теренку́* (Желех., 958; УРС, VI, 34; СУМ, X, 85), *тернók*, род. *тернку́* (Желех., 959; Грінч., IV, 257), *теренók* (Грінч., IV, 256), *тернók*, род. *теренká* (УРС, VI, 36);

щитók, род. *щитká* (Желех., 1106; Грінч., IV, 527; УРС, VI, 549; УЛВН, 719).

Баритоновані іменники на -ькь (-ькъ) із суфіксальним наголосом, отримавши на ґрунті української мови флективну акцентуацію у відмінкових формах однини, отримали, як правило, флективне наголошення і в множині, що було зумовлено злиттям в українській мові акцентуації баритонованих іменників на -ькь (-ькъ) із суфіксальним наголосом і окситонованих іменників на -ькь (-ькъ) (див. с. 386): *бичкі́, бичкі́в, бичка́м, бичка́ми, бичка́х* (Голоск., 25; УЛВН, 45); *білкі́, білкі́в, білка́м, білка́ми, білка́х* (Голоск., 26; УЛВН, 47); *бобкі́, бобкі́в, бобка́м, бобка́ми, бобка́х* (УЛВН, 50); *вершкі́* (Бер., 197 — двічі), — *вершкі́, вершкі́в, вершка́м, вершка́ми, вершка́х* (Голоск., 42; УЛВН, 69); *вінкі́, вінкі́в, вінка́м, вінка́ми, вінка́х* (Голоск., 60; УЛВН, 112); *грішкі́, грішкі́в, грішка́м, грішка́ми, грішка́х* (УЛВН, 144); *жовткі́, жовткі́в, жовтка́м, жовтка́ми, жовтка́х* (Голоск., 120; УЛВН, 199); *кілкі́, кілкі́в, кілка́м, кілка́ми, кілка́х* (Голоск., 171; УЛВН, 276); *коткі́, коткі́в, котка́м, котка́ми, котка́х* (Голоск., 184; УЛВН, 293); *куткі́, куткі́в, кутка́м, кутка́ми, кутка́х* (Голоск., 190; УЛВН, 303); *лобкі́, лобкі́в, лобка́м, лобка́ми, лобка́х* (Голоск., 198); *піскі́, піскі́в, піска́м, піска́ми, піска́х* (Грам., 227; Погр., 409; УЛВН, 456), але *піски, піскі́в, піска́м, піска́ми, піска́х* (Потебня, 117), *піскі́, піскі́в, піска́м, піска́ми, піска́х* (Голоск., 291); *сніпкі́* (Рад., 971), — *сніпкі́, сніпкі́в, сніпка́м, сніпка́ми, сніпка́х* (Голоск., 373; УЛВН, 613); *стіжкі́, стіжкі́в, стіжка́м, стіжка́ми, стіжка́х* (Голоск., 383; УЛВН, 629); *стручкі́, стручкі́в, стручка́м, стручка́ми, стручка́х* (Голоск., 386; УЛВН, 633); *щиткі́, щиткі́в, щитка́м, щитка́ми, щитка́х* (УЛВН, 719).

Проте, якщо баритонований іменник на -ъкъ (-ькъ) із суфіксальним наголосом вживався лише в множині, то він отримував в українській мові у формах множини не аналогічну флективну, а закономірну кореневу акцентуацію, оскільки після переміщення наголосу з редукованого суфіксального голосного в слабкій позиції на попередній склад у відмінкових формах множини досліджуваних іменників переважала коренева акцентуація (п'ѣсъци, п'ѣсъкъ, п'ѣсъкомъ, п'ѣсъкы, п'ѣсъкы, п'ѣсъцѣхъ), пор.: *піски* — мн. “піщана місцевість” (Желех., 654), *селó Піски* (Погр., 409). З часом коренева акцентуація таких іменників могла бути замінена на флективну (під впливом окситонованих іменників із суфіксом -ъкъ (-ькъ)), пор.: *піскі́*, род. *піскі́в* “великі простори, покриті піском” (УРС, III, 434).

ОКСИТОНОВАНІ ІМЕННИКИ

Окситоновані іменники із суфіксом -ъкъ (-ькъ) зберігають в українській мові первісну флективну акцентуацію форм родового, давального, орудного та місцевого відмінків однини і давню суфіксальну акцентуацію, що виникла на ґрунті давньоруської мови (унаслідок переміщення наголосу з редукованого голосного в слабкій позиції на попередній склад), форми називного — знахідного відмінків однини, пор.:

бережóк (Желех., 24; Аф.-Чужб., 11), *бережóк*, род. *бережкá* (Грінч., I, 51; УРС, I, 56; УЛВН, 44), *бережóк*, род. *беріжкá* (Голоск., 24);

божóк, род. *божкá* (Грінч., I, 82; УРС, I, 78; УЛВН, 51), але *бóжок*, род. *бóжка* (Желех., 37);

борóк, род. *боркá*; *бірóк*, род. *біркá* (Желех., 40), *борóк* (Біл.-Нос., 60), *бірóк*, род. *біркá* (Грінч., I, 69; Голоск., 27);

бочóк, род. *бочкá* (Грінч., I, 91; УРС, I, 84; УЛВН, 53), але *бóчок*, род. *бóчка* (Желех., 41), *бóчок* “довший бік дитячої колиски” (Онишкевич, I, 68);

бродóк (Желех., 45; Аф.-Чужб., 17), *брідо́к*, род. *брідкá* (Грінч., I, 100);

брусóк, род. *брускá* (Желех., 45; Грінч., I, 102; Голоск., 33; УРС, I, 92; УЛВН, 57), *брусóк* (Аф.-Чужб., 17);

вечірóк, род. *вечіркá* (Грінч., I, 144), *вечорóк*, род. *вечіркá* (УРС, I, 128; УЛВН, 70);

вовчóк “вовчик” (Желех., 114; Аф.-Чужб., 30), *вовчóк*, род. *вовчкá* “т. с.” (Грінч., I, 246; УРС, I, 281);

возóк (Желех., 116, 117; Онишкевич, I, 140; Гладкий, 1928, 123; Біл.-Нос., 83; Аф.-Чужб., 28; УРС, I, 286), *візóк* (Желех., 116), *возóк*, род. *возкá* (Грінч., I, 249), *візóк*, род. *візкá* (Грінч., I, 236; Голоск., 59; УРС, I, 268; УЛВН, 111);

на волосóк (Рад., 780); — *волосóк* (Желех., 119; Аф.-Чужб., 33), *волосóк*, род. *волоскá* (Грама., 225; Грінч., I, 251; УРС, I, 288; УЛВН, 119);

волочóк, род. *волочкá* (Грінч., I, 252; УРС, I, 289; УЛВН, 119), але *вóлочок* (Аф.-Чужб., 32);

гайóк (Біл.-Нос., 92), *гайóк*, род. *гайкá* (Грінч., I, 266; Голоск., 70; УРС, I, 312; УЛВН, 126);

годóк (Желех., 147; Гладкий, 1928, 123; Аф.-Чужб., 74), *годóк*, род. *годкá* (Грінч., I, 298; УРС, I, 341; СУМ, II, 104);

голосóк (Гануш, 232), *голосóк*, род. *голоскá* (Желех., 150; Грінч., I, 305; УРС, I, 346; УЛВН, 137);

голубóк, род. *голубкá* (Грінч., I, 306; УРС, I, 347; УЛВН, 137), але *гóлубок* (Верхратський, 1899, 48);

горбóк, род. *горбкá* (Грама., 225; Грінч., I, 310; УРС, I, 349; УЛВН, 138);

городóк, род. *городкá* (Грінч., I, 315; УРС, I, 353; СУМ, II, 136);

грибóк (Аф.-Чужб., 81), *грибóк*, род. *грибкá* (Грінч., I, 325; УРС, I, 361; УЛВН, 143);

гробóк, род. *гробкá* (Грінч., I, 329; УРС, I, 363; УЛВН, 144);

дзвонóк (Бер., 76); — *дзвінóк*, род. *дзвінкá* (Желех., 180; Грама., 225; Грінч., I, 377; Голоск., 96; УРС, I, 399; УЛВН, 158), *дзвінóк* (Біл.-Нос., 114), *дзвінóк*, *дзвонóк* (Аф.-Чужб., 88);

довжóк, род. *довжкú* (Грінч., I, 403);

домóк (Бер., 149, 278, 280); — *дімóк* (Желех., 186), *домóк*, род. *домкá* (Верхратський, 1912, 31; УРС, I, 439), *дімóк*, род. *дімкá* (Грінч., I, 392; Голоск., 99; СУМ, II, 307), *домóк* (Грінч., I, 392);

дружóк “друг” (Грінч., I, 447), *дружóк*, род. *дружкá* “т. с.” (УРС, I, 466; СУМ, II, 425), “дружко на весіллі” (Лисенко, 70; Чабаненко, I, 299);

дубóк, род. *дубкá* (Желех., 208; Матеріали, II, 41; Грінч., I, 452; УРС, I, 468; УЛВН, 182), *дубóк* (Аф.-Чужб., 107);

жеребóк (Грінч., I, 479), *жеребóк*, род. *жеребкá* (Голоск., 119; УРС, I, 495; УЛВН, 196);

жирок (Грінч., I, 484), *жирок*, род. *жирку* (УРС, I, 498; УЛВН, 197);

жолобок (Желех., 225; Аф.-Чужб., 115), *жолобок*, род. *жолобка* (Грінч., I, 490; Голоск., 120; УРС, I, 503; УЛВН, 199);

звірок, род. *звірка* (Желех., 289; Грінч., II, 132; Голоск., 141; УРС, II, 188; УЛВН, 236), *звірок* (Аф.-Чужб., 161);

значок, род. *значка* (Желех., 309; Грінч., II, 172; УРС, II, 251; УЛВН, 247), *значок* (Аф.-Чужб., 170);

зубок, род. *зубка* (Желех., 317; Клепикова, 42; Грінч., II, 188; УРС, II, 276; УЛВН, 252), *зубок* (Онишкевич, I, 321);

квасок, род. *кваску* (Желех., 339; Матеріали, IV, 31; Грінч., II, 231; Голоск., 168; УРС, II, 321; УЛВН, 273), “березовий або кленовий сік” (Лисенко, 94), але *квасок* “шавель; закваска для тіста” (Онишкевич, I, 345);

князьок (Желех., 352), *князьок*, род. *князька* (Грінч., II, 258; УРС, II, 347; УЛВН, 280);

колосок (Бер., 242); — *колосок* (Гладкий, 1929, 135), *колосок*, род. *колоска* (Грінч., II, 272; Голоск., 177; УРС, II, 359; УЛВН, 283), але *колосок*, род. *колоска* (Желех., 360);

коробок (Желех., 367), *коробок*, род. *коробка* (УРС, II, 378; УЛВН, 291);

кружок, род. *кружка* (Желех., 384; Грам., 225; Матеріали, IV, 101; Грінч., II, 313; Голоск., 188; УРС, II, 406; Чабаненко, II, 220; УЛВН, 299), *кружок* (Онишкевич, I, 390);

кусок, род. *кускá* (Желех., 392; Грінч., II, 332; УРС, II, 421; УЛВН, 303), *кусок* (Гладкий, 1929, 129; Гладкий, 1928, 119; Павловский, 12);

ленок (Желех., 401), *ленок*, род. *ленку* (Грінч., II, 385; УРС, II, 470; СУМ, IV, 586);

листок, род. *листка* (Желех., 405; Грам., 225; Грінч., II, 362; Голоск., 195; УРС, II, 443; УЛВН, 310), *листок* (Верхратський, 1879, 395; Гануш, 232);

лісок (Огоновський, 106; Ганкевич, 116), *лісок*, род. *ліска* (Желех., 409; Грінч., II, 370; Голоск., 197; УРС, II, 451; УЛВН, 312), *лісок*, род. *ліска* і *ліску* (Грам., 226);

ложок, род. *ложка* “сухе русло” (Грінч., II, 375);

лойок, род. *лойку* (Грінч., II, 375; СУМ, IV, 542);

лужок, род. *лужка* (Желех., 415; Грінч., II, 380; УРС, II, 460; УЛВН, 315);

- лучок*, род. *лучка́* (Грінч., II, 383; УРС, II, 462; УЛВН, 316), *лучок* (Онишкевич, I, 420), але *лу́чок*, род. *лу́чка* (Желех., 417);
- льодок*, род. *льодку́* (Грінч., II, 384; УРС, II, 469; УЛВН, 317);
- медок*, род. *медку́* (Грінч., II, 415; УРС, II, 499; УЛВН, 325);
- місток*, род. *містка́* (Желех., 444; Грінч., II, 433; Голоск., 215; УРС, II, 526; УЛВН, 333), *мо́сток* (Желех., 454; Гладкий, 1928, 123), *м'і́сток* (Гладкий, 1929, 135);
- мѣшок* (Бер., 32); — *мішок*, род. *мішка́* (Желех., 445; Грам., 225; Грінч., II, 435; Голоск., 215; УРС, II, 529; УЛВН, 334), *мішок* (Онишкевич, I, 446; Біл.-Нос., 226), *м'і́шок* (Гладкий, 1928, 119);
- молоток*, род. *молотка́* (Желех., 451; Грінч., II, 443; Голоск., 217; УРС, II, 538; УЛВН, 337), *молоток* (Онишкевич, I, 451);
- носок*, род. *носкá* “носик” (Грінч., II, 571; УРС, II, 763; СУМ, V, 446);
- пеньок*, род. *пенька́* (Желех., 608; Грінч., III, 106; Голоск., 274; УРС, III, 239; УЛВН, 414), *пен'ок* (Онишкевич, II, 47);
- повчок*, род. *повчка́* (Желех., 671; Грінч., III, 494);
- попелок* (Гладкий, 1928, 123);
- порошок* (Бер., 242); — *порошок*, род. *порошка́* (Желех., 710), *пороцок*, род. *пороцку́* (УРС, IV, 209; УЛВН, 484), але *пóрошок*, род. *пóрошку* (Грінч., III, 354);
- пруток*, род. *прутка́* (Грінч., III, 494; Голоск., 329; Чабаненко, III, 294; УРС, IV, 541; СУМ, VIII, 363);
- разок* (Біл.-Нос., 309), *разок*, род. *разка́* (Грінч., IV, 3; Голоск., 333; УРС, V, 11; УЛВН, 543);
- ріжок* (Желех., 806; Біл.-Нос., 312), *рожок* (Желех., 806), *ріжок*, род. *ріжка́* (Грінч., IV, 21; Голоск., 341; УРС, V, 60; УЛВН, 556);
- роток*, род. *ротка́* (Грінч., IV, 83; УРС, V, 224; СУМ, VIII, 889);
- рядок*, род. *рядка́* (Грам., 225; Грінч., IV, 93; Голоск., 356; УРС, V, 239; УЛВН, 587), *рядок* (Гладкий, 1929, 135);
- садок*, род. *садка́* і *садку́* (Грам., 226), *садок*, род. *садка́* (Грінч., IV, 96; Голоск., 357; УРС, V, 245; УЛВН, 588), *садок* (Гладкий, 1928, 123);
- серпок*, род. *серпка́* (Грінч., IV, 116; УРС, V, 293; СУМ, IX, 141);
- синок* (Онишкевич, II, 214), *синок*, род. *синка́* (Грінч., IV, 121; Голоск., 365; УРС, V, 305; УЛВН, 599);

слідок, род. *слідка* (Грінч., IV, 151; УРС, V, 374; СУМ, IX, 358);
сьмішок, род. *сьмішка* (Желех., 889), *смішок* (Онишкевич, II, 322), *смішок*, род. *смішка* (Грінч., IV, 159; УРС, V, 393; СУМ, IX, 413);

сніжок, род. *сніжку* (Грінч., IV, 162; Голоск., 373; УРС, V, 398; УЛВН, 613);

ставок, род. *ставка* (Желех., 914; Лисенко, 202; Грінч., IV, 195; Голоск., 380; УРС, V, 483; УЛВН, 625), *ставок* (Верхратський, 1879, 395; Біл.-Нос., 338), *ставок*, род. *ставка* і *ставку* (Грама., 226);

станок, род. *станка* (про фігуру, талію, зріст) (Грінч., IV, 197; УРС, V, 487; СУМ, IX, 649);

сучок, род. *сучка* (Грінч., IV, 234; УРС, V, 573; УЛВН, 638);
теремок, род. *теремка* (Желех., 958; Грінч., IV, 256; УРС, VI, 34; УЛВН, 647);

торжок, род. *торжка* (Желех., 976; УРС, VI, 76; СУМ, X, 204), *торжок*, род. *торжку* (Грінч., IV, 275);

усок, род. *уска* (Грінч., IV, 357), *вусок*, род. *вуска* (СУМ, I, 789);
холодок (Желех., 1043; Гладкий, 1929, 129; Біл.-Нос., 377),
холодок, род. *холодку* (Грама., 227; Грінч., IV, 409; Голоск., 426; УРС, VI, 350; УЛВН, 692);

цвіток; *квіток*, род. *квітка* (Желех., 340), *цвіток* (Ганкевич, 116; Біл.-Нос., 380), *цвіток*, род. *цвітка* (Грінч., IV, 425; УРС, VI, 373; СУМ, XI, 189), *ц'в'іток*, род. *ц'в'ітка* (Чабаненко, IV, 202), але *цвіток*, род. *цвітка* (Желех., 1051);

ціпок, род. *ціпка* (Желех., 1056; Грінч., IV, 434; Голоск., 431; УРС, VI, 391; УЛВН, 699), *ціпок* (Біл.-Нос., 382);

черепок, род. *черепка* (Желех., 1067; Гануш, 347; Грама., 225; Грінч., IV, 456; Голоск., 434; УРС, VI, 423; УЛВН, 703);

шумок, род. *шумка* (УРС, VI, 536; СУМ, XI, 564).

Коренева акцентуація іменників *божок*, *бочок*, *волочок*, *голубок*, *квасок*, *лучок*, *порошок*, *цвіток*, властива деяким українським говорам (переважно південно-західним), зумовлена впливом відповідних непохідних слів (*бог*, род. *бога*; *бік*, род. *боку*; *волок*, род. *волога*; *голуб*, род. *голуба*; *квас*, род. *квасу*; *лук*, род. *лука*; *порох*, род. *пороху*; *цвіт*, род. *цвіту*). Акцентуація *колосок* (при род. *колоска*), наведена у “Малорусько-німецькому словарі” Є. Желеховського і С. Недільського, очевидно, є помилковою (описка або друкарська помилка).

У кличній формі однини іменник *синок* послідовно вживається в українській мові з давнім кореневим наголосом: *сінку* (Гануш, 340; Онишкевич, II, 214; УЛВН, 599).

У відмінкових формах множини окситоновані іменники із суфіксом *-ъкъ* (*-ькъ*) характеризуються в українській мові, як правило, флективною акцентуацією, що виникла внаслідок уніфікації в множині наголошення називного, знахідного (називного — знахідного) та давального відмінків (не без впливу відмінкових форм однини): *беріжкі, беріжків, беріжкám, беріжкáми, беріжкáх* (Голоск., 24), *бережкі, бережків, бережкám, бережкáми, бережкáх* (УЛВН, 44); *біркі, бірків, біркám, біркáми, біркáх* (Голоск., 27); *божкі, божків, божкám, божкáми, божкáх* (УЛВН, 51); *бочкі, бочків, бочкám, бочкáми, бочкáх* (УЛВН, 53); *брускі, брусків, брускám, брускáми, брускáх* (Голоск., 33; УЛВН, 57); *вечіркі, вечірків, вечіркám, вечіркáми, вечіркáх* (УЛВН, 70); *візкі, візків, візкám, візкáми, візкáх* (Голоск., 59; УЛВН, 111); *волоскі, волосків, волоскám, волоскáми, волоскáх* (Граам., 225; УЛВН, 119); *волочки, волочкив, волочкám, волочкáми, волочкáх* (УЛВН, 119); *гайкі, гайків, гайкám, гайкáми, гайкáх* (Голоск., 70; УЛВН, 126); *голоскі, голосків, голоскám, голоскáми, голоскáх* (УЛВН, 137); *голубкі, голубків, голубкám, голубкáми, голубкáх* (УЛВН, 137); *горбкі, горбків, горбкám, горбкáми, горбкáх* (Граам., 225; УЛВН, 138); *грибкі, грибків, грибкám, грибкáми, грибкáх* (УЛВН, 143); *гробкі, гробків, гробкám, гробкáми, гробкáх* (УЛВН, 144); *дзвінкі, дзвінків, дзвінкám, дзвінкáми, дзвінкáх* (Граам., 225; Голоск., 96; УЛВН, 158); *дімкі, дімків, дімкám, дімкáми, дімкáх* (Голоск., 99); *дубкі, дубків, дубкám, дубкáми, дубкáх* (УЛВН, 182); *жерібкі, жерібків, жерібкám, жерібкáми, жерібкáх* (Голоск., 119; УЛВН, 196); *жолобкі, жолобків, жолобкám, жолобкáми, жолобкáх* (Голоск., 120; УЛВН, 199); *звіркі, звірків, звіркám, звіркáми, звіркáх* (Голоск., 141; УЛВН, 236); *значкі, значків, значкám, значкáми, значкáх* (УЛВН, 247); *кваскі, квасків, кваскám, кваскáми, кваскáх* (Голоск., 168; УЛВН, 273); *князькі, князьків, князькám, князькáми, князькáх* (УЛВН, 280); *колоскі* (Рад., 33 — двічі), — *колоскі, колосків, колоскám, колоскáми, колоскáх* (Голоск., 177; УЛВН, 283); *коробкі, коробків, коробкám, коробкáми, коробкáх* (УЛВН, 291); *кружкі, кружків, кружкám, кружкáми, кружкáх* (Граам., 225; Голоск., 188; УЛВН, 299); *листки, листків, листкám, листкáми, листкáх* (Граам., 225; Голоск., 195; УЛВН, 310); *ліскі, лісків,*

ліска́м, ліска́ми, ліска́х (Гра́м., 226; Го́лоск., 197; УЛВН, 312); лужкíй, лужкíв, лужка́м, лужка́ми, лужка́х (УЛВН, 315); лучкíй, лучкíв, лучка́м, лучка́ми, лучка́х (УЛВН, 316); місткíй, місткíв, містка́м, містка́ми, містка́х (Го́лоск., 215; УЛВН, 333); мішкíй, мішкíв, мішка́м, мішка́ми, мішка́х (Гра́м., 225; Го́лоск., 215; УЛВН, 334); мо́лоткíй (Кл., 103), — мо́лоткíй, мо́лоткíв, мо́лотка́м, мо́лотка́ми, мо́лотка́х (Го́лоск., 217; УЛВН, 337); пенькíй, пенькíв, пенька́м, пенька́ми, пенька́х (Го́лоск., 274; УЛВН, 414); порошкíй, порошкíв, порошка́м, порошка́ми, порошка́х (УЛВН, 484); пруткíй, пруткíв, прутка́м, прутка́ми, прутка́х (Го́лоск., 329); разкíй, разкíв, разка́м, разка́ми, разка́х (Го́лоск., 333; УЛВН, 543); рядкíй, рядкíв, рядка́м, рядка́ми, рядка́х (Гра́м., 225; Го́лоск., 356; УЛВН, 587); садкíй, садкíв, садка́м, садка́ми, садка́х (Гра́м., 226; Го́лоск., 357; УЛВН, 588); синкíй, синкíв, синка́м, синка́ми, синка́х (Го́лоск., 365; УЛВН, 599); ставкíй, ставкíв, ставка́м, ставка́ми, ставка́х (Гра́м., 226; Го́лоск., 380; УЛВН, 625); сучкíй, сучкíв, сучка́м, сучка́ми, сучка́х (УЛВН, 638); холо́дкíй, холо́дкíв, холо́дка́м, холо́дка́ми, холо́дка́х (Гра́м., 227; Го́лоск., 426; УЛВН, 692); ціпкíй, ціпкíв, ціпка́м, ціпка́ми, ціпка́х (Го́лоск., 431; УЛВН, 699); чере́пкíй, чере́пкíв, чере́пка́м, чере́пка́ми, чере́пка́х (Гануш, 347; Гра́м., 225; Го́лоск., 434; УЛВН, 703). Проте деякі досліджувані іменники вживаються з кореневим наголосом у множині: зубкíи (зменш. від зуби), зубкíв, зубка́м, зубка́ми, зубка́х, але зубкíй “зубці, частинки часнику”, зубкíв, зубка́м, зубка́ми, зубка́х (Погр., 229; УЛВН, 252), зубк'é “часточки часнику”, зубк'іу, зубка́м, зубка́мэ, зубка́х (Клепикова, 42); рі́жки “невеликі виростки на черепі у тварин”, рі́жкíв, рі́жка́м, рі́жка́ми, рі́жка́х, але рі́жкíй “музичні або сигнальні трубочки”, рі́жкíв, рі́жка́м, рі́жка́ми, рі́жка́х (Погр., 482; УЛВН, 556). Коренева акцентуація в зубкíи, рі́жки, очевидно, є вторинною. Вона могла з'явитися під впливом форми називного — знахідного відмінків множини відповідних nepoхíдних іменників (зубíи, але зубíв, зубáм, зубáми, зубáх — УЛВН, 252; рогíи “кістяні виростки на черепі у тварин”, рогíв, але рогáм, рогáми, рогáх при рогíу “музичні або сигнальні труби”, рогíв, рогáм, рогáми, рогáх — Погр., 482; УЛВН, 555) або з тих самих причин, які зумовили збереження кореневого наголосу у формі називного — знахідного відмінків множини відповідних nepoхíдних іменників, тобто, якщо в зуби старе місце наголосу збереглося під впливом зуби [Булаховський, IV, 316], то й у зубкíи

кореневий наголос з'явився під впливом *зубки*. Слід зазначити, що *pluralia tantum смішки* співвідносно, очевидно, із **смійка* (пор. *усмішка*), а не із *смійок* і тому вживається в українській мові виключно з кореневим наголосом: *сьмішки* (Желех., 889), *смійки* (Біл.-Нос., 333), *смійки*, род. *смійок* (Грінч., IV, 159), *смійки*, *смійок*, *смійкам*, *смійками*, *смійках* (Голоск., 373), *смійки*, *смійків*, *смійкам*, *смійками*, *смійках* (Погр., 532; УЛВН, 612), *смійки*, *смійків* (СУМ, IX, 412).

* * *

Таким чином, серед акцентних типів іменників із суфіксом *-ькъ* (*-ькъ*) домінуючим в українській мові слід визнати окситонований акцентний тип, впливу якого зазнали обидва баритоновані акцентні типи (з кореневим і суфіксальним наголосом). У зв'язку з цим можна сказати, що в наголошенні іменників із суфіксом *-ькъ* (*-ькъ*) в українській мові діє тенденція до переміщення наголосу з кореня на флексію.

ІМЕННИКИ ІЗ СУФІКСОМ *-ьсь*

У праслов'янській мові іменникам із суфіксом *-ьсь* були властиві три акцентні парадигми: баритонована а. п. з кореневим наголосом, баритонована а. п. із суфіксальним наголосом (в утвореннях із двома вокалічними суфіксами — з наголосом на першому або другому після кореня вокалічному суфіксі) і окситонована а. п. [Скляренко, 1998, 199—200, 217, 225—227, 248—249, 266—268, 287, 292—293, 293—294].

Баритоновані іменники з кореневим наголосом: **b'abьсь*, **bā-gāньсь*, **b'g'atьсь*, **č'istьсь* “щось чисте; рослина, яка очищає (зокрема чистець, *Stachys L.*)”, **gořьсь*, **xl'ěbьсь*, **x'utьсь*, **(j)'asеньсь*, **(j)'astrěbьсь*, **(j)'avorьсь*, **k'amеньсь*, **kl'inьсь* “кілочок, дерев'яний цвях”, **k'ajьсь*, **k'urьсь* “купка”, **l'askavьсь*, **l'irьсь* “період цвітіння лип; липовий мед”, **m'akovьсь*, **mořьсь*, **mьl'nьсь* “млинок”, **n'isьсь*, **p'alьсь* [Булаховський, II, 346, IV, 72, 298, 427; Колесов, 1978, 31, 45], **p'ěшьсь* “піший, пішохід”, **rogāньсь*, **rьs-tenьсь*, **s'inьсь*, **s'ivьсь*, **st'agьсь*, **s'ugьсь*, **v'ětrьсь* та ін.

Баритоновані іменники із суфіксальним наголосом: **bojьсь*, **сьg'ньсь*, **dětinьсь* (утворене не від прикметника **dětinь* [ЭССЯ, 5, 15; Скляренко, 1998, 292], а від іменника **dětina*), **dvogьсь*,

*gol'сьь, *gostin'сьь (утворене не від прикметника *gostin' [ЭССЯ, 7, 66; Скляренко, 1998, 292], а від іменника *gostina), *xl'ev'сьь, *(j)ed'ip'сьь, *kol'сьь, *kop'сьь (від *kop'), *krāsav'сьь, *krem'ep'сьь, *kyl'сьь, *k'ymid'сьь, *l'ėn'iv'сьь, *l'ėskov'сьь, *l'okav'сьь, *l'ub'it'сьь, *l'ub'ьсь, *mok'g'сьь, *m'od'g'сьь, *m'yt'iv'сьь, *ot'ьсь [інакше (окситонована а. п.) Дыбо, 1981, 171], *ov'ьсьсь, *rem'ep'сьь, *stol'сьь, *st'yl'p'ьсь/*st'yl'ьсь, *tel'ьсь, *v'ėn'ьсь, *v'ydov'ьсь, *zv'ėg'ip'ьсь (утворене не від прикметника *zv'ėg'ip' [Скляренко, 1998, 292], а від іменника *zv'ėgina), *z'yl't'ьсь та ін.

Окситоновані іменники: *c'ėl'ьсьь “щось ціле, незаймане”, *c'ėgv'ьсь, *d'ob'ьсь, *gn'il'ьсь, *gol'ob'ьсь, *gor'd'ьсь, *gost'ьсь, *grebe-*ньсь*, *gr'yp'ьсь, *xol'd'ьсь, *j'ip'ьсь, *koren'ьсь, *kr'oz'ьсь, *ledov'ьсь, *mold'ьсь, *n'izov'ьсь, *prost'ьсь, *r'ob'ьсь, *sk'op'ьсь, *sl'ėp'ьсь, *sv'ėt'ьсь, *s'yp'ov'ьсь, *te'p'ьсь, *vor'ьсьь [Булаховський, IV, 427], *vo'p'ьсь, *zelen'ьсь, *z'ob'ьсь, *z'el'ьсь, *z'ėp'ьсь та ін.

БАРИТОНОВАНІ ІМЕННИКИ З КОРЕНЕВИМ НАГОЛОСОМ

В українській мові лише частина баритонованих іменників на -сьь з кореневим наголосом зберігає первісну кореневу акцентуацію відмінкових форм однини:

баран'ця (Панькевич, 183), але *баран'ець*, род. *баран'ця* (Желех., 13; Грінч., I, 28; Голоск., 17; УЛВН, 37), *баран'ець* (Гануш, 233; Біл.-Нос., 50), *баран'ець*, род. *баран'ця* (Матеріали, I, 18), *баран'ець* (Отроковський, 73) *баран'ець*, род. *баран'ця* (Чабаненко, I, 64);

бр'атець, род. *бр'атця* (Гануш, 344; Грінч., I, 93; УЛВН, 54), *бр'атець* (Потебня, 118);

гор'ошець, род. *гор'ошиця* “горошок” (Гануш, 349);

кл'інець (Желех., 349), *кл'інець* (Онишкевич, I, 357), *кл'інець*, род. *кл'інця* (Грінч., II, 251; Голоск., 172), але *кл'інець*, род. *кл'інця* (Матеріали, IV, 54), *кл'інець*, род. *кл'інця* (УЛВН, 278; СУМ, IV, 182);

кр'аєць, род. *кр'айця* “шматок” (Грінч., II, 298);

к'упець, род. *к'упця* “купка” (Желех., 389; Грінч., II, 326);

лас'кавець, род. *лас'кавця* “доброзичливець” (Желех., 397), *лас'кавець*, род. *лас'кавця* “т. с.” (Гануш, 349), “благодійник, доброчинець; коханець” (Грінч., II, 345; Голоск., 192; СУМ, IV, 450);

ліп'ець, род. *ліп'ця* “липень (назва місяця)” (Желех., 404; Грінч., II, 360; Голоск., 195; УРС, II, 441; СУМ, IV, 488), *ліп'ець*

“липень; липа, що не цвіте” (Онишкевич, I, 410), *ліпець*, род. *ліпцю* “липовий мед” (Грінч., II, 360; УРС, II, 441; СУМ, IV, 488);

морозець (Грінч., II, 445), *морозець*, род. *морозцю* (УРС, II, 543), але *морозець*, род. *морозця* (Желех., 453), *морозець*, род. *морозцю* (СУМ, IV, 804);

палець — ор. (Кл. Остр., 212); — *палець*, род. *пальця* (Желех., 597), *палець*, род. *пальця* (Гануш, 344; Грам., 233; Грінч., III, 89; Голоск., 268; УЛВН, 406), *палець*, род. *пальця* (Верхратський, 1912, 43), *палець* (Онишкевич, II, 36), *палець*, род. *пальці* (Клепикова, 40), *палець* (Потебня, 118);

поганець, род. *поганця* (Желех., 672; Гануш, 349; Грінч., III, 229; Голоск., 296; УЛВН, 466), *поганець* (Верхратський, 1879, 394; Біл.-Нос., 286);

старець (Бер., 59; Рад. Н., 28), *старець* (Остр. б., 36); — *старець*, род. *старця* (Желех., 915; Гануш, 344; Грінч., IV, 197; Голоск., 381; УЛВН, 626), *старець* (Грам., 121), *старець* (Пура, 230), *старець*, род. *старця* (Лисенко, 203);

хлібець (Отроковський, 74), *хлібець* “невелика хлібина” (Грінч., IV, 401), *хлібець*, род. *хлібця* (Голоск., 425; СУМ, XI, 80), *хлібець*, род. *хлібця* “т. с.”, але *хлібець*, род. *хлібця* “урожай злакових” (УЛВН, 690), (зменш.-пестл.) “хліб” (СУМ, XI, 80);

яворець, род. *явирця* (Желех., 1111), але *яворець* (Гануш, 233), *яворець*, род. *яворця* (Грінч., 535; Голоск., 449), *яворець*, род. *явирця* (УРС, VI, 564; СУМ, XI, 622).

Цілий ряд баритонованих іменників на -сь з кореневим наголосом отримав на ґрунті української мови (а в ряді випадків, очевидно, ще в давньоруській мові) флективну акцентуацію відмінкових форм однини (і множини), що сталося (як і у випадках *баранець*, *клинець*, *хлібець*, *яворець*), безперечно, під впливом окситонованих іменників із суфіксом -сь:

бабєць “нікчемна молодичка” (Біл.-Нос., 47);

вітерець, род. *вітерця* (Желех., 108; Голоск., 61), *вітерець* (Ганкевич, 116; Біл.-Нос., 79), *вітерець* (Отроковський, 69), *вітерець*, *вітерець* (Аф.-Чужб., 63), *вітерець*, род. *вітерця* (Грінч., I, 242), *вітерець*, род. *вітерцю* і *вітерець*, род. *вітерцю* (УЛВН, 114); — пор. др. *вѣтрьцю* — дав. одн. (Чуд., 79);

камінєць, род. *камінця* (Желех., 332; Гануш, 347; Грам., 235; Грінч., II, 213; Голоск., 164; УЛВН, 266), *камінєць* (Ганкевич,

116), *камінєць* (Матеріали, IV, 13), *каменєць* (Гладкий, 1928, 123), *каменєць* (Біл.-Нос., 178);

маковєць, род. *маковця* “мак” (Желех., 423; Грінч., II, 399);

млинєць “млинок” (Біл.-Нос., 226), *млинєць*, род. *млиниця* “рід вітрячка з двома крилами для лякання птахів” (Грінч., II, 435);

перстенєць, род. *перстенця*; *перстінєць*, род. *перстінця* (Грінч., III, 147), *перстенєць*, род. *перстенця* (УРС, III, 335; СУМ, VI, 333), але *перстєнець*, род. *перстєнця* (Желех., 629);

пішєць, род. *пішця* “піший, пішохід” (Желех., 655);

сивєць, род. *сивця* “сивий кінь” (Желех., 862; Грінч., IV, 117; УРС, V, 295; СУМ, IX, 153);

синєць, род. *синця* “синяк” (Желех., 864; Грінч., IV, 120; Голоск., 365; УРС, V, 304; УЛВН, 599);

сирєць, род. *сириця* “сирок” (Желех., 865), *сирєць*, род. *сирицю* “неочищений спирт” (Лисенко, 194), *сирєць*, род. *сирицю* “сирок” (Грінч., IV, 122; Голоск., 365; УРС, V, 308; СУМ, IX, 197), “невипалена цегла” (Грінч., IV, 122), “не до кінця вироблений або неочищений продукт” (УРС, V, 308; СУМ, IX, 197);

хитрєць, род. *хитрєця* “хитра людина” (Желех., 1038); — пор. др. *хїтрєць* (Чуд., 147), *хїтрьцю* — дав. одн. (Чуд., 71) і *хитрєць* (Чуд., 157);

чистєць (бот.) “*Stachys L.*” (Желех., 1072), *чистєць* (Онишкевич, II, 370), *чистєць*, род. *чистцю* “т. с.” (Грінч., IV, 464; УРС, VI, 435; СУМ, XI, 331);

ясенєць, род. *ясенця* “ясенюк” (Желех., 1115; Голоск., 451; УРС, VI, 578; УЛВН, 723);

яструбєць, род. *яструбця* (Желех., 1116; Грінч., IV, 545; УРС, VI, 582; СУМ, XI, 658), *йяструбєць* (Гладкий, 1929, 135).

Наголошення *морозєць*, род. *морозця* (Желех.) свідчить про двояку акцентуацію цього слова, а наголошення *хитрєць*, род. *хитрєця* (Желех.) (якщо у формі родового відмінка однини наголос позначено правильно) можна пояснити лише акцентним впливом форми називного відмінка однини (з новим суфіксальним наголосом) на інші відмінкові форми однини.

Баритоновані іменники на -сьь з кореневим наголосом, які зберігають в однині первісну кореневу акцентуацію, зберігають її, як правило, і в множині: *брáтці*, *брáтців*, *брáтцям*, *брáтцями*,

брáтцях (Гануш, 344; УЛВН, 54); *клíнці, клíнців, клíнцям, клíнцями, клíнцях* (Голоск., 172); *пáльці, пáльців, пáльцям, пáльцями, пáльцях* (Гануш, 344; Голоск., 268; УЛВН, 406), *пáлц'і, пáлц'ію, пáлц'ім, пáлц'імá, пáлц'іх* (Клепикова, 40); *погáнці, погáнців, погáнцям, погáнцями, погáнцях* (Гануш, 349; Голоск., 296; УЛВН, 466); *стáрці, стáрців, стáрцям, стáрцями, стáрцях* (Гануш, 344); *хлiбці “невеликі хлiбини”, хлiбців, хлiбцям, хлiбцями, хлiбцях* (Голоск., 425; УЛВН, 690). Лише деякі з названих іменників, зберігаючи в однині первісний кореневий наголос, набули в українській мові у відмінкових формах множини флективної акцентуації (унаслідок дії тенденції до акцентного протиставлення форм однини і множини в іменниках чоловічого роду): *пальцéма* (Верхратський, 1912, 43); *стáрцов* “літніх поважних людей” (Гал., 105; Рад. Н., 18, 28, 30) і *о старцiяx* “про жебраків” (Кл., 154), — *стариці, стариців, старцiям, старцiями, старцiях* (Голоск., 381), *стáрці* “літні поважні люди”, *стáрців, стáрцям, стáрцями, стáрцях* і *стариці* “жебраки”, *стариців, старцiям, старцiями, старцiях* (УЛВН, 626).

Баритоновані іменники на -сь з кореневим наголосом, які отримали в однині флективну акцентуацію, отримали флективне наголошення і в множині: *баранці, баранців, баранцям, баранцiями, баранцiях* (Голоск., 17; УЛВН, 37); *вітерці, вітерців, вітерцiям, вітерцiями, вітерцiях* (Голоск., 61; УЛВН, 114); *камінці, камінців, камінцям, камінцiями, камінцiях* (Гануш, 347; Грам., 235; Голоск., 164; УЛВН, 266); *синці, синців, синцiям, синцiями, синцiях* (Голоск., 365; УЛВН, 599); *сирці, сирців, сирцiям, сирцiями, сирцiях* (Голоск., 365); *яворці, яворців, яворцiям, яворцiями, яворцiях* (Голоск., 449); *ясенці, ясенців, ясенцiям, ясенцiями, ясенцiях* (Голоск., 451; УЛВН, 723).

БАРИТОНОВАНІ ІМЕННИКИ ІЗ СУФІКСАЛЬНИМ НАГОЛОСОМ

На ґрунті давньоруської мови в баритонованих іменниках з наголошеним суфіксом -сь наголос перемістився з редукованого голосного суфікса на попередній склад в усіх відмінкових формах однини і множини, крім називного — знахідного однини і родового множини: *в'н'уць, род. в'н'уца; вдов'уць, род. вд'ов'уца; двор'уць, род. дв'ор'уца* тощо. Сліди такої парадигми зберігає найдавніша східнослов'янська акцентована пам'ятка — Чудів-

ський Новий Завіт: *конєць* (83, 85, 88, 102, 104, 107 зв., 140, 142 зв.), *кѡнца* (48 зв.), *дѡ конца* (30 зв.) і *конца́* (23, 26 зв., 116 зв., 133, 136, 144 зв., 145, 167 зв.). На ґрунті давньоруської мови в іменниках типу *вѣн'ьць* (род. *в'ѣнъца*), *кон'ьць* (род. *к'онъца*) коренева акцентуація почала витіснятися флективною, що було зумовлено впливом окситонованих іменників із суфіксом -сьь, у яких після переміщення наголосу з кінцевого редукованого голосного на попередній склад форма називного — знахідного відмінків однини акцентуаційно злилася з аналогічною формою досліджуваних іменників.

Процес витіснення кореневої акцентуації флективною в іменниках типу *вѣн'ьсь* (род. *в'ѣнъца*), *кон'ьць* (род. *к'онъца*) завершився на ґрунті української мови повним злиттям у відмінкових формах однини баритонованих іменників з наголошеним суфіксом -сьь і окситонованих іменників із суфіксом -сьь. У сучасній українській мові баритоновані іменники з наголошеним суфіксом -сьь, зберігаючи первісне суфіксальне наголошення форми називного — знахідного відмінків однини, характеризуються, як правило, флективною акцентуацією форм родового, давального, орудного та місцевого відмінків однини (лише зрідка трапляється коренева наголошення цих форм, пор. род. *в'ін'ц'а* (Онишкевич, I, 129)):

боєць, род. *бойця́* (Грінч., I, 81), *боєць*, род. *бійця́* (Голоск., 29; УЛВН, 50), але *бѡєць*, род. *бѡйця́* (Желех., 37);

вдовець, род. *вдівця́* (Желех., 59; Грам., 235; Грінч., I, 130), *удовець*, род. *удівця́* (Желех., 1004), *вдовець*, род. *вдовця́* (Ганкевич, 119), *удови́ц'*, *удови́ц*, *вдовець'* (Онишкевич, II, 313), *вдівець*, род. *вдівця́* (Грінч., I, 130; Голоск., 39), *удівець*, род. *удівця́* (Грінч., IV, 319; Голоск., 407; УЛВН, 665);

вѣнєц (Отпис, 7/2; Волк., 106; Гал., 70 — двічі, 177; Рад., 503; Рад. Н., 40, 45 — двічі), *вѣнцá* — род. (Гал., 25; Синопс., 128 зв.); — *вінець*, род. *вінця́* (Желех., 106; Грінч., I, 238; Голоск., 60; УЛВН, 112), *вінець*, род. *вінця́* (Ганкевич, 119), *віни́ц'*, *вінець'* (Онишкевич, II, 129);

голець, род. *гольця́* (бот.) “овес голий, *Avena puda* L.” (Грінч., I, 300), але *гѡлець*, род. *гѡлця́* “т. с.” (Желех., 148);

дворець, род. *двірця́* “дворик” (Желех., 174; Грінч., I, 363), *дворець* (Аф.-Чужб., 86), *двірець*, род. *двірця́* “т. с.” (Грінч., I, 362; Голоск., 91), *дворець*, род. *двірця́*; *двірець*, род. *двірця́* (СУМ, II, 224);

жовтець, род. *жовтцію* (бот.) “*Ranunculus L.*” (УРС, I, 502; УЛВН, 199);

колець, род. *кільця* “росток” (Желех., 357), *кілець*, род. *кільця* “т. с.” (Грінч., II, 243);

конец (С. Зиз., 53, 71; Отпис, 8/2; Єв., 21 зв., 37; Тр., 3/4; Бер., 176, 301; Волк., 98; Євх., 3/1 зв.; Кл., 196), *конця* — род. (Остр. б., 37; Остр. зб., 67, 68 та ін.; Кл. Остр., 212; Єв., 127; Тр., 44; Бер., 139, 252; Євх., 2/4; Гал., 11; Бар., 401; Кл., 4, 50, 151, 165 — двічі), *без конця* (Тр., 2/2 зв., 2/4), *до конця* (Остр. б., 42 зв., 95 зв., 270; Остр. зб., 1, 4 зв., 14 зв.³; С. Зиз., 74, 77; Отпис, 6/3 зв.; Єв., 41 зв.; Бер. В., 62, 64; Тр., 71 зв.; Волк., 103; Рад. Н., 14; Кл., 4, 13, 50, 51, 100, 153, 194, 198), *к концу* (Остр. зб., 95 зв.), *на конці* (С. Зиз., 58; Рад. Н., 13), *при конці* (Бер., 70); — *конець*, род. *кінця* (Желех., 362; Грам., 110, 234), *кінець* (Желех., 345; Біл.-Нос., 183), *конец*, род. *кінця* (Ганкевич, 119), *конець* (Гануш, 232), *кінець*, род. *кінця* (Грам., 110; Грінч., II, 244; Голоск., 171; УЛВН, 276), *коніц'* (Онишкевич, I, 372), *к'ініац*, род. *к'інці'е* (Клепикова, 42), *конець*, род. *конця* (Грінч., II, 277);

любець, род. *любіа* “милий, коханий” (Грінч., II, 385), але *любець* “т. с.” (Желех., 417);

мертвеца — род. (Остр. б., 9 зв.); — *мертвець*, род. *мертвеця* (Желех., 435; Грінч., II, 419; Голоск., 210; УЛВН, 327), *мертвець*, род. *мертвеця* (Ганкевич, 119), *мертвець* (Гануш, 233; Грам., 121);

мокрець, род. *мокрецю* “мокрі дрова” (Желех., 449; Голоск., 217), *мокрець*, род. *мокреця* “т. с.” (Грінч., II, 439);

мудрець (Рад. Н., 13); — *мудрець*, род. *мудреця* (Ганкевич, 119), *мудрець*, род. *мудреця* (Грінч., II, 452; Голоск., 220; УЛВН, 340), але *мудрець* (Желех., 457);

овесець (Желех., 552; Грінч., III, 34), *овесець*, род. *вівсеця* (СУМ, V, 610);

одинець, род. *одинця* (Желех., 557; УРС, III, 93; Голоск., 255; УЛВН, 389), *одинець* (Грінч., III, 39), але *одінець* (Біл.-Нос, 258);

отець (Зиз. Л., 23, 69; Отпис, 5/2, 5/3; Кл. Остр., 218 — двічі; Єв., 9 — двічі, 9 зв., 7 зв.²; Сак., 43; Бер., 35, 152; Льв. 239; Рад. Н., 29 — двічі), *отець* (Рад. Н., 25 — двічі), *отця* — род. (Остр. зб., 49 зв.; Єв., 9, 22, 23 зв., 60; Сак., 43; Бер., 285; Т. З., 105, 107; Волк., 108; Гал., 12, 12 зв., 20 зв., 107; Бар., 94, 326 зв.; Рад., 36, 869; Рад. Н., 5 — двічі, 17, 20 — двічі, 55; Синопс., 8, 84 зв.; Кл., 96), *до отця* (Отпис, 5/2 зв., 5/3), *от отця* (Остр. зб., 41;

С. Зиз., 125, 127 та ін.), *отцєви* (С. Зиз., 187) і *отца* — род. (Кл. Остр., 209); — *отєць*, род. *вітця* (Желех., 584), *отєц*, род. *отця* (Ганкевич, 119), *отєць*, род. *отця* (Гануш, 340), *отєць*, род. *отця* і *вітця* (Грам., 235; Грінч., III, 75; Голоск., 265; УРС, III, 179; СУМ, V, 804), *отієц'*, *отіц'*, *отєц*, *вотієц'* (Онишкевич, II, 29), *отєц'*, род. *ўтс'á* і *ўтс'á* (Брох, 85), *отєц* (Матеріали, VI, 104), *отєць* (Біл.-Нос., 266);

стовпєць, род. *стовпця* (Желех., 921; Грінч., IV, 208; Голоск., 384; УЛВН, 629), *стовпєць* (Павловский, 12; Біл.-Нос., 342);

столєць, род. *стільця* (Желех., 922; Грам., 235), *столієц'*, *століц'*, *столєц'* (Онишкевич, II, 255), *столєц*, род. *стільєц'* (Верхратський, 1900, 65), *столєць*, род. *стольця* (Грінч., IV, 209), *стілєць*, род. *стільця* (Грінч., IV, 206; Голоск., 383; УЛВН, 629);

хлівєць, род. *хлівця* (Желех., 1040; УРС, VI, 336; УЛВН, 691), *хлівєц'* (Онишкевич, II, 340), *хл'івєц'* (Гладкий, 1929, 135), *хлівєць* (Грінч., IV, 402);

черницю — дав. (Кл., 91 — двічі); — *чернєць*, род. *черця* (Желех., 1068), *чернєць* (Гануш, 233, 340; Біл.-Нос., 388), *чернєць*, род. *черця* і *ченця* (Грам., 106, 235; Грінч., IV, 458), *чернєць*, род. *ченця* і *черця* (Голоск., 434; СУМ, XI, 311), *чернєць*, род. *ченця* (УЛВН, 703).

Кореневе наголошення іменників *бєць* (род. *бійця*), *гєць* (при род. *голя*), *лєць*, *мудрець*, *одінець*, властиве деяким українським говорам (переважно південно-західним), зумовлене, очевидно, впливом відповідних твірних слів: іменника *бій*, род. *бою*; прикметників *гільй*, *любий*, *мудрий*; числівника *одін*.

Іменники *отєць* і *чернєць* дуже добре зберігають в українській мові давню кореневу акцентуацію кличної форми однини (*отъ-ще → 'отъче), пор. *отче* (Гануш, 340; Грам., 235; Грінч., III, 75; Потєбня, 115; Голоск., 265); *чєнче* (Грам., 235; Голоск., 434). Проте *бійцю* (Голоск., 29); *вдівцю* (Голоск., 39), *удівцю* (Голоск., 407), але *вдівче* (Грам., 235); *мудрецю* (Голоск., 220).

Баритоновані іменники на -сь з двома суфіксами, з яких наголошеним виступає суфікс перед -сь, досить послідовно зберігають в українській мові первісний суфіксальний наголос (на першому суфіксі):

гостінець, род. *гостінца* (Желех., 155; Гануш, 349; Грам., 233; Грінч., I, 318; Голоск., 81; УРС, I, 354; УЛВН, 140), *гостінец*, род. *гостінца* (Матеріали, I, 93), *гостінець* (Біл.-Нос., 105);

дітїнець, род. *дітїнця* “внутрішнє укріплення міста” (Желех., 186), *дитїнець* “т. с.” (Біл.-Нос, 118), *дитїнець*, род. *дитїнця* “родимець” (Грінч., I, 385; УРС, I, 406), “внутрішнє укріплення міста” (СУМ, II, 288), *дитїнець*, род. *дитїнцю* “родимець” (СУМ, II, 228);

звірінець, род. *звірінця* (Желех., 289; Грінч., II, 132; Голоск., 141; УРС, II, 188; УЛВН, 235);

кормїлець, род. *кормїльця* “годувальник” (Желех., 367), *кормїлець*, род. *кормїльця* “т. с.” (УРС, II, 378; УЛВН, 291);

красавець, род. *красаўц’а* “красень” (Чабаненко, II, 210), але *красавець* “т. с.” (Желех., 375);

лінівець, род. *лінівця* (зоол.) (Желех., 408; УРС, II, 450; УЛВН, 311);

лісковець “вид грибів, що ростуть біля кущів ліщини” (Онишкевич, I, 415), але *лісковець*, род. *лісковця* (зоол.) “ліщинний довгоносик, *Balaninus pucum*” (Желех., 409);

лукавець, род. *лукавця* (Желех., 415; УРС, II, 460; СУМ, IV, 553), *лукавець* (Верхратський, 1879, 394; Гануш, 234);

любїмець, род. *любїмця* (Желех., 418; Гануш, 349; УРС, II, 463; УЛВН, 316), *любїмець* (Верхратський, 1879, 394);

реме́нець, род. *рем’ін’ц’а*; *ременець*, *рем’иніц’* (Онишкевич, II, 171), *ремі́нець* (Желех., 800), *ременець* (Біл.-Нос, 311), *ремі́нець*, род. *ремі́нця* (Грінч., IV, 12; Голоск., 337; УРС, V, 36; УЛВН, 549).

Лише іменник *кремі́нець* змінив в українській мові первісний суфіксальний наголос (наголошувався тематичний суфікс твірного іменника) на флективний, що сталося (як і у випадках *красавець*, *лісковець*, *ремі́нець*) під впливом окситонованих іменників із суфіксом -сьь: *кремі́нець* (Желех., 377), *кремі́нець*, род. *кремі́нця* (Грінч. II, 302; Голоск., 186; УРС, II, 395; УЛВН, 296).

У відмінкових формах множини давній (давньоруський) кореневий наголос баритонованих іменників з первісно наголошеним суфіксом -сьь (мн. в’їньци, в’їньць, в’їньцемъ, в’їньцьѣ, в’їньци, в’їньцихъ) зрідка ще зустрічається в українських говорах, переважно в тих випадках, коли іменник вживається здебільшого у множині або входить до складу фразеологізмів:

ві́нці і *ві́нця* “краї в посудині” при (рідше) одн. *вінець*, род. *ві́нця* (Желех., 106), *вінець* “вінок”, мн. *в’ін’ц’і* (Онишкевич, I, 129), *ві́нця* “краї в посудині” (Біл.-Нос., 78);

кільці “ростки” при (рідше) *колéць*, род. *кільця́* (Желех., 357), *кільці пускати* “проростати” при одн. *кільéць*, род. *кільця́* (Грінч., II, 243);

кóнцы (Тр., 60; Бар., 452 зв.) при *конéць* (Тр., 3/4); — *кінці в воду*, два *кінці* при одн. *конéць*, род. *кінця́* (Желех., 362), *кінці*, *кінців*, *кінцям*, *кінцями*, *кінцях* при одн. *конéць*, род. *кінця́* (Грама., 234);

óтци (Кл. Остр., 208, 210);

чéнци при одн. *черне́ць* (Гануш, 340).

Слід зазначити, що і в сербохорватській мові деякі іменники із суфіксом **-ьць** (> **-ац**) досліджуваного акцентного типу зберігають у множині давній (прасербословенський) кореневий наголос, на відміну від форм однини, пор.: *вéнац*, род. *вéнца*, мн. *вéнци*, *вéнцима*, *вéнце* (Даничић, 26—27); *кóнац*, род. *кóнца*, мн. *кóнци*, *кóнцима*, *кóнце* (Даничић, 31).

Загалом же баритоновані іменники з первісно наголошеним суфіксом -ьсь характеризуються в українській мові флективною акцентуацією відмінкових форм множини, що виникла (як і у відмінкових формах однини) під впливом окситонованих іменників із суфіксом -ьсь: *бійці́*, *бійців*, *бійцям*, *бійцями*, *бійцях* (Голоск., 29; УЛВН, 50); *вдівці́*, *вдівців*, *вдівцям*, *вдівцями*, *вдівцях* (Ганкевич, 119; Грама., 235; Голоск., 39), *удівці́*, *удівців*, *удівцям*, *удівцями*, *удівцях* (Голоск., 407; УЛВН, 665); *в’єнци́* (Синопс., 27), *в’єнци́* (Рад., 503; Синопс., 86, 94 — двічі; Кл., 38), — *вінци́*, *вінців*, *вінцям*, *вінцями*, *вінцях* (Ганкевич, 119; Голоск., 60; УЛВН, 112); *двірці́*, *двірців*, *двірцям*, *двірцями*, *двірцях* (Голоск., 91); *от конéць* (Т. З., 112) і *до конéць* (Кл. Остр., 221), — *кінці́*, *кінців*, *кінцям*, *кінцями*, *кінцях* (Ганкевич, 119; Голоск., 171; УЛВН, 276), *к’інці́*, *к’інці́ю*, *к’інці́м*, *к’інці́мә*, *к’інці́іх* (Клепикова, 42); *мертвеці́*, *мертвеців*, *мертвецям*, *мертвецями*, *мертвецях* (Ганкевич, 119; Голоск., 210; УЛВН, 327); *мудр’яц’* (Зиз. Л., 82), — *мудреці́*, *мудреців*, *мудрецям*, *мудрецями*, *мудрецях* (Ганкевич, 119; Голоск., 220; УЛВН, 340); *одинці́*, *одинців*, *одинцям*, *одинцями*, *одинцях* (Голоск., 255; УЛВН, 389); *отці́* (Єв., 61; Кл., 63), *отці́* (Остр. зб., 39 зв., 3 зв.², 37²; Бар., 410 зв.), *отці́* (Кл. Остр., 210), *отці́ев* (Кл. Остр., 208; Євх., 4/2; Рад., 35; Рад. Н., 52, 54), *отці́ов* (Остр. зб., 61 зв.², 12³; Т. З., 118; Гал., 85 зв. — тричі) і *отці́ов* (Кл. Остр., 208), *от отці́ов* (Кл. Остр., 208), *отці́ем* — дав. мн. (Кл. Остр., 208), *с отці́* (Рад. Н., 36), *з отці́* (Отпис, 3/2 зв.), — *отці́*, *отці́в*,

отця́м, отця́ми, отця́х (Ганкевич, 119; Гануш, 340; Голоск., 265), *отці́ і віти́ці, отці́в і віти́ців, отця́м і віти́ця́м, отця́ми і віти́ця́ми, отця́х і віти́ця́х* (Грама., 235); *сти́льці, сти́льців, сти́льця́м, сти́льця́ми, сти́льця́х* (Грама., 235; Голоск., 383; УЛВН, 629); *стовпи́ці, стовпи́ців, стовпи́ця́м, стовпи́ця́ми, стовпи́ця́х* (Голоск., 384; УЛВН, 629); *хли́вці, хли́вців, хли́вця́м, хли́вця́ми, хли́вця́х* (УЛВН, 691); *черни́ць* (Кл., 62), *черни́цов* (Кл., 62), *черни́ца́м* (Кл., 62), — *черці́* (Желех., 1068), *черці́ і ченці́, черці́в і ченці́в, черці́ям і ченці́ям, черці́ями і ченці́ями, черці́ях і ченці́ях* (Грама., 235), *ченці́* (Грінч., IV, 458), *ченці́ і черці́, ченці́в і черці́в, ченці́ям і черці́ям, ченці́ями і черці́ями, ченці́ях і черці́ях* (Голоск., 434), *ченці́, ченці́в, ченці́ям, ченці́ями, ченці́ях* (УЛВН, 703), *ченці́ і черці́* (СУМ, XI, 311).

Витіснення давньої (давньоруської) кореневої акцентуації відмінкових форм множини досліджуваних іменників новою флективною розпочалося ще на ґрунті давньоруської мови, пор. свідчення Чудівського Нового Завіту: *вѣнци́* (150 зв., 152 зв.), *конци́* (112).

У відмінкових формах множини баритоновані іменники на -ьсь з двома суфіксами, з яких наголошеним виступає суфікс перед -ьсь, зберігають в українській мові первісний суфіксальний наголос (на першому суфіксі): *гости́нці, гости́нців, гости́нця́м, гости́нця́ми, гости́нця́х* (Гануш, 349; Голоск., 81; УЛВН, 140); *звіри́нці, звіри́нців, звіри́нця́м, звіри́нця́ми, звіри́нця́х* (Голоск., 141; УЛВН, 235); *корми́льці, корми́льців, корми́льця́м, корми́льця́ми, корми́льця́х* (УЛВН, 291); *ліни́вці, ліни́вців, ліни́вця́м, ліни́вця́ми, ліни́вця́х* (УЛВН, 311); *люби́мці, люби́мців, люби́мця́м, люби́мця́ми, люби́мця́х* (Гануш, 349; УЛВН, 316).

Іменники *кремі́нець і реми́нець*, отримавши в українській мові флективне наголошення у відмінкових формах однини, отримали таке ж наголошення і в множині: *кремі́нці, кремі́нців, кремі́нця́м, кремі́нця́ми, кремі́нця́х* (Голоск., 186; УЛВН, 296); *реми́нці, реми́нців, реми́нця́м, реми́нця́ми, реми́нця́х* (Голоск., 337; УЛВН, 549).

ОКСИТОНОВАНІ ІМЕННИКИ

Окситоновані іменники із суфіксом -ьсь, як правило, зберігають в українській мові первісне флективне наголошення форм родового, давального, орудного та місцевого відмінків однини і давне суфіксальне наголошення (виникло на ґрунті давньорусь-

кої мови внаслідок переміщення наголосу з редукованого голосного на попередній склад) форми називного — знахідного відмінків однини:

воробець “птах” (Бер., 198); — *воробець*, род. *воробця* “горобець” (Желех., 121; Гануш, 347; Грам., 235; Грінч., I, 254; СУМ, I, 739), *воробець*, род. *воробця*; *горобець*, род. *горобця* (Верхратський, 1912, 42), *горобець* (Гануш, 234; Біл.-Нос, 104; Аф.-Чужб., 78), *горобець* (Отроковський, 71), *горобець*, род. *горобця* (Грінч., I, 314; Голоск., 80; УЛВН, 139);

воронець, род. *воронця* “вороний кінь” (Желех., 121; Гануш, 347; Грінч., I, 255; Голоск., 65; СУМ, I, 740);

гнилець, род. *гнильця* “пустий бджолиний рій” (Желех., 145), *гнилець*, род. *гнильця* “хвороба личинок бджіл” (Грінч., I, 293; Голоск., 77), *гнилець*, род. *гнильця* “гнилі фрукти або овочі” (Чабаненко, I, 237), *гнилець*, род. *гнильця* “інфекційна хвороба бджоляного розплоду, яка спричиняє гниття і загибель личинок бджіл” (УРС, I, 337; УЛВН, 134; СУМ, II, 93);

голубець, род. *голубця* “голубок” (Грінч., I, 305; Голоск., 79; УРС, I, 346; СУМ, II, 118), але *голубець*, род. *голубця* (Желех., 150), *голубець*, род. *голубця* “т. с.” (Матеріали, I, 90);

горнець, род. *горня* “горщик” (Желех., 153; СУМ, II, 133), *горнець*, род. *горня* (Ганкевич, 119), *горнець* (Гануш, 233; Грам., 277), *горнець*, род. *горця* (Верхратський, 1912, 42), *горнець*, *горнець*, *горнець*, *горнець* (Онишкевич, I, 185), *горнець* (Матеріали, I, 92), але *горнець*, род. *горня* (Грінч., I, 313; УРС, I, 351), *горнець*, род. *горня* “т. с.” (Голоск., 80);

городець “містечко” (Грінч., I, 314);

гостець, род. *гостця* “ревматизм, подагра” (Желех., 155), “ревматизм” (Грінч., I, 318; УРС, I, 354; СУМ, II, 143), *гостець*, род. *гостця* (Ганкевич, 119), *гостець* “ревматизм, подагра” (Гануш, 233; Біл.-Нос., 105), “рани венеричного характеру” (Аф.-Чужб., 79), *гостець*, род. *гостця* “пухирці на тілі” (Чабаненко, I, 246), *гостець*, *гостець* “радикуліт; ревматизм” (Онишкевич, I, 188), *гостець*, род. *гостця* “ревматизм; діатез” (Матеріали, I, 93), *гостець*, род. *гостця* (Голоск., 81);

гребінець, род. *гребінця* (Гануш, 347; Грам., 235; Грінч., I, 323; Голоск., 82; УЛВН, 142), *гребінець* (Аф.-Чужб., 80);

дубець (Желех., 207), *дубець*, род. *дубця* (Грінч., I, 451; УЛВН, 182);

жереб'єць, род. *жереб'ця* “жереб” (Матеріали, II, 52);

жолоб'єць, род. *жолоб'ця* (Грінч., I, 490; УРС, I, 503; СУМ, II, 543);

зелен'єць, род. *зелен'ю* “зелені, недостиглі фрукти” (Матеріали, III, 62), *зелен'єць*, род. *зелен'ця* “недостиглий плід” (Грінч., II, 148), “зелень” (УРС, II, 216), “зелений, недостиглий плід; паросток рослини” (СУМ, III, 553);

зуб'єць, род. *зуб'ця* (Желех., 317; Грам., 235; Грінч., II, 187; Голоск., 151; УЛВН, 252), *зуб'ї'ць*, *зуб'єць*, *зуб'єць* (Онишкевич, I, 321), *зуб'єць* (Аф.-Чужб., 175);

корин'єць, род. *корин'ця* (Грам., 235; Грінч., II, 284; Голоск., 182; УЛВН, 291);

круж'єць, род. *круж'ця* “(у прядці) катушка, на яку поступово намотується прядена вовна” (Грінч., II, 313);

ледов'єць “глетчер, льодовик; гострий гвіздок для підковування коня на зиму” (Желех., 400);

молод'єць, род. *молод'ця* (Желех., 450; Гануш, 326, 347; Грам., 235; Потєбня, 117; Грінч., II, 441; Голоск., 217; УЛВН, 336), *молод'єць* (Верхратський, 1879, 395), *молод'ї'ць*, *молод'їць* (Онишкевич, I, 450), *молод'єць* (Гладкий, 1929, 129), *молод'єць*, род. *молод'ця* (Лисенко, 128), але *молод'єць* (Онишкевич, I, 450);

низов'єць, род. *низов'ця* “запорізький козак” (Грінч., II, 563);

прост'єць “мирянин” (Біл.-Нос., 303), *прост'єць*, род. *прост'єця* “прямий напрям” (Грінч., III, 481), *прост'єць*, род. *прост'ця* “прямий шлях” (СУМ, VIII, 295);

руб'єць, род. *руб'ця* (Желех., 841; Грам., 235; Грінч., IV, 84; Голоск., 355; УЛВН, 584), *руб'єць*, род. *руб'ця* (Ганкевич, 119), *руб'ї'ць*, *руб'їць*, *руб'єць* (Онишкевич, II, 195);

свят'єць (Желех., 858), *свят'єць*, род. *свят'ця* (Грінч., IV, 111; Голоск., 361; УРС, V, 280; СУМ, IX, 101);

синов'єць, род. *синов'ця* “син; племінник, син брата” (Грінч., IV, 121; УРС, V, 305; СУМ, IX, 184), але *синов'єць* “племінник, син брата” (Желех., 865; Біл.-Нос., 346);

скуп'єць “скупий” (Желех., 880), *скуп'єць*, род. *скуп'ця* “т. с.” (Ганкевич, 119);

сл'п'єць (Тр., 24), *сл'п'ї'ць* — род. (Кл., 91); — *сл'п'єць*, род. *сл'п'ця* (Желех., 884; Грінч., IV, 151; Голоск., 371; УЛВН, 610), *сл'п'єць*, род. *сл'п'ця* (Ганкевич, 119); *сл'п'єць* (Верхратський, 1879, 395; Грам., 121; Біл.-Нос., 332);

теремець (Грінч., IV, 256);

холодець, род. *холодія* “холодок; холодна страва, драгли” (Желех., 1043), *холодець*, род. *холодію* “холодний борщ” (Лисенко, 225), “т. с.; драгли” (Грінч., IV, 408; Голоск., 426; УРС, VI, 349; УЛВН, 692), *холодець* “т. с.” (Біл.-Нос., 377);

цілець, род. *цілія* “цілина” (Желех., 1055), *цілець*, род. *цілія* “велика кам’яна брила” (Грінч., IV, 431);

червець, род. *червця* (ент.) (УРС, VI, 417), але *червець*, род. *червця* (ент.) “кошеніль, *Sossus*” (Желех., 1065; Гануш, 344), *червець* (ент.) “кошеніль польська, *Sossus polonicus*” (Біл.-Нос., 387), *червець* (ент.) “кошеніль кактусова, *Sossus casti*” (Грінч., IV, 453), *червець*, род. *червця* “кошеніль (барвник)” (УРС, VI, 417; СУМ, XI, 295), (ент.) (СУМ, XI, 295);

юця — род. (Остр. б., 45) і *юця* — род. (Остр. б., 45, 45 зв. — 4 рази); — *юнець*, род. *юця* “молодий бичок” (Желех., 1109).

Коренева акцентуація іменників *голубець* (у деяких південно-західних говорах української мови) та *юнець* (у давніх пам’ятках) зумовлена впливом відповідних твірних слів: іменника *голуб*, род. *голуба*; прикметника *юний*. Коренева наголошення іменників *горнець* та *червець*, яке властиве деяким українським говорам (переважно південно-східним), ми схильні пояснити впливом відповідних синонімічних слів — *горщик* та *червень*, род. *червня* (ент.) “кошеніль, *Sossus*; кошеніль польська, *Sossus polonicus*” (Желех., 1064), “кошеніль кактусова, *Sossus casti*; кошеніль польська, *Sossus polonicus*” (Грінч., IV, 453). Іменники з двома суфіксами *ледовець*, *низовець* і *синовець* отримали в ряді говорів української мови суфіксальний наголос (на першому суфіксі), очевидно, під впливом відповідних прикметників *ледовий* (Грінч., II, 352), *низовий* (Грінч., II, 563), *синовий* (Желех., 865).

У кличному відмінку однини окситоновані іменники із суфіксом -сьь, зберігаючи стару форму, зберігають разом з тим і давній наголос (на передостанньому складі), який витіснив на давньоруському ґрунті первісний початковий: *горобче* (Голоск., 80; УЛВН, 139), *молодче* (Гануш, 326; Грам., 235; Потебня, 115; Голоск., 217; УЛВН, 336), але *святцю* (Голоск., 361).

У відмінкових формах множини окситоновані іменники із суфіксом -сьь характеризуються в українській мові флективною акцентуацією, що виникла внаслідок узагальнення в множині наголошення називного, знахідного та давального відмінків: во-

робці, воробців, воробцям, воробцями, воробцях (Гануш, 347; Грам., 235), *горобці, горобців, горобцям, горобцями, горобцях* (Голоск., 80; УЛВН, 139); *воронці, воронців, воронцям, воронцями, воронцях* (Гануш, 347; Голоск., 65); *голубці, голубців, голубцям, голубцями, голубцях* (Голоск., 79); *горнці, горнців, горнцям, горнцями, горнцях* (Ганкевич, 119; Голоск., 80); *гребінці, гребінців, гребінцям, гребінцями, гребінцях* (Гануш, 347; Грам., 235; Голоск., 82; УЛВН, 142); *дубці, дубців, дубцям, дубцями, дубцях* (УЛВН, 182); *жеребці, жеребців, жеребцям, жеребцями, жеребцях* (Голоск., 119; УЛВН, 196); *зубці, зубців, зубцям, зубцями, зубцях* (Грам., 235; Голоск., 151; УЛВН, 252); *корінці, корінців, корінцям, корінцями, корінцях* (Грам., 235; Голоск., 182; УЛВН, 291); *молодців* (Рад. Н., 39, 65 — двічі), *молодцём* — дав. мн. (Рад. Н., 65), — *молодці, молодців, молодцям, молодцями, молодцях* (Гануш, 347; Грам., 235; Голоск., 217; УЛВН, 336), *молодці* (але *добрі молодці, хлопці молодці*) (Потебня, 117) (відразу ж зазначимо, що наголос *молодці* пояснюється впливом *хлопці*); *рубці, рубців, рубцям, рубцями, рубцях* (Ганкевич, 119; Грам., 235; Голоск., 355; УЛВН, 584); *святці, святців, святцям, святцями, святцях* (Голоск., 361); *скупці, скупців, скупцям, скупцями, скупцях* (Ганкевич, 119), *сліпці, сліпців, сліпцям, сліпцями, сліпцях* (Ганкевич, 119; Голоск., 371; УЛВН, 610); *холодці, холодців, холодцям, холодцями, холодцях* (УЛВН, 692).

* * *

Таким чином, серед акцентних типів іменників із суфіксом -сьь домінуючим в українській мові слід визнати окситонований акцентний тип, впливу якого зазнали обидва баритоновані акцентні типи (з кореневим і суфіксальним наголосом). У зв'язку з цим можна сказати, що в наголошенні іменників із суфіксом -сьь в українській мові діє тенденція до переміщення наголосу з кореня на флексію.

ІМЕННИКИ ІЗ СУФІКСОМ -ікъ

У праслов'янській мові іменники із суфіксом -ікъ мали чотири акцентні парадигми: баритоновану а. п. з кореневим наголосом, баритоновану а. п. з наголосом на попередньому перед су-

фіксом -ікъ голосному, окситоновану а. п. і рухому а. п. [Скляренко, 1998, 200, 217—218, 241—242, 249—250, 254, 268, 287—289].

Баритоновані іменники з кореневим наголосом: *br'atікъ, *č'istікъ, *d'ēdікъ, *d'ēlnікъ, *d'umьnікъ, *x'l'ēbьnікъ, *(j)'agodьnікъ, *(j)'avorіkъ, *korуtьnікъ, *k'ubікъ, *k'ugьnікъ “курятник”, *kьnіzьnікъ, *l'avьnікъ, *l'azьnікъ, *l'ētьnікъ, *l'ірьnікъ, *loratьnікъ, *m'akovьnікъ, *m'ēdьnікъ, *m'ēгьnікъ, *mogуlьnікъ, *m'q̄ce-nікъ, *m'ydlьnікъ, *n'udьjьnікъ, *orēšьnікъ, *o҃tьnікъ, *q̄zьnікъ, *pr'avьdьnікъ, *s'adlьnікъ, *s'ēmenьnікъ, *s'itьnіkъ, *st'adьnik, *st'a-gікъ, *sъmьtьnікъ, *s'yгьnікъ, *š'idlьnікъ, *v'ēгьnікъ, *z'adьnікъ, *z'itьnікъ та ін.

Баритоновані іменники з наголосом на голосному перед суфіксом -ікъ (наголошений голосний у переважній більшості випадків стоїть безпосередньо перед суфіксом -ікъ): *b'ēlікъ, *b'o-bікъ, *bъščelьnікъ, *dv'orікъ, *dvoгьnікъ, *dvьгьnікъ, *d'ъzdьzікъ, *g'olікъ, *grēšьnікъ, *xv'ostікъ, *(j)'ežікъ, *kl'úciкъ, *komáгікъ, *k'o-nікъ, *konьnікъ, *ko҃lіkъ, *k'ošікъ, *k'otікъ, *kotьlьnікъ, *kozьlікъ, *kgūrьnікъ, *k'ьstікъ, *k'ьlікъ, *lorūšьnікъ, *lūčьnікъ, *l'ьbікъ, *l'ьvікъ, *l'ūbьvьnікъ, *m'eсiкъ, *meсьnікъ, *medjьnікъ, *mejсьnікъ, *metьlьnікъ, *m'ēсікъ, *m'q̄сьnікъ, *m'q̄drікъ, *m'ūtьnікъ, *n'ožікъ, *'ognікъ, *o҃rbotьnіkъ, *osьlікъ, *ovьs'єnікъ, *q̄zікъ, *p'ēsьčanікъ, *po҃tьn'єnікъ, *p'q̄tьnікъ, *p'г'úšciкъ, *p'рьp'ьg'єnікъ, *p'ьsікъ, *r'emeslьnікъ, *rešetьnікъ, *r'ūdьnікъ, *r'údjікъ, *skotьnікъ, *slūžьbьnікъ, *sn'opікъ, *sokolікъ, *st'olікъ, *st'ьbікъ, *sūkьnьnікъ, *sv'ětjьnікъ, *sьgrebьnікъ, *trāv'єnікъ, *trāvьnікъ, *v'ēnікъ, *v'ipьnікъ “винокур”, *v'olікъ, *žl-v'q̄lіkъ та ін.

Окситоновані іменники: *blq̄dьnікъ, *borovікъ, *с'єlікъ, *с'єг-dьnікъ, *č'єrvіkъ, *dāгьnікъ, *deг'v'єnікъ, *domovікъ, *dq̄bьnікъ, *dьl'ьzьnікъ, *gnojьnікъ, *goл'vьnікъ, *kolesьnіkъ, *kosьnікъ “косар”, *kosьnіkъ “стрічка, вплетена в косу”, *kvāsьnікъ, *kv'ětьnіkъ, *ledьnікъ, *l'ēsovікъ, *l'ēsьnікъ, *lozьnікъ, *lozьnікъ, *l'q̄сьnікъ, *māzьnікъ, *med'єnікъ, *medovікъ, *m'ēsьnікъ, *mo҃dікъ, *mo҃dьnікъ, *mostovікъ, *mъxovікъ, *mъstьnікъ, *nizovікъ, *not'ьnікъ, *novікъ, *olov'єnікъ, *pet'ьnікъ, *p'ivьnікъ, *pol'evікъ, *r'q̄сьnікъ, *sādovьnіkъ, *sošьnікъ, *tājьnікъ, *tq̄pікъ, *tгьstьnікъ, *vod'єnікъ, *vozьnіkъ, *zimovікъ, *zimьnікъ, *zolvьnікъ, *zoл'тьnікъ та ін.

Іменники з рухомим наголосом: *čьlікъ, *čьг'тікъ, *d'omікъ, *g'ьг-bікъ, *l'istікъ, *l'q̄сікъ, *l'ьnікъ, *m'ostікъ, *m'q̄žікъ “хлопчик”, *n'osікъ, *p'p'q̄tікъ, *г'ьtікъ, *strūpікъ, *sьp'p'ікъ, *v'q̄zікъ, *v'ьb'q̄сікъ, *zv'єpікъ та ін.

БАРИТОНОВАНІ ІМЕННИКИ З КОРЕНЕВИМ НАГОЛОСОМ

Досліджувані іменники з одним вокалічним суфіксом (-ікъ) досить послідовно зберігають в українській мові первісну кореневу акцентуацію відмінкових форм однини:

братик (Желех., 42; Гануш, 235), *брат'ік* (Гладкий, 1929, 135; Гладкий, 1928, 123), *братік*, род. *братіка* (Грінч., I, 95; Голоск., 31; УРС, I, 87), *братик*, род. *братика* (УЛВН, 54);

дідик, род. *дідика* “дідусь” (Матеріали, II, 29; Грінч., I, 388);

кубик, род. *кубика* (Голоск., 188; УРС, II, 410; УЛВН, 300);

старик “старий; місяць в останній чверті” (Желех., 915), але *старік*, род. *старіка* “старий” (Гануш, 342), “т. с.; місяць в останній чверті; старе русло річки, стариця” (Грінч., IV, 198; УРС, V, 489);

чістик (бот.) “очиток їдкий, *Sedum acre* L.” (Желех., 1072), *чістик*, род. *чістика* “т. с.” (Грінч., IV, 464), “істик (лопатка)” (УРС, VI, 436; СУМ, XI, 333);

яворик “яворець” (Желех., 1111), *яворик*, род. *яворика* “т. с.” (Грінч., IV, 535; СУМ, XI, 622).

Флективне наголошення лексеми *старик* у південно-східних говорах української мови виникло під впливом окситонованого іменника *молодік* (род. *молодіка*).

Переважна більшість досліджуваних іменників з двома (і трьома) вокалічними суфіксами зберігає в українській мові первісну кореневу акцентуацію відмінкових форм однини:

вірник “віруючий; вірний слуга, довірена особа; улюбленець” (Желех., 107), “довірена особа; підлабузник” (Онишкевич, I, 130), *вірник*, род. *вірника* “довірена особа” (УРС, I, 272; СУМ, I, 681);

дімник “вирізаний кусок балки в стіні, який обертається на шворні і через отвір якої виходить дим” (Онишкевич, I, 215), *дімнік*, род. *дімніка* “частина дерев'яного димаря над дахом; прилад для підкурювання бджіл” (Лисенко, 67), *дімник*, род. *дімника* “отвір у покрівлі хати для диму” (Чабаненко, I, 273), але *димнік* “димохід” (Желех., 182), *димнік*, род. *димніка* “отвір у даху, через який виходить дим з горища” (Матеріали, II, 27), “частина дерев'яного димаря над дахом; прилад для підкурювання бджіл” (Лисенко, 67);

дільник “сумлінний робітник” (Желех., 185), але *ділнік*, род. *ділніка* “т. с.” (Грінч., I, 391);

жі́тник, род. *жі́тника* “селянин (у загадці); жук, що з’являється, коли наливається жито в колосі” (Грінч., I, 486), “поле, з якого скошено жито” (Лисенко, 73), але *житні́к*, род. *житника́* (ент.) “житній хрущ” (Матеріали, II, 56);

за́дник, род. *за́дника* (УРС, II, 40; УЛВН, 208), але *задні́к* “задня розсувна шевська колодка” (Желех., 243);

кні́жник (Желех., 352), *кні́жник*, род. *кні́жника* (Грінч., II, 257; Голоск., 174; УРС, II, 347; СУМ, IV, 197);

копи́тник, род. *копи́тника* (бот.) “копитень, *Asarum euro-
raeum* L.” (Грінч., II, 281), “копитень, *Asarum* L.” (УРС, II, 373; УЛВН, 290; Погр. ОС, 286);

ла́вник, род. *ла́вника* “килимок (тканина) для лави, налавник” (Матеріали, V, 6);

ле́тник, род. *ле́тника* “жіночий одяг, подібний до спідниці, переважно з легкої матерії” (Лисенко, 115), *лі́тник*, род. *лі́тника* “старовинний жіночий одяг з легкої матерії” (УРС, II, 453; УЛВН, 313; СУМ, IV, 530), але *літні́к* “жіночий літній одяг” (Желех., 410), *літні́к*, род. *літника́* “верхній жіночий літній одяг з легкої матерії; літня спідниця із шерстяної матерії” (Грінч., II, 371);

лопа́тник, род. *лопа́тника* “робітник, що виконує якусь роботу за допомогою лопати” (СУМ, IV, 546);

ма́ківник, *ма́ковник* “коржик з маком та медом” (Желех., 423), але *маківні́к*, род. *маківника́* “т. с.” (Грінч., II, 399; Голоск., 204; УРС, II, 475; УЛВН, 319);

мі́льник “миловар” (Желех., 437), *мі́льник*, род. *мі́льника* “банщик?” (Грінч., II, 425; Голоск., 212);

мі́дник (Желех., 441), *мі́дник*, род. *мі́дника* (УРС, II, 518; УЛВН, 331; СУМ, IV, 725), але *мідні́к* (Желех., 441);

мі́рник, род. *мі́рника* “землемір; міра сипких тіл” (Грінч., II, 432), “землемір” (СУМ, IV, 746), але *мірні́к* “посуд з мірою для молока” (Онишкевич, I, 444);

моги́льник “той, хто насипає могили, кургани; той, хто копає могили, могильщик” (Желех., 448), *моги́льник*, род. *моги́льника* “той, хто насипає могили, кургани” (Грінч., II, 438), “той, хто копає могили, могильщик; старе кладовище” (УРС, II, 533; УЛВН, 335; СУМ, IV, 773);

му́ченик (Желех., 460), *му́ченик*, род. *му́ченика* (Гануш, 350; Грам., 224; Грінч., II, 457; Голоск., 221; УРС, II, 555; УЛВН, 341);

нўжник “відхоже місце, убиральня, помийна яма” (Желех., 534), *нўжник*, род. *нўжника* “убиральня” (СУМ, V, 454);

орішник “ліщина” (Желех., 575), *орішник*, род. *орішника* (УРС, III, 149), *горішник*, род. *горішника* “т. с.” (УРС, I, 351; УЛВН, 139);

п्रा́ведник (Желех., 732), *п्रा́ведник*, род. *п्रा́ведника* (Гануш, 350; Грам., 224; Грінч., III, 399; Голоск., 313; УРС, IV, 308; УЛВН, 494);

ра́тник “воїн” (Желех., 797), *ра́тник*, род. *ра́тника* “т. с.” (УРС, V, 19; УЛВН, 544);

са́льник “страва, що складається із шматочків свіжого свинячого здору, начиненого пшоняною кашею і підсмаженого салом; свинячий здір” (Біл.-Нос., 321), *са́льник*, род. *са́льника* “вид страви: посічена свиняча печінка, перемішана з гречаною кашею і засмажена в свинячому здорі” (Грінч., IV, 98; Голоск., 357; СУМ, IX, 22), але *сальнік* “свиняча печінка, зварена з кашею і свинячим здором” (Желех., 848), *сальнік*, род. *сальника́* “той, хто торгує салом” (Голоск., 357);

сі́рник, род. *сі́рника* (кул.) (Грінч., IV, 122; УРС, V, 309; УЛВН, 600), *сі́рник*, род. *сі́рника* “мішечок для віддушування сиру, ворочок” (Лисенко, 194), але *сирнік* “корзинка для сиру” (Желех., 866), *сирнік*, род. *сирника́* “ворок” (Чабаненко, IV, 63);

сі́тник, род. *сі́тника* “той, хто виготовляє сита” (Грінч., IV, 124; УРС, V, 312; УЛВН, 601), *сі́тник*, род. *сі́тнику* “хліб з борошна, просіяного на ситі” (УРС, V, 312; УЛВН, 601), але *ситнік* “той, хто виготовляє сита” (Желех., 866);

сі́мєнник (анат.) “сім’яник” (Желех., 868), *сі́мєнник*, род. *сі́мєнника́* “дерево, залишене при вирубуванні лісу незрубаним” (Грінч., IV, 126), “(бот.) насінник; (анат.) сім’яник” (УРС, V, 316);

смер́тник (Желех., 887), *смер́тник*, род. *смер́тника* (УРС, V, 388; УЛВН, 612);

ста́дник “пастух, пастух коней; племінний жеребець, бугай” (Желех., 914), “пастух” (Біл.-Нос., 338), *ста́дник*, род. *ста́дника́* “кнур” (Лисенко, 202), *ста́дник*, род. *ста́дника* “пастух коней, чередник; жеребець при табуні кобил; бугай при череді корів” (Грінч., IV, 195), “пастух (звичайно при табуні); плідник (жеребець або бугай) при табуні або череді” (УРС, V, 483; УЛВН, 625; СУМ, IX, 636);

у́зник “ув’язнений” (Желех., 1006);

хлібник “пекар” (Желех., 1039), *хлібник*, род. *хлібника* “т. с.” (УРС, VI, 335; СУМ, XI, 81);

шільник, род. *шільника* “той, хто виготовляє шила” (Грінч., IV, 494; СУМ, XI, 452);

ягодник (бот.) “вид суниці, *Pragaria collina Ehrh.*” (Желех., 1111), *ягідник*, род. *ягідника* (бот.) “суниці лісові; *Fragaria vesca L.*” (Грінч., IV, 535), “ягідна рослина; любитель ягід” (УРС, VI, 564), “ягідна рослина; збирач ягід, продавець ягід” (УЛВН, 721), але *ягіднік* “кущ полуниці або суниці; місце, де росте багато ягід” (Желех., 1111), *йагіннік* “місце, де ростуть суниці” (Онишкевич, II, 400), *ягіднік*, род. *ягіднику* “стебла, кущі полуниці або суниці” (Грінч., IV, 535; Голоск., 449), *ягіднік*, род. *ягідника* “місце, де ростуть ягоди” (УРС, VI, 564; УЛВН, 721; СУМ, XI, 623).

Іменники *курник*, *лазник*, *липник* (з двома вокалічними суфіксами -ьпікъ) вживаються в українській мові виключно з флективним наголосом, який виник під впливом окситонованих іменників на -ьпікъ:

курнік “курятник” (Желех., 391; Грам., 131), *курнік*, род. *курника* “т. с.” (Гануш, 342; Грінч., II, 330; УРС, II, 420; УЛВН, 302);

лазнік “банщик” (Грінч., II, 341);

липнік “липовий гай; обсаджений липами цвинтар; липовий мед” (Желех., 404), “липовий ліс” (Онишкевич, I, 410), *липнік*, род. *липника* “липовий гай, липовий ліс; липовий мед” (Грінч., II, 360), “липовий ліс, липняк” (УРС, II, 442; УЛВН, 309).

Флективна акцентуація іменників *димник*, *дільник*, *задник*, *копитник*, *літник*, *маківник*, *мідник*, *мірник*, *сальник*, *сирник*, *ситник*, *сіменник*, *ягідник* у деяких українських говорах (див. вище) також зумовлена впливом окситонованих іменників на -ьпікъ.

Баритоновані іменники на -ікъ з кореневим наголосом, які зберігають в українській мові первісне кореневе наголошення в однині, зберігають його й у відмінкових формах множини: *братіки*, *братіків*, *братікам*, *братіками*, *братіках* (Голоск., 31), *братіки*, *братіків*, *братікам*, *братіками*, *братіках* (УЛВН, 54); *горішники*, *горішників*, *горішникам*, *горішниками*, *горішниках* (УЛВН, 139); *задники*, *задників*, *задникам*, *задниками*, *задниках* (УЛВН, 208); *кніжники*, *кніжників*, *кніжникам*, *кніжниками*, *кніжниках* (Голоск., 174); *кубіки*, *кубіків*, *кубікам*, *кубіками*, *кубіках* (Го-

лоск., 188; УЛВН, 300); *літники, літників, літникам, літниками, літниках* (УЛВН, 313); *мільники, мільників, мільникам, мільниками, мільниках* (Голоск., 212); *мідники, мідників, мідникам, мідниками, мідниках* (УЛВН, 331); *могільники, могильників, могільникам, могільниками, могільниках* (УЛВН, 335); *мученики, мучеників, мученикам, мучениками, мучениках* (Гануш, 350; Голоск., 221; УЛВН, 341); *праведники, праведників, праведникам, праведниками, праведниках* (Гануш, 350; Голоск., 313; УЛВН, 494); *ратники, ратників, ратникам, ратниками, ратниках* (УЛВН, 544); *сальники* (анат., техн.), *сальників, сальникам, сальниками, сальниках* (УЛВН, 588); *сірники, сірників, сірникам, сірниками, сірниках* (УЛВН, 600); *сітники, сітників, сітникам, сітниками, сітниках* (УЛВН, 601); *смертники, смертників, смертникам, смертниками, смертниках* (УЛВН, 612); *стадники, стадників, стадникам, стадниками, стадниках* (УЛВН, 625); *ягідники* “збирачі ягід, продавці ягід”, *ягідників, ягідникам, ягідниками, ягідниках* (УЛВН, 721).

Ті баритоновані іменники на -ікь з кореневим наголосом, які набули в українській мові флективного наголосення в однині, набули його й у відмінкових формах множини: *курникі, курників, курникам, курниками, курниках* (Гануш, 342; УЛВН, 302); *липникі, липників, липникам, липниками, липниках* (УЛВН, 309); *маківникі, маківників, маківникам, маківниками, маківниках* (Голоск., 204; УЛВН, 319); *сальникі* “ті, що торгують салом”, *сальників, сальникам, сальниками, сальниках* (Голоск., 357); *старикі, стариків, старикам, стариками, стариках* (Гануш, 342); *ягідникі, ягідників, ягідникам, ягідниками, ягідниках* (Голоск., 449), *ягідникі* “ділянки, де ростуть ягоди, місця вирощування ягід”, *ягідників, ягідникам, ягідниками, ягідниках* (УЛВН, 721).

БАРИТОНОВАНІ ІМЕННИКИ З НАГОЛОСОМ НА ГОЛОСНОМУ ПЕРЕД СУФІКСОМ -ікь

Досліджувані іменники з одним вокалічним суфіксом (-ікь), а також іменник *životikь досить послідовно зберігають в українській мові первісну кореневу акцентуацію (на попередньому перед суфіксом -ікь голосному) відмінкових форм однини:

білик (ент.) “білан, Pieris” (Желех., 29), *білик*, род. *білика* “самець білки” (Грінч., I., 65);

бобик, род. *бобика* “невеликий біб” (Грінч., I, 77), “т. с.; одна насінина бобової рослини; стручок бобу” (СУМ, I, 205);

віник (Желех., 106; Онишкевич, I, 128; Біл.-Нос., 77), *віник*, род. *віника* (Грам., 224; Грінч., I, 238; Голоск., 60; УРС, I, 271; УЛВН, 112);

волик (Желех., 117; Гануш, 235), *волик*, род. *волика* (Грінч., I, 249; Голоск., 64; УРС, I, 286; УЛВН, 118);

голик, род. *голика* “бідняк?” (Грінч., I, 300), але *голік* “бідняк; пожарище” (Желех., 148);

дворик (Желех., 174; Аф.-Чужб., 86), *дворик*, род. *дворика* (Грінч., I, 363; УРС, I, 385; УЛВН, 151);

дощик (Гануш, 235; Аф.-Чужб., 105), *дощик*, род. *дощику* (Грам., 226; УЛВН, 179), *дощик* (Гладкий, 1929, 135; Гладкий, 1928, 123), *дощик*, род. *дощика* (Грінч., I, 439; Голоск., 108; УРС, I, 458; СУМ, II, 402), але *дошчік* (Гладкий, 1929, 147);

животик (Желех., 221), *животик*, род. *животика* (Грінч., I, 482; УРС, I, 497; УЛВН, 197);

їжик, род. *їжика* “їжак” (Грінч., II, 197);

ключик (Желех., 351), *ключик*, род. *ключика* (Грінч., II, 255; Голоск., 173; УРС, I, 345; УЛВН, 280);

козлик (Желех., 356), *козлик*, род. *козлика* (Грінч., II, 266; УРС, II, 352; УЛВН, 281);

колик “кілок” (Желех., 358), “кіл в огорожі, до якого прив'язують довгу круглу жердину” (Онишкевич, I, 366), *колик*, род. *колика* “кілок” (Матеріали, IV, 69; СУМ, IV, 221);

кома́рик, род. *кома́рика* (Грінч., II, 274; УРС, II, 361; СУМ, IV, 241);

ко́ник (Огоновський, 106; Желех., 363; Гладкий, 1929, 135; Онишкевич, I, 372; Біл.-Нос., 191), *ко́ник*, род. *ко́ника* (Гануш, 326; Грам., 224; Грінч., II, 277; Голоск., 179; УРС, II, 367; УЛВН, 287), *ко́нєк*, род. *ко́нєка* (ент.) (Клепикова, 40);

ко́рблик, род. *ко́рблика* (Грінч., II, 286; СУМ, IV, 296);

ко́тик (Желех., 371; Гладкий, 1929, 135), *ко́тик*, род. *ко́тика* (Грінч., II, 292; Голоск., 184; УРС, II, 384; УЛВН, 293);

ко́шик (Желех., 373; Онишкевич, I, 383), *ко́шик*, род. *ко́шика* (Грам., 224; Матеріали, IV, 90; Грінч., II, 296; Голоск., 184; УРС, II, 387; УЛВН, 294), *ко́шєк*, род. *ко́шєка* (Клепикова, 40);

ле́вик “молодий лев” (Желех., 399; Грінч., II, 349);

ло́бик (Грінч., II, 373), *ло́бик*, род. *ло́бика* (УРС, II, 455; СУМ, IV, 536);

ме́чик (Желех., 436), *ме́чик*, род. *ме́чика* (Грінч., II, 421; СУМ, IV, 698);

му́дрик “мудрагель” (Онишкевич, I, 456), *му́дрик*, род. *му́дрика* “тямуша, мудра людина; той, що мудрує” (Грінч., II, 452);

м’я́чик (Желех., 462), *м’я́чик*, род. *м’я́чика* (Голоск., 222; УРС, II, 557; УЛВН, 342);

но́жик (Желех., 532), *но́жик*, род. *но́жика* (Грама., 224; Грінч., II, 570; Голоск., 245; УРС, II, 761; УЛВН, 373);

о́гник (Желех., 554), *во́гник* (Желех., 114), *о́гник*, род. *о́гника* (Грінч., III, 36; Голоск., 255; УРС, III, 85), *во́гник*, род. *во́гника* (Грінч., I, 246; Голоск., 63, 255; УРС, I, 282; УЛВН, 116);

о́слик, род. *о́слика* (УРС, III, 161; УЛВН, 400);

пе́сик, род. *пе́сика* (Желех., 629; Грама., 224; Верхратський, 1912, 31; Грінч., III, 148; УРС, III, 337; Голоск., 283; УЛВН, 439), *пе́сак* (Кобилянський, 53), *пе́сик* (Біл.-Нос., 277), але *псик* (Верхратський, 1899, 48);

прі́щик “невеликий пухир від опіку” (Желех., 765), *прі́щик*, род. *прі́щика* (Грінч., III, 454; Голоск., 323; УРС, IV, 432; УЛВН, 515);

рі́жик (бот.) “вид печериці, *Agaricus deliciosus* L.” (Желех., 802), (гриб) “рижок” (Онишкевич, II, 173), *ре́жак*, род. *ре́жака* (Клепикова, 40), *рі́жик*, род. *рі́жика* “т. с.” (УРС, V, 49; УЛВН, 553);

сно́пик, род. *сно́пика* (Грінч., IV, 162; УРС, V, 399; СУМ, IX, 428);

соко́лик (Желех., 894; Грінч., IV, 165), *соко́лик*, род. *соко́лика* (Гануш, 349; УРС, V, 403; УЛВН, 614);

сто́вник, род. *сто́вника* (УРС, V, 513; СУМ, IX, 721);

сто́лик (Желех., 922; Гладкий, 1929, 135; Гладкий, 1928, 123), *сто́лик*, род. *сто́лика* (Грама., 224; Грінч., IV, 209; Голоск., 384; УРС, V, 515; УЛВН, 630);

у́жик, род. *у́жика* “невеликий вуж” (Грінч., IV, 322; СУМ, X, 402), *ву́жик*, род. *ву́жика* “т. с.” (СУМ, I, 782);

хво́стик (Желех., 1036; Гладкий, 1928, 123), *хво́стик*, род. *хво́стика* (Грінч., IV, 395; УРС, VI, 320; УЛВН, 689);

хре́стик (Желех., 1046), *хре́стик*, род. *хре́стика* (Грама., 224; Грінч., IV, 413; Голоск., 427; УРС, VI, 356; УЛВН, 693).

Досліджувані іменники з двома вокалічними суфіксами -ільць, зазнавши на давньоруському ґрунті переміщення наголосу з редукованого голосного першого суфікса на попередній склад (кореневий), у переважній більшості випадків зберігають в українській мові давню (давньоруську) кореневу акцентуацію:

вінник “винокур” (Біл.-Нос., 77), *вінник*, род. *вінника* (Грінч., I, 173; Голоск., 48; УРС, I, 169; СУМ, I, 441), але *віннік* “т. с.; п'яниця” (Желех., 80);

ґрішник (Желех., 160; Аф.-Чужб., 82), *ґрішник*, род. *ґрішника* (Грама., 224; Грінч., I, 328; Голоск., 83; УРС, I, 363; УЛВН, 144);

дверник “швейцар” (Желех., 173), *дверник*, род. *дверника* “т. с.” (Грінч., I, 361; СУМ, II, 217);

дворник “робітник при будинку” (Желех., 175), *дворник*, род. *дворника* (заст.) “сільський староста” (Матеріали, II, 20), але *двірнік* “робітник при будинку; хазяїн замку” (Желех., 174), *двірнік*, род. *двірника* “робітник при будинку” (УРС, I, 384; УЛВН, 150), *двірнік*, род. *двірника* “т. с.” (СУМ, II, 219);

кóнник “вершник” (Остр. б., 24); — *кінник*, род. *кінника* (УРС, II, 334; СУМ, IV, 164), але *кіннік* “т. с.; стайня, конюшня” (Желех., 345), *кіннік*, род. *кінника* “стайня, конюшня” (Грінч., II, 245);

котельник, род. *котельника* “котляр” (УРС, II, 384; СУМ, IV, 309);

крупнік “рідка каша з крупи” (Желех., 384), *крупнік* “жорна” (Дзедзелівський, карта № 246), *крупнік*, род. *крупнику* “куліш; суп з будь-якої крупи” (Лисенко, 108), “рідка каша з крупи” (УРС, II, 407; СУМ, IV, 372), *крупнік*, род. *крупника* “т. с.” (Грінч., II, 314);

лопушнік, род. *лопушнику* (бот.) “лопух, *Arctium L.*” (Лисенко, 116), *лопушник*, род. *лопушника* (Грінч., II, 378; УРС, II, 458), але *лопушнік* “т. с.; кремена лікарська, *Petasites officinalis Mnch.*” (Желех., 413);

межнік “землемір; той, хто межу порушує, пересуває” (Желех., 433), “сусід по полю” (Онишкевич, I, 436), але *межнік*, род. *межника* “смуга незасіяної землі між двома нивами; промежина” (Грінч., II, 415; Голоск., 209), “межа між нивами” (УРС, II, 500; СУМ, IV, 667);

мечнік “мечоносець” (Желех., 436), *мечнік*, род. *мечника* “т. с.” (Грінч., II, 421; УРС, II, 509; УЛВН, 329);

мітник (Бер., 125); — *мітник* (Біл.-Нос., 225), *мітник*, род. *мітника* (Грінч., II, 428; Голоск., 213; УРС, II, 517; УЛВН, 330);

мітєльник (бот.) “мітлиця, *Agrostis* L.; метельник, *Spartium* L.” (Желех., 444);

моло́чник, *моло́шник* “продавець молока; риба-самець з молочком; горщик для молока” (Желех., 451), *моло́чник*, род. *моло́чника* “риба-самець з молочком” (Грінч., II, 443), “продавець молока; посудина для молока” (Голоск., 218; УРС, II, 539; УЛВН, 337), *моло́шник*, род. *моло́шника* “продавець молока” (Грінч., II, 443);

путник “подорожній, мандрівник, пілігрим” (Желех., 790);

пчєльнік “пасіка; приміщення для зимівлі бджіл” (Лисенко, 181), але *пчільнік* “огорожене місце для вуликів” (Желех., 792), *пчл’нік* “приміщення, куди ховають вулики на зиму” (Онишкевич, II, 164);

ремєснік (Бер., 50, 77; Кл., 107, 179), *ремєсника́* — род. (Кл., 35, 184, 186); — *ремєснік* (Желех., 800), *реміснік*, род. *ремісника́* (Грама., 225; Грінч., IV, 12; Голоск., 337; УРС, V, 37; УЛВН, 549), *ремєснік* (Біл.-Нос., 311), *ремєснік*, род. *ремєсника́* (Грінч., IV, 11);

рєшітнік “той, хто виготовляє решета, решетар” (Желех., 801), *рєшітнік*, род. *рєшітника* “т. с.” (УРС, V, 45; УЛВН, 552; СУМ, VIII, 525), але *рєшітнік*, род. *рєшітника́* “той, хто продає решета” (Грінч., IV, 14; Голоск., 339);

руднік, род. *рудника* “рудокоп” (Грінч., IV, 85; СУМ, VIII, 896), але *руднік* “копальня; робітник на металургійному заводі” (Желех., 841), *руднік*, род. *рудника́* “копальня; рудокоп” (УРС, V, 227), *руднік*, род. *рудника́* “копальня” (СУМ, VIII, 896);

свєічнік “вісяча лампа, світильник; паламар” (Желех., 857), але *свєічнік*, род. *свєічника́* “підставка для свічки або свічок” (Грінч., IV, 110; Голоск., 360; УРС, V, 279; УЛВН, 594);

сєребрєнік “срібна монета, срібняк” (Желех., 861), *срібєльнік* “срібляр” (Желех., 912), *срібнік*, род. *срібника* “срібна монета, срібняк” (Грінч., IV, 193; УРС, V, 479; СУМ, IX, 621);

скóтнік, род. *скóтника* “чередник, пастух” (Чабаненко, IV, 75);

служєбнік “слуга” (Желех., 886), *слўжнік* (Желех., 886), *служєбнік*, род. *служєбника* (УРС, V, 381; СУМ, IX, 379), але *служнік*, род. *служника́* “т. с.” (УРС, V, 382; УЛВН, 611);

суконник “сукнороб; продавець сукна” (Желех., 934);

травник, род. *травника* “гербарій; старовинний лікарський порадник” (УРС, VI, 85; СУМ, X, 221), “гербарій” (УЛВН, 654), але *травнік* “сад, який заріс травною” (Желех., 979), *травнік*, род. *травника* (Гануш, 342), “місце, яке заросло травною” (Грінч., IV, 278; УРС, VI, 85; УЛВН, 654), *травнік*, род. *травнику* “настойка на траві” (УРС, VI, 85; УЛВН, 654).

Іменники *лучник*, *мучник* уживаються в українській мові виключно з флективним наголошенням, яке виникло під впливом окситонованих іменників на -ьпіть:

лучнік, род. *лучника* “триска для освітлення, лучина” (Лисенко, 118), “труба для виведення диму при освітленні хати лучиною” (Грінч., II, 383);

мучнік “посудина для муки” (Желех., 460), *мучнік*, род. *мучника* “рукав коша в млині, через який борошно сиплеться в мішок” (Лисенко, 130), “жолобок, по якому йде мука з-під жорна; шухляда, в яку падає мука з-під каменя” (Грінч., II, 457), “скриня, до якої сиплеться борошно з-під жорна” (УРС, II, 555; СУМ, IV, 834).

Флективна акцентуація іменників *винник*, *двірник*, *кінник*, *крупник*, *лопушник*, *межник*, *пчільник*, *ремісник*, *решітник*, *рудник*, *свічник*, *служник*, *травник* у деяких або в ряді українських говорів (див. вище) також виникла під впливом окситонованих іменників на -ьпіть.

Досліджувані іменники з двома вокалічними суфіксами -єпіть у більшості випадків зберігають в українській мові первісний суфіксальний наголос (на -єп-):

вівсяник, род. *вівсяника* “вівсяний хліб” (Грінч., I, 203; УРС, I, 215; СУМ, I, 550), *овсяник*, род. *овсяника* (УРС, III, 82), але *овсянік* “т. с.” (Грінч., III, 34);

піщаник, род. *піщанику* (геол.) (УРС, III, 438; УЛВН, 457), *піщаник*, род. *піщаника* (зоол.) (УРС, III, 438; УЛВН, 457);

попряник, род. *попряника* “медяник” (Грінч., III, 340), *пряник*, род. *пряника* (УРС, IV, 544; УЛВН, 536).

Іменник *трав'яник* набув в українській мові флективної акцентуації: *трав'янік*, род. *трав'яника* (бот.) “вид лілійника, *Netterocallis graminea* Andr.” (Грінч., IV, 278). Це сталося (як і у випадку *овсянік* — Грінч.) під впливом окситонованих іменників на -єпіть.

Досліджувані іменники з трьома вокалічними суфіксами (*r'ubъvъpnkъ, *oꝛbòtъpnkъ) здебільшого зберігають в українській мові первісне наголошення:

любòвник “коханець; любитель” (Желех., 418), *любòвник*, род. *любòвника* “коханець” (СУМ, IV, 565);

рабо́тник (Зиз. Л., 82; Бер., 76, 261); — *робі́тник* (Желех., 809), *робі́тник*, род. *робі́тника* (Гануш, 349; Грам., 224; Грінч., IV, 26), *робі́тник* (Гладкий, 1928, 131), але *робі́тник*, род. *робі́тника́* (Голоск., 342; УРС, V, 70; УЛВН, 557).

Флективна акцентуація іменника *робі́тник* в українській літературній мові пояснюється впливом окситонованих іменників на -ьпikъ.

Баритоновані іменники з наголосом на голосному перед суфіксом -ikъ, які зберігають в українській мові первісне або давнє (у випадках з двома вокалічними суфіксами -ьпikъ) наголошення в однині, зберігають його й у відмінкових формах множини: *ві́нники* “винокури”, *ві́нників*, *ві́нникам*, *ві́нниками*, *ві́нниках* (Голоск., 48); *ві́ники*, *ві́ників*, *ві́никам*, *ві́никами*, *ві́никах* (Грам., 224; Голоск., 60; УЛВН, 112); *во́лики*, *во́ликів*, *во́ликам*, *во́ликами*, *во́ликах* (Голоск., 64; УЛВН, 118); *грі́шники*, *грі́шників*, *грі́шникам*, *грі́шниками*, *грі́шниках* (Грам., 224; Голоск., 83; УЛВН, 144); *дво́рики*, *дво́रिकів*, *дво́рикам*, *дво́риками*, *дво́риках* (УЛВН, 151); *до́щики*, *до́щиків*, *до́щикам*, *до́щиками*, *до́щиках* (Грам., 226; Голоск., 108; УЛВН, 179); *живо́тики*, *живо́तिकів*, *живо́тикам*, *живо́тиками*, *живо́тиках* (УЛВН, 197); *кльо́чки*, *кльо́чків*, *кльо́чкам*, *кльо́чками*, *кльо́чках* (Голоск., 173; УЛВН, 280); *ко́злики*, *ко́зликів*, *ко́зликам*, *ко́зликами*, *ко́зликах* (УЛВН, 281); *ко́ники*, *ко́ників*, *ко́никам*, *ко́никами*, *ко́никах* (Гануш, 326; Грам., 224; Голоск., 179; УЛВН, 287), *ко́ники* (Онишкевич, I, 372), *ко́нэ́к'і* (ент.), *ко́нэ́кіў*, *ко́нэ́кам*, *ко́нэ́камэ*, *ко́нэ́ках* (Клепикова, 40); *ко́тики*, *ко́तिकів*, *ко́тикам*, *ко́тиками*, *ко́тиках* (Голоск., 184; УЛВН, 293); *ко́шики*, *ко́шиків*, *ко́шикам*, *ко́шиками*, *ко́шиках* (Грам., 224; Голоск., 184; УЛВН, 294), *ко́шэ́к'і*, *ко́шэ́кіў*, *ко́шэ́кам*, *ко́шэ́камэ*, *ко́шэ́ках* (Клепикова, 40); *ме́чники* “мечоносці”, *ме́чників*, *ме́чникам*, *ме́чниками*, *ме́чниках* (УЛВН, 329); *мі́тники*, *мі́тників*, *мі́тникам*, *мі́тниками*, *мі́тниках* (Голоск., 213; УЛВН, 330); *мо́ло́чники*, *мо́ло́чників*, *мо́ло́чникам*, *мо́ло́чниками*, *мо́ло́чниках* (Голоск., 218; УЛВН, 337); *м'я́чики*, *м'я́чиків*, *м'я́чикам*, *м'я́чиками*, *м'я́чиках* (Голоск., 222; УЛВН, 342); *но́жики*, *но́жиків*, *но́жикам*,

но́жиками, но́жиках (Голоск., 245; УЛВН, 373); *о́гники, о́гників, о́гникам, о́гниками, о́гниках* (Голоск., 255), *во́гники, во́гників, во́гникам, во́гниками, во́гниках* (Голоск., 63, 255; УЛВН, 116); *о́слики, о́сликів, о́сликам, о́сликами, о́сликах* (УЛВН, 400); *пéсики, пéсиків, пéсикам, пéсиками, пéсиках* (Грамм., 224; Голоск., 283; УЛВН, 439); *піща́ники* (зоол.), *піща́ників, піща́никам, піща́никами, піща́никах* (УЛВН, 457); *полотня́ники* “ті, що носять одяг з полотна” (Желех., 692); *прі́щики, прі́щиків, прі́щикам, прі́щиками, прі́щиках* (Голоск., 323; УЛВН, 515); *пря́ники, пря́ників, пря́никам, пря́никами, пря́никах* (УЛВН, 536); *реші́тники, реші́тників, реші́тникам, реші́тниками, реші́тниках* (УЛВН, 552); *ре́жжэ́к’і, ре́жжэ́кіу, ре́жжэ́кам, ре́жжэ́камэ, ре́жжэ́ках* (Клепикова, 40), *рі́жжики, рі́жжиків, рі́жжикам, рі́жжиками, рі́жжиках* (УЛВН, 553); *робі́тники, робі́тників, робі́тникам, робі́тниками, робі́тниках* (Гануш, 349; Грамм., 224); *соко́лики, соко́ликів, соко́ликам, соко́ликами, соко́ликах* (Гануш, 349; УЛВН, 614); *сто́лики, сто́ликів, сто́ликам, сто́ликами, сто́ликах* (Грамм., 224; Голоск., 384; УЛВН, 630); *хво́стики, хво́стиків, хво́стикам, хво́стиками, хво́стиках* (УЛВН, 689); *хрэ́стики, хрэ́стиків, хрэ́стикам, хрэ́стиками, хрэ́стиках* (Грамм., 224; Голоск., 427; УЛВН, 693).

Баритоновані іменники з наголосом на голосному перед суфіксом -ікъ, які отримали в українській мові флективну акцентуацію в однині, отримали її й у відмінкових формах множини: *дві́рникі* “робітники при будинку”, *дві́рників, дві́рника́м, дві́рника́ми, дві́рника́х* (УЛВН, 150); *ремесникі* (Єв., 122 зв.; Кл., 36, 102, 124, 129), *ремесників* (Кл., 125), *ремесника́м* (Рад. Н., 66 — двічі), *ремесника́ми* (Кл. Остр., 216), *межи ремесника́ми* (Рад. Н., 66), *о ... ремесника́х* (Кл., 122) і *о́ інших ремесниках* (Рад. Н., 66), — *ремісникі, ремісників, ремісника́м, ремісника́ми, ремісника́х* (Грамм., 225; Голоск., 337; УЛВН, 549); *реші́тникі, реші́тників, реші́тника́м, реші́тника́ми, реші́тника́х* (Голоск., 339); *робі́тникі, робі́тників, робі́тника́м, робі́тника́ми, робі́тника́х* (Голоск., 342; УЛВН, 557); *рудникі, рудників, рудника́м, рудника́ми, рудника́х* (Погр., 505; УЛВН, 585; Погр. ОС, 509); *сві́чникі, сві́чників, сві́чника́м, сві́чника́ми, сві́чника́х* (Голоск., 360; УЛВН, 594); *служникі, служників, служника́м, служника́ми, служника́х* (УЛВН, 611); *травникі, травників, травника́м, травника́ми, травника́х* (Гануш, 342; УЛВН, 654).

ОКСИТОНОВАНІ ІМЕННИКИ

Окситоновані іменники з одним вокалічним суфіксом -ікь (вони являють собою відприкметникові утворення) загалом зберігають в українській мові первісну флективну акцентуацію відмінкових форм однини:

молодік “новий (молодий) місяць; холостяк” (Біл.-Нос., 228), *молодік*, род. *молодіка* “молодий місяць, перша чверть місяця; молода неодружена людина” (Гануш, 347; Грінч., II, 441; Голоск., 217), “молодий місяць; молода неодружена людина, парубок; жених, наречений” (УРС, II, 534; УЛВН, 336), але *молодік* “новий (молодий) місяць, місяць у першій чверті; молода людина, парубок; жених, наречений” (Желех., 450), “новий (молодий) місяць; молодий чоловік” (Онишкевич, I, 450);

новік “новачок, новак” (Желех., 531; Онишкевич, I, 494), але *новік*, род. *новіка* “молодий місяць” (Грінч., II, 568);

тупік, род. *тупіка* “затуплений шматок коси, яким обтирають шерсть зі шкіри” (Грінч., IV, 294);

цілік, род. *ціліка* “цілина” (Грінч., IV, 432; СУМ, XI, 230);

до черевіка (Рад., 161); — *черевік* (Желех., 1066; Біл.-Нос., 388), *черевік*, род. *черевіка* (Гануш, 348; Грам., 224; Грінч., IV, 454; Голоск., 434; УРС, VI, 421; УЛВН, 702).

Наголошення *черевік*, род. *черевіка* (замість первісного *черевіка*), на наш погляд, виникло під впливом більш уживаної форми множини *черевіки* (в *черевіках*), яку ми схильні розглядати як результат узагальнення в множині акцентуації форм родового (др. черевик'ъ → черев'икь), орудного (*čerǫv'iku) і (часто вживаної) місцевого (*čerǫv'icěxъ) відмінків. Наголошення *новік*, род. *новіка* (якщо в словнику за ред. Б. Грінченка, де наводиться *новік*, -ка, відсутність наголосу на -ка не є недоглядом) могло виникнути під впливом *черевік*, род. *черевіка*. Коренева акцентуація іменника *молодик* (*молодік*) у деяких говорах української мови зумовлена впливом баритонованих іменників із суфіксом -ікь.

Переважає більшість окситонованих іменників з двома вокалічними суфіксами зберігає в українській мові первісне флективне наголошення:

блуднік “нечиста сила” (Онишкевич, I, 59), *блуднік*, род. *блудніка* “розпусник” (УРС, I, 74; УЛВН, 49), але *блудник* (Желех., 34), *блудник*, род. *блудника* “т. с.” (Грінч., I, 76);

боровіть (бот.) “білий гриб, *Boletus edulis* Fr. ex Bull.” (Желех., 40; Аф.-Чужб., 15), “т. с.; лісовик, житель бору” (Біл.-Нос., 60), *боровіть*, род. *боровіть* “т. с.” (Грінч., I, 87), “білий гриб” (УРС, I, 81; УЛВН, 52);

водяніть “посудина для води; (міф.) водяний” (Желех., 115), “горщикоч, що вживається для пиття води” (Аф.-Чужб., 32), *водяніть*, род. *водяніть* “посудина для води; (міф.) водяний” (Грінч., I, 247), (міф.) “водяний” (Голоск., 63; УРС, I, 284; УЛВН, 117);

вóзніть (Бер., 215); — *візніть*, род. *візніть* (Желех., 105; Грінч., I, 236; Голоск., 59; УРС, I, 268; УЛВН, 111), *возніть* (Желех., 116), *візніть* (Грама., 131; Потебня, 118), *возніть*, род. *возніть* (Чабаненко, I, 192);

гнійніть (ент.) “гнойовик” (Желех., 146; Грінч., I, 294), *гнійніть*, род. *гнійніть* “нажив” (УРС, I, 338; УЛВН, 135);

головніть “убивця” (Желех., 149), “т. с.; злочинець, розбійник, палій” (Онишкевич, I, 180), *головніть*, род. *головніть* “убивця” (Грінч., I, 303);

дарніть “артос (освячений хліб)” (Желех., 172; Аф.-Чужб., 85), *дарніть*, род. *дарніть* “т. с.” (Грінч., I, 359);

должніть, род. *должніть* “боржник” (Ганкевич, 119; Чабаненко, I, 286), *довжніть*, род. *довжніть* (Матеріали, II, 31; Грінч., I, 403; СУМ, II, 333), але *дóвжніть* (Желех., 190), *дóлжніть* (гал.) і *должніть* (півд.-сх.) (Гануш, 235), *дóвжніть*, род. *дóвжніть* “т. с.” (Грама., 224);

домовіть (міф.) (Желех., 196), *домовіть*, род. *домовіть* (Грінч., I, 419; УРС, I, 439; УЛВН, 171);

дубніть “дубняк” (Желех., 208; Онишкевич, I, 237), *дубніть*, род. *дубніть* “т. с.; дубовий чан для дублення шкур” (Грінч., I, 452; СУМ, II, 430);

зільніть “золітьник” (Желех., 300), *зільніть*, род. *зільніть* “т. с.” (УРС, II, 153), *зольніть*, род. *зольніть* (техн.) “нижня частина топки під колосниковою решітькою; піддувало” (УРС, II, 261; СУМ, III, 684);

зімніть (бот.) “айстра, *Aster annuus* L.” (Желех., 300), *зімніть*, род. *зімніть* “т. с.” (Грінч., II, 153);

зімовіть “зимове поселення” (Желех., 300), *зімовіть* “т. с.” (Желех., 299), “погріб для бджіл; зимове житло запорожців поза Сітьчу” (Грінч., II, 153), *зімовіть*, род. *зімовіть* “приміщення, де

зимують бджоли” (Чабаненко, II, 101), *зимові́к*, род. *зимовика́* (УРС, II, 222), “т. с.; той, хто залишається зимувати де-небудь з певною метою” (СУМ, III, 567);

золотні́к “ювелір; (заст.) міра ваги в 1/96 фунта, за метричною системою $\approx 4,266$ г” (Желех., 312), *золотні́к*, род. *золотника́* “ювелір” (Ганкевич, 119; Гануш, 235, 347), “т. с.; міра ваги” (Грінч., II, 178), “міра ваги; пристрій у машинах” (УРС, II, 261; УЛВН, 249), але *золотні́к* “ювелір” (Онишкевич, I, 318);

квасні́к “кисень” (Желех., 339), “погріб для квашенини; діжка для квашення; дубильний чан” (Грінч., II, 231), *квасні́к*, род. *квасника́* “той, хто готує або продає квас” (СУМ, IV, 131);

квітні́к (Желех., 340), *квітні́к*, род. *квітника́* (Грінч., II, 233; Голоск., 169; УРС, II, 322; УЛВН, 273);

кісні́к, род. *кісника́* “торговець косами для косіння, який роз’їжджає по селах” (Грінч., II, 246);

кісні́к “стрічка для вплітання в косу” (Желех., 346), *кісні́к*, род. *кісника́* “т. с.” (Грінч., II, 246; Голоск., 171; УРС, II, 336; УЛВН, 277);

колесника́ — род. (Кл., 184); — *колісні́к* (Желех., 358), *колесні́к* (Желех., 357), *колісні́к*, род. *колісника́* (Грінч., II, 269; Голоск., 176; УРС, II, 356; УЛВН, 283), але *колесні́к*, род. *колесника́* (Матеріали, IV, 68);

ледні́к “погріб з льодом, льодовня” (Желех., 400), *л’одні́к*, род. *л’одника́* “дуже холодне приміщення” (Чабаненко, II, 265);

ліжні́к “вовняна ковдра” (Желех., 408), але *ліжні́к*, род. *ліжника́* (Лисенко, 115), *ліжні́к*, род. *ліжника́* “т. с.” (Біл.-Нос., 208; Грінч., II, 368; УРС, II, 448; УЛВН, 311);

лїсні́к (Бер., 454); — *лісні́к* “лісовий сторож; лісничий” (Желех., 409), *лісні́к*, род. *лісника́* “лісовий сторож; лісівник” (УРС, II, 451; УЛВН, 312);

лісові́к “той, хто живе в лісі; міфічна істота, яка живе в лісі” (Желех., 409), *лісові́к*, род. *лісовика́* “т. с.; лісовий сторож” (Грінч., II, 370), “той, хто живе в лісі; міфічна істота, яка живе в лісі” (Голоск., 197; УРС, II, 451; СУМ, IV, 524);

лозні́к “лозняк” (Желех., 412; УРС, II, 456);

лучні́к, род. *лучника́* “той, хто виготовляє луки; стрілець з луку” (Грінч., II, 383), але *лучні́к* “стрілець з луку” (Желех., 417),

426 *лучні́к*, род. *лучника́* “т. с.” (УРС, II, 462; УЛВН, 316);

мазні́к “продавець дьогтю” (Онишкевич, I, 426), *мазні́к*, род. *мазні́ка* “горщик, у якому тримають білу глину для мазання хати” (Лисенко, 120);

медові́к, род. *медові́ка* “медовий пряник, медівник” (Грінч., II, 415);

медяні́к “медовий пряник, медівник” (Желех., 432), *медяні́к*, род. *медяні́ка* (Грінч., II, 415; Голоск., 209), але *медя́нік*, род. *медя́ніка* “т. с.” (УРС, II, 499; Погр., 296; УЛВН, 326; Погр. ОС, 328; СУМ, IV, 666);

молодні́к “молода худоба; молоді дерева, молодий ліс; молодий пагін” (Желех., 451), *молодні́к*, род. *молодні́ку* “молодий сад, ліс; молода худоба, молоді птахи” (Грінч., II, 442), *молодні́к*, род. *молодні́ка* “молода поросль, молодняк” (Голоск., 217; УРС, II, 537), “молодий ліс” (УЛВН, 336), “т. с., молодий сад” (СУМ, IV, 788);

мостові́к, род. *мостові́ка* “будівник мостів” (УРС, II, 545; СУМ, IV, 809);

мохові́к (бот.) “решітка (гриб), *Boletus subtomentosus* (L.) Fr.” (Желех., 455), *мохові́к*, род. *мохові́ка* “т. с.” (Грінч., II, 450; УРС, II, 547; УЛВН, 339; СУМ, IV, 814);

м'ясні́к, род. *м'ясні́ка* (УРС, II, 556; УЛВН, 342);

низові́к, род. *низові́ка* (іст.) “запорізький козак з низов'їв Дніпра” (УРС, II, 749; СУМ, V, 411);

нічні́к “нічний сторож; нічний метелик” (Желех., 531), *ночні́к*, род. *ночні́ка* “нічний каганець, що складається з пляшечки, круглої бляшки і гнота” (Лисенко, 138), *нічні́к*, род. *нічні́ка* “той з гірських гуцульських пастухів, в обов'язок якого входить підтримувати в оселі нічний вогонь, варячи на ньому сніданок, і охороняти всю стоянку” (Грінч., II, 568), “джерело світла, що засвічується на ніч” (УРС, II, 757; УЛВН, 372), *ночні́к*, род. *ночні́ка* “місяць; біс, чорт; нічний сторож біля кінського табуна” (Грінч., II, 571), але *но́чник* “місяць” (Желех., 533);

пічні́к (Желех., 655), *пічні́к*, род. *пічні́ка* (УРС, III, 438; УЛВН, 457);

польові́к “польовий шпат” (Желех., 688), *польові́к*, род. *польові́ка* “житель полів, рівнин; біс, що живе в полі” (Грінч., III, 290);

ручні́к, *рушні́к* “довгастий шматок тканини для витирання” (Желех., 845; Грам., 106; Біл.-Нос., 318), *ручні́к*, род. *ручні́ка* “рушник” (Ганкевич, 119; Грам., 225; Грінч., IV, 90), (особа) (Гануш, 235, 342, 344), “весільний рушник” (Онишкевич, II, 427

198), “спеціаліст з ручної виробки чогось; малярна шітка; ручний кулемет” (УРС, V, 236), *рушнік*, род. *рушника́* (Грінч., IV, 91; Голоск., 356; УРС, V, 237; УЛВН, 586);

садовнік, *садівнік* (Желех., 847), *садівнік*, род. *садівника́* (Грінч., IV, 95; Голоск., 357; УРС, V, 244; УЛВН, 588), *садовнік*, род. *садовника́* (Грінч., IV, 96);

сошнік, род. *сошника́* “леміш у плузі” (Лисенко, 191), “різак у сосі” (Грінч., IV, 171), “т. с.; леміш; пристрій у сівалці” (УРС, V, 418; СУМ, IX, 478), але *сошник* “леміш” (Желех., 898);

тайнік, род. *тайника́* (Гануш, 342; СУМ, X, 17);

троснік “очерет” (Желех., 987), *троснік*, род. *тросника́* (Грінч., IV, 287), але *тросник* “т. с.” (Желех., 987);

цвітнік (Бер., 205); — *ц’в’ітнік*, род. *ц’в’ітника́* (Чабаненко, IV, 202), *цвітнік*, род. *цвітника́* (УРС, VI, 373; СУМ, XI, 189), але *цвітнік* (Желех., 1051);

череднік (Желех., 1066; Біл.-Нос., 388), *череднік*, род. *чередника́* (Грінч., IV, 455; Голоск., 434; УРС, VI, 422; УЛВН, 702).

Деякі первісно окситоновані іменники з двома вокалічними суфіксами засвідчені в українській мові виключно з наголосом на основі (на корені — в іменниках із суфіксами -ьпікъ, на першому суфіксі — в іменниках із суфіксами -єпікъ):

дерев’я́ник “дерев’яний черевик” (Онишкевич, I, 208), *дерев’я́ник*, род. *дерев’я́ника* (бот.) “жимолость пухната, *Lonicera xanthostemum* L.” (Грінч., I, 369);

ме́стник “месник” (Желех., 435), *ме́стник*, род. *ме́стника* “т. с.” (Грінч., II, 419), *ме́сник*, род. *ме́сника* (Голоск., 211; УРС, II, 505; УЛВН, 327);

олов’я́ник “дрючок із свинцевою кулею” (Желех., 568);

півнік, род. *півника* “продавець пива” (Грінч., III, 150; СУМ, VI, 350).

Суфіксальне наголошення іменників *дерев’я́ник*, *олов’я́ник* і кореневе — іменника *півнік* виникло під впливом відповідних прикметників — *дерев’я́ний* (Желех., УРС, УЛВН), *олов’я́ний* (УРС, УЛВН) і *олив’я́ний* (Грінч., УРС), *півний* (Желех., Грінч.). Що ж до іменника *ме́с(т)ник*, який широко вживається в українській мові виключно з кореневою акцентуацією, то складається враження, що така акцентуація є давньою (**мьстьнікъ*), і отже, іменник **мьсть* у пізньопраслов’янській мові характеризувався не рухомою а. п., як думає більшість дослідників [Булато-

ва, 91; Зализняк, 138; Скляренко, 1998, 124], а окситонованою [Колесов, 1972, 94].

Коренева наголошення в деяких говорах української мови іменників *блудник*, *довжник* і суфіксальне (на першому суфіксі) — іменників *колесник*, *медяник* також пояснюється впливом відповідних прикметників — *блудний* (Грінч., УРС, УЛВН), *довжний* (Желех.), *колєсний* (Желех.), *медяний* (Винницький, 2002, 298). Іменники ж *возник*, *ліжник*, *лісник*, *лучник*, *ночник*, *сошник*, *тросник*, *цвітник* отримали кореневу акцентуацію в давніх пам'ятках або в окремих говорах української мови, очевидно, під впливом відповідних іменників — *віз*, род. *во́за*; *ло́же*, *лі́жка*; *ліс*, род. *лісу*; *лук*, род. *лу́ка*; *ніч*, род. *но́чі*; *со́шка*; *трость*, род. *трості*; *цвіт*, род. *цвіту*.

Окситоновані іменники на -ікъ, які зберігають в українській мові первісне флективне наголошення в однині, характеризуються флективною акцентуацією й у відмінкових формах множини, що виникла внаслідок узагальнення наголошення більшості відмінкових форм множини: *блудни́кі*, *блудни́ків*, *блудни́ка́м*, *блудни́ка́ми*, *блудни́ка́х* (УЛВН, 49); *борови́кі*, *борови́ків*, *борови́ка́м*, *борови́ка́ми*, *борови́ка́х* (УЛВН, 52); *візни́кі* (Потебня, 118), *візни́ків*, *візни́ка́м*, *візни́ка́ми*, *візни́ка́х* (Голоск., 59; УЛВН, 111); *води́ни́кі*, *води́ни́ків*, *води́ни́ка́м*, *води́ни́ка́ми*, *води́ни́ка́х* (Голоск., 63; УЛВН, 117); *гни́ни́кі*, *гни́ни́ків*, *гни́ни́ка́м*, *гни́ни́ка́ми*, *гни́ни́ка́х* (УЛВН, 135); *должни́кі* — кл. ф. (Кл., 25); *домо́ви́кі*, *домо́ви́ків*, *домо́ви́ка́м*, *домо́ви́ка́ми*, *домо́ви́ка́х* (УЛВН, 171); *зото́ни́кі*, *зото́ни́ків*, *зото́ни́ка́м*, *зото́ни́ка́ми*, *зото́ни́ка́х* (Гануш, 347; УЛВН, 249); *кві́тни́кі*, *кві́тни́ків*, *кві́тни́ка́м*, *кві́тни́ка́ми*, *кві́тни́ка́х* (Голоск., 169; УЛВН, 273); *кі́сни́кі* “стрічки, вплетені в косу”, *кі́сни́ків*, *кі́сни́ка́м*, *кі́сни́ка́ми*, *кі́сни́ка́х* (УЛВН, 277), але *кі́сні́ки*, *кі́сні́ків*, *кі́сні́кам*, *кі́сні́ками*, *кі́сні́ках* (Голоск., 171); *ко́лі́сни́ко́в* (Кл., 184), о *ко́лі́сни́ка́х* (Кл., 184), — *ко́лі́сни́кі*, *ко́лі́сни́ків*, *ко́лі́сни́ка́м*, *ко́лі́сни́ка́ми*, *ко́лі́сни́ка́х* (Голоск., 176; УЛВН, 283); *лі́сни́кі*, *лі́сни́ків*, *лі́сни́ка́м*, *лі́сни́ка́ми*, *лі́сни́ка́х* (УЛВН, 312); *лі́сови́кі*, *лі́сови́ків*, *лі́сови́ка́м*, *лі́сови́ка́ми*, *лі́сови́ка́х* (Голоск., 197); *ме́ди́ни́кі*, *ме́ди́ни́ків*, *ме́ди́ни́ка́м*, *ме́ди́ни́ка́ми*, *ме́ди́ни́ка́х* (Голоск., 209); *моло́ди́кі*, *моло́ди́ків*, *моло́ди́ка́м*, *моло́ди́ка́ми*, *моло́ди́ка́х* (Гануш, 347; Голоск., 217; УЛВН, 336); *мо́хови́кі*, *мо́хови́ків*, *мо́хови́ка́м*, *мо́хови́ка́ми*, *мо́хови́ка́х* (УЛВН, 339); *м'я́сни́кі*, *м'я́сни́ків*, *м'я́сни́ка́м*, *м'я́сни́ка́ми*, 429

м'ясника́х (УЛВН, 342); *нічникі́й, нічникі́в, нічника́м, нічника́ми, нічника́х* (УЛВН, 372); *пічникі́й, пічникі́в, пічника́м, пічника́ми, пічника́х* (УЛВН, 457); *ручникі́й, ручникі́в, ручника́м, ручника́ми, ручника́х* (Гануш, 342; Грам., 225), *рушникі́й, рушникі́в, рушника́м, рушника́ми, рушника́х* (Голоск., 356; УЛВН, 586); *са́дівни-кі́й, са́дівникі́в, са́дівника́м, са́дівника́ми, са́дівника́х* (Голоск., 357; УЛВН, 588), але *са́дóвниками* (Кл. Остр., 216); *тайникі́й, тай-никі́в, тайника́м, тайника́ми, тайника́х* (УЛВН, 641); *че́редникі́й, че́редникі́в, че́редника́м, че́редника́ми, че́редника́х* (Голоск., 434; УЛВН, 702).

Окситонований іменник *череві́к*, який дуже часто вживається в множині, зокрема у формі місцевого відмінка множини, де наголос у пізньопраслов'янській мові був відтягнений із флексії на попередній склад (**čerǫvícěxъ*), узагальнив у множині на ґрунті давньоруської мови акцентуацію форм орудного та місцевого відмінків (з відтягненим наголосом пізньопраслов'янського походження) і форми родового відмінка (з відтягненим наголосом (з кінцевого редукованого) давньоруського походження): *череві́ки, череві́ків, череві́кам, череві́ками, череві́ках* (Гануш, 348; Грам., 224; Голоск., 434; УЛВН, 702), *череві́ки, череві́ків* (УРС, VI, 421), але *че́ревікы^о* (Онишкевич, II, 366).

Окситоновані іменники на -і́къ, які отримали в українській мові наголос на основі (на корені або на першому суфіксі — в іменниках з двома вокалічними суфіксами) в однині, отримали таке ж наголошення й у відмінкових формах множини: *дóвжники́, дóвжників, дóвжника́м, дóвжника́ми, дóвжника́х* (Грам., 224); *лі́жники, лі́жників, лі́жника́м, лі́жника́ми, лі́жника́х* (УЛВН, 311); *лу́чники, лу́чників, лу́чника́м, лу́чника́ми, лу́чника́х* (УЛВН, 316); *ме́дяникі́й, ме́дяникі́в, ме́дяника́м, ме́дяника́ми, ме́дяника́х* (Погр., 296; УЛВН, 326; Погр. ОС, 328); *ме́сники, ме́сників, ме́сника́м, ме́сника́ми, ме́сника́х* (Голоск., 211; УЛВН, 327).

ІМЕННИКИ З РУХОМИМ НАГОЛОСОМ

Іменники на -і́къ з рухомим наголосом досить послідовно зберігають в українській мові первісну кореневу акцентуацію відмінкових форм однини:

во́вчик (Желех., 114; Аф.-Чужб., 30; Грінч., I, 245), *во́вчик*, род. *во́вчика* (Голоск., 63; УРС, I, 281; СУМ, I, 713);

вóзик (Желех., 116; Верхратський, 1899, 48; Гладкий, 1928, 123; Аф.-Чужб., 28), *вóзик*, род. *вóзика* (Грама., 224; Грінч., I, 248; Голоск., 63; УРС, I, 285; УЛВН, 117);

гóрбик, род. *гóрбика* (Грінч., I, 310; Голоск., 80; УРС, I, 349; УЛВН, 138);

дóмик (Желех., 196; Аф.-Чужб., 97; Грінч., I, 392), *дóмик*, род. *дóмика* (Верхратський, 1912, 31; УРС, I, 438; СУМ, II, 362);

звірик, род. *звірика* (Грінч., II, 132; СУМ, III, 484);

лі́стик, род. *лі́стика* (Грінч., II, 362; УРС, II, 443; СУМ, IV, 492);

лу́чик, род. *лу́чика* “вид вішалки для шапок” (Грінч., II, 383);

льóник “льонок” (Желех., 412);

мóстик (Желех., 454), *мóстик*, род. *мóстика* (Грінч., II, 447; УРС, II, 545; СУМ, IV, 808);

нóсик (Желех., 533; Гануш, 232), *нóсик*, род. *нóсика* (Грінч., II, 570; УРС, II, 762; УЛВН, 374);

пру́тик (Желех., 785), *пру́тик*, род. *пру́тика* (Грінч., III, 493; Голоск., 329; УРС, IV, 541; УЛВН, 536);

рóтик (Желех., 840), *рóтик*, род. *рóтика* (УРС, V, 224; УЛВН, 584);

сёрник (Желех., 862), *сёрник*, род. *сёрника* (Грінч., IV, 116; УРС, V, 293; СУМ, IX, 140);

чóвник (Желех., 1074), *чóвник*, род. *чóвника* (Грінч., IV, 468; УРС, VI, 442; УЛВН, 705);

чóртик (Желех., 1077; Гануш, 235), *чóртик*, род. *чóртика* (Грінч., IV, 472; УРС, VI, 449; УЛВН, 706).

Іменник *мужик* ще на ґрунті давньоруської мови, втративши своє демінутивне значення і отримавши значення “селянин”, набув флективної акцентуації, що сталося під впливом окситонованих іменників із суфіксом -ікъ прикметникового походження (типу *молодік*, род. *молодіка*): *в простого мужыка* (Кл., 58); — *мужік* “селянин; чоловік, подружжя” (Желех., 457), *мужік*, род. *мужика* “селянин” (Гануш, 342; Грама., 225), “чоловік, подружжя” (Лисенко, 129), “селянин; чоловік, подружжя” (Грінч., II, 453; Голоск., 220), “т. с.; чоловік, мужчина” (УРС, II, 550; СУМ, IV, 821); пор. рос. *мужік*, род. *мужика* “селянин; селюк; чоловік, мужчина; чоловік, подружжя”, блр. *мужык*, род. *мужыка* “селянин; селюк; чоловік, подружжя”.

Іменники з рухотим наголосом на -ікъ, які зберігають в українській мові первісне кореневе наголошення в однині, характеризуються кореневою акцентуацією й у відмінкових формах множини, що виникла внаслідок узагальнення наголошення називного, давального та знахідного відмінків множини: *вóвчики, вóвчиків, вóвчикам, вóвчиками, вóвчиках* (Голоск., 63); *вóзики, вóзиків, вóзикам, вóзиками, вóзиках* (Голоск., 63; УЛВН, 117); *гóрбики, гóрбиків, гóрбикам, гóрбиками, гóрбиках* (Голоск., 80; УЛВН, 138); *нóсики, нóсиків, нóсикам, нóсиками, нóсиках* (УЛВН, 374); *пру́тики, прúтиків, прúтикам, прúтиками, прúтиках* (Голоск., 329; УЛВН, 536); *рóтики, рóтиків, рóтикам, рóтиками, рóтиках* (УЛВН, 584); *чóвники, чóвників, чóвникам, чóвниками, чóвниках* (УЛВН, 705); *чóртики, чóртиків, чóртикам, чóртиками, чóртиках* (УЛВН, 706).

Іменник *мужик*, набувши на ґрунті давньоруської мови флективної акцентуації в однині, отримав таке ж наголошення й у відмінкових формах множини: *мужикі́* — кл. ф. (Кл., 181), — *мужикі́, мужикі́в, мужика́м, мужика́ми, мужика́х* (Гануш, 342; Грам., 225; Голоск., 220).

* * *

Серед іменників із суфіксом -ікъ утворення з кореневим наголосом або з наголосом на першому суфіксі (в іменниках з двома вокалічними суфіксами) становили більшість [Дыбо, 1981, 258], тому вони нерідко впливали на акцентуацію первісно окситонованих іменників, хоча існував і вплив навпаки, але в меншій мірі.

ІМЕННИКИ ІЗ СУФІКСОМ -āġ'ь

У праслов'янській мові іменникам із суфіксом -āġ'ь були властиві три акцентні парадигми: баритонована а. п. з кореневим наголосом, баритонована а. п. з наголосом на попередньому перед суфіксом -āġ'ь голосному, баритонована а. п. з наголосом на суфіксі -āġ'ь і окситонована а. п. [Скляренко, 1998, 201, 242, 268—269, 293].

Баритоновані іменники з кореневим наголосом: *g'qsl'āġ'ь, *k'amenāġ'ь, *koġvāġ'ь, *kьġsьmāġ'ь, *l'ixvāġ'ь, *m'ēdāġ'ь, *mьlīnāġ'ь,

*m'ydlār'ь, *'oql'ār'ь, *p'l'ugār'ь, *p'ryiĉār'ь [Дыбо, 1981, 176, 177], *g'ybār'ь, *s'itār'ь та ін.

Баритоновані іменники з наголосом на попередньому перед суфіксом -āg'ь голосному: *bъĉělār'ь, *g'vĕzdār'ь, *k'l'úĉār'ь, *k'o-p'ār'ь, *kotyl'ār'ь, *k'gúr'ār'ь, *l'ékār'ь, *meĉĉār'ь, *metĉlār'ь, *m'q-ĉār'ь, *m'ýtār'ь, *n'ozār'ь, *p'ьsār'ь, *reĉĕtār'ь, *sedĭlār'ь, *sk'otār'ь, *st'ьklār'ь, *sūkĉnār'ь, *svĕtĵār'ь, *vār'pĉnār'ь, *v'ĕslār'ь, *v'ínār'ь, *v'o-lār'ь та ін.

Баритоновані іменники з наголосом на суфіксі -āg'ь: *g'ьpĉn-ĉār'ь та ін.

Окситоновані іменники: *domār'ь, *gospodār'ь, *g'rĭbār'ь, *k'o-sār'ь, *kostār'ь, *kozār'ь, *l'qkār'ь, *l'ьnār'ь, *m'ĕsār'ь, *ov'ьĉār'ь, *p'i-vār'ь, *smolār'ь, *solār'ь, *sv'ínār'ь, *zoltār'ь, *zvonār'ь та ін.

БАРИТОНОВАНІ ІМЕННИКИ З КОРЕНЕВИМ НАГОЛОСОМ

Баритоновані іменники на -āg'ь з кореневим наголосом характеризуються в українській мові флективною акцентуацією відмінкових форм однини, яку вони отримали під впливом окситонованих іменників із суфіксом -āg'ь:

вугляр (Желех., 130), *вуголяр*, род. *вуголярá* (Лисенко, 50), *вугляр*, род. *вуглярá* (Грінч., I, 258; Голоск., 68; УРС, I, 303; УЛВН, 123);

гусляр (Желех., 165; Аф.-Чужб., 84), *гусляр*, род. *гуслярá* (Грінч., I, 342; Голоск., 85; УРС, I, 375; УЛВН, 148);

каменяр (Желех., 332), *камен'ар'* (Онишкевич, I, 337), *каменяр*, род. *каменярá* (Грінч., II, 212; Голоск., 164; УРС, II, 305; УЛВН, 266);

коров'яр, род. *коров'ярá* “пастух корів” (Грінч., II, 285);

корчмар (Желех., 369), *корчмар*, род. *корчмаря* (Голоск., 183; УРС, II, 382; УЛВН, 292);

лихв'яр (Бер., 107), *лихвар'ем* — ор. (Єв., 178²); — *лихв'яр* (Желех., 406; Грам., 122), *лихвар'ь* (Біл.-Нос., 210), *лихвар'ь*, род. *лихваря* (Грінч., II, 363), *лихвар*, род. *лихваря* (Голоск., 195; УРС, II, 444; УЛВН, 310);

миляр “миловар; торговець милом” (Желех., 438), *миляр*, род. *милярá* “т. с.” (Грінч., II, 425; Голоск., 212);

мідяр “мідник” (Желех., 441; Грінч., II, 430), *мідяр*, род. *мідярá* (Голоск., 213);

млинáр (Желех., 445), *млинáр'* (Дзендзелівський, карта № 108), *млинáрь*, род. *млинáря* (Матеріали, V, 83; Грінч., II, 435), *мли-нáр*, род. *млинáря* (Голоск., 216; УРС, II, 529; СУМ, IV, 764);

плугáр' (Онишкевич, II, 82), *плугáрь*, род. *плугáря* (Грінч., III, 197), *плугáр*, род. *плугáря* (УРС, III, 456; СУМ, VI, 595);

птичáр “пташник” (Желех., 787);

рибáр (Желех., 801), *рибáр'* (Онишкевич, II, 172), *рибарéви* — дав. (Панькевич, 200), *рибáрь*, род. *рибаря* (Грінч., IV, 15), *рибáр*, род. *рибаря* (УРС, V, 47; СУМ, VIII, 528);

ситáрь, род. *ситаря* (Грінч., IV, 123), *ситáр*, род. *ситаря* (УРС, V, 311; СУМ, IX, 206).

Той факт, що баритоновані іменники на -ãr'ъ з кореневим наголосом характеризуються флективною акцентуацією також у російській та білоруській мовах, дозволяє зробити висновок про виникнення флективного наголошення у згаданих іменниках (у переважної більшості з них) ще на ґрунті давньоруської мови, пор.: рос. *гусля́р*, род. *гусля́ря*; *плугáрь*, род. *плугáря*; *рыба́рь*, род. *рыба́ря* і *рыба́рь*, род. *рыбаря*; блр. *гусля́р*, род. *гусля́ря*; *карчма́р*, род. *карчма́ря*; *ліхвя́р*, род. *ліхвя́ря*; *млына́р*, род. *млына́ря*; *плугáр*, род. *плугáря*. Л.А. Булаховський розглядає іменник *рыба́рь* (з хитанням наголосу) в російській мові як церковнослов'янiзм [Булаховський, IV, 291], пор. *рыба́рь* (Даль, IV, 116).

В українській мові існує група запозичених іменників на -ар (з польської мови), які увійшли до української мови з кореневим наголосом, зокрема: *бровар* (< п. ст. browarz “пивовар” < свн. brouwer “т. с.”; див. ЕСУМ, I, 261; Фасмер, I, 215; Булыка, 49), *крамар* (< п. kramarz “крамар” < свн. krâmer “т. с.”; див. Фасмер, II, 365), *кухар* (< п. kucharz, див. Булаховський, IV, 291; ЕСУМ, III, 164; Фасмер, II, 436), *маляр* (< п. malarz “художник, маляр” < свн. mâlære “т. с.”; див. ЕСУМ, III, 374; Фасмер, II, 565; Булыка, 197), *муляр*, *мурар* (< п. mularz “муляр”, murarz < свн. mûrære “т. с.”; див. ЕСУМ, III, 533; Булыка, 209), *пекар* (< п. piekarz “булочник, пекар”; див. Булаховський, IV, 290; Фасмер, III, 226), *римар*, *лимар* (< п. gumarz “лимар” < свн. giemer “т. с.”; див. Фасмер, III, 484; Булыка, 283), *рицар*, *лицар* (< п. rycerz “рицар” < свн. ritter “т. с.”; див. Фасмер, III, 532; Булыка, 291; Machek, 528), *сюсар* (< п. ślusarz “сюсар” < свн. słożzeg “т. с.”, див. Булаховський, IV, 290; Фасмер, III, 670), *столяр* (< п. stolarz “столяр”, що є калькою нвн. Tischler “т. с.”,

утвореного від Tisch “стіл”; див. Булаховський, IV, 290; Фасмер, III, 766; Булыка, 308) та ін. Частина з наведених запозичень зберігає в українській мові первісний кореневий наголос, більшість набула флективної акцентуації:

брóварь (півд.-сх.) (Гануш, 231), *брóварь*, род. *брóваря* “пивоварний завод” (Матеріали, I, 40), *брóвар* “пивовар” (Біл.-Нос., 62), але *бровáр*, род. *броваря́* “броварня; броварник” (СУМ, I, 237);

кράмарь (півд.-сх.) (Гануш, 231), *кράмар* (Гладкий, 1929, 129; Біл.-Нос., 195), *кράмарь*, род. *кράмаря* (Грінч., II, 299), але *крамáр* (Желех., 375), *крамáр*, род. *крамаря́* (Голоск., 185; УРС, II, 390; УЛВН, 295);

ку́хар (Желех., 393; Біл.-Нос., 202), *ку́хар*, род. *ку́харя* (Грам., 234; Голоск., 191; УРС, II, 422; УЛВН, 303), *ку́харь*, род. *ку́харя* (Грінч., II, 333);

маля́р (Бер., 66, 86); — *маля́р* (Желех., 426; Біл.-Нос., 219), *маля́рь*, род. *маляря́* (Гануш, 341), *маля́р*, род. *маляра́* (Грам., 235; Грінч., II, 402; Голоск., 205), *ма́л'а́р* (Гладкий, 1929, 129), *ма́л'а́р*, род. *ма́л'ара́* (Гладкий, 1928, 125), *маля́р*, род. *маляра́* і *ма́ляр*, род. *ма́ляра* (УРС, II, 480; УЛВН, 320);

му́ляр, род. *му́ляра* (УРС, II, 552; УЛВН, 340), але *муля́р* (Желех., 458), *мурáрь*, род. *мураря́* (Гануш, 341), *муля́р*, род. *муляра́* (Грам., 235; Верхратський, 1912, 43; Грінч., II, 454), *мурáр*, род. *мурара́* (Грінч., II, 455), *му́ляр*, род. *му́ляра* і *муля́р*, род. *муляра́* (Голоск., 220);

пе́карь (півд.-сх.) (Гануш, 231), *пе́карь*, род. *пе́каря* (Грінч., III, 105), *пе́кар*, род. *пе́каря* (Голоск., 274; УРС, III, 237; УЛВН, 414), але *пекáр* (Бер., 66, 278), — *пекáр* (Желех., 607), *пекáрь* (Гануш, 231; Біл.-Нос., 275), *пекáр*, род. *пекаря́* (Грам., 235);

рі́мар (Желех., 803), *лі́мар* (Желех., 403), *рі́мар*, род. *рі́маря* (Грам., 233; Голоск., 339; УРС, V, 50; УЛВН, 553), *рі́марь* (Біл.-Нос., 313), *лі́мар* (Біл.-Нос., 209), *рі́марь*, род. *рі́маря* (Грінч., IV, 17), *лі́марь*, род. *лі́маря* (Грінч., II, 359), *лі́мар*, род. *лі́маря* (Голоск., 194; УРС, II, 441; УЛВН, 309);

рі́цар (Желех., 804), *лі́цар* (Желех., 406), *рі́царь*, род. *рі́царя* (Гануш, 345; Грінч., IV, 18), *лі́цар*, род. *лі́царя* (Грам., 232, 233; Голоск., 195; УРС, II, 445; УЛВН, 310), *лі́царь* (Біл.-Нос., 210), *лі́царь*, род. *лі́царя* (Грінч., II, 365), *рі́цар*, род. *рі́царя* (Голоск., 340; УРС, V, 54; УЛВН, 555);

слю́сар (Желех., 886), *слю́сарь* (Біл.-Нос., 333), *слю́сарь*, род. *слю́саря* (Грінч., IV, 155), *слю́сар*, род. *слю́саря* (Голоск., 372; УРС, V, 383; УЛВН, 611);

сто́ляр, род. *сто́ляра* (Грінч., IV, 209; УРС, V, 515; УЛВН, 630), але *столя́р* (Бер., 256), — *столя́р* (Желех., 923), *столя́р*, род. *столяра́* (Грам., 235), *сто́ляр*, род. *сто́ляра* і *столя́р*, род. *столяра́* (Голоск., 384).

Баритоновані іменники на *-āg'ь* з кореневим наголосом, отримавши флективну акцентуацію в однині, отримали її й у відмінкових формах множини: *вугля́рі*, *вугля́рів*, *вугляра́м*, *вугляра́ми*, *вугляра́х* (Голоск., 68; УЛВН, 123); *гуся́рі*, *гуся́рів*, *гусяра́м*, *гусяра́ми*, *гусяра́х* (Голоск., 85; УЛВН, 148); *каменя́рі*, *каменя́рів*, *каменяра́м*, *каменяра́ми*, *каменяра́х* (Голоск., 164; УЛВН, 266); *корчма́рі*, *корчма́рів*, *корчмаря́м*, *корчмаря́ми*, *корчмаря́х* (Голоск., 183; УЛВН, 292); *лихварѣ́* (Єв., 159 зв.²), *лихварѣ́* (Єв., 172 зв.², 309 зв.²), *лихварі́* (Гал., 90), — *лихварі́*, *лихварі́в*, *лихваря́м*, *лихваря́ми*, *лихваря́х* (Голоск., 195; УЛВН, 310); *миля́рі*, *миля́рів*, *миляра́м*, *миляра́ми*, *миляра́х* (Голоск., 212); *мідя́рі*, *мідя́рів*, *мідяра́м*, *мідяра́ми*, *мідяра́х* (Голоск., 213); *млина́рі*, *млина́рів*, *млинаря́м*, *млинаря́ми*, *млинаря́х* (Голоск., 216).

Запозичені з польської мови іменники на *-ар*, зберігаючи в українській мові кореневий наголос в однині, зберігають його і в множині або набули в множині флективної акцентуації внаслідок дії на ґрунті української мови тенденції до акцентного протиставлення форм однини і множини в іменниках чоловічого роду з кореневим наголосом: *крама́рі*, *крама́рів*, *крамаря́м*, *крамаря́ми*, *крамаря́х* (Голоск., 185), *кра́марі*, *кра́марів*, *кра́маря́м*, *кра́маря́ми*, *кра́маря́х* (УЛВН, 295); *куха́рі*, *куха́рів*, *кухаря́м*, *кухаря́ми*, *кухаря́х* (Грам., 234; Голоск., 191; УЛВН, 303); *ма́ляри*, *ма́лярів*, *ма́лярам*, *ма́лярами*, *ма́лярах* (УЛВН, 320); *му́ляри*, *му́лярів*, *му́лярам*, *му́лярами*, *му́лярах* (УЛВН, 340); *пе́карі*, *пе́карів*, *пе́каря́м*, *пе́каря́ми*, *пе́каря́х* (Голоск., 274), *пекарі́*, *пекарі́в*, *пекаря́м*, *пекаря́ми*, *пекаря́х* (УЛВН, 414); *рі́марі*, *рі́марів*, *рі́маря́м*, *рі́маря́ми*, *рі́маря́х* (Грам., 233; Голоск., 339), *лима́рі*, *лима́рів*, *лимаря́м*, *лимаря́ми*, *лимаря́х* (Голоск., 194; УЛВН, 309), *рима́рі*, *рима́рів*, *рима́ря́м*, *рима́ря́ми*, *рима́ря́х* (УЛВН, 553); *рица́рі*, *рица́рів*, *рицаря́м*, *рицаря́ми*, *рицаря́х* (Гануш, 345), *лі́царі*, *лі́царів*, *лі́царя́м*, *лі́царя́ми*, *лі́царя́х* (Грам., 233; Голоск., 195; УЛВН, 310), *рі́царі*, *рі́царів*, *рі́царя́м*, *рі́царя́ми*, *рі́царя́х* (УЛВН, 555); *слю́сарі*,

слюсарів, слюсаря́м, слюсаря́ми, слюсаря́х (Голоск., 372; УЛВН, 611); *столяри́, столяри́в, столяра́м, столяра́ми, столяра́х* (УЛВН, 630).

Запозичені з польської мови іменники на **-ар**, які отримали в українській мові флективне наголошення в однині, отримали таке ж наголошення і в множині: *крамарі́, крамарі́в, крамаря́м, крамаря́ми, крамаря́х* (Голоск., 185; УЛВН, 295); *ма́л'ар'і́* (Гладкий, 1928, 126), *маляри́, маляри́в, маляря́м, маляря́ми, маляря́х* (Гануш, 341), *маляри́, маляри́в, маляра́м, маляра́ми, маляра́х* (Грам., 235; Голоск., 205; УЛВН, 320); *муляре́* (Зиз. Л., 63; Сак., 42; Бер., 297), *муляра́ми* (Тр., 46), — *мурарі́, мурарі́в, мураря́м, мураря́ми, мураря́х* (Гануш, 341), *муляри́, муляри́в, муляра́м, муляра́ми, муляра́х* (Грам., 235; Голоск., 220); *пекарі́, пекарі́в, пекаря́м, пекаря́ми, пекаря́х* (Грам., 235); *столяри́, столяри́в, столяра́м, столяра́ми, столяра́х* (Грам., 235; Голоск., 384).

БАРИТОНОВАНІ ІМЕННИКИ З НАГОЛОСОМ НА ПОПЕРЕДНЬОМУ ПЕРЕД СУФІКСОМ -а́г'ь ГОЛОСНОМУ

Лише поодинокі іменники з наголосом на попередньому перед суфіксом -а́г'ь голосному зберігають в українській мові у відмінкових формах однини пізньопраслов'янську акцентуацію:

лі́кар (Бер., 26); — *лі́карь* (півд.-сх.) (Гануш, 231), *лі́карь*, род. *лі́каря* (Грінч., II, 368), *лі́кар*, род. *лі́каря* (Голоск., 196; УРС, II, 448; УЛВН, 311), але *ліка́р* (Желех., 408), *ліка́рь* (Ганкевич, 116; Гануш, 231), *ліка́р*, род. *лікаря́* (Грам., 235), *ліка́р'* і *лі́кар* (Онишкевич, I, 414);

мы́тар (Бар., 351, 351 зв., 354 — двічі) і *мыта́р* (Бар., 349 — двічі, 352, 353, 353 зв.), *мыта́ра* (Бар., 351 зв.); — *ми́тар* (Желех., 440), але *мита́р*, род. *митаря́* (Голоск., 213).

Переважна більшість баритонованих іменників з наголосом на попередньому перед суфіксом -а́г'ь голосному характеризується в українській мові флективною акцентуацією відмінкових форм однини, яку вона отримала під впливом окситонованих іменників із суфіксом -а́г'ь:

вапня́р (Желех., 56), *вапня́р*, род. *вапняра́* (Грінч., I, 125; Голоск., 38; УРС, I, 113; СУМ, I, 291);

вєсл'яр (Желех., 66; Грам., 122), *вєсл'яр*, род. *вєсл'ярá* (Голоск., 42; УРС, I, 127; УЛВН, 70);

вин'яр “винороб” (Желех., 80; Онишкевич, I, 104), *вин'ярь*, род. *винар'я* (Чабаненко, I, 157), *вин'яр*, род. *винар'я* “т. с.” (Голоск., 48; УРС, I, 168), “власник винної крамниці” (СУМ, I, 439);

вол'яр “пастух волів” (Желех., 117), *вол'яр'* (Онишкевич, I, 140), *вол'яр*, род. *воляр'á* (Грінч., I, 253; Голоск., 64; СУМ, I, 736), *вол'яр*, род. *воляр'я* “т. с.” (УРС, I, 286);

зв'зд'яр (Бер., 68); — *зв'зд'яр* (Желех., 288), *зв'зд'ярь*, род. *зв'здар'я* (Грінч., II, 131), *зв'зд'яр*, род. *зв'здар'я* (Голоск., 141; УРС, II, 187; СУМ, III, 481);

к'итл'яр “мідник, котельний майстер, котельник” (Желех., 346), *котл'яр* “мідник” (Біл.-Нос., 193), *к'итл'яр*, род. *к'итляр'á* (Грінч., II, 247; Голоск., 172; УРС, II, 337; СУМ, IV, 171), *котл'яр*, род. *котляр'á* “т. с.” (Грінч., II, 293), “казаняр, котельник” (УРС, II, 385; УЛВН, 293);

к'люч'яр (Желех., 351), *к'люч'ярь*, род. *к'лючар'я* (Грінч., II, 255), *к'люч'яр*, род. *к'лючар'я* (Голоск., 173; УРС, II, 345; УЛВН, 279);

кон'яр (Желех., 364), *кон'яр*, род. *коняр'á* (Грінч., II, 279; Голоск., 181; УРС, II, 372; УЛВН, 289);

круп'яр (Желех., 384; Грінч., II, 314), *круп'яр*, род. *круп'ярá* (УРС, II, 407; СУМ, IV, 373);

м'итл'яр (Желех., 444), *м'итл'яр*, род. *м'итляр'á* (УРС, II, 527; СУМ, IV, 756);

молоч'яр, род. *молочар'я* (Голоск., 218; УРС, II, 539; УЛВН, 337);

муч'яр “виробник муки; продавець муки” (Желех., 460);

нож'яр (Желех., 532), *нож'яр*, род. *ножар'я* (УРС, II, 761);

псар, *псар* (Желех., 786), *псар*, род. *псар'á* (Грінч., III, 496; Голоск., 330), *псар*, род. *псар'я* (УРС, IV, 545; УЛВН, 536);

пчол'яр (Желех., 792), *бджол'яр*, род. *бджоляр'á* (Голоск., 19; УРС, I, 39; УЛВН, 39);

решет'яр (Желех., 801), *решет'яр*, род. *решетар'я* (УРС, V, 45; СУМ, VIII, 524);

св'ч'яр, род. *св'чар'я* (Грінч., IV, 110), *св'ч'яр*, род. *св'чар'я* (Голоск., 360; УРС, V, 278; СУМ, IX, 97);

сідл'яр (Желех., 867), *сідл'яр*, род. *сідляр'á* (Грам., 235; Грінч., IV, 125; Голоск., 366; УРС, V, 314; СУМ, IX, 215);

скляр (Желех., 874), *шкляр* (Желех., 1092), *шкляр*, род. *шклярá* (Грам., 235; Грінч., IV, 501), *скляр*, род. *склярá* (Грінч., IV, 138; Голоск., 369; УРС, V, 344; УЛВН, 606);

скотáр (Желех., 877), *скотáр'* (Онишкевич, II, 226), *скотáрь*, род. *скотаря́* (Грінч., IV, 141), *скотáр*, род. *скотаря́* (Голоск., 370; УРС, V, 353; УЛВН, 607);

сукна́рь, род. *сукнаря́* (Грінч., IV, 227), *сукна́р*, род. *сукнаря́* (Голоск., 387; УРС, V, 557; УЛВН, 636).

Тенденція до поширення флективної акцентуації на баритоновані іменники з наголосом на попередньому перед суфіксом -аґ'ь голосному виникла, очевидно, ще на ґрунті давньоруської мови, пор.: рос. *ключáрь*, род. *ключаря́*; *пса́рь*, род. *псаря́*, але *ле́карь*, род. *ле́каря*; *мы́тарь*, род. *мы́таря*, хоча Чудівський Новий Завіт засвідчує *мы́та́р* (10 зв.), *мы́таря́* (28 зв.), *о ... мы́та́рі* (16 зв., 17); блр. *вясля́р*, род. *вясляра́*; *ключáр*, род. *ключаря́*; *шкляр*, род. *шклярá*, але *ле́кар*, род. *ле́кара*. Л.А. Булаховський розглядає іменник *мы́та́рь* (з хитанням наголосу) в російській мові як церковнослов'янізм [Булаховський, IV, 291], пор. *мы́та́рь* (Даль, II, 366).

Іменник *лікар*, який зберігає в українській мові пізньопраслов'янську акцентуацію в однині, набув у відмінкових формах множини флективного наголошення, що сталося внаслідок дії на ґрунті української мови тенденції до акцентного протиставлення форм однини і множини в іменниках чоловічого роду з кореневим наголосом: *ле́карем* — дав. мн. (Єв., 143 зв.²), — *лікар*, мн. *ліка́рі* (Онишкевич, I, 414), *ліка́рі*, *ліка́рів*, *ліка́ря́м*, *ліка́ря́ми*, *ліка́ря́х* (Голоск., 196; УЛВН, 311).

Баритоновані іменники з наголосом на попередньому перед суфіксом -аґ'ь голосному, які отримали в українській мові флективну акцентуацію в однині, отримали її й у відмінкових формах множини: *бджоля́рі*, *бджоля́рів*, *бджоля́ра́м*, *бджоля́ра́ми*, *бджоля́ра́х* (Голоск., 19; УЛВН, 39); *вапня́рі*, *вапня́рів*, *вапня́ра́м*, *вапня́ра́ми*, *вапня́ра́х* (Голоск., 38); *весьля́рі*, *весьля́рів*, *весьля́ра́м*, *весьля́ра́ми*, *весьля́ра́х* (Голоск., 42; УЛВН, 70); *вина́рі*, *вина́рів*, *вина́ря́м*, *вина́ря́ми*, *вина́ря́х* (Голоск., 48); *воля́рі*, *воля́рів*, *воля́ра́м*, *воля́ра́ми*, *воля́ра́х* (Голоск., 64); *звізда́рі*, *звізда́рів*, *звізда́ря́м*, *звізда́ря́ми*, *звізда́ря́х* (Голоск., 141); *котля́р'ь* (Кл., 182), *о котля́ра́х* (Кл., 182), — *кітля́рі*, *кітля́рів*, *кітля́ра́м*, *кітля́ра́ми*, *кітля́ра́х* (Голоск., 172), *котля́рі*, *котля́рів*, *котля́ра́м*, *котля́ра́ми*, *котля́ра́х* (УЛВН, 293); *ключа́рі*, 439

ключарів, ключаря́м, ключаря́ми, ключаря́х (Голоск., 173; УЛВН, 279); *конярі, коняри́в, коняри́ам, коняри́ами, коняри́ах* (Голоск., 181; УЛВН, 289); *лікарі, лікарів, лікаря́м, лікаря́ми, лікаря́х* (Граам., 235); *мытарей* (Бар., 347 зв.), *с мытарі* (Бар., 347), *о мытарех* (Бар., 347), — *митарі, митарів, митаря́м, митаря́ми, митаря́х* (Голоск., 213); *молочарі, молочарів, молочаря́м, молочаря́ми, молочаря́х* (Голоск., 218; УЛВН, 337); *псарі, псарів, псаря́м, псаря́ми, псаря́х* (Голоск., 330), *псарі, псарів, псаря́м, псаря́ми, псаря́х* (УЛВН, 536); *свічарі, свічарів, свічаря́м, свічаря́ми, свічаря́х* (Голоск., 360); *сідлярі, сідлярів, сідляра́м, сідляра́ми, сідляра́х* (Граам., 235; Голоск., 366); *о скляра́х* (Кл., 108), — *шклярі, шклярів, шкляра́м, шкляра́ми, шкляра́х* (Граам., 235), *склярі, склярів, скляра́м, скляра́ми, скляра́х* (Голоск., 369; УЛВН, 606); *скотарі, скотарів, скотаря́м, скотаря́ми, скотаря́х* (Голоск., 370; УЛВН, 607); *сукнарі, сукнарів, сукнаря́м, сукнаря́ми, сукнаря́х* (Голоск., 387; УЛВН, 636).

БАРИТОНОВАНІ ІМЕННИКИ З НАГОЛОСОМ НА СУФІКСІ -āgʹь

Баритонований іменник *gъgъncâgʹь (з наголосом на суфіксі -āgʹь) характеризується в українській мові флективною акцентуацією у відмінкових формах однини і множини, що виникла під впливом окситонованих іменників із суфіксом -āgʹь: *гонча́р* (Бер., 222), *гончара́* — род. одн. (Гал., 138), *до гончаря́* (Гал., 138 зв.), *о гончаря́х* (Кл., 98), *о гончарѣ́* — кл. ф. мн. (Кл., 98); — *гонча́р* (Желех., 151; Біл.-Нос., 103), *гонча́р*, род. *гончаря́*, мн. *гончарі, гончарів, гончаря́м, гончаря́ми, гончаря́х* (Граам., 234; УЛВН, 138), *гонча́р*, род. *гончара́* (Верхратський, 1912, 42), *гонча́рʹ* (Онишкевич, I, 184), *гонча́р*, род. *гончара́*, мн. *гончарʹі* (Гладкий, 1928, 125—126), *гонча́рь* (Аф.-Чужб., 76), *гонча́рь і ганча́рь*, род. *гончаря́ і ганчаря́* (Грінч., I, 309), *ганча́р*, род. *ганчаря́*, мн. *ганчарі, ганчарів, ганчаря́м, ганчаря́ми, ганчаря́х* (Голоск., 71). Іменник *гончар* отримав флективне наголошення, очевидно, ще на ґрунті давньоруської мови, пор.: рос. *гонча́р*, род. *гончара́*; блр. *ганча́р*, род. *ганчара́*.

ОКСИТОНОВАНІ ІМЕННИКИ

Окситоновані іменники із суфіксом -āgʹь досить послідовно зберігають в українській мові первісну флективну акцентуацію у відмінкових формах однини:

вівчар (Желех., 94), *овчарь*, род. *овчаря* (Гануш, 341; Грінч., III, 34), *вівчар*, род. *вівчаря* (Грамм., 234; Голоск., 54; УРС, I, 215; УЛВН, 94), *вівчар*, род. *вівчаря* (Верхратський, 1912, 42), *віуцар'* (Онишкевич, I, 116), *овчар*, род. *овчаря* (Лисенко, 141), *вівчарь* (Аф.-Чужб., 27), *вівчарь*, род. *вівчаря* (Грінч., I, 203);

господар (Бер., 46, 235, 237), *господаря* — род. (Рад., 701), *господаря* — род. (Рад., 821; Кл., 171), у *господаря* (Рад., 32) і *господар* (Книж., 76 — двічі); — род. *господаря* (півд.-сх.) (Огоновський, 223), *господарь*, род. *господаря* (півд.-сх.) (Гануш, 351), *сподарь*, род. *сподар'е* (Верхратський, 1900, 65), *господарь* (Біл.-Нос., 105; Аф.-Чужб., 79), *господарь*, род. *господаря* (Грінч., I, 317), але род. *господаря* (гал.) (Огоновський, 223), *господарь* (Ганкевич, 116), *господарь*, род. *господаря* (гал.) (Гануш, 351), *господар*, род. *господаря* (Грамм., 234; Голоск., 81; УРС, I, 354; УЛВН, 140), *господар*, род. *господара* (Верхратський, 1912, 42), *господар'* (Онишкевич, I, 188);

грибар (Желех., 159), *грибар'* (Онишкевич, I, 192), *грибар*, род. *грибаря* (РУС, I, 262);

дзвонар (Желех., 180), *дзвонарь*, род. *дзвонаря* (Гануш, 341; Грінч., I, 377), *дзвонар*, род. *дзвонаря* (Голоск., 96; УРС, I, 399; УЛВН, 158);

домар “домогосподар” (Желех., 159), *домар'* “чоловік, який працює вдома, а не в полі” (Онишкевич, I, 227), *домарь*, род. *домаря* “господар, домогосподар” (Грінч., I, 418);

золотар (Желех., 312), *золотарь* (Аф.-Чужб., 172), *золотарь*, род. *золотаря* (Грінч., II, 178), *золотар*, род. *золотаря* (Голоск., 149; УРС, II, 260; СУМ, III, 680);

кістяр “збирач кісток” (Желех., 346);

козар “пастух кіз” (Желех., 356), *козар'*, род. *козар'е* (Клепикова, 42), *козарь*, род. *козаря* (Грінч., II, 265), *козар*, род. *козаря* (УРС, II, 351; СУМ, IV, 210), але *козар'* “т. с.” (Онишкевич, I, 365);

косар (Желех., 369), *косарь* (Біл.-Нос., 193), *косарь*, род. *косаря* (Гануш, 341; Грінч., II, 290), *косар*, род. *косаря* (Грамм., 235; Голоск., 183; УРС, II, 382; УЛВН, 293), *косар*, род. *косаря* (Верхратський, 1912, 43), *косар'* (Онишкевич, I, 380), *косар'*, род. *косар'е* (Клепикова, 42);

лукар “лучник, стрілець з луку” (Желех., 415);

льонар, род. *льонаря* (УРС, II, 470; УЛВН, 317);

масар', род. *масар'е* “м'ясник” (Клепикова, 42), *м'ясарь*, род. *м'ясаря* “т. с.” (Грінч., II, 459);

пивар “любитель пива” (Желех., 631);

свинар (Желех., 854), *свинарь*, род. *свинаря* (Грінч., IV, 106), *свиняр*, род. *свинаря* (Голоск., 360; УРС, V, 267; УЛВН, 592);

смоляр (Желех., 889), *смоляр*, род. *смоляра* (Грінч., IV, 159; Голоск., 373; УРС, V, 394; УЛВН, 613);

соляр, род. *соляра* “солевар; торговець сіллю” (Грінч., IV, 167; Голоск., 374; УРС, V, 409; СУМ, IX, 453).

Іменник *господар* набув у ряді говорів української мови наголошення на другому складі (*госпóдар*), що сталося, очевидно, під впливом польської мови (п. *gospodarz* “хазяїн, господар”). Характеризуючись в однині наголошенням на другому складі, іменник *господар* може мати трояку акцентуацію в множині (у різних говорах): *господарі*, *господарів*, *господарям*, *господарями*, *господарях* (Грама., 234), *господарі*, *господарів*, *господарям*, *господарями*, *господарях* (Голоск., 81), *госпóдарі*, *госпóдарів*, *госпóдарям*, *госпóдарями*, *госпóдарях* (УЛВН, 140). Перше наголошення (*господарі*) зумовлене впливом польської мови (п. *gospodarze*), друге (*господарі*) стало можливим унаслідок дії на ґрунті української мови тенденції до акцентного протиставлення форм однини і множини в іменниках чоловічого роду з кореневим наголосом (пор. *лікар*, род. *лікаря*, мн. *лікарі*), третє (*госпóдарі*) — результат вирівнювання за акцентуацією відмінкових форм однини.

Окситоновані іменники із суфіксом *-ar'*, зберігаючи в українській мові первісне флективне наголошення в однині, характеризуються флективною акцентуацією й у відмінкових формах множини, яку вони отримали внаслідок узагальнення наголошення більшості відмінкових форм множини: *дзвонарі*, *дзвонарів*, *дзвонарям*, *дзвонарями*, *дзвонарях* (Гануш, 341; Голоск., 96; УЛВН, 158); *золотарь* (Кл., 38), *о золотарях* (Кл., 37), — *золотарі*, *золотарів*, *золотарям*, *золотарями*, *золотарях* (Голоск., 149); *козар'і*, *козар'ї*, *козар'ем*, *козар'ема*, *козар'ех* (Клепикова, 42); *косарь* (Кл., 180), *косаров* (Кл., 180), *о косарях* (Кл., 180), — *косарі*, *косарів*, *косарям*, *косарями*, *косарях* (Гануш, 341; Грама., 235; Голоск., 183; УЛВН, 293), *косар'і*, *косар'ї*, *косар'ем*, *косар'ема*, *косар'ех* (Клепикова, 42); *льонарі*, *льонарів*, *льонарям*, *льонарями*, *льонарях* (УЛВН, 317); *масар'і*, *масар'ї*, *масар'ем*, *масар'ема*, *масар'ех* (Клепикова, 42); *овчарь* (Бер., 375), — *овчарі*, *овчарів*, *ов-*

чар'ям, овчар'ями, овчар'ях (Гануш, 341), вівчарі, вівчарів, вівчар'ям, вівчар'ями, вівчар'ях (Грама., 234; Голоск., 54; УЛВН, 94); свинарі, свинарів, свинар'ям, свинар'ями, свинар'ях (Голоск., 360; УЛВН, 592); смоляр'є (Кл., 186), — смолярі, смолярів, смоляр'ям, смоляр'ями, смоляр'ях (Голоск., 373; УЛВН, 613); солярі, солярів, соляр'ям, соляр'ями, соляр'ях (Голоск., 374).

* * *

Таким чином, серед акцентних типів іменників із суфіксом -āg'ь домінуючим в українській мові, починаючи з давньоруського періоду, слід визнати окситонований акцентний тип, впливу якого зазнали всі три баритоновані акцентні типи (з кореневим наголосом, з наголосом на попередньому перед суфіксом -āg'ь голосному, з наголосом на суфіксі -āg'ь). У зв'язку з цим можна сказати, що в наголошенні іменників із суфіксом -āg'ь в українській мові діє тенденція до переміщення наголосу з кореня (основи) на флексію.

ІМЕННИКИ ІЗ СУФІКСОМ -ъко (-ько)

У праслов'янській мові іменники із суфіксом -ъко (-ько) мали чотири акцентні парадигми: баритоновану а. п. з кореневим наголосом, баритоновану а. п. із суфіксальним наголосом (в утвореннях з двома вокалічними суфіксами — з наголосом на першому або другому після кореня вокалічному суфіксі), окситоновану а. п. і рухому а. п. [Скляренко, 1998, 201, 227, 269, 293].

Баритоновані іменники з кореневим наголосом: *bl'udьцько, *boŭтьцько, *d'ěльцько, *(j)'ablьцько, *(j)'ablьцько, *j'aslьkā, *j'aslьцьkā, *kolěньцько, *kolěньцько, *корутьцько, *корутьцько, *корутьцько, *корутьцько, *kr'ěslьцько, *kr'ěslьцько, *l'ětцько, *l'ětцько, *l'уцько, *m'aslьцько, *m'ěstьцько, *p'astьцько, *polěньцько, *polěньцько, *r'udьцько, *s'itцько, *s'itцько, *zbyньцько, *zel'ьцько, *ž'itцько, *ž'itцько та ін.

Баритоновані іменники із суфіксальним наголосом: *dūplьцько, *dъnlьцько, *gnězdьцько, *(j)ājьцько, *(j)ezerьцько, *(j)ēdrьцько, *kolьцько, *krīdlьцько, *lіцько, *l'ūbьцько, *meŭцько, *oсьцько, *okъnьцько, *okъnьцько, *perьцько, *pīsьцько, *pīsьцьцько, *plet'ьцько, *pоrьцько, *poŭtьцько, *poŭtьцьцько, *rebrьцько, *sedьцько, *sedьцьцько, *selьцько, *slovьцько, *stьblьцько, *t'ěльцько, *ūstьцьkā, *ūstьцьцьkā, *uш-

čьko, **vertenčьko*, **veslčьko*, **vědгьko*, **vědrьčьko*, **voгtьkā*, **voг-
tьčьkā* та ін.

Окситоновані іменники: **сєгvьkò*, *(j)ājьkò, *oсьkò, *pivьkò,
*ūсьkò, *zotьkò та ін.

Іменники з рухомим наголосом: **sđlньčьko*, **sđгдьčьko*.

БАРИТОНОВАНІ ІМЕННИКИ З КОРЕНЕВИМ НАГОЛОСОМ

Баритоновані іменники на -ько (-ько) з кореневим наголо-
сом досить послідовно зберігають в українській мові первісну
кореневу акцентуацію відмінкових форм однини:

блю́дечко (Желех., 34; УРС, I, 75; УЛВН, 50);

болóтечко (Грінч., I, 84);

ділечко (Желех., 185; Грінч., I, 391; СУМ, II, 303);

желі́зко “праска” (Желех., 219), *желі́ско* “капкан” (Ониш-
кевич, I, 250), *желі́ско*, *жилі́ско* “праска; вістря долота, рубанка
та ін. столярних інструментів” (Матеріали, II, 51, III, 63), *зелі́зко*,
зелі́ско, *зилі́ско* “т. с.” (Матеріали, III, 63), *залі́зко*, *залі́ско* “прас-
ка” (Матеріали, III, 24), *залі́зко* “т. с.” (Аф.-Чужб., 135; Грінч.,
II, 59), “лезо, наконечник; праска” (УРС, II, 69; СУМ, III, 189);

жі́тко (Головацький, 43);

жі́точко (Гануш, 241), *жі́течко* (Гладкий, 1929, 135; Глад-
кий, 1928, 123; Грінч., I, 485, 486; Голоск., 119; УРС, I, 499;
СУМ, II, 532);

зёрнечко (Гладкий, 1928, 123; Грінч., II, 150);

колі́нечко (Грінч., II, 269);

кольі́нко (Верхратський, 1900, 57), *колі́нко* (СУМ, IV, 223);

копі́течко (УРС, II, 373; УЛВН, 290);

копі́тко (Желех., 364);

кори́течко (Грінч., II, 284);

кори́тко (Желех., 366; Грінч., II, 284);

крі́селко (Грінч., II, 309), але *кресéлко* (Гладкий, 1929, 135),
крі́селко (Грінч., II, 309; Голоск., 187; СУМ, IV, 358), *крі́селко*
(УРС, II, 403);

крі́слечко (Грінч., II, 309; УРС, II, 403; СУМ, IV, 358);

лі́чко “тонке лико” (Желех., 407; Грінч., II, 358, 366; УРС, II,
446; СУМ, IV, 502), *ліч’ко* “лико” (Онишкевич, I, 412);

лі́течко (Грінч., II, 371, 372; Голоск., 197; УРС, II, 453;
УЛВН, 313);

лі́тко (Грінч., II, 372; СУМ, IV, 530);

мáсличко (Желєх., 429; Грінч., II, 408), *мáслєчко* (УРС, II, 489; УЛВН, 323);

мѣстєчко “населений пункт” (Єв., 7 зв.², 261 зв.²), *мѣстєчка* — род. (Єв., 8 зв.²) і *мѣстѣчко* (Льв., 240, 244), на *мѣстѣчко* (Льв., 244), *мѣстѣчка* — род. (Рад., 1006), в *мѣстѣчку* (Єв., 265²), в ... *мѣстѣчку* (Рад., 1007); — *містєчко* “міщинка; торгова площа; населений пункт” (Грінч., II, 432), але *містѣчко* “міщинка; населений пункт” (Желєх., 444), “т. с.; торгова площа” (Грінч., II, 433), *містѣчко* “населений пункт” (Желєх., 444), *містѣчко* “т. с.” (Гануш, 241, 360; Грам., 268; Біл.-Нос., 225; Грінч., II, 432; Голоск., 215; УЛВН, 333), “т. с.; міщинка” (УРС, II, 525), *м'істѣчко* (Гладкий, 1929, 135), *містѣчко* “населений пункт” (Грам., 268), *містьѣчко* (Отроковський, 71);

пáсемко “мотузочка або нитка, якою перев'язують пасма ниток” (Грінч., III, 99);

польінко (Верхратський, 1900, 57);

поліночко (Грінч., III, 284);

рілко (Желєх., 802);

сітєчко (Гладкий, 1929, 135; Грінч., IV, 123, 124; Голоск., 366; УРС, V, 311; УЛВН, 601);

сітко (Желєх., 866; Грінч., IV, 123, 124; УРС, V, 311; СУМ, IX, 207);

яблоко (Желєх., 1110; Верхратський, 1879, 403; Гануш, 361; Грам., 42, 263, 266), *яблуко* (Желєх., 1110; Грам., 42; Грінч., IV, 534; Голоск., 448; УРС, VI, 562; УЛВН, 721), *йáблыко* (Онишкевич, I, 399), *йáблоко* (Брох, 87), *йáблуко* (Клепикова, 40);

яблочко (Желєх., 1110; Гануш, 241, 361; Грам., 268), *яблучко* (Грінч., IV, 534; Голоск., 448; УРС, VI, 562; СУМ, XI, 619).

Наголос на вставному голосному в іменнику *кріселко* виник в українській мові під впливом баритонованих іменників із суфіксальним наголосом типу *відѣрко*, *сідѣлко* (псл. *vĕdrĭko, *sedĕlyko). Суфіксальний наголос в *містєчко* (*місточко*) розвинувся на ґрунті староукраїнської мови під впливом баритонованих іменників із суфіксальним наголосом типу *колѣчко*, *словѣчко* (псл. *kolyčĕko, *slovyčĕko).

Баритоновані іменники на -ъко (-ько) з кореневим наголосом, які зберігають в українській мові кореневе наголошення в однині, зберігають його і в множині: *бліѣдєчка*, *бліѣдєчок*, *бліѣдєчкам*, *бліѣдєчками*, *бліѣдєчках* (УЛВН, 50); *копїтєчка*, *копїтєчок*,

копі́течкам, копі́течками, копі́течках (УЛВН, 290); *лі́чка* “личаки” (Грінч., III, 366); *лі́течка, лі́течок, лі́течкам, лі́течками, лі́течках* (Голоск., 197; УЛВН, 313); *сі́течка, сі́течок, сі́течкам, сі́течками, сі́течках* (Голоск., 366; УЛВН, 601); *я́блока, я́блок, я́блокам, я́блоками, я́блоках* (Гануш, 361; Грам., 263, 266), *я́блока* (Верхратський, 1879, 403), *я́блука, я́блук'ю, я́блукам, я́блукамэ, я́блуках* (Клепикова, 40), *я́блука, я́блук, я́блукам, я́блуками, я́блуках* (Голоск., 448; УЛВН, 721); *я́блочка, я́блочок, я́блочкам, я́блочками, я́блочках* (Гануш, 361; Грам., 268), *я́блучка, я́блучок, я́блучкам, я́блучками, я́блучках* (Голоск., 448).

Баритоновані іменники на -ько (-ько) з кореневим наголосом, які отримали в українській мові наголошення на вставному або суфіксальному голосному в однині, отримали таку саму акцентуацію і в множині: *крісе́лка, крісе́лок, крісе́лкам, крісе́лками, крісе́лках* (Голоск., 187); *мѣ́стэчка* (Єв., 148), *мѣ́стечок* (Льв., 263) і *мѣ́стэчок* (Рад., 282, 1007), *по ... мѣ́стэчках* (Рад., 335), — *мі́стэчка, мі́стэчок, мі́стэчкам, мі́стэчками, мі́стэчках* (Грам., 268; Голоск., 215; УЛВН, 333), *мі́сточка, мі́сточок, мі́сточкам, мі́сточками, мі́сточках* (Грам., 268); *ясе́лечка, ясе́лечок* (Грінч., IV, 543; УРС, VI, 578; СУМ, XI, 652); *ясе́лка, ясе́лок* (Грінч., IV, 543; УРС, VI, 578; СУМ, XI, 652).

Наголос на вставному голосному в іменнику *яселка* виник в українській мові (як і в *кріселко*) під впливом баритонованих іменників із суфіксальним наголосом типу *відѣ́рко, сидѣ́лко*. Наголос на вставному голосному в *ясе́лечка*, а також поява самого вставного голосного в цьому слові (фонетична форма — *яслечка*) зумовлені впливом форми *ясе́лка*.

БАРИТОНОВАНІ ІМЕННИКИ ІЗ СУФІКСАЛЬНИМ НАГОЛОСОМ

У баритонованих іменниках із суфіксами -ько (-ько) і -ьсько (із суфіксальним наголошеним редукованим голосним у слабкій позиції) наголос на ґрунті давньоруської мови перемістився з редукованого голосного суфікса на попередній голосний або складотворчий сонорний (із сонорного він згодом перейшов на вставний голосний): *вѣд'р'ько, кол'ьцько, л'ичько, мол'очько, пл'ецько, сед'льько, слов'ьцько* та ін. В українській мові у відмінкових формах однини такий наголос зберігає більшість досліджуваних іменників:

відёрко (Аф.-Чужб., 62; Грінч., I, 212, 227; Голоск., 55; УРС, I, 228; СУМ, I, 582);

вікénко (Онишкевич, II, 17);

колéчко “каблучка, перстенець” (УРС, II, 354), але *кóлечко* “кружечок, кільце” (Желех., 357; Грінч., II, 268, 270; УРС, II, 354; СУМ, IV, 219);

лі́чко (Огоновський, 106; Желех., 407; Грам., 126, 268; Грінч., II, 366; Голоск., 196; УРС, II, 446; УЛВН, 310), але *личкó* (Онишкевич, I, 412);

лю́бка “коханий, любий, милий” (Желех., 418), але *л’упкó* (Онишкевич, I, 421), *любкó* “т. с.” (Грінч., II, 386; УРС, II, 464; СУМ, IV, 563);

озéречко (УРС, III, 106; СУМ, V, 653), *озéречко* (Грінч., III, 44, 45);

писéмко “листик” (Грінч., III, 153);

плі́чко “плечико” (Желех., 660; УРС, III, 452; СУМ, VI, 587), але *плечкó* “лопатка (анат.)” (Желех., 659; Грам., 268; Верхратський, 1912, 35; Гладкий, 1929, 131), *плі́чкó* “плечико” (Грінч., III, 195; Голоск., 292; УЛВН, 460), *плі́чкó* “т. с.; передній окіст свині” (Грінч., III, 197);

полотéнко “полотнинка; полотно для сита” (Грінч., III, 287; СУМ, VII, 97);

сідéлко (Грінч., IV, 125; УРС, V, 313; УЛВН, 601);

словéчко (Гануш, 241; Голоск., 371; УРС, V, 377; УЛВН, 610), але *слóвéчка* — род. (Гануш, 362), *слóвечко* (Франко, IX, 245, XI, 19, XII, 211, XIII, 226, 235 — двічі) і *словечкó* (Франко, XI, 153), *слóвéчко* (Грінч., IV, 152);

яéчко (Рад., 14, 32) і *яечкó* (Рад., 38); — *яéчко* (Гануш, 241; Грінч., IV, 536; Голоск., 449; УРС, VI, 566; УЛВН, 722), *йайéчко* (Гладкий, 1929, 135), але *яечко* (Желех., 1111), *яéчко* (Гануш, 362), *яечкó* (Грам., 126, 267), *йайéчко* (Онишкевич, II, 401), *ййéч’ко* (Кобилянський, 53), *йяéчко*, *йя’чко* (Отроковський, 68, 71).

Іменник *молочко* вживається в українській мові виключно з флективною акцентуацією, а іменники *очечко*, *полечко*, *тілечко*, *ушечко* (*вушечко*) характеризуються виключно початковим наголошенням:

молочкó (Желех., 451; Грам., 267; Грінч., II, 443; УРС, II, 539; УЛВН, 337);

о́чечко (Грінч., III, 48, 82);
по́лечко (Грінч., III, 282; УРС, IV, 86; СУМ, VII, 65);
ті́лечко (Желех., 966; Грінч., IV, 265; УРС, VI, 50; СУМ, X, 138);
у́шечко (Желех., 1023; Грінч., IV, 368, 371), *ву́шечко* (Грінч., I, 260; УРС, I, 306; СУМ, I, 791).

Флективна акцентуація слів *молочко* і (в окремих говорах) *личко*, *любко*, *плічко* (*плечко*), *словечко*, *яєчко* виникла в українській мові (у *молочко* — очевидно ще на давньоруському ґрунті, пор. рос. *молочко́*, блр. *малачко́*) під впливом окситонованих іменників із суфіксом -ько (-ько). Початкову акцентуацію слів *очечко*, *полечко*, *словечко*, *тілечко*, *ушечко* (*вушечко*) і (в окремих говорах) *колечко*, *словечко*, *яєчко* ми схильні пояснити впливом відповідних непохідних іменників та (при наявності в слові двох вокалічних суфіксів) утворень із суфіксом -к(о) (*о́ко*, *о́чко*; *по́ле*; *сло́во*; *ті́ло*; *у́хо/вў́хо*, *у́шко/вў́шко*; *ко́ло*; *сло́во*; *я́йко*). Наголошення на другому складі слово *озеречко* отримало, очевидно, під впливом *озе́рце* (Грінч., III, 45).

Баритоновані іменники із суфіксом -ьсько (із суфіксальним наголошеним редукованим голосним у сильній позиції) лише зрідка зберігають в українській мові первісну суфіксальну акцентуацію:

гніздéчко (Гануш, 241; Біл.-Нос., 100; Грінч., I, 294; УРС, I, 338; Погр. ОС, 140; СУМ, II, 94), *гніздóчко* (Грам., 126);
крилéчко (Желех., 380; Грінч., II, 306), але *кри́лечко* (Голоск., 186), *кри́лечко* (УРС, II, 399; УЛВН, 297);
селéчко (Желех., 859), але *се́лечко* (Грінч., IV, 112, 113).

Переважна більшість баритонованих іменників із суфіксом -ьсько (із суфіксальним наголошеним редукованим голосним у сильній позиції) втратила в українській мові первісний суфіксальний наголос, вирівнявши свою форму (зокрема набувши нефонетичного вставного або випадного голосного) і акцентуацію за відповідними іменниками із суфіксом -сье, від яких вони утворені (*веретéнце*, *весéльце*, *відéрце*, *вікóнце*, *дóнце/дéнце*, *дупéльце*, *пéрце/пі́рце*, *писéмце*, *полотéнце*, *ребéрце*, *сідéльце*, *стебéльце*, *ядéрце*):

веретéнечко (Грінч., I, 135; Голоск., 41; УРС, I, 122; СУМ, I, 329);

весéлечко (Желех., 65; Гануш, 362; Грінч., I, 141; УРС, I, 126; СУМ, I, 339);

відéречко (Желех., 97; Аф.-Чужб., 62; Грінч., I, 212; УРС, I, 228; УЛВН, 97), *відéрочко* (Грінч., I, 227);
вікóнечко (Желех., 106; Гануш, 362; Аф.-Чужб., 29; Грінч., I, 237; Голоск., 59; УРС, I, 269; УЛВН, 112);
дóнечко (Желех., 197), *дéнечко* (Желех., 177; Грінч., I, 367, 394);
дупéличко (Грінч., I, 456);
пéречко (Желех., 627), *пíречко* (Желех., 627, 653), *пíр'еч'ко* (Кобилянський, 53);
пíсьмечко (Грінч., III, 154);
полотéнечко (Желех., 692; Грінч., III, 287; СУМ, VII, 97);
ребéречко (Грінч., IV, 9);
сідéлечко (Желех., 867; Гануш, 362; Грінч., IV, 125; УРС, V, 313; СУМ, IX, 214);
стебéлечко (Грінч., IV, 201; Голоск., 382);
ядéречко (Грінч., IV, 536).

Впливом твірних слів *крíльце*, *сéльце* зумовлена початкова акцентуація й іменників *крилечко*, *селечко*, наявна в ряді говорів української мови (див. вище). Ї саме через відсутність (не збереження) в українській мові твірного слова **гнізѣце* (псл. **gnězďъсе*) іменник *гніздéчко* послідовно зберігає первісний суфіксальний наголос.

Безперечно, вплив іменників із суфіксом -ьсе на похідні від них утворення із суфіксом -ьько розпочався до того, як іменники із суфіксом -ьсе (насамперед двоскладові) почали змінювати кореневе наголошення (що виникло внаслідок переміщення наголосу з редукованого голосного в слабкій позиції на попередній голосний або складотворчий сонорний) на флективне (*пéрце* → *перцé*, *сéльце* → *сельцé*), а тому можна зробити висновок, що згаданий вплив розпочався ще на ґрунті давньоруської мови.

Баритоновані іменники на -ько (-ько) із суфіксальним наголосом, які зберігають в українській мові у відмінкових формах однини давньоруську кореневу акцентуацію (утворення із суфіксом -ько/-ько), давньоруську суфіксальну акцентуацію (утворення із суфіксом -ьько), первісну суфіксальну акцентуацію (утворення із суфіксом -ьько), зберігають таке саме наголошення й у відмінкових формах множини: *відéрка*, *відéрок*, *відéркам*, *відéрками*, *відéрках* (Голоск., 55); *ворітка*, *воріток* (Грінч., I, 254); *гніздéчка*, *гніздéчок*, *гніздéчкам*, *гніздéчками*, *гніздéчках* (Погр. ОС, 140); *крилéчко*, мн. *крилéчка*, *крилéчок*, *крилéчкам*, *крилéчками*,

крилечках і крилечко, мн. *крилечка, крилечок, крилечкам, крилечками, крилечках* (УЛВН, 297); *лічка, лічок, лічкам, лічками, лічках* (Граам., 268; Голоск., 196; УЛВН, 310); *плічкó, мн. плічка, плічок, плічкам, плічками, плічках* (Голоск., 292); *сіделка, сіделок, сіделкам, сіделками, сіделках* (УЛВН, 601); *словечка, словечок, словечкам, словечками, словечках* (Голоск., 371; УЛВН, 610); *устка, усток* (Грінч., IV, 359; УРС, VI, 236; СУМ, XI, 501); *ячок* (Рад., 32) і *ячók* (Рад., 35), *ячками* (Рад., 32 — тричі, 41), — *ячка, ячок, ячкам, ячками, ячках* (Голоск., 449; УЛВН, 722).

Баритоновані іменники на -ько (-ько) із суфіксальним наголосом, які отримали в українській мові у відмінкових формах однини нову початкову або суфіксальну акцентуацію, отримали таке саме наголошення й у відмінкових формах множини: *веретенечка, веретенечок, веретенечкам, веретенечками, веретенечках* (Голоск., 41); *веселочка, веселочок, веселочкам, веселочками, веселочках* (Гануш, 362); *відеречка, відеречок, відеречкам, відеречками, відеречках* (УЛВН, 97); *віконечка, віконечок, віконечкам, віконечками, віконечках* (Гануш, 362; Голоск., 59; УЛВН, 112); *воріточка, воріточок, воріточкам, воріточками, воріточках* (Гануш, 362), *ворітечка, ворітечок* (Грінч., I, 254; УРС, I, 290), *воріточка* (Грінч., I, 256), *ворітечка, ворітечок, ворітечкам, ворітечками, ворітечках* (Голоск., 64), *воріточка, воріточок* (СУМ, XI, 738); *крилечка, крилечок, крилечкам, крилечками, крилечках* (Голоск., 186), *крилечко*, мн. *крилечка, крилечок, крилечкам, крилечками, крилечках і крилечко*, мн. *крилечка, крилечок, крилечкам, крилечками, крилечках* (УЛВН, 297); *сіделечка, сіделечок, сіделечкам, сіделечками, сіделечках* (Гануш, 362); *стебелечка, стебелечок, стебелечкам, стебелечками, стебелечках* (Голоск., 382); *усточка* (Желех., 1018), *усточка, усточок; усточки, усточок* (Грінч., IV, 359; СУМ, XI, 501).

Баритоновані іменники на -ько (-ько) із суфіксальним наголосом, які отримали в українській мові у відмінкових формах однини флективну акцентуацію, набули у формах множини (іноді крім форми родового множини) наголошення на складі перед флексією (як і в непохідних іменниках середнього роду з флективним наголосом): *плечкó* “лопатка (анат.)”, мн. *плечка, плечók, плечкам, плечками, плечках* (Граам., 268), *плічкó* “плечико”, мн. *плічка, плічок, плічкам, плічками, плічках* (Голоск., 292); *ячкó, мн. ячка, ячók, ячкам, ячками, ячках* (Граам., 267).

ОКСИТОНОВАНІ ІМЕННИКИ

Лише деякі окситоновані іменники із суфіксом -ько (-ько) зберігають в українській мові первісну флективну акцентуацію відмінкових форм однини:

очкó “позначка на гральній кості, на картах; отвір для бджіл у вулику” (Біл.-Нос., 268), але *óчко* “маленьке око” (Головацький, 43; Гануш, 240; Грам., 126, 268), “т. с.; петля у в’язанні; отвір для бджіл у вулику” (Желех., 588), “дірка в постолі, крізь яку проходить ремінець або волока” (Онишкевич, II, 32), “отвір у дуплянці для вильоту бджіл” (Лисенко, 143), “маленьке око; невеличке віконце в чому-небудь для спостереження; петля в сітці, у в’язанні тощо; отвір для бджіл у вулику; позначка на картах, доміно тощо; зародкова брунька в картоплі і плодового дерева” (Матеріали, VI, 106), *вічко* “петля в сітці і взагалі у в’язанні; отвір для бджіл у вулику” (Матеріали, I, 72), “т. с.; маленьке око; позначка на гральних картах” (Грінч., I, 243), “позначка на гральних картах, костях доміно; зародкова брунька в картоплі і плодового дерева; отвір для бджіл у вулику; петля в сітці, у в’язанні тощо” (УРС, I, 276; СУМ, I, 691), *очкó* “маленьке око” (Грінч., III, 48), *вочкó* (Грінч., I, 257) і *óчко* “т. с.; отвір для бджіл у вулику; петля в сітці і взагалі у в’язанні; позначка на гральних картах” (Грінч., III, 82), *вічко* “т. с.” (Грінч., I, 243), *вóчко* “маленьке око” (Грінч., I, 249), *очкó* “одиниця рахунку при різних іграх; азартна гра” (УРС, III, 195; СУМ, V, 834) і *óчко* “маленьке око; позначка на гральних картах, костях доміно; невеличке віконце в чому-небудь для спостереження; отвір для бджіл у вулику; зародкова брунька в картоплі і плодового дерева” (УРС, III, 195; СУМ, V, 834);

пивкó (СУМ, VI, 349);

черевкó (Грінч., IV, 455).

Частина окситонованих іменників із суфіксом -ько (-ько) (і *очко*, *вічко* в багатьох говорах, див. вище) змінила в українській мові первісну флективну акцентуацію на початкову, що сталося під впливом відповідних непохідних іменників (*зóлото*, *óко*, *вóхо/óхо*):

зóлотко (УРС, II, 261; СУМ, III, 682);

ушко (Желех., 1024; Гануш, 240; Грам., 64, 268; Грінч., IV, 368, 372; Голоск., 416; УРС, VI, 265; СУМ, X, 541), *вóшко* (Грінч., I, 260; Голоск., 68, 416; УРС, I, 306; УЛВН, 124);

яйко (Верхратський, 1900, 57; Грінч., IV, 537), *ейко* (Верхратський, 1900, 57).

Слід зазначити, що в російській мові досліджувані іменники значно краще зберігають первісний флективний наголос, ніж в українській, пор. рос. *брюшко́, мяско́, озерко́, очко́* “позначка на гральній карті або кості; одиниця рахунку при різних іграх; вузький отвір у чомусь”, *пивко́, ушко́* “маленьке вухо” і *ушко́* “вушко (у голці, кружці, чашці тощо)”, але *золотко*.

Окситоновані іменники із суфіксом -ько (-ько), які зберігають в українській мові первісну флективну акцентуацію в однині, характеризуються у відмінкових формах множини кореневим наголошенням, яке виникло внаслідок узагальнення в множині акцентуації форм називного — знахідного (‘очька ← оч’ька), орудного та місцевого відмінків: *вічко́*, мн. *вічка, вічок, вічкам, вічками, вічках* (Голоск., 61), але *очко́* “одиниця рахунку при різних іграх; азартна гра”, мн. *очки́, очо́к, очка́м, очка́ми, очка́х* (УЛВН, 404). Флективну акцентуацію форм множини іменника *очко́* ми схильні пояснити впливом окситонованих іменників чоловічого роду із суфіксом -ькъ/-ькъ (пор. форму наз. — зн. *очки́* замість *очка́*), зумовленим потребою розрізняти за допомогою наголосу форми множини іменників *очко́* і *очко* “маленьке око” (мн. *очки* і *очка, очок, очкам, очками, очках* — УЛВН, 404).

Окситоновані іменники із суфіксом -ько (-ько), які набули в українській мові у відмінкових формах однини початкової акцентуації, отримали таке саме наголошення і в множині: *очко* “маленьке око”, мн. *очка, очок, очкам, очками, очках* (Грама., 268), *очки, очок, очкам, очками, очках* (Голоск., 267), *очки* і *очка, очок, очкам, очками, очках* (УЛВН, 404); *ушка, ушок, ушкам, ушками, ушках* (Грама., 268; Голоск., 416), *вўшка, вўшок, вўшкам, вўшками, вўшках* (Голоск., 416; УЛВН, 124).

ІМЕННИКИ З РУХОМИМ НАГОЛОСОМ

Іменники *сердечко* і *сонечко* зберігають в українській мові первісне початкове наголошення (*сердечко* не так послідовно, як *сонечко*):

сёрдечко (Гануш, 241; Грінч., IV, 114, 116), *сэ́рдычко* (Отроковський, 69), але *серде́чко* (Огоновський, 106; Желех., 861; Онишкевич, II, 211; УРС, V, 290; УЛВН, 597);

сónечко (Желех., 895; Гануш, 361; Гладкий, 1929, 135; Павловский, 12; Біл.-Нос., 335; Грінч., IV, 167, 168; Голоск., 374; УРС, V, 410; УЛВН, 615), *сónіч'ко* (Онишкевич, II, 237), *сón'іч'ко* (Кобилянський, 53), *слóнечко* (Біл.-Нос., 332).

Суфіксальна акцентуація іменника *сердечко* в ряді українських говорів виникла під впливом баритонованих іменників із суфіксом -ьсько/-ьько (*словéчко, гніздéчко* тощо). Отримавши суфіксальну акцентуацію в однині, іменник *сердечко* набув такого самого наголошення і в множині: *сердéчка, сердéчок, сердéч-кам, сердéчками, сердéчках* (УЛВН, 597).

ІМЕННИКИ ІЗ СУФІКСОМ -ьсе

У праслов'янській мові іменники із суфіксом -ьсе характеризувалися чотирма акцентними парадигмами: баритонованою а. п. з кореневим наголосом, баритонованою а. п. із суфіксальним наголосом, окситонованою а. п. і рухомою а. п. [Скляренко, 1998, 118, 201—202, 227—228, 269—270].

Баритоновані іменники з кореневим наголосом: *bl'udьсе, *bojтьсе, *d'ěльсе, *j'asъcā, *kolěньсе, *kopътьсе, *korътьсе, *kr'ěslъсе, *m'asъсьсе, *m'ěстьсе, *m'ydlъсьсе, *oŕdlъсьсе, *p'asmъсьсе, *polěньсе, *r'ydlъсьсе, *s'adльсьсе, *s'itъсьсе, *st'adъсьсе, *s'idlъсьсе, *zъŕньсьсе, *zelěзьсьсе, *z'edльсьсе, *z'itъсьсе та ін.

Баритоновані іменники із суфіксальним наголосом: *čelъсьсе, *dojтьсьсе, *dūrъсьсьсе, *dъньсьсьсе, *(j)ārътьсьсьсе, *jēdrъсьсьсе, *koryъсьсьсе, *krdlъсьсьсе, *okъньсьсьсе, *perъсьсьсе, *pīsътьсьсьсе, *pojтьньсьсьсе, *pъšenъсьсьсе, *rebrъсьсьсе, *rešetъсьсьсе, *sedъльсьсьсе, *selъсьсьсе, *stegnъсьсьсе, *stьblъсьсьсе, *stьklъсьсьсе, *sūkъньсьсьсе, *veŕtenъсьсьсе, *veslъсьсьсе, *vědrъсьсьсе, *vīньсьсьсе, *voŕkъньсьсьсе, *voŕтьcā, *zērdlъсьсьсе та ін.

Окситоновані іменники: *čerъсьсє, *deŕъсьсє, *dgrъсьcā, *(j)ājъсьсє, *(j)ezerъсьсє, *kolesъсьсє, *kolъсьсє, *krosньсьсє, *mēsъсьсє, *oјъсьсє, *pīвъсьсє, *polъсьсє, *prosъсьсє, *sēньсьсє, *slovъсьсє, *tělъсьсє, *zojтьсьсє, *zbrkadlъсьсє та ін.

Іменники з рухомим наголосом: *sъŕньсьсьсе, *sъŕdъсьсьсе.

Усі баритоновані іменники на -ьсе з кореневим і суфіксальним наголосом, а також усі окситоновані іменники із суфіксом -ьсе утворені від основ на -ō, -jō середнього роду. Іменники з рухомим наголосом (*sъŕньсьсьсе, *sъŕdъсьсьсе) походять від основ на -ī з

рухомою а. п. (*sʲl̥nʲ, *sʲr̥dʲ), пор. лит. širdis “серце”. Власне, іменники на -сьє з рухомим наголосом утворені за допомогою суфікса -ko, приєданого до голосного основи [Stawski SP, I, 101], що й зумовило, очевидно, збереження наголошення твірних слів (на відміну від іменників із суфіксом -ько, які, будучи утвореними від основ на -ō, -jō середнього роду з рухомою а. п., отримували флективну акцентуацію).

БАРИТОНОВАНІ ІМЕННИКИ З КОРЕНЕВИМ НАГОЛОСОМ

Переважає більшість баритонованих іменників на -сьє з кореневим наголосом зберігає в українській мові первісну кореневу акцентуацію відмінкових форм однини:

бліодце (УРС, I, 75; УЛВН, 50);

болотце (Верхратський, 1900, 57; Аф.-Чужб., 15), *болітце* (Голоск., 29; УРС, I, 79), але *болітцє* (Желех., 39; Грінч., I, 84), *болітцє* (УЛВН, 51);

дільце (Аф.-Чужб., 110; Грінч., I, 391; Голоск., 99), але *дільцє* (УРС, I, 411; Погр., 149; Погр. ОС, 168; СУМ, II, 306);

житцє (Грінч., I, 486), *житцє* (Аф.-Чужб., 114; СУМ, II, 536);

заліце (Аф.-Чужб., 135; Грінч., II, 59; УРС, II, 70; Погр., 195; СУМ, III, 190);

колінце (Желех., 358; Грінч., II, 269; Голоск., 176; УРС, II, 356; УЛВН, 283), *кол'інце* (Гладкий, 1928, 123), але *колінцє* (Гануш, 241, 359);

копітце (Желех., 364), але *копитцє* (Грінч., II, 281), *копітцє* (Голоск., 182; УРС, II, 374; УЛВН, 290);

корітце (Головацький, 43; Желех., 366; Гануш, 242, 360; Грінч., II, 284; УРС, II, 377; УЛВН, 291);

крісельце (Грінч., II, 309), але *крісєльце* (Желех., 381; Голоск., 187; УЛВН, 298), *крісєльце* (УРС, II, 403);

мільце (Грінч., II, 425; УЛВН, 329), але *мильцє* (Желех., 437);

мѣстце (Філ., 2/4, 14/4 зв.; Єв., 79, 147 зв., 167, 196 зв.²; Коп. Ом., 163; Євх., 2/2 зв. — двічі, 3/1, 3/1 зв., 5/1; Гал., 215, 215 зв., 216, 217 та ін.; Рад. Н., 42), *на мѣстце* (Остр. зб., 5³), *мѣсце* (Філ., 21/3 зв., 21/4 зв. та ін.; Коп. Каз., 115, 120; Рад., 28, 98, 100), *на мѣсце* (Рад. Н., 12); — *місце* (Желех., 444; Грам., 272; Грінч., II, 433; Голоск., 215; УРС, II, 526; УЛВН, 333), *містце* (Гануш, 242, 357), але *місцє* (Біл.-Нос., 225);

полінце (Желех., 690; Грінч., III, 284; УРС, IV, 90; УЛВН, 475), але *полінцѣ* (Гануш, 242), *полінцѣ* (Гануш, 359);

рால்це (УРС, V, 14; УЛВН, 543);

рїльце (УРС, V, 50; УЛВН, 553), але *рильцѣ* (Головацький, 77), *рил'цѣ* (Онишкевич, II, 174);

ситце (Біл.-Нос., 328; Грінч., IV, 124; Голоск., 366; УРС, V, 312; УЛВН, 601), але *ситцѣ* (Желех., 866);

стадце (Грінч., IV, 195);

шільце (Грінч., IV, 494; Голоск., 441), але *шільцѣ* (УРС, VI, 491; УЛВН, 712; СУМ, XI, 452).

Іменники *зеренце*, *масельце* в південно-східних говорах української мови отримали наголос на вставному голосному, а в південно-західних говорах — на флексії:

зерѣнце (Грінч., II, 150; УРС, II, 219; УЛВН, 240), але *зеренцѣ* (Желех., 298; Грам., 127, 273);

масѣльце (СУМ, IV, 636), але *масельцѣ* (Желех., 429);

пасѣмце (СУМ, VI, 85), але *пасемцѣ* (Желех., 603).

Деякі баритоновані іменники на -ьсе з кореневим наголосом засвідчені в українській мові виключно з флективною акцентуацією відмінкових форм однини:

жальцѣ (Желех., 217; Грінч., I, 474; Голоск., 118; УРС, I, 490; УЛВН, 195), *жалцѣ*, *жилцѣ*, *жальцѣ* (Матеріали, II, 48);

салцѣ (Гануш, 356), *сальцѣ* (Грінч., IV, 98; Голоск., 357; УРС, V, 247; УЛВН, 588).

Флективне наголошення наведених іменників, а також (в окремих говорах української мови) іменників *болітце*, *дільце*, *житце*, *зеренце*, *колінце*, *копитце*, *масельце*, *мільце*, *місце*, *полінце*, *рильце*, *ситце*, *шільце* виникло на ґрунті української мови під впливом окситонованих утворень із суфіксом -ьсе. Як показує наведений вище матеріал, флективне наголошення більш властиве південно-західним говорах української мови, ніж південно-східним [Булаховський, II, 346]. Переміщення наголосу з кореня на флексію особливо характерне для двоскладових досліджуваних іменників, що дозволило Л.А. Булаховському зробити висновок про існування в українській мові тенденції до узагальнення в двоскладових іменниках на -це флективної акцентуації [Булаховський, IV, 300]. Наголос на вставному голосному в словах *зеренце*, *крісельце* зумовлений впливом баритонованих іменників із суфіксальним наголосом типу *весѣльце*, *відѣрце*, *ребѣрце* (псл. *ves'ьсе, *vĕd'ьсе, *reb'ьсе).

Баритоновані іменники на -сьє з кореневим наголосом, які зберігають в українській мові первісну кореневу акцентуацію в однині, зберігають, як правило, таке наголошення і в множині: *блѹдця, блѹдець, блѹдцям, блѹдцями, блѹдцях* (УЛВН, 50); *дѣльця, дѣлець, дѣльцям, дѣльцями, дѣльцях* (Голоск., 99), *дѣльце́*, мн. *дѣльця, дѣлець, дѣльцям, дѣльцями, дѣльцях* (Погр., 149; Погр. ОС, 168); *колѣнця, колѣнець, колѣнцям, колѣнцями, колѣнцях* (Голоск., 176; УЛВН, 283); *корѣтця, корѣтець, корѣтцям, корѣтцями, корѣтцях* (Гануш, 360; УЛВН, 291); *мѣльця, мѣлець, мѣльцям, мѣльцями, мѣльцях* (УЛВН, 329); *полѣнця, полѣнець, полѣнцям, полѣнцями, полѣнцях* (УЛВН, 475); *ра́льця, ра́лець, ра́льцям, ра́льцями, ра́льцях* (УЛВН, 543); *рѣльця, рѣлець, рѣльцям, рѣльцями, рѣльцях* (УЛВН, 553); *сѣтця, сѣтець, сѣтцям, сѣтцями, сѣтцях* (Голоск., 366; УЛВН, 601); *шѣльця, шѣлець, шѣльцям, шѣльцями, шѣльцях* (Голоск., 441), *шѣльце́*, мн. *шѣльця, шѣлець, шѣльцям, шѣльцями, шѣльцях* (УЛВН, 712). Лише деякі з досліджуваних іменників (*болѹтце, мѣс(т)це*) на ґрунті української мови (*болѹтце* — в поодиноких південно-західних говорах, *мѣс(т)це* — у багатьох говорах як південно-західних, так і південно-східних) отримали в множині флективну акцентуацію, зазнавши дії тенденції до акцентного протиставлення форм однини і множини в іменниках *ѡ-/јѡ*-основ середнього роду з кореневим наголосом: *болѹтце*, мн. *болѹтце́* (Верхратський, 1900, 57), *болѣтця, болѣтець, болѣтцям, болѣтцями, болѣтцях* (Голоск., 29), *болѣтце́*, мн. *болѣтця, болѣтець, болѣтцям, болѣтцями, болѣтцях* (УЛВН, 51); *мѣ́стца* (Єв., 196 зв.²; Гал., 215), *в тые мѣ́стца* (Філ., 2/2 зв.), *на ... мѣ́стца* (Єв., 49 зв.²), *мѣ́сца* (Філ., 22/1; Рад., 290, 574, 577, 724, 906, 1007 — двічі, 1008), *на мѣ́сца* (Коп. Ом., 171 — двічі; Рад., 816), *на ... мѣ́сца* (Рад., 365, 581), *от мѣ́стец* (Філ., 22/1), *мѣ́сцями* (Рад., 759), *в ... мѣ́стцах* (Остр. зб., 4³; Гал., 230), *в ... мѣ́сцах* (Рад. Н., 67), *на мѣ́стцах* (Єв., 47 зв.², 187²; Сак., 46), *на ... мѣ́стцах* (Остр. зб., 34 зв.²; Філ., 2/1, 2/2 зв., 3/4, 24/2 зв.; Єв., 92, 41², 116², 139 зв.², 203², 213²; Гал., 140, 150, 246 зв.), *на мѣ́сцах* (Філ., 21/4), *на ... мѣ́сцах* (Філ., 7/4, 21/4, 24/2, 27/1; Коп. Ом., 167; Гал., 128; Рад., 326, 569, 633 — двічі), *по ... мѣ́стцах* (Єв., 53 зв.), *по ... мѣ́сцах* (Філ., 41/4 зв.; Коп. Ом., 167; Рад., 136, 864), — *мі́стця, мі́стцям, мі́стцями, мі́стцях* (Гануш, 357), *мі́сця, мі́сьць, мі́сцям, мі́сцями, мі́сцях* (Грама., 272), *мі́сця* (Франко, X, 48), *мі́с'ц'і, мі́с'ц'ію, мі́с'ц'і'ма, ў мі́с'ц'ох* (Януб, 75, 76), *ў трох м'і́с'ц'ах* (Гладкий, 1929,

142, 147), *місця, місців і місце, місцям, місцями, місцях* (Голоск., 215), *місця, місце, місцям, місцями, місцях* (УЛВН, 333—334).

Баритоновані іменники на -сьє з кореневим наголосом, які отримали в українській мові у відмінкових формах однини наголос на вставному голосному, отримали таке наголошення і в множині: *зеренця, зеренець, зеренцям, зеренцями, зеренцях* (УЛВН, 240); *крісельця, кріселець, крісельцям, крісельцями, крісельцях* (Голоск., 187; УЛВН, 298); *ясельця* (Грінч., IV, 544), *ясельці і ясельця, яселець, ясельцям, ясельцями, ясельцях* (Голоск., 451), *ясельця, яселець* (УРС, VI, 578; СУМ, XI, 652).

Баритоновані іменники на -сьє з кореневим наголосом, які отримали в українській мові у відмінкових формах однини флективну акцентуацію, у південно-східних говорах набули в множині наголошення на складі перед флексією, а в південно-західних говорах отримали переважно флективну акцентуацію: *болітцє, мн. болітця, болотець, болітцям, болітцями, болітцях* (УЛВН, 51); *дільцє, мн. дільця, ділець, дільцям, дільцями, дільцях* (Погр., 149; Погр. ОС, 168); *шільцє, мн. шільця, шілець, шільцям, шільцями, шільцях* (УЛВН, 712), але *зеренцє, мн. зеренця, зеренець, зеренцям, зеренцями, зеренцях* (Грама., 273); *колінцє, мн. колінці, колінцям, колінцями, колінцях* (Гануш, 359); *копінцє, мн. копінця, копінцєць, копінцям, копінцями, копінцях* (Голоск., 182; УЛВН, 290); *полінцє, мн. полінци, полінцям, полінцями, полінцях* (Гануш, 359); *салцє, мн. салця, салець, салцям, салцями, салцях* (Гануш, 356).

БАРИТОНОВАНІ ІМЕННИКИ ІЗ СУФІКСАЛЬНИМ НАГОЛОСОМ

У баритонованих іменниках на -сьє із суфіксальним наголосом (із суфіксальним акцентованим редукованим голосним у слабкій позиції) наголос на ґрунті давньоруської мови перемістився з редукованого голосного суфікса на попередній голосний або складотворчий сонорний (із сонорного він згодом перейшов на вставний голосний): *верет'еньце, вес'л'це, в'д'р'це, в'иньце, волок'ньце, дол'отьце, кр'ильце, ок'ньце, п'ерьце, реб'р'це* та ін. В українській мові у відмінкових формах однини такий наголос (давньоруський) зберігають майже всі три- і чотирискладові досліджувані іменники (типу *весельце, веретенце*):

веретінце (Желех., 63; Онишкевич, I, 90; Грінч., I, 135; Голоск., 41; УРС, I, 122; СУМ, I, 329), *веретенце* (Гануш, 242, 362;

Грам., 272; Онишкевич, I, 90; Аф.-Чужб., 26; Грінч., I, 135; Голоск., 41; УРС, I, 122; СУМ, I, 329);

весельце (Грінч., I, 142; Голоск., 42; УРС, I, 126; УЛВН, 70), але *весельце́* (Огоновський, 106), *весельце́* (Гануш, 241, 359);

відёрце (Аф.-Чужб., 62; Грінч., I, 212; Голоск., 55; УРС, I, 228; УЛВН, 97);

волоко́нце (Желех., 118; Л. Укр., III, 207; Аф.-Чужб., 32; Грінч., I, 251; УРС, I, 288; УЛВН, 118), *волоке́нце* (Желех., 118);

джерельце (Грінч., I, 375; Голоск., 95; УРС, I, 398; УЛВН, 157), але *джерельце́* (Аф.-Чужб., 88);

дупельце (Аф.-Чужб., 108; Грінч., I, 456; СУМ, II, 436);

копійце (Желех., 365);

окóнцем — ор. (Гал., I зв. — двічі; Рад., 4); — *віко́нце* (Желех., 106; Гануш, 242, 360; Грам., 127, 272; Янув, 72; Біл.-Нос., 77; Аф.-Чужб., 29; Грінч., I, 237; Голоск., 59; УРС, I, 270; УЛВН, 112), *окéнце* (Желех., 563; Онишкевич, II, 17), *в'іко́нце* (Онишкевич, II, 17; Гладкий, 1929, 136), *вікі́нце*, *воке́нце*, *воко́нце* (Онишкевич, II, 17);

писе́мце (Грінч., III, 154), але *писемце́* (Голоск., 284);

полоте́нце (Головацький, 77; Желех., 692; Гануш, 242, 362; Грам., 272; Онишкевич, II, 107; Біл.-Нос., 290; Грінч., III, 287; Голоск., 303; СУМ, VII, 97);

ребёрце (Біл.-Нос., 310; Грінч., IV, 9; Голоск., 335; УРС, V, 25; УЛВН, 545), але *реберце́* (Желех., 798);

реші́тце (Желех., 801), але *решитце́* (Грінч., IV, 14; Голоск., 339; УРС, V, 45; УЛВН, 552);

сідельце (Грінч., IV, 125; Голоск., 366; УРС, V, 313; УЛВН, 601), але *сідельце́* (Гануш, 241, 359);

стебёльце (Грінч., IV, 201; Голоск., 382; УРС, V, 497; УЛВН, 627), але *стебельце́* (Желех., 917; Грам., 273), *стебельце́* (Гануш, 241, 359), *стебёльце* (Франко, X, 59) і *стебельця́*— род. (Франко, X, 16, XI, 18);

стегéнце (Біл.-Нос., 340; Грінч., IV, 201; УРС, V, 498; УЛВН, 627), але *стегенце́* (Желех., 917);

стекéльце (Павловський, 12; Біл.-Нос., 340), *шкéльце* “т. с.” (Грінч., IV, 500; Голоск., 442; УРС, VI, 499), *скéльце* (Голоск., 368; УРС, V, 330; УЛВН, 604), але *шкельце́* “бінокль” (Желех., 1092);

сукóнце (Желех., 934; Грінч., IV, 227; УРС, V, 556; УЛВН, 636), *сукéнце* (УРС, V, 556);

ядэ́рце (Грінч., IV, 536; УРС, VI, 565; УЛВН, 722);

яре́мце (Грінч., IV, 541, 543).

Із три- і чотирискладових досліджуваних іменників лише *долі́тце* засвідчений в українській мові виключно з флективною акцентуацією: *долі́тце* (Грінч., I, 417; Голоск., 104; УРС, I, 436; Погр., 156; Погр. ОС, 174).

Флективне наголошення іменника *долі́тце*, а також (в окремих говорах української мови) іменників *весельце*, *джерельце*, *писемце*, *реберце*, *сідельце*, *стебельце*, *стегенце*, *шкельце* виникло в українській мові (частіше в південно-західних говорах, ніж у південно-східних) під впливом окситонованих утворень із суфіксом -ьсе.

Двоскладові досліджувані іменники (типу *винце*) змінили в українській мові (в усіх або в більшості говорів) кореневий наголос на флективний, що сталося знову ж таки під впливом окситонованих утворень із суфіксом -ьсе:

винце́ (Гануш, 241, 356; Грінч., I, 173; УРС, I, 170; УЛВН, 82);

денце́ (Головацький, 76; Желех., 177; Гануш, 241; Гладкий, 1928, 123; Біл.-Нос., 113; Аф.-Чужб., 89), *денце́м* (Котл., 255), але *де́нце* (Грінч., I, 367; Голоск., 94; УРС, I, 391; СУМ, II, 243), *де́нце* (УЛВН, 155);

крильце́ (Головацький, 77; Желех., 380; Грам., 272; Верхратський, 1912, 43; Грінч., II, 306), *крильце́* (Гануш, 241, 356), *крильце́* (Янув, 72; Брех, 88), але *кри́льце* (Голоск., 187; УРС, II, 399; УЛВН, 297);

перце́ (Желех., 629; Гануш, 241, 356; Грам., 273), *перце́* (Кобилянський, 53), *пирце́* (Павловский, 12), *пирце́* (Біл.-Нос., 281; Грінч., III, 187; Голоск., 291; УРС, III, 431; Погр., 409; Погр. ОС, 427);

плічце́ (Желех., 660);

пшінце́ (Желех., 792; Грінч., III, 504; УРС, IV, 565; СУМ, VIII, 416), *пшонце́* (УРС, IV, 565; СУМ, VIII, 416);

сельце́ (Желех., 859; Грінч., IV, 113), *сельце́* (Гануш, 241, 356), *сільце́* (УРС, V, 316; УЛВН, 601), але *сільце́* і *се́льце* (Голоск., 366);

чільце́ (Желех., 1073; Грінч., IV, 465; Голоск., 436; СУМ, XI, 340), *чільце́* (Желех., 1073).

Не виключено, що деякі з наведених іменників отримали флективну акцентуацію ще на ґрунті давньоруської мови, пор.

рос. *винцо́, сельцо́*, блр. *сяльцо́*, але рос. *до́нце, крѣ́льце*, блр. *дзѣ́нца, крѣ́льца, пѣ́рца*.

Баритоновані іменники на -сьє із суфіксальним наголосом, які зберігають в українській мові у відмінкових формах однини давньоруський наголос (переміщений з редукованого голосного суфікса на попередній голосний або складотворчий сонорний, з якого він згодом перейшов на вставний голосний), зберігають його і в множині: *веретѣ́нця, веретѣ́нець, веретѣ́нцям, веретѣ́нцями, веретѣ́нцях* (Гануш, 362; Грам., 272; Голоск., 41), *вереті́нця, вереті́нець, вереті́нцям, вереті́нцями, вереті́нцях* (Голоск., 41); *весѣ́льця, весѣ́лець і весѣ́льців, весѣ́льцям, весѣ́льцями, весѣ́льцях* (Голоск., 42), *весѣ́льця, весѣ́лець, весѣ́льцям, весѣ́льцями, весѣ́льцях* (УЛВН, 70); *відѣ́рця, відѣ́рець, відѣ́рцям, відѣ́рцями, відѣ́рцях* (Голоск., 55; УЛВН, 97); *віко́нця, віко́нець, віко́нцям, віко́нцями, віко́нцях* (Гануш, 360; Грам., 272; Голоск., 59; УЛВН, 112), *віко́нці́, віко́нці́ю, віко́нці́ом, віко́нці́ма, віко́нці́ох* (Янук, 73); *волоко́нця, волоко́нець, волоко́нцям, волоко́нцями, волоко́нцях* (УЛВН, 118); *ворі́тця, ворі́тець, ворі́тцям, ворі́тцями, ворі́тцях* (Голоск., 64; УЛВН, 119), *ворі́тця, ворі́тець* (УРС, I, 290; СУМ, I, 738), але *ворі́тця* (Грінч., I, 254, 256); *де́нце, мн. де́нця, де́нець, де́нцям, де́нцями, де́нцях* (Голоск., 94), *де́нці́, мн. де́нця, де́нець, де́нцям, де́нцями, де́нцях* (УЛВН, 155); *джерѣ́льця, джерѣ́лець, джерѣ́льцям, джерѣ́льцями, джерѣ́льцях* (Голоск., 95; УЛВН, 157); *крѣ́льце́, мн. крѣ́льця, крѣ́лець, крѣ́льцям, крѣ́льцями, крѣ́льцях* (УЛВН, 297), але *крѣ́льце́, мн. крѣ́льця́, крѣ́лець, крѣ́льцям, крѣ́льцями, крѣ́льцях* (Голоск., 187); *полоте́нець* (Головацький, 77), *полоте́нця, полоте́нець, полоте́нцям, полоте́нцями, полоте́нцях* (Гануш, 362; Грам., 272; Голоск., 303); *ребѣ́рця, ребѣ́рець, ребѣ́рцям, ребѣ́рцями, ребѣ́рцях* (Голоск., 335; УЛВН, 545); *сидѣ́льця, сидѣ́лець, сидѣ́льцям, сидѣ́льцями, сидѣ́льцях* (Голоск., 366; УЛВН, 601); *стебе́льця, стебе́лець, стебе́льцям, стебе́льцями, стебе́льцях* (Голоск., 382; УЛВН, 627); *стегѣ́нця, стегѣ́нець, стегѣ́нцям, стегѣ́нцями, стегѣ́нцях* (УЛВН, 627); *суко́нця, суко́нець, суко́нцям, суко́нцями, суко́нцях* (УЛВН, 636); *шкѣ́льця, shkѣ́лець, shkѣ́льцям, shkѣ́льцями, shkѣ́льцях* (Голоск., 442), *скѣ́льця, скѣ́лець, скѣ́льцям, скѣ́льцями, скѣ́льцях* (УЛВН, 604); *ядѣ́рця, ядѣ́рець, ядѣ́рцям, ядѣ́рцями, ядѣ́рцях* (УЛВН, 722).

Баритоновані іменники на -сьє із суфіксальним наголосом, які отримали в українській мові у відмінкових формах однини флективну акцентуацію, у множині також отримали флективне

наголошення (у частині південно-західних говорів) або набули наголошення на складі перед флексією, іноді крім форми родового множини (у південно-східних говорах і в частині південно-західних): *веселце́*, мн. *веселці́*, *веселця́м*, *веселця́ми*, *веселця́х* (Гануш, 359), *весельця́* (Котл., 163) і *весельця́* (Котл., 158); *винце́*, мн. *винця́*, *вінець*, *вінця́м*, *вінця́ми*, *вінця́х* (Гануш, 356), *винце́*, мн. *вінця́*, *вінець*, *вінця́м*, *вінця́ми*, *вінця́х* (УЛВН, 82); *денце́*, мн. *дене́ц* (Головацький, 76), *де́нцє*, мн. *де́нця*, *де́нець*, *де́нця́м*, *де́нця́ми*, *де́нця́х* (УЛВН, 155); *крільца́* (Гал., 232 зв.), — *крильце́*, мн. *криле́ць* (Головацький, 77), *крильце́*, мн. *крильця́*, *криле́ць*, *крильця́м*, *крильця́ми*, *крильця́х* (Гануш, 356), *крильце́*, мн. *крильця́*, *криле́ць*, *крильця́м*, *крильця́ми*, *крильця́х* (Грам., 272), *крильця́ми* (Франко, XII, 74, XIII, 259), *крильце́*, мн. *крильця́*, *криле́ц*, *крильце́ма* і *крильце́ма* (Верхратський, 1912, 43), *крил'це́*, мн. *крил'ця́*, *крил'це́*, *крил'ця́ми*, *крил'ця́ми*, *крил'ця́х* (Янук, 72—73), *крил'це́*, мн. *крил'ця́*, *крил'ця́ми*, *крил'ця́ми*, *крил'ця́х* (Брох, 88), *крильця́* (Отроковський, 65), *крильце́*, мн. *крильця́*, *криле́ць*, *крильця́м*, *крильця́ми*, *крильця́х* (Голоск., 187), *крильце́*, мн. *крильця́*, *криле́ць*, *крильця́м*, *крильця́ми*, *крильця́х* (УЛВН, 297); *перце́*, мн. *пе́рця*, *пе́рець*, *пе́рця́м*, *пе́рця́ми*, *пе́рця́х* (Гануш, 356), *перце́*, мн. *пе́рця*, *пе́рець*, *пе́рця́м*, *пе́рця́ми*, *пе́рця́х* (Грам., 273), *пірце́*, мн. *пі́рця*, *пі́рець*, *пі́рця́м*, *пі́рця́ми*, *пі́рця́х* (Голоск., 291; Погр., 409; Погр. ОС, 427); *писемце́*, мн. *писе́мця*, *писе́мець*, *писе́мця́м*, *писе́мця́ми*, *писе́мця́х* (Голоск., 284); *решітце́*, мн. *реші́тця*, *реші́тець*, *реші́тця́м*, *реші́тця́ми*, *реші́тця́х* (Голоск., 339), *решітце́*, мн. *реші́тця*, *реші́тець*, *реші́тця́м*, *реші́тця́ми*, *реші́тця́х* (УЛВН, 552); *селце́*, мн. *се́лця*, *се́лець*, *се́лця́м*, *се́лця́ми*, *се́лця́х* (Гануш, 356), *сільце́*, мн. *сі́льця*, *сі́лець*, *сі́льця́м*, *сі́льця́ми*, *сі́льця́х* (УЛВН, 601); *сіделце́*, мн. *сіделці́*, *сіделця́м*, *сіделця́ми*, *сіделця́х* (Гануш, 359); *стебелце́*, мн. *стебелці́*, *стебелця́м*, *стебелця́ми*, *стебелця́х* (Гануш, 359), *стебельце́*, мн. *стебельця́*, *стебелье́ць*, *стебельця́м*, *стебельця́ми*, *стебельця́х* (Грам., 273); *чільце́*, мн. *чі́льця*, *чі́лець*, *чі́льця́м*, *чі́льця́ми*, *чі́льця́х* (Голоск., 436).

ОКСИТОНОВАНІ ІМЕННИКИ

Переважна більшість окситонованих іменників із суфіксом -ьсе досить послідовно зберігає в українській мові первісну флективну акцентуацію відмінкових форм однини:

війці “дишло в упряжі плуга” (Желех., 105; Онишкевич, I, 125; Грінч., I, 237; Голоск., 59; УРС, I, 670);

деревці (Желех., 177; Гануш, 241, 359; Грам., 127, 273; Котл., 122; Аф.-Чужб., 87; Голоск., 94; СУМ, II, 247), але *деревце* (Глібов, 110, 111; Грінч., I, 369), *деревці* (УРС, I, 392; УЛВН, 155);

золотці (Грінч., II, 179), але *золотце* (УРС, II, 261; СУМ, III, 683);

кільці (Головацький, 77; Желех., 345; Грінч., II, 243; Голоск., 171; Чабаненко, II, 171; УРС, II, 333; УЛВН, 276), *кілці* (Гануш, 241, 356);

колісці (Желех., 358; Гануш, 241, 359; Грам., 127, 273; Грінч., II, 269; Голоск., 176; УРС, II, 356; УЛВН, 283), *колесці* (Гладкий, 1928, 123);

м'ясці (Желех., 461; Грінч., II, 459; Голоск., 221; УРС, II, 557; УЛВН, 342);

озерці (Желех., 563; Франко, XII, 521; Гладкий, 1928, 123), але *озерце* (Грінч., III, 45), *озерці* (Голоск., 257; УРС, III, 106; УЛВН, 391; СУМ, V, 653);

пивці (Желех., 631; Грінч., III, 150; УРС, III, 342; УЛВН, 439);

польці (Желех., 694; Грінч., III, 290);

прісці (Желех., 765; Грінч., III, 455; Голоск., 323; СУМ, VIII, 309), *просці* (СУМ, VIII, 309);

сінці (Желех., 868; Гануш, 241, 356; Грінч., IV, 127; УРС, V, 318; УЛВН, 602);

слівці (Желех., 885; Гануш, 241, 356; Грінч., IV, 151; Голоск., 371; УРС, V, 373; УЛВН, 610), *словці* (Желех., 885);

тільці (Желех., 967; Голоск., 397), але *тільце* (Грінч., IV, 265), *тільці* (УРС, VI, 52; УЛВН, 650);

черевці (Грінч., IV, 455; УРС, VI, 421; УЛВН, 702);

яйці (Рад., 11, 12, 13, 14, 38 — тричі, 39, 496), *яйца́* — род. (Тр., 15), *яйцу́* — дав. (Рад., 496); — *яйці* (Головацький, 77; Желех., 1112; Гануш, 241, 356; Грам., 272; Верхратський, 1900, 66; Грінч., IV, 537; Голоск., 449; УРС, VI, 567; УЛВН, 722); *йайца́* (Клепикова, 44).

Лише деякі з досліджуваних іменників (*дзеркальце*, *кросенце*) втратили в українській мові у відмінкових формах однини первісне флективне наголошення:

зёркальце (Желех., 298), *зёркалце* (Гануш, 361), *дзёркальце* (Голоск., 96; УРС, VI, 400; УЛВН, 158);

крóсенце і *крóсэнце* (Грінч., II, 311), *крóсенце* (УРС, II, 405), *крóсэнце* (СУМ, IV, 366).

Коренева (початкова) акцентуація іменників *дзеркальце*, *кросенце*, а також (в окремих говорах української мови) *золотце*, *тільце* зумовлена, очевидно, впливом відповідних твірних слів (*дзёркало*, *крóсно*, *зóлото*, *тіло*). Наголос на другому складі кореня (в *деревце*, *озерце*) або на вставному голосному (в *кросенце*) виник під впливом баритонованих іменників типу *веретэнце*, *весельце*, *відэ́рце*.

Окситоновані іменники із суфіксом -ьсе, які зберігають в українській мові первісну флективну акцентуацію в однині, характеризуються у відмінкових формах множини або кореневим наголошенням, яке виникло внаслідок узагальнення в множині акцентуації форм називного — знахідного (к'ольца ← кол'ьца), орудного та місцевого відмінків, або флективним, яке виникло внаслідок узагальнення в множині акцентуації форми давального відмінка: *війця*, *вісць*, *війцям*, *війцями*, *війцях* (Голоск., 59); *деревиці*, *деревицям*, *деревицями*, *деревицях* (Гануш, 359), *деревиця*, *дереви́ць*, *деревицям*, *дереви́цями*, *дереви́цях* (Грама., 273; Голоск., 94), *дереви́ць*, мн. *дереви́ця*, *дереви́ць*, *дереви́цям*, *дереви́цями*, *дереви́цях* (УЛВН, 155); *дровця́* (Рад., 1012), — *дрівця́*, *дріве́ць* (Желех., 205; Грінч., I, 144), *дріве́ць* (Франко, XIII, 36), *дровця́*, *дрівця́* (Аф.-Чужб., 107), *дрівця́*, *дріве́ць*, *дрівцям*, *дрівцями*, *дрівцях* (Голоск., 109), *дрівця́*, *дрове́ць* і *дріве́ць* (УРС, I, 463), *дрівця́*, *дрове́ць* і *дріве́ць*, *дрівцям*, *дрівцями*, *дрівцях* (УЛВН, 181); *коле́ць* (Головацький, 77), *кілця́*, *кіле́ць*, *кілцям*, *кілцями*, *кілцях* (Гануш, 356), *кільця́*, *кіле́ць*, *кільцям*, *кільцями*, *кільцях* (Голоск., 171; УЛВН, 276); *колісі́ці*, *колісі́цям*, *колісі́цями*, *колісі́цях* (Гануш, 359), *колісі́ця*, *колісе́ць*, *колісі́цям*, *колісі́цями*, *колісі́цях* (Грама., 273; Голоск., 176), *колісі́ця*, *колісе́ць*, *колісі́цям*, *колісі́цями*, *колісі́цях* (УЛВН, 283); *озе́рце*, мн. *озе́рця*, *озе́рець*, *озе́рцям*, *озе́рцями*, *озе́рцях* (Голоск., 257; УЛВН, 391); *сі́нця*, *сі́нець*, *сі́нцям*, *сі́нцями*, *сі́нцях* (Гануш, 356); *слі́вця*, *слі́вець*, *слі́вцям*, *слі́вцями*, *слі́вцях* (Гануш, 356), *слі́вця*, *слі́вець*, *слі́вцям*, *слі́вцями*, *слі́вцях* (Голоск., 371; УЛВН, 610); *ті́льця*, *ті́лець*, *ті́льцям*, *ті́льцями*, *ті́льцях* (Голоск., 397), *ті́льце́*, мн. *ті́льця*, *ті́лець*, *ті́льцям*, *ті́льцями*, *ті́льцях* (УЛВН, 650); *чере́вця*, *чере́вець*, *чере́вцям*, *чере́вцями*, *чере́вцях* (УЛВН, 702); *яйца* (Остр.

б., 90, 275 зв.; Рад., 36 — двічі, 38; Ур., 72), *я́ец* (Рад., 40, 865) і *я́ець* (Кл., 56), *на ... я́йцѣх* (Остр. б., 90 зв.), *на я́йцах* (Рад., 36), — *я́ець* (Головацький, 77), *я́йця, я́йцям, я́йцями, я́йцях* (Гануш, 356), *я́йця, я́ець, я́йцям, я́йцями, я́йцях* (Грам., 272; Голоск., 449; УЛВН, 722), *я́а'я́ец'* (Янув, 75), *я́йцы* (Верхратський, 1900, 66), *я́а́йц'і, я́а́йц, я́а́йц'ім, я́а́йц'імэ і я́а́йц'эмэ, я́а́йц'іх* (Клепикова, 44), *я́а́йці, я́а́йець* (Отроковський, 71), *я́а́йц'а* (Гладкий, 1929, 141), *я́а́йц'а, я́а́йец', я́а́йц'ам, я́а́йц'ами, на я́а́йц'ах* (Гладкий, 1928, 127, 128).

Як показує наведений вище матеріал, кореневе наголошення відмінкових форм множини досліджуваних іменників більш виставлене південно-східним говорам української мови, а флективне — південно-західним. Привертає увагу, що іменник *я́йце*, характеризується в українській мові кореневою акцентуацією форм називного — знахідного, давального, орудного та місцевого відмінків множини, у родовому множини зберігає суфіксальне наголошення, яке виникло на давньоруському ґрунті внаслідок переміщення наголосу з кінцевого редукованого на редукований голосний суфікса (*ја́йцѣь* → *ја́йць*).

Окситоновані іменники із суфіксом *-сье*, які отримали в українській мові кореневу (або на вставному голосному) акцентуацію в однині, отримали таке саме наголошення і в множині; у деяких говорах (південно-західних) воно змінилося на флективне внаслідок дії тенденції до акцентного протиставлення форм однини і множини в іменниках *ѡ-/јѡ*-основ середнього роду з кореневим наголосом: *зе́ркалце*, мн. *зе́ркалці, зе́ркалцям, зе́ркалцями, зе́ркалцях* (Гануш, 361), *дзе́ркальце*, мн. *дзе́ркальця, дзе́ркалець, дзе́ркальцям, дзе́ркальцями, дзе́ркальцях* (Голоск., 96; УЛВН, 158); *кросе́нца, кросе́нців* “пристрій для пиляння дров, козли; станок для ручної пилки; дерев’яний станок жорен” (Матеріали, IV, 99—100).

ІМЕННИКИ З РУХОМИМ НАГОЛОСОМ

Іменники на *-сье* з рухомим наголосом послідовно зберігають в українській мові первісну кореневу (початкову) акцентуацію відмінкових форм однини:

се́рдце (Рад., 229, 813, 840), *на се́рдце* (Рад., 895), *срѣ́дце* (Коп. Каз., 113), *се́рце* (Єв., 71 зв.; Гал., 2, 52 зв. — двічі), *в*

сєридце (Гал., 60 зв.), *сєрдца* — род. (Тр., 37 зв.; Бер., 145; Рад., 592), *сєрца* — род. (Філ., 13/4 зв.; Рад., 306 — двічі, 307, 308, 309) і *срдцє* (Кл. Остр., 228); — *сєрдце* (Головацький, 45, 77, 79), *сєрце* (Желех., 862; Гануш, 242, 357; Грам., 272; Грінч., IV, 116; Голоск., 363; УРС, V, 293; УЛВН, 597), *сєрцє* (Клепикова, 40, 41);

слѡнце (Бер., 37; Ур., 51 — двічі); — *сѡнце* (Желех., 895; Гануш, 242, 357; Грам., 271, 272; Брѡх, 88; Павловский, 12; Грінч., IV, 167; Голоск., 374; УРС, 410; УЛВН, 615), *сѡнцє* (Клепикова, 41).

У відмінкових формах множини іменники *серце* і *сонце* на ґрунті давньоруської і української мов зазнали тих самих акцентних змін, що й непохідні іменники *ѡ-/јѡ-основ* середнього роду з рухомим наголосом: переміщення наголосу з кінцевого редукованого на попередній голосний у родовому й місцевому відмінках, узагальнення (в усіх відмінкових формах множини, крім родового, де зберігався суфіксальний наголос) кореневої акцентуації давального відмінка, виникнення флективної акцентуації внаслідок дії тенденції до акцентного протиставлення форм однини і множини в іменниках *ѡ-/јѡ-основ* середнього роду з кореневим наголосом: *сєрдца* (Філ., 48/4 зв.; Рад., 214, 983), *сєрца* (Рад., 1059), *на сєрца* (Рад., 313), *сєрдєц* (Отпис, 6/4 зв.; Єв., 121², 155 зв.²; Бар., 415; Рад., 36), *до сєрдєц* (Єв., 29 зв., 197²), *от сєрдєц* (Тупт., 64), *из срьдєц* (Кл. Остр., 206) і *сєрдец* (Отпис, 2/4 зв.), *сєрдцы* — ор. (Сак., 40), *срьдцы* — ор. (Коп. Каз., 113), *в сєрдцах* (Отпис, 8/3), — *сєрцїя* (Головацький, 45, 79), *сєрдєц* (Головацький, 77), *сєрцїя*, *сєрцїям*, *сєрцїями*, *сєрцїях* (Гануш, 357), *сєрцїя*, *сєрцї* і *сєрдєць*, *сєрцїям*, *сєрцїями*, *сєрцїях* (Грам., 272), *сєрцїя* (Франко, X, 52, 61, 190, XI, 455, XIII, 47, 78, 88, 95, 186, 222) і *сєрцїя* (Франко, X, 166, XI, 423, XII, 509, XIII, 188), *сєрдєць* (Франко, XI, 422), *в сєрцїях* (Франко, X, 11, 321, XI, 315, XIII, 124) і *в сєрцїях* (Франко, XI, 443), *сєрцї'ї*, *сєрцї'їу*, *сєрцї'їм*, *сєрцї'їмє*, *сєрцї'їх* (Клепикова, 41), *сєрцїя*, *сєрдєць* і *сєрцїя*, *сєрцїям*, *сєрцїями*, *сєрцїях* (Голоск., 363; УЛВН, 597); *сонцїя*, *сонцїям*, *сонцїями*, *сонцїях* (Гануш, 357), *сѡнцїя*, *сонцїя*, *сѡнцїям*, *сѡнцїями*, *сѡнцїях* (Грам., 271), *сѡн'ц'а*, *сѡн'ц'уу* і *сѡнєц'*, *сѡн'ц'ам* і *сѡн'ц'ум*, *сѡн'ц'амі* і *сѡн'ц'ома*, *сѡн'ц'ах* і *сѡн'ц'ох* (Брѡх, 88), *сѡнцїя*, *сѡнєць* і *сѡнцїв*, *сѡнцїям*, *сѡнцїями*, *сѡнцїях* (Голоск., 374).

Таким чином, серед акцентних типів іменників із суфіксом -*ьсе* домінуючим в українській мові слід визнати окситонований акцентний тип, впливу якого зазнали обидва баритоновані акцентні типи (з кореневим і суфіксальним наголосом). Іншими словами, у наголошенні іменників із суфіксом -*ьсе* в українській мові діє тенденція до переміщення наголосу з кореня на флексію. Таке переміщення наголосу особливо характерне для двоскладових іменників із суфіксом -*ц(е)*.

ІМЕННИКИ ІЗ СУФІКСОМ -*ье* (ВІДІМЕННІ УТВОРЕННЯ)

У пізньопраслов'янській мові іменникам із суфіксом -*ье* були властиві три акцентні парадигми: баритонована а. п. із кореневим наголосом, баритонована а. п. із суфіксальним наголосом (в утвореннях з двома вокалічними суфіксами — з наголосом на першому після кореня вокалічному суфіксі) і окситонована а. п. [Скляренко, 1998, 202—203, 218—219, 228—229, 250, 270—271, 289].

Баритоновані іменники з кореневим наголосом: **b'ucьje*, **g'adьje*, *(j)'*avogьje*, **k'amєньje*, **kl'inьje*, **koļdьje*, **l'irьje*, **l'ucьje*, **m'akovinьje*, **n'ivьje*, **oğljьje*, **r'anьje*, **smeṛсьje*, **sъdoṛvьje*, **velicьje*, **v'ēt(v)ьje*, **zn'amєньje*, **zьṛnьje*, **želēzьje* та ін.

Баритоновані іменники із суфіксальним наголосом: **běl'ьje*, **byl'ьje*, **gol'ьje*, **gvozdьje*, **kol'ьje*, **krovьje*, **lorūšьje*, **ostrьje*, **perьje*, **prōtьje*, **remєnьje*, **sporōvьje*, **stolōvьje*, **тъṛnōvьje*, **тъṛnьje*, **ūs-tьje*, **vьṛbōvьje*, **vьṛxōvьje*, **vьṛbьje*, **zelьje* та ін.

Окситоновані іменники: **beržьje*, **čєṛpьje*, **deṛvьje*, **dōbьje*, **drobьje*, **gālōzьje*, **gnilьje*, **gogьje*, **koļsьje*, **korєньje*, **korьje*, **kostьje*, **kosьje*, **květьje*, **l'icьje*, **l'istьje*, **lūbьje*, **nizovьje*, **prōtьje*, **rōbьje*, **sōcьje*, **strūpьje*, **tylьje*, **veselьje*, **voļsьje*, **voļtьje*, **zōbьje*, **zvēṛьje*, **želōdьje* та ін.

БАРИТОНОВАНІ ІМЕННИКИ З КОРЕНЕВИМ НАГОЛОСОМ

Баритоновані іменники на -*ье* з кореневим наголосом досить часто зберігають в українській мові первісну акцентуацію відмінкових форм однини:

буч'а і *буча* (Онишкевич, I, 79), *бучця* (Грінч., I, 118);
велічс, *велічис* (Желех., 61), *велічця* (Грінч., I, 132; УРС, I, 119; УЛВН, 67);

вітс (Желех., 108), *віття* (Грінч., I, 242; УРС, I, 275; УЛВН, 114);

гадэ (Желех., 134), *гаг'іе* (Янув, 77), *гад'а*, *гад'е* (Онишкевич, I, 155), *гаг'е* (Клепикова, 44), *гад'я* (Матеріали, I, 79), *гадд'я* (Грінч., I, 263; УРС, I, 310), *гадд'я* (СУМ, II, 10);

желізе (Желех., 219), *залізз'я* (Грінч., II, 59), *заліззя* (УРС, II, 69; Погр., 195; УЛВН, 214; Погр. ОС, 211; СУМ, III, 189);

здоров'я — род. (Кл., 150, 159, 174); — *здоровле*, *здорове* (Желех., 296; Грам., 99, 271), *здорове* (Гануш, 237, 360), *здороб'я* (Онишкевич, I, 306), *здорове* (Верхратський, 1900, 34), *здороб'я* (Брох, 87), *здороб'я* (Панькевич, 238), *здоров'я* (Аф.-Чужб., 164; Грінч., II, 147; УРС, II, 214; УЛВН, 239; СУМ, III, 547), *здоров'я* (Грінч., II, 147; УРС, II, 214);

зэрне (Желех., 298), *зерне* (Верхратський, 1900, 34, 57);

зна́меніе (Остр. зб., 24 зв.²; С. Зиз., 158, 160; Тр., 53 зв.; Гал., 153, 234, 242; Бар., 21 зв. — двічі, 33 зв., 44, 105 зв., 166, 218 та ін.; Рад., 201, 205, 273; Синопс., 89, 112 зв.; Тупт., 24, 26 зв., 97), *в зна́меніе* (Бар., 65 зв.; Синопс., 13), *на зна́меніе* (Синопс., 127 зв.); — *знаме́ння* (УРС, II, 248; УЛВН, 246; СУМ, III, 641);

ка́меніе (Остр. б., 15; Тр., 62 зв. — двічі, 68 зв. — двічі; Т. З., 99; Гал., 57, 91; Бар., 2 зв., 7, 20, 22 — двічі, 98, 194, 252 зв. — двічі, 388 зв., 451; Рад., 55, 190 — двічі, 330, 414; Рад. Н., 3; Синопс., 3 зв.; Тупт., 46 зв., 75), *ка́менье* (Волк., 95), *ка́меніем* (Кл. Остр., 224; Гал., 90 зв.; Рад., 183, 190, 203), *ка́менем* (С. Зиз., 88), *ка́меням* (Рад., 184) і *кам'нье* (Єв., 22²; Гал., 91 зв.), *кам'ня* (С. Зиз., 88), *кам'ням* (Книж., 92); — *камі́не* (Желех., 332; Гануш, 360; Грам., 102, 130, 271), *камі́ня* (Верхратський, 1912, 35), *камі́н'і* (Янув, 77), *кам'ін'а* (Брох, 87), *кам'ін'н'а* (Гладкий, 1929, 139), *каміння* (Грінч., II, 213; УЛВН, 266);

клі́не (Желех., 349), *клі́ння* (Грінч., II, 251; УРС, II, 341; УЛВН, 278);

колóде (Желех., 359), *колог'іе* (Янув, 77), *колóд'а* (Онишкевич, I, 368), *колóдд'я* (Котл., 215) і *колодд'я* (Котл., 234), *колодд'я* (Грінч., II, 271), *колóдд'я* (УРС, II, 357; Погр., 257; УЛВН, 283; Погр. ОС, 278; СУМ, IV, 228);

лип'я (Грінч., II, 360);

ліче (Желех., 407; Матеріали, V, 27), *ліч'е* (Онишкевич, I, 411);

макові́нє (Желех., 423), *макові́н'є* (Онишкевич, I, 427), *макові́ння* (Грінч., II, 399; Голоск., 204; СУМ, IV, 603);

ні́вє (Желех., 527), *нів'є́* (Гануш, 237, 356), *нів'я́* (Котл., 275; Грінч., II, 563; Голоск., 243), *нів'я́* (УРС, II, 748; СУМ, V, 409);

ра́ння (Грінч., IV, 6; Голоск., 334; УРС, V, 16; СУМ, VIII, 450); *смер'є́ч'а* (Онишкевич, II, 232), *смері́ччя*, *смер'є́ччя* (УРС, V, 387; СУМ, IX, 398);

у́гле, *уго́льє* (Желех., 1002), *в'у́гле*, *вугі́є* (Желех., 130), *у́г'а* (Онишкевич, II, 311), *уго́ле* (Лисенко, 141), *у́гілля* (Грінч., IV, 313), *уга́лля* (Грінч., IV, 312), *в'у́гілля* (Грінч., I, 258), *вуга́лля* (Грінч., I, 258; Чабаненко, I, 207), *вугля́* (Чабаненко, I, 207), *у́гілля* (УРС, VI, 152), *в'у́гілля* (Голоск., 68; УРС, VI, 152; Погр., 110; Погр. ОС, 125), *вугі́лля* (УРС, I, 302; УЛВН, 123; СУМ, I, 779), *в'угля́* (УРС, I, 303; СУМ, I, 781), *у́гілля* (СУМ, X, 375);

йаві́р'а (Онишкевич, II, 400).

Флективна акцентуація частини досліджуваних іменників (*буччя*, *вугля*, *гаддя*, *заліззя*, *здоров'я*, *колоддя*, *лип'я*, *нів'я*) в окремих говорах або в ряді говорів української мови (переважно південно-західних) зумовлена впливом тих окситонованих іменників із суфіксом -'є, які зберігають в українській мові флективне наголошення.

Отримання на ґрунті української мови трискладовими іменниками *знамення*, *каміння*, (*в*)*угілля*, *явір'я* наголосу на другому складі (при збереженні початкового наголошення твірних слів *зна́м'я*, *ка́мінь*, (*в*)*у́гіль*, *яві́р*) сталося за аналогією до тих трискладових окситонованих іменників із суфіксом -'є, наголос у яких порівняно з початковонаголошеними твірними словами закономірно припадає на наступний склад (*волосся*: *во́лос*, *во́лт-тя*: *во́лоть*, *галу́ззя*: *га́лузь*, *жолу́ддя*: *жо́лудь*, *ко́лбся*: *ко́лос*, *корі́ння*: *ко́рінь*, *чере́п'я*: *че́реп* тощо).

Що ж до наголошення *макові́ння*, то в українській мові в утвореннях на -*овіння* наголос в основному уніфікувався на передостанньому складі, пор. свідчення української літературної мови: *багові́ння*, *бурякові́ння*, *кротові́ння*, *ластові́ння*, *пупові́ння*, *чортові́ння*, *шумові́ння* та ін.

Баритоновані іменники на -'є з кореневим наголосом, як і інші іменники із суфіксом -'є, будучи збірними або абстракт-

ними (утвореннями від прикметників) назвами, відмінкових форм множини не мали. Іменник *знамення*, який утратив збірне значення (“знаки”) і набув значення “знак”, вживається в українській мові у множині, пор. свідчення давніх українських пам’яток: *зна́менія* — мн. (Бар., 15 зв. — двічі; Рад., 11, 94), *зна́менія* (Бар., 15 зв.).

БАРИТОНОВАНІ ІМЕННИКИ ІЗ СУФІКСАЛЬНИМ НАГОЛОСОМ

У баритонованих іменниках із суфіксом -ьє редукований голосний суфікса, перебуваючи під наголосом і перед *ј*, був напруженим. У давньоруський період унаслідок ослаблення напруженого редукованого голосного суфікса -ьє наголос перемістився з редукованого голосного суфікса на попередній (кореневий) голосний. В українській мові давню (давньоруську) кореневу акцентуацію зберігає переважна більшість іменників з первісним наголосом на редукованому голосному суфікса -ьє:

бі́лє (Желех., 26; Гануш, 237, 358), *бі́л’а* (Онишкевич, I, 51), *бі́ля* (Матеріали, I, 27), *бі́лля* (Грінч., I, 56; УРС, I, 58; СУМ, I, 166);

бі́льо́, *бельо́*, *би́льо́* (Лисенко, 31), *бі́лля* (Грінч., I, 65; СУМ, I, 183), *б’і́л’о́* (Чабаненко, I, 85);

ве́рбе (Желех., 62), *ве́рб’я* (Онишкевич, I, 90), *ве́рб’я́* (Грінч., I, 134), *ве́рб’я́* (УРС, I, 121; Погр., 55; СУМ, I, 327);

ві́стре (Желех., 108; Грам., 76, 272), *ві́стра* (Верхратський, 1912, 43), *ві́стрі* (Янув, 73), *ві́стря* (Грінч., I, 241; УЛВН, 114);

гві́зде (Гануш, 237, 358), *гві́з’д’а* (Онишкевич, I, 164), *гвозде́* (Верхратський, 1900, 57; Лисенко, 54); *гві́зд’а* (Панькевич, 238);

гі́ле (Желех., 141), *гі́ле* (Гануш, 237, 358) і *гі́ле* (Гануш, 356), *гі́ле* (Грам., 135), *гі́ля* (Верхратський, 1912, 34), *г’і́л’а* і *гу́л’а́* (Шило, 87), *гі́л’а́*, *г’і́я́* (Онишкевич, I, 171), *гел’л’а́* (Гладкий, 1929, 131), *гі́лля* (Біл.-Нос., 98), *гі́лля* (Аф.-Чужб., 71), *гі́лля* (Грінч., I, 285; УРС, I, 329; УЛВН, 132; Погр. ОС, 136; СУМ, II, 69), *гі́л’а́* (Омельяненко, 164), *гі́лля* (Голоск., 75; Погр., 119);

з’є́льє (Єв., 43 зв.; Бер., 16, 78; Гал., 193 зв. — двічі), *з’є́ля* — наз. (Бер., 68), *з ко́ждого з’є́ля* (Єв., 31²), *з ... з’є́льєм* (Бер., 78); — *з’є́льє* (Огоновський, 229), *зі́ле* (Головацький, 45; Желех., 300; Гануш, 237; Грам., 271), *з’і́л’і* (Янув, 73; Шило, 86), *зі́л’л’е́* (Онишкевич, I, 310), *з’і́л’а* (Брох, 87; Паньке-

вич, 238), *зѣлля*, *зѣлье*, *зілле*, *зілля* (Лисенко, 83), *зілье* (Біл.-Нос., 154), *зілля* (Аф.-Чужб., 165; Грінч., II, 152; УРС, II, 224; УЛВН, 242);

кіле (Желех., 345; Верхратський, 1879, 396; Гануш, 237, 358), *кілля* (Грінч., II, 243; УРС, II, 332; УЛВН, 276);

крівля “покрівля” (Матеріали, IV, 98; УРС, II, 402; СУМ, IV, 356);

лопуше (Желех., 413), *лопуша* (Онишкевич, I, 418), *лапушиша* (Лисенко, 113), *лопушиша* (Грінч., II, 378; УРС, II, 458; СУМ, IV, 548);

піря (Бер., 153); — *піре*, *піря*, *піре* (Желех., 653), *піре* (Гануш, 237, 358; Грам., 95, 272), *піря* (Шило, 87), *піря* (Онишкевич, II, 73), *пірје* (Гладкий, 1928, 127), *піря* (Грінч., III, 187; УРС, III, 431; УЛВН, 456), *піря* (Чабаненко, III, 124);

путѣ, *путя* (Желех., 790), *пуття* (Грінч., III, 502; УРС, IV, 560; УЛВН, 539);

тѣрне, *тѣрня* (Желех., 959), *тѣрне* (Гануш, 237, 358), *тѣрня* (Грінч., IV, 257; Голоск., 395; УРС, VI, 36; СУМ, X, 93);

ўсте (Желех., 1018), *ўсте* (Гануш, 237), *ўсте* (Желех., 131), *ўстя* (Грінч., IV, 360; УРС, VI, 238; СУМ, X, 503).

Баритоновані іменники на -ѣ з наголосом на першому вокалічному суфіксі (другий суфікс — -ѣ), голосний якого не був редукованим, як правило, зберігають в українській мові первісну акцентуацію:

вербѣв'я (Грінч., I, 134);

верхіве (Желех., 64), *верховѣ* (Гануш, 239), *верхів'я* (Грінч., I, 140), *верхів'я*, *верхівля* (УРС, I, 124), *верхів'я* (Погр., 56; УЛВН, 69; Погр. ОС, 71; СУМ, I, 335);

реміння (Грінч., IV, 12; УРС, V, 36; УЛВН, 549);

снопівя (Онишкевич, II, 234).

Флективне наголошення частини первісно баритонованих іменників на -ѣ із суфіксальним наголосом (*більо*, *верб'я*, *верхів'я*, *гвіздя*, *гілля*, *зілля*, *пуття*) в окремих говорах або в ряді говорів української мови (переважно південно-західних) зумовлене впливом тих окситонованих іменників з суфіксом -ѣ, які зберігають в українській мові флективну акцентуацію.

На відміну від усіх інших розглянутих первісно баритонованих іменників на -ѣ із суфіксальним наголосом, які, будучи збірними або абстрактними назвами, не мають в українській мо-

ві форм множини, іменники *верхів'я* і *зілля* вживаються у множині, оскільки вони втратили збірне значення (“верхівки”, “зелень, трави”) і набули значення відповідно “вершина; верхівка (дерева)”, “трава”: *верхів'я, верхів'їв, верхів'ям, верхів'ями, верхів'ях* (Погр., 56; УЛВН, 69; Погр. ОС, 71); *зілля* (Головацький, 45), *зілля, зіллями* (півд.-сх.) (Гануш, 358), *зіля, зіль, зілям, зілями, зілях* (Грам., 271), *зіл'а* (Мельничук, 58), *зілля* (Біл.-Нос., 154).

ОКСИТОНОВАНІ ІМЕННИКИ

У пізньослов'янській мові при паралельному існуванні суфіксально-флексивних комплексів -ье, -ье (з напруженим -ь) і -ье напруженість редукованого голосного узагальнювалася в усіх трьох комплексах, а в комплексі -ье це привело до виникнення варіантного наголосу на напруженому редукованому голосному (аналогійна напруженість редукованого перейшла у фонетичну), тобто до співіснування двох варіантів наголошення — первісного флексивного і вторинного суфіксального (на напруженому редукованому). У цілому ряді слов'янських мов (у тому числі в прасербословенській і спільносхіднослов'янській) напружений редукований голосний у суфіксально-флексивному комплексі -ье ослаб, і наголос з ослабленого редукованого в комплексі -ье (з первісного -ье і з первісного -ье) перемістився на попередній голосний. При цьому в прасербословенській мові, в якій зберігалися всі пізньопраслов'янські інтонації [Скляренко, 1998, 64], на попередньому довгому голосному (первісно довгому, а також голосному *е* або *о*, подовженому внаслідок ослаблення редукованого в комплексі -ье) виникла новоакутова інтонація (оскільки наголос переміщався на другу, ближчу мору довготи): прасербослн. **rgōtje* (існувала також варіантна акцентна форма **rgōtje*) → **rgōtje* (пор. чак. *rgūtjī*, шток. *rgūce*, слн. *rgōtje*), прасербослн. **reŕje* → **reŕje* → **reŕje* (пор. чак. *reŕjī*, шток. *reŕje*, слн. *reŕje*). У спільносхіднослов'янській мові при наявності перед комплексом -ье дифтонгічного сполучення *torot, tolot, teret, telet (telot)* наголос переміщався на другий (ближчий) компонент дифтонгічного сполучення.

В українській мові переважна більшість первісно окситонованих іменників із суфіксом -ье характеризується переміщенням наголосом з редукованого голосного суфікса на попередній го-

лосний — кореневий або (при наявності в слові двох чи трьох вокалічних суфіксів) суфіксальний, і лише незначна частина іменників зберігає первісну флективну акцентуацію:

береже (Желех., 24), *берэже* (Гануш, 238);

веселье (Заз. Л., 31 — двічі; Рад., 289, 291, 297); — *весі́ле*, *весі́ля* і (півд.-сх.) *весі́льля* (Огоновський, 225), *весі́ле* (Желех., 65), *весі́ле* (Гануш, 237, 359) і (півд.-сх.) *весі́льє* (Гануш, 238, 359), *весі́ле* (Грам., 77, 95, 102, 130, 269, 272) і (півд.-сх.) *весі́лля* (Грам., 95, 102, 269), *вісі́л'е́*, *віс'і́ле* (Шило, 86) і *віс'і́л'а*, *віс'і́л'л'а* (Шило, 87), *віс''і́л'а* (Пура, 236), *віс'і́л'а*, *віс'і́л'е́* і *вес''і́л'а* (Онишкевич, І, 93), *весы́ле* (Верхратський, 1900, 35), *ве''сі́л'а* і *ве''с'і́л'а́* (Дзензелівський, карта № 31), *віс'і́л'е́* (Кобилянський, 52), *ві'сі́л'а* (Отроковський, 71), *вес'і́л'л'е* (Гладкий, 1928, 127), *весі́льє* (Павловський, 28), *весі́льє* (Біл.-Нос., 73), *весі́лля* (Грінч., І, 142; УРС, І, 126; УЛВН, 70; СУМ, І, 340);

волосья (Огоновський, 229), *волосе* (Желех., 119; Гануш, 360; Грам., 97, 130, 271), *волося* (Ганкевич, 121), *волос'і* (Янув, 78), *волосе́* (Верхратський, 1900, 34), *у́блос'а* (Брох, 89), *волосся* (Аф.-Чужб., 33; Грінч., І, 251; УЛВН, 119);

волоте, *волоття* (Желех., 119), *волотя* (Верхратський, 1912, 35), *волоття* (Аф.-Чужб., 33; УРС, І, 288; Погр., 106; УЛВН, 119; Погр. ОС, 122; СУМ, І, 732), *волоття́* (Грінч., І, 252);

галузе (Желех., 136; Грам., 97), *галуз'а* (Онишкевич, І, 158), *галузе́* (Верхратський, 1900, 34), *галуззя́* (Грінч., І, 268; УРС, І, 313; Погр., 113; УЛВН, 126; Погр. ОС, 130; СУМ, ІІ, 21);

гір'я (Грінч., І, 286);

гнилля́ (Грінч., І, 293; УРС, І, 337; Погр., 121; УЛВН, 135; Погр. ОС, 139; СУМ, ІІ, 93);

дерев'я (Бер., 116; Книж., 79) і *под дерев'ям* (Книж., 79); — *деревля́* (Грінч., І, 368), *дерев'я* (Чабаненко, І, 263);

дріб'я (Онишкевич, І, 234);

дуб'я́ (Кл., 198); — *дубле*, *дубе* (Желех., 208), *дубе́* (Гануш, 237, 356), *дубл'а* (Панькевич, 238), *дуб'я́*, *дубля́* (Грінч., І, 452), *дуб'я́* (УРС, І, 468; Погр., 167; Погр. ОС, 183), *дуб'я* (СУМ, ІІ, 431);

з жулудя́ (Книж., 94); — *жолуде* (Грам., 96), *жолуд'д'а* (Гладкий, 1929, 131; Гладкий, 1928, 12), *жолуддя́* (Грінч., І, 490; УРС, І, 503; Погр., 181; УЛВН, 199; Погр. ОС, 199), *жолуддя́* (Голоск., 120);

звір'я́ (Онишкевич, I, 300), *звір'ря́* (Грінч., II, 132), *звір'я́* (Голоск., 141), *звір'я́* (УРС, II, 189; Погр., 215; СУМ, III, 486);

зуб'я́ (Аф.-Чужб., 175; УРС, II, 275, 276; Погр., 230; СУМ, III, 729);

квіт'тя́ (Грінч., II, 233; УРС, II, 323; УЛВН, 273; СУМ, IV, 136);

кіре́ (Желех., 346), *кір'їє́* (Онишкевич, I, 353);

к'іс'а́, *к'іс'е́* (Онишкевич, I, 354), *коссé* (Лисенко, 93), *кісьé*, *косьé* (Біл.-Нос., 193), *кісся́* (Грінч., II, 246; УРС, II, 336; УЛВН, 277);

кіст'а́ (Онишкевич, I, 354), *коссé* (Лисенко, 104);

колóсе (Желех., 360; Гануш, 360; Грам., 271), *колóс'а́* (Онишкевич, I, 369), *колóс'с'а́* (Гладкий, 1929, 139), *колóсся́* (Грінч., II, 272; УРС, II, 359; УЛВН, 283);

корéніс (Т. З., 104; Рад., 98, 116) і *кóреніє* (Бар., 172 зв.); — *коріне́* (Желех., 366; Гануш, 238), *кор'ін'а́* (Онишкевич, I, 377), *кор'ін'н'а́* (Гладкий, 1929, 139), *корін'ня́* (Грінч., II, 284; УРС, II, 377; УЛВН, 291);

лістьé (Бер., 77), *з лістьям* (Бер., 39), — *лісте́* (Желех., 405; Гануш, 237, 358; Грам., 130, 272), *ліс'ц'і́* (Янув, 77), *ліс'ц'а́* (Онишкевич, I, 411), *ліс'ц'а́* (Гладкий, 1929, 139), *лістя́* (Грінч., II, 363; УРС, II, 443; УЛВН, 310);

ліччя́ (Грінч., II, 366);

лубé, *лубле́* (Желех., 414), *лубé* (Гануш, 237, 358), *лубя́*, *лубé* (Грам., 99), *луб'їа́*, *луб'їє́* (Онишкевич, I, 418), *луб'е́* (Матеріали, V, 37), *луб'я́* (Грінч., II, 379; УРС, II, 459; УЛВН, 315);

низовé (Гануш, 239), *низов'я́* (Грінч., II, 563), *низо́в'я́* (УРС, II, 749; СУМ, V, 411);

прутьтя́ (Огоновський, 229), *пруте́* (Желех., 785; Гануш, 358), *пруття́* (Грінч., II, 494; УРС, IV, 541; УЛВН, 536);

руб'я́ (Желех., 841), *руб'я́* (Грінч., IV, 85; УРС, V, 227; УЛВН, 585);

струп'я́ (УРС, V, 541; Погр., 553; СУМ, IX, 794);

сучé (Желех., 939), *сучé* (Верхратський, 1879, 396; Гануш, 237), *суч'а́* і *суч'а́*, *сучé* (Онишкевич, II, 268), *суччя́* (Грінч., IV, 234; УРС, V, 573; Погр., 558; Погр. ОС, 552; СУМ, IX, 873);

тилé (Желех., 963), *тіле́* (Грінч., IV, 260);

черéпям (Книж., 92); — *черéпе* (Желех., 1067; Гануш, 360), *черіп'я́* (Верхратський, 1912, 35), *черéп'їа́* (Онишкевич, II, 367), *черéп'я́* (Грінч., IV, 456; УРС, VI, 423; УЛВН, 703).

Наголошення *кóрєніє*, засвідчене українською пам'яткою (Бар.), зумовлене, очевидно, впливом твірного слова *кóрєнь* (Бар., 76 — тричі, 101 зв., 168, 252, 289 зв.).

Іменник *весілля*, втративши своє первісне значення “веселощі” і набувши значення “шлюбний обряд”, вживається в українській мові у формах множини: *на весє́льях бра́чних* (Кл., 71); — *весі́ля, весі́лям, весі́лями, весі́лях і весі́льях, весі́льям, весі́льями, весі́льях* (Гануш, 359), *весі́ля, весі́ль, весі́лям, весі́лями, весі́лях* (Грам., 272), *вис'і́л'ом* (Шило, 124), *весы́лям, весы́лями, весы́лях* (Верхратський, 1900, 66), *ві'сіль'а́* (Отроковський, 71), *віс'і́л'а́* (Мельничук, 58), *весел'л'а́, весел'л'і́у, весел'л'а́м, весел'л'а́ми* (Гладкий, 1928, 127—128), *по весі́ллях* (Котл., 136), *весі́лля, весі́лів і весі́ль, весі́ллям, весі́ллями, весі́ллях* (Голоск., 42), *весі́лля, весі́ль, весі́ллям, весі́ллями, весі́ллях і весі́лля, весі́лів, весі́ллям, весі́ллями, весі́ллях* (Погр., 57; УЛВН, 70; Погр. ОС, 72). Крім *весілля*, у множині вживається також (на відміну від усіх інших розглянутих первісно окситонованих іменників з суфіксом -*ьє*) іменник *кісся́* “держак у коси”. Оскільки первісне значення слова **kosa* — “обрубана жердина, обрубана гілка” [ЕСУМ, III, 48], то **kosьє* первісно мало означати “обрубані жердини, обрубані гілки”.

ІМЕННИКИ ІЗ СУФІКСОМ -*ьstvo*

У праслов'янській мові іменники із суфіксом -*ьstvo* мали три акцентні парадигми: баритоновану а. п. з кореневим наголосом, баритоновану а. п. із суфіксальним наголосом (в утвореннях з двома вокалічними суфіксами — з наголосом на першому або другому після кореня вокалічному суфіксі) і окситоновану а. п. [Скляренко, 1998, 203, 229—203, 251, 252, 271, 293, 294].

Баритоновані іменники з кореневим наголосом: **bogàtьstvo*, **br'atrьstvo*, **br'atьstvo*, **b'ujьstvo*, **сьsar'ьstvo*, **d'edijьstvo*, **d'evьstvo*, **хоpьstvo*, **l'ekar'ьstvo* (з **l'ekar'ьstvo*), **l'ixvarьstvo*, **m'alьstvo*, **m'aterinьstvo*, **m'oceničьstvo*, **mъnòžьstvo*, **o]komьstvo*, **pbjanьstvo*, **st'arьčьstvo*, **t'ajinьstvo*, **veličьstvo*, **v'ojinьstvo* (з **v'ojinьstvo*) та ін.

Баритоновані іменники із суфіксальним наголосом: **d'etinьstvo*, **glupьstvo*, **go]vпnічьство*, **gospodarьство*, **ko]l'evьство*, **l'єnivьstvo*, **lovьчьство*, **l'okàvьство*, **l'ubьство*, **mo]dьчьство*, **o]rbьство*,

*отъсьство, *рѣтѣсьство, *svojьство, *їценїсьство, *вьдовьство та ін., а також стсл. кст'ьство, сжц'ьство, чоув'ьство.

Окситоновані іменники: *božьstvò, *dětьstvò, *gospodьstvò, *kūmovьstvò, *кѣпѣзьствò, *l'ūdьstvò, *moľdьstvò, *mōžьstvò, *rodьstvò, *тѣзьствò, *zvѣгьstvò та ін., а також стсл. вецьств'о.

Іменники із суфіксом -ств(о) в українській мові, як і в російській та білоруській, — переважно книжного походження. Велику кількість їх становлять запозичення зі старослов'янської мови (через церковнослов'янську). Старослов'янська (староболгарська) акцентуація іменників із суфіксом -ьство була тісно пов'язана з праслов'янською, а тому старослов'янське (церковнослов'янське) наголошення запозичених іменників можна розглядати як давнє. Оскільки утворення із суфіксом -ьство являють собою абстрактні або збірні назви, то їм, як правило, не властива форма множини.

БАРИТОНОВАНІ ІМЕННИКИ З КОРЕНЕВИМ НАГОЛОСОМ

Переважна більшість баритонованих іменників на -ьство з кореневим наголосом зберігає в українській мові первісну кореневу акцентуацію (деякі іменники — лише в давніх пам'ятках):

богѣтство (Єв., 36 зв., 183², 199²; Рад., 90, 108, 320, 418, 693 — двічі, 941, 1029); — *богѣцтво* (Желех., 35; Грам., 130), *богѣтство* (Гануш, 239, 360; Грам., 266), *багѣтство* (Грінч., I, 17; Голоск., 15; УРС, I, 26; УЛВН, 34);

брѣтерство (Отпис, 4/4 зв.), *в брѣтерствѣ* — місц. одн. (Отпис, 8/2 зв.) і *брѣтерства* — род. одн. (Рад., 358); — але *брѣтерство* (Желех., 42; Гануш, 360; Біл.-Нос., 61; Аф.-Чужб., 16; Грінч., I, 93; Голоск., 31; УРС, I, 86; УЛВН, 54);

брѣтства — род. одн. (Волк., 127); — *брѣтство* (Желех., 43; Гануш, 357; Грам., 266; Грінч., I, 95; Голоск., 32; УРС, I, 88; УЛВН, 54), *брѣцтво* (Желех., I, 43; Онишкевич, I, 70; Грінч., I, 95);

буйство (УРС, I, 97; УЛВН, 59);

вельїчество “величність” (Желех., 61);

воїнство (Тр., 60; Гал., 244 зв.; Рад., 585), *воїнству* — дав. одн. (Рад., 361); — *воїньство* (Гануш, 361), *воїнство* (Грінч., I, 249; УРС, I, 286; УЛВН, 118);

дѣвство (Рад., 252, 436, 439, 621, 627 — тричі, 628, 885, 992, 997 — двічі, 999 — тричі; Тупт., 43 зв., 49; Кл., 94), *дѣвства* —

род. одн. (Рад., 255, 341, 436 — двічі, 626 та ін.); — *дівство* “дівочість, незайманість” (Желех., 183);

дѣдицтво “спадщина” (Кл. Остр., 226; Єв., 96 зв., 311 зв.²; Рад., 785), *в дѣдицтво* (Єв., 248 зв.²); — але *дідіцтво* (Желех., 184), *дідіцство*, *дідічство* “т. с.” (Біл.-Нос., 116);

лакомство (Отпис, 6/4; Єв., 29, 11 зв.², 13 зв.², 80², 125², 125 зв.², 154 зв.² — тричі, 166 зв.², 186², 282 зв.²; Тр., 33 зв.; Рад., 228, 540), *на лакомство* (Отпис, 2/1 зв.), *лакомства* — род. одн. (Рад., 760) і *лакѡмство* (Бер., 232; Гал., 10, 131, 243; Рад., 474, 596), *на лакѡмство* (Рад., 865); — *лакімство* (Желех., 396), *лакомство* (Гануш, 239, 361; СУМ, IV, 439), але *лакѡмство* (Франко, XII, 33), *лакѡмство* (Грінч., II, 342; УРС, II, 428);

лѣкарство “ліки” (Єв., 126 зв.; Рад., 455, 604 — двічі, 765 — двічі, 891); — *лікарство* “медичинська наука, медицина” (Грінч., II, 368), але *лікárство* “ліки” (Желех., 408; Грам., 266; Біл.-Нос., 208; Грінч., II, 368; СУМ, IV, 513);

мáльство “дитинство” (Желех., 425; Грінч., II, 402; Голоск., 205);

мно́жество (Тр., 62; Льв., 264; Бар., 283 — тричі, 374 зв., 415, 438; Рад., 414, 634, 781), *мно́зство* (Волк., 100 — двічі, 116) і *множествѡ* (Тр., 28, 62 — двічі, 64, 82 зв.; Бар., 258, 274 зв., 280 зв.; Рад., 172, 193, 219, 332, 439, 599 — двічі, 627); — *мно́жество* (Грінч., II, 436), але *множествѡ* (Желех., 447; Гануш, 239, 359; Онишкевич, I, 448);

мúченичество (Рад., 274); — *мúчеництво* (Желех., 460; УРС, II, 555; УЛВН, 341), *мúченицьтво* (Грінч., II, 457);

п'я́нство (Гал., 50 — двічі, 50 зв., 243; Рад., 6, 186, 228, 394, 540), *п'я́нство* (Єв., 29, 82 зв.², 166 зв.²); — *п'я́нство* (Желех., 792; Грінч., III, 505; Голоск., 331; УРС, IV, 566; Погр., 470; Погр. ОС, 482; СУМ, VIII, 418);

та́їнства — наз. мн. (Тр., 65 зв.); — *та́їнство* (Грінч., IV, 242; УРС, VI, 4; УЛВН, 641), але *та́їнствѡ* (Желех., 944);

холѡпство (УРС, VI, 351; СУМ, XI, 122);

ца́рство (Єв., 25, 92 зв., 16 зв.²; Рад., 58, 106, 387), *на ца́рство* (Рад., 242 — двічі, 249) і *ца́рствѡ* (Рад., 107), *на ... ца́рствѡ* (Рад., 841); — *ца́рство* (Желех., 1050; Гануш, 239, 357; Голоск., 429; УРС, VI, 371; УЛВН, 695).

Деякі з досліджуваних іменників (*лихварство*, *материнство*, *старецтво*) характеризуються в українській мові виключно суфіксальним наголошенням:

лихв'ярство (Єв., 29); — *лихв'ярство* (Желех., 405; Біл.-Нос., 210), *лихв'ярство* (Грінч., II, 363, Голоск., 195; УРС, II, 444; СУМ, IV, 495);

матерінство (Рад., 552), *на матерінство* (Рад., 974), *матерінства* — род. одн. (Рад., 730, 961, 964), *до матерінства* (Рад., 730); — *матерінство* (УРС, II, 492; УЛВН, 324);

стар'єцтво (Желех., 915; УРС, V, 488; Погр., 545; СУМ, IX, 653).

Суфіксальний наголос у наведених іменниках виник, мабуть, під впливом відповідно слів *лихв'яр* (*лихв'ар*), *матерінський*, *старій*, у яких акцентуація також вторинна, але вона могла з'явитися раніше, ніж в абстрактних назвах із суфіксом **-ств(о)**, пор.:

лихв'яр'ем — ор. одн. (Єв., 178²), *лихв'яр'ѣ* — наз. мн. (Єв., 172 зв.²), *лихв'ярі* — наз. мн. (Гал., 90); — *лихв'яр* (Желех., 406; Грам., 122), *лихв'арь* (Біл.-Нос., 210; Грінч., II, 363), *лихв'ар* (Голоск., 195; УРС, II, 444; УЛВН, 310);

матерінський (Желех., 429; Грінч., II, 409; Голоск., 208; УРС, II, 492; УЛВН, 324);

старій (Бер., 21; Гал., 15 зв., 154 зв., 155, 172 зв., 238 зв.; Рад., 236; Синопс., 124 зв.), *стар'ого* (С. Зиз., 81, 110, 113, 164; Філ., 4/2, 4/4 зв., 8/2; Єв., 284²; Тр., 37 зв.; Коп. Ом., 149; Євх., 3/4 зв.; Льв., 247; Рад., 31; Кл., 96; Книж., 57); — *старій* (Желех., 915; Грам., 290; Біл.-Нос., 339; Грінч., IV, 197; Голоск., 381; УРС, V, 489; УЛВН, 626).

В іменниках *брат'єрство*, *дідіцтво*, *лак'омство*, *лік'арство* “ліки” новий наголос (на суфіксі або на другому голосному кореня) виник, очевидно, під впливом польської мови (п. braterstwo, dziedzictwo “спадщина”, łakomstwo, lekarstwo “ліки”).

Флективна акцентуація іменників *дівство*, *множество* (у давніх пам'ятках і в південно-західних говорах української мови), *тайнство* (у південно-західних говорах), *царство* (у давніх пам'ятках) пояснюється впливом окситонованих іменників із суфіксом **-ств(о)**. Можна навіть говорити про існування в давній книжній мові (у давніх українських пам'ятках) тенденції до флективної акцентуації досліджуваних іменників. Через книжну мову флективне наголошення проникало і в південно-західні говори української мови.

Про існування в давній українській книжній мові і в південно-західних говорах української мови тенденції до флективної

акцентуації іменників на **-ство** з кореневим (наосновним) наголосом дуже виразно свідчать запозичення на **-ство** з польської мови або утворення із суфіксом **-ств(о)** від запозичених слів з кореневим (наосновним) наголосом: запозичення з польської мови входили в українську мову з наголосом на передостанньому складі, а утворення від запозичених слів отримували акцентуацію твірних слів, проте згодом деякі з них (і тих і тих) набули флективного наголошення (у давній книжній мові і в південно-західних говорах української мови):

варварство (Грінч., I, 126; Голоск., 38; УРС, I, 113; УЛВН, 64), але *варварствó* (Пура, 237);

газдiуство (Онишкевич, I, 156), *газдiвство* (Матеріали, II, 5; ОСУМ, I, 350), *газдiвство* (УРС, I, 310; СУМ, II, 12), але *газдiвствó* (Желех., 167), *газд'iуствó* (Пура, 203), *газдiвствó* (Грінч., I, 345); — пор. п. *gazdostwo* “хазяйство, господарство, газдiвство”;

катовствó (Кл., 36); — *катiвство* (УРС, I, 317; СУМ, IV, 119); — пор. п. *katostwo* “ремесло ката; катiвство”;

малярство (Бер., 86, 288); — *малярство* (Желех., 426; Павловський, 44; Грінч., II, 403; Голоск., 205; УРС, II, 480; УЛВН, 320), але *мал'арствó* (Пура, 238); — пор. п. *malarstwo* “живопис; малярство”;

слiдство (Грінч., IV, 151; Голоск., 371; УРС, V, 374; УЛВН, 610), але *слiдствó* (Желех., 884), *с'л'ицтвó* (Пура, 230, 239); — пор. п. *śledztwo* “слiдство”.

БАРИТОНОВАНІ ІМЕННИКИ ІЗ СУФІКСАЛЬНИМ НАГОЛОСОМ

У баритонованих іменниках на **-ьство** із суфіксальним акцентованим редукованим голосним у слабкій позиції наголос на ґрунті староболгарської або давньоруської мови перемістився з редукованого голосного суфікса на попередній голосний: *вд'овьство*, *господ'арьство*, *от'чьство*, *св'ојство* та ін. В українській мові з таким наголосом засвідчені всі названі іменники, проте в давніх пам'ятках і в південно-західних говорах української мови більшості з них властива флективна акцентуація:

вдóвство (Єв., 209²), *вдóвства* — род. одн. (Рад., 1012); — *вдiвствó* (Желех., 59), *удiвствó* (УРС, VI, 163), *вдiвствó*, *удiвствó* (СУМ, I, 311);

глу́нство (Гал., 13 зв., 14; Рад., 387, 691, 1028); — *глу́нство* (Біл.-Нос., 99; УРС, I, 336; УЛВН, 134);

головни́цтво “убивство” (Желех., 149; Онишкевич, I, 180; Грінч., I, 303), але *го́ловництво* “кримінальний злочин” (СУМ, II, 112);

господáрство (Грамм., 266; Біл.-Нос., 105; Грінч., I, 317; Голоск., 81; УРС, I, 354; УЛВН, 140), *сподáрство* “господарство” (Онишкевич, I, 188);

éстество (Тр., 3/2 зв.; Гал., 125 зв.; Бар., 61, 80 зв., 158 зв., 193 зв. — двічі, 231, 236; Рад., 146 — двічі, 148, 430), *в éстество* (Тр., 79 зв.), *в ... éстество* (Тр., 14 зв.), *чрез éстество* (Бар., 147 зв.), *проти́ву éстества* (Рад., 1105), *по éстеству* (Тр., 11 зв.), *éстеством* — ор. одн. (Тупт., 97) і *естество́* (Тр., 3/3, 10 зв., 63 зв.; Рад., 147, 150, 731; Тупт., 23 зв.), *чрез естество́* (Бар., 330), *естества́* — род. одн. (Рад., 36, 354); — *естество́* (Желех., 215; Гануш, 239, 359), *ество́* (Голоск., 117; УРС, I, 487; УЛВН, 194);

ловéцтво (Желех., 411; Грінч., II, 373; Голоск., 198; СУМ, IV, 537);

любствó “любовний зв’язок” (Желех., 418);

молоде́цтво (Желех., 450; Грінч., II, 441; Голоск., 217; УРС, II, 536; УЛВН, 336), *молодéчество* (Біл.-Нос., 228);

отечество́ “вітчизна” (Желех., 584);

ра́бство (Грінч., IV, 1; УРС, V, 1; УЛВН, 541), але *рабствó* (Желех., 794; Франко, XII, 83), *рапствó* (Пура, 230, 239);

сво́йствó “властивість” (Желех., 857);

от ... су́щества (Отпис, 10/3 зв.) і *существо́* (Тр., 9, 81 зв., 2/1 зв., 3/3 зв.; Бар., 222 зв.), *на существо́* (Рад., 287); — *существо́* “суть” (Желех., 939; Гануш, 239, 359);

учені́цтво (Голоск., 415; УРС, VI, 259; СУМ, X, 533);

чу́ствó (Желех., 1078; Гануш, 239), *чуство́* (Желех., 1080).

Неважко помітити, що флективне наголошення в давніх пам’ятках і в південно-західних говорах української мови мають передусім ті іменники, які явно запозичені з церковнослов’янської мови (*éстество*, *отечество*, *рабство*, *сво́йство*, *существо*, *чу́ство*). Флективна акцентуація наведених іменників, а також іменників *вдівство*, *любство* виникла в давній українській книжній мові під впливом окситонованих утворень із суфіксом *-ств(о)*. Через книжну мову флективне наголошення проникло і в південно-західні говори української мови.

Баритоновані іменники на -ьство з двома вокальними суфіксами, з яких наголошеним виступає перший, послідовно зберігають в українській мові первісну суфіксальну акцентуацію:

от ... дѣтѣинства (Рад., 167); — *дитѣинство* (Голоск., 98; УРС, I, 406; УЛВН, 160);

королѣвство (Желех., 368), *королѣвство* (Грінч., II, 286; Голоск., 183; УРС, II, 379; УЛВН, 292);

лѣнѣвство (Гал., 9 зв.; Рад., 229, 394), *на лѣнѣвство* (Рад., 865), *лѣнѣвства* — род. одн. (Рад., 761, 767), *лѣнѣвства* — род. одн. (Рад., 578); — *лінівство* (Желех., 408; Грінч., II, 369; УРС, II, 450; СУМ, IV, 517);

от лукавства (Рад., 931); — *лукавство* (Желех., 415; Гануш, 360; Грінч., II, 381; Голоск., 199; УРС, II, 460; СУМ, IV, 554);

птаство (Єв., 78 зв.; Рад., 16, 207, 248 — двічі, 432, 433 — двічі, 580, 1015 — двічі), *над птаство* (Рад., 207); — *птаство* (Желех., 787; Гануш, 357; Грам., 106; Біл.-Нос., 305; Грінч., III, 496; Голоск., 330; УРС, IV, 547; УЛВН, 537), *пташство* (Біл.-Нос., 305).

ОКСИТОНОВАНІ ІМЕННИКИ

Переважає більшість окситонованих іменників із суфіксом -ьство (насамперед явні запозичення зі старослов'янської мови через церковнослов'янську) зберігає в українській мові первісну флективну акцентуацію (переважно в давніх українських пам'ятках і в південно-західних говорах української мови, а в ряді випадків (*божєство*, *різдво*, *торжєство*) — і в сучасній українській літературній мові):

божєство (Тр., 2 зв.; Т. З., 94; Бар., 464; Рад., 151, 288, 673); — *божєство* (Грінч., I, 81; УРС, I, 78; УЛВН, 51), *а*ле *бѣжєство* (Желех., 37);

вещєство “речовина” (Желех., 66);

господєство (Зиз. Л., 41); — *але госпѣдство* (Желех., 155);

дітєство “дитинство” (Желех., 186), *але д'їцтво* “т. с.” (Чабаненко, I, 279);

кумовєство “спадкоємство, наступництво” (Бер., 185); — *кумівєство* (зб.) “куми” (Грінч., II, 324), *але кумівєство* “стосунки, які існують між кумами” (Желех., 389; УРС, II, 415; УЛВН, 301);

людствò (Франко, XIII, 410), *л'уцтвò* (Пура, 230, 238), але *людство* (Желех., 419; Грінч., II, 388; Голоск., 200; УРС, II, 465; УЛВН, 316);

молодствò “молодість” (Желех., 451);

мужєствò “мужність” (Рад., 51, 53 — двічі, 54) і *мужєство* (Рад., 437, 439), з *мужєства* (Рад., 53); — але *мужєство* (Желех., 457), *мужство*, *музство* (Біл.-Нос., 230);

рождєствò (Бер., 289; Євх., 3/1; Гал., 123 зв.; Бар., 184; Рад., 181, 342, 352 — двічі, 729); — *різдвò* (Желех., 806; Гануш, 239, 356; Грам., 267; Отроковський, 71; Біл.-Нос., 312; Грінч., IV, 22; УРС, V, 61; УЛВН, 556), *рождєство* (Гануш, 359);

торжєствò (Желех., 976; УРС, VI, 75; УЛВН, 653).

Деякі з досліджуваних іменників (*звірство*, *княжєство*) характеризуються в українській мові виключно кореневим (початковим) наголошенням:

звірство (УРС, II, 188; УЛВН, 236);

княжєство “князівство” (Желех., 352; Грінч., II, 258), *князтво* “т. с.” (Желех., 352).

Заміна первісної флективної акцентуації кореневою у наведених утвореннях, а також (частково) в іменниках *бóжєствò*, *госпòдство*, *людствò*, *мужєство* сталася на ґрунті церковнослов'янської або української мови під впливом відповідних непохідних іменників (*бог*, род. *бóга*; *госпòдь*; *звір*, род. *звіра*; *князь*, род. *князя*; *люди* і *люд*, род. *людю*; *муж*, род. *мужа*), тобто наголошення суфіксальних іменників вирівнялося за наголошенням відповідних непохідних. Наголошення в слові *кумівство* пояснюється впливом польської мови (п. *kumostwo* “кумівство”).

Той факт, що іменники із суфіксом -ьstvo третього акцентного типу краще зберігають флективну акцентуацію в давніх українських пам'ятках (південно-західних за своїм походженням) пояснюється тим, що на території Західної України був дуже сильним вплив церковнослов'янської мови, у якій не тільки іменники із суфіксом -ств(о) третього акцентного типу характеризувалися флективним наголошенням (що було цілком закономірним), а й деякі утворення першого акцентного типу й ряд утворень другого акцентного типу (під впливом іменників третього акцентного типу). Тобто на ґрунті церковнослов'янської мови мала місце тенденція до флективного наголошення іменників із суфіксом -ств(о) незалежно від їх походження. Ця тенденція через так зване “язичіє”

проникала не тільки в південно-західні пам'ятки, але й у південно-західні говори, і охопила значну кількість іменників на **-ство**, причому не обов'язково запозичених із церковнослов'янської мови.

ІМЕННИКИ ІЗ СУФІКАМИ **-iŝče**, **-iŝko**

У праслов'янській мові іменникам із суфіксами **-iŝče**, **-iŝko** були властиві три акцентні парадигми: баритонована а. п. з кореневим наголосом, баритонована а. п. з наголосом на попередньому перед суфіксами **-iŝče**, **-iŝko** голосному і баритонована а. п. із суфіксальним наголосом (в утвореннях з двома вокалічними суфіксами — з наголосом на першому або другому після кореня вокалічному суфіксі) [Скляренко, 1998, 203—204, 219, 242—243, 246, 250—251, 278—279, 285, 291].

Баритоновані іменники з кореневим наголосом: **b'abiŝče*/**b'abiŝko*, **bo|tiŝče*/**bo|tiŝko*, **d'ēdiŝče*/**d'ēdiŝko*, **d'ěv'čičiŝče*/**d'ěv'čičiŝko*, **gl'iniŝče*/**gl'iniŝko*, **(j)'aseniško*, **konǫpiŝče*/**konǫpiŝko*, **l'ětoviŝče*, **m'akoviŝče*, **m'ěstiŝče*/**m'ěstiŝko*, **sekŭriŝče*/**sekŭriŝko*, **ž'itbniŝče*/**ž'itbniŝko* та ін.

Баритоновані іменники з наголосом на попередньому перед суфіксами **-iŝče**, **-iŝko** голосному: **b'obiŝče*, **b'ojiŝče*/**b'ojiŝko*, **dv'oriŝče*/**dv'oriŝko*, **gnězdīŝče*, **gūm'niŝče*, **j'ьgriŝče*, **l'ьbiŝče*, **met'liŝče*, **ogniŝče*/**ogniŝko*, **ov'ŝiŝče*/**ov'ŝiŝko*, **rěčiŝče*/**rěčiŝko*, **s'eliŝče*/**s'eliŝko*, **s'odīŝče*, **v'ār'niŝče* та ін.

Баритоновані іменники із суфіксальним наголосом: **bobòviŝče*/**bobòviŝko*, **bojèviŝče*/**bojèviŝko*, **deṛviŝče*/**deṛviŝko*, **dětīŝče*, **domiŝče*, **domoviŝče*, **dōbiŝče*, **gnojevīŝko*, **gnojīŝče*/**gnojīŝko*, **go|viŝče*, **goṛdīŝče*/**goṛdīŝko*, **grobīŝče*, **groboviŝče*, **xьmelīŝče*/**xьmelīŝko*, **(j)ezeriŝče*/**(j)ezeriŝko*, **koreniŝče*, **kosiŝče* “велика коса (з волосся)”, **kosoviŝče*, **lěsiŝče*, **loviŝče*, **loziŝko*, **l'ьniŝče*/**l'ьniŝko*, **l'ūdīŝče*/**l'ūdīŝko*, **mostīŝče*, **mъxoviŝče*, **pepelīŝče*, **prosiŝče*, **rōciŝče*/**rōciŝko*, **stāvīŝče*/**stāvīŝko*, **tъrziŝče*, **vь|ciŝče*/**vь|ciŝko* та ін.

БАРИТОНОВАНІ ІМЕННИКИ З КОРЕНЕВИМ НАГОЛОСОМ

Переважає більшість баритонованих іменників на **-iŝče**, **-iŝko** з кореневим наголосом ще зберігає в українській мові первісну кореневу акцентуацію відмінкових форм однини:

ба́бище (Аф.-Чужб., 3; Грінч., I, 13, 14), *ба́биско* (Бандрівський, 47), але *ба́біще* (Верхратський, 1879, 397), *бабіще* (Гануш, 241, 360; Грам., 128; УРС, I, 21; СУМ, I, 76), *бабіско* (Верхратський, 1879, 397; Гануш, 241, 360), *бабісько* (Грінч., I, 13; Голоск., 14; УРС, I, 21; УЛВН, 32);

болотище “велике болото” (Аф.-Чужб., 15), але *болотище* “місце, де було болото” (Грінч., I, 84), *болотисько* “т. с.” (Грінч., I, 84; Голоск., 29);

глинище (Желех., 143; Гануш, 241; Біл.-Нос., 99; Грінч., I, 289; УРС, I, 334; УЛВН, 133), *глин’ашч’е* (Чабаненко, I, 233), *глинисько* “глинище” (Желех., 143), *глинис’ко* (Гладкий, 1929, 131);

дівчище “некрасива неосвічена дівчина” (Желех., 184), (збільш.) (Грінч., I, 387, 388), *дівчисько* “некрасива неосвічена дівчина” (Желех., 184), *д’іччиско* (Бандрівський, 35), *д’іччис’ко* (Мельничук, 62), але *дівчище* “незграбна дівчина; шлюха” (Грам., 128), (збільш.) (СУМ, II, 298), *дівчисько* (Грам., 195; Голоск., 98; УРС, I, 409; УЛВН, 162);

житнище (Гладкий, 1928, 121), *житнище* “поле. з якого зжато (скошено) жито” (Лисенко, 73; Біл.-Нос., 138; Аф.-Чужб., 114; Грінч., I, 486; СУМ, II, 533), *житнисько* (Желех., 123; Грінч., I, 486; СУМ, II, 533), *житниско* “т. с.” (Матеріали, II, 56);

коноплище “місце, яке було під коноплями; місце, придатне для посіву конопель” (Грінч., II, 278), “поле, на якому росли коноплі” (УРС, II, 368; УЛВН, 287), але *коноплище* (Желех., 363; Голоск., 179), *коноплисько* “т. с.” (Желех., 363);

літовіще “місце і час літнього перебування в горах гуцульської худоби; шар деревини, який визначає вік дерева” (Грінч., II, 372), *літовіще* “літнє пасовище; стадо худоби, що йде на гірське пасовище; місце літнього перебування” (Желех., 410);

містище “послід, плацента” (Желех., 444; Гануш, 241; Грінч., II, 433), *містисько* “т. с.” (Желех., 444);

сокірисько “сокиряка; держак сокири” (УРС, VI, 403), “держак сокири” (СУМ, IX, 438), але *сокирище* “сокиряка; держак сокири” (Желех., 893), “держак сокири” (УРС, VI, 403; СУМ, IX, 438).

Деякі досліджувані іменники засвідчені в українській мові виключно із суфіксальним наголошенням відмінкових форм однини:

дідіще (Гануш, 360; Грам., 128; Аф.-Чужб., 110; Грінч., I, 388, 389; Голоск., 99; СУМ, II, 299), *дідіско* (Гануш, 241, 360), *дідісько* (Грам., 128; Голоск., 99);

маковіще “поле, де був посіяний мак” (Грінч., II, 400), *маковіще* (Гладкий, 1928, 121);

ясенійсько (збільш.) (Желех., 1116).

Суфіксальна акцентуація наведених утворень, а також (у ряді говорів) іменників *бабище/бабисько*, *болотище/болотисько*, *дівчище/дівчисько*, *коноплище/коноплисько*, *літовище*, *сокирище* виникла під впливом баритонованих іменників з наголошеними суфіксами **-ищ(е)**, **-иськ(о)**.

Баритоновані іменники на *-іщє*, *-іско* з кореневим наголосом, які зберігають в українській мові первісну кореневу акцентуацію в однині, зберігають таке наголошення і в множині: *глинища*, *глинищ*, *глинищам*, *глинищами*, *глинищах* (УЛВН, 133); *коноплища*, *коноплищ*, *коноплищам*, *коноплищами*, *коноплищах* (УЛВН, 287).

Баритоновані іменники на *-іщє*, *-іско* з кореневим наголосом, які отримали в українській мові у відмінкових формах однини суфіксальну акцентуацію, отримали таке наголошення і в множині: *бабіська*, *бабіськ*, *бабіськам*, *бабіськами*, *бабіськах* (Голоск., 14; УЛВН, 32); *болотіська*, *болотіськ*, *болотіськам*, *болотіськами*, *болотіськах* (Голоск., 29); *дівчійська*, *дівчійськ*, *дівчійськам*, *дівчійськами*, *дівчійськах* (Голоск., 98; УЛВН, 162); *дідіща*, *дідіщ*, *дідіщам*, *дідіщами*, *дідіщах* (Голоск., 99), *дідіська*, *дідіськ* і *дідіськів*, *дідіськам*, *дідіськами*, *дідіськах* (Голоск., 99); *коноплиця*, *коноплищ*, *коноплицам*, *коноплицями*, *коноплицях* (Голоск., 179).

БАРИТОНОВАНІ ІМЕННИКИ З НАГОЛОСОМ НА ПОПЕРЕДНЬОМУ ПЕРЕД СУФІКСАМИ *-іщє*, *-іско* ГОЛОСНОМУ

Переважна більшість досліджуваних іменників зберігає в українській мові пізньопраслов'янську акцентуацію (на попередньому перед суфіксами **-ищ(е)**, **-иськ(о)** голосному):

боїще “тік; битва, ворожнеча, боротьба” (Желех., 38), “місце битви; тік” (Грам., 69), “місце битви” (Грам., 125), “тік” (Грам., 272), “великий бій; місце, де відбувався бій” (СУМ, I, 212), *боїйще* “тік; клуня з током під одним дахом” (Онишкевич, I, 63), *боїсько* “тік; битва, ворожнеча, боротьба” (Желех., 38), “тік” (Грам., 125), *боїсько* “т. с.; клуня з током під одним дахом” (Онишкевич, 63), але *боїще* (Голоск., 29);

вапнище (збільш.) (Аф.-Чужб., 23), *вапнище* “вапняна копальня” (Грінч., I, 125; УРС, I, 113; УЛВН, 64);

віўсище (Гладкий, 1928, 121), *вівсище* “поле, з якого скосили овес” (УРС, I, 215; УЛВН, 93), *вівсисько* (Желех., 94), але *вівсіско* “т. с.” (Онишкевич, I, 116);

гумнище “місце, де була рублена з дерева клуня” (Лисенко, 61), але *гумнище* “місце, на якому раніше був тік” (Грінч., I, 340);

дворіще “двір, просторий двір; місце, де був двір, садиба” (Желех., 175), “подвір’я разом з хатою і господарськими будівлями; місце, де стояла хата” (Лисенко, 64), “місце, де раніше був двір, садиба” (Аф.-Чужб., 86; Грінч., I, 363), “т. с.; двір, садиба; подвір’я” (УРС, I, 385; УЛВН, 151), *дворішче* “місце, де була садиба” (Онишкевич, I, 207; Гладкий, 1928, 121, 127), *дворіско* “подвір’я” (Верхратський, 1900, 57), *дворис’ко* (Гладкий, 1929, 131), але *дворіще* “великий двір” (Аф.-Чужб., 86);

ігрище (Гануш, 241), *ігрище* (Грінч., 196; Голоск., 153; УРС, II, 283; СУМ, IV, 9), але *игріще* (Головацький, 74), *гріще* (Желех., 159; Біл.-Нос., 107; Грінч., I, 327; Голоск., 83; УРС, I, 362; УЛВН, 144);

лобище (збільш.) (Желех., 410), але *лобіще* (збільш.) (УРС, II, 455; СУМ, IV, 536);

огнище “вогнище” (Желех., 554), “згарище, місце пожежі” (Грама., 125), “багаття, вогнище; місце, де було багаття” (Грінч., III, 36; Голоск., 255; УРС, III, 86; СУМ, I, 715, V, 617), *вогнище* “т. с.” (Грінч., I, 246; Голоск., 63; СУМ, I, 715), “багаття” (УРС, I, 282), *огнісько* “згарище, місце пожежі” (Грама., 125), але *огніще* (Головацький, 75), *огнішче* “місце в полі, де горів вогонь” (Онишкевич, II, 15), *огніско* (Гануш, 241, 360), *огнісько* (збільш.) (Голоск., 255), “багаття, вогнище” (УРС, I, 282), *вогнісько* “т. с.” (СУМ, I, 715);

річище “русло річки, колишне русло річки” (Желех., 808; Голоск., 342; УЛВН, 557), *річисько* (Желех., 808), але *річище* (Грінч., IV, 25), *річище* “т. с.” (УРС, V, 67; СУМ, VIII, 578);

селище “поселення; місце, де було село” (Желех., 859; Грінч., IV, 112; Голоск., 362), “місце, на якому стоїть хата з господарськими будівлями; двір” (Лисенко, 192), “населений пункт не міського типу” (УЛВН, 595), але *селище* “т. с.” (УРС, V, 286; СУМ, IX, 118), *селище* “село” (Верхратський, 1912, 35), *селисько* (збільш.) (Желех., 859);

перед судищем (Коп. Каз., 123); — *судище* “місце, де відбувається суд; судний день, суд” (Желех., 933), “судилище” (Грінч., IV, 226; УРС, V, 554; СУМ, IX, 826).

Ряд досліджуваних іменників характеризується в українській мові виключно суфіксальним наголошенням відмінкових форм однини:

бобіще (збільш.) (Аф.-Чужб., 12; Грінч., I, 77);

гніздіще (збільш.) (Грінч., I, 294; СУМ, II, 95);

метліще “палиця до мітли” (Грінч., II, 420).

Суфіксальна акцентуація наведених утворень, а також (у ряді говорів) іменників *боїще*, *вапнище*, *вівсисько*, *гумнище*, *дворище*, (*и*)*грище*, *лобище*, *огнище/огнисько*, *річище*, *селище/селисько* зумовлена впливом баритонованих іменників з наголошеними суфіксами **-ищ(е)**, **-ицьк(о)**.

Баритоновані іменники з наголосом на попередньому перед суфіксами *-išče*, *-iško* голосному, які зберігають в українській мові таку акцентуацію в однині, зберігають її і в множині: *боїща*, *боїщ*, *боїщам*, *боїщами*, *боїщах* (Грам., 272); *вівсища*, *вівсищ*, *вівсищам*, *вівсищами*, *вівсищах* (УЛВН, 93); *дворища*, *дворищ*, *дворищам*, *дворищами*, *дворищах* (УЛВН, 151); *ігриска* (Єв., 333²) і *игрїська* (Рад., 1117), — *ігрища*, *ігрищ*, *ігрищам*, *ігрищами*, *ігрищах* (Голоск., 153); *огнища*, *огнищ*, *огнищам*, *огнищами*, *огнищах* (Голоск., 255), *вогнища*, *вогнищ*, *вогнищам*, *вогнищами*, *вогнищах* (УЛВН, 116); *річища*, *річищ*, *річищам*, *річищами*, *річищах* (Голоск., 342; УЛВН, 557); *селища*, *селищ*, *селищам*, *селищами*, *селищах* (Голоск., 362; УЛВН, 595).

Баритоновані іменники з наголосом на попередньому перед суфіксами *-išče*, *-iško* голосному, які набули в українській мові у відмінкових формах однини суфіксальної акцентуації, отримали таке наголошення і в множині: *боїща*, *боїщ*, *боїщам*, *боїщами*, *боїщах* (Голоск., 29); *вапнища*, *вапнищ*, *вапнищам*, *вапнищами*, *вапнищах* (УЛВН, 64); *грища*, *грищ*, *грищам*, *грищами*, *грищах* (Голоск., 83; УЛВН, 144); *огніська*, *огніськ*, *огніськам*, *огніськами*, *огніськах* (Голоск., 255).

БАРИТОНОВАНІ ІМЕННИКИ ІЗ СУФІКСАЛЬНИМ НАГОЛОСОМ

Баритоновані іменники з первісно наголошеними суфіксами *-išče*, *-iško* досить послідовно зберігають в українській мові суфіксальну акцентуацію відмінкових форм однини:

вовчіще (збільш.) “вовцюга” (Грінч., I, 246; УРС, I, 281; СУМ, I, 713), *вовчіско* (Гануш, 360), *вовчісько* (УРС, I, 281; УЛВН, 116);

от гно́ища (Рад., 401), *в гно́ищи* (Рад., 401), *на гно́ищи* (Остр. б., 265; Рад., 401); — *гно́ище* “місце, де лежав гній; купа гною” (Матеріали, I, 88), але *гно́ище* “місце для складання гною, гноївня” (Желех., 146; Грам., 125; Грінч., I, 295; Голоск., 78; УРС, I, 339; УЛВН, 135), “місце, де лежав гній” (Аф.-Чужб., 73), *гно́исько* “місце для складання гною” (Грам., 125; Голоск., 78);

гно́йови́ще “місце, де лежав гній” (Аф.-Чужб., 73), *гно́йови́сько* “місце для складання гною, гноївня, гно́ище” (Грінч., I, 295; Голоск., 78);

голови́ще “голова” (Онишкевич, I, 180), *голови́ще* (збільш.) (Аф.-Чужб., 74; Грінч., I, 302; УРС, I, 344; УЛВН, 137);

городи́ще “місце, де колись було міське укріплення” (Желех., 154; Гануш, 241, 362; Аф.-Чужб., 78), “давнє земляне укріплення” (Грінч., I, 315; Голоск., 80; УРС, I, 352; УЛВН, 139), *городи́сько* “т. с.” (Грінч., I, 314);

гробі́ще “кладовище, місце поховання” (Біл.-Нос., 107), але *гробі́ще* “т. с.” (Верхратський, 1879, 397), *гроби́ще* (Гануш, 241);

гробови́ще “кладовище” (Желех., 160; Лисенко, 59; Біл.-Нос., 107; Аф.-Чужб., 81; Грінч., I, 329; УРС, I, 363; СУМ, II, 173), “могила” (Ганкевич, 117), але *гробови́ще* “кладовище” (Верхратський, 1879, 397; Гануш, 241);

дереви́ще “дерев'яний держак; труна” (Желех., 177), “труна” (Верхратський, 1879, 397; Матеріали, II, 21; Грінч., I, 368; УРС, I, 392; СУМ, II, 246), “дерев'яна труна” (Біл.-Нос., 114), (збільш.) (Аф.-Чужб., 87), *дереви́ще* “труна” (Онишкевич, I, 208), *дереви́ско* “т. с.” (Гануш, 241, 362; Верхратський, 1879, 397);

діти́ще (Головацький, 78), *діти́ще* (Онишкевич, I, 222), але *діти́ще* (УРС, I, 412; УЛВН, 163);

домі́ще (збільш.) (Аф.-Чужб., 97; УРС, I, 438; УЛВН, 171);

домови́ще “будинок” (Желех., 196);

дуби́ще (збільш.) (Аф.-Чужб., 107; Грінч., I, 451, 452; УРС, I, 468; УЛВН, 182);

корени́ще (збільш.) (УРС, II, 376; СУМ, IV, 288);

косіще (збільш.) “надзвичайно велика коса (з волосся)” (Желех., 370; Грінч., II, 289, 290; УРС, II, 383; СУМ, IV, 305);

косовіще “держак коси, кіся” (Желех., 370; Гануш, 241; Грінч., II, 291), *косовіщ'е* “т. с.” (Чабаненко, II, 205);

лісіще (збільш.) (Грінч., II, 370);

ловіще “місце для полювання” (Грінч., II, 374);

ложісько “послід, плацента” (Желех., 411; Грінч., II, 375);

льнище “поле, на якому ріс льон” (Желех., 410), *льонище* (СУМ, IV, 585), *льнісько* “т. с.” (Желех., 410), *льбінище* “поле під льоном” (Желех., 412), “поле, яке було під льоном” (Грінч., II, 385; УРС, II, 470; УЛВН, 317);

мостіще “(збільш.) великий міст; місце, де був міст” (Грінч., II, 448);

моховіще “місце, де росте багато моху” (Желех., 455);

озеріще “місце, де колись було озеро” (Желех., 563), *озерісько* “т. с.” (Желех., 563);

попеліще “купа попелу, згарище” (Желех., 702), “згарище” (Грінч., III, 321 — у Шевченка; Голоск., 306; УРС, IV, 149; УЛВН, 481), “т. с.; місце, куди викидають попіл; купа попелу” (СУМ, VII, 184), але *побеліще* “місце, куди викидають попіл” (Грінч., III, 321; УРС, IV, 149);

просіще “поле, яке було під просом” (Грінч., III, 479; УРС, IV, 501; УЛВН, 528), *просіщче* (Гладкий, 1928, 121);

ручійще (збільш.) (Желех., 844; Верхратський, 1879, 397; Гануш, 360; УРС, V, 235; СУМ, VIII, 917), *ручісько* (збільш.) (УРС, V, 235; СУМ; VIII, 917);

ставіще “дно ставка” (Желех., 913), “ставок, який висох і заріс травою” (Біл.-Нос., 338), “місце, де був ставок” (Грінч., IV, 195; УРС, V, 482; УЛВН, 625), *ставіщ'е* “т. с.” (Онишкевич, II, 247), *ставіско* (Верхратський, 1900, 57);

хмеліще “поле під хмелем” (Желех., 1041), *хмелісько* “т. с.” (Желех., 1041).

Іменник *торжшище* набув в українській мові кореневої акцентуації відмінкових форм однини: *торжшище* “торгова площа” (Желех., 976; УРС, VI, 76; УЛВН, 653). Кореневу акцентуацію цього утворення, а також іменників *гноїще*, *гробіще*, *дітище*, *льонище*, *попеліще* ми схильні пояснити впливом відповідних непокідних іменників, пор.: *гній*, род. *гною*; *гріб*, род. *гробу*; *діти*;

488 *льон*, род. *льону*; *попіл*, род. *побелу*; *торг*, род. *торгу*. Оскільки

іменники *diŝuce* і *torŝuce*, найімовірніше, запозичені із церковнослов'янської мови, то згаданий вплив на ці іменники стався на ґрунті церковнослов'янської мови.

Баритоновані іменники на *-oviŝce*, *-oviŝko* з наголошеним першим суфіксом (**boboviŝce/*boboviŝko*, **bojeviŝce/*bojeviŝko*) отримали в українській мові наголошення на другому суфіксі, що сталося під впливом баритонованих іменників з первісно наголошеними суфіксами **-иш(е)**, **-ишьк(о)**:

бобови́ще “поле, засіяне бобами” (Желех., 35), *бобови́сько* “т. с.” (Желех., 35);

бойови́ще “поле бою” (Гануш, 241, 362; Грінч., I, 83; Голоск., 29), “т. с.; битва, бій” (УРС, I, 79; УЛВН, 51), *бойови́сько* “поле бою” (Грінч., I, 83; Голоск., 29), “т. с.; битва, бій” (УРС, I, 79; СУМ, I, 213).

Баритоновані іменники з первісно наголошеними суфіксами *-iŝce*, *-iŝko*, які зберігають суфіксальну акцентуацію в однині, зберігають її і в множині: *вовчи́ська*, *вовчи́ськ*, *вовчи́ськам*, *вовчи́ськами*, *вовчи́ськах* (УЛВН, 116); *гно́йови́ська*, *гно́йови́ськ*, *гно́йови́ськам*, *гно́йови́ськами*, *гно́йови́ськах* (Голоск., 78); *голови́ща*, *голови́щ*, *голови́щам*, *голови́щами*, *голови́щах* (УЛВН, 137); *горо́ди́ща*, *горо́ди́щ*, *горо́ди́щам*, *горо́ди́щами*, *горо́ди́щах* (Голоск., 80; УЛВН, 139); *діти́ська*, *діти́ськ* (Матеріали, II, 30), *діти́ська*, *діти́ськ* (СУМ, II, 309); *дуби́ща*, *дуби́щ*, *дуби́щам*, *дуби́щами*, *дуби́щах* (УЛВН, 182); *ліси́ща* “великі густі ліси” (Желех., 409); *люди́ща* (збільш.) “люди” (Желех., 419; Грінч., II, 388), *люди́ська* (збільш.) “т. с.” (Желех., 419; Грінч., II, 388); *проси́ща*, *проси́щ*, *проси́щам*, *проси́щами*, *проси́щах* (УЛВН, 528); *стави́ща*, *стави́щ*, *стави́щам*, *стави́щами*, *стави́щах* (УЛВН, 625).

Баритоновані іменники на *-iŝce*, *-iŝko* із суфіксальним наголосом, які на ґрунті української (або церковнослов'янської) мови змінили первісну акцентуацію у відмінкових формах однини, так само змінили її і в множині: *бойови́ща*, *бойови́щ*, *бойови́щам*, *бойови́щами*, *бойови́щах* (Голоск., 29; УЛВН, 51), *бойови́ська*, *бойови́ськ*, *бойови́ськам*, *бойови́ськами*, *бойови́ськах* (Голоск., 29); *гно́йи́ща*, *гно́йи́щ*, *гно́йи́щам*, *гно́йи́щами*, *гно́йи́щах* (Голоск., 78; УЛВН, 135), *гно́йи́ська*, *гно́йи́ськ*, *гно́йи́ськам*, *гно́йи́ськами*, *гно́йи́ськах* (Голоск., 78); *діти́ща*, *діти́щ*, *діти́щам*, *діти́щами*, *діти́щах* (УЛВН, 163); *льони́ща*, *льони́щ*, *льони́щам*, *льони́щами*, *льони́щах* (УЛВН, 317); *то́ржи́ща*, *то́ржи́щ*, *то́ржи́щам*, *то́ржи́щами*, *то́ржи́щах* (УЛВН, 653).

* * *

Таким чином, серед акцентних типів іменників із суфіксами -išče, -isko домінуючим в українській мові слід визнати баритонований акцентний тип із суфіксальним наголосом (на суфіксах -išče, -isko), впливу якого зазнали обидва інші баритоновані акцентні типи (з кореневим наголосом і з наголосом на попередньому перед суфіксами -išče, -isko голосному). У зв'язку з цим можна сказати, що в наголошенні іменників із суфіксами -išče, -isko в українській мові діє тенденція до переміщення наголосу з кореня на суфікси **-ищ(е)**, **-иськ(о)**. Ця тенденція значно активніше діє в досліджуваних іменниках на означення збільшеності чи згрубілості, ніж на означення місця.

ІМЕННИКИ ІЗ СУФІКСОМ -ostь (-estь)

У пізньопраслов'янський період іменники із суфіксом -ostь (-estь) мали три акцентні парадигми: баритоновану а. п. з кореневим наголосом, баритоновану а. п. із суфіксальним наголосом (в утвореннях з двома вокалічними суфіксами — з наголосом на першому після кореня вокалічному суфіксі) і рухому а. п. [Скляренко, 1998, 204—205, 219, 230, 251, 254—256, 286].

Баритоновані іменники з кореневим наголосом: *b'ujestь, *b'ujьnostь, *b'yrostь, *č'istostь, *d'ikostь, *dьlgostь, *xořbrostь, *x'yrostь, *(j)'ěsnostь, *m'alostь, *m'ěrьnostь, *m'ilostь, *pьl'nostь, *r'adostь, *s'ěrostь, *sl'abostь, *st'arostь, *sьm'elostь, *sьmьtьnostь, *s'yrostь, *s'ytoostь, *t'ixostь, *v'ěrьnostь, *v'olьnostь та ін.

Баритоновані іменники із суфіксальним наголосом: *b'el'ostь, *bl'izьkostь, *bьdr'ostь, *čьp'nostь, *debel'ostь, *dobl'estь, *dobr'ostь, *kor'ьkostь, *krot'ostь, *kr'og'lostь, *l'ub'ostь, *l'ut'ostь, *mokr'ostь, *m'od-r'ostь, *mьrtv'ostь, *n'agl'ostь, *n'izьkostь, *o'p'ьnostь, *o'zьkostь, *plosk'ostь, *r'edьkostь, *skor'ostь, *sv'ěž'estь, *š'cedr'ostь, *te'p'z'v'ostь, *tr'udьnostь, *zьl'ostь та ін.

Іменники з рухомим наголосом: *bl'ed'ostь, *b'ol'estь, *br'idь-kostь, *bьp'zostь, *c'el'ostь, *č'ęstostь, *čьp'stvostь, *d'ьp'zostь, *gn'ilostь, *g'odьkostь, *g'or'estь, *g'ostostь, *gr'obostь, *g'ьp'dostь, *j'arostь, *j'ūnostь, *kr'ępostь, *kr'otostь, *kr'ьvьnostь, *l'udьnostь, *m'ękьkostь, *m'od'ostь, *m'otьnostь, *m'ozьnostь, *m'ьp'zostь, *n'ovostь, *sk'opostь, *skv'ьp'nostь,

*sò|dostь, *sò|dòkostь, *sò|lnostь, *strògostь, *sùxostь, *sùrovostь, *světь-
lostь, *světostь, *řěžьkость, *tòpость, *tùсьnostь, *tvьrdostь, *tьnьkость,
*vèselostь, *větьxostь, *věсьnostь, *zìvostь та ін.

БАРИТОНОВАНІ ІМЕННИКИ З КОРЕНЕВИМ НАГОЛОСОМ

Баритоновані іменники на -ostь (-estь) з кореневим наголо-
сом дуже послідовно зберігають в українській мові первісну ко-
рєневу акцентуацію відмінкових форм однини:

бістрість, род. *бістрости* (Желех., 26), *бістрість*, род. *бі-
стрости* (УРС, I, 59);

буєсть (Желех., 48);

буйність, род. *буйности* (Желех., 48), *буйність*, род. *буйности*
(УРС, I, 97; СУМ, I, 251), але *буйність*, род. *буйности* (Грінч., I,
108);

вільність, род. *вільности* (Желех., 106), *вільність*, род. *вільнос-
ти* і *вольність*, род. *вольности* (Грінч., I, 238), *вільність*, род.
вільности (УРС, I, 270; УЛВН, 112);

вірність, род. *вірности* (Желех., 107; Грінч., I, 240), *вірность*
(Біл.-Нос., 78), *вірність*, род. *вірности* (УРС, I, 272; УЛВН, 113);

дікість, род. *дікости* (Грінч., I, 383), *дікість*, род. *дікости*
(УРС, I, 403; СУМ, II, 274);

довгість, род. *довгости* (Желех., 190; Грінч., I, 401), *довгість*,
род. *довгости* (УРС, I, 421; СУМ, II, 331);

малість (Головацький, 50), *малість*, род. *малости* (Желех.,
424; Грінч., II, 401), *малість*, род. *малости* (УРС, II, 477; СУМ,
IV, 608);

мілость (Бер., 207, 208); — *мілість* (Головацький, 50), *мі-
лість*, род. *мілости* (Желех., 437; Грінч., II, 424), *мілость* (Біл.-
Нос., 224), *мілість*, род. *мілости*, заст. *мілость* (УРС, II, 511),
мілість, род. *мілости* (УЛВН, 329), *мілість*, род. *мілости*; *мі-
лость*, род. *мілости* (СУМ, IV, 703);

мірність, род. *мірности* (Желех., 443; Грінч., II, 432), *мір-
ность* (Біл.-Нос., 225), *мірність*, род. *мірности* (УРС, II, 524;
СУМ, IV, 746);

півність, род. *півности* (Желех., 670), *півність*, род. *півности*
(УРС, III, 502);

радість (Кл., 52), *в радість* (Кл., 13), *о радості* — кл. ф.
(Рад., 1034); — *радість* (Головацький, 50; Гануш, 250; Грам.,

130), *радісьть* (Гануш, 374), *радісьть*, род. *ра́дости* (Грамм., 260; Грінч., IV, 2), *радіс'ц'* (Онишкевич, II, 166), *ра́г'іс'к'* (Клепикова, 41), *радісьть*, род. *ра́дості* (УРС, V, 8; УЛВН, 542);

сірісьть, род. *сі́рости* (Желех., 865; Грінч., IV, 122), *сірісьть*, род. *сі́рості* (УРС, V, 309; УЛВН, 600);

сітості — род. (Кл., 143); — *сітісьть*, род. *сі́тості* (Желех., 866), *сітосьть* (Біл.-Нос., 328), *сітісьть*, род. *сі́тості* (УРС, V, 311; СУМ, IX, 207);

сірісьть, род. *сі́рості* (УРС, V, 319; УЛВН, 602);

слабісьть, род. *сла́бости* (Желех., 881; Грамм., 260; Грінч., IV, 148), *слабісьть*, род. *сла́бості* (УРС, V, 368; УЛВН, 609);

смертнісьть, род. *смер́тности* (Желех., 887), *смертнісьть*, род. *смер́тності* (УРС, V, 388; УЛВН, 612);

смілісьть, род. *смі́лости* (Грінч., IV, 158), *смілісьть*, род. *смі́лості* (УРС, V, 390; УЛВН, 612);

на старосьть (Кл., 138, 190); — *старісьть* (Головацький, 50; Гануш, 250; Грамм., 130; Біл.-Нос., 339), *старісьть*, род. *ста́рости* (Желех., 915; Грамм., 260; Грінч., IV, 198), *старісьть* (Гануш, 374), *ста́ріс'ц'* (Онишкевич, II, 249), *старісьть*, род. *ста́рості* (УРС, V, 490; УЛВН, 626);

тіхісьть, род. *ті́хости* (Желех., 965; Голоск., 396), *тіхісьть*, род. *ті́хості* (УРС, VI, 48; УЛВН, 649), але *тіхісьть*, род. *ті́хости* (Грінч., IV, 264);

хітросьть (Бер., 110), *хітросьть* (Кл., 90), *в хітросьть* (Кл., 32); — *хітрісьть*, род. *хі́трости* (Желех., 1038; Грінч., IV, 399), *хітрісьть*, род. *хі́трості* (УРС, VI, 329; УЛВН, 690);

хоробрісьть, род. *хороб́рости* (Желех., 1044; Грінч., IV, 410), *хоробросьть* (Біл.-Нос., 377), *хоробрісьть*, род. *хороб́рості* (УРС, VI, 352; УЛВН, 693);

чістісьть, род. *чі́стости* (Желех., 1072; Грінч., IV, 464), *чістісьть*, род. *чі́стості* (УРС, VI, 436; СУМ, XI, 335);

яснісьть, род. *я́сности* (Желех., 1116; Грінч., IV, 544), *яснісьть*, род. *я́сності* (УРС, VI, 580; УЛВН, 723).

Іменники з суфіксом *-ость* (*-єсть*), означаючи назви якостей та властивостей, абстрагованих від носія ознаки, у праслов'янській мові не вживалися в множині. В українській мові деякі баритоновані іменники на *-ость* (*-єсть*) з кореневим наголосом мають форми множини, у яких характеризуються кореневою акцентуацією (як в однині), пор.: *о радостех* (Кл., 165), *ра-*

дости, радостий, радостям, радостями, радостях (Граам., 260), *радості, радостей, радостям, радостями, радостях* (УЛВН, 542); *слабости, слабостий, слабостям, слабостями, слабостях* (Граам., 260).

БАРИТОНОВАНІ ІМЕННИКИ ІЗ СУФІКСАЛЬНИМ НАГОЛОСОМ

Баритоновані іменники з наголошеним суфіксом *-ostь* (*-estь*) зазнали на ґрунті української мови (очевидно, ще в давньоруський період) переміщення наголосу із суфікса на попередній голосний, якщо він не був слабким редукованим. Переміщений наголос досліджуваних іменників дуже послідовно зберігається в українській мові:

білість, род. *білості* (Желех., 29; Грінч., I, 65), *білість*, род. *білості* (УРС, I, 64; УЛВН, 46);

бодрість, род. *бодрости* (Желех., 37);

дебелость (Зиз. Л., 42); — *дебелість* род. *дебелости* (Желех., 175; Грінч., I, 365), *дебелость* (Біл.-Нос., 113), *дебелість*, род. *дебелості* (УРС, I, 387; УЛВН, 152);

доблесть, род. *доблести* (Желех., 188), *доблість* (Гануш, 374), *доблесть* (Біл.-Нос., 119), *доблесть*, род. *доблесті* (УРС, I, 417; УЛВН, 164);

добрість, род. *добрости* (Желех., 188; Грінч., I, 398), *добрість* (Гануш, 374), *добрість* (Біл.-Нос., 119; Потєбня, 129), *добрість*, род. *добрості* (УРС, I, 418; УЛВН, 164);

кротість, род. *кротости* (Желех., 382; Грінч., II, 311), *кротосьть* (Гануш, 374);

круґлість, род. *круґлости* (Желех., 383; Грінч., II, 312), *круґлість*, род. *круґлості* (УРС, II, 405; СУМ, IV, 368);

любість, род. *любости* (Желех., 418; Грінч., II, 386), *любость* (Біл.-Нос., 214), *любість*, род. *любості* (УРС, II, 464; СУМ, IV, 563);

о лютости — кл. ф. одн. (Рад., 1041); — *лютість*, род. *лютости* (Желех., 420; Грінч., II, 390), *лютість*, род. *лютости* (УРС, II, 466; УЛВН, 316);

мертвість, род. *мертвості* (Желех., 435; Голоск., 210), *мертвість*, род. *мертвості* (УРС, II, 504; СУМ, IV, 681);

мокрість, род. *мокрості* (УРС, II, 536; УЛВН, 336);

мудрість, род. *мудрости* (Желех., 457; Граам., 260; Грінч., II, 452), *мудрість*, род. *мудрості* (УРС, II, 550; УЛВН, 340);

на́глисть, род. *на́глости* (Желех., 470; Грінч., II, 476), *на́глисть*, род. *на́глости* (УРС, II, 577; СУМ, V, 49);

плóскість, род. *плóскости* (Желех., 660), *плóскість*, род. *плóскости* (УРС, III, 455; УЛВН, 460);

рівність, род. *рівности* (Грінч., IV, 19), *рівність*, род. *рівности* (УРС, V, 55; УЛВН, 555);

свіжість (Головацький, 50), *свіжість*, род. *свіжости* (Грінч., IV, 108), *свіжість*, род. *свіжости* (УРС, V, 271; СУМ, IX, 80);

скóрість, род. *скóрости* (Желех., 876; Грінч., IV, 140), *скóрість*, род. *скóрости* (УРС, V, 350; СУМ, IX, 299);

тверéзість, род. *тверéзости* (Желех., 953; Грінч., IV, 251), *тверéзость* (Біл.-Нос., 350), *тверéзість*, род. *тверéзости* (УРС, VI, 20; УЛВН, 644);

чóрність, род. *чóрности* (Грінч., IV, 470), *чóрність*, род. *чóрности* (УРС, VI, 446; СУМ, XI, 356);

щéдрість, род. *щéдрости* (Желех., 1104; Грінч., IV, 523), *щéдрість*, род. *щéдрости* (УРС, VI, 543; УЛВН, 719).

Переміщення в давньоруській мові наголосу на попередній голосний у баритонованих іменниках з первісно наголошеним суфіксом *-ostь* (*-estь*) сталося, найімовірніше, під впливом іменників на *-ostь* (*-estь*) з рухомою а. п. [Дыбо, 1981, 121—122], пор. свідчення Чудівського Нового Завіту: *дóбрость* (107 зв.); *крóтость* (124, 131), *крóтости* — род. одн. (124), *крóтостью* (85, 119 зв.), *в кротості* (81, 139 зв. — двічі); *мéртвость* (117 зв.). На наш погляд, цей вплив підтримувався і корегувався наголошенням відповідних повних прикметників (*білий*, *бóдрий*, *дебéлий*, *дóбрый* тощо), пор.: **debelòstь* → *дебелость* (під впливом іменників на *-ostь* з рухомим наголосом) → *дебéлость* (під впливом прикметника *дебéлий*).

Баритоновані іменники з наголошеним суфіксом *-ostь* (*-estь*) зберігають в українській мові старе місце наголосу, якщо голосний перед суфіксом був слабким редукованим: *злість*, род. *злòсти* (Желех., 303; Грам., 259; Грінч., II, 159), *злість*, род. *злòсти* (Аф.-Чужб., 166; УРС, II, 232; УЛВН, 243).

Баритоновані іменники з наголошеним першим вокалічним суфіксом (другий суфікс *-ostь/-estь*), голосний якого був редукованим, зазнали в давньоруській мові пересунення наголосу з редукованого голосного на попередній голосний (на корінь), і цей пересунутий наголос дуже послідовно зберігається в українській мові:

блізкість, род. *блізкості* (Желех., 33), *блізкість*, род. *блізкості* (Грінч., I, 74), *блізкість*, род. *блізкості* (УРС, I, 72; УЛВН, 49);

вузкість, род. *вузкості* (Желех., 131), *вузкість*, род. *вузкості* (Голоск., 68), *вузкість*, род. *вузкості* (УРС, I, 304; УЛВН, 123);

корóткість, род. *корóткості* (Желех., 368; Грінч., II, 288), *корóткість*, род. *корóткості* (УРС, II, 380; СУМ, IV, 299);

нізкість, род. *нізкості* (Желех., 528), *нізкість*, род. *нізкості* (УРС, II, 749; УЛВН, 371);

рідкість, *рідкость* (Желех., 805), *рідкість*, род. *рідкості* (УРС, V, 59; УЛВН, 555);

трудність (Кл., 137 — двічі); — *трудність*, род. *трудности* (Желех., 988; Грінч., IV, 289), *трудність*, род. *трудности* (УРС, VI, 111; УЛВН, 659).

В українській мові деякі баритоновані іменники на -ostь (-estь) з первісно суфіксальним наголосом вживаються у множині (на відміну від праслов'янської), характеризуючись при цьому таким же наголошенням, як в однині, пор.: *злóстей* (Остр. зб., 25 зв.², 26²); *лю́бости* (Желех., 418); *му́дрости*, *му́дростей*, *му́дростям*, *му́дростями*, *му́дростях* (Грама., 260).

ІМЕННИКИ З РУХОМИМ НАГОЛОСОМ

У пізньопраслов'янській мові іменники на -ostь (-estь) з рухомим наголосом, як і всі інші іменники ї-основ жіночого роду з рухомим наголосом, характеризувалися кінцевою акцентуацією у формах орудного та місцевого відмінків однини (*sūxostьjò, *sūxostî) і початковою — у формах називного — знахідного, родового та давального відмінків однини (*sūxostь, род. *sūxosti, дав. *sūxosti). На ґрунті українськрї мови (очевидно, ще в давньоруський період) досліджувані іменники вирівняли свою акцентуацію за початковонаголошеними формами називного — знахідного, родового та давального відмінків однини. Переважна більшість іменників на -ostь (-estь) з рухомим наголосом досить послідовно зберігає в українській мові початкову акцентуацію відмінкових форм однини:

блідість, род. *блідости* (Желех., 33; Грінч., I, 75), *блідость* (Біл.-Нос., 57), *блідість*, род. *блідости* (УРС, I, 73; УЛВН, 49);

- бо́лєсть* (Головацький, 50; Біл.-Нос., 59), *бо́лісьть* (Гануш, 374), *бо́ліст'* (Онишкевич, I, 64), *бо́лість*, род. *бо́лісти* (Грінч., I, 84), *бо́лість*, род. *бо́лісті* (УРС, I, 79; СУМ, I, 214);
- бо́рзість*, род. *бо́рзости* (Желех., 39), *бо́рзость* (Біл.-Нос., 59);
- бри́дкість*, род. *бри́дкості* (Желех., 44; Грінч., I, 97), *бри́дкість*, род. *бри́дкості* (УРС, I, 89; УЛВН, 55);
- вѣтхість*, род. *вѣтхості* (УРС, I, 128; СУМ, I, 344);
- ві́чність*, род. *ві́чності* (Желех., 109; Грінч., I, 243), *ві́чність* (Біл.-Нос., 80), *ві́чність*, род. *ві́чності* (УРС, I, 276; СУМ, I, 692);
- гі́ркість*, род. *гі́ркості* (Желех., 142; Грінч., I, 286), *гі́ркість*, род. *гі́ркості* (УРС, I, 331; УЛВН, 132);
- гни́лість*, род. *гни́лості* (УРС, I, 337; УЛВН, 135);
- го́рдість*, род. *го́рдості* (Грама., 259; Грінч., I, 310), *го́рдість*, род. *го́рдості* (СУМ, II, 127);
- го́рєсть* (Головацький, 50; Желех., 152), *го́рість*, род. *го́рости* (Грінч., I, 312);
- гру́бість* (Головацький, 50), *гру́бість*, род. *гру́бості* (Желех., 161), *гру́бість*, род. *гру́бості* (УРС, I, 366; УЛВН, 145);
- гу́стість*, род. *гу́стості* (Желех., 165; Грінч., I, 343), *гу́стість*, род. *гу́стості* (УРС, I, 376; УЛВН, 148);
- де́рзость* (Желех., 178);
- жи́вість*, род. *жи́вості* (Желех., 321), *жи́вість*, род. *жи́вості* (УРС, I, 496; УЛВН, 197);
- крі́пость* (Головацький, 50), *крі́пость*, род. *крі́пості* (Желех., 381; Грінч., II, 309), *крі́пость*, род. *крі́пості* (УРС, II, 403; УЛВН, 298);
- крóвність*, род. *крóвності* (СУМ, IV, 361);
- кру́тість*, род. *кру́тості* (УРС, II, 408; УЛВН, 299);
- лю́дність* (Матеріали, V, 42), *лю́дність*, род. *лю́дності* (Грінч., II, 388), *лю́дність*, род. *лю́дності* (УРС, II, 465; СУМ, IV, 569), але *лю́дність*, род. *лю́дності* (Желех., 419);
- ме́рзість*, род. *ме́рзості* (Желех., 434);
- мо́лодість* (Зиз. Л., 89 — двічі); — *мо́лодість* (Головацький, 50; Гануш, 250), *мо́лодість*, род. *мо́лодості* (Желех., 451; Грама., 259; Грінч., II, 442), *мо́лодість*, род. *мо́лодості* (УРС, II, 537; УЛВН, 336);
- му́жність*, род. *му́жності* (Желех., 457; Грінч., II, 453), *му́жність*, род. *му́жності* (УРС, II, 550; УЛВН, 340);

м'утність, род. *м'утности* (Желех., 459), *м'утність*, род. *м'утности* (УРС, II, 554; УЛВН, 341);

м'якість (Біл.-Нос., 233), *м'якість*, род. *м'якості*; *м'якість*, род. *м'якості* (Грінч., II, 458), *м'якість*, род. *м'якості* (УРС, II, 556; УЛВН, 342);

новість, род. *новости* (Желех., 531), *новість*, род. *новості* (Чабаненко, II, 368), *новість*, род. *новості* (УРС, II, 759);

світлість, *світлість* (Желех., 856), *світлість* (Гануш, 374), *світлість*, род. *світлості* (Грінч., IV, 109), *світлість*, род. *світлості* (УРС, V, 275; СУМ, IX, 92);

св'ятість, *св'ятість* (Желех., 858), *св'ятість* (Гануш, 374), *св'ятість*, род. *св'ятості* (УРС, V, 281; УЛВН, 594);

скв'єрність, род. *скв'єрности* (Грінч., IV, 133);

ску́пости — род. (Кл., 27), *для злої ску́пости* (Кл., 27); — *ску́пність*, род. *ску́пности* (Грінч., IV, 147), *ску́пність*, род. *ску́пности* (УРС, V, 366; УЛВН, 609);

солодість (Гануш, 250);

стро́гість (Головацький, 50), *стро́гість*, род. *стро́гости* (Желех., 929), *стро́гість*, род. *стро́гости* (УРС, V, 537; СУМ, IX, 784);

су́хость (Желех., 939), *су́хість*, род. *су́хості* (УРС, V, 570; УЛВН, 638);

тв'єрдість, род. *тв'єрдости* (Желех., 952; Грінч., IV, 251), *тв'єрдість*, род. *тв'єрдості* (УРС, VI, 19; УЛВН, 643);

то́нкість, род. *то́нкости* (Желех., 974; Голоск., 399), *то́нкість*, род. *то́нкості* (УРС, VI, 69; УЛВН, 652);

ту́пність, род. *ту́пности* (Желех., 992; Грінч., IV, 295), *ту́пність*, род. *ту́пности* (УРС, VI, 122; УЛВН, 661);

ту́чність, род. *ту́чности* (УРС, VI, 128; СУМ, X, 331);

тя́жкість, род. *тя́жкості* (Желех., 997; Грінч., IV, 302), *тя́жкість*, род. *тя́жкості* (УРС, VI, 133; УЛВН, 662);

цілість, род. *цілості* (Желех., 1055; Грам., 260; Грінч., IV, 432), *цілість*, род. *цілості* (УРС, VI, 388; УЛВН, 698);

ча́стість, род. *ча́стості* (УРС, VI, 409; СУМ, XI, 279);

че́рствість, род. *че́рствості* (Голоск., 435), *че́рствість*, род. *че́рствості* (УРС, VI, 426; УЛВН, 703);

в ю́ности — місц. (Остр. б., 239); *ю́ність* (Желех., 1109), *ю́ність*, род. *ю́ности* (УРС, VI, 559; УЛВН, 720);

я́рість, род. *я́рости* (Желех., 1114; Грінч., IV, 542), *я́рість*, род. *я́рості* (УРС, VI, 575; СУМ, XI, 648).

Трискладові іменники *веселість, солодкість, солоність, суворість* втратили на ґрунті української мови початкову акцентуацію відмінкових форм однини і отримали наголошення на другому складі, що сталося, безперечно, під впливом відповідних повних прикметників (*веселий, солодкий, солоний, суворий*):

весе́лость (Бер., 98) і на *весе́лость* (Кл., 139); — *веселі́сть*, род. *веселі́ости* (Желех., 65; Грам., 259; Верхратський, 1912, 46; Грінч., I, 142), *веселі́сть* (Гануш, 250), *веселі́сьть* (Гануш, 378), *веселі́сть*, род. *веселі́ости* (УРС, I, 126; УЛВН, 69);

солодкі́сть, род. *солодкі́ости* (Желех., 894; Грінч., IV, 166), *солодкі́сть*, род. *солодкі́ости* (УРС, V, 406; УЛВН, 614);

солоні́сть (давні пам'ятки) (Гануш, 379), *солоні́сть*, род. *солоні́ости* (УРС, V, 408; УЛВН, 615);

суворі́сть, род. *суворі́ости* (Голоск., 387), *суворі́сть*, род. *суворі́ости* (УРС, V, 552; УЛВН, 635).

В українській мові деякі іменники на *-ость (-estь)* з первісно рухомим наголосом вживаються у множині (набули конкретного значення), де мають таку саму акцентуацію, як в однині: *крі́пості* “фортеці”, *крі́постей*, *крі́постям*, *крі́постями*, *крі́постях* (УЛВН, 298).

ПРЕФІКСАЛЬНІ ІМЕННИКИ

Іменники з іменними префіксами

**Іменники з первісно довготними дієслівними
і приіменниковими префіксами**

**Іменники з первісно короткісними префіксами
(дієслівними і приіменниковими)**

У праслов'янській мові деномінативні префіксальні іменники утворювалися за допомогою довготних префіксів (pa- < *rō-, paz- < *rōz-, pra- < *rǫ-, q- < *ōn-, sq- < *sōn-), які завжди виступали наголошеними, незалежно від акцентної парадигми твірного слова [Вступ, 124; Boryś, 66, 84] (мали односкладову висхідно-спадну (акутову) інтонацію на довгому голосному префікса, яка в пізньопраслов'янський період унаслідок скорочення довгих голосних трансформувалася в динамічний наголос) [Скляренко, 1998, 296]. Наголошеність префікса зберігалася в праслов'янській мові і в префіксально-суфіксальних іменниках.

У праслов'янській мові девербальні іменники утворювалися від дієслів як з довготними префіксами (na-, nad-, ořz-, reř-, reřd-, pŕi- (< *prei-), u- (< *ou-), vy- (< *vū < iе. *ūt, *ūd), za- (< *zō- < iе. *g'hō-)), так і з короткісними (do-, jъz-, ob- (o-), ot-, po-, pod-, pro-, sъn- (съ-), vъn- (въ-), vъz-). Первісно при творенні іменників від дієслів з короткісними префіксами po-, pro-, op-, son- голосний префікса подовжувався (*rō- > pa-, *rǫ- > pra-, *ōn- > q-, *sōn- > sq-) [Kuryłowicz, 1956, 233; Boryś, 65, 83; Скляренко, 1998, 296]. Довготний префікс (як перейнятий від дієслів, так і виниклий унаслідок подовження короткісного префікса) у девербальних іменниках завжди виступав наголошеним [Вступ, 124; Boryś, 66, 84] (з односкладовою висхідно-спадною (акутовою) інтонацією на довгому голосному префікса, яка в пізньопраслов'янський період унаслідок скорочення довгих голосних трансформувалася в динамічний наголос) [Скляренко, 1998, 296]. При творенні іменників від дієслів з іншими короткісними префіксами, а також при творенні іменників від прикметників з короткісними префіксами bez-, ne- іменники переймали короткісний дієслівний або прикметниковий префікс, який через свою короткісність не міг бути наголошеним, але був інтонованим: на нього припадав перший компонент

двоскладової висхідно-спадної інтонації (підняття тону). Наголошеним виступав наступний після префіксального склад (кореневий), на який припадав другий компонент двоскладової висхідно-спадної інтонації (спад тону з тонічною і динамічною вершинами).

У пізньопраслов'янський період унаслідок скорочення акутованих голосних, зокрема внаслідок трансформації односкладової висхідно-спадної (акутової) інтонації початкового складу в динамічний наголос, первісно довготні (і завжди наголошені) префікси в іменникових утвореннях стали короткісними. Тепер в іменникових префіксальних утвореннях короткісний префікс уже міг бути наголошеним, і ті іменникові префіксальні утворення, що виникли в пізньопраслов'янський період після скорочення довгих голосних, отримують динамічний наголос на префіксі (завжди короткісному) [Скляренко, 1998, 297].

Пізньопраслов'янські іменники з іменними префіксами: **ʔloga*, **ʔsobica*, **ʔrodь*, **ʔtoгь*, **ʔvozь*; **p'adъ'terica*, **p'adъ'tegьka*, **p'agūba*, **p'alūba*, **p'amoгьka*, **p'asěka*, **p'asoka*, **p'asъгьbica*, **p'aščekka*, **p'atoka*, **p'avoгьka*, **p'azūxa*, **p'agonъ*, **p'agogьkь*, **p'agъгьbь*, **p'axolьkь*, **p'aōkь*, **p'aōzь*, **p'arobьkь*, **p'asъпьkь*, **p'asъгьbь*, **p'avogъzь*, **p'akostь*, **p'amētь*, **p'apogъtь*; **p'azderь*, **p'aznogъtь*; **pr'abāba*, **pr'avъnūka*, **pr'avъnūcьka*, **pr'adēdь*, **pr'aotьcь*, **pr'asolь*, **pr'ašcigь*, **pr'avъnūkь*, **pr'amāti*; **s'ʔdьgga*, **s'ʔkгьvica*, **s'ʔprōga*, **s'ʔгьžica*, **s'ʔtьka*, **s'ʔbogь*, **s'ʔtoгьkь*, **s'ʔprōgъ*, **s'ʔгьžikь*, **s'ʔsědь*, **s'ʔsěkь*, **s'ʔstavъ* та ін.

Пізньопраслов'янських іменників з первісно довготними дієслівними префіксами було дуже багато. Нижче ми розглянемо лише ті з них, які ще зберігають в українській мові (хоча б зрідка) первісний префіксальний наголос. Розглядатимемо не тільки іменники з первісно довготними дієслівними префіксами, а й іменники з первісно довготними приіменниковими префіксами (наприклад: *наперсток*, *надмір*, *передсвіт*, *припічок*, *запічок*), тобто префіксами, що постали з прийменників (приіменниковими, зрозуміло, можуть бути лише префікси, які виступають також прийменниками, тобто *na-*, *nad-*, *peгd-*, *prі-*, *za-*).

Пізньопраслов'янських іменників з первісно короткісними префіксами (дієслівними і приіменниковими) теж було багато. До того ж ніяких критеріїв для визначення, які іменники з первісно короткісними префіксами виникли до скорочення довгих

голосних, а які — після скорочення довгих голосних, не існує, крім встановленого нами акцентологічного критерію: префіксальні іменники, що з'явилися в праслов'янській мові до скорочення довгих голосних, характеризувалися кореневим наголосом (двоскладовою висхідно-спадною інтонацією, яка охоплювала префікс і наступний склад кореня, з тонічною і динамічною вершинами на кореневому складі), а префіксальні іменники, що виникли в праслов'янській мові після скорочення довгих голосних, мали префіксальний наголос (динамічний). Виходячи з цього критерію, ми вважаємо, що після скорочення довгих голосних у праслов'янській мові з'явилися такі іменники з первісно короткісними префіксами (і з динамічним наголосом на префіксі): *b'ezūmъ, *b'ezvēstь; *d'osāda, *d'osvētь, *d'osvitъкъ; *j'ьzgoŕda, *j'ьzgūba, *j'ьzvъŕgъ; *'okoŕкъ, *'omōtь, *'ostrovъ, *'obŕōcь, *'obvodъ, *'obvoŕкъ; *'otъčājь; *p'odūšьka, *p'oxvāla, *p'okoga, *p'otreba, *p'ogrebъ, *p'ojāsъ, *p'omot'ь, *p'ovēstь; *p'odpora; *pŕ'ostorъ, *pŕ'opāstь та ін. [Скляренко, 1998, 297]. Нижче ми розглянемо лише ті іменники з первісно короткісними префіксами, які вживаються в українській мові (хоча б зрідка) з префіксальним наголосом.

ІМЕННИКИ З ІМЕННИМИ ПРЕФІКСАМИ

Переважає більшість префіксальних іменників з іменними префіксами зберігає в українській мові (поспідовно або в окремих говорах) первісне префіксальне наголошення.

УТВОРЕННЯ З ПРЕФІКСОМ *ŕ-*

úviz, род. *úvozu* “уловина, ущелина” (Желех., 1101), “дорога в уловині, балці” (Грінч., IV, 310);

úrod “виродок; дурень, йолоп” (Желех., 1015), *úrod*, род. *úroda* “виродок” (Чабаненко, IV, 172);

útor (частіше мн. *utóri*) “паз для дна бочки” (Желех., 1021), *втóri* “жолобок на бочці для дна” (Желех., 130), *utóri* “жолобок на краях бочки, у який вставляють дно” (Грінч., IV, 365; УРС, VI, 250; СУМ, X, 517), *utór* “г. с.” (СУМ, X, 517).

УТВОРЕННЯ З ПРЕФІКСОМ ра-

пáволока (Бер., 382, 424); — *пáволока* (Желех., 595; УРС, III, 199; СУМ, VI, 8);

пáгуба (Остр. б., 69 — двічі; Бер., 151, 331; Бар., 60, 329; Синопс., 95 зв.), *в пáгубу* (Гал., 248 зв.), *на пáгубу* (Остр. зб., 8, 21), *пáгубою* (Остр. б., 33, 84), *в пáгубе* — місц. одн. (Остр. б., 69); — *пáгуба* (Грінч., III, 86; УРС, III, 200; СУМ, VI, 10);

пáдчериця “падчерка” (Желех., 596), *пáч’е’риц’а* “т. с.” (Чабаненко, III, 79);

пáдчерка (Желех., 596; Грінч., III, 86; УРС, III, 201; СУМ, VI, 14), *пáдчírка* (Біл.-Нос., 269; УРС, III, 201; СУМ, VI, 14);

пáзуха (Зиз. Л., 60; Бер., 149); — *пáзуха* (Желех., 596; Гануш, 243; Грам., 247; Біл.-Нос., 269; Грінч., III, 87; УЛВН, 405), але *пáзyxa* (Онишкевич, II, 34);

пáлуба (Онишкевич, II, 36; Грінч., III, 89; Чабаненко, III, 72; УЛВН, 406), але *пáлyба* (Желех., 598);

пáморока (Верхратський, 1879, 401; Гануш, 251, 382; Онишкевич, II, 37; Біл.-Нос., 270; Грінч., III, 90; УРС, III, 209; СУМ, VI, 36), *пáмороки* — мн. (у виразі *пáмороки забíти*) (Біл.-Нос., 270; Грінч., III, 90; УРС, III, 209; СУМ, VI, 36);

пáмятка (Коп. Ом., 153, 167; Волк., 122), *пáмятку* (Кл. Остр., 210; Мог., 272, 275 — двічі, 277 — двічі, 280; Гал., 185 — двічі, 185 зв.), *на вéчнyю пáмятку* (Гал., 207 зв.) і *пáмятку* (С. Зиз., 191, 192); — *пáм’ятка* (Желех., 599; Біл.-Нос., 270; Грінч., III, 91; УРС, III, 210; УЛВН, 407);

в ... пáсець — місц. одн. (Рад., 230), *в пáсѣках* (Кл., 64); — *пáсіка* (Желех., 604; Верхратський, 1879, 401; Гануш, 251, 364; Грам., 247; Онишкевич, II, 43; Біл.-Нос., 273; УРС, III, 227; УЛВН, 411), *пáсека* (Біл.-Нос., 273), але *пáсіка* (Грінч., III, 99);

пáсєрбиця (Желех., 603; Грінч., III, 99; УРС, III, 227; УЛВН, 411), *пáсєрбиц’а* (Онишкевич, II, 42);

пáсмуга (Грінч., III, 100; УРС, III, 228; СУМ, VI, 88), але *пáсмyга* (Желех., 604), *пáсмyга* (Верхратський, 1912, 38);

пáсока (Павловский, 50; Біл.-Нос., 273; Грінч., III, 100; УРС, III, 228; СУМ, VI, 89);

пáтока (Желех., 605; Верхратський, 1879, 401; Лисенко, 154; Г.-Арт., 42; Грінч., III, 102; УРС, III, 231; УЛВН, 412), але *пáтoка* (Гануш, 251), *пáтoка* (Онишкевич, II, 45);

па́щеки — род. одн. (Гал., 86 — двічі; Рад., 227), *па́щеку* (Рад., 458), *па́щекою* (Гал., 86), *в па́щецѣ* — місц. одн. (Гал., 112 зв.), *па́щеки* — мн. (Гал., 34) і *пащѣки* — род. одн. (Бер. В., 62), *пащѣку* (Рад., 1028), *в пащѣку* (Тр., 38), *пащѣки* — мн. (Волк., 98, 105), *пащѣк* (Волк., 125); — *пащѣка* (Желех., 607; Грам., 70; Грінч., III, 104; УРС, III, 234; УЛВН, 413);

па́вороз, род. *па́вороза* (у рослин, що в'ються) (Грінч., III, 85);

па́вуз, *па́уз*, *павз* “дрюк, яким притискують снопи чи сіно на возі” (Дзендзелівський, карта № 214), але *па́ву́з* (Желех., 595), *па́ву́з*, *па́ву́с*, *па́уз*, *паўз* “т. с.” (Онишкевич, II, 33);

па́гін, род. *па́гона* (Желех., 595; УРС, III, 200; УЛВН, 405), *па́гін*, род. *па́гону* (Грінч., III, 86);

па́гонєць, мн. *па́гінці* (Желех., 595), *па́гонєць* (Верхратський, 1879, 401; Гануш, 234, 251, 350), *па́гонєць*, род. *па́гінця* (УРС, III, 200; УЛВН, 405), але *пагонєць*, род. *пагонця* (Грінч., III, 86);

па́горб, род. *па́горба* (УРС, III, 200; УЛВН, 405);

па́горок (Бер., 280, 348, 383, 384 — двічі), *па́горка* — род. одн. (Бер., 337, 349); — *па́горок*, род. *па́горка* (Желех., 595; УРС, III, 200; УЛВН, 405), *па́гірок*, род. *па́гірка* (Желех., 595), але *паго́рок*, род. *паго́рку* (Грінч., III, 86);

па́костник “капосник” (Гануш, 235, 251, 254, 350), *па́косник*, род. *па́косника* “т. с.” (Грінч., III, 88; Голоск., 268), *па́косник*, род. *па́косника*; *па́кісник*, род. *па́кісника* (СУМ, VI, 18);

па́молодок, род. *па́молodka* “пагін, паросток” (Желех., 598), “памолодь; молоде покоління” (Грінч., III, 90), “памолодь, підріст” (УРС, III, 209; СУМ, VI, 35), *па́молодок* “паросток” (Верхратський, 1879, 401; Гануш, 233, 251, 353), “свіжа сметана” (Онишкевич, II, 37);

па́м'ятник (Желех., 599), *па́м'ятник*, род. *па́м'ятника* (Грінч., III, 91; УРС, III, 210; УЛВН, 407);

па́рій, род. *па́роя* “відрійок” (Желех., 602; Грінч., III, 96);

па́роги — мн. (Головацький, 52), *па́ріг*, род. *па́рога* “бічний відросток на розі оленя” (Желех., 602);

па́росток; *па́рісток*, род. *па́рістка* (Желех., 602), *па́росток* (Гануш, 251, 254; Гладкий, 1929, 129), *па́росток*, род. *па́ростка* (Грінч., III, 97; УРС, III, 223; УЛВН, 410);

па́рубок (Зиз. Л., 89; Бер., 310); — *па́рубок*, род. *па́рубка* (Желех., 603; Грам., 225; Лисенко, 152; Грінч., III, 98; УРС, III, 225;

УЛВН, 410), *пáробок* (Гануш, 233, 251, 350; Гладкий, 1928, 119; УРС, III, 225), *пáробок*, *пáрубок* (Біл.-Нос., 272), *пáробок*, род. *пáробка* (СУМ, VI, 72);

пáсерб (Желех., 603; Біл.-Нос., 273), *пáсерб*, род. *пáсерба* (Грам., 219; Грінч., III, 99; УРС, III, 227; УЛВН, 411);

пáсинок, род. *пáсинка* (Желех., 603; Грам., 224; Грінч., III, 99; Чабаненко, III, 76; УРС, III, 227; УЛВН, 411), *пáсинок* (Біл.-Нос., 273);

пáсічник, *пáсішник* (Желех., 604), *пáсічник* (Гануш, 251, 350), *пáсічник*, род. *пáсічника* (Грам., 224; УРС, III, 227; УЛВН, 411), *пáсічник*, *пáсечник* (Біл.-Нос., 273), *пáсічник*, род. *пáсічника*; *пáсішник*, род. *пáсішника* (Грінч., III, 99);

пáгоне “пагіння” (Желех., 595), *пáгіння* (УРС, III, 200; УЛВН, 405), але *пагóння* “т. с.” (Грінч., III, 86);

пáсине “бічні листки; бічні пагони” (Желех., 603), *пáсиння* “бічні пагони рослин” (СУМ, VI, 85), але *пасі́не* (Верхратський, 1912, 38), *пасі́нне* “зайві тютюнові пагінці” (Лисенко, 153), *пасі́ння* “бічні пагони рослин” (Грінч., III, 99);

пáсічиско “місце, де була пасіка” (Желех., 604);

пáволоч (Гануш, 253), *пáволоч*, род. *пáволочі* “зав’язка в личаків, постолів тощо” (Грінч., III, 85);

пáжить “пасовисько, вигін” (Желех., 596);

пáкость (Кл., 24, 25, 66, 200); — *пáкість*, род. *пáкості* (Желех., 597; Грам., 260; Грінч., III, 88), *пáкосьть* (Гануш, 374), *пáк’іс’ц’* (Бандрівський, 48), *пáкість*, род. *пáкості* (УРС, III, 203; СУМ, VI, 18), *пáкіст’* (Онишкевич, II, 35), *пáкость*, род. *пáкості* (УРС, III, 203; СУМ, VI, 18);

пáмолодь “пагони, паростки” (Желех., 598; Гануш, 251, 253, 380), *пáмолодь*, род. *пáмолоді* “пагони; молоде покоління” (Грінч., III, 90), “памолодок, підріст” (УРС, III, 209; СУМ, VI, 35);

пáморозь “легкий мороз” (Желех., 598), *пáморозь*, род. *пáморози* “іній” (Грінч., III, 90; УРС, III, 209; УЛВН, 407);

пáмять (Остр. б., 33; Отпис, 5/1; Коп. Ом., 158; Бер., 165, 326; Рад. Н., 1 — 4 рази, 5 — двічі, 6, 9; Кл., 6, 34, 60, 131, 209), *в пáмять* (Кл., 185), *на пáмять* (Бер., 95; Кл., 89), *пáмяти* — род. одн. (Остр. б., 244 зв.); — *пáм’ять* (Головацький, 50; Желех., 599; Гануш, 374), *пáм’ять*, род. *пáм’яти* (Грам., 259; Грінч., III,

91), *пáмйат'*, *пáмн'ат'*, *пáмн'ет'* (Онишкевич, II, 37), *пáм'ять*, род. *пáм'яті* (УРС, III, 210; УЛВН, 407);

пáпороть (Желех., 601), *пáпороть*, род. *пáпороти* (Грама., 259), *пáпороть*, род. *пáпороті* (Грінч., III, 95; УРС, III, 216; УЛВН, 408), але *папорóть* (Біл.-Нос., 272);

пáрісль, род. *пáросли* “паросток, пагін” (Желех., 602), *пáросль*, род. *пáрослі* (СУМ, VI, 75);

пáрость (Желех., 602), *пáрость*, род. *пáрости* (Грінч., III, 97), *пáрость*, род. *пáрості* (УРС, III, 223; УЛВН, 410);

пáскудь “гидота; гидка людина, справа тощо; гидка, погана погода” (Желех., 604), *пáскуд'* “бридота; гидота; гидка людина” (Онишкевич, II, 43), але *пáскуд'*, род. *пáскуді* “погань, паскудник” (Грінч., III, 99);

пáтолоч “витоптана трава; місце, де дика тварина лежить” (Желех., 605), *пáтолоч*, род. *пáтолочі* “витоптане поле, потрава; місце, де хижий звір з'їв тварину; залишки після збирання конопель” (Грінч., III, 102), *пáтолоч*, род. *пáтолочі* “огребки, потерть; потрава” (УРС, III, 231), “місце, де хижак з'їв тварину, і залишки тварини на цьому місці” (СУМ, VI, 95).

УТВОРЕННЯ З ПРЕФІКСОМ *раз-*

пáздір, род. *пáздіра* “зідране лико або костриця” (Грінч., III, 87);

пáзногней (Рад., 31); — *пáзнігть*, род. *пáзногтя* (Желех., 596), *пáгніздь* (Желех., 595), *пáгність*, род. *пáгности* (Желех., 595), *пáзлот* (Верхратський, 1912, 46; Верхратський, 1900, 67), *пáгність*, род. *пáгности* (Грінч., III, 86; СУМ, VI, 10).

УТВОРЕННЯ З ПРЕФІКСОМ *гра-*

пáбабы — род. одн. (Єв., 110); — *пáбаба* (Гладкий, 1928, 131; Грінч., III, 398), але *пáбаба* (Желех., 731; Грама., 158, 247; УРС, IV, 306; УЛВН, 494);

пáвнўка “правнучка” (Желех., 732);

пáвнучка (Желех., 732; УРС, IV, 310; УЛВН, 494);

пáдідівщина (Желех., 733; Грінч., III, 401; УРС, IV, 313; СУМ, VII, 511);

пáвік (Желех., 732; УРС, IV, 310), *пáвік*, род. *пáвіку* (частіше мн. *пáвіки*) (СУМ, VII, 505);

п्रावнук, род. *п्राвнука* (Грінч., III, 400; УРС, IV, 310; УЛВН, 494), але *п्राвнук* (Желех., 732);

п्राдѣда — род. одн. (Єв., 115, 242²; Рад., 727), *п्राдѣду* — дав. одн. (Рад., 244), *п्राдѣдов* (Рад., 319), *п्राдѣдом* — дав. мн. (Рад., 579); — *п्राдід* (Желех., 733), *п्राдід*, род. *п्राдіда* (Грамм., 219; Грінч., III, 401; УРС, IV, 313; УЛВН, 495);

п्राліс (Желех., 734), *п्राліс*, род. *п्राліса* (Грамм., 158, 219), *п्राліс*, род. *п्राлісу* (Грінч., III, 401; УРС, IV, 314; УЛВН, 495);

п्राотец (Єв., 297 зв.²), *п्राотца* — род. одн. (Остр. зб., 201 зв.), *п्राотцы* — мн. (Отпис, 8/3 зв.; Єв., 254²), *в праотцах* (Єв., 72 зв.); — *п्राотець*, род. *п्राотця* (Желех., 734; Грінч., III, 401), *п्राотець*, род. *п्राотця* (УРС, IV, 315; СУМ, VII, 516);

п्राсол, род. *п्राсола* (Желех., 734; Грінч., III, 402; УЛВН, 495), *п्राсіл* (Желех., 734), *п्राсол* (Павловский, 53; Біл.-Нос., 297; УРС, IV, 315);

п्राщур (Желех., 735), *п्राщур*, род. *п्राщура* (Грінч., III, 403; УРС, IV, 317; УЛВН, 495).

УТВОРЕННЯ З ПРЕФІКСОМ *sq-*

судорога (Желех., 933; УЛВН, 635), *судорга* (Грінч., IV, 226), *судорога*, *судорга* (УРС, V, 555; СУМ, IX, 829);

сукровиця (Верхратський, 1879, 401; Гануш, 252; Грінч., IV, 228; УРС, V, 557; УЛВН, 636), але *сукрѡвиця* (Желех., 934);

сумішка “суміш” (Желех., 935; Верхратський, 1879, 401; Грамм., 155, 248; УРС, V, 559; УЛВН, 636);

суржця “суміш із жита і пшениці” (Желех., 937);

сутка “вузька дорога між тинами”; *суткі* — мн. “вузький проміжок між двома будівлями, тинами тощо; вузький провулок”; *сутки* — мн. “доба” (Желех., 937), *суткі* — мн. “вузький прохід між двома будівлями, тинами” (Лисенко, 207), *сутки* — мн. “доба” і *суткі* — мн. “вузький прохід, проміжок між двома будівлями, тинами; вузький коридор; вузький провулок” (Грінч., IV, 232; УРС, V, 568; СУМ, IX, 860);

сүтолока (Желех., 237; УРС, V, 569; СУМ, IX, 861);

сүвертень, род. *сүвертня* “згорток, пакунок” (Грінч., IV, 225);

сүверток, род. *сүвертка* “згорток, пакунок” (Желех., 932; Грінч., IV, 225; УРС, V, 551; СУМ, IX, 818);

сўглинок, род. *сўглинка* (Желех., 932), *сўглинок*, род. *сўглинку* (УРС, V, 552; УЛВН, 635);

сўголос, род. *сўголосу* “суголосся, гармонія” (Желех., 932; Голоск., 387);

сўмнів, род. *сўмніву* (УРС, V, 560; УЛВН, 636), але *сўмнів* (Желех., 935);

сўморок, род. *сўмороку* (УРС, V, 561; СУМ, IX, 841), *сўмороки* — мн. (УРС, V, 561);

сўперек: на *сўперек* “на зло, наперекір” (Желех., 936);

сўпісок (Желех., 936), *сўпісок*, род. *сўпіску* (Грінч., IV, 229; УРС, V, 563; УЛВН, 637);

сўржик (Желех., 937; Біл.-Нос., 345), *сўржик*, род. *сўржика* (Грінч., IV, 231), *сўржик*, род. *сўржику* (УРС, V, 566; УЛВН, 637);

сусік (Желех., 937), *сусік* і *сус'ік*; *сусіки* — мн. (Онишкевич, II, 267), *сусік*, род. *сусіка* (Грінч., IV, 231; УРС, V, 567; СУМ, IX, 857);

сўміш (Желех., 935), *сўміш*, род. *сўміші* (УРС, V, 559; УЛВН, 636);

сўпряж “супряга” (Желех., 936), *сўпр'аш* “т. с.” (Онишкевич, II, 267).

Коренева акцентуація цілого ряду наведених іменників у деяких (або багатьох) українських говорах зумовлена дією на ґрунті української мови тенденції до переміщення наголосу в префіксальних іменниках з префікса на корінь [Курґо́wicz, 1929, 9; Скляренко, 1969, 91, 99, 101].

Унаслідок дії згаданої тенденції частина префіксальних іменників з іменними префіксами набула в українській мові кореневої акцентуації, напр.:

ульга “западина, заглибина” (Грінч., IV, 334);

усобця (Желех., 1017; Грінч., IV, 357; УРС, VI, 231; УЛВН, 674);

паскўда (Желех., 604; Бандрівський, 53; Онишкевич, II, 43; Грінч., III, 99; УРС, III, 227; СУМ, VI, 86);

паскўдниця (Желех., 604; Грінч., III, 100; УРС, III, 228; СУМ, VI, 87), *паскўдниц'а* (Онишкевич, II, 43);

паскўдник (Желех., 604; Гануш, 349; Біл.-Нос., 273), *паскўдник*, род. *паскўдника* (Грінч., III, 100; УРС, III, 228; УЛВН, 411);

паўк (Желех., 605; Ганкевич, 115; Онишкевич, II, 45), *паву́к* (Желех., 595; Павловский, 72; Біл.-Нос., 269), *паўк*, род. *паўка* (Гануш, 342; Грам., 225; Грінч., III, 102), *паву́к*, род. *павука* (Грінч., III, 85; Чабаненко, III, 69; УРС, III, 199; УЛВН, 405);

пахóлок, род. *пахóлка* “хлопчик; слуга” (Желех., 606; Грінч., III, 103; УРС, III, 233; СУМ, VI, 101), *пахóлок* (Біл.-Нос., 274);

парубóцтво (Желех., 603; Гануш, 251; Грінч., III, 98; УРС, III, 225; УЛВН, 410);

паскúдство (Грінч., III, 100; УРС, III, 228; УЛВН, 411);

праба́бка (Рад., 319), *праба́бки* — род. одн. (Рад., 727); — *праба́бка* (Желех., 731; УРС, IV, 306; СУМ, VII, 497);

прама́ти (Желех., 734), *прама́ти*, род. *прама́тери* (УРС, IV, 315; УЛВН, 495);

праба́тько (Желех., 731; УРС, IV, 306; УЛВН, 494), але *праба́тьки* — мн. (Желех., 731);

супере́ка “протири́ччя” (Желех., 936), “суперечка” (Грінч., IV, 229; УРС, V, 562; СУМ, IX, 845);

суперечка (Желех., 936; Грам., 248; Грінч., IV, 229; УРС, V, 562; УЛВН, 637);

супру́г (*воло́в*) — род. мн. (Гал., 26 зв. — двічі), *супру́гами* (*воло́в*) (Гал., 26 зв.); — *супру́га* (Желех., 936; Онишкевич, II, 267; Грінч., IV, 230; УРС, V, 565; СУМ, IX, 852);

сусі́дка (Головацький, 51; Желех., 937; Грінч., IV, 231; УРС, V, 567; УЛВН, 637);

супру́г (Желех., 936; Онишкевич, II, 267), *супру́г*, род. *супру́га* (УРС, V, 565; СУМ, IX, 852);

субі́р, *субо́р* “собор” (Желех., 932);

суві́й, род. *суво́ю* (Желех., 932; Грінч., IV, 225; УРС, V, 551; УЛВН, 635);

супе́рник (Желех., 936), *супе́рник*, род. *супе́рника* (УРС, V, 563; УЛВН, 637);

сусі́д (Головацький, 51; Верхратський, 1879, 401), *сусі́д*, род. *сусі́да* (Желех., 937; Грам., 219; Грінч., IV, 231; УРС, V, 566; УЛВН, 637), *сусі́д* (Гануш, 252—253), *сусьі́д*, род. *сусьі́да* (Верхратський, 1900, 64);

сустав (Желех., 937; Гануш, 252), *сустав*, род. *суста́ва* (Грінч., IV, 232; УРС, V, 568; СУМ, IX, 859).

ІМЕННИКИ З ПЕРВІСНО ДОВГОТНИМИ ДІЄСЛІВНИМИ І ПРИІМЕННИКОВИМИ ПРЕФІКСАМИ

Більшість іменників з первісно довготними дієслівними і приіменниковими префіксами (за винятком утворень з префіксом *vy-*) на ґрунті української мови втратила первісний префіксальний наголос і набула кореневої акцентуації. Утворення з префіксом *vy-*, на відміну від інших утворень з первісно довготними дієслівними і приіменниковими префіксами, досить послідовно зберігають в українській мові первісний префіксальний наголос, пор. суч. літ.: *вiбiрка, вiгадка, вiдача, вiдумка, вiймка, вiпивка, вiпiчка, вiплата, вiразка, вiрiзка, вiрубка, вiсилка, вiслуга, вiставка, вiтрата, вiтримка, вiшивка; вiбiiй, вiбiр, вiбрик, вiверт, вiвих, вiвiз, вiводок, вiворiт, вiгин, вiгiн, вiгляд, вiїзд, вiклик, вiкрик, вiкуп, вiлов, вiмiр, вiмолот, вiнмяток, вiпадок, вiпал, вiпас, вiплiд, вiраз, вiрiб, вiрiз, вiродок, вiруб, вiсип, вiсiв, вiслiв, вiступ, вiтвiр, вiторг, вiхiд, вiяв* та багато ін. Звичайно, іменники з префіксом **ви-** теж зазнали дії тенденції до переміщення наголосу з префікса на корінь, але в незначній мірі, пор. суч. літ.: *вiбoїна, вiгoда* “зручність”, *вiлoга, вiмoва, вiмoга, вiмoїна, вiстaва; вiдaток* та ін. Ряд іменників з префіксом **ви-** в одних говірках української мови (або в давніх пам’ятках) вживаються з первісним префіксальним наголосом, в інших — з новим кореневим:

вiгoда “користь” (Кл., 2), “зручність” (Кл., 77), *на вiгoду* “на користь” (Кл., 2, 3 та ін.); — *вiгoда* “зручність” (Желех., 71; Грінч., I, 153), *вiгoда* “користь” (Франко, XI, 134), *вiгoда* “користь” і *вiгoда* “зручність” (УРС, I, 140; УЛВН, 74);

вiдaча (Желех., 73), *вiдача* (УРС, I, 144; УЛВН, 75);

вiмiна “обмін” (Желех., 79), *вiмiна* “договір про обмін, заміну” (Онишкевич, I, 103), “обмін” (УРС, I, 165; СУМ, I, 431), *вiмiна* “т. с.” (Грінч., I, 170);

вiмoвы — род. одн. (Бер., 281; Гал., 18 зв.), *вiмoву* (Єв., 208²), *в вiмoвѣ* — місц. одн. (Єв., 166 зв.) і *вiмoва* (Кл. Остр., 218; Рад., 605 — двічі), *вiмoвы* — род. одн. (Кл. Остр., 215; Гал., 212 зв.; Рад., 230), *ку вiмoвѣ* (Кл. Остр., 205, 217), *вiмoву* (Кл. Остр., 217; Гал., 223 — тричі; Рад., 366, 602), *за вiмoву* (Кл. Остр., 218), *вiмoвою* (Рад., 593, 608, 869); — *вiмoва* (Желех., 79; Онишкевич, I, 103; Біл.-Нос., 89; Грінч., I, 171; УРС, I, 165; УЛВН, 81), *вiмова* (Гануш, 251);

вимóга (Желех., 79; УРС, I, 166; УЛВН, 81);
виплáта (Желех., 82), *вíплата* (УРС, I, 174; УЛВН, 83);
випрáва (Желех., 82; Матеріали, I, 56), *вíправа* (Грінч., I, 178;
 УРС, I, 176; СУМ, I, 458);
вислúга (Желех., 87), *вíслуга* (Грінч., I, 187; УРС, I, 189;
 УЛВН, 87);
вия́ва “вияв; свідоцтво” (Желех., 94), *вíява* “вияв; виявлен-
 ня” (Грінч., I, 202);

вигра́ш (Желех., 72), *вíграш* (Аф.-Чужб., 39), *вíграш*, род. *вí-
 грашу* (УРС, I, 142; УЛВН, 74);
вíно́с (Желех., 81), *вíнос*, род. *вíносу* (УРС, I, 169; УЛВН, 82);
випáдок, род. *випáдку* (Желех., 81; Онишкевич, I, 105), *випá-
 док* (Гануш, 251), *вíпадок* (Пура, 230), *вíпадок*, род. *вíпадку*
 (Грінч., I, 175; УРС, I, 171; УЛВН, 82);

по ... вíгнанню (Єв., 23²); — *вигна́ння* (Грінч., I, 152; УРС, I,
 140; УЛВН, 74);

вíзнанье (С. Зиз., 116), *вíзнаня* — род. одн. (С. Зиз., 132 —
 двічі), *вíзнаня* — зн. одн. (С. Зиз., 33, 36) і *визна́нье* (Рад., 70,
 541), *визна́нья* — род. одн. (Єв., 66²; Рад., 297, 298), *визна́ня* —
 род. одн. (Єв., 3² — двічі, 42 зв.²; Бер. В., 66; Рад., 152, 200),
визна́ня — зн. одн. (С. Зиз., 40); — *вíзнане* (Желех., 75), *визна́ння*
 (Грінч., I, 160; УРС, I, 149; УЛВН, 77);

викона́ня — род. одн. (Єв., 37 зв.²), *по викона́нню* (Єв., 9²); —
вíконáння (УРС, I, 155; УЛВН, 78);

вíслуханье (Єв., 98²), *вíслуханя* — род. одн. (Єв., 98²); — *ви-
 слухáння* (Грінч., I, 187).

Значна частина іменників з іншими первісно довготними діє-
 слівними і приіменниковими префіксами (па-, пад-, оґз-, реґ-,
 реґд-, рґі-, у-, за-) зберігає в українській мові (у тій або іншій мі-
 рі) первісний префіксальний наголос. Таких іменників досить ба-
 гато, розглянемо лише найуживаніші з них (з тих, які зафіксовані
 в “Малорусько-німецькому словарі” Є. Желеховського та С. Не-
 дільського і в “Словарі української мови” за ред. Б. Грінченка, а
 також які наявні в сучасній українській літературній мові)¹⁸.

¹⁸ Ми ніколи не думали, що утворень з префіксальним наголосом (навіть
 при обмеженому використанні джерел) в українській мові виявиться так бага-
 то. Проте величезний фактичний матеріал, який наводиться, не вважаємо

УТВОРЕННЯ З ПРЕФІКСОМ *na-*

на́бавка (Желех., 464), *наба́вка* (Грінч., II, 461; УРС, II, 558; УЛВН, 342);

на́бівка “частина ткацького верстата” (Желех., 464; Грінч., II, 463); *на́бівки* — мн. (Желех., 464), *на́біўки*, *на́біўк’е* — мн. (Онишкевич, I, 460), *на́би́лки*, *на́быллы*, *на́би́лки*^і, *на́бивкы* — мн. (Дзєндзелівський, карта № 244), *на́бивка*, *на́бівка*; *на́бивкі*, *на́бівкі* — мн. (Матеріали, VI, 5), *на́білки* — мн. (Лисенко, 131), *на́білки* — мн. “т. с.” (Грінч., II, 463);

наві́чка “звичка” (Желех., 467; Грінч., II, 469), *на́вичка* (УРС, II, 568; УЛВН, 344);

на́волока “зав’язки в личаків, постолів тощо” (Желех., 468; Грінч., II, 472), “наволочка” (УРС, II, 572; УЛВН, 345; СУМ, V, 39);

на́волочка (Желех., 468; УРС, II, 572; УЛВН, 345);

на́гадка “нагадування” (Желех., 469);

на́гінка (Желех., 470; УРС, II, 576; СУМ, V, 48);

наго́да (Желех., 470; УРС, II, 578; УЛВН, 346), *на́года* (Грінч., II, 477);

на́давка “мозоль” (Желех., 472; Онишкевич, I, 465);

на́доба (Грінч., II, 484; СУМ, V, 74);

на́довба (УРС, II, 591; СУМ, V, 74);

на́зва (Желех., 477; Грам., 156, 248; Верхратський, 1912, 44; Грінч., II, 488; УРС, II, 598; УЛВН, 350);

на́йда “знайда, підкидьок” (Огоновський, 98; Желех., 478; Грінч., II, 491; УРС, II, 603; УЛВН, 350), “байстрюк” (Онишкевич, I, 467), “швендя” (Чабаненко, II, 318);

на́ймичка (Желех., 478; Гануш, 251; Біл.-Нос., 236; Грінч., II, 491; УРС, II, 604; УЛВН, 351);

на́кидка “набавка” (Грінч., II, 493), *на́кидка* “набавка” і *на́кідка* (одяг) (УРС, II, 607), *на́кидка* “набавка” і *накідка* (одяг) (УЛВН, 351);

зайвим. Він дуже важливий не тільки для історичної акцентології української мови, а й для уточнення теорії праслов’янської акцентуації префіксальних іменників, а також для осмислення історії наголошення префіксальних іменників в інших слов’янських мовах, тим більше що серед дослідників існують різні точки зору щодо первісної акцентуації префіксальних іменників у праслов’янській мові і щодо напрямку дії тенденції в наголошенні згаданих іменників у слов’янських мовах (наголос переміщався з префікса на корінь чи з кореня на префікс) [див.: Скляренко, 1998, 297; Скляренко, 1969, 87—89, 100—101].

на́кривка (Желех., 481; УРС, II, 612; УЛВН, 352), *накрі́ўка* (Онишкевич, I, 469), *на́крівка* (Грінч., II, 496);

на́критка “покритка” (Желех., 481; Біл.-Нос., 236; Чабаненко, II, 324), *накрі́тка* “т. с.” (Лисенко, 133; Грінч., II, 496);

на́кришка “покришка” (Желех., 481; Грінч., II, 497);

на́ливка (Бер., 83); — *на́лівка* (Желех., 482), *налі́вка* (Грінч., II, 499; УРС, II, 616; УЛВН, 352);

на́мітка “жіночий головний убір” (Желех., 484; Гануш, 251), *намі́тка* “т. с.” (Біл.-Нос., 237; Грінч., II, 503; УРС, II, 622; УЛВН, 353);

на́правка “лагодження, відновлення; намовляння, підбурювання” (Желех., 488), *напрáвка* “направляння” (УРС, II, 636);

на́різка (Желех., 490), *нарі́зка* (УРС, II, 643; УЛВН, 357);

на́силка “наслання” (Желех., 492; Біл.-Нос., 238);

на́сипка “наволочка, напірник” (Желех., 492; Онишкевич, I, 476), *насі́пка* “наволочка, напірник” і *насі́пка* “насіпання” (УРС, II, 649; УЛВН, 358);

на́сівка “посівне зерно” (Желех., 492);

на́сідка “квочка” (Желех., 492);

на́січка “насічений знак” (Желех., 492), *насі́чка* “насічене місце; узор” і *насі́чка* “насічення” (УРС, II, 651; УЛВН, 358);

на́сьмішка (Желех., 493), *насмі́шка* (Грінч., II, 521; УРС, II, 654; УЛВН, 359);

на́спа “обмілина; нашарування сміття” (Желех., 494), “те, що насипане понад міру” (Біл.-Нос., 238; Грінч., II, 521);

на́стілка (Желех., 495), *насті́лка* (УРС, II, 658; УЛВН, 360);

на́тра “оздоблений бахромою кінець полотна” (Желех., 497),

на́тря “партія пряжі на ткацькому верстаті” (Желех., 497), *на́тра* “основа тканини, виготовлена із саморобних конопляних чи лляних ниток” (Матеріали, VI, 39);

на́труска “прочухан” (Желех., 497), “ріг-порохівниця” (Грінч., II, 528), *на́труска* “ріг-порохівниця” і *на́труска* “прочухан” (УРС, II, 666; СУМ, V, 217);

на́тха “астма, ядуха” (Желех., 497), “відрижка з неприємним запахом” (Грінч., II, 529; Чабаненко, II, 350), *на́дха* “відрижка з неприємним запахом” (Грінч., II, 487);

на́ушниця “сережка” (Бер., 272); — *нау́шниця* “т. с.” (Біл.-Нос., 239);

на́хвалка “погроза” (Желех., 498; Грінч., II, 530; УРС, II, 670; СУМ, V, 226);

на́хідка (Желех., 498; Грінч., II, 531; УРС, II, 670; УЛВН, 362), *на́ходка* (Желех., 499), *нахі́дка* (Біл.-Нос., 239);

на́шибка “паду́ча, епіле́сія” (Желех., 500), “боля́чка” (Онишкєвич, I, 481);

на́шивка (Желех., 500; Грінч., II, 535), *на́ші́вка* (УРС, II, 675; УЛВН, 363);

на́біл (Желех., 464), *на́біл*, род. *на́білу* (Матеріали, VI, 6), *на́біл*, род. *на́білу* (Грінч., II, 463; УРС, II, 561; СУМ, V, 17), *на́біл*, род. *на́білу* (Голоск., 222);

на́брід, род. *на́бро́ду* (Грінч., II, 465; УРС, II, 562; УЛВН, 343), *набрóд*, род. *набрóду* (Грінч., II, 465), *на́брод* (УРС, II, 562);

на́вал (Желех., 465), *на́вал*, род. *на́валу* (Грінч., II, 467), *нава́л*, род. *нава́лу* (УРС, II, 564; УЛВН, 343);

наві́к (Желех., 466), *на́вик*, род. *на́вику* (УРС, II, 567; УЛВН, 344);

наві́лок, род. *наві́лка* (Желех., 466; УЛВН, 344), *на́вилок*, род. *на́вилка* (Грінч., II, 469; УРС, II, 568; СУМ, V, 31);

на́вис, род. *на́вису* “навислий на гілках сніг” (Грінч., II, 469; СУМ, V, 31);

на́від, род. *на́воду* “настанова, вказівка, порада” (Желех., 467; Грінч., II, 469; СУМ, V, 32);

на́віз, род. *на́возу* “підвіз, привіз; гній” (Желех., 467), “підвіз, привіз” (Грінч., II, 470; УРС, II, 569; СУМ, V, 33), *наво́з*, род. *наво́зу* “гній” (Лисенко, 131);

наві́й, род. *наво́ю* (Желех., 467), *наві́й*, род. *наво́ю* (Грінч., II, 470; УРС, II, 569; УЛВН, 344), *наво́й*, род. *наво́ю* (Лисенко, 131);

на́волок “посів хліба під борону (без оранки)” (Желех., 468), *на́волок*, род. *на́волоку* “т. с.” (Грінч., II, 472);

на́ворот “поворот; повернення” (Желех., 468; Грінч., II, 472), *на́ворот*, род. *на́вороту* “повернення” (Голоск., 223; СУМ, V, 39);

на́гляд (Желех., 470), *на́гляд*, род. *на́гляду* (Грінч., II, 476; УРС, II, 577; УЛВН, 346);

на́гніт “тиск, утиск” (Желех., 470), “камінь, яким придавлюють кружки в діжці з квашениною” (Чабаненко, II, 311), *на́гніт*, род. *на́гніту* “тиск, утиск” (Грінч., II, 477; УРС, II, 578; СУМ, V, 50);

на́го́лос (Желех., 471), *на́го́лос*, род. *на́го́лосу* (Грінч., II, 477; УРС, II, 579; УЛВН, 346);

на́горок, род. *на́горка* “пагорок” (Желех., 471);

на́дібок, род. *на́дібку* (Желех., 474), *на́дібок* (Біл.-Нос., 236), *на́дібок*, род. *на́дібка* (Грінч., II, 482; УРС, II, 588; СУМ, V, 68), *на́добок*, род. *на́добка* (Грінч., II, 484), *на́дібок* (Чабаненко, II, 313);

на́діл (Желех., 474), *на́діл*, род. *на́ділу* (Грінч., II, 483; УРС, II, 588; УЛВН, 348);

на́долок, род. *на́долка* “нижня частина одягу” (Желех., 475), *на́долок*, род. *на́долку* “т. с.” (Грінч., II, 484);

на́зімок, род. *на́зімка* (Желех., 477; Грінч., II, 489), *на́зімок* (Желех., 477), *на́зімок*, род. *на́зімка* (Грінч., II, 489), *назі́мок*, род. *назі́мка* (Голоск., 227), *на́зімок*, род. *на́зімка* (УРС, II, 600; СУМ, V, 91);

на́їдок, род. *на́їдку* (Желех., 479; Голоск., 227; УРС, II, 601), *на́їїдок* (Онишкевич, I, 468), *на́їдок*, род. *на́їдку* (Грінч., II, 490; УЛВН, 350);

на́їзд (Желех., 479), *на́їзд*, род. *на́їзду* (Грінч., II, 490; Голоск., 227), *на́їзд*, род. *на́їзду* (УРС, II, 602; УЛВН, 350);

на́ймит (Головацький, 35; Желех., 478; Гануш, 251, 346; Павловський, 46; Біл.-Нос., 236), *на́ймит*, род. *на́ймита* (Грама., 220; Грінч., II, 491; УРС, II, 604; УЛВН, 351), *на́ймит* (Гладкий, 1928, 119);

на́каз (Желех., 479), *на́кас* (Пура, 230, 238), *на́каз* (Л. Укр., III, 405), *нака́з*, род. *нака́зу* (Грінч., II, 491; УРС, II, 605; УЛВН, 351);

на́кля́д, род. *на́кля́ду* “витрати, збиток” (Желех., 479; Грінч., II, 494; УРС, II, 607; УЛВН, 351), *накля́д* (Біл.-Нос., 236);

на́клеп (Желех., 480), *на́клеп*, род. *на́клепу* (Грінч., II, 494; УРС, II, 608; УЛВН, 351);

на́клін, род. *на́клону* “нахил, схильність” (Желех., 480);

на́ко́ренок, род. *на́ко́ренку*; *на́ко́рінок*, род. *на́ко́рінку* “паросток; рід” (Желех., 480), *на́коренок*, род. *на́коренка* “паросток; поріддя, нащадки” (Грінч., II, 495), *нако́ре́нок*, род. *нако́ре́нка* “нижня коротка частина стовбура, спиляного чи зрубаного при корені” (Чабаненко, II, 323), *на́ко́ре́нок*, род. *на́ко́ре́нку* (Голоск., 228), *на́ко́ре́нок*, род. *на́ко́ре́нка* “паросток; поріддя” (УРС, II, 610), “потомок; поріддя, виродок” (СУМ, V, 109);

на́крив “кришка” (Желех., 481);

на́ліг, род. *на́логу*; *нало́г* “звичка” (Желех., 482), *налі́г*, род. *налі́гу* “схильність, пристрасть до чогось” (Матеріали, VI, 23);

на́мет (Бер., 441) і *наме́т* (Бер., 441); — *на́мет* (Желех., 483), *намі́т* (Желех., 484; Біл.-Нос., 237), *наме́т*, род. *наме́ту* (Лисен-

ко, 133; Грінч., II, 502; УРС, II, 620; УЛВН, 353), *наміт*, род. *наміту* (Грінч., II, 503);

намісл “міркування” (Желєх., 483), *намісел*, род. *наміслу* “т. с.” (УРС, II, 621; СУМ, V, 127);

наміл, род. *намолу* “намул” (Желєх., 483);

намір (Желєх., 483), *намір*, род. *наміру* (Грінч., II, 503; УРС, II, 621; УЛВН, 353);

намолот (Желєх., 484), *намолот*, род. *намолоту* (Голоск., 229), *намо́лот*, род. *намо́лоту* (УРС, II, 623; УЛВН, 354);

намул (Желєх., 484), *наму́л* (Онишкевич, I, 471), *наму́л* (Чучка, 59), *намул*, род. *намулу* (Грінч., II, 504), *наму́л*, род. *наму́лу* (УРС, II, 624; УЛВН, 354);

нанос (Желєх., 485), *наніс*, род. *наносу* (Грінч., II, 505), *нанос*, род. *наносу* (УРС, II, 625; УЛВН, 354);

напад (Желєх., 485), *напад*, род. *нападу* (Грам., 222; Грінч., II, 506; УРС, II, 626; УЛВН, 354);

напёрсток, род. *напёрстка* “металевий ковпачок, який надівається на палець при шитті” (Желєх., 486), *напёрсток*, род. *напёрстка* “т. с.” (Грам., 224; Грінч., II, 508; УРС, II, 628; УЛВН, 355), “перстень” (Лисенко, 133), *наперсток* (Чучка, 60; Дзєндєлівський, карта № 97);

напис (Бєр., 63; Рад. Н., 3, 4); — *напис* (Желєх., 486), *напис*, род. *напису* (Грінч., II, 508; УРС, II, 629; УЛВН, 355);

напійток, род. *напійтку* (Желєх., 486; УРС, II, 630; СУМ, V, 144), *напійток* (Гануш, 349), *напиток* (Пура, 230), *напійток*, род. *напійтка* і *напійтку* (Грінч., II, 509);

наплив (Желєх., 487), *наплив*, род. *напливу* (УРС, II, 633; УЛВН, 355);

наплід, род. *напліду* “приплід” (Грінч., II, 510);

напой (Бєр., 150, 442); — *напій*, род. *напійю* (Желєх., 486; Грам., 60, 236; Грінч., II, 509; УРС, II, 632; УЛВН, 355), *нап’ій* (Пура, 230, 238), *напій* (Біл.-Нос., 237);

напрям, род. *напряму* (Грінч., II, 513), *напрям*, род. *напряму* (УРС, II, 639; УЛВН, 356);

напрямок, род. *напрямку* (Желєх., 489; УРС, II, 639; УЛВН, 356), *напрямок*, род. *напрямку* (Грінч., II, 513);

напуск, род. *напуску* (Грінч., II, 514; УРС, II, 640; УЛВН, 356);

наріст, род. *наросту* (Желєх., 490; УРС, II, 644; УЛВН, 357), *нарост* (Желєх., 491);

на́род (Остр. зб., 19 зв., 116; С. Зиз., 76 — двічі, 156; Отпис, 3/1 зв., 9/3 зв.; Кл. Остр., 215, 216, 217; Єв., 70 зв., 73 зв., 90 зв., 94 — двічі, 95 зв. — двічі, 170 зв.; Бер. В., 58, 59; Сак., 46; Бер., 132, 312, 340, 406, 424; Волк., 102, 119; Гал., 7, 20, 21, 21 зв., 61 — тричі; Бар., 138 зв., 188 зв.; Рад., 58, 234, 504; Рад. Н., 27, 40 — двічі; Синопс., 1 зв., 10, 51 зв.; Кл., 198, 204), *на́рода* — род. одн. (Єв., 51 зв., 53 зв., 76 зв.; Синопс., 10), *на́роду* — род. одн. (Бер., 358) і *наро́д* (Остр. б., 20; Остр. зб., 18), *наро́да* — род. одн. (Остр. зб., 15 зв. — двічі), *наро́ду* — род. одн. (Філ., 9/1 зв.; Кл. Остр., 210, 217; Бер., 351); — *на́рід*, род. *на́роду* (Желех., 490; Верхратський, 1899, 27; Грінч., II, 516; Голоск., 231; УРС, II, 643), *наро́д* (Желех., 490), *на́рід* (гал.) і *наро́д* (півд.-сх.) (Ганкевич, 113), *на́рід*, род. *наро́ду*, *наро́да*, *на́роду* (гал.) і *наро́д* (півд.-сх.) (Верхратський, 1879, 389), *на́рід*, род. *на́рода* і *на́роду* (Грамм., 221), *на́р'іт* (Пура, 238), *на́род* (Чучка, 59; Гребінка, 116), *наро́д*, род. *наро́ду* (Грінч., II, 516; Голоск., 232; УРС, II, 644; УЛВН, 357); *на́родок* “народ” (Желех., 490), *на́родок*, род. *на́родку* “т. с.” (Грінч., II, 516);

на́ростень “наріст” (Желех., 491), *на́ростень*, род. *на́ростня* “т. с.; мозоль” (Грінч., II, 517), *на́ростень*, род. *на́росня* (УЛВН, 357); *на́росток*, род. *на́ростка* “мозоль” (Желех., 491), “однорічний бичок” (Грінч., II, 517; УРС, II, 646; УЛВН, 357; СУМ, V, 178);

на́руб “нарубка” (Желех., 491);

на́сип (Желех., 492), *на́сип*, род. *на́сипу* (УРС, II, 649; УЛВН, 358);

на́сит (Желех., 492), *на́сит*, род. *на́ситу* (Грінч., II, 519; УРС, II, 649; СУМ, V, 185);

на́сід “накип” (Желех., 492);

на́сідок, род. *на́сідка* “покладені під квочку яйця для виведення курчат” (Матеріали, VI, 36), “насиджене квочкою яйце” (Грінч., II, 519; УРС, II, 650; СУМ, V, 187);

на́ско́к (Желех., 493), *на́ско́к*, род. *на́ско́ку* (УРС, II, 652; УЛВН, 358; СУМ, V, 190);

на́слідок, род. *на́слідку* (Желех., 493; УРС, II, 652; УЛВН, 359), *на́слідок*, род. *на́слідку* (Грінч., II, 520);

на́слух, род. *на́слуху* (УРС, II, 653; СУМ, V, 192);

на́сьмі́х “насмішка” (Желех., 493), *на́сьмі́х*, род. *на́сьмі́ха* “насмішник” (Грінч., II, 521), *на́сьмі́х*, род. *на́сьмі́ху* “насмішка” (УРС, II, 653; УЛВН, 359);

- на́спів*, род. *на́співу* (УРС, II, 655; УЛВН, 359);
на́стил, род. *на́стилу* “шар снігу” (Грінч., II, 523), *на́стил*,
род. *на́стилу* “поверхня з дошок; шар снігу” і *на́сти́л*, род. *на-
сти́лу* “настеляння” (УРС, II, 657; УЛВН, 359);
на́стрій, род. *на́строю* (Желех., 495), *на́стрій*, род. *на́строю*
(УРС, II, 660; УЛВН, 360);
на́ступ (Желех., 495), *на́ступ*, род. *на́ступу* (Грінч., II, 525;
УРС, II, 661; УЛВН, 360);
на́тиск, *на́тис* (Желех., 496), *на́тиск* (Онишкевич, I, 478),
на́тиск, род. *на́тиску* (Грінч., II, 526; УРС, II, 664; УЛВН, 360);
на́товп (Желех., 497), *на́товп*, род. *на́товпу* (Грінч., II, 527;
УРС, II, 664; УЛВН, 361);
на́труд “гній, опух” (Желех., 497);
на́трус “ріг-порохівниця” (Біл.-Нос., 239), *на́трус*, род. *на-
трусу* “зерна хліба, змішані з битою (після молотьби) соломою”
(Грінч., II, 528);
на́тяг, род. *на́тягу* (УРС, II, 667; УЛВН, 361);
на́тяк (Желех., 498), *на́т’ак* (Онишкевич, I, 479), *на́тяк*, род.
на́тяку (Грінч., II, 529; УРС, II, 668; УЛВН, 361);
на́уст “наущення” (Желех., 498);
на́хил (Желех., 498), *на́хил*, род. *на́хилу* (УРС, II, 670; УЛВН, 362);
на́хід, род. *на́ходу* (Желех., 498; Грінч., II, 531; УРС, II, 670);
на́черк (Желех., 499), *на́черк*, род. *на́черку* (Грінч., II, 533;
УРС, II, 673; УЛВН, 362);
на́шепт (Желех., 500), *на́шепт*, род. *на́шепту* (Грінч., II, 534;
Голоск., 235), *на́шепти* — мн. (УРС, II, 675; УЛВН, 363);
на́щадок, род. *на́щадку* (Желех., 500), *на́щадок*, род. *на́щадку*
(Грінч., II, 536), *на́щадок*, род. *на́щадка* (УРС, II, 677; УЛВН,
363);
на́дбане (Желех., 472), *на́дба́нне* (Гануш, 251), *на́дба́ння* (Грінч.,
II, 480; УРС, II, 584; УЛВН, 347);
на́зване “назва” (Желех., 477);
на́звико (Желех., 477), *на́звіско* (Онишкевич, I, 466), *на́звіско*
(Верхратський, 1900, 57), *на́звисько* (УРС, II, 598; СУМ, V, 89);
на́звище (Грінч., II, 488; УРС, II, 598; СУМ, V, 89);
на́слане (Желех., 493), *на́сла́ння* (УРС, II, 652; УЛВН, 359);
на́стане (Желех., 494), *на́стання́* (Грінч., II, 522), *на́стання*
(УРС, II, 656), *на́ста́ння* (УЛВН, 359);

начин(ь)є (Кл. Остр., 228), *начи(н)є* (Єв., 94², 311²; Бер., 338), *начин(ь)я* (Гал., 138 — двічі, 139 — двічі), *начи(н)я* (Гал., 138), *начин(ь)я* — род. одн. (Гал., 63), *начин(ь)ям* — ор. одн. (Гал., 55 зв., 138 зв.), *в начи(н)ю* — місц. одн. (Коп. Ом., 155), *начиня* — мн. (Кл. Остр., 201 — двічі) і *в начин(ь)є* (Гал., 207 зв.), *начіня* (Гал., 74), *начіня* — род. одн. (Гал., 186); — *начинє* (Желех., 500), *начін'а* (Онишкевич, I, 480), *начін'а* (Дзендзелівський, карта № 172; Мельничук, 60), *начіньє* (Біл.-Нос., 239), *начіння* (Грінч., II, 533; УРС, II, 674; УЛВН, 363);

навість “прихильність” (Желех., 467), *наivist* “приязн” (Онишкевич, I, 462);

навись, род. *нависи* “навислий на гілках сніг” (Грінч., II, 469; СУМ, V, 31);

наволоч “набрід” (Желех., 468), *наволоч*, род. *наволочи* “т. с.” (Грінч., II, 472; УРС, II, 572; УЛВН, 345);

нагорь, род. *нагорі* “нагар” (Грінч., II, 478);

наковань (ч. р.) “маленьке коваadlo” (Желех., 480), *наковань*, род. *наковані* “т. с.” (Грінч., II, 494);

нападь, род. *нападі* “напасть” (Грінч., II, 506);

напасть (Бер., 17, 69, 130 — двічі), *напасти* — род. одн. (Кл., 140), *напасти* — мн. (Бер., 130; Кл., 131), *напастей* (Кл., 41, 109); — *напасть* (Головацький, 50; Желех., 485), *напасть* (Гануш, 253, 376), *напасть*, род. *напасти* (Грам., 259), *напас'и'* (Онишкевич, I, 472), *напасть*, род. *напасти* (Грінч., II, 507), *напасть*, род. *напасти* (Голоск., 230), *напасть*, род. *напасти* (УРС, II, 627; УЛВН, 355);

напись “напис” (Желех., 486), *напись*, род. *написи* “т. с.” (Грам., 259);

нарість, род. *нарости* “наріст” (Грінч., II, 516);

насіч “поранення” (Желех., 492);

натерть, род. *натерти* “подрібнена від тертя солома” (Грінч., II, 526).

УТВОРЕННЯ З ПРЕФІКСОМ *nad-*

надбавка (Желех., 472), *надбавка* (УРС, II, 584; УЛВН, 347);

надважка “втрата у вазі” (Желех., 473);

надвишка (Желех., 473), *надвійшка* (УРС, II, 585; УЛВН, 347);

- на́ддавка* “прибавка” (Желех., 473);
на́дклéпка (про предмет) і *надклéпка* (про дію) (УРС, II, 589),
надклéпка “надклепування; частина чого-небудь, яку надклепали” (СУМ, V, 71);
на́дсічка “надсічене місце” і *надсічка* “надрубання” (УРС, II, 594; УЛВН, 349);
на́дтичка “пришита знизу частина жіночої сорочки” (Желех., 476), *на́дтічка* “т. с.” (Грінч., II, 486);
на́дшивка “пришита знизу частина жіночої сорочки” (Желех., 476);
- на́дзір*, род. *на́дзору* “нагляд” (Желех., 474; Грам., 223), *надзір*,
 род. *надзо́ру* “т. с.” (СУМ, V, 66);
на́д’їзд “приїзд” (Желех., 474);
на́дмір (Желех., 474), *на́дмір*, род. *на́дміру* (Грінч., II, 484; УРС, II, 590; УЛВН, 348);
на́дпис, род. *на́дпису* (УРС, II, 591; УЛВН, 348);
на́дпись “напис” (Желех., 475).

УТВОРЕННЯ З ПРЕФІКСОМ *оrз-*

- ро́звідка* “розвідування, обстеження; жінка, розведена з чоловіком” (Желех., 814), “т. с.; наукове дослідження” (Грінч., IV, 35), *ро́звідка* “наукове дослідження”, *ро́звідка* “орган для охорони державної безпеки; військова група, підрозділ” і *розві́дка* “розвідування, обстеження” (УРС, V, 91), *ро́звідка* “наукове дослідження” і *розві́дка* “розвідування, обстеження” (УЛВН, 560);
ро́зв’язка “розв’язання” (Желех., 815), *розв’язка* “кінець, завершення чого-небудь; розгадка чого-небудь” (СУМ, VIII, 641);
ро́здавка “роздавання” (Желех., 816), *ро́здавки* — мн. “т. с.” (Онишкевич, II, 183);
ро́зказка “поголос, чутки” (Желех., 820);
ро́зкладка “розподіл” (Желех., 821; Онишкевич, II, 184; УРС, V, 125), *ро́зкла́дка* “розподіл, пропорція поділу” і *розкла́дка* (дія) (УЛВН, 566);
ро́зко́пка (Желех., 821), *розко́пка* (УРС, V, 128; УЛВН, 567);
ро́зписка (Грінч., IV, 72), *ро́зписка* (Голоск., 349), *розпи́ска* (УРС, V, 159; УЛВН, 573);

ро́зпірка (Желех., 827; УРС, V, 161; УЛВН, 573), *ро́спірка* (Грінч., IV, 75);

ро́зпра “ворожнеча, незгода” (Желех., 828);

ро́зрізка “розріз; розмежування” (Грінч., IV, 55; СУМ, VIII, 793), *ро́зрізка* “т. с.” (УРС, V, 178) і *розрі́зка* “розрізання” (УРС, V, 179);

ро́зсипка “розсип” (Желех., 831), *розсі́пка* “т. с.” (Грінч., IV, 57), *ро́зсипка* “втрата ваги” і *розсі́пка* “розсип” (УРС, V, 185; УЛВН, 577);

ро́зставка “розстановка, розміщення” (Желех., 832);

ро́зтопка “розтоплення, розплавлення” (Желех., 834), *ро́с-то́пка* “паливо” (Чабаненко, IV, 40);

ро́зтру́ска “розтрушування” (УРС, V, 199), *ро́зтруска* “втрата у вазі сипких речовин” і *розтру́ска* “розтрушування” (УЛВН, 580), *ро́зтруска* “втрата у вазі сипких речовин” (СУМ, VIII, 834);

ро́зчі́на “закваска для тіста, опара” (Желех., 837), *ро́шчина* (Гладкий, 1929, 131), *ро́зчина* (Лисенко, 187; Біл.-Нос., 317; Грінч., IV, 61; УРС, V, 211; СУМ, VIII, 860), *ро́щина* “т. с.” (Лисенко, 187; Біл.-Нос., 317; УРС, V, 211; СУМ, VIII, 860);

ро́зчинка “закваска (для тіста), опара” (Грінч., IV, 61);

ро́збі́г (Желех., 812), *ро́збі́г*, род. *ро́збі́гу* (УРС, V, 82; УЛВН, 559);

ро́збі́р, род. *розбо́ру* (Желех., 813), *розбі́р*, род. *розбо́ру* (Грінч., IV, 31; Голоск., 343), *ро́збі́р*, род. *ро́збо́ру* (УРС, V, 82; УЛВН, 559);

ро́зблиск, *ро́зблеск* (Желех., 812), *ро́зблиск*, род. *ро́зблиску* (УРС, V, 83; СУМ, VIII, 613);

розбо́вток “бовтун” (Желех., 812), *ро́збовток*, род. *ро́збовтка* (Грінч., IV, 32; УРС, V, 83), *розбо́вток*, род. *розбо́втка* “т. с.” (СУМ, VIII, 613);

ро́збрат (Желех., 312; Онишкевич, II, 181), *ро́збрат*, род. *ро́збрату* (Грінч., IV, 32; УРС, V, 83; УЛВН, 559);

ро́збри́д (Желех., 812), *ро́збри́д*, род. *ро́збро́ду* (УРС, V, 84), *ро́з-бри́д*, род. *розбро́ду* (УЛВН, 559);

ро́зваг “розсудливість, обачність” (Желех., 813);

ро́зва́л (Желех., 813), *розва́л*, род. *розва́лу* (УРС, V, 87; УЛВН, 560);

ро́звиток (Желех., 814), *ро́звиток*, род. *ро́звитку* (Грінч., IV, 35; УРС, V, 91; УЛВН, 560);

розвід, род. *розвіду* “розлучення; міркування, толк” (Желех., 814), *розвід* “розлучення” і *розвід* “рішення суду; рада, порада” (Онишкевич, II, 182), *розвід*, род. *розводу* “розведення; розрив, сварка; порядок, толк” (Грінч., IV, 35), *розвод*, род. *розвіду* “розлучення” (Чабаненко, IV, 18), *розвід*, род. *розвіду* “розведення; розлучення” (УРС, V, 91; УЛВН, 560);

розвіз, род. *розвізу* (Голоск., 343), *розвіз*, род. *розвізу* (УРС, V, 92; УЛВН, 560);

розвій, род. *розвію* (Желех., 814; Голоск., 343), *розвій*, род. *розвію* (Грінч., IV, 35), *розвій*, род. *розвію* (УРС, V, 92; УЛВН, 560);

розвір, род. *розвору* “ущелина” (Желех., 814);

розв'язок (Желех., 815), *розв'язок* (Онишкевич, II, 183), *розв'язок*, род. *розв'язку* (Грінч., IV, 37), *розв'язок*, род. *розв'язку* (УРС, V, 96; СУМ, VIII, 642);

розгляд (Желех., 815), *розгляд*, род. *розгляду* (Грінч., IV, 38; УРС, V, 99; УЛВН, 561);

розгнів “озлобленість” (Желех., 815);

розговор, род. *розговору* “розмова” (Желех., 815), *розговор* “мова; говірка” (Онишкевич, II, 183), *розговор*, род. *розговору*; *розговор*, род. *розговору* “розмова” (СУМ, VIII, 651);

розгомос (Желех., 815), *розгомос*, род. *розголосу* (Грінч., IV, 39; УРС, V, 101; УЛВН, 561);

розгрів “розігрівання” (Желех., 816), *розгрів*, род. *розгріву* “т. с.” (УРС, V, 117; УЛВН, 565);

роздвій, род. *роздвію* “роздвоєння” (Желех., 816), *роздвій*, род. *роздвію* “т. с.” (Грінч., IV, 41);

розділ, род. *розділу* (Желех., 817; Грам., 222; Грінч., IV, 42; УРС, V, 108; УЛВН, 563), *розділ* (Біл.-Нос., 315);

розділ, род. *розділу*; *розділ* (Желех., 817), *розділ*, род. *розділу* (Грінч., IV, 43; УРС, V, 109; УЛВН, 563);

роздорож, род. *роздорожу* “роздоріжжя” (Грінч., IV, 43);

роздріб, род. *роздрібу* (Желех., 818), *роздріб*, род. *роздрібу* (Грінч., IV, 43), *роздріб* (УРС, V, 110), *роздріб*, род. *роздрібу* (УЛВН, 563);

роздум (Желех., 818), *роздум*, род. *роздуму* (УРС, V, 112; УЛВН, 563);

роззів, род. *роззіву* “отвір, свердловина” (УРС, V, 116);

роз'їзд (Желех., 819), *роз'їзд*, род. *роз'їзду* (Грінч., IV, 47; УРС, V, 119; УЛВН, 566);

рoсказ (С. Зиз., 47; Бер., 75); — *рoсказ* “розповідь; наказ” (Желех., 820), *розкáз* “наказ, повеління” (Біл.-Нос., 315), *рoсказ*, род. *рoсказу* “т. с.” (Грінч., IV, 65), *рoсказ*, род. *рoсказу* (Голоск., 346), *рoсказ*, род. *рoсказу* “наказ, повеління” і *розкáз*, род. *розкáзу* “розповідь” (УРС, V, 120), *розкáз*, род. *розкáзу* “т. с.” (СУМ, VIII, 688);

рoсквас “закваска для тіста, опара” (Желех., 820), *рoсквас*, род. *рoсквасу* (Грінч., IV, 66), *рoсквас*, род. *рoсквасу* “т. с.” (УРС, V, 121; СУМ, VIII, 691);

рoсквіт, род. *рoсквіту* (Грінч., IV, 66), *рoсквіт*, род. *рoсквіту* (УРС, V, 121; УЛВН, 566);

рoскид (Желех., 820), *рoскид*, род. *рoскиду* (Грінч., IV, 66), *рoскид*, род. *рoскиду* (УРС, V, 122; УЛВН, 566);

рoскіл (Желех., 821), *роскíl*, род. *роскóлу* (Грінч., IV, 66), *розкíl*, род. *розкóлу* (УРС, V, 123; СУМ, VIII, 698);

рoсклад (Желех., 821), *рoсклáд* (Верхратський, 1879, 402), *рoсклад*, род. *рoскладу* (УРС, V, 124; УЛВН, 566);

рoскоп “розкопка” (Желех., 821), *розкóп*, род. *розкóпу* “розкопане місце” (СУМ, VIII, 707);

рoзкуп “розпродаж” (Желех., 822);

рoзлад (Желех., 822), *рoзлад*, род. *рoзладу* (Грінч., IV, 47; УРС, V, 135; УЛВН, 568);

рoзлив (Желех., 822), *розліў* (Онишкевич, II, 185), *розлів*, род. *розліву* (Грінч., IV, 47), *розлів*, род. *розліву* (УРС, V, 136; УЛВН, 568);

рoзлім, род. *розлóму* (Желех., 822), *розлóm*, род. *розлóму* (УРС, V, 139; УЛВН, 569);

рoзліт, род. *розліту* (Грінч., IV, 48), *рoзліт*, род. *розлету* (Голоск., 347), *рoзліт*, род. *розльóту* (УРС, V, 138), *рoзліт*, род. *розльóту* (УЛВН, 569);

рoзмах (Желех., 823), *рoзмах*, род. *рoзмаху* (Грінч., IV, 50; УРС, V, 143; УЛВН, 569);

рoзмир “перемир’я; ворожнеча” (Желех., 824), *рoзмир*, род. *розмиру* “розрив мирних відносин, війна” (Грінч., IV, 51; Голоск., 347; СУМ, VIII, 741);

рoзмисл (Желех., 824), *рoзмисл*, род. *розмислу* (Грінч., IV, 51), *рoзмисел*, род. *розмислу* (Голоск., 347; УРС, V, 146; СУМ, VIII, 741);

рoзмін (Желех., 824), *рoзмін*, род. *розміну* (Грінч., IV, 51; УРС, V, 146; УЛВН, 570);

рoзмір (Желех., 824), *розмір*, род. *розміру* (Грама., 222; Грінч., IV, 51), *рoзмір*, род. *рoзміру* (УРС, V, 146; УЛВН, 570);

рoспад, род. *рoспаду* (Грінч., IV, 70), *рoспад*, род. *рoспаду* (УРС, V, 153; УЛВН, 571);

рoзпáл “те, чим розпалюють; розпалювання; найвище напруження” (Желех., 825), *рoспал*, род. *рoспалу* “розпалювання” (Грінч., IV, 70), *рoзпал*, род. *рoзпалу* “т. с.; найвище напруження” (УРС, V, 154), *рoзпал*, род. *рoзпалу* “найвище напруження” і *рoзпáл*, род. *рoзпáлу* “розпалення, розпалювання” (УЛВН, 572);

рoзпáлок “розпал” (Желех., 825);

рoзпис (Желех., 826), *рoзпис*, род. *рoзпису* (УРС, V, 159; УЛВН, 573);

рoзпит (Желех., 826), *рoзпит*, род. *рoзпиту* (УРС, V, 160; УЛВН, 573);

рoспиток, род. *рoспитку* “розпит” (Грінч., IV, 72), *рoзпиток*, род. *рoзпитку* “т. с.” (Голоск., 349; УРС, V, 160; СУМ, VIII, 764);

рoзпір, род. *рoзпіру* “розріз в одязі” (Желех., 827), *рoзпір*, род. *рoзпіру* “т. с.” (УРС, V, 161; УЛВН, 573);

рoзплід, род. *рoзплóду* (Желех., 827), *рoзплід* (Онишкевич, II, 186), *рoзплід*, род. *рoзплóду* (УРС, V, 163), *рoзплід*, род. *рoзплóду* (УЛВН, 573);

рoзпліт “розплітання” (Желех., 827);

рoзповідок “розповідь” (Желех., 827), *рoзповідок*, род. *рoзповідка* “т. с.” (УРС, V, 165);

рoзпуск (Желех., 829), *рoспуск*, род. *рoспуску* (Грінч., IV, 77), *рoзпуск*, род. *рoзпуску* (УРС, V, 172; УЛВН, 575);

рoзрив (Желех., 830), *рoзрív* (Біл.-Нос., 316), *рoзрív*, род. *рoзрívу* (Грінч., IV, 55; УРС, V, 177; УЛВН, 576);

рoзрíz “місце розтину, отвір” (Желех., 830), *рoзрíz*, род. *рoзрízу* “т. с.” і *рoзрíz*, род. *рoзрízу* “розтин, розсічення, розрízування” (УРС, V, 178; УЛВН, 576);

рoзрíst, род. *рoзрóсту* “розростання, рíст; розвиток” (Грінч., IV, 55; УРС, V, 179; СУМ, VIII, 795);

рoзрúб, род. *рoзрúбу* (УРС, V, 180; УЛВН, 576);

рoзруй “руйнування” (Желех., 830), *рoзруй*, род. *рoзрую* “т. с.” (СУМ, VIII, 797);

рoзрух (Бер., 98, 102, 143, 156, 201, 205 та ін.) і *рoзрúх* (Бер., 102); — *рoзрúх* (Желех., 830; Гладкий, 1929, 130), *рoзрúх* (Біл.-Нос., 316), *рoзрух*, род. *рoзруху* (Грінч., IV, 56; УРС, V, 181; УЛВН, 576);

рoзряд (Желех., 830), *розряд*, род. *розряду* (УРС, V, 181; УЛВН, 576);

рoзсвiт “світанок” (Желех., 831), *розсвіт*, род. *розсвіту* “т. с.” (Грінч., IV, 56; УРС, V, 183; СУМ, VIII, 801);

рoзсип, род. *розсипу* (Грінч., IV, 56; УРС, V, 184; УЛВН, 577);

рoзсіл, род. *розсoлу* (Желех., 831), *рос'іл* і *росoл* (Чабаненко, IV, 47), *розсіл*, род. *розсoлу* (УРС, V, 186; УЛВН, 577);

рoзстрій, род. *розстрою* “розлад” (Желех., 832), *розстрій*, род. *розстрою* “т. с.” (УРС, V, 191; СУМ, VIII, 817);

рoзстріл, род. *розстрілу* (УРС, V, 191; УЛВН, 578);

рoзсуд (Желех., 833; Онишкевич, II, 188), *розсуд*, род. *розсуду* (Грінч., IV, 59; УРС, V, 191; УЛВН, 579);

рoзсудок, род. *розсудку* (Желех., 833), *розсудок* (Онишкевич, II, 188), *розсудок*, род. *розсудку* (УРС, V, 192; СУМ, VIII, 820);

рoзсяг “обсяг” (Желех., 833);

рoзтвір, род. *розтвoру* “розкриття; паша” (Желех., 833);

рoзтвoр (*розтвір*), род. *розтвoру* “розчин” (Желех., 833);

рoзтин, род. *розтину* (УРС, V, 194; УЛВН, 579);

рoзтік (Желех., 833), *рoстік*, род. *рoстoку* (Грінч., IV, 79), *рoзтік*, род. *рoзтoку* (УРС, V, 194; СУМ, VIII, 825);

рoзтоп “розтоплення, розплавлення” (Желех., 834);

рoзтрясок (*розтресок*) “безладдя; витрати, розтринькування” (Желех., 835);

рoзтяг (Желех., 835), *розтяг*, род. *розтягу* (УРС, V, 200; УЛВН, 580);

рoзум (Бер., 34, 123 — тричі, 204, 224, 269, 270 та ін.), *рoзуму* — род. одн. (Бер., 33); — *рoзум* (Желех., 835; Гануш, 346), *рoзум*, род. *рoзуму* (Грам., 223; Верхратський, 1899, 27, 63; Грінч., IV, 59; Голоск., 352; УРС, V, 202; УЛВН, 580), *рoзум* (Онишкевич, II, 188), *рoзум*, род. *рoзумá* (Верхратський, 1899, 27, 63);

рoзхил, род. *розхилу* (УРС, V, 206; УЛВН, 581);

рoзхід, род. *розхoду* (Желех., 836), *розхoд*, род. *розхoду* (Чабаненко, IV, 41), *розхід*, род. *розхoду* (УРС, V, 206; УЛВН, 581);

рoзхрист (Желех., 836), *розхрист*, род. *розхристу* (УРС, V, 208; СУМ, VIII, 855);

рoзцвiт (Желех., 836), *розцвіт*, род. *розцвіту* (Грінч., IV, 60; Голоск., 354; УРС, V, 209), *розцвіт*, род. *розцвіту* (СУМ, VIII, 856);

рoзчах, род. *розчаху* “роскол у дереві уздовж стовбура” (Грінч., IV, 61);

- рѳзчерк*, род. *рѳзчерку* (УРС, V, 211; УЛВН, 582);
рѳзчїн “рїдина” (Желех., 837), *рѳзчин*, род. *рѳзчину* “т. с.” (УРС, V, 211; УЛВН, 582);
рѳзчин, род. *рѳзчину* “розкриття (вікна, дверей тощо)” (УРС, V, 211; СУМ, VIII, 860);
рѳзчїс, род. *рѳзчѳсу* (УРС, V, 213; СУМ, VIII, 862);
рѳзчух, род. *рѳзчуху* (УРС, V, 214; УЛВН, 582);
рѳзшир (Желех., 837), *рѳзшир*, род. *рѳзширу* (УРС, V, 215; СУМ, VIII, 866);
рѳзшук, род. *рѳзшуку* (УРС, V, 217; УЛВН, 583);
рѳзщїп, род. *рѳзщѳпу* (Желех., 638), *рѳзщеп* (Желех., 838), *рѳзщїп*, род. *рѳзщепу* (УРС, V, 218; СУМ, VIII, 871);
- рѳзвїд*, род. *рѳзведи* “розбещенїсть” (Желех., 814), *рѳзвїд* “розпусник” (Онишкевич, II, 182);
рѳзв’язь, род. *рѳзв’язї* (Грінч., IV, 37; УРС, V, 97; СУМ, VIII, 643);
рѳзгородь “перегородка; ворожнеча” (Желех., 816);
рѳзгрань “розкол” (Желех., 816);
рѳзкаль “велика грязюка” (Желех., 820), “розмерзаннїя; бездорїжжїя” (Бїл.-Нос., 315), *рѳскаль*, род. *рѳскалі* “бездорїжжїя” (Грінч., IV, 65), *рѳзкаль*, род. *рѳзкалі* “т. с.” (УРС, V, 120; СУМ, VIII, 689);
рѳсквась, род. *рѳсквасї* “бездорїжжїя” (Грінч., IV, 66), *рѳзквась*, род. *рѳзквасї* “т. с.” (УРС, V, 121; СУМ, VIII, 692);
рѳскош (Бер., 103), в *рѳскошах* (Бер., 155, 223); — *рѳскїш* (Головацький, 17, 81), *рѳзкїш*, род. *рѳзкоши* (Верхратський, 1912, 46), *рѳскїш*, род. *рѳскоши* (Потебнїя, 129; Грінч., IV, 66), *рѳзкїш*, род. *рѳзкоши* (УРС, V, 124; УЛВН, 566);
рѳзпач (ч. р.) (Желех., 826), *рѳзбач* (ж. р.) (Желех., 811), *рѳспач*, род. *рѳспачї* (Грінч., IV, 71), *рѳзпач*, род. *рѳзпачу* (Голоск., 348; УЛВН, 572), *рѳзпач*, род. *рѳзпачу* і *рѳзпачї* (УРС, V, 156);
рѳзпись “циркуляр” (Желех., 826);
рѳзповїд (Желех., 827), *рѳзповїд*, род. *рѳзповїдї* (УРС, V, 165; УЛВН, 574);
рѳзстань (Желех., 832), *рѳзстань*, род. *рѳзстанї* (Грінч., IV, 58; УРС, V, 190; СУМ, VIII, 816);
рѳстїч, род. *рѳстїчї* (Грінч., IV, 79), *рѳзтїч* (Бїл.-Нос., 316), *рѳстич*, род. *рѳстичї* (Грінч., IV, 79), *рѳзтїч*, род. *рѳзтечї* (УРС, V, 195; УЛВН, 579).

УТВОРЕННЯ З ПРЕФІКСОМ *per-*

перéбірка “дощечка або рейка в ткацькому верстаті” (Желех., 610), “перегородка” (Голоск., 275), *перéбірка* “перебирання; переродження; дощечка або паличка, яка вставляється між рядами ткацької основи для розділення їх” (Грінч., III, 109), “перебирання; перегородка” (УРС, III, 244), “перегородка” (СУМ, VI, 127);

перéвишка “перевага” (Желех., 611);

перéвірка (Желех., 612; Грінч., III, 112), *перéвірка* (УРС, III, 252; УЛВН, 417);

перéволока “простір між двома судоходними річками; перетягання” (Желех., 612);

перéв’язка (Желех., 612), *перéв’язка* (Гануш, 252; УРС, III, 255; УЛВН, 418);

перéгода “перерва” (Желех., 613);

перéділка (Желех., 614; Грінч., III, 116; УРС, III, 264; УЛВН, 420);

перéдрімка “короткий сон, півсон” (Желех., 615);

перéзва “запрошення до батьків молодого під час весільного обряду” (Желех., 615), “перегук” (УРС, III, 270; СУМ, VI, 183),

перезвá “взаємне запрошування і відвідини під час весільного обряду” (Лисенко, 156), “весільний обряд, звичай, за яким родичі молодої після першої шлюбної ночі йшли або їхали на частування до хати молодого” (Біл.-Нос., 276; Грінч., III, 118; УРС, III, 270; СУМ, VI, 183);

перéїда “переїдання” (Желех., 616);

перéїздка “маленький місток через рів або струмочок” (Грінч., III, 119);

перéйма “взяття, прийняття” (Желех., 615), “викуп; потуги у породіллі” (Біл.-Нос., 276), “перехоплювання того, хто пливе по річці; винагорода за доставку пійманого на річці; потуги у породіллі” (Грінч., III, 119), *перéйми* — мн. “потуги у породіллі” (Лисенко, 156; Грінч., III, 119; УРС, III, 272; СУМ, VI, 188);

перéкладка “перегородка” (Желех., 616), *перéкладка* “вузенька стрічка, яка кладеться на голову між двома ширшими” (Грінч., III, 121), *перéкладка* “шабель, поперечний брус” і *перéкладка* “зміна місця, повторне розміщення” (УРС, III, 277; УЛВН, 423);

перéкупка “перекупниця” (Желех., 617; Верхратський, 1879, 401; Гануш, 245, 252; Грам., 249; Біл.-Нос., 276; Грінч., III, 123),

перéкупка “т. с.” і *переку́пка* “купівля для перепродажу” (УРС, III, 282; УЛВН, 424);

перéкуска “закуска” (Желех., 617; Грінч., III, 123; УРС, III, 282; СУМ, VI, 210);

перéлюбниця (Желех., 618; Грінч., III, 125), *перелю́бниця* (УРС, III, 286; СУМ, VI, 220);

перéмивка “перемивання” (Желех., 619), *перемі́вка* “т. с.” (УРС, III, 288);

перемі́жка “проміжок” (Біл.-Нос., 277);

перемі́нка “заміна, зміна” (Желех., 619), *перемі́нка* “т. с.; перерва” (УРС, III, 289), “переродження білизни, зміна білизни; перерва” (СУМ, VI, 226);

перемі́тка “намітка (жіночий головний убір); кладочка” (Желех., 619; Грінч., III, 127), “намітка” (СУМ, VI, 228), *перемі́тка* “тимчасова кладка на потоці” (Онишкевич, II, 52);

перемі́шка “суміш” (Желех., 619), “т. с.; перешкода” (Грінч., III, 127), “перешкода” (УРС, III, 290), “т. с.; переміна” (СУМ, VI, 228);

перéпинка “кома” (Желех., 621), “перешкода, перепона” (УРС, III, 298), “зупинка” (СУМ, VI, 247);

перéписка (Желех., 621), *перепі́ска* (УРС, III, 299; СУМ, VI, 248);

перéпічка (Желех., 621; Онишкевич, II, 53; Грінч., III, 132; УРС, III, 299; УЛВН, 429);

перéплітка “кісник” (Желех., 621);

перéпустка (УРС, III, 304; УЛВН, 431);

перéрва (Желех., 622; Грінч., III, 134; УРС, III, 305; УЛВН, 431);

перéрічка “суперечка” (Желех., 623);

перéсилка (Желех., 623), *пересі́лка* (УРС, III, 309; УЛВН, 432);

перéсіча “пересічення” (Желех., 624);

пересі́чка “перегородка” (Грінч., III, 137; СУМ, VI, 278);

пересна “насип” (Желех., 624), “замет снігу на дорозі” (Онишкевич, II, 55), “земляний насип” (Біл.-Нос., 277), “пересип, земляний насип” (Грінч., III, 137);

перéстава “гребля, загата; переміна” (Желех., 624);

перéставка “сітка для ловлі птахів” (Желех., 624; Грінч., III, 138);

перестрига “вівця, яка двічі за літо стриждеться; вовна вторинної стрижки” (Грінч., III, 139), “вівця, стрижена двічі за літо” (Чабаненко, III, 100);

перестрижка “вовна однорічної вівці” (Желех., 625), “вівця, яка двічі за літо стриждеться; вовна вторинної стрижки” (Грінч., III, 139);

перестрілка (Желех., 625), *перестрілка* (УРС, III, 315; УЛВН, 434);

пересівка (УРС, III, 316; УЛВН, 434);

перетика “межа, відділена ровом або плетеним тином” (Біл.-Нос., 277), “плетений тин” (Грінч., III, 140; УРС, III, 318), “паркан або якась інша перепона чи загорожа на межі; смуга кушів чи якихось інших насаджень на межі” (Чабаненко, III, 101), “перегорода, смуга дерев, чагарника тощо” (СУМ, VI, 295);

перетинка (УРС, III, 319; УЛВН, 435);

перечіпка “перешкода” (Грінч., III, 144), *перечіпка* “т. с.” (УРС, III, 329; УЛВН, 437);

перєбіг (Желех., 610), *перєбіг*, род. *перєбігу* (Грама., 226; УЛВН, 415), *перєбіг*, род. *перєбігу* (Голоск., 275; УРС, III, 243; СУМ, VI, 125);

перєбліск, род. *перєбліску* (УРС, III, 245), *перєблиск*, род. *перєблиску* (СУМ, VI, 128);

перєбрех, род. *перєбреху* “перєбріхування” (Грінч., III, 109);

перєвдяг, род. *перєвдягу* “перєвдягання; одяг, у який хтось перєвдягнувся” (Грінч., III, 111), “одяг для перєвдягання” (СУМ, VI, 135);

перєверт, род. *перєверту* “перєворот” (Грінч., III, 111; СУМ, VI, 138), *перєверти* — мн. “перєвертання” (СУМ, VI, 138);

перєвертєнь (Огоновський, 232; Верхратський, 1879, 401), *перєвєртєнь*, род. *перєвєртєня* (Желех., 611), *перєвєртєнь* (Гануш, 252, 353), *перєвертен'* (Онишкевич, II, 48), *перєвєртєнь* (Біл.-Нос., 276), *перєвертєнь*, род. *перєвертєня* (Грінч., III, 111; УРС, III, 250; УЛВН, 417);

перєворот (Желех., 612), *перєворот*, род. *перєвороту* (Грама., 222), *перєворót*, род. *перєворóту* (УРС, III, 254; УЛВН, 418);

перєв'яз, род. *перєв'язу* (УРС, III, 255; УЛВН, 418);

перєгляд, род. *перєгляду* (Грінч., III, 114; УРС, III, 256; УЛВН, 418);

перéгній, род. *перéгною* (Желех., 613), *перегній*, род. *перегною* (Грінч., III, 114; УРС, III, 257; УЛВН, 419);

перéгук, род. *перéгуку* (УРС, III, 260; УЛВН, 419);

перéдих, род. *перéдиху* (УРС, III, 264; УЛВН, 420);

перéжиток, род. *перéжитку* (УРС, III, 270; УЛВН, 421);

перéїзд “проїзд” (Желех., 616), *перейзд*, род. *перейзду* (дія) і *перейзд*, род. *перейзду* “місце, де переїзять” (Голоск., 277), *перейзд*, род. *перейзду* “зміна місця мешкання або перебування; місце, де переїзять” (УРС, III, 272), *перейзд*, род. *перейзду* “місце переправи” і *перейзд*, род. *перейзду* “зміна місця мешкання або перебування” (УЛВН, 422);

перéказ (Желех., 616), *перéказ*, род. *перéказу* (Грінч., III, 120; УРС, III, 273; УЛВН, 422);

перéклад (Бер., 317); — *перéклад* (Огоновський, 232), *перéклад* (Желех., 616), *перéклад*, род. *перéкладу* (Грама., 222), *перéклад*, род. *перéкладу* (Грінч., III, 121; УРС, III, 276; УЛВН, 423);

перéклик, род. *перéклику* (УРС, III, 277; УЛВН, 423);

перéкрутень, род. *перéкрутня* “викривлена істота” (Желех., 617);

перéкупень, род. *перéкупня* “перекупник” (Лисенко, 157; СУМ, VI, 209), “дрібний торговець; перекупник” (Грінч., III, 123), *перéкупень* “дрібний торговець істівним” (Біл.-Нос., 276);

перéлік (Желех., 618), *перéлік*, род. *перéліку* (Грінч., III, 124; УРС, III, 284; УЛВН, 425);

перéлісок, род. *перéліска* (Желех., 618; Грінч., III, 124; УРС, III, 284; УЛВН, 425), *перелісок* (Онишкевич, II, 52);

перéліт, род. *перéліту* (Грінч., III, 124), *переліт*, род. *перелéту* (Голоск., 278), *переліт*, род. *перелéту* (УРС, III, 284; УЛВН, 425);

перéлюб (Л. Укр., III, 165), *перéлюб*, род. *перéлюб* (Грінч., III, 125; УРС, III, 286; СУМ, VI, 220);

перéлюбєць, род. *перéлюбця* (Желех., 618), *перéлюбєць* (Гануш, 234, 252, 353), *перелюбець*, род. *перелюбця* (Грінч., III, 125; УРС, III, 286; СУМ, VI, 220);

перелюбник (Желех., 618), *перелюбник*, род. *перелюбника* (Грінч., III, 125), *перелюбник*, род. *перелюбника* (Голоск., 278; УРС, III, 286; СУМ, VI, 220);

перéляк (Желех., 618), *переляк* (Біл.-Нос., 277), *переляк*, род. *переляку* (Грінч., III, 125; УРС, III, 286; УЛВН, 425), *переляк*, *переляку* (Голоск., 278);

- перéман* “переманювання” (Желех., 618);
перéміг, род. *перéмогу* “перемога” (Желех., 619);
перéміл, род. *перéмілу* “мілина” (УРС, III, 289; СУМ, VI, 226);
перéпад, род. *перéпаду* (УРС, III, 297; УЛВН, 428);
перéпáл, род. *перéпáлу* (УРС, III, 297; УЛВН, 428);
перéпiс (Бер., 317, 361); — *перéпис*, род. *перéпису* (Грінч., III, 130; УРС, III, 299; УЛВН, 429), *перéпiс*, род. *перéпiсу* (Голоск., 279);
перéпит (Желех., 621), *перéпит*, род. *перéпиту* (Грінч., III, 131; УРС, III, 229; УЛВН, 429);
перéпих “пишність” (Желех., 621), *перéпих*, род. *перéпиху* “т. с.” (Грінч., III, 131; СУМ, VI, 250);
перéполох (Желех., 622; Онишкевич, II, 53), *перéполох* (Гануш, 252, 352), *перéполох*, *перéполiх* (Біл.-Нос., 277), *перéполох*, род. *перéполоху* (Грінч., III, 133; УРС, III, 301; УЛВН, 430);
перéпуск, род. *перéпуску* (УРС, III, 304; УЛВН, 431);
перéпу́ст “посудина для перегонки горілки; переріз” (Желех., 622), *перéпуст* “посудина для перегонки горілки” (Біл.-Нос., 277), *перéпуст*, род. *перéпусту* “т. с.; переріз” (Грінч., III, 134);
перéрив, род. *перéрву* “перерва” (Желех., 623), *перéрiв*, род. *перéрiву* “проміжок” (УРС, III, 305), “перерва” (СУМ, VI, 264);
перéрiз (дія) (Желех., 623), *перéрiз*, род. *перéрiзу* (діжка) (Грінч., III, 135), *перéрiз*, род. *перéрiза* (діжка) і *перéрiз*, род. *перéрiзу* (дія) (УРС, III, 306), *перéрiз*, род. *перéрiза* (діжка) і *перéрiз*, род. *перéрiзу* (дія) (УЛВН, 431);
перéрiк, род. *перéрiку* “суперечка” (Грінч., III, 135);
перéрóсток, род. *перéрóстка* (УРС, III, 307; УЛВН, 431);
перéруб “висувний ящик; переріз (діжка)” (Желех., 623), *перéруб*, род. *перéрубу* “засік; переріз (діжка)” (Грінч., III, 135), *перéруб*, род. *перéрубу* “засік” і *перéруб*, род. *перéрубу* “надмірне вирубування лісу” (СУМ, VI, 270);
перéсвист, род. *перéсвисту* (УРС, III, 308; УЛВН, 432);
перéсьвiд “переконавання” (Желех., 623);
перéсип “насип” (Желех., 623), *перéсип*, род. *перéсипу* “т. с.” (Грінч., III, 136; Голоск., 281; СУМ, VI, 275);
перéсит, род. *перéситу* “пересичення” (УРС, III, 310; СУМ, VI, 276);
перéспiв (Желех., 624), *перéспiв* (Верхратський, 1879, 400), *перéспiв*, род. *перéспiву* (Грінч., III, 138; Голоск., 281), *перéспiв*, род. *перéспiву* (УРС, III, 313; УЛВН, 433);

перéстан “перестанок” (Желех., 624), *перéстан*, род. *перéстану* (Грінч., III, 138), *перестáн*, род. *перестáну* (УРС, III, 313), *перéстáн*, род. *перéстáну* “т. с.” (СУМ, VI, 285);

без *перéстанку* (С. Зиз., 34); — *перестáнок* (Грама., 129), *перéстáнок*, род. *перéстáнку* (Грінч., III, 138), *перестáнок*, род. *перестáнку* (УРС, III, 313; СУМ, VI, 285);

перéстрах “переляк” і *перестра́х* “т. с.” (Бер., 266); — *перéстра́х* “раптовий переляк” (Желех., 625), *перéстрах*, род. *перéстраху* “переляк” (Грінч., III, 138; УРС, III, 314; СУМ, VI, 287);

перестрiт, род. *перестрiту* “зустріч; нещасна подія” (Желех., 625), *перéстрiт*, род. *перéстрiту* “зустріч; хвороба від зустрічі, пристрiт” (Грінч., III, 139), “пристрiт” (Голоск., 281; СУМ, VI, 289);

перéстук, род. *перéстуку* (УРС, III, 315; УЛВН, 434);

перéступ “порушення, гріх, проступок; гребля, загата” (Желех., 625), “віл, який задньою ногою переступає слід передньої” (Чабаненко, III, 101), *перéступ*, род. *перéступу* “злочин, порушення закону” (Грінч., III, 139), “т. с.; уступ” (СУМ, VI, 290);

перéсув “ущелина” (Желех., 625);

перéсуд (Желех., 625), *перéсуд*, род. *перéсуду* (Грінч., III, 139; УРС, III, 316; УЛВН, 434);

перетiн, род. *перетiну* “перерив” (Грінч., III, 140), *перéтiн*, род. *перéтiну* (Голоск., 281), *перéтин*, род. *перéтину* (УРС, III, 318; УЛВН, 434);

перéшепти — мн. (Желех., 627; УРС, III, 329; УЛВН, 437), *перéшепт*, род. *перéшепту* (Грінч., III, 145; УРС, III, 329; УЛВН, 437);

перевесло́ (Гануш, 252, 325, 354, 362; Грама., 267), *пе^рре^ввeслó* (Дзендзелівський, карта № 79), *перевéсло* (Біл.-Нос., 276; Грінч., III, 111), *перéвeслó* (Голоск., 275; УРС, III, 250; УЛВН, 417; СУМ, VI, 139);

перéзимча, род. *перезимча́ти* “теля, що перезимувало” (Желех., 615), *перéзимча*, род. *перезимча́ти* “т. с.” (Грінч., III, 118);

перéкупство “продажність” (Грінч., III, 123);

перéлюбство (Желех., 618; Грінч., III, 125), *перéлюбство* (Голоск., 278), *перелюбство* (УРС, III, 286; СУМ, VI, 220);

перев'язь “перев'язка” (Желех., 612), *перéвязь*, род. *перéв'язі* (архіт.) (УРС, III, 255; УЛВН, 418);

перéміль, род. *перéмiлі* “мілина” (УРС, III, 289; СУМ, VI, 226);

переміть, род. *перемоти* (риб.) “перемет” (Желех., 619), *переміть*, род. *перемети* “т. с.; вузол” (Грінч., III, 127);

перепись “ревізія, перепис” (Желех., 621), *перепісь* “реєстр, список” (Верхратський, 1879, 400; Гануш, 252, 253);

пересип, род. *пересині* “земляний насип” (УРС, III, 309), “природний вал з піску або гальки” (СУМ, VI, 275);

пересіч “точка пересічення” (Желех., 624);

перестань “перестанок” (Желех., 624; Гануш, 367, 378), *перестань*, род. *перестані* “т. с.” (Грінч., III, 138).

УТВОРЕННЯ З ПРЕФІКСОМ *perd-*

передсвіт, род. *передсвіту* “світанок” (УРС, III, 267), *передсвіт*, род. *передсвіту* “передсвітанок” (СУМ, VI, 177);

передсуд (Желех., 615), *передсуд*, род. *передсуду* (Грінч., III, 117; УРС, III, 267; УЛВН, 421).

УТВОРЕННЯ З ПРЕФІКСОМ *pri-*

прибавка (Желех., 738; Грінч., III, 405), *прибавка* (УРС, IV, 326; СУМ, VII, 551);

приварка “гарнір” (Желех., 740);

привереда “упертість, каприз” (Желех., 740), *привереда* “вередлива людина” (УРС, IV, 334; СУМ, VII, 570), *привереда* — мн. “примхи” (УРС, IV, 334; СУМ, VII, 570);

привічка “звичка” (Желех., 740; Грінч., III, 409; УРС, IV, 335; СУМ, VII, 572), *по привичці* “за звичкою” (Франко, X, 303);

прівіска “прівісок, додаток” (Желех., 741);

прів'язка “причепа” (Желех., 741), “зав'язка” (Грінч., III, 410), *приўйázка* “шкіряний шнурок, яким з'єднуються капиці держака й бича в ціпові” (Чабаненко, III, 260), *прів'язка* “зав'язка” і *прив'язка* “прив'язування” (УРС, IV, 339), *прив'язка* “т. с.” (СУМ, VII, 582);

пригадка “спогад; видумка” (Желех., 741), *пригадка* “пригадування; згадка” (УРС, IV, 339), “згадка; видумка” (СУМ, VII, 584);

пригорода “гребля, загата” (Желех., 742; Гануш, 382);

пригородка “відгороджене місце в хліву тощо” (Желех., 742);

пригорща (Желех., 743; УРС, IV, 346; УЛВН, 500), *пригорщи* (Янув, 68);

прієгра “гудіння бджіл” (Желех., 743), “виліт бджіл” (Грінч., III, 413; УРС, IV, 346), “час, коли рояться бджоли” (СУМ, VII, 600);

прідавка “добавка” (Желех., 743);

прідержка “придержання” (Желех., 744);

прідибка “епілепсія; коліка” (Желех., 744);

прізва “призов на військову службу” (Грінч., III, 415; УРС, IV, 353; СУМ, VII, 613);

прізвістка “передвістя” (Грінч., III, 416; УРС, IV, 354; СУМ, VII, 614);

прізначка “прикмета” (Грінч., III, 417; Голоск., 318);

прізолотка “золота кайма” (Желех., 745);

прізра “підозра” (Желех., 745; Грінч., III, 417; Голоск., 318; СУМ, VII, 622);

пріказка (Желех., 746; Гануш, 246, 252; Грам., 248; Біл.-Нос., 299; Грінч., III, 418; Голоск., 318; УРС, VI, 359; УЛВН, 502);

прікидка “добавка” (Желех., 746; Грінч., III, 419);

прікладка (Желех., 747; Гануш, 252; Грінч., III, 419; Чабаненко, III, 264; УРС, IV, 361; УЛВН, 502);

пріклепка “привід; напасть” (Желех., 747), “причепка; привід” (Грінч., III, 419), *приклéпка* (техн.) (УРС, IV, 362);

пріключка (Желех., 747; Гануш, 252; Грам., 248; Грінч., III, 420; УРС, IV, 362; УЛВН, 502);

прілавка “прилавок” (Желех., 748);

пріманка “принада” (Желех., 749), *прімáнка* “т. с.” (УРС, IV, 372; СУМ, VII, 665);

прімастка (Желех., 749; Грінч., III, 425; УРС, IV, 372), *прімáстка* (УЛВН, 504);

прімітка “намітка (жіночий головний убір)” і *примітка* “замітка” (Желех., 750), *прімітка* “прикмета; намітка (жіночий головний убір)” (Грінч., III, 426), *прімітка* “прикмета” і *примітка* “замітка” (УРС, IV, 375; СУМ, VII, 675);

прімішка “домішка” (Желех., 750; Голоск., 319);

прімо́вками (Рад., 1029 — двічі); — *прімі́вка* (Желех., 750; УРС, IV, 374), *прімоу́ка* (Гладкий, 1928, 120, 131), *прімі́вка* (Грінч., III, 426), *прімовка* (Грінч., III, 427), *прімі́вка* і *прімо́вка* (Голоск., 319), *прімо́вка* (УРС, IV, 376), *прімо́вка* (УЛВН, 505);

прімо́стка “прибудова” (Желех., 751), “лавка (приставлена до чогось), поміст” (Грінч., III, 427; УРС, IV, 377), *прімо́стка*

“невеликий піл біля печі” (Лисенко, 174), *прімістка* “поміст, тимчасовий стіл, лавка” (Грінч., III, 426), *прімістка* (СУМ, VII, 674), *прімóстка* “т. с.” (СУМ, VII, 680);

прімочка (Желех., 751), *прімóчка* (УРС, IV, 377; УЛВН, 505);

прімха (Головацький, 51; Желех., 751; Грам., 247; Біл.-Нос., 300; Грінч., III, 428; УРС, IV, 379; УЛВН, 505);

пріпарка (Желех., 752), *пріпáрка* (Грінч., III, 431; УРС, IV, 385; УЛВН, 506);

пріпинка “стрічка для стягування” (Желех., 753), “запаска” (Онишкевич, II, 142), “зупинка, затримка” (Грінч., III, 431);

пріписка “дописка” (Желех., 753; УРС, IV, 387), *пріписка* “додаток до написаного” і *пріпíска* “приписування” (УЛВН, 507);

пріпічка (УРС, IV, 388; СУМ, VII, 709);

пріплітка “шнурок, уплетений в косу” (Онишкевич, II, 142), “щось доплетене” (Грінч., III, 433);

пріповідка, *пріповістка* (Желех., 754), *пріповідка* (Грам., 157, 249), *пріповідка* і *пріповітка* (Онишкевич, II, 142), *пріповідка*, *пріповістка* (Грінч., III, 433; УРС, IV, 389; СУМ, VII, 714), *пріповідка*, *пріповістка* (Голоск., 320), *пріповідка* (УЛВН, 507);

прісвітка “освітлення” (Грінч., III, 436);

прісилка “посилка” (Желех., 756), *прісілка* “присилання; прислана річ” (СУМ, VIII, 17);

прісипка “порошок для присипання” (Желех., 756; Грінч., III, 437), *прісіпка* “т. с.” і *прісіпка* “присипання” (УРС, IV, 397), *прісіпка* (УЛВН, 509);

прісідка “попона поверх сідла” (Желех., 756; Грінч., III, 437);

пріскалка “виступ скали” (Грінч., III, 438; УРС, IV, 398);

прісмажка “приправа” (Грінч., III, 439; Голоск., 321);

пріспа “призьба” (Желех., 757; Біл.-Нос., 301; Грінч., III, 440), *прізьба* (Желех., 745; Павловский, 54; Грінч., III, 417; УРС, IV, 356; УЛВН, 501), *прізьба* “призьба” (Біл.-Нос., 299; Грінч., III, 415);

пріспанка “коханка” (Желех., 757; Грінч., III, 440);

пріспівка (Желех., 757; Грінч., III, 440; УРС, IV, 403; СУМ, VIII, 31);

пріставка “доповнення; полиця” (Желех., 758), *прістáвка* “доставка” (Грінч., III, 441; УРС, IV, 404), “поставка; те, що приєднано” (СУМ, VIII, 35);

прістрашка “острашка” (Грінч., III, 442; УРС, IV, 407; УЛВН, 511);

присяга (Зиз. Л., 71; Єв., 331 зв.², 333²; Бер., 208, 210, 407), *присяги* — род. одн. (Філ., 7/1, 55/3 зв.; Єв., 328², 331 зв.²; Рад., 703), *присязь* — дав. одн. (Філ., 52/1 зв.), *присягу* (Філ., 6/3 зв., 6/4, 7/2 зв., 12/2 зв. — двічі, 22/3 зв., 40/3 зв., 56/1; Отпис, 4/4 зв.; Рад., 703), *через присягу* (Філ., 12/2 — двічі, 52/1), *присягою* (Філ., 4/4, 44/2, 52/1 зв.; Єв., 334²), *присягою* (Кл., 60), *присягами* (Філ., 15/2 зв.) і *присяги* — род. одн. (Філ., 6/3; Рад., 703), *присягу* (Кл. Остр., 203; Льв., 236), *присягою* (Рад., 387, 703, 1121), *присягами* (Філ., 55/2; Єв., 333²; Льв., 252); — *присяга* (Желех., 760; Грам., 247; УРС, IV, 410; УЛВН, 511), *прис'ага* (Чучка, 60), *присяга* (Грінч., III, 444), *присяга* (Голоск., 321);

присядка (УРС, IV, 410; УЛВН, 512);

прітрапка “випадок” (Грінч., III, 447);

прітчю (Т. З., 112); — *прітча* (Желех., 762; УРС, IV, 417; УЛВН, 513), *прічта* (Желех., 764; Грінч., III, 453; УРС, IV, 429; УЛВН, 514), *прішта* (Грінч., III, 454);

прихв'альба “похвала” (Желех., 762), *прихвальба* “т. с.” (Грінч., III, 449);

прічепка “підвісок, брелок” (Желех., 763), “т. с.; причіпка, зачіпка” (Грінч., III, 452), *причіпка* “зачіпка” (Грінч., III, 453), *прічіпка* (Голоск., 322), *прічіпка* “т. с.” (УРС, IV, 428; УЛВН, 514);

прішва “передок чобіт” (Желех., 764; Біл.-Нос., 301), *прішви* — мн. “передки” (Павловский, 54; Грінч., III, 453; УРС, IV, 429; УЛВН, 514);

прішивка “маленький комір у чоловічій сорочці” (Желех., 764), “кожний із шматків сітки, з яких вона зшита” (Грінч., III, 453), *пришив'ка* “пришивання; те, що пришите” (УРС, IV, 430; СУМ, VIII, 103), *прішовка* “кожний із шматків сітки, з яких вона зшита” (Грінч., III, 453);

пріщіпка “латка на чоботях” (Желех., 765; Голоск., 323), *пріщіпка* (для прикріплення білизни) (УРС, IV, 432; УЛВН, 515), *прищ'єпка* “т. с.” (УРС, IV, 432);

пріятелька (Желех., 765), *пріятелька* (Грінч., III, 455; УРС, IV, 433; УЛВН, 515);

прібалок, род. *прібалка* (УРС, IV, 326; УЛВН, 497);

прібік, род. *прібоку* “бокова прибудова до будівлі” (Желех., 739), *прібік*, род. *прібоку* (Грам., 223), *прібік* (Онишкевич, II, 135), *прібік*, род. *прібока* “т. с.” (Грінч., III, 406);

прібір, род. *прібору* “вибір; одяг, убрання” (Желех., 739), *прібір*, род. *прібору* “одяг, убрання; одягання, убирання” (Грінч., III, 406), *прібор*, род. *прібору* “прибирання” (Чабаненко, III, 259);

прібочень, род. *прібочня* “бокова прибудова до будівлі” (Желех., 739);

прібочок, род. *прібочка* “бокова прибудова до будівлі” (Желех., 739; Біл.-Нос., 298; Грінч., III, 407), *прібіч’ок* “т. с.” (Онишкевич, II, 135);

приваб “привабливість, приваба; принада” (Желех., 739), *приваб*, род. *привабу* “т. с.” (Грінч., III, 407);

пріварок, род. *пріварку* “гарнір” (Желех., 740), *пріварок*, род. *пріварку* “продукти для приготування гарячої їжі” (УРС, IV, 333; УЛВН, 498), *пріварок*, род. *пріварку* “т. с.” (СУМ, VII, 568);

прівид (Желех., 740), *прівид*, род. *прівиду* (УРС, IV, 335; УЛВН, 498);

прівидок, род. *прівидка* “привид” (Желех., 740), *прівидки* — мн. “видіння” (Грінч., III, 408);

прівід, род. *пріводу* “причина” (Желех., 740; Грінч., III, 409), *прівід* “т. с.; приведення” (Желех., 741), *прівід*, род. *пріводу* “причина” і *прівід*, род. *пріводу* “приведення” (УРС, IV, 335; УЛВН, 498);

прівіз, род. *прівозу* (Желех., 740), *прівіз*, род. *прівізу* (УРС, IV, 336; УЛВН, 498);

прівороток, род. *пріворотку* “притулок, захисток; удача, щастя” (Желех., 741);

прів’яз “привязь” (Желех., 741);

прів’язок, род. *прів’язку* “прив’язь” (УРС, IV, 339; СУМ, VII, 582);

прігад “спогад” (Желех., 741);

прігар “пригоріла їжа; запах пригорілого” (Желех., 741), “те, що пригоріло” (Онишкевич, II, 136), *прігар*, род. *прігару* “присмак горілого” і *прігар*, род. *прігару* “пригоріле” (УРС, IV, 340; УЛВН, 499);

прігарок, род. *прігарку* “пригоріла їжа” (Грінч., III, 410), *прігарок*, род. *прігарка* (Голоск., 317), *прігарки* — мн. “пригар” (УРС, IV, 340), *прігарок*, род. *прігарка* “т. с.” (СУМ, VII, 586);

прігаток, род. *прігатка* “маленька гать, пригата” (Желех., 741), *прігаток*, род. *прігатку* “т. с.” (Грінч., III, 410);

пригір, род. *пригора* (Желех., 742), *пригір*, род. *пригору* (Грінч., III, 411; УРС, IV, 341; УЛВН, 499), *пригор*, род. *пригору* (УРС, IV, 345);

пригіст, род. *пригосту* “привітання” (Желех., 742);

пригляд, род. *пригляду* “нагляд” (УРС, IV, 341; СУМ, VII, 590);

пригнет, род. *пригнету* “утиск” (Желех., 742), *пригніт*, род. *пригніту* “т. с.” (Грінч., III, 411);

приговір і *приговір*, род. *приговору* (Голоск., 317), *приговор*, род. *приговор* “вирок” (УРС, IV, 343; СУМ, VII, 593), *приговір*, род. *приговору* “примовка; наговір” (СУМ, VII, 593);

приголівач, род. *приголівача* “узголів’я” (Грінч., III, 412; СУМ, VII, 595), *приголівач* “т. с.” (Біл.-Нос., 299);

приголовок, род. *приголовка* “згорнута пелюшка, що підкладається немовляті під голову” (Желех., 742; Грінч., III, 412);

пригорбок, род. *пригорбка* (УРС, IV, 345; СУМ, VII, 596);

пригород (Желех., 742), *пригород*, род. *пригорода* (Грінч., III, 412; УРС, IV, 345; УЛВН, 500);

пригорок (Желех., 743), *пригорок*, род. *пригірка* і *пригорка* (Голоск., 317), *пригірок*, род. *пригірка*; *пригóрок*, род. *пригóрка* (УРС, IV, 341; СУМ, VII, 588);

пригрів (Желех., 743), *пригрів*, род. *пригріву* (Грінч., III, 413; УРС, IV, 347; УЛВН, 500);

придур “недоумство” (Желех., 744);

призвід, род. *призводу* “приклад” (Желех., 745; Грінч., III, 416; Голоск., 317; СУМ, VII, 614);

призвіл, род. *призволу* “дозвіл” (Желех., 745; Голоск., 317; СУМ, VII, 614);

приземок, род. *приземка* “приземкуватий” (Грінч., III, 416; УРС, IV, 355; СУМ, VII, 616), “карапуз” (Грама., 224);

призів “поклик, заклик” (Желех., 745), *призів*, род. *призіву* “т. с.” (УРС, IV, 355);

призір, род. *призіру* “нагляд, догляд” (Желех., 745), *призір*, род. *призіру* “догляд” (Лисенко, 173; УРС, IV, 356), *призір*, род. *призіру* “пристріт” (Грінч., III, 416);

признак “ознака, прикмета” (Желех., 745), *признак*, род. *признаку* “признака” (Чабаненко, III, 262);

призрак “привид, примара, марев” (Желех., 745);

пріїзд (Желех., 746), *пріїзд*, род. *пріїзду* (Грінч., III, 417; УРС, IV, 357; УЛВН, 501);

пріймит “приймак” (Желех., 746; Онишкевич, II, 138), *пріймит*, род. *пріймита* “т. с.” (Грінч., III, 418; УРС, IV, 358; СУМ, VII, 629);

прікадок, род. *прікадка* “невелика діжка” (Желех., 746), *прікадок*, род. *прікадка* і *прікадку* “т. с.” (Грінч., III, 418);

пріказ “наказ” (Желех., 746), *пріказ* (Верхратський, 1879, 402), *пріказ*, род. *пріказу* “т. с.” (Грінч., III, 418; УРС, IV, 359; СУМ, VII, 631);

прікіл, род. *прікіла* (Желех., 746), *прікол*, род. *прікола* (Грінч., III, 420), *прікіл*, род. *прікола* (УРС, IV, 360; УЛВН, 502);

прікілок, род. *прікілка* “кілочок” (Грінч., III, 419; УРС, IV, 360; СУМ, VII, 635), *прікілок*, род. *прікілка* (Голоск., 318);

прікір, род. *прікіору* “прикрість” (Желех., 746), *прікір* “т. с.” (Онишкевич, II, 139);

пріклад (Кл. Остр., 215; Бер., 267 — двічі), *на пріклад* (Кл. Остр., 205; Кл., 84); — *пріклад* “зразок” (Желех., 746; Гануш, 252; Біл.-Нос., 299), *пріклад*, род. *прікладу* “т. с.” (Грама., 222; Грінч., III, 419), *пріклад*, род. *пріклада* “копиця сіна, соломи і т. п., прикладена до великого стогу” (Чабаненко, III, 264), *пріклад*, род. *прікладу* “зразок” і *пріклад*, род. *пріклада* (у рушниці) (УРС, IV, 361; УЛВН, 502);

пріклик “заклик” (Желех., 747);

прікліп, род. *пріклєпу* “причіпка; привід” (Грінч., III, 419; Голоск., 318);

прікліт, род. *прікліту* “прибудова” (Желех., 747);

пріколень, род. *прікольня* (Желех., 747; Грінч., III, 420; УРС, IV, 363; СУМ, VII, 642);

пріконець, род. *пріконця* “кінець” (Желех., 747);

прікоренок, род. *прікоренка* (УРС, IV, 364; УЛВН, 503);

прікорень, *прікорінь* (Желех., 747), *прікорень*, род. *прікорня* (Грінч., III, 420; УРС, IV, 364; УЛВН, 503);

прікорм, род. *прікорму* (УРС, IV, 364);

прікуп, род. *прікупу* “прикуплена земля” (Грінч., III, 422), “прикупка (карт.)” (УРС, IV, 367; УЛВН, 503);

прікур “пригоріла страва” (Желех., 748), “запах чогось припаленого, пригорілого” (Онишкевич, II, 140);

прікуток, род. *прікутка* “місце в кутку; прибудований куток” (Желех., 748);

прілавок “частина нерухомої лави в хаті” (Огоновський, 232; Верхратський, 1879, 401; Гануш, 232, 350), *прілавок*, род. *прілавка* “стойка; лежанка” (Желех., 748), “частина нерухомої лави в хаті” (СУМ, VII, 653), *прілавок*, род. *прілавка* і *прілавку* “т. с.” (Грінч., III, 422), *прілавок*, род. *прілавка* “спеціальний стіл для торгівлі” (УРС, IV, 367; УЛВН, 503; СУМ, VII, 653);

прілад (Желех., 748), *прілад*, род. *пріладу* (УРС, IV, 367; УЛВН, 503);

прілив (Желех., 748), *прілів*, род. *пріліву* (УРС, IV, 369; УЛВН, 504);

прімір “примирення” (Біл.-Нос., 300), *прімир*, род. *прімиру* “т. с.” (Грінч., III, 426);

прімір “приклад” (Біл.-Нос., 300), *прімір*, род. *прімиру* “т. с.” (Желех., 750), *прімір*, род. *прімиру* “т. с.; намір” (Грінч., III, 426), “приклад” (СУМ, VII, 672);

пріморозок, род. *пріморозку* (Желех., 751; Грінч., III, 427; УРС, IV, 377; УЛВН, 505), *пріморозки* — мн. (УРС, IV, 377; УЛВН, 505);

прімус “примушування, силування” (Желех., 751), *прімус* (Біл.-Нос., 300), *прімус*, род. *прімусу* “т. с.” (Грінч., III, 428; УРС, IV, 378; УЛВН, 505);

прінос “принесена жертва, дар” (Желех., 751), *прінос*, род. *пріносу* “приношення, пожертвування, жертва” (Грінч., III, 429), *прініс* і *прінос*, род. *пріносу* (Голоск., 320), *прінос*, род. *пріносу* “приносини” (УРС, IV, 382; СУМ, VII, 691);

пріпас “запас” (Желех., 752), *пріпас* (Гануш, 252), *пріпас*, род. *пріпасу* (Грінч., III, 431; УРС, IV, 385; УЛВН, 506), *пріпаси* — мн. “т. с.” (УРС, IV, 385; СУМ, VII, 700);

пріпек, род. *пріпека* “припічок” (Лисенко, 174; Грінч., III, 431);

пріпін “зупинка, затримка” (Желех., 753), *пріпін*, род. *пріпіну* “т. с.” (Грінч., III, 431; Голоск., 320);

пріпис (Желех., 753), *пріпис*, род. *пріпису* (Грама., 222; УРС, IV, 387; УЛВН, 507);

пріпічок, род. *пріпічка* (Желех., 753; Біл.-Нос., 300; Грінч., III, 432; УРС, IV, 388; УЛВН, 507), *пріпічок* (Гануш, 232, 252; Онишкевич, II, 142), *пріп'ічок* (Гладкий, 1929, 135), *пріпечок* (Павловський, 54);

при́плив “прилив” (Желех., 753), *приплі́в*, род. *приплі́ву* “т. с.” (УРС, IV, 388; УЛВН, 507);

при́плодок, род. *при́плодку* “приплід” (Желех., 753), *приплі́док* (Біл.-Нос., 300), *приплі́док*, род. *приплі́дку* “т. с.” (Грінч., III, 432; УРС, IV, 388);

при́пряг, род. *при́прягу* (УРС, IV, 390; УЛВН, 508);

при́пуск “допуск, допущення” (Желех., 754), *при́пуск*, род. *при́пуску* “допущення” (Грінч., III, 434), “надлишок у розмірі” (УРС, IV, 391; УЛВН, 508);

при́різок, род. *при́різка* “невеликий шматок поля, городу, наділений кому-небудь” (УРС, IV, 393; УЛВН, 508), *прирі́зок*, род. *прирі́зка* “т. с.” (СУМ, VII, 722);

при́ріст (Желех., 755), *при́ріст*, род. *при́росту* (Грінч., III, 435), *при́ріст*, род. *при́росту* (УРС, IV, 393; УЛВН, 508);

при́свист, род. *при́свисту* (УРС, IV, 396; УЛВН, 509);

при́свят, род. *при́святу* “присвячення” (Грінч., III, 436);

при́сьвятий, род. *при́сьвятка* “маленьке свято” (Желех., 755), *при́сьвятий*, род. *при́сьвятка* “т. с.” (Грінч., III, 436);

при́селок, род. *при́селка* (Желех., 755), *при́сілок*, род. *при́сілка* (Желех., 756; Голоск., 321), *присі́лок*, род. *присі́лка* (Грінч., III, 438; УРС, IV, 398; УЛВН, 509);

при́сід, род. *при́сїду* (Грінч., III, 437), *при́сід* (УРС, IV, 398; СУМ, VIII, 19);

при́сїнок (Бер., 397); — *при́сінок*, род. *при́сінка*; *при́сінки* — мн. (Желех., 756), *при́сінок* (Онишкевич, II, 144), *присі́нок* (Біл.-Нос., 300), *присі́нки* (Грінч., III, 438), *при́сінок*, род. *при́сінка*; *при́сінки* — мн. (УРС, IV, 398; УЛВН, 509);

при́скалок, род. *при́скалка* “виступ скали” (Желех., 756; УРС, IV, 398; СУМ, VIII, 21);

при́слідок, род. *при́слідку* “слід” (Желех., 756);

при́слух “прислухування, підслухування” (Желех., 757), *при́слух*, род. *при́слуху* “т. с.” (Грінч., III, 439);

при́смак “вишукана їжа” (Желех., 757), *при́смак*, род. *при́смаку* “додатковий смак” (УРС, IV, 401; УЛВН, 510);

при́смерк, род. *при́смерку* (Грінч., III, 439; УРС, IV, 401; УЛВН, 510), *при́смерки* — мн. (УРС, IV, 401; СУМ, VIII, 27);

при́спів (Желех., 757), *при́спів*, род. *при́співу* (Грінч., III, 440; УРС, IV, 403; УЛВН, 510);

пріспівок, род. *пріспівку* “приспів” (Грінч., III, 440; Голоск., 321);

прістав (Желех., 758), *прістав*, род. *прістава* (УРС, IV, 403; УЛВН, 510);

прістінок, род. *прістінка* (Желех., 759), *прістінок*, род. *прістінка* (УРС, IV, 406; УЛВН, 511);

прістрій, род. *прістрою* (Желех., 759; Грінч., III, 442), *прістрій*, род. *прістрою* (Голоск., 321), *прістрій*, род. *прістрою* (УРС, IV, 407; УЛВН, 511);

пріступ (Бер., 83, 358, 396); — *пріступ*, род. *пріступу* (Желех., 759; Грінч., III, 443; УРС, IV, 408; УЛВН, 511);

прісуд (Желех., 759), *прісуд*, род. *прісуду* (Грінч., III, 443; УРС, IV, 409; УЛВН, 511);

прітік, род. *прітіку* (УРС, IV, 412; УЛВН, 512);

прітиск (Желех., 761; Гануш, 252), *прітиск*, род. *прітиску* (Грінч., III, 445; УРС, IV, 412; УЛВН, 512);

прітінок, род. *прітінка* (УРС, IV, 414; СУМ, VIII, 64);

прітір, род. *прітору* “нарив, гноїння” (Желех., 761);

прітул “притулок” (Желех., 761), *прітул*, род. *прітулу* “т. с.” (Грінч., III, 447), *прітул*, род. *прітулу* “притик” (УРС, IV, 416), “т. с.; притулок” (СУМ, VIII, 70);

прітяг “потяг, притягання; посторонок” (Желех., 762);

пріхвостень, род. *пріхвостня* (Желех., 762), *пріхвостень*, род. *пріхвосня* (УРС, IV, 420; УЛВН, 513);

пріхил “прихильність” (Желех., 762);

пріхід, род. *приходу* (Желех., 762), *прихід*, род. *приходу* (Грам., 222; Грінч., III, 450; УРС, IV, 421; УЛВН, 513);

прічарок, род. *прічарка* “закуска” (Желех., 763);

причѐт, род. *причѐту* (Желех., 763), *причет*, род. *причета* і *причету* (Грінч., III, 452), *причет*, род. *причету* (УРС, IV, 426; УЛВН, 514);

прічіпок, род. *прічіпка* “підвісок, брелок” (Желех., 764), *причіпок*, род. *причіпку* “щось причеплене” (Грінч., III, 453);

прічулок, род. *прічулку* “передчуття, інстинкт” (Желех., 764);

прішиб, род. *прішибу* “притулок; причал” (Грінч., III, 453; УРС, IV, 430; СУМ, VIII, 102);

пріярок, род. *пріярку* (Грінч., III, 455), *пріярок*, род. *пріярка* (УРС, IV, 433; УЛВН, 515);

приятель (Желех., 765), *приятель* (півд.-сх.) (Гануш, 236), *приятель*, род. *приятеля* (Грама., 233), *приятель*, род. *приятеля* (Грінч., III, 455; УРС, IV, 433; УЛВН, 515);

приголове “подушка” (Желех., 742), *приголів'я*, *приголів'я* “узголів'я” (УРС, IV, 344; СУМ, VII, 595);

придбане (Желех., 743), *придбання* (Грінч., III, 414; УРС, IV, 348; УЛВН, 500);

приздріння “підозра” (Грінч., III, 416);

признанє (Желех., 745), *признання* (УРС, IV, 355; УЛВН, 501);

приятельство (Желех., 765; Гануш, 362), *приятельство* (Грінч., III, 455; УРС, IV, 433; УЛВН, 515);

прибиль “прибуток”, *прибиль* “т. с.” (Желех., 738), *прибиль* (Гануш, 253, 367, 374);

прівість, род. *прівісти* “повість” (Желех., 741);

прів'язь (Желех., 741), *прів'язь*, род. *прів'язі* (УРС, IV, 339; УЛВН, 499);

пригар, род. *пригарі* “присмак горілого” (УРС, IV, 340; УЛВН, 499), *пригар*, род. *пригару* і *пригарі* (Голоск., 317);

пригірсть, род. *пригости* “пригорша” (Желех., 742);

пригорц (Желех., 743; Павловский, 54), *пригорц*, род. *пригорци* (Грама., 259), *пригорць* (Біл.-Нос., 299), *пригірц*, род. *пригорці* (Грінч., III, 411; СУМ, VIII, 588), *пригорц*, род. *пригорци* (Грінч., III, 413; УРС, IV, 346; УЛВН, 500);

прикліть, род. *прикліти* “прибудова” (Желех., 747);

примань “приманка” (Желех., 749);

прімісь, род. *пріміси* “домішка” (Желех., 750);

пріморозь, род. *пріморозі* (УРС, IV, 377; СУМ, VII, 680);

прімость, род. *прімости* “поміст, підмостки” (Желех., 751);

припадь, род. *припаді* “низинне місце” (Грінч., III, 431; УРС, IV, 384; СУМ, VII, 699);

приповѣсть (Кл., 16, 158, 159, 215), *приповѣстей* (Кл., 173) і в *приповѣстях* (Кл., 139); — *приповість*, род. *приповісти* (Желех., 754), *приповість* (Біл.-Нос., 300), *приповість*, род. *приповісти* (Грінч., III, 433), *приповість*, род. *приповісті* (УРС, IV, 389; СУМ, VII, 714);

пристань (Желех., 758; Грама., 119), *пристань*, род. *пристані* (Грінч., III, 442; УРС, IV, 405; УЛВН, 510);

прістрасть (Желех., 759), *прістрасть*, род. *прістрасті* (УРС, IV, 407; УЛВН, 511);

прішлість, род. *прішлости* “майбутнє” (Желех., 764), *прішлість*, род. *прішлости* “т. с.” (УРС, IV, 430; СУМ, VIII, 104);

пріянь (Желех., 765), *пріянь*, род. *пріязни* (Грама., 259), *пріянь* (Біл.-Нос., 302), *пріянь*, род. *пріязни* (Грінч., III, 455; УРС, IV, 433; УЛВН, 515).

УТВОРЕННЯ З ПРЕФІКСОМ *у-*

ув'язка “зав'язка” (Желех., 1001; УРС, VI, 149; СУМ, X, 369), *увійязка* і *увійаска* “т. с.” (Онишкевич, II, 311), *ув'язка* (УЛВН, 664);

удержка “те, що тримає” (Желех., 1003);

умішка “домішка” (Желех., 1010);

уплітка “уплетена в коси стрічка; уплетене в коси чуже волося” (Грінч., IV, 345), *уплітка* “китиця кольорових ниток, яку жінки вплітали в коси” (Онишкевич, II, 319), “стрічка для кіс” (СУМ, X, 462), *уплітка* (Голоск., 411);

усмішка (Желех., 1017), *усмішка* (Грінч., IV, 357; Голоск., 413), *усмішка* (УРС, VI, 230), *усмішка* (УЛВН, 674);

уставка “вишита вставка в жіночій сорочці” (Желех., 1018; Біл.-Нос., 367; Грінч., IV, 358; УРС, VI, 233; УЛВН, 674), *уставки* — мн. “т. с.” (Желех., 1018), *устаўка* “вишиваний верх рукава; вставка” (Онишкевич, II, 321);

устілка (Желех., 1018; Біл.-Нос., 367; Грінч., IV, 359; УРС, VI, 235; УЛВН, 674);

уступка “поступка” (Желех., 1019), *устўпка* “т. с.” (УРС, VI, 238);

участка “участь” (Желех., 1022);

учта “бенкет, частування” (Желех., 1023; Грінч., IV, 371), “т. с.; пошана” (УРС, VI, 263; СУМ, X, 538), “урок” (Біл.-Нос., 369), *ушта* “бенкет, частування” (Желех., 1024; Грінч., IV, 372);

уципка “збиток; ущипливе слово” (Желех., 1024), *уципки* — мн. “ущипливість, в'їдливість” (Желех., 1024);

убір, род. *убору*; *убори* — мн. “убрання” (Желех., 999), *убор* (Верхратський, 1879, 401; Гануш, 252), *убір*, род. *убору* “т. с.” (Грінч., IV, 307; УРС, VI, 142; УЛВН, 663);

úвар “відвар” (Желех., 1000), *увар*, род. *уváру* “зменшення чого-небудь при варінні” (УРС, VI, 146; СУМ, X, 364);

úгар “окалина” (Желех., 1001), *угар*, род. *угáру* “зменшення чого-небудь при горінні, плавленні тощо” (УРС, VI, 151; СУМ, X, 373);

úгидь “улюбленець” (Желех., 1001);

úговір, род. *уговóру*; *уговóр* “договір, угода, умова” (Желех., 1002), *уговóр* (Гануш, 252, 348), *уговóр*, род. *уговóру* “умова, договір” (Грінч., IV, 314), “домовленість” (УРС, VI, 153; СУМ, X, 376);

úдár (Желех., 1003), *удár*, род. *удáру* (Грінч., IV, 317; УРС, VI, 159; УЛВН, 665);

úдерж “те, що тримає” (Желех., 1003);

úдій, род. *удóю* (Желех., 1003), *удій*, род. *удóю* (Грінч., IV, 319; УРС, VI, 163; УЛВН, 665);

úзир “задній план” (Желех., 1005);

úкір, род. *уко́ру* “докір” (Желех., 1006), *уко́р* (Гануш, 252);

úклад (Желех., 1007), *уклад* (Верхратський, 1879, 401; Гануш, 252), *уклад*, род. *укла́ду* (Грінч., IV, 327; УРС, VI, 176; УЛВН, 667);

úламок, род. *ула́мку* (Желех., 1008), *ула́мок*, род. *ула́мку* (Грінч., IV, 333), *ула́мок*, род. *ула́мка* (УРС, VI, 185; УЛВН, 668);

úмыслу — род. одн. (Бер., 89, 123, 228 — двічі) і *умь́слу* — род. одн. (Кл. Остр., 203); — *úмисл* (Желех., 1010), *умисел*, род. *умислу* (Грінч., IV, 338; УРС, VI, 193; СУМ, X, 439);

úмір “виснаження до смерті” (Желех., 1010; Верхратський, 1879, 401), *умор* “смерть” (Желех., 1010);

úпір, род. *упóру* “упертість” (Желех., 1012), *упóр* “т. с.” (Желех., 1013), *упір* “непокірність” (Верхратський, 1879, 401), *упóр*, род. *упóру* “упирання” і *упóр*, род. *упóра* “місце, в яке упираються” (УРС, VI, 211; УЛВН, 671), *упóр*, род. *упóру* “упертість” (СУМ, X, 465);

уплі́в “перебіг, хід” і *уплі́в* “вплив” (Желех., 1012), *уплі́в* “вплив” (Грінч., IV, 345; Голоск., 411);

уря́д (Бер., 236, 254, 276, 399; Рад., 721), *уря́ду* — род. одн. (Філ., 53/1 зв., 53/3; Отпис, 12/1 зв.; Рад., 703, 763); — *уря́д* “посада” (Желех., 1015), *уря́д* (Гануш, 252; Біл.-Нос., 366), *уря́д*, род. *уря́ду* (Грама., 222), *ур’ад* “т. с.; правління” (Онишкевич, II, 321), *уря́д*, род. *уря́ду* “посада; управління (орган влади)” (Грінч., IV, 353), *уря́д*, род. *уря́ду*, ст. *уря́д* (орган влади) і *уря́д*, род. *уря́ду*

“управління (дія); посада; установа” (УРС, VI, 224; СУМ, X, 483);

ўсилок, род. *ўсилку* “здатність до опору, виявлення сили” (Желех., 1016);

ўсипок, род. *ўсипку* “дерев’яне начиння для зсипання зерна” (Желех., 1016);

ўскок, род. *ўскоку* “каскад на річці” (Грінч., IV, 356);

ўсьміх (Желех., 1017; Грам., 173), *ўсмiх*, род. *ўсмiху* (Грінч., IV, 357; УРС, VI, 230; УЛВН, 674);

ўспiх (Желех., 1017), *ўспiх*, род. *ўспiху* (УРС, VI, 232; УЛВН, 674);

ўставок, род. *ўставка* “вишита вставка в жіночій сорочці” (Желех., 1018), *ўставок* “вишитий верх рукава” (Онишкевич, II, 322);

ўстиск “обнімання” (Желех., 1018);

ўсторонок, род. *ўсторонка* “глухий закуток; глушина” (Желех., 1018);

ўстрий, род. *ўстрою* (Желех., 1019), *ўстрий*, род. *ўстрою* (УРС, VI, 236; УЛВН, 674);

ўступ “уступка; відступ; виступ (стіни, гори)” (Желех., 1019), *ўступ*, род. *ўступу* “вступ, вхід” (Грінч., IV, 360), *ўступ*, род. *ўступу* “уриков” (Голоск., 414), *ўступ*, род. *ўступу* “уриков; абзац” і *ўступ*, род. *ўступу* “виступ (стіни, гори тощо)” (УРС, VI, 237; СУМ, X, 502);

ўступець, род. *ўступця* “уступка; відступ; виступ (стіни, гори)” (Желех., 1019);

ўтвор “твір” (Желех., 1019), *ўтвір*, род. *ўтвору* (УРС, VI, 240; УЛВН, 675);

ўтес “стрімкий схил у скелі, льоду тощо” (Желех., 1020);

ўтиск (Желех., 1020; Біл.-Нос., 368), *ўтiск*, род. *ўтiску* (Грінч., IV, 363), *ўтиск*, род. *ўтiску* (УРС, VI, 244; УЛВН, 675);

ўхват “рогач” (Желех., 1022), *ухвiт*, род. *ухвiта* “рогач; хапуга” (Лисенко, 221), “коцюба” (Чабаненко, IV, 179);

ўхил (Желех., 1022), *ўхил*, род. *ўхилу* (УРС, VI, 256; УЛВН, 677);

ўча́сток, род. *ўча́стка* “частина; невелика ділянка землі” (Желех., 1022), *уч’а́сток* “ділянка землі; спадкова частина” (Онишкевич, II, 325), *уча́сток*, род. *уча́стку* “відділення міської поліції в царській Росії” (УРС, VI, 259; СУМ, X, 531);

учот “облік” (Желех., 1023), *уч’от*, род. *уч’оту* “т. с.” (Чабаненко, IV, 183);

учут “чутка, поголос” (Желех., 1023);

ущерб “збиток, шкода” (Желех., 1024), *ущірб* “т. с.” (Біл.-Нос., 370), *ущєрб*, род. *ущєрбу* (положення місяця) (УРС, VI, 267; СУМ, X, 543);

урвіско (Желех., 1014), *урвісько* (Грінч., IV, 350), *урвісько* (Голоск., 412), *урвиско* (УРС, VI, 218; СУМ, X, 474);

урвище (Желех., 1014), *урвище* (УРС, VI, 218; УЛВН, 672);

убиль “убуток, зменшення, спад” (Желех., 999; Гануш, 253, 367, 374);

убіж “бідняки, бідні люди” (Желех., 999), *убіж*, род. *убожі* (Грінч., IV, 306), *убож*, род. *убожі* “т. с.” (Грінч., IV, 307);

убіч, род. *убочи* “місце збоку” (Желех., 999), *убоч* (ч. р.) “т. с.” (Желех., 1000), *убіч* (ж. р.) “узгір’я, схил гори, круча” (Онишкевич, II, 310), *убіч*, род. *убочи* і *убіч*, род. *убочу* “бік” (Грінч., IV, 307);

ув’язь “зав’язка” (Желех., 1001), *увіаз* (ж. р.) “прив’язь” (Онишкевич, II, 311), *ув’язь*, род. *ув’язі* “ремінь, який скріплює було ціпа з його держакком” (Грінч., IV, 312; УРС, VI, 150; СУМ, X, 370);

удаль “міць” (Желех., 1003);

упряжь (Гануш, 374), *упряж*, род. *упряжі* (УРС, VI, 215; УЛВН, 672);

усторонь “глухий закуток; глушина” (Желех., 1018);

утварь “витвір, виріб; прикраса, оздоба” (Желех., 1019), *утвар* “іконостас” (Онишкевич, II, 323), *утвар*, род. *утварі* “домашня птиця” (Чабаненко, IV, 177);

участь (Желех., 1022), *участь*, род. *участі* (УРС, VI, 259; УЛВН, 677).

УТВОРЕННЯ З ПРЕФІКСОМ Ж-

забавка (Желех., 229; Аф.-Чужб., 116; Грінч., II, 2; УРС, II, 4; УЛВН, 200), *забаўка* (Клепикова, 43);

забавочка “забавка” (Желех., 229), *забавочка* “т. с.” (Онишкевич, I, 258);

забілка “те, чим забілюють рідку страву (молоко, сметана)” (Желех., 230; Грінч., II, 6), *забілка* “приправа до страви” і *забілка* “забілювання” (УРС, II, 8; УЛВН, 201);

заварка (Желех., 232; Грінч., II, 12), *заварка* (УРС, II, 14; УЛВН, 202);

завертка “дерев’яний пристрій для замикання і відмикання дверей” (Желех., 233; Верхратський, 1879, 400; Грінч., II, 14; УРС, II, 17; СУМ, III, 43);

завівка “закрутень” (Желех., 234), “завивання; зачіска із завитим волоссям” (УРС, II, 18; УЛВН, 203; СУМ, III, 46), *завивка* “закрутень” (Грінч., II, 16);

завидниця “заздрісниця” (Желех., 234), *завідниця* “т. с.” (Грінч., II, 16; УРС, II, 18; СУМ, III, 47);

завийка “хустка” (Желех., 234);

завистниця “заздрісниця” (Желех., 234);

завітка “закрутень” (Желех., 234), *завітка* “покритка” (Онишкевич, I, 263), *завітка* “закрутень” і *завітка* “покритка” (Грінч., II, 17), *завітка* (анат.) (УРС, II, 19; УЛВН, 203);

завістка “оголошення” (Желех., 235);

заволока “зайда” (Головацький, 51; Желех., 236; Гануш, 251; Онишкевич, I, 264), *заволока* “т. с.” (Грінч., II, 21; УРС, II, 22; СУМ, III, 59), “поволока” (УРС, II, 22; СУМ, III, 59);

зав’язка “мотузка, якою зав’язують” (Желех., 237; Аф.-Чужб., 121; Грінч., II, 23), *зав’язка* “т. с.” (Очеретний, 32), *зав’язка* (предмет) і *зав’язка* (дія) (УРС, II, 24), *зав’язка* (предмет) і *зав’язка* (дія) (УЛВН, 204);

зав’язочка “мотузочка, якою зав’язують” (Аф.-Чужб., 121; Грінч., II, 23);

загадка (Зиз. Л., 40 — двічі; Бер., 41, 187, 361), *загадки* — мн. (Єв., 121 зв.²; Бер., 41), *загадками* (Бер., 41); — *загадка* (Желех., 237; Гануш, 246, 251; Грам., 249; Аф.-Чужб., 121; Грінч., II, 23; Голоск., 124), *загатка* (Пура, 237), *загатка* і *загатку* (Отроковський, 68), *загадка* (УРС, II, 25; УЛВН, 204);

загвоздка “чека” (Желех., 238), *загвоздка*, *завоздка* (Лисенко, 76), *загвоздка* (Чабаненко, II, 20), *загвоздка* “т. с.” (УРС, II, 28; УЛВН, 205);

загинка “складка; вигин” (Желех., 238), “складка” (Онишкевич, I, 266);

заглибка “дерев’яний клин” (Желех., 238);

за́глушка (УРС, II, 30; СУМ, III, 80);

за́города “огорожа” (Бер., 292), *за́городы* — род. одн. “огорожі” (Єв., 230 зв.²); — *загорóда* “тин, огорожа; маленька ділянка” (Желех., 240), *за́города* “селянська садиба” і *загóрода* “тин” (Грам., 155, 246), *за́города* “огорожа; подвір’я” (Огоновський, 232; Гануш, 251, 382), “подвір’я; обора; город” (Онишкевич, I, 267), “подвір’я; приміщення для овець; загін для худоби” (Матеріали, III, 15), “скотний двір, обора” (Біл.-Нос., 143; Аф.-Чужб., 123), *за́города* “огорожена ділянка” і *загорóда* “тин, огорожа” (Грінч., II, 29; УРС, II, 32; УЛВН, 206), *за́горóда* (Голоск., 125);

за́городка “огорожена ділянка” і *загорóдка* “пліт, огорожа” (УРС, II, 32; УЛВН, 206);

за́гортка “верхній жіночий одяг” (Желех., 240; Грінч., II, 29; Голоск., 125), *загóртка* (УРС, II, 33; УЛВН, 206);

за́давка “дифтерит; ангіна” (Желех., 241), *за́даўка* “т. с.” (Онишкевич, I, 268);

за́держка “застереження” (Желех., 242), *заде́ржка* “затримка” (УРС, II, 38; СУМ, III, 105);

за́дирка “задерта шкіра (на пальцях)” (Желех., 242), *заді́рка* “т. с.” (Грінч., II, 34), *за́дирка* “задерта шкіра (на пальцях)” і *заді́рка* “шершавість (на дошці)” (УРС, II, 39; УЛВН, 207);

за́дра “тріска; задерта шкіра (на пальцях)” (Желех., 243), “подряпина, рана” (Чабаненко, II, 27);

за́думка “задум, намір” (Желех., 243);

за́здра “заздрість” (Желех., 245; Біл.-Нос., 144);

за́значка (Желех., 245; Грінч., II, 41; УРС, II, 46; УЛВН, 209);

за́знобка “шрам, опік; сором, ганьба” (Желех., 245), “прикрість” (Грінч., II, 41);

за́йда (Головацький, 51; Желех., 246; Грам., 238; Грінч., II, 43; УРС, II, 48; УЛВН, 209);

за́кваска (Желех., 248), *заква́ска* (УРС, II, 51; УЛВН, 210);

за́ківка “залізне окуття коси” (Желех., 249), “т. с.; металічне окуття кінця палиці” (Грінч., II, 48);

за́кла “застібка, гачок” (Желех., 249);

за́кладка “складка; те, що закладається в книжку для позначення потрібної сторінки” (Желех., 249; Грінч., II, 49), *за́кладка* (гал.) і *закла́дка* (півд.-сх.) (Гануш, 251, 380), *за́кладка* (предмет) і *закла́дка* (дія) (УРС, II, 54; УЛВН, 211);

за́кладочка “складочка; маленька закладка” (Грінч., II, 49);

закле́йка “смужка паперу тощо для заклеювання” і *закле́йка* “заклеювання” (УРС, II, 54), *закле́йка* (УЛВН, 211);

заклі́пка “заклепка (предмет)” (Желех., 249), *закле́пка* (предмет) і *закле́пка* (дія) (УРС, II, 54; УЛВН, 211);

закривка “покришка, кришка” (Желех., 251; СУМ, III, 166);

закри́шка “зелень; заправка” (Желех., 251; УРС, II, 62), “те, що кришать у борщ як заправу” (Очеретний, 32; Грінч., II, 54; СУМ, III, 167);

закрі́пка (УРС, II, 62; УЛВН, 212);

закру́тка (Желех., 252; Онишкевич, I, 273; Матеріали, III, 23; Біл.-Нос., 145; Грінч., II, 55; Чабаненко, II, 41; УРС, II, 63; УЛВН, 213);

заку́пка “покупка” (Желех., 252), *заку́пка* “т. с.” і *заку́пка* “закупівля” (УРС, II, 64; СУМ, III, 174);

закупня́ “покупка” (Желех., 252), *закупня́* “т. с.” (Грінч., II, 56);

заку́ска (Желех., 252; Грам., 248; Аф.-Чужб., 133), *закуску* (Котл., 73, 89) і *заку́ску* (Котл., 196), *заку́ска* (Грінч., II, 56; Омеляненко, 164; УРС, II, 65; УЛВН, 213);

за́лежжя “запушеність” (Желех., 253);

залі́жка “заклад, парі” (Желех., 253; Матеріали, III, 24), *залі́жка* “т. с.” (Грінч., II, 59);

зама́зка “речовина для замазування щілин і тріщин” (Желех., 255; Аф.-Чужб., 135; Голоск., 130), *зама́зка* “т. с.” (Грінч., II, 62), *зама́зка* “т. с.” і *зама́зка* “замазування” (УРС, II, 73), *зама́зка* (УЛВН, 214);

зама́нка “приманка” (Грінч., II, 63);

зама́нка “мука або висівки, розведені водою” (Желех., 256), “сум’яття, метушня” (Желех., 257), “корм для малих курчат з кукурудзяної муки і вареної картоплі” (Матеріали, III, 27), *замі́нка* “мука або висівки, розведені водою; затримка” (Грінч., II, 65), “затримка” (УРС, II, 78; СУМ, III, 208);

зама́тка (Желех., 257; Грам., 248; Грінч., II, 66), *замі́тка* (УРС, II, 80; УЛВН, 216);

замі́чка “замітка” (Желех., 257);

замі́шка “лемішка (страва); привід для суперечки” (Желех., 257), *замі́шка* “сум’яття, замішання, плутанина, безладдя; перешкода” (Грінч., II, 67), *замі́шка* “місиво” і *замі́шка* “сум’яття, замішання, плутанина, безладдя; перешкода” (УРС, II, 80), *за́мішка* (предмет) і *замі́шка* (дія) (УЛВН, 216), *замі́шка* “рідка

страва; напіввідка суміш кормів” і *замішка* “замішання; перешкода, затримка” (СУМ, III, 214);

зáníжка “задня нога тварини” (Желех., 259);

зáníзка “заноза” (Желех., 259), *занізка* “т. с.” (Грінч., II, 72);

запáлка “гніт” (Желех., 261), *запáлка* “сірник” (Грінч., II, 75), “запалювальна бомба” (УРС, II, 91), “т. с.; сірник” (СУМ, III, 241);

запáска (Желех., 261; Онишкевич, I, 279), *запáска* (гал.) і *запáска* (півд.-сх.) (Гануш, 251, 380), *запáска* (Матеріали, III, 29), *запáска* (Павловский, 36; Біл.-Нос., 146; Аф.-Чужб., 140; Грінч., II, 76; УРС, II, 93; УЛВН, 218);

запáсочка “запаска” (Желех., 261), *запáсочка* “т. с.” (Аф.-Чужб., 140; Грінч., II, 76; СУМ, III, 247);

запінка “фартух” (Желех., 262; Онишкевич, I, 279), *запінка* (гал.) і *запінка* (півд.-сх.) (Гануш, 251, 380), *запінка* “заминка” (Грінч., III, 78), *запінка* “т. с.” (УРС, II, 96; УЛВН, 219);

запíска (Желех., 262; Аф.-Чужб., 142; Грінч., II, 78), *записки* — мн. (Гладкий, 1929, 131), *запíска* (Голоск., 132; УРС, II, 97), *запíска* (УЛВН, 219);

записочка “записка” (Грінч., II, 79), *записочка* “т. с.” (СУМ, III, 255);

запíлка “фартух” (Желех., 263; Грінч., II, 79);

запíльчина “фартух” (Желех., 263), *запíльчина* “т. с.” (Грінч., II, 79);

заплітка “стрічка для коси” (Желех., 263; Онишкевич, I, 281; Матеріали, III, 30; Грінч., II, 81; УРС, II, 100; СУМ, III, 264);

заплішка (Аф.-Чужб., 142; Грінч., II, 81; УРС, II, 100; УЛВН, 220);

заплішечка “заплішка” (Аф.-Чужб., 142; Грінч., II, 81);

запóнка “запона, завіса; застібка” (Желех., 264), *запóнка* “пелтька” (Онишкевич, I, 282), “запона, завіса; застібка” (Грінч., II, 83), *запонка* “застібка” (УРС, II, 104; УЛВН, 221);

заправка “приправа, підлива” (Желех., 265), *запράвка* “заправлення” (УРС, II, 105; УЛВН, 221);

запряжка “засмажка” (Желех., 265; Матеріали, III, 31), *зап्राжка* (Лисенко, 80), *запряжка* “т. с.” (Грінч., II, 87);

за́рва “обрив, круча” (Желех., 267; Грінч., II, 88), “прірва; обвал, обрив (у горах)” (Онишкевич, I, 284);

за́різка “зарубка” (Желех., 267);

за́руба “перегородка в коморі” (Желех., 268);

зáрубка “зарубина, насічка” (Желех., 268; Аф.-Чужб., 146; Грінч., II, 91), *зáрубка* “позначка, виїмка, зарубина” і *зарúбка* “зарубування” (УРС, II, 114; УЛВН, 223);

зáрядка “сметана” (Желех., 268; Грінч., II, 92);

зáсилка “те, що підкріплює сили (їжа або напій)” (Желех., 269; Грінч., II, 94);

зáсипка “засипана в страву крупа тощо” (Желех., 269), *зáсiпка* “засипане” і *засiпка* (дія) (УРС, II, 118), *зáсiпка* (УЛВН, 224);

зáсiдка (Желех., 270; УРС, II, 119; УЛВН, 224);

зáскочка (УРС, II, 120; УЛВН, 225);

зáслінка “заслона” (Желех., 270), “затулка” (Грінч., II, 97; УРС, II, 121; УЛВН, 225), *заслóнка* “заслона” (Желех., 271), “затулка” (Чабаненко, II, 71), *зáслонка* “т. с.” (Аф.-Чужб., 148; Грінч., II, 97);

зáсмажка (Желех., 271; Грінч., II, 97; УРС, II, 122; СУМ, III, 317);

зáсна “нанесення з піску або снігу, піщана дюна, сніговий замет” (Желех., 272);

зáставка “загородка для утримання води в греблях і загатах” (Желех., 272; Гануш, 245, 246, 251; Біл.-Нос., 147; Грінч., II, 100), *зáставка* “т. с.” і *зáстáвка* “малюнок у книжці” (УРС, II, 126; УЛВН, 226);

зáстібка (Желех., 273; Грінч., II, 101; УРС, II, 128; УЛВН, 226);

зáстівка “густий гній” (Желех., 273), *застiвка* “підстілка” (Онишкевич, I, 287);

зáстіжечка “застіжка” (Аф.-Чужб., 149; Грінч., II, 101);

зáстіжка (Аф.-Чужб., 149; Грінч., II, 101; УРС, II, 128; УЛВН, 226);

зáстійка “облава” (Желех., 273);

застiлка (Желех., 273), *зáстілка* (УРС, II, 128; УЛВН, 226), *застiлка* (Чабаненко, II, 75), *зáстілка* (УРС, II, 128; УЛВН, 226);

зáсува “ушелина” (Желех., 274);

зáсувка (Желех., 274; Грінч., II, 103; УРС, II, 132; УЛВН, 227), *зáсовка* (УРС, II, 124);

зáтика “заставка (у млині)” (Желех., 275), *затiка* “загвіздка” (Лисенко, 81);

зати́рка (Желех., 275; Лисенко, 81), *зати́рка*, *затерка* (Дзєн-дзелівський, карта № 167), *зати́рка* (Павловский, 36; Біл.-Нос., 148; Аф.-Чужб., 152; Грінч., II, 107; УРС, II, 137; УЛВН, 228);

зати́чка (Желех., 275; Грам., 248; Онишкевич, I, 289; Матеріали, III, 38; Грінч., II, 107; УРС, II, 137; УЛВН, 228);

зати́щина “затишок” (Грінч., II, 107);

зати́рочка “затірка” (Желех., 276; Аф.-Чужб., 152);

затка́вка “пробка; заслінка до печі” (Матеріали, III, 38), *затка́лка* “пробка” (Грінч., II, 108);

зато́рочка “зачіпка; незгода” (Онишкевич, I, 290), “ворожі стосунки” (Грінч., II, 109);

затри́мка (УРС, II, 140; УЛВН, 229);

зату́лка “фартух” (Желех., 277), “заслінка” (Аф.-Чужб., 153; Чабаненко, II, 78), *зату́лка* “т. с.” (Очеретний, 32; Грінч., II, 110; УРС, II, 141; СУМ, III, 363);

заці́нка “пропонована ціна” (Желех., 280);

зачі́пка (Желех., 281; Очеретний, 32; Аф.-Чужб., 156; Грінч., II, 116; УРС, II, 159; УЛВН, 231), *зачі́пка* (Омельяненко, 164);

зачі́ска “льон і тому подібне, уплетені у волосся” (Желех., 281), “форма, надана волосся” (УРС, II, 159; УЛВН, 231);

заци́пка (Желех., 282; Біл.-Нос., 149; Грінч., II, 119; УРС, II, 164; УЛВН, 232), *заци́чка* (Гладкий, 1928, 120), *заци́пка* (Павловский, 36), *заци́пка* (Аф.-Чужб., 157), *заци́пка* (Чабаненко, II, 88);

заба́г “забаганка” (Желех., 229), *заба́г*, род. *заба́гу* “т. с.” (Голоск., 121; СУМ, III, 14);

забере́жень, род. *забере́жня* “лід біля берега” (Грінч., II, 4; УРС, II, 6; УЛВН, 201), *забере́жні* — мн. “т. с.” (УРС, II, 6; СУМ, III, 18);

зabíг “ворожий напад; старання, зусилля” (Желех., 230), *зabíг*, род. *зabíгу* “т. с.; притулок; ковзкий спад, з якого з’їжджають сани” (Грінч., II, 5), *зabíг*, род. *зabíгу* “ковзкий спад, з якого з’їжджають сани” і *зabíг*, род. *зabíгу* “біг на певну відстань” (УРС, II, 8), *зabíг*, род. *зabíгу* “т. с.; притулок; ковзкий спад, з якого з’їжджають сани”, *зabíги* — мн. “старання, зусилля” (СУМ, III, 22);

зabíл “те, чим забілюють рідку страву (молоко, сметана), забілка” (Желех., 230), *зabíл*, род. *зabíлу* “т. с.” (Грінч., II, 6; УРС, II, 8; СУМ, III, 23);

забір, род. *забору* “застава, заставлена річ; захват” (Желех., 230), “забирання” (УРС, II, 9; УЛВН, 201), *забір*, род. *забору* “т. с.” (Грінч., II, 6);

за́блуд “помилковий шлях, лісова дорога; розпуста” (Желех., 230), *за́блуд*, род. *за́блуду* “хибна, помилкова думка, неправильне уявлення; помилка” (СУМ, III, 24);

за́вар “відвар” (Желех., 232), *зава́р*, род. *зава́ру* “лікування сухими банками при болях живота” (Грінч., II, 12);

за́верт, род. *за́верта* “кільце з лози, яким прикріплюють голоблі до саней” (Лисенко, 750), *за́верт*, род. *за́верту* “заворот, поворот” (Грінч., II, 14);

за́верть, род. *за́вертня* “віршовка або кільце, якими прикріплюють голоблю до саней” (Аф.-Чужб., 119; Грінч., II, 14), “закрут, згин (дороги, річки тощо)” (СУМ, III, 43);

за́вистник “зздрісник” (Желех., 234);

за́виток, род. *за́витка́* (УРС, II, 19; УЛВН, 203);

за́від, род. *за́воду* “захід, заходи; завод (підприємство); початок; обман” (Желех., 234), *за́від* (Гануш, 251), *заво́д*, “промислове підприємство; захід, заходи” (Желех., 236), *за́від* “клопіт; зусилля” і *заві́т* “т. с.”, *заві́д* “плач, ридання” (Онишкевич, I, 263), *заві́д*, род. *заво́ду* “порода” (Матеріали, III, 11), “звичай” (УРС, II, 19; УЛВН, 203), *за́вод*, род. *за́воду* “порода (тварин)” (Лисенко, 75), *за́від*, род. *заво́ду* і *заво́д*, род. *заво́ду* “початок; причина сварки; промислове підприємство; установа; звук плачу; звичай” (Грінч., II, 17), *за́від*, род. *за́воду*; *за́води* — мн. “плач; завивання” (УРС, II, 19; СУМ, III, 55), *за́від*, род. *за́воду* “порода; початок” (Голоск., 123), *заво́д*, род. *заво́ду* “промислове підприємство; спеціалізоване господарство; пристрій, яким приводиться в дію механізм; порода, сортність (тварин, рослин); звичай” (УРС, II, 21; УЛВН, 204);

за́від, род. *за́віду* “завідування” (Желех., 235);

за́віз, род. *за́возу* (Желех., 235), *за́віз*, род. *заво́зу* (Аф.-Чужб., 120), *заві́з*, род. *заво́зу* (Грінч., II, 18; УРС, II, 20; УЛВН, 203);

за́віс, род. *за́вісу* “круча” (Желех., 235; Грінч., II, 19);

за́вѣта — род. одн. (Кл. Остр., 213); — *заві́т*, род. *заві́ту* (Желех., 235; УРС, II, 20; УЛВН, 203), *заві́т* (Біл.-Нос., 142), *заві́т*, род. *заві́та* і *заві́ту* (Грінч., II, 19);

за́вмирок, род. *за́вмирка* “шось омертвіле” (Желех., 236);

за́ворот “запаморочення” (Желех., 236), *за́ворот*, род. *за́вороту* “т. с.” (Матеріали, III, 13), *за́воро́т*, род. *за́воро́ту* “затока; 555

запаморочення; поворот” (Грінч., II, 22), “поворот” (УРС, II, 23; УЛВН, 204);

заворотень, род. *заворотня* “коліно, вигин річки; кастрований бичок” (Грінч., II, 22);

зав’язник “зав’язь” (Желех., 237);

зав’язок, род. *зав’язку* “зародок” (Желех., 237), “брунька рослини” (Грінч., II, 23), “зав’язь; зародок, початок” (УРС, II, 24; УЛВН, 204);

загад “наказ; замовлення” (Желех., 237), *зага́д*, род. *зага́ду* “наказ, розпорядження” (Матеріали, III, 14), *загад* “наказ” (Аф.-Чужб., 121), *загад*, род. *загаду* “т. с.; замовлення; замір” (Грінч., II, 23), “наказ” (УРС, II, 25; УЛВН, 204);

загар “чад” (Желех., 238), *зага́рь*, род. *зага́рю* “т. с.” (Грінч., II, 25), *зага́р*, род. *зага́ру* “засмага” (УРС, II, 27; УЛВН, 205), “т. с.; кіпоть” (СУМ, III, 71);

загвіздок, род. *загвіздка* “чека” (Желех., 238; Грінч., II, 26; УРС, II, 28; УЛВН, 205), *загвоздок*, род. *загвоздка* “т. с.” (Желех., 238);

загі́б “погибель, загибель” (Желех., 238), *загі́б*, род. *загі́бу* “т. с.” (Грінч., II, 26);

загі́н “вигин” (Желех., 238), *загі́н*, род. *загі́ну* “т. с.” (УРС, II, 29; УЛВН, 205);

заглуб “заглибина” (Желех., 239);

загні́т “підсмажування хліба в печі” (Желех., 27), *загні́т* “паливо; підпікання” (Онишкевич, I, 267), *загні́т*, род. *загні́ту* “спосіб підсмажування хліба в печі” (Аф.-Чужб., 123), *загні́т*, род. *загні́ту* “розжарене вугілля, солома або тріски, які вживаються для того, щоб хліб загнітився” (Грінч., II, 27);

загові́р, род. *заговору* “змова” (Желех., 239), *загові́р*, род. *заговору* “замова, заклинання” (Грінч., II, 28);

заговорок “змова” (Желех., 239);

заголовок, род. *заголовку* “подушка; назва твору або окремих його частин” (Желех., 239), *заголовок* “подушка” (Онишкевич, I, 267; Дзензелівський, карта № 157), *заголовок*, род. *заголовку* “т. с.” і *заголо́вок*, род. *заголо́вку* “назва твору або окремих його частин” (Грінч., II, 28), *заголо́вок*, род. *заголо́вка* “т. с.” (УРС, II, 31; УЛВН, 206);

заго́н (Бер., 164); — *загі́н*, род. *заго́ну* і *заго́на* “загорода (для худоби); орна смуга, загінка” (Желех., 238), *заго́н* “загорода (для

худоби)” (Желех., 240), *zágin*, род. *заго́на* (Верхратський, 1912, 42), *загін*, *загón* “загорода (для худоби)” (Біл.-Нос., 143), *загін*, род. *заго́ну* “т. с.” (Аф.-Чужб., 122), “орна смуга, загінка; організована група” (Грінч., II, 26), “т. с.; загорода (для худоби)” (УРС, II, 29; УЛВН, 205);

за́греб “випечений у гарячому попелі хліб” (Желех., 240);

за́див “здивування” (Желех., 242);

за́дих “ядуха, астма” (Желех., 242), *за́дих*, род. *за́диху* “т. с.” (Грінч., II, 35);

за́дмух “схильність, хист” (Желех., 242);

за́дум (Желех., 243), *за́дум*, род. *за́думу* (Грінч., II, 36; УРС, II, 42; УЛВН, 208);

за́дур “запаморочення” (Желех., 243);

за́жив “поживна речовина, їжа; гоїння” (Желех., 244), *за́жив*, род. *за́живу* “їжа, пожива” (Грінч., II, 38);

за́живок, род. *за́живку* “щось поживне; зародок” (Желех., 244), *за́живок*, род. *за́живку* “нажите чужою працею багатство” (Матеріали, III, 18), “зародок; їжа, пожива; зароблене майно; виворіт шкіри тварини” (Грінч., II, 38), “зародок; живлення; заробіток” (СУМ, III, 123), *за́живок* “внутрішня, найміцніша частина шкіри” (Чабаненко, II, 28);

за́здрісник, род. *за́здрісника* (УРС, II, 45; УЛВН, 209);

за́зив “заклик” (Желех., 245), *за́зив*, род. *за́зиву* “запрошення” (Грінч., II, 40; УРС, II, 45; СУМ, III, 127);

за́зір, род. *за́зору* “запідозрювання” (Желех., 245), “примітність” (Грінч., II, 40), *за́зір*, род. *за́зиру* “т. с.” (Грінч., II, 40);

за́зуб, род. *за́зуба* “зазублина, зарубка” (Грінч., II, 42);

за́зубень (Біл.-Нос., 144), *за́зубень*, род. *за́зубня* (Грінч., II, 42; УРС, II, 47; УЛВН, 209);

за́зубець, род. *за́зубця* “зазублина, зарубка; зубець, гачок” (Желех., 246; Грінч., II, 42), *за́зубець*, род. *за́зубця* “рибальський гачок” (Матеріали, III, 19);

за́йдок “солодке, десерт” (Желех., 247), *за́йдки* — мн. “т. с.” (Желех., 247; Грінч., II, 42), *за́йдок*, род. *за́йду* “закуска” (СУМ, III, 131);

за́каз (Бер., 184, 284); — *за́ка́з* “заборона; наказ” (Желех., 247), *за́каз* “замовлення” (Онишкевич, I, 271), *зака́з*, род. *зака́зу* “заборона; наказ” (Грінч., II, 45; УРС, II, 49; СУМ, III, 137), “замовлення” (Чабаненко, II, 32);

- заквас* “закваска” (Желех., 248);
закид (Желех., 248), *закид*, род. *закиду* (Грінч., II, 47; УРС, II, 52; УЛВН, 210);
закіс “закасання” (Желех., 248), *закіс*, род. *закису* “перший ступінь окислення елементів” (УРС, II, 53; УЛВН, 210);
закіп, род. *закопу*; *закопи* — мн. “спуск, шахта” (Желех., 249), *закіп*, род. *закіпу* “глибокий рів поперек дороги, яким закривають проїзд” (Матеріали, III, 21), “окоп, обкопане місце” (Аф.-Чужб., 129; Грінч., II, 48), “рів з насипом (для огорожі); яма для добування нафти” (УРС, II, 53; СУМ, III, 145);
заклад (Бер., 158); — *заклад* “установа; застава” (Желех., 249), *заклад* (Гануш, 251), *заклад*, род. *закладу* “основа, фундамент; установа” (Грінч., II, 48), *заклад*, род. *закладу* “установа” і *заклад*, род. *закладу* “парі” (УРС, II, 53; УЛВН, 210);
заклик (Желех., 249), *заклик*, род. *заклику* (Грінч., II, 49; УРС, II, 54; УЛВН, 211);
заклін, род. *закліну* “заляття” (Желех., 249), *заклін*, род. *закліну* “т. с.” (Грінч., II, 49);
заколісник “кілок, який закладають в отвір на осі, щоб не спало колесо” (Желех., 250), *заколісник*, род. *заколісника* “т. с.” (Грінч., II, 51; Голоск., 128);
заколот (Желех., 250), *заколот*, род. *заколоту* (Грінч., II, 51; УРС, II, 57; УЛВН, 211);
закон (Остр. б., 46 зв., 246; Остр. зб., 2, 5, 14, 19 — двічі, 20, 33 зв., 110 зв., 131, 135 зв., 145 — двічі, 177, 182 зв., 14², 27², 31 зв.², 35 зв.², 55², 10 зв.³; С. Зиз., 74, 169, 191 та ін.; Філ., 12/3, 15/4 зв.; Отпис, 1/3, 6/1, 6/4, 9/2; Кл. Остр., 207, 208; Єв., 8, 9 зв., 12 зв., 15, 33 зв., 41 зв., 43 зв., 117 зв., 131 зв., 139, 170 зв.; Тр., 52 зв.; Бер., 73, 152, 175, 189, 215, 240, 296, 407, 466; Т. З., 113 — 4 рази; Євх., 1/4 зв.; Гал., 15 зв. — двічі, 61; Бар., 33, 197; Рад., 894; Рад. Н., 6, 19, 44, 45 — двічі, 65; Синопс., 3 зв., 33; Тупт., 32, 55 зв.; Кл., 86, 95), *закона* — род. одн. (Остр. зб., 1 зв., 16 зв., 17 зв., 23, 178 та ін.; Єв., 12 зв., 41, 43 зв., 116, 119 зв., 125, 131, 134; Тр., 69; Бар., 197, 306, 462 зв.; Рад., 289; Тупт., 55 зв., 102), *закону* — род. одн. (Філ., 6/1 — двічі, 6/1 зв., 8/4 зв.; Кл. Остр., 224; Бер., 355, 375, 387; Кл., 60) і *закон* (Остр. б., 11 зв., 31 — тричі, 33 зв., 36 — двічі, 65 — двічі, 68 та ін.; Остр. зб., 94 зв.; Зиз. Л., 49; С. Зиз., 99); — *закон* “загальне правило; сповідь і причастя” (Желех., 250), *закон* (Гануш, 251; Чучка, 59),

закін, род. *закону* “сповідь і причастя” (Желех., 249), *закон*, род. *закону* “загальне правило” (Грамм., 222; УРС, II, 57; УЛВН, 211), *закон* (Пура, 237), “загальне правило” (Аф.-Чужб., 131), *закін*, род. *закону* “причастя” (Матеріали, III, 21), *закон*, род. *закону* “загальне правило; сповідь” (Грінч., II, 51);

законника — род. одн. (Рад. Н., 5), *законником* — дав. мн. (Рад. Н., 5), *законникам* (Кл., 30); — *законник* “знавець законів” (Желех., 250; Гануш, 251, 254, 350), *законник* “чернець” (Біл.-Нос., 144), *законник*, род. *законника* “знавець законів” (УРС, II, 57; Голоск., 128), “т. с.; чернець” (СУМ, III, 156);

закосок, род. *закоску* “затока річки” (Грінч., II, 53);

закот “одворот” (Желех., 251), *закот*, род. *закоту* (Грінч., II, 53), *закот*, род. *закота* “т. с.” (УРС, II, 59; УЛВН, 212);

закрас “забарвлення” (Желех., 251);

закрій, род. *закрью* (Желех., 251), *закрій*, род. *закрью* (УРС, II, 62; УЛВН, 212);

закрут (Желех., 252), *закрут*, род. *закруту* (Грінч., II, 55; УРС, II, 63; УЛВН, 213);

закрутень, род. *закрутня* (Грінч., II, 55; УРС, II, 63; СУМ, III, 170);

закруток; *закрутки* — мн. (Желех., 252), *закруток*, род. *закрутка* (УРС, II, 63; УЛВН, 213);

закуп “закупка; закупник” (Желех., 252), *закуп*, род. *закупу* “закупка” (УРС, II, 64);

закупень, род. *закупня* “закупник” (Желех., 252; Грінч., II, 56);

закут (Желех., 252; Аф.-Чужб., 133), *закут*, род. *закута* (Грінч., II, 56; УРС, II, 65; УЛВН, 213);

закутень, род. *закутня* (Грінч., II, 56; Голоск., 129; УРС, II, 65; СУМ, III, 176);

закутець, род. *закуця* “закуток” (Желех., 252);

закуток, род. *закутка* (Желех., 252; Грінч., II, 56; УРС, II, 65; УЛВН, 213), *закуток* (Біл.-Нос., 145; Аф.-Чужб., 133);

закуточок “закуток” (Аф.-Чужб., 133), *закуточок*, род. *закуточка* “т. с.” (Грінч., II, 56; СУМ, III, 177);

залів “затока” (Желех., 253), *залів*, род. *заліву* “дуже сильний дощ, злива” (Лисенко, 78), *залів* “затока” (Аф.-Чужб., 134);

залічок, род. *залічка* “щока” (Желех., 253);

залішок, род. *залішка* (Желех., 253), *залішок*, род. *залішку* (Грінч., II, 59), *залішок*, род. *залішку* (УРС, II, 69; УЛВН, 214);

зали́з “зайда, заброда” (Желех., 253);

зали́к, род. *зали́ку* (УРС, II, 70; УЛВН, 214);

зали́м, род. *зало́му* (Желех., 254), *зали́м*, род. *зало́му* і *зало́м*, род. *зало́му* (Грінч., II, 59), *зало́м*, род. *зало́му* (УРС, II, 71; УЛВН, 214), *зали́м*, род. *зало́му* (УРС, II, 70);

зали́сок, род. *зали́ска* “узлісся” (Желех., 254; СУМ, III, 192), *зали́сок*, род. *зали́ску* “т. с.” (Грінч., II, 60; УРС, II, 70);

зало́жник “полиця для ложок” (Желех., 254);

за́мах (Желех., 255), *за́мах*, род. *за́маху* (Грінч., II, 63; УРС, II, 75; УЛВН, 215);

за́мет “кучугура снігу або піску” (Желех., 255), “кучугура” (Онишкевич, I, 276), *за́міт* “завірюха, хуртовина” (Желех., 256), *заме́т*, род. *заме́ту* “кучугура снігу” (Грінч., II, 64; УРС, II, 76; УЛВН, 215), *замі́т*, род. *заме́ту* “т. с.” (Грінч., II, 66);

за́мыслов (Кл., 147); — *за́мысл* (Желех., 256), *за́мысл*, род. *за́мыслу* (Грінч., II, 65); *за́мысел*, род. *за́мыслу* (Голоск., 130; УРС, II, 78; СУМ, II, 209);

за́мыслик “мисник” (Желех., 256), *за́мыслик*, род. *за́мыслика* “т. с.” (Матеріали, III, 27; Грінч., II, 65);

за́мін “заміна” (Желех., 256);

за́мір (Желех., 256), *за́мір*, род. *за́міру* (Грам., 222; УРС, II, 79; УЛВН, 215), *замі́р*, род. *замі́ру* (Грінч., II, 65);

за́мірок, род. *за́мірку* “замір” (Желех., 256);

за́міс, род. *за́місу* (Желех., 256), *за́міс*, род. *за́місу* (Матеріали, III, 27; Грінч., II, 66; УРС, II, 79; УЛВН, 215);

за́мняток “сум’яття, метушня” (Желех., 257);

за́мки — мн. “пристрої для замикання” (Остр. б., 204 зв.) і *замкі́* — мн. (Остр. б., 202; Бер., 201), *замка́ми* (Рад., 869), *о замка́х* (Кл., 215); — *за́мок*, род. *за́мку* (Желех., 257; Грам., 226), *замо́к* (Верхратський, 1879, 385; Аф.-Чужб., 137), *за́мок*, род. *за́мка* (Верхратський, 1900, 64), *за́мок* (Чучка, 59), *замо́к*, род. *замка́* (Грінч., II, 68; УРС, II, 82; УЛВН, 216);

за́морозень, род. *за́морозня* “лід під гряззю” (Грінч., II, 68; Голоск., 131);

за́морозок, род. *за́морозку* (Желех., 257; Грінч., II, 68; УРС, II, 82; УЛВН, 216), *за́морозки* — мн. (СУМ, III, 220);

за́моток, род. *за́мотку* “пряжа” (Желех., 258);

за́мулок, род. *за́мулка* “місце, покрите мулом” (Желех., 258);

за́мут “хаос, безладдя” (Желех., 258);

zánavis “завіса” (Желех., 258);

zániv “пасовище для худоби, що знаходиться за нивами” (Желех., 259), *zániv*, род. *zánivu* “т. с.” (Грінч., II, 72);

záníz “заноза” (Желех., 259), *zaníz*, род. *zanóza* (Аф.-Чужб., 139; УРС, II, 87; СУМ, III, 231), *zaníz*, род. *zanóзу* “т. с.” (Грінч., II, 72);

zánuzd, род. *zánuzdu* “загнуздування” (Грінч., II, 73);

západ “захід сонця; захід” (Желех., 260; Гануш, 251), *západ*, род. *záпаду* “захід (сонця)” (Грінч., II, 74), “захід (сторона світу)” (Чабаненко, II, 58);

záпадень, род. *záпадня* “заглиблення” (Грінч., II, 74);

záпал “запалення; вибуховий пристрій” (Желех., 261), *záпал*, род. *záпалу* “жар, палкість; запалення” (Грінч., II, 75), *záпал*, род. *záпалу* “пристрастність, запальність, азарт” і *zapál*, род. *zapáлу* “вибуховий пристрій; хвороба тварин тощо” (УРС, II, 90; УЛВН, 218);

záпás (Желех., 261), *zapás* (Аф.-Чужб., 141), *zapás*, род. *zapáсу* (Грінч., II, 76; УРС, II, 93; УЛВН, 218);

záпахи — мн. (Бер., 353); — *záпах* (Головацький, 40; Желех., 261; Аф.-Чужб., 141), *záпах*, род. *záпаху* (Грама., 226; Грінч., II, 77; УРС, II, 94; УЛВН, 219);

záпис (Желех., 262; Біл.-Нос., 146), *záпис*, род. *záпису* (Грінч., II, 78; УРС, II, 97; УЛВН, 219);

záпит (Желех., 262), *záпит*, род. *záпиту* (Грінч., II, 79; УРС, II, 97; УЛВН, 219);

záпічок, род. *záпічка* (Желех., 263; Грінч., II, 80; УРС, II, 99; УЛВН, 220), *záпічок* (Гануш, 232, 251, 254, 350; Онишкевич, I, 280; Біл.-Нос., 146; Аф.-Чужб., 142);

záплесок, род. *záплеску* “місце, затоплене водою” (Желех., 263);

záплід, род. *záплоду* “запліднення” (Желех., 263; Голоск., 133), *zapлód*, род. *zapлóду* “бджолиний розплід у стадії личинок” (Чабаненко, II, 61);

záплут, род. *záплуту* “переплетення” (УРС, II, 100; СУМ, III, 265);

záпорток, род. *záпортка* “зіпсоване яйце” (Желех., 264), “яйце-бовтун” (Матеріали, III, 31; Грінч., II, 84; УРС, II, 105; СУМ, III, 274), *záпороток*, род. *záпоротка* “т. с.” (Грінч., II, 84);

zapряг, род. *zapрягу* “запряжка, упряжка” (Желех., 266), *záпpьях* “пара запряжених коней; збруя” (Онишкевич, I, 283),

záпряг, род. *záпрягу* “запряжка, упряжка” (УРС, II, 108; УЛВН, 222);

záпуст “густі зарості, хаша; жива огорожа” (Желех., 266), *záпуст*, род. *záпусту* “запущений сад” (Матеріали, III, 33), “густі зарості, хаша; жива огорожа” (Грінч., II, 87), “густі зарості, хаша” (УРС, II, 108; СУМ, III, 284);

záп'яток, род. *záп'ятка* “закаблук, задник (у взутті)” (Желех., 266), *záп'яток*, род. *záп'ятка* “т. с.; задня частина п'яти” (Грінч., II, 87), *зап'яток*, род. *зап'ятка* “т. с.” (СУМ, III, 286);

záріб, род. *záробу* “заробіток” (Грінч., II, 89);

záріг, род. *заро́гу* “глухий закуток” (Желех., 267), *заро́г*, род. *заро́гу* “місце, що знаходиться за рогом, за мисом” (Чабаненко, II, 68);

záрід, род. *záроду* “зародок, зачаток” (Желех., 267; Грінч., II, 89; УРС, II, 111; СУМ, III, 291);

záріз “зарубка” і *зарі́з* “забій” (Желех., 267), *зарі́з*, род. *зарі́зу* “забій” (Грінч., II, 89; УРС, II, 111; УЛВН, 223);

záрік (Желех., 267), *záрок* (Желех., 268), *зарі́к*, род. *заро́ку* (Аф.-Чужб., 146; Грінч., II, 90; УРС, II, 112; УЛВН, 223), *заро́к* (УРС, II, 112), *заро́к*, род. *заро́ку* (СУМ, III, 292);

záріст, род. *záросту* (УРС, II, 112; УЛВН, 223);

záрічок, род. *záрічка* “рукав річки” (Грінч., II, 90; УРС, II, 112; СУМ, III, 293);

záродок, род. *záродку* (Грінч., II, 91), *зародок*, род. *зародка* (УРС, II, 113; УЛВН, 223);

záросток, род. *záростка* (УРС, II, 113; СУМ, III, 296);

záруб “зарубка” (Желех., 268), *заруб*, род. *заруба* “т. с.” (Грінч., II, 91);

záрубок “зарубка” (Желех., 268);

záря́д “управління, керівництво; набій” (Желех., 268), *заря́д*, род. *заря́ду* “усталений звичай, традиції, порядок” (Матеріали, III, 35), “управління” (Грінч., II, 92), *заря́д*, род. *заря́ду* “т. с.” і *заря́д*, род. *заря́ду* “набій” (УРС, II, 114), *заря́д*, род. *заря́ду* “управління, керівництво; набій” (СУМ, III, 299);

záсьвіт “світанок” (Желех., 269);

záселок, род. *záселка* “хутір” (Желех., 269);

záсип “засипання снігом” (Онишкевич, I, 286), *засип*, род. *засипу* “призьба” (Грінч., II, 94);

засіб, род. *засобу* “запас” (Желех., 269; Грам., 223), “матеріальні ресурси, сили” (Грінч., II, 95), “прийом для здійснення чогось, спосіб” (УРС, II, 118; УЛВН, 224);

засів (Желех., 269), *засів*, род. *засіву* (Грам., 222; Грінч., II, 95; Голоск., 135), *засів* (Онишкевич, I, 286), *засів*, род. *засіву* (УРС, II, 118; УЛВН, 224);

засід “земельна ділянка” (Желех., 269);

засідок, род. *засідку* “насаджене яйце” (Грінч., II, 95), *засідок*, род. *засідка* “т. с.” (УРС, II, 119);

засік (Желех., 270), *засік* (Біл.-Нос., 147; Аф.-Чужб., 151), *засік*, род. *засіка* (Грінч., II, 95), *засік*, род. *засіка* (УРС, II, 119; УЛВН, 224);

засікік “частина ниви, що заходить у чужу” (Онишкевич, I, 286), *засіко́к*, род. *засіко́ку* “ненормальність, дивність у поведінці, у думках” (УРС, II, 120; УЛВН, 224);

заслін, род. *засло́ну* “завіса, заслона; прикриття, захист” (Желех., 270), *зас’л’ін*, род. *зас’л’о́ну* “заслінка, затулка” (Чабаненко, II, 71), *засло́н*, род. *засло́ну*; *заслін*, род. *засло́ну* “те, що служить прикриттям, захищає” (УРС, II, 121; УЛВН, 225);

засніт “зіпсованість” (Желех., 271), *засніт*, род. *засніту* “сажка (хвороба злакових)” (Грінч., II, 98; УРС, II, 123; СУМ, III, 320);

засніток, род. *заснітку* “зародок” (Желех., 271; Грінч., II, 98);

засновок, род. *засновку* “передпосилка, основа” (Желех., 271; УРС, II, 123), “т. с.; заснування” (СУМ, III, 321);

засовець, род. *засовця* “засув” (Аф.-Чужб., 149; Грінч., II, 99);

заспів (Желех., 272), *заспів*, род. *заспіву* (Грінч., II, 99; УРС, II, 125; УЛВН, 226);

заспір, род. *заспору* “суперечка” (Желех., 272);

застав “застава” (Желех., 272; Онишкевич, I, 287), *застав*, род. *заставу* “т. с.” (Грінч., II, 100);

застій, род. *застою* (Желех., 273), *застій*, род. *застою* (УРС, II, 128; УЛВН, 226);

застум “глушина” (Желех., 273), *застум*, род. *застума* “т. с.” (Грінч., II, 102; УРС, II, 131; СУМ, III, 336);

заступ “лопата” (Желех., 273; Біл.-Нос., 148; Аф.-Чужб., 150), *заступ*, род. *заступа* “т. с.” (Грінч., II, 102; УРС, II, 131; УЛВН, 227);

заступень, род. *заступня* “держак до заступа” (Грінч., II, 103);

засув, род. *засува* “пристрій для замикання” (Желех., 274; Грінч., II, 103; УРС, II, 132; УЛВН, 227), *засов* (Біл.-Нос., 147; Аф.-Чужб., 149), *засов*, род. *засова* (Грінч., II, 99; УРС, II, 132; СУМ, III, 338), *засоў*, род. *засоўу* “т. с.” (Чабаненко, II, 72);

затвір, род. *затвора* “засув; в’язниця” (Желех., 274), *затвор* “засув” (Верхратський, 1912, 39—40), *затвор*, род. *затвора* (у рушниці тощо) (УРС, II, 134; УЛВН, 228);

затиск, род. *затиску* (УРС, II, 136; УЛВН, 228);

затиш “затишок” (Желех., 275), *затиш*, род. *затишу* “т. с.” (УРС, II, 137);

затишок (Желех., 275; Аф.-Чужб., 152; Голоск., 137), *затішок* (Гануш, 233, 251, 349), *затішок*, род. *затішку* (Грінч., II, 107; УРС, II, 137; УЛВН, 228), *затішок* (Омельяненко, 164);

затінок, род. *затінку* (Желех., 275; Грінч., II, 107), *затінок*, род. *затінка* (Грам., 224), *затінок*, род. *затінку* (Онишкевич, I, 289; УРС, II, 137; УЛВН, 228), *зат’інок* (Гладкий, 1929, 129, 147);

затон “затінок” (Желех., 276);

затруд “праця, турботи, зусилля” (Желех., 277), *затруд*, род. *затруду* “т. с.” (Грінч., II, 110);

затряс “небезпечний, трясовинний ґрунт” (Желех., 277);

заум, род. *зауму* (УРС, II, 145; УЛВН, 229);

заушень, род. *заушня* “ляпас” (Желех., 278);

захват, род. *захвату* “захоплення, запал” і *захват*, род. *захвату* “ширина робочого ходу машини; запал” (УРС, II, 146; УЛВН, 230);

захист, род. *захисту* “огорожа; оборона” (Желех., 278), “місце, захищене від вітру, притулок; оборона” (Грінч., II, 113), “оборона; огорожа; притулок” (УРС, II, 147; УЛВН, 230), *захист* “притулок, захищений від негоди” (Аф.-Чужб., 155);

захистник (Желех., 278), *захістник*, род. *захістника* (Грінч., II, 113), *захісник*, род. *захісника* (Голоск., 138; УРС, II, 147; Погр., 209), *захиснік*, род. *захиснікá* і *захісник*, род. *захісника* (УЛВН, 230; СУМ, III, 378), *захиснік*, род. *захиснікá* (Погр. ОС, 225);

захисток, род. *захистку* “огорожа; оборона” (Желех., 278), “затишок” (Онишкевич, I, 291), “притулок; оборона” (УРС, II, 147; УЛВН, 230), *захисток* “місце, захищене від вітру, притулок; оборона” (Грінч., II, 113);

заход “спуск сонця за обрій” (Бер., 74), *заходу* — род. одн. “одна із сторін світу” (Кл. Остр., 221; Бер., 405), *за єдиним заходом*

(Кл., 58); — *záxid*, род. *záxodu* “спуск сонця за обрій; одна із сторін світу; вхід; поведінка; заняття по господарству” (Желех., 279), “спуск сонця за обрій; одна із сторін світу” (Грам., 222), “приготування, морока” (Матеріали, III, 40), *záxid* (Гануш, 251), *záxid* “спуск сонця за обрій, вечір; клопотання, зусилля” і *захід* “господарство; утримання і піклування” (Онишкевич, I, 291), *záxid*, род. *záxodu* “дія, крок, починання; зусилля; одна із сторін світу” і *záxid*, род. *záxódu* “спуск сонця за обрій” (УРС, II, 148; УЛВН, 230);

záxolód, род. *záxolódu* “застуда” (Лисенко, 81), *захолод*, род. *захолоду* “т. с.” (Чабаненко, II, 79), *záxolod*, род. *záxolodu* “холодець” (УРС, II, 152; СУМ, III, 389);

záčvít “час цвітіння” (Желех., 280);

záčep, род. *záčepu* “зачіпання” (Грінч., II, 115; УРС, II, 156);

záčerk “обрис, контур” (Желех., 281);

záčín, род. *záčínu* “початок, починання, почин” (Грінч., II, 115), *záčín*, род. *záčínu* “вступ, початок в епічних творах народної творчості” (УРС, II, 157; УЛВН, 231), “т. с.; початок” (СУМ, III, 403);

záčisci — мн. “зачіска” (Грінч., II, 116), *záčis*, род. *záčосу* “зачесане в одному напрямку волосся” (УРС, II, 159; СУМ, III, 408);

záčud “захоплення” (Желех., 281);

zášmorg (Желех., 282; Павловский, 36; Аф.-Чужб., 157), *zášmorg*, *zášmirg* (Біл.-Нос., 149), *zášmorg*, род. *zášmorgu* (Грінч., II, 118; УРС, II, 162; УЛВН, 232);

zájav “заява” (Желех., 282);

závdane (Желех., 232), *závdánня* (Грінч., II, 13; УРС, II, 16; УЛВН, 202);

závorіння “ворота” (Грінч., II, 22);

záголове “подушка” (Желех., 239);

záгородище “місце, де була загорода” (Грінч., II, 29);

záдане “завдання” (Желех., 241), *záдánня* “т. с.” (Грінч., II, 33; УРС, II, 37);

záзване “виклик” (Желех., 245);

záймище “зайняте місце” (Желех., 246; Грінч., II, 44; Голоск., 128; УРС, II, 49; СУМ, III, 135);

záмкнене (Желех., 257), *замкнénня* (Грінч., II, 67), *замкнення* (УРС, II, 80; УЛВН, 216);

záнідро “пазуха” (Желех., 259);

zán'jastę (Желех., 266), *zap'jastя* (УРС, II, 109; УЛВН, 222);
záxисте, záxистя “огорожа; захист” (Желех., 278), *záxисть*
 “закрите місце, захищене від непогоди; захисток” (Біл.-Нос.,
 148);

zábич, род. *zábочи* “затишне місце” (Грінч., II, 6);

záваль “великий сніжний замет” (Желех., 232), *záваль*, род.
záвали “велика кількість чого-небудь зваленого, накиданого”
 (УРС, II, 14; СУМ, III, 37);

záвисть (Бер., 207 — двічі, 208), *záвисти* — род. одн. (Кл.
 Остр., 223); — *záвисть* (Желех., 234; Аф.-Чужб., 120), *záвисть*,
 род. *záвисти* (Грама., 259; Грінч., II, 17), *záвис'т'*, род. *záвис'т'і*
 (Чабаненко, II, 14), *záвисть*, род. *záвисті* (УРС, II, 19; СУМ, III,
 48);

záвись “круча” (Желех., 235), *záвись*, род. *záвісі* “т. с.” (Грінч.,
 II, 19);

záводь, род. *záводи* (УРС, II, 22; УЛВН, 204);

záворот' “заворот” (Бандрівський, 51; Онишкевич, I, 264),
záвороть, род. *záвороті* “коліно, вигин річки; вир” (Грінч., II, 22;
 Голоск., 124);

záв'язь (Желех., 237), *záв'язь*, род. *záв'язі* (УРС, II, 25; УЛВН,
 204);

záгар' “чад, кіпоть” (Онишкевич, I, 265), *záгарь*, род. *záгари*
 “чад” (Грінч., II, 25);

záгладь “загибель, знищення” (Желех., 238);

záганість, род. *záганості* (УРС, II, 30; УЛВН, 206);

záгорідь “загорожа” (Желех., 240), *záгородь*, род. *záгороді*
 “місце, на якому стоїть хата з господарськими будівлями” (Ли-
 сенко, 76), *záгород'*, род. *záгород'і* “загорожа” (Чабаненко, II,
 22);

záздрости — род. одн. (Бер., 208), *o záздростех* (Кл., 153);
 — *záздрість*, род. *záздрости* (Грама., 259; Грінч., II, 40), *záздріс'ц'*
 (Бандрівський, 48), *záздрость* (Біл.-Нос., 144), *záздрість*, род.
záздрості (УРС, II, 45; УЛВН, 209);

záзлість, род. *záзлости* “злість, неприязнь” (Желех., 245;
 Грінч., II, 41);

záймань, род. *záймані* (Грінч., II, 43; УРС, II, 48; УЛВН, 210);

záйнятість, род. *záйнятості* (УРС, II, 49; УЛВН, 210), *záня-
 тість*, род. *záнятості* (УРС, II 88);

- залеж* “запущеність” (Желех., 253), *зál’іж*, род. *залежу* “цілина, довго не орана земля” (Чабаненко, II, 46);
- зálізь* “зайда, заброда” (Желех., 253);
- зámіль*, род. *зámілі* “обмілина” (Грінч., II, 65; УРС, II, 78);
- зámіть* “кучугура снігу або піску” (Желех., 255), *зámіт’* “заметіль; сніжні замети” (Онишкевич, II, 276), *зámік’*, род. *зámк’і* (Клепикова, 47), *зámеть*, род. *зámеті* “хуртовина, метелиця” (Лисенко, 78), *зámіть*, род. *зámеті* (будів.) “колоди, бруси” (Грінч., II, 66; УРС, II, 80; СУМ, III, 213), *зámеть*, род. *зámеті* “замет” (УРС, II, 76), “т. с.; заметіль” (СУМ, III, 206);
- зámкнутість*, род. *зámкнутості* (УРС, II, 80; СУМ, III, 215);
- зámорозь* “замерзла земля; льодова кірка” (Желех., 257), *зámорозь*, род. *зámорозі* “сніг, намерзлий на склі” (Грінч., II, 68; Голоск., 131), “паморозь; заморозок” (СУМ, III, 220);
- зáпадь*, род. *зáпаді* “глибокий сніг” (Грінч., II, 75);
- зáпись* (Головацький, 49; Гануш, 367), “письмове заповідальне розпорядження” (Желех., 262);
- зáповѣдь* (Остр. б., 10 зв.; Отпис, 8/4; Бер., 215; Тупт., 63), *зáповѣдей* (Остр. зб., 11 зв.³), *зáповѣдій* (Тупт., 63), *в всѣх зáповѣдех* (Рад., 743) і *зáповѣдѣй* (Тупт., 31 зв.); — *зáповідь* (Желех., 263; Гануш, 253, 365, 367, 380; Аф.-Чужб., 143), *зáповідь*, род. *зáповіді* (Грама., 259), *зáповідь*, род. *зáповіді* (Грінч., II, 82; УРС, II, 102; УЛВН, 221);
- зáрість*, род. *зáрости* “місце, заросле чагарником” (Желех., 267), “рубець, слід колишньої рани, пошкодження (на дереві)” (Грінч., II, 90), *зáрість*, род. *зáрості* “місце, густо вкрите кущами або іншою рослинністю” (УРС, II, 112; СУМ, III, 296), *зáрості* — мн. “т. с.” (УЛВН, 223; СУМ, III, 296);
- зáросль* (Желех., 268), *зáрісль* (Желех., 267), *зáрослі* — мн. (Аф.-Чужб., 145; Грінч., II, 91; УРС, II, 113; СУМ, III, 296), *зáросль*, род. *зáрослі* (УРС, II, 113);
- зáсіч* “загорода, насип” (Желех., 270);
- зáтиш* “затишок” (Желех., 275);
- зáтінь* “затінок” (Желех., 275);
- зáтіч* “зайда, заброда” (Желех., 276; Онишкевич, I, 289);
- зáтхлість*, род. *зáтхлості* (Голоск., 137), *зáтхлість*, род. *зáтхлості* (УРС, II, 143; УЛВН, 229);
- зáхисть* “огорожа; захист” (Желех., 278), *зáхищ*, род. *зáхищі* “місце, захищене від вітру, притулок” (Грінч., II, 114).

* * *

Наведений матеріал про наголошення іменників з первісно довготними дієслівними і приіменниковими префіксами дозволяє зробити такі висновки:

1. Первісну префіксальну акцентуацію іменників краще зберігають південно-західні говірки української мови, ніж південно-східні.

2. Первісну префіксальну акцентуацію найкраще зберігають безсуфіксні (з погляду сучасної української мови) іменники чоловічого роду, іменники жіночого роду з суфіксом **-к(а)**, а також іменники жіночого роду на приголосний.

3. У двоскладових безсуфіксних іменниках чоловічого роду, у яких кореневе **і** чергується з **о**, первісну префіксальну акцентуацію краще зберігає двоскладова форма називного — знахідного відмінків однини (з **і** в корені), ніж трискладова форма родового однини та інших відмінкових форм (з **о** в корені), пор. численні свідчення “Малорусько-німецького словаря” Є. Желеховського та С. Недільського: *навій*, род. *навóю*; *наклін*, *наклóну*; *настрій*, *настрóю*; *розбір*, *розбóру*; *розвід*, *розвóду*; *розвій*, *розвóю*; *розвір*, *розвóру*; *розговір*, *розговóру*; *роздвій*, *роздвóю*; *розділ*, *роздóлу*; *розлім*, *розлóму*; *розпір*, *розпóру*; *розплід*, *розплóду*; *розсіл*, *розсóлу*; *розстрій*, *розстрóю*; *розтвір*, *розтвóру*; *прізір*, *прізóру*; *прікір*, *прікóру*; *пріхід*, *пріхóду*; *убір*, *убóру*; *уговір*, *уговóру*; *удій*, *удóю*; *укір*, *укóру*; *упір*, *упóру*; *устрій*, *устрóю*; *загін*, *загóна*; *закрій*, *закрóю*; *заріє*, *зарóгу*; *заслін*, *заслóну*. Наведені факти (значно меншою мірою вони представлені в “Словарі української мови” за ред. Б. Грінченка та в сучасній українській літературній мові, пор.: *розбрід*, род. *розбрóду* УЛВН; *розвіз*, *розвóзу* Голоск.; *розвій*, *розвóю* Голоск.; *розліт*, *розльóту* УЛВН; *розплід*, *розплóду* УРС; *ростік*, *ростóку* Грінч.; *розтік*, *розтóку* УРС, СУМ; *розчіс*, *розчóсу* УРС, СУМ; *забір*, *забóру* Грінч.; *завід*, *завóду* Грінч.) дозволяють припустити, що в двоскладових безсуфіксних іменниках чоловічого роду наголос, перемішаючись з префікса на корінь, спочатку переміщався на корінь у трискладових формах і лише згодом — у двоскладовій формі називного — знахідного відмінків однини.

ІМЕННИКИ З ПЕРВІСНО КОРОТКІСНИМИ ПРЕФІКСАМИ (ДІЄСЛІВНИМИ І ПРИІМЕННИКОВИМИ)

Частина іменників з первісно короткісними префіксами (дієслівними і приіменниковими) характеризується в українській мові (хоча б зрідка) префіксальною акцентуацією. Ми вважаємо, що ці іменники зберігають первісне наголошення. Воно виникло в іменниках праслов'янського походження, що з'явилися після скорочення довгих голосних, а також в іменниках пізнішого походження, що з'явилися до виникнення на ґрунті української мови тенденції до переміщення наголосу з префікса на корінь. Зрозуміло, що первісно іменників з префіксальним наголошенням було значно більше, ніж збереглося в сучасній українській мові, але частина з них втратила префіксальну акцентуацію внаслідок дії на ґрунті української мови тенденції до переміщення наголосу з префікса на корінь. Нижче ми наводимо ті іменники з первісно короткісними префіксами (найуживаніші із зафіксованих у “Малорусько-німецькому словарі” Є. Желеховського та С. Недільського і в “Словарі української мови” за ред. Б. Грінченка, а також наявних у сучасній українській літературній мові), які зберігають в українській мові (у тій або іншій мірі) первісну префіксальну акцентуацію¹⁹.

УТВОРЕННЯ З ПРЕФІКСОМ *bez-*

бездна “безодня” (Зиз. Л., 29, 34; Гал., 171 — 4 рази, 171 зв. — 7 разів, 242 зв.), *во бездну* (Тупт., 46 зв.); — *бездна* “т. с.” (Желех., 17; Біл.-Нос., 53; Аф.-Чужб., 9), *безни* — мн. “непрохідні місця” (Онишкевич, I, 48), *безна* “трясовина” (Лисенко, 30), “безодня” (Чабаненко, I, 74);

безвік “вічність” (Желех., 16; УРС, I, 40), *безвік*, род. *безвіку* “т. с.” (Грінч., I, 38; Голоск., 20; СУМ, I, 121);

безголів “безвладдя; нещастя, біда, загибель” (Желех., 17);

безлад (Желех., 18), *безлад*, род. *безладу* (Грінч., I, 41; УРС, I, 45; УЛВН, 41);

¹⁹ Сказане в примітці ¹⁸ щодо іменників з первісно довготними дієслівними і приіменниковими префіксами стосується також іменників з первісно короткісними префіксами (дієслівними і приіменниковими).

- бэзлюдень*, род. *бэзлюдня* “відлюдок” (Грінч., I, 42);
бэзматень, род. *бэзматня* “бджолиний рій без матки” (Грінч., I, 42; УРС, I, 46; УЛВН, 41);
бэзмір (Желех., 19; Грам., 158), *бэзмір*, род. *бэзміру* (Грінч., I, 42; УРС, I, 46; УЛВН, 41);
бэзріг, род. *бэзрога* “свиня” (Желех., 21);
бэзсуд, род. *бэзсуду* “беззаконня” (Грінч., I, 46; Голоск., 23);
бэзум (Желех., 22), *бэзум*, род. *бэзуму* (Грінч., I, 47; УРС, I, 53; УЛВН, 42);
бэзус, род. *бэзуса* “людина, у якої немає вусів” (Грінч., I, 47);
бэзух, род. *бэзуха* “людина, у якої немає вуха або вух; собака з обрізаними вухами” (Грінч., I, 47);
бэцін “безцінь” (Желех., 23; СУМ, I, 153), *бэцін*, род. *бэціну* “т. с.” (Грінч., I, 47);
бэзчуття “непритомність” (Грінч., I, 48);
бэзвіхідь, род. *бэзвіході* (УРС, I, 40), *бэзвіхідь*, род. *бэзвіході* (УЛВН, 39);
бэзвість (Желех., 16), *бэзвіст’*; *бэзвісти* — мн. (Онишкевич, I, 47), *бэзвість*, род. *бэзвісти* (Грінч., I, 38), *бэзвість*, род. *бэзвісті*; *бэзвісті* — мн. (УРС, I, 41), *бэзвість*, род. *бэзвісті* (УЛВН, 40);
бэздар, род. *бэздарі* (УРС, I, 42; УЛВН, 40);
бэздорож “бездоріжжя” (Желех., 17);
бэзліч, род. *бэзлічі* (Грінч., I, 41; УРС, I, 46; УЛВН, 41);
бэзтолоч “безглуздість, дурниця” (Желех., 22);
бэцінь, род. *бэціні* (Грінч., I, 47), *бэцінь* (УРС, I, 54; УЛВН, 43);
бэзчесть, род. *бэзчести* “безчестя, осоромлення” (Грінч., I, 48).

УТВОРЕННЯ З ПРЕФІКСОМ do-

- добавка* (Желех., 188), *добávка* (Грінч., I, 395), *добávка* (УРС, I, 415; СУМ, II, 316);
довáжка (УРС, I, 421; СУМ, II, 328);
довідка “відомості; документ з короткими відомостями” (УРС, I, 423; УЛВН, 166), *довідки* — мн. “розвідування” (Грінч., I, 403; УРС, I, 423);
догадка (Желех., 191; Голоск., 102), *дога́дка* (Аф.-Чужб., 91; Грінч., I, 405), *дога́дка* (УРС, I, 425; СУМ, II, 338);

до́йда “мисливський собака-шукач” (Желех., 193; Грінч., I, 412; УРС, I, 432; СУМ, II, 350);

до́казка “пояснення” (Желех., 194), *дока́зка* “обмова, наклеп” (Грінч., I, 412);

до́кладка “добавка, додача; вигадка” (Желех., 194), “жарт, гостре слівце” (Біл.-Нос., 121), “примовка” (Аф.-Чужб., 93), “насмішка” (Грінч., I, 414; УРС, I, 433; СУМ, II, 352);

до́ливка (Желех., 195), *доли́вка* (УРС, I, 436);

до́писка (Желех., 197), *допи́ска* (УРС, I, 442; СУМ, II, 370);

до́питка “питання” (Желех., 198), *до́питки* — мн. “питання, розпити” (Грінч., I, 423; УРС, I, 442);

до́силка (Желех., 200), *доси́лка* (УРС, I, 448);

до́баг “дивне бажання, каприз” (Желех., 188);

до́бір, род. *до́бору* (Желех., 188), *добі́р*, род. *добо́ру* (Грінч., I, 396; Голоск., 100), *до́бір*, род. *добо́ру* (УРС, I, 416), *до́бір*, род. *до́бору* (УЛВН, 164);

до́від, род. *до́виду* “інформація, відомості” (Желех., 191), “розвідування” (Грінч., I, 403);

до́відник, род. *до́відника* (УРС, I, 423; СУМ, II, 334), *дові́дник*, род. *дові́дника* (УЛВН, 166);

до́віз, род. *до́возу* (Желех., 191), *дові́з*, род. *дово́зу* (Голоск., 101), *до́віз*, род. *дово́зу* (УРС, I, 423), *до́віз*, род. *дово́зу* (УЛВН, 166);

до́вод (Бер., 83, 267, 269; Кл., 160) і *дово́д* (Отпис, 8/1 — двічі, 8/1 зв. та ін.); — *до́від*, род. *до́воду* “доказ; причина” (Желех., 191), *до́від*, род. *до́воду* “доказ” (Грама., 223; Грінч., I, 403; УРС, I, 423; УЛВН, 166);

до́гад (Желех., 191), *дога́д* (Гануш, 252; Біл.-Нос., 120; Аф.-Чужб., 91), *дога́д*, род. *дога́ду* (Грінч., I, 405), *догад*, род. *догаду* (УРС, I, 425; СУМ, II, 338);

до́гляд (Кл., 76); — *до́гляд*, род. *до́гляду* (Грама., 222; Грінч., I, 407; УРС, I, 426; УЛВН, 167), *до́гляд* (Біл.-Нос., 120; Аф.-Чужб., 91);

догові́р, род. *догово́ру* (Желех., 192; Грінч., I, 407; Голоск., 102), *догово́р*, род. *догово́ру* (Матеріали, II, 31), *догові́р*, род. *догово́ру* (УРС, I, 427; УЛВН, 167);

до́грабок, род. *до́грабку* “кінець сінокосу” (Желех., 192), *до́грабки* — мн. “т. с.” (Грінч., I, 408);

до́звіл, род. *до́зволу* (Голоск., 103; УРС, I, 430; УЛВН, 168);

дóзiр, род. *дóзору* “нагляд, догляд” (Желех., 193), *дозiр*, род. *дозóру* “т. с.” (Грінч., I, 411; Голоск., 103), *дозóр*, род. *дозóру*; *дозiр*, род. *дозóру* “невелика розвідувальна, дозорча група; погляд” (УРС, I, 431), *дозóр*, род. *дозóру* (УЛВН, 169);

дóїзд “під’їзд” (Желех., 194);

дóказ (Желех., 194), *дóказ*, род. *дóказу* (Грінч., I, 412; УРС, I, 432; УЛВН, 169);

дóкiр, род. *докóру* (Желех., 194), *дóк’iр* (Пура, 230, 237), *докiр*, род. *докóру* (Грінч., I, 413; Голоск., 103; УРС, I, 433; СУМ, II, 352), *дóкiр*, род. *дóкóру* (УЛВН, 169);

дóклад “добавка, подача” (Желех., 194), *доклáд*, род. *доклáду* “додатковий матеріал для шиття одягу, взуття” (Грінч., I, 413; УРС, I, 433; СУМ, II, 352), “усе те, що потрібне для приготування страви” (Чабаненко, I, 284);

дóлив “доливка, доливання” (Желех., 195);

дóмисл (Желех., 196), *дóмисел*, род. *дóмислу* (Грінч., I, 419; УРС, I, 438; УЛВН, 171);

дóнос (Желех., 197; Пура, 230, 237), *донóс*, род. *донóсу* (УРС, I, 440; УЛВН, 172);

дóпис, род. *дóпису* (Грінч., I, 423; УРС, I, 442; УЛВН, 173);

дóпит (Желех., 197), *дóпит*, род. *дóпиту* (Грінч., I, 423; УРС, I, 442; УЛВН, 173);

дóплив (Желех., 198), *дóплив*, род. *дóпливу* (Грама., 222; Грінч., I, 424; УРС, I, 443; УЛВН, 173);

дóприк “докiр” (Желех., 198);

дóпуск, род. *дóпуску* (УРС, I, 444; УЛВН, 174);

дóпуст “попуск, попуст” (Желех., 198), *дóпуст*, род. *дóпусту* “т. с.” (Грінч., I, 425);

дóсьвiд (Желех., 200), *дóсьвiд*, род. *дóсьвiду* (Грама., 222), *дóсьвiд*, род. *дóсьвiду* (Грінч., I, 427; УРС, I, 447; УЛВН, 175);

дóсьвiт “світанок” (Желех., 200), *дóсьвiт*, род. *дóсьвiту* “т. с.” (Грінч., I, 427; УРС, I, 448; УЛВН, 175), “час перед світанком” (СУМ, II, 382);

дóсьвiток, род. *дóсьвiтка* (Желех., 200), *дóсьвiток* (Верхратський, 1912, 39; Павловський, 34), *дóсьвiток* (Біл.-Нос., 122), *дóсьвiтки* — мн. (Біл.-Нос., 122; Аф.-Чужб., 101; УРС, I, 448; УЛВН, 175), *дóсьвiток*, род. *дóсьвiтку* (Грінч., I, 428; УРС, I, 448; УЛВН, 175);

дóслiд (Желех., 200), *дóслiд*, род. *дóслiду* (Грама., 222; Грінч., I, 429; УРС, I, 449; УЛВН, 176);

дослідник “учений” (Желех., 200), *дослідник*, род. *дослідника* “т. с.” (Грінч., I, 429), *дослідник*, род. *дослідника* “той, хто проводить досліди по вирощенню, створенню чогось” і *дослідник*, род. *дослідника* “учений” (УРС, I, 450), *дослідник*, род. *дослідника* “т. с.; той, хто проводить досліди по вирощенню, створенню чогось” (СУМ, II, 385);

доснів “стиглість” (Желех., 200);

досніх, род. *досніху* “успіх, успішність” (Грінч., I, 430);

доступ (Желех., 201), *доступ*, род. *доступу* (Грінч., I, 432; УРС, I, 452; УЛВН, 177);

досяг (Желех., 201; УРС, I, 452);

дотеп (Желех., 201), *дотеп*, род. *дотепу* (Грама., 222; Грінч., I, 433; УРС, I, 453; УЛВН, 177);

дотик (Желех., 201), *дотик*, род. *дотику* (Грінч., I, 433; УРС, I, 454; УЛВН, 177);

дотисок, род. *дотиску* “тиск, утиск” (Желех., 202);

доторк (Желех., 202), *доторк*, род. *доторку* (УРС, I, 454; УЛВН, 177);

дохід, род. *доходу*; *доходи* — мн. “прибуток” (Желех., 202), *дохід*, род. *доходу* (Грама., 222; СУМ, II, 396), *дох'їт*, род. *доходу* (Пура, 237), *дохїт* “т. с.” (Онишкевич, I, 230), *дохід*, род. *доходу* “плата, заробіток” (Грінч., I, 435), *дохід* “усе те, що наколядували (пирого, бублики, цукерки тощо)” (Чабаненко, I, 291), *доход*, род. *доходу* “прибуток” (УРС, I, 455; УЛВН, 178);

дослідництво (УРС, I, 450), *дослідництво* (СУМ, II, 385);

добич “здобич; худоба” (Желех., 188), *добич*, род. *добичи* (Грама., 259), *добич*, род. *добичі* “т. с.” (Грінч., I, 396), “здобич” (Голоск., 100; УРС, I, 416; СУМ, II, 319);

догонь “погоня” (Желех., 192), *догонь*, род. *догоні* “т. с.” (Грінч., I, 408);

допись “кореспонденція” (Желех., 197);

доповідь, род. *доповіді* (Голоск., 106; УРС, I, 443; УЛВН, 174).

УТВОРЕННЯ З ПРЕФІКСОМ *јъз-*

їзворот “мовний зворот, вираз” (Желех., 321), *зворот*, род. *звороту* “поворот; повернення” (Грінч., II, 135), “поворот; зворотна сторона; словесний вираз” (УРС, II, 192; УЛВН, 236);

сповідь, род. *сповіди* (Желех., 904; Грам., 259), *ісповідь* “сповідь” (Гануш, 253), *сповідь*, род. *сповіди* (Грінч., IV, 181; УРС, V, 447; УЛВН, 620).

УТВОРЕННЯ З ПРЕФІКСОМ *не-*

- неварка* “сироватка” (Желех., 502);
неглядка “недбала” (Грінч., II, 542);
нелупка “картопля, зварена нечищеною” (Желех., 514);
непранка “не прана, брудна сорочка” (Желех., 520; Онишкевич, I, 485; Матеріали, VI, 51);
нєтля “ненаситна, завжди голодна істота” (Желех., 525);
нєтря, нєтра “лісова ущелина, провалля” (Желех., 525), *нєтра, нєтря; нєтрі* — мн. “непрохідні зарості, дебрі; глухий закуток, глушина” (Грінч., II, 560), *нєтрі* — мн.; *нєтра* “т. с.” (УРС, II, 742), *нєтрі* (УЛВН, 370);
нєтямка “непритомний стан, самозабуття, нестяма” (Желех., 525), *нєтямка* “незнання, невідання, неуцтво” (Біл.-Нос., 243);
нєбій, род. *нєбо́я* “безстрашна людина” (Желех., 501), *нєбій*, род. *нєбо́я* (Грінч., II, 537), *нєбій*, род. *нєбо́я* “т. с.” (СУМ, V, 248);
нєвід “пекло” (Желех., 503);
нєвідаль “диковина, дивина” (Желех., 503);
нєгід “негода, непогода” (Желех., 505);
нєдруг “ворог” (Желех., 510; Верхратський, 1879, 401; Гануш, 253; Грам., 38), *нєдруг*, род. *нєдруга* “т. с.” (Грінч., II, 546; УРС, II, 700; УЛВН, 366);
нєдуг (Бер., 139, 429), *нєдузи* — мн. (Тупт., 86 зв.), *нєдугами* (Бер., 68); — *нєдуг* (СУМ, V, 303);
нєжар торішня трава, що залишилася на лузі; стара, неістівна трава” (Желех., 510), *нєжар*, род. *нєжара* “т. с.” (Грінч., II, 546);
нєздаль “нікчема” (Желех., 511);
нєзмир, род. *нєзмиру* “сварка, ворожнеча” (Грінч., II, 548);
нєзмислень “нетяма, нетямуша людина” (Желех., 512);
нєзмисль “нетяма, нетямуша людина” (Желех., 512);
нєкіс, род. *нєкосу* “некошена смуга трави, некошена лука” (Желех., 513);
нєлад (Кобилянський, 26), *нєлад*, род. *нєладу* (Грінч., II, 550; УРС, II, 710; УЛВН, 367);

нелин (про дуба) (Желех., 513), *нелинь*, род. *нелиня* “дуб, з якого не опадає листя” (Грінч., II, 550; Голоск., 239; УРС, II, 710; СУМ, V, 331);

нелюб (Желех., 514; Гануш, 253; Грам., 219; Верхратський, 1899, 53; Біл.-Нос., 242), *нелюб*, род. *нелюба* (Верхратський, 1879, 401), *нел'уб* (Кобилянський, 26), *нелюб*, род. *нелюба* (Грінч., II, 550; УРС, II, 710; УЛВН, 367);

нелюд (Желех., 514; Грам., 38), *нел'уд* (Кобилянський, 26), *нелюд*, род. *нелюда* (Грінч., II, 550; УРС, II, 711; СУМ, V, 332);

немил “нелюб” (Желех., 514);

неприятель (Рад. Н., 67), *неприятель* (Бер., 25, 241; Рад. Н., 37), *неприятеля* — род. одн. (Рад. Н., 56, 67), *неприятелем* — ор. одн. (Рад. Н., 47, 61, 63), *неприятелей* (Мог., 287), *неприятелями* (Рад. Н., 58) і *неприятель* (Бер., 127), *на неприятеля* (Рад. Н., 65), *неприятелем* — ор. одн. (Рад. Н., 63, 65), *неприятелями* (Рад. Н., 65); — *неприятель* (Желех., 521; Гануш, 253, 352), *неприятель*, род. *неприятеля* (Грінч., II, 556), *неприятель*, род. *неприятеля* (УРС, II, 729; СУМ, V, 370);

неряд “непорядок” (Желех., 522), *нер'ад* “нелад” (Онишкевич, I, 486);

несів, род. *несіву* “частина поля, яка через недогляд залишилася незасіяною” (Грінч., II, 558);

неслух, род. *неслуха* “неслухняна дитина” (Лисенко, 136), “неслухняна людина” (Грінч., II, 558; УРС, II, 735; СУМ, V, 384);

нестям “самозабуття, нестяма” (Желех., 525), *нестям*, род. *нестяму* “т. с.” (Грінч., II, 559; УРС, II, 739; СУМ, V, 391);

нетвір, род. *нетвору* “чудовисько” (Желех., 525);

нетруд “нероба” (Желех., 525);

нетям “непритомний стан, забуття, нестяма” (Желех., 525), *нетям*, род. *нетяму* “нерозуміння” (Грінч., II, 560);

неук (Бер., 136, 372); — *неук* (Желех., 526), *неук* (Верхратський, 1879, 401; Біл.-Нос., 243), *неук*, род. *неука* (Грам., 224), *неук*, род. *неука* (Грінч., II, 561; УРС, II, 743; УЛВН, 370);

неуцтво (Грінч., II, 561; УРС, II, 743; УЛВН, 370);

невороть “місце, з якого вже не можна повернутися; безодня” (Желех., 505);

негідь “мерзотники; мерзотність, огидність” (Желех., 505), *негідь*, род. *негоди* “мотлох, негодяще, мерзенне” (Грінч., II, 542), “покидьки; мотлох” (УРС, II, 691), “негода; щось негодяще; покидьки, мерзотники” (СУМ, V, 277);

нежит (ч. р.) (Желех., 510), *нежит’*, *нежит* (Онишкевич, I, 484), *нежить* (Верхратський, 1899, 53; Біл.-Нос., 241), *нежит’* (ж. р.), *нежи’т* (ч. р.) (Дзендзелівський, карта № 148), *нежить*, род. *нежиті* (Грінч., II, 546), *нежить*, род. *нежиті* і *нежит*, род. *нежиту* (Голоск., 237), *нежить*, род. *нежитю* (УРС, II, 700; Погр., 334; Погр. ОС, 368; СУМ, V, 305), *нежить*, род. *нежиті* і *нежитю* (УЛВН, 366);

незабудь (Желех., 510; Гануш, 253, 378), *незабудь* (Грама., 277), *незабудь*, род. *незабуді* (Грінч., II, 547; Голоск., 237; СУМ, V, 305), *незабудь* (УРС, II, 701);

незгідь “незгода” (Желех., 511);

не́моч (Бер., 137, 319; Кл., 209); — *не́міч* (Огоновський, 232; Гануш, 374), *не́міч*, род. *не́мочи* (Желех., 514; Грама., 260; Грінч., II, 551), *не́мочь* (Біл.-Нос., 242), *не́міч*, род. *не́мочи* (УРС, II, 712; УЛВН, 367);

не́мічність, род. *не́мічності* (УРС, II, 712; УЛВН, 367);

не́навис(ь) (Кл., 63, 84, 88, 95, 163), *в не́навис(и)* — місц. одн. (Кл., 205), *не́навис(и)* — мн. (Кл., 63), *не́навис(ей)* (Отпис, 8/2 зв.) і *не́навис(ь)* (С. Зиз., 149; Бер., 25), *не́навис(и)* — род. одн. (Кл. Остр., 218); — *не́навис(ь)* (Огоновський, 232), *не́навис(ь)* (Желех., 515), *не́навис(ь)* (Гануш, 253), *не́навис(ь)*, род. *не́навис(и)* (Грама., 259; Грінч., II, 551; Голоск., 239), *не́навис(ь)*, род. *не́навис(и)* (УРС, II, 713; УЛВН, 368);

не́пріязни — мн. (Бер., 416) і *не́пріязнь* (Бер., 127), *не́пріязнь* (Бер., 25); — *не́пріязнь* (Желех., 521), *не́пріязнь*, род. *не́пріязні* (УРС, II, 729; УЛВН, 369);

не́рість, род. *не́рости* “мінерал” (Желех., 522; Грінч., II, 557), “дрібна (сміттєва) риба” (Матеріали, VI, 52);

не́сить, род. *не́сити* “ненаситність” (Грінч., II, 558);

не́тіль, род. *не́тіля* “теля річного віку” (Матеріали, VI, 52), *не́тель*, род. *не́теля* “ялівка” (Лисенко, 136), *не́тель*, род. *не́тели* “т. с.” (УРС, II, 741; УЛВН, 370);

не́тєч “не текуча, стояча вода; болото” (Желех., 525), *не́тєч*, род. *не́тєчі* “т. с.” (Грінч., II, 560), “стояча вода” (СУМ, V, 395);

не́хар’ (Кобилянський, 26), *не́харь*, род. *не́хари* “тварини, комахи, черв’яки, що викликають огиду; брудна, неохайна лю-

дина; бруд, сміття, пташиний послід тощо” (Матеріали, VI, 54—55), *нехарь*, род. *нехарі* “нечистість, неохайність” (Грінч., II, 561);

нехіть, род. *нехоти* “неприхильність, антипатія” (Желех., 526), “небажання, неохота” (Грінч., II, 561), *нехіть*, род. *нехоти* “небажання, неохота; неприхильність, огида” (УРС, II, 744; УЛВН, 370), “небажання, неохота” (СУМ, V, 401);

нечєсть (Рад., 307, 319); — *нечєсть* (Желех., 527), *нечєс(ь)ть* (Гануш, 253, 376), *нечєсть*, род. *нечєсти* (Грама., 259), *неч’єст’* (Кобилянський, 26), *нечєсть*, род. *нечєсті* (УРС, II, 746; СУМ, V, 404);

нечисть “усе нечисте, нечисті створіння, мерзотники” (Желех., 527), *нечисть*, род. *нечисти* “нечистота, бруд” (Грінч., II, 562), *нечисть*, род. *нечисті* “погань” (УРС, II, 746; УЛВН, 371), “бруд, сміття, покидьки; нечистий дух, біс, відьма тощо; тварини, комахи, що викликають огиду” (СУМ, V, 404).

УТВОРЕННЯ З ПРЕФІКСОМ ob- (o-)

вісна (Желех., 108; Біл.-Нос, 79; УРС, I, 274; УЛВН, 113);

обвертка “обгортка” (Желех., 536);

обвинка “бинт, пов’язка” (Желех., 536);

обвідка (Желех., 536), *обвідка* (Грінч., III, 4), *обвідка* (УРС, III, 6; УЛВН, 376);

обвістка “оголошення, повідомлення” (Желех., 536), *обвістка* “повідомлення, вість” (СУМ, V, 473);

обгортка (Желех., 537), *огортка* (Желех., 554), *обгортка* (Грінч., III, 6; УРС, III, 10; УЛВН, 376);

обівка (Желех., 539), *оббівка* (УРС, III, 2; УЛВН, 375);

об’їдка, *об’їдки* — мн. (Желех., 540), *об’їдки* — мн. (УРС, III, 25; УЛВН, 380);

об’їзка “об’їзд” (Желех., 540);

обмилка “помилка; огріх у сівбі” (Желех., 544);

обмішка (Грінч., III, 19; УРС, III, 43; СУМ, V, 541);

обстяжка “крепова стрічка” (Желех., 549);

обшивка (Желех., 551; Грінч., III, 32), *обшивка* (УРС, III, 78; УЛВН, 387);

оволока “покривало” (Желех., 552);

оглядка (Желех., 553), *оглядка* (УРС, III, 85; СУМ, V, 617);

оголо́ска “оголошення, повідомлення” (Желех., 554), *оголо́ска* “т. с.” (Грінч., III, 37);

оді́ва “одяг” і *оді́ва* “одягання” (Грінч., III, 39);

одя́га “одяг” (Желех., 562), *од’а́га* (Чабаненко, III, 45), *одя́га* “т. с.” (СУМ, V, 645);

о́кра́вка “суконна кайма” (Желех., 565), “т. с.; обрізок” (Грінч., III, 49), *о́кра́вка* “кайма; пояс із тканини” (УРС, III, 115; СУМ, V, 677);

о́кра́йка “суконна кайма” (Желех., 565), *о́кра́йка* “виплетений з вовни кольоровий пояс” (Лисенко, 25), “суконна кайма; обрізок” (Грінч., III, 49), “кайма; пояс із тканини” (УРС, III, 115; СУМ, V, 677);

о́падка “западина, заглиблення” (Грінч., III, 54);

о́писка “барвник у гончарів” (Грінч., III, 56), *о́писка* “помилка в написанні” (УРС, III, 131; УЛВН, 395);

о́пірка “опора” (Желех., 572);

о́пла́тки — мн. “грошові податки” (Грінч., III, 58; Голоск., 260), “т. с.; сплата або збирання грошових податків” (УРС, III, 133; СУМ, V, 714);

о́пра́вка “лагодження, відновлення” (Желех., 573), *о́пра́вка* “оправлення” (УРС, III, 139);

о́пратка “піднятий залишок при прибиранні” (Желех., 574);

о́пушка “хутряна обшивка” (Желех., 574), *о́пушка* “т. с.” (Грінч., III, 61; УРС, III, 144; УЛВН, 397);

о́стра́шка “страх, пристрашка” (Грінч., III, 72), *о́стра́шка* “т. с.” (УРС, III, 171), “побоювання; погрозливе попередження” (СУМ, V, 788);

о́шибка “помилка” (Желех., 589);

о́шивка “наволочка” (Желех., 589);

о́щипка “скалка, скіпка” (Желех., 589);

о́бвід, род. *о́бводу* (Желех., 536), *о́бвід*, род. *о́бво́ду* (Грінч., III, 4), *о́бвід*, род. *о́бво́ду* (УРС, III, 6; УЛВН, 376);

о́берт, род. *о́берту* (УРС, III, 16; УЛВН, 378);

о́бзир “горизонт” (Желех., 539);

о́бзір, род. *о́бзо́ру* “огляд” (Желех., 539), *о́бзір*, род. *о́бзо́ру* “т. с.” (УРС, III, 20);

о́біг, род. *о́бігу* (Желех., 539; УРС, III, 21; УЛВН, 379);

обід, род. *обода* “обрис, контур; округність колеса” (Желех., 539), “округність колеса” (Грамм., 220; УРС, III, 22; УЛВН, 379), *обод*, *обід* (Желех., 545; Онишкевич, II, 7), *обід*, род. *ободу* “т. с.” (Грінч., III, 10);

обіз, род. *обозу* (Желех., 540), *обоз* (Желех., 545), *обіз*, род. *обозу* (Грінч., III, 10), *обоз*, род. *обозу* (УРС, III, 49; УЛВН, 383); *обійм* “обсяг, об’єм” (Желех., 540), *обійми* — мн. “обнімання” (Желех., 540; Грінч., III, 10; УРС, III, 23; УЛВН, 379);

обірок, род. *обірка*; *обірки* — мн. “брак, щось непридатне” (Желех., 540), *обірок*, род. *обірку* “т. с.” (Грінч., III, 11);

об’їзд (Желех., 540), *об’їзд*, род. *об’їзду* (Грінч., III, 12; УРС, III, 25; УЛВН, 380);

обкидок, род. *обкидку* “малі поточні витрати” (Желех., 541), “гроші для дрібних господарських витрат” (Матеріали, VI, 78), *обкидок*, род. *обкидку* “обзаведення” (СУМ, V, 511);

обклад “обкладинка; облямівка” (Желех., 541), *обклад*, род. *обкладу* “будь-яка загорожа; гроші для дрібних господарських витрат” (Матеріали, VI, 78), *оклад*, род. *окладу* “дифтерит” (Грінч., III, 12), *обклад*, род. *обкладу* “т. с.” (СУМ, V, 512);

облав “облава” (Желех., 541), *облав*, род. *облаву* “т. с.; на-товп” (Грінч., III, 13; УРС, III, 30);

облад “гарне обладнання, порядок, гарний стан” (Желех., 541), *облад* (Верхратський, 1912, 39);

облаз “дорога через стрімку скелю” (Желех., 541), *облаз* “стрімка стежка в горах” (Онишкевич, II, 8), *облаз*, род. *облазу* “гола стрімка скеля, круча” (Матеріали, VI, 78; Грінч., III, 13), “скеля; круча” (УРС, III, 30), “гола стрімка скеля, круча” (СУМ, V, 518);

обламок “уламок, обломок” (Желех., 542), *обламок*, род. *обламка* “т. с.” (СУМ, V, 519);

облеск “освітлення” (Желех., 542);

облет “перший виліт бджіл весною” (Желех., 542), *обліт*, род. *обльоту* (УРС, III, 35), *обліт*, род. *обльоту* “т. с.” (УЛВН, 381);

облизень, род. *облизня* (Желех., 542; Грінч., III, 14; УРС, III, 33; УЛВН, 381), *облизень* (Гануш, 236, 253, 350), *облізень* (Біл.-Нос., 253);

облик “обличчя, лице; портрет” (Желех., 542);

облік, род. *обліку* (Голоск., 250; УРС, III, 35; СУМ, V, 526);

облуд “блуд” (Желех., 543), “неправда, кривда” (Онишкевич, II, 8), (*в*)*облуд* “блуд” (Бандрівський, 46);

облук “верхній елемент ярма” (Желех., 543), *облук* “обід (у сита, решета); скручена мотузка; лук; ручка кошика” (Онишкевич, II, 8—9), *облук*, род. *облука* “зігнутий прут, дуга; лука сідла” (Грінч., III, 16), *облук*, род. *облука* “лука сідла” (УРС, III, 36);

обляги — мн. “час, коли лягають спати” (Грінч., III, 16; УРС, III, 37; СУМ, V, 532);

обман (Желех., 543), *обман*, род. *обману* (УРС, III, 39; УЛВН, 381);

обмил “помилка; огріх у сівбі” (Желех., 544);

обмилок “помилка; огріх у сівбі” (Желех., 544);

обмин “обминання” (Желех., 544), *обмін* “обминання, об’їзд” (Онишкевич, II, 9);

обмін (Желех., 544), *обмін*, род. *обміну* (Голоск., 251), *обмін*, род. *обміну* (УРС, III, 42; УЛВН, 382);

обмір, род. *обміру* (УРС, III, 43; УЛВН, 382);

обморік, род. *обмороку* (Желех., 544), *обморок*, род. *обмороку* (Грінч., III, 19; УРС, III, 45; СУМ, V, 543);

ободок (Желех., 545), *обідок*, род. *обідка*; *ободок*, род. *ободка* (УРС, III, 22; СУМ, V, 504);

оболок “хмара” (Єв., 157, 313², 315² — двічі, 317²; Гал., 117 зв.), *оболоков* (Отпис, 8/2 зв.), *на оболоках* (Гал., 72 зв.); — *оболок*, мн. *оболоки* “т. с.; обрис, контур” (Желех., 545), *оболок* “хмара” (Гануш, 350), *оболоки* — мн. “хмари; небо” (Онишкевич, II, 9), “небесна блакить” (Грінч., III, 21; УРС, III, 49; СУМ, V, 549), *оболок*, род. *оболока* “хмара” (УРС, III, 49; СУМ, V, 549);

оборожень, род. *оборожня* “стовп в оборозі” (Желех., 546), *оборóжень*, род. *оборóжня* (Грінч., III, 21), *оборóжень*, род. *оборóжня* “т. с.” (УРС, III, 50);

оборот, род. *обороту* (Желех., 546), *оборót*, род. *оборóту* (Голоск., 251; УРС, III, 51; СУМ, V, 552);

обочень, род. *обочня* “боковий вітер” (Желех., 546);

образ “зображення, портрет; картина; ікона” (Желех., 546; Гануш, 233, 346), *образ*, род. *образа* “зображення, портрет” (Грам., 220), “ікона” (Лисенко, 140), *образ*, род. *образу* “зображення; картина; ікона; обличчя” (Грінч., III, 23), *образ*, род. *образу* “постать” і *образ*, род. *образа* “ікона” (Голоск., 252), *образ*, род. *образу* “обличчя; зображення; тип, характер” і *образ*, род. *образа* “ікона” (УРС, III, 56; УЛВН, 384);

обрив (Желех., 547), *обрів*, род. *обрива* (Грінч., III, 24), *обрів*, род. *обріву* (УРС, III, 58; УЛВН, 384);

обривок, род. *обривка* (Желех., 547), *обривок*, род. *обривка* (Грінч., III, 24; УРС, III, 58; УЛВН, 384);

обрід “огида, відраза” (Желех., 547);

обрізок, род. *обрізка* (Желех., 547), *обрізок* (Онишкевич, II, 10), *обрізок*, род. *обрізка* (Грінч., III, 25; УРС, III, 59; УЛВН, 385);

обрій (Желех., 547), *обрій*, род. *обрію* (Грінч., III, 25; УРС, III, 60; УЛВН, 385);

обрубок, род. *обрубка* (Желех., 548), *обрубок*, род. *обрубка* (УРС, III, 61; УЛВН, 385);

обрус “скатерка” (Желех., 548; Онишкевич, II, 11), *обрус*, род. *обруса* “т. с.; покривало” (Матеріали, VI, 83), *обрус*, род. *обруса* “скатерка” (Грінч., III, 26; УРС, III, 62; СУМ, V, 572);

обряд (Желех., 548), *обряд*, род. *обряду* (Грама., 222), *обряд*, род. *обряду* (Грінч., III, 26; УРС, III, 62; УЛВН, 385);

обрядок, род. *обрядку* “обряд” (Желех., 548), *обр’адок* “церемонія” (Онишкевич, II, 12);

обсів “засів” (Желех., 549), *обсів* “т. с.” (Онишкевич, II, 12), *обсів*, род. *обсіву* “пропуск у посіві, огріх” (Лисенко, 140; Грінч., III, 27), “т. с.; засів” (УЛВН 385), *обсів*, род. *обсіву* “т. с.” (УРС, III, 64; СУМ, V, 578);

обсівок, род. *обсівку* “обсів, засів” (Желех., 549);

обстріл, род. *обстрілу* (Голоск., 253; УРС, III, 68; СУМ, V, 586);

обсяг (Желех., 549), *обсяг*, род. *обсягу* (Грінч., III, 29; УРС, III, 69; УЛВН, 386);

обтиск, род. *обтиску* (УРС, III, 70; СУМ, V, 590);

обтік, род. *обтоку* “острів, невелика частина землі, тимчасово оточена водою” (Грінч., III, 29);

обув “взуття” (Желех., 550), *обув*, род. *обуву* “т. с.” (УРС, III, 72);

обшук, род. *обшуку* (УРС, III, 79; УЛВН, 387);

об’яв “повідомлення” (Желех., 552), *об’яв*, род. *об’яву* “вияв” (УРС, III, 79; СУМ, V, 609);

обгарок, род. *обгарка* “недогарок” (Желех., 553), *огарок*, род. *огарка* “т. с.” (Матеріали, VI, 88; УРС, III, 82; СУМ, V, 613);

обглух “дурень” (Желех., 553; Біл.-Нос., 257), *облух* (Желех., 568), *облух*, род. *облуха* “т. с.” (Грінч., III, 35);

обгляд (Желех., 553), *обгляд*, род. *обгляду* (Грінч., III, 35; УРС, III, 83; УЛВН, 388);

обглядок “огляд” (Желех., 553);

огриз “огризок” (Желех., 554);

огризок, род. *огризка* (Желех., 554), *огрізок*, род. *огрізка* (Матеріали, VI, 88; УРС, III, 89; СУМ, V, 621), *огрізок* (Омельяненко, 164);

огріх (Желех., 555), *огріх*, мн. *огріхи* (Біл.-Нос., 257), *огріх*, род. *огріха* (Грінч., III, 37), *огріх*, род. *огріху* (УРС, III, 89; УЛВН, 388);

одур (Желех., 561), *одур*, род. *одура* (Грінч., III, 43), *одур*, род. *одуру* (УРС, III, 101; УЛВН, 390);

одяг (Желех., 562), *одяг*, род. *одягу* (УРС, III, 103; УЛВН, 390);

ожіг, род. *ожега*; *ожог*, *ожег* “кочерга” (Желех., 562), *ожог*, род. *ожога* “т. с.” (Грам., 224), “палиця, якою перемішують жар (замість кочерги)” (Грінч., III, 44; УРС, III, 104; СУМ, V, 649), *ожіг*, *ожог* “опік; ручка кочерги; припалена жердка” (Онишкевич, II, 16), *ожог*, род. *ожога*; *вожог*, род. *вожога* “палиця, якою перемішують жар” (Лисенко, 48), *ожег*, *ожіг* “дерев'яна кочерга” (Біл.-Нос., 259);

озвук “резонанс” (Желех., 562);

озимок, род. *озимка* “молодий бичок” (Желех., 563), *озімнок*, род. *озімнка* “однорічне теля” (Лисенко, 143; Грінч., III, 45; СУМ, V, 654), *озимки* — мн. “весняні морози; сорт яблук, які добре зберігаються взимку” (Грінч., III, 45; УРС, III, 107; СУМ, V, 654);

ознак “ознака” (Желех., 563), *ознак*, род. *ознаку* “т. с.” (УРС, III, 108; СУМ, V, 655);

озов, род. *озву* “репліка” (Желех., 563), *озов*, род. *зву* “оклик” (Грінч., III, 45);

окид, род. *окиду* “колосся, що залишилося після жнив” (Грінч., III, 46);

окис (Желех., 564), *окис*, род. *окису* (УРС, III, 111; УЛВН, 392);

окисел, род. *окислу* (УРС, III, 111; СУМ, V, 663);

окисок, род. *окиска* “окис” (Желех., 564);

окіл (*оків*), род. *околу* “загорожа для худоби; околиця, передмістя” (Желех., 564), *окол* “зовнішній вигляд” (Желех., 564), *окіў* “обора, загороджене подвір'я; курінь для овець на полонині” (Онишкевич, II, 17), *окіл* (*окіл*, *оків*), род. *околу* “загорожа для худоби” (Матеріали, VI, 93), *окіл*, род. *околу* “околиця” (Грінч.,

III, 47), “т. с.; оточення, товариство; округ; кругла огорожа з кілків” (УРС, III, 111), “т. с.; постава, зовнішній вигляд” (СУМ, V, 663);

о́кісток, род. *о́кістка* “кістка з прилягаючим м'ясом” (Желех., 564);

о́клад “податок; оправа” (Желех., 564), *о́клад* “податок” (Біл.-Нос., 260), *о́клад*, род. *о́кладу* “розмір грошової винагороди; (церк.) оправа” (УРС, III, 111), “грошовий податок; оточення звіра на полюванні; компрес” (СУМ, V, 664);

о́клик (Желех., 564), *о́клик*, род. *о́клику* (УРС, III, 112; УЛВН, 392);

о́корм “їжа, провіант” (Желех., 565), *о́корм*, род. *о́корму* “т. с.” (Грінч., III, 49);

о́корок, род. *о́корка* “верхня частина (мітли)” (Желех., 565), *о́корок*, род. *о́горока* “шия” (Лисенко, 143), “о́кіст” (УРС, III, 115; СУМ, V, 676);

о́красць, род. *о́крайця* (Желех., 565), *о́крайець*, *о́крайець*, *во́крайець* (Онишкевич, II, 18), *о́кра́јець* (Гладкий, 1928, 119), *о́кра́ець* (Біл.-Нос., 260), *о́кра́сць*, род. *о́кра́йця* (Грінч., III, 49; УРС, III, 115; УЛВН, 392);

о́край “відрізок (часу)” (Желех., 565), *о́край*, род. *о́краю* “край, кінець” (УРС, III, 115; СУМ, V, 676);

о́крайок, род. *о́крайка* “край, берегова лінія” (Желех., 565), *о́крайок* “окраєць (хліба)” (Онишкевич, II, 18), *о́кра́йок*, род. *о́кра́йка* (частіше мн. *о́кра́йки*) “лід уздовж берега річки” (Матеріали, VI, 94), *о́кра́йок*, род. *о́кра́йка* “крайня частина чогось; окраєць (хліба)” (СУМ, V, 677);

о́крайчик (Желех., 565), *о́кра́йчик* (Біл.-Нос., 260), *о́кра́йчик*, род. *о́кра́йчика* (Грінч., III, 49; УРС, III, 115; УЛВН, 392);

о́крик (Желех., 566), *о́крик*, род. *о́крика* (Грінч., III, 50), *о́крик*, род. *о́крику* (УРС, III, 116; УЛВН, 393);

о́кру́г (Желех., 566), *о́круг*, род. *о́кругу* (УРС, III, 117; УЛВН, 393);

о́куп “викуп, викупні гроші” (Желех., 567), *о́куп*, род. *о́купа* “т. с.” (Грінч., III, 51; УРС, III, 119; СУМ, V, 686);

о́кур “обкурювання; те, чим обкурюють” (Желех., 567), “вогонь проти мух” (Онишкевич, II, 19), *о́кур*, род. *о́кура* “обкурювання” і *о́кур*, род. *о́кура* “куриво, яким підкурюють бджіл” (Грінч., III, 51);

óморок, род. *óмороку* “темрява” (Желех., 569);

óмут “вир” (Желех., 569), *óмут*, род. *óмута* “т. с.; ковбаня” (УРС, III, 123), “вир” (СУМ, V, 695);

óпад “напад” (Желех., 570), (*в*)*óпад* “т. с.” (Бандрівський, 46), *óпад*, род. *óпаду* “окремі проміжки часу, окремі моменти, протягом яких щось відбувається” (Матеріали, VI, 97), “крижані бурульки на деревах” (Грінч., III, 54), “т. с.; опале листя” (СУМ, V, 699), *óпади* — мн. “окремі проміжки часу, окремі моменти, протягом яких щось відбувається” (Матеріали, VI, 97), “атмосферна волога, що випадає на земну поверхню” (УРС, III, 126; УЛВН, 395);

óпал “запал, запальність; паливо; опалення” (Желех., 570), *óпал*, род. *óпалу* “т. с.” (Грінч., III, 55; УРС, III, 126; УЛВН, 395);

óпар “випари; поранене місце від ошпарення; мокра земля, яка ніколи не замерзає; наполовину розталий сніг” (Желех., 570), “місце на болоті, яке ніколи не замерзає” (Біл.-Нос., 262), *óпар*, род. *óпару* “духота, задуха; проталина на льодовій поверхні, промита швидкою течією води” (Лисенко, 144), “випари” (Грінч., III, 55), “т. с.; місце на болоті, яке ніколи не замерзає; ополонка, утворена течією, продухвина” (УРС, III, 127; СУМ, V, 703);

óпас “побоювання, острах; варта” (Желех., 571), *óпас*, род. *óпасу* “невелике місце для пасовиська в саду” (Грінч., III, 55), “побоювання, острах” (СУМ, V, 703);

óпашень, род. *óпашня* (УРС, III, 128; СУМ, V, 704);

óпис (Желех., 571), *óпис*, род. *óпису* (Грінч., III, 56; УРС, III, 130; УЛВН, 395);

óпит, род. *óпиту* “опитування” (Грінч., III, 57; УРС, III, 131; УЛВН, 396), “досвід” (Чабаненко, III, 54);

óпiк, род. *óпiку* (УРС, III, 131; УЛВН, 396);

óпiр, род. *óпiру* (Желех., 572; Грінч., III, 57), *óпiр*, род. *óпору* (УРС, III, 132; УЛВН, 396);

óпiчок, род. *óпiчка* “край печі, де звичайно ставили каганець” (Грінч., III, 57; УРС, III, 132; СУМ, V, 714);

óплеск, род. *óплеску* (частіше мн. *óплески*) (УРС, III, 133; СУМ, V, 715), *оплэски* — мн. (Пура, 238), *óплески* — мн. (УЛВН, 396);

óплiт, род. *оплэта* і *оплота* “обгороджене, обплетене місце (для скірт сіна тощо); огорожа” (Желех., 572), *óплет* “огорожа, пліт” (Желех., 572), *óплiт*, род. *оплоту* “т. с.” (Грінч., III, 58), *óплiт*, род. *оплоту* “огорожа, тин; оплот” (УРС, III, 133; СУМ, V, 715);

- о́плодень*, род. *о́плодня* (УРС, III, 133; УЛВН, 396);
о́повз, род. *о́повзу* “зсув” (УРС, III, 134; СУМ, V, 716);
о́повзень, род. *о́повзня* (УРС, III, 134; УЛВН, 396);
о́приск, род. *о́приска* “скалка, уламок” (УРС, III, 140), *о́приск*,
род. *о́приску* “т. с.” (СУМ, V, 728);
о́пряд “пряжа” (Желех., 574);
о́прат “прибирання; порядок, чистота” (Желех., 574);
о́праток, род. *о́пратку* “прибирання; порядок, чистота” (Же-
лех., 574);
о́пуд “опудало” (Желех., 574; Онишкевич, II, 23), *о́пуд*, род.
о́пуда (Матеріали, VI, 98; Грінч., III, 61), *о́пуд*, род. *о́пуда* “т. с.”
(УРС, III, 142; СУМ, V, 733);
о́пук, род. *о́пуку* “випуклість” (Грінч., III, 61);
о́пуст “зниження (в ціні); занепад, запущеність; шлюз” (Же-
лех., 574), *о́пуст*, род. *о́пусту* “шлюзи” (Грінч., III, 61), *о́пуст*,
род. *о́пусту* “шлюз” (УРС, III, 143; СУМ, V, 735);
о́пух (Желех., 574), *о́пух* (Біл.-Нос., 264), *о́пух*, род. *о́пуху*;
(Грінч., III, 61; УРС, III, 144; УЛВН, 397);
о́сад “осадок” і *о́сад* “поверх, ярус” (Желех., 576), *о́сад*, род.
о́саду “садиба, двір” (Грінч., III, 64), “поверх, ярус” (УРС, III,
152), *о́сад*, род. *о́саду* “осадок” (УРС, III, 152; УЛВН, 399), *о́сад*,
род. *о́саду* “т. с.” і *о́сад*, род. *о́саду* “поверх, ярус; садиба, двір”
(СУМ, V, 751—752);
о́сип “податок зерном” (Желех., 577), *о́сип*, род. *о́сипу* (Грінч.,
III, 66; УРС, III, 156), “т. с.; осипання” (СУМ, V, 761);
о́сідок, род. *о́сідку* “місцеперебування” (УРС, III, 158; СУМ,
V, 765), *о́сідок* “садиба; територія” (Онишкевич, II, 26);
о́скип “держак граблів; спис” (Желех., 578);
о́сліп, род. *о́сліпу* “осліплення, засліпленість” (Грінч., III, 69;
СУМ, V, 771);
о́сьміх “посмішка, усміх” (Желех., 579), *о́сьміх*, род. *о́сьміху*
“т. с.” (Грінч., III, 69; Голоск., 263; УРС, III, 163; СУМ, V, 774);
о́собень, род. *о́собня* “особина” (УРС, III, 165; СУМ, V, 778);
о́спіх “поспіх, поспішність” (Желех., 580), *о́спіх*, род. *о́спіху*
“т. с.” (Грінч., III, 70);
о́стінок, род. *о́стінка* “стіна, бік гори” (Желех., 581);
о́страх (Желех., 581), *о́страх*, род. *о́страху* (Грінч., III, 72;
УРС, III, 171; УЛВН, 402);

остров (Тр., 33; Бер., 386); — *острів* (Головацький, 17), *острѳв* (Желех., 582), *острѳв* (Гануш, 231), *острѳв*, род. *острѳва* (Грама., 219), *острѳв*, род. *острѳва* (Грінч., III, 72; УРС, III, 171; УЛВН, 402);

осуд “судження, висловлювання” (Желех., 582), *осуд*, род. *осуду* “осудження” (Грінч., III, 73; УРС, III, 173; УЛВН, 402);

осудок, род. *осудка* “судження, висловлювання” (Желех., 583), *осудок*, род. *осудку* “осудження, обмова” (Грінч., III, 73);

осух “сухар з вівсяного хліба, сухий шматок хліба” (Желех., 583), *осух*, род. *осуха* “т. с.” (Грінч., III, 73);

отерок, род. *отерка* “з усіх боків обмолочений сніп жита” (Желех., 584);

очерк “нарис; визначення, логічне пояснення” (Желех., 588);

очерт “нарис, обрис; опис” (Желех., 588), *очет*, род. *очерту* “коло, круг” (Грінч., III, 82; УРС, III, 194; СУМ, V, 831);

очіпок, род. *очіпка* (Желех., 588), *очіпок* (Гануш, 349; Біл.-Нос., 268), *очіпок*, род. *очіпка* (Грінч., III, 82; УРС, III, 195; УЛВН, 404), *оч'єпок*, род. *оч'єпка* (Чабаненко, III, 68);

оща́док, род. *оща́дку* економія; залишок; ощадність, економність; пошادا” (Желех., 589), *оща́док*, род. *оща́дку* “залишок” (Грінч., III, 84; Голоск., 267);

още́п, род. *още́пу* “брус, колода для зведення стін дерев'яних будівель” (Матеріали, VI, 107), *ощіп*, род. *ощепу* “скріплені у формі чотирикутника дерев'яні балки, які кладуться поверх стовпів (у дерев'яних будівлях)” (Лисенко, 147), *ощіп*, род. *още́пу* “т. с.” (Грінч., III, 84), *ощеп*, род. *ощепу* “зруб” (Грінч., III, 84; УРС, III, 199), *ощч'єп*, род. *ощч'єпу* “дерев'яні балки, що кладуться на верхніх краях стін” (Чабаненко, III, 69);

ощіпок, род. *ощіпка* “коржик” (Желех., 589), *ощі́пок*, *ощі́пок* “вівсяний коржик; хліб з прісного тіста” (Онишкевич, II, 32), *ощі́пок*, род. *ощі́пка* “плоский прісний хліб” (Грінч., III, 84), *ощі́пок*, род. *ощі́пка* “прісний хліб” (УРС, III, 199; СУМ, V, 840);

ободо “обід” (Желех., 545);

на оболоцѳх “на хмарах” (С. Зиз., 151, 152 — двічі, 164) і *на оболокох* (С. Зиз., 149); — *оболо́ко* “хмара” (Біл.-Нос., 254), *оболо́ко* “т. с.” (Чабаненко, III, 14; УРС, III, 49);

около “зовнішність” (Грінч., III, 48), “зовнішня поверхня будівлі; околиця” (УРС, III, 114; СУМ, V, 673);

обіч, род. *обочи* “бік, боковий схил” (Желех., 541), *обоч* “боковий схил пагорба; об’їзд” (Желех., 546), *обіч*, род. *обочи* “схил гори” (Онишкевич, II, 7), *обіч*, род. *обочи* “обочина” (Матеріали, VI, 77), *обіч*, род. *обочи* “т. с.” (СУМ, V, 508);

облич “обличчя, лице; портрет” (Желех., 542);

обліч (ж. р.) “розрахунок” (Желех., 543), *обліч*, род. *облічу* “т. с.” (СУМ, V, 528);

обміль, род. *обміли* “мілина” (Желех., 544), *обміль*, род. *обмілі* “т. с.” (УРС, III, 42; СУМ, V, 539);

обмолодь, род. *обмолоді* “густий молодий ліс, що виріс на місці вирубаного” (Лисенко, 139), “молоді пагони” (Грінч., III, 19);

обніж “підніжжя; квітковий пилок, який бджоли на задніх ніжках переносять” (Желех., 545), *обнож*, род. *обножі* “перга” (Лисенко, 139), *обніж*, род. *обножі* “квітковий пилок, який бджоли на задніх ніжках переносять” (УРС, III, 46; УЛВН, 382);

оболонь “рівнина; широка смуга поля” (Желех., 545), *оболонь* “околиця; низький заливний луг на березі великої річки” (Біл.-Нос., 254), *оболонь*, род. *оболоні* “низинний луговий простір” (Грінч., III, 21), “низинне місце на луку, низина” (УРС, III, 49; УЛВН, 383);

обрость “обростання” (Желех., 548), *обрость*, род. *обрости* “пагони” (Грінч., III, 25), *обрость*, род. *обрості* “т. с.” (УРС, III, 61; СУМ, V, 571);

оброть “вуздечка” (Желех., 548), *оброт’* і *оборот’* “т. с.” (Онишкевич, II, 11), *обріть* “недоуздок” (Біл.-Нос., 254), *оброть*, род. *оброті* “т. с.” (Грінч., III, 25; УРС, III, 61; УЛВН, 385);

обшир “простір, територія” (Желех., 551), *обширь*, род. *обширі* “простір; обсяг, розмір” (Грінч., III, 32), *обшир*, род. *обширу* “т. с.” (УРС, III, 78; УЛВН, 387);

оглядь “потвора” (Желех., 553);

одіж, род. *одежи* (Желех., 557; Грам., 260), *одіж* (Онишкевич, II, 16), *од’їж* (Дзездзелівський, карта № 153), *одіж*, род. *одіжі* (Грінч., III, 40; УРС, III, 94; СУМ, V, 630), *одіж*, род. *одежі* (Голоск., 255);

озлість “злість, гнів” (Желех., 563), *озлість*, род. *озлости* “досада, злість” (Грінч., III, 45);

окид “сніг на деревах” (Онишкевич, II, 17), *окидь*, род. *окиді* “легкий весняний сніг (після того, як розтанув зимовий)” (Грінч., III, 47);

о́кість, род. *о́кості* “кістка з прилягаючим м’ясом” (Желех., 564), *о́кіст*, род. *о́косту* “лопатка (у людей і тварин)” (Грінч., III, 47), “око́рок” (УРС, III, 111; УЛВН, 392);

о́падъ “глибокий сніг” (Желех., 570);

о́парь, род. *о́пари*; *о́парь*, род. *о́паря* “місце на болоті, яке ніколи не замерзає; промоїна, продухвина в льоду” (Грінч., III, 55), *о́пар*, род. *о́пари* “випари; місце на болоті, яке ніколи не замерзає; ополонка, утворена течією, продухвина” (УРС, III, 127; СУМ, V, 703);

о́плать, род. *о́платі* “податок” (Лисенко, 144), “видатки, витрати; грошовий податок” (Грінч., III, 58; УРС, III, 133; СУМ, V, 715).

о́повідь, род. *о́повіді* “повідомлення” (Желех., 572), *о́повідь*, род. *о́повіді* “розповідь; повідомлення” (Грінч., III, 59), “розповідь” (УРС, III, 135; УЛВН, 396);

о́повість, род. *о́повісті* “повідомлення, оповіщення” (Грінч., III, 59), *о́повість*, род. *о́повісті* “розповідь; звістка, вість” (УРС, III, 135; СУМ, V, 719);

о́пудь “той, хто легко лякається” (Желех., 574);

о́соб, род. *о́собі* “особина” (УРС, III, 165; УЛВН, 401);

о́хіть, род. *о́хіти* “охота, бажання” (Желех., 586), *о́хіть*, род. *о́хіти* “т. с.” (Матеріали, VI, 105);

о́чисть “очищення” (Желех., 588).

УТВОРЕННЯ З ПРЕФІКСОМ *от-*

відгризка “зла репліка” (Желех., 96);

відкуска “укус” (Желех., 98);

відмастка “борошняний клейстер; борошняна приправа до корму” (Желех., 99; Грінч., I, 218);

відпірка “відмовка” (Грінч., I, 223);

відражка “відбиття” (Желех., 102);

відшибка “знижка” (Желех., 104);

о́дривка (без *о́дривки*) “перерва” (Желех., 560);

о́дрижка (Желех., 560), *о́дрижка* (УРС, I, 251; УЛВН, 105);

о́дблизк, род. *о́дблизку* (УРС, I, 218; УЛВН, 94);

о́двар (Желех., 95), *о́двар*, род. *о́двару* (УРС, I, 220; УЛВН,

відвіз, род. *відво́зу* (Желех., 96), *відві́з*, род. *відво́зу* (УРС, I, 221; СУМ, I, 564);

відводок, род. *відводка* “відсадок” (Желех., 96), *відво́док*, род. *відво́дка* “перегородка у вулику, що ділить його на дві половини, у кожній з яких є бджолина матка” (Матеріали, I, 59), “відсадок” (СУМ, I, 566), *одву́док*, род. *одву́дка* “росток, пагін” (Лисенко, 141), *відво́док*, род. *відво́дку* “штучно створений рій” (СУМ, I, 566);

відголос (Желех., 96), *відголос*, род. *відголосу* (УРС, I, 223; УЛВН, 96);

відгомон (Желех., 96), *відгомін*, род. *відгомону* (Грінч., I, 209; УРС, I, 223; УЛВН, 96);

відгук (Желех., 96), *відгук*, род. *відгуку* (Грінч., I, 210; УРС, I, 224; УЛВН, 96);

відгулень, род. *відгу́ля* “лоша свійської кобили від дикого жеребця” (Желех., 96), *одгу́лень*, род. *одгу́льня* “т. с.” (Желех., 556), *відгу́лень*, род. *відгу́льня* “свійська коняка, що відбилася в табун диких коней” (Грінч., I, 210);

віддих “передишка” (Желех., 97), *оддих*, род. *одди́ху* “відпочинок, перепочинок” (Матеріали, VI, 90), *віддих*, род. *відди́ху* “відпочинок” (Матеріали, I, 60), “дихання; подих; перепочинок” (УРС, I, 227; СУМ, I, 579);

відділ (Желех., 97), *відділ*, род. *відді́лу* (Грінч., I, 211; УРС, I, 227; УЛВН, 97);

відділок, род. *відді́лка* (УРС, I, 227; УЛВН, 97);

віддух “передишка” (Желех., 97);

відзарок, род. *відзарку* “відблиск, сяяння” (Желех., 97);

відзимки — мн. “час після зими” (Желех., 97; Грінч., I, 213), “початок ранньої весни” (СУМ, I, 585), *відзимок* “перший сніг” (Онишкевич, I, 120), *одзі́мок*; *одзі́мки* — мн. “тривале танення снігів весною (при холодних вітрах)” (Біл.-Нос., 258);

відіграш, род. *відіграшу* (УРС, I, 230; Погр., 86; Погр. ОС, 103), *відіграш*, род. *відіграшу* (УЛВН, 98; СУМ, I, 586);

відкид, род. *відкиду* (Грінч., I, 214; УРС, I, 231; УЛВН, 99);

відклик (Желех., 98), *відклик*, род. *відклику* (УРС, I, 233; УЛВН, 99);

відкуп (Желех., 98; Онишкевич, I, 121), *одкуп* (Желех., 557), *відкуп* род. *відкупу* (Грінч., I, 216; УРС, I, 236; УЛВН, 100);

відкус “укус” (Желех., 98);

відлет (Желех., 99), *в'ідлет* (Пура, 230, 236), *відліт*, род. *відльоту* (Грінч., I, 217), *відліт*, род. *відльоту* (УРС, I, 237; УЛВН, 100);

відлив “стік; морський відплив; відливок” (Желех., 99), *одлив* “відтінок кольору” (Біл.-Нос., 258), *відлів*, род. *відліву* “т. с.; морський відплив”; *відлів*, род. *відліва* “пристрій для стікання води” (УРС, I, 236; УЛВН, 100);

відлиск, род. *відлиску* (Грінч., I, 217; Голоск., 56; УРС, I, 237; СУМ, I, 601);

відлиток, род. *відлитку* “відливок” (Желех., 99);

відлік, род. *відліку* (УРС, I, 237; УЛВН, 100);

відляск (Желех., 99), *відлясок*, род. *відляску* (Грінч., I, 218), *відляск*, род. *відляску* (УРС, I, 238; УЛВН, 101);

відміл “обмілина” (Желех., 99), *відміл*, род. *відмілу* (Грінч., I, 219), *відміль*, род. *відмілі* “т. с.” (УРС, I, 239; УЛВН, 101);

відновок, род. *відновка*; *віднівок*, род. *відновка* “новий паросток, новий пагін” (Желех., 100), *відновок*, род. *відновка* “т. с.” (Грінч., I, 221);

відпар “випари” (Желех., 101), *відпарь*, род. *відпарю* “місце на болоті, яке не заростає і не замерзає” (Грінч., I, 222), *відпáр*, род. *відпáру* “випари” (УРС, I, 244), *відпар*, род. *відпару* “т. с.” (СУМ, I, 616);

відпис (Желех., 101), *відпис*, род. *відпису* (Грама., 222; Грінч., I, 223; УРС, I, 246; УЛВН, 103);

відплив (Желех., 101), *відплів*, род. *відпліву* (Грінч., I, 223; Голоск., 57; УРС, I, 246; Погр., 92), *відплів*, род. *відпліву* (УЛВН, 103; Погр. ОС, 107; СУМ, I, 619);

відпрядки — мн. “залишки, відходи при прядінні” (Желех., 102), *відпрядки* — мн. “т. с.” (Грінч., I, 225);

відпуст “відпущення гріхів; ходіння на прощу” (Желех., 102), “проща, богомілля” (Онишкевич, I, 123), *відпуст*, род. *відпусту* “відпущення гріхів” (Грінч., I, 225), “молитва, якою відпускаються гріхи” (СУМ, I, 625);

відрід, род. *відроду* “вид” (Желех., 102);

відруб, род. *відрубу* (іст.) “ділянка землі, яка виділялася в особисту власність селянинові при виході його з общини” і *відруб*, род. *відрубу* “місце поперечного перерубу дерева” (УРС, I, 252), *відруб*, род. *відрубу* “ділянка землі, яка виділялася в особисту власність селянинові при виході його з общини; відрубання; місце поперечного перерубу дерева” (СУМ, I, 633);

відросток, род. *відростка* (Желех., 102), *одросток*, род. *одростка* (Желех., 561), *відрóсток*, род. *відрóстку* (Грінч., I, 227), *відрóсток*, род. *відрóстка* (УРС, I, 252; УЛВН, 105);

відсадок, род. *відсадка* (Желех., 102), *відса́док*, род. *відса́дка* (УРС, I, 253; УЛВН, 106);

відсип, род. *відсипу* “плата частиною продукту за шеретування пшона” (Грінч., I, 228);

відскок (Желех., 103), *відскок*, род. *відскоку* (УРС, I, 255), *відскік*, род. *відскоку* (Погр., 95; Погр. ОС, 110; СУМ, I, 638), *відскік*, род. *відскоку* (УЛВН, 107);

відстрах “відстрашування, лякання” (Желех., 103);

відступ (Желех., 103), *відступ*, род. *відступу* (Грінч., I, 230; УРС, I, 257; УЛВН, 108);

відтинок (Желех., 103), *відтинок*, род. *відтинку* (Голоск., 58), *відтінок*, род. *відтінка* (УРС, I, 259; УЛВН, 109);

відтиск (Желех., 103), *одтиск*, *одтисок*, род. *одтиска* “відбиток” (Желех., 561), *відтиск*, род. *відтиску* (УРС, I, 259; УЛВН, 109);

відтік, род. *відтоку* (УРС, I, 260; Погр., 97; Погр. ОС, 111), *відтік*, род. *відто́ку* (УЛВН, 109; СУМ, I, 649);

відтінок, род. *відтінка* (Желех., 104), *відтінок*, род. *відтінку* (Голоск., 58), *відтінок*, род. *відтінку* (УРС, I, 260; УЛВН, 109);

відцьвіт “відцвітання” (Желех., 104);

відчай, род. *відча́ю* (Грінч., I, 234), *відча́й*, род. *відча́ю* (УРС, I, 263; Погр., 98; УЛВН, 110; Погр. ОС, 112; СУМ, I, 659);

відчит “лекція” (Желех., 104), *відчит*, род. *відчиту* “доповідь, лекція” (УРС, I, 264; СУМ, I, 661);

о́дворот “удруге зоране поле під паром” (Желех., 556), *відворіт*, род. *відворóту* “відступ; відраза; відрахування” (Грінч., I, 208), *відворóт*, род. *відворóту* (Голоск., 54), *відворóт*, род. *відворóту*; *відворіт*, род. *відворóту* “відступ; викликання за допомогою чарів почуття неприязні; закот” (СУМ, I, 567);

о́друк “відлуння стуку” (Желех., 556);

о́дзвук (Желех., 557), *відзвук*, род. *відзвуку* (УРС, I, 229; УЛВН, 98);

о́дклад “відстрочка” (Желех., 557), *відкла́д*, род. *відкла́ду* “відкладання, зволікання” (Грінч., I, 215), *відклад*, род. *відкладу* (геол., біол.) (УРС, I, 232; УЛВН, 99), *відклад*, род. *відкладу* “т. с.” і *відкла́д*, род. *відкла́ду* “відкладання” (СУМ, I, 591);

одмін, род. *одміну* “викуп” (Желех., 558), *відмін*, род. *відміну* “т. с.” (Грінч., I, 219);

одпуск (Желех., 560), *відпуск*, род. *відпуску* (УРС, I, 249; УЛВН, 104);

одрік, род. *одріку* “відповідь; відмова, зречення” (Желех., 560);

одсвіт “відблиск, відбиття” (Желех., 561), *відсвіт*, род. *відсвіту* (Грінч., I, 228; Погр., 94; УЛВН, 106; Погр. ОС, 109; СУМ, I, 635), *відсвіт*, род. *відсвіту* “т. с.” (УРС, I, 253);

одслід “слід, знак” (Желех., 561), *відслід*, род. *відсліду* “т. с.” (Грінч., I, 229);

одшиб (на *одшибі*) (Желех., 562), *відшиб*, род. *відшибу* (на, у *відшибі*) (Грінч., I, 235), *одми'іб*, род. *одми'ібу* “околиця села” (Чабаненко, III, 44), *відшиб* (на *відшибі*) (УРС, I, 266; УЛВН, 110);

отвір, род. *отвіру* (Желех., 583), *отвір*, род. *отвіру* (Грама., 223), *отвір*, род. *отвору* (УРС, III, 178; УЛВН, 402);

о ... *отроціѣх* (Бер., 130); — *отрок* (Желех., 585), *отрок*, род. *отрока* (УРС, III, 182; УЛВН, 403);

отроцтво (УРС, III, 182; СУМ, V, 810);

відверть “удруге зоране поле під паром” (Желех., 95), *відверт* (ж. р.) “глибокою оранкою переораний переліг” (Онишкевич, I, 118);

відвість, род. *відвісти* “звістка у відповідь” (Грінч., I, 207);

відволож, род. *відволожі* “відлига” (Грінч., I, 208; Голоск., 54);

відвороть “зворотний бік” (Желех., 96);

відданість, род. *відданости* (Голоск., 55), *відданість*, род. *відданости* (УРС, I, 226; УЛВН, 97);

відповідь (Желех., 101; Гануш, 253, 380; Біл.-Нос., 76), *відповідь*, род. *відповіді* (Грама., 259), *одповідь* (Біл.-Нос., 259), *відповідь*, род. *відповіді* (Грінч., I, 224), *відповідь*, род. *відповіді* (УРС, I, 248; УЛВН, 104);

відрізнь, род. *відрозни* “різниця, відмінність” (Желех., 102);

відрость “гілка” (Желех., 102);

відсіч (Желех., 103; Гануш, 253, 367), *одсіч* (Желех., 561; Гануш, 374), *одсіч*, род. *одсічі* (Грінч., III, 42), *відсіч*, род. *відсічі* (Грінч., I, 228; УРС, I, 354; УЛВН, 107), *відсіч*, род. *відсічі*; *одсіч*, род. *одсічі* (Голоск., 57);

відстань (Желех., 103), *відстань*, род. *відстані* (УРС, I, 256; УЛВН, 107);

відсторонь “глушина” (Желех., 103);

відтруть, род. *відтруті* “болячка, налив” (Грінч., I, 232);

відхлянь “безодня, провалля” (Желех., 104), *відхлянь*, род. *відхляні* “т. с.” (УРС, I, 262; СУМ, I, 655);

відліч “віднімання” (Желех., 557), *відліч*, род. *відлічі* “т. с.” (Грінч., I, 217; Голоск., 56; УРС, I, 237; СУМ, I, 602).

УТВОРЕННЯ З ПРЕФІКСОМ ро-

пóварка “ополоник” (Грінч., III, 208), *пóвар'ка* “т. с.” (Чаба-ненко, III, 134);

пóвідка “чутка, звістка” (Желех., 668);

пóвірка “забобон; кредит; перевірка” (Желех., 669), *пóвірка* “перевірка” (УРС, III, 498; СУМ, VI, 674);

пóвістка “оповідання; звістка” (Желех., 669; Грінч., III, 222; Голоск., 296), *пóвістка* (УРС, III, 498; УЛВН, 464);

пóволо́ка “наволочка, чохол; покрив” (Желех., 670), “наволочка на подушку” (Онишкевич, II, 89), “ремені, шнурки на взутті; слід, залишений предметом, який тягнуть” (Грінч., III, 225), “ремені, шнурки на взутті” (УРС, III, 505; СУМ, VI, 690), *пóволо́ка* “тонкий шар на поверхні чогось; негустий туман” (УРС, III, 505; УЛВН, 465; СУМ, VI, 690);

пóворозки — мн. (Рад., 1128), *пóворозками* (Рад., 1014); — *пóворóзка* (Грінч., III, 226; УРС, III, 505; УЛВН, 465);

пóглумка “насмішка” (Желех., 672; Грінч., III, 232; УРС, III, 516; СУМ, VI, 711);

пóго́ло́ска “поголос, чутка” (Желех., 673; Грам., 248; Голоск., 297), *пóго́ло́ска* “т. с.” (Гануш, 252, 381; Грінч., III, 234; УРС, III, 520; УЛВН, 467);

пóгудка “чутка, поголос; дорікання, осуд” (Желех., 674), *пóгудка* “докір, дорікання” (Біл.-Нос., 287), “дорікання, осуд” (Грінч., III, 236; УРС, III, 524), “т. с.; звістка” (СУМ, VI, 727);

пóділка (Желех., 676; УРС, IV, 7; СУМ, IV, 746);

пóдру́га (Рад., 537); — *пóдру́га* (Желех., 678; УРС, IV, 14), *пóдру́га* (Гануш, 252) і *пóдру́га* (Гануш, 379), *пóдру́га* (Грінч., III, 246; Голоск., 298; Погр., 419; УЛВН, 469; Погр. ОС, 437; СУМ, VI, 758);

пóдру́жечка (Желех., 678), *по́дру́жечка* (Грінч., III, 247; СУМ, VI, 758);

пóдру́жка (Грінч., III, 247; СУМ, VI, 758), *по́дру́жка* (УРС, IV, 15);

пóду́ха “духота, спека; подушка” (Желех., 678), *по́ду́ха* “духота” (Грінч., III, 248; УРС, IV, 17; СУМ, VI, 762);

пóдушка (Бер., 29) і *по́душки* — мн. (Кл., 122); — *пóдушка* (Желех., 678; Грам., 157, 249; Пура, 238; Онишкевич, II, 96; Дзендзелівський, карта № 157; Грінч., III, 248; Голоск., 299), *пóдушка* (гал.) і *по́душка* (півд.-сх.) (Гануш, 246, 380), *пóдушка* (УРС, IV, 17), *по́душка* (Погр., 419; УЛВН, 470; Погр. ОС, 437; СУМ, VI, 763);

пóдушочка (Желех., 678), *пóдушечка* (Грінч., III, 248), *по́душечка* (Голоск., 299; УРС, IV, 17; УЛВН, 470);

пóзівка “назва” (Желех., 682);

пóзі́ка (Желех., 682; Онишкевич, II, 98; Гладкий, 1929, 130; Біл.-Нос., 289; Грінч., III, 264), *пóзика* (УРС, IV, 45; УЛВН, 471);

пóзичка (Желех., 682; Грінч., III, 264; УРС, III, 46; УЛВН, 471);

пóї́зка (Франко, XII, 135), *по́ї́зка* (УРС, IV, 54; УЛВН, 472);

пóйда “бродяга, жебрачка” (Желех., 683), “непосида; розпусниця” (Чабаненко, III, 169), “непосида” (Грінч., III, 269; УРС, IV, 54; СУМ, VII, 7);

пóкідька “непотріб” (Желех., 684), *по́кідька* “т. с.; покинута жінка” (Грінч., III, 271; УРС, IV, 62; СУМ, VII, 23);

пóко́лодва “пастка на лисицю і куницю” (Грінч., III, 274);

пóкритка (Желех., 687; СУМ, VII, 49), *по́крі́тка* (Онишкевич, II, 102; Грінч., III, 278; Голоск., 301; УРС, IV, 77; Погр., 422), *покрі́тка* (Біл.-Нос., 289);

пóкришечка (Грінч., III, 278; УРС, IV, 77; СУМ, VII, 49);

пóкришка “кришка” (Желех., 687; Гануш, 252; Грам., 249; Дзендзелівський, карта № 175; Очеретний, 32; Біл.-Нос., 289; Грінч., III, 278; Голоск., 301; УРС, IV, 77; СУМ, VII, 50), *по́кришка* “кришка” і *покрі́шка* “гумове покриття колеса” (Погр., 422; Погр. ОС, 440), *покрі́шка* (УЛВН, 474);

пóкупка (Грінч., III, 280), *по́ку́пка* (УРС, IV, 80), *поку́пка* (Погр., 422; Погр. ОС, 440; СУМ, VII, 55);

пóлегша “полегкість” (Желех., 688), *по́легша* (Желех., 689),

594 *по́легша* “т. с.” (Голоск., 302; СУМ, VII, 63);

на по́лзу “на користь” (Гал., 225); — *по́л’за* (Чабаненко, III, 180);
по́ливка “соус, підлива” (Бер., 229); — *по́ливка* “поливання;
 юшка, соус, підлива” (Желех., 689; Голоск., 302), “соус” (Пав-
 ловський, 52), “каша з тертим конопляним сім’ям” (Чабаненко,
 III, 176), *по́лівка* “соус” (Біл.-Нос., 290), *по́лівка* “соус, підлива;
 суп; каша з тертим конопляним сім’ям” (Грінч., III, 283), *по́лів-
 ка* “соус, підлива” і *по́лівка* “поливання” (УРС, IV, 86; СУМ,
 VII, 67), *по́ливка* “соус з м’ятого конопляного сім’я; підлива” і
по́лівка “поливання” (Погр., 423), *по́ливка* “соус, підлива” і *по-
 лівка* “поливання” (Погр. ОС, 440);

по́лубка “шматок лубу в жіночому головному уборі” (Желех.,
 693), “дерев’яний дашок вулика” (Грінч., III, 288);

по́мылки — мн. (Гал., 253 зв.), *по́мылкам* (Гал., 253 зв.); —
по́мылка (Желех., 696; Павловський, 53; Грінч., III, 295; Голоск.,
 304), *по́мілка* (Біл.-Нос., 291), *по́мілка* (УРС, IV, 110; Погр., 426;
 УЛВН, 478; Погр. ОС, 444; СУМ, VII, 118);

по́мітка (Желех., 697), *по́мітка* (УРС, IV, 115; УЛВН, 479);

по́мочка “поміч” (Желех., 698; Грінч., III, 300);

по́мста (Бер., 117, 283), *по́мсты* — род. одн. (Отпис, 2/2 зв.;
 Гал., 41; Рад., 274), *по́мсту* (С. Зиз., 169; Отпис, 5/1 зв.; Єв., 4;
 Гал., 14 зв. — тричі, 15 — тричі, 167 зв.), *по́мстою* (Кл., 28); —
по́мста (Желех., 698; Гануш, 252; Біл.-Нос., 291; Грінч., III, 300;
 УРС, IV, 120; УЛВН, 479), *пі́мста* (Желех., 653; Грінч., III, 187),
по́мста, *пі́мста* (Голоск., 304);

по́питка “спроба” (Желех., 703);

по́плавка “поплавок” (Желех., 704);

по́платка “сплачений податок, пожертва” (Желех., 704);

по́плітка “коса (волосся), вплетена в іншу; те, чим зв’язують
 щось сплетене” (Желех., 704), *по́плітка* “верхнє пасмо на мо-
 тузці; червона гарусна нитка, якою обплітають зверху коси
 (Грінч., III, 332);

по́правка (Желех., 705; Грінч., III, 335; Голоск., 307), *по-
 правка* (УРС, IV, 169; УЛВН, 482);

по́пранка “пранка” (УРС, IV, 170);

по́сварки — род. одн. (Отпис, 4/3), *в по́сварках* (Філ., 45/4); —
по́сварка “сварка” (Грінч., III, 357; СУМ, VII, 309);

по́свідка (Голоск., 309; УРС, IV, 219; УЛВН, 485);

по́світа “світло, освітлення; світильник” (УРС, IV, 219; СУМ,
 VII, 312);

пóсилка “посилення” (Желех., 713; Грам., 248; Грінч., III, 359), *посілка* “т. с.; поштове відправлення” (УРС, IV, 223; УЛВН, 486); *пóсипка* (Желех., 713), *посіпка* (УРС, IV, 224; СУМ, VII, 326); *пóславка* “поголоска” (Грінч., III, 362; УРС, IV, 229; СУМ, VII, 337);

послúга (Остр, зб., 10; Бер., 410; Тупт., 75 зв.); — *послúга* “служіння, слугування” (Желех., 715; Грінч., III, 363), *пóслúга* “т. с.; дія, яка приносить користь іншому” (УРС, IV, 231), *пóслуга* “т. с.” (Погр., 432; УЛВН, 487), *пóслуга* “дія, яка приносить користь іншому” і *послúга* “служіння, слугування” (Погр. ОС, 449—450; СУМ, VII, 341—342);

пóслушка “послушниця” (УРС, IV, 232; СУМ, VII, 344);

пóслушниця (Тупт., 105 зв.); — *послúшниця* (Желех., 715; УРС, IV, 232; УЛВН, 487), *пóслушниця* (Грінч., III, 364), *пóслúшниця* (Голоск., 310);

пóсьмівка “насмішка” (Желех., 716);

пóсьмішка “насмішка” (Желех., 716), *пос’м’ішка* (Гладкий, 1928, 131), *пóсмішка* “т. с.” (Грінч., III, 364), “усмішка” (УРС, IV, 234; УЛВН, 487);

пóставка “полиця; приставка” (Желех., 717), *постáвка* “поставляння” (СУМ, VII, 366);

пóступочка (УРС, IV, 251; СУМ, VII, 386);

пóтрібка “потреба” (Желех., 724), “дріб’язок” (УРС, IV, 267), *потрібки* — мн. “усе витрачене” (Желех., 724), *пóтрібка* “потреба” (Онишкевич, II, 126), *потр’ібка* “т. с.” (Гладкий, 1928, 120, 131), “щось потрібне, певна потреба” (СУМ, VII, 424), *пóтрібки* — мн. “дріб’язок” (УРС, IV, 267);

пóтьма, нітьма (Біл.-Нос., 282), *нітьма* (Грам., 157, 248; Грінч., III, 189), *ніт’ма* (Онишкевич, II, 76), *нітьма́* (Голоск., 291; УРС, III, 437; Погр., 409; УЛВН, 456; Погр. ОС, 428), *нітьма́* (СУМ, VI, 550);

пóхібка (УРС, IV, 277; УЛВН, 492);

пóхрупка “хрящ” (Желех., 728);

пóчіпка “причіпка” (Очеретний, 32; Грінч., III, 393; УРС, IV, 293), *пóченка* “почіпка, причіпка” (Лисенко, 155);

пóчутка “чутка” (Грінч., III, 394; УРС, IV, 295; СУМ, VII, 476);

пóшва “солом’яний дах” (Желех., 730), *пiшва* “наволочка” (Желех., 655), “шов для зшивання двох шматків тканини (подвійний шов)” (Грінч., III, 189);

пóше́вка “наволочка” (Желех., 730), *пóшивка* “т. с.” (Грінч., III, 395; УРС, IV, 298; УЛВН, 493);

пóшибка “пошесть; епілепсія” (Желех., 730);

пóшморга “суканий ремінець” (Грінч., III, 396);

пóясні́ця (Желех., 731), *поясні́ця* (УРС, IV, 306; СУМ, VII, 496);

пóбит (Желех., 664; Гануш, 251; Біл.-Нос., 285), *пóбит*, род. *пóбиту* (Грінч., III, 202; УРС, III, 465; СУМ, VI, 612);

пóбіг, род. *пóбігу* “бігання, утеча; набіг” (Желех., 664), “бігання” (Онишкевич, II, 84);

пóбір, род. *пóбору* (Желех., 664), *пóбір*, род. *пóбору* (Грінч., III, 204; Голоск., 294; УРС, III, 468; СУМ, VI, 618);

пóблеск “блиск” (Желех., 665), *пóблиск*, род. *пóблиску* “т. с.” (УРС, III, 470; УЛВН, 462);

пóблуд “блуд” (Желех., 665);

пóбочень, род. *пóбочня* “боковий ремінь у шлеї” (Грінч., III, 205; УРС, III, 471; СУМ, VI, 623);

пóбрат “побратим” (Желех., 665);

пóбризк “струмінь води” (Желех., 666);

пóбут (Желех., 666), *пóбут*, род. *пóбуту* (Грінч., III, 207; УРС, III, 474; УЛВН, 463);

пóва́б “спокуса, принада” (Желех., 666), *пóваб*, род. *пóвабу* “потяг” (Грінч., III, 207), “т. с.; привабливість” (УРС, III, 475), “т. с.; спокуса” (СУМ, VI, 630);

пóва́г (Гануш, 252), *пóваг*, род. *пóвагу* “поважність, солідність” (УРС, III, 475; СУМ, VI, 631);

пóва́р (Желех., 666), *пóвар*, род. *пóвара* (УРС, III, 477; СУМ, VI, 635);

пóверт “поворот” (Желех., 667);

пóверх, род. *пóверху* (Грінч., III, 210; УРС, III, 481; УЛВН, 463);

пóвид “вигляд” (Желех., 667);

пóвів, род. *пóвіву* (Желех., 668; УРС, III, 493; УЛВН, 464);

пóвід, род. *пóвода* “прикріплений до вудил ремінь” (Желех., 668; Грінч., III, 219; УРС, III, 493; УЛВН, 464), *пóвод* “т. с.” (Желех., 670; Гануш, 252), *пóвід* “керівництво” (Онишкевич, II, 88);

пóвіз, род. *пóвозу* “каре́та, по́возка” (Желех., 668), “екіпаж” (Грінч., III, 221), “т. с.” (УРС, III, 497; СУМ, VI, 671);

пóволо́к, род. *пóволоку* “наволочка, чохол; покрив” (Желех., 670);

пóвороз (Єв., 255²; Бер., 266), *пóворозом* — ор. одн. (Єв., 255²), *пóворозами* (Гал., 147; Рад., 1118); — *поворóз* “мотузка” (Біл.-Нос., 286), *пóвороз*, род. *пóворозу* “поворозка” (Грінч., III, 226; УРС, III, 505; СУМ, VI, 691);

пóворот, род. *пóвороту* (Желех., 671), *поворіт*, род. *поворóту* (Грінч., III, 226), *поворóт*, род. *поворóту* (УРС, III, 505; УЛВН, 465);

пóворотень, род. *пóворотня* “поворот з дороги вбік” (Грінч., III, 226);

поглу́м “глум” (Желех., 672), *пóглум*, род. *пóглуму* “т. с.” (Грінч., III, 232; УРС, III, 516; СУМ, VI, 711);

пóгляд (Желех., 672; Гануш, 251—252), *пóгляд*, род. *пóгляду* (Грам., 222; Грінч., 232; УРС, III, 516; УЛВН, 467);

пóголос “відгук, луна; поголоска, чутка” (Желех., 673), *пóголос*, род. *пóголосу* “поголоска, чутка” (Грінч., III, 234; УРС, III, 520; УЛВН, 467);

пóгреб “погріб, льох; похорон” (Желех., 674), *пóгріб*, род. *пóгребу* “похорон” (Желех., 674), *пóгрéб* (Гануш, 252), *пóгріб*, *пóгріп* “похорон; могила” (Онишкевич, II, 92), *пóгріб* “похорон” (Дзензелівський, карта № 143), *пóгріб*, род. *пóгреба* “льох” і *пóгріб*, род. *пóгрéбу* “похорон” (Грінч., III, 235), *пóгріб*, род. *пóгреба*; *пóгреб*, род. *пóгреба* “льох” (УРС, III, 523), *пóгріб*, род. *пóгреба* “т. с.” (УЛВН, 467; СУМ, VI, 723);

пóгріх “гріх, проступок” (Желех., 674);

пóгук “відгук, луна; крик радості; вигук” (Желех., 674), *пóгук*, род. *пóгуку* “қрик, вигук” (Грінч., III, 236; УРС, III, 524; СУМ, VI, 727);

пóдвиг (Кл., 138); — *пóдвиг* (Желех., 675), *пóдвиг*, род. *пóдвига* (Грінч., III, 239), *пóдвиг*, род. *пóдвигу* (УРС, IV, 2; УЛВН, 468);

пóдзвін, род. *пóдзвону* “похоронний дзвін” (Желех., 675), *пóдзвін*, род. *пóдзвóну* “т. с.” (УРС, IV, 4; СУМ, VI, 740);

пóдив “огляд” (Желех., 676), *пóдив* “здивування, несхвалення” (Біл.-Нос., 287), *пóдив*, род. *пóдиву* “огляд” (Грінч., III, 240), “здивування” (УРС, IV, 4; УЛВН, 468);

пóдих (Желех., 676), *пóдих*, род. *пóдиху* (Грінч., III, 241; УРС, III, 6; УЛВН, 468);

пóділ, род. *пóділу* “ділення” (Желех., 676; Грам., 222; Грінч., III, 241; УРС, IV, 7; УЛВН, 468);

пóдмух “подих, подув” (Желех., 676), *пóдмух*, род. *пóдмуху* “т. с.” (Грінч., III, 242; УРС, IV, 9; СУМ, VI, 749);

пóдріб, род. *пóдробу* “потрухи” (Грінч., III, 246; УРС, IV, 14; СУМ, VI, 757);

пóдруг “друг” (Бер., 97); — *пóдруг*, род. *пóдруга* “друг; чоловік, подружжя” (УРС, IV, 14), “чоловік, подружжя” (СУМ, VI, 758);

пóдув (Желех., 678), *пóдув*, род. *пóдуву* (Грінч., III, 247; УРС, IV, 15; УЛВН, 469);

пóдум, род. *пóдуму* “думка” (УРС, IV, 16; СУМ, VI, 760);

пóжар (Желех., 679; Пура, 238), *пóжар*, род. *пóжару* (Грам., 222; УРС, IV, 20; УЛВН, 470; СУМ, VI, 770), *пóжар*’ (ж. р.) (Онишкевич, II, 97), *пóжар*, род. *пóжару* (Грінч., III, 249; Голоск., 299), *пóжар*, род. *пóжару* (Погр., 419; Погр. ОС, 437);

пóзвіл, род. *пóзволу* “дозвіл, згода” (Желех., 681);

пóзвук “відгук, луна” (Желех., 681);

пóзем “горизонт” (Желех., 681);

пóзів “крик; покликання; позов” (Желех., 682), *пóзів*, род. *пóзіву* “потяг” (УРС, IV, 45; СУМ, VI, 812);

пóзирк, род. *пóзирку* “погляд” (УРС, IV, 45; СУМ, VI, 814);

пóзір, род. *пóзору* “погляд; увага; вигляд; краса” (Желех., 682), *пóзір*, род. *пóзору* (Голоск., 300), *пóзір*, род. *пóзору* “вигляд; погляд” (Грінч., III, 264; УРС, IV, 47; СУМ, VI, 817);

пóзіх, род. *пóзіху* (УРС, IV, 47; УЛВН, 471), *пóзіхи* — мн. (Грінч., III, 264; Голоск., 300; УРС, IV, 47; СУМ, VI, 817);

пóзів, род. *пóзіву* (Желех., 682), *пóзів*, род. *пóзіву* і *пóзіву* (Грінч., III, 267), *пóзов*, род. *пóзову* і *пóзіву* (УРС, IV, 50; Погр., 421; Погр. ОС, 439; СУМ VI, 825), *пóзов* род. *пóзову* (УЛВН, 472);

пóиск “пошук” (Желех., 683);

пóїд (*пóїдом*) (Желех., 683), *пóїд*, род. *пóїду* (*пóїдом*) (Грінч., III, 268), *пóїдом* (УРС, IV, 53; УЛВН, 472);

пóїзд (Желех., 683; Гануш, 252), *пóїзд* (Біл.-Нос., 289), *пóїзд*, род. *пóїзду* (Грінч., III, 268), *пóїзд*, род. *пóїзда* (УРС, IV, 53; УЛВН, 472);

пóказ (Желех., 683), *пóказ*, род. *пóказу* (Грінч., III, 269), *пóказ*, род. *пóказу* (УРС, IV, 55; УЛВН, 472);

пóкван “поспіх” (Желех., 683), *пóкван*, род. *пóквану* “т. с.” (Грінч., III, 270; УРС, IV, 59; СУМ, VII, 18);

пóкой “спокій, мир” (Бер. В., 62, 68); — *пóкій*, род. *пóкою* (Головацький, 62), “спокій; кімната” (Желех., 684; Грам., 236),

“кімната” (Грінч., III, 271), *покі́й*, род. *поко́юу* “т. с.” (Онишкевич, II, 100), *по́кі́й*, род. *поко́ю* “спокій, мир” і *покі́й*, род. *поко́ю* “кімната, світлиця” (УРС, IV, 62; УЛВН, 473);

по́клад “пласт, родовище корисних копалин; палуба судна; один раз зоране поле; покладень” (Желех., 684), “згода” (Онишкевич, II, 100), *покла́д*, род. *покла́ду* “покладень” (Лисенко, 166), “т. с.; послід” (Грінч., III, 272), *по́клад*, род. *по́кладу* “родовище корисних копалин; покладень; послід” (УРС, IV, 64; УЛВН, 473), *по́клади* — мн. (УРС, IV, 64; УЛВН, 473);

по́кладень, род. *по́кладня* (Грінч., III, 272; УРС, IV, 64; СУМ, VII, 27);

по́кладок, род. *по́кладка* “покладень” (Желех., 684), *по́кладок*, род. *по́кладка́* “т. с.” (Чабаненко, III, 172);

по́клеп “наклеп; обвинувачення” (Желех., 684), *по́кліп* “т. с.” (Желех., 685), *по́клеп*, род. *по́клепу* “наклеп” (УРС, IV, 66; СУМ, VII, 29);

по́клик (Желех., 684; Гануш, 251), *по́клик*, род. *по́клику* (Грінч., III, 272; УРС, IV, 66; УЛВН, 473);

по́корм, род. *по́корму* “материнське молоко” (Желех., 686; Грінч., III, 275; УРС, IV, 71), *по́корм* “молоко матері або самки; корм” (Онишкевич, II, 101), “молоко матері або годівниці” (Біл.-Нос., 289), *по́ко́рм*, род. *по́ко́рму* “їжа” (УРС, IV, 71), “т. с.; материнське молоко” (СУМ, VII, 38);

по́кот, род. *по́коту* “схил” (Желех., 686), *по́кот* (Гануш, 252), *покі́т*, род. *поко́ту* “т. с.” (Грінч., III, 272);

по́крив, род. *по́криву* (УРС, IV, 75; УЛВН, 474);

по́крык (Бер., 433); — *по́крик* (Желех., 687), *по́крик*, род. *по́крику* (Грінч., III, 278; УРС, III, 76; УЛВН, 474);

по́крут “оборот, оберт” (Желех., 687), *по́крут*, род. *по́круту* “т. с.” (УРС, IV, 79; СУМ, VII, 52);

покру́ч “помісь; метис” (Желех., 687), *по́круч*, род. *по́круча* “т. с.” (Грінч., III, 279), *по́круч*, род. *по́кручі* і *по́круча* “помісь; виродок; закрут” (УРС, IV, 79), *по́круч*, род. *по́круча* і *по́кручі* (УЛВН, 474);

по́куп “купівля” (Желех., 687; Гануш, 251), *по́куп*, род. *по́купу* “т. с.; покупка, куплена річ; попит” (Грінч., III, 279; УРС, IV, 80; СУМ, VII, 55);

поку́т “покуття” (Желех., 687), *по́кут* (Біл.-Нос., 289), *по́кут*, род. *по́кута* “т. с.” (Грінч., III, 280);

пóкуть “домашній бог” (Желех., 687), “куток під святими” (Павловский, 52), *пóкуть*, род. *пóкутя* “покуття” (Грінч., III, 280; Голоск., 302; УРС, IV, 81; СУМ, VII, 57);

пóлад “полагодження, виправлення” (Желех., 688), *пóлад*, род. *пóладу* “лад, порядок” (Грінч., III, 281);

пóлет, род. *пóлету* “політ” (Желех., 689), *політ*, род. *пoльóту* (Грінч., III, 284; УРС, IV, 92; УЛВН, 476);

пóлиск (Желех., 689), *пóлиск*, род. *пóлиску* (УРС, IV, 87; УЛВН, 475);

пóлів, род. *пóлову* “ловля” (Желех., 689);

пóліг, род. *пoлóгу* “запинало” (Желех., 690), “низинне місце біля річки; покіс” (УРС, IV, 89), “т. с.; запинало” (СУМ, VII, 72), *пóлог* “запинало; рівнина; маленька лука в нижчерозташованому кінці поля” (Желех., 691), *пoлóги* — мн. “роди” (Желех., 690; Онишкевич, II, 106; УРС, IV, 96; УЛВН, 476), “низинна рівнина по лівих берегах річок” (Грінч., III, 286), *пóліг* “скошене сіно”; *пóліг* і *пoл'іг* “роди” (Онишкевич, II, 106), *пóлог*, род. *пoлoга* “запинало над колискою” (Лисенко, 167), *пóліг* і *пoлóг* “запона” (Біл.-Нос., 290), *пóліг*, род. *пoлoгу* “низинне місце біля річки; покіс” (Грінч., III, 284), *пóлог*, род. *пoлoгу* “роди” (Грінч., III, 286), “т. с.; запинало; покров” (УРС, IV, 96; СУМ, VII, 90), *пóлог*, род. *пoлoгу*, мн. *пoлóги* (Голоск., 303);

пóмах (Желех., 695), *пóмах*, род. *пoмаху* (УРС, IV, 107; УЛВН, 478);

пóмерк “морок, темрява” (Желех., 695; Гануш, 251), *пóмерк*, род. *пoмерку* (СУМ, VII, 116), *пóмерки* — мн. “т. с.” (Грінч., III, 294; Голоск., 304; УРС, IV, 109; СУМ, VII, 116);

пóмет, род. *пoмети* “кидання, метання” (Желех., 696), *пoмёт*, род. *пoмéта* “розкид” (Лисенко, 167; Грінч., III, 295), *пoмёт* “кізяк” (Біл.-Нос., 291);

пóмин (Желех., 696), *пóмин*, род. *пoмину* (Грінч., III, 295; УРС, IV, 111; СУМ, VII, 120), *пoмíн*, род. *пoмíну*, мн. *пoмини* (Голоск., 304), *пoмини* — мн. (УРС, IV, 111; СУМ, VII, 121);

пóминки — мн. (Рад. Н., 7); — *пoминок*, род. *пoминку* (Желех., 696), *пóминки* — мн. (Желех., 696; Грам., 276; Грінч., III, 296; УРС, III, 112; УЛВН, 478);

пóмисл (Желех., 696; УРС, IV, 112), *пoмисел*, род. *пoмислу* (Грінч., III, 296; УРС, IV, 112; УЛВН, 479);

пóмиток, род. *пóмитка* “мийка” (Желех., 696), *помі́ток*, род. *помі́тка* “т. с.” (Грінч., III, 296);

пóмік, род. *пóмоку* “коноплі, намочені в річці” (Грінч., III, 296), *пóm”ік*, род. *пóm”іка* “намочені коноплі” (Чабаненко, III, 182);

пóмір, род. *пóмору* “мор, епідемія” (Желех., 697), *помір*, род. *помору* (Грінч., III, 297; Голоск., 304; УРС, IV, 113; СУМ, VII, 124), *помóр*, род. *помóру* “т. с.” (Чабаненко, III, 183);

пóмір, род. *пóміру* “вимірювання, міряння” (Желех., 697), *пo-мір*, род. *пoміру* “т. с.” (Грінч., III, 297; Голоск., 304);

пóморок, род. *пóмороку* “потемніння в очах; морок, темрява” (Желех., 698);

пóмстник “месник” (Желех., 698), *пóмстник*, род. *пóмстника* “т. с.” (Грінч., III, 300);

пóm’як “відлига” (Желех., 698);

пoніóх (Желех., 701), *пoнюх*, род. *пoнюха* (Грінч., III, 313), *пóнюх*, род. *пóнюху* (УРС, IV, 137; УЛВН, 480);

пóпас “пасіння в дорозі; пасовисько, випас” (Желех., 702), *пo-пáс* “пасіння в дорозі” (Біл.-Нос., 292), *пóпáс*, род. *пóпáсу* “т. с.; пасовисько, випас” (Грінч., III, 320; УРС, IV, 148; СУМ, VII, 183), *пóпас*, род. *пóпасу* (Погр., 427; УЛВН, 480; Погр. ОС, 445);

пóпах “понюх” (Желех., 702);

пoпeрeк “крижі” (Желех., 703), “спина” (Онишкевич, II, 113), *пóперек* (Гануш, 252, 350), *пoпeрeк*, род. *пoпeрeкy* “крижі; галія” (Грінч., III, 323), *пóперeк*, род. *пóперeкy* “т. с.” (УРС, IV, 153; УЛВН, 481);

пóпис “список” (Желех., 703);

пóпит (Желех., 703), *пóпит*, род. *пóпиту* (Грінч., III, 328; УРС, IV, 158; УЛВН, 481);

пóпліт, род. *пóплету* “плетений виріб” (Желех., 704);

пóполох “переляк, паніка” (Желех., 705; Гануш, 252; Біл.-Нос., 293);

пóпрек “докір, закид, зауваження” (Желех., 705), *пóпрік*, *пo-прьок* “т. с.” (Желех., 706);

пóпуд “спонука; поштовх” (Желех., 706);

пóпуск (Желех., 706), *пóпуск*, род. *пóпуску* (Грінч., III, 340; УРС, IV, 181; СУМ, VII, 240);

пóпуст “попуск” (Желех., 706; Гануш, 251), “весняна повінь” (Онишкевич, II, 115), *пóпуст*, род. *пóпусту* “попуск” (Грінч., III, 341; УРС, IV, 182; УЛВН, 482);

пóрадець, род. *пóра́дця* “порадник” (Желех., 707);
пóрив (Желех., 708), *порів*, род. *поріву* (УРС, IV, 187; УЛВН, 483);

пóрід, род. *пóроду* “пологи” (Желех., 708), *пóрід*, род. *пóроду* “т. с.” (УРС, IV, 192; СУМ, VII, 260);

пóріз, род. *пóрізу* (Желех., 708), *поріз*, род. *порізу* (УРС, IV, 192; УЛВН, 483);

пóрій, род. *пóроя* “відрійок” (Желех., 708);

пóрійок, род. *пóрійка* “відрійок” (Желех., 708);

пóріст, род. *пóросту* “пагін, паросток” (Желех., 708), “посль; пагін, паросток” (УРС, IV, 193; УЛВН, 483);

пóруб “порубка, вирубування” (Желех., 711), *пóруб*, род. *пóруб* “пасовище в лісі; ділянка вирубаного лісу” (Лисенко, 169), “порубка” (Грінч., III, 355), “т. с.; вирубане місце, ділянка” (УРС, IV, 210; УЛВН, 485);

пóрух (Желех., 711), *пóрух*, род. *пóруху* (Грінч., III, 355; УРС, IV, 212; УЛВН, 485);

пóряд “порядок, лад” (Желех., 712), *пóряд*, род. *пóряду* “т. с.” (УРС, IV, 215; СУМ, VII, 301);

посáг (Бер., 187); — *посáг* (Головацький, 62; Желех., 712; Біл.-Нос., 293), *посáг*, *посáх* і *посах* (Онишкевич, II, 118), *посаг*, *посах* і *посáг* (Лисенко, 152—153), *посаг*, род. *посагу* (Грінч., III, 356; УРС, IV, 216; УЛВН, 485);

пóсвист (Желех., 712; Гануш, 251), *пóсвист*, род. *пóсвисту* (Грінч., III, 357; УРС, IV, 219; УЛВН, 485);

пóсвіт “світло, освітлення” (Желех., 712), *посвіт*, род. *посвіту* “світло, вогонь” (Грінч., III, 358), *пóсвіт*, род. *пóсвіту* “світло, освітлення; світильник” (УРС, IV, 219; СУМ, VII, 312);

пóсвят, род. *пóсвяту* “жертва (на церкву)” (Грінч., III, 358);

пóсів (Желех., 714), *пóсіў* (Онишкевич, II, 119), *посів*, род. *посіву* (Грінч., III, 360; УРС, IV, 224; УЛВН, 486);

пóсівок, род. *пóсівку* “посів” (Желех., 714);

пóсід “володіння” (Желех., 714);

пóсідок, род. *пóсідку* “володіння” (Желех., 714), *пóсідок* “місце, де стоять сільськогосподарські будівлі; майно” (Онишкевич, II, 120);

пóскрип, род. *пóскрипу* (УРС, IV, 228; СУМ, VII, 334);

пóскріб, род. *пóскробу* “вишкребок” (Желех., 714);

пóскробок, род. *пóскробка*; *пóскрібки* — мн. “вишкребок, ви-

шкрєбки” (Желех., 362), *поскрєбок*, род. *поскрєбка* (Лисенко, 169), *поскрібок*, род. *поскрібка* (Грінч., III, 362), *поскрібок*, род. *поскрібка*; *поскрібки* — мн. “т. с.” (УРС, IV, 228; СУМ, VII, 334); *посліх* (Желех., 715; УРС, IV, 230);

послід, род. *посліду* “кінець; наслідок, результат; погане, засмічене зерно, відвійки” (Желех., 715), *посьлід* (Гануш, 252), *послід* “наслідок; відвійки” (Біл.-Нос., 294), *послід*, род. *посліду* “т. с.; екскременти птахів” (Грінч., III, 363), “погане, засмічене зерно, відвійки; плацента; екскременти птахів” (УРС, IV, 230; УЛВН, 487);

послідок, род. *послідку* “наслідок; послід, плацента; залишок” (Желех., 715), *послідки* “залишки” (Желех., 715; УРС, IV, 230), *послідок*, род. *послідку* “наслідок; залишок” (Грінч., III, 363; СУМ, VII, 341), “залишок; покидьок” (УРС, IV, 230);

послух “слухняність” (Остр. б., 15—5 разів, 35 зв.); — *послух* “слухняність; слух” (Желех., 715), “слуга; послушник” (Біл.-Нос., 294), *послух*, род. *послуху* “слухняність” (Грінч., III, 363; УРС, IV, 231; УЛВН, 487);

послушника — род. одн. “слухняного слуги” (Остр. зб., 8²); — *послушник* “слухняний слуга, слуга; прислужник у монастирі, який готується стати монахом” (Желех., 715), *послушник*, род. *послушника* “слуга” (Грінч., III, 364), *послушник*, род. *послушника* (Голоск., 310), *послушник*, род. *послушника* “прислужник у монастирі, який готується стати монахом” (УРС, IV, 232; УЛВН, 487);

послушничок “слухняний слуга, слуга; прислужник у монастирі, який готується стати монахом” (Желех., 715), *послушничок*, род. *послушничка* “слуга” (Грінч., III, 364);

посьміт “сміття” (Желех., 716), *посьміт*, род. *посьміту* “т. с.” (Грінч., III, 364);

посьміток, род. *посьмітку* “сміття” (Желех., 716);

посьміх “насмішка” (Желех., 716), *посьміх* (Гануш, 252), *посміх* “т. с.; жарт” (Біл.-Нос., 294), *посміх*, род. *посміху* “насмішка” (Грінч., III, 364), *посміх*, род. *посміху* “т. с.; посміховище; посмішка” (УРС, IV, 233; УЛВН, 487);

посох (Бер., 64, 257), *посоха* — род. одн. (Єв., 231 зв.²); — *посох*, род. *посоха* (УРС, IV, 236; УЛВН, 487);

поспит “спроба; досвід” (Желех., 717), *поспит*, род. *поспиту* “т. с.; попит” (Грінч., III, 366);

поспів “спів” (Желех., 717), *поспів*, род. *поспіву* “т. с.” (Грінч., III, 366);

поспїх (Бер., 331); — *поспїх*, род. *поспїху* (Желех., 717; Грінч., III, 367; УРС, IV, 238; УЛВН, 487), *поспїх* (Біл.-Нос., 294);

пострах (Бер., 266, 324); — *пострах* (Желех., 719), *пострах*, род. *пострахи* (Грінч., III, 371; УРС, IV, 248; СУМ, VII, 379);

постриг (Желех., 719), *постриг*, род. *постригу* (Грінч., III, 372; УРС, IV, 248; УЛВН, 488);

постріл (Желех., 719), *постріл*, род. *пострілу* (Грінч., III, 372; УРС, IV, 249; УЛВН, 488);

постук (Желех., 719), *постук*, род. *постуку* (Грінч., III, 372; УРС, IV, 250; СУМ, VII, 382);

поступ (Желех., 719; Онишкевич, II, 122), *поступ*, род. *поступу* (Грінч., III, 373; УРС, IV, 250; УЛВН, 488);

поступок (Філ., 7/2 зв., 7/3; Кл. Остр., 203, 211; Бер., 231, 296; Рад. Н., 54), *поступку* — род. одн. (Кл. Остр., 212), *поступки* — мн. (Філ., 7/1), *поступков* (Кл. Остр., 208; Єв., 230 зв.²) і *поступок* (Кл. Остр., 202); — *поступок*, род. *поступку* “рух уперед; вчинок; східець, шабель” (Желех., 720), “відсоток, надбавка зверх звичайної ціни; поступка; вчинок, поведінка” (Грінч., III, 373), *поступок* (Пура, 230), *поступок*, род. *поступку* “вчинок” (УРС, IV, 251; СУМ, VII, 386);

посуд “посуда” (Кл., 37, 189); — *посуд* (Желех., 720; Гладкий, 1928, 119), *посуд*, род. *посуду* “т. с.” (Грінч., III, 373; УРС, IV, 252; УЛВН, 489);

посуд “судження, думка; обвинувачення, докір” (Желех., 720);

посудник “кухонний посуд” (Желех., 720), *посудник*, род. *посудника* “гончар, який виготовляє різного роду глазуровані і теракотові вироби” (Грінч., III, 374), *посудник*, род. *посудника* “робітник, який миє посуд” (УРС, IV, 253; УЛВН, 489);

посяг “посягання” (Желех., 720);

потвір, род. *потвору* “потвора, чудовисько” (Желех., 721), *потвір*, род. *потвіру* “т. с.?” (Грінч., III, 376);

потемок, род. *потемку* “темрява” (Грінч., III, 376; УРС, IV, 257; СУМ, VII, 402);

потисок, род. *потиску* “стиск” (Желех., 722), *потиск*, род. *потиску* “т. с.” (УРС, IV, 260; УЛВН, 490);

потопн “натовп”, *потоплн* “т. с.” (Желех., 723);

pótón (Желех., 723), *póton* (Пура, 238), *потón*, род. *потóну* (Грінч., III, 380; УРС, IV, 263; УЛВН, 490);

pótrux “потерть” (Желех., 724), *pótrux*, род. *pótruxu* (Грінч., III, 382), “т. с.; “тельбухи” (УРС, IV, 269; УЛВН, 491), *потрухі* — мн. “тельбухи” (Грінч., III, 382; УРС, IV, 269; УЛВН, 491), *pótr’ux*, род. *pótr’uxu* “потерть” (Чабаненко, III, 251);

póтур, род. *póтуру* “потурання” (Грінч., III, 383; Голоск., 312; УРС, IV, 271; СУМ, VII, 433);

póтяг “поїзд; тяга, схильність” (Желех., 725), *póтяг*, род. *póтягу* “поїзд” (Грам., 226), “т. с.; тяга, прагнення; прибуток” (Грінч., III, 384), “тяга, прагнення, схильність” (УРС, IV, 272; УЛВН, 491), *póтяг*, род. *póтяга* “поїзд” (УРС, IV, 273; УЛВН, 491);

póхил (Желех., 726), *похіл*, род. *похілу* (Грінч., III, 386), *póхил*, род. *póхилу* (УРС, IV, 278; УЛВН, 492);

póхівок, род. *póхівку* “похорон” (Желех., 726), *похівок*, род. *похівку* “т. с.” (Желех., 727);

póхід, род. *póходу* “хода; пересування війська” (Желех., 726), *похід* “т. с.” (Желех., 727; Гануш, 252), *póхід* “хода”; *похід*, род. *походу* “пересування війська” (Грінч., III, 386), *похід*, род. *походу* “т. с.; весільний хід” (Грінч., III, 388), *похід*, род. *походу* “пересування війська, хід, процесія; хода; пригоди” (УРС, IV, 279; УЛВН, 492);

póхон “потяг, схильність” (Желех., 727), *póхін*, род. *póхону* “т. с.” (Грінч., III, 387), *póхон*, род. *póхону* “потяг” (Грінч., III, 388);

póхорон (Желех., 727; Гануш, 350; Гладкий, 1928, 120), *póхорон*, род. *póхорону* (Грам., 222; Грінч., III, 388; УРС, IV, 284; УЛВН, 492), *póхорон’* (ч. р.) (Онишкевич, II, 128), *póхорони* — мн. (УРС, IV, 284; СУМ, VII, 457);

póхоронок, род. *póхоронку* “сховище” (Желех., 727);

póхребт, род. *póхребту* “хребет” (УРС, IV, 284; СУМ, VII, 458);

póціль “поцілунок” (Желех., 728);

póчерк (Желех., 728), *póчерк*, род. *póчерку* (УРС, IV, 290; УЛВН, 493);

póчет (Зиз. Л., 87); — *póчет*; *почót*, род. *почóту* (Желех., 729), *póчет*, род. *почту* (Грінч., III, 392; УРС, IV, 291; УЛВН, 493);

póчин “початок” (Желех., 729), *почін* (Гануш, 252; Біл.-Нос, 296), *почін*, род. *почіну* “т. с.” (Грінч., III, 392; УРС, IV, 291; УЛВН, 493);

пóчуд “подив” (Желех., 729), *почуд*, род. *почуду* “т. с.” (Грінч., III, 393);

пóшент “шепіт” (Желех., 730), *пóшент*, род. *пóшенту* “т. с.” (УРС, IV, 297; СУМ, VII, 481);

пóшиб “враження; удар; манера; звичай” (Желех., 730), *пóшиб*, род. *пóшибу* “враження; вплив” (Грінч., III, 395);

пóщадок, род. *пóщадка* “остання дитина в сім’ї” (Желех., 731);

появ “поява; здійснення, втілення в життя” (Желех., 731), *появ*, род. *появу* “поява, з’явлення” (Грінч., III, 397);

пояс (Остр. б., 38, 38 зв.; Єв., 278² — двічі; Бер., 173, 263; Рад., 153, 191), *поясом* — ор. одн. (Остр. б., 268; Рад. Н., 8), *за поясом* (Остр. б., 91) і *пояс* (Рад. Н., 8), *поясом* — ор. одн. (Рад. Н., 5, 9); — *пояс* (Желех., 731; Гануш, 346), *пояс*, род. *пояса* (Грама., 220; Грінч., III, 398; УРС, IV, 305; УЛВН, 494), *пóйас* (Онишкевич, II, 130);

пóворотс “поворот; повернення” (Желех., 671);

пóдénня “місце на току для складання хліба в скирти; дно саний або взагалі екіпажу” (Грінч., III, 239), *пóдénня* “підстіжка, скиртище; покидьки” (УРС, IV, 3), *пóдénня* “т. с.” (СУМ, VI, 739);

пóдоле (*пóдоля*) “шлейф” (Желех., 677), *пóдóле* (Гануш, 252, 360);

пóзнáньс (Єв., 188²; Рад., 153, 303, 623); — *пóзнáнс* (Желех., 652), *пóзнáння* (УРС, III, 425; Голоск., 290; УЛВН, 455; СУМ, VI, 530);

пóїздонько “весільний поїзд, весільна процесія” (Грінч., III, 268);

пóку́тс (Желех., 687), *пóку́ття*, *пóку́тя* (Грінч., III, 280), *пóку́ття* (Голоск., 302; УРС, IV, 81; Погр., 422; Погр. ОС, 440; СУМ, VII, 57);

пóливо “полива, глазур” (Грінч., III, 283; СУМ, VII, 67);

пóрекло “прізвище; прізвисько” (Желех., 708; УРС, IV, 187; СУМ, VII, 251), “прізвисько” (Грінч., III, 343), *пóрекло́* “прізвище” (Онишкевич, II, 116);

пóчуде “чудо, потвора” (Желех., 729);

пóвись, род. *пóвисі* “паморозь” (УРС, III, 491; СУМ, VI, 662);

пóвідь, род. *пóводи* “повінь” (Желех., 668), *пóвідь* (Гануш, 253, 367; Біл.-Нос., 286; Потебня, 129), *пóвідь* (Онишкевич, II, 88),

пóвідь, род. *пóводи* “т. с.” (Грінч., III, 221; УРС, III, 496; УЛВН, 464);

пóвідь, род. *пóвиди* “розповідь; оповідання” (Желех., 668), *пóвідь*, род. *пóвиди* “розповідь” (УРС, III, 497; СУМ, VI, 671);

пóвідь “повід” (Желех., 668);

пóвінь, род. *пóвени* (Грінч., III, 222; УРС, III, 496; УЛВН, 464);

пóвѣсть (Бер., 223), *пóвѣстей* (Остр. зб., 51), *пóвѣстем* (Кл., 172), *пóвѣстями* (Філ., 52/1); — *пóвість* (Желех., 669; Гануш, 253, 367, 374), *пóвість*, род. *пóвісти* (Грама., 259; Грінч., III, 222), *пóвість*, род. *пóвісти* (УРС, III, 498; УЛВН, 464);

пóворотність, род. *пóворотности* “моторність, спритність” (Желех., 671);

пóв'язь (ж. р.) “перевесло; зв'язок” (Желех., 671), *пóв'язь*, род. *пóв'язя* “зв'язок” (Грінч., III, 229; УРС, III, 511; СУМ, VI, 700), *пóв'язь*, род. *пóв'язи* “те, чим пов'язують, скріплюють щось” (УРС, III, 511; СУМ, VI, 700);

пóгонь “погоня” (Желех., 673; Гануш, 253), *пóгонь*, род. *пóгоні* “т. с.” (Грінч., III, 234);

пóдадь “відстань, далечінь” (Желех., 675);

пóда́ть “податок” (Желех., 675), *пóда́ть*, род. *пóдати* (Грінч., III, 239), *пóда́ть*, род. *пóдати* “т. с.” (УРС, IV, 1; УЛВН, 468);

пóдорож (Желех., 677), *пóдорож*, род. *пóдорожи* (Грама., 259), *пóдорож*, *пóдоріж*, род. *пóдорожі* (УРС, IV, 12), *пóдорож*, род. *пóдорожі* (УЛВН, 469);

пóдріб, род. *пóдробі* “дріб'язок” (УРС, IV, 14; СУМ, VI, 757);

пóкидь “покидьок” (Желех., 684), *пóкидь*, *пóкиді* “непотрібна річ; покинута істота жіночої статі” (Грінч., III, 271), “покидьок” (УРС, IV, 62; УЛВН, 473);

пóкладь “стан” (Желех., 684);

пóклич (*пóкліч*) “скликання; поголоска, чутка” (Желех., 685);

пóкліть “дерев'яна рама борони” (Желех., 685);

пóколядь “приспів до колядки на честь господаря” (Желех., 685), *пóколядь*, род. *пóколяді* “т. с.” (Грінч., III, 274);

пóкосьть “раковина, перламутр?” (Желех., 686);

пóліч “зцілення” (Желех., 690);

пóмісь, род. *пóмісі* (УРС, IV, 115; СУМ, VII, 126);

пóміть, род. *пóмети* “купка зжатою (але не пов'язаного у снопи) хліба” (Желех., 697), *пóміть*, род. *пóметі* “т. с.” (Грінч., III, 298);

пóмоч (Бер., 115, 164, 166, 177, 235; Льв., 241); — *пóміч*, род. *пóмочи* (Желех., 697; Грам., 260), *пóміч* (Гануш, 253, 374; Біл.-Нос., 291), *пóміч*, род. *пóмочи* (Грінч., III, 298; УРС, IV, 115; УЛВН, 479);

пóміш “мішанина” (Желех., 697);

пóморозь, род. *пóморозі* “паморозь” (Грінч., III, 299; СУМ, VII, 134), *пóморозь* “т. с.” (УРС, III, 209);

пóпліть, род. *пóпліті* “верхня частина плоту” (Грінч., III, 332), “плетена загорожа” (СУМ, VII, 210);

пóросль “пагін, паросток” (Желех., 710), *пóросль*, род. *пóрослі* “гілка, паросток” (Грінч., III, 351), “пагони, паростки; молоді рослини” (УРС, IV, 206; СУМ, VII, 283);

пóрость “водорість” (Желех., 710), *пóрость*, род. *пóрості* “пагони, паростки; чагарник” (УРС, IV, 207), *пóрість*, род. *пóрості*; *пóрость*, род. *пóрості* “т. с.” (СУМ, VII, 262);

пóстать (Бер., 79); — *пóстать* (Желех., 718; Гануш, 374), *пóстать*, род. *пóстаті* (Грінч., III, 369; УРС, IV, 244; УЛВН, 488);

пóстіль, род. *пóстели* (Желех., 718; Грам., 260), *пóстіль* (Верхратський, 1879, 402; Гануш, 253, 376), *пóстіль*, род. *пóстєлі* (Верхратський, 1900, 68), *пóстіль*, род. *пóстєлі* (Грінч., III, 371; Погр., 433), *пóстіль*, род. *пóстєлі* (Голоск., 310; УРС, IV, 247; УЛВН, 488; СУМ, VII, 376), *пóстіль*, род. *пóстєлі* (Погр. ОС, 450);

пóстріч “місце зустрічі” (Желех., 719);

пóсуш, род. *пóсуші* “сушняк” (Грінч., III, 374; УРС, IV, 253; СУМ, VII, 391);

пóтвар (ж. р.) “порода” (Желех., 721), *пóтвар*, род. *пóтвара* “потвора” (Грінч., III, 376);

пóтерть (Желех., 722), *пóтерть*, род. *пóтерті* (Грінч., III, 377), *пóте'р'т'*, род. *пóте'р'т'і* (Чабаненко, III, 250), *пóтерть*, род. *пóтерті* (УРС, IV, 258; УЛВН, 489);

пóтріб, род. *пóтріби* “потреба; поминки” (Желех., 724), *пóтріб*, род. *пóтріби* “потреба” (Грінч., III, 382);

пóхоть (Бер., 28); — *пóхоть* (Желех., 727), *пóхіть*, род. *пóхоті* (УРС, IV, 280);

пóчелюсть “ляпас” (Желех., 728);

пóчєсть (Бер., 134); — *пóчєсть* (Желех., 729), *пóчєсть*, род. *пóчєсти* (Грінч., III, 392), *пóчєсть*, род. *пóчєсті* (УРС, IV, 291; УЛВН, 493), *пóчєсті* — мн. (СУМ, VII, 468);

пóшесть; пóшисть, род. *пóшести* (Желех., 730), *пóшиє'к'*, род. *пóшиєтє* (Клепикова, 41), *пóшесть*, род. *пóшесті* (УРС, IV, 298; УЛВН, 493);

пóшóв, род. *пóшви* “солом'яний дах” (Желех., 731), *пóшóў*, род. *п'ішвы* “стріха” (Онишкевич, II, 130).

УТВОРЕННЯ З ПРЕФІКСОМ *pod-*

підбійка “підкладка в одязі” (Желех., 638; УРС, III, 359; УЛВН, 442), *підбійка* “т. с.” (Грінч., III, 159), *підбійка* (Голоск., 286);

підволока “вид розсохи (для перетягування плуга)” (Желех., 639), *підволоки* — мн. “санки, на яких тягнуть плуги в поле” (Онишкевич, II, 67);

підв'язка “те, чим що-небудь підв'язують” (Желех., 639; Грінч., III, 162; Голоск., 286; Погр. ОС, 420), *підв'язка* “т. с.; підв'язування” (УРС, III, 365), “те, чим що-небудь підв'язують” (СУМ, VII, 412), *підв'язка* “т. с.” і *підв'язка* “підв'язування” (Погр., 399; УЛВН, 443);

піддружба “помічник весільного товариша” (Желех., 640), *піддружба* “т. с.” (Грінч., III, 165);

піддружка “помічниця подруги нареченої” (Желех., 640), *піддружка* “т. с.” (Грінч., III, 165);

піддувка “роздування, тяга” (Желех., 640);

підкладка (Желех., 642; Грінч., III, 167), *підкладка* (УРС, III, 376; УЛВН, 446);

підмостка “підмостки; підставка” (Грінч., III, 172);

підмочка “повінь” (Желех., 645);

підпалка “трут” (Желех., 646);

підписка (Желех., 647), *підписка* (УРС, III, 398; УЛВН, 449);

підпірка (Желех., 647, Грінч., III, 175; Погр., 403), *підпірка*, *підпóрка* (УРС, III, 399), *підпірка* (УЛВН, 449; Погр. ОС, 423; СУМ, VI, 483);

підрізка “ніж для вирізування стільників” (Желех., 648), “мітка на вусі вівці: відрізано піввуха” (Грінч., III, 177), *підрізка* “підрізання” (УРС, III, 403; СУМ, VI, 491);

підсипка “те, що підсипають” (Желех., 649), “порох, який на-сипається на полицку кременної рушниці; висівки або мука, які на-сипаються пекарями на лопату, щоб сирий хліб не приставав до неї під час саджання в піч; підсипання” (Грінч., III, 178), *під-*

сінка “підсипання; шось підсипане” (УРС, III, 407; СУМ, VI, 499);

підсідка “засідка” (Желех., 649; Грінч., III, 179), *підсідка* “т. с.” (УРС, III, 407; СУМ, VI, 500);

підставка (Бер., 458); — *підставка* (Желех., 650), *підста́вка* (УРС, III, 411; УЛВН, 452);

підстілка “солома, підстилка” (Желех., 650), “підошва чере-вика” (Грінч., III, 180), *підстілка*, *підстилка* (Голоск., 289), *під-стілка*, *підстілка* “те, що підстилається” (УРС, III, 412; СУМ, VI, 507), *підстілка*, *підстілка* “т. с.” (Погр., 405—406; УЛВН, 452; Погр. ОС., 425);

підтирка “підтирання” (Желех., 651; Голоск., 289), *підтірка* “т. с.; папір, ганчірка, якими підтирають що-небудь” (УРС, III, 416; СУМ, VI, 514);

підтичка “пришита нижня частина жіночої сорочки” (Же-лех., 651; Грінч., III, 182; УРС, III, 416; УЛВН, 453), *підтічка* “поділ у жіночої сорочки” (Біл.-Нос., 280), *підтичка* “пришита нижня частина жіночої сорочки” (Грінч., III, 182);

підшивка (Желех., 652; Грінч., III, 185), *підші́вка* (УРС, III, 423; УЛВН, 454);

підвечір “час перед вечором” (Грінч., III, 160);

піддівок, род. *підді́вка* “дівчина-підліток” (Желех., 640; УРС, III, 370; СУМ, VI, 424);

підзив “заклик” (Желех., 641);

під’їдень, род. *під’ї́дня* “комаха, яка під’їдає коріння в рослин: вовчок” (Грінч., III, 166), (ент.) “совка” (УРС, III, 374);

під’їзд (Желех., 641), *під’ї́зд*, род. *під’ї́зду* (УРС, III, 374; УЛВН, 445);

підкид “перша оранка” (Желех., 642);

підклад “підстілка; килим; підошва взуття” (Желех., 642), *під-клад*, род. *підкла́ду* “підстілка; пітник, який підкладається під сідло” (Грінч., III, 167), “підкладання; база, підвалина” (СУМ, VI, 435);

підкладень, род. *підкладня* (яйце) (УРС, III, 376);

підко́п, род. *підко́пу*; *підкіп*, род. *підкопу* (Желех., 642), *підко́п*, род. *підко́пу*; *підкіп*, род. *підко́пу* (УРС, III, 378; СУМ, VI, 438), *підко́п*, род. *підко́пу* (УЛВН, 446);

підкуп, род. *підкупу* (Грінч., III, 169; УРС, III, 381; УЛВН, 446);

підкущ “напівкущ” (Желех., 643);

- підлісок*, род. *підліска* (УРС, III, 384; УЛВН, 447);
підліт, род. *підлету* (Желех., 644), *підліт*, род. *підльоту* (УРС, III, 384; СУМ, VI, 451);
підліток, род. *підлітка* “хлопча, дівча” (Желех., 644), *підліток* (Пура, 230), *підліток*, род. *підлітка* “т. с.” (Грінч., III, 170; УРС, III, 384; УЛВН, 447), *підліток*, род. *підлітка* “пташеня, що тільки навчилося літати” (УРС, III, 384; СУМ, VI, 451);
підлішок, род. *підлішка* “однорічний росток посаженого горіхового зерна” (Желех., 644; Грінч., III, 170);
підмосток, род. *підмостка* (Желех., 645), *підмостки* — мн. (УРС, III, 389; УЛВН, 448), *підмосток*, род. *підмостка* (СУМ, VI, 459);
підняток, род. *піднятку* “підняття; підвищення” (Грінч., III, 173);
підпар “виплетене із соломи покриття для тютюнової розсади” (Желех., 646);
підпасок, род. *підпаска* “підпасич” (Желех., 646), *підпасок*, род. *підпаска* “т. с.” (УРС, III, 397; УЛВН, 449);
підпасок, род. *підпаска* “стегно” (Желех., 646);
підпилок, род. *підпилка* “напилок, терпуг” (Желех., 647), *підпилок*, род. *підпилка* “т. с.” (Грінч., III, 175; УРС, III, 398; СУМ, VI, 481);
підпис (Желех., 647), *підпис*, род. *підпису* (Грінч., III, 175; УРС, III, 398; УЛВН, 449);
підпряг “підпряжка” (Желех., 648);
підпуск, род. *підпуску* (УРС, III, 401; УЛВН, 450);
підрив “підривання, підкопування” (Желех., 648), *підрив*, род. *підриву* “т. с.” (УРС, III, 402; УЛВН, 450);
підросток, род. *підростка* “підліток” (Желех., 648; Грінч., III, 177; УРС, III, 404; СУМ, VI, 493);
підсвинок, род. *підсвинка* (Желех., 649; Грінч., III, 178; УРС, III, 405; УЛВН, 451), *підсвинок* (Верхратський, 1912, 38);
підскок (Желех., 649), *підскік*, род. *підско́ку* (Грінч., III, 179; УЛВН, 451), *підскік*, род. *підско́ку*; *підско́к* (УРС, III, 408), *підскік*, род. *підско́ку*; *підско́к*, род. *підско́ку* (СУМ, VI, 501);
підслух “підслухування” (Желех., 649), *підслух*, род. *підслуху*; *підслухи* — мн. “т. с.” (СУМ, VI, 502);
підступ (Желех., 650), *підступ*, род. *підступу* (Грінч., III, 181; УРС, III, 413; УЛВН, 452), *підступи* — мн. (УРС, III, 413);

підсумок, род. *підсумку* “результат” (УРС, III, 414; УЛВН, 452);

підтиск, род. *підтиску* (УРС, III, 416; УЛВН, 453);

підхват “рибальський пристрій” (Желех., 651), *підхва́т*, род. *підхва́ту* “т. с.” (Грінч., III, 183), “пристрій для механічного підхоплення вантажу” (СУМ, VI, 521);

підшепт “нашіптування, обмовляння” (Желех., 652), *підше́пти* — мн. “підшіптування” (СУМ, VI, 525);

підбородє (Желех., 638), *підборóдя* (Верхратський, 1912, 39), *підборі́ддя* (Грінч., III, 159; УРС, III, 359; УЛВН, 442);

підгородє “приміське село, передмістя” (Желех., 640), *підго́роддя* “т. с.” (Грінч., III, 163, УРС, III, 367; СУМ, VI, 400);

підлі́ство (УРС, III, 384; СУМ, VI, 451);

підсметанє “шар під сметаною, нижня сметана” (Желех., 649), *підсметáн’є* “кисле молоко зі сметаною” (Онишкевич, II, 71);

підстє́гне “гомілка” (Желех., 650);

підв’язь, род. *підв’язі* “місце, де балка запускається в стовп, що її підтримує” (Грінч., III, 162; УРС, III, 365; УЛВН, 443);

підмісь “домішка” (Желех., 644);

підосінь “початок осені” (Грінч., III, 174);

підпись “підпис” (Желех., 647);

підполоч “підмитий водою берег” (Желех., 647);

підтич, род. *підтичі* “палиця для розвішування сітки” (Грінч., III, 182);

УТВОРЕННЯ З ПРЕФІКСОМ *pro-*

прóвесна “перші весняні дні” (Желех., 767; Гануш, 379), “початок весни” (Грінч., III, 459), “рання весна” (УРС, IV, 442; УЛВН, 517);

прóвірка “перевірка” (Желех., 767);

програ́ “програш” (Желех., 769), *про́гра* “т. с.” (Грінч., III, 462);

про́гулька “прогулянка” (Желех., 769), *прогу́лька* (Грінч., III, 463; СУМ, VIII, 164), *прогу́лка* “т. с.” (Чабаненко, III, 283);

про́жра “ненажера” (Желех., 770; Грінч., III, 466; УРС, IV, 461; СУМ, VIII, 181);

про́йда “пройдисвіт” (Желех., 771; Грінч., III, 467; УРС, IV, 464; УЛВН, 521);

- прóмашка* (Гладкий, 1929, 130, 147), *прóма́шка* “прогулянка” (Грінч., III, 471), “т. с.; промах” (УРС, IV, 476; СУМ, VIII, 224);
прóмивка “промивання” (Желех., 773), *промівка* “т. с.” (УРС, IV, 478; СУМ, VIII, 227);
прóміжжа “проміжок” (Желех., 774), *проме́жжа* “т. с.” (Грінч., III, 471);
прóповідка “проповідь” (Желех., 776);
прóрва (Бер., 278); — *прі́рва* (Желех., 765; Грінч., III, 455; УРС, IV, 434; УЛВН, 515);
прóступка “дівчина, яка пустилася берега” (Желех., 780);
прóтирка “ганчірка для протирання” і *проти́рка* “протирання” (УРС, IV, 519; УЛВН, 532; СУМ, VIII, 320);
прóтичка (Желех., 781; Грінч., III, 485; УРС, IV, 520; СУМ, VIII, 322), *прóти́чка* (Онишкевич, II, 156);
прóчитка (Грінч., III, 490), *прочі́стка* (УРС, IV, 533; УЛВН, 535);
прóшва (УРС, IV, 535; УЛВН, 535);
прóшивка (*прóшевка*) “невеликий комір у чоловічій сорочці; обшивка, облямівка” (Желех., 784), *прóшивка* “комір у жіночій сорочці, а також у кептарі” (Грінч., III, 491), *прóшивка* “невеликий комір у чоловічій сорочці” і *проші́вка* “прошивання” (УРС, IV, 536), *прóшивка* “комір; уставка” і *проші́вка* “зшивання” (Погр., 466), *прóшивка* “прошва” і *проші́вка* “прошивання” (УЛВН, 535), *прóшивка* “вишитий комір” і *проші́вка* “прошивання” (СУМ, VIII, 351);
прóблиск (Желех., 766), *прóблиск*, род. *прóблиску* (УРС, IV, 438; УЛВН, 516);
прóбуд “пробудження” (Желех., 766);
прóвид “провидіння” (Желех., 767);
прóвів, род. *прóвіву* “продув” (Желех., 767);
прóвід, род. *прóводу* “керівництво; святкова процесія” (Желех., 767; Грінч., III, 459), “керівництво; металевий провідник, дріт” (УРС, IV, 443; УЛВН, 517), *провóд* “керівництво; святкова процесія” (Желех., 768), *провóди* — мн. “перша неділя після Великдня” (Желех., 768), “перший тиждень після Великдня” (Гладкий, 1929, 131; Біл.-Нос., 302; УРС, IV, 446; УЛВН, 517), *провóди* “т. с.” (Грінч., III, 460), *прóвід*, род. *прóводу* “супровід; керівництво; металевий провідник, дріт” і *прові́д*, род. *провóду* “проведення” (СУМ, VIII, 132—133);

про́глуб “велика глибина” (Желех., 768), *про́глуб*, род. *про́глубу* “глибина” (Грінч., III, 461);

про́гляд “перегляд” (Желех., 768), *про́гляд*, род. *про́гляду* “т. с.” (Грінч., III, 461);

про́гнанець, род. *про́гнаця* “вигнанець” (Желех., 769);

про́гній, род. *прогно́ю* “перегній; калюжа гнилої води; мокра земля, яка ніколи не замерзає” (Желех., 769), *прогній*, род. *прогно́ю* “місце на болоті, яке ніколи не замерзає” (Грінч., III, 462);

про́граш, род. *про́грашу* (УРС, IV, 452; УЛВН, 519);

про́гріх “огріх, пропуск” (Желех., 769), *про́гріх*, род. *про́гріха* “огріх, промах” (Грінч., III, 463), “промах, помилка” (УРС, IV, 453; СУМ, VIII, 162);

про́дих “душник, отвір; провітрювання” (Желех., 770), *про́дих*, род. *про́диху* “продув” (УРС, IV, 456; УЛВН, 520);

про́діл, род. *про́ділу* “проділь, пробор; перегородка” (Желех., 770), “проділь, пробор” (УРС, IV, 457; УЛВН, 520);

про́діль, род. *про́діля* і *про́ділю* “проділ, пробор” (Грінч., III, 464), *про́д'іл'*, род. *про́д'іля* (Гладкий, 1928, 120, 125), *про́діль*, род. *про́діля* “т. с.” (Голоск., 324; УРС, IV, 457; СУМ, VIII, 170);

про́долоб “гряділь” (Желех., 770);

про́дув “протяг, провітрювання” (Желех., 770), *про́дув*, род. *про́дува* “продух”; *про́дув*, род. *про́дуву* “протяг” (УРС, IV, 458), *про́дув*, род. *про́дуву* (УЛВН, 520);

про́дух “душник, отвір; провітрювання” (Желех., 770), “отвір для повітря в ямі з картоплею” (Онишкевич, II, 151), *про́дух*, род. *про́духу* “отвір для повітря” (УРС, IV, 459; УЛВН, 520), “т. с.; провітрювання” (СУМ, VIII, 176);

про́жілок, род. *про́жілка* “прожилка, жилка” (УРС, IV, 461; Погр., 455; УЛВН, 520);

про́зір, род. *прозо́ру* “денне світло; вид, перспектива; прозорість; перегляд, перевірка; передбачення, інтуїція” (Желех., 771), *прозо́р* “перспектива” (Желех., 771), *про́зір* “вид; світло крізь щілину; вікно в хліві” (Онишкевич, II, 152), “вид” (Чабаненко, III, 285), *про́зір*, род. *прозо́ру* “отвір у дахові для диму; просвіт між складеними колодами; лихе око, погляд, який викликає пристрій” (Грінч., III, 466), “просвіт” (СУМ, VIII, 184), *прозо́р*, род. *прозо́ру* “прозорість” (УРС, IV, 463; СУМ, VIII, 185);

про́їзд, род. *про́їзду* (Желех., 771), *про́їзд*, род. *про́їзду* (Грінч., III, 467; УРС, IV, 464; УЛВН, 521);

прокид, род. *прокиду* “пробудження” (Грінч., III, 468; УРС, IV, 467; СУМ, VIII, 197);

прокорм “корм” (Желех., 772), *прокорм*, род. *прокорму* “т. с.” (Грінч., III, 469), *прокóрм*, род. *прокóрму* “прокормлення” (УРС, IV, 470; СУМ, VIII, 206);

пролежень, род. *пролежня* (УРС, IV, 473; СУМ, VIII, 213);

пролет “проліт, переліт (птахів)” (Желех., 772), *проліт*, род. *проліту* “літ, літання” (Грінч., III, 470), *проліт*, род. *прольоту* (УРС, IV, 474; УЛВН, 523), “т. с., шлях, яким летять у вирій птахи” (СУМ, VIII, 217);

пролив “потік; протока” (Желех., 772), *пролів*, род. *проліву* “полиття” (СУМ, VIII, 215);

пролиз “отвір” (Желех., 772), *пролиз*, род. *пролізу* “місце на річці, яке ніколи не замерзає” (Грінч., III, 470), “промите течією місце в льоду” (УРС, IV, 474; СУМ, VIII, 216);

пролизень, род. *пролизня* “промите течією місце в льоду” (УРС, IV, 474; СУМ, VIII, 216);

проліс “праліс” (Желех., 773), “лісова галявина” (Верхратський, 1912, 39), *проліс* “праліс” (Онишкевич, II, 153), *проліс*, род. *пролісу* “т. с.” (Грінч., III, 470; УРС, IV, 474; СУМ, VIII, 217);

пролісок, род. *проліску* “лісова галявина” (Желех., 773; Грінч., III, 470; Голоск., 326; УРС, IV, 474; СУМ, VIII, 217);

проліток, род. *пролітку* “початок літа” (Желех., 773);

промах (Желех., 773), *промах*, род. *промаху* (УРС, IV, 476; УЛВН, 524);

промысл “провидіння” (Кл., 141); — *промысл* “провидіння; задум; промисел” (Желех., 773), *промысел*, род. *промыслу* “провидіння” (Грінч., III, 472), “виробництво, добування” (УРС, IV, 478; УЛВН, 524), *промысл*, род. *промыслу* “провидіння” (УРС, IV, 478);

промір, род. *проміру* “вимір” (Желех., 774), *промір*, род. *проміру* “т. с.” (УРС, IV, 480; УЛВН, 524);

пропа́д “загин, смерть, падіж” (Желех., 775);

пропис “книга” (Онишкевич, II, 154), *пропис*, род. *пропису* “навчальний посібник із зразками каліграфічного письма” (УРС, IV, 488; УЛВН, 526);

пропуск (Желех., 776), *пропуск*, род. *пропуску* (УРС, IV, 492; УЛВН, 527);

пропуст, род. *пропусту* “пропуск” (Желех., 776);

прорив “переривання, зупинка” (Желех., 776), *прорив*, род. *проріву* (напр., нариву) (Грінч., 477), *прорив*, род. *проріву* “проривання” (УРС, IV, 493; УЛВН, 527);

проріз, род. *прорізу* “прорізування” (Желех., 776), *проріз*, род. *прорізу* “т. с.; отвір у льоду” (Грінч., III, 477), “отвір; розріз” (УРС, IV, 494; УЛВН, 527);

пророст, род. *проросту* “проростання” (Желех., 776), *проріст*, род. *проросту* “сходи, прорість” (Грінч., III, 477), “проростання, сходи” (УРС, III, 495; УЛВН, 527);

проруб (Желех., 776), *проруб*, род. *прорубу* (УРС, IV, 496; УЛВН, 527);

прорсьвіт (Желех., 777), *просвіт* (Біл.-Нос., 303), *прорсьвіт*, род. *прорсьвіту* (УРС, IV, 497), *прорсьвіт*, род. *прорсьвіту* (Погр., 461; УЛВН, 528; Погр. ОС, 474; СУМ, VIII, 277);

прорсьвіток, род. *прорсьвітку* (Желех., 777), *прорсьвіток* (Біл.-Нос., 303), *прорсьвіток*, род. *прорсьвітку* (Грінч., III, 478; УРС, IV, 498; УЛВН, 528), *прорсьвіток*, род. *прорсьвітку* (Голоск., 327);

прорсип “засинання, сон” (Желех., 777), *прорсип*, род. *прорсипу* “пробудження” (Грінч., III, 479; УРС, IV, 500; СУМ, VIII, 282);

прорсідок, род. *прорсідку* “місце перебування” (Желех., 777);

прорсік “просіка” (Желех., 777); *прорсік*, род. *прорсіку* “т. с.” (СУМ, VIII, 285);

прорслід “слід” (Желех., 778), *прорслід*, род. *прорсліду* “т. с.” (СУМ, VIII, 288);

прорслідок, род. *прорслідку* “слід” (Желех., 778; Лисенко, 176), *прорслідок* (Гануш, 350), *прорслідок*, род. *прорслідку* “т. с.” (Грінч., III, 480; УРС, IV, 502; СУМ, VIII, 288);

прорслух, род. *прорслуху* “чутка, звістка” (Грінч., III, 480; СУМ, VIII, 288);

прорсмій, род. *прорсміху* “усмішка” (Грінч., III, 480);

прорстінок, род. *прорстінку* “ніша” (Желех., 778), *прорстінок*, род. *прорстінка* “частина стіни між прорізами вікон, дверей” (УРС, IV, 507; УЛВН, 529);

прорстір, род. *прорстіору* (Желех., 778; Грінч., III, 482), *прорстір* (Біл.-Нос., 303), *прорстір*, род. *прорстіору* (Голоск., 327), *прорстір*, род. *прорстіору* (УРС, IV, 507; УЛВН, 529; СУМ, VIII, 298);

прорступець, род. *прорступця* “злочинець” (Желех., 780), *прорступець* “т. с.” (Біл.-Нос., 303);

прóступок (Бер., 267), *прóступки* — мн. (Бер., 22); — *прóступок*, род. *прóступку* (Желех., 780; Грінч., III, 483), *просту́пок*, род. *просту́пку* (УРС, IV, 511; СУМ, VIII, 306);

прóстяг “смуга, лінія” (Желех., 780);

прóсуш “щось засохле, засохла частина лісу; сухість” (Желех., 780);

прóтереб, род. *прóтеребу* “прочистка, прорубка лісу” (Грінч., III, 484; Голоск., 328; УРС, IV, 515), “т. с.; місце, розчищене від лісу (дерев, кущів)” (СУМ, VIII, 312);

прóтовп, род. *прóтовпу* “прохід (через натовп)” (Грінч., III, 485; Голоск., 328);

прóтяг “різкий струмінь повітря; відстань; продовження (у часі)” (Желех., 782), *прóтяг*, род. *прóтягу* “різкий струмінь повітря” (Грам., 226), “відстань; продовження (у просторі); протяжність” (Грінч., III, 487), “різкий струмінь повітря; відстань; продовження (у часі)” (УРС, IV, 523; УЛВН, 533);

прóулок (Желех., 782), *прову́лок* (Желех., 768), *прову́лок*, род. *прову́лка* і *прову́лку* (Грінч., III, 461), *прову́лок*, род. *прову́лка* (УРС, IV, 448; УЛВН, 518);

прóцьвіт, род. *прóцьвіту* “розквіт, квітучий стан” (Желех., 783), *прóцвіт*, род. *прóцвіту* “цвітіння, розцвітання, процвітання” (Грінч., III, 489);

прóчіл, род. *прóчола* “передній бік будівлі, фасад; вершина гори, вершина” (Желех., 783), “передня частина (хати), вершина гори” (Грінч., III, 490);

прóчуд “диво” (Желех., 783);

прóшарок, род. *прóшарку* (УРС, IV, 535; УЛВН, 535);

прóшиб (мед.) “простріл” (Желех., 784);

прóгнанє (Желех., 769), *прогнáння* (СУМ, VIII, 151);

прóзвисько (УРС, IV, 462; СУМ, VIII, 182), *прізви́сько* (Грам., 267, 268; Грінч., III, 455; УРС, IV, 434; УЛВН, 515);

прóзвище (Желех., 771; УРС, IV, 462; СУМ, VIII, 182), *прізви́ще* (Желех., 765; Грам., 272; Грінч., III, 455; УРС, IV, 434; УЛВН, 515);

прóзрен(ь)є (Єв., 202²); — *прозрі́нє* (Желех., 771), *прозрі́ння* (УРС, IV, 463; УЛВН, 521);

промі́то “незаконне збільшення мита; штрафне мито за контрабанду” (Желех., 773), *про́мито* “зависоке мито” (Грінч., III, 472);

прочудо “диво” (Желех., 783), *прочудо* “т. с.” (Грінч., III, 491; Голоск., 329);

прóваль “провалля” (Желех., 767), *прóвал* “обвал, місце, де зсунулася земля” (Онишкевич, II, 150), *прóваль*, род. *прóвалі* “промийтий водою яр” (Лисенко, 176);

прóгаль “прогалина, галявина” (Желех., 768), *прóгал’* “галявина в лісі; пропуск” (Онишкевич, II, 151);

прóдаж (ж.р.) (Желех., 769; Потебня, 129), (ч.р.) (Гладкий, 1929, 131), *прóдаж*, род. *прóдажу* (Грінч., III, 464; УРС, IV, 455; УЛВН, 519), *прóдаж*, род. *прóдажу* і *прóдажі* (СУМ, VIII, 166);

прóжир “все ненажерливе, ненаситне” (Желех., 770), *прóжир*, род. *прóжира* “прожера, ненажера” (Лисенко, 176), *прóжирь*, род. *прóжирі* “ненажери” (Грінч., III, 466), *прóжир’*, род. *прóжир’і* “прожера” (Чабаненко, III, 285), *прóжир*, род. *прóжирі* “ненажери” (УРС, IV, 461; СУМ, VIII, 180);

прóзолоть, род. *прóзолоті* (УРС, IV, 463; УЛВН, 521);

прóїсть “ненажера” (Желех., 771), *прóїсть*, род. *прóїсти* “обжерливість” (Грінч., III, 467);

прóїнятість, род. *прóїнятості* (УРС, IV, 466; УЛВН, 522);

прóпаст(ь) (Зиз. Л., 29; Бер., 96; Кл., 31); — *прóпасть* (Желех., 775), *прóпасть*, род. *прóпасти* (Грама., 259; Грінч., III, 475), *прóпасть*, род. *прóпасті* (УРС, IV, 487);

прóпись “напис; пропис” (Желех., 775);

прóповідь, род. *прóповіді* (Желех., 776; Грама., 259), *прóповідь* (Гануш, 367, 380), *прóповідь*, род. *прóповіді* (Грінч., III, 476; УРС, IV, 490; УЛВН, 526);

прóрость, род. *прóрости* “сходи, прорість” (Грінч., III, 478), *прóрість*, род. *прóрості* “т. с.” (УРС, IV, 495; УЛВН, 527);

прóросинь, род. *прóросині* (УРС, IV, 500; УЛВН, 528);

прóсідь “сивина” (Желех., 777), *прóсідь*, род. *прóсіді* “т. с.” (СУМ, VIII, 285);

прóсторонь (Огоновський, 232; Желех., 779; Гануш, 253), *прóсторонь*, род. *прóстороні* (Грінч., III, 482; Голоск., 327), *прóсторонь*, род. *прóстороні* (УРС, IV, 509; УЛВН, 530);

прóхолодь, род. *прóхолоді* “прохолода” (УРС, IV, 530; СУМ, VIII, 341).

УТВОРЕННЯ З ПРЕФІКСАМИ

сьп- (сь-), вьп- (вь-), вьз-

сoвiсть (Желех., 892; Гануш, 374), *сoвiсть*, род. *сoвiсти* (Грамм., 259; Грінч., IV, 164), *сoвiсть*, род. *сoвiсти* (УРС, V, 402; УЛВН, 614);

сoвiстнiсть, род. *сoвiстности* (Желех., 892), *сoвiстнiсть*, род. *сoвiстности* (УРС, V, 402; СУМ, IX, 435);

вoзвoрот “поворот” (Желех., 116);

вoздих “зітхання” (Желех., 116);

вoздих “повітря” (Желех., 116; Гануш, 252; Аф.-Чужб., 32), *вoздiх* (Онишкевич, II, 139), *вoздих*, род. *вoздиху* “т. с.” (Матеріали, I, 74; Грінч., I, 248; Чабаненко, I, 191; УРС, I, 285);

вoсклик “оклик” (Желех., 122; Гануш, 252);

вoсход (*сoнця*) “схід (сонця)” (Желех., 123).

Наведений матеріал про наголошення іменників з первісно короткісними дієслівними і приіменниковими префіксами дозволяє зробити такі висновки:

1. Для іменників з первісно короткісними префіксами префіксальний наголос загалом дещо менш характерний, ніж для іменників з первісно довготними префіксами (при цьому не беремо до уваги утворення з префіксами сьп- (сь-), вьп- (вь-), вьз-), але не настільки, щоб говорити про якусь принципову різницю в первісному наголошенні іменників з короткісними префіксами порівняно з іменниками з довготними префіксами. Це значить, що при розрізненні трьох періодів у праслов'янському наголошенні іменників з короткісними префіксами [I період: при утворенні іменників від дієслів з короткісним префіксом голосний префікса подовжувався і отримував односкладову висхідно-спадну (акутову) інтонацію; II період: при утворенні іменників від дієслів або прикметників з короткісним префіксом голосний префікса отримував перший компонент двоскладової висхідно-спадної інтонації (підняття тону), а другий компонент цієї інтонації (спад тону з тонічною і динамічною вершинами) припадав на наступний після префіксального склад (кореневий), який, власне, і виступав наголошеним; III період (припадає на час після скорочення акутованих голосних, зокрема після трансформації односкладової висхідно-спадної (акутової) інтонації почат-

кового складу в динамічній наголос): при утворенні іменників від дієслів або прикметників з короткісним префіксом голосний префікса отримував динамічний наголос; див. с. 501—502] виникнення переважної більшості префіксальних іменників з короткісними префіксами слід віднести до третього періоду. Іменники з наголошеними префіксами *сьп-* (*сь-*), *вьп-* (*вь-*), *въз-* втратили префіксальний наголос ще в давньоруський період у зв'язку із занепадом редукованих у слабкій позиції. Наведені вище випадки з префіксальною акцентуацією згаданих іменників є заповиченнями із старослов'янської мови.

2. Первісну префіксальну акцентуацію іменників краще зберігають південно-західні говірки української мови, ніж південно-східні.

3. Первісну префіксальну акцентуацію найкраще зберігають безсуфіксні (з погляду сучасної української мови) іменники чоловічого роду, іменники жіночого роду з суфіксом **-к(а)**, а також іменники жіночого роду на приголосний.

4. У двоскладових безсуфіксних іменниках чоловічого роду, у яких коренева *і* чергується з *о* (або *е*), первісну префіксальну акцентуацію краще зберігає двоскладова форма називного — знахідного відмінків однини (з *і* в корені), ніж трискладова форма родового однини та інших відмінкових форм (з *о* або *е* в корені), пор. свідчення “Малорусько-німецького словаря” Є. Желеховського та С. Недільського: *бѣзріг*, род. *бѣзрѣга*; *вѣдвіз*, *вѣдвѣзу*; *дѣкір*, *дѣкѣру*; *ѣбзір*, *ѣбзѣру*; *ѣкіл*, *ѣкѣлу*; *ѣпір*, *ѣпѣру*; *ѣпліт*, *ѣплѣта* і *ѣплѣта*; *ѣтвір*, *ѣтвѣру*; *пѣзір*, *пѣзѣру*; *прѣгній*, *прѣгною*; *прѣзір*, *прѣзѣру*. Меншою мірою аналогічні свідчення представлені в “Словарі української мови” за ред. Б. Грінченка та в сучасній українській літературній мові, пор.: *дѣбір*, род. *дѣбѣру* УРС; *нѣбій*, *нѣбѣя* Грінч.; *ѣпліт*, *ѣплѣту* УРС; *ѣпір*, *ѣпѣру* Грінч.; *ѣпліт*, *ѣплѣту* Грінч.; *пѣдзвін*, *пѣдзвѣну* УРС; *пѣкіій*, *пѣкѣю* УРС, УЛВН; *прѣстір*, *прѣстѣру* УРС, УЛВН. Зрідка згадане співвідношення акцентуації (давня префіксальна — у двоскладовій формі називного — знахідного відмінків однини, нова коренева — у трискладовій формі родового однини та в інших відмінкових формах) у двоскладових безсуфіксних іменниках чоловічого роду наявне і при відсутності в корені голосних *і* — *о* (або *е*), пор.: *нѣлюб*, род. *нѣлюба* Верхратський (1879), *ѣпуд*, *ѣпуда* УРС, *пѣзѣв*, *пѣзѣву* Грінч. Слід зазначити, що не тільки в двоскладових безсуфікс-

них іменниках чоловічого роду, але й у двоскладових безсуфіксних іменниках жіночого роду на приголосний, у яких кореневе і чергується з *е*, первісну префіксальну акцентуацію краще зберігає двоскладова форма називного — знахідного відмінків однини (з *і* в корені), ніж трискладова форма родового однини та інших відмінкових форм (з *е* в корені), пор.: *пóстіль*, род. *постéли* Верхратський (1900), *пóстіль*, *постéли* УРС, УЛВН, Погр. ОС; *пóтріб*, *потрéби* Желех. Наведені факти свідчать, що при переміщенні наголосу з префікса на корінь у двоскладових безсуфіксних іменниках чоловічого роду і жіночого роду на приголосний наголос спочатку переміщався на корінь у трискладових формах і лише згодом — у двоскладовій формі називного — знахідного відмінків однини.

* * *

Таким чином, немає сумніву в тому, що в наголошенні префіксальних іменників як з первісно довготними, так і з первісно короткісними префіксами на ґрунті української мови здавна діє тенденція до переміщення наголосу з префікса на корінь. У тих випадках, коли після префікса розвинувся редукований голосний *ь*, наголос з префікса переміщався не на корінь, а на редукований голосний *ь*, який, будучи під наголосом, згодом змінився в голосний повного утворення (*о*), напр.:

безóдня (Бер., 3), *по безóднях* (Єв., 50); — *безóдня* (Желех., 19; Гануш, 252; Грам., 63, 158, 256; Біл.-Нос., 53; УРС, I, 47; УЛВН, 41), *безóдні* — мн. “безодня, глибока яруга” (Онишкевич, I, 48);

обідранка (Біл.-Нос., 253; Грінч., III, 10; УРС, III, 22; СУМ, V, 504);

обідра́нець, род. *обідра́нця* (Желех., 540), *обідранець*, род. *обідраниця* (Грінч., III, 10; УРС, III, 22; УЛВН, 379);

обі́рванець, род. *обі́рванця* (Желех., 540; УРС, III, 24; УЛВН, 380), *обі́рваниць* (Онишкевич, II, 7);

обов'язок, род. *обов'язка* (Желех., 545), *обов'язок*, род. *обов'язку* (Грам., 226; Грінч. III, 21), *обов'язок*, род. *обов'язку* (Голоск., 251), *обов'язок*, род. *обов'язку* (УРС, III, 48; УЛВН, 383);

передóдень (Желех., 614), *передóдень*, род. *передóдня* (Грам., 235; Грінч., III, 117; УРС, III, 263; УЛВН, 420).

Ряд префіксальних іменників, зазнавши на ґрунті української мови переміщення наголосу з префікса на корінь, згодом змінили кореневу акцентуацію на суфіксальну, напр. (наводимо лише ті іменники, які в українській мові зустрічаються як з кореневим наголосом, так і з флективним):

вигадніця (Желех., 71; Грінч., I, 151), *вигадниця* (УРС, I, 138; УЛВН, 73);

вишійванка (Аф.-Чужб., 61; Грінч., I, 200; Погр. ОС, 98), *вишійванка* (УРС, I, 210; Погр., 81; УЛВН, 92);

доглядачка (Желех., 192), *доглядачка* (Грінч., I, 407; Голоск., 102), *доглядачка* (УРС, I, 426; УЛВН, 167; СУМ, II, 340);

обіцянка (Желех., 541; Грам., 248), *убіц'анка* (Пура, 231, 239), *обіц'анка* (Онишкевич, II, 7), *обіцанка* (Біл.-Нос., 253), *обіцянка* (Грінч., III, 11; Погр., 348; УЛВН, 380; Погр. ОС, 377), *обіцянка* (Голоск., 249; УРС, III, 24; СУМ, V, 508);

заказнік, род. *заказніка* “той, що наказує, розпоряджається, прикажчик; заповідний ліс” (Грінч., II, 45), *заказнік*, род. *заказника* “місце тимчасової заборони полювання” (СУМ, III, 137);

обрізанець, род. *обрізанця* “щось обрізане” (Желех., 547), *обрізанець*, род. *обрізанця* “срібний карбованець, обрізаний з метою вкрасти срібла” (Грінч., III, 25);

покрівало (Отпис, 4/3 зв.; Бар., 132, 135, 243) і *покривало* (Бар., 132 — двічі); — *покривало* (Желех., 686; Онишкевич, II, 102; УРС, IV, 75; УЛВН, 474), *покрівало* (Грінч., III, 277);

простірало (Єв., 115 зв., 116 зв.; Бер., 167), *простірадло* (Бер., 435), *простіралом* — ор. одн. (Єв., 115 зв., 116 зв.); — *простірало* (Желех., 778; Грам., 266), *простирало* (Біл.-Нос., 303; Грінч., III, 481), *простирало*, *простірадло* (УРС, IV, 507; УЛВН, 529);

простіральце (Желех., 778), *простіральце* (УРС, IV, 507; УЛВН, 529).

Ряд іменників з первісним префіксальним наголосом отримали в українській мові (або в окремих її говірках) флективну акцентуацію, напр.:

западня “пастка” (Желех., 260), “частина дверного запору” (Лисенко, 79), “пастка; глибока долина, западина” (Грінч., II,

75), “пастка; прірва” (УРС, II, 90; УЛВН, 218), *в ... запідні* — місц. одн. “у ... прірві” (Франко, XIII, 178), *западн’а* “прірва; дірваний мішок” (Онишкевич, I, 279); пор. *запад* на с. 561;

нечистотá (Остр. б., 55, 70; Тр., 29 зв., 32, 32 зв.; Бер., 115, 145, 323; Бар., 359 зв.; Рад., 1012; Тупт., 47 зв. — двічі); — *нечистотá* (Желех., 527; Грінч., II, 562; УРС, II, 746; СУМ, V, 404); пор. *нечисть* на с. 577;

нітьма́ (Голоск., 291; УРС, III, 437; УЛВН, 456), *нітьма́* (СУМ, VI, 550); див. ще на с. 596;

похва́ла (Остр. б., 259 зв.; Остр. зб., 204; Кл. Остр., 208; Єв., 41 зв.², 47², 270²; Сак., 40; Коп. Каз., 118; Бер., 8; Т. З., 86, 87; Бар., 57, 91, 413 — 5 разів; Рад., 329, 474, 510, 929; Рад. Н., 10; Синопс., 51 зв.; Тупт., 75 зв.); — *похва́ла* (Желех., 726; Грам., 246), *похва́ла* (Грінч., III, 385), *похвалá* (УРС, IV, 276; УЛВН, 491; СУМ, VII, 443);

догля́дач, род. *догля́дача* (Грінч., I, 407; Голоск., 102), *догля́дач*, род. *догля́дача́* (УРС, I, 426; УЛВН, 167; СУМ, II, 340); пор. *догляд* на с. 571;

захі́сник, род. *захі́сника́* (УЛВН, 230; СУМ, III, 378), *захі́сник*, род. *захі́сника́* (Погр. ОС, 225); див. ще на с. 564;

обіде́ць, род. *обіди́ця* “обідок” (Желех., 539; Грінч., III, 10; УРС, III, 22; УЛВН, 379); пор. *обід* на с. 579;

обідо́к, род. *обі́дка́*; *ободо́к*, род. *ободка́* (УРС, III, 22; СУМ, V, 504), *обідо́к*, род. *обі́дка́* (Погр. ОС, 377); див. ще на с. 580; пор. *обід* на с. 579;

обру́ч (Желех., 548; Онишкевич, II, 11), *обру́ч*, род. *обруча́* (Грам., 234; Грінч., III, 26; УРС, III, 62; УЛВН, 385);

паго́нець, род. *паго́нця́* (Грінч., III, 86); див. ще на с. 505;

пау́к, род. *паука́* (Гануш, 342; Грам., 225; Грінч., III, 102), *паву́к*, род. *павука́* (Грінч., III, 85; Чабаненко, III, 69; УРС, III, 199; УЛВН, 405); див. ще на с. 510;

перекла́дач, род. *перекла́дача* (Грінч., III, 121), *перекла́дач*, род. *перекла́дача́* (УРС, III, 276; УЛВН, 423); пор. *перекла́д* на с. 531;

пожа́р, род. *пожару́* (Грінч., III, 249; Голоск., 299), *пожа́р*, род. *пожару́* (Погр., 419; Погр. ОС, 437); див. ще на с. 599;

по́кладбк, род. *по́кладка́* “покладень” (Чабаненко, III, 172);

праотéць, род. *праотця́* (Желех., 734; Грінч., III, 401), *праóтéць*, род. *праóтця́* (УРС, IV, 315; СУМ, VII, 516); див. ще на с. 508;

розúм, род. *розúма́* (Верхратський, 1899, 27, 63); див. ще на с. 526;

перевесло́ (Гануш, 252, 325, 354, 362; Грам., 267); див. ще на с. 533;

покрíтьє (Бер., 77), *покрíтя* — род. одн. (Рад., 167) і *покрытья́* — род. одн. (Філ., 17/3 зв.); — *покритé* (Желех., 687), *покрит'а́* (Онишкевич, II, 102), *покриття́* (Грінч., III, 278; УРС, IV, 77; УЛВН, 474).

Іменник *западня́* своїм флективним наголосом зобов'язаний суфіксу. Суфіксальні іменники на *-ня*, якщо вони означають назву інтенсивної дії (*борня́, брязкотня́, верескотня́, вискотня́, возня́, гавкітня́, гребня́, гризня́, гризотня́, гульня́, гуркотня́, ляскотня́, маячня́, метушня́* та ін.), вживаються з флективним наголосом. У значенні іменника *западня́* дуже виразним є момент дії (падати), і через це, очевидно, він набув в українській мові флективної акцентуації. Флективний наголос іменників *нечистотá, пítьма́, похвалá; праотéць*, род. *праотця́; розúм*, род. *розúма́* виник в українській мові, найімовірніше, під впливом відповідних безпрефіксних *чистотá, тьма, хвалá; отéць*, род. *отця́* (і *вітця́*); *ум*, род. *ума́*. Вплив *хвалá* на акцентуацію іменника *похвала* Л.А. Булаховський припускає для російської мови [Булаховський, IV, 91, 328, 421]. У зв'язку з тим, що рос. *похвалá* виникло набагато раніше, ніж укр. *похвалá* [пор.: *похвалá* (Ап., 93 зв., 94 зв., 141, 168, 171, 172, 179, 185 зв., 197)], слід, очевидно, зважати і на можливість впливу рос. *похвалá* на укр. *похвалá*. Іменники *доглядач, перекладач* (із суфіксом *-ач*), *заказник, захисник* (із суфіксом *-(н)ик*), *обідець, пагонєць* (із суфіксом *-ець*), *обідок, покладок* (із суфіксом *-ок*), *перевесло, порекло* (із суфіксом *-л(-о)*), *покриття* (з давнього *т+ьје*) отримали флективну акцентуацію під впливом первісно окситонованих іменників відповідно з суфіксом *-ач* (типу *багáч*, род. *багачá*; псл. **boǵācs̥*), *-(н)ик* (типу *молодík*, род. *молодикá*; псл. **moǵdik̥*), *-ець* (типу *дубéць*, род. *дубця́*; псл. **dǫbьcs̥*), *-ок* (типу *дубóк*, род. *дубка́*; псл. **dǫbьk̥*), *-л(о)* (типу *веслó*; псл. **veslò*), *-ьјè* (типу *пиття́*; псл. **pitьjè*). На вторинність флективного наголошення іменників *обрúч*, род. *обручá*; *пожáр*, род. *пожару́* вказує також Л.А. Булаховський [Булаховський, IV, 105]. Він вважає, що в слові *пожар* кінцеве *-ар* сприй-

малося як суфікс, і слово зазнало акцентного впливу суфіксальних утворень на **-ар** з первісним кінцевим наголосом [Булаховський, IV, 105]. З наведеним поясненням Л.А. Булаховського можна цілком погодитися. Так само, на нашу думку, слід пояснити флективну акцентуацію і в словах *обруч*, род. *обруча* та *навук*, род. *навукá*, у яких кінцеві **-уч** та **-ук** теж сприймалися як суфікси.

Говорячи про історію акцентуації префіксальних іменників жіночого роду із суфіксом **-к(а)**, які досить добре зберігають в українській мові первісну префіксальну екцентуацію (як з первісно довготними, так і з первісно короткісними префіксами), не можна не відзначити, що по відношенню до цих іменників у сучасній українській літературній мові вже повністю викристалізувалася тенденція розрізняти їх значення за допомогою наголосу: слова, що означають конкретну річ, предмет, уживаються з наголосом на префіксі (вони зберігають первісне місце наголосу), а слова, що означають дію, процес, уживаються з кореневим наголосом (вони зазнали переміщення наголосу з префікса на корінь). Нижче наводимо відповідний матеріал за словником-довідником “Українська літературна вимова і наголос”:

<i>за́білка</i> (приправа)	<i>забілка</i> (забілювання)
<i>за́в'язка</i> (предмет)	<i>зав'язка</i> (дія)
<i>за́кладка</i> (предмет)	<i>закла́дка</i> (дія)
<i>за́кле́пка</i> (предмет)	<i>закле́пка</i> (дія)
<i>за́рубка</i> (позначка, виїмка, зарубина)	<i>зару́бка</i> (дія)
<i>на́дсі́чка</i> (надсічене місце)	<i>надсі́чка</i> (надрубання)
<i>на́кладка</i> (про предмет)	<i>накла́дка</i> (про дію)
<i>на́клепка</i> (про предмет)	<i>накле́пка</i> (про дію)
<i>на́са́дка</i> (про предмет)	<i>наса́дка</i> (про дію)
<i>на́сипка</i> (наволочка, напірник)	<i>насі́пка</i> (насіпання)
<i>на́сі́чка</i> (про предмет)	<i>насі́чка</i> (про дію)
<i>пере́купка</i> (перекупниця)	<i>переку́пка</i> (купівля для перепродажу)
<i>при́писка</i> (додаток до написаного)	<i>припи́ска</i> (приписування)
<i>проти́рка</i> (предмет для протирання)	<i>проти́рка</i> (протирання)
<i>про́шивка</i> (прошва)	<i>проши́вка</i> (прошиття)
<i>ро́зві́дка</i> (наукове дослідження тощо)	<i>розві́дка</i> (розвідування, обстеження)
<i>ро́зкла́дка</i> (розподіл, пропорція поділу)	<i>розкла́дка</i> (дія)
<i>ро́зсіпка</i> (втрата ваги)	<i>розсі́пка</i> (ро́зсіп)

Слід зазначити, що в “Словнику наголосів української літературної мови” М.І. Погрібного слова *забілка*, *закленка*, *надсічка*, *насадка*, *насічка*, *розкладка*, які означають конкретну річ, предмет, подані виключно з префіксальною акцентуацією. До того ж тут випадків розрізнення значення іменників із суфіксом **-к(а)** за допомогою наголосу наведено значно більше, ніж у словнику-довіднику “Українська літературна вимова і наголос”, зокрема ще представлені:

<i>за́клейка</i> (матеріал для заклеювання)	<i>закле́йка</i> (скріплювання клеєм)
<i>за́мазка</i> (про предмет)	<i>замáзка</i> (про дію)
<i>за́сіпка</i> (про предмет)	<i>засі́пка</i> (про дію)
<i>на́клейка</i> (наклеєна річ)	<i>накле́йка</i> (наклеювання)
<i>на́труска</i> (ріг-порохівниця; прочуханка)	<i>натру́ска</i> (натрушування)
<i>на́цінка</i> (сума)	<i>наці́нка</i> (збільшення ціни)
<i>по́ливка</i> (соус з м'ятого конопля- ного сім'я, підлива)	<i>поли́вка</i> (поливання)
<i>при́сіпка</i> (порошок)	<i>присі́пка</i> (присипання; додавання способом натрушування)
<i>ув'язка</i> (зав'язка)	<i>ув'язка</i> (ув'язування)

Таким чином, в акцентуації префіксальних іменників жіночого роду із суфіксом **-к(а)** в сучасній українській мові, крім тенденції до перенесення наголосу з префікса на корінь, існує також тенденція до розрізнення за допомогою наголосу слів, що означають конкретну річ, предмет (наголос префіксальний) і слів, що означають дію, процес (наголос кореневий). Якщо перша тенденція досить давня за своїм походженням, то друга виникла порівняно недавно. Навіть у словнику за ред. Б. Грінченка жодне з наведених вище слів не подається з різною акцентуацією в залежності від значення. Неважко зрозуміти, що друга тенденція у випадках типу *за́в'язка* вступає у протиріччя з першою тенденцією. Унаслідок дії першої тенденції в словах типу *за́в'язка* наголос повинен з часом переміститися з префікса на корінь, але внаслідок дії другої тенденції префіксальний наголос повинен зберегтися. У такого роду конфліктах друга тенденція бере гору, і не тільки тому, що вона новіша, а перш за все тому, що вона має фонологічний характер. Але досить зникнути з ужитку другому членові протиставлення — слову на означення дії чи

процесу (з наголосом на корені), як перший член цього протиставлення — слово на означення конкретної речі чи предмета (з наголосом на префіксі) зазнає на собі дії першої тенденції і змінить префіксальний наголос на кореневий.

Привертає до себе увагу висновок, що при переміщенні наголосу з префікса на корінь у двоскладових безсуфіксних іменниках чоловічого роду і жіночого роду на приголосний (як з первісно довготними, так і з первісно короткісними префіксами) наголос спочатку переміщався на корінь у трискладових формах і лише згодом — у двоскладовій формі називного — знахідного відмінків однини. На наш погляд, це було викликано тяжінням наголосу до центру слова. Л. Л. Васильєв у своїй відомій праці “О значении каморы в некоторых древнерусских памятниках XVI—XVII веков” висловив думку, що наголос у слов’янських мовах є центром ваги слова [Васильєв, 143]. “У складному слові (2—5 складів, рідко більше) наголос може займати будь-який склад, але в багатоскладових словах наголос, неначе боячись порушити рівновагу слова, уникає кінцевих складів і намагається зайняти *серединний* склад” [Васильєв, 143]. Образна характеристика наголосу як центра ваги слова здається особливо прийнятною стосовно української мови, про що свідчать статистичні дані, наведені в статті В. В. Коптілова “О статистическом описании места словесного ударения” (для одержання кількісних даних про місце наголосу В. В. Коптіловим опрацьовано 4 уривки прозового тексту з творів А. Головка, М. Стельмаха, О. Довженка і О. Гончара):

двоскладові слова: з наголосом на 1-му складі — 51—59 %, з наголосом на 2-му складі — 41—49 %;

трискладові слова: з наголосом на 1-му складі — 24—28 %, з наголосом на 2-му складі — 56—63 %, з наголосом на 3-му складі — 10—18 %;

чотирикладові слова: з наголосом на 1-му складі — 6,7—8,7 %, з наголосом на 2-му складі — 39—45 %, з наголосом на 3-му складі — 43,6—48,6 %, з наголосом на 4-му складі — 2,1—6,3 % [Коптілов, 74]. Отже, якщо в двоскладових словах для наголосу майже однаково прийнятним є як перший, так і другий склад, то вже в трискладових словах перевага повністю віддається другому (серединному) складові, на який припадає від 56 до 63 % наголосів, а в чотирикладових словах два серединні склади несуть близько 90 % наголосів.

Прагнення наголосу зайняти серединний склад Л. Л. Васильєв називає законом. “Наведений вище закон — прагнення наголосу зайняти серединний склад, — пише він, — є результатом часу: чим далі в глибину віків підемо, тим частіше зустрінемося з початковою і кінцевою акцентівками...” [Васильєв, 144]. Що стосується початкової акцентуації, то наведена думка Л. Л. Васильєва здається нам цілком правильною. В усякому разі історія акцентуації префіксальних іменників української мови повністю її підтверджує.

Префіксальні іменники, які характеризуються в українській мові первісною префіксальною акцентуацією або новою кореневою у відмінкових формах однини, як правило, зберігають таку акцентуацію і в множині (баритонована а.п.). Проте ряд префіксальнонаголошених або кореневонаголошених іменників (переважно жіночого роду із суфіксом **-к(а)**) набув в українській мові флективної акцентуації у відмінкових формах множини, що сталося внаслідок дії тенденції до акцентного протиставлення форм однини і множини в іменниках \bar{a} -/ $j\bar{a}$ -основ (в основному із суфіксом **-к(а)**) та \bar{o} -/ $j\bar{o}$ -основ:

за́писка, мн. *за́пискі*, *за́писо́к*, *за́писка́м*, *за́писка́ми*, *за́писка́х* (Голоск., 132), *запи́ска*, мн. *запи́скі*, *запи́со́к*, *запи́ска́м*, *запи́ска́ми*, *запи́ска́х* (УЛВН, 219);

на́бівка “частина ткацького верстата”, мн. *на́бівки* (Желех., 464), мн. *на́біўки*, *на́біўк’е* (Онишкевич, I, 460), мн. *на́би’лки*, *на́былкы*, *на́би’лкі*, *на́бивкы* (Дзєндзелівський, карта № 244), *на́бивка*, мн. *на́бивкі*; *на́бівка*, мн. *на́бівкі* (Матеріали, VI, 5), мн. *на́білки* (Лисенко, 131), мн. *на́білки* “т. с.” (Грінч., II, 463); див. ще на с. 513;

на́ймичка, мн. *на́ймичкі*, *на́ймичо́к*, *на́ймичка́м*, *на́ймичка́ми*, *на́ймичка́х* (Голоск., 227; УЛВН, 351);

па́м’ятка, мн. *па́м’ятки*, *па́м’ято́к*, *па́м’яткам*, *па́м’ятками*, *па́м’ятках* (Голоск., 269; Погр., 373), *пам’ятка*, мн. *пам’яткі*, *пам’ято́к*, *пам’ятка́м*, *пам’ятка́ми*, *пам’ятка́х* (УЛВН, 407), *па́м’ятка*, мн. *па́м’яткі*, *па́м’ято́к*, *па́м’ятка́м*, *па́м’ятка́ми*, *па́м’ятка́х* (Погр. ОС, 399);

па́сіка, мн. *па́сікі*, *па́сік*, *па́сіка́м*, *па́сіка́ми*, *па́сіка́х* (Гануш, 364), *па́сіка*, мн. *па́сіки*, *па́сік*, *па́сікам*, *па́сіками*, *па́сіках* (Грам., 247; УЛВН, 411);

мн. *перекупкі*, *перекупо́к*, *перекупка́м*, *перекупка́ми*, *перекупка́х* (Гануш, 382), *перéкупка* “перéкупниця”, мн. *перéкупкі*, *перé-*

купок, перéкупка́м, перéкупка́ми, перéкупка́х (Граам., 249), *перéкупка* “т. с.”, мн. *перéкупки, перéкупок, перéкупкам, перéкупками, перéкупках* (Голоск., 278; УЛВН, 424);

поду́шки — мн. (Кл., 122); — *по́душка*, мн. *подушки́, подушо́к, подушка́м, подушка́ми, подушка́х* (Граам., 249; УЛВН, 470), *подушо́к* (Котл., 205), *по́душка*, мн. *по́душкі́, по́душо́к, по́душка́м, по́душка́ми, по́душка́х* (Голоск., 299), *поду́шка*, мн. *подушки́, подушо́к, подушка́м, подушка́ми, подушка́х* (УЛВН, 470);

поду́шечка, мн. *подушечкі́, подушечо́к, подушечка́м, подушечка́ми, подушечка́х* (Голоск., 299; УЛВН, 470);

покрі́ткі — мн. (Шевч., II, 486), *по́крі́тка*, мн. *по́крі́тки, по́крі́ток, по́крі́ткам, по́крі́тками, по́крі́тках* (Голоск., 301; Погр., 422);

по́мылки — мн. (Гал., 253 зв.), *по́мылкам* (Гал., 253 зв.); — *по́милка*, мн. *по́милки, по́милок, по́милкам, по́милками, по́милках* (Голоск., 304), *по́мілка*, мн. *помилкі́, помило́к, помилка́м, помилка́ми, помилка́х* (Погр., 426; УЛВН, 478; Погр. ОС, 444);

при́казка, мн. *при́казки, при́казок, при́казкам, при́казками, при́казках* (Граам., 248; Голоск., 318), *при́казка*, мн. *приказкі́, приказо́к, приказка́м, приказка́ми, приказка́х* (УЛВН, 502);

праба́тько, мн. *праба́тьки* (Желех., 731), *праба́тько*, мн. *праба́тькі́, прабатькі́в* (УРС, IV, 306), *праба́тько*, мн. *праба́тькі́, прабатькі́в, прабатька́м, прабатька́ми, прабатька́х* (УЛВН, 494);

на́ймит, род. *на́ймита*, мн. *наймиті́, наймиті́в, наймита́м, наймита́ми, наймита́х* (Гануш, 346; Граам., 220; Голоск., 227; УЛВН, 351);

о́браз, род. *о́бразу*, мн. *образи́, образі́в, образа́м, образа́ми, образа́х* (Гануш, 346; Граам., 220); *о́браз*, род. *о́бразу* “обличчя; зображення; тип, характер”, мн. *образи, образі́в, образам, образами, образах і образ*, род. *о́бразу* “ікона”, мн. *образи́, образі́в, образа́м, образа́ми, образа́х* (Голоск., 252; УЛВН, 384);

о́стрів, род. *о́стро́ва*, мн. *острóви, острóвів, острóвам, острóвами, острóвах* (Граам., 219), *о́стрів*, род. *о́стро́ва*, мн. *острові́, острові́в, острова́м, острова́ми, острова́х* (Голоск., 264; УЛВН, 402);

па́робок, род. *па́робка*, мн. *па́робкі́, па́робкі́в, па́робка́м, па́робка́ми, па́робка́х* (Гануш, 350), *па́робок*, род. *па́рубка*, мн. *па́рубкі́, па́рубкі́в, па́рубка́м, па́рубка́ми, па́рубка́х* (Граам., 225; Голоск., 272; УЛВН, 410);

пóводи — мн. (Желех., 670), мн. *поводі́, поводі́в, поводáм, поводáми, поводáх* (Гануш, 346), *пóвід*, род. *пóвода*, мн. *поводі́, поводі́в, поводáм, поводáми, поводáх* (Голоск., 295; УЛВН, 464);

пóїзд, род. *пóїзду*, мн. *пóїздí, пóїздíв, пóїздáм, пóїздáми, пóїздáх* (Голоск., 300), *пóїзд*, род. *пóїзда*, мн. *пóїздí, пóїздíв, пóїздáм, пóїздáми, пóїздáх* (УЛВН, 472);

пóясы — зн. мн. (Остр. б., 38 зв., 43), *пóясов* (Єв., 231 зв.²), *пóясы* — ор. мн. (Остр. б., 38 зв., 47 зв.), *при пóясѣх* (Бар., 386) і *поясы́* — зн. мн. (Кл., 37, 122), *пояса́м* (Гал., 147); — *пóяс*, род. *пóяса*, мн. *пояси́, пояси́в, пояси́м, пояси́ми, пояси́х* (Гануш, 346; Грам., 220; Голоск., 313; УЛВН, 494), *пóйас*, мн. *пóйаси* (Онишкевич, II, 130);

прóвід, род. *прóводу* “святкова процесія” (Желех., 767; Грінч., III, 459), мн. *прóводи* “перша неділя після Великдня” (Желех., 768), “перший тиждень після Великдня” (Біл.-Нос., 302), мн. *прóводі́, прóводі́в, прóводáм, прóводáми, прóводáх* (Гануш, 346), мн. *прóводі́, прóвід* “перший тиждень після Великдня” (Грінч., III, 460), мн. *прóводи, прóводі́в* і *прóвід* “проводжання; перший тиждень після Великдня, могилки” (УРС, IV, 446), мн. *прóводи, прóводі́в* (УЛВН, 517), мн. *прóводи, прóводі́в* і *прóвід* “т. с.” (СУМ, VIII, 139);

рóзум, род. *рóзуму*, мн. *розумі́, розумі́в, розумáм, розумáми, розумáх* (Гануш, 346), *рóзум*, род. *рóзуму*, мн. *розумі́, розумі́в, розумáм, розумáми, розумáх* (Грам., 223), *розум́*, мн. *розумы́* (Онишкевич, II, 188), *рóзум*, род. *рóзуму*, мн. *рóзуми, рóзумі́в, рóзумам, рóзумами, рóзумах* (Голоск., 352; УЛВН, 580).

Префіксальні іменники, які набули в українській мові флективної акцентуації у відмінкових формах однини, отримали в множині наголошення, яке було властиве на той час окситонованим іменникам цього типу основи (в іменниках *ā-/jā-*основ — на останньому складі основи або на флексії, в іменниках *ō-/jō-*основ чоловічого роду — на флексії, в іменниках *ö-/jö-*основ середнього роду — на останньому складі основи або на флексії):

западня́, мн. *западні́, западе́нь, западня́м, западня́ми, западня́х* (Погр., 199; УЛВН, 218; Погр. ОС, 215);

нечистотá (систематично в пам’ятках, див. на с. 624), мн. *нечистоты́* (Єв., 98 зв.; Тупт., 48 зв.) і *нечистоты́* (Рад., 235), *нечистот* (Остр. б., 228; Тр., 31 зв.; Кл., 66), *нечистотáми* (Остр.

б., 234 зв.; Тр., 29 зв.); — *нечистота́; нечисто́ти, нечисто́т, нечисто́там, нечисто́тами, нечисто́тах* (Погр., 339);

похва́ла (систематично в пам'ятках, див. на с. 624), мн. *похва́л* (Коп. Ом., 166; Євх., 17), *похва́лами* (Кл. Остр., 203; Рад. Н., 1), *о ... похва́лах* (Філ., 39/3 зв.); — *похва́ла́, мн. похва́ли, похва́л, похва́лам, похва́лами, похва́лах* (Погр., 435; УЛВН, 491; Погр. ОС, 452);

догля́дач, род. *догля́дача*, мн. *догля́дачі, догля́дачів, догля́дачам, догля́дачами, догля́дачах* (Голоск., 102), *догля́дач*, род. *догля́дача́, мн. догля́дачі, догля́дачів, догля́дача́м, догля́дача́ми, догля́дача́х* і *догля́дач*, род. *догля́дача*, мн. *догля́дачі, догля́дачів, догля́дачам, догля́дачами, догля́дачах* (Погр., 153; УЛВН, 167; Погр. ОС, 172);

захі́сник, род. *захі́сника*, мн. *захі́сники, захі́сників, захі́сникам, захі́сниками, захі́сниках* (Голоск., 138), *захисні́к*, род. *захисні́ка́, мн. захисні́кі, захисні́ків, захисні́ка́м, захисні́ка́ми, захисні́ка́х* і *захі́сник*, род. *захі́сника*, мн. *захі́сники, захі́сників, захі́сникам, захі́сниками, захі́сниках* (УЛВН, 230), *захисні́к*, род. *захисні́ка́, мн. захисні́кі, захисні́ків, захисні́ка́м, захисні́ка́ми, захисні́ка́х* (Погр. ОС, 225);

обіде́ць, род. *обіди́ця*, мн. *обіди́ці, обіди́ців, обіди́цям, обіди́цями, обіди́цях* (Голоск., 249; Погр., 347; УЛВН, 379);

обідо́к, род. *обіди́ка*, мн. *обіди́кі, обіди́ків, обіди́ка́м, обіди́ка́ми, обіди́ка́х* (Погр. ОС, 377);

обру́ч, род. *обруча́*, мн. *обручі́, обручі́в, обруча́м, обруча́ми, обруча́х* (Грам., 234; Голоск., 253; Погр., 353; УЛВН, 385; Погр. ОС, 380);

нау́кі — мн. (Кл., 156); — *нау́к*, род. *наука́*, мн. *нау́кі, нау́ків, нау́ка́м, нау́ка́ми, нау́ка́х* (Грам., 225), *навук*, род. *навукá*, мн. *навукі́, навукі́в, навукáм, навукáми, навукáх* (Голоск., 267; Погр., 371; УЛВН, 405; Погр. ОС, 397);

перекла́дач, род. *перекла́дача*, мн. *перекла́дачі, перекла́дачів, перекла́дачам, перекла́дачами, перекла́дачах* (Голоск., 277), *переклада́ч*, род. *переклада́ча́, мн. переклада́чі, переклада́чів, переклада́ча́м, переклада́ча́ми, переклада́ча́х* (Погр., 386; УЛВН, 423; Погр. ОС, 410);

пожа́р, род. *пожару́*, мн. *пожари́, пожарі́в, пожара́м, пожара́ми, пожара́х* (Голоск., 299), *пожа́р*, род. *пожару́*, мн. *пожари́, по-*

жарів, пожарám, пожарáми, пожарáх (Погр., 419), *пжár*, род. *пжáру*, мн. *пжáри, пжáрів, пжáрам, пжáрами, пжáрах* і *пжár*, род. *пжарá*, мн. *пжарí, пжарів, пжарám, пжарáми, пжарáх* (Погр. ОС, 437);

перевесло́, мн. *перевéсла* (Гануш, 325, 362) і *перевесло́*, мн. *перéвесла* (Гануш, 354), *перевесло́*, мн. *перевéсла, перевесéл, перевéслам, перевéслами, перевéслах* (Грамм., 267).

ВИСНОВКИ ТА УЗАГАЛЬНЕННЯ

1. На ґрунті української мови (очевидно, з XVI ст.) у непохідних баритонованих іменниках \bar{a} -/ $\bar{j}\bar{a}$ -основ, у непохідних кореневонаголошених іменниках (баритонованих і з рухомим наголосом) \check{o} -/ $\check{j}\check{o}$ -основ (чоловічого і середнього роду) і п-основ середнього роду діяла тенденція до акцентного протиставлення форм однини і множини. Дія цієї тенденції поширювалася також на непохідні іменники з кореневим наголосом, які первісно належали до інших основ (\check{y} -, \check{i} -основ, п-основ чоловічого роду), але злилися з іменниками \check{o} -/ $\check{j}\check{o}$ -основ чоловічого роду. Внаслідок дії згаданої тенденції частина баритонованих іменників \bar{a} -/ $\bar{j}\bar{a}$ -основ (типу *ба́ба*) отримала в множині флективну акцентуацію, переважна більшість баритонованих іменників та іменників з рухомим наголосом \check{o} -/ $\check{j}\check{o}$ -основ (чоловічого і середнього роду), \check{y} -основ і п-основ середнього роду теж отримала в множині флективну (або на другому складі основи) акцентуацію.

2. На ґрунті давньоруської мови внаслідок подальшого ослаблення редукованих голосних у слабкій позиції наголос у формі називного — знахідного відмінків однини окситонованих іменників \check{o} -/ $\check{j}\check{o}$ -основ чоловічого роду, \check{y} -, \check{i} -основ (жіночого і чоловічого роду), а також у формі родового відмінка множини окситонованих іменників \bar{a} -/ $\bar{j}\bar{a}$ -, \check{o} -/ $\check{j}\check{o}$ -основ (чоловічого і середнього роду) та іменників з рухомою а. п. перемістився з кінцевого редукованого голосного на попередній склад.

3. На ґрунті української мови в окситонованих іменниках \bar{a} -/ $\bar{j}\bar{a}$ -основ флективна акцентуація відмінкових форм множини була замінена кореневою внаслідок дії в згаданих іменниках тенденції до акцентного протиставлення форм однини і множини.

4. На ґрунті давньоруської та української мов в окситонованих іменниках діяла тенденція до вирівнювання акцентуації відмінкових форм однини, з одного боку, і відмінкових форм множи-

ни, з другого. Унаслідок дії цієї тенденції флективна акцентуація більшості відмінкових форм однини окситонованих іменників *й-* та *ї-*основ поширилася на форму місцевого однини, а в множині окситоновані іменники *ǫ-/jǫ-*основ чоловічого роду та *й-*основ (оскільки останні злилися з першими) узагальнили, як правило, флективну акцентуацію форм називного, знахідного (називного — знахідного) та давального (іменники *й-*основ, крім того, — ще й родового) відмінків множини і лише зрідка — кореневу акцентуацію форм орудного та місцевого відмінків множини, тоді як окситоновані іменники *ǫ-/jǫ-*основ середнього роду узагальнили в множині кореневу акцентуацію форм називного — знахідного, орудного та місцевого відмінків множини.

Оскільки в українських пам'ятках старі форми орудного та місцевого відмінків множини окситонованих іменників *ǫ-/jǫ-*основ чоловічого роду (з флексіями *-ы/-и*, *-ѣх/-ех/-их*) набагато краще зберігають кореневий наголос, ніж нові (з флексіями *-ами/-ями*, *-ах/-ях*), можна припустити, що виникнення флективного наголошення у формах орудного та місцевого відмінків множини зазначених іменників відбувалося в період витіснення старих флексій новими.

5. На ґрунті давньоруської та української мов в іменниках з рухомою а. п. також діяла тенденція до вирівнювання акцентуації відмінкових форм однини, з одного боку, і відмінкових форм множини, з другого. Унаслідок дії цієї тенденції флективна акцентуація більшості відмінкових форм однини іменників *ā-/jā-*основ з рухомим наголосом поширилася на давальний однини (в усіх іменниках) і знахідній однини (у багатьох іменниках). Початкова акцентуація більшості відмінкових форм однини іменників *й-* та *ї-*основ з рухомим наголосом поширилася на форму орудного відмінка однини, а також (в іменниках *й-*основ — зрідка, в іменниках *ї-*основ — часто) — на форму місцевого однини.

Унаслідок дії згаданої тенденції початкова акцентуація форми називного — знахідного відмінків множини більшості іменників *ā-/jā-*основ з рухомим наголосом на ґрунті української мови поширилася на давальний, орудний та місцевий відмінки множини. Форма називного — знахідного відмінків множини іменників *ā-/jā-*основ з рухомим наголосом не вирівнялася щодо наголосу за більшістю відмінкових форм множини, очевидно, через дію в зазначених іменниках тенденції до акцентного протиставлення форм

однини і множини. Іменники з рухомим наголосом *ǫ-/jǫ*-основ чоловічого роду та *й*-основ (оскільки останні злилися з першими) вирівняли в множині акцентуацію за початковонаголошеними формами називного, знахідного (називного — знахідного) та давального відмінків множини. Під впливом іменників *ǫ-/jǫ*-основ чоловічого роду з рухомим наголосом за початковонаголошеною формою давального відмінка множини вирівняли в множині акцентуацію також іменники *ǫ-/jǫ*-основ середнього роду з рухомим наголосом, а під впливом останніх — *й* іменники *п*-основ середнього роду з рухомим наголосом. Переважна більшість іменників з рухомим наголосом *й*-основ та *п*-основ чоловічого роду в цілому ряді українських говорів узагальнила в множині початкову акцентуацію форм називного, знахідного (називного — знахідного) та давального відмінків множини.

6. Є підстави вважати, що в іменниках з окситонованою та рухомою а. п. вирівняння акцентуації на ґрунті давньоруської та української мов мало місце і у відмінкових формах двоїни. Наголос вирівнювався тут за найпоширенішою формою двоїни — формою називного — знахідного відмінків, яка зберігала первісну кореневу або флективну акцентуацію, якщо така сама акцентуація була властива і формі називного — знахідного відмінків множини (якщо ні, то форма називного — знахідного двоїни переймала акцентуацію називного — знахідного множини, що мало місце, зокрема, в окситонованих іменниках *ǫ-/jǫ*-основ середнього роду). Залежність акцентуації називного — знахідного відмінків двоїни від акцентуації називного — знахідного множини пов'язана з процесом витіснення першої із згаданих форм другою. Форма називного — знахідного відмінків двоїни типу (*дві*) *крилі* (з новою акцентуацією) була проміжною ланкою при витісненні форми називного — знахідного відмінків двоїни типу (*дві*) *крилі* (з первісною акцентуацією) формою називного — знахідного відмінків множини типу *два* (*три, чотири*) *крила*.

Витіснивши форму називного — знахідного відмінків двоїни, форма називного — знахідного множини (при числівниках *два, три, чотири*) баритонованих іменників та іменників з рухомим наголосом лише в частині говорів української мови зберегла зв'язок із звичайною формою називного — знахідного множини (без числівників *два, три, чотири*). У більшості ж говорів цей зв'язок був утрачений: колишня форма називного — знахідного

множини іменників при числівниках *два, три, чотири* пов'язувалася тут уже з відмінковими формами однини (при отриманні в множині флективної акцентуації вона продовжувала зберігати кореневий наголос) і сприймалася як своєрідна конструкція іменника з відповідними числівниками. У таких говорах окситоновані іменники *о-/-ю-основ* середнього роду в сполученнях типу *два (три, чотири) кріла* набули флективної акцентуації (акцентуації відмінкових форм однини).

7. Виникнення на ґрунті давньоруської та української мов окситонези у відмінкових формах однини іменників з кореневим наголосом (первісно баритонованих або з рухомим наголосом) було зумовлене двома основними причинами:

а) впливом флективнонаголошеної форми місцевого відмінка однини з флексіями *-у/-ю* (в іменниках *о-/-ю-основ* чоловічого роду, *й-основ*, а також у тих іменниках *ї-основ*, які злилися з основами на *-о-/-ю* чоловічого роду) або *-и, -і* (в іменниках *ї-основ* жіночого роду);

б) впливом окситонованих іменників відповідного типу основи.

8. Виникнення на ґрунті давньоруської та української мов кореневої акцентуації у відмінкових формах однини окситонованих іменників було зумовлене трьома основними причинами:

а) впливом форми родового відмінка однини з кінцевим *-у/-ю*, яка, на відміну від форми з кінцевим *-а/-я*, характеризувалася в основному кореневим наголосом (в іменниках *о-/-ю-основ* чоловічого роду);

б) вирівнюванням акцентуації за формою називного — знахідного (називного) відмінка однини (в іменниках *о-/-ю-основ* чоловічого роду);

в) впливом кореневаголошених іменників (первісно баритонованих або з рухомим наголосом) відповідного типу основи.

9. В українській мові діяла тенденція до уодноманітнення акцентуації іменників *п-основ* середнього роду, а також іменників *т-основ*, зумовлена тим, що кожен з названих типів основ включає невелику, але чітко виділену з формального боку групу слів. Унаслідок дії згаданої тенденції всі іменники *п-основ* середнього роду незалежно від первісного типу акцентної парадигми в переважній більшості українських говорів узагальнили в множині кореневу, суфіксальну або флективну акцентуацію.

Іменники t-основ у багатьох українських говорах (і в літературній мові) узагальнили як в однині, так і в множині суфіксальну акцентуацію.

10. У пізньопраслов'янській мові формам іменників зі спадною інтонацією було властиве переміщення наголосу на попередній прийменник, з яким іменник утворював тісне сполучення. Після втрати на східнослов'янському ґрунті старих інтонацій (власне, старої спадної інтонації) назване переміщення наголосу перестало бути фонетично неминучим, у зв'язку з чим ненаголошені форми іменників (у сполученні з прийменником) почали зазнавати впливу відповідних наголошених форм (без прийменника), що привело до майже повного зникнення в українській мові давнього переміщення наголосу з іменника на прийменник.

11. Іменники із суфіксом -ька (-ька) досить послідовно зберігають в українській мові у відмінкових формах однини первісну кореневу акцентуацію (баритоновані іменники з кореневим наголосом) або давню кореневу акцентуацію (баритоновані іменники із суфіксальним наголосом), що виникла на давньоруському ґрунті внаслідок переміщення наголосу із суфіксального редукованого голосного (у слабкій позиції) на попередній (кореневий) склад.

12. На ґрунті української мови велика група баритонованих іменників на -ька (-ька) з кореневим наголосом (типу *ба́бка* — з *b'abьka) і суфіксальним (типу *жі́нка* — із *ženьka) отримала в множині флективну акцентуацію. В іменниках типу *ба́бка* це відбулося під впливом іменників типу *жі́нка*, які, характеризуючись первісною кінцевою акцентуацією форми родового відмінка множини (*жіно́к* — із *ženьkь, але *жі́нкам* — із *ženьkamь та ін.), узагальнили в множині кінцевий (флективний) наголос форми родового множини, що сталося внаслідок дії в українській мові тенденції до акцентного протиставлення форм однини і множини в іменниках ā-/jā-основ. Виникнення флективної акцентуації у відмінкових формах множини іменників типу *жі́нка* можна віднести до XIV—XV ст.

13. З двох баритонованих акцентних типів іменників із суфіксами -іса та -іпа (відіменникові утворення) домінуючим в українській мові слід визнати акцентний тип із суфіксальним наголошенням (на суфіксі -іса або -іпа), під впливом якого велика група іменників на -іса та -іпа з кореневим наголосом набула су-

фіксальної акцентуації. У зв'язку з цим можна сказати, що в наголошенні іменників із суфіксами *-isa* та *-ina* в українській мові діє тенденція до переміщення наголосу з кореня на суфікс.

14. Іменники на *-ota* (*-eta*) та *-ina* (відприкметникові утворення) з рухомим наголосом, як і непохідні іменники *ā-/jā*-основ з рухомим наголосом, унаслідок дії тенденції до уодноманітнення акцентуації відмінкових форм зазнали на ґрунті давньоруської та української мов вирівнювання наголошення в однині за більшістю відмінкових форм однини і в множині — за формою називного — знахідного відмінків множини.

15. В іменниках із суфіксами *-ota* (*-eta*) та *-ina* (відприкметникові утворення) домінуючим в українській мові слід визнати акцентний тип з рухомим наголосом. На зміну первісному розподілу іменників із суфіксом *-ota* (*-eta*) та *-ina* за трьома акцентними типами в українській мові виник новий розподіл: іменники, які зберігають первісне абстрактне значення, характеризуються, як правило, флективним наголошенням, а іменники, які набули конкретного значення (в іменниках із суфіксом *-ota* (*-eta*) — значення збірності), характеризуються суфіксальною акцентуацією.

16. З трьох акцентних типів іменників із суфіксами *-ькъ* (*-ькъ*), *-ьсь*, *-ьсе* домінуючим в українській мові слід визнати окситонований акцентний тип, впливу якого зазнали обидва баритоновані акцентні типи (з кореневим і з суфіксальним наголосом). У зв'язку з цим можна сказати, що в наголошенні іменників із суфіксами *-ькъ* (*-ькъ*), *-ьсь*, *-ьсе* в українській мові діє тенденція до переміщення наголосу з кореня на флексію.

17. Серед іменників із суфіксом *-ікъ* утворення з кореневим наголосом або з наголосом на першому суфіксі (в іменниках з двома вокалічними суфіксами) становили більшість, тому вони нерідко впливали на акцентуацію первісно окситонованих іменників (існував вплив і навпаки, але в меншій мірі).

18. З чотирьох акцентних типів іменників із суфіксом *-āг'ь* домінуючим в українській мові, починаючи з давньоруського періоду, слід визнати окситонований акцентний тип, впливу якого зазнали всі три баритоновані акцентні типи (з кореневим наголосом, з наголосом на попередньому перед суфіксом *-āг'ь* голосному, з наголосом на суфіксі *-āг'ь*). У зв'язку з цим можна сказати, що в наголошенні іменників із суфіксом *-āг'ь* в українській

мові діє тенденція до переміщення наголосу з кореня (основи) на флексію.

19. Переважна більшість іменників із суфіксом -ько -(ько) зберігає в українській мові первісне або давнє (в іменниках із вставним голосним) наголошення. Частина окситонованих іменників із суфіксом -ько -(ько) (типу (в)ушк^о) під впливом відповідних непохідних іменників (типу (в)уш^о) змінила в українській мові первісну флективну акцентуацію на початкову. Значна частина баритонованих іменників із суфіксом -ьцько (з наголошеним суфіксальним редукованим голосним у сильній позиції) втратила в українській мові первісний суфіксальний наголос (пор. *верет^енечко*, *весел^ечко*, *відер^ечко*, *вікон^ечко* та ін.), вирівнявши свою форму (зокрема, набувши нефонетичного вставного або випадного голосного) і акцентуацію за відповідними іменниками із суфіксом -ьсе, від яких вони утворені (*верет^енце*, *весел^ецьце*, *відер^ецьце*, *вікон^ецьце* та ін.).

20. Іменники із суфіксом -ьство в українській мові, як і в російській та білоруській, переважно книжного (церковнослов'янського) походження. У церковнослов'янській мові з трьох акцентних типів іменників із суфіксом -ьство домінуючим був окситонований акцентний тип, впливу якого зазнали обидва баритоновані акцентні типи (з кореневим і з суфіксальним наголосом). У зв'язку з цим можна сказати, що на ґрунті церковнослов'янської мови діяла тенденція до флективного наголошення іменників із суфіксом -ьство. Ця тенденція через так зване "язичіє" проникала не тільки в південно-західні пам'ятки, а й у південно-західні говори, і охопила значну кількість іменників на -ьство, причому не обов'язково запозичених із церковнослов'янської мови.

21. З трьох акцентних типів іменників із суфіксами -іщє, -іско домінуючим в українській мові слід визнати баритонований акцентний тип із суфіксальним наголосом (на суфіксах -іщє, -іско), впливу якого зазнали обидва інші баритоновані акцентні типи (з кореневим наголосом і з наголосом на попередньому перед суфіксами -іщє, -іско голосному). У зв'язку з цим можна сказати, що в наголошенні іменників із суфіксами -іщє, -іско в українській мові діє тенденція до переміщення наголосу з кореня на суфікси **-ищ(е)**, **-иськ(о)**. Ця тенденція значно активніше діє в досліджуваних іменниках на означення збільшеності чи згрубілості, ніж на означення місця.

22. Баритоновані іменники із суфіксом -ьје (з кореневим і з суфіксальним наголосом) досить послідовно зберігають в українській мові первісний кореневий наголос (баритоновані іменники з кореневим наголосом) або давній кореневий наголос, що виник у давньоруський період унаслідок переміщення наголосу з напруженого редукованого голосного суфікса -ьје на попередній (кореневий) голосний (баритоновані іменники із суфіксальним наголосом). Разом з тим лише незначна частина окситонованих іменників із суфіксом -ьје зберігає в українській мові первісну флективну акцентуацію, що зумовлено узагальненням напруженості редукованого голосного в суфіксально-флективних комплексах -ьје, -ьје (з напруженим -ь) та -ьјє і виникненням у комплексі -ьјє варіативного наголосу на напруженому редукованому голосному (згодом варіативний наголос у комплексі -ьје перемістився з ослабленого редукованого на попередній голосний). В українській мові переважна більшість первісно окситонованих іменників із суфіксом -ьје характеризується саме переміщенням наголосом з редукованого голосного суфікса на попередній голосний.

23. Баритоновані іменники на -ostь (-estь) з кореневим наголосом, а також іменники на -ostь (-estь) з рухомих наголосом досить послідовно зберігають в українській мові кореневу акцентуацію. Баритоновані іменники з наголошеним суфіксом -ostь (-estь) зазнали на ґрунті української мови (очевидно, ще в давньоруський період) переміщення наголосу із суфікса на попередній голосний (кореневий), що сталося, найімовірніше, під впливом іменників на -ostь (-estь) з рухомою а. п.

24. У наголошенні префіксальних іменників як з первісно довготними, так і з первісно короткісними префіксами на ґрунті української мови здавна діє тенденція до переміщення наголосу з префікса на корінь.

25. Переважна більшість префіксальних іменників з іменними префіксами зберігає в українській мові (систематично або в окремих говорах) первісне префіксальне наголошення.

26. Значна частина іменників з первісно довготними дієслівними і приіменниковими префіксами (на-, над-, оґз-, реґ-, реґд-, рґі-, и-, ву-, за-), а також частина іменників з первісно короткісними дієслівними і приіменниковими префіксами (bez-, do-, јъz-, ne-, ob- (o-), ot-, po-, pod-, pro-) зберігають в українській мові (у тій або іншій мірі) первісний префіксальний наголос.

27. Первісну префіксальну акцентуацію іменників краще зберігають південно-західні говори української мови, ніж південно-східні.

28. Первісну префіксальну акцентуацію найкраще зберігають безсуфіксальні (з погляду сучасної української мови) іменники чоловічого роду, іменники жіночого роду із суфіксом **-к(а)**, а також іменники жіночого роду на приголосний.

29. В акцентуації префіксальних іменників жіночого роду із суфіксом **-к(а)** в сучасній українській мові, крім тенденції до перенесення наголосу з префікса на корінь, існує також тенденція до розрізнення за допомогою наголосу слів, що означають конкретну річ, предмет (наголос префіксальний), і слів, що означають дію, процес (наголос кореневий). Якщо перша тенденція досить давня за своїм походженням, то друга виникла порівняно недавно.

30. Ряд префіксальних іменників з наголосом на префіксі або корені (переважно жіночого роду із суфіксом **-к(а)** і безсуфіксних чоловічого роду) набув в українській мові флективної акцентуації у відмінкових формах множини, що сталося внаслідок дії тенденції до акцентного протиставлення форм однини і множини в іменниках \bar{a} -/ $j\bar{a}$ - та \ddot{o} -/ $j\ddot{o}$ -основ.

УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

(пам'ятки, словники, класична поезія)

Українська мова

- Аф.-Чужб. — *Афанасьев-Чужбинский А.* Словарь малорусского наречия. — СПб., 1855. — Тетр. 1. — 176 стб.
- Бар. — *Баранович Л.* Меч духовный. — К., 1666 (стародрук).
- Бер. — *Беринда П.* Лексикон славеноросский, и имен тлькованіе. — К., 1627 / Підгот. до вид. В. В. Німчук. — К.: Вид-во АН УРСР, 1961 (стародрук, перевид. фотомех. способом).
- Бер. В. — *Беринда П.* Різдвяні вірші, 1616 // *Резанов В.* Драма українська. — К., 1926. — С. 55—70.
- Біл.-Нос. — *Білецький-Носенко П.* Словник української мови / Підгот. до вид. В. В. Німчук. — К.: Наук. думка, 1966.
- Волк. — *Волкович І.* Розмышлянье о муцѣ Христа Спасителя нашего, 1631 // *Резанов В.* Драма українська. — К., 1926. — С. 91—127.
- Гал. — *Галатовскій І.* Ключ разумѣнія. — К., 1659 (стародрук).
- Г.-Арт. — *Гулак-Артемовський П.* Байки, балади, лірика. — К.: Рад. письменник, 1958.
- Глібов
Голоск. — *Глібов Л.* Твори. — К.: Держлітвидав УРСР, 1962.
— *Голоскевич Г.* Правописний словник. — 7-ме вид. — К.: Книгоспілка, 1930.
- Гребінка — *Гребінка Є.* Твори: В 5 т. — К.: Держлітвидав УРСР, 1957. — Т. 1.
- Гр. Зиз. — *Зизаній Л.* Грамматика словенска. — Вилно, 1596 / Підгот. до вид. В. В. Німчук. — К.: Наук. думка, 1980 (стародрук, факсим. вид.).
- Грінч. — Словарь української мови: В 4 т. / За ред. Б. Грінченка. — К., 1907—1909.
- Гр. См. — *Смотрискій М.* Грамматіки славенскія правильное сунтагма. — Єве, 1619 / Підгот. до вид. В. В. Німчук. — К.: Наук. думка, 1979 (стародрук, факсим. вид.). При документуванні матеріалу з цієї пам'ятки перша цифра вказує на зошит, друга — на аркуш у цьому зошиті.
- Гр. Уж. — *Ужєвич І.* Грамматыка словенская, 1645 / Підгот. до друку *І. К. Білодід, Є. М. Кудрицький.* — К.: Наук. думка, 1970 (рукопис, факсим. вид.).

- Єв. — *Євангеліє* учителное. — Євє, 1616 (стародрук). Цифрами позначаються аркуші стародруку, цифровим індексом² — другий рахунок (перший рахунок індексом не позначається)²⁰.
- Євх. — Євхаристиріон. — К., 1632 (стародрук).
- Желех. — *Желеховський Є., Недільський С.* Малорусько-німецький словар: В 2 т. — Л., 1886.
- Зиз. Л. — *Зізаний Л.* Лексис, 1596 // Лексис Лаврентія Зизанія: Синоніма славеноросская / Підгот. текстів і вступ. статті В. В. Німчука. — К., 1964 (стародрук, перевид. фотомех. способом).
- Кл. — Вірші Климентія Зиновієва сина (кінець XVII — початок XVIII ст.) // Пам'ятки українсько-руської мови і літератури. — Л., 1912. — Т. 7. — С. 1—215.
- Кл. Остр. — Незвісний твір Клирика Острозького. — Острог, 1599 // Пам'ятки українсько-руської мови і літератури. — Л., 1906. — Т. 5. — С. 201—229.
- Книж. — [Книжица для господарства]. — Почаєв, 1788 (стародрук).
- Коп. Каз. — *Копистенській З.* Казаньє погребное. — К., 1625 // Тітов Хв. Матеріали для історії книжної справи на Україні в XVI—XVIII вв.: Всезбірка передмов до укр. стародруків. — К., 1924. — С. 110—126.
- Коп. Ом. — *Копистенській З.* Оміліа. — К., 1625 // Тітов Хв. Матеріали для історії книжної справи на Україні в XVI—XVIII вв.: Всезбірка передмов до укр. стародруків. — К., 1924. — С. 147—172.
- Котл. — *Котляревський І.* Повне зібрання творів: В 2 т. — К.: Вид-во АН УРСР, 1952. — Т. 1.
- Лисенко — *Лисенко П. С.* Словник поліських говорів. — К.: Наук. думка, 1974.
- Л. Укр. — *Леся Українка.* Твори: В 5 т. — К.: Держлітвидав УРСР, 1951—1956.
- Льв. — Львівський руський літопис (I пол. XVII ст.) // Рус. ист. сб., издаваемый О-вом истории и древностей рос. — М., 1839. — Т. 3. Кн. 3. — С. 233—267.
- Матеріали — Матеріали до словника буковинських говірок. — Чернівці: ЧДУ, 1971—1979. — Вип. 1—6.
- Мог. — *Могила П.* Проповідь про Хрест Спасителя і кожної людини. — К., 1632 // Тітов Хв. Матеріали для історії книжної справи на Україні в XVI—XVIII вв.: Всезбірка передмов до укр. стародруків. — К., 1924. — С. 271—290.
- Онишкевич — *Онишкевич М. Й.* Словник бойківських говірок. — К.: Наук. думка, 1984. — Ч. 1—2.

²⁰ Тут, як і в інших пам'ятках, передмова не вважається окремим рахунком. Якщо матеріал береться з передмови, то аркуші подаються в квадратних дужках.

- Остр. б. — Острозька біблія: Библия, сирьч книги Ветхаго и Новаго Завѣта. — Острог, 1581 (стародрук). Матеріал наводиться з першого рахунку.
- Остр. зб. — Острозький збірник: [О єдиной истинной православной вѣре]. — Острог, 1588 (стародрук). Цифрами позначаються аркуші стародруку, цифровими індексами — рахунки (перший рахунок індексом не позначається).
- ОСУМ — Орфоепічний словник української мови: В 2 т. — К.: Довіра, 2001—2003.
- Отпис — Отпис на лист в бозѣ велебного отца Ипатія. — Острог, 1598 (стародрук). При документуванні матеріалу з цієї пам'ятки перша цифра вказує на зошит, друга — на аркуш у цьому зошиті.
- Погр. — *Погрібний М. І.* Словник наголосів української літературної мови. — К.: Рад. шк., 1964.
- Погр. ОС — *Погрібний М. І.* Орфоепічний словник. — К.: Рад. шк., 1984.
- Рад. — *Радивилівський А.* Огородок Маріи богородицы. — К., 1676 (стародрук).
- Рад. Н. — *Радивилівський А.* Невидані проповіді з рукописних «Огородка» и «Вѣнца» // Марковский М. Антоний Радивилівський — южнорусский проповедник XVII в. — К., 1894.
- РУС — Русско-украинский словарь: В 3 т. — К.: Наук. думка, 1968.
- Сак. — *Сакович К.* Вършѣ на жалосный погреб зацного рыцера Петра Конашевича Сагайдачного. — К., 1622 // Тітов Хв. Матеріали для історії книжної справи на Україні в XVI—XVIII вв.: Всезбірка передмов до укр. стародруків. — К., 1924. — С. 37—51.
- С. Зиз. — *Зізаний С.* Казанье святого Кирилла. — Вильно, 1596 // Пам'ятки українсько-руської мови і літератури. — Л., 1906. — Т. 5. — С. 31—200.
- Синопс. — Синопсис. — К., 1680 (стародрук).
- Слав. — *Славинецький Є., Корецький-Сатановський А.* Лексикон словено-латинській. — М., [середина XVII ст.] // Лексикон латинський Є. Славинецького. Лексикон словено-латинський Є. Славинецького та А. Корецького-Сатановського / Підгот. до вид. В. В. Німчук. — К., 1973. — С. 421—540.
- ССУМ — Словник староукраїнської мови XIV—XV ст.: В 2 т. — К.: Наук. думка, 1977—1978.
- СУМ — Словник української мови: В 11 т. — К.: Наук. думка, 1970—1980.
- Т. З. — *Земка Т.* // Отроковский В. М. Тарасий Земка, южнорусский литературный деятель XVII в. — Пг., 1921. — С. 81—119.
- Тр. — *Транквіліон К.* Зерцало богословіи. — Почаев, 1618 (стародрук). При наявності двох цифр (розділених похилою

- рискою) на позначення аркуша перша цифра вказує на зошит, друга — на аркуш у цьому зошиті.
- Тупт. — *Туптало Д.* Руно орошенное. — Чернѣгов, 1683 (стародрук).
- УЛВН — Українська літературна вимова і наголос: Словник-довідник. — К.: Наук. думка, 1973.
- Ур. — Урбаріум (II половина XVIII ст.) // Сб. Отд-ния рус. яз. и словесности Императ. акад. наук. — СПб., 1908. — Т. 84. № 2. — С. 46—71.
- УРС — Українсько-російський словник: В 6 т. — К.: Вид-во АН УРСР, 1953—1963.
- Філ. — *Філяет Х.* Апокрисис. — Острог, 1598 (стародрук). При документуванні матеріалу з цієї пам'ятки перша цифра вказує на зошит, друга — на аркуш у цьому зошиті.
- Франко — *Франко І.* Твори: В 20 т. — К.: Держлітвидав УРСР, 1950—1956.
- Чабаненко — *Чабаненко В. А.* Словник говірок Нижньої Наддніпряни: В 4 т. — Запоріжжя, 1992.
- Шевч. — *Шевченко Т. Г.* Повне зібрання творів: В 6 т. — К.: Вид-во АН УРСР, 1963—1964.

Інші слов'янські мови

- Ап. — Апостол. — М., 1564 (стародрук).
- Варл. — Гисторія або правдивое выписаніе ... о житіи ... Варлаама [и] Іоасафа. — Кутейно, 1637 (стародрук).
- Даль — *Даль В.* Толковый словарь живого великорусского языка: В 4 т. — М.: Рус. яз., 1978—1980. — Отпечатано фотомех. способом с изд. 1955 г.
- Дом. — Домострой по Коншинскому списку (XVI ст.) // Чтения в Императ. о-ве истории и древностей российских при Моск. ун-те. — М., 1908. — Кн. 2.
- Карп. — *Карпович Л.* Казанье двое. — Єве, 1615 (стародрук).
- Любл. — Люблянскіят български ръкопис (XVII ст.) // Сб. за нар. умотворения, наука и книжнина. — София, 1895. — Кн. 12. — С. 463—560.
- Письм. — *Константин Философ.* О письменех (XV ст.) // Исследования по русскому языку. — СПб., 1885—1895. — Т. 1. — С. 366—581.
- ✓ Посл. Гр. — Послание Грозного в Кирилло-Белозерский монастырь, 1573 // Тр. Отд. древнерус. лит. Ин-та рус. лит. АН СССР. — М.; Ленинград, 1951. — Т. 8. — С. 252—286.
- ПРБЕ — *Пашов П., Първев Хр.* Правоговорен речник на българския език. — София: Наука и изкуство, 1975.
- РЛУП — Русское литературное ударение и произношение: Опыт словаря-справочника / Под ред. Р. И. Аванесова и С. И. Ожегова. — М.: Госиздат иностр. и нац. словарей, 1955.
- Срезн. — *Срезневский И. И.* Материалы для словаря древнерусского языка: В 3 т. — М.: Госиздат иностр. и нац. словарей,

1958. — Репродуцировано фотомех. способом по изд. 1893—1903 г.
- Улож. — Уложєніє царя Алексѣя Михайловича. — М., 1649 (стародрук).
- Уч. — Ученіє і хитрость ратнаго строєнія пѣхотных людей. — М., 1647 (стародрук).
- Чуд. — Чудівський Новий Завіт, 1355 // Новый Завет Господа нашего Иисуса Христа / Труд святителя Алексия, митрополита московского и всея Руси. — М., 1892 (рукопис, виданий фототипією).
- Plet. — *Pleteršnik M. Slovensko-nemški slovar.* — Ljubljana: Založilo in na svetlo dalo knezoškofijstvo, 1894—1895. — D. 1—2.

Бібліографічні скорочення

- АУМ — Атлас української мови: У 3 т. — К.: Наук. думка, 1984—2001.
- Бандрівський — *Бандрівський Д. Г.* Говірки Підбузького району Львівської області. — К.: Вид-во АН УРСР, 1960. — 104 с.
- Бевзенко — *Бевзенко С. П.* Історична морфологія української мови: Нариси із словозміни та словотвору. — Ужгород: Закарпат. обл. вид-во, 1960. — 416 с.
- Белич — *Белич А.* Заметки по чакавским говорам // Изв. Отд-ния рус. яз. и словесности Императ. акад. наук. — СПб., 1909. — Т. 14. Кн. 2. — С. 181—266.
- Бернштейн, 1961 — *Бернштейн С. Б.* Очерк сравнительной грамматики славянских языков. — М.: Изд-во АН СССР, 1961. — 350 с.
- Бернштейн, 1974 — *Бернштейн С. Б.* Очерк сравнительной грамматики славянских языков: Чередования. Именные основы. — М.: Наука, 1974. — 378 с.
- Богатова — *Богатова Г. А.* Из истории древнерусских существительных со старой основой на -ѣ- / Вестн. Моск. ун-та. Ист.-филол. сер. — М., 1958. — № 2. — С. 55—72.
- Борковский, Кузнецов — *Борковский В. И., Кузнецов П. С.* Историческая грамматика русского языка. — М.: Изд-во АН СССР, 1963. — 512 с.
- Брандт — *Брандт Р.* Начертание славянской акцентологии. — СПб., 1880. — 340 с.
- Брох — *Брох О.* Угрорусское наречие села Убли (Земплинского комитата). — СПб., 1900. — 117 с.
- Булатова — *Булатова Р. В.* Старосербская глагольная акцентуация. — М.: Наука, 1975. — 281 с.
- Булаховский — *Булаховский Л. А.* Русский литературный язык первой половины XIX века. — М.: Учпедгиз, 1954. — 468 с.
- Булаховський — *Булаховський Л. А.* Вибрані праці: В 5 т. — К.: Наук. думка, 1975—1983.
- Булич — *Булич С.* Церковнославянские элементы в современном литературном и народном русском языке. — СПб., 1893. — Ч. 1. — 409 с.

- Булыка — *Булыка А. М.* Даўнія запазычанні беларускай мовы. — Мінск: Навука і тэхніка, 1972. — 383 с.
- Бурячок — *Бурячок А. А.* Назви спорідненості і свояцтва в українській мові. — К.: Вид-во АН УРСР, 1961. — 150 с.
- Варченко — *Варченко І.* Міжмовні акцентуаційні контакти і лінгвогеографія // Праці XII Республіканської діалектологічної наради. — К.: Наук. думка, 1971. — С. 46—59.
- Васильєв — *Васильєв Л. Л.* О значении каморы в некоторых древнерусских памятниках XVI—XVII веков: К вопросу о произношении звука *о* в великорусском наречии. — Ленинград: Изд-во АН СССР, 1929. — 164 с.
- Ващенко — *Ващенко В. С.* Полтавські говори. — Х.: Вид-во Харк. ун-ту, 1957. — 539 с.
- Верхратський, 1879 — *Verchratskij J.* Ein weiterer Beitrag zur Betonung im Kleinrussischen // Arch. slav. Philol. — Berlin, 1879. — Bd. 3. — S. 381—413.
- Верхратський, 1899 — *Верхратський І.* Знадоби для пізнання угорсько-руських говорів // Зап. Наук. т-ва ім. Т. Г. Шевченка. — Л., 1899. — Т. 27—29. Кн. 1—3. — С. 1—200.
- Верхратський, 1900 — *Верхратський І.* Про говір долівський // Зап. Наук. т-ва ім. Т. Г. Шевченка. — Л., 1900. — Т. 35—36. Кн. 3—4. — С. 1—128.
- Верхратський, 1912 — *Верхратський І.* Про говір батьюків. — Л., 1912. — 308 с.
- Веселовська, 1958 — *Веселовська З. М.* Наголос іменників білоруської мови за пам'ятками XVII ст. у порівнянні з наголосом сучасної білоруської літературної мови // Філологічний збірник. — К., 1958. — С. 145—156.
- Веселовська, 1970 — *Веселовська З. М.* Наголос у східнослов'янських мовах початкової доби формування російської, української та білоруської націй (кінець XVI — початок XVIII століть). — Х.: Вид-во Харк. ун-ту, 1970. — 163 с.
- Винницький, 1972 — *Винницький В. М.* Про одну тенденцію в наголошуванні іменників середнього роду II відміни // Укр. мова і літ. в школі. — К., 1972. — № 3. — С. 84—87.
- Винницький, 1984 — *Винницький В. М.* Наголос у сучасній українській мові. — К.: Рад. шк., 1984. — 160 с.
- Винницький, 2002 — *Винницький В.* Українська акцентна система: становлення, розвиток. — Л.: Біблос, 2002. — 576 с.
- Винницький, 2004 — *Винницький В.* Акцентуаційні етюди. — Жовква: Місіонер, 2004. — 280 с.
- Востоков — *Востоков А.* Русская грамматика. — 12-е изд. — СПб., 1874. — 216 с.
- Вступ — Вступ до порівняльно-історичного вивчення слов'янських мов / За ред. О. С. Мельничука. — К.: Наук. думка, 1966. — 595 с.
- Вуковић — *Вуковић Ј. Л.* Акценат говора Пиве и Дробњака // Српски дијалектолошки зборник. — Београд, 1940. — Књ. 10. — С. 185—417.

- Вушовић — *Вушовић Д.* Диалекат Источне Херцеговине // Српски дијалектолошки зборник. — Београд; Земун, 1927. — Књ. 3. — С. 1—70.
- Гальчук В. — *Гальчук В. Ю.* Історія акцентуації відіменникових прислівників в українській мові: Автореф. дис. ... канд. філол. наук. — К., 1996.
- Гальчук І. — *Гальчук І. Ю.* Історія акцентуації суфіксальних іменників чоловічого роду української мови: Автореф. дис. ... канд. філол. наук. — К., 1997.
- Ганкевич — *Hankiewicz K.* Ein Beitrag zur Lehre vom kleinrussischen Akzent // Arch. slav. Philol. — Berlin, 1877. — Bd. 2. — S. 110—125.
- Гануш — *Hanusz J.* Über die Betonung der Substantiva im Kleinrussischen // Arch. slav. Philol. — Berlin, 1884. — Bd. 7. — S. 222—255, 325—385.
- Гладкий, 1928 — *Гладкий П.* Говірка села Блиставиці Гостомського району на Київщині // Укр. діалектол. зб. — К., 1928. — Кн. 1. — С. 93—141.
- Гладкий, 1929 — *Гладкий П.* Говірка села Нехворощі Андрушівського району Бердичівської округи (кол. Житомирського повіту) // Укр. діалектол. зб. — К., 1929. — Кн. 2. — С. 109—157.
- Головацький — *Головацький Я.* Граматика руського языка. — Л., 1849. — 224 с.
- Грам. — *Smal-Stockyj S., Gartner T.* Grammatik der ruthenischen (ukrainischen) Sprache. — Wien, 1913. — 550 S.
- ГРЯ — Граматика русского языка. — М.: Изд-во АН СССР, 1952. — Т. 1. Фонетика и морфология. — 720 с.
- Даничић — *Даничић Ђ.* Српски акенти. — Београд; Земун, 1925. — 320 с.
- Дзєндзелівський — *Дзєндзелівський Й. О.* Лінгвістичний атлас українських народних говорів Закарпатської області УРСР (Лексика). — Ужгород, 1958—1960. — Ч. 1—2.
- Долобко — *Долобко М.* Нбчь — ночесь, осень — осенесь, зима — зимь, лето — летось // Slavia. — Praha, 1927. — Roč. 5. Seš. 4. — S. 678—717.
- Дыбо, 1979 — *Дыбо В. А.* Балтославянская акцентная система с типологической точки зрения и проблема реконструкции индоевропейского акцента: Акцентол. статус конечноудар. форм а. п. с в праславянском // Balcanica: Лингв. исслед. — М., 1979. — С. 85—101.
- Дыбо, 1981 — *Дыбо В. А.* Славянская акцентология: Опыт реконструкции системы акцентных парадигм в праславянском. — М.: Наука, 1981. — 272 с.
- Дыбо, 2000 — *Дыбо В. А.* Морфонологизованные парадигматические акцентные системы: Типология и генезис. — М.: Языки рус. культуры, 2000. — Т. 1. — 736 с.
- Дыбо, Замятина, Николаев — *Дыбо В. А., Замятина Г. И., Николаев С. Л.* Основы славянской акцентологии. — М.: Наука, 1990. — 284 с.

- ЕСУМ — Етимологічний словник української мови: В 7 т. — К.: Наук. думка, 1982—2006. — Т. 1—5.
- Задорож-ний — *Задорожний В. Б.* История ударения суффиксальных прилагательных украинского языка: Автореф. дис. ... канд. филол. наук. — К., 1991.
- Зализняк — *Зализняк А. А.* От праславянской акцентуации к русской. — М.: Наука, 1985. — 428 с.
- Иванов — *Иванов В. В.* Историческая грамматика русского языка. — М.: Просвещение, 1964. — 452 с.
- Иллич-Свитыч — *Иллич-Свитыч В. М.* Именная акцентуация в балтийском и славянском: Судьба акцентуац. парадигм. — М.: Изд-во АН СССР, 1963. — 179 с.
- Ильинский — *Ильинский Г. А.* Праславянская грамматика. — Нежин: Печатник, 1916. — 536 с.
- ІУМ — Історія української мови: Морфологія. — К.: Наук. думка, 1978. — 539 с.
- Карский — *Карский Е. Ф.* Белоруссы. — Варшава, 1908. — Т. 2.
- Керницький — *Керницький І. М.* Система словозміни в українській мові (на матеріалах пам'яток XVI ст.). — К.: Наук. думка, 1967. — 288 с.
- Клепикова — *Клепикова Г. П.* К характеристике системы ударения одного переходного гуцульско-покутского говора // Краткие сообщ. Ин-та славяноведения АН СССР. — М., 1964. — Вып. 41. Славянская и балтийская акцентология. — С. 40—54.
- Кобилянський — *Кобилянський Б.* Гуцульський говір і його відношення до говору Покуття // Укр. діалектол. зб. — К., 1928. — Кн. 1. — С. 1—92.
- Колесов, 1969 — *Колесов В. В.* Ударение Neutra *о-основ в древнерусском языке // Изв. АН СССР. Сер. лит. и яз. — М., 1969. — Т. 28. Вып. 1. — С. 24—35.
- Колесов, 1972 — *Колесов В. В.* История русского ударения: Именная акцентуация в древнерус. яз. — Ленинград: Изд-во Ленингр. ун-та, 1972. — 256 с.
- Колесов, 1976 — *Колесов В. В.* Ударение в “Слове о полку Игореве” // “Слово о полку Игореве” и памятники древнерусской литературы. — Ленинград, 1976. — С. 23—76 (Тр. Отд. древнерус. лит. Ин-та рус. лит. АН СССР. — Т. 31).
- Колесов, 1978 — *Колесов В. В.* Очерки по русской исторической акцентологии. — Szeged, 1978. — 158 с.
- Коптилов — *Коптилов В. В.* О статистическом описании места словесного ударения // Прикладная лингвистика и машинный перевод. — К.: Изд-во Киев. ун-та, 1962. — С. 72—75.
- Корш — *Корш Ф. Е.* Слово о полку Игореве. — СПб., 1909.
- Котова — *Котова Н. В.* Система ударения в говоре района Горно Поле // Статьи и материалы по болгарской диалектологии. — М., 1962. — Вып. 10. — С. 45—90.
- Кузнецов — *Кузнецов П. С.* Историческая грамматика русского языка: Морфология. — М.: Изд-во Моск. ун-та, 1953. — 306 с.

- Кънчев — *Кънчев И.* Говорът на село Смолско, Пирдопско // Българска диалектология. — София, 1968. — Кн. 4. — С. 5—159.
- Лобан — *Лобан Н. П.* Націск у назоўніках з невытворнай асновай у сучаснай беларускай літаратурнай мове // Працы Ін-та мовазнаўства АН БССР. — Мінск, 1957. — Вып. 4. — С. 191—237.
- Матвеева-Исаева — *Матвеева-Исаева Л. В.* Закон Фортунатова — де Соссюра // Изв. по рус. яз. и словесности АН СССР. — Ленинград, 1930. — Т. 3. Кн. 1. — С. 137—138.
- Матвіяс — *Матвіяс І. Г.* Іменник в українській мові. — К.: Рад. шк., 1974. — 184 с.
- Мельничук — *Мельничук О. С.* Південноподільська говірка с. Писарівки (Кодимський р-н Одеської обл.) // Діалектол. бюл. — К., 1951. — Вип. 3. — С. 44—68.
- Митр. Іларіон — Митрополит *Іларіон.* Український літературний наголос: Мовознавча монографія. — Вінніпег, 1952. — 302 с.
- Московльевич — *Московльевич М.* Акценти именица и придева у поцерском говору // Српски дијалектолошки зборник. — Београд; Земун, 1911. — Књ. 2. — С. 307—359.
- Німчук — *Німчук В. В.* Спостереження над словотвором іменника в говірці села Довге, Іршавського району (Суфіксація) // Наук. зап. Ужгород. ун-ту. — Л.: Вид-во Львів. ун-ту, 1955. — Т. 14. Діалектол. зб. — С. 169—192.
- Обнорский, 1927 — *Обнорский С. П.* Именное склонение в современном русском языке. — Вып. 1. Единственное число. — Ленинград: Изд-во АН СССР, 1927. — 324 с.
- Обнорский, 1931 — *Обнорский С. П.* Именное склонение в современном русском языке. — Вып. 2. Множественное число. — Ленинград: Изд-во АН СССР, 1931. — 411 с.
- Огієнко, 1926 — *Огієнко І.* Український наголос на початку XVII-го віку // Записки чина св. Василя Великого. — Жовква, 1926. — Т. 2. Вип. 1—2. — С. 1—29.
- Огієнко, 1928 — *Огієнко І.* Український наголос в XVI віці // Сборник статей в честь академика А. И. Соболевского (Сб. Отд-ния рус. яз. и словесности АН СССР. — Т. 101. № 3). — Ленинград: Изд-во АН СССР, 1928. — С. 444—451.
- Огоновський — *Ogonowski E.* Studien auf dem Gebiete der ruthenischen Sprache. — Lemberg: Verlag ruthenischen Šewčenko-Vereines, 1880. — 244 S.
- Омельяненко — *Омельяненко І. Ф.* Діалектологічні спостереження над наголосом мови колгоспників сіл Шевченкового і Будищ // Наук. зап. Ін-ту мовознавства АН УРСР. — К., 1941. — Т. 1. — С. 163—166.
- Отроковский — *Отроковский В.* Малорусский говор села Кобылевки Подольской губ. Брацлавского уезда // Изв. Отд-ния рус. яз. и словесности Императ. акад. наук. — Пг., 1915. — Т. 19. Кн. 4. — С. 30—74.

- Очеретний — *Очеретний А. Д.* Із спостережень над наголосом говірок Уманського району на Черкащині // Наук. зап. Київ. пед. ін-ту. — К., 1958. — Т. 29. — С. 31—32.
- Павловский — *Павловский А.* Грамматика малороссийского наречия. — СПб., 1818. — 115 с.
- Панькевич — *Панькевич І.* Українські говори Підкарпатської Русі і суміжних областей. — Прага: Orbis, 1938. — Ч. 1. — 549 с.
- Потебня — *Потебня А. А.* Ударение / Подгот. к изд. В. Ю. Франчук. — К.: Наук. думка, 1973. — 172 с.
- Приступа — *Приступа П. І.* Говірки Брюховицького району Львівської області. — К.: Вид-во АН УРСР, 1957. — 135 с.
- Пура — *Пура О. Я.* Деякі особливості наголосу в говорах Західної Дрогобиччини // Наук. зап. філол. фак. Ров. пед. ін-ту. — Ровно, 1961. — Т. 5. — С. 229—239.
- Пшепюрська — *Пшепюрська М.* Надсянський говір. — Варшава, 1938. — IV + 88 с.
- Ружичић — *Ружичић Т.* Акценатски систем пљевальског говора // Српски дијалектолошки зборник. — Београд; Земун. — Књ. 3. — С. 115—176.
- Скляренко, 1968 — *Скляренко В. Г.* Походження рухомості наголосу в іменниках типу *кніжка* // Мовознавство. — 1968. — № 4. — С. 58—61.
- Скляренко, 1969 — *Скляренко В. Г.* Історія акцентуації іменників а-основ української мови. — К.: Наук. думка, 1969. — 148 с.
- Скляренко, 1979 — *Скляренко В. Г.* Історія акцентуації іменників середнього роду української мови. — К.: Наук. думка, 1979. — 111 с.
- Скляренко, 1983 — *Скляренко В. Г.* Нариси з історичної акцентології української мови. — К.: Наук. думка, 1983. — 239 с.
- Скляренко, 1983₂ — *Скляренко В. Г.* З історії акцентуації іменників при числівниках *два (дві), три, чотири* в українській мові // Мовознавство. — 1983. — № 1. — С. 60—67.
- Скляренко, 1998 — *Скляренко В. Г.* Праслов'янська акцентологія. — К.: Укр. книга, 1998. — 342 с.
- Соболевский — *Соболевский А. И.* Лекции по истории русского языка. — 4-е изд. — М., 1907. — 309 с.
- Тішечкіна — *Тішечкіна К. В.* Історія акцентуації дієприслівників української мови: Автореф. дис. ... канд. філол. наук. — К., 2006.
- Фасмер — *Фасмер М.* Этимологический словарь русского языка: В 4 т. — М.: Прогресс, 1964—1973.
- Хазагеров — *Хазагеров Т. Г.* Развитие типов ударения в системе русского именного склонения. — М.: Изд-во Моск. ун-та, 1973. — 171 с.
- Чучка — *Чучка П. П.* Деякі акцентологічні особливості говірок околиці Ужгорода // Доп. та повідомл. Ужгород. ун-ту. Сер. філолог. — Ужгород, 1958. — № 3. — С. 59—62.
- Шарловский — *[Шарловский И.]* Русское слогуударение (Обстоятельные разыскания и выводы о законах ударения) // Филолог. зап. — Воронеж, 1884. — Вып. 1. — С. 1—32.

- Шило — *Шило Г. Ф.* Південно-західні говори УРСР на північ від Дністра. — Л., 1957. — 254 с.
- ЭССЯ — *Этимологический словарь славянских языков.* — М.: Наука, 1974 — 2005. — Вып. 1—32.
- Янув — *Janów J.* Gwara małopolska Moszkowiec i Siwki Naddniestrzańskie z uwzględnieniem wsi okolicznych. — Lwów, 1926. — 232 s.
- Boryś — *Boryś W.* Prefiksacja imienna w językach słowiańskich. — Wrocław etc.: Wyd-wo PAN, 1975. — 180 s.
- Hraste — *Hraste M.* Čakavski dijalekat ostrva Hvara // *Јужнословенски филолог.* — Београд, 1935. — Књ. 14. — С. 1—57.
- Hujer — *Hujer O.* Slovanská deklinace jmenná. — Praha, 1910. — 173 s.
- Kiparsky — *Kiparsky V.* Der Wortakzent der russischen Schriftsprache. — Heidelberg: Carl Winter. Universitätsverl., 1962. — 296 S.
- Kuryłowicz, 1929 — *Kuryłowicz J.* Akcentuacja prasłowiańskich tworów prefiksalnych (tem. na -o-) // *Spraw. z czynności i posiedzeń Pol. akad. umiejętności.* — 1929. — T. 34. — № 4. — S. 6—10.
- Kuryłowicz, 1956 — *Kuryłowicz J.* L'apophonie en indo-européen. — Wrocław: Wyd-wo PAN, 1956. — 430 p.
- Kuryłowicz, 1958 — *Kuryłowicz J.* L'accentuation des langues indo-européennes. — 2-ème ed. — Wrocław; Kraków: Wyd-wo PAN, 1958. — 434 p.
- Machek — *Machek V.* Etymologický slovník jazyka českého. — Praha: Academia, 1971. — 866 s.
- Mažuranić — *Mažuranić A.* Slovnica hervatska. — Zagreb, 1859.
- Meillet — *Meillet A.* De quelques déplacements d'accent dans les dialectes slaves // *Arch. slav. Philol.* — Berlin, 1903. — Bd. 25. — S. 425—429.
- Nemanić — *Nemanić D.* Čakavisch-kroatische Studien: Erste Studie. Akzentlehre // *S. Ber. kaiserlichen Akad. Wiss. Philos.-hist. Kl.*—Wien, 1883. — Bd 104. H. 1. — S. 363—428; 1884. — Bd 105. H. 2. — S. 505—572.
- Rešetar — *Rešetar M.* Südslavische Dialektstudien. I. Die serbokroatische Betonung südwestlicher Mundarten. — Wien, 1900.
- Sadnik — *Sadnik L.* Slavische Akzentuation: I Die vorhistorische Zeit. — Wiesbaden: Harrassowitz, 1959. — 172 S.
- Sedláček — *Sedláček Fr.* Přízvuk podstatných jmen v jazycích slovanských. — Praha, 1914.
- Sławski SP — *Sławski F.* Zarys słowotwórstwa prasłowiańskiego // *Słownik prasłowiański.* — Wrocław etc.: Wyd-wo PAN, 1974—1979. — T. 1—3.
- SP — *Słownik prasłowiański.* — Wrocław etc.: Wyd-wo PAN, 1974—2001. — T. 1—8.
- Stang — *Stang Ch. S.* Slavonic accentuation. — Oslo etc.: Universitetsforl., 1965. — 194 p.
- Stankiewicz — *Stankiewicz E.* Studies in slavic morphophonemics and accentology. — Ann Arbor: Michigan Slavic publ., 1979. — 266 p.
- Tomljenović — *Tomljenović G. B.* Bunjevački dijalekat zaleda senjskoga s osobitim obzirom na naglas // *Nastavni vjesnik.* — Zagreb,

- 1910—1911. — Knj. 19. Sv. 5—8. — S. 335—348, 401—414, 483—499, 579—604.
- Valjavec — *Valjavec M.* Glavne točke o naglasu književne slovenštine // Rad. Jugosl. akad. znanosti i umjetnosti. — Zagreb, 1897. — Knj. 132. — S. 116—213.

Скорочення назв мов і діалектів

блр.	— білоруська мова	прасер-	— прасербословенська
болг.	— болгарська мова	бослн.	(прасербохорватсько-
гал.	— галицькі говірки (за		словенська) мова
	старою класифікацією	псл.	— праслов'янська мова
	українських говорів;	рос.	— російська мова
	за сучасною класифі-	рум.	— румунська мова
	кацією — наддністрян-	свн.	— середньовісній-
	ські говірки)		мецька мова
гот.	— готська мова	сгр.	— середньогрецька мова
гр.	— грецька мова	слн.	— словенська мова
дан.	— данська мова	слц.	— словацька мова
двн.	— давньовіснійнімець-	стп.	— старопольська мова
	ка мова	строс.	— староросійська мова
др.	— давньоруська мова	стсл.	— старослов'янська мова
іє.	— індоевропейська мова	стукр.	— староукраїнська мова
лат.	— латинська мова	стч.	— старочеська мова
лит.	— литовська мова	схв.	— сербохорватська мова
н.	— німецька мова	укр.	— українська мова
п.	— польська мова	цсл.	— церковнослов'янська
півд.-зах.	— південно-західні гово-		мова
	ри української мови	ч.	— чеська мова
півд.-сх.	— південно-східні говори	чак.	— чакавські говори сербо-
	української мови		хорватської мови
пос.	— посавські говори сер-	шв.	— шведська мова
	бохорватської мови	шток.	— штокавські говори сер-
			бохорватської мови

Скорочення граматичних термінів, ремарок та ін.

анат.	— анатомічне	кл.	— кличний відмінок
а. п.	— акцентна парадигма	кул.	— кулінарія
архіт.	— архітектурне	літ.	— літературна мова
біол.	— біологічне	мед.	— медичне
бот.	— ботанічне	місц.	— місцевий відмінок
відм.	— відмінок	міф.	— міфологічне
геол.	— геологічне	мн.	— множина
дав.	— давальний відмінок	наз.	— називний відмінок
дв.	— двоїна	одн.	— однина
діал.	— діалектне слово	ор.	— орудний відмінок
ент.	— ентомологічне	орн.	— орнітологічне
жін. (ж.) р.	— жіночий рід	пол.	— половина
заст.	— застаріле	род.	— родовий відмінок
збільш.	— збільшувальна форма	с.	— сторінка
зв.	— зворотний бік аркуша	середн. р.	— середній рід
зменш.	— зменшувальна форма	ст.	— старе
зн.	— знахідний відмінок	суч.	— сучасна мова
зоол.	— зоологічне	техн.	— технічне
іст.	— історичне	т. с.	— те саме
карт.	— картярське	чол. (ч.) р.	— чоловічий рід

ПОКАЖЧИК УКРАЇНСЬКИХ СЛІВ

- Баба 16, 21, 22, 23, 315, 320, 338, 634
бабесь 398
бабисько 483, 484
бабиця 339
бабище 483, 484
бабка 328, 330, 638
багатство 475
багач 625
баговиння 468
байстрия 303
баранець 397, 398, 400
баранина 372
бараниця 341
батько 336
бджола (пчола) 28, 32, 33, 36, 40, 41,
43, 44, 46, 47
бджоляр 438, 439
безвихідь 570
безвік 569
безвість 570
безголів 569
бездар 570
бездна 569
бездорож 570
безлад 569
безліч 570
безлюдень 570
безматень 570
безмір 570
безодня 622
безріг 570, 621
безсуд 570
безтолоч 570
безум 570
безус 570
безух 570
безцін 570
безцінь 570
безчесть 570
безчуття 570
берег 133, 146, 162, 164
береже 472
бережина 375, 380
бережок 389, 394
береза 20, 21, 23
березина 372, 375
березовиця 341
берем'я (брем'я) 266, 268
берестина 375
берізка 328
бзина 381
бик 110, 111, 112, 119, 131
билля 469
бистрина 364
бистриця 339
бистрість 491
бистрота 353
битва 11, 12, 20, 21
бич 105, 118, 119
бича 305, 306
бичина 375
бичок 386, 388
біб 113, 131
біда 24, 33, 34, 38, 39, 40, 41, 46
бій 133, 147, 403
бійниця 351
бік 133, 144, 147, 164, 393
білий 349, 494
білик 416
білина 366
білиця 348, 349
білість 494
білка 331
білля (більо) 469, 470
білок 386, 388
білота 356

- біль 349
більмо 179, 190, 191
бір 213, 216, 217, 223
бірок (борок) 389, 394
біс 133, 146, 161, 164
близькість 495
блискавиця 341
блідість 495
блоха 24, 32, 34, 39, 40, 42, 46
блуд 133, 146
блудний 429
блудник 424, 429
блудниця 351
блюдечко 444, 445
блюдо 169, 174, 175
блюще 454, 456
бобер 206, 207, 208, 209, 210
бобик 417
бобище 486
бобовина 366
бобовисько 489
бобовище 489
бобок 386, 388
бобровина 366
бог 133, 144, 146, 147, 161, 163, 164, 285, 393, 481
бодрий 494
бодрість 493
боєць 401, 403, 405
божество 480, 481
божича 344
божниця 344
божок 389, 393, 394
боїсько 484, 486
бойовисько 489
бойовище 489
болість 496
болітце 454, 455, 456, 457
болотечко 444
болотина 374
болотисько 483, 484
болотище 483, 484
болотниця 341
болото 170, 174, 175, 176
больниця 348, 349
бомба 19, 20
борзина 367
борзість 496
борня 625
боровик 425, 429
боровина 369, 375
боровиця 344
борода 48, 53, 55, 61, 62, 63, 67, 69, 70, 76, 79, 186, 336
борозна (борозда) 48, 53, 55, 61, 62, 63, 68, 69, 70, 76
борона 48, 53, 55, 61, 62, 63, 67, 69, 70, 71, 76, 79
борошно 191, 197
босота 358, 362
бочок 389, 393, 394
брат 82, 94, 101, 102, 103, 104
братерство 475, 477
братець 397, 399, 400
братик 412, 415
братина 374
браток 383, 385
братство 475
бридкість 496
бритва 16, 21
брід 133, 147
брідок 389
брова (бров) 316, 321, 323, 324
бровар 434, 435
бровиця 344
бруква (бруков) 314, 315
брус 133, 147, 164
брусниця 344
брусок 389, 394
брязкотня 625
буєсть 491
буйність 491
буйство 475
бук 82, 93
буква 314, 315
буквиця 339
буковина 364
буряковиння 468
бучина 372
буччя 467, 468
вага 15
вапнище 485, 486
вапно 168, 177, 179
вапняр 437, 439
варварство 478

- ватра 19, 20
вежа 48, 53, 55, 61, 63, 71
величество 475
величина 364
величчя 467
вепр 140, 147
верба 25, 32, 33, 34, 39, 40, 42, 46,
47
вербина 375
вербиця 344
верблюд (велблюд) 88, 90, 101
вербов'я 470
верб'я 469, 470
веред 133, 147
вередниця 344
верем'я (врем'я) 271, 272, 276, 277
верес 133
вереск 133, 147
верескотня 625
веретенечко 448, 450, 640
веретено 177, 178, 198
веретенце (веретінце) 178, 448, 457,
458, 460, 463, 640
веровка 333
верста (верства) 48, 55, 61, 63, 68,
69, 71, 76, 79
верх 206, 207, 208, 209
верхів'я 470, 471
вершок 387, 388
веселечко 448, 450, 640
веселий 498
веселість 498
весельце 448, 455, 457, 458, 459, 460,
461, 463, 640
весілля 472, 474
весло 168, 179, 188, 189, 191, 625
весляр 438, 439
весна 48, 53, 55, 61, 62, 63, 68, 69,
71, 76
ветхість 496
вечір 133, 144, 148, 162, 164
вечірниця 348, 349
вечірній 349
вечорок 389, 394
вещество 480
вибій 511
вибір 511
вибірка 511
вибоїна 511
вибрик 511
виверт 511
вивих 511
вивіз 511
виводок 511
виворіт 511
вигадка 511
вигадниця 623
вигин 511
вигін 511
вигляд 511
вигнання 512
вигода 511
виграш 512
вид 133, 148
видаток 511
видача 511
видра 21
видумка 511
визнання 512
виїзд 511
виїмка 511
виклик 511
виконання 512
викрик 511
викуп 511
вила 169, 173, 174
вилов 511
вилога 511
виміна 511
вимір 511
вимова 511
вимога 511, 512
вимоїна 511
вимолот 511
вим'я 266, 267, 268, 274
вина 25, 34, 38, 39
винар 438, 439
винник 419, 421, 422
винниця 351, 352
вино 168, 180, 188
винос 512
винце 459, 461
виняток 511
випадок 511, 512
випал 511
випас 511

- випивка 511
 випічка 511
 виплата 511, 512
 виплід 511
 виправа 512
 вир 133, 148
 вираз 511
 виразка 511
 виріб 511
 виріз 511
 вирізка 511
 виродок 511
 вируб 511
 вирубка 511
 висилка 511
 висип 511
 висів 511
 вискотня 625
 вислів 511
 вислуга 511, 512
 вислухання 512
 висота 358, 362
 вистава 511
 виставка 511
 виступ 511
 витвір 511
 виторг 511
 витрата 511
 витримка 511
 вихід 511
 вихор 92, 94, 101
 вишенька 328
 вишиванка 623
 вишивка 511
 вишня 16, 19, 21, 22, 23
 вияв 511
 виява 512
 вівсисько 485, 486
 вівсище 485, 486
 вівсяник (овсяник) 421
 віця (овца) 51, 53, 59, 61, 62, 65,
 68, 69, 73, 76, 79
 вівчар 441, 442, 443
 відблиск 588
 відвар 588
 відверть 592
 відвіз 589, 621
 відвість 592
 відводок 589
 відволож 592
 відворот (відворіт) 591
 відвороть 592
 відголос 589
 відгомін 589
 відгризка 588
 відгук 589
 відгулень 589
 відданість 592
 віддих 589
 відділ 589
 відділок 589
 віддух 589
 відеречко 449, 450, 640
 відерко 445, 446, 447, 449
 відерце 448, 455, 458, 460, 463, 640
 відзарок 589
 відзвук 591
 відзимки 589
 відіграш 589
 відкид 589
 відклад 591
 відклик 589
 відкуп 589
 відкус 589
 відкуска 588
 відлив 590
 відлиск 590
 відлиток 590
 відлік 590
 відліт 590
 відліч 593
 відляска 590
 відмастка 588
 відміл 590
 відмін 592
 відновок 590
 відпар 590
 відпис 590
 відпірка 588
 відплив 590
 відповідь 592
 відпрядки 590
 відпуск 592
 відпуст 590
 відражка 588
 відрижка 588

- відрід 590
відрізнь 592
відро 180, 188, 190, 191
відросток 591
відрость 592
відруб 590
відсадок 591
відсвіт 592
відсип 591
відсіч 592
відскок 591
відслід 592
відстань 593
відсторонь 593
відстрах 591
відступ 591
відтинок 591
відтиск 591
відтік 591
відтінок 591
відтруть 593
відхлань 593
відцвіт 591
відчай 591
відчит 591
відшиб 592
відшибка 588
відьма 16, 21, 22
віз 133, 144, 148, 163, 164, 429
візник 425, 429
візок 390, 394
війна (война) 48, 49, 53, 56, 61, 63,
67, 68, 71
війще 462, 463
вік 134, 135, 144, 148, 162
вікенко 447
вікно (окно) 168, 182, 188, 189, 190,
191
віконечко 449, 450, 640
віконце 448, 458, 460, 640
віл 206, 207, 208, 209, 210
вільність 491
вільха (ольха) 11, 13, 16, 21
вінець 401, 404, 405
віник 417, 422
вінок 387, 388
вірник 412
вірність 491
віск 133
віспа 577
вістря 469
вість 233, 236, 237, 238, 240, 241,
242, 244
вісь 235, 237, 239, 241, 242, 244
вітер 82, 94, 102, 103, 104
вітерець (вітресь) 398, 400
віття 467
вітчина 375
віть (віта) 225, 227
віха 25, 32
вічко (очко) 451, 452
вічність 496
внук 82, 93, 102
внуча 303, 304
внучок (унучок) 383, 385
вовк 134, 135, 148, 149, 164, 349
вовна 16
вовча 307, 308
вовчик 430, 432
вовчисько 487, 489
вовчиця 348, 349
вовчище 487
вовчок 390
вогник (огник) 418, 423
вогнисько (огнисько) 485, 486
вогнище (огнище) 485, 486
вогонь 249, 250, 251, 253
вода 48, 53, 54, 55, 56, 61, 62, 63, 67,
68, 69, 71, 76
водиця 344
водяник 425, 429
водяниця 344
возворот 620
воздих 620
воздух 620
возик 431, 432
возня 625
воїнство 475
волик 417, 422
волина 375
воловина 366
волок 141, 142, 149, 393
волокнина 375
волокно 168, 180, 186, 188
волоконце 458, 460
волос 133, 149, 162, 468

- волосина 375
 волосок 390, 394
 волосся 468, 472
 волость 233, 236, 238, 240, 242, 244
 волоття 468, 472
 волоть 468
 волочок 390, 393, 394
 вольниця 350
 воляр (волар) 438, 439
 воня 11, 12
 ворітечка (воріточка) 450
 ворітка 449
 ворітця 460
 ворог 133, 149, 161, 163, 164
 ворон 133, 149
 ворона 20, 21, 22
 воронець 407, 410
 ворота 180, 187, 188
 ворох 133
 восклик 620
 восход 620
 восьмина (осьмина) 366
 вочина 380
 воша (вош) 234, 238, 240, 242, 243,
 244
 вощина 375
 вугілля (угілля, вугля) 468
 вугіль (угіль) 468
 вугіль (уголь) 247, 248
 вугляр 433, 436
 вугол (угол) 134, 137, 138, 159, 163
 вудка 328
 вудочка 328
 вуж (уж) 110, 112, 118, 125, 126, 131
 вужик (ужик) 418
 вузол (узол) 87, 96, 98
 вузькість 495
 вулиця 340, 343
 вус (ус) 133, 149, 163, 350
 вусок (усок) 393
 вухо (ухо, ђ-основа) 192, 199, 201,
 202, 203, 204, 232, 245, 264, 299,
 448, 451, 640
 вушечко (ушечко) 447, 448
 вушко (ушко) 448, 451, 452, 640
 в'яз 133, 149, 164
 гад 82, 93
 гаддя 467, 468
 гадина 372
 гай 134, 135, 149
 гайок 390, 394
 галуззя 468, 472
 галузь 468
 гать 234, 236, 238, 240, 242, 244
 гвіздя 469, 470
 гілка 333
 гілля 469, 470
 гірка 331
 гіркість 496
 гірчиця 344
 гір'я 472
 гість 254, 255, 256, 258, 259, 260,
 261, 262, 263, 264
 глибина 367, 370
 глина 16, 21
 глинисько 483
 глинище 483, 484
 глиста 25, 32, 34, 42, 46
 глум 133
 глупота 356
 глупство 479
 глухота 358
 глушина 367
 глушиця 344
 гнида 16
 гнилець 407
 гнилість 496
 гнилля 472
 гніздечко 448, 449, 453
 гніздище 486
 гніздо 177, 180, 188, 191
 *гніздце 449
 гній 133, 134, 149, 488
 гнійник 425, 429
 гнійниця 344
 гноїсько 487, 489
 гноїще 487, 488, 489
 гнойовисько 487, 489
 гнойовище 487
 гов'ядина 372
 год 133, 150
 година 376, 381
 годок 390
 голець 401, 403

гавкітня 625

- голий 403
голик 417
голина 366
голиця 344
голова 49, 53, 54, 56, 61, 62, 63, 67,
68, 69, 70, 71, 76, 77, 78, 79, 186
головина 376
головиця 344
головище 487, 489
головка 333
головник 425
головництво 479
голод 133, 150, 162
голос 133, 150, 162, 164
голосок 390, 394
голота 355, 363
голуб 253, 254, 255, 257, 259, 260,
261, 263, 264, 331, 349, 393, 409
голубець 407, 409, 410
голубиця 348, 349
голубка 331
голубок 390, 393, 394
гончар 440
гора 49, 54, 56, 57, 61, 62, 63, 67, 69,
70, 71, 72, 76, 79
горб 140, 150, 165
горбик 431, 432
горбина 376
горбок 390, 394
гордість 496
гордота 361
горе 193, 197, 203
горість 496
горіх (оріх) 82, 93
горішина 373, 375
горішник (орішник) 414, 415
горішок (орішок) 383, 385
горлиця 341
горло 167, 168, 170, 175
горнець 407, 409, 410
горний 349
горниця 348, 349
горобець (воробець) 407, 409, 410
гóрод 133, 150
городець 407
городисько 487
городище 487, 489
городок 390
горох 82, 95
гороховина 364
горошець 397
горошина 373
горошок 383, 385
горсть 234, 238, 240, 243
гортань 247, 248
горщик 409
господар 441, 442
господарство 479
господство 480, 481
господь 481
гостець 407
гостинець 403, 406
гостинниця 350
гострота 357
гра (ігра) 26, 35, 39, 40, 43, 45
граб 82, 95, 104
грабина 373
граблі 16, 21
град 82, 95, 104
градина 374
границя 344, 352
гребінець 407, 410
гребінь 285, 286, 287, 288
гребля 17, 20, 21, 22
гребня 625
гриб 140, 150, 165
грибар 441
грибок 390, 394
грива 20
грижа 11, 12, 33
гризня 625
гризотня 625
гріб 141, 144, 150, 151, 162, 163, 165,
488
грім 133, 151, 161
гріх 105, 106, 119, 120, 128, 132
гріш 128, 129, 132
грішник 419, 422
грішниця 351
грішок 387, 388
гробище 487, 488
гробниця 344
гробовище 487
гробок 390, 394
гроза 25, 34, 40, 42
груба 19, 20

- грубість 496
 груди 234, 236, 237, 238, 239, 241, 242, 243
 гряда 53
 грядка 53
 грязь 234, 236, 237, 238, 240, 242, 244
 губа 11, 12, 22, 23, 24, 33, 395
 губка 396
 гульня 625
 гумнище 485, 486
 гуркотня 625
 гусениця 350
 гуска 333
 гусль (гуслі) 225, 227
 гусляр 433, 436
 густина 367
 густість 496
 густина 358
 гусь 254, 255, 256, 258, 261, 263, 264
 гуся 307, 308

 газдівство 478
 ґрунт 126

 давнина 364
 данина 376
 дар 211, 212, 216, 217, 218, 222
 дарник 425
 дах 86, 98
 двері 231, 232
 дверник 419
 двір 113, 114, 120, 121, 126, 131, 215
 двірць (дворець) 401, 405
 двірник 419, 421, 423
 двірок 387
 дворик 417, 422
 дворисько 485
 дворище 485, 486
 дебелий 494
 дебелина 366
 дебелість 493, 494
 денечко 449
 денний 349
 денниця 348, 349
 денце 448, 459, 460, 461
 день 285, 286, 287, 288, 289, 290
 деревина 376, 380

 деревисько 487
 деревище 487
 дерево 192, 193, 194, 198, 202, 203, 204
 деревце 462, 463
 дерев'я 472
 дерев'яний 428
 дерев'яник 428
 дерен 117
 дерзость 496
 десниця 344, 345
 десятина 376
 джерело (жерело) 168, 177, 178, 179, 181, 186, 188, 189, 190, 191
 джерельце 458, 459, 460
 джміль 142, 143, 144, 160, 165
 дзвін 140, 151
 дзвінок 390, 394
 дзвонар 441, 442
 дзеркало (зеркало) 195, 203, 204, 463
 дзеркальце 462, 463, 464
 диво 194, 204
 дикість 491
 дим 82, 95, 102, 104
 димник 412, 415
 димниця 341
 димок 384, 385
 диня 19, 21, 23
 дитина 376
 дитинець 404
 дитинство 480
 дитя 274, 305
 дичина 364
 дівер 254, 257, 259, 261, 262, 264
 дівиця 341
 дівка 328
 дівочка 328
 дівство 475, 476, 477
 дівчина 373, 375
 дівчисько 483, 484
 дівчище 483, 484
 дід 82, 95, 102, 104
 дідик 412
 дідина 374
 дідисько 483, 484
 дідицтво 476, 477
 дідище 483, 484
 дідівщина 364

- дідок 384, 385
діжа 25, 34, 40, 42, 45
діжка 333
діл 134, 135, 144, 151
ділечко 444
діло 167, 168, 170, 174, 176
дільник 412, 415
дільниця 351
дільце 454, 455, 456, 457
дім 213, 214, 215, 216, 218
дімок (домок) 390, 394
діра 25, 34, 40, 42, 46, 47
дірка 333
діти 238, 239, 240, 242, 243, 244, 488
дітиська 489
дітище 487, 488, 489
дітки 331, 332
дітство 480
днина 376
дно 180
доба 49, 53, 57, 61, 62, 63, 67, 69, 72,
76
добавка 570
добаг 571
добич 573
добір 571, 621
доблесть 493
добрий 357, 494
добрина 366
добрість 493
добро 180, 181, 186
доброта 356, 357
доважка 570
довг (долг) 134, 135, 151
довгість 491
довгота 353, 354
довжина 364
довжний 429
довжник 425, 429, 430
довжок 390
довід “відомості” 571
довід “доказ” 571
довідка 570
довідник 571
довіз 571
догад 571
догадка 570
догляд 571, 624
доглядач 624, 625, 632
доглядачка 623
договір 571
догонь 573
дограбок 571
дозвіл 571
дозор (дозір) 572
доїзд 572
дойда 571
доказ 572
доказка 571
докір 572, 621
доклад 572
докладка 571
долив 572
доливка 571
долина 376, 381, 382
долітце 459
долоня (долонь) 225, 227
долото 169, 181, 186, 188, 189, 191,
198, 268
домар 441
домик 431
домисел 572
домище 487
домовик 425, 429
домовина 369
домовище 487
донос 572
допис 572
дописка 571
допись 573
допит 572
допитка 571
доплив 572
доповідь 573
допрік 572
допуск 572
допуст 572
дорога 20, 21, 23
дорожка 328
досвід 572
досвіт 572
досвіток 572
досилка 571
доска 53, 57, 61, 64, 72, 78
дослід 572
дослідник 573

- дослідництво 573
 доспів 573
 доспіх 573
 доступ 573
 досяг 573
 дотеп 573
 дотик 573
 дотисок 573
 доторк 573
 доход (дохід) 573
 доч 312
 дочка 313, 330, 331
 дошка 53, 333
 дош 111, 112, 113, 121, 126
 дощик 417, 422
 дошовиця 350
 древо (s-основа) 295
 дрібниця 345
 дрібнота 363
 дріб'я 472
 дрівця 463
 дрізд (дрозд) 110, 111, 112, 118, 121,
 129
 дріт 98, 99
 дробина 376, 380
 дрова 194, 198, 202
 друг 133, 144, 151, 163
 дружина 376, 377
 дружка 333
 дружок 390
 дуб 133, 151, 152, 163, 165, 336, 380
 дубець 407, 410, 625
 дубина 377, 380
 дубище 487, 489
 дубник 425
 дубок 390, 394, 625
 дуб'я 472
 дуга 25, 33, 35, 39, 40, 42, 45, 47
 дуло 167, 168, 169, 174
 дума 20
 дупелечко 449
 дупельце 448, 458
 дупло 181, 188, 191
 дух 133, 152, 161
 духота 358
 душа 49, 57, 61, 62, 64, 67, 69, 72,
 76, 78
 дядько 336
 дятел 82, 93
 єство 479
 жаба 17, 20, 21, 22
 жабка 328
 жаб'я 302, 303
 жажда 14
 жало 167, 168, 177, 188
 жаль 226, 227, 228, 229, 230
 жальце 455
 жар 133, 152
 жарина 377
 жеброта 363
 жєнщина 366
 жєрдина 377
 жєреб 133, 152
 жєребєць 408, 410
 жєребок 390, 394
 жєреб'я 307, 308, 309
 живина 367
 живиця 345
 живість 496
 живіт 90, 105, 106, 121, 144, 248,
 283, 286
 животик 417, 422
 животина 377
 жила 11, 12, 21
 жилка 328
 жир 213, 214, 216, 218
 жирок 391
 житечко 444
 житко 444
 житник 413
 житницько 483
 житниця 339
 житнище 483
 жито 170, 171, 174, 175
 житце 454, 455
 жінка 330, 333, 335, 336, 638
 жінота 363
 жовна 26, 35, 40, 42, 46
 жовтець 402
 жовтина 366
 жовток 387, 388
 жовч 234
 жолоб 133, 152, 165
 жолобєць 408

- жолобок 391, 394
жолуддя 468, 472
жолудок 255
жолудь 255, 257, 259, 261, 262, 263,
264, 468
жона (жена) 25, 33, 35, 38, 39, 42,
46, 47
жук 87, 89, 93, 95, 98
журавель 92
жучок 383, 385
- забавка 548
забавочка 548
забаг 554
забережень 554
забіг 554
забіл 554
забілка 549, 626, 627
забір 555, 568
забіч 566
заблуд 555
заваль 566
завар 555
заварка 549
завдання 565
заверт 555
завертень 555
завертка 549
завивка 549
завидниця 549
завийка 549
завистник 555
завистниця 549
зависть 566
завитка 549
завиток 555
завід “завідування” 555
завіз 555
завіс 555
завістка 549
завісь 566
завіт 555
завмирок 555
завод (завід) 555, 568
заводь 566
заволока 549
заворіння 565
заворот 555, 556
- заворотень 556
завороть 566
зав’язка 549, 626, 627
зав’язник 556
зав’язок 556
зав’язочка 549
зав’язь 566
загад 556
загадка 549
загар 556
загарь 566
загвіздка 549
загвіздок 556
загиб 556
загин 556
загинка 549
загін 556, 557, 568
заглядь 566
заглібка 549
заглуб 556
заглушка 550
загнаність 566
загніт 556
заговір 556
заговорок 556
заголове 565
заголовок 556
загорода 550
загородище 565
загородка 550
загородь 566
загортка 550
загреб 557
зад 82, 95, 104
задавка 550
зادання 565
задержка 550
задив 557
задирка 550
задох 557
задмух 557
задник 413, 415
задок 384, 385
задра 550
задум 557
задумка 550
задур 557
зажив 557

- зживок 557
ззване 565
зздра 550
зздрісник 557
зздрісьть 566
зззв 557
зззір (ззззр) 557
зззісьть 566
зззначка 550
зззнобка 550
зззуб 557
зззубень 557
зззубець 557
зззідок 557
зззіда 550
зззімань 566
зззімище 565
зззінятісьть 566
ззказ 557
ззказник 623, 625
ззквас 558
ззкваска 550
ззкзк 558
ззкзс 558
ззкзівка 550
ззкззп 558
ззкзла 550
ззкзлад 558
ззкзладка 550, 626
ззкзладочка 550
ззкзлейка 551, 627
ззкзлепка 551, 626, 627
ззкзлік 558
ззкзлін 558
ззкзлесник 558
ззкзлот 558
ззкзкон 558, 559
ззкзконник 559
ззкзкосок 559
ззкзкот 559
ззкзкрас 559
ззкзкрзвка 551
ззкзкрзшка 551
ззкзкрзз 559, 568
ззкзкрзпка 551
ззкзкрут 559
ззкзкрутьень 559
ззкзкрутка 551
ззкруток 559
ззкуп 559
ззкупень 559
ззкупка 551
ззкупня 551
ззкуска 551
ззкут 559
ззкутьень 559
ззкутьець 559
ззкуток 559
ззкуточок 559
ззлеж 567
ззлежа 551
ззлів 559
ззлзчок 559
ззлзшок 559
ззлзжка 551
ззлзз 560
ззлззз 467, 468
ззлззко 444
ззлззо (ззлззо) 170, 174
ззлззце 454
ззлззь 567
ззлззк 560
ззлзсок 560
ззлзжник 560
ззлззоа 53
ззлззозка 53
ззлом (ззлзлм) 560
ззламзка 551, 627
ззламнка 551
ззлах 560
ззлахт 560
ззлахть (ззлахть) 567
ззлахнка 551
ззлахсел 560
ззлахсник 560
ззлахль 567
ззлахн 560
ззлахна 32
ззлахр 560
ззлахрзок 560
ззлахс 560
ззлахтка 551
ззлахчка 551
ззлахшка 551, 552
ззлахкнення 565
ззлахкнутісьть 567

- замняток 560
замок 560
заморозень 560
заморозок 560
заморозь 567
замоток 560
замулок 560
замут 560
занавіс 561
занив 561
занідро 565
заніжка 552
заніз 561
занізка 552
занузд 561
запад 561, 624
западень 561
западня 623, 624, 625, 631
западь 567
запал 561
запалка 552
запас 561
запаска 552
запасочка 552
запах 561
запинка 552
запис 561
записка 552, 629
записочка 552
запись 567
запит 561
запілка 552
запільчина 552
запічок 502, 561
заплесок 561
заплід 561
заплітка 552
заплішечка 552
заплішка 552
заплут 561
заповідь 567
запонка 552
запорток 561
заправка 552
запражка 552
запряг 561, 562
запуст 562
зап'ястя 566
зап'яток 562
зарва 552
заріб 562
заріг 562, 568
зарід 562
заріз 562
зарізка 552
зарік (зарок) 562
заріст 562
зарість 567
зарічок 562
зародок 562
заросль 567
заросток 562
заруб 562
заруба 552
зарубка 553, 626
зарубок 562
заря 11, 12, 14, 53
заряд 562
зарядка 553
засвіт 562
заселок 562
засилка 553
засип 562
засипка 553, 627
засіб 563
засів 563
засід 563
засідка 553
засідок 563
засік 563
засіч 567
заскок 563
заскочка 553
заслін (заслон) 563, 568
заслінка 553
засмажка 553
засніт 563
засніток 563
засновок 563
засовець 563
заспа 553
заспів 563
заспір 563
застав 563
заставка 553
застібка 553

- застівка 553
 застіжечка 553
 застіжка 553
 застій 563
 застійка 553
 застілка (застилка) 553
 застум 563
 заступ 563
 заступень 563
 засув (засов) 564
 засува 553
 засувка (засовка) 553
 затвор 564
 затица 553
 затиск 564
 затичка 554
 затиш 564, 567
 затишина 554
 затишок 564
 затінок 564
 затінь 567
 затірка 554
 затірочка 554
 затіч 567
 заткавка 554
 затон 564
 заторочка 554
 затримка 554
 затруд 564
 затряс 564
 затулка 554
 затхлість 567
 заум 564
 заушень 564
 захват 564
 захисник 564, 624, 625, 632
 захист 564
 захисток 564
 захисть (захиц) 567
 захистя 566
 захід 564, 565
 захолод 565
 зацвіт 565
 зацінка 554
 зачеп 565
 зачерк 565
 зачин 565
 зачіпка 554
 зачіс 565
 зачіска 554
 зачуд 565
 зашморг 565
 зашіпка 554
 заяв 565
 звізда 26, 33, 35, 38, 39, 40, 41, 42,
 43, 46
 звіздар 438, 439
 звір 254, 255, 256, 259, 261, 262, 263,
 264, 481
 звірик 431
 звірина 377, 380
 звіринець 404, 406
 звірок 391, 394
 звірство 481
 звіря 307, 308, 309
 звір'я 473
 зворот 573
 звук 133, 152
 здоров'я 467, 468
 зеленець 408
 зеленина 369
 зелениця 345
 земелька 332
 землиця 345
 земля 22, 49, 53, 54, 57, 58, 61, 62,
 64, 67, 68, 69, 70, 72, 76, 336, 337
 зеренце 455, 457
 зернечко 444
 зерне 467
 зернина 374
 зерно 167, 168, 171, 175
 зерня 303
 зернятко 303
 зима 49, 53, 58, 61, 62, 64, 67, 69, 72,
 76, 79
 зимовик 425, 426
 зілля 469, 470, 471
 зільник (зольник) 425
 зільниця 345
 зімник 425
 зіниця 341
 зість 494, 495
 зло 181, 186
 змійка 332
 змія 26, 33, 35, 39, 40, 43
 знак 134, 135, 152

- знамення 467, 468, 469
знамено 267
знам'я 266, 267, 268, 468
значок 391, 394
зола 50, 58, 61, 64, 72, 76
золотар 441, 442
золотко 451
золотник 426, 429
золото 195, 197, 451, 463
золотце 462, 463
зоря 14, 50, 53, 58, 61, 62, 64, 67, 69, 72
зуб 140, 152, 153, 163, 395
зубець 408, 410
зубок 391, 395
зуб'я 473
зять 247, 248
- иглиця (глиця) 345
- івина 373
ігла (игла) 50, 58, 61, 64, 67, 69, 72, 76, 79
іго 195
ігрисько 486
ігрище (грище) 485, 486
ізба (изба) 50, 58, 61, 64, 69
ікра (икра) 27, 32
імено 275
імла (имла, мла) 27, 36, 41, 43
ім'я (им'я) 267, 272, 273, 274, 275, 276, 277
іній (иней) 92
іржа (иржа, ржа) 28, 36, 41, 44
іскра (искра) 20, 21
істина 364
істота 354, 355
- їж 105, 106, 121
їжик 417
- камениця 341
каменяр 433, 436
камінець 398, 399, 400
каміння 281, 467, 468
камінь 279, 280, 281, 284, 287, 468
капля 20, 21, 22
картофля 22
кат 98, 99
катівство 478
кахля (кафля) 19, 20
кача 303
качка 336
кашиця 341
кашка 328
квас 133, 153, 165, 393
квасина 381
квасник 426
кваснина 367
квасниця 345
квасок 391, 393, 394
квітина 377
квітка 333
квітник 426, 429
квіття 473
кертина 377
кертиця 345
кила 11, 12
кислиця 341, 343
кислота 354
кит 89
китиця 339, 343
китка 328
кізка 332
кіл 105, 106, 118, 121
кілець 402, 405
кілля 470
кілок 387, 388
кільце 462, 463
кін 113, 114
кінва (конов) 314, 315
кінєць 402, 405
кінник 419, 421
кіннота 363
кінь 105, 106, 107, 118, 126, 127, 128, 129, 131, 132
кіре 473
кісник "стрічка для вплітання в ко-су" 426, 429
кісник "торговець косами" 426
кісниця 345
кісся 473, 474
кістка 333
кість 234, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 245
кістя 473

- кістяр 441
кіт 105, 107, 118, 122
кітка 334
кітлина 377
кітляр (котляр) 438, 439
кіш 105, 107, 112, 122, 131
клин 82, 95, 104
клинець 397, 398, 400
клиння 467
клинок 384, 385
клич 82, 93
клітка 334
кліть 234, 236, 238, 240, 242, 244
клубня 19, 20
ключ 105, 107, 121, 128
ключар 438, 439, 440
ключик 417, 422
ключина 377
ключниця 351, 352
книжиця 340
книжка 336, 337, 352, 365
книжник 413, 415
княжество 481
князь 142, 143, 153, 161, 162, 165,
481
князьок 391, 394
кобила 17, 20, 21, 22
кобилиця 341
кобилка 328
ковдра 19, 20
коза 50, 58, 61, 62, 64, 67, 69, 70, 72,
76, 79
козар 441, 442
козел 105, 107, 118, 121, 126, 131
козина 377
козиця 345
козлик 417, 422
козлинка 377
козлиця 345
козля 305, 306
козлятина 374, 381
колесний 429
колесо 291, 295, 297, 298, 299, 300
колечко 445, 447, 448
колик 417
колінечко 444
колінко 444
коліно 169, 173, 174, 175
колінце 454, 455, 456, 457
колісник 426, 429
колісце 462, 463
коло 195, 448
колода 20, 21, 22
колоддя 467, 468
колодиця 341
колодка 328
колодязь 92, 95, 104
колос 133, 153, 468
колосок 391, 393, 394
колосся 468, 473
комар 90, 105, 107, 118, 121, 248
комарик 417
комариця 345
коник 417, 422
конина 377
коноплисько 483, 484
коноплище 483, 484
коноплі 17, 21, 22
кончина 381
коняр 438, 440
копа 50, 53, 58, 61, 62, 64, 67, 72, 76
копитечко 444, 445, 446
копитко 444
копитник 413, 415
копито 167, 168, 169, 171, 173, 174
копитце 454, 455, 457
копиця 345, 352
копійце 458
кора 50, 58, 61, 64, 73, 76
корабль 90, 91
коренище 487
корина 377
користь 226
коритечко 444
коритко 444
корито 171, 174
коритце 454, 456
кориця 345
корівка 328
корінець 408, 410
коріння 287, 468, 473, 474
корінь 281, 284, 285, 286, 287, 288,
468, 474
корм 133, 153
орма 27, 35, 39, 43, 46
кормилець 404, 406

- кормилиця 350
короб 133, 153, 165
коробка 334
коробок 391, 394
корова 17, 20, 21, 22, 23
коровиця 340
коров'яр 433
корогва (корогов, хоругва, хоругов)
323, 324
королик 417
королиця 345
королівство 480
король 105, 107, 118, 121, 126
короста 17
короткість 495
кoрч 105, 107, 122
корчма (коршма) 11, 12, 33
корчмар 433, 436
коса “волося” 50, 58, 61, 64, 67, 73
коса “знаряддя” 50, 58, 61, 62, 64,
67, 69, 70, 73, 76
косар 441, 442
косиця 345
косище 488
косовище 488
котел 105, 107, 122, 253
котельник 419
котик 417, 422
котловина 366
коток 387, 388
кота 305, 306, 308
кофта 19, 20
кошик 417, 422
кошниця 351
краєць 397
країна 374
край 82, 83, 85, 86, 95, 96, 98, 102,
134, 227
крайок 384, 385
крамар 434, 435, 436, 437
краса 27, 36, 43
красавець 404
красавиця 350
краска 334
красота 356, 357
кремінець 404, 406
кремінь 282, 284
кривина 367
крик 133, 154
крилечко 448, 449, 450
крило 168, 181, 187, 188, 189, 190,
636, 637
крильце 449, 459, 460, 461
криха 50
кришка 334
крівля 470
кріпость 496, 498
кріселко 444, 445, 446
крісельце 454, 455, 457
кріслечко 444
крісло 167, 168, 171, 175
кріт 105, 108, 118, 122
кров 321, 322
кровавий (кривавий) 349
кровавиця (кривавиця) 348, 349
кровність 496
кропива 11, 12, 17
кросенце 462, 463, 464
кросно 463
кротість 493
кrotовина 366
кrotовиння 468
круг 133, 134, 136, 154, 164, 165
круглиця 345
круглість 493
кружечь 408
кружина 381
кружок 391, 394
крупа 27, 36, 39, 40, 41, 43
крупник 419, 421
круп'яр 438
крутість 496
кубик 412, 415
кубок 383, 385
кукла 22
кум 133, 154, 165
кума 27, 33, 36, 39, 40, 41, 43, 45
куміство 480, 481
куна 27, 36, 39, 43
куниця 345
купа 11, 13, 17, 23
купець 397
купина 374
купка 328
куриця 341
курка 328

- курник 415, 416
курочка 329
куря 302, 303, 304, 307
курятина 373
кусок 391
кут 110, 111, 112, 122, 131
кутниця 351
куток 387, 388
кухар 434, 435, 436
кухня 22
- лава 17
лавина 374
лавиця 341, 342
лавка 329
лавник 413
лад 82, 83, 98
лаз 82, 83, 94, 98
лазник 415
лазниця 342
лазок 384
лакомство 476, 477
лан 86, 98
ланцюг 90, 91
лапка 329
ласкавець 397
ластовиння 468
лебідь 254, 255, 257, 259, 261, 262,
264
лев 112, 113, 118, 122, 126, 129, 132,
349
левик 417
левиця 348, 349
легкота 357
ледиця 345
ледник 426
ледовець 408, 409
ледовий 409
ледовиця 345
лестка 332
лесть 233, 234
лико 171, 174
лин 87, 89, 96, 98, 102
линок 384, 385
липа 17, 20
липещь 397, 398
липина 373, 375
липка 328
- липник 415, 416
лип'я 467, 468
лис 133, 154, 161
лиса 27, 36
лисіна 364, 365
лисиця 345
лисичка 337—338, 338
лиська 332
лист 215, 216, 219
листик 431
листок 391, 394
листя 473
лихва 11, 13
лихвар 433, 436, 477
лихварство 476, 477
лихота 358
лице 184, 185, 191
личе 468
личина 377
личко “личенько” 447, 448, 450
личко “тонке лико” 444, 446
личчя 473
лівиця 346
лід 213, 214, 216, 219
лідниця 346
ліжко 429
ліжник 426, 429, 430
ліжниця 346
лій 133
лікар 437, 439, 440, 442
лікарство 476, 477
лікоть 254, 255, 256, 259, 260, 261,
264
лінивець 404, 406
лінивство 480
лінь 234
ліпота 358, 362
ліс 126, 133, 134, 154, 162, 163, 429
лісіна 377
лісище 488, 489
ліська 332
лісковець 404
лісник 426, 429
лісовик 426, 429
лісовина 369
лісок 391, 394, 395
літечко 444, 446
літко 444

- літник 413, 415, 416
літо 171, 172, 174, 175, 176
літовище 483, 484
лоб 112, 113, 129, 349
лобик 418
лобиця 348, 349
лобище 485, 486
лобода 50, 58, 61, 64, 67, 73
лобок 387, 388
лов 133, 154
ловецтво 479
ловище 488
ловний 349
ловниця 348, 349
ложе 195, 429
ложисько 488
ложок 391
лоза 50, 53, 58, 61, 62, 64, 67, 69, 73,
76
лозина 377
лозний 349
лозник 426
лозниця 349
лой 154
лойниця 346
лойок 391
лоно 177, 186
лопата 17, 20
лопатка 329
лопатник 413
лопушина 377
лопушник 419, 421
лопушок 387
лопуштя 470
луб 133
луб'я 473
луг 134, 136, 154, 165
луговина 369
лужина 377
лужок 391, 395
лук 133, 154, 393, 429
лука 27, 36, 40, 43, 46
лукавець 404
лукавиця 350
лукавство 480
лукар 441
луковина 369
луковиця 342
луна 27, 33, 36, 39, 43
лучва 349
лучик 431
лучина 377
лучиця 349
лучка 332
лучник "лучина" 421
лучник "стрілець з луку" 426, 429,
430
лучниця 351
лучок 392, 393, 395
льгота 355
льницько 488
льодина 377
льодок 392
льон 142, 143, 160, 161, 488
льонар 441, 442
льоник 431
льонище 488, 489
льонок 391
льох 98, 99
любєць 402, 403
любий 403
любимець 404, 406
любимиця 350
любість 493, 495
любка 332
любка 447, 448
любов 316, 317, 318
любовник 422
любовниця 350
любота 355
любство 479
люд 133, 481
люди (люде) 255, 256, 257, 258, 261,
262, 264, 481
людина 378
людиська 489
людища 489
людність 496
людство 481
лютість 493
ляскотня 625
мазник 427
мазниця 346
мазь 234, 236, 237, 239, 240, 242, 244
мак 82, 96

- маківник 413, 415, 416
маковець 399
маковина 364
маковиння 468
маковиця 342
маковище 484
малість 491
мальство 476
маляр 434, 435, 436, 437
малярство 478
мама 18, 21
мамаліга 19, 20
мамка 329
мамочка 328
масельце 455
маслечко 445
масло 172, 174, 175
масляниця 342
масниця 342
масть 235, 236, 237, 239, 240, 242, 244
материнство 476, 477
материнський 477
матерниця 340
мати 310, 311, 312
матиця 340, 343
матка 329
мачок 383
маячня 625
мед 211, 212, 216, 219
медовик 427
медовиця 346
медок 392
медяний 429
медяник 427, 429, 430
межа 27, 32, 33, 36, 40, 41, 43, 46, 53
межник 419, 421
мережка 329
мерзість 496
мерзота 359
мертвець 402, 405
мертвий 349
мертвиця 349
мертвість 493
месник 428, 430
метільниця 351
метличка 338
метлище 486
метушня 625
меч 105, 108, 112, 118, 122, 123
мечик 418
мечник 419, 422
мзда 27, 36
милість (милость) 491
мило 167, 168, 172, 174
мильник 413, 416
мильниця 342
мильце 454, 455, 456
миляр 433, 436
мир 211, 212, 216, 219
мисль 225, 227, 228
митар 437, 440
митник 420, 422
митниця 351
мито 177, 182
миша (миш) 225, 229, 230
мишка 328
мідник 413, 415, 416
мідниця 342
мідь 225
мідяниця 342
мідяр 433, 436
міна 27, 32
міриця 340
мірка 328
мірник 413, 415
мірниця 342
мірність 491
міст 138, 155
містечко 445, 446
містисько 483
містище 483
містниця 346
місто 172, 174, 176
місток 392, 395
місце 454, 455, 456, 457
мітельник 420
мітка 328
мітла 27, 36, 39, 40, 41, 43, 45
мітлиця 346
мітляр 438
міх 133, 134, 154, 165
міховина 369
мішина 378
мішок 392, 395
млин 87, 89, 93, 100, 103, 105, 144

млинар 434, 436
млинець 399
млинок 384, 385
множество 476, 477
множина 364
могила 18
могилка 329
могильник 413, 416
могильниця 340
мозоль 247, 248
мокрець 402
мокринка 366
мокриця 346
мокрість 493
мокрота 357
молва 11, 13
молитва 315, 320, 324
молодецьтво 479
молодець 408, 409, 410
молодик 412, 424, 431, 625
молодина 369
молодиця 346, 352
молодість 496
молодка 332
молодник 427, 429
молодство 481
молодь 235, 236
молоко 182, 186, 189
молот 133, 155
молоток 392, 395
молочар 438, 440
молочко 447, 448
молочник 420, 422
молочниця 351
мор 133
море 192, 195, 203, 204
морква (морков) 318, 319, 320, 331
морквина 381
морквиця 351
морковка (морківка) 331
мороз 82, 96
морозець 398, 399
морозок 383, 385
морок 133
мостик 431
мости́на 378
мостище 488
мостовик 427

мостовина 369
мотика 18
мох 142, 143, 160, 161
моховик 427, 429
моховиця 346
моховище 488
мудрець 402, 403, 405
мудрий 403
мудрик 418
мудрість 493, 495
мудрота 355
муж 133, 144, 155, 161, 162, 163, 481
мужество 481
мужик 431, 432
мужність 496
мужчина 367
мука 28, 36, 43, 45
муляр 434, 435, 436, 437
мутність 497
муха 21, 23
мучар 438
мученик 413, 416
мучеництво 476
мучениця 340
мучиця 346
мучник 421
мучниця 351
мушка 328
м'якість 497
мякота 359
м'якота 359
м'ялиця 340
м'ясарь 442
м'ясник 427, 429, 430
м'ясниця 346
м'ясо 195, 197, 203
м'ясце 462
м'яч 105, 108, 123
м'ячик 418, 422

набавка 513
набивка (набівка) 513, 629
набіл 515
набрід (наброд) 515
навал 515
навик 515
навилок 515
навис 515

- нависть 520
навись 520
навичка 513
навід 515
навіз 515
навій 515, 568
наволок 515
наволока 513
наволоч 520
наволочка 513
наворот 515
нагадка 513
нагінка 513
наглість 494
нагляд 515
нагніт 515
нагода 513
наголос 515
нагорок 516
нагорь 520
нагота 359
надавка 513
надбавка 520
надбання 519
надважка 520
надвишка 520
наддавка 521
надзір 521
надібок 516
наділ 516
над'їзд 521
надклепка 521
надмір 502, 521
надоба 513
надовба 513
надолок 516
надпис 521
надпись 521
надсічка 521, 626, 627
надтичка 521
надшивка 521
назва 513
назване 519
назвисько 519
назвище 519
назимок 516
наїдок 516
наїзд 516
найда 513
наймит 516, 630
наймичка 513, 629
наказ 516
накидка 513
наклад 516
накладка 626
наклейка 627
наклеп 516
наклепка 626
наклін 516, 568
наковань 520
накоренок 516
накрив 516
накривка 514
накритка 514
накришка 514
наливка 514
наліг 516
намет 516, 517
намисел 517
наміл 517
намір 517
намітка 514
намолот 517
намул 517
нанос 517
напад 517
нападь 520
напасть 520
наперсток 502, 517
напис 517
напись 520
напиток 517
напій 517
наплив 517
наплід 517
направка 514
напрям 517
напрямок 517
напуск 517
нарізка 514
наріст 517
нарість 520
народ 518
народок 518
наростень 518
наросток 518

- наруб 518
насадка 626, 627
насилка 514
насип 518
насипка 514, 626
насит 518
насівка 514
насід 518
насідка 514
насідок 518
насіч 520
насічка 514, 626, 627
наскок 518
наслання 519
наслідок 518
наслух 518
насмій 518
насмійка 514
наспа 514
наспів 519
настання 519
настил 519
настілка 514
настрій 519, 568
наступ 519
натерть 520
натиск 519
натовп 519
натра 514
натруд 519
натрус 519
натруска 514, 627
натха 514
натяг 519
натяк 519
науст 519
наушниця 514
нахвалка 515
нахил 519
нахід 519
нахідка 515
націнка 627
начерк 519
начиння 520
нашепт 519
нашибка 515
нашивка 515
нашадок 519
небій 574, 621
небо (б-основа) 192, 195
небо (с-основа) 293, 294, 295, 296,
298, 299
неварка 574
невид 574
невидаль 574
невороть 575
негід 574
негідь 576
неглядка 574
недруг 574
недуг 574
нежар 574
нежить 576
незабудь 576
незгідь 576
нездаль 574
незмир 574
незмислень 574
незмисль 574
некіс 574
нелад 574
нелинь 575
нелупка 574
нелюб 575, 621
нелюд 575
немил 575
неміч 576
немічність 576
ненависть 576
непранка 574
неприятнь 576
неприятель 575
нерест 133, 155
нерість 576
неряд 575
несить 576
несів 575
неслух 575
нестям 575
нетвір 575
нетель 576
нетеч 576
нетля 574
нетрі (нетра) 574
нетруд 575
нетям 575

- нетямка 574
 неук 575
 неущтво 575
 нехарь 576, 577
 нехить 577
 нечесьть 577
 нечистота 624, 625, 631, 632
 нечисть 577, 624
 нива 18, 20
 нив'я 468
 низ 134, 136, 155
 низина 381
 низовець 408, 409
 низовий 409
 низовик 427
 низовина 368, 370
 низов'я 473
 низькість 495
 нитка 329
 нить 225
 нищета 354
 ніготь 254, 255, 257, 259, 260, 261,
 264
 ніж 105, 108, 123, 128, 132
 ніжка 334
 німиця 346
 німота 359, 363
 нірка 334
 ніс 133, 155
 ніч 235, 236, 237, 239, 240, 241, 242,
 244, 245, 349, 429
 нічка 334
 нічник (ночник) 427, 429, 430
 нічниця 349
 новик 424
 новина 368, 370
 новість 497
 нога 50, 53, 58, 59, 61, 62, 64, 65, 67,
 70, 73, 76, 77, 78, 79, 80
 ножар 438
 ніжик 418, 422, 423
 нора 51, 59, 61, 65, 67, 70, 73, 76
 норов 133, 155
 носик 431, 432
 носок 392
 нуда 11, 13
 нужа 14
 нужда 14
 нужник 414
 нутро 182, 186
 оббивка 577
 обвертка 577
 обвинка 577
 обвід 578
 обвідка 577
 обвістка 577
 обгортка 577
 оберт 578
 обзир 578
 обзир 578, 621
 обіг 578
 обід “окружність колеса” 579, 624
 обідець 624, 625, 632
 обідок (ободок) 580, 624, 625, 632
 обідранець 622
 обідранка 622
 обійми 579
 обірванець 622
 обірок 579
 обіцянка 623
 обіч 587
 об'їдки 577
 об'їзд 579
 об'їздка 577
 обкидок 579
 обклад 579
 облав 579
 облад 579
 облаз 579
 обламок 579
 облеск 579
 облизень 579
 облик 579
 облич 587
 облік 579
 обліт 579, 621
 обліч 587
 облуд 579
 облук 580
 обляги 580
 обман 580
 обмил 580
 обмилка 577
 обмилок 580
 обмин 580

- обміль 587
обмін 580
обмір 580
обмішка 577
обмолодь 587
обморок 580
обніж 587
обов'язок 622
ободо 586
обоз 579
оболок (оболоки) 580
оболоко 586
оболонь 587
оборожень 580
оборот 580
обочень 580
образ 580, 630
обрив 581
обривок 581
обрид 581
обрізанець 623
обрізок 581
обрій 581
обрость 587
оброть 587
обрубок 581
обрус 581
обруч 624, 625, 626, 632
обряд 581
обрядок 581
обсів 581
обсівок 581
обстріл 581
обстяжка 577
обсяг 581
обтиск 581
обтік 581
обув 581
обшивка 577
обшир 587
обшук 581
об'яв 581
овес 105, 108, 126, 253
овесець 402
овесок 387
овечка 334
оволока 577
овча 305, 306
овчина 378
огарок 581
оглух (олух) 581
огляд 582
оглядка 577
оглядок 582
оглядь 587
оголоска 578
огриз 582
огризок 582
огріх 582
одгрук 591
один 403
одинець 402, 403, 405
одиниця 346
одіва 578
одіж 587
одривка 588
одрік 592
одур 582
одяг 582
одяга 578
ожог 582
озвук 582
озеречко 447, 448
озерисько 488
озерище 488
озеро 178, 194, 198, 203, 204
озерце 448, 462, 463
озимок (озимки) 582
озлість 587
ознак 582
озов 582
окид 582
окидь 587
окис 582
окисел 582
окисок 582
окіл 582, 583, 621
окіст (окість) 588
окісток 583
оклад 583
оклик 583
око (δ-основа) 192, 199, 200, 201,
202, 203, 204, 232, 245, 264, 299,
448, 451
око (σ-основа) 294, 295, 296, 299
около 586

- око́рм 583
око́рок 583
о́кравка 578
о́краєць 583
о́край 583
о́крайка 578
о́крайок 583
о́крайчик 583
о́крик 583
о́круг 583
о́куп 583
о́кур 583
о́лень 282, 284
о́лов'яний 428
о́лов'яник 428
о́лово 197
о́морок 584
о́мут 584
о́пад (опади) 584
о́падка 578
о́падъ 588
о́пал 584
о́пар 584
о́парь (о́пар) 588
о́пас 584
о́пашень 584
о́пис 584
о́писка 578
о́пит 584
о́пік 584
о́пір 584, 621
о́пірка 578
о́пічок 584
о́платки 578
о́платъ 588
о́плески (о́плеск) 584
о́пліт 584, 621
о́плодень 585
о́повз 585
о́повзень 585
о́повідь 588
о́повість 588
о́правка 578
о́приск 585
о́пряд 585
о́прят 585
о́прятка 578
о́пряток 585
о́пуд 585, 621
о́пудъ 588
о́пук 585
о́пуст 585
о́пух 585
о́пушка 578
о́рел 105, 108, 109, 112, 118, 123,
126, 253
о́рлиця 346
о́рля 305, 306
о́са 51, 59, 61, 65, 67, 70, 73, 76
о́сад 585
о́сел 105, 109, 112, 118, 123, 131, 253
о́сип 585
о́сідок 585
о́сінь 234, 237, 239, 240, 242, 244
о́скип 585
о́слик 418, 423
о́слиця 346
о́сліп 585
о́сля 305, 306
о́сміх 585
о́соб 588
о́собень 585
о́спіх 585
о́стінок 585
о́страх 585
о́страшка 578
о́стрів 586, 630
о́суд 586
о́судок 586
о́сух 586
о́твір 592, 621
о́терок 586
о́тець 402, 403, 405, 406, 625
о́течество 479
о́трок 592
о́троцтво 592
о́хіть 588
о́черк 586
о́черт 586
о́чечко 447, 448
о́чисть 588
о́чіпок 586
о́чко 448
о́шибка 578
о́шивка 578
о́щадок 586

- ошеп (ощіп) 586
ошипок 586
ощіпка 578
- паволока 504
паволоч 506
павороз 505
павуз 505
павук 510, 624, 626, 632
пагін 505
пагіння 506
пагонєць 505, 624, 625
пагорб 505
пагорок 505
пагуба 504
падчериця 504
падчерка (падчірка) 504
пажить 506
паздір 507
пазнігть 507
пазуха 504
пакість (пакость) 506
пакосник 505
палець 398, 400
палиця 340, 343
палуба 504
памолодок 505
памолодь 506
паморозь 506
паморока 504
пам'ятка 504, 629
пам'ятник 505
пам'ять 506, 507
пан 98, 99
панна 19, 20
папороть 507
пара 18
паріг 505
парій 505
паросль 507
паросток 505
парость 507
парубок 505, 506, 630
парубоцтво 510
пасемко 445
пасемце 455
пасерб 506
пасербиця 504
- пасиння 506
пасинок 506
пасіка 504, 629
пасічисько 506
пасічник 506
паскуда 509
паскудник 509
паскудниця 509
паскудство 510
паскудь 507
пасмо 167, 168, 172, 175
пасмуга 504
пасока 504
патока 504
патолоч 507
пахолок 510
пашека 505
пекар 434, 435, 436, 437
пелена 51, 53, 59, 61, 65, 67, 68, 74
пеленка 53
пень 142, 143, 160, 161
пеньок 392, 395
пеня 15
перебіг 530
перебірка 528
переблиск 530
перебрех 530
перевдяг 530
переверт 530
перевертень 530
перевесло 533, 625, 633
перевішка 528
перевірка 528
переволока 528
переворот 530
перев'яз 530
перев'язка 528
перев'язь 533
перегляд 530
перегній 531
перегода 528
перегук 531
передих 531
переділка 528
передодень 622
передрімка 528
передсвіт 502, 534
передсуд 534

- пережиток 531
перезва 528
перезимча 533
переїда 528
переїзд 531
переїздка 528
перейма 528
переказ 531
переклад 531, 624
перекладач 624, 625, 632
перекладка 528
переклик 531
перекрутень 531
перекупень 531
перекупка 528, 529, 626, 629, 630
перекупство 533
перекуска 529
перелік 531
перелісок 531
переліт 531
перелюб 531
перелюбець 531
перелюбник 531
перелюбниця 529
перелюбство 533
переляк 531
переман 532
перемивка 529
переміг 532
переміжка 529
переміл 532
переміль 533
перемінка 529
перемітка 529
переміть 534
перемішка 529
перепад 532
перепал 532
перепелиця 346
перепинка 529
перепис 532
переписка 529
перепись 534
перепит 532
перепих 532
перепічка 529
переплітка 529
переполох 532
перепуск 532
перепуст 532
перепустка 529
перерва 529
перерив 532
переріз 532
перерік 532
перерічка 529
переросток 532
переруб 532
пересвист 532
пересвід 532
пересилка 529
пересип 532, 534
пересит 532
пересіч 534
пересіча 529
пересічка 529
переспа 529
переспів 532
перестава 529
переставка 529
перестан 533
перестанок 533
перестань 534
перестрах 533
перестрига 530
перестрижка 530
перестрілка 530
перестріт 533
перестук 533
переступ 533
пересув 533
пересувка 530
пересуд 533
перетика 530
перетин 533
перетинка 530
перечіпка 530
перечко (піречко) 449
перешепт (перешепти) 533
перина 378
перла 22
перо 182, 188, 189, 191
перса (перси) 228, 230
перст 90, 98, 102
перстенець 399
перстень 280, 281, 282

- перце 449
пес 105, 109, 118, 124
песик 418, 423
пестрина 366
пестрота 357
песя 274, 305
петля 11, 13, 23, 24
печаль 225, 228
печать 247, 248
пивар 442
пивко 451
пивний 428
пивник 428
пивниця 346
пиво 195, 197
пивце 462
пила 28, 32, 36, 40, 43, 46
пилина 378
пилка 334
пир 211, 212, 216, 219
писемко 447
писемце 448, 458, 459, 461
писмя 269, 270
письмечко 449
письмо 179, 182, 188, 189
пиття 625
пігва 314, 315
під 113, 114, 123
підбійка 610
підборіддя 613
підвечір 611
підволока 610
підв'язка 610
підв'язь 613
підгороддя 613
піддівок 611
піддружба 610
піддружка 610
піддувка 610
підзвив 611
під'ідень 611
під'їзд 611
підкид 611
підклад 611
підкладень 611
підкладка 610
підкоп (підкіп) 611
підкуп 611
підкуш 611
підлісок 612
підліт 612
підліток 612
підлітство 613
підлішок 612
підмісь 612
підмостка 610
підмосток 612
підмочка 610
підняток 612
підосінь 613
підпалка 610
підпар 612
підпасок “підпасич” 612
підпасок “стегно” 612
підпилок 612
підпис 612
підписка 610
підпись 613
підпірка 610
підполоч 613
підпряг 612
підпуск 612
підрив 612
підрізка 610
підросток 612
підсвинок 612
підсипка 610, 611
підсідка 611
підскік (підскок) 612
підслух 612
підсметане 613
підставка 611
підстегне 613
підстилка (підстілка) 611
підступ 612
підсумок 613
підтирка 611
підтиск 613
підтич 613
підтичка 611
підхват 613
підшепти 613
підшивка 611
пізнання 607
піл 134, 136, 156
піна 11, 13

- піп 105, 109, 118, 123, 132
пірце 448, 459, 461
пір'я 470
Піски 389
пісня (піснь) 225, 229, 230
пісок 387, 388, 389
піст 113, 115, 116, 129, 130
піт 113, 134, 157
пiтьма 596, 624, 625
піхва (піхви) 314, 315
піхота 354, 355, 363
піч 235, 237, 239, 241, 242, 244
пічка 334
пічник 427, 430
пішва 596
пішець 399
піщаник 421, 423
пласт 113, 114, 123
пластина 378
плахта 18, 21
плач 82, 83, 84, 85, 86, 96, 98, 134,
227
плащ 105, 109, 123
плащина 378
плем'я 269, 270, 271, 272, 275
плече 186, 187, 189, 232, 245, 264
плита 11, 13
плід 138, 139, 156, 161
плідний 349
пліт 138, 139, 156
плічко 447, 448, 450
плічце 459
плодниця 349
плоскість 494
плотиця 346
площина 366
плуг 82, 96, 102, 104
плугар 434
плужок 384, 385
побит 597
побіг 597
побір 597
поблеск 597
поблуд 597
побочень 597
побрат 597
побризк 597
побут 597
поваб 597
поваг 597
повар 597
поварка 593
поверт 597
поверх 597
повид 597
повись 607
повів 597
повід 597, 631
повідка 593
повідь "повід" 608
повідь "повінь" 607, 608
повідь "розповідь" 608
повіз 597
повінь 608
повірка 593
повістка 593
повість 608
повність 491
повнота 354
поволок 597
поволока 593
повороз 598
поворозка 593
поворот 598
поворотень 598
повороте 607
поворотність 608
повчок 392
пов'язь 608
поганець 398, 400
поглум 598
поглумка 593
погляд 598
поголос 598
поголоска 593
погонь 608
погріб (погреб) 598
погріх 598
погудка 593
погук 598
подадь 608
подать 608
подвиг 598
подення 607
подзвін 598, 621
подив 598

- подих 598
поділ 598
поділка 593
подмух 599
подок (підок) 387
подоле 607
подорож 608
подріб 599, 608
подруг 599
подруга 593
подружечка 594
подружка 594
подув 599
подум 599
подуха 594
подушечка 594, 630
подушка 594, 630
пожар 599, 624, 625, 632, 633
позвіл 599
позвук 599
позем 599
позив 599
позивка 594
позика 594
позирк 599
позичка 594
позір 599, 621
позіх (позіхи) 599
позов 599, 621
поиск 599
поїд 599
поїзд 599, 631
поїздка 594
поїздонько 607
пойда 594
показ 599
поквап 599
покидь 608
покидька 594
покій 599, 600, 621
покіт 600
поклад 600
покладень 600
покладок 600, 624, 625
покладь 608
поклеп 600
поклик 600
поклич 608
покліть 608
поколодва 594
поколядь 608
покорм 600
покость 608
покрив 600
покривало 623
покрик 600
покритка 594, 630
покриття 625
покришечка 594
покришка 594
покрут 600
покруч 600
покуп 600
покупка 594
покут 600
покуття 607
покуть 601
пола 51, 59, 61, 65, 67, 70, 74, 76
полад 601
поле 192, 195, 196, 203, 204, 448
полегша 594
полечко 447, 448
поливка 595, 627
поливо 607
полин (полин) 247, 248, 249
полиск 601
полиця 346, 353
полів 601
поліг (полог) 601
полінко 445
поліно 169, 174
поліночко 445
полінце 455, 456, 457
політ 601
поліч 608
полк 138, 139, 156, 163, 164
полова 18
полон 141, 142
полонина 368
полонний 142
полонник 141
полоса 53
полотенечко 449
полотенко 447
полотенце 448, 458, 460
полотнина 378

- полотно 182, 186, 188, 189, 191
полотняник 423
полубка 595
полумінь (полом'я) 286, 288
полум'я (полом'я) 271, 272
польза 595
польовик 427
польовина 369
польце 462
помах 601
померк (померки) 601
помет 601
помилка 595, 630
помин 601
поминки 601
помисел 601
помиток 602
помік 602
помір "вимірювання" 602
помір "мор" 602
помісь 608
помітка 595
поміть 608
поміч 609
поміш 609
поморозь 609
поморок 602
помочка 595
помста 595
помстник 602
пом'як 602
понюх 602
попас 602
попах 602
попелище 488
попелок 392
поперек 602
попис 602
попит 602
попитка 595
попіл 488
поплавка 595
поплатка 595
попліт 602
поплітка 595
попліть 609
пополох 602
поправка 595
поправка 595
попранка 595
попрік 602
попуд 602
попуск 602
попуст 602
порá 51, 59, 61, 65, 67, 70, 74, 76
порадець 603
порекло 607, 625
порив 603
поріг 82, 96
порід 603
поріжок 384, 385
поріз 603
порій 603
порійок 603
поріст 603
порість (порость) 609
поромінь 286
поросль 609
порося 307, 308, 309
поросятина 374, 381
порох 133, 144, 156, 393
порошина 378
порошок 392, 393, 395
поруб 603
порух 603
поряд 603
посаг 603
посварка 595
посвист 603
посвідка 595
посвіт 603
посвіта 595
посвят 603
посилка 596
посипка 596
посів 603
посівок 603
посід 603
посідок 603
поскрип 603
поскріб 603
поскрібок (поскрібки) 603, 604
пославка 596
послих 604
послід 604
послідок (послідки) 604
послуга 596

- послух 604
послушка 596
послушник 604
послушниця 596
послушничок 604
посмівка 596
посміт 604
посміток 604
посміх 604
посмішка 596
посох 604
поспит 604
поспів 605
поспіх 605
поставка 596
постать 609
постіль 609, 622
пострах 605
постриг 605
постріл 605
постріч 609
постук 605
поступ 605
поступок 605
поступочка 596
посуд “посуда” 605
посуд “судження” 605
посудник 605
посуш 609
посяг 605
потвар 609
потвір 605
потемок 605
потерть 609
потиск 605
потовп 605
потоп 606
потріб 609, 622
потрібка 596
потрух (потрухи) 606
потур 606
потяг 606
похвала 624, 625, 632
похибка 596
похил 606
похівок (поховок) 606
похід 606
похіп (похоп) 606
похить 609
похорон 606
похоронок 606
похребт 606
похрупка 596
поціль 606
почелюсть 609
почерк 606
почесть 609
почет 606
почин 606
почіпка 596
почуд 606
почуде 607
почутка 596
пошепт 606
пошесть 610
пошиб 606
пошибка 597
пошивка 597
пошморга 597
пошов 610
пошадок 606
появ 606
пояс 606, 631
поясниця 597
прабаба 507
прабабка 510
прабатько 510, 630
праведник 414, 416
правина 364
правиця 342
правік 507
правнук 508
правнука 507
правнучка 507
право 172, 174
правота 354
прадід 508
прадідівщина 507
праліс 508
прамати 510
праотець 508, 625
прасол 508
прашур 508
прибавка 534
прибалок 537
прибиль 544

- прибік 537
 прибір 538
 прибочень 538
 прибочок 538
 приваб 538
 приварка 534
 приварок 538
 привереда 534
 привид 538
 привидок 538
 привичка 534
 привід 538
 привіз 538
 привіска 534
 привість 544
 привороток 538
 прив'яз 538
 прив'язка 534
 прив'язок 538
 прив'язь 544
 пригад 538
 пригадка 534
 пригар 538, 544
 пригарок 538
 пригатовок 538
 пригір (пригор) 539
 пригірсть 544
 пригіст 539
 пригляд 539
 пригніт 539
 приговор (приговір) 539
 приголів'я (приголов'я) 544
 приголовач 539
 приголовок 539
 пригорбок 539
 пригород 539
 пригорода 534
 пригородка 534
 пригорок 539
 пригорш (пригірш) 544
 пригорща 534
 пригра 535
 пригрів 539
 придавка 535
 придбання 544
 придержка 535
 придибка 535
 придур 539
 призва 535
 призвід 539
 призвіл 539
 призвістка 535
 приздріння 544
 приземок 539
 призив 539
 призір 539, 568
 признак 539
 признання 544
 призначка 535
 призолотка 535
 призра 535
 призрак 539
 призьба 536
 приїзд 540
 приймит 540
 прикадок 540
 приказ 540
 приказка 535, 630
 прикидка 535
 прикіл 540
 прикілок 540
 прикір 540, 568
 приклад 540
 прикладка 535
 приклепка 535
 приклик 540
 прикліп 540
 прикліт 540
 прикліть 544
 приключка 535
 приколень 540
 приконець 540
 прикоренок 540
 прикорень 540
 прикорм 540
 прикуп 540
 прикур 540
 прикуток 541
 прилавка 535
 прилавок 541
 прилад 541
 прилив 541
 приманка 535
 примань 544
 примастка 535
 примир 541

- примір 541
примісь 544
примітка 535
примішка 535
примовка 535
приморозок 541
приморозь 544
примостка 535, 536
примосьть 544
примочка 536
примус 541
примха 536
принос 541
припадь 544
припарка 536
припас 541
припек 541
припин 541
припинка 536
припис 541
приписка 536, 626
припічка 536
припічок 502, 541
приплив 542
приплідок 542
приплітка 536
приповідка (приповідка) 536
приповість 544
припряг 542
припуск 542
прирізок 542
приріст 542
присвист 542
присвітка 536
присвят 542
присвяток 542
присилка 536
присипка 536, 627
присід 542
присідка 536
присілок 542
присінок 542
прискалка 536
прискалок 542
прислідок 542
прислух 542
присмажка 536
присмак 542
присмерк 542
приспанка 536
приспів 542
приспівка 536
приспівок 543
пристав 543
приставка 536
пристань 544
пристінок 543
пристрасть 545
пристрашка 536
пристрій 543
приступ 543
присуд 543
присяга 537
присядка 537
притик 543
притирка 626
притиск 543
притінок 543
притір 543
притрапка 537
притул 543
притча (притча) 537
притяг 543
прихвальба 537
прихвостень 543
прихил 543
прихід 543, 568
причарок 543
причет 543
причіпка 537
причіпок 543
причулок 543
пришва 537
пришиб 543
пришивка 537
пришлість 545
прищ 105, 109, 124
прищик 418, 423
пришіпка 537
приязнь 545
приярок 543
приятель 544
приятелька 537
приятельство 544
прізвисько 618
прізвище 618

прірва 614
прісце (просце) 462
проблиск 614
пробуд 614
проваль 619
провесна 613
провид 614
провів 614
провід (проводи) 614, 631
провірка 613
провулок 618
прогаль 619
проглуб 615
прогляд 615
прогнанець 615
прогнання 618
прогній 615, 621
програ 613
програш 615
прогріх 615
прогулька 613
продаж 619
продих 615
проділ 615
проділь 615
продолоб 615
продув 615
продух 615
прожилок 615
прожир 619
прожра 613
прозір (прозор) 615, 621
прозолоть 619
прозріння 618
проїзд 615
проїсть 619
пройда 613
пройнятість 619
прокид 616
прокорм 616
пролежень 616
пролив 616
пролиз 616
пролизень 616
проліс 616
пролісок 616
проліт 616
проліток 616

промах 616
промашка 614
промивка 614
промисел 616
проमितо 618
проміжка 614
промінь 281, 284, 286, 287, 288
промір 616
пропад 616
пропасть 619
пропис 616
пропись 619
проповідка 614
проповідь 619
пропуск 616
пропуст 616
прорив 617
проріз 617
проріст 617
прорість 619
проруб 617
просвіт 617
просвіток 617
просинь 619
просип 617
просище 488, 489
просідок 617
просідь 619
просік 617
прослід 617
прослідок 617
прослух 617
просміх 617
просо 196, 197, 203
простець 408
простирано (простирадло) 623
простиральце 623
простінок 617
простір 617, 621
просторинь 619
простота 359, 362
проступець 617
проступка 614
проступок 618
простяг 618
просуш 618
просяний 349
просяниця 349

- протереб 618
протирка 614
протичка 614
протовп 618
протяг 618
прохолодь 619
процвіт 618
прочистка 614
прочіл 618
прочуд 618
прочудо 619
прошарок 618
прошва 614
прошиб 618
прошивка 614, 626
пруд 113, 114, 124
прут 140, 157, 165
прутик 431, 432
прутина 378
пруток 392, 395
пруття 473
прямота 359, 362
пряник 421, 423
псар 438, 440
псина 378
птаство 480
пташина 374
птиця 346
птичар 434
пуговиця 340
пуп 82, 96, 104
пуповина 364
пуповиння 468
пупок 384, 385, 386
пустка 332
пустота 359, 362
путник 420
путо 172, 174
пуття 470
путь 249, 250, 251, 252, 253
пуца 11, 13
пчільник 420, 421
пшениця 338, 347, 353
пшінце 459
пшонина 378
пшоно 168, 182, 186
п'ядь 235, 237, 239, 241, 243, 245
п'яниця 350
п'янство 476
п'ята 51, 59, 61, 65, 67, 74, 76
п'ятка 334
п'ятно 182
раба 28, 36, 38, 39, 44, 46
работа 356
рабство 479
радість 491, 492, 493
раз 133, 134, 157, 164, 165
разок 392, 395
рай 82, 96
райок 384, 386
рак 82, 93
раковина 364
рало 172, 174, 176
ральце 455, 456
рамено 267
рамо 269
рам'я 266, 267, 268, 269
рана 23
ранка 328
рання 468
ратник 414, 416
рать 226, 228
рачок 384, 386
реберечко 449
реберце 448, 455, 458, 459, 460
ребро 182, 188, 189, 191
редька (редьков) 318, 319
ремесло 182, 188, 189, 191
ремінець 404, 406
реміння 470
ремінь 282, 283, 284
ремісник 420, 421, 423
решетар 438
решетина 378
решето 177, 178, 183, 186, 198
решітка 332
решітник 420, 421, 423
решітце 178, 458, 461
риба 20, 23
рибар 434
рибина 374
рибка 329
риб'я 302, 303
рижик 418, 423
рилко 445

- рило 167, 168, 172, 174
рильце 455, 456
римар (лимар) 434, 435, 436
ристь 226, 228
рицар (лицар) 434, 435, 436
рів 138, 139, 157, 165
рівнина 366
рівність 494
ріг 140, 157, 164, 395
рід 133, 134, 157, 161, 164, 165
рідкість 495
рідний 380
ріжок 392, 395
різдво 480, 481
різниця 342
рій 113, 114, 124, 129, 130
рік 133, 134, 144, 157, 165
ріка 28, 36, 40, 41, 44, 46
ріпиця 340, 343
ріст 133
річ 235, 237, 239, 241, 243, 244, 245
річисько 485
річище 485, 486
річка 334
річниця 347
робітник 422, 423
робота 355, 356
рогатица 366
роговина 369
роговиця 347
родина 378, 380
розбіг 522
розбір 522, 568
розблиск 522
розбовток 522
розбрат 522
розбрід 522, 568
розваг 522
розвал 522
розвиток 522
розвід 523, 568
розвідка 521, 626
розвідь 527
розвіз 523, 568
розвій 523, 568
розвір 523, 568
розв'язка 521
розв'язок 523
розв'язь 527
розгляд 523
розгнів 523
розговор (розговір) 523, 568
розголос 523
розгородь 527
розгрань 527
роздавка 521
роздвій 523, 568
розділ 523
роздол 523, 568
роздорож 523
роздріб 523
роздум 523
роззів 523
розігрів 523
роз'їзд 523
розказ 524
розказка 521
розкаль 527
розквас 524
розквась 527
розквіт 524
розкид 524
розкіл 524
розкіш 527
розклад 524
розкладка 521, 626, 627
розкоп 524
розкопка 521
розкуп 524
розлад 524
розлив 524
розліт 524, 568
розлом (розлім) 524, 568
розмах 524
розмир 524
розмисел 524
розмін 524
розмір 525
розпад 525
розпал 525
розпалок 525
розпач 527
розпис 525
розписка 521
розпись 527
розпит 525

- розпиток 525
розпір 525, 568
розпірка 522
розплід 525, 568
розпліт 525
розповідок 525
розповідь 527
розпра 522
розпуск 525
розрив 525
розріз 525
розрізка 522
розріст 525
розруб 525
розруй 525
розрух 525
розряд 526
розсвіт 526
розсип 526
розсипка 522, 626
розсіл 526, 568
розставка 522
розстань 527
розстрій 526, 568
розстріл 526
розсуд 526
розсудок 526
розсяг 526
розтвір “розкриття” 526, 568
розтвор (розтвір) “розчин” 526
розтин 526
розтік 526, 568
розтіч 527
розтоп 526
розтопка 522
розтруска 522
розтрясок 526
розтяг 526
розум 526, 625, 631
розхил 526
розхід 526
розхрист 526
розцвіт 526
розчах 526
розчерк 527
розчин “рідина” 527
розчин “розкриття” 527
розчина 522
розчинка 522
розчіс 527, 568
розчух 527
розшир 527
розшук 527
розшіп 527
ройок 387
роса 51, 59, 61, 62, 65, 67, 70, 74, 76
росина 378
росиця 347
рот 142, 143, 160, 161, 165
ротик 431, 432
роток 392
рубещь 408, 410
руб'я 473
руда 28, 36, 40, 44
рудник 420, 421, 423
рука 51, 54, 59, 61, 62, 65, 67, 74, 76,
77, 78, 79, 80, 324
руно 177, 186
рута 15
рух 133, 158
ручисько 488
ручище 488
ручка 335
рушник (ручник) 427, 428, 430
ряд 213, 214, 215, 216, 219, 222, 223
рядок 392, 395
ряснота 357
сад 213, 215, 216, 219, 223
садівник 428, 430
садовина 368
садок 392, 395
сало 173, 174
сальник 414, 415, 416
сальце 455, 457
самиця 347
сани 229, 230
сват 82, 96, 102, 104
свекор 133, 158, 165
свекра (свекров) 322
свинар 442, 443
свинина 378
свинота 363
свиня (я́-основа) 51, 59, 61, 62, 66,
68, 69, 70, 74, 77, 79
свиня (т-основа) 307, 308

- свита 18
 свіжина 366
 свіжість 494
 світ 133, 134, 144, 145, 158, 162, 165
 світлиця 347
 світлість 497
 свіча 28, 32, 36, 38, 44
 свічар 438, 440
 свічка 32, 335
 свічник 420, 421, 423
 свобода 51, 59, 60, 61, 66, 74, 76
 свойство 479
 сволота 363
 святець 408, 409, 410
 святість 497
 селемено 267
 селечко 448, 449
 селисько 485, 486
 селище 485, 486
 село 168, 183, 188, 189, 190, 191
 сельце 449
 сердечко 452, 453
 середа 52, 53, 60, 61, 62, 66, 68, 69,
 74, 76
 середина 378, 380
 середній 380
 серна 29, 36, 41, 44, 46, 47
 серп 140, 158, 165
 серпик 431
 серпок 392
 серце 464, 465
 сестра 22, 29, 33, 36, 37, 39, 40, 41,
 44, 46, 47, 337
 сестрина 378
 сестриця 347
 сестричка 330, 338
 сивець 399
 сивина 365
 сила 23
 син 211, 212, 216, 220, 221, 222, 223,
 285, 336
 синець 399, 400
 синиця 342
 синовець 408, 409
 синовий 409
 синок 392, 394, 395
 синьота 354
 сир 82, 96, 104
 сирець 399, 400
 сириця 342
 сирість 492
 сирник 414, 415, 416
 сирота 359, 360, 361, 362
 сиротина 379
 ситар 434
 ситечко 445, 446
 ситість 492
 ситко 445
 ситник 414, 415, 416
 сито 173, 174, 176
 ситце 455, 456
 сівер 82
 сіделечко 449, 450
 сіделко 445, 446, 447, 450
 сідельце 448, 458, 459, 460, 461
 сідина 368, 370
 сідло 168, 183, 188, 191
 сідляр 438, 440
 сік 133, 134, 158
 сіль 235, 236, 237, 239, 241, 243, 245
 сільниця 347
 сільце 459, 461
 сіменник 414, 415
 сімено 267
 сім'я (jā-основа) 51, 60, 61, 66, 67,
 68, 70, 74, 76
 сім'я (n-основа) 266, 267, 268, 269
 сіно 196, 197
 сінце 462, 463
 сінь (сіни) 226, 229, 230
 сіра 11, 13
 сірість 492
 сить 226, 230
 скала 11, 13, 14
 скарб 99, 100
 скверність 497
 скельце (шкельце) 458, 459, 460
 скирта (стирта) 15, 19, 20
 скік 133, 158
 скло 183, 188
 скляниця 350
 скляр 439, 440
 сковорідка 332
 сковорода 52, 53, 60, 61, 66, 67, 70,
 74, 77, 79
 скорість 494

- скот 110, 111, 112, 124, 129, 130
скотар 439, 440
скотина 379
скотник 420
скупець 408, 410
скупість 497
слабина 365
слабість 492, 493
слива 18
слівце 462, 463
слід 134, 136, 158, 165
слідок 393
слідство 478
слім'я 267
сліпець 408, 410
сліпота 359, 360, 362
слобода 52, 60, 61, 66, 68, 75
словечко 445, 447, 448, 450, 453
слово (б-основа) 196, 197, 202, 203,
204, 448
слово (с-основа) 294, 296, 297, 299
слуга 29, 33, 37, 38, 40, 41, 44, 46
служка 335
служник (служебник) 420, 421, 423
служниця 351
слух 133, 158
сльоза (слеза) 52, 60, 61, 62, 66, 67,
70, 75, 76, 77
сльозина 379
сльота (слота) 29, 32, 37, 40, 44, 46
слюсар 434, 436, 437
смага 11, 13
смак 86, 87, 98
смерека 21
смеріччя (смереччя) 468
смертник 414, 416
смертність 492
смілість 492
сміх 134, 136, 145, 158
сміхота 360
*смішка 396
смішок 393, 396
смоква 318, 319
смоковниця (смоківниця) 350
смола 52, 60, 61, 66, 68, 75
смоляр 442, 443
сморід 141, 142
смуга 11, 13
снага 29, 37, 44
сніг 134, 136, 137, 158, 163
сніжина 379
сніжка 332
сніжниця 347
сніжок 393
сніп 105, 109, 112, 118, 124, 126, 131
сніпок 387, 388
снопик 418
снопів'я 470
сноха 29, 47
сова 29, 32, 37, 40, 41, 44, 46
совісність 620
совість 620
сокира 18
сокирисько 483
сокирище 483, 484
сокіл 117, 131, 132
соколик 418, 423
соколиця 347
солод 211, 212, 216, 219
солодість 497
солодкий 498
солодкість 498
солома 18, 21
соломина 374
солонка 328
солоний 498
солонина 369
солоність 498
соляр 442, 443
сомина 379
сон 105, 109, 113, 118, 124
сонечко 452, 453
сонок 388
сонце 465
сорока 20, 21
сором 138, 139, 140
соромота 360
сосна 11, 13, 18, 21, 23
соха 52, 53, 60, 61, 66, 67, 75
сочевиця 347
сошка 429
сошник 428, 429
спина 15
сповідь 574
срібло 177, 178, 186
срібник 420

- став 134, 137, 158, 165
стависько 488
ставище 488, 489
ставок 393, 395
стадник 414, 416
стадо 173, 174, 175, 176
стадце 455
стайка 328
стан 213, 215, 216, 219, 220, 222
станок 393
старецтво 476, 477
старець 398, 400
старий 477
старик 412, 416
старина 365
стариця 342
старійшина 365
старість 492
старушка 328
стая 19
стебелечко 449, 450
стебельце 448, 458, 459, 460, 461
стеблина 379, 382
стебло 168, 183, 188, 191
стегенце 458, 459, 460
стегно 168, 183, 188, 189, 191
стежина 379
стежка 335
стид 138, 140
стіг 113, 114, 124, 129, 130
стіжок 388
стіл 113, 114, 115, 124, 126, 215
стілець 403, 406
стіна 52, 60, 61, 66, 68, 75, 76, 78, 79
стінка 335
стовп (стовб) 105, 109, 110, 112, 118,
124, 125, 131, 132
стовпець 403, 406
стовпик 418
стодола 19, 20
столик 418, 423
столиця 347
столяр 434, 436, 437
стопа 29, 30, 37, 40, 44, 46
сторінка 335
сторож 133, 158, 165
сторона 52, 60, 61, 62, 66, 68, 69, 70,
75, 76, 78, 186
страсть 236, 239, 241, 243, 244
страх 134, 137, 159
стремено 275, 286
стремінь 286, 287, 288
стрем'я 271, 272, 274, 275, 277
стріла 30, 37, 38, 40, 44, 45, 46
стрілка 335
стріха 11, 14, 21
строгість 497
строка 52, 60, 61
струмінь 282, 283, 284, 285
струна 11, 14
струп 133, 159, 165
струп'я 473
стручок 388
струя 30, 32, 37, 45
ступа 11, 14
субір 510
сувертень 508
суверток 508
сுவій 510
суворий 498
суворість 498
суглинок 509
суголос 509
суд 113, 115, 116, 125, 129, 130
суддя (судія) 30, 33, 34, 37, 38, 39,
41, 45
судина 379
судище 486
судорога (судорга) 508
суета 354
сук 134, 137, 159, 165
сукнар 439, 440
сукнина 379
сукно 168, 183, 188
сукня 22
суконник 421
суконце (сукенце) 458, 460
сукровиця 508
сулиця 342
сума 15
суміш 509
сумішка 508
сумнів 509
суморок (сумороки) 509
суперек 509
суперека 510

суперечка 510
 суперник 510
 супісок 509
 супруг 510
 супруга 510
 супряж 509
 суржик 509
 суржиця 508
 сусід 510
 сусідка 510
 сусік 509
 сустав 510
 сутки 508
 сутолока 508
 сухість 497
 сухота 360, 362
 сучка 328
 сучок 393, 395
 суччя 473
 существо 479

 таїнство 476, 477
 тайна 364
 тайник 428, 430
 твердість 497
 твезезість 494
 теля 274, 306, 307, 308
 телятина 374, 381
 темниця 351, 352
 темнота 357
 тенето 177, 178, 183
 теплина 366
 теплиця 347
 тепло 168, 186
 теплота 357
 теремець 409
 теремок 393
 теренок 388
 тернина 379, 382
 терня 470
 тесь 255, 257, 260, 261, 262, 264
 теща 21
 тиква 314, 315, 316
 тиквиця 340
 тил 133, 134, 159
 тиле 473
 тин 82, 96, 104
 тина 11, 14

тинок 384, 386
 тис 82
 тихість 492
 тишина 365
 тік 134, 137, 159, 165
 тілечко 447, 448
 тіло (δ-основа) 197, 202, 203, 204,
 448, 463
 тіло (s-основа) 294, 295, 297, 299
 тільце 462, 463
 тім'я 267, 269
 тінь 226, 230
 тіснаина 368
 тіснота 360, 362
 тісто 197
 товпа 30, 33, 37, 45, 46
 товстота 354
 товщина 365
 толока "пасовище" 52, 60, 61, 62,
 66, 70, 75, 76
 толока "робота громадою" 52
 толокно 168, 183, 186
 тонкість 497
 торба 19, 20
 торг 213, 215, 216, 220, 488
 торговий 349
 торговиця 349
 торжество 480, 481
 торжище 488, 489
 торжок 393
 тоска 30, 53
 трава 30, 33, 37, 40, 41, 45, 46
 травина 379, 380
 травиця 347
 травка 335
 травник 421, 423
 трав'яник 421
 тріск 133
 тріска 31, 32, 45
 тросник 428, 429
 тростина 379
 трость 429
 труба 30, 31, 37, 38, 39, 40, 45, 46
 трубка 335
 труд 113, 115, 116, 125, 129, 130, 131
 трудність 495
 труна 15
 труп 133, 159

- туга 31, 33, 53
 тук 133
 тупик 424
 тупиця 347
 тупість 497
 тур 133, 159
 туриця 347
 тучність 497
 тхір 142, 143, 144, 160, 165
 тшета 357
 тьма 30, 37, 41, 45, 625
 тягота 360, 362
 тяжкість 497
 тятива 31, 38, 40, 45, 77
- убиль 548
 убіж (убож) 548
 убір 545, 568
 убіч 548
 увар 546
 увіз 503
 ув'язка 545, 627
 ув'язь 548
 угар 546
 угідь 546
 уговор (уговор) 546, 568
 удаль 548
 удар 546
 удерж 546
 удержка 545
 удиця 340
 удівець (вдівець) 401, 403, 405
 удівство (вдівство) 478, 479
 удій 546, 568
 удова (вдова) 24, 25, 33, 34, 38, 39,
 40, 41, 42, 46
 удовиця (вдовиця) 344, 352
 узда 31, 38
 узир 546
 узник 414
 укір (укор) 546, 568
 уклад 546
 уламок 546
 улога 509
 ум 111, 112, 125, 126, 625
 умисел 546
 умір (умор) 546
 умішка 545
- умниця 351
 уплив 546
 уплітка 545
 упор (упір) 546, 568
 упряж 548
 урвисько 548
 урвище 548
 урод 503
 уряд 546, 547
 усилок 547
 усипок 547
 ускок 547
 усміх 547
 усмішка 545
 усобиця 509
 успіх 547
 уста (вуста) 184, 185
 уставка 545
 уставок 547
 устиск 547
 устілка 545
 устка 450
 усторонок 547
 усторонь 548
 усточка 450
 устрій 547, 568
 уступ 547
 уступець 547
 уступка 545
 уста 470
 усячина (всячина) 364
 утва (вутва) 314
 утвар 548
 утвір 547
 утес 547
 утиск 547
 утиця 340
 утка 328
 утори (утор) 503
 утя 303, 304
 ухват 547
 ухил 547
 ухо (s-основа) 295, 297
 участка 545
 участок 547
 участь 548
 учеництво 479
 учот 548

- учта 545
учут 548
ущерб 548
ушипка 545
- фарба 19, 20
- хата 18, 20, 21, 22, 23
хатина 374
хвала 14, 31, 32, 38, 39, 45, 46, 53, 625
хвіст 105, 110, 118, 125
хворостина 379
хвостик 418, 423
хижина 373
хитрець 399
хитрість 492
хід 133, 134, 159, 165
хліб 82, 96, 97, 102, 103, 104, 126
хлібець 398, 400
хлібина 374
хлібник 415
хлібниця 340
хлів 105, 110, 125
хлівець 403, 406
хлівина 379
хмелина 379
хмелисько 488
хмелище 488
хміль 142, 143
хода 31
холод 133, 134, 159, 162
холодець 409, 410
холодок 393, 395
холоп 82, 93
холопство 476
хоробрість 492
хором 82, 93, 94
хоромина 373
хорт 87, 89, 97, 98
хортиця 343
хребет 105, 110, 125
хребтина 379
хрест (крест) 105, 107, 108, 118, 122
хрестик 418, 423
хромота 360
хрящ 105, 110, 125
хула 11, 14
- цар 87, 88, 89, 93, 100, 105
царство 476, 477
цвіт 133, 134, 159, 160, 164, 393, 429
цвітник 428, 429
цвіток 393
цебер 117, 118
цегла 22
церква (церков) 316, 318, 319, 320, 324
цех 99, 100
цівка 335
цівниця 352
цілець 409
цілик 424
цілина 368
цілиця 347
цілість 497
ціна 52, 60, 61, 66, 68, 75, 76
ціп 133, 160, 165
ціпок 393, 395
цята 11, 14
- чадо 173, 174
чапля 18, 21, 22
чарівниця 347
час 82, 84, 85, 86, 97, 98, 103, 134, 227
часина 374
часок 384
частість 497
частота 360, 362
часть 236, 237, 239, 241, 243, 245
чашка 329
челюсть 236, 239
черв 255, 257, 259, 260, 261, 263, 264
червень 409
червець 409
черевик 424, 430
черевина 379
черевко 451
череву 197, 203, 204
черевце 462, 463
череда 52, 53, 54, 61, 62, 67, 68, 69, 70, 76
чередник 428, 430
череп 133, 160, 165, 468
черепиця 348
черепок 393, 395

- череп'я 468, 473
 чересло 184, 188, 191
 черешня 19, 21, 22, 23
 чернець 403, 405, 406
 черниця 348
 черствість 497
 черта 31
 честь 233, 236, 239, 241, 243, 245
 чин 213, 215, 216, 220, 222, 223
 число 168, 184, 188, 190, 191
 чисниця 352
 чистець 399
 чистик 412
 чистина 365
 чистість 492
 чистота 354, 625
 чівка 335
 чільце 459, 461
 чіп 105, 110, 125
 човен 140, 141, 160, 165
 човник 431, 432
 чоло 168, 177, 178, 184, 185
 чорність 494
 чорнота 357
 чорт 133, 160, 165
 чортик 431, 432
 чортовиння 468
 чудо (б-основа) 173, 175
 чудо (s-основа) 291, 292, 293
 чужина 368, 370
 чувство 479
- шабля 19
 шерстина 379
 шерсть 236
 шершень 280, 281
 шийка 328
 шило 167, 168, 173, 174, 176
 шильник 415
 шильце 455, 456, 457
 ширина 368
 широта 360, 362
 шкода 15, 16
 шлях 86, 87, 98
 шнур 89, 90
 шов (шев) 105, 110, 113, 125
 шолом (шелом) 92
 шум 140, 141, 160
- шумовина 369
 шумовиння 468
 шумок 393
- щедрість 494
 щедрота 355
 шеня 306, 307, 308
 шепка 332
 шербина 379
 щетина 379
 щит 112
 щиток 388
 щілина 373
 щічка 332
 шока 52, 61, 67, 68, 70, 76, 77
- юнець 409
 юний 409
 юність 497
 юшка 335
- яблуко 445, 446
 яблуня (яблунь) 226, 228
 яблучко 445, 446
 явір 82, 97, 104, 468
 явіря 468
 яворець 398, 400
 яворик 412
 яворина 373
 яворок 385
 ягідка 329
 ягідник 415, 416
 ягідниця 343
 ягниця 340, 343
 ягня 302, 303, 304, 374
 ягнятина 375
 ягода 20
 яд 211, 212, 216, 220
 ядеречко 449
 ядерце 448, 459, 460
 ядро 184, 188, 191
 яечко 447, 448, 450
 язва 11, 14
 язвина 373, 375
 язик 87, 88, 90, 91, 100, 101, 102,
 103, 105, 248
 язичок 384, 385, 386
 яйко 448, 452

ПОКАЖЧИК УКРАЇНСЬКИХ СЛІВ

яйце 462, 463, 464	ясенєць 399, 400
ялина 379, 380	ясєнєськo 484
яловиця 340	ясєнок 385, 386
яловичина 373	ясєнь 280, 281
яма 19, 21	ясла 173, 175
ямка 330	ясли 230
яремцє 459	яснїсть 492
ярина 368, 370	яснoтa 354
ярість 497	яструб (ястреб) 82, 97, 98, 103, 104
ярмo 179, 184, 188, 189, 190, 191	яструбєць 399
ясєлєчка 446	яструбок 385
ясєлка 446	ятрів 323
ясєльця 457	ячмінь 282, 283, 284, 285
ясєн 82, 97, 104	ящуриця 343

ЗМІСТ

ВСТУП	3
-------------	---

НЕПОХІДНІ ІМЕННИКИ

Іменники ā-/jā-основ	9
Пізньопраслов'янські акцентні парадигми	9
Баритоновані іменники	11
О д н и н а	11
М н о ж и н а	16
Називний — знахідний, давальний, орудний та місцевий відмінки	16
Родовий відмінок	20
Д в о ї н а	23
Окситоновані іменники	24
О д н и н а	24
Клична форма	33
М н о ж и н а	34
Називний — знахідний відмінки	34
Родовий відмінок	39
Давальний, орудний та місцевий відмінки	41
Клична форма	46
Д в о ї н а	46
Іменники з рухомим наголосом	47
О д н и н а	47
Називний, родовий, орудний та місцевий відмінки	47
Давальний відмінок	54
Знахідний відмінок	55
Клична форма	62
М н о ж и н а	62
Називний — знахідний відмінки	62
Родовий відмінок	67
Давальний, орудний та місцевий відмінки	70
Д в о ї н а	77
Називний — знахідний відмінки	77
Родовий — місцевий відмінки	79
Давальний — орудний відмінки	80

Іменники ǫ-/jǫ-основ	80
А. Іменники ǫ-/jǫ-основ чоловічого роду	80
Пізньопраслов'янські акцентні парадигми	80
Баритоновані іменники	82
О д н и н а	82
М н о ж и н а	93
Д в о ї н а	102
Окситоновані іменники	105
О д н и н а	105
Клична форма	118
М н о ж и н а	119
Д в о ї н а	131
Іменники з рухомим наголосом	133
О д н и н а	133
М н о ж и н а	145
Д в о ї н а	162
Б. Іменники ǫ-/jǫ-основ середнього роду	166
Пізньопраслов'янські акцентні парадигми	166
Баритоновані іменники	167
О д н и н а	167
М н о ж и н а	169
Називний — знахідний, давальний, орудний та місцевий відмінки	169
Родовий відмінок	174
Д в о ї н а	175
Окситоновані іменники	176
О д н и н а	176
М н о ж и н а	179
Називний—знахідний, давальний, орудний та місцевий відмінки	179
Родовий відмінок	188
Д в о ї н а	189
Іменники з рухомим наголосом	191
О д н и н а	191
М н о ж и н а	193
Називний — знахідний, давальний, орудний та місцевий відмінки	193
Родовий відмінок	202
Д в о ї н а	203
Іменники ı-основ	205
Пізньопраслов'янські акцентні парадигми	205
Окситоновані іменники	206
О д н и н а	206
М н о ж и н а	208
Д в о ї н а	210
Іменники з рухомим наголосом	210
О д н и н а	210
М н о ж и н а	216
Д в о ї н а	222
Іменники і-основ	224
А. Іменники і-основ жіночого роду	224

Пізнюпраслов'янські акцентні парадигми	224
Баритоновані іменники	225
О д н и н а	225
М н о ж и н а	227
Д в о ї н а	230
Окситонований іменник <i>двѣрь</i>	231
Іменники з рухомим наголосом	232
О д н и н а	233
М н о ж и н а	238
<i>Називний — знахідний відмінки</i>	238
<i>Родовий відмінок</i>	239
<i>Давальний і місцевий відмінки</i>	241
<i>Орудний відмінок</i>	243
Д в о ї н а	245
Б. Іменники і-основ чоловічого роду	246
Пізнюпраслов'янські акцентні парадигми	246
Баритоновані іменники	247
О д н и н а	247
М н о ж и н а	248
Д в о ї н а	249
Окситоновані іменники	249
О д н и н а	249
М н о ж и н а	251
Іменники з рухомим наголосом	253
О д н и н а	253
М н о ж и н а	255
<i>Називний і знахідний відмінки</i>	255
<i>Родовий відмінок</i>	258
<i>Давальний і місцевий відмінки</i>	260
<i>Орудний відмінок</i>	263
Іменники основ на приголосний	265
Іменники п-основ	265
А. Іменники п-основ середнього роду	265
Пізнюпраслов'янські акцентні парадигми	265
Баритоновані іменники	266
О д н и н а	266
М н о ж и н а	268
Д в о ї н а	269
Окситоновані іменники	269
О д н и н а	269
М н о ж и н а	270
Д в о ї н а	271
Іменники з рухомим наголосом	271
О д н и н а	271
М н о ж и н а	275
Д в о ї н а	277
Б. Іменники п-основ чоловічого роду	278
Пізнюпраслов'янські акцентні парадигми	278
Баритоновані іменники	279

О д н и н а	279
М н о ж и н а	280
Д в о ї н а	281
Окситоновані іменники	282
О д н и н а	282
М н о ж и н а	284
Д в о ї н а	285
Іменники з рухомим наголосом	285
О д н и н а	285
М н о ж и н а	287
Д в о ї н а	289
Іменники s-основ	290
Пізньопраслов'янські акцентні парадигми	290
Баритонований іменник <i>чудо</i>	291
О д н и н а	291
М н о ж и н а	292
Д в о ї н а	293
Іменники з рухомим наголосом	293
О д н и н а	293
М н о ж и н а	295
Д в о ї н а	299
Іменники t-основ	300
Пізньопраслов'янські акцентні парадигми	300
Баритоновані іменники	302
О д н и н а	302
М н о ж и н а	303
Д в о ї н а	304
Окситоновані іменники	305
О д н и н а	305
М н о ж и н а	306
Д в о ї н а	307
Іменники з рухомим наголосом	307
О д н и н а	307
М н о ж и н а	308
Д в о ї н а	309
Іменники g-основ	309
Пізньопраслов'янські акцентні парадигми	309
Баритонований іменник <i>мати</i>	310
О д н и н а	310
М н о ж и н а	311
Д в о ї н а	311
Іменник з рухомим наголосом <i>дъчи</i>	312
Іменники ū-основ	313
Пізньопраслов'янські акцентні парадигми	313
Баритоновані іменники	314
О д н и н а	314
М н о ж и н а	315
Д в о ї н а	315
Окситоновані іменники	316

О д н и н а	316
М н о ж и н а	319
Іменники з рухомим наголосом	321
О д н и н а	321
М н о ж и н а	323

СУФІКСАЛЬНІ ІМЕННИКИ

Іменники із суфіксом -ька (-ька)	327
Баритоновані іменники з кореневим наголосом	327
Баритоновані іменники із суфіксальним наголосом	330
Іменники із суфіксом -іса	338
Баритоновані іменники з кореневим наголосом	339
Баритоновані іменники із суфіксальним наголосом	344
Іменники із суфіксом -ота (-ета)	353
Баритоновані іменники з кореневим наголосом	353
Баритоновані іменники із суфіксальним наголосом	355
Іменники з рухомим наголосом	358
Іменники із суфіксом -іпа (відприкметникові утворення)	363
Баритоновані іменники з кореневим наголосом	363
Баритоновані іменники з наголосом на голосному перед суфіксом -іпа	365
Іменники з рухомим наголосом	367
Іменники із суфіксом -іпа (відіменникові утворення)	371
Баритоновані іменники з кореневим наголосом	372
Баритоновані іменники із суфіксальним наголосом	375
Іменники із суфіксом -ькъ (-ькъ)	382
Баритоновані іменники з кореневим наголосом	383
Баритоновані іменники із суфіксальним наголосом	386
Окситоновані іменники	389
Іменники із суфіксом -ьсь	396
Баритоновані іменники з кореневим наголосом	397
Баритоновані іменники із суфіксальним наголосом	400
Окситоновані іменники	406
Іменники із суфіксом -ікъ	410
Баритоновані іменники з кореневим наголосом	412
Баритоновані іменники з наголосом на голосному перед суфіксом -ікъ	416
Окситоновані іменники	424
Іменники з рухомим наголосом	430
Іменники із суфіксом -аг'ь	432
Баритоновані іменники з кореневим наголосом	433
Баритоновані іменники з наголосом на попередньому перед суфіксом -аг'ь голосному	437
Баритоновані іменники з наголосом на суфіксі -аг'ь	440
Окситоновані іменники	440

Іменники із суфіксом -ько (-ько)	443
Баритоновані іменники з кореневим наголосом	444
Баритоновані іменники із суфіксальним наголосом	446
Окситоновані іменники	451
Іменники з рухомим наголосом	452
Іменники із суфіксом -ьсе	453
Баритоновані іменники з кореневим наголосом	454
Баритоновані іменники із суфіксальним наголосом	457
Окситоновані іменники	461
Іменники з рухомим наголосом	464
Іменники із суфіксом -ьје (відіменні утворення)	466
Баритоновані іменники з кореневим наголосом	466
Баритоновані іменники із суфіксальним наголосом	469
Окситоновані іменники	471
Іменники із суфіксом -ьство	474
Баритоновані іменники з кореневим наголосом	475
Баритоновані іменники із суфіксальним наголосом	478
Окситоновані іменники	480
Іменники із суфіксами -іšće, -іsko	482
Баритоновані іменники з кореневим наголосом	482
Баритоновані іменники з наголосом на попередньому перед су-	
фіксами -іšće, -іsko голосному	484
Баритоновані іменники із суфіксальним наголосом	486
Іменники із суфіксом -ostь (-estь)	490
Баритоновані іменники з кореневим наголосом	491
Баритоновані іменники із суфіксальним наголосом	493
Іменники з рухомим наголосом	495

ПРЕФІКСАЛЬНІ ІМЕННИКИ

Іменники з іменними префіксами	503
Утворення з префіксом q-	503
Утворення з префіксом pa-	504
Утворення з префіксом paз-	507
Утворення з префіксом pra-	507
Утворення з префіксом sq-	508
Іменники з первісно довготними дієслівними і приіменниковими префіксами	511
Утворення з префіксом pa-	513
Утворення з префіксом pad-	520
Утворення з префіксом oꝛz-	521
Утворення з префіксом peꝛ-	528
Утворення з префіксом peꝛd-	534
Утворення з префіксом pꝛi-	534
Утворення з префіксом u-	545
Утворення з префіксом za-	548
Іменники з первісно короткісними префіксами (дієслівними і приіменниковими)	569
Утворення з префіксом bez-	569

Утворення з префіксом do-	570
Утворення з префіксом jъz-	573
Утворення з префіксом ne-	574
Утворення з префіксом ob- (o-)	577
Утворення з префіксом ot-	588
Утворення з префіксом ро-	593
Утворення з префіксом rod-	610
Утворення з префіксом pro-	613
Утворення з префіксами съп- (съ-), въп- (въ-), въз-	620
ВИСНОВКИ ТА УЗАГАЛЬНЕННЯ	634
УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ	643
ПОКАЖЧИК УКРАЇНСЬКИХ СЛІВ	656

Наукове видання

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ МОВОЗНАВСТВА ім. О.О. ПОТЕБНІ

СКЛЯРЕНКО Віталій Григорович

ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОГО НАГОЛОСУ

Іменник

Київ, Науково-виробниче підприємство
«Видавництво “Наукова думка” НАН України», 2006

Художнє оформлення *С.П. Муштенко*

Художній редактор *Є.І. Муштенко*

Технічний редактор *Т.М. Шендерович*

Коректор *Н.В. Мітюра*

Оператори *В.Г. Каменькович, М.А. Кравченко*

Комп'ютерна верстка *Л.М. Каткової*

Підп. до друку 18.12.2006. Формат 60×90/16. Папір офс. № 1. Гарн. Таймс.
Друк офс. Ум. друк. арк. 44,0. Ум. фарбо-відб. 44,0. Обл.-вид. арк. 40,0.
Тираж 300 прим. Зам. 6—2169

НВП «Видавництво “Наукова думка” НАН України»
01601 Київ 1, вул. Терещенківська, 3

ЗАТ фірма “Віпол”
03151 Київ 151, вул. Волинська, 60

Свідоцтво про внесення до державного реєстру
серія № 752 від 27.12.2001

В.Г. СКЛЯРЕНКО

ІСТОРІЯ
УКРАЇНСЬКОГО
НАГОЛОСУ

Іменник